

تسهيلات

پښتو شري

مشكوة

تأليف مولانا شاه فيصل

فاضل دارالعلوم اسلاميه هارسدو، امداد الدين پشاور

د اوونېشت (۲۷) خدمتگارانو سره چې يولس (۱۱) په كښې دا دی

- ۱ پېښور، پستو سره بين القري بين د قندهار، پښتو د کور او پښتو اضافي
- ۲ د مشكوة د عربي او اردو متنونو ژباړه او شرح او مجموعه
- ۳ په ترجمه كښې بين القري بين د مرآت القاري د لغاتو د لغاتو د لغاتو ترجمه
- ۴ د حديث درې جملې او د هغې د ترجمې د آسانو او د پاره نديرو وړ كړل
- ۵ د لغوي اختلافي مسئلو مثال لړۍ لړۍ
- ۶ د اوږدو او خوراكيو د هغه او د ترجمې د تفسير
- ۷ د هره حديث د بيان د هغه او د ترجمې د تفسير
- ۸ د حل المسائل په عنوان سره د مرآت القاري د مشكوة د لغاتو حل
- ۹ د قوله په عنوان سره د حديث درې مشكوة د ترجمې د تفسير
- ۱۰ د هره باب په اول مشكوة د تفسير د لغاتو د لغاتو د لغاتو
- ۱۱ د كتاب په اول كښې د لغاتو د لغاتو د لغاتو

پښتو شري

تسهيلات

پښتو شرح

مشکوة

تأليف: مولانا هاشم فيصل فاضل دارالعلوم اسلاميه چارسده
پنجم جلد (۵)

د شلو (۲۰) خصوصياتو سره چې لس (۱۰) په کښې دادي

- ① پښتورۍ پښتو سره بين القوسين د قندهاري پښتو د گرانو ټکو اضافه
- ② د مشکاة د عربي او اردو متداولو ټولو شروحاتو مجموعه
- ③ په ترجمه کښې بين القوسين د مرقة المفاتيح د اضافي قيوداتو ترجمه
- ④ د حديث هري جملې ته اود هغې ترجمې د آساتيا دپاره نمبرې ورکول
- ⑤ په فقهی اختلافی مسئلو کښې مدلل او آسان مباحث
- ⑥ د اوږدو احاديثو د متن او ترجمې تقسيم
- ⑦ د هر حديث د صحاح سته وغيره څخه تخریج
- ⑧ د حل اللغات په عنوان سره د مرقة المفاتيح څخه د مشکلو لغات حل
- ⑨ د قوله په عنوان سره د حديث د هري مشکلي جملې تشریح
- ⑩ د هرياب په اول کښې دهغې د احاديثو خلاصه
- ⑪ د کتاب په اول کښې د علوم الحديث مفیده مقدمه

خوړنکې

فيصل مکتبه خانہ محلہ جنگی پېښور

موبائل ۰۳۱۵-۹۵۹۵۷۱۷

د چاپ حقوق د ناشر سره محفوظ دی

د کتاب نوم تسهیلات شرح مشکوٰۃ

خارج مولانا پروفیسر شاہ فیصل

فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم، جامعہ اسلامیہ چارسدہ

معاون مترجم: عبدالکریم صدیقی

د ملوید پتی

جدید اسلامی کتب خانہ خوست

المصباح کتب خانہ کابل

روحانیوال کتب خانہ جلال آباد

رحمن کتب خانہ خوست

حرم کتب خانہ کابل

دینی کتب خانہ تیمر گره

تاج کتب خانہ صوابی

مکتبه خواجه عبداللہ انصاری غزنی

مکتبه دارالخلاص کابل

مکتبه رحمانیہ قندھار

مکتبه رحمانیہ کوئټه

الوری کتب خانہ قندھار

نعت کتب خانہ کابل

مکتبه علمیہ اکوړه خټک

حقانیہ کتب خانہ گردیز

وطن دوست کتب خانہ گردیز

إقرأ کتب خانہ جلال آباد

مکتبه معروفیہ کوئټه

مکتبه عبریہ چمن

مکتبه عباسیہ تیمر گره

مکتبه امیر حمزه قندھار

اجمالی فہرست

صفحہ	مضمون	صفحہ
۳۲	[۵] بَابُ الرِّفَاقِ وَكَرَاهِيَةِ الزِّنَاكِ	۳۲
۳۲	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۳۲
۴۱	الْفَصْلُ الثَّانِي	۴۱
۴۶	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۴۶
۶۳	[۶] بَابُ فَضْلِ الصَّدَقَةِ	۶۳
۶۳	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۶۳
۷۸	الْفَصْلُ الثَّانِي	۷۸
۹۵	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۹۵
۹۸	[۷] بَابُ أَفْضَلِ الصَّدَقَةِ	۹۸
۹۹	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۹۹
۱۰۷	الْفَصْلُ الثَّانِي	۱۰۷
۱۱۳	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۱۱۳
۱۱۵	[۸] بَابُ صَدَقَةِ الْمَرْأَةِ مِنْ مَالِ الزَّوْجِ	۱۱۵
۱۱۵	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۱۱۵
۱۱۹	الْفَصْلُ الثَّانِي	۱۱۹
۱۲۱	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۱۲۱
۱۲۲	[۹] بَابُ مَنْ لَا يَغُودُ فِي الصَّدَقَةِ	۱۲۲
۱۲۲	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۱۲۲
۱۲۲	[۷] كِتَابُ الصُّورِ	۱۲۲
۱۲۸	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۱۲۸
۱۳۴	الْفَصْلُ الثَّانِي	۱۳۴
۱۳۵	الْفَصْلُ الثَّالِثُ	۱۳۵
۱۴۳	[۱۰] بَابُ رُؤْيَا الْجَلَالِ	۱۴۳
۱۴۴	الْفَصْلُ الْأَوَّلُ	۱۴۴
۱۵۰	الْفَصْلُ الثَّانِي	۱۵۰

صفحہ	مضمون	شمار
۱۵۵	الفصل الثالث	
۱۵۹	[۲] باب فی فضل السُّحُور	
۱۵۹	الفصل الأول	
۱۶۴	الفصل الثاني	
۱۷۲	الفصل الثالث	
۱۷۵	[۳] باب تزييه الصوم	
۱۷۲	الفصل الأول	
۱۸۳	الفصل الثاني	
۱۹۲	الفصل الثالث	
۱۹۵	[۴] باب صور السَّافِر	
۱۹۵	الفصل الأول	
۱۹۹	الفصل الثاني	
۲۰۱	الفصل الثالث	
۲۰۳	[۵] باب القضاء	
۲۰۴	الفصل الأول	
۲۰۸	الفصل الثاني	
۲۰۹	الفصل الثالث	
۲۱۰	[۶] باب مَيَامِ التَّطَوُّعِ	
۲۱۰	الفصل الأول	
۲۲۹	الفصل الثاني	
۲۳۷	الفصل الثالث	
۲۴۳	[۷] باب (في الافطار من التطوع)	
۲۴۳	الفصل الأول	
۲۴۲	الفصل الثاني	
۲۴۹	الفصل الثالث	
۲۵۰	[۸] باب لَيْلَةِ الْقَدْرِ	

صفحہ	مضمون	خطو
۲۵۲	الفصل الأول
۲۵۹	الفصل الثاني
۲۶۲	الفصل الثالث
۲۶۴ [٩] باب الإعتكاف	
۲۶۶	الفصل الأول
۲۷۲	الفصل الثاني
۲۷۶	الفصل الثالث
۳۰ [٨] كتاب فضائل القرآن	
۲۸۱	الفصل الأول
۳۰۸	الفصل الثاني
۳۳۳	الفصل الثالث
۳۵۰ [١] باب آداب الدنيا والآخرة ودرؤس القرآن	
۳۵۰	الفصل الأول
۳۵۹	الفصل الثاني
۳۶۷	الفصل الثالث
۳۷۳ [٢] باب القراءات وتجميع القرآن	
۳۷۳	الفصل الأول
۳۷۹	الفصل الثاني
۳۸۱	الفصل الثالث
۳۹۵ [٩] كتاب الدعوات	
۳۹۶	الفصل الأول
۴۰۳	الفصل الثاني
۴۱۷	الفصل الثالث
۴۲۴ [١] باب ذكر الله عز وجل والتقرب إليه	
۴۲۶	الفصل الأول
۴۴۰	الفصل الثاني

صفحہ	مضمون	صفحہ
۴۴۷	الفصل الثالث	۴۴۷
۴۵۵	[۱۰] کتاب أسماء اللہ تعالیٰ	۴۵۵
۴۵۲	الفصل الأول	۴۵۲
۴۵۷	الفصل الثاني	۴۵۷
۵۰۲	الفصل الثالث	۵۰۲
۵۰۵	[۱] باب ثواب التسميع والتسميم والتبليط والتكبير	۵۰۵
۵۰۵	الفصل الأول	۵۰۵
۵۱۴	الفصل الثاني	۵۱۴
۵۲۲	الفصل الثالث	۵۲۲
۵۳۰	[۲] باب الاستغفار والتوبة	۵۳۰
۵۳۱	الفصل الأول	۵۳۱
۵۴۵	الفصل الثاني	۵۴۵
۵۲۰	الفصل الثالث	۵۲۰
۵۲۸	[۳] باب (بيعة رخصة الله)	۵۲۸
۵۲۸	الفصل الأول	۵۲۸
۵۷۹	الفصل الثاني	۵۷۹
۵۸۲	الفصل الثالث	۵۸۲
۵۸۲	[۴] باب ما يقول عند الصبح والمساءر والمناجاة	۵۸۲
۵۸۷	الفصل الأول	۵۸۷
۵۹۴	الفصل الثاني	۵۹۴
۲۱۳	الفصل الثالث	۲۱۳
۲۱۸	[۵] باب الدعوات في الأوقات	۲۱۸
۲۱۹	الفصل الأول	۲۱۹
۲۳۲	الفصل الثاني	۲۳۲
۲۵۴	الفصل الثالث	۲۵۴

د احادیثو د عنواناتو فہرست

شمار	مضمون	صفحه
۳۲	د خرج کولو او کنجوسۍ نه کولو بیان	۳۲
۳۲	الفصل الأول	۳۲
۳۲	[۱۸۵۹] د نبی علیه السلام مال سره عدم محبت	۳۲
۳۳	[۱۸۶۰] د سخی د پاره د فرستو دعا او د بخیل د پاره بد دعا	۳۳
۳۴	[۱۸۶۱] د سخاوت فائده	۳۴
۳۵	[۱۸۶۲] د اتفاق په بدله کینې اتفاق	۳۵
۳۵	[۱۸۶۳] د ضرورت څخه د زیات مال خرج کولو حکم	۳۵
۳۶	[۱۸۶۴] د کنجوس او سخی مثال	۳۶
۳۷	[۱۸۶۵] د بخل مذمت او د دي څخه د خان ساتو تاکید	۳۷
۳۸	[۱۸۶۶] د صدقې نه قبلولو زمانه	۳۸
۳۹	[۱۸۶۷] د افضلې صدقې	۳۹
۴۰	[۱۸۶۸] د الله تعالی په لار کینې د زیات خرج کونکو کامیابی	۴۰
۴۱	الفصل الثاني	۴۱
۴۱	[۱۸۶۹] په بخیل عابد باندې د سخی جاهل فضیلت	۴۱
۴۲	[۱۸۷۰] د صحت په وخت د صدقې افضلیت	۴۲
۴۳	[۱۸۷۱] د مرګ په وخت د خیرات کونکي مثال	۴۳
۴۳	[۱۸۷۲] په مؤمن کینې د دوو بدو خصلتونو عدم اجتماع	۴۳
۴۴	[۱۸۷۳] د بخیل د پاره سخت وعید	۴۴
۴۵	[۱۸۷۴] دوه بد ترین خصلتونه	۴۵
۴۶	الفصل الثالث	۴۶
۴۶	[۱۸۷۵] د الله ﷻ په لار کې د خرج کولو فضیلت	۴۶
۴۷	[۱۸۷۶] زکات ادا کولو کینې د بنی اسرائیلو د یوسړې قصه	۴۷
۴۹	[۱۸۷۷] زکات په مال کینې د برکت سبب	۴۹
۵۰	[۱۸۷۸] د دوو ناشکرو او یوشکرگذار واقعہ	۵۰
۵۴	[۱۸۷۹] حقیقی محتاج ته ضرور څخه ورکول	۵۴
۵۵	[۱۸۸۰] د سائل ته د نه ورکولو عبرتناکه واقعہ	۵۵
۵۶	[۱۸۸۱] د الله ﷻ په نوم د سوال کولو ممانعت	۵۶

۵۶	۱۸۸۲] اذ مال به راجع کولو کنہی د حضرت ابو ذر غفاری <small>رضی اللہ عنہ</small> مسلك.....
۵۸	۱۸۸۳] د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د مال جمع کولو خخہ نفرت.....
۵۹	۱۸۸۴] - د پیغمبر مال نہ جمع کول.....
۶۰	۱۸۸۵] د ذخیرہ کولو پہ خائې د توکل علی اللہ تعلیم.....
۶۱	۱۸۸۶] د سخاوت فضیلت.....
۶۲	۱۸۸۷] په صدقې سره د مصیبتونو لرې کیدل.....
۶۳	د صدقې فضیلت.....
۶۳	الفصل الأول.....
۶۳	۱۸۸۸] په صدقې سره د مال زیادت.....
۶۴	۱۸۸۹] په صدقې سره د مال نه کمیدل.....
۶۴	۱۸۹۰] د اعمال په اعتبار سره د جنت دروازې.....
۶۶	۱۸۹۱] حضرت ابوبکر <small>رضی اللہ عنہ</small> اود کمالاتو مجموعه.....
۶۷	۱۸۹۲] گاونډیانو ته د تحفې لیرل.....
۶۷	۱۸۹۳] هره نیکی صدقه.....
۶۸	۱۸۹۴] هیچ نیک عمل کمتر نه گنرل.....
۶۹	۱۸۹۵] د نیکنۍ کولو مختلف مراتب.....
۷۰	۱۸۹۶] د صدقې په صورت کنہی د خپل بدن د جوړونو صدقه ورکول.....
۷۱	۱۸۹۷] په انساني بدن کنہی درې سوه شپيته جوړونه.....
۷۱	۱۸۹۸] په مختلفو اذکارو د صدقې اطلاق.....
۷۲	۱۸۹۹] بهترین صدقه.....
۷۳	۱۹۰۰] په پتی کنہی د فصل کرلو ثواب.....
۷۴	۱۹۰۲] په سپی باندې د رحم کولو په وجه د زناکارې ښځې مغفرت.....
۷۵	۱۹۰۳] په پشو د ظلم کولو په وجه جهنم ته تلل.....
۷۶	۱۹۰۴] د مسلمانانو د تکلیف خخه بچ کولو په کوشش جنت ته داخلیدل.....
۷۷	۱۹۰۶] دلاري خخه ضرري خیز لرې کول.....
۷۸	الفصل الثاني.....
۷۸	۱۹۰۷] د رشته دارو سره د حسن سلوک حکم.....
۷۹	۱۹۰۸] په غریبانو باندې د طعام (رو تی و غیره) خوړلو حکم.....
۸۰	۱۹۰۹] صدقه کول د سونې خاتمي خخه حفاظت.....
۸۱	۱۹۱۰] په هره نیکی د صدقې اطلاق.....

۸۱	۱۹۱۱] بہ مختلفو نیک اعمالو د صدقہ اطلاق.....
۸۲	۱۹۱۲] ادکوہی بہ کنستلو د غورہ صدقہ اطلاق.....
۸۳	۱۹۱۳] اغریبانانو او مسکینانو تہ د جامو اچولو فضیلت.....
۸۳	۱۹۱۴] اد زکاۃ خخہ علاوہ نور صدقات.....
۸۴	۱۹۱۵] اد اوبو او مالگہی خخہ د انکارو کولو ممانعت.....
۸۵	۱۹۱۶] اد فصل خخہ د خوراگ کولو باندی د صدقہ اطلاق.....
۸۶	۱۹۱۷] اد قرض ورکولو ثواب.....
۸۷	۱۹۱۸] اد سلام اچولو صحیح طریقہ.....
۹۰	۱۹۱۹] اد اللہ تعالیٰ بہ نوم ورکړې شوې خیز باقی پاتې کیدل.....
۹۰	۱۹۲۰] اچاته دلّباس وراغوستلو فضیلت.....
۹۱	۱۹۲۱] بہ پتہ طریقہ سرہ د صدقہ ورکولو فضیلت.....
۹۲	۱۹۲۲] اللہ تعالیٰ تہ دری خوښ او دری ناخوښه کسان.....
۹۴	۱۹۲۳] بہ پتہ د صدقہ ورکولو عجیبہ فضیلت.....
۹۵	الفصل الثالث.....
۹۵	۱۹۲۴] اد دوو خیزونو د خیرات فضیلت.....
۹۶	۱۹۲۵] د قیامت پہ ورځ د صدقہ سیورې.....
۹۶	۱۹۲۶] د عاشورې پہ ورځ د زیات خرچ کولو حکم.....
۹۸	۱۹۲۸] د صدقہ ثواب خو چنده کیدل.....
۹۸	ذہترین صدقہ بیان.....
۹۹	الفصل الاول.....
۹۹	۱۹۲۹] ابہترین صدقہ.....
۱۰۰	۱۹۳۰] بہ بال بیج خرچ کولو د صدقہ اطلاق.....
۱۰۰	۱۹۳۱] ابہترینہ اشرفی.....
۱۰۱	۱۹۳۲] اصدقہ بہترین مصرف.....
۱۰۲	۱۹۳۳] بہ بال بیج باندی د خرچ کولو ثواب.....
۱۰۲	۱۹۳۴] خپلې ښځې یا خپل خاوند تہ د زکات ورکولو حکم.....
۱۰۵	۱۹۳۵] بہ خپلوانو د صدقہ کولو افضلیت.....
۱۰۶	۱۹۳۶] د دروزې پہ اعتبار سرہ د احسان استحقاق.....
۱۰۶	۱۹۳۷] بہ ترکاری کښې د گاوندیانو خیال ساتل.....

الفصل الثانی.....	۱۰۷
۱۹۳۸] اذ غریب د صدقہ افضلیت.....	۱۰۷
۱۹۳۹] پہ خیلوانو د صدقہ، کولو دوچندہ ثواب.....	۱۰۸
۱۹۴۰] اذ خرج کولو ترتیب.....	۱۰۸
۱۹۴۱] بدترین سوال کونکي.....	۱۰۹
۱۹۴۲] سوال کونکي خالی لاس نہ واپس کول.....	۱۱۱
۱۹۴۳] اذ محسن د بدلي خلاصولو ترغیب.....	۱۱۱
۱۹۴۴] اذ الله تعالى په نوم د جنت څخه سواد بل څيز سوال کولو ممانعت.....	۱۱۲
الفصل الثالث.....	۱۱۳
۱۹۴۵] اذ غوره څيز صدقه کولو ترغیب.....	۱۱۳
۱۹۴۶] اوږي ته روتي ورکول.....	۱۱۴
د خاوند د مال نه د ښځې د صدقه کولو بيان.....	۱۱۵
الفصل الأول.....	۱۱۵
۱۹۴۷] د خاوند د مال څخه د ښځې د صدقې ثواب.....	۱۱۵
۱۹۴۸] د خپل خاوند د اجازت په بغير د صدقې کولو حکم.....	۱۱۶
۱۹۴۹] خادم ته د مالک په صدقه کښې ثواب ملاویدل.....	۱۱۷
۱۹۵۰] د مری د ایصال ثواب د پاره صدقه.....	۱۱۸
الفصل الثاني.....	۱۱۹
۱۹۵۱] د خاوند د اجازت څخه بغير د ښځې خرج کولو ممانعت.....	۱۱۹
۱۹۵۲] د ښځې د خاوند د مال څخه معمولی څيز خرج کول.....	۱۲۰
الفصل الثالث.....	۱۲۱
۱۹۵۳] د مالک د اجازت څخه د غلام خرج کول.....	۱۲۱
په صدقه کښې د رجوع کولو حکم.....	۱۲۲
الفصل الأول.....	۱۲۲
۱۹۵۴] په صدقه کښې د رجوع کولو ممانعت.....	۱۲۲
[۷] [کتاب الصوم].....	۱۲۲
د روځي بيان.....	۱۲۲
الفصل الأول.....	۱۲۸
۱۹۵۶] په رمضان کښې د سرکشه شیطانونو په قيد کښې بندیدل.....	۱۲۸

- ۱۹۵۷۱ [اد جنت داخلیدو دپاره د روژه دارو مخصوص دروازه..... ۱۳۰
- ۱۹۵۸۱ [په اخلاص سره د رمضان د روژو او تراویح فضیلت..... ۱۳۱
- ۱۹۵۹۱ [د روژې جامع فضیلت..... ۱۳۲
- الفصل الثانی..... ۱۳۴
- ۱۹۶۰۱ [د رمضان د میاشتي فضائل او برکات..... ۱۳۴
- الفصل الثالث..... ۱۳۵
- ۱۹۶۲۱ [د رمضان په میاشت کېنې د جنت درواې خلاصیدل..... ۱۳۵
- ۱۹۶۳۱ [د روژې او قرآن پاک شفاعت کول..... ۱۳۶
- ۱۹۶۴۱ [د شب قدر نه لاندې کولو نقصان..... ۱۳۷
- ۱۹۶۵۱ [د رمضان د میاشتي برکتونه..... ۱۳۷
- ۱۹۶۶۱ [په رمضان کېنې د قیدیانو خلاصول..... ۱۴۰
- ۱۹۶۷۱ [د رمضان استقبال او اهتمام..... ۱۴۰
- ۱۹۶۸۱ [د رمضان په آخري شپه کېنې د روژه دار مغفرت..... ۱۴۱
- د سپوږمۍ وکتلو مسائل..... ۱۴۳
- الفصل الأول..... ۱۴۴
- ۱۹۶۹۱ [د رمضان او شوال د ثبوت معیار..... ۱۴۴
- ۱۹۷۰۱ [د شعبان دیرش ورځې پوره کول..... ۱۴۵
- ۱۹۷۱۱ [د سپوږمۍ باره کېنې د نجومیانو د قول عدم اعتبار..... ۱۴۶
- ۱۹۷۲۱ [د رمضان او ذوالحجې د میاشتي نه کمیدل..... ۱۴۸
- ۱۹۷۳۱ [د یوم الشک د ورژې حکم..... ۱۴۹
- الفصل الثانی..... ۱۵۰
- ۱۹۷۴۱ [د شعبان په آخري نیمه میاشت کېنې د روژې نیولو معانعت..... ۱۵۰
- ۱۹۷۵۱ [د رمضان دپاره د شعبان د میاشتي کتلو اهتمام میاشتي کتلو اهتمام..... ۱۵۱
- ۱۹۷۶۱ [د شعبان توه میاشت روژه نیول..... ۱۵۱
- ۱۹۷۷۱ [د یوم الشک د روژې نیولو معانعت..... ۱۵۲
- ۱۹۷۸۱ [د رمضان د میاشتي د ثبوت دپاره د یو گواه اعتبار..... ۱۵۴
- ۱۹۷۹۱ [د ابن عمر رضی الله په میاشت لیدو د رمضان د روژې حکم کول..... ۱۵۵
- الفصل الثالث..... ۱۵۵
- ۱۹۸۰۱ [د شعبان د میاشتي ورځې په ډیر احتیاط سره شمارل..... ۱۵۵

۱۵۵.....	[۱۹۸۱] د میاشتی د غنوالی او وړوکوالی عدم اعتبار
۱۵۹.....	د پشمنی بیان
۱۵۹.....	الفصل الأول
۱۵۹.....	[۱۹۸۲] د پشمنی برکت
۱۲۰.....	[۱۹۸۳] د مسلمانانو او یهودیانو په روزه کښې فرق
۱۲۱.....	[۱۹۸۴] په افطار کښې د عجلت کولو حکم
۱۲۱.....	[۱۹۸۵] د نمر په ډوبیدو د افطار جواز
۱۲۲.....	[۱۹۸۶] د صوم وصال څخه ممانعت
۱۲۴.....	الفصل الثاني
۱۲۴.....	[۱۹۸۷] د روژې د نیت حکم
۱۲۲.....	[۱۹۸۸] د سحر د آذان په وخت کښې د خوراک څښاک حکم
۱۲۷.....	[۱۹۸۹] د غروب الشمس څخه روسته په افطار کښې تلوار کول
۱۲۸.....	[۱۹۹۰] په قجورې سره افطار کول
۱۲۹.....	[۱۹۹۱] د نبی علیه السلام د روزه ماتې څیزونه
۱۷۰.....	[۱۹۹۲] روزه دار ته د افطار ورکولو فضیلت
۱۷۰.....	[۱۹۹۳] د روزه ماتې دعا
۱۷۱.....	[۱۹۹۴] د روزه ماتې د وخت بله دعا
۱۷۲.....	الفصل الثالث
۱۷۲.....	[۱۹۹۵] روژې زر ماتولو فائده
۱۷۲.....	[۱۹۹۶] په افطار کښې د تادی مسنونیت
۱۷۳.....	[۱۹۹۷] د پشمنی کولو کښې برکت
۱۷۴.....	[۱۹۹۸] د وړو د افطاری کولو فضیلت
۱۷۵.....	د روژې د تمنا څیزولو بیان
۱۷۲.....	الفصل الرابع
۱۷۲.....	[۱۹۹۹] د روژې سره غیر مناسب اعمال
۱۷۷.....	[۲۰۰۰] په روزه کښې د ښکلولو حکم
۱۷۷.....	[۲۰۰۱] د جنابت روژې سره عدم منافات
۱۷۸.....	[۲۰۰۲] د روژې په حالت کښې د ښکر لگولو حکم
۱۷۹.....	[۲۰۰۳] په هیږه خوراک څښاک کولو سره د روژې نه ماتیدل

۱۸۰	[۲۰۰۴] به قصد سره د روژې ماتولو کفارہ
۱۸۳	الفصل الثانی
۱۸۳	[۲۰۰۵] ادبل د ژبې په لوندوالی سره د روژې نه ماتیدل
۱۸۳	[۲۰۰۶] ادخوان اوبوډا دپاره په روژه کښې د ښکلولو جدا جدا حکم
۱۸۴	[۲۰۰۷] په التو کولو د روژې د ماتیدو حکم
۱۸۵	[۲۰۰۸] په التو کولو سره د روژې ماتیدل
۱۸۶	[۲۰۰۹] د روژې په حالت کښې د مسواک د استعمال جواز
۱۸۷	[۲۰۱۰] په روژه کښې د رانجو لگولو جواز
۱۸۸	[۲۰۱۱] د روژې په حالت کښې په سر باندې د اوبو اچولو کراهت
۱۸۸	[۲۰۱۲] په روژه کښې د ښکر لگولو حکم
۱۹۰	[۲۰۱۳] ابغیرد عذرہ د رمضان روژه ماتولو گناه
۱۹۱	[۲۰۱۴] ابې روحه اوبې فاندې روژه
۱۹۲	الفصل الثالث
۱۹۲	[۲۰۱۵] په احتلام سره د روژې نه ماتیدل
۱۹۲	[۲۰۱۶] د ښکر لگولو کراهت
۱۹۳	[۲۰۱۷] ابن عمر ؓ او په روژه کښې ښکر لگول
۱۹۳	[۲۰۱۸] د لپارې په تیریدو سره د روژې نه ماتیدل
۱۹۵	د مسافرو روژه
۱۹۵	الفصل الأول
۱۹۵	[۲۰۱۹] په سفر کښې د صوم او افطار حکم
۱۹۶	[۲۰۲۰] په رمضان کښې په مفطر او صائم باندې عدم اعتراض
۱۹۷	[۲۰۲۱] د مشقت په وجه په سفر کښې د افطار افضلیت
۱۹۸	[۲۰۲۲] په صامینو د مفطروینو سبقت
۱۹۸	[۲۰۲۳] په جهادی سفر کښې روژه نه نیول
۱۹۹	الفصل الثانی
۱۹۹	[۲۰۲۵] بعضې کسانو ته د افطار رحصت
۲۰۰	[۲۰۲۶] د عدم مشقت په صورت کښې په سفر کښې د روژې ساتلو افضلیت
۲۰۱	الفصل الثالث
۲۰۱	[۲۰۲۷] د مشقت په صورت کښې د عدم افطار گناه

۲۰۲.....	[۲۰۲۸] د سفر د مفرط او د حضر د صائم برابری
۲۰۲.....	[۲۰۲۹] د سفر په عامو حالاتو کې د افطار افضلیت
۲۰۳.....	د قضا روژې بیان
۲۰۴.....	الفصل الأول
۲۰۴.....	[۲۰۳۰] د عائشې صدیقې <small>رضی اللہ تعالیٰ عنہا</small> په شعبان کې د قضاء شوو روژو قضاء راوړل
۲۰۵.....	[۲۰۳۱] د ښځې دپاره د خاوند د اجازت څخه بغیر د نفلی روژې نیولو عدم جواز
۲۰۵.....	[۲۰۳۲] په حائضه باندې د روژې د قضاء وجوب
۲۰۶.....	[۲۰۳۳] د مری د طرفه د روژې نیولو حکم
۲۰۸.....	الفصل الثاني
۲۰۸.....	[۲۰۳۴] د مری دپاره د رمضان د زوړو کفارې ورکولو جواز
۲۰۹.....	الفصل الثالث
۲۰۹.....	[۲۰۳۵] د بل ژوندی دپاره د روژې نیولو او مونځ کولو عدم جواز
۲۱۰.....	د نفلی روژې بیان
۲۱۰.....	الفصل الأول
۲۱۰.....	[۲۰۳۶] په نفلی روژو کې د نبي عليه السلام معمول
۲۱۲.....	[۲۰۳۷] د نبي <small>صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم</small> د رمضان څخه علاوه د ټولې میاشتې روژې نیولو عدم ثبوت
۲۱۲.....	[۲۰۳۸] د شعبان د آخري ورځو روژې
۲۱۳.....	[۲۰۳۹] په محرم کې د نفلی روژو فضیلت
۲۱۴.....	[۲۰۴۰] د عاشوري د ورځې د روژې فضیلت
۲۱۵.....	[۲۰۴۱] د محرم په نهمه اولسمه ورځ د روژې نیولو فضیلت
۲۱۶.....	[۲۰۴۲] د عرفې د ورځې روژه
۲۱۶.....	[۲۰۴۳] د ذوالحجې په اوله عشره کې روژې نیول
۲۱۷.....	[۲۰۴۴] یوه روژه او یوه ورځ افطار
۲۲۰.....	[۲۰۴۵] د پیر د ورځې د روژې فضیلت
۲۲۰.....	[۲۰۴۶] هره میاشت کې درې ورځې روژه ساتل
۲۲۱.....	[۲۰۴۷] د شوال شپږ روژې نیول
۲۲۲.....	[۲۰۴۸] په اخرونو او ایام تشریق کې د روژې نیولو ممانعت
۲۲۳.....	[۲۰۴۹] د اخرونو په ورځ د روژې نیولو ممانعت
۲۲۴.....	[۲۰۵۰] ایام تشریق او خوراک ځکاګ

۲۲۴.....	[۲۰۵۱] د نفلی روژو دپاره د جمعی د ورځې د تخصیص حکم.....
۲۲۵.....	[۲۰۵۲] د جمعی په ورځ روژه نیول.....
۲۲۷.....	[۲۰۵۳] د جهادیه سفر کښې د روژې ساتلو حکم.....
۲۲۸.....	[۲۰۵۴] په اعمالو کښې اعتدال اختیارول.....
۲۲۹.....	الفصل الثانی.....
۲۲۹.....	[۲۰۵۵] د دوشنبې او زیارت د ورځې د روژو فضیلت.....
۲۳۰.....	[۲۰۵۶] د نبی علیه السلام خونې روژې.....
۲۳۰.....	[۲۰۵۷] د ایام البیض روژې.....
۲۳۱.....	[۲۰۵۸] د جمعی په ورځ د نفلی روژې ساتلو جواز.....
۲۳۱.....	[۲۰۵۹] د هفتې او میاشتې په مختلفو ورځو کښې د روژو نیولو مسنونیت.....
۲۳۲.....	[۲۰۶۰] د نفلی روژو ابتداء د دوشنبې یا د زیارت د ورځې څخه.....
۲۳۲.....	[۲۰۶۱] د کمزورنۍ د ویرې د صوم الدهر نیولو ممانعت.....
۲۳۴.....	[۲۰۶۲] په عرفات کښې د روژې نیولو کراهت.....
۲۳۴.....	[۲۰۶۳] د خیالی ورځ د روژې دپاره د خاص کولو ممانعت.....
۲۳۵.....	[۲۰۶۴] د الله ﷻ په لار کښې د یوې ورځې روژې نیولو فضلت.....
۲۳۶.....	[۲۰۶۵] په ژمی کښې د روژې نیولو غنیمت.....
۲۳۷.....	الفصل الثالث.....
۲۳۷.....	[۲۰۶۷] د عاشورې د ورځې د روژې پس منظر.....
۲۳۸.....	[۲۰۶۸] د شنبه او یک شنبه په ورځ د روژې نیولو مسنونیت.....
۲۳۸.....	[۲۰۶۹] د رمضان نه وړاندې د عاشورې د روژې تاکید.....
۲۳۹.....	[۲۰۷۰] سنت مؤکده روژې.....
۲۴۰.....	[۲۰۷۱] د ایام بیض روژې.....
۲۴۰.....	[۲۰۷۲] روژه او د بدن زکات.....
۲۴۱.....	[۲۰۷۳] د گل او زیارت (دوشنبه او جمعرات) د روژې فضیلت.....
۲۴۲.....	[۲۰۷۴] د الله تعالی د خوشحالولو دپاره نفلی روژې نیول.....
۲۴۳.....	نفلی روژه ماتول.....
۲۴۳.....	الفصل الأول.....
۲۴۳.....	[۲۰۷۵] په ورځ کښې د نفلی روژې د نیت کولو صحت.....
۲۴۴.....	[۲۰۷۶] بلاعذر د نفلی روژې نه ماتول.....

۲۴۵.....	[۲۰۷۷] اد روژه دار او غیر روژه دارد پاره د دعوت په قبولو کښې حکم.....
۲۴۶.....	الفصل الثانی.....
۲۴۶.....	[۲۰۷۸] اد نفلی روژې په فساد باندې عدم قضا.....
۲۴۸.....	[۲۰۷۹] په نفلی روژې ماتولو باندې وجوب قضا.....
۲۴۹.....	[۲۰۸۱] اد روژه دار په حضور کښې په خوراک کولو ثواب ملاویدل.....
۲۴۹.....	الفصل الثالث.....
۲۴۹.....	[۲۰۸۲] اد روژې دار د اندامونو تسبیح وئیل.....
۲۵۰.....	ذیلۃ القدر بیان.....
۲۵۲.....	الفصل الأول.....
۲۵۲.....	[۲۰۸۳] په آخری عشره کښې د شب قدر وجود.....
۲۵۳.....	[۲۰۸۴] په اوویشتمه شپه کښې د شب قدر وجود.....
۲۵۳.....	[۲۰۸۵] اد لیلة القدر مو ندلو د پاره د رمضان آخری عشره.....
۲۵۴.....	[۲۰۸۶] اد نبی علیه السلام په خوب کښې شب قدر لیدل.....
۲۵۶.....	[۲۰۸۸] اد شب قدر یوه علامه.....
۲۵۷.....	[۲۰۸۹] اد رمضان په آخری عشره کښې په عبادت کښې مجاهده کول.....
۲۵۸.....	[۲۰۹۰] په آخری عشره کښې د نبی علیه السلام معمول.....
۲۵۹.....	الفصل الثانی.....
۲۵۹.....	[۲۰۹۱] اد لیلة القدر دعا.....
۲۶۰.....	[۲۰۹۲] اد شب قدر شپې.....
۲۶۰.....	[۲۰۹۳] اد شب قدر په رمضان کي راځي.....
۲۶۱.....	[۲۰۹۴] اد رویشتمه شپه د شب قدر ده.....
۲۶۲.....	الفصل الثالث.....
۲۶۲.....	[۲۰۹۵] اد رسول الله ﷺ ته د شب قدر علم اوبیا هیږیدل.....
۲۶۳.....	[۲۰۹۶] اد شب قدر فضیلت.....
۲۶۵.....	د اعتکاف بیان.....
۲۶۶.....	الفصل الأول.....
۲۶۶.....	[۲۰۹۷] اد ښځو دپاره په کورنو کښې د اعتکاف جواز.....
۲۶۷.....	[۲۰۹۸] په رمضان کښې د خیر په کارونو کښې اضافه کول.....
۲۶۷.....	[۲۰۹۹] په رمضان کښې د رسول الله ﷺ او د حضرت جبرائیل علیه السلام د قرآن دور ...

۲۲۸.....	[۲۱۰۰] اد انسانی ضرورت دپاره د معتكف د جمات څخه د وتلو جواز.....
۲۷۰.....	[۲۱۰۱] اد جاهليت په حالت كښې منلې شوی نذر حكم.....
۲۷۲.....	الفصل الثاني.....
۲۷۲.....	[۲۱۰۲] اد اعتكاف قضا راوړل.....
۲۷۳.....	[۲۱۰۴] اعتكاف كښې د كيناستو وخت.....
۲۷۴.....	[۲۱۰۵] اد اعتكاف په حالت كښې د بيمار تپوس.....
۲۷۵.....	[۲۱۰۶] اد اعتكاف منهيات.....
۲۷۲.....	الفصل الثالث.....
۲۷۲.....	[۲۱۰۷] په مسجد نبوی كښې د نبی عليه اسلام معتكف.....
۲۷۷.....	[۲۱۰۸] معتكف ته د خارجي نيكو اعمالو ثواب ملاویدل.....
۲۲.....	[۸] كتاب فضائل القرآن.....
۲۷۸.....	د قرآن كريم فضائل.....
۲۸۱.....	الفصل الاول.....
۲۸۱.....	[۲۱۰۹] د قرآن د تعليم او تعلم خيريت.....
۲۸۲.....	[۲۱۱۰] د قرآن د يو آيت د قيمتي اوښي څخه افضليت.....
۲۸۳.....	[۲۱۱۱] د درې آياتونو د درې قيمتي اوښي څخه افضليت.....
۲۸۴.....	[۲۱۱۲] د قرآن پاك د ماهر فضيلت.....
۲۸۵.....	[۲۱۱۳] دوه قسمه خلق د پسخيدو قابل.....
۲۸۶.....	[۲۱۱۴] د قرآن ويونكي اونه ويونكي مثال.....
۲۸۷.....	[۲۱۱۵] د قومونو په ترقی او بربادۍ كښې د قرآن كردار.....
۲۸۸.....	[۲۱۱۶] د قرآن پاك تلاوت سره د سكينه نازلیدل.....
۲۹۰.....	[۲۱۱۷] د قرآن تلاوت او د رحمت نزول.....
۲۹۱.....	[۲۱۱۸] د سورت فاتحي اهميت او فضيلت.....
۲۹۳.....	[۲۱۱۹] د سورت بقره فضيلت.....
۲۹۴.....	[۲۱۲۰] د سورت بقره او آل عمران شفاعت.....
۲۹۵.....	[۲۱۲۱] د قرآن پاك خپلو ونيونكو دپاره شفاعت.....
۲۹۶.....	[۲۱۲۲] د قرآن د وتلو څخه عظيم آيت.....
۲۹۸.....	[۲۱۲۳] اد آية الكرسي عظمت او د حضرت ابوهريره <small>رضي الله عنه</small> او ابليس واقعه.....
۳۰۰.....	[۲۱۲۴] د سورت فاتحه او امن الرسول فضيلت.....

۳۰۱.....	۲۱۲۵] د سورة بقرہ د آخری آیاتونو فضیلت.....
۳۰۲.....	۲۱۲۶] د سورة کہف د اولو لسو آیتونہ یادلو اثر.....
۳۰۳.....	۲۱۲۷] د سورت اخلاص فضیلت.....
۳۰۴.....	۲۱۲۹] د سورت قل هو فضیلت.....
۳۰۵.....	۲۱۳۰] د سورة اخلاص محبت جنت تہ د داخلیدو ذریعہ.....
۳۰۶.....	۲۱۳۱] پہ معوذتین د دم کولو طریقہ.....
۳۰۷.....	۲۱۳۲] د شبہی سورة اخلاص او معوذتین پہ بدن باندې چف کول.....
۳۰۸.....	الفصل الثانی.....
۳۰۸.....	۲۱۳۳] پہ قیامت کنبې د عرش لاندې درې اہم خیزونہ.....
۳۰۹.....	۲۱۳۴] د حافظ قرآن پہ جنت کنبې پہ درجو ختل.....
۳۰۹.....	۲۱۳۵] د قرآن څخہ د خالی زړہ مثال.....
۳۱۰.....	۲۱۳۶] پہ قرآنی کنبې د مشغولہ کس ټول ضروریات پورہ کیدل.....
۳۱۱.....	۲۱۳۷] د قرآن د ہر حرف پہ عوض باندې لس نیکنی.....
۳۱۱.....	۲۱۳۸] قرآن کریم د ہدایت سرچشمہ.....
۳۱۵.....	۲۱۳۹] د حافظ قرآن موریلار تہ بہ تاج ورپہ سرکولې شی.....
۳۱۶.....	۲۱۴۰] د حافظ قرآن د جہنم څخہ حفاظت.....
۳۱۶.....	۲۱۴۱] حافظ قرآن او د لسو خپلوانو شفاعت.....
۳۱۷.....	۲۱۴۲] د سورة فاتحہ عدم مثال.....
۳۱۸.....	۲۱۴۳] د مشکو او عنبرو دیری سرہ د حافظ قرآن تشبیہ.....
۳۱۹.....	۲۱۴۴] د آیت الکرسی او د سورة مومن د ابتدائی آیتونو برکت.....
۳۲۰.....	۲۱۴۵] دودہ زړہ کالہ وړاندې پہ لوح محفوظ کنبې د قرآن لیکل.....
۳۲۰.....	۲۱۴۶] د سورة کہف د دریو آیاتونو برکت.....
۳۲۱.....	۲۱۴۷] سورت یاسین او د قرآن زړہ.....
۳۲۲.....	۲۱۴۸] د سورة طہ او یس عظمت.....
۳۲۳.....	۲۱۴۹] د حم د خان فضیلت.....
۳۲۳.....	۲۱۵۰] د جمعی پہ شبہ د خم الدخان لوستلو فضیلت.....
۳۲۴.....	۲۱۵۱] د مسجات فضیلت.....
۳۲۴.....	۲۱۵۳] د سورة ملک خپل تالی لړہ شفاعت.....
۳۲۵.....	۲۱۵۴] پہ قبر کنبې د سورة ملک لوستل.....
۳۲۶.....	۲۱۵۵] د اودہ کیدو څخہ وړاندې د سورة ملک لوستل.....

- ۲۱۵۶] دسورت زلزال، اخلاص او الکافرون فضیلت ۳۲۷
- ۲۱۵۷] دسورة حشر په دریو آیاتونو لوستلو د اویا زړه فرښتې دعا کول ۳۲۸
- ۲۱۵۸] هره ورځ دوه سوه ځل د سورة اخلاص وښلو اثر ۳۲۹
- ۲۱۵۹] داود د کیدو څخه وړاندې د سورة اخلاص دلو ستلو په برکت جنت ته داخلیدل ۳۲۹
- ۲۱۶۰] د قل هو الله په وجه د جنت وجوب ۳۳۰
- ۲۱۶۱] د قل یا ایها الکفرون فضیلت ۳۳۰
- ۲۱۶۲] د خطري په وخت د معوذتین لوستل ۳۳۱
- ۲۱۶۳] سورة اخلاص او معوذتین د هر آفت څخه حفاظت ۳۳۲
- ۲۱۶۴] د سورة فلق د لوستلو فضیلت ۳۳۲
- الفصل الثالث ۳۳۳
- ۲۱۶۵] د قرآن د پیروي کولو حکم ۳۳۳
- ۲۱۶۶] د ذکرانو په خپل مینځ کښې په یو بل باندې بهتری ۳۳۴
- ۲۱۶۷] د زباني تلاوت څخه په قرآن کښې د تلاوت افضلیت ۳۳۵
- ۲۱۶۸] په قرآن سره د زنگ شوو زړونو علاج ۳۳۶
- ۲۱۶۹] د قرآن پاک د ټولو څخه عظیم آیت ۳۳۶
- ۲۱۷۰] د هرې بیماری شفا او سورت فاتحه ۳۳۷
- ۲۱۷۱] د آل عمران د آخری آیاتونو فضیلت او برکت ۳۳۸
- ۲۱۷۲] د جمعی په ورځ د آل عمران لوستلو او د فرشتو دعا ۳۳۸
- ۲۱۷۳] د سورة بقره د آخری آیاتونو ښځوته تعلیم ورکول ۳۳۹
- ۲۱۷۴] د جمعی په ورځ د سورة هود لوستلو حکم ۳۳۹
- ۲۱۷۵] د جمعی په ورځ د سورت کهف لوستلو فضیلت ۳۳۹
- ۲۱۷۶] د سورة آل عمران تنزیل خپل لوستونکی دپاره شفاعت ۳۴۰
- ۲۱۷۷] د سورت یاسین لوستلو فضیلت ۳۴۲
- ۲۱۷۸] اقرب المرگ ته سورة یس وښل ۳۴۲
- ۲۱۷۹] د قرآن لوړ والي او سورة بقره ۳۴۳
- ۲۱۸۰] د قرآن زینت سورت رحمن ۳۴۴
- ۲۱۸۱] د فقیري څخه د حفاظت دپاره هره شپه د سورت واقعه لوستل ۳۴۵
- ۲۱۸۲] د نبی علیه السلام سورة اعلى محبت ۳۴۵
- ۲۱۸۳] د سورت زلزال فضیلت ۳۴۶
- ۲۱۸۴] د سورة نکاتر فضیلت ۳۴۷

۳۴۷.....	سورت اخلاص لس خل لوستلو باندې يو محل ملا ويدل
۳۴۸.....	۲۱۸۲] د شپې د قرآن پاک د تلاوت مختلف مراتب
۳۵۰.....	د قرآن پاک لوستل او پیل ته خوند او د تلاوت آداب
۳۵۰.....	الفصل الاول
۳۵۰.....	۲۱۸۷] د قرآن پاک د یاد ساتلو تاکید
۳۵۱.....	۲۱۸۸] ما څخه قرآن هیر شو د دې قول ممانعت
۳۵۲.....	۲۱۸۹] د صاحب قرآن مثال
۳۵۲.....	۲۱۹۰] د قرآن په تلاوت کښې زړه لگول
۳۵۳.....	۲۱۹۱] د نبی علیه السلام د قرات انداز
۳۵۴.....	۲۱۹۲] په خوش آوازی سره قرآن لوستلو ته د الله تعالی غوږ کینودل
۳۵۵.....	۲۱۹۳] الله تعالی ته خوښ آواز
۳۵۵.....	۲۱۹۴] د لویې په انداز سره د قرآن لوستلو ممانعت
۳۵۶.....	۲۱۹۵] د نبی علیه السلام د صحابی څخه قرآن اوریدل
۳۵۷.....	۲۱۹۶] حضرت ابی بن کعب <small>رضی الله عنه</small> ته د قرآن اورولو حکم
۳۵۸.....	۲۱۹۷] دار الحرب ته د قرآن اورولو ممانعت
۳۵۹.....	الفصل الثاني
۳۵۹.....	۲۱۹۸] مهاجرینو غریبانانو ته زیرې
۳۶۱.....	۲۱۹۹] په خوب آواز سره د قرآن د لوستلو حکم
۳۶۱.....	۲۲۰۰] د قرآن پاک هیرونکی دپاره وعید
۳۶۲.....	۲۲۰۱] د درې ورځو څخه په کم وخت کښې د قرآن پاک د ختمولو مسئله
۳۶۴.....	۲۲۰۲] د مجاهر بالقرآن او مسر بالقرآن مثال
۳۶۴.....	۲۲۰۳] د قرآن محرماتو څخه د خان نه ساتونکی دپار وعید
۳۶۶.....	۲۲۰۴] قرآن پاک واضحه لوستل
۳۶۷.....	۲۲۰۵] د نبی کریم <small>صلی الله علیه و آله</small> د قرات انداز
۳۶۷.....	الفصل الثالث
۳۶۷.....	۲۲۰۶] په قرآن باندې د عمل نه کولو وعید
۳۶۹.....	۲۲۰۷] د عربو په لهجو سره د قرآن لوستلو حکم
۳۷۰.....	۲۲۰۸] قرآن په ترتیل سره د وینلو حکم
۳۷۰.....	۲۲۰۹] د قرآن په تلاوت کښې د ویرې اثر ښکاره کیدو فضیلت

۳۷۱ [۲۲۱۰] د قرآن د عام کولو حکم
۳۷۳ د قرآن د قرائتونو او د جمع القرآن بیان
۳۷۳ الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۳۷۳ [۲۲۱۱] د قرآن کریم په اووه لهجو باندې نازلیدل
۳۷۵ [۲۲۱۲] د الله تعالی په کتاب د مخالفت کولو ممانعت
۳۷۸ [۲۲۱۴] د حلال او حرام سره د اووه لغاتو عدم تعلق
۳۷۹ الْفَصْلُ الثَّانِي
۳۷۹ [۲۲۱۵] په اووه لغاتو د قرآن د لوستلو اجازت
۳۸۰ [۲۲۱۶] د قرآن په ذریعه خیر غوښتل
۳۸۱ الْفَصْلُ الثَّالِثُ
۳۸۱ [۲۲۱۷] په قرآن باندې د دنیا گټلو وعید
۳۸۲ [۲۲۱۸] د دوو سورتونو په مینځ کښې د بسم الله حکمت
۳۸۳ [۲۲۱۹] د شرايو په څکلو د قرآن د تکذیب اطلاق
۳۸۴ [۲۲۲۰] د قرآن پاک تدوین او جمع
۳۸۸ [۲۲۲۱] په عهد عثمانی کښې د قرآن پاک تدوین
۳۹۲ [۲۲۲۲] د سورت توبه په شروع کښې د بسم الله عدم وجود
۳۹۵ [۹] [کِتَابُ الدَّعَوَاتِ]
۳۹۵ د دعاګانو بیان
۳۹۶ الْفَصْلُ الْأَوَّلُ
۳۹۶ [۲۲۲۳] د نبی کریم د شفاعت عظمت
۳۹۸ [۲۲۲۴] د خپرو نه د دعا جوړید خواست
۳۹۹ [۲۲۲۵] د دعا په قلیدو یقین ساتل پکاردی
۳۹۹ [۲۲۲۶] د دعا د قبولیت په یقین سره کول
۴۰۱ [۲۲۲۸] غائبانه دعا قلیدو ترغیب
۴۰۲ [۲۲۲۹] د خیرې کولو څخه ممانعت
۴۰۳ الْفَصْلُ الثَّانِي
۴۰۳ [۲۲۳۰] د عبادت نچور
۴۰۴ [۲۲۳۱] د عبادت څخه عبارت دي
۴۰۵ [۲۲۳۳] په دعا د تقدیر بدلیدو مطلب

۴۰۶.....	[۲۲۳۴] دعا هیئ کله عبث نه ده
۴۰۶.....	[۲۲۳۶] په هر حالت کښې د دعا افادیت
۴۰۷.....	[۲۲۳۷] د دعا په ذریعه د رزق فراخی
۴۰۸.....	[۲۲۳۸] نه غوښتل د الله د خفگان سبب
۴۰۸.....	[۲۲۳۹] دعافیت دعا غوښتل
۴۱۰.....	[۲۲۴۰] چه راحت کښې دعا د سختې د دعا قبلیدو ذریعه
۴۱۰.....	[۲۲۴۱] په دعا د غفلت د دعا نه قبلیدو سبب
۴۱۱.....	[۲۲۴۲] په الله لاس د دعا غوښتلو ممانعت
۴۱۲.....	[۲۲۴۴] د الله په دربار کښې د دعا نه قبلیدل نشته
۴۱۲.....	[۲۲۴۵] د دعا نه پس په مخ د لاسونو رانېکلو فضیلت
۴۱۳.....	[۲۲۴۶] د رسول الله ﷺ د دعا جامعیت
۴۱۴.....	[۲۲۴۷] دغائب د غائب دپاره د دعا افضلیت
۴۱۴.....	[۲۲۴۸] د نبی کریم صلی الله علیه وسلم حضرت عمر ته د دعا کولو درخواست
۴۱۵.....	[۲۲۴۹] د مظلوم د خیرو څخه ویره
۴۱۶.....	[۲۲۵۰] د درې کسانو د دعا قبلیدو خبر
۴۱۷.....	الْفصل الثالث
۴۱۷.....	[۲۲۵۱] د هر څیز سوال د الله څخه غوښتل
۴۱۸.....	[۲۲۵۳] په دعا کښې لاسونو تر څومره اوچتول دی
۴۱۸.....	[۲۲۵۴] په دعا کښې د اوږو پورې د گوتو پورته کول
۴۱۹.....	[۲۲۵۵] په دعا کښې په مخ باندې لاسونه رانېکل
۴۱۹.....	[۲۲۵۶] په دعا کښې د اوږو پورې لاسونه پورته کول
۴۲۰.....	[۲۲۵۷] اول ځان دې بیا جهان دې
۴۲۱.....	[۲۲۵۸] په دعا کښې د خپل ځان څخه شروع کول
۴۲۲.....	[۲۲۵۹] د دعا نه ضائع کیږی
۴۲۲.....	[۲۲۶۰] د پنځو خلقو د دعا گانو قبولیت
۴۲۴.....	دالله تعالی د ذکر بیان
۴۲۶.....	الْفصل الأول
۴۲۶.....	[۲۲۶۱] په ذکر الله کښې د مشغولو خلقو فضیلت
۴۲۷.....	[۲۲۶۲] په نیکو کښې د ذکرینو سبقت
۴۲۸.....	[۲۲۶۳] د الله تعالی ذکر کونکې سرې ژوندې دې اونه ذکر کونکې مردې

- ۴۲۸.....[۲۲۲۴] اللہ تعالیٰ سرہ متعلق بنہ گمان ساتل پکار دی
- ۴۲۹.....[۲۲۲۵] ذالہ تعالیٰ رحمت بہانہ لتوی
- ۴۳۰.....[۲۲۲۶] اولیاء اللہ سرہ لاس مہ اجوہ گنی ذالہ پہ غضب کنبی بہ راگیر شی
- ۴۳۴.....[۲۲۲۷] فرہبتی ذکر مجالس لتوی
- ۴۳۷.....[۲۲۲۸] پہ عبادت کنبی ذقبض او بسط کیفیت راخی
- ۴۴۰.....الْقَصْلُ الثَّانِي
- ۴۴۰.....[۲۲۲۹] ذالہ تعالیٰ ذکراہمیت
- ۴۴۱.....[۲۲۷۰] بہترین خلق
- ۴۴۲.....[۲۲۷۱] ذالہ تعالیٰ ذکر خلقی ذجت باغونہ دی
- ۴۴۳.....[۲۲۷۲] ذالہ تعالیٰ ذکر نہ خالی ناستہ ذخساری سبب دی
- ۴۴۳.....[۲۲۷۳] ذالہ تعالیٰ ذکر خخہ ذغافلہ مجلس مذمت
- ۴۴۴.....[۲۲۷۴] ہرہی فاندی کلام ذوبال سبب دی
- ۴۴۵.....[۲۲۷۵] ذدری قسمہ اعمالو فضیلت
- ۴۴۶.....[۲۲۷۶] زیاتہی خبری زہ سختوی
- ۴۴۶.....[۲۲۷۷] ذکر کونکپ زہ او شکر گزارہ زہ بہترینہ سرمایہ دہ
- ۴۴۷.....الْقَصْلُ الثَّالِي
- ۴۴۷.....[۲۲۷۸] اللہ تعالیٰ پہ ذاکر نیوباندی فخرکوی
- ۴۴۹.....[۲۲۷۹] ہمیشہ دپارہ ذکر کولو نصحیت
- ۴۵۰.....[۲۲۸۰] ذقیامت پہ ورخ بہترین خلق
- ۴۵۱.....[۲۲۸۱] ذالہ تعالیٰ ذکر ذزہ محافظ دی
- ۴۵۱.....[۲۲۸۲] ذذکر اللہ مثال او عظیم فضیلت
- ۴۵۲.....[۲۲۸۳] ذذاکر دشنی ونی سرہ تشبیہ
- ۴۵۳.....[۲۲۸۴] ذعذاب خخہ پہ بچ کیدو کنبی ذ ذکر کردار
- ۴۵۳.....[۲۲۸۵] ذاکر سرہ ذاللہ تعالیٰ معیت
- ۴۵۴.....[۲۲۸۶] ذاللہ تعالیٰ پہ ذکر سرہ ذزرونو ذزنگ ختمیدل
- ۴۵۵.....[۱۰] كِتَابُ اَسْمَاءِ اللّٰهِ تَعَالٰی
- ۴۵۵.....ذاللہ تعالیٰ ذنومونو بارہ کنبی بیان
- ۴۵۶.....الْقَصْلُ الْأَوَّلُ
- ۴۵۶.....[۲۲۸۷] ذالہ تعالیٰ یوکم سل نومونہ یادولو فضیلت

۴۵۷.....	الفصل الثانی.....
۴۵۷.....	[۲۲۸۸] ذلّٰہ تعالیٰ مبارک نومونہ.....
۴۹۷.....	[۲۲۸۹] ذلّٰہ تعالیٰ اسم اعظم.....
۴۹۸.....	[۲۲۹۰] پہ اسم اعظم سرہ د دعا کولو قبولیت.....
۵۰۱.....	[۲۲۹۱] پہ دوو سورتونو کنبی د اسم اعظم وجود.....
۵۰۲.....	[۲۲۹۲] د یونس علیہ السلام د دعا قبولیت.....
۵۰۲.....	الفصل الثالث.....
۵۰۲.....	[۲۲۹۳] د اسم اعظم تحقیق.....
۵۰۵.....	د تسبیحاتو ثواب.....
۵۰۵.....	الفصل الاول.....
۵۰۵.....	[۲۲۹۴] د تلو نہ غورہ او محبوب کلمات.....
۵۰۶.....	[۲۲۹۵] اللہ تعالیٰ تہ د کائناتو خخہ خوبہ وظیفہ.....
۵۰۷.....	[۲۲۹۶] سل خلہ د سبحان اللہ و بحمدہ لوستلو فضیلت.....
۵۰۷.....	[۲۲۹۷] صبا ما بنام سل خلہ د لوستلو وظیفہ.....
۵۰۸.....	[۲۲۹۸] دوه کلمې اللہ تعالیٰ تہ محبوب دی.....
۵۰۹.....	[۲۲۹۹] د زرو نیکو والا دعا.....
۵۱۰.....	[۲۳۰۰] د فرشتو دپارہ منتخب شوي ذکر.....
۵۱۰.....	[۲۳۰۱] پہ دعا کنبی د کیفیت اعتبار شته د کمیت نشته دي.....
۵۱۲.....	[۲۳۰۲] د شیطان نہ د بچ کیدو آسانہ طریقہ.....
۵۱۳.....	[۲۳۰۳] د جنت خزانه حاصلہ کرنی.....
۵۱۴.....	الفصل الثاني.....
۵۱۴.....	[۲۳۰۴] پہ جنت کنبی ونې اولگوئی.....
۵۱۵.....	[۲۳۰۵] هر صبا د اللہ تعالیٰ د تسبیح و تیلو اعلان.....
۵۱۵.....	[۲۳۰۶] بهترین ذکر او بهترین دعا.....
۵۱۶.....	[۲۳۰۷] ذلّٰہ تعالیٰ حمد د هغه شکر یہ ادا کول دی.....
۵۱۷.....	[۲۳۰۸] پہ سخته او راحتہ کنبی د اللہ تعالیٰ د حمد و تیلو فضیلت.....
۵۱۸.....	[۲۳۰۹] د موسیٰ علیہ السلام د اللہ پہ دربار کنبی د مخصوص ذکر مطالبہ.....
۵۱۹.....	[۲۳۱۰] د اور خخہ د حفاظت وظیفہ.....
۵۲۰.....	[۲۳۱۱] د تسبیح اړولو ثواب.....

۵۲۱.....	۲۳۱۲] د تسبیح تهلیل او تحمید او تکبیر عظیم ثواب
۵۲۳.....	۲۳۱۳] تسبیح و نیلو سره نیمه تله و کیدل
۵۲۳.....	۲۳۱۴] د کلمې طیبې په ورد سره د جنت دوازي پرانستیدل
۵۲۴.....	۲۳۱۵] د جنت په خالی زمکه کښې تسبیحات ونې دی
۵۲۵.....	۲۳۱۶] په گوتو باندې تسبیحات و نیل افضل دی
۵۲۶.....	الفصل الثالث
۵۲۶.....	۲۳۱۷] بهترین وظیفه
۵۲۷.....	۲۳۱۸] په ذکر سره د گناهونو رږیدل
۵۲۷.....	۲۳۱۹] د آفاتو نه د بچ کیدو وظیفه
۵۲۸.....	۲۳۲۰] لاحول ولاقوة د ۹۹ بیمار وشفاء
۵۲۸.....	۲۳۲۱] د عرش لاندې څخه نازلیدنکې ذکر
۵۲۹.....	۲۳۲۲] د سبحان الله عجیبه فضیلت
۵۳۰.....	د استغفار او توبه بیان
۵۳۱.....	الفصل الأول
۵۳۱.....	۲۳۲۳] د رسول الله ﷺ توبه او استغفار
۵۳۲.....	۲۳۲۴] د زړه خیرې لرې کولو د پاره استغفار کول پکار دی
۵۳۴.....	۲۳۲۵] د نبی علیه السلام روزانه سل ځله استغفار غوښتل
۵۳۴.....	۲۳۲۶] یو جامع حدیث
۵۳۷.....	۲۳۲۷] د اخلاص توبه رحمت راښکوسره راولی
۵۳۹.....	۲۳۲۸] د گناهکارانو وجود ضروری دي
۵۳۹.....	۲۳۲۹] الله تعالی د بنده د توبې په انتظار کښې
۵۴۰.....	۲۳۳۰] د گناه به اقرار سره د گناه معاف کیدل
۵۴۰.....	۲۳۳۱] د توبې حد
۵۴۱.....	۲۳۳۲] الله تعالی په توبه کولو سره دیر خوشحالیږي
۵۴۲.....	۲۳۳۳] الله تعالی بار بار توبه قبلوی
۵۴۳.....	۲۳۳۴] په یو مسلمان باندې د دوزخ حکم مه لگوئ
۵۴۳.....	۲۳۳۵] سید الاستغفار
۵۴۵.....	الفصل الثاني

۵۴۵.....	۲۳۳۲) دالله تعالی غفاری...
۵۴۲.....	۲۳۳۸) دالله تعالی د غفاریت یقین ساتلو فائده ..
۵۴۷.....	۲۳۳۹) الله تعالی د استغفار په وجه ډیر څه ورکوی ..
۵۴۷.....	۲۳۴۰) په گناه باندې اصرار نه دی کول پکار ..
۵۴۸.....	۲۳۴۱) د توبه کونکو فضیلت ..
۵۴۹.....	۲۳۴۲) گناه کولو سره په زړه باندې تور داغ جوړیږي ..
۵۵۰.....	۲۳۴۳) د توبې د قبلیدو آخری وخت (غرغره) د سا مرنی له راتلو نه مخکښې دي ..
۵۵۰.....	۲۳۴۴) دالله تعالی دمغفرت وسعت ..
۵۵۱.....	۲۳۴۵) د توبې دروازه ..
۵۵۲.....	۲۳۴۶) دتوبې د قبلیدو انقطاع ..
۵۵۳.....	۲۳۴۷) په جاباندې ددوزخی حکم مه لگونی ..
۵۵۴.....	۲۳۴۸) د ټولو گناهونو د مغفرت اعلان ..
۵۵۵.....	۲۳۴۹) د انسان څخه د وړو گناهونو کیدل ..
۵۵۲.....	۲۳۵۰) د بنده په چنگ چونک کولو سره د خدائی په خدایښی کښې فرق نه راځی ..
۵۵۸.....	۲۳۵۱) د متقیانو دپاره د مغفرت وعده ..
۵۵۹.....	۲۳۵۲) په یو مجلس کښې سل ځله الله تعالی ته توبه ویستل ..
۵۵۹.....	۲۳۵۳) په استغفار سره د گناهونو معاف کیدل ..
۵۶۰.....	الْفصل الثالث ..
۵۶۰.....	۲۳۵۴) د خپلو مړو دپاره استغفار کول پکار دی ..
۵۶۰.....	۲۳۵۵) مړې د ژوند د دعا په انتظار کښې ..
۵۶۱.....	۲۳۵۶) اړک وی هغه سړې د چا استغفار چه زیات وی ..
۵۶۲.....	۲۳۵۷) د مؤمن دوه صفتونه ..
۵۶۲.....	۲۳۵۸) فاسق سړې گناه د معج برابر هم نه گنړی ..
۵۶۴.....	۲۳۵۹) توبه کونکې گناهگار محبوب جوړیږي ..
۵۶۵.....	۲۳۶۰) په توبه کولو سره هره گناه وینځلې کیږي ..
۵۶۲.....	۲۳۶۱) د مشرک څخه علاوه مسلمان ته بڅنه کیدل ..
۵۶۷.....	۲۳۶۲) دغیر مشرک دپاره د مغفرت وعده ..
۲۳۶۳) چاچه توبه او کره لکه جه هغه گناه نه ده کړې ..	Error! Bookmark not defined..
۵۶۸.....	دالله تعالی د وسیع رحمت بیان ..
۵۶۸.....	الْفصل الأول ..

۲۳۲۴	دَاللہ تعالیٰ رحمت دفعہ پہ غضب باندی غالب دی	۵۲۸
۲۳۲۵	دَاللہ تعالیٰ د رحمت وسعت	۵۷۰
۲۳۲۷	دَاللہ تعالیٰ د رحمت لیدلو نتیجہ	۵۷۱
۲۳۲۸	پہ معمولی عمل سرہ د جنت او جہنم نزدیکت	۵۷۲
۲۳۲۹	دَاللہ تعالیٰ مہربانی	۵۷۲
۲۳۷۰	دَاللہ تعالیٰ رحمت د مور د شفقت نہ زیات دی	۵۷۴
۲۳۷۱	د میانہ روی اختیارولو حکم	۵۷۵
۲۳۷۲	جنت تہ دا خلیل دَاللہ تعالیٰ پہ رحمت	۵۷۲
۲۳۷۳	د یوی نیکنی ثواب دیری درجی زیات دی	۵۷۲
۲۳۷۴	د نیکنی ارادی کولوسرہ ثواب ملاویری	۵۷۷
	الْفَضْلُ الثَّانِي	۵۷۹
۲۳۷۵	د بدئی نہ پس د نیکنی کونکی عجیبہ مثال	۵۷۹
۲۳۷۶	دَاللہ پہ ویرہ سرہ د دوو جنتونو وعدہ	۵۸۰
۲۳۷۷	دَاللہ تعالیٰ د رحمت یو مثال	۵۸۱
	الْفَضْلُ الثَّالِثُ	۵۸۲
۲۳۷۸	د یومورد حضور پاک نہ عجیبہ سوال	۵۸۲
۲۳۷۹	دَاللہ تعالیٰ خوشحالی غوشتونکی مقام	۵۸۴
۲۳۸۰	مسلمانان گناہگار ان نیکو کاران دَاللہ تعالیٰ د رحمت مستحق دی	۵۸۵
	سحر ماہنام لوستونکي دعا گاني	۵۸۲
	الْفَضْلُ الْأَوَّلُ	۵۸۷
۲۳۸۱	سحر ماہنام کنبی د حضور پاک دعا گاني	۵۸۷
۲۳۸۲	د اودہ کیدو د وخت دعا	۵۸۸
۲۳۸۴	بسترہ کنبی د اودہ کیدو پہ وخت مسنون عمل او دعا	۵۸۹
۲۳۸۵	خپل خان اللہ تعالیٰ تہ پہ حوالہ کولوسرہ اودہ کیرہ	۵۹۰
۲۳۸۶	د اودہ کیدو پہ وخت مسنون عمل	۵۹۱
۲۳۸۷	حضرت علی او فاطمہ تہ د تسبیحاتو خودل	۵۹۲
۲۳۸۸	هر مانخہ پسې د تسبیحاتو وئیلو تعلیم ورکول	۵۹۴

۵۹۴	الفصل الثانی.....
۵۹۴	[۲۳۸۹] د سحر او مابنام دعا گاني.....
۵۹۵	[۲۳۹۰] ابوهريره ته د صبا مابنام وظیفه ورکول.....
۵۹۵	[۲۳۹۱] د جسماني صحت دپاره عجيبه دعا.....
۵۹۷	[۲۳۹۲] د صبا مابنام بله مسنون وظیفه.....
۵۹۷	[۲۳۹۳] د نبی علیه السلام خپلې لور ته د صبا مابنام وظیفه ورکول.....
۵۹۸	[۲۳۹۴] د اورادو د کمی پوره کولو وظیفه.....
۵۹۹	[۲۳۹۵] د صبا مابنام په وظیفه د لسو گناهونو معاف کيدل.....
۵۹۹	[۲۳۹۶] يوه عجيبه دعا.....
۶۰۰	[۲۳۹۷] د سحر مابنام يو جامع دعا.....
۶۰۱	[۲۳۹۸] د ورځې د گناهونو معاف کيدو وظیفه.....
۶۰۲	[۲۳۹۹] د قيامت د ورځ دپاره دالله تعالی د راضی کولو وظیفه.....
۶۰۳	[۲۴۰۰] د اوده کيدو مسنون طريقه.....
۶۰۴	[۲۴۰۲] د اوده کيدو په وخت بله مسنون دعا.....
۶۰۴	[۲۴۰۳] د حضرت علی په روايت د اوده کيدو په وخت مسنون دعا.....
۶۰۵	[۲۴۰۴] د اوده کيدو په وخت کښې لس څله د استغفار ونيلو فضيلت.....
۶۰۶	[۲۴۰۵] د اوده کيدو په وخت د قرآن د يوسورت ونيلو ثواب.....
۶۰۶	[۲۴۰۶] کم عمل او زيات ثواب.....
۶۰۹	[۲۴۰۷] د ورځې او شپې شکر ادا کولو وظیفه.....
۶۱۰	[۲۴۰۸] داوده کيدو په وخت کښې جامع دعا.....
۶۱۱	[۲۴۰۹] د اوده کيدو په وخت کښې بله مسنون دعا.....
۶۱۲	[۲۴۱۰] دابن عمر په روايت سره د اوده کيدو مسنون دعا.....
۶۱۲	[۲۴۱۱] د بې خوابی دعا.....
۶۱۳	الفصل الثالث.....
۶۱۳	[۲۴۱۲] د ابن مالک په روايت د صبا مابنام مسنون دعا.....
۶۱۴	[۲۴۱۳] دابی بکره په روايت سره د صبا مابنام مسنون دعا.....
۶۱۵	[۲۴۱۴] د عبدالله بن ابی اوفی په روايت سره د صبا مابنام مسنون دعا.....

۱۲۴۱۵	د عبد الرحمن بن ابی بنی روايت سره د مسامح مسنون دعا.....	۲۱۶
۲۱۸	د مختلف وختونو دعا کول.....	
۲۱۹	الفصل الأول.....	
۲۱۹	۱۲۴۱۶ د جماع په وخت کې دعا.....	
۲۲۱	۱۲۴۱۷ د سخت غم په وخت کې دعا.....	
۲۲۲	۱۲۴۱۸ د غصې کولو برکب.....	
۲۲۳	۱۲۴۱۹ د جگر اذان ولې او د خړهین هین ولې؟.....	
۲۲۴	۱۲۴۲۰ د سفر دعا.....	
۲۲۲	۱۲۴۲۱ په سفر کې مسنون دعا.....	
۲۲۲	۱۲۴۲۲ په سفر کې په یوځانې کې د پراو اچولو دعا.....	
۲۲۸	۱۲۴۲۳ د ماښام په وخت کې د ضرري څیز څخه د حفاظت دعا.....	
۲۲۹	۱۲۴۲۴ په سفر کې د صبا په وخت کې مسنون دعا.....	
۲۲۹	۱۲۴۲۵ د حج عمرې یا جهاد نه د واپسني دعا.....	
۲۳۱	۱۲۴۲۶ په غزه خندق کې مشرکانو ته خیرې کول.....	
۲۳۱	۱۲۴۲۷ د میلمه نه د دعا غوښتنه کول.....	
۲۳۲	الفصل الثاني.....	
۲۳۲	۱۲۴۲۸ د میاشتي لیدو د وخت دعا.....	
۲۳۳	۱۲۴۲۹ په مصیبت کې راگیرسری ته په کتو سره لوستونکې دعا.....	
۲۳۴	۱۲۴۳۱ په بازار کې لوستونکې دعا.....	
۲۳۵	۱۲۴۳۲ مصیبت راتلونو مخکې صبر غواره.....	
۲۳۷	۱۲۴۳۳ د مجلس کفارو.....	
۲۳۷	۱۲۴۳۴ د سوریو دعا.....	
۲۳۹	۱۲۴۳۵ د رخصت کولو د وخت دعا.....	
۲۴۰	۱۲۴۳۶ د جهادی لښکر د رخصتولو په وخت کې مسنون دعا.....	
۲۴۰	۱۲۴۳۷ مسافره په سفر باندې د تلو په وخت کې دعا کول.....	
۲۴۱	۱۲۴۳۸ د سفر شروع کولو په وخت کې مسافر ته مسنون دعا کول.....	
۲۴۲	۱۲۴۳۹ په سفر کې د شبې د حضور پاک دعا.....	

۲۴۳.....	دانس رضی اللہ پہ روایت سرہ مسنون دعا
۲۴۴.....	دنبمن د ویری د وخت دعا
۲۴۵.....	دکورنه دوتلو د وخت دعا
۲۴۶.....	شیطان عاجز کونکې دعا
۲۴۸.....	کورکښې د داخلیدو د وخت دعا
۲۴۸.....	د ناوې اوزلمی دپاره دعا
۲۴۹.....	د شب زفاف خصوصی دعا
۲۵۰.....	د غم لرې کولو دعا
۲۵۱.....	د قرض د ادا کولو دعا
۲۵۲.....	داسې دعا چه د غر برابر قرض به هم ختم شی
۲۵۴.....	الْقَصْلُ الثَّالِثُ
۲۵۴.....	د مجلس دکفارہ دعا
۲۵۴.....	د سپوږمۍ لیدلو په وخت کښې مسنون دعا
۲۵۶.....	د سوچ اوفکر لرې کولو دعا
۲۵۷.....	په اوچت خاتې د ختلو اود هغې خڅه د کوزیدو دعا
۲۵۷.....	د میدان جنگ دعا
۲۵۸.....	د ویری په وخت کښې مسنون دعا
۲۵۸.....	د بازار کښې د حضور پاک دعا

فهرست اختلاف مذاهب

فصل	موضوع	صفحه
.....	دسخي او خاوند سر مل به د زکات به و کولو به حکم کښي مذاهب	۱۰۴
.....	د اتصال نواب به حکم کښي مذاهب	۱۱۹
.....	د مدفه شوي د اشراء به حکم کښي مذاهب	۱۲۴
.....	د اختلاف مطالع به اعتبار او عدم اعتبار کښي مذاهب	۱۲۹
.....	د اصب د پاره د صوم الوصال به حکم کښي مذاهب	۱۲۳
.....	د تبییت نیت به حکم کښي مذاهب	۱۲۵
.....	به حجامه د روژي په ماتیدو کښي مذاهب	۱۷۹
.....	به هیره باندې د روژي په ماتیدو کښي مذاهب	۱۷۹
.....	د کفاري په سبب کښي مذاهب	۱۸۲
.....	د غریب څخه د غربت په وجه د کفاري په سقوط کښي مذاهب	۱۸۲
.....	د روژه دار د پاره د مسواک په استعمال کښي مذاهب	۱۸۶
.....	به دروزه دار د پاره د رنجو په استعمال کښي مذاهب	۱۸۷
.....	به ښکر لگولو سره د روژي په ماتیدو کښي مذاهب	۱۸۹
.....	د مری طرفه به زوړو نیولو کښي مذاهب	۲۰۷
.....	د عذر په وجه د نفلي روژي د ماتولو به حکم کښي مذاهب	۲۴۴
.....	د نفلي روژي په قضا کښي مذاهب	۲۴۷
.....	د جمعي د مانځه د پاره د معتکف په خروج کښي مذاهب	۲۲۹
.....	د نذر اعتکاف د پاره د روژي په شرطیت کښي مذاهب	۲۷۱
.....	د معتکف د پاره په اعتکاف کښي د کیناسنو په وخت کښي مذاهب	۲۷۳
.....	د اعتکاف د پاره د جامع مسجد په شرطیت کښي مذاهب	۲۷۵
.....	په مانځه کښي په اجابه الرسول د مونځ به بطلان کښي مذاهب	۲۹۲
.....	د دعا کولو او نه کولو په افضلیت کښي مذاهب	۳۹۵

[۵] بَابُ الْإِنْفَاقِ وَكَرَاهِيَةِ الْإِمْسَاكِ

ذَ خَرَجَ كَوَلُواوَا كَنْجُوسٍ نَهَ كَوَلُوبِيَانِ

خلاصه الباب ۱-

فیه تسعة وعشرون حديثاً مشتملة على مسألتين:

① الترغيب في الانفاق وفضيلته : ١، ٢، ٣، ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩، ١٠، ١١، ١٢، ١٧،

١٨، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٤، ٢٥، ٢٦، ٢٨، ٢٩-

② قباحة الإمساك والانفاق عند الموت : ٢، ٣، ٥، ٦، ٧، ٩، ١١، ١٣، ١٤، ١٥، ١٦،

٢٠، ٢١، ٢٤، ٢٥، ٢٦، ٢٨، ٢٩-

قال الله تعالى ﴿وَأَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَعْلَمَ رَبُّهُ لَوْلَا نُفِقْتُمْ إِلَىٰ

أَهْلِ قُرْبَىٰ قَرِيبًا قَدْ صَدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّاحِينَ ۝﴾ (سورة منافقون الآية ١٠)

په وسعت اوتنگې كېڼې ه نورو مسلمانانو خيال ساتل ۱- اسلام انسان ته اعلى اخلاق وربنانى

اوهر مسلمان دا وچت معيار انسان جوړول غواړي. هم د دغه اخلاق حميده نه دادي چه

يو آسوده حال انسان ذبل مفلوك الحال انسان سره همدردى او امداد او كړى اود وسعت

اوراحت په وخت خپل په مصيبت كېڼې راگير رونه هيرنه كړى د اسراف نه خان ساتلو سره

په حق لار كېڼې د انصاف لمن د لاس نه خلاصه نه كړى نه چه داسې كنجوس جوړشى چه

خلق دهغه نه نفرت كول شروع كړي. اونه دې دومره فضول خرچه جوړېږي چه خالق دهغه نه

ناراض شى

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۱۸۵۹] ذِ نَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ مَالُ سِرِّهِ عَدَمُ مَعْبُوتٍ

۱۸۵۹- (۱۱۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "لَوْ كَانَ لِي مِثْلُ أَحَدٍ ذَهَبًا

[۲] لَتَرْتَضِي أَنْ لَا يَمُرَّ عَلَيَّ ثَلَاثُ لَيَالٍ [۳] وَغَنَدِي مِنْهُ شَيْءٌ [۴] أَرْضِدُهُ لِدَيْي" [۵] "وَأَوَاهُ الْيُفَارِيُّ".

توجه ۱: ابوهريره راجه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۱] كه ما سره د احد د غره

برابر هم سره زر وي [۲] نو زما به دا نه وه خوښه چې دري شپې تيري شي [۳] او هغه ټول سره

زړيا د هغې څه حصه علاوه بقدر د ادانيگي قرض دي ما سره موجود وي. (بخاري)

حل الفتاوى:- ①- ترضي: ما خوشحالي، ②- أرضدُهُ: أي: أخفظه وأعتدّه: چه محفوظ نې كړم اوتيار مې

ساتلي وي (د قرض ادا كولو دپاره)

(*) اخرجه البخاري في كتاب الإجارة/باب أداء الدين (رقم- ۲۳۸۹) ومسلم في كتاب الزكاة/باب تغليظ عقوبة من لا

يزدي الزكاة (رقم) ۳۱ - (۹۹۱) وابن ماجه كتاب الزهد/باب في المكترين (رقم- ۶۱۳۲) واحمد في المسند ۲/ ۲۵۶

تسهيلات:

قوله: أَنْ لَا يَمْرُ عَلَى ثَلَاثَ لَيَالٍ وَعِنْدِي مِنْهُ شَيْءٌ:

وهدای تو هب: - په دې حديث پاك كښې حضرت رسول كريم ﷺ خپل امت ته د سخاوت د جذبي ترغيث وركړې دې كه دومره مال هم وې نو هغه به مې هم د دريو شپونه وړاندې وړاندې تقسيم كړې وې يعنې د صدقاتو دومره ترغيث دي

قوله: إِلَّا شَيْءٌ أَوْ صَدَقَةٌ لِذِي نَبٍ:

د حقوق العباد ادا كولو اهميت: - او په آخر د حديث كښې ئې او فرماييل چې هغه خيز به مې خان سره ايښودې وې چې هغې سره قرض ادا كړې شى ددې حديث مبارك څخه معلومه شوه چې خرج كول افضل دى او د زيات ضرورت نه علاوه مال جمع كول ښه عمل نه دې او ددې څخه معلومېږي چې دنورو حقوق ادا كول د صدقې نه افضل دى ليكن اكثر خلق صدقه او خيرات وركوي او دخپلې آسانتيا دپاره اوچت اوچت مكانات جوړوي خو دوى باندې چې د خلقو كوم حقوق وي دهغې خيال نه ساتي دا ډيره غلطه خبره ده او هم داشان صوفياء كرام كوم چې عارفان نه وي هغوى هم مجاهدي كوي رياضتونه كوي او ډير زيات طاعات او عبادتونه كوي ليكن په دوى باندې چې د خلقو كوم حقوق وي د هغې د ادا كولو خيال نه ساتي دا هم غلط دى (مرقاة ج ۴/ص ۱۸۴)

[۱۸۹۰] دسخي دپاره د فرښتو دعاو د بخیل دپاره بددعا

۱۸۹۰- (۲) [۲] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَا مِنْ يَوْمٍ يُصْبِحُ الْعِبَادُ فِيهِ إِلَّا مَلَكَانِ يَنْزِلَانِ ۚ فَيَقُولُ أَحَدُهُمَا: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُتَّقًا خَلْفًا ۖ [۳] وَيَقُولُ الْآخَرُ: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُسِيئًا تَلْفًا ۖ» [۴]، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) ابوهريره رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲) هره ورځ د سحر په وخت کې دوه فرشتي راڅکته کيږي ۳) او په هغې کې يوه فرشته د سخې د پاره، دا دعا کوي چې اي الله ﷻ خرج کونکي ته بدل وركړي يعنې كوم سړي چې په جائز ځاي کې خپل مال خرج کوي هغه ته ډيره زياته بدله وركړي په دې طور چې يا خو په دنيا کې هغه ته د خرج کولو څخه ډير زيات مال وركړي يا په آخرت کې اجر او ثواب وركړي ۴) او دويمه فرشته د بخیل د پاره، بد دعا کوي چې اي الله ﷻ بخیل ته نقصان وركړي يعنې كوم سړي چې مال او دولت جمع کوي او په جائز ځاي کې يې نه خرج کوي بلکه بې محل او بې مصرف يې خرج کوي نو د هغه مال ضايع کړي، (بخاري مسلم)

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب قول الله تعالى: {فَمَا مِنْ شَيْءٍ إِلَّا لَهُ أَجْرٌ} فتنيره للبصري. وصدق بالعنى. فتنيره للبصري. واما من بخل واستغنى. وكذب بالعنى. فتنيره للبصري: [الليل: ۶] اللَّهُمَّ أَعْطِ مُتَّقًا خَلْفًا (رقم- ۱۶۶۲) ومسلم في كتاب الزكاة/باب في المنفق والمسك (رقم) ۵۷ - (۱۰۹۰) واحمد في المسند: ۳۰۵/۲

حل الفتن: ① مُتَّفَقٌ عَلَى أَنَّ مَعْنَاهُ فِي هَذِهِ يَعْصِي بِهِ صَاحِبَ طَرِيقِهِ بَانْدِي گنلو سره رانسی زاور له او په صحیح خانی کسې خرج کرل ② عُنُقًا اِی عَوَاضًا لِلدُّنْيَا بِدَلَالَةِ الطَّرِيقِ یعنی چه په دیا کسې هغه له ددې عوض ورکړی او آخرت کسې دهغې ثواب هغوی ته ورکړی ③ مُتَّفَقٌ اِی مَسْخَرَةً لِمَعْرَةٍ یعنی هغه کنجوس او بخیل د خپلې هرې ښېګړې نه خلق محروم سنی ④ تَنَفًّا اِی هَلَاکًا لِنَافْسِهِ حَسَاوَمَعْنً یعنی چه په ظهري توګه باندې د هغه مال هلاک کړی یا معنوی باطني توګه باندې هلاک کړی چه په هغې کسې څه برکت پاتې نه شی

تسهيلات:

قوله: مُتَّفَقٌ

د اذ فریتو دع او بد دعا ده نوهر انسان له سوچ کول پکار دی چه په ښه غور سره سوچ وکړی چه هغه د کومې دعا مستحق جوړېږي په دې حدیث کسې د قرآن کریم دې آیت طرف ته اشاره ده (وَمَا أَكْفُرُ مِنْ شَيْءٍ لَهُمْ يُخْلِفُهُ) (سورة سبا ۳۹)
[۱۸۶۱] اذ سخاوت فانه

۸۸- (۳۱) رَوَى عَنْهُمَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «أَنْفَقِي وَلَا تَحْصِي قَيْصَمِي اللَّهُ عَلَيْكَ وَلَا تُوعِي قَبْوَعِي اللَّهُ عَلَيْكَ [۲] رَضِي مَا اسْتَطَعْتَ» [۳] «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

توجه: ① بي بي اسماء (رضی الله عنہا) وايي چې رسول الله (ﷺ) وفرمايل [۱] چیرته چې د مال خرج کولو سره الله (ﷻ) راضي کېږي هلته خپل مال خرج کوه او دا شمیر مه کوه چې څومره خرج کړم او څه خرج کړم گڼی الله (ﷻ) به هم ستا په باره کې شمیر کوي. الله (ﷻ) به د دې په وجه ستا په مال کې برکت څتمولو سره ستا رزق کم کړي په دې طور چې هغه به د یو معدود او محدود شي په شان کړي یا دا چې الله (ﷻ) به ستا د مال وزر په باره کې د قیامت په ورځ ستا سره محاسبه کوي [۲] او کوم مال چې ستا د حاجت او ضرورت څخه زیات وي هغه د جحمتندو څخه منع کولو سره مه اړده گڼی الله (ﷻ) به ستا په حق کې خپل ژانده ورکړه او بخشش منع کړي [۳] او دا چې ستا څخه چه څه هم کیدي شي د الله (ﷻ) په لار کې خرج کوه بخاري مسلم.

حل الفتن: ① وَلَا تَحْصِي یعنی د الله تعالی په رضا کسې خرج کونی او خپل خان سره د شمیر د باره هېڅ پرېنږدی ② وَلَا تُوعِي دا د باب افعال نه دې ابعاء د محفوظ کولو په معنی کسې دې چه یو څیز په یو لوبی کسې محفوظ کولو سره کیڅودې شی ③ رَضِي رَضَمٌ قَلِيلٌ ورکړې ته وانی یعنی څومره چه تانه کیدې شی خرج کونی که هغه معمولی څیز ولې نه وی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الفقه وفضلهما والتحریر علیها باب هبة المرأة لغير زوجها وعنفها. إذا كان لها زوج فهو حائز. إذا لم تكن فغيره. فإذا كانت سبيحة لم يجر (رقم ۲۵۹۱) ومسلم فی کتاب الزکاة باب العت علی الإنفاق وكرامه (حذف) (رقم ۸۸) (۱۰۲۹) واحد فی المسند: ۳۵۱/۶

تسهيلات

قوله: وَلَا تُعْصِي:

هـ لا تعصی په معنی کنې دوه احتمالات: - ۱ خکه چه دې سره به الله تعالی هم د شمیر معامله شروع کوی ددې لفظ دویم مطلب دادې چه خرج کولو سره شمیر مه کونی چه ما دومره خرج کړو مړې سره به تاسو خیال کونی چه ما ډیر خرج او کړو نوڅخرج کولونه به رامنع شي نو الله تعالی به خپله ورکړه منع کړی دا معنی دحدیث دواړو جملو دپاره زیات مناسب ده

قوله: وَلَا تُسَوِّعْ: یو حدیث کنې "تُسَوِّعُ" الفاظ راغلی دی یعنی په یوه تهیلشی کنې کیخودو سره په تسمه سره ترلوسره مه ايردنی گنی الله تعالی به هم دغه شان اوکړی دوست بلو جو د فقیر ته نه ورکولو نتیجه: - مطلب دا چه د وسعت مطابق مال د یو فقیر نه مه منع کونی گنی الله تعالی به په تاسو د نورې ورکړې دروازه بنده کړی

[۱۸۶۲] د انفاق په بدله کنې انفاق

۱۸۶۲- (۳) (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «قَالَ اللَّهُ - تَعَالَى - أَنْفَقَ يَا ابْنَ آدَمَ أَنْفَقْ عَلَيْكَ» "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ".

توجه: [۱] ابوهريره راي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] الله تعالی فرمايي چې اي د آدم اولاده د زما په لار کې خپل مال خرج کړه زه به په تاياندي خرج کوم (بخاري مسلم)

تسهيلات

قوله: أَنْفَقَ يَا ابْنَ آدَمَ أَنْفَقْ عَلَيْكَ:

هـ مذکوره جملې په مفهوم کنې دوه احوال: - ① د الله ﷻ د ارشاد مطلب دادې چې اي اولاد آدم: ته په دنيا فاني مال زما په لار کنې خرج کړه زه به په آخرت کنې تاته اموال عاليه درکړم

② څه چې ماتاته درکړی دی په هغې کنې ته خلقو ته ورکړه چې زه په دنيا او عقیبی کنې تاته ددې څخه زیات درکړم دا دې آیت کریمه طرفته اشاره ده «وَمَا كُنْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَعُولِينَ» (تاسو چې څه هم د الله ﷻ رضا دپاره خرج کونی نو الله ﷻ به تاسوته ددې بدله درکوی، [۱۸۶۲] د ضرورت څخه د زیات مال خرج کولو حکم

۱۸۶۳- (۵) (۱) وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّ تَبَذُّلَ الْفَضْلِ خَيْرٌ لَكَ [۳] وَإِنَّ تَحْبِثَ شَرْكَكَ [۴] وَلَا تَلَامُ عَلَى كَفَاكِ [۵] وَأَبْذِ أَيْمَنُ تَعُولُ» "رَوَاهُ مُسْلِمٌ".

(۱) اخر جه البخاري في كتاب النفقات / باب فضل النفقة على الأهل (رقم: ۵۴۵۲) ومسلم في كتاب الزكاة / باب العت على النفقة وتبشير النفقة بالخلف (رقم: ۳۶ - ۹۹۳) واحمد في المسند ۲/ ۴۲۲
(۲) اخرجه مسلم في كتاب الزكاة / باب بيان أن البذل العليا خير من اليد السفلى. وأن اليد العليا هي النفقة وأن السفلى هي الأخذ (رقم: ۹۷ - ۱۰۳۶)

تو چمه: [۱] ابو امامه رضي الله عنه راوي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] اي د آدم اولاده كوم مال چي ستا د حاجت او ضرورت خخه زيات وي هغه د الله ﷻ د رضا د پاره، خرج كول ستا د پاره په دنيا او آخرت كي، بهتر دي [۳] او د هغې نه خرج كول ا د الله ﷻ په نزد هم او د بنده گانو په نزد هم ستا د پاره بد دي [۴] او بقدر د كفایت مال باندې خه ملامتيا نشته [۵] او كوم مال چي ستا د حاجت خخه زانده وي د هغې د خرج كولو په سلسله كي د خپل اهل و عيال خخه شروع وكړه، مسلم.

حل الفات: ① تَذَلُّ: دِثْقَاءَ په معنى كښي دي. خرج كولو ته وائي ② الْقَطْلُ: اى الزيادة: يعنى دخپل حاجت او ضرورت نه زياتى مال ③ مُبَيْكَةً: اى مُنْفَعَةً: يعنى كه ته منع كوي اونه نهې خرج كوي ا د زياتى مال، ④ وَلَا تُلَامُ: خه ملامتيا نشته دي ⑤ كَفَافٍ: يعنى د ژوند د بقا د پاره په قدر د حاجت په مال جمع كولو كښي خه ملامتيا نشته دي ⑥ وَإِنْدَاءً: او ابتداء كوه، مخكښي كوه، ⑦ تَقُولُ: اى: يَحْتَرِمْ نَهْمَهُ: خوك چه ستا په كفالت كښي دى.

تسهيلات:

قوله: وَلَا تُلَامُ عَلَى كَفَافٍ:

د ضرورت مطابق مال جمع كولو اجازت: - مطلب دا چه په اندازه د ژوند د بقا خه حصه د مال جمع كول منع نه دى په دې كښي د اكل پكاردى چه دهرسرى حالت جد اوى نو د ټولو خلقو دخپل خپل احوال مطابق د ژوند د بقا مطابق په مال جمع كولو كښي خه بدى نشته دي قوله: وَإِنْدَاءً يَحْتَرِمْ تَقُولُ:

په اتفاق كښي دخپل اهل و عيال هغه شروع كول: - يعنى په خرج كولو كښي هغه خلق مقدم ساتل پكاردى خوك چه د جابه كفالت كښي وي لكه چه ښځه او بچى دى دا خبره ښه نه ده چه خپل بال بچ خو دې محتاج او فقير وي اوداسري په بل باندې خرجه كوى

[۱۸۶۴] ذكهنجوس او سخي مثال

۱۸۳۳- (۱) (۶) وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَثَلُ الْبَخِيلِ وَالْمُتَصَدِّقِ كَمَثَلِ رَجُلَيْنِ ① عَلَيْهِمَا جُنَّتَانِ مِنْ حَدِيدٍ ② قَدْ اضْطُرَّتْ أَبْدِيَهُمَا إِلَى لَبِيئِهِمَا وَتَرَاقِيَهُمَا، ③ فَجَعَلَ الْمُتَصَدِّقُ كُلَّمَا تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ أَسَلَتْ عَنْهُ ④ وَجَعَلَ الْبَخِيلُ كُلَّمَا هَمَّ بِصَدَقَةٍ فَلَصَّتْ ⑤ وَأَعْدَتْ كُلَّ حَلْقَةٍ عِيَاكُنَا» ⑥ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تو چمه: [۱] ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د بخیل او د صدقي وړكونكي مثال د داسې دوو سرو دي [۳] چي د هغوی په بدن د اوسپني زغري وي [۴] او د

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب مثل الصدق والبخیل (رقم- ۱۸۶۳) و مسلم في كتاب الزكاة/باب مثل السفق والبخیل (رقم) ۷۵ - (۱۰۲۱) و احمد في السند ۳۸۹/۱

هغه زغرو د تنگيدو په وجه د هغوی دواړو لاسونه د هغوی د سښو او دغاړې د هډوکو طرف ته انځني وي [۴] هر کله چې صدقه کونکي د صدقي ورکولو قصد کوي سو د هغه زغره خلاصه شي [۵] او هر کله چې بخیل د صدقي ورکولو قصد کوي سو د هغه د زغري حلقې نورې تنگې شي [۶] او په خپل ځای يوي بلې سره يو ځای شي انځري مسله

حل الفات: - ① التَّمَصُّقُ: صدقه ورکونکي. ② جُنْتَانُ: اثنی وفتان دوه زغري. ③ حَبَسَ: اوسپنه. ④ تَذَيُّبًا: د ټوټې جمع ده. سینه. ⑤ تَرَاهُنَا د تَرَاهُ جمع ده. د اوږې په سکنه و سښی په پورته هډوکي ته وائی ⑥ التَّنَطُّطُ: اثنی: تَوَسَّطَ: فراخه شي. خلاصه شي. ⑦ هَمَزُ اثنی قصد چه چه اراده او قصد کوی ⑧ قَلَصْتُ: اثنی: انقَضَتْ: یعنی تنگې شي او وږي وږي ونځلي ⑨ خَفَقَ: کړن او بندنه وني

تسهيلات: قوله: مَثَلُ الْبَيْلِ وَالْمَتَصِّقِ:

د سخي سړي مثال: - د دې حديث مطلب دادې چه سخي سړي کله د الله تعالی د رحمت د پاره مال خرچ کولو اراده کوی نو د الله تعالی توفیق او امداد هغه سره شامل حال کېږي نو د دې سړي سینه د صدقي د پاره کولایږي نو ښه صدقه کوی لکه چه هغه د کنجوسۍ د زغري کړنې ماتې کړي او آزادیدو سره نې صدقه اوکړه

د کنجوس سړي مثال: - د دې برعکس کنجوس سړي کله د صدقي کولو اراده کوی نو چونکه د هغه په زړه کښې رښتوني جذبه نه وي نو د صدقي اراده کولو سره د هغه سینه تنگه شي او د صدقي کولو نه نې لاس راغونډیدلو سره منع شي په دې وجه هغه صدقه نه شي کولای لکه چه د کنجوسۍ د زغري کړنې داسې ماتې نه کړي شي بلکه هغه کړنې نورې هم د هغه بدن پورې او نځلي اودا سړي د صدقي کولو د نیکنۍ نه محروم پاتې شي

"جُنْتَانٍ" دا تشبیه ده د دې مفرد "جنة" ده زغري ته وائی په جیم باندې صمه ده

[۱۸۶۵] د بخل مذمت او د دې څخه د ځان ساتلو تاکید

۱۸۶۵- (۴) [۴] وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۵] "اتَّقُوا الظُّلْمَ، فَإِنَّ الظُّلْمَ ظِلْمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، [۶] وَاتَّقُوا الظُّلْمَ، فَإِنَّ الظُّلْمَ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، [۷] عَمَلْتُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَقْبَلُوا عَذَابَهُمْ"، [۸] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۴] حضرت جابر رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۵] د ظلم څخه ځان ساتي ځکه چې د قيامت په ورځ به ظلم د تيارو په شکل کې وي، چې په هغې کې ظالم حيران اسرگوما گرځي [۶] او د بخل څخه ځان ساتي ځکه چې بخل هغه خلق هلاک کړي دي کوم چې ستاسو څخه مخکې تير شوي دي [۷] د بخل په وجه هغوی خون ريزي وکړه او حرام يې حلال وگڼل (مسلم)

حل الفاتحة: ① الفم: أي: الفل: بخل ته وانی ② تخلف: راپورته نی کرل. یعنی باعث شو په دوی باندې ③ غفلوا: چه تونې کړی، خون ریزی او کړی ④ استقلوا: حلال نی او گټل، ⑤ غنا: بخل، حرام خیزونه مثلاً زنا کاري، او پردی مالونه خوړل وغیره

تسهيلات:

قوله: فَإِنَّ الظَّالِمَ ظَلَمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ:

د ظلم تعريف: - ظلم په لغت کښې وضع الشئ في غير محله ١١ ته وانی یعنی دخپل ځانې څخه بغيره بل محل کښې يو څيز استعمال کړې شی نو دا ظلم دې **د ظلم ډیر لکونه دي:** - ① گناه کول په خپل ځان باندې ظلم کول دې ② رسته دارانو يا قرض دارانو ته حق نه ورکول په هغوی باندې ظلم دې ③ چا ته تکليف ورکول په هغوی باندې ظلم دې

د قیامت په ورځ د ظلم کیدو په مفهوم کښې دوه اقوال: - ① دا حدیث پاک د ظلم ټولو قسمونو ته شامل دی او دا حدیث پاک په خپله ظاهري معنی باندې محمول دې چې ظالم دپاره به ظلم د قیامت په ورځ د تیرو په صورت کښې وی او په دې کښې به ظالم سروهلې بروهلې گړخی او دا ظلم به تیاره جوړه شی او د ظالم مخې له به راشی چې ددې په وجه به ظالم ته د نجات لار نه ملاوړې لکه څنگه چې د مؤمنانو یاره کښې دی (یعنی نورهمین ابدی) ② ددې نه د قیامت د ورځې دهشت او تکلیفونه مراد دی یعنی یو ظلم به د قیامت په ورځ د ډیرو دهشتونو او سختو باعث وی **قوله:** وَأَتُوا الشَّرَّ أَيْ: الْظُلْمَ:

د شح او بخل په تعريف کښې دوه اقوال: - ① شح هم د ظلم یو قسم دې شح وانی دغیر په مال کښې بخل کول او خپل مال ایسارولو ته بخل وانی

② بخل په مال کښت وی او شح په مال او غیر مال کښې هم وی **د شح ذکر کولو وجه:** - دلته صرف شح په دې وجه ذکر کړې شوې چې دا د ظلم په اقسامو کښې لونی قسم دې او ددې مفاسد هم ډیر دی او ددې نتیجه د دنیا محبت دې لقوله تعالی: وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَلْيُؤْتِكُمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ كَمَا تَرْضَوْنَ (مراقة ج/۴ ص ۱۸۷)،

[۱۸۶۶] د صدقې نه قبلولو زمانه

۱۸۶۶- (۸) [۱] وَعَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۲] «تَصَدَّقُوا» «فَإِنَّهُ يَأْتِي عَلَيْكُمْ زَمَانٌ [۳] يَمْسَحُ الرَّجُلُ بِصَدَقَتِهِ فَلَا يَجِدُ مَنْ يَتْلَاهَا [۴] يَقُولُ الرَّجُلُ: لَوْ جِئْتُ بِالْأُمِّسِ لَقَبِلْتُهَا» [۵] فَأَمَّا

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب الصدقة قبل الزكاة (رقم) ۱۴۱۱ او مسلم كتاب الزكاة/باب الترغيب في الصدقة قبل ان لا يوجد من يقبلها (رقم) ۵۸ - (۱۰۱۱) والنسائي كتاب الزكاة/باب التعريض على الصدقة (رقم) ۲۵۵۵/۴ واحمد في المسند ۳۰۶/۴

الْيَوْمَ فَلَا حَاجَةَ لِي بِهَا» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۶] حارثه ابن وهب رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۷] د الله ﷻ د رضا د باره خپل مال خرج کوي ځکه چې په انساني ژوند کې به يوه داسې زمانه هم راشي [۸] هر کله چې يو سړي به د صدقي مال اخستو سره وځي خو داسې سړي به پيدا نه کړي چې د هغه صدقه قبوله کړي [۹] بلکه هر سړي به دا وايي که د صدقي دا مال تا پرون راوړي وي نو ما به قبول کړي وي [۱۰] نن خوماته د دې حاجت او ضرورت نشته «بخاري مسلم»

حل اللغات: - ① الأُنس: أي: قُلْ ذَلِكَ: يعنى ددې نه مخکېنې تيره ورځ

نهيلا ت:

قوله: تصدقوا:

په صدقه کولو کېنې د صبا انتظار نه کول: - يعنى د الله تعالى شکر ادا کړه چه اوس صدقه اخستونکى خلق موجود دى بهترين مستحقين موجود دى په دوى کېنې ته د الله تعالى خوشحالي په آسانى سره صدقه کولو کېنې حاصلولې شي هغه وخت به څه کوي چه کله د صدقي کولو کوشش کوي ليکن موقع او محل به نه ملاوېږي په خلقو کېنې به څوک سړي دا نه قبلوي ځکه چه دا ټول خلق به مالدار وي يا به نى زړه داسې بې پرواه وي چه د مال مينه به نى په زړونو کېنې نه وي علماء ليکي چه دې نه د حضرت مهدي عليه السلام د ظهور د زمانې طرف ته اشاره ده

[۱۸۶۷] الفضله صدقه

۱۸۶۷- (۹) [۱۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَيُّ الصَّدَقَةِ أَكْثَرُ أَجْرًا؟ قَالَ: "أَنْ تُصَدَّقَ وَأَنْتَ ضَمِيمٌ شَمِيمٌ تَخْشَى الْفَقْرَ" وَتَأْمُلُ الْغِنَى [۱۲] وَلَا تُهْمِلُ حَتَّى إِذَا بَلَغْتَ الْخُلُقُومَ [۱۳] قُلْتَ يَفْلَانِ كَذَا وَيَفْلَانِ كَذَا وَكَذَا كَانَ يَفْلَانِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱۴] ابو هريره رضی اللہ عنہ وايي چې يو سړي عرض وکړو چې يا رسول الله ﷺ [۱۵] د ثواب په اعتبار سره کومه صدقه لويه او افضله ده؟ [۱۶] حضور ﷺ وفرمايل چې «افضلہ صدقه هغه ده، چې ته د الله ﷻ په لار کې هغه وخت خپل مال خرج کړي هر کله چې ته تندرست او توانا يي د فقر او افلاس څخه یريږي [۱۷] او د مال جمع کولو حرص لري [۱۸] او د دولت حاصلولو اميد لري (ياد لره، د صدقه او خيرات په معامله کې، تاخير مه کوه تر دې چې ستا ساه حلق ته راشي [۱۹] نو بيا وايي چې دومره مال د فلاني د پاره دي او دومره د فلاني د پاره دي حالانکه فلاني هغه وخت د هغه مال پخپله مالک (وارث، جوړشوي وي «بخاري مسلم»

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب فضل صدقة الشحيح الصحيح (رقم- ۱۴۱۹) ومسلم في كتاب الزكاة/باب بيان أن أفضل الصدقة صدقة الصحيح الشحيح (رقم- ۹۲ - ۱۰۳۲) والنسائي كتاب الزكاة/باب أي الصدقة أفضل (رقم- ۲۵۴۲) واحد في السند ۲۳۱/۲

حل الفات: - ① ضمیمہ بہ صحت، تدرست ② ضمیمہ بحبل، چہ مال خرج کول نہ غواری، ③ غشی نہ ویریدی، چہ مال خرج کول سرہ بہ غریب شم دخلقو محتاج بہ شم، ④ تأمل باطلہ و تزجوا امید او طمع دی لرلہ، ⑤ ولا تمهل ائی ولا تفر الصدقة صدقہ ورکولو کنبی تاخیر مہ کوہ ⑥ اختلف خلق او مرئی نہ واتی یعنی چہ روح بہ وتلو کنبی مرئی نہ راشی او مرگ راشی

تسهيلات:

قوله: وَأَلَّتْ صِيْرَةُ شَيْعَةٍ:

دعمر پہ لعنة سرہ صدقی کولو غورہ وخت، - یعنی ذ تولو نہ غورہ صدقہ هغه ده چہ تہ پہ داسی حال کنبی صدقہ او کړی چہ کله تہ صحت مند نی اوینہ بخیل ونی مطلب دا چہ دصحت مند سری ذ اوږد عمر امید وی او ذ عمر ذ اوږد والی امید سرہ سری پہ مال جمع کولوبندی نہ حرصناک کیری پہ داسی حالت کنبی خرج کول ذ ډیر ذ اجر سبب وی

قوله: - "وتغشى الفقر" یعنی شیطان هروخت سری ذ فقر اواقه او محتاجی نہ ویرول کوی اونفس هم وسوسه اچوی پہ داسی حالت کنبی هم خرج کول ذ ډیرلونی اجر سبب دی دا جمله "خیر بعد خیر" هم کیدی شی اوداحال هم جوړیدی شی

قوله: "وتأمل الفقی" میم باندی پینن دی ای تطعمه و ترجو، یعنی په زړه اوخن سرہ مالدار جوړیدل او مالدار اوسیدل غواری پہ داسی حالت کنبی خرج کول ذ لونی اجر سبب دی

قوله: "ولا تمهل" دا په ماقبل باندی عطف دی اومستقل کلام دی چہ صدقہ کول داسی دوستو کونی مہ چہ مرگ نیزدی راشی نو بیا تاسو تہ هوش راشی اوپه مرض وفات کنبی وصیتونه شروع کړنی اوس خوستا ذ میراث حق ستا مال سرہ او ترلې شو اوس دا ونیل چہ دا مال ذ فلانکی اوفلانکی دی حالانکه هغه خو هم ذ فلانکی دی

[۱۸۶۸] اذله تعالیٰ په لار کنبی د زیات خرج هکونکو حکامیابی

۱۸۶۸- (۱۰) (۱۰) «وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: التَّيَّبْتُ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ جَالِسٌ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ، [۱] فَلَمَّا رَأَى قَالَ: "هَؤُلَاءِ أَغْنَتْهُمْ وَدَبَّ الْكَعْبَةُ" [۲] فَقُلْتُ: فِذَاكَ أَبِي وَأُمِّي، مِنْ هُمْ؟ [۳] قَالَ: "هَؤُلَاءِ أَكْثَرُونَ أَمْوَالًا، لِأَنَّ قَالَ هَكَذَا وَهَكَذَا [۴] مِنْ بَنِي بَدَيْهِ وَمِنْ عَطِيَّهِ وَعَنْ عِمِّيْنِ وَعَنْ عِمِّيَالِي، وَقَلِيلٌ مَا هُمْ". مَتَّفِقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] ابوذر رضی اللہ عنہ فرمایي چې يوخل زه د نبی کریم ﷺ په خدمت کې هغه وخت ورسیدم

(۱) أخرجه البخاری فی کتاب الأیمان والنذور لباب: کیف كانت یسین النبی صلی اللہ علیہ وسلم (رقم-۶۶۳۸) وسلم فی کتاب الزکاة لباب تغلیظ عقوبه من لا یدزی الزکاة (رقم) ۳۰ - (۹۹۰) والترمذی کتاب الزکاة عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لباب ما جاء عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فی منع الزکاة من التشدید (رقم-۶۱۷) والنسائی کتاب الزکاة لباب: التغلیظ فی حبس الزکاة (رقم-۲۴۸۰) واحد فی السند ۱۵۲/۵

هر کله چې حضور ﷺ د کعبې شریفې په سایه «سوري» کې تشریف فرما وو [۷] د حضور ﷺ نظر مبارک چې په ما پریوتلو نو وي فرمايل چې د کعبې په رب می دي قسم وي هغه خلق ډیر تاوان کې دي [۸] ما عرض وکړو زما مور او پلار دي په تا قربان وي هغه کوم خلق دي [۹] حضور ﷺ وفرمايل هغه خلق چې زیات مال جمع کوي هو هغه خلق مستثنی دي، چې خپل خوا، دي خوا او دي طرف [۱۰] یعنی خپل مخکې، خپل وروسته، خپل ښي او خپل چپ طرف ته، غرض هر شان او په هر ځای کې د الله ﷻ د رضا د پاره، خپل مال خرج کوي خو داسې خلق کم دي «بخاري مسلم»

حل اللغات: - ① الْأَمْثَرُونَ: ډیر په تاوان کېږي دی ② فَذَاكَ: قربان دي شی.

تسهيلات:

قوله: الْأَمْثَرُونَ قَالَ فَكَذًا وَفَكَذًا:

د صدقې په کثرت سره مالدارۍ عدم نقصان: - په احاديثو کېږي او د عربو په متلونو کېږي «قَالَ لَفْظٌ دَ اشَارِي دَپاره ونيولې شی یعنی کوم خلق چه ډیر مال لری او لونی مالدار وی هغه په نقصان او خساره کېږي دی او چه کوم مالدار خلق خپل مال ډیر زیات ښی او گس طرف ته او وړاندې وروستو خرج کوی هغه د دي خسارې نه خلاص دی د «قَالَ لَفْظٌ دَ اشَارِي» په معنی کېږي استعمالیږي

الفصل الثاني

[۱۸۶۹] په بغیل عابد باندې د سخی جاهل فضیلت

۱۸۶۹ - (۱۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِنَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْجَنَّةِ» قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ يَبِيدُ مِنَ النَّارِ [۱] وَالْوَحِيلُ يَبِيدُ مِنَ اللَّهِ يَبِيدُ مِنَ الْجَنَّةِ [۲] يَبِيدُ مِنَ النَّاسِ قَرِيبٌ مِنَ النَّارِ [۳] وَلِلْجَاهِلِ سَخِيٌّ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الْيَمِينِ عَابِدِ بَغِيلٍ " رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه ①: ابو هريره رضی الله عنه راویت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] سخي د الله ﷻ رحمت ته نژدې دي، جنت ته نژدې دي [۳] خلقو ته نژدې دي (يعني تول هغه دوست او عزيز گڼي، او د اور څخه لرې دي [۴] خو بغیل چې په خپل ځان باندې د واجب حقوق هم ادانيکي نه کوي، د الله ﷻ رحمت څخه لرې دي، د جنت څخه لرې دي [۵] د خلقو څخه لرې دي، اور ته نژدې دي [۶] بلا شبه د الله ﷻ په نزد عابد بغیل څخه جاهل سخي زیات محبوب دي (ترمذي).

حل اللغات: - ① السَّخِيُّ: د الله د رضا دپاره مال خرج کونکي

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في السخي (رقم - ۲۰۸۸)

تسهيلات

قوله: الشَّيْءُ قَرِيبٌ مِنَ اللَّهِ

معنی: **بہ صفت:** -- دے نہ مراد ہفہ سري دے چہ دالہ تعالیٰ د رضاء بارہ خیل مال خرچ کوی بہ خرابوگر و نوکنی سخاوت مقصود نہ دے

قوله: قَرِيبٌ مِنَ اللَّهِ یعنی دالہ تعالیٰ د رحمت سرہ نیز دے وی "قَرِيبٌ مِنَ النَّاسِ" خکہ چہ ہفہ بہ فقیرانو وغیرہ باندے خرچ کوی نوہفہ خلق داخونیوی بہ ہسی سخی سري خفقتہ نیز دے او محبوب وی کہ ہفہ بہ دوی باندے خرچ ہہ نہ وی کرے

قوله: وَالْخَيْلُ بَيْدٌ مِنَ اللَّهِ

د کنجوس بد صفت: -- دے بخیل نہ ہفہ سري مراد دے چہ واجب حق ہہ نہ ادا کوی اونہ زکوٰۃ و زکوٰۃ **قوله:** وَكَانَ جَاهِلٌ سَخِيًّا دلته د جاہل عالم بہ مقابلہ کنی نہ بلکہ د جاہل سخی نہ مراد ہفہ سري دے چہ فرائض خوا ادا کوی لیکن زیات نوافل نہ کوی دغہ شان د عابد بخیل نہ ہفہ سري مراد دے چہ فرائض نہ علاوہ بہ کثرت سرہ نوافل ہہ ادا کوی لیکن کنجوس وی نو دغہ ویر نفل کونکے عابد نہ ہفہ نفل پر بخودونکے سخی افضل او بہتر دے خوک چہ مسلسل سخاوت کوی

[۱۸۷۰] اد صحت بہ وخت د صفتی الفضلیت

۱۸۷۰- (۱۳۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "لَأَنْ يَتَصَدَّقَ الْفَرَسُ فِي حَيَاتِهِ بِدَرَاهِمٍ خَيْرٌ لِّمَنْ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِمِائَةِ عِنْدَ مَوْتِهِ" [۲] "رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ".

توجہ: [۱] ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ راوی دے چے رسول اللہ ﷺ وفرمایا [۲] د یو سري د خپلی تندرستی بہ حالت کپ یو درہم د اللہ ﷻ بہ لار کپ خرچ کول [۳] د خپل مرگ بہ وخت د اللہ ﷻ بہ لار کپ د سل درہم خرچ کولو خخہ زیات بہتر دی (ابوداؤد)

تسهيلات

قوله: خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِمِائَةٍ عِنْدَ مَوْتِهِ

بہ صحت کنی د خیرات کولوہ فضیلت وجہ: -- ژوند خخہ مراد صحت مند ژوند دے او د مرگ خخہ مراد مرض الموت دے یعنی بہ صحت کنی لہ مال د اللہ ﷻ بہ لار کنی خرچ کول دمرگ بہ وخت کنی د زیات مال خرچ کولو خخہ زیات افضل دی خکہ چے بہ روغ صحت کنی خیرات کول د نفس سرہ جہاد دے او بہ مرض الموت کنی خیرات کولو کنی خپل نقصان نشته دے بلکہ وارثانو تہ نقصان رسول دی بہ دے چہ نہی اوفرمانیل چے پنخہ خیزونہ بہ پنخو باندے غنیمت او گترنی . قوله: عند موته امام طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چے خپل

(۱) اخرجه ابوداؤد في السنن كتاب الصید باب ما جاء في كرامة الإصرار في الوصية (رقم- ۲۸۶۶)

زوند کسی مال خرج کون بهنر دی اگر چې لږ ولې به وی د مرگ په وخت کښې صدقه کونو به مگر چې زیات ولې به وی

[۱۸۷۱] د مرگ په وخت د خیرات هکونکي مثال

عنه (۱۳۱) وَعَنْ أَبِي النُّدُرَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «مَثَلُ الَّذِي يَتَصَدَّقُ عِنْدَ مَوْتِهِ وَيَتَّقِي كَأَنَّمَا يَنْدِي عَيْدِي إِذَا شِئِمَ» [رواه أحمد والنسائي والترمذي وصححه].

توجه: [۱] ابو دراء رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د هغه سړي مثال چې د خپل مرگ په وخت خیرات کوي يا غلام آزادوي [۳] د هغه سړي په شان دي چې چاته داسې وخت تحفه، يعنې ضعم لېږي هر کله چې د هغه نس، خيټه، ډکه شوي وي. [۴] ترمذي، نسبي، دارمي، احمد ترمذي رحمته الله عليهم دا حديث صحيح مگر خولي دي
حل القائل: [۱] عېدي: چانه هديه او خیرات ورکول، [۲] شيم: چه کله موبشې

تسهيلات:

قوله: كَأَنَّمَا يَنْدِي عَيْدِي إِذَا شِئِمَ:

د مرگ په وخت کښې د صدقې کولو تشبیه:-- ددې ارشاد مبارک مطلب دادي چې د مرگ په وخت کښې د الله ﷻ په لار کښې خپل مال خرج کول يا غلام آزادول په دې باندې کم ثواب ملاوېږي لکه څنگه يو ضرورت مند ته په داسې وخت کښې د خوراک ورکولو ثواب کم ملاوېږي کله چې هغه موب وي لهدا چاته د هغه د اولږې په وخت کښې خوراک ورکول يا هغه سره سخاوت کول زيات افضل او د زيات ثواب باعث دی دشان د صحت په حالت کښې د الله تعالی درض دپاره خپل مال خرج کول يا غلام آزادول په دې باندې زيات اجر او ثواب ملاوېږي

[۱۸۷۲] ځپه مومن کښې د دوو بېلو خصلتونو عدم اجتماع

عنه (۱۳۲) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «عَصَلَتَانِ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ [الْبُطْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ]» [رواه الترمذي].

توجه: [۱] ابو سعيد رضي الله عنه راويست کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] په مومن کې دوه خصلتونه نه جمع کېږي [۳] بخل [۴] او دویم بد خلقي، ترمذي،
حل القائل: [۱] عَصَلَتَانِ: دوه صفات او خړبونه

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب العتق باب في فضل العتق في الصلوة (رقم ۲۹۶۸) والترمذي كتاب الوصايا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في الرجل يتصدق أو يعتق عند الموت (رقم ۲۱۲۳) واحمد في السند ۱۹۷/۵
(۲) اخرجه الترمذي في السنن كتاب البر والصلوة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في البخل (رقم ۱۹۶۲)

تسهيلات:

قوله: لَا يَنْفِقُ مَاتَ: یعنی بداخلاقی او کنجوسی دا دواړه خراب خصلتونه په یو مؤمن کښې جمع کیدې نه شی
اقتراض: دلته سوال دادي چه په ډیرو زیاتو مسلمانانو کښې دا دواړه خصلتونه ی په دې کښې یو خصلت موجود وی بیا ولې هغه مؤمن پاتې نه شو؟
جوابه: -

① د مؤمن نه کامل مؤمن مراد دې ددې خصلتونو والا سرې کامل مؤمن نه شی کیدې
 ② د دې خصلتونو په موجودگي کښې مطلب دادي چه دا خصلتونه د هغه مؤمن طبیعت ښه جوړ شوې وی که د بشریت په تقاضا په یو مؤمن کښې دا خصلتونه راشی اویب اوځی او هغه خپماته شی نو دا د کمال ایمان منافی نه دی د خلقو د حسن نه مراد هغه اموز دی دکوم چه شریعت تعلیم ورکړې دې او د بداخلاقی نه مراد دادي چه د هغه اموزو خلاف ورزی او کړې شی دکوم چه اسلام تعلیم ورکړې دې
مثال: - بهر حال د نفاق باب کښې مخکښې خودلې شوی دی چه د نفاق والا اخلاق په یو مؤمن کښې کیدل هغه هله منافق جوړولې شی چه کله دا اخلاق په هغه کښې د طبیعت په توگه موجود وی صرف موندلې کیدل کافی نه دی دا داسې دی چه د باب فتح د پاره حرف حلقی کیدل ضروری دی لیکن که حرف حلقی په یو باب کښې موندلې شی نو ددې مطلب دا نه دي چه هغه باب فتح جوړ شو

[۱۸۷۲] د بغیل فېلره صفت وعید

«...» (۱۵) [۱] وَغْنُ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ غَبٌّ وَلَا بَغِيلٌ» [۳] وَلَا مَثَانٌ. رواه الترمذي.

توجه: [۱] امیر المؤمنین حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] په جنت کې به نه مکار داخلېږي. نه بغیل [۳] او نه د الله ﷻ په لار کې چاته مال ورکولو سره په هغه احسان حسابتونکي (ترمذي)

حل الفتن: - ① غب: أي: خداعاً: په فتحه د خا او تشدید د باء. سخت د هوکه باز او مکار. عیار او شطارت ته ونیلي شی ② مَثَانٌ: أي: ثَمَنٌ عَلَى الْقَرَاهَةِ بِغَدَاةٍ: څوک چه غریب ته څه ورکړی بیا پرې احسان زیاتنه کوی

(۱) أخرجه الترمذي في السنن كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لم ياب ما جاء في البغيل (رقم - ۱۹۶۱) واحد في المسند ۷/۱

تسهيلات:

قوله: لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ:

د عدم دخول هغه مراد ۱- لا يدخل الجنة: دخول نه مراد دخول اول دي چه بغير د سزا نه به جنت کسي نه داخليري
قوله: يَجِبُ:

د يغيب مصداق ۱- د بخيل نه مراد هغه دي چه حق واجب ادا کولو کسي بخل کوي منان احسان ضباتونکي ته وائي اودويمه معنی داده چه صله رحمی ماتونکي وي دلته هم د جنت د داخلیدو نه اول دخول مراد دي

[۱۸۷۴] الله بدترین خصلتونه

۱۸۷۳- (۱۶) [۱۶] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱۷] «شَرُّ مَا فِي الرَّجُلِ شَعْرٌ هَالِكٌ [۱۸] وَجَبْنُ خَالِيَةٍ» [۱۹] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ [۲۰] وَسَنَدُ كُرْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ «لَا يَجْتَمِعُ الشَّعْرُ وَالْإِيمَانُ» [۲۱] فِي كِتَابِ الْجَهَادِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ - تَعَالَى -

توجه: [۱۶] ابوهريره رضي الله عنه راويت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۱۷] په انسان کې چې کوم خصلتونه دي په هغې کې دوه خصلتونه د تولو څخه بدتر دي [۱] يو خو د انتهايي درجي بخل [۲] او دويم د انتهايي درجي نامردي. (ابوداود) [۳] او زده چې او د ابوهريره رضي الله عنه حديث الا يجتمع الشع والایمان به په کتاب الجهاد کين ذکر کړو ان شاء الله حل الفات: ۱- [۴] شع: بخل نه وائي چه واجب حق کسي هم نه خرج کوي [۵] خالیه: أي: جازء: انتھانی درجي بخل چه څه مال تري خرج شي په هغې پسې هم خفه وي [۶] جبن: بزدلی. [۷] خالیه: أي: شديداً: ډيره زیاته (بزدلی)

تسهيلات:

قوله: وَجَبْنُ خَالِيَةٍ:

د جبن هالغ تعريف ۱- ډيري زياتي بزدلی ته جبن هالغ وائي يعنی د ويرې د وجې گویا چې دده زړه خالی شو او د کافرانو سره جنگ نشی کولي تر دي چې کومو څیزونو څخه ويريدل نه دی پکار د هغې څخه ويریږي او د اشان جبن دي د نيکو عملونو کولو څخه منع کوي د سړی قيد نه په دي وجه اولگولو چې سړي د سخاوت او بهادری دپاره پيدا کړي شوې دي

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الجهاد/باب في الجهاد والجبن (رقم- ۲۵۱۱) واحمد في المسند ۳۰۲/۲

الفصل الثالث

[۱۸۷۵] إله ۱۸۷۵ به لار کنبی د خرج کولو فضیلت

۱۸۷۵- (۱) [۱۴۱] «عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ بَعْضَ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قُلْنَ يَنْتَهَى - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَيُّنَا أَمْرٌ بِكَ لِحَوْفًا؟» قَالَ : «أَطْلُوكُنَّ يَدًا» [۱] فَأَخَذُوا أَصْبَةً يَدَ رِغْوَنَهَا [۲] وَكَانَتْ سَوْدَةً أَطْوَفَ يَدًا [۳] فَلَمِينًا بَعْدَ أَهْمَاكَانَ طُولَ يَدِهَا الصَّدَقَةَ [۴] وَكَانَتْ أَمْرًا حَوْفًا بِرِغْوَنُ [۵] وَكَانَتْ حُبِّ الصَّدَقَةِ .
رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [۶] وَفِي رِوَايَةٍ مُشْبِهِ، قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَمْرٌ عُنْ حَوْفًا بِرِغْوَنُ [۷] أَطْلُوكُنَّ يَدًا» [۸] . قَالَتْ : وَكَانَتْ يَسْطَاوِلُنَّ أَتَيْنَ أَطْوَلَ يَدًا [۹] قَالَتْ : فَكَانَتْ أَطْوَلَ يَدًا زَيْنَبُ [۱۰] لِأَنَّهَا كَانَتْ تَعْمَلُ يَدَهَا وَتَصَدَّقُ .»

توجه: [۱] د مومنانو مور بي بي عايشه رضی اللہ عنہا فرمایي چې د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به بیبیانو مبارکو کې بعضو حضور صلی اللہ علیہ وسلم ته اوویل [۲] چې په مونږ کې به کومه بي بي ستا سره زر ملاقات کوي؟ يعني ستا د وفات څخه روسته به په مونږ کې کومه بي بي مخکې وفات کيږي؟ [۳] حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل چې د چالاس د ټولو څخه اوږده وي [۴] بي بي عايشه رضی اللہ عنہا فرمایي چې د حضور صلی اللہ علیہ وسلم دا ارشاد اوریدو سره، د حضور صلی اللہ علیہ وسلم بیبیانو یو لرگی راواخستلو او په هغ سره يي په خپلو کې خپل لاسونه ناپ کول شروع کړل [۵] په هغه ټولو کې د بي بي سوده رضی اللہ عنہا لاس اچي د حضور صلی اللہ علیہ وسلم يوه بي بي وه [۶] د ټولو څخه اوږده وه [۷] بيا وروسته مونږ ته معلومه شوه چې د لاس د اوږدوالي څخه مراد صدقه وه [۸] او په مونږ کې د ټولو څخه مخکې چې کومي بي بي د حضور صلی اللہ علیہ وسلم سره ملاقات او کړو هغه بي بي زينب رضی اللہ عنہا وه [۹] او هغې به صدقه او خيرات ډیر خوښول ،بخاري [۱۰] او د مسلم په يوروايت کې د بي بي عايشه رضی اللہ عنہا څخه منقول دي چې حضور صلی اللہ علیہ وسلم د بیبیانو مبارکو د سوال په جواب کې وفرمايل [۱۱] چې په تاسو کې ما سره زړ يو ځاي کيدونکي به هغه بي بي وي چې د هغې لاس اوږدوي [۱۲] بي بي عايشه رضی اللہ عنہا فرمایي چې د دې اوریدو سره د حضور صلی اللہ علیہ وسلم بیبیانو مبارکو خپل لاسونه ناپ کول شروع کړل چې په هغوی کې کومه بي بي د اوږدو لاسونو والاده [۱۳] نو په مونږ کې د ټولو څخه د اوږدو لاسونه والا بي بي زينب رضی اللہ عنہا وه [۱۴] ځکه چې هغې به په خپل لاس سره ټول کار کولو او صدقه او خيرات به يي کولو

حل التفت: -- [۱۵] ثوقا: يوځای کيدونکي 'په مرگ سره' [۱۶] لَمَسَتْ: لرگې، [۱۷] تَفَسَّلَ: په لاس به نې مزدوری کوله

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب فضل صدقة الشحيح الصحيح (رقم-- ۱۴۲۰) وسلم في كتاب فضائل الصحابة رضي الله تعالى عنهم/باب من فضائل زينب أم المؤمنين. رضي الله عنها (رقم) ۱۰۱ - (۲۴۵۲) والانسائي كتاب الزكاة/باب فضل الصدقة(رقم- ۲۵۴۱) واحمد في السند ۱۰۶/۲

تسهيلات:

قوله: أَطْوَلُكُمْ يَدًا:

په شری احکامو کېني مرډ په لغت عدم اعتماد، - ددې حدیث نه دا معلومه شوه چه د زیان والا هم په قرآن او حدیث کېني بعضې وخت د کلام اصل حقیقت ته نه شی رسیدلې ددې دپاره ضروری دی چه شرعی اصطلاحات او ددې اطلاقات د یوم هر استاذ نه زده کړی صرف د لغت د پوهیدلو په طاقت باندې اعتبار نه دی کول پکار گوږنی دلته طول امهات المؤمنین په ظاهری معنی باندې حمل کولو سره د اندامونو ناپ کول شروع کړه حالته که شارع علیه السلام ددې نه د سخاوت اراده کړي وه

د حضرت زینب په ام المساکین ملقب کیدو وجه: -

حضرت زینب رضی الله عنها به د ام المساکین په لقب سره یادیدله ځکه چه ډیره سخی وه په لاسونو به نې د څرمنې د رنگ کولو کار کولو اویا به نې دغه څرمنې خرڅولې او دغه رقم به نې د الله تعالی په لار کېني خیرات کولو "فاخذوا قصبة" یعنی ازواج مطهرات بانېس واخستلو او په هغې سره نې خپل لاسونه ناپ کول شروع کړه

یواشکال او دهغې جواب: - دلته د "اخذن" صیغه کیدل پکار وو ځکه چه د مؤنث صیغه ده مگر د تعظیم او اکرام په توگه د مذكر صیغه راوړلې شوه اوداسې کیږي لکه چه په یمونی کېني دي

[۸۷۱] زکات ادا کولو کېني د بنی اسرائیلو د یوسری قصه

۸۷۱- (۱) [۱۸] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۱] «قَالَ رَجُلٌ: لَأَتَصَدَّقَنَ بِصَدَقَةٍ [۲] أَفَرَجَ بِصَدَقَتِهِ قَوْضَعًا فِي يَدِ سَارِقٍ [۳] فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ تَصَدِّقَ اللَّيْلَةِ عَلَى سَارِقٍ [۴] فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى سَارِقٍ، لَأَتَصَدَّقَنَ بِصَدَقَةٍ [۵] أَفَرَجَ بِصَدَقَتِهِ قَوْضَعًا فِي يَدِ زَانِيَةٍ [۶] فَأَصْبَحُوا يَتَحَدَّثُونَ تَصَدِّقَ اللَّيْلَةِ عَلَى زَانِيَةٍ،

تو جمه: [۱] ابوهریره رضی الله عنه راویت کوي چې حضور ﷺ وفرمایيل [۲] چې ایو خل په بني اسرائیلو کې، یو سري اېه خپل زړه کې یا خپل یو دوست ته اوویل چې زه به نن شپه د الله تعالی په لار کې څه مال خرج کوم [۳] نو هغه د دي قصد او ارادي مطابق، څه مال وځکلو چې یو مستحق ته یې ورکړي، نو هغه مال یې یو غل ته ورکړه، هغه ته دا معلومه نه وه چې دا غل دي او د خیرات د مال مستحق نه دي، [۴] کوم وخت چې سحر شو او خلقو ته د الهام

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الزکاة باب إذا تصدق علی غنی وهو لا یعلم (رقم- ۱۶۲۱) ومسلم کتاب الزکاة باب ثبوت أجر المتصدق، وإن وقعت الصدقة فی ید غیر أهلها (رقم- ۷۸ - ۱۰۲۲) والنسائی کتاب الزکاة باب إذا أعطاهما غنیه، هـ لا یشره (رقم- ۲۵۲۳) واحمد فی المسند ۳/۲۲۲

حد او بدي په سب با خپله د هغه غل زباني معلومه شوه نو په طريقه د تعجب خلقو خبري شروع کړي چې نن شپه يو غل ته د صدقي مال ورکړي شوي دي [۱۴] هر کله چې صدقه ورکړي نه هم صورت حال معلوم شو، نو هغه اوويل چې اي الله ﷻ تالره تعريف دي موجود دي، چې د صدقي مال يو غل ته په لاس ورغلي بيا يې اوويل چې نن شپه به زه بيا صدقه ورکوم، چې مستحق ته حاصله شي، [۱۵] نو هغه د صدقي په نيت سره بيا څه مال وځکلو او دا خل هم په غلط فهمي کي، هغه مال يې يوي زنا کاري بنځي ته په لاس کي ورکړ و [۱۶] کوم وخت چې سحر شو نو بيا خلقو خبري شروع کړي چې نن شپه يوي زانیه د صدقي مال ترگوټو شوې دې

فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى زَانِيَةٍ، لَأَتَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ [۱۴] فَكَرِهَ بِصَدَقَتِهِ قَوْضَهَا فِي يَدِ غَنِيٍّ [۱۵] فَأَصْبَحُوا يَصَدَّقُونَ تَصَدَّقَ الْبَلَاءُ عَلَى غَنِيٍّ [۱۶] فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى سَارِقٍ وَزَانِيَةٍ وَغَنِيٍّ [۱۷] فَأَتَى قَبِيلَ لَهُ: أَمَّا صَدَقَتُكَ عَلَى سَارِقٍ فَلَعَلَّهُ أَنْ يُسْتَعِفَّ عَنْ مَرْقَبَتِهِ [۱۸] وَأَمَّا الزَّانِيَةُ فَلَعَلَّهَا أَنْ تُسْتَعِفَّ عَنْ زَانَاهَا [۱۹] وَأَمَّا الْغَنِيُّ فَلَعَلَّهُ يَقْتَرِفُ تَقْبِيْرًا مِمَّا أُعْطَاهُ اللَّهُ [۲۰] "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَلَفْظُهُ لِلزَّاهِي."

تو جمه [۱۴] نو هغه سري اوويل چې اي الله ﷻ تالره تعريف دي (اگر چې دا خل، د صدقي مال يوي زانیه ته په لاس ورغلی دې خو نن شپه به بيا صدقه وکړم اچه مستحق ته ملاو شي) [۱۵] نو هغه بيا څه مال د صدقي په نيت وځکلو او دا خل بيا په غلط فهمي کي يې، د يو غني په لاس کي ورکړ و [۱۶] کوم وخت چې سحر شو نو بيا خلقو خبري شروع کړي چې نن شپه يو دولت مند ته د صدقي مال ورکړل شو [۱۷] نو هغه سري اوويل چې اي الله ﷻ تالره تعريف دي (اگر که د صدقي مال غل زانیه او دولت مند حاصل کړو) [۱۸] نو (کوم وخت چې هغه سري اوده شو نو په خوب کي) هغه ته اوويل شو اچي تا څومره صدقي ورکړي دي ټولي قبولي شوي دي! ځکه چې د صدقي کوم مال غل ته ورکړي شوي دي (هغه بي فايدي او د ثواب څخه خالي نه دي، ممکنه ده چې هغه د دې په وجه د غلا څخه منع شي) [۱۹] او د صدقي کوم مال چې زانیه (زنا کاري بنځي) ته ورکول شوي دي ممکنه ده چې هغه د دې په وجه د زنا څخه منع شي [۲۰] او د صدقي کوم مال چې دولت مند ته ورکړل شوي دي ممکنه ده چې هغه د دې په وجه عبرت حاصل کړي او الله ﷻ چې هغه ته څه ورکړي دي هغه خرج کړي بخاري مسلم، الفاظ د بخاري دي

حل الفات: ۱- سارقي: غل، ۲- يستعفف: منع شي ۳- يقتري: أي: يخطئ ويتذكر: چه څه عبرت او نصيحت ترې واخلي

تسهيلات

قوله: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ عَلَى سَارِقٍ؟

ه صدقي د لاندې هغه نه عالي کيدل، - د دغه سري په حق کښي خلقو تبصري شروع کړي

اوونیل به نی گوره روره یوصدقه کونکی خومره بنه صدقه اوکړه چه غل ته نی ورکړه به دې باندې دغه سړی پخپله هم حیرانتیا اوکړه مگر اول نی د الله تعالی تعریف ورسره اولگولو دې دپاره چه شکر هم اداشی او بیانی او فرمانیل چه بنه د غل په لاس کښې صدقه اولگیدله؟ زه تیک ده زه به نی بیا ورکړم اودغه شان نی هرخل ونیل

قوله: فَأَتَى:

د فرشتې په خوب لیدل: - په خوب کښې ده ته یوې فرښتې وغیره اوونیل چه تا کومې صدقې ورکړې وې هغه بیکاره لاسلې سره ددې چه زکوة ادا نه شو هغه به بیا اداکړې لیکن چه کومو خلکو ته دې ورکړې دې دهغې په هرصورت کښې څه ناڅه فائده شته

[۱۸۷۷] زکات په مال کښې دبرکت سبب

۱۸۷۷- (۱۹) وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «يَبْنَى رَجُلٌ بَقْلًا مِنَ الْأَرْضِ فَتَجْمَعُ صَوْتًا فِي سَحَابَةٍ: [۱] اسْمُ حَبِيقَةَ فَلَانٍ [۲] فَتَأْتِي ذَلِكَ السَّحَابُ فَأَوْعَاءُ مَاءٍ فِي حَرْقٍ [۳] فَإِذَا شَرِبَتْ مِنْ ذَلِكَ الشَّيْءِ [۴] قَبِلَ اسْتَوْعِبَتْ ذَلِكَ الْمَاءَ كُلَّهُ [۵] فَتَتَبَمُّ الْمَاءُ فَإِذَا رَجُلٌ قَابِرٌ فِي حَبِيقَتِهِ [۶] يَحْمِلُ الْمَاءَ بِمِخْطَاتِهِ [۷] فَقَالَ لَهُ: يَا عَبْدَ اللَّهِ مَا اسْمُكَ [۸] قَالَ: فَلَانٌ، الْإِسْمُ الَّذِي سَمِعْتُ فِي السَّحَابَةِ [۹] فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ لِمَ تَأْتِي عَنِ اسْمِي [۱۰] فَقَالَ: إِلَيَّ سَمِعْتُ صَوْتًا فِي السَّحَابِ الَّذِي هَذَا مَاءُهُ وَيَقُولُ [۱۱] اسْمُ حَبِيقَةَ فَلَانٍ لَسْمِكَ فَمَا تَصْنَعُ فِيهَا [۱۲] قَالَ: أَمَّا إِذَا قُلْتُ هَذَا فَأَقْبَلِي مَا تَخْبِرُنِي مِنْهَا [۱۳] فَأَتَصَدَّقُ بِثُلَاثِهِ وَأَكُلُ أَنَا وَعِيَالِي ثُلَاثًا [۱۴] وَأُرْزُقُ فِيهَا ثَلَاثَةً».

رواه مسلم.

قوله: [۱] ابوهريه: د نبي کریم ﷺ څخه روايت کوي چې حضور ﷺ وفرمايل [۱] يو سړي د زمکې په يوه حصه څنگل کې ولاړ وو چې هغه د وريځي څخه يو آواز واوريدو [۲] يو ويونکي وايي چې د فلاني سړي باغ اوبه کړه [۳] بيا هغه وريځ يو طرف ته لاړه او په يو خاي کې يې په کانريزه زمکه باندې اوبه وورولې [۴] او هغه ټولي اوبه د هغه ولو څخه چې هغه په زمکې کې وي، په يو نالي کې جمع کيدل شروع شو [۵] بيا هغه اوبه د هغه نالي په ذريعه يو طرف ته او بهيدلي [۶] نو هغه سړي هم په اوبو پسې روان شو اچې وگوري چې د کوم سړي باغ ته دا اوبه ځي هغه څوک دي؟ ناسپه هغه سړي يو سړي وليدلو چې په خپل پټي (کښې) کې ولاړ دي [۷] د بيلچې په ذريعه هغه اوبه يې د باغ په و نو کې خورولې [۸] هغه سړي د باغ والاڅخه پوښتنه وکړه چې اي د الله بنده ستا نوم څه دي؟ [۹] هغه اوويل چې زما نوم فلاني دي او هغه هغه نوم ونيودلو چې هغه د وريځ څخه اوريدلي وو [۱۰] بيا د باغ والاد هغه سړي څخه پوښتنه وکړه چې اي د الله ﷻ بنده ته زما د نوم پوښتنه ولي کوي؟ [۱۱] هغه سړي اوويل چې زه ځکه پوښتنه کوم چې د کومې وريځي دا اوبه دی د هغې وريځې څخه ما يو آواز

و اوریدو چه خوگ وانی. ۳۰ چې د فلاخی باغ اوبه کړه هغه نوم ستا وو اوس ماته دا اووايه چې نه به دي باغ کې د جبر خه کار کوي. ۳۱ چې د هغې په وجه نه پدي فضيلت او برزگي سره عرسمد شوي. ۳۲ باغ والا اوويل چې دا وخت ته پوښتنه کوي نو خکه زه يې هم ناته ښايېم چې د دي باغ کوه پيداوار کيږي مخکې زه هغه گوزم (۵۱) بيا په هغې کې دريمه حصه خود الله بخت په لږ کې خرچ کوم او دريمه حصه زه اوزما اهل و عيال خوري (۵۲) او دريمه حصه زه په دي باغ لگوم. مسلم.

حل الفات: ۱- ۱) بَلَا صِحْرًا او دشتي ته وانی. ۲) نَحَايَةً اوريځ. ۳) اَلْبَغ اوبه ورکړه. حروب کړه. ۴) تَتَى لَمَّا تَعَدَّ يُوْطِفُ لَهَا لَزْزَةً. ۵) فَافْرَغَ اوبه نې رالا ورولي. ۶) حَرَقَ وَهِيَ اَرْضُ ذَاتِ جَهَاذَةٍ کتر بڼه رمکه. ۷) تَرَجَّعَ سَيْبَانُهُ: د اوبو بهيدلو وله. نالې. ۸) اسْتَوْعَفَتْ: راجع شوې ټولې اوبه. ۹) كَتَمَتْ بِيَا بَهِيدِلْ شروع شو. اوبه روانې شوې. ۱۰) يَحْتَوِلُ: خورولي نې. د يوځای نه نې بل ځای ته کولي. ۱۱) يَمْنَعَايَهُ وَهِيَ الْيَقْرِفَةُ مِنَ الْهَيْبَةِ او غېږو: د اوسپنې يا د بل څه بيلچه.

تسيلات قوله: «فَلَان»

د اوريځونه د دغه سړی نوم خودلي شوې وو مگر حضورياک نوم وانخستلو اود فلانکې په لفظ سره نې آواز اوکړو دغه شان د اوريځ نه آواز اوريدونکی سړی هم د دغه سړی نوم نه وو اوريدلي ليکن هغه د باغ والا نوم هم د ده نه دوباره پوښتنه اوکړه دې دپاره چه يقين اوتسلی اوشی

قوله: لِإِسْحَاقَ: يعنی د اوريځ نه نې ستانوم اخستي وو دې نه معلومه شوه چه دې سړی خپل نوم دغه تېوس کونکی ته خودلي وو

قوله: إِذْ قُلْتُ هَذَا:

دصدلي د پرکت او ښکاره کول: - يعنی دا د راز خبره وه خوچه کله تاته دا راز ښکاره شو نو اوس درته زه حقيقت ښايېم

خلاصه دا چه هاتف غيبی د باغ والا نوم په صراحت سره اخستي وو اوريدونکی اوريدلي وو ليکن د باغ والا په مخکښې نې پت کړو دې دپاره چه يقين حاصل کړی بيا حضورياک هم په دغه طريقه سره د فلانکې په لفظ سره د دغه سړی تذکره اوکړه

تقطيع [۱۸۷۸] اذ دوو ناشکرو او يو شکر کښار والعه

۱۸۷۸- (۲۰) [۱] وَغَنَّهُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۲] «إِنَّ ثَلَاثَةً مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَبْرَصَ وَأَقْرَعًا وَأَعْمَى [۳] فَأَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَنْتَلِيَهُمْ فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَكًا [۴] فَأَتَى الْأَبْرَصَ فَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ [۵] قَالَ: لَوْ أَنَّ حَسَنَ وَجْهًا حَسَنَ [۶] وَبَذَلَهُ عَنِّي الَّذِي قَدْ قَذَرَنِي النَّاسُ [۷] قَالَ: "فَمَسَحَهُ فَذَهَبَ عَنْهُ قَذَرُهُ»

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب احادیث الانبياء باب حدیث ابرص. واهی. وافرغ فی بنی اسرائیل (رقم ۳۶۶۶) مسلم فی کتاب الرعد والرافق (رقم ۱۰) (۲۹۶۱)

[۸] وَأَعْطَى لَوْثًا حَسَنًا وَجَلَدًا حَسَنًا [۸] قَالَ: فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ [۹] قَالَ: الْإِبِلُ أَوْ قَالَ الْبَقَرُ - شَكَ إِنْحَافًا - [۹] إِلَّا أَنَّ الْأَبْرَصَ أَوْ الْأَقْرَعَ [۱۰] قَالَ أَحَدُهُمَا: الْإِبِلُ وَقَالَ الْآخَرُ: الْبَقَرُ [۱۱] قَالَ: فَأَعْطَى ثَاقَةَ عَشْرَاءَ فَقَالَ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيهَا [۱۲] قَالَ: "فَأَتَى الْأَقْرَعُ فَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ [۱۳] قَالَ: شَعْرٌ حَسَنٌ وَيَذْهَبُ عَنِّي هَذَا الَّذِي قَدْ قَدَّرَ النَّاسُ [۱۴] قَالَ: "فَمَسَحَهُ فَمَذْهَبَ عَنْهُ" [۱۵] قَالَ: "وَأَعْطَى شَعْرًا حَسَنًا [۱۶] قَالَ: فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ [۱۷] قَالَ: الْبَقَرُ [۱۸] فَأَعْطَى بَقْرَةً حَامِلًا قَالَ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِيهَا"

قوله: [۸] د ابوهريره رضي الله عنه به باره كه روايت دي چې هغه د حضور صلی الله علیه و آله خُخه واوريدل [۹] چې به بني اسرائيلو كه دري سري وو په هغوى كه يو خو جزامي وو، دويم گنجي ايك او و او دريم روند وو [۱۰] الله تعالى هغوى آزمايل و غويستل اچي دوي د نعمت الهي شكر ادا كوي يا نه! نو الله تعالى هغوى ته يوه فرشته اد يو مسكين او فقير په صورت كې را اوليرله [۱۱] هغه فرشته اول هغه جزامي ته راغله د هغه خُخه يي پويستنه وكړه چه ستا د ټولو خُخه كوم شي زيات خوښ دي [۱۲] جزامي اوويل چې ښه رنگ او د جسم بهترين چمره [۱۳] او دا چې زه د دې جزام خُخه نجات (د خلاصۍ لار) بيا موموم چې د دې په وجه خلق زما خُخه نفرت كوي [۱۴] حضور صلی الله علیه و آله وفرمايل چې د دې په اوريدو سره فرشتي د هغه جزامي په بدن لاس راتير كړو نو د هغه جزام ختم شو [۱۵] هغه ته بهترين رنگ او چمره وركړل شوه [۱۶] بيا فرشتي خني پويستنه وكړه اوس ستا كوم مال د ټولو خُخه زيات خوښ دي [۱۷] هغه سري اوويل چې اويان يا غواگانې (د حديث يوراوي) اسحق عليه السلام ته شك دي [۱۸] چې د غواگانو د پاره جزامي ويلي وو او يا پك ويلي وو [۱۹] بهر حال په هغوى كه يو خو د اوين د پاره ويلي وو او دويم د غواگانو د پاره ويلي وو [۲۰] حضور صلی الله علیه و آله وفرمايل چې هغه سري ته بلاربي اويني وركړي شوي بيا ورته فرشتي دعا وكړه چې الله تعالى دې ستا په دي مال كې بركت واچوي [۲۱] حضور صلی الله علیه و آله وفرمايل چې بيا فرشته پك ته راغله پويستنه يي خيني وكړه چې ستا كوم شي د ټولو خُخه زيات خوښ دي [۲۲] پك اوويل چې بهترين قسم ويستان او دا چې د دې پك توب خُخه خلاص شم چې د دې په وجه خلق زما خُخه كركه كوي [۲۳] حضور صلی الله علیه و آله وفرمايل چې فرشتي د هغه په سرلاس راتير كې او د هغه پك توب ختم شو [۲۴] او هغه ته بهترين قسم ويستان وركړي شول [۲۵] بيا فرشتي خني پويستنه وكړه چې اوس ستا كوم مال د ټولو خُخه زيات خوښ دي؟ هغه سري اوويل غواگانې [۲۶] نو هغه ته حامله بلاربي، غواگانې وركړي شوي او فرشتي هغه ته هم دعا وكړله چې الله تعالى دي ستا په دي مال كې بركت واچوي

[۲۷] قَالَ: "فَأَتَى الْأَعْمَى فَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ [۲۸] قَالَ: أَنْ يَرَدَّ اللَّهُ إِلَيَّ بَصَرِي فَأُبْعَثَ بِهِ النَّاسَ [۲۹] قَالَ: "فَمَسَحَهُ فَرَدَّ اللَّهُ إِلَيْهِ بَصَرَهُ" [۳۰] قَالَ: فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ [۳۱] قَالَ: الْغَنَمُ [۳۲] فَأَعْطَى شَاةً وَالِدًا فَالْتَمَسَ هَذَانِ وَوَلَدَهُ هَذَا [۳۳] فَكَانَ لِهَذَا وَادِيمِ الْإِبِلِ [۳۴] وَلِهَذَا وَادِيمِ الْبَقَرِ [۳۵] وَلِهَذَا وَادِيمِ الْغَنَمِ"

توجه: [۱] حضور ﷺ فرمايې چې بيا هغه فرشته هغه وړند ته راغله او د هغه څخه يې پوښتنه وکړه چې کوم شي ستا د ټولو څخه زيات خوښ دي؟ [۲] وړند ورته اوويل چې خداي ﷻ ماته بښايې را کړي چې زه د هغې په ذريعه خلق وينم [۳] حضور ﷺ وفرمايل چې فرشتي په هغه لاس راتير کړو او الله ﷻ هغه ته بښايې ورکړه [۴] بيا ځيني فرشتي پوښتنه وکړه اوس ستا کوم مال د ټولو څخه زيات خوښ دي؟ هغه اوويل بزي (چيلی) [۵] نو هغه ته بچي ورکونکي بزي (چيلی) ورکړې شوي په څه موده کې جزامي او گنجبي د اوبسانو او د غواگانو په ذريعه او روند د بزو په ذريعه بچيان حاصل کړل، لکه چې الله ﷻ د دريوارو په مال کې يې انتها، برکت واچول، تر دې چې د جزامي د اوبسانو څخه څنگل ډک شو [۶] د پک د غواگانو څخه يو څنگل ډک شو [۷] او د روند د بزو څخه يو څنگل ډک شو

[۱] قَالَ: "لَمَّا أَنَّهُ أَمَّا الْأَرْضَ فِي صُورَتِهِ وَهَيْئِهِ [۲] فَقَالَ: رَجُلٌ مُسْكِينٌ قَدْ انْقَطَعَتْ يَدُ الْخَيْلِ فِي سَفَرِي [۳] فَلَا بَلَاءَ لِي الْيَوْمَ إِلَّا بِاللَّهِ [۴] ثُمَّ بَكَتُ أَسْأَلُكَ يَا رَبِّ أَعْطَاكَ اللَّهُ الْخَيْرَ وَالْجَدَّ الْحَسَنَ [۵] وَالْمَالَ بَعِيرًا أَتَبْلُغُهُ فِي سَفَرِي [۶] فَقَالَ: الشُّعُوقُ كَثِيرَةٌ [۷] فَقَالَ: إِنَّهُ كَأَنِّي أَعْرِفُكَ [۸] أَلَمْ تَكُنْ أَبْرَضَ يَقْذُرُكَ النَّاسُ فَقَبِرَ فَأَعْطَاكَ اللَّهُ مَالًا [۹] فَقَالَ: إِنَّمَا وَرِثْتُ هَذَا الْمَالَ كَابِرًا عَنِ كَابِرٍ [۱۰] فَقَالَ: إِنْ كُنْتَ كَاذِبًا فَصَيَّرَ اللَّهُ إِلَيَّ مَا كُنْتَ [۱۱] قَالَ: "وَأَمَّا الْأَرْضُ فِي صُورَتِهِ فَقَالَ لَهُ يَمْلِكُ مَا قَالَ لَهَذَا [۱۲] وَرَدَّ عَلَيْهِ يَمْلِكُ مَا رَدَّ عَلَيَّ هَذَا [۱۳] فَقَالَ: إِنْ كُنْتَ كَاذِبًا فَصَيَّرَ اللَّهُ إِلَيَّ مَا كُنْتَ"

توجه: [۱] حضور ﷺ وفرمايل چې د دې څخه روسته فرشته بيا هغه جزامي ته په خپل مخکني شکل او صورت کې راغله [۲] ورته وي اوويل چې زه يو مسکين سړي يم زما ټول مال د سفر په دوران کې ضايع اختم [۳] ځکه نن منزل مقصود ته زما رسيدل ممکن نه دي خو که د الله ﷻ مهرباني وشي او د هغه څخه روسته ته ذريعه جوړه شي نو زما دا مشکل به آسانه شي [۴] نو زه تانه د هغه ذات واسطه درکولو سره چې هغه تاته ښه رنگ بهترين چمره درکړې ده [۵] او مال يې عطاء کړي دي يو اوبښ غوړم چې د هغې په ذريعه زما سفر پوره شي او زه خپل منزل مقصود ته ورسېږم [۶] هغه جزامي ورته اوويل چې په ما حقونه ډير زيات دي، يعنې هغه فرشتي ته يې دروغ اوويل چې زما د دې مال حقداران ډير زيات دي ځکه تاته اوبښ نشم درکولي [۷] فرشتي ورته اوويل چې زه تا پيژنم [۸] ته هغه جزامي نه يې چې خلقو به ستا څخه نفرت کولو او ته محتاج وي خو الله ﷻ ابهترين رنگ او صحت او مال درکړو [۹] جزامي اوويل چې دا خبره نه ده بلکه دا مال خو ماته د پلار او نيکه څخه په وراثت کې حاصل شوي دي [۱۰] فرشتي ورته اوويل چې که ته دروغ وايي نو الله ﷻ دي تا بيا د هغه حالت طرف ته وگرځوي کوم کې چې ته مخکې مبتلا وي، يعنې تا دي بيا جزامي او مفلس کړي [۱۱] حضور ﷺ فرمايې چې بيا هغه فرشته پک ته په خپل مخکني شکل کې راغله او ورته يې هغه اوويل چې څه يې جزامي ته ويلي وو [۱۲] پک هم د

جزای به شان جواب ورکړو نو فرشتی پک ته هم اوویل چې که ته دروغجن یی نو الله ﷻ دي تا هغه شان کړي څرنگه چې مخکې نه پک او محتاج وي

[۱] "قَالَ: "وَأَنَا الْأَمْشَى فِي صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ" فَقَالَ: رَجُلٌ مَسْكِينٌ وَأَنْتَ سَبِيلُ الْقَطْعَتِ بَيْنَ الْحَيَاتِ فِي سَفَرِي [۲] فَلَا بَلَدَ لِي الْيَوْمَ إِلَّا بِاللَّهِ لَمْ يَكُنْ [۳] أَسْأَلُكَ بِالَّذِي رَدَّ عَلَيْكَ بَعْرَكَ شَاةً أَتَيْتَهُ بِهَا فِي سَفَرِي، [۴] فَقَالَ: قَدْ كُنْتُ أَغْنَى قَرَدَ اللَّهِ إِلَيَّ بَعْرِي [۵] لَهْدٌ مَا شِفْتُ وَذَغَرٌ مَا شِفْتُ [۶] قَوْلَ اللَّهِ لَا أَجِدُكَ الْيَوْمَ مَرِيضًا وَأَعْدَتُهُ لِلَّهِ [۸] فَقَالَ: أَمْسِكْ مَا لَكَ فَإِنَّمَا ابْتُلِيْتُمْ، فَقَدَّرَ رَحَى عَنْكَ وَتَحَيَّطَ عَلَى صَاحِبَيْكَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] حضور ﷺ فرمایي چې د دې څخه روسته فرشته هغه رانده ته په خپل مخکني شکل او صورت کې راغله [۲] هغه ته یې هم داسې اوویل چې زه یو مسکین یم او مسافر انسان یم زما ټول سامان په سفر کې ختم شو [۳] ځکه نن منزل مقصود ته رسیدل زما د پاره ممکن نه دي خو که د الله ﷻ مهرباني شامل حال شي او ته د هغې ذریعه جوړه شي [۴] نو زه د هغه ذات واسطه درکولو سره چې هغه تاته بینایي عطا کړله ستا څخه یوه بزه غواړم چې د هغې په ذریعه خپل سفر پوره کړم [۵] رانده په ډیر خنده پیشاني سره ورته اوویل چې بیشکه مخکې زه یو روڼد وم الله ﷻ راته بینایي راکړله نو زما ټولي بزي «چلی» حاضري دي [۶] په دې کې چې کومې غواړي هغه واخله او کومې چې دي خوښي نه وي هغه پرېږده [۷] ته چې نن د الله د پاره څه اخلي قسم په خدای دهغې د واپس کولو تکلیف به نه درکوم [۸] د دې په اوږدو سره، فرشتي ورته اوویل چې ستا مال دي تاته مبارک وي ته خپل مال د خان سره وساته «ماته ستا د مال قطعاً ضرورت نشته، دا وخت خو ته یواځې به آز میښت آزمایش کې مبتلا شوي وي [یعنی الله ﷻ ستا امتحان اخستو چې آیا تاته خپل پخواني حال یاد هم دي او که نه او ته د الله د نعمتونو شکر هم ادا کوي که نه؟] نو ته په آزمایش کې پوره وختي [۹] الله ﷻ ستا څخه راضي او خوشحاله شو او ستا هغه دوه بدبخته ملګري یعنی جزای او پک ناشکره ثابت شو ځکه هغوی د الله ﷻ په نزد مبعوض، غضب واهلي، وګرځول شو «بخاري مسلم»

حل اللغات: - [۱] أَمْشَى: برګی مرض والا، پمن، [۲] الْقَرْعَةُ: أي الذي لا غَرْقَ رَأْيِهِ: یعنی گنجې، [۳] قَدْ بَدَأَ: أي: كَرِهُوا انْقِطَاعِي: یعنی خلق زما نه کرکه کوی [۴] لَوْ أَنَّ: رنگ، خاښه شکل، [۵] تَأَقَّ عَشْرَةَ: د لسو میاشتو بلارې اوبې ته وائی [۶] الْيَتِيمَةُ: بچی نه راوړل [۷] وَادَى: کنه او، [۸] الْحَيَاتُ: جبل رسی ته وائی یعنی د سفر ټول اسباب او ذرائع ګټ شوی [۹] تَبْلَاغٌ: یعنی دکفایت او رسیدو څه ذریعه نشته [۱۰] تَعَيَّرَ: اوبښ، [۱۱] كَايَرَا عَنْ كَايَر: یعنی یومشر د بل مشرنه حاصل کړې یعنی میراث کښې ملاو شوي دي [۱۲] لَمْ يَكُنْ: أي: جَعَلَكَ خَيْرًا لِّغَيْرٍ: یعنی الله دې تا خپل زور حالت د فقیرۍ او ذلت ته واپس او ګرځوی [۱۳] اِنْ سَبِيلُ: أي: مُسَافِرٌ: مسافر [۱۴] ذَغَرٌ: پرېږده [۱۵] لَا أَجِدُكَ: تکلیف به نه درکوم، [۱۶] تَحَيَّطَ: خفه شو.

تسهيلات:

قوله: «وَأَفَرَّ»

د گنجی کیدو بیماری: - د دې ترجمه په پشتو کښې گنجی سره کولې شی لیکن د دې حقیقت د ښاریې خلق نه پیژنی په کلو کښې به اول دا مرض وو چه دهلکانو په سرو نو کښې به د تنکو او دانو بیماری وه او د سر نه به نی تول ویسته وتل او خرمن به نی هم وتله او زخم به پاتې کیدو د کوم نه چه به بدبونی او چتیدله او کله به بالغ کیدو پورې دا بیماری وه او خلق به د هغه نه لرې تختیدل او د هغه نه به نی نفرت کولو او هغه به نی د گنجی په نوم سره یادولو نن صبا د انگریزیت دور دې کوم خلق چه سر خړوی هغه پورې توقې کوی او هغه ته گنجا پتیل وائی دا گنجی کیدل نور دی او هغه گنجی کیدل نور

قوله: «مَلَكًا»

انسانی شکل گنې د فرشتې راتلل: - یعنی انسانی شکل کښې هغوی له فرېسته راغله پخوانو امتونو کښې به داسې کیدل او عام وو په دې امت کښې دا سلسله نه ده

قوله: «تَرَبَّكْ»

د تم کلمې راولو وچه: - یا بیا د سبب په توگه ستاد امداد په ذریعه سره، دلته د تم راولو سره د ادب ښه خیال ساتلې شوې دې خکه چه تم د تراخی دپاره دې په کوم سره چه کلام جدا شو که چرې «تربک» وې نو په هغې کښې د فعل شریکدو شک راتلې شو په کوم کښې چه د بې ادبۍ خطره وه

[۱۸۷۹] حقیقی محتاج ته ضرور څه ورکول

۸۷۹- (۲۱۱) «وَعَنْ أُمِّ حَبِيبٍ قَالَتْ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ [۲] إِنْ الْيَسْكِينَ لَيَقِفَ عَلَى بَابِي حَتَّى أَشْفِي [۳] فَلَا أَجِدُ فِي بَيْتِي مَا أَذْفَعُ فِي يَدِي [۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَذْفَعِي فِي يَدِي وَلَوْ خِطْلًا خَوْفًا» [۵]. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ ضَعِيفٌ.

توجه: [۲] بي بي ام بجهيد (رضي الله عنها) وايي چې ماعرض وکړو يا رسول الله (صلى الله عليه وسلم) هر کله چې يو سوالگر زما په دروازه اودرېږي (او زما څخه څه غواړي، نو ماته د ډیر شرم محسوسېږي [۳] خکه چې زه په خپل کور کې څه داسې شي نه بيا موم چې د هغه په لاس کې يي ورکړم [۴] رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ورته وفرمايل چې د هغه په لاس کې څه نا څه ورکړه خواه که هغه سوزيدلي نوک وي. [۵] احمد، ابوداود، ترمذي، او امام ترمذي (رحمته الله عليهم) فرمايلي دي چې دا حديث حسن صحيح دي.

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الزكاة باب حق السائل (رقم- ۱۶۶۷) والترمذي كتاب الزكاة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في حق السائل (رقم- ۶۶۵) والسناني كتاب الزكاة باب شاذ بزيادة افروؤا (رقم- ۲۵۷۴) واحمد في السنن ۳۸۲/۶

حل اللسان :- ① أُنْخِي: حيار راخی، شرم محسوسوم ② طلقاً: نوک مراد توې معمولی خبز دې ③ فُرْقاً: سوزېدلې، دا د مبالغې په طور دی،

تسهيلات:

قوله: اذْفَى فِي يَدَيَّ وَلَوْ ظِلْفًا فُرْقًا

سائل ته عامخا دور گو لو معمل - رسول کریم ﷺ د صدقې خيرات باره کښې دا حکم د مبالغې په طور فرمايلې دې چې سائل خالی لاس ليرولو نه دا بهتر دی چې هغه ته په لاس کښې څه ضرور ورکړې شي اگر چې هغه خيز کم تر او حقير ولې وی

[۱۸۸۰] سائل ته د نه ورکولو عبرتناکه والعه

۱۸۸۰- (۲۴) «وَعَنْ مَوْلَى لِعُمَّانَ قَالَ: أَهْدَيْ لَأَمْرَسَلَةَ بَعْضَةً مِنْ لَحْمٍ ① وَكَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصْجُهُ اللَّحْمُ ② فَقَالَتْ لِعُمَّانَ: ضَعِيهِ فِي الْبَيْتِ لَعَلَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَأْكُلُهُ ③ فَوَضَعَتْهُ فِي كُوَّةِ الْبَيْتِ ④ وَجَاءَ سَابِلٌ فَقَامَ عَلَى الْبَابِ فَقَالَ: تَصَدَّقُوا بِأَرْزَاقِ اللَّهِ فَيَكْفُرُ ⑤ فَقَالُوا: بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ، فَذَهَبَ السَّابِلُ ⑥ فَذَخَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "يَأْمُرُ سَلَةَ هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ أَنْطَعُهُ" ⑦ فَقَالَتْ: نَعَمْ، فَأَلَتْ لِعُمَّانَ: أَهْمِي فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِذَلِكَ اللَّحْمِ ⑧ فَذَهَبَتْ فَلَمْ تَجِدْ فِي الْكُوَّةِ إِلَّا قِطْعَةً مَرُوءَةً ⑨ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "إِنَّ ذَلِكَ اللَّحْمَ عَادَ مَرُوءَةً لِأَنَّهُ نُعْطِيَ السَّابِلَ" رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي دَلَائِلِ النُّبُوَّةِ.

٢٤- حضرت عثمان رضی اللہ عنہ آزاد کړی غلام وايي چې يو ځل د بي بي ام سلمه رضی اللہ عنہا په خدمت کې (پوخ کړي، د غوښې يونوکی اټکړه) د تحفي په طور راغله ② د رسول الله ﷺ غوښه ډيره خوښه وه ③ ځکه ام سلمه رضی اللہ عنہا خپلې وينځې ته وفرمايل چې دا غوښه په کور کښ په حفاظت سره کيږده شايد رسول الله ﷺ دا اوخوړی ④ وينځې هغه غوښه په يو طاق کې کيځودله ⑤ اتفاقاً هغه وخت يو سائل په دروازه ودریدو سره په اوچت آواز سره يې اوويل چې اي کور والو د الله تعالی ﷻ په لار کې څه مهرباني اوکړي: الله ﷻ دې تاسو ته برکت درکړي ⑥ کور والا ورته اوويل چې الله تعالی ﷻ دې تاته برکت درکړي، يعنې سائل ته يې داسې جواب ورکړو څرنگه چې زمونږ سره سائل ته د ورکولو د پاره څه نه وي نو ورته وايو چې بابا معاف کړه، سائل واپس لاړ ⑦ کوم وخت چې رسول الله ﷺ کور ته تشريف راوړو نو وي فرمايل چې اي ام سلمه رضی اللہ عنہا، ستا سره د خوراک د پاره څه شي شته چه زه يې اوخوړم ⑧ ام سلمه رضی اللہ عنہا اوويل چې هو بيا هغې هغه وينځې ته اوويل چې ورشه او د رسول الله ﷺ د پاره هغه غوښه راواخله ⑨ مينځه د غوښې راوړلو د پاره لاره خو طاق ته رسيدو سره هغه حيرانه شوه هرکله چې هغه وليدل چې د غوښې نوم او نښان هم هلته نه وو

ملکه د غوسې په ځي د سپين کاني يوه نکره پرته وه [۳] حضور ﷺ د دي په ليدو سره وفرمايل چې تاسو سائل ته هيڅ ورته کړل او هغه مو خالي لاس واپس کړو ځکه هغه غوسي د سپين کاني شکل اختيار کړو، بيهقي رحمه الله دا روايت په دليل النبوته کې نقل کړي دي

حل اللسان: - ① مُعْتَمِدٌ أَنَّى بَطْنُهُ يُوْهُ بَكَرَهُ، ② كَوْنُهُ أَيْ طَائِفٌ طَائِفٌ تَهْ وَأَنَّى ③ مَرْوَةٌ أَيْ غَيْرُ مُبْتَلَى: د مرمر سپين کړي

تسهيلات:

قوله: بَارَكَ اللَّهُ:

دا په اصل کښې د سوال کونکي د سوال جواب دي چه الله تعالی دي په تاباندې برکت او فرماني د وړ کړې دپاره هيڅ نشته دي مونږ معاف کړه

[۱۸۸۱] د الله په نوم د سوال په کولو کښې وعيد

مع: - (۲۳) ① وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِشَيْءٍ النَّاسُ مُتَوَكِّلُونَ عَلَيْهِ؟" قَالُوا: بَلَى. قَالَ: "أَلَيْسَ يُنَالُ بِاللَّهِ وَلَا يُعْطَى بِهِ؟" رَوَاهُ أَحْمَدُ.

توجه: ① ابن عباس رضی الله عنهما راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② آیا زه تاسو ته ونه ښايم چې د الله ﷻ په نزد په اعتبار د مرتبې بدترين سړي څوک دي؟ صحابه و ځوابه و ځوابه عرض وکړو چې هو بيا رسول الله ضروري وښايه ③ حضور ﷺ وفرمايل چې هغه سړي چې د هغه څخه د الله ﷻ په نامه سوال وشي او هغه هغه سوال پوره نه کړي (احمد،

حل اللسان: - ① مُتَوَكِّلُونَ: د مرتبې په لحاظ

تسهيلات:

قوله: يُنَالُ بِاللَّهِ:

ددې جملې مفهوم دا دي چه د کوم سړي نه د الله تعالی په نوم سوال او کړي شی او هغه ددې د پوره کولو طاقت لری او پوره نی نه کړی هغه ډیر خراب سړي دي بهر حال يُعْطَى د معروف صیغه ده او يُنَالُ د مجهول صیغه ده

[۱۸۸۲] د مال په راجع کولو کښې د حضرت ابوذر غفاري رضی الله عنه مسنده

مع: - (۲۳) ① وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ سَأَلَ عَنْ عَلِيٍّ عَمَّا كَانَ لَهُ وَيَدْعِي عَصَاهُ ② فَقَالَ عَلِيٌّ: يَا كُفَيْبُ إِنَّ عَمِي الرَّحْمَنَ يُؤْتِي مَا لَا قَمَاطَرِي فِيهِ ③ فَقَالَ: إِنْ كَانَ بِحِلِّ فِيهِ حَقُّ اللَّهِ فَلَا بَأْسَ عَلَيْهِ ④ فَرَفَعَهُ أَبُو ذَرٍّ عَصَاهُ فَغَرَبَ كَتِفَاهُ وَقَالَ ⑤ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: "مَا أُجِبَ لَوْ أَنَّ لِي هَذَا الْجَبَلُ

(۱) أخرجه النسائي في السنن كتاب الزكاة باب من يسأل بلفظ من أجل ولا يعطى به (رقم: ۲۵۶۹)

(۲) أخرجه أحمد في المسند: ۶۲/۱

ذهباً ألفه ۱۸۰۰ نعل من اذلي خلف منه ست اوالى ۱۹۰۰ الشك بالله باعلان اسمحته ثلاث مراتب قال: نضر رة احمد

قوله ۱۸۰۰ حضرت اسود غفاري رحمه الله به باره كې روايت دي چې يو ځل هغه د حضرت عثمان غني رحمه الله څخه د حاضرې اجازت وغوښتلو [۱] نو عثمان غني رحمه الله هغه ته اجازت وركړه كوم وخت چې هغه حاضر شو نو هغه وخت د هغه په لاس كې كعبه لکړه. وه په دې موقع حضرت عثمان رحمه الله د حضرت كعب رحمه الله نه اچې هغه وخت موجود وو وفرمايل چې اي كعب! عبد الرحمن بن عوف رحمه الله وفات شو او دير مال يې په ځان پسي پريښي دي ته به دې باره كې څه وايي؟ آيا د هغه د مال بې انتها كثرت او زياتوالي د هغه د كمال ايمان د باره مضروو يا نه؟ [۲] حضرت كعب رحمه الله اوويل چې كه عبد الرحمن رحمه الله په دې مال كې د الله حق يعني زكوة صدقات وغيره ادا كول نو د هغه په باره كې د هيڅ خوف گنجايښ نشته [۳] د دې په اوریدو سره حضرت ابوذر رحمه الله خپله امسا پورته كړه كعب رحمه الله يې ورباندې ووهلو او بيایي اوويل [۴] چې ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه اوریدلي دي [۵] كه ما سره دا غر احد، دسروزرو وي او زه يې د الله صلى الله عليه وسلم په لار كې خرچ كړم [۶] نو بيا وجود د دې چې هغه مقبول هم شی زه دا نه خوښوم چې زه په هغې كې شپږ اوقيه يعني دوه سوه څلوېښت درهم هم په ځان پسي وروسته پريږدم [۷] بيا ابوذر رحمه الله حضرت عثمان رحمه الله مخاطب كولو سره ورته وفرمايل چې اي عثمان! زه تاته د الله په نوم قسم دركولو سره پوښتنه درڅخه كوم چې تا د حضور صلى الله عليه وسلم دا ارشاد گرامي نه دي اوریدلي؟ حضرت ابوذر رحمه الله دا درې ځله وفرمايل حضرت عثمان رحمه الله اوويل چې هو ما هم دا ارشاد گرامي اوریدلي دي (احمد)

هل القنان: - ① غصاة: همسا، كوټن: ② نعل: پوره كول نې. اداكول نې ③ اذلي: أي أن اترك چه زه پريږدم ④ اوالى: د اوقيه جمع ده، دچاندې روپۍ ده يو اوقيه د څلوېښت درهمو برابر وی نو شپږ اوقيه دوه سوه او څلوېښت درهمه شو ⑤ الشك: زه تاته د الله تعالی قسم دركوم

تصديقات:

قوله: فذهب كغنى:

د كعب هغه مړه ۱۸۰۰ - دلته د كعب نه مراد كعب اخباري چې صحابی نه دې بلكه تابعی دې د ابوذر غفاري زده ۱۹۰۰ - عبد الرحمن بن عوف رحمه الله خويود لونی شان والا صحابی دې كوم چه په عشره مبشره كښې هم دې روستو بيا ډير مالدار شوې وو حضرت ابوذر غفاري رحمه الله په دې امت كښې يو مثالي زاهد وو كه چرې داسې اوونيلې شی نو بې خايه به نه وی چه هغه په پرهيزگاري كښې د حضرت عيسى عليه السلام سره يو قسم مشاهبت لرلو د هغوی مسلك وو چه كوم سړي چه سحر خوراك او خورۍ او د ماښام ډپاره نې ذخيره كړي نو هغه د گناه ارتكاب او كړو

هـ مدینې هغه ۵ جلاوطنی سبب ۱- د صحابه کرامو په دور کسې به خلقو د هغوی د ښه قدر کولو او هر څه به یې قبلوله خوڅه کله نابین پیدا شو نو خلقو به د هغوی خبره زیاته نه برداشت کوله موره ورځ به څه نا څه جگړه جوړیدله په دې وجه حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه د مدینې نه اوو بستلو او مدینې سره نږدې د ربذه په مقام کښې او ساتلو هغه هم هلته پروت وو او د حضور پاک د پښنگونی مطابق هم هلته وفات شو او هم هلته دفن شو

[۱۸۸۲] د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د مال جمع کولو څخه نفرت

۱۸۸۳- (۲۵) «وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: صَلَّيْتُ وَرَاءَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِالنَّبِيِّنَةِ الْفَضْرِ [۱] فَتَلَمَّ ثُمَّ قَامَ ثُمَّ عَاقَ فَتَقَطَّ رِقَابُ النَّاسِ إِلَى بَعْضِ مَجْرِي نَابِهِ [۲] فَفَزِعَ النَّاسُ مِنْ رُزْغِهِ، فَكَرِهَ عَلَيْهِ [۳] قَرَأَ أَنَّهُمْ قَدْ عَجِبُوا مِنْ رُزْغِهِ [۴] قَالَ: "ذَكَرْتُ شَيْئًا مِنْ يَوْمٍ عِنْدَنَا [۵] فَفَكَّرْتُ أَنْ يُخْبِرَنِي قَامَرْتُ بِقِسْمِيهِ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ [۶] وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ قَالَ: "كُنْتُ عُلُفْتُ فِي الْبَيْتِ يُؤَيِّرُ مِنَ الصَّدَقَةِ [۷] فَفَكَّرْتُ أَنْ أُبَيِّنَهُ".

قو چمه: [۱] حضرت عقبه ابن حارث رضی الله عنه بیان کوي چې یوه ورځ ما په مدینه کې په رسول الله صلی الله علیه وسلم پسې د مازیگر لمونځ او کړو [۲] کوم وخت چې حضور صلی الله علیه وسلم سلام وگرځولو نو حضور صلی الله علیه وسلم په ډیره تیزی سره ودریدلو او د خلقو په ځټونو قدم اوچتولو سره د خپلو بیبيانو بعضو حجرو طرف ته لاړلو [۳] صحابه رضی الله عنهم د حضور صلی الله علیه وسلم په دې تیزی اویریدل کوم وخت چې حضور صلی الله علیه وسلم د حجرې څخه بهر تشریف راوړو [۴] او صحابه رضی الله عنهم یې په خپلې تیزی حیران ولیدل نو وي فرمایل [۵] چې اچانک ماته رایاد شو چې زموږ سره د سرو زرو یو شي موجود دي [۶] او ما دا خبره خوښه نه کړه چې هغه ما د مقام قرب څخه، منع کړو نو سمدستي تلو سره اهل بیت ته مې حکم ورکړو چې د سرو زرو هغه څیز دي تقسیم کړل شي. بخاري. [۷] او د بخاري د یو دویم روایت دا الفاظ دي چې حضور صلی الله علیه وسلم وفرمایل ما په زکوٰۃ کې راغلي د سرو زرو یوه ټکړه په کور کې پرینې وه چې د تقسیمولو څخه روسته بچ شوي وه [۸] نو ما دا خوښه نه کړه چې زه یې د ځان سره د یوې شپې د پاره هم پرېږدم

هل اللعان: [۱] د نظری قدم اوچتولو سره لاړو [۲] رِقَاب: درقبة جمع ده، څټ ته وائی [۳] فَفَزِعَ: اویریدل خلق. [۴] تَلَمَّ: د سرو زرو څښتنی ته وائی [۵] يُخْبِرُنِي: مطلب دا دی چه ما چرته دا سره زر د مقام قرب نه منع نه کړی داد اهل الله خاص شان دي

د راوي مختصر تعارف: د حدیث د راوی حضرت عقبه بن حارث مختصر حالات دا دی چه د دوی نوم عقبه، کنیت ابوسروع، دپلار نوم نبي حارث دې علامه نووی د دوی کنیت ابوسروع خودلې دي او نور اسماء الرجال فرمانی چه ابوسروع د دوی د ورور نوم دي د مکې دفتحې په موقع مسلمان شوې وو ددوی نه په بخاری کې درې روایتونه منقول دي، ۲،

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الزكاة باب من أحب تعجيل الصدقة من يومها (رقم- ۱۹۳۰) والنسائي كتاب السهو باب الرخصة للإمام في تخطي رقاب الناس (رقم- ۱۳۶۵) واحد في السند ۷/۴

تسهيلات:

قوله: «أَيَّتَهُ».

یعنی چه هغه سره زر زما په کور کښې شپه تیره کړی اوزه هغه په خپل کور کښې د شپې نیولودپاره کیږم

[۸۸۳] د پیغمبر مال نه جمع کول

۸۸۳- (۱) (۲۶۱) «وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: [۱] كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - جُنْدِي فِي مَرْضَى بَيْتَهُ دَنَانِيرٌ أَوْ سَبْعَةٌ [۲] فَأَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ أَقْرَبَهَا [۳] فَتَقْلَنِي وَجَعَلَنِي اللَّهُ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۴] ثُمَّ سَأَلَنِي عَنْهَا مَا قَعَلْتُ بِالسَّبْعَةِ أَوِ السَّبْعَةِ؟ [۵] قُلْتُ: لَا وَاللَّهِ لَقَدْ شَقَلَنِي وَجَعَلْتُ [۶] فَدَعَا بِهَا ثُمَّ وَضَعَهَا فِي كُفٍّ فَقَالَ: [۷] «مَا ظَنُّ نَبِيِّ اللَّهِ لَوْلَقِيَ اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - وَهَذَا عِنْدَهُ» [۸]. رَوَاهُ أَحْمَدُ.

توجه: [۱] د مؤمنانو مور بي بي عايشه رضي الله عنها فرمايي [۲] چې د رسول الله ﷺ د مريضی په دوران کې ما سره د رسول الله ﷺ (په عربو کې د هغه وخت رانج، شپې يا اووه اشرفي وي [۳] حضور ﷺ ماته حکم اوکړو چې زه بي تقسيم کړم [۴] ليکن د حضور ﷺ مريضی د هغې د تقسيمولو څخه زه منع کړم (يعني د حضور ﷺ د مريضی په وجه ماته د هغې د تقسيمولو مهلت ملاو نه شو) [۵] نو زما څخه بيا حضور ﷺ پوښتنه وکړه چې د هغه شپې يا اووه اشرفو څه وشو؟ [۶] بي بي عايشه رضي الله عنها وايي چې ما عرض وکړو ما لاهغه نه دي تقسيم کړي قسم په خداي ستا بيماري اد هغې د تقسيمولو څخه زه منع کړي يم [۷] (د دي په اوریدو سره، حضور ﷺ هغه اشرفي را وغوښتلې هغه بي په خپلو لاسونو مبارکو باندې ايښودلو سره وفرمايل [۸] چې دالله دښي به څه گمان وي چې هغه د الله ﷻ سره په داسې حال کې ملاقات وکړي چې دا اشرفي دهغه سره وي (احمد)

حل اللغات:- [۱] أَقْرَبَهَا: چه زه دا دنانير اشرفي تقسيم کړم [۲] فَتَقْلَنِي: مشغوله نه کړم زه. [۳] وَجَعَلْتُ: درد او تکليف

تسهيلات:

قوله: مَا ظَنُّ نَبِيِّ اللَّهِ لَوْلَقِيَ اللَّهَ - عَزَّ وَجَلَّ - وَهَذَا عِنْدَهُ:

د نبی علیه السلام په مرض الوفات کښې اشرفي صدقه کول:- د نبی کریم ﷺ د مرگ په وخت کښې شپې يا اووه اشرفي د نبی کریم ﷺ د ملکیت په طور حضرت عائشه رضی الله عنها سره وې نو حضرت رسول کریم ﷺ داهم د مرض په حالت کښې تقسيم کړل چې زما الله ﷻ سره ملاقات وی نو چې په داسې حال کښې وی چې ما ه سره هيڅ مال نه وی ځکه چې د مال او دولت جمع کيدل د انبياء کرامو د شان خلاف دی د انبياء کرامو ميراث علم وی درهم او دينار نه وی

[۱۸۸۵] د ذخیره مکتولو په خالي د توکل علی الله تعلیم

معد۱- (۲۴۱) وَقَدْ عَلِمَ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - دَخَلَ عَلَى بِلَالٍ ۖ وَعِنْدَهُ صَبْرَةٌ مِنْ عَمْرِو بْنِ قَتَادَةَ ۖ "مَا هَذَا يَا بِلَالُ؟" قَالَ: "شَيْءٌ أَذْخَرْتُهُ لِيَقْبَ،" فَقَالَ: "أَمَّا تَخْشَى أَنْ تَرَى لَهُ لَعْنًا يُخَارِجُ مِنْ جَنَّتِهِ؟" أَيْ قِيَامَتِهِ ۖ "أَلَيْفَ بِلَالٌ وَلَا تَخْشَى مِنْ ذِي الْعَرْشِ إِفْلَاحًا؟" ۝

ترجمه: ۱- ابو هريره رضي الله عنه فرمايي چې يوه ورځ نبي کریم صلی الله علیه و سلم د حضرت بلال رضي الله عنه حوټه تشریف راوړلو ۲- انو وي لیدل چې د هغه سره د خرماو یو کوبه اډه پکې پرته ده حضور صلی الله علیه و سلم څنې پوښتنه وکړه چې ای بلال! دا څه دي؟ ۳- بلال رضي الله عنه عرض وکړو دا هغه څیر دي چې ما صبا یعنی آینده پیښیدونکي ضرورت، د پاره جمع کړي دي ۴- حضور صلی الله علیه و سلم ورنه وفرمایل چې آیا ته ددې خبرې څخه نه بریږي چې صبا ته د قیامت په ورځ به ندې د دوزخ په اور کې د دې بخار وويني؟ ۵- بیا یې وفرمایل چې ای بلال رضي الله عنه دا ذخیره د الله تعالی په لار کې خرج کړه او د صاحب عرش څخه د فقر او د افلاس خوف مه کوه ۶- **هل الفات:** - ۱- صَبْرَةٌ: أي: كَوْمَةٌ: توکړی ۲- أَذْخَرْتُهُ: جمع کړې او ذخیره کړې مې ده ۳- يَقْبَ: یعنی د آندو وخت دپاره، ۴- يُخَارِجُ: گرموالي، د اور نژدیکت ترې مراد دي ۵- ذِي الْعَرْشِ: د عرش مالک، ۶- إِفْلَاحًا: د کمالي نه، د فقر او محتاجۍ نه

تسهيلات:

قوله: أَمَّا تَخْشَى أَنْ تَرَى لَهُ لَعْنًا؟

د هغه مخه هراو: - په دې کښې د غدا صبا څخه مراد د قیامت ورځ ده نو داسې به ونیلي شي چې په دې جمله کښې د يوم القيامة الفاظ د غد دپاره د تاکید په طور استعمال شوی دی

قوله: يُخَارِجُ مِنْ جَنَّتِهِ الْقِيَامَةَ؟

د بخار مخه هراو: - د بخار څخه مراد د تې اثر دي مطلب دادي چې آیا ته دا غواړي چې د قیامت په ورځ ددې په سبب د دوزخ د اور اثر تاته اورسی داددې خبرې څخه کنایه ده چې ذخیره جوړول دوزخ سره نژدې دی او ددې حاصل دادي چې که ته په الله تعالی باندې توکل نه کوي او د فقر او افلاس په وجه ذخیره اندوژی کوي نو ددې په وجه به دوزخ ته نژدې شي

قوله: وَلَا تَخْشَى مِنْ ذِي الْعَرْشِ إِفْلَاحًا؟

د مذکورې جملې مطلب: - د حدیث پاک د آخری الفاظو مطلب دادي چې ذخیره اندوژی مه کوه بلکه څه چې در سره جمع دی هغه د الله تعالی په لار کښې خرج کړه د فقر او افلاس فکر مه کوه بلکه په الله تعالی باندې اعتماد او بهروسه اوساته کوم عظیم ذات چې عرش عظیم پیدا کړې دي او ستا تخلیق ئې اوکړو نو هغه به تاته روزی هم رسوی

خان سره د مال ساتلو جواز - يعنې حضرت رسول كريم ﷺ حضرت لعل ه نه دا حكه د تعليم په طور وركړو چې مقام كمال حاصل كړه كوم چې نوكل او ذات حق باندې كامل اعتماد دې گنې تركومي چې د مسئلې تعلق دې نو علما كرام فرماني چې دخپل او د خپل اهل وعيال د ضرورت مطابق ذخيره كول جائز دى

[۱۸۸۶] د سخاوت فضيلت

۱۸۸۶- (۲۸) [۱] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «[۲] السَّخَاءُ شَجَرَةٌ فِي الْجَنَّةِ [۳] قَنْ كَانَ سَخِيًّا أَخَذَ بِفُضَيْ مِنْهَا [۴] فَلَمْ يَتْرَكْهُ الْفُضَيْ حَتَّى يَدْخِلَهُ الْجَنَّةَ [۵] وَالشَّمُّ شَجَرَةٌ فِي النَّارِ [۶] قَنْ كَانَ شَيْمِيًّا أَخَذَ بِفُضَيْ مِنْهَا [۷] فَلَمْ يَتْرَكْهُ الْفُضَيْ حَتَّى يَدْخِلَهُ النَّارَ» [۸] رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

توجه: [۱] ابو هريره ر.ا. راوي دې چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] سخاوت په جنت کې يوه ونه ده [۳] كوم سړي چې سخي وي هغه به د هغه ونې څانگه ونيسي [۴] نو هغه څانگه به هغه نه پرېږدي تر څو پورې چې هغه په جنت کې داخل نه کړي [۵] دغه شان بخل د دوزخ يوه ونه ده [۶] كوم سړي چې بخيل وي هغه به د هغه ونې څانگه ونيسي [۷] نو هغه څانگه به هغه نه پرېږدي تر څو پورې چې هغه په دوزخ کې داخل نه کړي. دا دواړه روايتونه بيهقي په شعب الايمان کې نقل کړي دي

حل القلق:- ① السَّخَاءُ: سخاوت، ② فُضَيْ: بناخ، ③ څانگه، ④ الشَّمُّ: أي: النُّظْلُ: کنجوسى، بخيل توب ⑤ شَيْمِيًّا: بخيل

تسهيلات:

قوله: السَّخَاءُ شَجَرَةٌ فِي الْجَنَّةِ:

د سخاوت جتنې ونې سره د تشبیه وړ کولو یوه وجوهات:-

① په لوې والی کښې تشبیه ده چې څنگه ونه لویه وی دشان د سخاوت درجه هم لویه وی ② د ونې ډیر زیات ښاخونه وی په دې بناء دې سره تشبیه وړ کړې شوې ده چې څنگه دونې مختلف ښاخونه وی دشان د سخاوت هم ډیرې زیاتې شعبې دی او د سخاوت مثال د یوې ونې پشان دې چې جرړې نې په جنت کښې دی او ښاخونه نې په دنیا کښې دی لهذا کوم کس چې په دنیا کښې سخاوت اوکړو او په دنیا کښې نې ددې ونې یو ښاخ اونیولو نو دا ښاخ به دې جنت ته داخل کړی چا چې بخل اوکړو نو هغه داسې ښاخ اونیولو چې هغه به دې جهنم ته داخل کړی (مرقاة ص ۱۵۵)

د سخاوت درجات ۱-

- ① د سخاوت ادنی درجه په شریعت کښې دا ده چې انسان صدقه واجبه ادا کړي
 ② په طریقت کښې د سخاوت ادنی درجه داده چې صدقه واجبه باندې قناعت اونه کړي
 بلکه نوافل صدقې هم ورکړي
 ③ د اهل معرفت په نزد د سخاوت ادنی درجه داده چې پخپلو ضرورتونو باندې د نورو
 ضرورتو لره ترجیح ورکړي، **وَيُؤْتُونَ عَلَى الْكِبَرِ لَوْلَا كَانَتْ بِهِمْ عُصَاةٌ**،

[۱۸۸۷] | په صدقې سره د مصیبتونو لري کیدل

۱۸۸۷- (۲۹۱) [۲۹۱] وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "يَأْذِرُوا بِالْصَّدَقَةِ [۳] فَإِنَّ الْبَلَاءَ لَا يَنْقُطُهَا" "رَوَاهُ زَيْدٌ".

توجه: [۲] حضرت علي عليه السلام راوي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] د الله تعالى په لار کې په
 خرچ کولو کې تلوار کوي، يعنې د مرګ يا مريضې څخه مخکې صدقه ورکوي [۳] څکه
 چې صدقه ورکولو نه بلا نه اوړي، يعنې د الله تعالى په لار کې خرچ کولو سره بلا و مصيبت
 ختمیږي، [زید]

حل الفات: - ① يادو: جلتی او تلوار اوکړي ② البلاء: مصیبتونه، ازمائشونه، ③ لا ينقطعها: أي: لا
 ينقضيها نه شی مخکښې کیدې، پامال کولې نه شی

تسهيلات:**قوله: يَأْذِرُوا بِالْصَّدَقَةِ فَإِنَّ الْبَلَاءَ لَا يَنْقُطُهَا:**

صدقه د مصیبتونه مخه خلاصت ۱- صدقاتو سره مصیبتونه او آفتونه لرې کيږي راغلي
 مصیبتونه نه زیاتيږي بلکه واپس کيږي لکه څنګه چې يو حديث مبارك کښې دی چې
 صدقه د الله تعالى د غضب اوور او د نياوې مصیبتونه او پريشانۍ او بيماري لرې کوي په
 دې وجه په صدقه ورکولو کښې نيزې پکار ده

[۶] باب فضل الصدقة

د صدقې لفظيت

ه صدقې تعريف - ملا علی قاری رحمہ اللہ په مرقات کښې لیکلې دی چه صدقه هر هغه خبرته وائی چه بوانسان نی دخپل مال نه د الله تعالی د قرب حاصلولو دپاره اوباسی که دا صدقه فرض وی که واجب وی یا نفل وی دې ته صدقه خکه وائی چه د صدقې ورکونکې په صدق د ايمان باندې دلالت کوی یا د جنت د نعمتونود رښتیاو په رغبت باندې دلالت کوی

الفصل الأول

[۱۸۸۸] په صدقې سره مال زیادت

۱۸۸۸- (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «مَنْ تَصَدَّقَ بِعَدْلِ غَمْرَةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ [۳] - وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ - [۴] فَإِنَّ اللَّهَ يَتَقَبَّلُهَا بِحَبْنَةٍ [۵] تُرَبِّبُهَا لِصَاحِبِهَا [۶] كَأَنْ يَرِيَّ أَحَدَكُمْ فَلَوْهَ [۷] حَتَّى تَكُونَ مِثْلَ الْجَبَلِ» [۸]. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] حضرت ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] كوم سړي چې د كجوري برابر ،كه په صورت كې وي يا په قيمت كې ،په حلاله گټه كې خرج كوي [۳] ،او په دي پوهه شه ،چې الله ﷻ صرف حلال مال قبلوي [۴] نو الله ﷻ هغه پخپل ځي لاس قبلوي [۵] او بيا هغه صدقه د صدقه ورکونکي د پاره داسې پالي [۶] څرنگه چې په تاسو كې يو سړي دخپل اس بچي پالي [۷] تر دي چې هغې ،صدقه با د هغې ثواب ،د غره په شان شي ،بخاري مسلم

حل القفاز:- [۱] يَحْبِبُهُ په نښي لاس . په احسن طريقه قبوليت طرف ته اشاره ده [۲] تُرَبِّبُهَا أي: يُرَبِّبُهَا بالل نې کوی د تربيه ته دي د زیاتولو په معنی کښې دي [۳] فَلَوْهَ أي: الْقَرْوَةُ وَهْمٌ وَلَدًا الْفَرَسُ بیانړه یعنی د اس بچي

تسهيلات:

قوله: وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا الطَّيِّبَ:

ه صدقې ه قبوليت شرط - یعنی الله تعالی د حلال مال نه علاوه د یو حرام مال صدقه نه قبلوی شاعر وائی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الزکاة /باب الصدقة من کسب طيب لقوله: [۱] ویرى الصدقات. وانه لا يحب كل كمار أثيم. إن الذين أنشأ وعملوا الصالحات وأقاموا الصلاة وأنشأوا الزكاة، لهم أجرهم عند ربهم ولا خوف عليهم ولا هم يحزنون [البقرة: ۲۷۷] (رقم ۱۸۹۰) ومسلم فی کتاب الزکاة /باب قبول الصدقة من الكسب الطيب وترتيبها (رقم ۶۳ ۱۰۱۴) والترمذي فی السنن کتاب الزکاة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء فی فضل الصدقة (رقم ۶۶۱) والسانی کتاب الزکاة /باب الصدقة من غلول (رقم ۲۵۲۵) وابن ماجه کتاب الصدقات /باب من تصدق بصدقة لم درنها (رقم ۲۳۹۴) ومالك فی الموطا کتاب الصدقة /باب الترغيب فی الصدقة (رقم ۱) واحمد فی المسند ۳۳۱/۲

ماكل من حرم بيت الله معرو

ما يهل الله الاكل طيبة

حرما الى البيت العتيق المعرو

وقيل يعمر بالمال الذي يجمعوه

ه حرام مال په صدقه كولو كېږي ه لواب نيت كولو حكم - فقهاء ليكلي دي چه كوم سړي ذحرام مال صدقه د نواب حاصلولو په نيت سره كوي نو د هغه د كافر كيدو خطره ده فقهاء ليكي كه څه حرام مال چا سره وي او هغه سړي دا يو غريب فقير ته ور كولو غواړي نو د ثواب نيت دي نه كوي بلكه د ذمي د فارغيدو نيت سره دي ور كوي

[١٨٨٩] په صدقي سره د مال نه كميدل

«...» (٣١) [١] اَوْعَنَهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «مَنْ تَقَصَّتْ صَدَقَةً مِنْ مَالٍ، وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِمِثْلِهَا إِلَّا تَوَاضَعَ أَحَدُ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ»... رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

قوله: [١] ابوهريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [٢] صدقه ور كولو په مال كې كمي نه كوي [٣] او كوم سړي چې د چا خطا معاف كوي نو الله ﷻ د هغه په عزت كې اضافه كوي [٤] او كوم سړي چې خاص د الله ﷻ د پاره تواضع او عاجزي اختياروي نو الله ﷻ د هغه مرتبه او چتوي «مسلم»

حل القائل: - ① غل: معاف كول ② عز: عزت او شرافت

تسهيلات:

قوله: مَنْ تَقَصَّتْ صَدَقَةً مِنْ مَالٍ:

په صدقه د مال نه كميدل: - په دې حديث كېږي د ذريو څيزونو د كړدې او حضور ياك د ضمانت په توگه دا ارشاد فرماييلې دي اول دا چه په صدقه سره مال كمېږي نه حالاتكه خلق په عام توگه باندې هم دا گټري چه مال كمېږي دويم دا چه د يو مجرم په معاف كولو سره د معاف كونكي عزت زياتېږي حالاتكه خلق گټري چه عزت نې كمېږي دريم دا چه تواضع كولو سره الله تعالي عاجزي كونكي سړي او چتوي حالاتكه په ظاهره هغه خپله درجه ښكته غورزولي وي

[١٨٩٠] دا اعمال په اعتبار سره د جنت دروازي

١٨٩٠ - (٣١) [١] اَوْعَنَهُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ «مَنْ أَنْفَقَ زَوْجَيْنِ مِنْ شَيْءٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ [٢] دَعَى مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ وَلِلْجَنَّةِ أَبْوَابٌ [٣] فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّلَاةِ دُعِيَ

(١) اخرجه مسلم في كتاب البر والصلة والآداب باب استحباب العفو والتواضع (رقم ٤٩ - ٢٥٨٨) والترمذي في السنن كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في التواضع (رقم ٢٠٢٩) والدارمي من كتاب الزكاة باب في فصل الصدقة (رقم ١٧١٨) ومالك في الموطأ كتاب الصدقة باب ما جاء في التمتع عن السائلة (رقم ١٢) واحمد في المسند ٢٣٥٠٢

(٢) اخرجه البخاري في كتاب الصوم باب الريان للصائتين (رقم ١٨٩٧) ومسلم كتاب الزكاة باب من جمع الصدقة. وأما البر (رقم ٨٥ - ١٠٢٧) والسناني كتاب الزكاة باب وجوب الزكاة (رقم ٢٤٣٩) والدارمي باب من أنفق زوجين من ماله في سبيل الله عز وجل (رقم ٢٤٤٧) ومالك في الموطأ كتاب الجهاد باب ما جاء في الخيل والسابقة بينها. والنفقة في العرو (رقم ٤٩) واحمد في المسند ٣٦٦/٢

مِنْ بَابِ الصَّلَاةِ ۱۵) وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْيَمَانِ وَدَعِيَ مِنْ بَابِ الْيَمَانِ ۱۶) وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّدَقَةِ دَعِيَ مِنْ بَابِ الصَّدَقَةِ ۱۷) وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ دَعِيَ مِنْ بَابِ الرِّيَانِ ۱۸) الْفَالِ أَبُو بَكْرٍ مَا عَلِمَ مِنْ دَعِيَ مِنْ تِلْكَ الْأَنْبَاءِ مِنْ غَيْرِهِ ۱۹) فَبَلَّ بَدْعِي أَحَدٌ مِنْ تِلْكَ الْأَنْبَاءِ كَلِمًا قَالَ لَعَنَهُ ۲۰) وَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ مُتَّفِقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱۵] ابو هريره رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۱۶] کوم سري چې خپل خيزونو کې جوړه دوگني شي د الله ﷻ په لار کې ايمني د هغه د رضا او خوښي د خاطرې له خرج کړي [۱۷] نو هغه به د جنت د دروازو څخه بلل کيږي او د جنت څو يعني اته دروازي دي [۱۸] کوم سري چې ډير زيات مونځ گزار وي هغه به د جنت باب الصلوة مانځه دروازي څخه بلل کيږي اچې مونځ گزار د پاره به مخصوص وي او هغه ته به اوويل شي چې اي بنده به دي دروازه جنت ته داخل شه [۱۹] او کوم سري چې جهاد کونکي يعني د الله په لار کې ډير زيات جنگجو وي هغه به د باب الجهاد د جهاد دروازي څخه بلل کيږي [۲۰] او کوم سري چې صدقه وروکونکي وي هغه به د باب الصدقه يعني د صدقي د دروازي څخه بلل کيږي [۲۱] او کوم سري چې ډيري زياتي روژي نيسي هغه به د باب الريان يعني د باب الصيام څخه چې په جنت کې د روژې د دروازي دا نوم دي بلل کيږي [۲۲] د دي په اوږدو سره حضرت ابوبکر صديق رضی اللہ عنہ عرض وکړو چې کوم سري چې د دي دروازو څخه د يوې دروازي څخه هم ووبلل شي هغه ته د ټولو دروازو څخه د بللو ضرورت نشته ځکه چې د يوې دروازي څخه بلل هم کافي دي په دي طور چې مقصد خو په جنت کې داخليدل دي او دا د يوې دروازي سره هم حاصلېږي بيا هم زه صرف د علم د خاطرې ځان پوهه کول غواړم چې آيا څوک داسې خوش نصيبه او باسعادت سري به هم وي چې هغه به دي ټولو دروازو څخه بلل کيږي [۲۳] حضور ﷺ ورته وفرمايل هو او زه اميد کوم چې ته به د هغه خلقو څخه يې چې د ټولو دروازو به څخه بلل کيږي بخاري و مسلم

حل اللغات: -- ① تَوَجَّهْتُ: اَتَى: خَفَّضْتُ جُلُوسِي: زَوْجِيْنِ جَوْوِي تَهْ وَانْسِي يَعْنِي دِيُوْجَسْ دُوْهُ خِيْزُوْنَه. دُوْجَسْ ② الرِّيَانُ: اَتَى: بَابُ الْعِشَاءِ: دِ رُوْژِيْ دِرْوَازَه. دِي تَه دِ عِطْشَانْ پَه صَنْدِ سِرِه رِيَانْ اَوُوْنِيْلِي شُو دَدِيْ دِرْوَازِيْ نَه بَه رُوْژَه دَارُو تَه شَرَابْ ځْکُوْلِي کيږي

تسهيلات:

قوله: مَنْ أَلْفَقَ تَوَجَّهْتُ مِنْ شَيْءٍ:

د من الفلق په تفسير کېني دوه احوال: ① دې نه مراد دادې چه د يوچنس نه نى دوه خيزونه ورکړل مثلاً دوه درهم نى ورکړل يا دوه دينار نى ورکړل يا دوه سير غنم نى ورکړل يا دوه غلامان يا دوه کيږي يا دوه اوبښان نى ورکړل جدا جدا قسم مراد نه دي

② ملاعلى قارى رحمته الله فرماني چه زوجين دمسلسل صدقي کولونه تعبير دي چه يو خل صدقه کولونه پس نى بيا ورکړه

قوله: بَابُ الرِّقَابِ: چونکه په روژه سره سړی ته تنده لگي او خړوب کیدل ډیر په شوق سره غواړي په دې وجه په دې کښې د داخلیدونکې دروازې نوم ریان کیځوډې شو کوم چه د خړوب کولو په معنی کښې دې

قوله: مِنْ ضُرُورَةٍ:

د حضرت ابوبکر رضی الله عنهما فضیلت: - د حضرت ابوبکر رضی الله عنهما سوال دا وو چه جنت کښې داخلیدل مقصود دی که په یوه دروازه باندې سړې داخل شی د ټولو دروازو نه راغوبستل او داخلیدل څه ضروری نه دی لیکن یار رسول الله آیا داسې کیدي شی چه یو سړې د هغې د ټولو دروازو نه راغوبستني شی؟ حضور پاک او فرماښل چه او داسې کیدي شی اوزما امید دي چه ته هم د هغه خلقو نه نی

[۱۸۹۱] حضرت ابوبکر رضی الله عنهما اود حکمالاتو مجموعه

۱۸۹۰- (۳) [۱] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ صَائِمًا؟» قَالَ أَبُو بَكْرٍ: «أَنَا» قَالَ: «فَمَنْ تَبِعَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ جَنَازَةً؟» قَالَ أَبُو بَكْرٍ: «أَنَا» قَالَ: «فَمَنْ أَطْعَمَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ مِسْكِينًا؟» قَالَ أَبُو بَكْرٍ: «أَنَا» قَالَ: «فَمَنْ عَادَ مِنْكُمْ الْيَوْمَ مَرِيضًا؟» قَالَ أَبُو بَكْرٍ: «أَنَا» فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَا أَجْمَعُ فِي أَمْرِ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توضیح: [۱] ابوهریره رضی الله عنهما راوي دي چې (یوه ورځ) رسول الله ﷺ (صحابه رضی الله عنهم) مخاطب کولو سره، وفرمایل چې نن په تاسو کې د کوم سړي روژه ده؟ حضرت ابوبکر رضی الله عنهما وفرمایل زما روژه ده [۲] بیا حضور ﷺ وفرمایل نن په تاسو کې کوم سړي د جنازي سره د جنازي د مانځه د پاره یا قبرستان ته تللي دي؟ حضرت ابوبکر رضی الله عنهما وفرمایل چې زه [۳] بیا حضور ﷺ وفرمایل چې نن په تاسو کې کوم سړي په یو مسکین باندې طعام خوړلي دي؟ حضرت ابوبکر رضی الله عنهما وفرمایل چې ما [۴] بیا حضور ﷺ وفرمایل چې نن په تاسو کې کوم سړي د مریض پوښتنه کړي ده؟ حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنهما وفرمایل چې ما [۵] بیا حضور ﷺ وفرمایل چې «اوړی» په کوم سړي کې چې دا ټولي خبرې جمع شی هغه به په جنت کې داخلېږي (مسلم)

تسهيلات: **قوله:** قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَنَا:

د چا په تپوس د غېلو پتو اعمالو څو ډلو حکم: - یعنی ماداسې کړی دی د چا په پوښتنه باندې د خپل پتو اعمالو تذکره کول جائز دی مگر په اندازه د سوال او جواب وی دلته صدیق اکبر رضی الله عنهما څلور کارونه خودلی دی لیکن دهرې خبرې متعلق د حضور پاک د طرف نه سوال شوې دي د ځان نه نی نه دی خودلی دا عجیبه نسخه ده که چرې نن هم چاته ددې خبرې

توفیق اوشی نو نن هم د جنت وعده ده دا لېږل څه گرانه خبره نه ده په حرمین شریفین کښې د رمضان روژه وی جنازه خو خامخا راځی مگر دې کښې غریبان وی اود بیمارانو هم کمې نه وی عجیبه دولت دې چه د کم خرج بالا شین په انداز کښې ملاوېږی

[۱۸۹۲] اڅکاو نډپانونه د تحفه لېږل

۱۸۹۲- (۵) [۵] عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۶]: «بِإِنْسَاءِ الْمُسْلِمَاتِ لَا تُخْفَرْنَ جَزَاءً لِحَارِثَتِهَا [۷] وَلَا تُؤْتَوْنَ فَرْسًا [۸]». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوله: ابوهريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] اي مسلمانانو ښځو هيڅ گاونډی دي خپلي گاونډی اته تحفه لېږل يا صدقه ورکول حقيره نه گڼي [۳] اگر چې هغه د بزي (چلي، نوک ولي نه وي (بخاري مسلم،

حل الفتا: ۱- لا تخفرن: سپک مه گنړی، خپله هديه او صدقه، ۲- جازاء: گاونډی، ۳- فريسن: د چلي نوک، د چيلنی د نوکو په مينځ کښې يوه بيکاره د خرمن په شان غوښه وی هم هغې ته فرس ونيلي شوې دې (يعنی معمولی څيز ترې مراد دې،

تسهيلات

قوله: بِإِنْسَاءِ الْمُسْلِمَاتِ لَا تُخْفَرْنَ جَزَاءً لِحَارِثَتِهَا:

دمذکوره جملې په مفهوم کښې دوه اقوال ۱- يوې گاونډی سره چه هم وی که هغه څيز د حقير نه حقير ولې نه وی هغه د دويمې گاونډی دپاره تحفه لېږل پکار دی دغه شان په دې کلام کښې ورکړه کونکو ښځوته خطاب دې

۲ يوې گاونډی بلې گاونډی ته څه حقير تحفه اوليگله نو هغه دې دا سپکه گټه لوسره د قبولونه انکار نه کوی بلکه د حقير نه حقير څيز هم قبولول پکار دی دغه په دې کلام کښې هغه ښځوته خطاب د جاطر طرف ته چه عطيه ليکلې شوی وی اود ښځو په مزاج کښې چونکه د لږ څيز د قبولولو جرات او برداشت کم وی په دې وجه هغوی ته خطاب کړې شوې دې

[۱۸۹۲] اړه نهیسی صدقه

۱۸۹۳- (۶) [۶] عَنْ جَابِرٍ وَحَدَّثَهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۷]: «كُلُّ مَرْغُوفٍ صَدَقَةٌ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخبره البخاری فی کتاب الادب / باب لا تخفرن جاره لاجرتها (رقم ۶۰۱۷) ومسلم فی کتاب الزکاة / باب العث علی الصدقة. ولو بالقليل ولا تمنعن من القليل لاحقاره (رقم ۹۰) والدارمی من کتاب الزکاة / باب کراهیه رد السائل بغير شیء (رقم ۱۷۱۸) واحمد فی المسند ۴۳۵/۶

(۲) اخبره البخاری فی کتاب الادب / باب کل معروف صدقة (رقم ۶۰۲۱) ومسلم فی کتاب الزکاة / باب بیان ان اسم الصدقة يقع علی کل نوع من المعروف (رقم ۵۲) (۱۰۰۵) وابوداود فی السنن کتاب الادب / باب فی العترة للمسلم (رقم ۴۹۸۷) والترمذی کتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی طلاقة الوجه وحسن البشر (رقم ۱۹۷۰) واحمد فی المسند ۳/۳۴۴

توجه: [۱] حضرت جابر او حضرت حذیفه (رضی اللہ عنہ) نقل کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] هره نيکي صدقه ده (بخاري مسلم).

حل اللغات: - [۱] معروف: هر قسمه نيکي ترې مراد ده

تسهيلات:

قوله: كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ:

د صدقې ه مال سره عدم تفصيص: - هره نيکي صدقه ده که دهغې تعلق د ژبې سره وي او که د افعالو سره ددې څخه معلومه شوه چې صدقه صرف د مال نه وي بلکه معمولي نيکي که اخلاص سره او کرې شې نو په دې باندې هم د صدقې ثواب ملاوېږي تر دې چې خپل مسلمان ورور سره نرمې خبرې کول هم صدقه دی.

[۱۸۹۴] هيڅ نیک عمل کمتر نه ګڼل

۸۳- (۱) [۴] وَ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «لَا تُخْفِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا [۲] وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهِ طَلِيقٍ» . رواه مسلم.

توجه: [۱] حضرت ابو ذر (رضی اللہ عنہ) راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] تاسو هيڅ کله هم يو نیک کار حقير (کمتر) مه ګڼئ [۳] اگر چې ته د خپل يو مسلمان ورور سره په روڼ تندی سره ملاقات او کرې (مسلم).

حل اللغات: - [۱] لَا تُخْفِرَنَّ: سپک مه ګڼئ (نيکي) [۲] جَارَةً: ګاونډۍ، [۳] الْمَعْرُوف: هر قسمه نيکي ترې مراد ده [۴] أَخَاكَ: ورور، عام مسلمان مراد دي، [۵] بِوَجْهِ طَلِيقٍ: اي الْمَشَافَقَةُ وَالْمُرُوءَةُ: يعنی په زوږ تندی او په خوشحالي سره

تسهيلات:

قوله: لَا تُخْفِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا:

نيکي او ګناه حقيره نه ګڼل: - المعروف دا اسم جمع دی هر هغه کار چې د الله ﷻ د رضا او فرمانبردارۍ دپاره اوشي او خلقو سره احسان کول هم په طاعات معروفه ګڼې شامل دی او داشان په خوش اخلاقي د خلقو سره ملاوېدل هم په نيکي ګڼې شامل دی بلکه دا بهترينه نيکي ده د چا زړه خوشحالول هم نيکي ده په دې وجه هيڅ يوه نيکي حقيره نه دی ګڼل پکار کله کله يو ګوټ او به هم د خان د خلاصۍ ذريعه جوړېږي او داشان هيڅ يوه ګناه حقيره نه دی ګڼل پکار کله کله يوه سکروته ټول کور سيزی

(۱) اخبره مسلم فی کتاب البر والصلة والأداب/باب استحباب طلاقة الوجه عند اللقاء (رقم) ۱۴۴ - (۲۴۲۶) واحد فی المسند: ۲۷۳/۵

[۱۸۹۵] ذی کفلی کولو مختلف مراتب

۸۸- (۸) «وَمَنْ أَمْسَى مُوسَى الْأَعْرَبِي قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ صَدَقَةٌ» قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَمُتْ؟ قَالَ: «فَلْيَمُتْ بِدَيْنِهِ فَيَنْفَعَهُ ثَلَاثَةٌ وَتَصَدَّقَ [۲]» قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَنْتَهِمْ أَوْ لَمْ يَنْقَلِبْ [۳]؟ قَالَ: «يُمِيتُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلُوفَ [۴]» قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَنْقَلِبْ؟ قَالَ: «فَيَأْمُرُ بِالْخَيْرِ [۵]» قَالُوا: فَإِنْ لَمْ يَنْقَلِبْ [۶]؟ قَالَ: «فَيُجِيبُكَ عَلَى الشَّرِّ فَإِنَّهُ صَدَقَةٌ» [۷] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] ابو موسی اشعری رحمہ اللہ راوی دی چې رسول اللہ ﷺ وفرماییل [۲]، نعمت الہی پیش نظر، یہ ہر مسلمان باندی صدقہ لازمہ دہ صحابہ و رضی اللہ عنہم، ادا اوریدو سرہ، عرض و کرو چې کہ د چا سرہ د صدقہ ورکولو د پارہ ہیخ ہم نہ وی، انو ہفہ خہ وکړی؟ [۳] حضور ﷺ ورته وفرماییل چې داسې سړي ته پکار دی چې ہفہ د خپلو لاسونو پہ ذریعہ مال وزر وگټي او ادغہ شان خپل ذات ته ہم فایده ورسوي او صدقہ او خیرات ہم اوکړي [۴] صحابہ و اوویل چې کہ ہفہ د دی ہم طاقت نہ لري، چې بہ محنت او مزدوري سرہ یی وگټي یا یی اووئیل کہ ہفہ دا ہم نہ شي کولي؟ [۵] حضور ﷺ وفرماییل چې ہفہ ته پکار دی چې ہر څرنگہ چې وی د غمجن او حاجتمند مدد دي وکړي [۶] صحابہ و عرض وکړو چې کہ ہفہ د اہم نشي کولي؟ [۷] حضور ﷺ وفرماییل چې ہفہ ته پکار دی چې ہفہ نورو ته د نیکی او خیر نیښکړي ہدایت وکړي [۸] صحابہ و عرض وکړو چې کہ ہفہ دا ہم نشي کولي [۹] حضور ﷺ وفرماییل چې بیا ہفہ ته پکار دی چې خپل خان یا نور خلق د تکلیف رسولو څخہ منع کړي دا د ہفہ د پارہ صدقہ دہ، یعنی ہفہ ته بہ د صدقہ ثواب حاصلیږي «بخاري مسلم»

حل الفتن:- ① فَلْيَمُتْ: اودی کړی څه کار ② يُمِيتُ: مدد او اعانت دي اوکړی. ③ ذَا الْحَاجَةِ: حاجت مند ④ الْمَلُوفُ: فرباد کونکې.

تسهيلات:

قوله: يُمِيتُ ذَا الْحَاجَةِ الْمَلُوفَ

ه صدقې عاليه توفيق:- هر مسلمان ته پکار دی چې صدقہ ماليہ ورکړی کہ مال وغيره ورته ملاؤ نشی نو بیا دي دنوحاجت د نومسلمان په بنياد تعاون اوکړی

قوله، ذَا الْحَاجَةِ الْمَلُوفَ غمگين او حاجت مند ته وانی يا ددي نه ضعيف يا مظلوم مستغيث مراد دي بيا په دي گټني دا هم احتمال دي چې اعانت په مال سره يا بالفعل اوکړي شي يا نصيحت او دعوت او دلالت سره اوکړي شي

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الادب/باب: كل معروف صدقة (رقم- ۶۰۲۲) وسلم في كتاب الزكاة/باب بيان ان اسم الصدقة يقع على كل نوع من المعروف (رقم) ۵۵ - (۱۰۰۸) والنسائي كتاب الزكاة/باب صدقة العبد (رقم- ۲۵۳۸) واحمد في السند ۳۹۵/۱

[۱۸۹۶] صدقې په صورت كېښي د خپل بدن د جوړولو صدقه وركول

۱۸۹۶- (۱) [۲۹۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «كُلُّ سَلَامٍ مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ، كُلُّ يَوْمٍ تَنْظُرُ فِيهِ الشَّمْسُ يَبْدُلُ بَيْنَ الْإِنْسَانَيْنِ صَدَقَةً، وَيُعِينُ الرَّجُلَ عَلَى ذَاتِهِ فَيَصِلُ عَلَيْهَا أَوْ يَرَفُّ عَلَيْهَا مَنَاعَهُ صَدَقَةٌ، وَالْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ، وَكُلُّ غَطَاةٍ يَلْطَوُهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ» [۸] وَيَحِيطُ الْأَذَى عَنِ الظُّرْبِ صَدَقَةٌ، "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د انسان په بدن كې چې كوم مفصل، جوړونه، دي په هغه د هغې د طرف څخه هره ورځ صدقه لارمه ده [۳] او د دوو سړو په منځ كې عدل كول هم صدقه ده [۴] د يو انسان په دې طور مدد كول چې هغه په خاړوي، اس يا خړيا اوښ، سور كړل شي [۵] يا د هغه مال اسباب كيڅودل شي هم دا صدقه ده [۶] ښه خبره كول هم صدقه ده [۷] هر هغه قدم چې د مانځه د پاره ايښودل كيږي هغه هم صدقه ده [۸] او د لاري څخه تكليف وركونكې شي لري كول هم صدقه ده. [بخاري مسلم: حل القنات: - ۱] سَلَامٌ: وَهُوَ عَظْمُ الْأَصْبَعِ: د بدن جوړونه، مفصل [۲] يَحِيطُ: أَي: نَفَسُهُ أَوْ مَنَاعُهُ: په سورلي باندې نه سور كړي [۳] مَنَاعُهُ: سامان، اسباب، [۴] غَطَاةٍ: مَا يُوَلِّقُ الْقَدَمَيْنِ: قدمونه. [۵] يَحِيطُ: أَي: يَزِيئُهُ چه يوڅيز د لاري نه لرې كړي

تسهيلات:

قوله: كُلُّ سَلَامٍ مِنَ النَّاسِ عَلَيْهِ صَدَقَةٌ:

د سلامي د لفظ لغوي تحقيق: -- علامه طيبي رحمته الله فرماني چه سلامي جمع ده د دې مفرد سلاميه دي كوم چه د گوتوپه بندونو باندې ونيلې شي ليكن بعضې علماؤ فرمايلى دي چه د دې لفظ مفرد اوجمع يوشان ده يعنى سلامي مفرد هم دي اوجمع هم او سلاميات هم جمع راځي ملاعلى قاري رحمته الله فرماني "وهو عظم الاصبع" يعنى دگوتې جوړ او هډوكي ته سلامي وانې ليكن دلته د انسان د بدن ټول جوړونه مراد دي او بدن چونكه په جوړولو باندې گرځي راگرځي په دې وجه په جوړونو باندې د صدقې ذكر او كړې شو په اصل كېښي په انسان باندې د شكر په توگه صدقه واجب كړې شوې ده چه صدقه صرف د دې نوم نه دي چه د الله تعالى په لار كېښي څه مال خرج كړي شي بلكه د دوو كسانو په مينځ كېښي په عدل او انصاف سره فيصله الكاشف ۱۱۸/۲ كول هم صدقه ده

قوله: وَكُلُّ غَطَاةٍ يَلْطَوُهَا إِلَى الصَّلَاةِ صَدَقَةٌ:

د هر ليك عمل دپاره د قدم اوچتولو لفطيت: -- د قدم اوچتولونه صرف هغه قدم مراد نه دي كوم چه د مونځ دپاره اوچت كړي شي بلكه د هر نيك كار د پاره اوچتيدونكې قدم هم په دې

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير/باب من اخذ بالركاب ونحوه (رقم- ۲۹۸۹) وسلم في كتاب الزكاة/باب بيان ان اسم الصدقة يقع على كل نوع من المعروف (رقم) ۵۶ - (۱۰۰۹) واحمد في السنن: ۳۲۹/۲

کنبی شامل دې مثلاً طواف دیاره یا دیمارد نیوس دیاره یا په جنازه کنبی د شرکت دیاره کوم قدم اوچت کړې شی هغه مصدقه ده په کوم سره چه په جوړونو باندې واجب صدقې حق ادا کړې

[۱۸۹۷] په انسانی بدن کنبی درې سوه شپيته جوړونه

۸۷۴- (۱۰) [۱] وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «مَنْ بَنَى لِلنَّاسِ مِنْ بَنِي آدَمَ عَلَى بَنَيْنَ وَثَلَاثِمِائَةِ مِثْقَلٍ [۳] فَمَنْ كَبَّرَ اللَّهُ وَتَعَدَّدَ اللَّهُ وَهَلَّلَ اللَّهُ وَسَمِعَ اللَّهُ وَاسْتَغْفَرَ اللَّهُ [۴] وَعَزَلَ خَيْرًا عَنْ طَرِيقِ النَّاسِ [۵] أَوْ شَوْكَةً أَوْ عَظْلًا [۶] أَوْ أَمْرًا مَعْرُوفًا أَوْ نَهْيًا عَنْ مُنْكَرٍ [۷] عَدَّدَ تِلْكَ الْبَنَيْنَ وَالثَّلَاثِمِائَةَ [۸]. فَإِنَّهُ يَمْشِي يَوْمَئِذٍ وَقَدْ زَحَزَحَ نَفْسَهُ عَنِ النَّارِ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] بي بي عائشه رضی اللہ عنہا راویه ده چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل [۲] به اولاد د آدم کې هر انسان ۳۶۰ جوړونو سره پیدا شوي دي [۳] خوک چې الله اکبر، الحمد لله، لا اله الا الله او سبحان الله او واني او د الله نه بخښنه او غواړی (أستغفر الله او واني) [۴] او د خلقو د لاري څخه کاني لري کړی یا [۵] ازغی او هډوکي، یعنی تکلیف رسونکی شي لري کړی [۶] یا د نیک کار کولو حکم او کړی یا د بد افعال او اقوال څخه منع او کړی [۷] او دا ټول یا بعضې اقوال او افعال، د جوړونو د ۳۶۰ تعداد مطابق وکړي [۸] نو هغه به په هغه ورځ په داسې حالت کې گرځي لکه چې هغه خپل خان د دوزخ څخه ساتلې دي (مسلم)

هل الثقات: - - - مَقْبُولٌ: مُتَّفَقٌ عَلَى الْعَظَمَةِ فِي الْبَدَنِ: د بدن د هډوکو جوړونو ته وانی [۱] عَزَلَ: أَيْ تَعَدَّدَ وَنَهَى: لَرې نې کړو او نې غورزولو [۲] شَوْكَةً: اَزْغَى: [۳] عَظْلًا: هډوکي، [۴] زَحَزَحَ: أَيْ: أَبْعَدَهَا وَتَنَاصَفَا: لَرې کړې او ساتلې نې دي

تسهيلات: قوله: وَقَدْ زَحَزَحَ نَفْسَهُ عَنِ النَّارِ:

د جهنم هغه د بدن د حفاظت وظيفه، مطلب دادي چې دا مذکوره افعال کول او دخپل بدن د جوړونو په شمار د مذکوره کلماتو ورد په حقيقت کنبی خپل بدن او د خپل جوړونه د دوزخ د اوور څخه بچ کول دی

یومنذ اېه هغه ورځ، دې لفظ کنبی دې طرفته اشاره ده چې په دې خبرو باندې عمل او ددې کلماتو روزانه ورد پکار دې چې ددې دگناهونو کفارو ادا شی

[۱۸۹۸] په مختلفو اعمالو د صدقې اطلاق

۸۷۸- (۱۱) [۱] وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۲] «إِنْ بَنَى تَكْبِيرًا صَدَقَةً [۳] وَكُلَّ تَكْبِيرًا صَدَقَةً [۴] وَكُلَّ تَكْبِيرًا صَدَقَةً [۵] وَكُلَّ تَكْبِيرًا صَدَقَةً [۶] وَأَمْرًا مَعْرُوفًا صَدَقَةً [۷] وَنَهْيًا عَنِ

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الزکاة/باب بیان ان اسم الصدقة يقع على كل نوع من المعروف (رقم) ۵۸ - (۱۰۰۷)
(۲) اخرجه مسلم فی کتاب الزکاة/باب بیان ان اسم الصدقة يقع على كل نوع من المعروف (رقم) ۵۳ - (۱۰۰۶) و احمد فی السنن ۱۶۷/۵

الشُّكْرُ صَدَقَةٌ [۴۱] وَفِي بَعْضِ أَحَدِ كُمْ صَدَقَةٌ [۴۲] قَالُوا "يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَأْتِي أَحَدًا نَأْتِيهِ شَهْوَةٌ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ [۴۳] قَالَ: "أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعْنَا فِي حَرَامٍ أَكَانَ عَلَيْهِ وَزْرٌ [۴۴] لَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعْنَا فِي الْحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرٌ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۴۱] ابوذر رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل [۴۲] هر تسبیح یعنی سبحان الله ويل صدقه ده [۴۳] هر تکبیر یعنی الله اکبر ويل صدقه ده [۴۴] هر تحمید یعنی الحمد لله ويل صدقه ده [۴۵] هر تهلیل یعنی لا اله الا الله ونیل صدقه ده [۴۶] د نیکی حکم کول صدقه ده [۴۷] د هرې بدي څخه منع کول هم صدقه ده [۴۸] او د خپلي ښځې یا وينځې سره صحبت کول هم صدقه ده [۴۹] صحابه و رضی اللہ عنہم عرض وکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په مونږ کې څوک خپل شهوت پوره کوي او هغې ته په هغه کې ثواب حاصلیږي [۵۰] حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل چې ماته اووانی که یو سړي د حرام ذریعې (یعني زنا) سره خپل شهوت پوره کړي نو آیا هغه به گنهگار وي یا نه؟ (ظاهره ده چې یقیناً هغه به گنهگار وي) [۵۱] دغه شان چې هغه حلالي ذریعې (یعني خپلي ښځې او وينځې) سره شهوت پوره کړي نو هغه ته به ثواب حاصلیږي (مسلم).

حل الفتن:- ① تَبَيُّنٌ: سبحان الله ونیل، ② تَكْبِيرٌ: الله اکبر ونیل، ③ تَحْمِيدٌ: الحمد لله ونیل، ④ تَقْلِيلٌ: لا اله الا الله ونیل ⑤ بَعْضٌ: أي: فی جماعتٍ: بضع فرج ته وانی مراد ترې حلاله جماع کول دی ⑥ وَزْرٌ: بوج، گناه

تسهيلات:

قوله: وَفِي بَعْضِ أَحَدِ كُمْ صَدَقَةٌ:

بَعْضٍ سره په جماع کولو د صدقې اطلاق:- د بـ په ضمي سره بمعنی الفرج یعنی تاسو کښې چې څوک حلال مقام کښې جماع کوی هغه دده دپاره صدقه ده امام طيبي رحمته الله علیه فرماني چې البعض څخه مراد جماع ده بيا به مطلب دا شی چې کوم کس حلال جماع کوی یعنی خپلې بـ بـ بـ یا وينځې سره نو هغه حلال دی او د صدقې ثواب دی [۱۸۹۹] بهترين صدقه

۱۸۹۹- (۱۴) (۱۳) وَفِي بَعْضِ أَحَدِ كُمْ صَدَقَةٌ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۴۱] "بَعْضُ الصَّدَقَةِ الْيَقِينَةُ الصَّغِيرُ يَأْتِيهِ [۴۲] وَالشَّاءُ الصَّغِيرُ يَأْتِيهِ [۴۳] وَالْقُدُّ وَالْأَوْدُ وَالْوَرْدُ وَالْأَخْرُ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۴۱] ابوهريره رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل [۴۲] ډیر شیدي (بـ) وړکونکي اوبنه چا ته د پیو څکلو د پاره عاریة وړکول بهترینه صدقه ده [۴۳] ډیر شیدي (بـ) وړکونکي بزه چا ته د پیو څکلو د پاره عاریة وړکول بهترینه صدقه ده [۴۴] چې هغه سحر ډک لوښي شیدي (بـ) وړکوي او په ماښام کې ډک لوښي شیدي (بـ) وړکوي (بخاري مسلم)

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الأشربة لباب شرب اللبن (رقم ۵۶۰۸) ومسلم في كتاب الزكاة لباب فضل السبحة (رقم ۷۴ - ۱۰۲۰)

حل الثفان: - ① البقرة: أَيْ: الشَّافَةُ ذَاتُ اللَّفْنِ: پَس: وركونكي اوبنه. چه تازه تازه لنگه شوي وي ② الصُّفْرُ: دا د لقعہ صفت دي. أَيْ: الْفَقِيرَةُ اللَّفْنِ: دیر پَس: وركونكي اوبنه. ③ مَقْعَةُ: أَيْ: عَطْبَةُ: عاریتاً نه ورکړی ④ تَلْمَذُ: د سحر وخت کښې تلل. ⑤ إِنْاء: لوبښي. ⑥ تَوَدُّعُ: د ماښام وخت کښې راتلل

تسمیلات: قَوْلُهُ، وَمَقْعَةُ:

د "مَقْعَةُ" لفظ په عربو کښې ډیر مشهور او معروف وو ځکه چه په دې باندې په عرب معاشره کښې عام عمل کیدلو طریقه داوه چه یو سړی سره به د پښو والا اوبنه یا غوا یا چیلۍ و نه هغه به دا د عاریت په توگه دخپل خاندان وغیره یو داسې سړی ته ورکوله چا سره چه به د پښو انتظام نه وو، دې دپاره چه هغه د دې د پښوونه فائده واخلی او بیانی واپس کړی

قَوْلُهُ: "تَلْمَذُ وَإِنْاءُ": دا جمله د مَقْعَةُ دپاره صفت د ښه والی او د صفت کاشفه دي یعنی د دغه سړی د دې کار حضور پاک تعریف او تحسین او فرمائیلو چه داسې مغه ده چه دهغې نه سحر ماښام لوبښی دک دک حاصلولي شی.

[۱۹۰۰] په پټی کښې د فصل کړلو ثواب

...- (۱۳) وَعَنْ أَبِي ثَابٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱]: "مَنْ مَنَ شَيْئًا يَفْرُسُ غَرَسًا [۲] أَوْ يَزْرَعُ زَرْعًا [۳] فَلِكُلِّ مِنْهُ إِنْشَانٌ أَوْ طَيْرٌ أَوْ بَيْهَةٌ [۴] إِلَّا كَانَتْ لَهُ صَدَقَةٌ" [۵] مَتَّقِ عَلَيْهِ.

ترجمه: ① حضرت انس رضی الله تعی عنه روي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② کوم مسلمان چې یوه ونه لگوي ③ یا فصل کړي ④ او بیا انسان یا مارغان یا خناورد مالک د رضا څخه بغیر، د هغې څخه څه خوري ⑤ نو دا نقصان، د مالک د پاره صدقه کیږي، بخاري مسلم

حل الثفان: - ① فَرَسَ: أَيْ: تَلْمَذُ: اوکړی. ② غَرَسًا: ونه، ③ يَزْرَعُ: زرغون کړی. ④ يَزْرَعًا: فصل. ⑤ بَيْهَةٌ: خناور یعنی مارغان، څاروی وغیره

تسمیلات:

قَوْلُهُ، فَلِكُلِّ مِنْهُ إِنْشَانٌ أَوْ طَيْرٌ أَوْ بَيْهَةٌ:

د زميندارۍ فضیلت او فائده: - یعنی زمیندارۍ کونکي چه کله فصل او کړلو او د هغې نه یو څیز، خناور یا مرغۍ وغیره او خوړلو او یا یو انسان پټ کړو دا ټول د زميندار او فصل کروونکي په حق کښې صدقه ده د دې نه د زميندار عام فضیلت ښه اندازه اوشوه د فصل عام فائده دا هم ده چه یو طرف ته غله ده دکوم نه چه انسان فائده او چټوی نویل طرف ته

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الاجاره/باب فضل الزرع والغرس إذا اُكل منه (رقم - ۲۳۲۰) وسلم فی کتاب المساقاة/باب فضل الغرس والزرع (رقم - ۱۲ - ۱۵۵۳) والترمذی کتاب الأحکام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی فضل الغرس (رقم - ۱۳۸۲) والدارمی ومن کتاب البیوع/باب: فی فضل الغرس (رقم - ۲۶۵۲)

بهوس دی د کوم نه چه خنوار فائده او چنوی بل د فصل د زیانی خیزونو نه د خشاک کار هم اخستی شی بهر حال د فصل او زمیندارنی دیر زیانې فاندې دی "او یزرع کسې او د تنوع د پاره دې

اقتراعی: - مرغشی او خاړوی او د غل په غلا کولو سره به مالک نه څنگه ثواب ملاوېږي حالانکه هغه په زمکه کسې د کر په وخت د دې نیت نه وو کړې بغیر د نیت نه به ثواب څنگه ملاوېږي؟

جواب: - حضرت شاه عبدالعزیز رحمته الله علیه فرماني چه د فصل مقصود اصلی مطلقاً نوع انسانی او حیوانی بقاء ده دا اجمالی نیت دې کوم چه زمیندار په زړه او دماغو کین وی اوس که یو خنوار د دې فصل نه خوراک او کړو یا یو انسان او خوړلو که هغه په جائز طریق سره وی او که په ناجائز طریق سره وی د دغه اجمالی نیت دې سره تعلق کیږي په دې وجه ثواب حاصلېږي د امام بخاری رحمته الله علیه او نورو بعضې علماؤ راني داده چه دلته ده ته د نیت نه بغیر ثواب حاصلېږي دا راني زیاته واضحه ده

سـ (۱۰) [۱۰] قَالَ رَوَاهُ أَبُو يَسِيرٍ عَنْ جَابِرٍ [۷] «وَمَا يُرْقِي لَهُ صَدَقَةٌ».

ترجمه: [۱۰] او د مسلم په یو روایت کې چې د حضرت جابر رضی الله عنه څخه منقول دي دا الفاظ هم دي [۷] چې د هغې څخه څه غلا هم وشي نو هغه د مالک د پاره صدقه ده [۱۰، ۱۱] په سپی باندې درهم کولو په وجه د زنا کارې ښځې مغفرت

سـ (۱۱) [۱۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۷] «غُرْلًا مَرَأً مُوسِقٍ مَرَّتْ بِكَلْبٍ عَلَى رَأْسِ رَجُلٍ يَلْبَثُ كَأَذَى بَقْلَةِ الْعُطَشِ» [۸] فَتَزَعَّتْ عُنْفًا فَأَذَتْهُ بِمَا رَهَا [۹] فَتَزَعَّتْ لَهُ مِنَ الْمَاءِ فَغُرْلًا [۷] يَهْدِيكَ قِيلَ: إِنَّ لَنَا فِي الْمَاءِ بِرَأْسِ رَجُلٍ [۸] قَالَ: "فِي كُلِّ ذَاتِ كَلْبٍ رَطْبَةٌ أَجْرٌ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱۱] ابو هريره رضی الله عنه راوي دي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم (يوه ورځ،) وفرمايل [۷] يوه بدکاره ښځه وبخښل شوه [۸] ځکه چې هغه يو ځل د يو داسې سبې سره تيره شوه چې د کوهی په غاړه ولاړ وو [۹] چه د تندي د وجې څخه يې خپله ژبه راڅکلې وه چې د تندي شدت به يې هلاک کړي [۸] هغه ښځې خپله د چرمي موزه راڅکلو سره د خپل پروني سره وتړله [۹] او د هغې په ذريعه يې د سبې د پاره اوبه راوڅکلې او په هغه يې وڅکلې د هغې د دې فعل په بناء هغه وبخښل شوه [۷] صحابه رضی الله عنه د دې په اوریدو سره، عرض وکړو چې آیا د خاړو سره په حسن سلوک کولو کې هم زموږ د پاره ثواب دي [۸] حضور صلی الله علیه و سلم ورته وفرمايل چې هو د هر جاندار (ساه لرونکی،) سره په حسن سلوک کولو کې ثواب دي، هغه که انسان وي او که خاړوی وي، بخاري مسلم

(۱) اخرجه مسلم كتاب السقايا/باب فضل الغرس والزرع (رقم ۷) - (۱۵۵۲)

(۲) اخرجه البخاري في كتاب بدء الخلق/باب اذا وقع الذباب في شراب أحدكم فليغسله. فان في إحدى جناحيه داء وفي الأخرى شفاء (رقم ۲۳۲۱) ومسلم في كتاب السلام/باب فضل ساقى البهائم المحترمة وإطعامها (رقم ۱۵) - (۲۲۴۵)

حل اللغات: ① مَوْبَةُ: أي: الفأجرة: بدكاره. فاسقه بنخه ② رَكَمَ: داهغي كوهي ته وانی دکوم غاري چه نه وی جورې شوې ددې جمع "رکابا" راخی ③ نَلَمْتُ: د تندی اوستوماتیا دوجې نه چه کله د سپی ژبه راوخی دغه کیفیت ته "لمت" وانی ④ النطش: تندو، ⑤ فَاوْقَنَةُ: أي: خذْلَةُ: اونی ترلو، مضبوط نهې کرو ⑥ جَمَارٌ: لویتي ته خمار وانی خکه وس: وغيره نه وه نولويته سره نی اوترله ⑦ الْبُهَامَةُ: د بهیمه جمع ده، خنار ⑧ ذَاتُ الْكَبِدِ: کبد خیلکرتنه وانی یعنی خیگر لرونکي حیوان، ⑨ رَطَلَةٌ: نروتازه په معنی کنبې دې خکه چه په کوم خیز کنبې خیگر وی هغه حیوان وی او ترکومې چه خیگر تازه وی هغه ژوندې وی گنی مړ کبې.

تسهيلات: قوله: مَوْبَةُ:

اول میم باندې پیښ دي او په دویم میم باندې فتحه او کسره دواړه جائز دی فاسقه فاجره بنخي ته وانی علامه طبیی مَوْبَةُ لیکلی دی چه کیدې شی ددې لفظ ماده مس وی کوم چه د خارېښ په معنی کنبې دې [الکاشف ۱۲۳/۴].

[۱۹۰۲] په پشود ظلم کولو په وجه جهنم ته تلل

س- (۱۵) [۱۵] (۱۵) وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "عَذَابُ امْرِئٍ أَقْبَىٰ هَرَّةً أَمْسَكَتْهَا [۱] حَتَّىٰ مَاتَتْ مِنَ الْجُوعِ [۲] فَلَمْ تَكُنْ تَطْعُمُهَا [۳] وَلَا تُرْسِلُهَا فَتَأْكُلَ مِنْ عَشَائِ الْأَرْضِ [۴]" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوجه: ① ابن عمر او ابو هريره رضي الله عنهما راويان دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② يوه بنخه محض په دي وجه په عذاب کې مبتلا شوه چې هغې يوه پيشو ترلې وه ③ تر دي چې هغه د لوړې څخه مړه شوه ④ هغه بنخي نه څه پرې خوړل ⑤ او نه يې پرېښودله چې د زمکې د څارو (يعني مړه او مړېک وغيره) څخه يې څه خوړلې وي. (بخاري مسلم)

حل اللغات: ① عَذَّبَ: عذاب ورکړې شو، ② هَرَّةٌ: پيشو، ③ أَمْسَكَتْهَا: أي: رَطَلْتُهَا: ترلې نهې وه، ④ الْجُوعُ: لوړه، ⑤ لَا تُرْسِلُهَا: نه نهې پرېځودله، ⑥ عَشَائِ الْأَرْضِ: أي: هَوَامُّهَا وَحَزَازِيهَا: دزمکې چينجی وغيره

تسهيلات:

قوله: فِي هَرَّةٍ: دلته فی کلمه تعليل او علت د بيان لودپاره دي يعنی د پيشو د وجې نه يوه بنخه دوزخ ته لاره

"عشاش" په پيښ د ځاء او کسره د ځاء، زنده سر ته وانی يعنی هغه پيشو دغه بنخي پرېنځوده چه هغه زمکې ته لاره شی او چينجی وغيره خپل خوراک کولو سره گذاره اوکړی ددې حديث نه معلومه شوه چه په صغیره گناه باندې هم راگيريدل کيدې شی ځکه چه

(۱) اخروجه البخاری فی کتاب بدء الخلق /باب: خمس من الدواب فواسق، يقتلن فی الحرم (رقم: ۳۳۱۸) وسلم فی کتاب السلام /باب: تحريم قتل الهرة (رقم: ۱۵۱ - ۲۲۴۲) وابن ماجه کتاب الزهد /باب: ذکر التوبة (رقم: ۴۲۵۶) واحمد فی المسند ۵۰۷/۲

دَدَغِه بَنَخِي دَاكَارِ پِه ظَاهِرِه صَغِيرِه گَنَاهِ وَه لِيكَنْ بَعْضِي عِلْمَاؤُ وَنِيلِي دِي پِه دَا سِي گَنَاهِ بَانْدِي اَصْرَارِ كُولُوسِرِه دَا كَبِيرِه جَوْرِه شَوِه

۵ پِه شَوْرِه مَحْمُودِ قَتْلُو حَوْتِ - بهر حال دَ حَدِيثِ نه چه دَدِي گَنَاهِ كُومِ پس منظر معلوميري هغه يقيناً دَكَبِيرِه گَنَاهِ طرف ته اشاره كُوي خُكِه كه پيشو چرته ضرر رسوي يا في الحال هغِي خُه نقصان رسولي وَي نُوذِ مَوْدِي قَتْلِ جَانِزِ دِي لِيكَنْ بِي گَنَاهِ پيشو قَتْلِ كُولِ او قَتْلِ هَمِ پِه دَا سِي انداز سره دَكُومِي تصور كُولُوسِرِه چه غُونِي زِيَرِ شِي دِي ته صَغِيرِه وَنِيلِ دَ تعجب سبب دِي لِهَذَا پِه زِيَرِ بَحْثِ حَدِيثِ كَنْبِي دَدَغِه بَنَخِي دَا فَعْلِ كَبِيرِه گَنَاهِ وَه پِه دِي وَجِه دُوزَخِ ته لَارِه

[۱۹:۴] دَ مُسْلِمَانَا نُولِرِه دَ تَكْلِيْفِ خُشَه دَبِجِ كُولُوپِه كُوشِ جَنّتِ ته دَاخِلِيدِل

(۱۹:۴) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - «مَرَرْتُ بِبَعْضِ شَجَرَةٍ عَلَى ظَهْرِ طَرِيقٍ فَقَالَ: لَا تَحْتَبِئْ هَذَا عَنْ طَرِيقِ الْمُسْلِمِينَ ۚ لَا يَدْخِلُهُمْ قَدْخِلُ بَيْتِ الْجَنَّةِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تَوْجِه: ① ابُو هُرَيْرَه رَاوِي دِي چِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَفَرَمَايِلِ ② يُو سَرِي دِ يُوِي وَنِي پِه يُوِه خَانِكِه تِير شو چِي پِه لَارِ كِي پِرْتِه وَه ③ چِي پِه لَارِ تَلُونِكُو ته يِي تَكْلِيْفِ وَرَكُوكِ ④ هَغِه سَرِي پِه خُپَلِ زِرِه كِي اووِيلِ چِي زِه پِه دَا خَانِكِه دَ مُسْلِمَانَانُو دَ لَارِي خُشَه لَرِي كَرِي ⑤ چِي هَغُويِ ته تَكْلِيْفِ وَنِه رَسُويِ نُو هَغِه پِه دِي سَرِه پِه جَنّتِ كِي دَاخِلِ شو. (بخاري مسلم)

حُلُ الْقِتَابِ: ① - بَعْضٌ: بِنَاخ، خَانِكِه، ② ظَهْرُ طَرِيقٍ: پِه لَارِ كَنْبِي، ③ لَا تَحْتَبِئْ: أَي لَا تَحْتَبِئْ: زِه به دَا خَا مَخَا لَرِي كُومِ

تَسْهِيلات: قَوْلُه: بَعْضٌ شَجَرَةٍ:

دِشَاخِ لَرِي كُولُوبِ جَوَاهِت: ① - هَغِه شَاخِ خُو يَا اَزْغَنْ وَو

② دَا وِيرِه وَه چِي خَلْقُو كَنْبِي به اَزْغِي لَارِ شِي

③ پِه دِي كَنْبِي به اَزْغِي نه وَو خُو دُومِرِه غَتِ بَه وَو چِي دِي سَرِه پِه لَارِه تِيرِيدُونِكُو ته تَكْلِيْفِ وَو

قَوْلُه: عَنْ طَرِيقِ الْمُسْلِمِينَ:

ه نِيكِي پِه ارَادِه هَم لُوابِ مَلَاوِيدِل - دَدِي حَدِيثِ پَاكِ خُشَه اِشَارَه معلومه شوه چِي كَلِه يُو كَسِ دَ لَارِي خُشَه تَكْلِيْفِ وَالاخِيَزِ لَرِي كُوي نُو پِه كَنْبِي نِيْتِ دَ مُسْلِمَانَانُو دَ خُدْمَتِ پَكَاَرِ دِي دَكَا فَرَا نُو نه، دَدِي حَدِيثِ خُشَه پِه ظَاهِرِه دَا معلوميري چِي هَغِه دَلَرِي كُولُوبِ نِيْتِ كَرِي وَو پِه دِي نِيْتِ بَانْدِي هَغِه ته بَخِينَه اوشوه خُكِه چِي دَ نِيكِي ارَادِه هَم نِيكِي ده كه نِيكِي او كُري نُو بِيَا خُو نُوْرِ عَلِي نُوْرِ دِي

(۱) اخْرَجَه الْبُخَارِيُّ فِي كِتَابِ صِلَاةِ الْجَمَاعَةِ وَالْإِمَامَةِ بِأَبِ فُطْلِ الصُّنْدُكَةِ إِلَى الظُّهْرِ (رَقْم - ۶۵۷) وَابْنُ مَاجَةَ كِتَابِ الْأَدَبِ بِأَبِ إِسْمَاعِيلَ الْأَذْيِ عَنِ الطَّرِيقِ (رَقْم - ۳۶۸۲) وَاحِدٌ فِي السَّنَدِ ۳۰/۴

[۱۰۰۵] د لاري څخه ضروري څيز لري ښكولو صله

۱۰۰۵- (۱۷۱) (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱]: «لَقَدْ رَأَيْتُ رَجُلًا يَتَقَلَّبُ فِي الْحَبَّةِ فِي شِعْرَةٍ فَطَلَبَ مِنْ ظَهْرِ الطَّرِيقِ [۲] كَأَنَّهُ تَوَذَّى النَّاسَ» [۳] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

تو جهه: [۱] ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] ما يو سري وليدلو چې په جنت کې گرځيدو [۳] ځكه چې هغه يوه داسې ونه پرې كړي وه چې په لاره كې وه [۴] او خلقو ته يې تكليف رسولو (مسلم)

حل القفاز:- ① يَتَقَلَّبُ: أي يمشي: گرځيدو راگرځيدو ② يَطْلُبُ: يري كړې نې وه. ③ يَطْلُبُ: د لاري نه

تسهيلات: قوله: يَطْلُبُ مِنْ ظَهْرِ الطَّرِيقِ

ه ضروري څيزه مالک ۱۰ اجازت څخه پخپله وگټولو جوړه ۱- ونه خو به يا د هغه په ملكيت كښې وه يا به پخپله زرغونيدونكې وه نو په دې صورت ونه پريكول او كور ته اوړلو كښې هيڅ اشكال نشته دې كه د غير ملكيت وى نو بيا د تكليف لري كولو دپاره به نې دا پريكړې وى لرگې به نې نه وى قبضه كړې ددې حديث مبارك نه د امثله مستنبط شوه چې موډى څيز ختمول جائز دى اگر چې د غير ملكيت وى لهذا ليوڼې سپې يا پاروگمانو پريښودلې شوې مار وژل جائز دى د مالك اجازت ضرورى نه دي

[۱۹۰۶] د لاري څخه ضروري څيز لري ښكول

۱۹۰۶- (۱۸۱) (۱) وَعَنْ أَبِي بَرْزَةَ قَالَ: قُلْتُ: «يَا نَبِيَّ اللَّهِ عَلَيْهِ سَلَامٌ! أَغْزَلَ الْأَذَى عَنْ طَرِيقِ الْمُسْلِمِينَ» [۲] رَوَاهُ مُسْلِمٌ. وَتَذَكَّرَ حَدِيثَ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ «اتَّقُوا النَّارَ» فِي بَابِ عَلَامَاتِ النَّبُوَّةِ، إِنَّ شَاءَ اللَّهُ - تَعَالَى -.

تو جهه: [۱] ابو بزره رضي الله عنه وايي چې [۲] ديوه ورځ، ما رسول الله ﷺ ته عرض وكړو چې يا رسول الله! ﷺ ماته څه داسې شي وښايه چې د هغې په وجه زه (په آخرت كې) فائده حاصله كړم [۳] حضور ﷺ وفرمايل چې د مسلمانانو د لاري څخه تكليف وركونكي شي لري كوه، [۴] بخاري مسلم، او د عدي بن حاتم روايت اتقوا النار الخ به ان شاء الله تعالى مونږ په باب علامات النبوت كې نقل كړو

حل القفاز:- ① اغزل: لري كوه. ② الأذى: ضرر، تكليف

تسهيلات:

نوځ:- ددې حديث شرح په د بل حديث په تسهيل كښې ذكر ده

۱) اخرجه مسلم في كتاب البر والصلة والأداب لباب فضل إزالة الأذى عن الطريق (رقم) ۱۲۹ - (۱۹۱۴) واحد في

السند: ۱۵۴/۳

۲) اخرجه مسلم في كتاب البر والصلة والأداب لباب فضل إزالة الأذى عن الطريق (رقم) ۱۲۹ - (۱۹۱۴) واحد في

السند: ۱۵۴/۳

الفصل الثاني

[۱۹۰۷] درشته دارو سره د حسن سلوك حكم

۱۹۰۷- (۱۹) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ [۱] لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ جَلَسَ [۲] فَلَمَّا تَبَيَّنَتْ وَجْهَهُ [۳] عَرَفَتْ أَنْ وَجْهَهُ لَيْسَ بِوَجْهِ كَذَّابٍ [۴] فَكَانَ أَوَّلَ مَا قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ [۵] أَفْتُوا السَّلَامَ وَأَطِيعُوا السُّلَامَ [۶] وَجَلُّوا الْأَرْحَامَ وَصَلُّوا بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامَ [۷] تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ رَوَاهُ الْبَرْقِزِيُّ وَأَبْنُ مَاجَةَ وَالدَّائِمِيُّ.

قوله [۱] عبد الله بن سلام رضي الله عنه وای [۲] چې رسول الله صلی الله علیه و آله چې مدیني ته تشریف راوړو نو زه د حضور صلی الله علیه و آله په خدمت کې حاضر شوم [۳] ما چې د حضور صلی الله علیه و آله منور مخ مبارک ولیدلو [۴] نو زما یقین شو چې د حضور صلی الله علیه و آله دا مخ مبارک د یو دروغجن مخ نشي کیدي [۵] بیا د حضور صلی الله علیه و آله ارشاد چې د ټولو څخه مخکي حضور صلی الله علیه و آله وفرمایلو دا وو چې اي خلقو [۶] سلام ظاهر کړئ (يعني السلام عليكم په اوچت آواز وایي چې چا ته سلام کيږي هغه يي واورې او هر چا ته سلام کوئ خواه که هغه اشنا وي یا نا اشنا) او په اوږي باندې طعام خورئ [۷] او د خپلوانو (رشته دارانو) سره حسن سلوك کوي او په شپه کې هغه وخت د تهجد، مونځ کوئ کله چې خلق اوده وي [۸] که داسې کوئ نو په جنت کې به په سلامتي سره (يعني بغير د عذاب څخه) داخل شئ. (ترمذي، ابن ماجه، دارمي)

حل القناع: ①- تَبَيَّنَتْ: أي: اُبْصُرَتْ وَجْهَهُ: دهغه مخ مي اولیدلو. یعنی په ژور نظر سره مي ورت له اوکتل. ②- أَفْتُوا: أي: أَظْهَرُوهُ وَأَكْبَرُوهُ: یعنی په اوچت آواز سره سلام اچوئ، اوبه هر چا نې اچوئ چه خورئ ③- جَلُّوا: صله رحمی یعنی ښه تعلق ساتئ، ④- الْأَرْحَامَ: خپلوان، رشته داران، ⑤- بِسَلَامٍ: په سلامتیا سره، دهر قسم تکلیف اومشقت نه،

تسهيلات:

قوله: فَلَمَّا تَبَيَّنَتْ وَجْهَهُ:

د مذکوره جملې په مفهوم کې دوه احوال: ①- په غور سره دکتلو مطلب دادې چې ما د نبی آخرالزمان هغه علامات، کوم چې په تورات کېني مذکور وو، د نبی کریم صلی الله علیه و آله مخ مبارک سره اوکتل نویځي یو شان و لږ فرق هم په کېني نه وو نو بیا ما دا اومتل چې د نبی کریم صلی الله علیه و آله د نبوت دعوی برحق ده او داسې مخ مبارک دیو دروغون کس نشي کیدلي ②- ځینې علما، کرامو لیکلي دی چې ددې مطلب دادې چې چونکه د زړه کیفیات په مخ باندې رابرسیره کيږي نو په دې وجه ما د خپل فراست څخه معلومه کړله چې د دروغون

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب صفة القيامة والرفائق والورع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم (باب) (رقم- ۲۴۸۵) وابن ماجه كتاب إقامه الصلاة (باب ما جاء في قيام الليل) (رقم- ۱۳۲۶) واحمد في المسند ۴۵۱/۵

کس داسې نورانی مخ مبارک نشی کیدی بهر حال چا چې به نبی کریم ﷺ اولیدو نو هم د حضرت رسول کریم ﷺ به شو

قوله: أَفْتُمُ السَّلَامَ:

د سلام دهام گولو حکم: - یعنی سلام لره ډیر زیات عام کړنی چې چا سره مو تعلق شته نوبه مغوی هم سلام اچوی او په هغه خلقو هم چې چا سره مو تعلق نشته

قوله: وَصَلُوا الْأَرْحَامَ:

یعنی صله رحمی ساتی اگر چې سلام سره دې ولې نه وی ددې څخه علاوه هم د صله رحمی ډیر صورتونه دی

قوله: وَصَلُوا بِاللَّيْلِ:

یعنی د شپې په شروع کښې او ددې په آخر کښې مونږ کونی څکه چې دا وخت د غفلت وی غافل خلق اوده وی په دې وخت کښې ثواب زیات ملاویږي او د شپې عبادت ریا، وغیره څخه هم پاک وی

قوله: تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ:

د سلام په مفهوم کښې دې احوال: - ① یعنی جنت ته به داخل شی د الله ﷻ د طرفه سلامتیا سره ② د فرښتو د طرفه په سلامتیا سره

③ جنت ته به داخل شی د ستړی والی او مشقت څخه په سلامتیا سره

[۱۹۰۸] په غریبا نو باندې د طعام (روټی، وغیره) خوړلو حکم

۸۰۸- (۲۰) [۱] وَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۲] «اعْبُدُوا الرَّحْمَنَ، وَأَطِيعُوا الطَّعَامَ» [۳] وَأَفْتُمُ السَّلَامَ [۴] تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ① عبد الله بن عمرو رضی الله عنہ راوی دې چې رسول الله ﷺ وفرماییل ② د الله رب العزت بندگي کوی (په غریبانو باندې، طعام خوری ③ او سلام ظاهر وی ④ نو په جنت کې به په سلامتیا سره داخل شی (ترمذي ابن ماجه،

حل اللغات: - ① اَلْفْتُمُ: اَيُّ: اَلظُّهُورَةُ وَ اَلْكِبْرَةُ: یعنی په اوچت آواز سره سلام اچوی. اوبه هرجا نې اچوی چه خورشی

تسهيلات:

نور: د دې حديث تشریح په حديث نمبر ۱۹۰۸ کښې تیره شوې ده

(۱) أخرجه الترمذي في السنن كتاب الأطعمة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في فضل إتمام الطعام (رقم - ۱۸۵۵) وابن ماجه كتاب الأدب باب إيشاء السلام (رقم - ۳۶۹۸)

[۱۹۰۹] صدقه کول د سولې خاتمي څخه حفاظت

۴۰۰- (۱) [۲۱] وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲۰] " (إِنَّ الصَّدَقَةَ تَنْظِفُ غَضَبَ الرَّبِّ) وَتَذْفِئُ مِيتَةَ السُّوءِ " . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ .

تو جمع: [۲۱] حضرت انس رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲۰] صدقه کول د الله ﷻ غضب ختموي [۲۱] او د خراب مرگ څخه حفاظت کوي (ترمذي، حل الفتاوى: ۱) ① تَنْظِفُ: أي تَقْطَعُ: منع کړی او ختموی. ② تَذْفِئُ دفع کړی یعنی حفاظت کړی. ③ مِيتَةُ مرگ. ④ السُّوء بد. خراب

تسهيلات:

قوله تَنْظِفُ غَضَبَ الرَّبِّ:

په سخی باندې د مصيبت له واکلۍ - ددې مطلب دا دي چې کوم کس د الله ﷻ په لار کښې خپل مال خرج کړی نو هغه لره الله ﷻ په دنيا کښې سکون او عافيت ورکوي او په ده باندې مصيبتونه نه راځي که د امتحان په طور پرې مصائب راشي نو د الله ﷻ د طرفه هغه ته د زړه سکون ملاوېږي او په صبر کولو ورته ثواب ملاوېږي

په سخی باندې د مصيبت واکو کښې حکمت: - سخی دپاره راتلونکې مصيبت د مصيبت سبب نه گرځي بلکه د مغفرت سبب گرځي ددې نه معلومه شوه چې مصيبت والا مصيبت د الله ﷻ غضب دي او د مغفرت والا مصيبت د الله ﷻ رحمت دي لهدا په دې حديث باندې اعتراض نشي کيدې چې سخی باندې مصيبتونه ولې راځي

قوله: وَتَذْفِئُ مِيتَةَ السُّوءِ:

د سخی د خراب مرگ سره حفاظت: - خراب مرگ څخه د بچ کولو مطلب دادې چې صدقه او خيرات کولو والاد مرگ په وخت کښې د خراب مرگ څخه محفوظ وي

د خراب مرگ علور صورتونه: - ① خراب مرگ څخه مراد خرابه خاتمه ده

② د غفلت اچانک مرگ مراد دي

③ د مرگ په وخت کښې داسې علامات ظاهرېدل چې د مرگ څخه روسته د بدن نامي سبب جوړشي

④ ددې څخه داسې سخته بيماري هم مراد کيدېشي چې د مړي په زړه کښې ويره پيدا کړي او د الله ﷻ د ذکر نه يې غافله کړي ياد کفران نعمت سبب جوړ شي

الغرض سخی ددې ټولو خرابو نه په حفاظت کښې وي او خاتمه يې بالخير وي

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الزكاة من رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في فضل الصدقة (رقم: ۶۶۸)

[۱۹۱۰] په هره نيکي د صدقي اطلاق

هـ (۲۳۱) وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «كُلُّ مَغْرُوفٍ صَدَقَةٌ، وَإِنْ مِنْ الْمَغْرُوفِ أَنْ تُلْقَى أَعْيُنُ بَوَّاحٍ عَلَيَّ [۲] وَأَنْ تَقْرَأَ مِنْ ذَلِكَ فِي إِيَّاهُ أَحْيَا» [۳]. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

توجه: [۱] حضرت جابر رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] هره نيکي صدقه ده [۳] او په نيکو کې يوه نيکي دا هم ده چې ته د خپل مسلمان ورور سره په روڼې تندي سره (په خوشحالي سره) ملاقات وکړي [۴] او د خپل يو ورور په لوڅې کې د خپلې ډونجې څخه وبه واچوي. احمد ترمذي.

حل الکلام: - [۱] مغروف: هر قسم نيکي ته معروف واني. [۲] بَوَّاحٌ: أي ضاحِكٌ مُتَتَبِعٌ: روڼې تندي، يعنې په خوشحالي سره. [۳] تَقْرَأَ: أي تَصَبَّ: چه واړوي ته، [۴] ذَلِكَ: بورقه، لوڼي.

سهيلات

نوټ: - د دې حديث شرح په بل حديث په تسهيل کښې ذکر ده

[۱۹۱۱] په مختلفو نیکو اعمالو د صدقي اطلاق

هـ (۲۳۲) وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «تُهَيِّئُكَ فِي وَجْهِ أَحْيَا صَدَقَةً [۲] وَأَمْرُكَ بِالْمَغْرُوفِ صَدَقَةٌ [۳] وَتَهْيِئُكَ عَنِ الْمُتَكْرِ صَدَقَةٌ [۴] وَإِذَا ذَاكَ الرَّجُلُ فِي أَرْضِ الْفُلَالِ لَكَ صَدَقَةٌ [۵] وَتَهَيُّكَ الرَّجُلَ الرَّيْءَ الْبَصِيرَ لَكَ صَدَقَةٌ [۶] وَإِمَاطَتُكَ الْحَجَرَ وَالْعُتُوكَ وَالْعُظْمَ فِي الطَّرِيقِ لَكَ صَدَقَةٌ [۷] وَإِذَا رَأَيْتَ مِنْ ذَلِكَ فِي دَلْوِ أَحْيَا لَكَ صَدَقَةٌ» [۸]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه: [۱] ابو ذر رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د خپل مسلمان ورور په مخکې مسکي کيدل، يعنې د چا سره په خنده پيشاني سره پيش راتلل، صدقه ده [۳] د نیک کار د پاره حکم کول صدقه ده [۴] د خرابو خبرو څخه منع کول صدقه ده [۵] په بي نشانه زمکه کې چا ته لار ښودل صدقه ده [۶] يعنې چيرته چې د لاري د څه نښې او څه علامې نه لرلو په وجه خلق خپله لار هېره کړې هلته يو لار خطا، مسافر ته د هغه لار ښودلو سره د صدقي په شان ثواب حاصلېږي [۷] د يو روڼد يا کمزوري نظر سري مدد کول په دې طور چې د هغه لاس ښولو سره د هغه بوتلل، صدقه ده [۸] لاري څخه کاني، ازغي او هډوکي لري کول صدقه ده [۹] او د خپلې بوقې څخه د ورور په بوقه کې اوبه اچول صدقه ده، امام ترمذي رحمه الله دا روايت نقل کړي دي او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دي

حل الکلام: - [۱] إِذَا ذَاكَ: لار ښودل ستا، [۲] أَرْضِ الْفُلَالِ: بي نشانه زمکه، داسې لار چه په هغې د يو مقام څه نښه او علامه نه وي [۳] الرَّيْءَ الْبَصِيرَ: أي الذي لَا تَجِدُ أَصْلًا أَوْ تَجِدُ قَلِيلًا: د چا چه نظر بالکل نه

(۱) اخبره الترمذي في السنن كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في طلاقة الوجه وحسن البشر (رقم: ۱۹۷۰) واحد في السنن ۳/۳۴۴

(۲) اخبره الترمذي في السنن كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في صنائع المعروف (رقم: ۱۹۵۶)

لکي يا نبي نظر کمزوري وی. ② إِنْ شَأْنُكَ أُنَىٰ إِنْ شَأْنُكَ: لري کول ستا. ③ الشُّوْكَ: ازغي. ④ الظُّمُّ: هوکي. ⑤ إِنْ شَأْنُكَ أُنَىٰ شَأْنُكَ: اړول ستا. ⑥ ذَلِكُمْ: دخپلي بورقي يا لوبسي نه.

تسهيلات:

قوله: وَأَفْرَأَهُكَ مِنْ ذَلِكُمْ لِي ذَلِكُمْ أَمِيكَ لَكَ صَدَقَةٌ:

ه شکر په نتيجه کېنې ه نعمتونو زياته ده. د هر نعمت جدا جدا شکر وی او په شکر باندې د الله عزوجل د طرفه د نعمت د زياتولو وعده ده لکه څنگه چې قرآن پاک کېنې دی: لَنْ يَشْكُرَهُ لَوْ تَزِيدُهُمْ لَهَذَا كَمْزُورُو او محتاجو مدد کول دا د الله عزوجل د طرفه د ورکړې شوی نعمت شکرانه ده دا شان ددې حديث پاک نه دا هم معلومه شوه چې څنگه يو مسلمان ته نفع رسول ثواب دې داشان ديو مسلمان نه تکليف لري کول هم دير غټ ثواب دې

[۱۹۱۲] دکوهي په کنستلو د غوره صدقي اطلاق

— (۲۳) وَعَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ قَالَ: «يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَمْرٌ بِصَدَقَةٍ مَاتَتْ، فَأَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟» قَالَ: «الْمَاءُ» [۲] فَتَقَرَّرَ لَمَّْا وَقَالَ: هَذِهِ لِأَمْرِ بَعْدِي. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتَّيَّمِيُّ.

توجه: سعد بن عبادہ ؓ راوي دي وايي ② چې ما د رسول الله ﷺ په خدمت کې عرض وکړو چې يا رسول الله ﷺ! ام سعد (يعنی زما مور) وفات شوي ده د هغې د ايصال ثواب د پاره، کومه صدقه بهترينه ده؟ ③ رسول الله ﷺ راته وفرمايل چې اوبه ④ نو حضرت سعد ؓ: د رسول الله ﷺ ارشاد اوريدو سره، يو کوهي او کنستلو او وی ويل چې دا د ام سعد (يعنی زما د مور) د پاره صدقه ده (ابوداؤد نسايي) حل الثقات: ① فقر: نوانې کنستلو. ⑦ لمَّا: کوهي

تسهيلات:

قوله: هَذِهِ لِأَمْرِ بَعْدِي:

دافعلي صدقي گيمو وجه: د اوبو فائده عام وی په دې وجه دا غوره صدقه او گرځولې شوه بعضې خلق ددې نه دريمه او څلوېښتمه وغيره ثابته وی حالاتکه دلته دعام صدقي ذکر ددې دريمې او څلوېښتمې سره څه تعلق دې رسول الله ﷺ حضرت سعد ؓ ته يوه صدقه جاريه اوخوډله چه کوهي کنستلو سره وقف کړه او ثواب خپلي مورته او بځينه دا به صدقه جاريه جوړه شی

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الزكاة/باب في فضل سقى الماء (رقم- ۱۶۷۹) والسنن كتاب الوصايا/باب ذكر الاختلاف على سفیان (رقم- ۳۶۶۴) وابن ماجه في السنن كتاب الادب/باب فضل صدقة الماء (رقم- ۳۶۸۴)

[۱۹۱۲] غریبا نانو او مسکینانو ته د جامو اچولو فضیلت

هـ- (۲۵۱) [۱] وَغَرَّ أَبِي سَيْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «إِنَّمَا مُسْلِمٌ كَمَا مُسْلِمَاتُهَا عَلَى غَرٍّ ۚ كَسَاءُ اللَّهِ مِنْ عَطَمِ الْخَنَازِيرِ ۚ وَإِنَّمَا مُسْلِمٌ أَطْعَمَ مُسْلِمًا عَلَى جُوعٍ ۚ أَطْعَمَهُ اللَّهُ مِنْ إِمَارَةِ الْخَنَازِيرِ ۚ وَإِنَّمَا مُسْلِمٌ سَقَى مُسْلِمًا عَلَى ظَمَأٍ ۚ سَقَاهُ اللَّهُ مِنَ الرَّحِيقِ الْمَخْثُومِ» ۚ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

توجهه: [۱] ابوسعید رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم مسلمان چې يو بريند مسلمان ته کپړه ورواغوندوي [۳] نو الله ﷻ به هغه ته د جنت د شنو لباسونو څخه لباس ورواغوندوي [۴] کوم مسلمان چې په يو اوږي باندې طعام (روڼۍ) وځي، وخوروي [۵] نو الله ﷻ به په هغه د جنت ميوې وخوروي [۶] او کوم مسلمان چې د يو مسلمان تنده مړه کړي [۷] نو الله ﷻ به هغه په مهر بند شرابو سره سيراب کړي (ابوداؤد ترمذي).

حل الفاتحه: ① کسا: أي التمس: وائي غوستولي، ② غري: چه بريند وى، ③ عظم الخنزير: أي من ضائقتا: يعنى دجنت شين لباس، ④ جوع: اوږې، ⑤ سقى: اوبه پرې اوسکړى، تنده نې ماته کړې، ⑥ غمر: أي غطيت: تنده، ⑦ الرحيق: دجنت خالص شراب چه هيڅ ملاوت به پکښې نه وى ⑧ المخبوم: مهر به پرې لگيدلې وى، يعنى سل بند به وى، هيجا به نه وى استعمال کړې

تسهيلات:

قوله: مِنَ الرَّحِيْقِ الْمَخْثُومِ:

دمغثوم په تفسير کښې دوه اقوال: ① مهر شوى شراب چې د څه بدلون نه بغير محفوظ وى او دا هغه کس ځکلي شى چې چا دپاره خاص دى بل څوک نې نشى ځکلي يعنى په دې سره د شرابو بهترين نفاست طرفته اشاره ده لقوله تعالى «يُنْفِقُونَ مِنْ رَحِيْقِ مُخْتُومٍ»، ② او ځينې حضراتو ونيلى دى چې د خوراک ځکاک په ځيزونو کښې چې به کوم ځيز آخرى وى د هغې نه به د مشکو خوشبو راځى يعنى په دې ټولو خوراكونو به مهر لگولې شوې وى خلاصه دا چې د يو مسلمان حاجت پورا کول الله ﷻ ته ډير خوښ دى خوراک ځکاک لباس عوامى حاجات دى ددې خيرات عند الله ډير مقبول دي او په دې سره انسان ته اوچتې درجې ملاوېږي

[۱۹۱۴] اوزکات څخه علاوه نور صدقات

هـ- (۲۶۱) [۱] وَغَرَّ قَاطِطَةُ بَنِي قَيْسٍ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «إِنَّ فِي الْمَالِ لَعَفَايَ وَيَ الزَّكَاةَ ۚ» ۚ ثُمَّ تَلَا: «لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا دُورَكُمْ بَلَّ الشَّرْقُ وَالْمَغْرِبُ» [البقرة: ۱۷۷] الآية. رَوَاهُ

① اخرجه ابوداؤد في السنن كتاب الزكاة/باب في فضل سقى الساء (رقم: ۱۶۸۲) والترمذى كتاب صفة القيامة والرقائق والورع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب (رقم: ۲۵۱۹) واحمد في المسند ۱۲/۳

② اخرجه الترمذى في السنن كتاب الزكاة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء أن في المال عفا سوى الزكاة (رقم: ۶۵۹) وابن ماجه كتاب الزكاة/باب ما أدى زكاته ليس بكنز (رقم: ۱۷۸۹)

الْبَرِّ يَنْبَغِي وَأَنْ يَنْجَحَ وَالْذَّارِمِيُّ.

توجه: [۱] بی بی فاطمه بنت قیس رضی اللہ عنہا وایي چي رسول الله ﷺ و فرمايل [۲] په مال او زر کي د زکوٰۃ څخه علاوه نور حق هم شته [۳] بيا حضور ﷺ دا پوره آيت کریمه تلاوت کړو چي ښکي يوازې دانه ده چي خپل مخ د مشرق او مغرب طرف ته متوجه کړي الخ ترمذي، ابن ماجه، دارمي

حل اللغات: - ① نَحْفًا: نور حقونه مثلاً د کور لویي کاسه، کتبی وغیره یا اوبه، مالګه، نور وغیره. ② انْفَرَّ: ښکي

تسهيلات:

قوله: إِنْ فِي الْمَالِ نَحْفًا:

په مال کښې ه زکات څخه علاوه نور حقوق: - یعنی په مال کښې د زکوٰۃ نه علاوه هم حقوق دی

① په هغې کښې ځينې فرض دی لکه نذر پورا کول حج کول

② ځينې واجب دی لکه قرباني صدقه فطر

③ ځينې نفل دی لکه فقير ته صدقه ورکول یا ضرورت مند ته قرض ورکول یا گواندي ته مالګه ورکول یا اور ورکول یا ضرورت مند ته عاریه څیزونه ورکول وغیره الغرض مذکورہ آيت مبارک د حديث الباب مؤيد دي

[۱۹۱۵] اذ ابوا وما لکې څخه د انکار وکولو معانعت

هـ (۱) - (۲۴۷) «وَعَنْ جُهَيْنَةَ عَنْ أَبِيهَا قَالَتْ: [۱] قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَجِئُ مَنَعُهُ؟ قَالَ: "النَّاءُ" [۲] قَالَ: يَأْتِيهِ اللَّهُ مَا الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَجِئُ مَنَعُهُ؟ قَالَ: "الْيَلَمُ" [۳] قَالَ: يَأْتِيهِ اللَّهُ مَا الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَجِئُ مَنَعُهُ؟ قَالَ: "أَنْ تَفْعَلَ الْخَيْرَ غَيْرَ لَكَ" [۴]. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] بی بی بهیسه رضی اللہ عنہا د خپل پلار بزرگوار څخه نقل کوي [۲] د هغه پلار عرض وکړو چي یا رسول الله ﷺ هغه کوم شي دي چي د هغې منع کول او د هغې د ورکولو څخه انکار کول حلال نه دي؟ حضور ﷺ و فرمايل چي اوبه [۳] هغه عرض وکړو چي یا رسول الله ﷺ بل کوم شي دي چي د هغې د ورکولو څخه انکار کول حلال نه دي؟ رسول الله ﷺ و فرمايل چي مالګه [۴] هغه بيا عرض وکړو چي یا رسول الله ﷺ بل کوم شي دي چي د هغې څخه منع کول حلال نه دي [۵] حضور ﷺ و فرمايل چي ښکي کول چي ستا د پاره بهتر ده ابو داود،

حل اللغات: - ① النماء: مالګه

تسهيلات:

قوله: قَالَ: الْمَاءُ:

دەبوو منع کولو معانت: - داووبو مطلب دادی چې که ستا په زمکه کښې کوهې یا تالاب شته دې یا ستا په کور کښې نلکه وغیره شته دې او ددې نه څوک اوبه اوړی نو هغه ددې اوبو نه منع کول مناسب نه دی داشان که ستا نه یو کس اوبه غواړی تاسره ستا د ضرورت نه زیانې اوبه شته نو ددې په ورکولو کښې انکار مه کوه

قوله: قَالَ: "الْبَلْعُ":

د مالېې منع کولو معانت: - داشان د مالګې ورکولو نه د انکار کولو مطلب هم دا دې چې که یو کس ستاسو نه مالګه طلب کړی نو ددې په ورکولو کښې انکار مه کونی ځکه چې خلکو ته د مالګې ډیر زیات احتیاج او ضرورت وی او دا خلق ورکوی راکوی بیا د مالګې په پشان څیز نه انکار کول هسې هم ښه خبره نه ده ځکه چې دا یو عام او آرزوان څیز دې او ددې څه وقعت و قدر نشته دې

قوله: أَنْ تَفْعَلَ الْخَيْرَ عَزَّوَجَلَّ

مذکوره جمله په ټولو نیکو او ښیګرو باندې حاوی ده ددې مطلب دادې چې ستاسو نه څه هم کیدشی نو هغه ورکونی او چې کومه نیکی او ښیګره کولې شی نو کونی یی: د نیکی او د خیر ښیګرې د کارونو څخه نه خو خپل خان لرې ساتل صحیح دی اونه ترې نور ترې منع کول جائز دی

قوله: الَّذِي لَا يَبْلُغُ مَنَعُهُ:

لا یبل په معنی ۵ لا ینفیی: - په حدیث مبارک کښې یی: اول څه ښیګرې خاص طور سره ذکر کولو نه پس دا جمله ارشاد او فرمایله چې: «تعمد بعد تهمیص» دې په دې کښې دې طرفته اشاره ده چې د (لا یبل)، د مفهزم اعتبار سره د لا ینفیی په معنی کښې استعمال کړې شوې دې داشان به د حدیث مبارک مفهوم داشی چې ددې څیزونو نه منع کول او ددې په ورکړه کښې منع کول مناسب نه دی

[۱۹۱۶] فصل خطبه د خورا که کولو باندې د صدقې اخلاق

۱۸۳- (۲۸۱) عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ أَخْبَأَ أَرْضًا مَتَّعَهُ اللَّهُ فِيهَا أَجْرَ [] وَمَا أَكَلَبَ النَّاسُ مِنْهُ لِقَوْلِهِ صَدَقَةٌ» رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَالدِّرَازِيُّ.

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الخراج والإمارة والقيء / باب في إحياء الموات (رقم - ۳۰۷۴) والترمذي كتاب الأحكام عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما ذكر في إحياء أرض الموات (رقم - ۱۳۷۹) ومالك في الموطأ كتاب الأضحية / باب القضاء في عماره الموات (رقم - ۲۷)

توجه: [۱] حضرت جابر رضی اللہ عنہ راوی دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم سري چې خشکه بنجر، شاره، زمکه آباده کړي، يعنې قابل د کاشت يې کړي، نو د هغه د پاره په دي کار کې ثواب دي [۳] او که د هغه د فصل څخه څاروی يا انسان څه وڅوري نو د هغه د پاره هغه صدقه ده، په شرط د دې چې په هغې شاکر يا صابر وي، (نسايي دارمي)

حل الفت: [۱] - **أَرْضَانِيَّةٌ**: أي: زرعاً أرضاً يأنى: يعنى بنجر او شاره زمکه نې زرعونه کړه [۲] **الغايّة**: وهي كلّ غالب رزق: هر يو رزق لتونکى حيوان ته عافيه وائی که هغه انسان وی که مرغی وی يا څرن کونکې او درنده وی

تسهيلات:

قوله: مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً:

ميته اوچې زمکې ته وائی کومې ته چه شاره زمکه وائی که د چاپخپله زمکه شاره وی او که د بل سري زمکه شاره وی او يوسري په کرلوسره هغه آباده کړه نو ده ته به ثواب ملاوېږي چه د الله تعالى زمکه نى د بې کاره کيدونه بچ کړه

قوله: صدقة: په دې شرط چه د زمکې مالک په دې سره راضی هم وی او خوشحال هم وی او شکر هم اداکوی

[۱۹۱۷] [د قرض ورکولو ثواب]

ع- (۱) [۲۹۱] وَعَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳]: "مَنْ مَنَعَ يَتِيمًا أَوْ قُرْبًى أَوْ هَدًى زُقَاةً [۴] كَانَ لَهُ مِثْلُ عَتَقِ رَقَبَةٍ" رواه الترمذي.

توجه: [۱] حضرت براء رضی اللہ عنہ راوی دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم سري چې د پيو څاروی، اونيه، مېينه، ميره، بزه، غوا، عاریة ورکړي يا چاندي (يعنې نغدي روپي وغيره) قرض ورکړي [۳] يا يولار خطا او ږوند ته په کوڅه کې لار ونيایي [۴] نو هغه ته به د يو غلام د آزادولو په شان ثواب ورکول کېږي (ترمذي)

حل الفت: [۱] - **مَنَعٌ**: أي: أعطى: ورنې کړو. [۲] **يَتِيمٌ**: أي: عتيّة: عاریتاً د پيو دپاره څاروي ورکول [۳] **قُرْبًى**: د سپينو زرو روپو ته وائی، يعنې چاله نې روپې پيسې او چاندي ورکړه دې دپاره چه هغه مجبوراً خپل کار جوړ کړي شی [۴] **هَدًى**: يعنې يوږوند ته نې لار اوخودله [۵] **زُقَاةً**: أي: سكة وطرقة: کوڅه او لارې ته وائی

(۱) اخبره الترمذي في السنن كتاب البر والصلة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الصدقة (رقم: ۱۹۵۷) واحد في السنن ۴/ ۲۸۵

[۱۹۱۸] اد سلاه اچولو صحيح طريقه

۱- (۳۰) «وَعَنْ أَبِي جَرْرِ جَابِرِ بْنِ سَلِيمٍ ۖ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَرَأَيْتُ رَجُلًا يَصُورُ نَاسًا عَنْ رَأْيِهِ لَا يَقُولُ شَيْئًا إِلَّا صَدَّرُوهُ عَنْهُ ۖ قُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالُوا: هَذَا رَسُولُ اللَّهِ ۖ قَالَ: قُلْتُ: عَلَيْكَ السَّلَامُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَرَّتَيْنِ ۖ قَالَ: "لَا تُقُلْ عَلَيْكَ السَّلَامُ، عَلَيْكَ السَّلَامُ عِنْدَ النَّبِيِّ ۖ" قُلْتُ: السَّلَامُ عَلَيْكَ ۖ قُلْتُ: كُنْتُ رَسُولَ اللَّهِ ۖ قَالَ: "أَنَا رَسُولُ اللَّهِ الَّذِي إِنْ أَصَابَكَ مِنْهُ قَدْ غَوَتْ كُفُّهُ عَنْكَ ۖ وَإِنْ أَصَابَتْ عَامُوسَةٌ قَدْ غَوَتْ أُنْتَبَأَ لَكَ ۖ" وَإِذَا كُنْتَ بِأَرْضٍ فَغُرِّ أَوْ فَلَاةٌ فَصَلِّتْ رَأْسَكَ ۖ قَدْ غَوَتْ رَأْسُكَ عَنْكَ ۖ" قُلْتُ: اعْبُدْنِي ۖ

قوجمه: ۱- ابي جري جابر بن سليم ۖ قال: اتيت النبي ﷺ فرأيت رجلاً يصور ناساً عن رأيه لا يقول شيئاً إلا صدروا عنه ۖ قلت: من هذا؟ قالوا: هذا رسول الله ۖ قلت: عليك السلام يا رسول الله، مرتين ۖ قال: "لا تقل عليك السلام، عليك السلام عند النبي ۖ" قلت: السلام عليك ۖ قلت: كنت رسول الله ۖ قال: "أنا رسول الله الذي إن أصابك منه قد غوت كفُّه عنك ۖ وإن أصابت عاموسَةٌ قد غوت أنتباء لك ۖ" وإذا كنت بأرضٍ فغرِّ أو فلاةً فصلِّت رأسك ۖ قد غوت رأسك عنك ۖ" قلت: اعبدني ۖ

قوجمه: ۱- ابي جري جابر بن سليم دي وايي ۖ چي کوه وخت چي زه مديني ته راغمل نوم يو سري وليدلو چي خلق د هغه په عقل بهروسه کوي ايچني د هغه په خبرو عمل کوي نو خپله راوي د هغه وضاحت کوي ۖ چي هغه څه هه فرم يي خلق په هغه عمل کوي ۖ ما پوښتنه وکړه چي دا څوک دي؟ خلقو اوويل چي دا د الله ﷺ رسول ﷺ دي ۖ راوي وايي چي ما حضور ته حاضريدو سره دوه ځله دا اوويل چي عبت سلام عبت السلام اي د الله رسول به تا دي سلام وي ۖ رسول الله ﷺ د دي په اوريدو وهره وفرمايل چي عليك السلام مه وايه ځکه چي عليك السلام د مري د پاره ده ۖ البته السلام عبت وايه ځکه چه دغه شان افضل دي ۖ د دي څخه روسته ما عرض وکړو چي ته د الله ﷺ رسول ﷺ ۖ حضور ﷺ وفرمايل چي هو زه د الله ﷺ رسول يم هغه الله ﷺ که ت ته څه تکليف او مصيبت ورسي او ته هغه راوېلي نو هغه به ستا تکليف او مصيبت لري کړي ۖ که به ت باندې قحط سالي راشي او ته هغه راوېلي ۖ مدد خني وغواړي نو به زمکه کي به ست دپاره سيزه ۖ غله ۖ زرغونه کړي ۖ او که د زمکي په يوه داسې حصه کي ست څخه خپله سوارلي ورکه شي چي هلته نه د اوبو نوم نښان وي او نه ونه وي يا داسې جنگل وي چي د آبادي څخه لري وي ۖ اوبيا ته هغه ته فرياد وکړي نو هغه به ستا سوارلي تاته واپس راوړي چي جابر رضی الله عنه وايي چي ما عرض وکړو چه ماته څه نصيحت وکړه

۱- قَالَ: "لَا تُكْسِنُ أَحَدًا" ۖ قَالَ: فَصَابَتْ بَهْدَهُ مَرَأَةٌ وَلَا عَيْدًا وَلَا بَعِيرًا وَلَا شَاةً ۖ قَالَ: "وَلَا تُغَوِّرُنَّ شَيْئًا مِنَ الْمَعْرُوفِ ۖ" وَأَنْ تَكَلَّمَ أَحَاكٌ وَأَلْتَ مَنِيْطٌ إِلَيْهِ وَجْهٌ ۖ إِنْ ذَلِكَ مِنَ الْمَعْرُوفِ ۖ وَأَوْفَرُ إِذْكَرَ إِلَى نَصِيفِ السَّاقِ ۖ فَإِنْ أَتَيْتَ قَالِي الْكُفَّيْنِ ۖ وَأَوَّاتَكَ وَاسْأَلَ الْإِذَارَ ۖ فَإِنَّهُمَا مِنَ الْمَخِيلَةِ ۖ وَإِنْ اللَّهُ لَا يُسَبِّحُ الْمَخِيلَةَ ۖ وَإِنْ أَمْرًا شَكَمَكَ وَعَيْزَكَ يَمَّا يَطْلُو فَيْكَ ۖ فَلَا تُعْزِرْهُ بِمَا فِيهِ ۖ فَإِنَّمَا وَهَالُ ذَلِكَ عَلَيْهِ ۖ" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَدَوَّى التِّرْمِذِيُّ مِنْهُ حَدِيثُ السَّلَامِ ۖ وَفِي رِوَايَةٍ "فَيَكُونُ لَكَ أَمْرٌ ذَلِكَ وَوَهَالُهُ عَلَيْهِ ۖ"

قوجمه: ۱- حضور ﷺ وفرمايل چاته به مه وايه ۖ جابر رضی الله عنه وايي چه د دي څخه روسته ما چاته بد ونه ويل نه آزاد ته ۖ نه غلام ته ۖ نه اوبښ ته ۖ نه بزي ۖ چيلی ۖ ته ۖ يعني يو انسان ته به بد

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب اللباس باب ما جاء في إيسال الإزار (رقم: ۵۰۸۴) والترمذي كتاب الاستئذان والأداب عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في كراهية أن يقول عليك السلام مبتدأ (رقم: ۲۷۲۲) واحد في السنن ۶۳/۵

ویل څه چې څاروی ته مې هم هیڅ کله بد ونه ویل څرنگه چې د عامو خلقو عادت وي. [۴]
 حضور ﷺ وفرماییل چې هیڅ کله نیکي حقیره، کمتره، مه گڼه ایمنی که ته د چا سره نیکي
 کوي یا بل څوک ستا سره څه نیکي کوي او هغه نیکي چې هر څومره د کسې درجې وي هغه
 حقیره (سپکه)، مه گڼه بلکه که څوک ستا سره د کمې درجې نیکي هم وکړي نو هغه ډیره
 گڼه او د هغه شکریه ادا کوه او خپله ستا څخه چې هم څه نیکي کیدي شي نو د هغې کول
 غنیمت وگڼه! [۵] او هرکله چې ته د خپل یو ورور سره ملاقات کوي نو خنده پېشانې
 اختیار کړه ایمنی د چا سره چې ملاقات کوي نو د هغه سره په تواضع او خوش کلامې سره
 پیش راځه چې ستا د حسن خلق په وجه د هغه زړه خوشحاله شي! [۶] ځکه چې دا هم یوه
 نیکي ده [۷] او ته خپل پرتوگ او لنگ وغیره د پندې تر نیمې پورې پورته کړه [۸] او که
 دومره اوچت ته نه خوښوي نو ترېرکو (گیتو) پورې ساته [۹] خود پرکو (گیتو) څخه لاندې
 زورندولو څخه ځان ساته [۱۰] ځکه چې د پرکو (گیتو) څخه لاندې پرتوگ زورندول د تکبر
 علامه ده او الله ﷻ تکبر نه خوښوي [۱۱] او که یو سړي تاته کنخل وکړي او ستا په څه
 داسې عیب تاته عار (پیغور) درکړي [۱۲] نو ته انتقاماً د هغه په څه عیب چې تاته معلوم وي
 هغه ته عار (پیغور) مه ورکوه ځکه چې د هغې گناه به په هغه وي، [۱۳] ابوداؤد، ترمذی د دې
 روایت یواځې ابتدایي حصه نقل کړي ده چې په هغې کې د سلام ذکر دي (باقی روایت یې
 نه دي نقل کړي) [۱۴] او د ترمذی په یو دویم روایت کې د هغه گناه به په هغه وي په ځای دا
 الفاظ دي چې ستا د پاره به د هغه ثواب وي او د هغه د پاره د هغه گناه

حل الفاتح:- ① بَعْدُ: یعنی خلقوبه د هغوی راتې کافی گنرلوسره مطمئن کیدل او واپس به
 گرځیدل ② ثَمَّةً: دعا، تحفه، ③ هُز: ضرر او تکلیف ④ كَفَّةً: أي: أزال: لرې به نهې کړی الله
 پاک، ⑤ عَامَّةً: أي: سَمَّةً قَطْباً: اوج کالی، دقحط په کال، ⑥ أَلْتَمَّهَا: أي: صَوَّرَهَا ذَاتَ تَسَابُحٍ: رازرغونه به
 نهې کړی، ⑦ أَرْضَ قَلْبٍ: داسې زمکه چه اوبه پکښې نه وی، ⑧ فَلَاؤُ: داسې زمکه چه د آبادۍ نه لرې
 وی یعنی ځنګل غیر آباده علاقه وی، ⑨ بَوَّيَا: اوبښ، ⑩ مَتَّبِعٌ: أي: بَشَائِفٌ: په خوشحالی او روڼ
 تندی، ⑪ لَهْتُ: نه خوښوي ته، ⑫ إِنْكَ: أي: اجْنَبِيْهُ: ځان ساته، ⑬ إِسْأَلِ الْوَزَرَ: إِرْسَالِ الْوُزَرَ وَإِغَاوِهِ:
 کبري ښکته ساتل او رابښکلو ته اسباب وانی ⑭ التَّحْلِيلُ: دا د خپلا نه دي، أي: الْكِبَرُ وَالْمُحَبِّ: تکبر او
 ځان خوښی، ⑮ عَزَّكَ: أي: لَمْ تَك: تا ملامت کوی او پیغور درکوی، ⑯ وَتَالُ: أي: لَعْنُ: گناه، جرم

تسهيلات:

قوله، "مَرْتَبِينَ"

یعنی حضور پاک په اول ځل سلام وانوریدو په دې وجه حضرت جابر بن سلیم ؓ په دویم
 ځل سلام اوونیل

قوله، "ثَمَّةُ الْمَوْتِ" یعنی د عليك السلام په الفاظوسره ئی سلام اونه کړو په دې وجه چه دا

طریقه په جاهلیت کښې به د مړو د سلام اختیارولې شوه لکه څنگه چه د حماسه باب
النرائی کښې یو شاعر خپل مړی دپاره داسې دعا کوی

عليك سلام الله قيس بن عاصم
ورحمته ما شاء ان يقرحها

لهدا اوس دا قسم سلام کول مکروه تنزیهی دي

اعتراض:- ددې حدیث نه معلومیږي چه قبرستان ته تلوسره مړو ته "عليك السلام" ونیل
سنت طریقه ده حالتهکه دامت په دې باندې عمل نشته دي بلکه چه څنگه په نورو
احادیثو کښې راغلی دی هم هغه الفاظ ونیلي شی لکه "السلام علیکم یا اهل القبور الخ"

جواب:- د حضور اکرم ﷺ مراد دانه وو چه عليك السلام مړو دپاره استعمال کړنی بلکه
حضور پاک د اهل جاهلیت د یو عادت تذکره فرمایلي ده چه هغوی دي د مړو دپاره داسې
الفاظو سره سلام کوی د اصل سلام طریقه السلام علیکم ده دا عمل کښې راوړنی

قوله: أَنَا رَسُولُ اللَّهِ یعنی زه د الله تعالی رسول یم هغه الله الخ

اعتراض:- جابرین سلم ﷺ سوال او کړو حضور پاک ته جواب ورکول وو دلته په سوال
او جواب کښې څه مطابقت دي؟

جواب:- علامه طیبی رحمه الله ددې سوال جواب دا ورکړي دي چه حضور پاک د حکمت په
الطوب او طرز باندې جواب ورکړي دي یعنی دا سوال مه کوه چه زه د الله تعالی رسول یم
دغه خوش ثابت او فیصله شوې خبره ده بلکه دا سوال او کړه چه زه الله تعالی د څه مقصد
دپاره رالیکلې یم هغه خو زما "رحمة للعالمین" کیدل دی چه زه د الله تعالی داسې رحمت یم
چه زما په وسیله سره که څوک د الله تعالی نه سوال کوی یا زه پخپله د چا دپاره د الله تعالی
نه سوال کوم نو د مشکل نه مشکل کار کښې الله تعالی هغه سوال قبلوی او هغه مشکل
حل کوی (الکاشف ۱۳۳/۴)

قوله: أَنَدَى:

د بعضې خلقو لفظ استدلال:- دا لفظ صفت واقع دي ددې موصوف لفظ الله دي کوم چه
"انارسل الله" کښې مضاف الیه په توگه ذکر دي او آئنده "دعوته" کښې چه کوم ضمیر
راگرځی هغه په هرځانی کښې د لفظ الله طرف ته راگرځی او مطلب دادي چه زه د الله رسول
یم چه کله تاته څه مصیبت اورسی او تاسو زما په وسیله سره آواز او کړنی یا زه هغه ته آواز
او کړم نو هغه دا مصیبت تاسو نه لرې کوی یا دلرنی دا کلام تر آخره پورې داسې دي لیکن
بعضې خلق "الذی" د رسول صفت جوړوی او هغوی وړاندې د کلام په مطلب کښې سخته
غلطی کوی او د الله تعالی صفات په حضور پاک باندې لگوی داسې نه دی کول پکار

[۱۹۱۹] (۱) الله تعالى به نوم و رکړې شوي غېز باقي پاتې کيدل

۸۸- (۱) (۳۱) «وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: إِتْمَرْتُ ذُبَابًا (۲) فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَا بَيْنَ مَنَابِقِ» قَالَتْ: مَا بَيْنَ مَنَابِقِ إِلَّا كَيْفًا (۲) قَالَ: «يَبِيتُ كُلُّهَا غَيْرَ كَيْفًا»». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

تو جمع (۱) ابې بي عايشه (رضي الله عنها) روايت کوي چې يو خل صحابه و يا اهل بيت، يوه بزه ذبح کړه (۲) هر کله چې د هغې غوښه تقسيم شوه، نو حضور (ﷺ) و فرمايل د هغې څخه څه باقي پاتې شوي ده؟ (۲) ابې بي عايشه (رضي الله عنها) عرض وکړو چې بغير د شاني (ولې، څخه نور هيڅ نه دي پاتې شوي، يعنې ټوله غوښه تقسيم شوي ده يواځې شانه (ولې، پاتې شوي دي، (۲) حضور (ﷺ) و فرمايل چې بغير د شاني (لاس، څخه نوره ټوله باقي ده، امام ترمذي رحمه الله روايت نقل کړي دي او ويلي يې دي چې دا حديث صحيح دي حل اللغات: ① کيف: وکې،

تسهيلات:

قوله: يَبِيتُ كُلُّهَا غَيْرَ كَيْفًا:

الله په نوم و ورکړې باقي پاتې کيدل: - مطلب دا دي چې څه نه د خدائي په نوم باندې ورکړه هم هغه غوښه الله تعالى سره باقي ده کوم چه د ثواب دپاره جمع شوه او کوم ته چه تاسو خلق باقي وايښ کوم چه د الله تعالى په نوم باندې ورنه کړې شو نو په حقيقت کښې دغه باقي پاتې نه شو بلکه ضائع شو ځکه چه تاسو کوم او خوړل نو د ثواب دپاره هيڅ هم بچ نه شو په دې کښې د قرآن آيت (مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ) انحل الايه ۱۹۶ طرف ته اشاره ده [۱۹۲۰] چاته د لباس وراغوستلو فضيلت

۸۹- (۱) (۳۲) «وَعَنْ أَنَسِ بْنِ عُمَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: (۲) «مَا مِنْ مُسْلِمٍ كَسَا مَلْبَأًا قَوَامًا (۲) إِلَّا كَانَ فِي حِفْظِهِ مِنَ اللَّهِ مَا دَامَ عَلَيْهِ مِنْهُ عِرْقَةٌ»». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

تو جمع (۱) ابن عباس (رضي الله عنهما) و ابې چې ما د رسول الله (ﷺ) څخه اوريدلي دي (۲) کوم مسلمان چې بل مسلمان ته کپړه، يعنې پرتوک، قميص او خادر وغيره، واغوندوي (۲) نو هغه د الله (ﷻ) د طرف څخه په زبردست حفاظت کې وي تر څو پورې چې د هغه مسلمان په بدن د هغه کپړې يوه تکره هم وي (احمد ترمذي) حل اللغات: ① کسا: اخی آلتس: واني غوستولې، ② عِرْقَةٌ: أي: قطعة كبيرة: معمولی تکره.

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب صفة القيامة والرفائق والورع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم (باب) (رقم- ۲۸۷۰)

واحمد في المسند ۵۰/۶

(۲) اخرجه الترمذي كتاب صفة القيامة والرفائق والورع عن رسول الله صلى الله عليه وسلم (باب) (رقم- ۲۸۸۶)

تسهيلات:

قوله: **إِلَّا كَانَ فِي حِفْظِ مِنَ اللَّهِ:**

ه جاو غیرات گولو صلہ - د یو مسلمان د ورکړې شوې جامې یوه ټکړه چې تر کومې پورې د یو مسلمان په بدن باندې وی نو ورکولنکې به د هر آفت څخه الله ﷻ ساتی ځکه چې صدقه د آفتونو څخه په بچ کولو کښې یو مثال دې لهدا دا فائده خو په دنیا کښې حاصله شوه او آخرت کښې چې به ده به کوم ثواب ملایرې هغه ددې څخه علاوه دې لکه څنګه چې د حدیث مبارک مفهوم دې چې الله ﷻ به داسې کس ته د جنت جوړا واغوندوی چې د حدیث مبارک په پټه طریقې سره د صدقې ورکولو فضیلت

۸۸- (۳۳) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، يَقُولُ: قَالَ [۱]: «ثَلَاثَةٌ يَجِبُهُمُ اللَّهُ [۲] رَجُلٌ قَامَرَمِنَ النَّبْلِ يَتْلُو كِتَابَ اللَّهِ [۳] وَرَجُلٌ يَتَصَدَّقُ بِصَدَقَةٍ يَكُونُ بِهَا [۴] أَرَاةَ قَالَ: "مِنْ جَمَالِهِ، [۵] وَرَجُلٌ كَانَ فِي سَرِيَّةٍ فَأَنْتَزَمَ أَحْصَاهُ، فَأَتَتْهُمُ الْعُدُوُّ» [۶] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَيْرٌ مُحْفُوظٌ [۷] أَحَدُ رَوَاتِهِ أَبُو بَكْرٍ بْنُ عِيَّاشٍ، كَبِيرُ الْقَلْبِ.

توجه: ۱) عبد الله بن مسعود رضي الله عنه بطريق مرفوع (يعني د حضور ﷺ څخه، نقل کوي چې حضور ﷺ وفرمايل ۲) درې سړي داسې دي چې الله ﷻ يې دوست لري ۳) یو هغه سړي چې د شپې ولاړ وي او کتاب الله وايي (د تهجد مونځ کوي) ۴) دویم هغه سړي چې نقل صدقه خپل لاس سره ورکړي او هغه پټه کړي ۵) راوي وايي چې زما گمان دي چې حضور ﷺ وفرمايل او هغه د چپ لاس څخه هم پټه کړي ۶) او ۷) دریم هغه سړي چې په میدان جنگ کې هغه وخت د دښمن مقابلې ته ودرېږي هر کله چې د هغه ملګرو ته شکست شوي وي، ۸) امام ترمذي رحمته الله علیه دا روایت نقل کړي دي او فرمایلي یې دي چې دا روایت غیر محفوظ (ضعیف، ۹) دي د دې یو راوي ابوبکر ابن عیاش دي چې د پري زیاتي غلطی کوي

حل اللغات: - ۱) تَبَرُّؤُ: أي في جنبتي صميم: وړوکې لښکر ۲) فَأَنْتَزَمَ: شکست نې اوخوړو

تسهيلات:

قوله: **يَتْلُو كِتَابَ اللَّهِ:**

الله تعالی سره د خبرو صورت - چې د الله ﷻ د کتاب تلاوت کونکې، لکه چې هغه د الله ﷻ سره هم کلام وی او خلوت کښې الله ﷻ سره کلام کیدل دا د الله ﷻ د محبت علامت دي

(۱) أخرجه الترمذي كتاب صفة الجنة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب (رقم- ۲۵۶۷) والسناني كتاب الزكاة باب ثواب من يخطئ (رقم- ۲۵۷۰)

قوله: يَتَصَدَّقُ بِصَدَقَةٍ يَجِبُهَا مِنْ شِمَالِهِ:

په صدقه ورکولو کېږي ۵ پټوالی لښکلت ۱- په نښی لاس دې صدقه داسې ورکړی چې کس لاس ترې خبر هم نشی ددې نه په پټوالی کېږي مبالغه کول مقصود دی چې چا نه معلومه نشی چې ده صدقه ورکړې ده د الله ﷻ درضا او خوشحالیو په خاطر او دریا او تکبر نه د بېج کیدو په خاطر نفلی صدقه په پټه ورکولو کېږي ثواب زیات دی او فرض صدقه په ښکاره ورکول چې نورو خلکو ته هم ترغیب ملاو شي دا افضل دی

[۱۹۲۲] الله تعالى ته درې خوښی او درې ناخوښه کسان

۳۳- (۳۳) وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «ثَلَاثَةٌ يُبْغِضُهُمُ اللَّهُ، وَثَلَاثَةٌ يُبْغِضُهُمُ اللَّهُ» [۲] فَأَمَّا الَّذِينَ يُبْغِضُهُمُ اللَّهُ فَرَجُلٌ أَتَى قَوْمًا [۳] فَسَأَلَهُمُ بِاللَّهِ وَلَمْ يَسْأَلَهُمْ لِقَابَهُ يَتَنَبَّهُ [۴] فَمَنَعُوهُ، فَخَلَفَ رَجُلٌ بِأَعْيَانِهِمْ [۵] فَأَعْطَاهُ يَدًا لَا يَعْلَمُ بِعِيَّتِهِ إِلَّا اللَّهُ وَالَّذِي أُعْطَاهُ [۶] وَقَوْمٌ سَأَلُوا لَيْتَهُمْ [۷] حَتَّى إِذَا كَانَ التَّوَمُّ أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِمَّا يُعَدُّلُ بِهِ [۸] فَوَضَعُوا رُءُوسَهُمْ، فَقَامَ يَمْلِكُنِي وَيَتَكَلَّمُنِي [۹] وَدَجَلٌ كَانَ فِي سَرِيَّةٍ فَتَنَى الْعَدُوَّ قَبْرُومًا [۱۰] فَأَقْبَلَ بِصَدْرِهِ حَتَّى يَقْتُلَ أَوْ يَقْتُلَ لَهُ [۱۱] وَالثَّلَاثَةُ الَّذِينَ يُبْغِضُهُمُ اللَّهُ الشَّيْخُ الزُّنَازِيُّ [۱۲] وَالْمُنْفِقُ [۱۳] وَالْمُنْكَرُ [۱۴] وَالْمُزْمَلِيُّ [۱۵] وَالْمُسَائِي [۱۶].

توجه: [۱] ابو ذر رضی الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ فرمايل [۱] درې داسې سړي دي چې الله ﷻ يې دوست لري او درې سړي داسې دي چې الله ﷻ يې دښمن لري [۲] هغه سړي چې الله ﷻ يې دوست لري په هغوی کې يو هغه سړي دي چې داسې سړي ته يې صدقه ورکړه چې يو جماعت ته راغی [۳] او هغوی ته د الله ﷻ قسم ورکولو سره يې څه وغوښتل. يعنې داسې يې اوويل چې زه تاسو ته د الله ﷻ قسم درکوم چې ماته دومره مال يا دومره شي راکړي. هغه د جماعت والا څخه د حق قربت په وجه او نه غوښتل چې د هغه او د جماعت په مينځ کې وو [۴] خو جماعت والا هغه ته هيڅ هم ورنه کړل نو يو سړي، يعنې صدقه ورکونکي، د جماعت چې هغه هم د جماعت يو فرد وو، په پټه ورمخکې شو [۵] سايل ته يې پټ څه شي ورکړو چې په هغې هيڅوک نه وو خبر ماسوا د الله ﷻ څخه او د هغه سړي څخه چې هغه ته نې ورکړل [۶] او دويم سړي هغه دي چې د جماعت سره ټوله شپه لارو ازمزل يې اوکړه [۷] تردې چې د هغوی د پاره خوب د هغه ټولو څيزونو څخه زيات خوښ شي چې د خوب برابر وي يعنې خوب ورنه خوښ شو [۸] نو د جماعت ټول افراد اوده شو خو هغه سړي ودریدلو، الله ﷻ فرمايي، او زما مخکې عاجزي او زاري يې شروع کړله او زما آيتونه، يعنې قرآن کریم، ويل يې شرع کړل، يعنې زما په عبادت او مناجات کې مشغول شو [۹] او دريم هغه سړي دي چې په لښکر کې شامل وو چې د دښمن سره مقابلې شوه نو د هغه لښکر

(۱) اخرجه الترمذی کتاب صفة الجنة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم له باب (رقم- ۲۵۶۸) والنسائي کتاب الزکاة له باب (رقم- ۲۵۷۰۰) واحد في السند ۱۵۳/۵

شکست و خوړلو^[۱] خو هغه د دښمن په مقابل کې سینه ډال کړه تر دې چې شهید شو یا فتح یاب شو^[۲] او هغه درې سړي چې د الله ^ﷻ په نژدې مېغوض دي په هغوی کې یو هغه سړي دي چې د بوداتوب باوجود زنا کوي^[۳] دویم تکبر کونکي فقیر دي^[۴] درېم سړي دولت مند ظلم کونکي دي یعنې هغه سړي چه د دولت مند کیدو باوجود قرض ورکونکو ته قرض نه ادا کوي یا د نورو سره د ظلم معامله کوي، تر مذهي، نساني،

حل الفات: ① - فَتَخَلَّفَ: أَتَى تَأَخَّرَ: روستو شو ② - بِأَعْيَانِهِمْ: أَتَى بِأَشْخَاصِهِمْ: دخپلو سرونه. ③ - تَزَوَّاهُ لَزَلًا: ④ - يَتَوَاضَعُ لِدُنَى: عاجزی او زاری نې راته شروع کړه. ⑤ - شَرِيفَةً: أَتَى فِي خُشْيٍ ضَعِيفٍ: وړوکی لاسکر ⑥ - فَيُزْوَمُوا: شکست نې اوخوړلو ⑦ - يَتَخَفَتُ: أَتَى حَتَّى يَفُوزَ: یعنی کامیاب شو. ⑧ - التَّغْتَالُ: أَتَى تَتَغَيَّرُ: کبر او غرور کونکې، ⑨ - الظُّلُومُ: أَتَى كَثِيرُ الظُّلْمِ: ډیر ظلم کونکې

تمهيلات:

قوله: ثَلَاثَةٌ:

په دې حديث كښې د شپږو كسانو ذكر دې چه په حقيقت كښې شپږ قسم خلق دی درې محبوب او درې مېغوض دی

قوله: فَتَخَلَّفَ رَجُلٌ بِأَعْيَانِهِمْ:

دالله په نوم په پټه د صدقې لغيت: -- يعنی پوره ډلې سائل ته څه ورکولو نه انکار او کړو سائل صرف د الله په نوم سوال کړي وو څه قربت نی نه وو، نه نی څه رشته وه د انکار نه پس هم د دغه قوم نه یو سړي اخوا دېخوا لاړ او بیا هغه په پټه دغه سائل ته صدقه ورکړه دا صدقه نی دومره پټه ورکړه چه صرف ورکونکی او اخستونکی او الله تعالی ته علم وو "اعیانهم" نه د هغه خلقو اشخاص مراد دی

قوله: الشَّيْخُ الرَّائِي:

د یو ډاډا کار د گناه قباحه وجه: -- دې نه مراد واده کړې سړې دي لیکن د ظاهر کلام نه معلوم یږي چه بودا سړې مراد دي او بودا هم واده کړې وی د هغه گناه د هغه ډېاره ډیره بده ده چه ټولو اندامونو نی جواب ورکړې وی د مستثنی زمانه نی تیره شوې وی هغه وخت چه کله دي پخپله د رحم قابل وی هغه د زنا په شان د قبیح گناه ارتکاب کوی دا د هغه د باطن د خباثت نشانی ده دغه شان یو سړي ډیر فقیر دي او د رحم قابل دي کله چه هغه ته څوک سړي څه صدقه او خیرات ورکوی نو هغه کبر کولو سره د اخستونه انکار کوی دغه شان هغه خپله او خپل بال بچ په هلاکت کښې اچوی او غریبی پټولو سره کبر کوی علماؤ لیکلی دی چه د طمع نه بغیر څه خیر راځی هغه مه رد کونی ځکه چه هغه الله تعالی رالیکلې وی

قوله: وَالْفَيْسُ الظُّلُمُ:

۱- مالدار ہ قرظی پہ ۱۵۱ گولو کنبی ہ تال متول حوت ۱- دے نہ داسی مالدار سرے مراد دے چہ غنی دے د قرض ورکولو طاقت لری او قرض نہ اداکوی نوداسی ظالم مالدار اللہ تعالیٰ پہ خپل قبض کنبی ساتی خکے چہ د قدرت نہ باوجود قرض نہ اداکوی دا د هغه د شرارت او خباثت علامت دے یا د مالدارنی پہ نشہ کنبی دے نورو خلقو باندی ظلم کوی

[۱۹۲۲] په پته د صدقې ورکولو عجيبه فضيلت

۳۳- (۳۵) وَعَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "نَنَا خَلَقَ اللَّهُ الْأَرْضَ جَعَلَتْ غَيْدٌ [۲] فَخَلَقَ الْجِبَالَ فَقَالَ: جِئَا عَلَيَّهَا [۳] فَاسْتَقَرَّتْ فَجَعَلَتْ الْمَلَائِكَةُ مِنْ حَيْدٍ الْجِبَالَ، [۴] فَقَالُوا: يَا رَبِّ! هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْجِبَالِ؟ [۵] قَالَ: نَعَمْ، الْحَيْدُ [۶] فَقَالُوا: يَا رَبِّ! هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْحَيْدِ؟ [۷] قَالَ: نَعَمْ، النَّارُ [۸].

قوجھه: [۱] حضرت انس رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم وخت چې الله تعالیٰ زمکه پيدا کړه نو هغه په خوزيدو شوه [۳] بيا الله تعالیٰ غرونه پيدا کړل او په زمکه يي ودرول [۴] نو زمکه په خاي شوه (اودريده) فريستو ته د غرونو په سختي ډير تعجب وشو [۵] هغوی اوويل چې اي زمونږ پروردگار آيا ستا په مخلوق کې څه څيز د غرونو څخه هم زيات سخت شته [۶] پروردگار وفرمايل چې وسپنه ده (چې هغه کاني هم ماتوي) [۷] هغوی پوښتنه وکړه اي زمونږ پروردگار آيا ستا په مخلوقاتو کې يو شی د اوسپني څخه هم زيات سخت شته؟ پروردگار وفرمايل چې هو اور دي (چې هغه وسپنه هم ويلي کوي)

[۱] فَقَالُوا: يَا رَبِّ! هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ النَّارِ؟ [۲] قَالَ: نَعَمْ، الْمَاءُ [۳] فَقَالُوا: يَا رَبِّ! هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْمَاءِ؟ [۴] قَالَ: نَعَمْ، الرِّيمُ [۵] فَقَالُوا: يَا رَبِّ! هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الرِّيمِ؟ [۶] قَالَ: نَعَمْ، ابْنُ آدَمَ تَصَدَّقَ بِحَبْلَةٍ يَمِينِهِ يَغْفِيهَا عَنْ شِمَالِهِ [۷] "رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، [۸] وَذَكَرَ حَدِيثٌ مُعَاوٍ: «الْصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ» فِي كِتَابِ "الْإِيمَانِ".

قوجھه: [۱] بيا هغوی عرض وکړو چې اي زمونږ پروردگار آيا ستا په مخلوقاتو کې د اور څخه هم زيات سخت شي شته؟ [۲] پروردگار وفرمايل چې اوبه دي (چې هغه اور هم وژني) [۳] بيا هغوی عرض وکړو چې اي زمونږ پروردگار آيا ستا په مخلوقاتو کې څه څيز د اوبو څخه هم زيات سخت شته؟ [۴] پروردگار وفرمايل چې هوا ده (چې هغه اوبه هم وجوي) [۵] بيا هغوی عرض وکړو چې اي زمونږ پروردگار آيا ستا په مخلوقاتو کې څه څيز د هوا څخه هم زيات سخت شته؟ [۶] پروردگار وفرمايل هو هغه د بني آدم صدقه ورکول دي چې هغه د الله

ﷺ په لار کې خپل بيبي لاس سره داسې مال خرچ کړي چې هغه د چپ لاس څخه هم پتوي. [۷] امام ترمذي رحمه الله دا روايت نقل کړي دي او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دي [۸] او په کتاب الاجان کې يې د معاذ رضی الله عنه حديث نه ذکر شوي دي چې صدقه گټه مړه کوی بڼه د گناه اورمړ کوی

هل الثمن:- ① فَيُذِي أَيُّ قِيلَ وَتَقَرُّكَ: يوخوا بېل خوا خوزيده راخوزيده، ② يَهْأُغْلِبُ أَيُّ أَمْرًا وَفَرَّ بِكَوْنَهَا وَاسْتَغْرَاهَا غَلِبَهَا: الله پاک ورته حکم اوکړو چه دا غرونه دي په زمکه مضبوط او درېزې نو او دريدل ③ لَأَسْتَعْرِثُ أَيُّ لَقِيتُ الْأَرْضَ: يعنی زمکه سمدست او دريده

تسهيلات:

قوله: قَالَ: تَقَرُّهُ أَيُّ أَمْرًا:

په پټه صدقې کولو د الله تعالی راضي کيدل:- د ابن آدم صدقه ورکول داسې د پټه او خفيه وى او په دې کښې د نفس اوده شيطان مدافعت داسې راځي چې نفس ورته وانی چې کله زه چاته مال ورکوم نو چې خلقو ته ښکاره شى او زما تعريف اوکړي نو په دې کښې نفس سره مخالفت شو او نفس اماره سره مخالفت کولو کښې شيطان سره مدافعت او شو د خيښي علماء کرام په نزد دا په شيطان باندې دومره سخت په دې وجه دی چې دده په وجه د الله ﷻ رضا حاصلېږي ددې نه معلومه شوه چې د ټولې دنيا ايتيم بم هم د مؤمن د نيکۍ مقابله نشي کولې په دې وجه مجاهدينو له پکار دی چې په عملي قوت هم زور ورکړي

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[د دوه څيزونو د خيرات هکولو فضيلت]

۱۰۳- (۳۹) عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ مَنَعَ عَيْنَ مُسْلِمٍ يَتَّقِي مِنْ كُلِّ مَالٍ لَهُ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا اسْتَفْتَيْتَهُ حَبِيَّةَ الْحَنَّةِ ① كُلَّهُمْ يَنْدَعُوهُ إِلَى مَا عِنْدَهُ ② قُلْتُ: وَكَيْفَ ذَلِكَ؟ ③ قَالَ: «إِنْ كَانَتْ إِيْلَا فَيَمُوتَ ④ وَإِنْ كَانَتْ بَعْرَةً فَيَعْرُتُ ⑤» رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

توجه: ① ابو ذر رضي الله عنه روايت دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② کوم مسلمان بنده چې په خپل هر مال کې دوه دوه څيزونه د الله ﷻ په لار کې خرچ کړي ③ نو د جنت ټول دريانونه، محافظان به د هغه استقبال کوي ④ او هغه به د خپلو څيزونو طرف ته رايځي ⑤ حضرت ابوذر رضي الله عنه وايي چې، د دې په اوږدو سره، ما عرض وکړو چه د دوه دوه څيزونو خرچ کولو مطلب څه دي؟ ⑥ نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې که د هغه سره اوبښان وي او هغه په هغې کې د الله ﷻ په لار کې د ورکولو اراده وکړي، نو دوه اوبښان ورکړي ⑦ او که ورسره غواگانې وي نو دوه غواگانې ورکړي (نسايي)

حل الکفان:- ① (وَمَنْ) أي: ففعل ما من جئین: زوجین جوړې ته وائی یعنی د یو جنس دوه څیزونه، دو جنت ته هم وائی ② استغفلة: استغفار به کوی، ③ غنمة: د خاځې جمع ده، أي بؤانه اټولېښت: د جنت دربانان او محافظانو ته وائی ④ تقيتین: د بعبیر تشبیه ده، اوبښ ته وائی

تسهيلات:

قوله: [إِذَا اسْتَقْبَلْتَهُ حَبِيبَةُ الْجَنَّةِ]:

دالله تعالی په نوم د خورج کولو شعبي، -د الله جل جلاله په لار کښې د خرج کولو مطلب دادې چې خپل مال هغه ځانې خرج کړنې چې کوم ځانې کښې په خرج کولو الله جل جلاله راضی کيږي لکه حج جهاد طلب علم د غریبانانو او د محتاجو سره مدد وغیره وغیره د خپلو څیزونو نه مراد د جنت ښه ښه څیزونه او د هغه ځانې نعمتونه دی ددې مطلب دادې چې د هغه ځانې دربان به دوی د جنت د هرې دروازې طرف رابلی

[۱۹۲۵] د قیامت په ورځ د صدقې سیوري

۴۰- (۱) [۳۷] وَعَنْ مُرْقَدِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، قَالَ: حَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۳] «إِنَّ ظِلَّ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَدَقَتُهُ» [رواه أحمد].

توجه: ② مرقد بن عبدالله وايي د نبی کریم صلی الله علیه وسلم بعضې صحابو و ماته دا حدیث بیان کړو ③ چه هغوی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه واوریدل ④ چې د قیامت په ورځ به د مؤمن سایه (سوري، د هغه صدقه وي (احمد،

تسهيلات:

قوله: [إِنَّ ظِلَّ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَدَقَتُهُ]

د قیامت په ورځ د صدقې سیوري، -د مؤمن صدقې به د قیامت په ورځ د سیوري والا ونې په شکل ظاهريږي اوسخی مؤمن به ددې صدقو په سیورو کښې وي او د قیامت گرمۍ څخه به محفوظ وي الغرض د قیامت په ورځ به د مال مختلف شکلو ته وی د بخیل مال به د گنجی مار په شکل کښې وي

[۱۹۲۶] د عاشورې په ورځ د زیات خرج کولو حکم

۴۱- (۱) [۳۸] وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ وَسَّعَ عَلَى عِيَالِهِ فِي النَّفَقَةِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ [۳] وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِ سَائِرَ سَنَتِهِ» [۴] قَالَ سُلَيْمَانُ: إِنَّا قَدْ جَرَّ نَفَاةً فَوَجَدْنَاكَ كَذَلِكَ. رَوَاهُ زَيْدُ بْنُ

توجه: ② ابن مسعود رضی الله عنه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل ③ کوم سري چې د

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۱/ ۱۴۷

(۲) أخرجه الطبراني في الكبير ذكره في كنز العمال (رقم ۵۷۶/۸) حديث رقم ۴۲۵۹

عاشوري به ورخ د خپل اهل وعيال په خرج كې وسعت اختيار كړي [۵] نو الله تعالى ﷻ به ټول كال د هغه په مال او زر كې، زياتوالي (فراخی) پيدا كړي [۶] سفيان ثوري رحمه الله وايي چې مونږ دې تجربه وكړه او دغه شان مو وموندل (رزین) **حل الکفان:-** ① يوم عاشوراء: دمحررم لسمه ورځ

«ع»-(۱۰) ② (وَرَوَى الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي سَعِيدٍ وَجَابِرٍ وَضَعْفَةَ).

ترجمه: [۵] دا روایت بیهقی رحمه الله په شعب الایمان کې د ابن مسعود، ابوهریره، ابو سعید او جابر رضی الله عنہم څخه نقل کړي دي او هغه دا روایت ضعیف ګرځولي دي

تسهيلات:

قوله: وَضَعْفَةُ:

د حديث تضعيف:- يعنی امام بیهقی رحمه الله دا روایت ضعیف ګرځولي دي ملاعلی قاری رحمه الله په مرفقات کښې او شیخ عبدالحق محدث دهلوی رحمه الله په اشعه اللمعات کښې حديث توسع علی العیال* په يوم عاشور باندې کلام کړي دي چې آیا واقعی دا حدیث ناقابل استدلال دي یا قابل د عمل او قابل د استدلال دي؟

د تضعیف جواب:- څنگه چې ملاعلی قاری رحمه الله مرفقات ج ۴ ص ۲۰ باندې لیکي

«ونقل ميرك رحمه الله عن المنذري في الترغيب ان هذا الحديث رواه البيهقي من طرق ومن جماعة من الصحابة وقال (اي البيهقي) هذه الاسانيد وان كانت ضعيفة فهي اذا ضم بعضها الى بعض احدث قوة، قال العراقي رحمه الله طرق صحيح بعض يها وبعض يها على شرط مسلم، واما حديث الاكتمال يوم عاشوراء فلا اصل له وكذا سائر الاشياء العشرة ما عدا الصوم والتوسيع»

د دې عبارت خلاصه دا راووتله چې امام بیهقی رحمه الله سره د دې چې دې حدیث ته ضعیف ونیلي دي لیکن د متعدد طرق د راجمع کولونه پس فیصله دا اورولي ده چې دا اسانید سره د دې چې انفرادی توګه باندې کمزوري دي خو چې کله متعدد طرق راجمع شی نو په حدیث کښې به قوت راپیداشی

اصحاب جرح وتعديل امام علامه عراقی رحمه الله فرمائی چې د دې حدیث مختلف طرق دی بعضې صحیح ګرځولي شوی دي او بعضې خود امام مسلم رحمه الله په شرط باندې دی ملاعلی قاری رحمه الله فرمائی چې د عاشوري په ورځ د رانجو لګولو ذکر په کوم حدیث کښې دي هغه بهې بنیاد دي دغه شان د عاشوري د ورځې دپاره د لسو څیزونو ذکر کولې شی ټول بهې بنیاد دي صرف د عاشوري په ورځ روژه ساتل او د توسیع علی العیال حدیث صحیح دي

(۱) اخرجه البيهقي في شعب الايمان ۳/ ۳۶۶ حديث (رقم- ۳۷۹۵)

[۱۹۲۸] د صدقي ثواب خو چنده ڪيدل

۳۸- (۳۹) عَنْ أَبِي أَمَامَةَ قَالَ: «قَالَ أَبُو ذَرٍّ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ! [۲] أَرَأَيْتَ: الصَّدَقَةُ مَاذَا هِيَ؟» قَالَ: «أَضَاعَفَ مُضَاعَفَةً [۳] يُؤْعِنُ اللَّهُ الْمَرْيُومَ» "رَوَاهُ أَحْمَدُ.

ترجمه: [۱] ابو امامه رضي الله عنه وایي چي ديو خل، ابو ذر رضي الله عنه عرض وکړو چي يا رسول الله ﷺ [۲] ماته وښايه چي د صدقي ثواب څومره دي؟ [۳] نبي کریم صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل چه د دې ثواب چند در چند (يعني څو څو چنده) دي؟ بلکه د الله تعالی ﷻ په نزد د دې څخه هم زیات دي (احمد)

حل الفتن:- ① أَضَاعَفَ مُضَاعَفَةً: څو څو چنده زیات ② الْمَرْيُومَ: أي الزَّادَةُ تَفْعُلًا: نورهم زیات په فضل د الله سره

تسهيلات

قوله: قَالَ: أَضَاعَفَ مُضَاعَفَةً، وَعِنْدَ اللَّهِ الْمَرْيُومَ:

يو په څو چنده اچو ملاویدل:- په قیامت کښي د صدقي د ثواب څخه د لسو نه تر اوو سوو چندو پورې مراد دي لیکن که الله تعالی اوغواړي نو ددې څخه هم زیاته ورکولې شي لفظه تعالی (وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ) داشان په یو حدیث پاک کښي دی چي جنت کښي به ورته الله ﷻ یوه حوزره ورکړی چي د هغې نوم به مزید وی

[۷] بَابُ أَفْضَلِ الصَّدَقَةِ

د بهتریني صدقي بیان

مخلاصة الباب:-

فيه ثمانية عشر حديثاً مشتملة على سبع مسائل:

- ① لفظة صدقة ماكان عن ظهر غنى: ۱-
- ② لفظة صدقة ماكان على الأهل والألارب: ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۱۱، ۱۲، ۱۷-
- ③ لفظة صدقة ماكان في سبيل الله: ۴، ۱۳-
- ④ لفظة صدقة ماكان على الجار: ۸، ۹-
- ⑤ لفظة صدقة ماكان عن جهد المقل: ۱۰-
- ⑥ لفظة صدقة ما يشيع الجائع: ۱۸-
- ⑦ لفظة إعانة السائل: ۱۴، ۱۵-

د غوره صدقې معيار ۱۵۱: په دې اعتبار سره صدقه غوره گرځي چه په صدقه کونکو کښې څه خاص امتیازی صفات وی مثلاً د هغه اخلاص زیات وی ب په حالت د احتیاج کښې صدقه کوی

① په دې اعتبار سره صدقه غوره گرځي چې هغې فائده عامه وی او د انسانو ورته احتیاج ډیر زیات دي

② په دې اعتبار سره صدقه غوره گرځي چه په چاپاندي صدقه کړې شوې ده هغه د ډیر احسان قابل وو یا زیات حقدار وو یا ننی ډیر بال بچ وو یا هغه خالص د الله تعالی په نوم سوال کړې وو هم

الفصل الأول

[۱۹۲۹] بهترینه صدقه

۱۹۲۹- (۱) [۱۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَحَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «غَيْرَ الصَّدَقَةِ مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِيٍّ [۳] وَأَوْبَدَ أَيْمَنٍ نَعُولُ» [۴] رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ عَنْ حَكِيمٍ وَخَذَهُ.

ترجمه: ① ابو هريره او حکيم بن حزام ښه روايت دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② بهترینه صدقه هغه ده چې بې پروايي سره بې ورکړي وي ③ او د صدقي ابتداء د هغه سړي څخه وکړه چې د هغه نفقه په تالرم وي، ④ بخاري او، امام مسلم ښه روايت يواځې د حکيم بن حزام ښه روايت څخه نقل کړي دي

حل الفات:- ① ظهري غي: کومه صدقه چه سره د مالدارۍ نه ورکړې شي ② وابدأ: او ابتداء کوه، مخکښې کوه، ③ نعل: أي: بمن فمؤنة: څوک چه ستا په کفالت کښې دی.

تسهيلات:

قوله: مَا كَانَ عَنْ ظَهْرِ غِيٍّ:

د مذکورې جملې په مفهوم کښې دوه احوال:- ددې لفظ دوه مفهومه دي

① صدقه کونکي ته د نفس غنا حاصله وی او هغه داسې چه هغه سخاوت خپل مال د الله تعالی په لار کښې داسې خرچ کوی چه د هغه د الله تعالی په ذات باندې مکمل او کامل يقين دي او هغه ددې خبرې نه مستغنی او بې پرواه دي چه د خرچ کولو نه پس به زما اهل او عيال څه خوړی لکه صديق اکبر ښه روايت چه او فرمانييل په کوم کښې مې د الله او د هغه د رسول ﷺ نوم پرېخوډي دي [الکاشف ۱۰۱۲/۲]

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الزكاة له باب لا صدقة الا عن ظهر غنى (رقم- ۱۵۲۶) ومسلم في كتاب الزكاة له باب بيان ان اليد العليا خير من اليد السفلى، وان اليد العليا هي المنفقة وان السفلى هي الاخفا (رقم- ۹۵ - ۱۰۳۴) وابوداود في كتاب الزكاة له باب الرجل يخرج من ماله (رقم- ۱۶۷۶) والسنن في كتاب الزكاة له باب أي الصدقة أفضل (رقم- ۲۵۱۲) واحمد في المسند ۴۰۲/۲.

⑦ که چرتة صدقه کونکی ته د نفس غنا حاصله نه وی لیکن هغه ته ذمال او دولت غنا حاصله وی چه خرج کولو نه پس هم هغه سره دومره مال باقی دی چه ذ هغه ذبال بیج دپاره کافی دی اولنی مفهوم زیات مناسب دی الکاشف ۱/۱۳۳/۴

قوله: «وَالْبَدَأُ بِمَنْ تَعُولُ»:

په خوچه کنبې د خپل اهل و عیال هغه شروع کول. - یعنی چه کوم خلق ستا پرورش کنبې دی صدقه ورکولو کنبې شمیر دی دهغوی نه شروع او کړه لکه چه اول خان دی اویا جهان دی

[۱۹۲۰] په بال بیج خرج کولو باندې د صدقې اطلاق

۸۰- (۳) (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا أُلْفِقَ الْمُسْلِمُ نَفَقَةً عَلَى أَهْلِهِ ① وَهُوَ يَحْسِبُهَا كَأَنَّهُ لَمْ يَصِدَّقْهُ» ②. «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

خوچه: ① د ابو سعید ② روايت دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ③ کوم مسلمان چې په خپل اهل (يعني بنخي او اقربا) باندې څه خرڅ کوي ④ او په هغې کې د ثواب توقع لري نو د هغه دا خرڅ به د هغه په حق کې (پره مقبوله) صدقه وي (بخاري مسلم)

حل التفات:- ① يَحْسِبُهَا: د ثواب طلبکاره وی

تسهيلات:

قوله: نَفَقَةً عَلَى أَهْلِهِ:

د اهل هغه روا: - د اهل نه خپله بی بی او تر دې رشته دار مراد دی په دې کنبې صدقه هم ده او صله رحمی هم ده یعنی ذیل ثواب دي

[۱۹۲۱] بهترینه اشرافی

۸۰- (۳) (۳) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «وَيُنَارُ أَنْفَقَتِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ⑤ وَبُنَارٌ تُصَدَّقَتْ بِهِ فِي رَقَبَةٍ ⑥ وَبُنَارٌ تُصَدَّقَتْ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ ⑦ وَبُنَارٌ أَنْفَقَتُهُ عَلَى أَهْلِكَ ⑧ أَغْلَطَهَا أَجْرُ الَّذِي أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ» ⑨. «رَوَاهُ مُسْلِمٌ».

خوچه: ⑤ ابو هريره ⑥ روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ⑦ يو دينار خو هغه دي چې ته يې د الله ﷻ په لاره کې (يعني په حج يا جهاد يا په طلب علم کې) خرڅ کړي ⑧ او يو دينار هغه دي چې ته يې د غلام په آزادولو کې خرڅ کړي ⑨ او يو دينار هغه دي چې په يومسکين يې خرڅ کړي ⑩ او يو دينار هغه دي چه ته يې په خپل اهل و عیال باندې خرڅ

① اخرجہ البخاری فی کتاب النفقات باب فضل النفقة علی الأهل (رقم- ۵۲۵۱) و مسلم فی کتاب الزکاة باب بیان أن البید العلیا خير من البید السفلی. وأن البید العلیا هی النفقة وأن السفلی هی الاغنة (رقم- ۹۵ - ۱۰۳۴) والنسائی کتاب الزکاة باب ای الصدقة أفضل (رقم- ۲۵۴۵) واحد فی السند ۲۷۴/۵

② اخرجہ مسلم فی کتاب الزکاة باب فضل النفقة علی العیال والسلوک. وإثم من ضیعهم أو حبس نفقتهم عنهم (رقم- ۳۹ - ۹۹۵) واحد فی السند: ۴۷۶/۲

کړې ۳] په دې ټولو دینارونو کې د ثواب په لحاظ د ټولو څخه لوی دینار هغه دي کوم چې نا په خپل اهل و عیال خرج کړي وي (مسلم).

تسهيلات:

قوله: أَعْظَمُهَا أَجْرُ الَّذِي أَنْفَقَهُ عَلَى أَهْلِكَ:

په اهل و عیال باندې زیات ثواب ملایمو دوه وجوهات: - ① په اهل و عیال باندې د خرج کولو ثواب زیات په دې وجه دي چې په دې کښې صله رحمې هم ده او صدقه هم ده لهدا د وچند اجر به ملایمې په ځینې روایاتو کښې ددې صراحت موجود دي: عَنْ سَلَمَانَ بْنِ عَامِرٍ..... إِنَّ الصَّدَقَةَ عَلَى ذِي الرَّحِمِ نِشَانُ صَدَقَةِ وَصَلَةٍ.

② یا په دې وجه ثواب زیات دي چې هغه خیراتونه د نفل وو او دا خرج فرض دي اکثر فرض نفلی نه بهتر وي

[۱۹۲۲] صدقې بهترين مصرف

۳۴- () (۱۳) عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَفْضَلُ دِينَارٍ يُنْفِقُهُ الرَّجُلُ دِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى عِيَالِهِ» ③ «وَدِينَارٌ يُنْفِقُهُ عَلَى أَصْحَابِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» ④. رَوَاهُ أَهْلُهُ.

ترجمه: ① حضرت ثوبان رضي الله عنه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایې ② بهترين دینار هغه دي چې یو سړي یې په خپل اهل و عیال خرج کړي ③ او بهترين دینار هغه دي چې یو سړي یې په خپل هغه څاروی باندې خرج کړي کوم چې د جهاد، غزا، د پاره پالل شوي وي ④ او بهترين دینار هغه دي چې یو سړي یې په خپل هغه دوستانو باندې خرج کړي کوم چې د الله ﷻ په لار کې جهاد کونکي وي (مسلم).

حل الفات: ①- فی سبیل الله: دالله په لار کښې مثلاً جهاد، حج، طلب دعلم وغیره

تسهيلات: قوله: أَفْضَلُ دِينَارٍ يُنْفِقُهُ الرَّجُلُ:

د صدقې درې مصرف: - په دې حدیث پاک کښې د مصرف درې مقامات ذکر شوي دي په دې درې وارو کښې خپل مال خرج کول په نورو ځایونو کښې د خرج کولو څخه بهتر دی په درې وارو کښې افضل مصرف: - باقی په دې درې وارو کښې کوم یو افضل دي نود دي انحصار په موقع او محل دي که د جهاد ضرورت زیات دي نو په غازیانو باندې خرج کول افضل دی او که کور و الا زیات ضرورت مند وی نو بیا خپل اهل و عیال باندې خرج کول بهتر دی

① اخرجه مسلم فی کتاب الزکاة/باب فضل النفقة علی العیال والسلوک. وإلم من ضمیمهم أو حبس نفقتهم منهم (رقم)

[۱۹۳۲] | په بال بچ باندې د خرج کولو ثواب

۴۴- (۱) (۵۱) «وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ [۷۱] أَيْنَ أَجْرُ أَنْ أَتَيْتُ عَلَى بَنِي أَبِي سَلَمَةَ، أَمْ أَهْمُ بَنِي أَبِي سَلَمَةَ؟» فَقَالَ: «أَتَيْتُ عَلَيْهِمْ، فَفَلَّكَ أَجْرُ مَا أَتَيْتُ عَلَيْهِمْ» [۷۲] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۷۱] د مؤمنانو مور بي بي ام سلمه رضی اللہ عنہا فرمایي چې: یوه ورځ، ما عرض وکړو یا رسول الله ﷺ [۷۲] د ابوسلمه په زامنو باندې په خرچ کولو کې زما د پاره ثواب شته که نه؟ حالانکه هغه زما زامن دي [۷۳] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې په هغوی خرچ کوه کوم شي چې ته په هغوی خرچ کوي د هغه به ثواب درکول کيږي «بخاري مسلم»

تسهيلات:

قوله: [أَمْ أَهْمُ بَنِي:]

په خپلو بچو د خرچ کولو فضيلت: حضرت ابوسلمه رضی اللہ عنہ يو صحابی وو ام سلمه رضی اللہ عنہا اول د هغوی په نکاح کښي وه چه د هغه انتقال اوشو نو ام سلمه کونده شوه د ابوسلمه رضی اللہ عنہ نه دهغې اولاد وو کوم وخت چه ام سلمه رضی اللہ عنہا د حضور پاک په نکاح کښي راغله نودا يتيمان بچی هم ورسره راغلل ام سلمه رضی اللہ عنہا به په هغوی باندې خرچ کولو لیکن خیال نی دا وو چه خپل اولاد دې په دوی باندې خرچ کولو کښي به څه ثواب ملاؤ شی کله چه نی د حضور پاک نه تپوس اوکړو نو رسول الله ﷺ ورته وفرماییل په دوی باندې خرچ کوه ثواب به ملاوېږي

[۱۹۳۴] | خپلي پنځي يا خپل خاوند ته د زکات ورکولو حکم

۴۴- (۱) (۶۱) «وَعَنْ زَيْنَبِ امْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۷۴] تَصَدَّقْ بِنِصْفِ الْبُيُوتِ وَتَوَيْنَ خَلِيْقِكَ [۷۵]» [۷۶] قَالَتْ: فَرَجَعْتُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ فَقُلْتُ: [۷۷] إِنَّكَ رَجُلٌ غَنِيٌّ ذَاتُ الْبَيْتِ [۷۸] وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَدْ أَمَرَنَا بِالصَّدَقَةِ فَأَيُّهُ قَاتِلُهُ [۷۹] إِنْ كَانَ ذَلِكَ بِجِزَاءٍ عَنِّي وَالْأَمْرُ قَتْلًا إِلَى غَيْرِكُمْ [۸۰] قَالَتْ: فَقَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ: بَلَى الْبَيْتُ أَتَيْتُ [۸۱] قَالَتْ: فَأَنْطَلَقْتُ لِقَاءِ الْأَمْرَاقِمِينَ الْأَعْمَارِ [۸۲] بِأَبِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَاجَتِي حَاجَتَهَا [۸۳] قَالَتْ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَدْ أَلْفَيْتُ عَلَيْهِ الْمَنَابِتَ.

توجه: [۷۴] د عبدالله ابن مسعود رضی اللہ عنہ ښځه بي بي زينب رضی اللہ عنہا وايي چې ريو خل، د ذکر او نصيحت په مجلس کې، ښځي مخاطب کولو سره، رسول الله ﷺ وفرمایل [۷۵] چې اي د

(۱) اخرجہ البخاری فی کتاب الزکاة/باب الزکاة علی الزوج والأیتام فی الحجر (رقم-۱۸۶۷) وسلم فی کتاب الزکاة/باب فضل الصدقة والصدقة علی الأقرین والزوج والأولاد، والوالدین ولو کانوا مشرکین (رقم- ۵۷ - (۱۰۰۱) واحد فی السند: ۵۰۳/۳

(۲) اخرجہ البخاری فی کتاب الزکاة/باب الزکاة علی الزوج والأیتام فی الحجر (رقم-۱۸۶۶) وسلم کتاب الزکاة/باب فضل الصدقة والصدقة علی الأقرین والزوج والأولاد، والوالدین ولو کانوا مشرکین (رقم- ۵۵ - (۱۰۰۰) والسنانی کتاب الزکاة/باب الصدقة علی الأقارب (رقم- ۲۵۸۳) وابن ماجه کتاب الزکاة/باب الصدقة علی ذی قرابه (رقم- ۱۸۳۴) واحد فی السند: ۳۶۳/۶

بنحو جماعتہ صدقہ او خیرات کوی اگر کہ ہفہ ستاسو د زیوراتو څخہ وی [۵] بی بی زینب رضی اللہ عنہا وایي د دي په اوریدوسره زه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د مجلس څخہ عبداللہ بن مسعود رضی اللہ عنہ ته راغلې او هغه ته می اوویل [۶] چې ته خالی لاس یعنی مفلس سړي یی [۵] او رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مونږ ته د صدقي کولو حکم راکړي دي نو ته د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خدمت ته ورشه او تپوس او کړه [۶] چې آیا دا صدقه به زما د پاره کافي وي که نه؟ [که تاته او ستا اولاد ته زما صدقه درکول زما د پاره کافي کیږي نو بیا به تاته صدقه درکړم او که دا زما د پاره کافي نه وي نو بیا به ستا څخه علاوه په نورو خلقو باندې په طور د صدقه خرج کړم [۷] بی بی زینب رضی اللہ عنہا وایي چې عبداللہ ابن مسعود رضی اللہ عنہ ماته اوویل چې ته پخپله ورشه [او د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم څخه په دي باره کې پوښتنه وکړه] [۸] نو زه خپله د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې حاضره شوم هلته څه گورم چې د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پر دروازه د انصارو یو ښځه ولاړه وه او [هلته د راتلو زمونږ د دواړو حاجت یو شان وو یعنی هغه هم د دې خبرې معلومولو د پاره راغلي وه چې آیا زه د خپلي صدقي مال خاوند او د هغه متعلقینو ته ورکولي شم که نه؟] [۹] بی بی زینب رضی اللہ عنہا وایي چې د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ذات اقدس د هیبت او عظمت پیکر (مجسمه) وه مونږ ته حضور صلی اللہ علیہ وسلم ته د ورتلو جرأت ونه شو

هل القاتل: -- ① خُلِّي: د خَلَّى جمع ده، وَهُوَ مَائِيَّةٌ: کوم څه چه ښځې خپل ښانت جوړوي هغې ته حل وائی ② خَفِيفٌ: أي قَلِيلٌ: یعنی لږ دی، سَبِکٌ دى، ③ خَفِيفٌ ذَاتُ الْكَيْدِ: یعنی خالی لاس، فقیر، ④ مَرَقًا: خرج به ني کړم ⑤ حَاجَتِي وَحَاجَتُهَا: یعنی دکومې مسئلې د معلومات دپاره چه زه تلې ووم دغه شان مسئله دې ښځې ته هم پېښه شوې وه ⑥ الْمَنَابَةُ: أي هَمَّةٌ وَعَظْمَةٌ عَالِيَةُ النَّاسِ: یعنی الله تعالى نبی علیه السلام ته ربع او دېدېه او لونې شان ورکړې ووجه خلق به ترې یریدل او تعظیم به ني کولو، نو چا به په ورتلو کښې زړورتیا هم نه شوه کولې

[۱] فَقَالَتْ: فَفَرَجَ عَلَيْنَا بِلَالٌ فَقُلْنَا لَهُ: أَيُّ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] فَأَخْبَرَهُ أَنَّ أَمْرًا تَيْنِي بِالْبَابِ سَأَلْتُكَ [۳] أَكْثَرُ الصَّدَقَةِ عَيْنًا عَنْ أَوْ أَمْرًا يَنْبَغِي فِي مَجُورِيهَا [۴] وَلَا تُخْبِرُهُ مِنْ عَيْنٍ [۵] قَالَتْ: فَدَخَلَ بِلَالٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَسَأَلَهُ [۶] فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "أَيُّ الزَّانِبِ؟" [۷] قَالَ: أَمْرًا مِمَّنِ الْأَنْصَارُ وَزَيْنَبُ [۸] فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "أَيُّ الزَّانِبِ؟" [۹] قَالَ: أَمْرًا عِنْدَ اللَّهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "هَئِذَا،" "أَجْرُ ابْنِ أَجْرٍ الْقَرَابَةِ"، "وَأَجْرُ الصَّدَقَةِ"، "مُتَقَقٌّ عَلَيْهِ، وَالْأَفْطَرُ يُسْهِمُ."

توجهه [۱] او مونږ د هغه خاي څخه د تلو سره حضرت بلال رضی اللہ عنہ ته راغلو هغه ته مو اوویل چې ته د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خدمت ته ورشه [۲] او ورته اووايه چې په دروازه کې دوه ښځې ولاړې دي او ستا صلی اللہ علیہ وسلم څخه پوښتنه کوي [۳] چې آیا خپلو خاوندانو ته او هغه يتيمانو ته چې دهغوی په پرورش کې دي هغوی ته صدقه ورکول به د هغه ښځو د پاره کافي وي [۴] خو

گوره چې نبی کریم صلی الله عليه وسلم ته دا مه وایه چې مونږ څوک یو [یعنی هغوی د جېل خان د ظاهرولو څخه په بچ کیدو کې مبالغه وکړه چې په دی باره کې د ریا څه شایبه رانشی [۵] بی بی زینب رضی الله عنها وایی چې حضرت بلال رضی الله عنه نبی کریم صلی الله عليه وسلم ته ورغی او هغه مسئله یې خنې وپوښتله [۶] اول نبی کریم صلی الله عليه وسلم د هغه څخه پوښتنه وکړه چې هغه دوه ښځې څوک دي [۷] بلال رضی الله عنه ورته اوویل چې یوه خو د انصارو یوه ښځه ده او دویمه زینب رضی الله عنها ده [۸] نبی کریم صلی الله عليه وسلم د هغه څخه پوښتنه وکړه چې کومه زینب؟ ځکه چې د زینب په نامه خو ډیرې ښځې دي [۹] بلال رضی الله عنه اوویل چې د عبدالله ابن مسعود ښځه بیا نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمایل چې هغوی ته ورشه او ورته اووايه [۱۰] چې په دي صورت کې د هغوی دپاره دوچنده ثواب دي یو د حق قرابت د ادا کولو، او دویم د صدقې ورکولو بخاري مسلم، الفاظ د مسلم دي

حل الفتا: - ④ اقسام: د یتیم جمع ده، ⑤ مجرمان: د مجرم جمع ده أي فی تزیینت: یعنی ددوی په پرورش کېږي دی

تسهيلات:

قوله: وَلَوْ مِنْ خِلْتِكُنَّ:

ددې نه په واضحه توگه باندې د احنافو مسلک ثابتېږي د چا په نیز چه د ښځو په کونکې زکوة دي مسئله اول تیره شوې ده

قوله: بَلَى الثَّيِّبَةُ:

د عبدالله بن مسعود په جواب کېږي ژوروالي: - حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه ډیر ښکلې جواب ورکړو په کوم سره چه د سړي اوچتوالي هم په خانی پاتې شو الله تعالی دي په هغوی باندې په کروړونو رحمتونه نازل کړي مطلب دا چه زه د زکوة اخستلو دپاره د دارالافتاء نه د دې مسئلې تېس نه شم کولې چه زما د ښځې زکوة زما دپاره صحیح دي که نه ته پخپله لاښه او معلومه کړه

قوله: وَأَمْرُ الصَّدَقَةِ:

دښځې اوځاوند یو بل ته د زکات په ورکولو په حکم کېږي مذاهب:

یعنی دوه اجرونه به ملاویږي یواجر به د صدقې ملاویږي او دویم د خپلولی او صله رحمی په دې کېږي دټولو فقهاو د احنافو اتفاق دي چه ځاوند خپلې ښځې ته د زکوة مال نه شی ورکولې ځکه چه دواړه خرچه کېږي مشترک دی په کوم سره چه سړي د خپل مال نه پخپله فائده اوچتولي شی ځکه ناجائز دی البته په دې کېږي اختلاف دي چه ښځه خپل ځاوند ته زکوة ورکولې شی که نه، دې کېږي اختلاف دي

① د امام محمد رضی الله عنه او امام ابویوسف رضی الله عنه په نیز ښځه خپل ځاوند ته زکوة ورکولې شی

خكه چه به مفاداتو كنيې اشتراك نشته

⑦ امام ابو حنيفه رحمه الله فرماني چه بنسخه هم خپل خاوند ته زكوة نه شي وركولې خكه چه دلته هم مفادات مشترك دي

بول لويق د دليل: - زير بحث حديث د دوى مستدل دې په دې كنيې چه د كوم صدقې ذكر دې هغې خكه واجبي صدقه مراد ده

بول لويق د دليل جواپ: - دا حديث د زكوة نه علاوه په يوبله صدقه خيرات او نفلي معاملاتو باندې حمل دې

د هريم لويق د دليل: - رسول الله صلى الله عليه وسلم فرماني: ((وَوَجَدَكَ عَائِلًا قَاتِلًا)) (الايه) او وې موندلې ته مفلس، بيانيې بې پرواه كړې. ددې په تفسير كنيې ونيلي شوې دي چه نبى كريم صلى الله عليه وسلم د دوى د بې بې په مال غنى او مالداره شو. معلومه شوه چه د بنخې په مالداره كيدو سره خوند مالدار شمارلې شي اوددې په عكس هم، نوهركله چه داسې ده نود خاوند خپلې بنخې ته زكاة وركول گويا چه د يوجيب نه اوبنكل اوبل جيب ته اچول دي اوبنكاره ده چه په دې سره زكاة څنگه اداكيدې شي

[۱۹۲۵] په خپلوانو د صدقې كولو الفضليت

دجـ (۴) [۱۴] «وَعَنْ مَيْمُونَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ أَنَّهَا أَعْتَقَتْ وَلَدَةً فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱۵] فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۱۶] فَقَالَ: "لَوْ أَعْطَيْنَا أَهْلَكَ كَانَ أَكْثَرُ لَأَجْرِكَ" «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ»

توجه: [۱۴] د مؤمنانو مور بي بي ميمونه رضي الله عنها بنت حارث ته په باره كې منقول دي چې هغې يو خل د رسول صلى الله عليه وسلم په زمانه كې يوه وينځه آزاده كړه [۱۵] او رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې د هغې تذكره وكړه [۱۶] نبى كريم صلى الله عليه وسلم و فرمايل چې كه تا هغه وينځه خپل ماما ته وركړي وي نو تاته به ډير زيات ثواب حاصليدي (بخاري مسلم)

حل الفتا: ① - وَلَدَةً: اُنْى جَارِيَةٌ مَوْلُودَةٌ فِى مِلْكِنَا: وينزه اوچا ونيلى دى چې وليده داسې وينځې ته واني چې دخپل ملوك غلام او د وينځې د خيتې نه پيدا شوې وي

② اُخْوَال: د خال جمع ده، ماما ته واني

تسهيلات:

قوله: لَوْ أَعْطَيْنَا أَهْلَكَ كَانَ أَكْثَرُ لَأَجْرِكَ:

په رښته دار باندې د صدقې كولو الفضليت: - ستا ماما ته د يو خدمتگار ضرورت وو په دې وجه كه تا هغه ته دا وينځه وركړې وې نو تاته به دوچند اجر ملاؤ شوې وې يو د صله رحمى او

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الهبة وقضائها والتحريض عليها/باب هبة المرأة لغير زوجها وعنفها. إذا كان لها زوج فهو جائز. إذا لم تكن سفهية. فإذا كانت سفهية لم يحز (رقم ۲۵۹۲) وسلم في كتاب الزكاة/باب فضل التفقة والصدقة على الأقربين والزوج والأولاد. والوالدين ولو كانوا مشركين (رقم ۴۴ - ۹۹۹) وابوداود كتاب الزكاة/باب في صلة الرحم (رقم - ۱۶۹۰)

بل صدقې او په دې خبره کښې څه شک دې چې دوه نیکې د یوې نیکې څخه بهترې دي
ایضا، ددې څخه معلومه شوه چې صله رحمې د غلام آزادولو څخه هم افضله ده
[۱۳۶] | د دروازې په اعتبار سره د احسان استحقاق

— (۱) [۸۱] «وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ لِي جَارَتَيْنِ [۲] فَأَلَى أُحَدَهُمَا أَهْدَى [۳] قَالَ: "إِنِّي أَفْرِيهُمَا مِنْكَ يَا أَبَا" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: [۲] د ام المومنین بي بي عائشې (رضی الله عنها) په باره کې منقول دي چې هغې عرض وکړو چې یا رسول الله (ﷺ) زما دوه گاونډیان دي [۲] په هغوی کې چاته تحفه ولېږم؟ یعنې مخکې یا زیاته چاته ورکړم؟ [۳] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې هغه گاونډی ته چې د هغه دروازه تاته زیاته نژدې وي (بخاري)

تسهيلات:

قوله: إِنْ لِي أَفْرِيهُمَا مِنْكَ يَا أَبَا:

د دروازې په اعتبار سره افریت: — که دیوکس دوه گاونډیان وي او په دوی کښې د یو گاونډی دیوال زیت نژدې وي او د بل دروازه زیاته نژدې وي نو دا د چا دروازه چې نژدې ده هغه به مقدم گرځولي کیږي

د حدیث مفهوم: — په دې خبره پوهیدل پکار دي چې دلته په حدیث پاک کښې حصر مراد نه دي یعنې د رسول کریم (ﷺ) د ارشاد مطلب دا نه دي چې صرف هغه ته دې ورکړې شی او هغه بل ته دې ورته کړې شی بلکه مراد ترې دادې چې اول یا زیات دې هغه گاونډی ته ورکړې شی د چا دروازه چې نژدې وي او ددې وجه په ظاهره دا معلومیږي چې د کوم گاونډی دروازه زیاته نژدې وي او د هغه سره ملاقات کول او تگ راتگ زیات وي نو په دې وجه دهغه د حالاتو علم هم زیات وي لهذا هغه سره د محبت اود سلوک معامله اولی ده

[۱۳۷] | په ترککاری کښې د گاونډیانو خیال ساتل

— (۱) [۹۱] «عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "إِذَا طَلَعَتْ مَرْقَةُ فَأَكْبِرْ مَا عَا [۳] رَوَاهُ أَحْمَدُ جِيرَانُكَ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۲] ابودر (رضی الله عنه) روایت کوي چې رسول الله (ﷺ) وفرمایل [۲] هرکله چې ته ښوروا پخوي نو په هغې کې اوبه زیاتي اچوه [۲] او د خپل گاونډی خیال ساته (مسلم)
حل الکفان: — ① طَلَعَتْ: پخوي. ② مَرْقَةُ: خوروا

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الهبة وفضلها والتحريض عليها / باب من يبدأ بالهدية (رقم - ۲۵۹۵) واحد في السند ۱۷۵/۶
(۲) اخرجه مسلم في كتاب البر والصلة والآداب / باب الوصية بالعجار والإحسان إليه (رقم - ۱۴۲ - ۲۶۲۵) والدارسي
حديث رقم ۲۰۷۹

تسهيلات

قوله إِذَا صَلَّيْتَ مَرَّةً فَأَكْثِرْ مَاءَهَا:

هـ خوروا و زیاتو حکم:- دلته دخوروا ذکر دې د غوښې وی او که د بل څیز (نې فیهما) یعنی ترکاری کښې اوبه زیاتې واچوه چې گواندیانو ته نې هم ورکړې صرف د خپلو خواهاشو د لذتونو خیال مه ساتی بلکه د گواندې هم خیال ساتی. اگر چې خوروا زیاتولو کښې به لذت کښې کمې راشی خو ددې په ذریعه به گواندیانو سره تعلقات زیات شی ابن تملک رحمته فرمائی چې په اوبو خوروا کښې د اوبو د اچولو حکم گواندې ته درښولو دحرص په وجه دی اگر چې لذت په کښې هم نه وی (مراقبة ج ۴ ص ۳۲۱):

الفصل الثاني

[۱۹۲۸] ذ غریب د صدقې الفضلیت

۱۰۳۸- (۱۰۱۰) «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ؟ [۱] قَالَ: "جَهْدُ الْقَلْبِ، وَابْدَأْ بِعَيْنِ تَعْنِي". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجه:- [۱] د ابوهریره رضی الله عنه په باره کې منقول دي چې هغه عرض وکړو یا رسول الله ﷺ کومه صدقه د زیات ثواب باعث ده؟ [۱] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې د کم مال لرونکي په صدقه ورکولو کې زیات سعی او کوشش کول [۲] او د صدقي مال مخکې هغه سړي ته ورکړه چې د هغه د ژوند ضروریات ستا د ذات سره تړلي وایسته یعنی ستا اهل و عیال، وي (ابوداؤد)

حل الفات:- ① جَهْدُ الْقَلْبِ: کوشش، محنت. ② الْقَلْبُ: لږ مال لرونکي (مراد ترې غنی القلب دي. ③ ابداً: او ابتداء کوه، مخکښې کوه. ④ تَعْنِي: أي: بِجَهْدٍ قَلْبِي: څوک چه ستا په کفالت کښې دی

تسهيلات

قوله قَالَ: جَهْدُ الْقَلْبِ:

هـ جهد القلب هغه مراد:- جهد خو محنت مزدورنی ته وانی دلته په صدقه کولو کښې اخلاص کول او پوره کوشش کول مراد دی مال کم دې خو په خپل زړه باندې کانړې کیځودوسره د الله تعالی په لار کښې مال ورکوی العقل دا د قلیل او قلت نه دي مراد ترې هغه خلق دی چا سره چه د صدقي دپاره مال بالکل کم وی عربی محاوره ده "جهد العقل" معناه: یعنی چا سره چه مال نه وی هغه د ژړا نه بغیر څه کولې شی

کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل هغه په خپل اهل (یعني ښځه، مور او پلار او نور اقربو) باندې خرج کړه [۵] هغه اوویل چې ما سره یو بل دینار دي نبی کریم صلی الله علیه وسلم دا بدلول دی ورته وفرمایل چې هغه په خپل خادم باندې خرج کړه [۶] بیا هغه اوویل چې ما سره یو بل دینار دي نبی کریم صلی الله علیه وسلم نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې اوس ته ددې په باره کې زیات پوهیږي (یعني اوس د دې څخه روسته مستحق ته بهتر پیژني چې ته څوک مستحق وگني هغه ته یې ورکړه، «ابوداؤد نسایی»
تسهيلات:

نو: -- ددې حدیث شرح په د بل حدیث په تسهیل کښې ذکر ده

[۱۹۴۱] بدترین سوال لکړي

عن ابن عباس قال قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - [۱] «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَنْ خَيْرُ النَّاسِ: رَجُلٌ مَمْلُوكٌ يُعَانِ قَرِيبَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۲] أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِالَّذِي يَتْلُوهُ [۳] رَجُلٌ مُعْتَزِلٌ فِي غَنِيمَةٍ لَهُ [۴] يُؤَدِّي حَقَّ اللَّهِ فِيهَا [۵] أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَنْ خَيْرُ النَّاسِ: رَجُلٌ يُسْأَلُ بِاللَّهِ وَلَا يُعْطِي بِهِ» [۶]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: [۱] ابن عباس رضی الله عنهما روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] آیا زه تاسو ته دروښایم چې ښه سړي څوک دي [۳] هغه سړي دي چې د الله ﷻ په لار کې د اس واگی نیولي ولاړ دي. (یعني د جنگ په میدان کې په اس سور او د جنگ په انتظار وي) [۴] آیا زه تاسو ته دروښایم هغه کوم سړي دي چې د مذکوره بالا سړي (یعني مجاهد، مرتبي ته نزدې دي) [۵] هغه سړي دي چې د خپلو څو بزو سره یې گوشه نشیني اختیار کړی ده [۶] او د الله تعالی ﷻ حق ادا کوي (یعني هغه د څو بزو اخستو سره د خلقو څخه لرې په یو ځنګل کې د خپلو بزو سره وسیږي او د هغې په وخت زکات ورکوي) [۷] آیا زه تاسو ته وښایم چې بدترینه سړي څوک دي [۸] هغه سړي دي چې د هغه څخه د الله ﷻ په قسم سره سوال وشي (یعني سوالګر د هغه څخه په دې طریقه څه غواړي چې ستا دي په الله ﷻ قسم وي چې ماته څه راکړه خو هغه د سایل (سوالګري) سوال نه پوره کوي (ترمذي، نسایی، دارمي)
حل المسائل: -- ① مُنْبِت: أي: أَمَدُ: نیونکې وی ② عَنَاب: واځې. ③ مُعْتَزِلٌ: أي: مُتَعَاذٌ: لرې کیدونکې او جدا کیدونکې وی دخلقو نه ④ يَسْأَلُ بِاللَّهِ: یعنی د الله تعالی د نوم واسطه وروکولوسره د هغه نه سوال اوکړې شی مګر هغه څه ورته کړی

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن کتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء أي الناس خير (رقم- ۱۶۵۲) والنسائي کتاب الزکاة/باب من يسأل بالله عز وجل ولا يعطى به (رقم- ۲۵۶۹) ومالك فی الموطأ کتاب الجهاد/باب الترغيب فی الجهاد (رقم- ۴)

تسهيلات:

قوله: أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِمَنْزِلِ النَّاسِ:

دمجاهد فضيلت:- يعنى دتولو خلقونه افضل هغه غازى اومجاهد دې چه هروخت اسونه تيار ساتى اود جهاد په انتظار وى كله هم چه د يوطرف نه د كافرانو شور شرابه اورى په منډه هغه طرف ته ځى اود الله تعالى په لار كښې مرگ لتوى

ه شار جينو په تعذيب (حذف مثل) باندې اشكال:- حافظ فضل محمد د دې حديث په شرح كښې ليكي دلته ټولو شار جينو كلمه د تمريض سره دا كلام كړې دې چه په دې حديث كښې داسې عبارت محذوف دې "اي من هومن خير الناس" يعنى داسې سړې چه د نورو خو خلقونه يو ښه سړې وى يعنى د ټولو نه افضل نه وى بلكه د افضل خلقونه يو كس وى

دمحذوف كتر لو وچه: شار جين فرمانى چه دا محذوف ځكه اخستلي كيږي چه كيډې شى ددې غازى اومجاهد نه بل څوك سړې زيات بهتروى د شار جينودا كلام او احتمال په خپل ځاى په سر سترگو قبول دې ليكن په دې سره د حضور پاك په كلام كښې د محذوف عبارت لگولويې خايه تكلف لازم راځي كله چه په حديث كښې مجاهد د ټولو خلقونه افضل گرځولي دې اود قرآن پاك اعلان دې (وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا) دې نه پس كومه يوه مجبوري ده چه مجاهد افضل نه دې؟

قوله: يُنَالُ بِاللَّهِ وَلَا يُعْطَى بِهِ:

دمذكوره جملي په مفهوم كښې درې اقوال:- شيخ عبدالحق محدث دهلوى ليكي

① "يُنَالُ" دمعلوم صيغه ده او "لَا يُعْطَى" دمجهول صيغه ده يعنى د الله تعالى په نوم باندې سوال كوى مگر يوسړې هغه ته د الله تعالى په نوم باندې نه وركوى دا د هغه سړى حال دې چه پخپله سوالگر دې هغه د الله تعالى د نوم بې حرمتى او كړه چه دمعمولى مال دپاره نى هرځاى پيش كړو او چاڅه هم ورنه كړل

② "يُنَالُ بِاللَّهِ" دمجهول صيغه ده او "لَا يُعْطَى" دمعلوم صيغه ده ترجمه داسې ده چه په خلقو كښې بدترين سړى هغه دې چه دهغه نه د الله په نوم باندې سوال او كړې شى مگر هغه د الله تعالى په نوم باندې وركړه نه كوى دا د هغه سړى حال بيان كړې شو د چانه چه سوال كولې شى سانل نه بلكه مسؤل دې هغه د الله تعالى د نوم په احترام كښې هيڅ ورنه كړل (الشعة المعات)

③ "يُنَالُ" دمعلوم صيغه او "لَا يُعْطَى" هم دمعلوم صيغه ده مطلب دا چه پخپله د الله تعالى په نوم باندې د الله تعالى واسطه وركولو سره غوښتنه كوى ليكن چه كله هم د دغه الله تعالى په نوم ده نه څوك غواړي نودې د الله تعالى په نوم باندې هيڅ نه وركوى دا دهغه

سری حال دې چه بخپله سائل هم دې اومسول هم دې هغه د الله تعالی په نوم باندې خپل کار اوویستلو لیکن ذبل کارنی د الله په نوم باندې اونه کړو دا دریم احتمال دې اوممكن ده چه په دې حدیث کښې ددې احتمال گنجانش وی ما د یو شارح په کلام کښې دا احتمال نه دې لیدلې ممکن ده چه چا لیکلې وی ما په حدیث کښې دغور کولونه پس دا اولیکلو که صحیح وی نو قبول نی کړنی گنی پریردنی

[۱۹۴۲] سوال کونکې خالی لاس نه واپس ګول

۱۱۳ (۱) - (۱۱۳) وَحَنِ ابْنِ عُمرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «رَدُّوا السَّابِلَ وَلَوْ بِظُلْفٍ مُخَرَّقٍ». رَوَاهُ مَالِكٌ وَالنَّسَائِيُّ وَرَوَى التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَمُعَاذٌ.

توجه: ۱۱۳ بی بی ام بجید رحمہ اللہ وایی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ۱۱۳ سوالګر د څه ورکولو سره واپس کوی! اگر که هغه سوزیدلې نوک وي مالک، نسایی، ترمذی او ابوداود د دې هم معنی روایت نقل کړي دي

حل القلم: - ۱۱۳ رُتُوا: واپس کوی، ۱۱۳ ظلف: نوک مراد ترې معمولی څیز دې ۱۱۳ مُخَرَّقٌ: سوزیدلې، دا د مبالغې په طور دی،

تسهيلات

قوله: يَظْلِفُ مُخَرَّقٌ:

د ظلف معنی د ګر ګولو غغه فرض: - سوزیدلې کور د هیڅ مطلب نه وی یوبې فاندې څیز وی حضور پاک د دې تذکره د مبالغې په توګه کړې ده مراد دادې چه د قلیل نه قلیل اود کم نه کم تر څیز ولې ورته کړې مګر سائل خالی لاس مه واپس کوه

[۱۹۴۲] د محسن د بدلي خلاصولو ترغیب

۱۱۴ (۱) - (۱۱۴) وَحَنِ ابْنِ عُمرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَنْ اسْتَعَاذَ مِنْكُمْ بِاللَّهِ فَأَعْيَدُوهُ [۱] وَمَنْ سَأَلَ بِاللَّهِ فَأَغْطَوْهُ [۲] وَمَنْ دَعَاكُمْ فَأَجِيبُوهُ [۳] وَمَنْ صَنَعَ إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافُوهُ [۴] فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا مَا تُكَافِيهِ فَاذْعُوهُ [۵] حَتَّى تَرَوْا أَنْ قَدْ كَفَّ الْمُعْصِيَةُ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ.

توجه: ۱۱۴ ابن عمر رحمہ اللہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرماییل ۱۱۴ کوم سري چې ستاسو څخه د الله ﷻ په واسطه پناه وغواړي نو هغه ته پناه ورکوی ۱۱۴ او کوم سري چې ستاسو څخه د الله ﷻ په نامه څه وغواړي نو د هغه سوال پوره کوی ۱۱۴ او کوم سري چې تاسو د طعام د پاره راوبلي (يعني ستاسو دعوت وکړي) نو د هغه دعوت قبلوی (په شرط د دې

(۱) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الزکاة/باب حق السائل (رقم-۱۶۶۷) والترمذی کتاب الزکاة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی حق السائل (رقم-۶۵۰) ومالك فی الوسطا کتاب صفة النبی صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء فی الساکین (رقم-۸) واحد فی السند ۸۳۵/۶

(۲) اخرجه ابوداود فی السنن کتاب الزکاة/باب عطية من سأل باه (رقم-۱۶۷۲) والنسائي کتاب الزکاة/باب من سأل باه

فروجل (رقم-۲۵۶۷) واحد فی السند ۶۸/۲

چې څه حسې يا شرعي مانع نه وي، [۹] او کوم سړي چې ستاسو سره، قولې يا فعلې، احسان وکړي نو تاسو هم د هغه بدله ورکړئ، يعنې تاسو هم د هغه سره هغه شان احسان وکړئ، [۱۰] او که تاسو مال وزر بيا مومي چې د هغه بدله ورکړئ نو بيا د خپل محسن د پاره دعا کوئ [۱۱] تر دې چې تاسو پوهه شئ چې تاسو د هغه بدله ورکړه، احمد، ابوداؤد، نسايي، حل النکاح: - [۱۲] اَلْتَقَاذُ: چاچه تاسو ته فریاد او کړو او پناه نې درنه او غوښتله [۱۳] صَئَةُ: أي اُخْسَنَ احسان او کړی، [۱۴] مَقْرُوفًا: نیکي، که قولې وی او که فعلې وی، [۱۵] لَكَافَتْهُ: ای مِثْلَ مَا اُخْسَنَ لَكَ، يعنی پوره بدله ورکړئ، نیکي ورسره او کړئ څنگه نې چه تاسو سره کړې ده، [۱۶] كَانَتْ ثَمَرَةً: ای قَدْ اُذْخِرَتْهُ، يعنی چه تاسو نې بدله ورکړه نو يقينا چه دهغه حق مو پوره ادا کړو

تسهيلات:

قوله: دَعَاكُمْ:

يعنی د خوراک په دعوت ئې راوغوښتلو يا که څه شرعي ممانعت نه وی نودا قبلونی

قوله: فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا مَا تُكَافِئُوهُ:

د احسان د بدلې خلاصولو غوره طريقه: - دا د مکافات نه دې د بدلې ورکولو په معنی کښې دې اوچه تاسو بدله نه شي ورکولې نو د احسان کونکي دپاره دعا کونی تاسو پخپله خیال او کړنې چه تاسو د هغه د احسان حق بدله ورکړه په یو روایت کښې دې چاچه احسان کونکي ته او وویل جزاك الله خیر! نو هغه په بدله ورکولو کښې مبالغه او کړه يعنی ښه حق نې ادا کړو

[۱۹۴۴] [د الله تعالی په نوم د جنت څخه سواد بل څیز سوال کولو معافیت

«...» (۱۸) [۱۹] وَ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : [۲۰] «لَا يُسْأَلُ بِوَجْهِ اللَّهِ إِلَّا الْجَنَّةُ» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۲۱] حضرت جابر رضي الله عنه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل [۲۲] د الله ﷻ د ذات په واسطه د جنت څخه علاوه بل څه مه غواړئ، (ابوداؤد، حل النکاح: - [۲۳] بِوَجْهِ اللَّهِ: أي بِذِيَّةٍ، يعنی د الله د ذات په واسطه

تسهيلات:

قوله: لَا يُسْأَلُ بِوَجْهِ اللَّهِ إِلَّا الْجَنَّةُ:

د مذکورہ جملې په مایوم کښې هوه اقوال، - [۲۴] د الله تعالی په نوم باندې د دنیا څه څیز نه شي غوښتلې ځکه چه دنیا فانی او حقیر څیز دې ددې د حاصلولو دپاره د الله تعالی دومره لوئی نوم نه دی استعمالول پکار که چرته یو سړي دا لوئی نوم د څه مقصد دپاره استعمالول

عواری نو د جنت غوینتو دپاره دې داسې استعمال کړی "اللهم انی اسألك الجنة باسمک الکرم و بوجهک العظیم" یعنې ای الله ماله دخپل نوم او عظمت په واسطه جنت راکړه د حدیث دا مفهوم ډیر واضح دې

○ ځانته تعالی ذات واسطه جوړولوسره دخلقو نه هیڅ هم مه غواړنی ځکه چه کله دا او نیلې شوچه دالله تعالی په نوم باندې صرف جنت غواړنی او ښکاره خبره ده چه جنت یو داسې څیز دې کوم چه دخلقو نه نه شی غوینتی ددې مطلب دا شو چه دالله تعالی په نوم نن دې هیڅ هم مه غواړنی

الفصل الثالث

[۱۹۴۵] د غوره څیز صدقه هکولو ترغیب

۴۰- (۱۴۱) عَنْ أَنَسٍ قَالَ: «كَانَ أَبُو طَلْحَةَ أَكْثَرَ الْأَنْصَارِ بِالْمَدِينَةِ مَالًا، مِنْ تَحْلٍ [۱] وَكَانَ أَحَبَّ أَمْوَالِهِ إِلَيْهِ بِرَحَاءَ [۲] وَكَانَتْ مُسْتَقْبَلَةَ الْمَسْجِدِ [۳] وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَدْخُلُهَا وَيَتَرَبَّصُّ مِنْ مَاءٍ فِيهَا طَيِّبٍ [۴] قَالَ أَنَسٌ: فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ [۵] نَزَلُوا إِلَيْهِ حَتَّى تَنْفِقُوا مِمَّا نَحِبُونَ [۶] (آل عمران: ۳۰) [۷] قَامَ أَبُو طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

ترجمه: [۱] حضرت انس رضی الله عنه وایي چې ابو طلحه رضی الله عنه د مدینې په انصارو کې د کجورو په اعتبار سره ډیر مالدار و[۲] په خپل مال کې د هغه د ټولو څخه زیات خویش بیرحانه نومي باغ و[۳] چې د مسجد نبوي بالکل مخې ته وو[۴] رسول الله ﷺ به اکثر دې باغ ته تشریف وړو او د هغه خای اوبه به یې څکلي چې ډیرې ښې، یعنې خوږې یا بلا شک شبه حلالي او پاکې، وې [۵] حضرت انس رضی الله عنه وایي چې کوم وخت دا آیت کریمه نازل شو [۶] نیکی یعنې (جنت)، ته تاسو تر هغه وخته پورې نه شی رسیدلي تر څو پورې چې تاسو د الله ﷻ په لار کې هغه څه خرچ نه کړې کوم شي چې ستاسو ډیر خوښ وي، [۷] نو ابو طلحه رضی الله عنه د رسول الله ﷺ په خدمت کې حاضر شو

[۱] فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ - تَعَالَى - يَقُولُ [۲] «لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا نَحِبُونَ» [۳] (آل عمران: ۳۰) [۴] وَإِنْ أَحَبَّ مَالِي إِلَى بَيْتِ رَحَاءَ [۵] وَأَفْضَلُ صَدَقَةٍ لِلَّهِ - تَعَالَى - [۶] أَرْجُو رَحَاءَ وَدُخْرَهَا عِنْدَ اللَّهِ [۷] فَصَعَبًا يَا رَسُولَ اللَّهِ حَيْثُ أَرَأَيْتَ اللَّهُ [۸] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «بِهِ بَرٌّ ذَلِكَ مَالُ رَايَةٍ [۹] وَكَذَلِكَ سَمِعْتُ مَا قُلْتُ، وَأَنْ لِي أَرَى أَنْ تُنْفِقَ فِي الْأَقْرَبِينَ» [۱۰] فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: أَفَعَلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ [۱۱] فَقَعَبَهَا أَبُو طَلْحَةَ فِي أَقَارِيهِ، وَبَنَى كَرْبَةً، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب الزكاة على الألفاظ (رقم- ۱۴۶۱) وسلم في كتاب الزكاة/باب فضل الصدقة والصدقة على الأقربين والزوجة والأولاد. والوالدين ولو كانوا مشركين (رقم- ۴۲ - (۹۹۸) واحد في السند ۱۴۱/۳

توجه: [۱] او عرض يي وکړو چې يا رسول الله ﷺ الله تعالى ﷻ فرمايي چې [۲] نيکي يعنې: جنت ته ترهغه وخته پورې نه شی رسيدلي تر څو پورې چې هغه څيز خراج نه کړي کوم چې ستاسو ډير خوښ وي، [۳] نو بيرحاه چې په ټول مال کې د ټولو څخه زيات زما خوښ دي [۴] زه هغه د الله ﷻ د پاره صدقه کوم [۵] او د دې آيت کریمه پيش نظر د هغې څخه د نيکي اميد لرم چې او اميد واري يم چې د الله ﷻ په نزد به زما د پاره د آخرت ذخيره شي [۶] پس يا رسول الله ﷺ دا قبول کړئ او چيرته چې الله تعالى ﷻ تان ﷻ ته وېنايي يعنې کوم خاي چې يې ته ﷻ مناسب گڼي دا خراج کړه، [۷] رسول الله ﷺ وفرمايل چې شاباس شاباس دا باغ خو د نفع والا مال دي [۸] څه چې تا اوويل ما واوريدل زما په نزد مناسب دا دي چې ته دا باغ په خپلو محتاجو اقرباؤ کې تقسيم کړه چې د صدقي د ثواب سره د صله رحمي ثواب هم درته حاصل شي، [۹] ابوطلحه ﷺ عرض وکړو چې يا رسول الله ﷻ ستا ﷻ د ارشاد مطابق عمل کوم [۱۰] نو ابوطلحه ﷻ هغه باغ په خپلو اقرباؤ او د تړه په زامنو کې تقسيم کړو. (بخاري مسلم)

حل الفان:- ① يَرْحَاهُ: دا د يو باغ نوم دې يا د ځاني نوم دې بَرَاهُ هغه ځاني ته وائي چه وونې بوتی پکې نه وی ② مُنْقَلَبَةً: مخامخ، ③ طَيِّبٌ: اَیْ خُلُوْا الْمَاءَ: خوږې اوبه، ④ يَرْحَاهُ: اَیْ خَيْرًا: نيکي، خير، ⑤ دُخْرًا: ذخيره ددې، فائده او ثمره ددې، ⑥ فَضْعًا: اَیْ اضْرَفْنَا: خراج نې کړه، ⑦ اَرَاكَ اللَّهُ: اَیْ فِی مَقَرِّ عِلْمِكَ اللَّهُ اِيَّاهُ: يعنې کوم مصرف کښې چه تاته الله تعالى د لگولو تعليم درکړې دې. يا دا معنی چه حِفْظٌ شَت: څنگه چه ستا خوښه وی (خرچ نې کړه)، ⑧ يَرْحَاهُ: شاباش شاباش، واه واه، په وخت د تعجب کښې د مدح او تعريف په طور ونيلې کيږي او تکرار د مبالغې دپاره دې

تسهيلات:

قوله: سَأَلَ رَأْيَهُ:

د مال رايه مفهوم:- يعنې دا ډير فائده مند او نفع ورکونکې مال دې "اي مال ذريعه" په يوروايت کښې رائج لفظ دې ددې مطلب دادي چه ددې مال فائده ستا طرف ته راگرځيدونکې ده

[۱۹۴۶] اوږې ته روټي ورکول

۸۶- (۱۸) [۱] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ تُشِمَّ كَيْدًا جَائِعًا". رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

توجه: [۱] حضرت انس رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] يوه بهترينه صدقه دا هم ده چې ته د يو جائدار «ساه لرونکی، وږي نس (خپته)، ډکه کړې (بيهيقي)

حل الفات: - ① ثلثه: چه نه موږ کړې، ② گېډا: کېد خيگرته وائی يعنى خيگر لرونکې حيوان، مراد ترې هر سه لرونکې دې، ③ غایباً: اوږې
تسهيلات:

قوله: أَنْ تُثْبِتَ كَيْدًا آجَابًا:

ه کېد جانغ مفهوم: - اى ذوکېد جانغ، دې نه ساوالا مراد دې که انسان وى که حيوان وى په انسانانو کېنې مسلمان وى که کافر وى ټول مراد دى البته په ځناورو کېنې هغه ځناور مستثنى دې کوم چه تکليف رسونکې وى ځکه چه د ده د ختمولو حکم دې بعضې خلق سحر وختي په کارغانو باندې غوښه خورى او د ثواب نيت کوى خود هغه په گاونډ کېنې انسان اوگې اونهر پروت دې، دې دهغه فکرنه کوى دا صدقه نه ده بلکه خپل خان خوشحلول دى [الکاشف ۱۵۲/۴]

[۸] بَابُ صَدَقَةِ الْمَرْأَةِ مِنْ مَالِ الزَّوْجِ

د خاوند د مال نه د ښځې د صدقه کولو بيان

مخلاصة الباب :-

فيه سبعة احاديث مشتملة على ثلاث مسائل:

① ما يحل للمرأة من مال الزوج: ١، ٢، ٤، ٦.

② الأجر ياتفاق الخازن والغلّام بالإذن: ١، ٣، ٧.

③ وجوب إذن الزوج للمرأة في الانفاق: ٥.

مشکوة شريف کېنې بعضې مقاماتو کېنې بغير د عنوان نه څه ابواب قائم کړې شوى دى دا په حقيقت کېنې د تير شوى باب سره متعلق وى او هم دهغې د تکميل دپاره وى په دې کېنې هم دهغه مضمون احاديث وى کوم چه په تير شوى باب کېنې وى علامه طيبي رحمته الله عليه په خپله شرح طيبي کېنې دا عنوان کيخو دې دې "باب صدقة المرأة من مال الزوج" بهر حال په دې باب کېنې صرف د ښځې د صدقې د کړنه دې بلکه هغه احاديث هم په دې باب کېنې دى په کوم کېنې چه خادم خازن او د غلام د صدقې ذکر هم دې [الکاشف ۴/۳۳۴].

الفصل الأول

[۱۹۴۷] د خاوند د مال هغه د ښځې د صدقې کولو ثواب

۱۳۷- (۱) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "إِذَا أَنْفَقْتَ الْمَرْأَةُ مِنْ طَعَامِ

(۱) اخرجه البخارى فى كتاب الزكاة / باب اجر الغلام إذا تصدق بأمر صاحبه غير مفسد (رقم- ۱۵۳۷) ومسلم فى كتاب الزكاة / باب اجر الخازن الأمين. والمراد إذا تصدقت من بيت زوجها غير مفسد بإذنه الصريح أو العرفي (رقم) ۷۹ - (۱۰۳۳) واحمد فى المسند ۴/۶

بَيْنَهَا غَيْرُ مُفِيدٍ [۲] كَانَ أَجْرُهَا بِمَا انْفَقَتْ [۳] وَلِزَوْجِهَا أَجْرَةٌ بِمَا كَسَبَ [۴] وَلِلْعَازِزِ مِثْلُ ذَلِكَ [۵] لَا يَنْقُصُ بَعْضُهُمْ أَجْرَ بَعْضٍ شَيْئًا [۶] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: [۱] ام المؤمنین بی بی عایشہ رضی اللہ عنہا روایت کوی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و فرمایا [۲] ہر کلمہ چې یوہ بنسخہ د خپل کور د طعام څخه صدقه ورکوي په شرط د دې چې هغه اسراف نه کوي، نه کوي [۳] نو هغی ته د هغه خرج کولو ثواب ورکول کیږي [۴] او د هغی خاوند ته د مال گټولو په وجه ثواب حاصلیږي [۵] او داروغه د باورچي خاني نگران، ته هم دغه شان ثواب ورکول کیږي «څرنگه چې مالک ته ثواب ورکول کیږي» [۶] او په هغوی کې د یو په ثواب کې د دویم د ثواب په وجه کمی نه کیږي، یعنی هر یو ته پوره پوره ثواب ورکول کیږي. (بخاری مسلم)

حل الفان:- ① غَيْرُ مُفِيدٍ: أَيُ غَيْرُ مُفِيدَةٍ فِي التَّصَدَّقِ: چه په صدقه کولو کېې اسراف کونکې نه وی. د خاوند مال خرابول نهې مقصد نه وی ② لِلْعَازِزِ: أَيُ الَّذِي كَانَتْ الثَّقَّةُ فِي بَيْتِهِ: نگران او باورچی یعنی ددې خرج کول چه دچا په اختیار کېې وی

تسهيلات:

قوله: كَانَ أَجْرُهَا بِمَا انْفَقَتْ:

په یوه صدقه درې گټو ته اړ ملاویدل:- بعضې شارحینو لیکلی دی چه د اهل حجاز دا معمول وو چه هغوی به د خپلو مالونو نه څه مال خپلو بیبیانو سره کیخودلو دې دپاره چه هغوی د ضرورت په وخت ددې نه صدقه اوضیافت او کړې شی حضور پاک ددې بڼه عادت ستاینه او کړه خو یو شرط نهې دا کیخودو چه "غیرمفسده" یعنی چه د خاوند د مال خرابولواراده نهې نه وی نه بی خایه خرج وی نه اسراف وی

د مزید تفصیل حواله:- ددې مسئلې پوره تفصیل د تسهيلات په مقام کېې ذکر دي هلته کتل پکار دی دلته درې قسم احادیث دی بعضې کېې د خرج کولو حکم دي بعضې کېې ممانعت دي او بعضې کېې د شی قلیل اجازت دي. بهرته خبره داده چه بنسخه اجازت واخلی ځکه چه مقام زمان او د خاوند د مزاج د وجې نه مسئله بدلیږي [۱۹۴۸] د خپل خاوند د اجازته بغیر د صدقې کولو حکم

۸۴۸- (۱) [۲] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] «إِذَا انْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ كَسْبِ زَوْجِهَا مِنْ غَيْرِ أَمْرِ [۴] فَلَهَا نِصْفُ أَجْرِهِ» [۵] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب النفقات باب نفقة المراه إذا غاب عنها زوجها. ونفقة الولد (رقم- ۵۳۶۰) ومسلم کتاب الزکاة باب ما انفق العبد من مال مولاه (رقم) ۸۴ - (۱۰۲۶) وابوداود فی السنن کتاب الزکاة باب المراه تصدق من بیت زوجها (رقم- ۱۶۸۷)

توجه: (۱) ابوهريره رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ﷺ هرکله چې يوه ښځه د هغې د خاوند د گټې، مال، څخه د هغه د اجازت څخه بغير صدقه او خيرات ورکوي ﷻ نو هغې ته نيم ثواب حاصلېږي (بخاري مسلم).

تسهيلات:

قوله: مِنْ غَيْرِ أَمْرٍ:

د دې مطلب دانه دې چه د خاوند په منع کولو باندې ښځه صدقه کوي او هغې ته ثواب ملاوېږي بلکه مطلب دادې چه معمولی شان څيز دې د کوم اجازت چه دلته يا اشاره يا صراحه د خاوند د ظرف نه وي لکه د ماچس تلې مالگه د اوږو يوچونگ يا د روټنې ټکړه يا معمولی پيسه ښځه د خاوند د حکم نه بغير ورکوي دا جائز دی بهر حال مجموعی احاديثو ته په کتو کښې د بعضو نه اجازت او د بعضو نه ممانعت معلومېږي د خاوندانو مزاج هم مختلف وي د مقام اوزماني د وجې نه کله معمولی څيز قيمتي کيږي په دې وجه ښځې له پکار دي چه هغه د دې څه قسم صدقه کولونه مخکښې د خاوندانوته اجازت واخلی کله چه مال د خاوند وي

[۱۹۹۹] خادم ته د مالک په صدقه کښې ثواب ملاوېدل

۱- (۳) عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «الْخَازِنُ الْمُطْلِمُ الَّذِي يُغْطِي مَا أَمْرِيهِ [۱] كَأَيِّلًا مُؤَفَّرًا، طَلَبَةٌ بِهِ نَفْسُهُ [۲] قَدْ دَفَعَهُ إِلَى الَّذِي أَمْرِيهِ أَحَدُ الْمُتَصَدِّقِينَ» . مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: (۱) ابو موسي اشعري رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ﷺ کوم دياتدار مسلمان داروغه، يعني ملازم لکه خزانچي وغيره، هغه څيز چې د هغه د ورکولو مالک حکم کړي وي ﷻ بغير د څه نقصان څخه په خوش دلی سره هغه سړي ته ورکړي چې د هغه د پاره مالک حکم کړي دي ﷻ نو هغه د صدقه کونکو د دوو سړو څخه يو دي (بخاري مسلم).

حل الفاتح: -- (۱) الْخَازِنُ: أي الَّذِي كَانَتْ التَّفَقُّةُ فِي يَدَيْهِ: نگران او باورچی يعني د دې خرج کول چه دچا په اختيار کښې وي (۲) كَأَيِّلًا مُؤَفَّرًا: أي تَائِسًا: مکمل او پوره (۳) طَلَبَةٌ: أي رَاضِيَةٌ: يعني رضامندی او خوشحالی سره نه ورکړی څه بخیل توب پکښې نه وي (۴) قَدْ دَفَعَهُ: نو ورکړی دا صدقه.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الزكاة/باب اجر الخادم إذا تصدق بأمر صاحبه غير مفسد (رقم- ۱۴۳۸) ومسلم في كتاب الزكاة/باب اجر الخازن الأسير، والبراء إذا تصدقت من بيت زوجها غير مفسد بإذنه الصريح أو العرفي (رقم- ۷۹ - ۱۰۳۳) كتاب الزكاة/باب اجر الخازن (رقم- ۱۶۸۴) والناسي كتاب الزكاة/باب صدقة المرأة من بيت زوجها (رقم- ۲۵۳۹)

تسهيلات

قوله: الثَّانِي

د عزيمتی د ثواب د پاره څلور شرطونه: - دا خزانچي ته وانی ددې په مفهوم کښې هریونوکر او سیکرتی او خادم راځی او غلام هم په دې کښې داخل دې یعنی کله چه د مال مالک صدقه کوی اودا خلق په دغه صدقه ورکولو کښې ذریعه اوسیب جوړشی نودوی ته به هم ثواب ملاویری لیکن په زیر بحث حدیث کښې د دغه خازن دپاره څلور شرائط لگولې شوی دی

① چه خومره مال مالک جدا کړې اود ورکولو حکم نی ورکړې دې دا نوکر هغه مال پوره یوزه ادا کړی او څه کمې اونه کړی

② چه مال څنگه په خوشحاله زړه باندې خپل مال صدقه کړې دې نوکر هم دغه شان په اړت زړه او خوشحالی سره ورکړی داچه مالک ورکړه کوی او نوکر نی کنخلې کوی چه ده ته دې ولې ورکړه یا دومره دې ولې ورکړه؟

③ دکوه سړی د ورکولو دپاره مالک ونیلی دی هم هغه ته نی ورکړو دا نه چه چرته بل غریب ی مستحق ته نی ورکړو

④ چه د مالک حکم موجودوی دهغه د حکم نه بغیر نه وی

قوله: لَعْنَةُ الْمُتَصَدِّقِينَ:

متصدقین په مصداق کښې دوه اقوال: - ① یا دا صیغه د تشبیه ده چه یوه صدقه کونکې مالک دې اودوبه دهغه نوکر دې د مشکوة شریف په بعضې نسخو کښې دا لفظ د جمع د صیغې سره راغلې دې یعنی "متصدقون" لفظ دې مطلب دا چه دا نوکر هم د صدقه کونکونه یو کس شو

[۱۹۵۰] د عمری د ایصال ثواب دپاره صدقه

ح- (۳) [۴] «وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: إِنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۵] إِنَّ أَرْضِي أَقْلَيْتُ نَفْسًا [۶] وَأُحْبَبْتُ أَنْ تَكَلِّمْتُ مُتَصَدِّقًا [۷] قَبْلَ هَذَا أَتَزَانُ تَصَدَّقْتُ عَنْهَا؟ قَالَ: "نَعَمْ". مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ① بی بی عایشه رضی الله عنها وایی چې یو سړی نبی کریم ﷺ ته عرض وکړو ② چې زما مور اچانک مړه شوه ③ او زما خیال دي که هغه د مرګ څخه مخکې څه ویل انو د صدقې کولو به یې ضرور وصیت کړي وو ④ که زه د هغې د طرف څخه صدقه ورکړم نو هغی ته به یې ثواب ور رسي؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې هو (بخاری مسلم)

حل القائل: - ① القائل: داد مجهول صیغه ده ای مانت ثناء: ناڅایي مړ شو یعنی لکه چه چا اوچت کړو.

(۱) أخرجه البخاری کتاب الجنائز باب موت الفقهاء (المنه: رقم- ۱۳۸۸) وابن ماجه کتاب الوصایا/باب من مات ولم یوص

حل یصدق منه (رقم- ۷۷۱۷)

تصحیلات

قوله: نَفْسًا

ه نفسا په اهراب کښې دوه احتماله -

① ملا علی قاری رحمته الله فرمائی دا لفظ په اکثر و نسخو کښې منصوب دې نودا "افلتت" دپاره

مفعول ثانی دې او مفعول اول د اقلتت ضمیر دې کوم چه به نائب فاعل وی

② او که چرې "نَفْسًا" دمنصوب په ځانې مرفوع وی نو دا "افلتت" دپاره به نائب فاعل وی د

اهل سنت والجماعت په نیزغلی صدقاتو ثواب مرو ته رسیږی معتزله وانی هیڅ نه رسیږی

دایصال ثواب په حکم کښې مذهب:-

① د احتفو په نیزد عباداتو مالی او بدنی دواړو ثواب رسیږی

② د شوافع حضراتو په نیز دبدنی عبادت ایصال ثواب کښې څه اختلاف دې

الفصل الثاني

[۱۹۵۱] ذخاوند د اجازت څخه بغیر د پنځې خرج کولو معافیت

۱۹۵۱- (۱) [۵] عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۲] يَقُولُ فِي حُجَّتِهِ عَامَ حُجَّةِ الْوُدَّاعِ [۳]: «لَا تُنْفِقُ امْرَأَةٌ شَيْئًا مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا» [۴] قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا الطَّعَامَ؟ [۵] قَالَ: "ذَلِكَ أَفْضَلُ أَمْوَالِنَا"، "زَوْاءُ الْقُرَيْشِيِّ".

توجه: ① ابو امامه رضي الله عنه وایي چې ما واوریدل چې رسول الله صلی الله علیه و سلم د حجة الوداع په کال په خپله خطبه کې وفرمایل چې یوه ښځه دي د خپل ځاوند د اجازت څخه بغیر د کور څخه څه شي نه خرج کوي که صراحة اجازت وي یا دالة ② عرض وکړل وشو چې یا رسول الله صلی الله علیه و سلم آیا په طعام کې هم څه خرج نه کړی؟ ③ نسی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې طعام خو زموږ په اموالو کې بهترین شي دي (ترمذي)

تصحیلات:

قوله: لَا تُنْفِقُ امْرَأَةٌ شَيْئًا مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا:

ه مذکورہ جملې مطلب:- د رسول کریم صلی الله علیه و سلم د جواب مطلب دادې چې هر کله د ځاوند د

اجازت څخه بغیر ددې خیزونو خرج کول جائز نه دی کوم چې د خوراک کم تر درجه کښې

دی نو خوراک خرج کول به څنگه درست وی حالانکه دا افضل ترین خیز دې

ه کلمه اشکال ده کول:- په ظاهره په دې حدیث مبارک کښې او ددې څخه وړاندې تیر

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن کتاب الزکاة عن رسول الله صلی الله علیه وسلم / باب فی نفقة المرأة من بیت زوجها (رقم- ۲۲۹۵) / وابن ماجه کتاب التجارات / باب ما للمرأة من مال زوجها (رقم- ۲۲۹۵)

شوروا احاديثو کتبې تعارض په نظر راځي ليکن که دهغه احاديثو تشریحات مخې ته وړي نو بې هيڅ تعارض په نظر نه راځي ځکه چې ددې تشریحاتو په ذریعې په دې احاديثو کتبې تطبیق بیان شوي دي

[۱۹۵۲] د بغي د خاوند مال څخه معمولي څيز خرج ڪول

همه - (۶) [۱۶] عَنْ سَعْدٍ قَالَ: «لَمَّا بَايَعَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - النِّسَاءَ [۱۷] قَامَتِ لِمَرْأَةٍ جَلِيلَةٌ كَانَتْهَا مِنْ نِسَاءِ مُضَرَ، فَقَالَتْ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّا كُلُّ عَلَى أَبَائِنَا وَأَبْنَائِنَا وَأَزْوَاجِنَا [۱۸] قَمَا يَمِيلُ لَنَا مِنْ أَمْوَالِهِمْ [۱۹] قَالَ: "الرَّطْبُ تَأْكُلْنَهُ وَتَهْدِيْنَهُ" [۲۰] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

قوله: حضرت سعد رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ د بنځو څخه بيعت واخستو (يعني د هغوی څخه يې په احكام شريعت باندې د عمل کولو عهد واخست) نو په هغوی کې د يو لوي قد يا لوي مرتبي والاينځه ودریده چې غالباً د مضر قبيلې څخه معلومیده [۱۷] او هغې عرض وکړو چې يا رسول الله ﷺ زمونږ بوج زمونږ په مور پلار، په خپل اولاد او په خپلو خاوندانو باندې دي [۱۸] آيا د هغوی مال زمونږ د پاره (د هغوی د اجازت څخه بغير) حلال دي [۱۹] نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې کوم تازه مال وي هغه خورې او بطور تحفه يې ليرې (ابوداود،

حل الفات: - ① بایعته: بيعت نه واخستلو يعنی د عمل کولو عهد نه واخستلو ② جلیله: أي عظيمة القدر أَوْ هَيئة الفات: دلونې مرتبې يا دلونې قد والاينځه، ③ مضر: دا يوه قبيله ده، ④ الرطب: ماتم غزاله الفساد: تر وتازه کوم چه زر خرابېږي لکه مثلاً خوروا، پي، شوي، اولوندي ميوي، سبزی وغيره تسهيلات:

قوله: الرطب تأكلنه وتهدينه:

د تازه مال څخه مراد: - تازه مال ددې څخه هغه څيزونه مراد دی چې هغه تر ډیره مودې پورې نه پاتې کېږي بلکه زر خرابېږي لکه ترکاری او پي وغيره لهذا ددې څيزونو په استعمال کبې د اجازت ضرورت نشته دې ځکه چې عام طور خلق ددې د خرج کولو نه منع نه کوي لکه چې ددې څيزونو دخرج کولو دپاره دلاله اجازت حاصل وي په خلاف دهغه څيزونو کوم چې خشک او خرابيدو والا نه وي چې دهغې د خرج کولو دپاره اجازت او د رضا طلب کول ضروري ده

الفصل الثالث

[۱۹۵۲] د مالک د اجازت خُخہ بغیر د غلام خرچ کول

۱۹۵۲- (۱۴) عَنْ عُمَرَ مَوْلَى أَبِي النَّخَعِ قَالَ: «أَمَرَنِي مُوَلَّاهُ أَنْ أَقْبِذَ لِنَحْنَاءِ [۱] لِمَا عَنِ مَسْكِينٍ فَأَطَعْتُهُ مِنْهُ [۲] فَعَبَّرَ بِذَلِكَ مُوَلَّاهُ فَقَعَرَنِي [۳] فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ [۴] فَدَعَا قَدْلًا: «لِمَ عَرَفْتَهُ؟» [۵] فَقَالَ: «يُعْطِي طَعَامِي بِغَيْرِ أَنْ أَمْرَهُ» [۶] فَقَالَ: «الْأَجْرُ بَيْنَكُمَا» [۷] وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: كُنْتُ مَوْلَاكَ فَكَلَّمْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۸] أَتَصَدَّقُ مِنْ مَالِ مَوْلَاهُ بِشَيْءٍ؟ [۹] قَالَ: «نَعَمْ وَارْزُقْ بَيْنَكُمَا نَحْنَانِ» [۱۰] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: د أبي اللحم رضي الله عنه آزاد کړې غلام عمير رضي الله عنه وايي [۱] چې، يو ځل، ما د خپل آقا أبي اللحم رضي الله عنه د حکم مطابق غوښه د وچولو د پاره د هغې ټکري کولي [۲] چې ماته يو مسکين او فقير راغلو ما هغې ته د هغه خُخه د خوراک د پاره څه ورکړل [۳] کله چې زما آقا ته د دې غله وشو نو هغه زه ووهلم [۴] زه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضر شوم او پوره واقعه مي ورته بيان کړه [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم زما آقا را وغوښتلو او د هغه خُخه يي پوښتنه وکړه چې تا دي ولي وهلې دي؟ [۶] هغه اوويل چې دي زما د طعام خُخه زما د اجازت خُخه بغیر (خيرات، ورکوي) [۷] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې، که تا د صدقي حکم ورکولي يا د هغه صدقه کولو سره ته راضي او خوشحاليدي نو، تاسو دواړه به د ثواب حقدار وي، [۸] او په يو بل روايت کې دا الفاظ دي چې عمير رضي الله عنه اوويل زه د يو سړي غلام وم ما د رسول صلی الله علیه وسلم خُخه پوښتنه وکړه [۹] چې آيا زه د خپل مالک په مال کې څه يعني څه قليل او د کمې درجي شي چې د هغه د خرچ کولو په عام طور سره اجازت وي، په طور د صدقي خرچ کولي شم؟ [۱۰] نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوويل چې هو د هغې ثواب به تاسو دواړو ته نيم نيم حاصلېږي، (مسلم،

ط. الفان:- ① أَقْبِذَ: وَهَوَّالْتَنِي طَوْلًا. غوښه په اوږدو باندې کټ کول، ② مَوْلَاهُ: زما د مالکانو

تجلیات:

قوله: أَبِي النَّخَعِ:

په أبي اللحم د ملقب کيدو وجه: - له غوښې ته وانی او أبي د اسم فاعل صيغه ده ايا يايي نه د انکار په معنی کښې دې دې ټولو صحابه کرامو به غوښه نه خوړله په دې وجه د هغه نوم أبي اللحم، د غوښې نه انکار کونکې، شو صاحب مظاهرت په جديد ترجمه کښې هم او تشریح کښې هم دا ابو اللحم ليکلي دي دا غلطی ده د دې صحابي نوم عبد الله رضي الله عنه وو او عمير د هغه آزاد کړې شوي غلام وو

قوله: وَالْأَجْرُ بَيْنَكُمَا نِصْفَانِ:

داسلوب الحكيم په نهج باندې جواب ورکول - علامه طيبي رحمته الله ليکي حضور پاک د اسلوب حکيم په توګه داسې جواب ورکړې دي چې ابي اللحم ته ترغيث وکړو چې د دې غلام د وهلو او اجازت نه ورکولونه بهتر کار دا وو چې ده ته نې د خرچ کولو اجازت ورکړې وې ځکه چې په ثواب کېنې تاسو دواړه برابر شريک نې نوچه کله تاته ثواب ملاوېږي نوتادي ولې اووهلو ده څه نقصان خونه دي کړې اوتاته خو ثواب ملاوېږي په دې کلام سره د آبي اللحم خوند مقصود وو دا مطلب نه دي چې د مولي د اجازت نه بغير غلام د هغه په مال کېنې د مطلق تصرف شروع کړي

نصفان په تکريل کېنې د يو قول تضعيف:- د نصفان باريه کېنې بعضې علماء فرماني دي نه مراد حصه ده داسې نه ده چې نيم نيم به شي په حديث نمبر ۱۹۴۸ کېنې هم د نصف لفظ راغلي دي هلته هم دغه مطلب دي ليکن په احاديثو کېنې د نصف صريح لفظ موجود دي د تاويلات صرف هم تاويلات دي

[۹] بَابُ مَنْ لَا يُعَوِّدُ فِي الصَّدَقَةِ

په صدقه کېنې درجوع کولو حکم

خلاصة الباب :-

ليه حديثان مشتملان على مسئلتين:

① قباحة العود في الصدقة: ۱.

② كراهة العود في الصدقة: ۲.

الفصل الأول

[۱۹۵:] په صدقه کېنې درجوع کولو معافيت

صه - (۱) (۱) «عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ [۱] عَمِلْتُ عَلَى قَرِيبٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَخَاعَهُ الَّذِي كَانَ عِنْدَهُ [۲] فَأَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِيَهُ وَظَنَنْتُ أَنَّهُ يَبِيعُهُ بِرُغْصٍ [۳] فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ [۴] «لَا تَشْتَرِهِ وَلَا تَعْدُ فِي صَدَقَتِكَ، وَإِنْ أَعْطَاكَ بِهِ زَهْرٌ [۵] فَإِنَّ الْعَابِدَ فِي صَدَقَتِهِ كَالْكَلْبِ يُعَوِّدُ فِي قَبِيلِهِ» [۶] وَفِي رِوَايَةٍ: «لَا تَعْدُ فِي صَدَقَتِكَ [۸] فَإِنَّ الْعَابِدَ فِي صَدَقَتِهِ كَالْعَابِدِ فِي قَبِيلِهِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ① د اميرالمؤمنين حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه په باريه کې منقول دي فرمايي چې

(۱) اخرجہ البخاری کتاب الزکوة باب هل يشتري الرجل صدقته؟ (رقم: ۱۹۹۰) وسلم کتاب الهبات باب كراهة شراء الإنسان ما تصدق به من صدق عليه (رقم: ۱ - ۱۶۲۰) وابوداود أبواب الإجارة باب الرجوع في الهبة (رقم: ۳۵۳۹) والسناني كتاب الهبة باب رجوع الوالد فيما يعطى ولده وذكر اختلاف السافلين للخبر في ذلك (رقم: ۳۶۹۰) وابن ماجه كتاب الهبات باب الرجوع في الهبة (رقم: ۲۳۸۱) واحد في المسند ۲۷/۲

بُوخُل ما يو سري ته د الله ﷻ په لار کې د سپړتيا د پاره اس وړکړو يعنې د يو مجاهد سره آس نه وو نو ما هغه ته اس وړکړو؛ هغه سري هغه اس چې ورسره وو ضايع يې کړو يعنې هغه د اس پرورش ونه اوکړو چې د هغې په وجه اس کمزوري شو، [۴] ما سوچ وکړو چې هغه اس خني واخلم او خيال مي وو چې په ارزان قيمت به يې راکړي، [۵] خو د اغستلو څخه مخکې، ما د دې په باره کې د نبی کریم صلی الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړه نو نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې [۶] ته دا مه اخله او مه خپله ورکړي صدقه واپس اخله اگر که هغه تاته په يو درهم درکړي، لکه چې دا چې حقیقه نه بلکه صورتاً خپله صدقه واپس اخستل دي، [۷] ځکه چې خپله صدقه واپس اخستونکي سړي د سبې په شان دي چې خپل قې څښي، [۸] په يوه روايت کې دا الفاظ موجود دي چې نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل خپله ورکړي صدقه واپس مه اخله، که واپس اخستل صورتاً ولي نه وي، [۹] ځکه چې خپله ورکړي صدقه واپس اخستل د هغه کس په شان دی چې قبي وکړي او بيا هغه وختی (مطلب دا چې صورتاً او معنی د صدقې مال واپس کول مکروه دي) بخاري مسلم.

حل التفات:- ① فَأَصَاغُهُ: ضائع نې کړو، ② يَرْغُبُ: په ارزان قيمت، ③ الْعَاهِدُ: گرځيدونکې واپس کيدونکې

تحليلات:

قوله: لَا تُفْتَرِهِ:

صدقه شوي غير واپس نه اخستل:- حضرت عمر فاروق رضي الله عنه يوبنکلي اس يوصحابي ته صدقه کولو سره ورکړې وو دغه سړی د آس ښه شان سره خيال نه ساتلو په دې وجه هغه اس کمزوري او قابل رحم شو حضرت عمر فاروق رضي الله عنه غوښتل چه اوس دغه اس ددې سړی نه واخلی مگر د حضور پاک نه تپوس کول ئی مناسب او گټورل حضور پاک او فرمايل چه که هغه سړی ئی په يو درهم باندې هم درکوی نومه ئی اخله او خپله صدقه کښې رجوع مه کوه.

اوس دوه مسئلې دی يوه مسئله هېه کښې د رجوع کولوده هغه جدا مسئله ده دويمه رجوع في الصدقه ده دا جدا مسئله ده سره ددې چه د صدقې او هېې په شرطونو کښې اتحاد دې ليکن ددې په حکم کښ اتحاد نه دې حکم ئی جدا جدا دې (کذا في العناية)

داس دا اشتراء له د منع کولو وجه:- بهر حال حضور پاک حضرت عمر رضي الله عنه ځکه د آس د اخستلو نه منع کړو چه ډيره ممکن وه هغه سړی دا خيال کړې وې چه ده ماته خيرات کولو سره راکړې وو اوس ئی چه زه خرڅوم نو د مروت تقاضا ده چه له شان ارزان ورکول پکار دی او کيدې شی د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه په زړه کښې هم دا خيال راتلو چه دغه شان د حضرت عمر رضي الله عنه د صدقه کړې شوی اس په ثواب کښې به فرق راشی مثلاً اس د دوو

ررو وو مگر هغه سړی په مروت کښې په پنځلس سوه کښې ورکړو دغه شان پنځه سوه درهم حضرت عمر رضی الله عنه ته بچت اوشو لکه چه حضرت عمر رضی الله عنه په پنځه سوه درهم کښې رجوع اوکړه هم ددې نه حضور پاک منع کړو اوس په حدیث باندې د پوهیدلو دپاره په دې کښې د فقهاؤ معمولی شان اختلاف اوگورنی

د صدقه شوې څیز د اشتراء په حکم کښې مذهب :-

① د بعضې اهل ظواهر او بعضې نورو علماؤ په نیز د یوسړې دپاره دا جائز نه دی چه هغه صدقه کړې شوې خپل مال واپس واخلی که چرته چا داسې اوکړو نودا حرام هم دی او دا بیع قابل د فسخ ده

② جمهور علماء فرمائی چه داسې اخستل مناسب نه دی دا یو قبیح حرکت دې لیکن که چا واخستو نو بیع مکروه تنزیهی ده

دول لویق دلیل :- زیر بحث د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه واقعه د دوی مستدل دې چه په خپله مدعا باندې ډیر واضح دې.

د دویم لویق دلیل :- قواعد شرعیه اصولیه د دوی مستدل دې چه دلته د شرعی ضابطه لاندې څه داسې منع نه دې دکوم په وجه چه بیع فسخ شی صدقه کولونه پس مصدق علیه ددغه مال مالک کیږی اوس چه هغه دا څنگه خرڅول غواړی خرڅولې شی اوس که هم صدقه کونکې نی واخلی نو د تبدیل یدد وجهی نه هغه مال دغه وخت کښې د صدقې پاتې نه شو لیکن چونکه په حدیث کښې ددې اخستلو ډیر قبیح مثال ورکړې شوې دې په دې وجه د مصدق دپاره اخستل مناسب نه دی ځکه چه په دې کښې قباحث لغیره راغلې دې لهذا دا بیع مکروه تنزیهی ده دې نه بچ کیدل بهتر دی علامه بدرالدین عینی رحمته الله علیه او ملاعلی قاری رحمته الله علیه تشریحاتو هم دغه خلاصه ده «زاجاة المصابیح ج ۱ ص ۵۳۹»

دول لویق د دلیل جواب :- زیر بحث حدیث په مکروه تنزیهی حمل دې دپاره چه د قواعد شرعیه حفاظت اوکړې شی

[دغه] د صدقه هکړې شوی مال د واپسلی یو صورت

مع (۱) [۲] «وَعَنْ بَرِيْدٍ قَالَ: «كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذْ أَتَتْهُ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنِّي تَصَدَّقْتُ عَلَى أُمِّي بِجَارِيَةٍ، وَإِنِّي مَاتْتُ» [۳] قَالَ: «وَحَبَّ أَجْرُكِ وَرَدَّهَا عَلَيْكَ الْيَوْمَ» [۴] قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّهُ كَانَ عَلَيْهَا صَوْمٌ ثُمَّ أَفْصَمُ عَنْهَا» [۵] قَالَ: «صُومِي عَنْهَا» [۶] قَالَتْ: إِنِّي لَمْ عَمِّمْ قَطُّ أَفْصَمْتُ عَنْهَا» [۷] قَالَ: «لَعَنَ عَمِّي عَنْهَا» [۸] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الصياء باب قضاء الصيام عن الميت (رقم - ۱۵۷ - (۱۱۶۹) وابوداود في السنن كتاب الايمان والنذور باب في قضاء النذر عن الميت (رقم - ۳۲۰۹)

توجه: ۱) حضرت بریده رضی اللہ عنہ روایت کوی چې ایوه ورځ زه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سره ناست وم ۲) چه اچانک یوه ښځه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضره شوه او عرض یې وکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ۳) ما یوه وښځه بطور صدقه خپلې مور ته ورکړې ده اوس زما مور مړه شوې ده آیا زه هغه واپس واخلم او دغه شان به هغه وښځه زما په ملکیت کې راشي که نه؟ ۴) نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: د صدقې ورکولو په وجه ستا ثواب خو ثابت شو (یعني د هغې ثواب خو یقیناً تا ته حاصل شو) او اوس میراث هغه وښځه تاته واپس درکړله ۵) هغه ښځې عرض وکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زما د مور په ذمه د یوې میاشتي روژې دي نو زه د هغې د طرف څخه (حقیقه یا حکماً) روژې نیولې شم ۶) نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې د هغې د طرفه څخه روژې ونیسه ۷) بیا هغه ښځې عرض وکړو یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زما مور هیڅ کله حج نه وو کړې نو آیا زه د هغې د طرف څخه حج وکړم ۸) نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې هو د هغې د طرف څخه حج وکړه (مسلم)

تسهيلات

وَلَهُ وَجَبَ أَجْرُكَ وَرَدَّهَا عَلَيْكَ الْبِرَّاتُ:

میراث ته ه نسبت وجه: د میراث طرف ته نسبت اسنالی غیر ما هو له د قبیل نه مجازی دې خکه چه په حقیقت کښې واپس کونکې د الله تعالی ذات دې ددې جملې حقیقی معنی داسې ده الله تعالی د میراث په ذریعه ستاسو وښځې تاسو ته واپس کړې ۹) یاد ساتنې په صدقه کښې ورکړې شوې مال واپس کولو چه کوم معانعت راغلې دې دا صورت د هغې نه بالکل جدا دې خکه چه په دې کښې چاته هم څه اختیار نشته دې په غیر اختیاری توگه باندې مال واپس راغلو

⑩ په دې حدیث د څرخولو او اخستلو هم څه صورت نشته دې [المرقات: ۴۴۰/۴]

د نیابت فی الهوم په صحت کښې مذاهب:

① که سړې مړ شو او د هغه په ذمه باندې څه روژې پاتې شوې نو د هغه د وارثانوته یوکس د هغه د طرف نه روژه ساتلې شی که نه؟ امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه او اسحاق بن راهویه رحمته الله علیه په نیز فرض روژه کښې نیابت خو صحیح نه دې لیکن د نذر په روژه کښې د فدیه په ځانې د روژې قضاء هم صحیح ده

② ائمه ثلاثه او جمهور علما فرمائی لکه څنگه چه په فرض روژه کښې نیابت صحیح نه دې بلکه فدیه ورکول لازم دی هم دغه شان د نذر په روژه کښې هم قضاء جائز نه ده فدیه ورکول لازم دی

هول فریق هلیل: حدیث الباب د دوی مستدل دې په دې کښې صومی عنایه کښې ښکاره:

سری خُشه د رزوې نیولو حکم دې ددې خُشه په روژه نیولو کښې د نیابت صحت معلومیري

① **د یوم فریق دوه ډالې** : د حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما موقوف حدیث د دوی مستدل دې په کوم کښې چه حضور پاک داسې فرمایلی دی : من مات وعليه صيام شهر رمضان فليطعم عنه مكان كل يوم مسكيناً (مشکوۃ ص ۱۷۸)

② **عن مالك بلغه ان ابن عمر كان يسأل هل يصوم احد عن احد او يصل عن احد فقال لا يصوم احد عن احد ولا يصل احد عن احد** (مشکوۃ ص ۱۷۸)

د اول فریق د دلیل درې جوايونه : ① په دې حدیث کښې تاویل کولی شی هغه دا چې د صومی عنها خُشه صوم حکمی مراد دې کوم چه فدیہ ده

② دې خُشه مراد دا دې چې ته نفلی روژه او نیسه نوهغې ته به ستا د نفلی روژې ثواب ملاؤ شی
③ د عبد الله بن عمر رضی الله عنهما په موقوف حدیث سره دا حدیث منسوخ دې
نوډ : د نیابت حج مسئله به ان شاء الله په خپل مقام راځی

[۷] کتاب الصوم

د روژې بیان

خلاصة الكتاب - فيه اثنا عشر حديثاً مشتملة على مصلحتين :

① فضيلة شهر رمضان : ١، ٥، ٦، ٨، ٩، ١٠، ١١، ١٢.

② ثواب الصوم : ٢، ٣، ٤، ٥.

د صوم لغوی معنی : - کښ دې چه صوم او صیام دواړه مصدر وه دی به معنی د بندیدلو،

د صوم شرعی تعریف : - او د شریعت په اصطلاح کښې (الصوم امساك مخصوص في زمن مخصوص عن شئ مخصوص (ای عن الاكل والشرب والجماع) بشرائط مخصوصة ذكورت في مواضعها) دا تعریف دې

د صوم د فریفت دلائل : ① امر الكتاب فقوله تعالى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ)

② **واما السنة** فقول النبي صلى الله عليه وسلم (بُني الإسلام على خمس شهادت أن لا إله إلا الله، وأن محمداً رسول الله، وإقام الصلاة، وإيتاء الزكاة والحج، وصوم رمضان).

③ **واما الاجماع** فان الامة اجمعت على فرضية صوم شهر رمضان لا يبعدها الاكافر).

④ **واما العقل**، دليل عقلی، کوم چه د روژې حکمت هم دې چه اکل او شرب او جماع کوم چه د اجل نعم نه دې د روژې په حالت کښ د هغې نه منع کولې شی چه په هغې سره د نعمت قدر پیدا شی او د شکر موقع ملاؤ شی اذ النعمة عظيمة فاذا فقدت عرفت. (بدائع وغيره)

په امت محمدی و روژې په فریضت کېنې مختلف مراحل - علامه عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه په دې کس اختلاف دې چه اول کومه روژه واجب شوه

① چا و نیلی دی د عاشورې روژه فرض شوې وه

② ایام البیض فرض شوې وې یعنی دیارلسمه، خوارلسمه او پنځلسمه او د ایام البیض روژې په هغه وخت کېنې فرض شوې کله چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د مکې مکرمې څخه مدینې منورې ته هجرت اوکړو (رواه البیضا)

③ چه کله درمضان روژې فرض شوې نویه ذکر شوې روژه او کوژه کېنې اختیار ورکړې شو.

④ بیا ټولې روژې د رمضان د روژو په ذریعه منسوخ کړې شوې حث قال تعالی ﴿فمن شهد منکم الشهر فليصمه﴾ پس په ۲ هجری شعبان کېنې صوم رمضان فرض شو

د رمضان په روژو کېنې مختلف تغییرات: - پخپله هم د رمضان په روژو باندې مختلف زمانې راغلی دی

① په شروع کېنې روژه ساتل او مالی فدیہ ورکولو اختیار ورکړې شوې وو بیا هغه حکم منسوخ شو

② دغه شان په شروع کېنې د نمر ویدونه پس د سترگو پټولو د وجې نه د ټولې شپې روژه فرض وه بیا هغه هم منسوخ شوه

③ د رمضان په میاشت کېنې په یو وخت او په یو حالت کېنې د جماع معانعت وو بیا هغه منسوخ شو د شپې د جماع اجازت ملاؤ شو

د رمضان د روژې حکم: - اوس د رمضان روژې ساتل فرض دی اود اسلام د پنځو بنیادی ارکانو نه څلورم رکن دې ددې منکر کافر دې د رمضان د روژو فضیلت پخپله په احادیثو کېنې په لویه پیمانه باندې بیان کړې شوې دې هغه کافی اوشافی دې البته د روژ یوڅو فوائد وړاندې کولې شی

د دیر شوو دغو په روژو کېنې حکمت: - حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ د بعض صوفیاء نه نقل کړی دی چه سیدنا ادم عليه السلام د اکل شجره نه پس چه کومه توبه اوکړه د هغې قبولیت تر دیر شو ورځو پورې چه ترڅو پورې د هغه خوراک اثر باقی وو، مؤخر شوه د بدن د صفاء کیدو نه پس نې توبه قبوله شوه په دې وجه په ذریع ادم عليه السلام باندې دیر شو ورځې روژې فرض کړې شوې (المنی ج ۵ ص ۱۶۱، فتح اللهم ج ۳ ص ۱۰۵)

د روژې فوائد: - د رمضان روژې فرض دی داپه هر عاقل بالغ صحت مند مسلمان دمه واری ده که د هغه څه دنیاوی فائده وی او که نه وی دالله تعالی حکم دې دا په ځانی راولې ضروری دی خو بیا هم د یوڅو فوائدو طرف ته اشاره کول به هم د فاندې نه خالی نه وی

① به روزه سره دالله تعالی رضا او خوشحالی حاصلیږي اودې صورت دادې چه سړي ته جنت ملاوېږي

② به روزه ساتلوسره انساني جذبات او احساسات او شهوت په قابو کښې کيږي د دې وجې نه چه سړي د ټولو گناهونو نه بچ کيږي ځکه چه په خيټه د کيدوسره ټول اعضا د گناه خواهشمند کيږي په دې وجه عارفينو نیلي دي چه

إِذَا جَاعَتِ النَّفْسُ شَبِعَتْ بِمِيعِ الْأَعْضَاءِ
وَإِذَا شَبِعَتْ جَاعَتْ كُلُّهَا

③ په روزه ساتلوسره د فقيرانو مسکينانو او غربيانو سره همدردي پيدا کيږي يوماندار سړي ته دا احساس پيدا کيږي چه ما څنگه د کال په يوه مياشت کښې لوگه تنده او مشقت تير کړو مسکينان او فقيران ټول کال دغه شان په محنت او مشقت کښې پراته وي لهذا هغه ددوي همدرد جوړيږي

د شر حافې پخپله متعلق ليکلې شوې دي چه هغه به په بغداد کښې په سخت يخ موسم کښې گرمې کپړې کوزولوسره په کوټه کښې زوړندولې او په نروکپرو کښې ښکاره په عام يخ خني کښې کيښاتلو چا د وجې تپوس او کړو نووني فرماښل بغداد کښې د ير فقيران دي چه د يخني مشقت برداشت کوي زه هغه ټولونه گرمې کپړې نه شم ورکولې نو کم نه که دهغوی په مشقت د همدردني په توگه هغوی سره شريکيږم هم دغه وجه ده چه بعضي عارفين په مړه خيټه د خوراک نه پس داسې دعا کوي اللَّهُمَّ لَا تُؤْخِذْنِي بِحَقِّ الْحَائِضِ عِظَنَ

④ به روزه ساتلوسره سړي جفاکش جوړيږي چنانچه که چرې ميدان د جهاد کښې يا بل څه ميدان کښې د خوړ خو پورې خوراک ملاؤ نه شي نو د روزې عادت سړي دغه مصيبت تيريدوخته پورې برداشت کوي نولکه چه روزه د نورو عبادتونو د پاره دد کونکې ده اود سړي د ذاتي ژوندون د پاره په کار راتلونکې خيزدي

⑤ په روزه ساتلوسره د سړي په مزاج کښې برداشت راپيدا کيږي لهذا هغه د صبر عادت کيږي دغه شن د روزه دار سړي کورنۍ او معاشرتي ژوندون کښې په بهتره طريقه ژوند تيرولې شي

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۱۹۵۶] په رمضان کښې د سرکشه شيعا ناو په قيد کښې بنديدل

۱۹۵۶- (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - «إِذَا دَخَلَ رَمَضَانُ قُبِعَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ» [۱] وَفِي رِوَايَةٍ: «فُتِحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ» [۲] وَخُلِقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ [۳] وَسَلِّطَتِ الْمَلَائِكَةُ [۴]

(۱) اخرجه البخاري كتاب الصوم / باب: هل يقال رمضان او شهر رمضان. ومن رأى كله واستأثره (رقم- ۱۸۹۹) ومن كتاب الصوم / باب في فضل شهر رمضان (رقم- ۱۸۱۶) كتاب الصيام / باب جامع الصيام (رقم- ۵۹)

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: «فُتِحَتْ أَبْوَابُ الرَّحْمَةِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: [۱] ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ روایت کوی چې رسول اللہ ﷺ وفرمایا [۲] کوم وخت چې د رمضان میاشت شروع شی نو د آسمان دروازي کولای شي [۳] په یو دویم روایت کې راځي چې د جنت دروازي کولای شي [۴] او د دوزخ دروازي بندي شي [۵] او شیطانان بند ا قید کړل شي [۶] د یو بل روایت الفاظ «د آسمان دروازي کولای شي» په ځای دا دي چې درحمت دروازي کولای شي «بخاري مسلم»

حل القائل:- ① غَلِقَتْ: بندې کړې شي ② سَلَبْتُ: اُخْرِجْتُ بِالْأَلْبَابِ: په زنجیرونو کې بند کړې شي

تسهيلات:

قوله: فُتِحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ:

د جنت دروازي پرانستيدو او جهنم دروازي بنديدو کېنې دوه احتماله:- ① دا جمله يا په حقيقت باندې محمول ده چه واقعی د آسمان دروازي کولولې شي دې نه د رمضان عظمت مقصود دې قاضي عياض مالکي رحمته الله فرمانی چه دا دلته کوم ذکر دې چه د آسمان دروازي کولولې شي يا د جنت دروازي کولولې شي د جهنم بندولې شي او سرکش شیطانان ترلې شي دا ټول په حقيقت باندې محمول دی دې نه د رمضان تعظيم او عظمت مقصود دې بعضې علماؤ دا ټول واقعات کنایه او مجاز باندې حمل کړي دی او ویلي دي چه د آسمان دروازي کولويدل د رحمت دعام کيدو نه کنایه ده د جنت دروازي کولويدل د نیکو دعام کيدو نه کنایه ده او د دوزخ دروازي بنديدل د خرابو کارونو دکيدو نه کنایه ده ځکه چه روژه د بدو نه بچ کول کوی او د سرکش شیطانانو بنديدل د دې نه کنایه ده چه هغوی د انسانانو د اغوا او تزئين بالشهوات میدان کېنې عاجز کولې شي

قوله: وَسَلَبْتُ الشَّيَاطِينَ:

د سرکشه شیطانانو بنديدل:- يعنی شیطانان په زنجیرونو کېنې ترلې او راگیرولې شي او هغوی په رمضان کېنې قید کولې شي او د هغوی نه هغه قوت سلب کولې شي دکوم په ذریعه چه هغوی د الله تعالی مخلوق گمراه کوی یانې په گناهونو باندې تیاروی په یو روایت کېنې د صفات الشیاطین لفظ راغلي دي د دې هم دغه معنی ده

اعتراض:- دلته دا اعتراض راپیدا کیږي چه کله ټول شیطانان قید کولې شي نو په رمضان کېنې دا گناهونه ولې کیږي؟

جواب:- ① شیطانان واقعی ټول ترلې شي لیکن چه یوولس میاشتې شیطانانو کوم نفس آماره تیار کړی دی یوې میاشتې پورې پخپله هغه نفس کارچلوی لکه څنگه چه گاډي بندولونه پس هم د وړاندې طرف ته څه حرکت کوی.

⑦ غبت او سرکش شیطانان ترلې شی د هغوی واړه کارکنان کار چلوی چنچه په یو روایت کښې "مردة الجن" الفاظ هم ددې تائید کوی او مشاهده گواه ده چه په رمضان کښې لونی لونی گناهونه کم شی

⑧ داهم ممکن دی چه کوم خلق روژه ساتی او هغوی نیکان اودینداره دی د روژې شرائط هم پوره کوی صرف هم د دغه شان خلقو شیطانان ترلې شی اود شیرانو او کافرانو هغه خلاص پاتې وی خلاصه دا چه په رمضان کښې ذخیر لارې کولاولې شی اود شرفه بندولې شی

⑨ کیدې شی چه د شیطانانو د ترلو نه پس هم هغوی دخپلو مقاماتو د انسان نو په زړونو کښې د وسوسې اچولو سلسله جاری ساتی بهر حال زیر بحث حدیث اود رسول الله ﷺ ارشاد بې شکه دې هر سړې په رمضان کښې په شرارتونو کښې کمې محسوس کوی

[۱۹۵۷] د جنت داخلینو دپاره د روژه دارو مخصوص دروازه

عنه (-) [۴] وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «فِي الْجَنَّةِ ثَمَانِيَةُ أَبْوَابٍ ۖ مِمَّنْ أَبْوَابُ يَمْنَى الرَّيَّانُ [۵] لَا يَدْخُلُهُ إِلَّا الصَّابِرُونَ» «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ»

توجه: ① سهل بن سعد رضی الله عنہ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل ② د جنت اته دروازي دي چې په هغې کې يوه هغه دروازه ده چې د هغې نوم ريان دي ③ او په دې دروازه به يواځې روژه دار داخلېدي شي (بخاري مسلم)

حل الفات:- ④ الرِّيَّانُ: په جنت کښې د روژې د دروازې نوم دې، ريان خروب کولو ته وائي. ددې دروازې نه به روژه دارو ته شراب ځکولې کيږي يعنی دې ته د عطشان په ضد سره ريان اووښلې شو

تسهيلات:

قوله: فِي الْجَنَّةِ ثَمَانِيَةُ أَبْوَابٍ:

د دروازو هغه هره ۱- جنت يو دې دروازې نئ اته دی چه په حقيقت کښې د جنت درجات دی د هرې يوې دروازې جدا جدا نوم دې يو په دې کښې باب الريان دې اودوزخ هم يو دې مگر ددې د طبقات اودرکات جدا جدا نومونه دی ددې اووه دروازې دی

باب الريان په نوم کښې لکه:- د باب الريان معنی خروب کيدل دی کومه چه د روژه دارو دپاره ده د يو تگي روژه دار دپاره دا نوم څومره خوندور دې

[۱۹۵۸] په اخلاص سره د رمضان د روژو او تراویح فضیلت

م- (۳) [تَوَعَّنَ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَنْ صَامَ مَضَانَ إِيْمَانًا وَاجْتِسَابًا [۱] غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ [۲] وَمَنْ صَامَ مَضَانَ إِيْمَانًا وَاجْتِسَابًا [۳] غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ [۴] وَمَنْ صَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيْمَانًا وَاجْتِسَابًا [۵] غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ [۶]» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱] ابو هريره رضی الله عنه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل [۲] کوم سړي چې د ايمان سره، يعنې شريعت لره رښتيا گڼلو سره او د فرضيت رمضان اعتقاد ساتلو سره، او د طلب ثواب د خاطره (يعنې د ریا په طور نه بلکه خالصه لله) د رمضان روژه وساتله [۳] نو د هغه هغه گناه بخښل کيږي چې هغه مخکې يې کړي وي [۴] او چا چې د رمضان په شپه کښې عبادت او کړو په کامل يقين او ثواب په اميد سره [۵] نودهغه هغه گناهونه به معاف شي کوم چې هغه کړي وي [۶] دغه شان کوم سړي چې په شب قدر کې د ايمان سره (يعنې د شب قدر د حقيقت او اعتقاد ساتلو سره)، او د طلب ثواب د خاطره ودرېدلو [۷] نو د هغه هغه گناه بخښل کيږي کومې چې هغه مخکې کړي وي. (بخاري مسلم)

ح- القنات: ① - صَامَ مَضَانَ: دا يو اصطلاحي لفظ دې چه صرف د تراویح دپاره ونيلى شي د تهجد دپاره د قيام الليل الفاظ راځي ② إِيْمَانًا: اى الإِغْتِسَابَ بِفَرْضِيَةِ الصَّوْمِ: يعنى د روژې د فرضيت. او د ثواب عقیده نه وي ③ وَاجْتِسَابًا: اُنْى: طَلَبًا لِلثَّوَابِ: د ثواب دپاره

تسبیلات:

قوله: إِيْمَانًا:

د کوم سړي چه ايمان نه وي او هغه مسلمان نه وي نو د هغه د روژې هيڅ فائده نشته دې په دې وجه نه ايمان د قيد اولگولو

قوله: وَاجْتِسَابًا:

يعنى د ثواب په نيت باندي روژه ساتي په دې سره په هغه خلقو باندي رد دې چه صرف دشرم د وجې نه يا دخپلولى او عزيزولنى د وجې نه روژه ساتي دې دپاره چه په معاشره کښې د هغه رسوانى نه وي

قوله: غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ:

په روژه د گناهونو معاف کيدل، - يعنى واره گناهونه ټول معاف کيږي او کبيره کمزورې پاتې کيږي ليکن که دلويو گناهونو نه نى توبه او کره نوييابه ټول گناهونه معاف شي هم دغه فضیلت د تراویح او ليله القدر د تهجد دې

(۱) اخرجه البخاري كتاب الصوم / باب من صام رمضان إيمانًا واجتسَابًا ونيةً (رقم- ۱۹۰۱) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في فضل شهر رمضان (رقم- ۶۸۳) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في فضل الصيام (رقم- ۱۶۴۱) والدارمي ومن كتاب الصوم / باب في فضل قيام شهر رمضان (رقم- ۱۸۱۷) واحمد في المسند ۳۲/۲

[۱۹۵۹] اذ روژي جامع فضيلت

«(۳) عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «كُلَّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ يَصْأَعُفُ الْمَسْئَةَ بِصَوْمٍ أَتَقَاتِلُ إِلَى سَبْعِيَاثَةٍ خُصِفَ» (۱) قَالَ اللَّهُ - تَعَالَى - : «إِلَّا الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزَى بِهِ» (۲) يَدْعُو شَهْوَنَهُ وَطَعَامَهُ مِنْ أَجْلِ (۳) لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ، فَرَحَةٌ عِنْدَ فِطْرِهِ (۴) وَفَرَحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ (۵) وَخُلُوفٌ قَبْلَ الصَّائِمِ أَطْلُبَ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيعِ الْبَيْتِ (۶) وَالصَّيَاغَةُ (۷) وَإِذَا كَانَ يَوْمَ صَوْمِهِ أَحَدُكُمْ (۸) فَلَا يَزِفْتُ وَلَا يَصْغَبُ (۹) فَإِنْ سَأَلَهُ أَحَدُ أَوْقَاتِهِ فَلْيَقُلْ: (۱۰) إِلَى أَمْرِ صَائِمٍ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱) ابوهريره رضي الله عنه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲) د بني آدم د هر نیک اعمال ثواب زیاتیري په دي طور چې د يوي نيکي ثواب د لسو ۱۰۱ څخه تر اووه سوه ۷۰۰ [۳] چنده پورې دي ۴) او الله تعالی ﷻ فرمايي خوروزه چې ده هغه زما د پاره ده او زه به د هغې اجر ورکوم (يعنی د روژي چې کومه جزاء ده هغه ماته معلومه ده او زه به د هغې اجر ورکوم او هغه به روژه دارته زه پخپله ورکوم په دي باره کې به د بل چا يعنی د فرشتي واسطه نه وي) ۵) ځکه چې روژه دار خپل خواهش او خپل طعام يواځې زما د پاره پریرېدي يعني هغه زما حکم په ځاي کولو زما، د رضا او خوښي د خاطر ده او زما د ثواب د طلب د پاره روژه نيسي ۶) د روژه دار د پاره دوه خوشحالي دي يوه خوشحالي خو د روژي د ماتولو په وخت ۷) او دويمه خوشحالي د ثواب د حاصلولو په وجه، د خپل پروردگار سره د ملاقات په وخت ۸) ياد لری چې د روژه دار د ځلي بوي د الله ﷻ په نزد د مشک د خوشبو څخه زيات لطيف او خوښ دي ۹) او روژه د هال دي (چې د دې په وجه بنده په دنيا کې د شيطان د شر او فريب څخه او په آخرت کې د دوزخ د اور څخه محفوظ وي) ۱۰) هر کله چې په تاسو کې يو سري روژه دار وي ۱۱) نو هغه دي فحش خبري نه کوي او نه دې په بيهودگۍ سره خپل اواز اوچتوي ۱۲) او که څوک نادان جاهل هغه ته بد رد اوواڼي يا د هغه سره د جنگ کولو اراده وکړي نو هغه ته پکار دي چې ورته اوواڼي ۱۳) چې زه روژه دار یم (بخاري مسلم، حل اللغز: ۱۱) مُصَاعَفٌ: اُنِي تَوَاتَعُ فَتَلَامُنِي: يعنی ثواب ورله الله تعالی په خپل فضل سره زیاتوی ۱۴) خُصِفَ: په څو څو چنده، نې ورله زیاتوی، ۱۵) يَدْعُو: اُنِي يَتْرُكُ: پریردی ۱۶) مِنْ أَجْلِ: اُنِي مِنْ جِهَةِ أُخْرَى: رما دحکم په وجه. او زما د رضا دپاره. ۱۷) فَرْحَتَانِ: د فرحه تشبيه ده. يعنی دوه خوشحالي، ۱۸) خُلُوفٌ: څلغ چو د څلغې خوند بدل شی او بدبويه شی هغې ته واڼي يا دې ته واڼي چه کوم خوراک چه په ځله کښي پاتې شی اوپه هغې سره ځله بدبويه شی ۱۹) جَنَّةٌ: اُنِي وَقَاتِي: حفاظت کونکې يعنی د هال، ۲۰) فَلَا يَزِفْتُ: د ښځو په وړاندې د ښځو محاسن تذکره رفت يادیري مراد فحش خبرې اترې

(۱) أخرجه البخاري كتاب الصوم / باب: هل يقول ابن صائم إذا شتم (رقم: ۱۹۰۸) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في فضل الصوم (رقم: ۷۶۶) والسنن كتاب الجنائز / باب ذكر الاختلاف على الزهري فيه (رقم: ۲۱۰۷) واحد ۳۹۱/۸

دی ① و لا یغلب جمعی صوری او شور شغب کولوته "صعب" وائی ⑤ سائۀ آی ابتداء یسبب اکثر: یعنی بوکس ورته په کنخلو یا بدو ردو شروع اوکړه

تفہیمات:

قوله: إِلَّا الصَّوْمَ:

روژې ده تخصیص مفهوم: - یعنی اول چه کومه ضابطه مقرر کړې شوې ده دغه د باقی عبادتونو دپاره ده د روژې دپاره نه ده

قوله: فَإِنَّهُ لِي: یعنی دهرې نیکنی قاعده ده چه په یوه باندې لس نیکنی بلکه تر اووه سوو پورې ثواب زیاتیري مگر د روژې چه کومه نیکی ده د هغې قاعده داسې نه ده ځکه چه روژه زما دپاره ده ددې دپاره به د دې بدله زه پخپله ورکوم

عبادت خو قول ه الله دپاره وی؟ - عبادتونه څومره چه دی ټول په ټول هم دالله تعالی دپاره دی دلته ددې تخصیص وجه څه ده؟

جوابه: - ددې سوال او ددې تخصیص ډیر وجوهات دی

① د جاهلیت په دور کښې هر عبادت د غیر الله دپاره کړې شوې دې مگر د روژې عبادت هیڅ کله د غیر الله دپاره نه دي شوې په دې وجه ئی او فرمائیل چه روژه زما دپاره ده

② په هر عبادت کښې د ریاکارنی خطر ه وی مگر په روژه کښې نشته ځکه چه ترکومې پورې روژه دار پخپله اونه بنائی چاته پته نه لگی چه د چا روژه ده او د چانه ده په دې وجه ئی او فرمائیل چه روژه زما دپاره ده

③ د درې څیزونو ترک کول دالله تعالی د صفاتونه دی کوم سرې چه روژه ساتی نو د الله تعالی د صفاتو سره مشابعت راځی په دې وجه الله تعالی د روژې عبادت خپل طرف ته منسوب کړو

④ د هیڅ وجې او تاویل ضرورت نشته دې بلکه الله تعالی د روژې د شان تکریم او عظمت زیاتولو دپاره او فرمائیل چه دا خو خاص زما دپاره ده

قوله: وَأَنَا أَجْزَى بِهِ: یعنی روژه دار ته به د روژې ثواب زه ورکوم

لوا یونه خو صرف الله تعالی ورکوی؟ - ددې تخصیص څه مطلب دې حالته که ثواب خو هم الله تعالی ورکوی؟

جوابه: - ① الله تعالی د هر عبادت په ثواب ورکولو باندې فریښتی مقرر کړی دی لیکن د روژې ثواب به الله تعالی په خپل دست قدرت سره ورکوی بیا به د هغې کوم شان وی سبحان الله

② علامه قرطبی رحمه الله ورکړې دې چه د هر عبادت ثواب متعین دې او د هغې دپاره یو حد

مقرر دي لس درجي دي يا اووه سوه يا يولاکھ يا آووو لاکھو پوري دي مگر د روژي د ثواب خه حد مقرر نه دي الله تعالی چه خومره زيات ثواب ورکول غواړي ورکوي به

⑦ دهر عمل دمحت او مشقت اندازه فرښتو ته کيږي مگر د روژه دار تنده او د هغه اولږه او باطني سوزش او تکليف اندازه صرف الله تعالی ته ده په دي وجه ثواب هم هغه ورکوي

⑧ بعضي علماؤ د "اجزى" لفظ دمجهول صيغې سره لوستلې دي چه ترجمه نى داده روژه زما دپاره ده او ددي په بدله کښي به روژه دار ته د ثواب په ځاني زما ذات ملاويږي دا ډيره ښکلي توجیه ده لیکن په یو معتد شرح کښي ماته ملاؤ نه شوه په یوشاذ روایت کښي د مجهول صیغه ده

قوله: وَتُخْلَفُ قِيَمُ الصَّائِمِ:

ه خلوف تعریف:- لام ابتدائيه تاکيد په مفتوح دي او په ځاء باندې پښن ده فتحه ونيل غلط دی د اولږې تندې د وجې نه په خيټه کښي چه کوم بخارات راپيدا کيږي هم دغې ته خلوف ونيلې شوې دي او هم دغه بوټی الله تعالی ته محبوب دي کوم چه صرف د روژي د وجې نه کيږي د خلوف نه مراد هم دغه دي بهر حال د روژي د وجې نه چه کوم اثر پريوځي دهغې قدر او تعريف کيږي او د تعريف هم هغې کيدل پکار دی هغه هم لوگه تنده ده بل څه څيز نه دي

قوله: إِنِّي أَمْرٌ صَابِرٌ: يعنى هر روژه دار ته پکار دی چه هغه د روژي په ورځ دهرقمه احساسات او جذبات په قابو کښي اوساتي تردې چه کنځلې هم پريږدي چه روره زما روژه ده

قوله: وَالصَّائِمُ رَجُلٌ: يعنى روژه دهرې گناه دپاره باطني ډهال دي په دي شرط چه دغه ډهال صحيح سالم وي شلیدلې نه وي شیطان هم باطني دښمن دي او روژه هم باطني ډهال دي

الفصل الثاني

[۱۹۶۰] درمضان د میاشتي فضائل او برکات

۱۹۶۰- (۵) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «إِذَا كَانَ أَوَّلُ لَيْلَةٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ صُفِّدَتِ الشَّيَاطِينُ وَرُمِدَ آلُ عِزٍّ [۱] وَخُلِقَتْ أَبْوَابُ النَّارِ فَمَنْ يَفْتَحُ مِنْهَا بَابًا [۲] وَفُتِحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ فَمَنْ يَغْلُقُ مِنْهَا بَابًا [۳] لَا يَدْخُلُ مِنْهَا: يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَقْبِرُوا [۴] وَلَا تَأْكُلُوا عَتَقَاءَ مِنَ النَّارِ [۵] وَذَلِكَ كُلُّ لَيْلَةٍ» رواه الترمذي وأبو داود.

توجه: ① حضرت ابو هريره ؓ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② هر کله چې د رمضان اوله شپه راشي ③ نو شیطانان او سرکشه جنات قيد کرل شي ④ د دوزخ دروازي بندي کرل شي بيا هيڅ دروازه کولو نه وي ⑤ او د جنت دروازي کولو کرل شي بيا د هغې

(۱) اخرجه الترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم له باب ما جاء في فضل الصوم (رقم- ۶۸۲) والنسائي كتاب الجنائز له باب ذكر الاختلاف على الزهري فيه (رقم- ۲۱۰۷) واحد ۳۱۱/۴

هغه دروازې بنده به وي [۶] او اعلان کونکي، فرشته، دا اعلان کوي چې اې د نيکي او ثواب طلب گره د الله ﷻ طرف ته متوجه شه [۷] او اې د بدې اراده کونکيه د بدې څخه منع شه [۸] ځکه چې الله تعالی ﷻ خلق د اور څخه آزادوي، يعنې الله رب العزت د دې مبارکي مېشتي په برکت ډير خلق د دوزخ د اور څخه آزادوي ځکه کيږي شي چې ته هم په هغه حلقو کې شامل شي [۹] او دا اعلان د رمضان په هره شپه کې کيږي (ترمذي ابن ماجه، حل الفقه:-) ① صَدَقَ: قيد کړې شي، ② تَزِدُ: د مازد جمع ده او ماز سرکش ته وائي ③ تَأْتِي الْغَيْثُ: تِي مَاتِبِ الثَّقَلِ وَالْقَلْبِ: اې د نيکي او ثواب طلب کونکيه، ④ أَقْبَلُ: اتي تعال: راشه، متوجه شه، يعنې الله ته رجوع او کړه، ⑤ أَقْبَرُ: اتي اَمْبِكُ عَنْ النَّعَاسِ: د گناهونو نه منع شه ⑥ عَقَاءُ: آزادونکي خلق، د اور نه.

— (۱۰) [۷] رَوَاهُ أَحْمَدُ عَنْ رَجُلٍ [۲] قَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه: ① امام احمد رحمه الله دا روايت د يو سړي څخه نقل کړي دي [۲] او امام ترمذي رحمه الله فرمايلي دي چې دا حديث غريب دي
تحليلات:

نوډ:- ددې حديث شرح په د بل حديث په تسهيل کښي ذکر ده

الفصل الثالث

[۱۹۶۲] د رمضان په مياشت کښي د جنت دروازي خلاصيدل

— (۱۳) [۱۹] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَتَأْكُمُ رَمَضَانَ، ثُمَّ تَهَارَتُمْ؟» فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ صِيَامَهُ [۲] تَفْتَحُ فِيهِ أَبْوَابُ السَّمَاءِ [۳] وَتُغْلَقُ فِيهِ أَبْوَابُ الْجَهَنَّمَ [۴] وَتُغْلَقُ فِيهِ مَرَدَةُ الشَّيَاطِينِ [۵] لِلَّهِ فِيهِ لَيْلَةٌ غَيْرُ مِثْلِ أَلْفِ شَهْرٍ [۶] مِنْ حُرْمَةِ غَيْرِهَا فَقَدْ حُرِّمَ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ.

توجه: ① ابو هريره رحمه الله روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② ستاسو د پاره د رمضان برکت ناکه مياشت راغلي ده ③ چې په هغې کې الله تعالی ﷻ په تاسو روژي فرض کړي دي ④ په دې مياشت کې د آسمان دروازي کولای وي ⑤ او د دوزخ دروازي بندي شي ⑥ او په دې مياشت کې سرکشه شيطانانو ته طوق وراچول کيږي ⑦ او په دې کې يعنې پوره د رمضان په مياشتي کې يا د رمضان په آخري لسو شپو کې، د الله تعالی ﷻ يوه خاصه شپه ده چې (با اعتبارد ثواب، د زرو مياشتو څخه بهتره ده، يعنې په دې شپه کې عمل کول په هغه زرو مياشتو کې د عمل کولو څخه چې په هغې کې ليله القدر نه وي ډيره زياته افضله او بهتره ده) ⑦ نو کوم سړي چې د دې شپې د خير څخه محروم شو هغه د هر خير څخه محرومه شو (احمد نسائي)

حل الثقات: ① التجمیع دورخ، ② ثقل طوق ورته اچولې شی، ③ په مری کښې ورته زنجیرونه اچولې شی، ④ مرده د مار د جمع ده او مار سرکش ته وانی ⑤ غرم محرومه شو، یعنی منع کړې شو.

تسهيلات

قوله: وَثَقُلَ فِيهِ مَرْدَةُ الشَّيَاطِينِ:

د حديثونو په الفاظو کې تطبيق :- دې نه وړاندې چې کوم حديث تير شوې دې په هغې کښې هم د مرده الجن الفاظ راغلي دي او په دې حديث کښې هم د مرده الشياطين الفاظ دي اول خو په دې خبره باندې خان پوه کول پکار دي چې د شياطين نه پس د مرده الجن د الفاظ د تخصيص بعد تعميم د قبيل نه دی مرده د مار د جمع ده او مار سرکش ته وانی په دې روايت سره د دې باب د دويمې حديث مسئله هم حل شوه چې هلته د نورو جوابونو نه علاوه يو جواب د اهم وړکړې شوې وو چې د شيطانانو تر لونه مراد سرکش شيطانان تر ل مراد دی او وړه شيطانان خو په انسانانو کښې کار کوي

[۱۹۶۲] دروې او قرآن پاک شفاعت کول

سـ (۴۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «الْعِيَا مُوا لِقُرْآنٍ يَشْفَعَانِ لِلْعَبْدِ: ① يَقُولُ الْعِيَا مَ أَيْ رَبِّ إِلَى مَنْعَتِهِ الطَّعَامُ وَالشَّوَابُ بَأَنَّهُمَا قَشَقْنِي فِيهِ ② وَيَقُولُ الْقُرْآنُ: مَنْعَتُهُ التَّوْبَةُ بِأَنَّهُ لِي قَشَقْنِي فِيهِ ③ يَشْفَعَانِ» . رواه البيهقي في شعب الإيمان.

قوله: ① عبد الله بن عمرو رضي الله عنه روايت کوي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل ② روزه او قرآن دواړه به د بنده د پاره شفاعت کوي ③ روزه به وايي چې اي زما پروردگاره ما دي د خوراک او نورو خواصتو، مثلاً د اوبو، جماع او د غيبت وغيره، خخه په ورځ کې منع کړي وو نو زما د طرف خخه هم د ده په حق کې شفاعت قبول کړي ④ او قرآن به وايي چې ما دي د شېبې د خوب خخه منع کړي وو نو زما د طرف خخه هم د ده په حق کې شفاعت قبول کړه ⑤ نو د دې دواړو شفاعت به قبول کړل شي «بيهقي».

تسهيلات

قوله: الْعِيَا مُوا لِقُرْآنٍ يَشْفَعَانِ لِلْعَبْدِ:

د روزې او قرآن شفاعت :- قرآن خخه مراد تلاوت د قرآن پاک دې علامه طيبي رحمته الله عليه فرماني چې د قرآن نه بهجد او د قرآن پاک تلاوت وغيره دپاره، شب بیداری کول مراد دی د روزې او د قرآن د شفاعت لمره به داوی چې غالباً د روزې په شفاعت سره به خو گناهونه ختم شي او د قرآن شفاعت سره به درجات عاليه نصیب شي

[۱۹۶۴] ذشب قدر نه لاندی هکولو نقصان

س- (۸) [۱] وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: دَخَلَ رَمَضَانَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «إِنَّ هَذَا الشَّهْرَ قَدْ حَفَرَكُمْ» [۲] فِيهِ لَيْلَةٌ غَيْرُ مَنْ أَلْفِ شَهْرٍ [۳] مَنْ حُرِمَ مَا قَدْ حُرِمَ الْخَيْرُ كُلُّهُ [۴] وَلَا يُغْتَرَمُ غَيْرُهَا إِلَّا كَلَّ فُزْوِيرٌ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

توجه: [۱] انس ابن مالک رضی اللہ عنہ وایي چې د رمضان میاشت چې راغله نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل [۲] ستاسو د پاره دا میاشت راغلي ده [۳] چې په دې کې یوه شپه، یعنې شب قدر، د زرو میاشتو څخه بهتره ده [۴] کوم سړي چې د دې شپې د سعادت څخه محروم شو، چې هغه نه پوره شپه یا کم څخه کم د شپې په څه حصه کې هم د بیداریدو او په عبادت خداوندې کې د مشغولیدو توفیق ونه شو. نو هغه د هر سعادت او خیر څخه محروم شو [۵] او یاد ساتئ، چې د شب قدر د سعادت څخه یې نصیبه محروم یږي، ابن ماجه، **طالقات**: - ① فُزْوِيرٌ: أَي كُلُّ مَنْعٍ مِنَ الْخَيْرِ، یعنی څوک چه دهر خبر نه منع کړې شوې دې هم هغه ددې نه هم محروم کولې شی

تجلیات: قوله: إِنَّ هَذَا الشَّهْرَ قَدْ حَفَرَكُمْ:

د رمضان د میاشتي عظمت: - دا دې چې د رمضان میاشت داسې سخی ده چې تاسو ته راشی او ستاسو خیر غواړی لکه څنگه چې ورپخې راشی او اوبه راوړی د کوهی پشان څوک راغواړی نه لهذا د رمضان میاشت غنیمت او گټورنی اود ورځې روزه ساتئ، او د شپې قیام کړئ، د ایشان شب قدر د اتیایو کالو د عبادت څخه بهتر دې لهذا د شب قدر برکتونه حاصل کړئ، په دې شب قدر کښې محنت او کړنې او زیات نه زیات اجر حاصل کړنې، د ایشان د لیلۍ القدر د سعادت څخه هغه کس محرومه کیږي چې په حقیقت کښې بدن نصیبه وی

[۱۹۶۵] د رمضان د میاشتي برکتونه

س- (۹) [۱] وَعَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي أَجْرٍ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ، قَدْ أَظْلَكُكُمْ شَهْرٌ عَظِيمٌ» [۲] شَهْرٌ مَبَارَكٌ [۳] شَهْرٌ فِيهِ لَيْلَةٌ غَيْرُ مَنْ أَلْفِ شَهْرٍ [۴] جَعَلَ اللَّهُ بَيْنَهُمَا فَرِيقَةً [۵] وَقِيَامُ لَيْلِهِ تَطَوُّعٌ [۶] مَنْ تَقَرَّبَ فِيهِ بِمُضَلٍّ مِنَ الْخَيْرِ [۷] كَانَ كَمَنْ أَذَى فَرِيقَةً فِيهَا بَرَاءَةٌ [۸] وَمَنْ أَذَى فَرِيقَةً فِيهَا كَانَ كَمَنْ أَذَى سَبْعِينَ فَرِيقَةً فِيهَا بَرَاءَةٌ [۹] وَهُوَ شَهْرُ الصَّوْمِ [۱۰] وَالصَّوْمُ تَوَابُهُ الْجَنَّةُ [۱۱] وَشَهْرُ الْمَوَاسِقِ [۱۲] وَشَهْرٌ يَزِيدُ فِيهِ رِزْقُ الْمُؤْمِنِ.

توجه: [۱] سلمان فارسي رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د شعبان په آخري ورځ زموږ په مخکې، د جمعي یا په طور د تذکیر او نصیحت، خطبه ورکولو سره وفرماییل [۲] چې ای

(۱) أخرجه ابن ماجه في السبعين كتاب الصيام / باب ما جاء في فضل شهر رمضان (رقم - ۱۶۴۴)

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الايمان (رقم - ۳۶۰۸)

خلقوا با عظمته میاشت ستاسو په سر سایه (سوري) کونکي ده، يعني د رمضان میاشت راتلونکې ده [۴] دا ډیره برکت ناکه او مقدسه میاشت ده [۵] دا هغه میاشت ده چې په دې کې هغه شبه، يعني ليلة القدر، ده چې د زړو میاشتنو څخه بهتره ده [۶] الله تعالی ﷻ د دې میاشتي روژې فرض کړي دي [۷] او د دې په شپو کې قیام د الله عبادت د پاره بيداریدل یې نفل ګرځولي دي [۸] کوم سړي چې دې مبارکه میاشت کې نیکی، يعني د نفل په طريقه اود عمل په ذریعه په بارگاه حق کې د تقرب طلبګار شي [۹] نو هغه د هغه سړي په شان وي کوم چې د رمضان څخه علاوه څه بله میاشت کې فرض ادا کړي وي (يعني د رمضان په میشت کې د نفل اعمالو ثواب د رمضان څخه علاوه په نورو ورځو کې د فرض اعمالو د ثواب برابر وي) [۱۰] او کوم سړي چې په ماه رمضان کې (بدني یا مالي) فرض ادا کړل نو هغه د هغه سړي په شان شو چې هغه د رمضان څخه علاوه په بله میاشت کې اویا فرض ادا کړي وي (يعني په رمضان کې د یو فرض د ادا کولو ثواب په نورو ورځو کې د اویا فرضو د ادا کولو د ثواب سره برابر وي) [۱۱] او د رمضان میاشت د صبر میاشت ده، چې روژه دار د خوزک او څښاک او نورو خواهشاتو څخه منع کوي [۱۲] هغه صبر چې د هغې ثواب جنت دي [۱۳] ماه رمضان د غم خواري میاشت ده (نو په دې میاشت کې د محتاجو او فقیرانو خبر گیری کول پکار دي) [۱۴] او دا هغه میاشت ده چې په دې کې د دولت مند او د مفلس هر قسم مؤمن، ظهري او معنوي، رزق زیاتیري

[۱] مَنْ قَطَرَ فِيهِ صَائِبًا [۲] كَانَ لَهُ مَغْفِرَةٌ لِدُنُوبِهِ [۳] وَعِنَتْ رَقَبَتُهُ مِنَ النَّارِ [۴] وَكَانَ لَهُ مِثْلُ آخِرِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْتَقِصَ مِنْ آخِرِهِ شَيْءٌ [۵] قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَيْسَ كُلُّنَا نَحْبُدُ مَا نَقْطُرُ بِهِ الصَّائِبَ [۶] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "يُعْطَى اللَّهُ هَذَا الثَّوَابَ مَنْ قَطَرَ صَائِبًا [۷] عَلَى مَذْقَةٍ لَبَنٍ، أَوْ عُمُرَةٍ، أَوْ عَرِيَّةٍ مِنْ مَاءٍ [۸] وَمَنْ أَشْبَهَ صَائِبًا سَقَاةَ اللَّهِ مِنْ حَوْضِي شَرْبَةٍ لَا يَطْلُمَا حَتَّى يَدْخُلَ الْجَنَّةَ [۹] وَهُوَ شَحْرٌ أَوَّلُهُ رَحْمَةٌ وَأَوْسَطُهُ مَغْفِرَةٌ وَآخِرُهُ عِنَتْ مِنَ النَّارِ [۱۰] وَمَنْ خَفَّفَ عَنْ مَمْلُوكِهِ فِيهِ [۱۱] غَفَرَ اللَّهُ لَهُ، وَأَعْتَقَهُ مِنَ النَّارِ [۱۲]".

قوچه [۱] کوم سړي چې په رمضان کې په یو روژه دار باندې د خپلې حلالي ګټې سره روژه ماته کړي [۲] نود هغه دا عمل به د هغه د گناهونو د بخشش او مغفرت ذریعه وي [۳] او د دوزخ د اور څخه د هغه د حفاظت سبب وي [۴] او هغه ته به دروژه دار د ثواب په شان ثواب حاصلېږي بغیر د دې څخه چې د روژه دار په ثواب کې څه کمې وشي [۵] مونږ عرض وکړو چې یا رسول الله! په مونږ کې ټول خو داسې نه دي چې د روژه دار د افطاري په قدر د انتظام کولو قدرت لري [۶] ښی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل دا ثواب الله تعالی ﷻ هغه چاته هم ورکوي چې روژه دار باندې افطاري او کړي [۷] په یو ګوټ شیدي (بې) یا یوې کجورې یا د ګوټ اوبو په ذریعه اروژه ماته کړي [۸] او کوم سړي چې روژه دار باندې په مړه نس، خټیه، طعام وخوروي نو الله تعالی ﷻ به هغه زما د حوض (يعني د حوض کوثر)

خُفَّة دَاسِي سِيرَاب كَرِي چي د هغې خُفَّة روسته به هيڅ كله ترې نه شي تر دي چې هغه به حنټ كې داخل شي ⑤ او ماه رمضان هغه مياشت ده چې د دې مياشتني ابتدايي حصه رحمت دي او په درميانه حصه كې يې بخشش دي، يعنې هغه د مغفرت زمانه ده، او د دې په آخري حصه كې د دوزخ د اور خُفَّة نجات دي، خو دا درې خيزونه د مؤمنانو د پاره مخصوص دي د كافرانو د دې سره هيڅ تعلق نشته، ⑥ او كوم سړي چې په دې مياشت كې د خپل غلام او وينجې بوج سپك كړي ⑦ نو الله تعالى ﷻ به يې وبخښي او د اور خُفَّة به نجات وركړي «بيهيقي»

حَلِّ الْقَفَن: ① أَطْلَعَكُمْ: أَي أَثَرَفَ عَلَيْكُمْ: په تاسو راتلونكې ده، په سر راتلونكې ده، ② تَقَوُّنَا: أَي سَنَةُ مُؤَكَّدَةٍ: د تقووع معنی نفل ده خو دلته ترې تراویح مراد دی او دا سنت مؤكد دی ③ تَقَرَّبَ: نزدیك حاصل كړی ④ بَعْلَةً: په خونې او نيك عمل سره ⑤ التَّوَلَّاهُ: غم خواری، همدردی، ⑥ مَذْلُجٌ: أَي فَنِيَّةٌ یو گوت، ⑦ عَقَفَ: سپكوالې او كړی

د رڼوي مختصر تعارف: - نوم نى مجوسى مایه وو د اسلام قبلولونه پس نى سلمان كيخودې شو ابو عبدالله نې كنيټ دې. نسب نامه نى خه په دې ډول ده. مایه بن لوذخشان بن موزسلان بن بهنودان بن فيروز ابن بهرك. د جاهليت په زمانه كښې په مجوسى مذهب كښې كلك وو. د هغه شمير د اور په هغه عبادت كونكو كښې وچه يووخت به نى هم اور نه مړكولو. بيا د عيساني مذهب طرف ته مائل شو او په دې سلسله كښې ډيرو پادريانو سره پاتې شو. آخرى پادري هغه ته د رسول الله ﷺ د بعثت زيرې وركړو د حضور ﷺ خدمت ته په رسيدوسره مسلمان شو. حضوراكرم ﷺ د هغه حضرت ابودرداء رضی الله عنه سره زړولى قائمه كړه. ① د هغه د ټولونه رومېنى غزوه خندق وه دې نه پس بيا په ټولو جنگونو كښې مسلمانانوسره اوگه په اوگه جنگيدلو. ②

حضرت عمر رضی الله عنه د مدائن گورنرهم جوړ كړې وو. د هغوى په ژوند كښې يوڅو صفتونه ډير ښكاره وو په هغې كښې ① زهداوتقوى ② درهبايت نه نفرت ③ سادگى ④ سخاوت ⑤ د صدقاتونه خان ساتل وغيره شامل وو؟

وفاته: - د حضرت عثمان رضی الله عنه د خلافت په زمانه كښې وفات شو. د هغوى عمر بعهضو ۲۵ يا ۳۵ كاله خودلې دې.

مړيوت: - د هغه نه د رواياتو شمير ۶۰ ته نيزدې دې. حضرت ابوسعيد الخدرى رضی الله عنه ابن عباس رضی الله عنه اوس بن مالك رضی الله عنه د هغه شاگردان وو. د زوررو حالاتو دپاره اوگورنى ① مسند احمد ۴۱/۵-۴۴ ② بخارى ۸۹۸/۲ ③ طبقات ابن سعد ۴۸/۱ ④ اسد القابله ۳۳۰/۲ ⑤ مستدرک حاكم ۵۹۹/۳ ⑥ استيعاب ۵۷۲/۲ ⑦ تهذيب الكمال ۱۴۷ ⑧ صفوة الصلوة وغيره.

تسهيلات: نو، - د دې حديث شرح په د بل حديث په تسهيل كښې ذكر ده.

[۱۹۶۶] په رمضان کښې د قیدیا نو خلاصول

۱۰۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا دَخَلَ شَهْرَ رَمَضَانَ أَطْلَقَ كُلَّ أَسِيرٍ ۖ وَأَعْطَى كُلَّ سَابِلٍ».

ترجمه: ۱) ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمایي ۲) هر کله چې به د رمضان مقدسه میاشت شروع شوه ۳) نو رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به هر قیدی خلاصول ۴) او د هر سائل مراد به یې پوره کولو «بیهقي حل الفتن»:- ۵) اطلق په معنی د اعتاق سره، یعنی خلاصول به یې ۶) أسیر: أي غنوی: قیدی

تسهيلات:

قوله: أَطْلَقَ كُلَّ أَسِيرٍ:

د رمضان په وجه د قیدی آزادول ولې؟:- دلته په عام توګه په دماغو کښې دا شک پیدا کیږي چه حضور پاک سره به د کافرانو نه علاوه بل څه قیدی نه وو او د کافرانو قیدیانو د پاره یوه خان له ضابطه مقررده کوم چه فدیہ وغیره ده دلته نی د رمضان د وجې نه څنگه قیدی پریخودو؟

جواب:- ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ په دې الفاظو سره جواب ورکړې دې "ای من یستحق الحبس لحق الله وحق العبد یغلیصه منه" یعنی د قیدی نه مراد هغه خلق هم کیدی شی څوک چه به د حقوق الله د وجې نه قید کیدل او د قیدی نه هغه خلق هم مراد اخستلې شی څوک چه د حقوق العباد د وجې نه قید کولې شو. د حقوق العباد د وجې نه چه به کوم خلق قید کیدل د هغوی د راخلاصولو مطلب دادې چه حضور پاک به صاحب حق ته د آزادولو فرمائیل نو" اطلق کل اسیر" نه مراد خاص اسیر او قیدی دې کوم چه د خلقو د حقوق د وجې نه خلقو سره قید وو حضور پاک سره نه وو

[۱۹۶۷] د رمضان استقبال اواهتمام

۱۰۲) وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «إِنَّ الْجَنَّةَ تَعْرِفُ لِرَمَضَانَ مِنْ رَأْسِ الْحَوْلِ إِلَى حَوْلِ قَابِلٍ ۖ قَالَ: "كَيْذَا كَانَ أَوَّلُ يَوْمٍ مِنْ رَمَضَانَ؟" هَبَّتْ رِيحٌ تَحْتَ الْعَرْشِ مِنْ وَدْقِ الْجَنَّةِ عَلَى الْغُورِ الْعِينِ ۖ فَيَقْلَنُ: يَا رَبِّ اجْعَلْ لَنَا مِنْ عِبَادِكَ أَزْوَاجًا ۖ تَقْرِبُهُمْ أَغْنَانًا وَتَقْرَأُ عَنْهُمْ بَنَاتًا» ۖ رَوَى الْبَيْهَقِيُّ الْأَحَادِيثَ الثَّلَاثَةَ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

ترجمه: ۱) ابن عمر رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایي ۲) د رمضان د استقبال د پاره، جنت د کال د شروع څخه د کال تر آخر پورې خپل زیب او زینت کوي ۳) نی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایي چې کله د رمضان اوله ورځ شي ۴) نو د عرش لاندې د جنت

(۱) اخرجه البيهقي في شعب الايمان (رقم- ۳۶۲۹)

(۲) اخرجه البيهقي في شعب الايمان (رقم- ۳۶۳۳)

دوسو د سو خخه د حور عین په سرو نو هوا چلیبې [۵] بیا حورې وایې چې ای زموږ پروردگره د خپلو بنده گانو خخه زموږ د پاره خاوندان جوړ کړي [۶] چې د هغوی د صحبت او د هم نشینې سرور او خوشحالی سره زموږ سترگې یخې شی او د هغوی سترگې زموږ په دیدار او وصل سره یخې شی [۷] دا درې روایتونه بیهقي رحمه الله به سبع الزیند کې نقل کړي دي

حل الفات: ① تَعْرِفُ أَيْ تَعْرِفُ بِعَنِ بِه سرو زرو وغیره سره ناسته کولې شی ② رَأْسُ الْحَوْلِ ی أَيُّ لَبَّ سَنَةً د کال د شروع نه، ③ قَابِلٌ: ای آئینه یعنی راتلونکې کال پورې، ④ هُنْتُ چلیبې، را ټوخی ⑤ ذَرَقٌ پاتړې، د جنت د وونو، ⑥ الْحَوْرَانِ: حور معنی سپین، او عین غټو سترگو والا، یعنی د غټو سترگو والا ناسته حورې، ⑦ تَقَرُّ أَيْ تَقَلَّدُ: یخې شی یعنی خوند او شوق حاصل کړی

تسهيلات:

قوله: إِنَّ الْجَنَّةَ تَعْرِفُ بِرَمَضَانَ مِنْ رَأْسِ الْحَوْلِ:

د کال د شروع په مصداق کښې ټوله اقوال:-

① د کال د شروع خخه مراد دمحرمان ابتدائی ورځې دی
② لیکن دا هم بعيد نه دی چې د جنت او رمضان په اعتبار سره د کال د شروع خخه مراد د شوال ابتدائی ورځې وی حاصل دادې چې رمضان او د رمضان پرکتونه یعنی کثرت مغفرت او اوچت درجات وغیره د راتلو په خوشحالی کښې جنت ټول کال خپل ټول سنگار کوی
قوله: يَأْتِي الْجَنَّةَ لَكَ مِنْ عِبَادِكَ:

روژه دار ته د حورو اشتیاق:- ددې نه مراد د الله جل جلاله نیک بندگان او فرمانبرداره بندگان دی کوم چې د رمضان په ورځو کښې روژه ساتی او د شپې د تراویح په مونځ کښې مشغول وی د رسول کریم ﷺ دا ارشاد مبارک منقول دي چې کوم بنده په رمضان کښې روژې ساتي ده ته د هرې ورځې په بدله کښې د ملغلرو په څیمې یوه حور عین بی بی ورکولې شی لکه څنگه چې الله تعالی فرمانبلې دی (وَرَمَضَانَ لِي الْعِبَادَةِ، یعنی په څیمو کښې به داسې حورې وی چې د خپلو خاوندانو دپاره به خاص کړې شوې وی

[۱۹۶۸] د رمضان په آخری شپه کښې د روژه دار مغفرت

۴۸- (۱۲) (۱) أَوْ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ قَالَ: [۲] «يُغْفَرُ لِأُمَّتِي فِي آخِرِ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ» [۳] قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَهِيَ لَيْلَةُ الْقَدَرِ؟ [۴] قَالَ: «لَا، وَلَكِنَّ الْعَامِلَ إِثْمًا يُوَفَّى أَجْرَهُ إِذَا قَضَى عَمَلَهُ» [۵]. رَوَاهُ أَحْمَدُ.

ترجمه: ابوهریره رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل **[۱]** زما د اُمت د روژه دار د رمضان په آخري شپه کې بخشش کيږي **[۲]** عرض وشو چې يا رسول الله ﷺ آيا هغه ليلة القدر ده چې په هغې کې بخشش کيږي؟ **[۳]** نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل نه بلکه کار کونکي چې کله خپل کار وکړي نو هغه ته هغه وخت د هغه پوره مزدوري ورکول کيږي، احمد

حل الفان: ① الغافل: کار کونکي، ② يؤتى: اتي تظي وافيا: يعنى پوره پوره ورته ورکولې شي
تسهيلات:

قوله: يُغْفَرُ لَهُ فِيهِ فِي آخِرِ لَيْلَةٍ فِي رَمَضَانَ:
د مذکوره الفاظو لامل:--

د روایت الفاظ «بغفرلامنه»، د حضرت رسول کریم ﷺ ارشادونه دي بلکه دا د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ خپل الفاظ دي او ددې په ذریعه هغوی د حضور سرور کائنات ﷺ د الفاظو مفهوم ادا کړي دي او بعینه یې د حضرت رسول کریم ﷺ الفاظ نقل نه کړل چې هغه دا دي «بغفرلامن»

قوله: لَا، وَلَكِنَّ الْغَامِلَ إِذَا يَوْفَى أَجْرُهُ إِذَا قَضَى عَمَلُهُ
د نبی علیه السلام د جواب مطلب:--

د نبی کریم ﷺ د جواب مطلب دا دی چې د مغفرت دا سعادت دلیله القدر په وجه نه ورکړي کيږي بلکه ددې عظیمې فریضې د تکمیل په وجه ملاوړيږي د کومې د ادا کولو حکم چې الله ﷻ بندگانو ته ورکړي دي او هغه روژه ساتل دي

[۱] بَابُ رُؤْيَةِ الْهَيْلَالِ

د سپوږمۍ کتلو مسائل

مخلاصة الباب :-

فيه ثلاث عشرة حديثاً مشتملة على خمس مسائل:

① اعتبار رؤية الهلال في الصوم والإفطار لرؤية الهلال: ١، ٢، ٩٣.

② عدد أيام الشهر: ١، ٣، ٤.

③ حكم تقديم رمضان بالصوم: ٥، ٦، ٨، ٩.

④ إحصاء شعبان: ٧، ١٢.

⑤ كفاية شهادة الواحد لثبوت رمضان: ١٠، ١١.

د عباداتو مدار په قمری میاشتو، نه په شمسی: - قال الله تعالى (يَسْتَأْذِنُكَ عَنِ الْآيَةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَاجَّةِ) (سورة بقره الايه ١٨٩)

زمونږ اسلامي شريعت د سپوږمۍ د ثبوت دپاره اود میاشتي د شروع کیدو مدار د سپوږمۍ په لیدو باندې کړې دې یانې د دیرش ورځو په پوره کیدو باندې کیځودې دي که چرې په ٢٩ تاریخ باندې سپوږمۍ اولیدلې شوه نو وړاندې ورځ به د اسلامي میاشتي روميې ورځ شمیرلې شي او که په ٢٩ باندې سپوږمۍ ښکاره نه شوه نو دیرش ورځې پوره کیدو باندې به راتلونکې میاشت شروع کیږي

د میاشتي شروع په لیدو، نه په حساب: - د اسلامي میاشتي د شروع کیدو مدار د سپوږمۍ په افق باندې په موجود کیدو باندې نه دي بلکه د هغې په لیدو باندې مدار دي لهذا که آسمان صفاوي او سپوږمۍ په یو صورت هم په نظر نه راځي نو په افق باندې د سپوږمۍ پیدا کیدو او موجود کیدو نه باوجود وړاندینې اسلامي میاشت نه شروع کیږي هم دغه فرق دي په اهل شرع علماء اود اهل نجوم ماهرینو په مینځ کښې چه علماء د سپوږمۍ په لیدو باندې د میاشتي مدار ایږدي خوا اهل نجوم په افق باندې راپیدا کیدو باندې مدار ایږدي هغوی د سپوږمۍ کتلونه وړاندې حکم لگوي چه صباد میاشتي روميې ورځ ده مسلمانان د شريعت د حکم پابند دي د اهل نجوم قیاسونو تخیالاتو او تجرباتو پابند نه دي.

د میاشتي ثبوت دپاره قرائت: - په اسلامي شريعت کښې د سپوږمۍ د ثبوت دپاره یوڅو شرطونه دي

① "الشهادة على الشهادة": یعنی چه یو سړی د قاضي په عدالت کښې د سپوږمۍ کتلو گواهي ورکړه بل یو سړی واړیده لاړو په بل یوځای کښې په دې گواهي باندې

گواهی ورکره نو په دې سره به د سپوږمۍ ثبوت کیږي

- ① "الشهادة على رؤية الهلال" :- یعنی د کتونکي په گواهي سره به د سپوږمۍ ثبوت وي
 ② "استفاضة الغبر" :- یعنی چه په مختلف اطرافو کښې دا خبر مشهور کيدوسره خور شي
 چه مېشت اوليدلې شوه په دې سره هم د مياشتې ثبوت کیږي بهر حال د انمه احناف په
 کتابونو کښې ليکلي دي که چرې آسمان صفانه وي نو د يو عادل سړي گواهي د مياشتې د
 کتلو د پاره کافي ده خو که چرې آسمان صفاوي نوبيا به د يو عادل گواهي معتبر نه وي بلکه
 د گټرو خلقو یعنی ښه لوني جماعت په گواهي سره به د مياشتې ثبوت کیږي
 ③ "الشهادة على القضاء" :- یعنی په محکمه عدالت کښې قاضي د مياشتې د ليدو د
 ثبوت فيصله واوروله د دې عدالت نه يوسړې لارو بل ځاني کښې گواهي ورکره په دې سره
 به هم د سپوږمۍ ثبوت کیږي

د اختر د ثبوت د پاره شرائط :- دا خود رمضان د روژو د پاره د گواهي مسئله ده د اختر د پاره
 څه حکم دي؟ نو د دې پاره کښې احناف فرماني که آسمان صفاوي نو يو د ير لوني جماعت
 گواهي به پکار وي خو که په آسمان باندې گردو غبار وي نو د دوو کسانو د گواهي ضرورت
 به وي در مختار وغيره کښې ليکلي دي که چرې يوسړې په اوچت مقام باندې اوسيدې د
 ښار نه بهر وي پخپله عادل وي او هغه راشي د رمضان د مياشتې د ليدو گواهي ورکړي
 نوسره د دې که آسمان صفاوي نو د هغه گواهي به قبولې شي او د مياشتې ثبوت به اوشي
 د امام طحاوي رحمته الله عليه خيال هم دې طرف ته دي چه په دې باندې فتوى ورکول د ير بهتر دي په
 عام تار او خط وغيره سره د سپوږمۍ ثبوت نه شي کيدې دغه شان د ريډيو په خبر سره
 هم د مياشتې ثبوت نه شي کيدې او که د قاضي خط قاضي له راشي يا په ريډيو باندې د
 رؤيت هلال کميټې چيتر مين پخپله په خپل آواز کښې اعلان او کړي نو د دې اعتبار به کیږي

الفصل الأول

[۱۹۶۹] د رمضان او شوال د ثبوت معيار

۱۹۶۹- (۱۱۷) عَنْ أَبِي عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱]: «لَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْا الْهَلَالَ [۲] وَلَا تَقْطُرُوا حَتَّى تَرَوْهُ» [۳] فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَقْبِرُوا لَهُ [۴] وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: «الشَّهْرُ ثَمَنٌ وَعِشْرُونَ لَيْلَةً» [۵] فَلَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْهُ [۶] فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَقْبِلُوا الْعِدَّةَ ثَلَاثِينَ [۷]. «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

(۱) أخرجه البخاري كتاب الصوم: باب قول النبي صلى الله عليه وسلم [ص: ۲۷]. وإذا رأيتم الهلال فصوموا. وإذا رأيتموه فأفطروا. (رقم: ۱۹۰۶). وورداد في السنن كتاب الصوم. باب الشهر يكون تسعاً وعشرين (رقم: ۲۳۲۰). والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لهاب ما جاء لا تقصروا الشهر بصوم (رقم: ۶۸۴) والنسائي كتاب الجنائز لهاب ذكر الاختلاف على الزهري في هذا الحديث (رقم: ۲۱۲۱) وابن ماجه كتاب الصيام لهاب ما جاء في صوموا لرؤيته وأفطروا لرؤيته (رقم: ۱۶۵۸) ومالك في الوسطا كتاب الصيام لهاب ما جاء في رؤية الهلال للصوم والقطر في رمضان (رقم: ۱).

ترجمہ: اس عمر میں روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د شعبان په ديرشم تاريخ د رمضان په نيت سره، روژه مه نيسي تردې چې مياشت وويني [۳] د غسي روژه تر هغه وخته پورې مه ختموي ترڅو پورې چې د اختر، مياشت او نه ويني [۴] نو اږه ديرشمه شپه يعنې يو کم ديرشم تاريخ که اگر د غبار او وريخ وغيره يا څه څه بل سبب مياشت په نظر راشي نو د هغې اندازه کوي يعنې هغه مياشت د ديرش ورځو وگڼي [۵] د يو روايت الفاظ دا دي چې نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل مياشت کله د يو کم ديرشو شپو هم وي [۶] په دې وجه څو پورې چې مياشت ونه ويني د رمضان په نيت، روژه مه نيسي [۷] او که په يو کم ديرشم تاريخ وريخ او غبار وغيره وي، او مياشت په نظر رانه شي نو ديرش ورځې پوره کړي يعنې د ديرشو ورځو مياشت وگڼي بخاري مسلم.

حل المسائل: ① دويمې شپې سپوږمۍ ته هلال وائي ② غَمْرُ اَي غَطَرُ يعنې د غيم او نوريځود وچي نه تاسو نه مياشت پته شي ③ قَاتِلُوْهُ: که چرې مياشت بنکاره نه شي نو تاسو د رمضان ديرش ورځې پوره کړي

تفهيمات قوله: لَا تَصُومُوا:

يوه قاعده: - يعنې ترکومي پورې چه مياشت بنکاره نه شي تاسو په شعبان کښې روژه ساتل مه شروع کوني او ترکومي پورې چه مياشت بنکاره نه شي تاسو د اختر دپاره روژه مه ماتوي ستاسو روژه ساتل يا افطار کول د مياشتې په ليدو باندې موقوف دی

قوله: قَاتِلُوْهُ: ملاعلی قاري رحمه الله فرماني په دې صيغه کښې په دال باندې پېښ دې په دې باندې کسره ونيل غلط دی بهر حال اسلامي مياشت کله ۲۹ او کله د ۳۰ راځي نواصل مدار خو په مياشت باندې دې که چرې مياشت بنکاره نه شي نو تاسو د رمضان ديرش ورځې پوره کړي

۱۹۷۰ - د شعبان ديرش ورځې پوره کول

۸۰- (۲۱۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "صُومُوا لِرُتْبَتِهِمْ وَأَقْبِرُوا لِرُتْبَتِهِمْ فَإِنَّ غَمْرَ عَلَيْهِمُ فَإِلْبُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ لِلْأَيِّينَ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: ابوهريره روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د مياشتې د ليدو څخه روسته روژه نيسي [۳] او د مياشتې په ليدو سره روژه ماتوي يعنې اختر کوي [۴] نو په يو کم ديرشم تاريخ، که وريخ وغيره وي، او ليدل د مياشتې ثابت نشي، نو د شعبان مياشت د ديرشو ورځو وگرځوي دغه شان د رمضان دمياشتې هم اعتبار وکړي بخاري مسلم.

(۱) اخرج البخاري كتاب الصوم باب قول النبي صلى الله عليه وسلم [ص: ۲۷] «إذا رأيتم الهلال فصوموا، وإذا رأيتموه فأفطروا» (رقم: ۱۹۰۹) والنسائي كتاب الجنائز باب ذكر الاختلاف على عبدة الله بن عمر في هذا الحديث (رقم: ۲۱۲۴) واحد في المسند ۴۲/۵

تسهيلات:

قوله: صَوْمُوا يَوْمَئِذِهِ،

په رُزِيَةِ كُنْبي ه لام نوحيت: - صَوْمُوا يَوْمَئِذِهِ لام د تعليل دپاره دې اى لأجل رُقِيَةِ الْهَلَالِ د مياشتې په ليدلو روزه كړنې او روزه پرېږدنې امام طيبي رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ فرماني لام د توقيت دپاره دې نفوله تعالى: أَقِمُوا الصَّلَاةَ بِذُلُكِ الْفُتَيِّ اى وقت دلو كېدا،

[۱۹۷۱] د سپوږمېلې پاره كُنْبي د نجوميا نو د قول عدم اعتبار

هـ (۳۱) [۱] وَعَنْ أَبِي عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِنَّمَا أَمَةٌ أُمَّيَّةٌ لَا تَكُتُّبُ وَلَا تَحْسَبُ [۳] الشَّهْرَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا» [۴] وَعَقْدَ الْإِنْفَامِ فِي الثَّالِثَةِ [۵] ثُمَّ قَالَ: الشَّهْرُ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا يَحْسَبُ ثَمَامَ الثَّلَاثِينَ [۶] يَعْنِي مَرَّةً تِسْعًا وَعِشْرِينَ وَمَرَّةً ثَلَاثِينَ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوجه: [۱] ابن عمر رَوَايت كوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] مونږ اهل عرب، امې قوم يو چې حساب كېتاب نه پيژنو [۳] مياشت د دومره او دومره وړخو وي [۴] اللفظ د دومره درې ځله ويلو سره [۵] نبی كريم صلى الله عليه وسلم [د دواړو لاسونو گوتي دوه ځله بندي كړي] او بيا يې خلاصې كړي او [په دريم ځل يې [د لاسونو د گوتو بندولو سره بيا يې نهه [۹] گوتي خو خلاصې كړي او] غټه گوته يې بنده وساتله اچې د هغې مطلب دا وو چې كله خو په مياشت كې يوكم ديرش وړخې وي يعنې د يوكم ديرشو مياشت وي [۵] او بيا يې وفرمايل چې دومره او دومره او دومره [او دا ځل نبی كريم صلى الله عليه وسلم د ديرشو عدد بنودلو د پاره د مخكې په شان په دريم ځل كې غټه گوته بند نه كړله، يعنې پوره د ديرشو وړخو وي [۶] د نبی كريم صلى الله عليه وسلم مطلب دا وو چې كله خو مياشت د ۲۹ وړخو وي او كله د ۳۰ وړخو وي [بخاري مسلم]

حل القلق: - ① اَمَةٌ: ② لَا تَكُتُّبُ: ليكل نه شو كولې. ③ لَا تَحْسَبُ: حساب نه شو كولې. ④ عَقْدَ بنده نې وساتله. ⑤ الْإِنْفَامَ: مټه گوته، غټه گوته

تسهيلات:

قوله: إِنَّمَا أَمَةٌ أُمَّيَّةٌ:

امت ته د امې نسبت كولو كُنْبي، عربي اقوال: -

① اول قول دادې چې امية د عرب امت طرف ته نسبت دې "اي غص امه العرب" يعنې مونږ عرب قوم يو ځكه چې د عربو خلقو ليكل لوستل نه پيژندل

(۱) اخرج به البخاري كتاب الصوم / باب قول النبي صلى الله عليه وسلم: «لا تكتب ولا تحسب» (رقم: ۱۹۱۳) واهوداد كتاب الصوم - باب الشهر يكون تسعاً وعشرين (رقم: ۲۳۱۹) والسناني كتاب الجنائز / باب ذكر الاختلاف على بعض من أبي كثير في خبر أبي سلمة فيه (رقم: ۲۶۱۰) واحد في السند ۱۲۲/۲

- ① دانست دَامَ القراء طرف ته دي چه دمکي نوم دي "اي نحن امة مکه" په اهل مکه کښي هم دخط او کتابت رواج نه وو
- ② دانست "امر" طرف ته دي يعنی مونږ ليکل لوستل نه پيژنو څنگه چه دموږ نه پيدا شوی هم هغه شان يو ؟

اشکال او هغې جواب :- په دي حديث کښي چه "لَانْکُتِبَ وَلَا نَحْصَبُ" راغلي دي دا د اکثر عربو په اعتبار سره دي گڼي په هغوی کښي به حساب دان او کاتبان وو مگر لږ شان **قوله: الشُّرْهُ هَكَذَا:**

ه نبي کریم ﷺ د اشارې مطلب :- حضور پاک د دواړو لاسونو په لسو گوتو سره د مياشتې ورځي شميرلې دي مگر په اول ځل د شمير کولو د پاره کومه په گوتو سره اشاره او کره دهغي په آخره کښي د غټې گوتي د شمير نه د بهر کولو د پاره تلی سره يوځاني کره په کوم سره چه نې اشاره او کره چه کله مياشت ناقص کيدو سره ۲۹ ورځو وی علامه ابن عبدالبر رحمته الله فرماني چه تسلسل سره څلورو مياشتونه زياتې د يو کم دير شو نه شی راتلې صرف څلور مياشتې راتلې شی

بهر حال نبي کریم بيا په لسو گوتو سره دوباره شمير شروع کړو او دي ځل حضور پاک غټه گوته کولو اوساتله په کوم سره چه اشاره اوشوه چه کله مياشت د دير شو ورځو وی د حديث په آخره کښي د دي اجمال تفصيل راوی بيان کړې دي چه کله مياشت د ۲۹ وی او کله د ۳۰ وو

په ابن سريج د قول ته ديد :- ملا علی قاري رحمته الله په اهل نجوم باندې سخت رد کولو سره ليکی ابن سريج ليکلی دی چه حديث کښي کوم د "فأقصدوا" حکم دي دي نه مراد اهل نجوم دی لهذا کوم خلق چه علم نجوم باندې پوهيږي هغوی دي هم په هغې سره حساب او کړی او کوم خلق چه علم نجوم باندې نه پوهيږي هغوی دي "فأكملوا" باندې عمل او کړی يعنی ديرش ورځي دي پوره کړی ملا علی قاري رحمته الله فرماني "وهومردود" دا قول مردود دي

ته ديد دلائل :- ① ځکه چه "ان امة امه" صريح حديث دي کوم چه حکم ورکوی چه په مياشت باندې د پوهيدلو د پاره د اهل نجوم د دي ژور حساب کتاب ضرورت نشته دي

② دامت په دي باندې اجماع ده چه د سپوږمۍ باره کښي د نجوميانو د قول هيڅ اعتبار نشته دي سره ددي چه ټول نجوميان په دي باندې متفق شی چه داسې مياشت ليدلې شی

③ د قرآن عظيم اعلان دي (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ) [بقرة الاية ۱۸۵] په دي کښي د مياشتې ذکر دي د نجوميانو د حساب نه (لکه مياشت د سپوږمۍ د وجې نه حاضرېږي د نجوميانو په حساب کتاب سره نه)

⑤ اود حضور پاك واضح حديث دي «صوم الزلزلة والطور والريثة» اودا هم واضح حديث دي «صوم امرزوة» به دي احاد بشوكنې د سپوږمۍ كتلوسره د مياشتې شروع او آخره مربوط كړې شوې ده د يونجومې په قول سره نه، (مرقاۃ ج ۲ ص ۴۲۲)

ه ملا علی قاری والي - ملا علی قاری رحمته الله علیه فرماني چه بلکه زه خودا وایم که یونجومی د میاشتي د کتلونه مخکې د سپوږمۍ په پیدا کیدو باندې زور ورکړو نو هغه به گناهگاري اودا روزه به د رمضا په روزه کښې نه شمیرلې کیږي که چرې نجومی د خپل باطل حساب کتاب په بنیاد باندې د وړونکي اختر فیصله کولوسره روزه کولای کړه نو دې سره به هغه فاسق شی اود روزه کفار به وي (یعنی دوه میاشتي روزه به ساتي، او که چرې نجومی د خپل حساب په بنیاد باندې د روزه افطار ته فرض واجب ونیلوسره کولای کړه نو کافره شی ملا علی قاری رحمته الله علیه یو خصوصیات پس نور لیکي چه حضور پاك په دیرزیات اهتمام سره د لاسونو په اشاره سره دا مسئله داسې بیان کړه چه د نجومیانو د حساب کتاب طرف ته رجوع کول باطل شی

ه نجومیانو غلط استدلال :- باقی نجومیان خلق کوم د «وَالْأَنْجُمُ هُمْ يَهْتَدُونَ» نه استدلال کوي هغه غلط دي ځکه چه دا آیت د قبلي رخ معلومولو او د سفر د رخ معلومولو دپاره دي د نجومیانو د حساب کتاب دپاره نه دي

[۱۹۲۲] د رمضان او ذوالحجې د میاشتي نه کمیدل

هـ (۱۳۱) [۱] وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «شَهْرُ رَجَبٍ لَا يَنْقُصَانِ رَمَضَانَ وَذُو الْحِجَّةِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [۱] ابی بکره رضی الله عنه روایت کوي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم فرمایيل [۲] «شهر رجب او ذوالحجه د رمضان نه کمیدل» (بخاري مسلم)

تسهيلات

قوله: شهر رجب

ه وطن میاشت ته ه اختر میاشت ونیلو چه - یعنی د اختر دوه میاشتي، د رمضان میاشت سره ددې چه د اختر به ده لیکن چونکه ددې په ختمیدو باندې وړوکی اختر راځي ددې دپاره د قرب د وجې نه دي نه د اختر میاشت اوونیلې شوه هسې هم د اختر میاشت د رمضان په آخری ورځ کښې پیدا کیږي اود ماښام نه پس ښکاره کیږي ددې وجې نه هم رمضان ته د اختر میاشت ونیلې شی

(۱) أخرجه البخاري كتاب الصوم باب شهر رجب لا ينقصان (رقم ۱۹۱۲) وابوداود في السنن كتاب الايمان والذوق له باب من نذر ما يسه (رقم ۳۳۲۳) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم له باب ما جاء شهر رجب لا ينقصان (رقم ۶۹۲) وابن ماجة كتاب الصوم له باب ما جاء في شهر رجب (رقم ۱۶۵۹) واحمد في المسند ۳۸/۵

قوله: لَا يَتَقَدَّمُ

ہم نقصان پہ مفہوم کنہی، فری اقوال:- یعنی ذی رمضان او ذوالحجہ دود میاشتی کلہ ناقص کیہی نہ بلکہ ہمیشہ د پورہ دیرشو ورخو وی د دی جعلی مفہوم او مطلب کنہی د علف، کرام دیر اقوال دی

- ① امام احمد بن حنبل رحمہ اللہ فرمائی چہ دواہ میاشتی یو کال کنہی دنہ ناقص کیہی نہ کہ چہ یو ناقص دہ یعنی ذی ۲۹ ورخو دہ نودویمہ بہ کامل وی یعنی د دیرشو ورخو بہ وی
- ② اسحاق بن راہویہ رحمہ اللہ فرمائی چہ دی نقصان نہ حسی نقصان مراد نہ دی بلکہ معنوی نقصان مراد دی کوم چہ ثواب دی مطلب دا چہ دا دواہ میاشتی د ثواب پہ اعتبار سرہ د دیرشو نہ کلہ نہ کمیہی سرہ د دی چہ کہ بہ ظاہری توگہ د یو کم دیرشو ورخو شی لیکن ثواب بہ ہمہ د دیرشو ورخو پورہ پورہ ملاویہی دا توجیہ د بولو نہ واضح دہ
- ③ دا ضبطہ د ہمیشہ دبارہ نہ دہ فرمائیلی شوہی بلکہ د حضور پاک پہ ژوند کنہی خوخل ہمہ دا دود میاشتی راغلی وی نیوپورہ وی پہ دی کنہی یوہ ناقص نہ وہ

[۱۹۷۲] دیوم الشک د روژ حکم

س- (۱) [۵۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱]: «لَا يَتَقَدَّمَنَّ أَحَدُكُمْ مَقْعًا يَصُومُ يَوْمًا أَوْ يَوْمَيْنِ [۲] إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ يَوْمًا [۳] فَلْيَصُمْ ذَلِكَ الْيَوْمَ» "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ".

توجه: ① ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ روایت کوی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۱] پہ تاسو کی دی ہیکو د رمضان خخہ یوہ ورخ یا دودہ ورخی مخکی روژہ نہ نیسی [۲] البتہ کوم سہی چہ د روژ نیولو عادی وی [۳] ہفہ بہ دغہ ورخ روژہ نیولی شی (بخاری مسلم)

ط- الفان:- ① لَا يَتَقَدَّمُ: مخکنی والی دی نہ کوی

تفہیمات: قوله: لَا يَتَقَدَّمَنَّ

د یقندمن مفہوم:- یعنی ذی رمضان د راتلونہ مخکنی د شعبان پہ آخرہ کنہی یوہ ورخ یا دودہ ورخی یا زیاتی ورخی روژہ مہ ساتنی اوچہ کوم سہی د اول نہ ہرہ میاشت آخرہ کنہی د روژہ ساتلو عادت وی یا د زیارت جمعی یا پیر وغیرہ روژو عادت وی ہفہ نی ساتلی شی

د معالفت وجوہات:- ① د دی ممانعت وجہ دادہ چہ اہل کتاب سرہ مشابہت رائہ شی خکہ چہ اہل کتاب فرض روژو سرہ نفل روژہ گدی و دی کولوسرہ ساتی

(۱) امرجہ البخاری کتاب الصوم / باب لا یتقدم رمضان بصوم یوم ولا یومین (رقم ۱۹۱۴) و ابو داود فی السنن کتاب الأہمال والنذور / باب من نذر فی الجاہلیۃ ثم أدرك الإسلام (رقم ۳۲۲۵) والترمذی کتاب الصوم عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم / باب ما جاء لا تقدموا الشهر بصوم (رقم ۶۸۵) والنسائی کتاب الجنائز / باب ذکر الاختلاف علی منصور فی حدیث رمی فیہ (رقم ۲۱۳۰) وابن ماجہ کتاب الصیام / باب ما جاء فی النہی أن یتقدم رمضان بصوم، إلا من صام صومًا فرغفہ (رقم ۱۶۵۰)

⑦ دې سره په سرې سست شی او د رمضان د روژو د پاره د کومې چستنی ضرورت وی هغه به پاتې نه شی

⑧ علامه مظهر رحمته الله علیه فرماني د رمضان نه مخکېني او د شعبان په آخره کښې داسې روژه ساتل مکروه دی علماؤ ونيلی دي چه د کراهت نه مکروه تنزیهي مراد دی

د عادي روژه د اړه پاره عدم ممانعت :- مولانا اسحاق رحمته الله علیه فرماني چه دلته د کومې روژې نه ممانعت راغلي دي دا د یوم الشک روژه نه ده بلکه د شعبان د آخری ورځو روژې دی او چه کوم سرې په دې ورځو کښې د روژې ساتلو عادي وی د هغه د پاره ساتلو کښې هيڅ حرج نشته حضور پک پخپله د شعبان روژې ساتلی دی چرته چه ممانعت دې هغه د هغه خلکو د پاره دي چه ضعیف وی او د روژې ساتلو سره کمزوري کيږي د کوم په وجه چه په رمضان کښې خلل واقع کيږي شی بهر حال دا نهی ارشادي ده د شفقت په توگه حضور پک منع فرمانيلی

الفصل الثاني

[۱۹۷۴] د شعبان په آخري نیمه میاشت کښې د روژې نیولو ممانعت

ص ۹۰ - [۲۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا انْتَصَفَ شَعْبَانُ فَلَا تَصُومُوا» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمه: ① ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② هرکله چې د شعبان نیمه میاشت تيره شي نو روژې مه نیسي. ابوداؤد، ترمذي، ابن ماجه، دارمي،

حل الفتن :- ① انتصف أي إذا مضى النصف الأول : یعنی کله چه نیمه میاشت تيره شي

تسهيلات:

قوله: إِذَا انْتَصَفَ شَعْبَانُ فَلَا تَصُومُوا

په احاديثو کښې تعارض :- په دې مذکوره حديث پاک کښې نصف شعبان نه پس د روژې نیولو ممانعت راغلي دي حالانکه وړاندې د حضرت ام سلمه رضی الله عنها روايت راروان دي په هغې کښې دی مَا زَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ يَصُومُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ الْأَشْهُانَ وَرَمَضَانَ حضور نبی کریم ﷺ به په شعبان او رمضان کښې متواتر روژې نیولې نو په دواړو احاديثو کښې عارض دي؟

قطري جوابونه :- ① د ابو هريره رضي الله عنه حديث مبارک کښې فلا تصوموا احکم په وجه ددې څخه

(۱) اهرجه ابوداؤد فی السنن کتاب الطلاق / باب فی السلوکین یعتقان ممّا حل تخیر امراته؟ (رقم - ۲۲۳۷) و الترمذي کتاب الصوم من رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی کرمیة الصوم فی النصف الباقي من شعبان لعل رمضان (رقم - ۲۳۸)

معلوم میری چې دا د آخر الامور نه دي او نهی تنزیهی دي
 ① د ابوهریره رضی الله عنه حدیث مبارک کښې د نهی حکم د امت دپاره د شفقت دي چې د رمضان
 د روژو دپاره قوت حاصل کړی او نهی ه ته به په روژو نیولو باندې کمزورتیا نه راتله
 [۱۹۷۵] [د رمضان دپاره د شعبان د میاشتې کتلو اهتمام

مه- (۴) [۴] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَخْضُوا هِلَالَ شَعْبَانَ لِرَمَضَانَ»
 رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه: ④ ابوهریره رضی الله عنه روایت کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایيل ④ چې د رمضان د پاره د
 شعبان میاشت شمیرئ (ترمذي)

طالفت: ④ أَخْضُوا: أَيْ غَلَّوْا: یعنی شمار کوي، اصل کښې دا د خصانه دي، وړو کانیو، گیتکو
 ته وائی. چونکه عربو به شمیرل په گیتکو کول نو ځکه د شمیرلو په معنی کښې استعمال شوې دي
 نهیلات: قوله: أَخْضُوا هِلَالَ شَعْبَانَ لِرَمَضَانَ:

د میاشتې د لیدو د اهتمام عمومیت: - په دي حدیث کښې امت ته واضح تعلیم ورکړې شوې
 دي چې په مسلمانانو باندې لږم دي چه هغوی دي د خپل شعائر اسلام او اسلامی احکامو
 د پابندنی اهتمام او کړی په احکام دي عمل او کړی او د احکام دپاره چه کوم اسباب او
 ذرائع دي هغه دي اولتړی چنانچه د رمضان دپاره ضروری دي چه د شعبان د ورځو شمیر
 به محفوظ کړي چه د رمضان په شروع کولو کښې څه خلل رانه شی معلومه شوه میاشت
 کتل چه څنگه د حکومت ذمه واری ده د عامو مسلمانانو هم ذمه واری ده چه هغوی دي
 ددي په کتلو کښې دلچسپی واخلي

[۱۹۷۶] [د شعبان ټوله میاشت روژه نیول]

مه- (۸) [۸] وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: «مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ شَهْرَيْنِ
 مُتَابَعَيْنِ إِلَّا شَعْبَانَ وَرَمَضَانَ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَأَبْنُ مَاجَةَ.

ترجمه: ① د مزمونانو مور بي بي أم سلمه رضی الله عنها فرمایي ① چې ما نهی کریم صلی الله علیه وسلم دوه میاشتې
 متواتر په روژو نیولو باندې نه دي لیدلي ② غیر د شعبان او رمضان نه، ابوداؤد، ترمذي،
 نسائي، ابن ماجه،
 طالفت: ① - ② مُتَابَعَيْنِ: پرله پسې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في إحصاء هلال شعبان
 لرمضان (رقم- ۶۸۷)
 (۲) أخرجه ابوداود في السنن كتاب الصوم باب فيمن يهل شعبان برمضان (رقم- ۲۳۳۶) والترمذي كتاب الصوم عن
 رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في وصال شعبان برمضان (رقم- ۷۳۶) والنسائي كتاب الصوم / باب ذكر
 حديث أبي سلمة في ذلك (رقم- ۲۱۷۵) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في وصال شعبان برمضان (رقم- ۱۶۹۸)

تصحیلات

قوله: إِلَّا شُعْبَانَ:

د حدیث پہ مینخ کنبی تعارض:- ددی حدیث پہ ظاہرہ د ابوہریرہ رضی اللہ عنہ د سابقہ حدیث نمبر ۱۰۰۰ سرہ تعارض دی بل باب الصیام التطوع کنبی د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا حدیث دی سرہ ہم تعارض دی ددی تعارض یوٹو وجوہات دی؟

د تعارض جواب:- ① د حضرت ام سلمہ رضی اللہ عنہا د روایت بعضی طرق کنبی اکثر د شعبان لفظ راغلی دی او اکثر د شعبان د روایت نہ د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا د روایت تعارض نہ دی خکہ چہ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا دکامل شعبان د روزو نفی کوی دغہ شان د ابوہریرہ رضی اللہ عنہ د روایت تعارض ختمیری

② ممکن دی چہ د ابوہریرہ رضی اللہ عنہ قولی حدیث د ام سلمہ رضی اللہ عنہا ددی فعلی حدیث دبارہ ناسخ وی دادی چہ حضوریاک پہ توگہ د شفقت امت د شعبان د روزو نہ منع کړې دی او بخیلہ نی د قوت او طاقت د وجہی نہ ساتلی دی

③ حضرت ام سلمہ رضی اللہ عنہا د خپل علم مطابق پہ خپل نمبر کنبی د حضوریاک عمل او کتلو او حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا پہ خپل نمبر کنبی د حضوریاک عمل بیان کړې دی
[۱۹۷۷] دیوم الشک د روزی نیولو معانت

ع- (۱) (۱۹) لَوْ عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ قَالَ: [مَنْ صَامَ الْيَوْمَ الَّذِي يُشْكُ فِيهِ] فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ.

توجه:- ④ د عمار بن یاسیر رضی اللہ عنہ ارشاد دی ⑤ کوم سړي چې په یوم الشک کنبی روزہ ونیوله ⑥ هغه د ابو القاسم (نبی کریم) صلی اللہ علیہ وسلم نافرمانی وکړه، ابو داود، ترمذی، نسایی، ابن ماجه، دارمی.

تصحیلات

قوله: الْيَوْمَ الَّذِي يُشْكُ فِيهِ:

د یوم الشک مصداق:- د شعبان ۲۹ تاریخ مثلاً ماښام کنبی آسمان صفانه وی په آسمان باندې ښه اوریځې وی نو دی نه پس چہ د دیرشم شعبان کومه ورځ راتلونکې ده هغه د شک ورځ ده په دې کنبی احتمال دی چہ اول رمضان وی اودا هم احتمال دی چہ دا دیرشم شعبان وی په دې حدیث کنبی هم دغہ خودلې شوی دی چہ په یوم الشک کنبی د رمضان فرض روزہ ساتل مکروه دی

(۱) اخذه البخاری تعلیقاً باب اذا رايت الهلال فصوموا وابوداود في السنن كتاب الصوم . باب كراهية صوم يوم الشك (رقم- ۲۳۳۴) والترمذی كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في كراهية صوم يوم الشك (رقم- ۶۸۶) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في صيام يوم الشك (رقم- ۱۶۴۵)

په يوم الشك د تقلى روژي په حکم کښې اقول، - شيخ عبدالحق محدث دهلوی رحمته الله فرماني چې د يوم الشك د ورځې د روژې باره کښې د علماؤ اختلافي اقول دي

① د امام ابوحنيفه رحمته الله امام شافعي رحمته الله او امام مالک رحمته الله قول دادې چې د شک په ورځ روژه مه ساتنې په دغه ورځ روژه ساتل مکروه دي او که څوک نې ساتل غواړي نو هغه دې د نفل نيت او کړي بيا که يوم الشك د رمضان ثابت شوه نو دا نفل روژه به د رمضان فرض جوړه شي

② د احنافو په نيز که چرته د يوسړي په دغه ورځ باندې د روژې ساتلو دمخکښې نه عادت وي مثلاً د زيارت يا جمعي ورځ يوم الشك شوه د ده دپاره دا روژه ساتل مستحب دي دغه شان خواص مثلاً مفتي يا عالم يا د قوم د مشر دپاره دا روژه ساتل مستحب دي و عوام الناس دې د شک روژه د زوال پورې اوساتي که د مياشتې خبر راغلو نو هغه دې روژه ماته کړي او که چرې د مياشتې خبر راغلو نو د رمضان روژه دې مکمل کړي

په باب الصوم کښې د عوامو او خواصو پيژندگلو:- د عوامو او خواصو دا اصطلاح د نيت د وجې نه ده کوم خلق چې د دغه ورځې صحيح نيت کولې شي هغه خواص دي او کوم خلق چې صحيح نيت نه شي کولې هغه عوام دي

صحيح نيت داسې دې چې يوسړي صرف د نفل نيت او کړي په دې کښې داخيال او ترده والي نه وي که چرته د رمضان ورځ شوه نو دا روژه به د رمضان شي او غلط نيت داسې دې چې يوسړي داسې نيت او کړي که چرې صبا د رمضان ورځ شوه نو زما روژه به فرض وي او که د صب ورځ د رمضان نه شوه نو زما روژه به نفل وي دغه شان تردد کښې نه نيت صحيح دې اونه به عبادت صحيح وي

د يوم الشك د روژې صورتونه:- بعضي شارحينو د يوم الشك روژه کښې د احنافو څه مربوط او منضبط اقول نقل کړي دي فرماني چې صوم يوم الشك کښې د احنافو په نيز يوڅو صورتونه دي

① چې خالص د رمضان په نيت سره روژه اوساتي دا مکروه دي ځکه چې زير بحث حديث کښې صريح ممانعت دې

② چې د رمضان نه علاوه د يوفرض يا واجب د قضاء نيت او کړي داهم مکروه دي مگر د اول صورت نه نې کړا هت لږ شان کم دي

③ چې د نفل په نيت سره روژه اوساتي دا مکروه نه دي بلکه د خواص دپاره افضل دي کما قال ابو يوسف رحمته الله

④ چې په اصل نيت کښې تردد او کړي که چرې رمضان شو نو دا روژه هم د هغې ده او که چرې رمضان نه شو نو دا به نفل وي دا نيت نه معتبر دي اونه په دې سره څه عبادت معتبر دي

بهر حال د حدیث شریف حکم واضح دی چه یوم الشک کنبی روژه مه ساتنی دا د گناه سبب دی الشعة لمعت |

[۱۹۷۸] اذ رمضان میاشتی د ثبوت دپاره دیو گواه اعتبار

ع۸- (۱۰۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «جَاءَ أَغْرَابِيُّ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: إِنِّي رَأَيْتُ الْهِلَالَ يُعْنِي هِلَالَ رَمَضَانَ، فَقَالَ: «أَتَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؟» قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: «أَتَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ؟» قَالَ: نَعَمْ. فَقَالَ: «يَا بِلَالُ أَذِنَ فِي النَّاسِ أَنْ يَصُومُوا؟» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ.

قوله: ابن عباس رضی اللہ عنہ وای رضی اللہ عنہ چې یو اعرابی (یو صحرايي) د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خدمت کې حاضر شو، هغه اوویل چې ما د رمضان میاشت لیدلې ده رضی اللہ عنہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغه ته وفرمایل آیا ته د دې خبرې شاهدي اگواهی ورکوي چې د الله ﷻ څخه سوا بل معبود نشته؟ هغه اوویل چې هو رضی اللہ عنہ بیانې کریم صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل آیا ته د دې خبرې شاهدي اگواهی ورکوي چې محمد ﷺ د الله ﷻ پیغمبر دي هغه اوویل چې هو رضی اللہ عنہ د دې څخه روسته نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم حضرت بلال رضی اللہ عنہ ته وفرمایل چې ای بلاله رضی اللہ عنہ په خلقو کې اعلان اوکړه چې سبا روژه ونیسي (ابوداؤد، ترمذي، نسائي، ابن ماجه، دارمي)

تسبیحات:

قوله: تَشْهَدُ:

د حدیث فوائد: ①- ددې لفظ نه معلومه شوه چه کوم سرې مستور الحال وی د هغه شهادت د رمضان د میاشتي باره کنبی معتبر دي ②- په دې حدیث کنبی په کلی کنبی اوسیدونکی صحابی د رأیت لفظ استعمال کړې دي د کوم نه چه علماؤ دا خبره راوستلې ده چه د رمضان د میاشتي په گواهنی کنبی د شهادت الفاظ استعمالول ضروری نه دی د باب په شروع کنبی تفصیل تیر شوي دي

②- د رمضان په میاشت کنبی د یو سړی گواهی معتبر ده که هغه عادل وی او که مستور الحال وی په دې شرط چه په آسمان باندې اوریخي وی که چرې آسمان صفا وی نو بیا دوه گواهان ضروری دی د ښځو گواهی هم معتبره ده چه یو سړي وی او دوه ښځي وی

(۱) اخرجه ابوداؤد فی السنن کتاب الصوم . باب فی شهادة الواحد علی رؤیة هلال رمضان (رقم- ۲۳۴۰) والترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم باب ما جاء فی الصوم بالشهادة (رقم- ۶۹۱) والنسائی کتاب الجنائز/باب قبول شهادة الرجل الواحد علی هلال شهر رمضان وذكر الاختلاف فيه علی سفیان فی حدیث ساج (رقم- ۲۱۱۳) وابن ماجه کتاب الصیام/باب ما جاء فی الشهادة علی رؤیة الهلال (رقم- ۱۶۵۲)

[۱۹۷۹] ادابن عمر رضی اللہ پہ میاشت لیدو درمضان دروژي حکم کول

«(۱) (۱۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «تُرَاعَى النَّاسُ الْجَلَالُ فَأُخْبِرَتْ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ رَأَيْتُهُ (۲) فَصَامُوا أَمْرَ النَّاسِ بِصِيَامِهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

ترجمہ: [۱] ابن عمر رضی اللہ عنہ روایت کوي [۲] چې يوه ورځ د میاشتي د لیدو د پاره خلق جمع شول ما رسول الله ﷺ ته عرض وکړو چې ما میاشت لیدلې ده [۳] نبی کریم صلی الله عليه وسلم روژه ونيوله او نورو خلقو ته يې د روژي د نيولو حکم وکړو (ابوداؤد نسائي)

تسهيلات:

قوله: أَنَّهُ رَأَيْتُهُ فَصَامُوا أَمْرَ النَّاسِ بِصِيَامِهِ

د يو کس په گواهي درمضان ثبوت :- ددې حديث پاک نه معلومېږي چې د يو کس گواهي سره به درمضان شهادت قبلولې شي

الفصل الثالث

[۱۹۸۰] دشعبان د میاشتي ورځي په ډير احتياط سره شمارل

«(۱) (۱۲) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَحْتَفِظُ مِنْ شُعْبَانَ مَا لَا يَحْتَفِظُ مِنْ غَيْرِهِ (۲) ثُمَّ يَصُومُ رُكُوتَهُ وَمَضَانَ (۳) فَإِنْ غُفِرَ عَلَيْهِ عَذْرَتَا ابْنِ يَوْمٍ أَمَرَ صَامًا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمہ: [۱] زموږ د مؤمنانو مور بي بي عائشه صديقه رضی اللہ عنہا فرمايي [۲] چې رسول الله ﷺ به د شعبان د میاشتي ورځي په دومره احتياط شميرلي چې بلې میاشتي ته به يې دومره زياته توجه نه فرمايله [۳] بيا به نبی کریم صلی الله عليه وسلم د رمضان میاشت لیدو سره روژه نيوله [۴] که په ۲۹ تاريخ به، مطلع آبرآلود وه يعنی ورځ به وه او د میاشتي لیدل به ثابت نه شو نو دېرش ورځي به يې پوره کولې بيا به يې روژه شروع کوله (ابوداؤد، حل الثقات :- ① يَحْتَفِظُ: أَنَّى يَتَكَلَّفُ فِي عَذْرَةٍ: په شمير ساتلو کښي به نې کوشش کولو، يعنی احتياط نه به نې کار اخستلو ② غُفِرَ أَنَّى غُفِرَ: يعنی د غيم او اوربخود وجې نه تاسو نه میاشت پته شي ③ عَذْرَتَا: شمار به نې پوره کولو

تسهيلات: نوډ :- ددې حديث شرح د بل حديث په تسهيل کښي ذکرده

[۱۹۸۱] د میاشتي د غټوالي او وړو کوالي عدم اعتبار

«(۱) (۱۳) وَعَنْ أَبِي الْبَخْتَرِيِّ قَالَ: «غُرْجَانَا لِمَعْرَةٍ فَلَمَّا تَرَلْنَا يَهْطِي نَحْلَةً تَرَأَيْنَا الْجَلَالُ (۲) فَقَالَ بَعْضُ

(۱) اخرج ابوداود في السنن كتاب الصوم . باب في شهادة الواحد على روية هلال رمضان (رقم- ۲۳۴۲)

(۲) اخرج ابوداود في السنن كتاب الصوم . باب إذا غشى الشهر (رقم- ۲۳۲۵) واحد في السنن ۱۴۹/۶

(۳) اخرجه مسلم في صحيحه كتاب الصيام /باب بيان أنه لا اعتبار بغير الهلال وصفره، وأن تعالى أمده للرؤية فإن غم

فليكمل ثلاثون (رقم- ۳۰۰ - ۱۰۸۸)

أَنْفُورٍ هُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ، ۴ وَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: هُوَ ابْنُ لَيْلَتَيْنِ، ۵ فَلَقِبَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ قُلْتَنَ، ۶ لِأَنَّ رَأْسَهُ الْهَلَالُ، ۷ فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: هُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ، ۸ وَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: هُوَ ابْنُ لَيْلَتَيْنِ، ۹ فَقَالَ: أَيُّ لَيْلَةٍ رَأَيْتُمُوهُ؟ قُلْتَنَ: لَيْلَةُ كَذَا وَكَذَا، ۱۰ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَدَّهُ لِرُؤْيَاهُ فَهُوَ لَيْلَةُ رَأَيْتُمُوهُ، ۱۱ وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ قَالَ: أَهْلُنَا رَمَضَانَ وَنَحْنُ بِذَاتِ عِرْقٍ، ۱۲ فَأَرْسَلْنَا رَجُلًا إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ يُسْأَلُهُ، ۱۳ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "إِنَّ اللَّهَ - تَعَالَى - أَمَدَهُ لِرُؤْيَاهُ، ۱۴ فَإِنْ أَعْمَى عَلَيْكُمْ فَأَكْبِلُوا الْعِدَّةَ، ۱۵" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ۱) ابو البختری وایي ۲) چې (یو خل، مونږ خلق د عمري کولو په غرض د خپل بند کوفی څخه ووتلو کوم وخت چې مونږ په بطن نخله کې چې د مکي او طایف په منځ کې یو مقام دي، ځکه شو نو د میاشتی د لیدو د پاره په یو ځای کې جمع شو، ۳) د میاشتی د لیدو څخه پس بعضې خلقو اوویل چې دا میاشت د دریمې شپې ده، ۴) او بعضې نورو خلقو اوویل چې د دویمې شپې ده، ۵) ددې وروسته چې د ابن عباس رضی الله عنه سره زمونږ ملاقات وشو نو مونږ هغه ته د خلقو بیان عرض کړو چه مونږ میاشت اویندنه ۶) د میاشتی د لیدو څخه پس، بعضې خلقو اوویل چې دا میاشت د دریمې شپې ده، ۷) او بعضې نورو خلقو اوویل چې د دویمې شپې ده، ۸) نو ابن عباس رضی الله عنه وفرمایل چې تاسو میاشت په کومه شپه لیدلې وه؟ مونږ اوویل چې په داسې داسې شپه، یعنې د گل په شپه یا مثلاً ننږې په شپه، مو لیدلې وه، ۹) ابن عباس رضی الله عنه وفرمایل چې نبی کریم صلی الله علیه و آله د رمضان موده د میاشت په لیدو باندې موقوف کړې ده، یعنې میاشت چې ولیدل شي نو رمضان شروع شي، نو میاشت د هغه شپې ده په کومه شپه چې تاسو لیدلې ده، ۱۰) د ابو البختری یو روایت داسې دی چې مونږ په ذات عرق کې، چې د مذکور ه بالا بطن نخله ته نژدې یو مقام دي، میاشت ولیده، ۱۱) نو مونږ یو سړي د ابن عباس رضی الله عنه په خدمت کې د هغه څخه د پوښتنې کولو د پاره ولیږلو اچې دا میاشت د کومې شپې ده؟ ځکه چې زمونږ په منځ کې مذکوره بالا اختلاف پیدا شوي وو، ۱۲) ابن عباس رضی الله عنه وفرمایل چې د نبی کریم صلی الله علیه و آله د ارشاد گرامي دي چې الله تعالی جل جلاله د شعبان د میاشتي موده د رمضان د میاشت د لیدو تر وخته پورې اوږده کړې ده، ۱۳) که په ۲۹ تاریخ ورېځ وي نو حساب پوره کړئ، یعنې د شعبان دیر ش ۳۰ ورځې پوره کړئ، او د هغې څخه روسته روژه ونیسئ، ۱۴) مسلم.

حل الکلام: ۱) رَأَيْتُنَا أَيُّ أَهْلِنَا رَأَيْتُمُوهُ الْهَلَالُ: یعنې مونږ ټول یو ځای شو د میاشتي کتلو د پاره په یو ځای راجمع شو، ۲) بَطْنُ ثَلَاثٍ: دمکې مشرقی طرف ته یو مشهور کلي دي نن صبا ورته متعین وانی، ۳) أَمَدَهُ: اوږده کړې نې ده، ۴) أَهْلُنَا: ای رَأْسُ الْهَلَالِ: چه مونږ میاشت اولیده، اصل کښې اهلل اوچت آواز ته ونیلې شی. د روزې یا اختر، میاشت په لیدو باندې هم خلق په زور آواز سره وانی چه مونږ میاشت اولیده په دې وجه دا لفظ دلته هم استعمال شوې دي مراد ترې میاشت لیدل دی، ۵) ذَاتِ عِرْقٍ: د بطن نخله ته اخوا یو ځای دي.

تسهيلات:

قولہ: «هُوَ اَبْنُ ثَلَاثٍ»

«مياشت د غتوالی عدم اعتبار» - یعنی دا مياشت دومره لويه ده چه د ديورخور معلوم يږي بعضو ونييل د دوو شپو معلوم يږي حضرت ابن عباس رضي الله عنه او فرمانيل ناسو خلقو چه په کومه شپه مياشت اوليدله داهم ددغه شپې ده یعنی که مخکيني وې نو ښکاريدنه به لهدا ددې د غتوالی هيڅ اعتبار نشته دې بعضي علماؤ ليکلي دي چه د پرومبي شپې د مياشتې غتوالې د قيامت د علاماتونه دي چه قرب قيامت کښي به د مياشتې حجم زياتيږي

«رواياتو په مينځ کښي د تعارض دفع کول» - دلته په دوو روايتونو کښي څه تضاد معلوم يږي ددې د مربوط کولو دپاره تاسوداسي او گټورنې چه اول خلق په ذات عرق کښي جمع کيدو سره مياشت کتله بيا د کتلونه پس اختلاف پيدا شو بعضو ونييلې د يوې ورځې ده بعضي ونييل د دوو ورځو په دې خبره باندې هغوی يوسري ابن عباس رضي الله عنه ته اوليگلو حضرت ابن عباس رضي الله عنه جواب ورکړو بيا دا ټول خلق بطن نخله کښي جمع شو هلته ئي يو ځل بيا د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه بلا واسطه سوال او کړو هغوی جواب ورکړو بطن نخله دمکې او طائف په مينځ کښي د يوځاني نوم دې او ذات عرق هم دې سره نيزدې د يو مقام نوم دې

«روژې مسائل» - ① که د شعبان په ديرشم تاريخ باندې د ورځې مياشت ښکاره شى نو دابه د راتلونکې شپې مياشت گټرلي شى لهدا د ورځې په وخت کښي به د روژې حکم نه کيږي او که د رمضان په ديرشم تاريخ باندې د ورځې مياشت ښکاره شى نو په هغه ورځ به نه روژه ماتولې شى اونه به اختر کولې شى بلکه دا سپوږمئى به د راتلونکي صبادپاره وي ② د مياشتې کتل واجب على الکفايه دى کوم سړى چه پخپله مياشت اوليدله خو د څه وچې نه دهغه گواهي رد کړې شوه نو پخپله به ده باندې روژه ساتل لازم دى

«مطالع د اختلاف مفهوم» - د مطالع د اختلاف اعتبار شته که نه؟ ددې مطالع د اختلاف مطلب دادې چه مثلاً په يونيسار يا ملک کښي مياشت اوليدلي شوه د بل ښار يا ملک په خلقو به د ددغه مياشت د ليدلو څه اثر پريوځى که نه؟ چه کوم فقهاء وائى اثر پريوځى نو هغوی وائى چه د مطالع د اختلاف اعتبار نشته دې د ټول اسلامي معالک دپاره د يو اسلامي ملک سپوږمئى او مياشت ليدل کافي کيږي

د اختلاف مطالع په اعتبار او عدم اعتبار کښي مذهب:-

شوافع وائى چه د هر ملک خپل مطلع دې لهدا د يو ملک سپوږمئى ليدل د بل ملک دپاره حجت او دليل نه دې

③ احناف د اختلاف مطالع د عدم اعتبار قائل دي

هـ اول طريق دليل ۱:- دوی د ترمذی د حضرت کرب رضی اللہ عنہ روایت نه استدلال کړې دې چه په شام کښې روژه وه او په مدینه کښې نه وه

هـ دوم طريق دليل ۲:- احناف د ،، صوم الرویته و الفطر الرویته نه استدلال کړې دې چې دلته نبي کریم په عموم سره فرمایلی دی چې د دې په لیدو سره روژه او اختر کوی د اختلاف مطالع د اعتبار قید په کښې نشته

هـ احتالو په نیز مفتی په قول ۳:- د احنافو د علماؤ نه علامه زیلعی رحمته الله علیه فرماني که چرې د مطالع دا اختلاف اعتبار اونه کړې شو نو د پریچیده مسائل به پیداشی لهذا نیز دې بنارونو کښې که د اختلاف مطالع اعتبار نه وی نو نه دی وی لیکن لرې ملکونو کښې د اختلاف مطالع اعتبار په کولې شی یعنی د هغوی میاشت او سپوږمۍ جدا او زموږ میاشت او سپوږمۍ جدا حضرت علامه شاه انور شاه کشمیری رحمته الله علیه فرماني چه د زیلعی رحمته الله علیه دا قول صحیح دې گڼی که رومښې قول اختیار کړې شی او د پوره دنیا د پاره میاشت معتبر او گنرلې شی نو یا به په ۲۷، ۲۸ او یا ۳۱، ۳۲ کښې اختر کولې کیږی لهذا فتوی هم په دغه اول قول باندې ورکول پکار دی

هـ اختلاف مطالع په اعتبار کښې د مسافت تعین ۴:- اوس پاتې شوه دا خبره چه کوم یوته به قریب یعنی نیز دې ونیلې شی او کوم یوته به بعید یعنی لرې ونیلی کیږی په دې کښې تفصیل دې

- ① د عرف اعتبار په کولې شی او شوافع د دریو ورځو د مسافت اعتبار کړې دې
- ② ابن عابدین رحمته الله علیه په خپلو رسالو کښې لیکلی دی چه د یو میاشتې په مسافت باندې واقع بنار بعید شمیرلې کیږی اودې نه کم مسافت والا بنار به قریب شمیرلې کیږی
- ③ په یو اقلیم یعنی براعظم کښې اوسیدونکی خلق به نیز دې گنرلې شی لیکن د دوو براعظمو نو خلق به لرې شمیرلې کیږی اقلیم یو براعظم وی
- ④ آسان او واضح قول دادې چرته چه د شپې تاریخ بدلېږی هغه بعید دې او چرته چه تاریخ نه بدلېږی هغه قریب دې مثلاً امریکه برطانیه کښې ورځ وی لیکن پاکستان کښې شپه وی تاریخ جدا جدا بدلېږی

[۲] بَابُ فِي فَضْلِ السَّحُورِ

ذَیْشَمْنی د فضیلت بیان

مُحَلَّصَةُ الْبَابِ -

فیه سبعة عشر حديثاً مشتملة على ثمانی مسائل:

① فصيلة سحور: ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷.

② فصيلة تعجيل الفطر ووقته: ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲.

③ النهي عن صوم الوصال: ۵.

④ وقت النية: ۶.

⑤ شرب لبناء وقت النداء: ۷.

⑥ ما يفطر به: ۹، ۱۰.

⑦ آخر التفطير: ۱۱.

⑧ الدعاء وقت الإفطار: ۳.

قال الله تعالى ﴿وَكُلُوا وَالشْرَبُوا حَتَّى يَبَيِّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُمُوا

الْعِبَادَةَ إِلَى آلَتِهِ﴾ [سورة بقره الآية ۱۸۷]

دلته بغير ذ عنوان نه باب كيخودلې شوې دې داؤدې خبرې طرف ته اشاره ده چه ددې باب مسائل د تير شوي باب سره ملحق دی ملاعلی قاري رحمه الله دې سره في السحور جمله لگولې ده علامه طيبي رحمه الله في مسائل متفرعه من كتاب الصوم عنوان زيات کړې دې په دې باب کښې واقعي د رمضان متفرق مسائل بيان کړې شوي دي ذېشمنی او روزي ماتی متعلق زيات تراحدیثويان دې اوډنيت کولو سره متعلق هم احاديث دي [الکاشف ۴/۱۷۸]

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۱۸۸۲] ذېشمنی برکت

۱۸۸۲- (۱) عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "تَعَسَّرُوا فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَةً" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) أخرجه البخاري كتاب الصوم باب بركة السحور من غير إيجاب (رقم- ۱۹۲۳) وسلم كتاب الصيام باب فضل السحور وتأكيده استحبابه، واستحبنا تأخيرده وتعجيل الفطر (رقم- ۴۵) (۱۰۹۵) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في فضل السحور (رقم- ۷۰۸) والنسائي كتاب الجنائز باب العث على السحور (رقم- ۲۱۵۵) وابن ماجه كتاب الصيام باب ما جاء في السحور (رقم- ۱۶۹۲) واحد في السند ۹۹/۳

توجه: [۱] انس رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] پيشمني کوي ځکه چې په پيشمني کولو خوړولو کې برکت وي «بخاري مسلم»
حل التفات: [۱] تشرؤ: دامر صيفه ده، پيشمني کوي، د صبح صادق راختلو نه مخکې څه خوړلو ته سحري، يعنې پيشمني، واني

تسهيلات:

قوله: فِي السَّحَرِ بَرَكَةٌ:

د سحر د لفظ تحقيق: - سحور د سين فتحه او حاء باندې ضمه سره د پيشمني خوړاک ته واني په احاديثو کې زيات تر دا لفظ دغه شان نقل دي او هم دغه محفوظ دي اودا اسه دي ليکن بعضي علماؤ دا لفظ د سين پيښ سره نقل کړې دي هغوي فرمائي چې سحور مصدر دي چې د پيشمني فعل ته واني اودا زيات مناسب دي ځکه چې د برکت تعلق د فعل سحر سره دي صرف طعام سره نه دي بهر حال دا ډير معمولي فرق دي

په پيشمني کې د برکت وجوهات: [۱] روحاني وجه نې دا ده چې دغه وخت الله تعالي په آسمان د دنيا باندې نزول فرمائي لهدا په دې مبارک وخت کې چې څوک بيدار شي نو دا بيدار کيدل پخپله د برکت سبب دي بيا چې د ژبې نه دنيکي څه کلمه ادا شي دا جدا برکت دي بيا که چرته مونځ شي او کړو دا جدا برکت دي د پيشمني دي عمل سره په سنت باندې عمل اوشو دا جدا برکت دي

[۲] د برکت مادي وجه نې دا ده چې سري د شېبې بالکل په آخره کې او د ورځې په شروع کې اول څه خوړاک څښاک کوي لهدا ټوله ورځ هغه د اولرې او تندې نه بچ وي

[۱۹۸۲] د مسلمانانو او يهوديانو په روژه کې فرق

همه - (۲) [۱] «وَعَنْ عُمَرُو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «فَضْلُ مَا يُتَنَ صِيَامًا وَصِيَامُ أَهْلِ الْكِتَابِ أَكْلَةُ السَّحَرِ» رواه مسلم.

توجه: [۱] عمرو بن عاص رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] زموږ د روژې او د اهل کتابو د روژې په مينځ کې فرق پيشمني کول دي «مسلم»

حل التفات: [۱] فضل: فرق، جداني [۲] اکلة: په معنى د لقمې سره د پيشمني خوراک څښاک ته واني

تسهيلات: **قوله:** أَكْلَةُ السَّحَرِ:

پيشمني د مسلمانانو خصوصيت: - اهل کتاب يهود او نصارى د روژې دپاره پيشمني نه کوي دهغوي په روژو کې د شېبې روژه هم شامل ده د روژې ماتي نه پس اوده کيدلو سره د

(۱) اخرجه مسلم في صحيحه كتاب الصيام باب فضل السحور وتأكيده استحبابه، واستحباب تأخيره وتمجيل الفطر (رقم ۱۰۹۶) - (۱۰۹۶) والنرمذى كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في فضل السحور (رقم ۷۰۸) والبيهقي كتاب الصوم باب فضل ما بين صيامنا وصيام أهل الكتاب (رقم ۲۱۶۶)

شبهی روزہ لازم کبریٰ د اسلام پہ شروع کنبی د مسلمانانو د پاره هم دغه حکم وو بیا دا حکم منسوخ شو اوس مسلمانان د شبهی پیشمنی کنبی خوراک کوی او اهل کتاب خوراک نه کوی اهل کتاب سره مشابعت نه ساتل خپل دین سره وفاداری هم ده او د دې دین د عظیم نعمت شکریه ځانی راوړل هم دی

[۱۹۸۴] په افطار کنبی د عجلت کولو حکم

هـ- (۱۳) عَنْ مَعْلٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَا يَزَالُ النَّاسُ بِمَعْرِمَاتِنَا نَجْتَلُوا الْفِطْرَ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: حضرت سهل رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] ترڅو پورې چې خلق په افطاري کې جلتی کوي د خير سره به وي. (بخاري مسلم)
هل الفطر:- [۱] تجلوا: جلتی کوی، [۲] الفطر: روزه ماتی
تجلیلات: قوله: مَا عَجَلُوا الْفِطْرَ:

په تعجيل الافطار کنبی د یهودیانو مخالفت:- په روژې ماتی کنبی د تادنی کولو مطلب دادې چې کله نمر د وېب شی او د روژې ماتی وخت راشی نو په روژې ماتی کنبی ناوخته کول مناسب نه دی ځکه چې داسې تاخیر کول د یهودو اونصاری طریقه ده هغوی د هغه وخته پورې انتظار کوی ترڅو چې په آسان باندې ستوری ښکاره نه شی. هم دغه طریقه د روافض اوشیعه گانو ده نور اهل بدعت هم د احتیاط په نوم باندې دغه شان تاخیر کوی لیکن سنت طریقه داده چې د ماښام د منځنځ نه مخکینې روژه ماته کړې شی او بیا د ماښام منځنځ اوکړې شی

علامه طیبی رحمته اللہ علیہ د دې حدیث متعلق لیکي د نبی کریم ﷺ د سنت اتباع کول نیغه لازمه کوم سړي چې د دې نیغې لارې نه اخوادیخوا شو هغه ککه لاره اختیار کړه سره د دې چې هغه په عبادت کنبی ولې نه وی الکاشف ۱۷۹/۴

[۱۹۸۵] د نمر په ډوبیدو د افطار جواز

هـ- (۱۴) عَنْ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَاهُنَا [۲] وَأَذْبَرِ النَّهَارِ مِنْ هَاهُنَا [۱] وَغَرَبَتِ الشَّمْسُ فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

(۱) اخرجه البخاری کتاب الصوم/باب تعجيل الإفطار (رقم: ۱۹۵۷) وسلم کتاب الصيام/باب فضل السحور
(۲) وتأكيد استحبابه. واستحباب تأخيره وتعجيل الفطر (رقم: ۴۸) - (۱۰۹۸) والترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في تعجيل الإفطار (رقم: ۶۹۹) وابن ماجه کتاب الصيام/باب ما جاء في تعجيل الإفطار (رقم: ۱۶۹۷) ومالك في الموطأ کتاب الصيام/باب ما جاء في تعجيل الفطر (رقم: ۶) واحمد في المسند ۳۳۹/۵
(۱) اخرجه البخاری کتاب الصوم/باب: متى يحل فطر الصائم (رقم: ۱۹۵۴) وسلم کتاب الصيام/باب بيان وقت انقضاء الصوم وخروج النهار (رقم: ۵۱) - (۱۱۰۰) وابودود في السنن کتاب الصوم. باب وقت فطر الصائم (رقم: ۲۳۵۱) والترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء إذا أقبل الليل. وأدبر النهار فقد أفطر الصائم (رقم: ۶۹۸)

توجه: [۱] حضرت عمر رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] هر کله چې د دې خوا څخه شپه راشي ايعني د مشرق د طرف څخه د شپې سياهي (تور والي) اوچت شي [۳] او د دې خوا څخه، د مغرب، څخه ورځ په شا لاړه شي [۴] او نمر پوره ډوب شي نو (پوهه شه) چه، روژه دار افطاري اوکړو (بخاري مسلم).

حل الفتن: - [۱] أَقْبَلَ اللَّيْلُ: أي علامة: يعنى د شپې راتلو نه مراد تېره راتلل دی [۲] أَظْهَرَ النَّهَارَ: أي جَبَّةٌ: يعنى د ورځ راتلو نه مراد رڼا ده

تسهيلات:

قوله: وَغَرَبَتِ الشَّمْسُ:

د غربت الشمس مطلب: - دا جمله د ماقبل کلام ډېاره د تاکيد په توگه ده په ماقبل کلام کيږي دوه ځل "هنا" لفظ راغلې دې په دې سره اشاره کول مقصود دی يعنى چه کله د مشرق د طرف نه شپه راشي مطلب دا چه په مشرقى افق باندې توروالي راوچت شي او د مغرب طرف نه ورځ لاړه شي نمر پوره ډوب شي

قوله: فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ:

د افطر الصائم وضاحت: - يعنى بيا اوگنډه چه روژه دار روژه کولو کړه مطلب دا چه اوس د روژې ماتې وخت شوې دې دې نه زياتې انتظار نه دی کول پکار

علامه طيبي رحمته الله عليه فرماني "اي اقبل ظلمة الليل من جانب المشرق وادبر ضوء النهار من المغرب فقد افطر الصائم حكماً وان لم يفطر حتماً ودخل في وقت الافطار". (الكاشف ۱۸۰/۴)

[۱۹۸۶] ذ صوم وصال څخه ممانعت

۴۰۰- (۵) [۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: [۲] «تَتَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الْوَصَالِ فِي الصَّوْمِ، [۳] فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: إِنَّكَ تَوَاصِلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ» [۴] قَالَ: "وَأَنْتُمْ مِثْلِي؟ إِنْ أُبَيْتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِيْنِي" (متفق عليه).

توجه: [۱] ابو هريره رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ و وصال په روژه باندې د روژې نيولو څخه منع وفرمايله [۲] يو سړي عرض وکړو چې يا رسول الله ﷺ ته خو روژه په روژه نيسي [۳] نبی کریم صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې په تاسو کې کوم سړي دي چې زما په شان وي، زه خو داسې شپه تيروم چې زما پروردگار په ما خوروي او زما تنده ماتوي (بخاري مسلم).

اخرجه البخاري كتاب الصوم باب صوم الصبيان (رقم - ۱۹۶۰) وسلم كتاب الصيام/باب النهي عن الوصال في الصوم (رقم - ۵۷ - ۱۱۰۳) و ابو داود في السنن كتاب الصوم - باب في الوصال (رقم - ۷۳۶۱) و مالك في الموطأ كتاب الصيام/باب النهي عن الوصال في الصيام (رقم - ۳۹) و احمد في المسند ۲۵۸/۴

حل الفتن:- ① الوصال: أي تتأثم الصومين غير الفطار بالليل: د شېبې افطاری یعنی د خوراک خوړلو نه بغير پرله پسې روزو نيولو ته وصال وائی ② أهت: شپه تیروم

تفهيمات:

قوله: عَنِ الْوَصَالِ.

ه صوم الوصال تعريف:- ددې مطلب دادې چه یوسرې مثلاً دوه یا درې روزې داسې مسلسل ساتي چه په مینځ کښې د شېبې په وخت څوک افطاراونه کړي

ه صوم الوصال د کراهت وجه:- په حدیث کښې ددې ځکه ممانعت راغلې دې چه په دې سره سرې کمزورې کیږي نو د نورو عبادتونو قابل نه پاتې کیږي نه مونځ کولې شی اونه جهاد کولې شی اونه د نیکنۍ بل څه کار کولې شی

د امت پیاره د صوم الوصال په حکم کښې مذاهب:-

د حضور پاک نه علاوه د امت د یوکس د پیاره په روژه باندې روژه ساتل جائز دی که نه؟ نو په دې باره کښې اختلاف دې ① د بعضې عالمانو په نیز چه د امت کوم کسان ددې طاقت لری هغوی ساتلې شی هغه حضرات ددې حدیث ممانعت په شفقت اورحمت باندې حمل کوی څنگه چه حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنه او حضرت عبدالله بن زبیر رضی الله عنه وغیره به په دې باندې عمل کولو او په روژه باندې به ئی روژه ساتله بعضې تابعینو به هم په صوم وصال باندې عمل کولو

② اکثر علماء صوم وصال ناجائز گنړی امام ابوحنیفه رحمته الله علیه امام مالک رحمته الله علیه او امام شافعی رحمته الله علیه فرمانی صوم وصال مکروه دې ظاهری حدیث هم په دې باندې دلالت کوی **د کراهت نوعیت:-** البته په دې کښې بحث دې چه ددې کراهت نه مکروه تحریمی مراد دې که مکروه تنزیهې صحیح قول هم دغه دې چه صوم وصال مکروه تحریمی دې

قوله: يُطْلَقُ:

صوم الوصال ه لیس کریم خصوصیت:- ددې جملې نه په واضحه توگه معلومېږي چه صوم وصال د حضور پاک د خصوصیات نه وه په حضور پاک کښې هغه روحانی طاقت وو چه بل چا کښې ممکن نه دې رسول الله صلی الله علیه و آله خود الله تعالی په محبت کښې مستغرق وونه د بل څه خوراک ضرورت وو

الفصل الثانی

[۱۹۸۷] از روایت نیت حکم

۱۹۸۷- (۱۶۱) عَنْ حَفْصَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ لَمْ يَجْمَعْ الصَّيَّامَ قَبْلَ الْفَجْرِ فَلَا صِيَّامَ لَهُ» [۱]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ وَالدَّارِمِيُّ [۲]. وَقَالَ أَبُو دَاوُدَ: وَقَعَهُ عَلَى حَفْصَةَ مَصْرُورٍ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ عُيَيْنَةَ وَيُونُسُ الْأَنْبَلِيُّ كُلُّهُمْ عَنِ الزُّهْرِيِّ.

توضیح: [۱] بی بی حفصه رضی اللہ عنہا روایت کوی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل [۲] کوم سړي چې د روژي نیت د فجر څخه مخکې ونه کړي نو د هغه روژه پوره (کامله) نه ده. [۳] (ترمذي). ابوداؤد، نسایي، ابن ماجه، دارمي [۴] او امام ابوداؤد رحمتهم الله فرمایي چې معمر زبيدي ابن عيينه او يونس ويلي دي ټولو دا روايت د زهري اخځه نقل کړي دي او په بي بي حفصه رضی اللہ عنہا باندې يې موقوف کړي دي ايعنی دي حديث ته يې د بي بي حفصي رضی اللہ عنہا قول ويلي دي. **د روژي مختصر تعارف:** - نوم حفصه د پلار نوم عمر بن الخطاب د بعثت نبوی نه پنځه کاله وړاندې پيداشوې وه. دغه وخت قریش د خانه کعبه په جوړولو کې مشغول وو. اوله نکاح تنيس بن جذاقه سره شوې وه. د مورپلار او خاوند سره مسلماننه شوه. خاوند سره نې هجرت اوکړو. خاوندنی په جنگ بدر کې شهيد شو. دې نه پس حضور صلی اللہ علیہ وسلم سره دهغې نکاح اوشوه. (۴)

حضرت ابن سعد رحمتهم الله د هغې باره کښې وائی "انها صوامع قوامه" هغې به د ورځې روژه ساتله او د شپې به نې قیام کولو. په اصابه کېنې دی "مائت حفصة حتى ماتت" د مرگ په وخت هم هغه روژه وه.

وفات: - د حضرت حفصه رضی اللہ عنہا انتقال په کال ۴۵ هـ کېنې مدینه منوره کېنې اوشو. د حضرت امير معاويه رضی اللہ عنہ زمانه وه مروان چه د مدینې گورنروو هغه جنازه اوکړه. د هغې رور ابن عمر رضی اللہ عنہما او د هغه خامنو عاصم سالم عبدالله او حمزه رضی اللہ عنہ قبر ته کوژه کړه. د وفات په وخت کېنې نې خپل رور حضرت عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہما ته وصیت اوکړو چه د غایه کوم جانیداد ووهغه وقف کړنې اوصدقه نې کړنې.

مرویات: دهغې نه ۲۰ احادیث نقل دی (۴) دنورو حالاتو دپاره اوگوري ۱۰/۸ صابمه ۵۱/۸ زرقانی ۲۷۱/۳ ۵ مسند احمد ۲۸۵/۶ فتح الباری ۵۰۴/۸ ۵ طبقات ابن سعد ۵ تهذيب ۵ تذكرة الحفاظ وغيره

(۱) اخرجه ابوداؤد فی السنن کتاب الصوم . باب النية فی الصيام (رقم- ۲۴۵۴) و الترمذي کتاب الصوم من رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء لا صيام لمن لم يهزم من الليل (رقم- ۷۳۰۰) و مالک فی الموطأ کتاب الصيام باب من أجمع الصيام قبل الفجر (رقم- ۵) و احمد فی المسند ۲۵۸/۶

تجلیات:

قوله: مَنْ لَمْ يَجْعَلِ الصَّيَّامَ:

و جمع معنی: -۱- دا صیغه د شد سره هم ونیلې شوې ده او بغیر د شد نه هم ونیلې شوې ده اجماع او تجمیع پخې ارادې او عزم کامل ته وائی دلته د شپې نه د روژې د پوخ نیت کولو د پاره ونیلې شوی دی د حدیث نه په واضحه توگه سره معلومېږي چه د روژې نیت د شپې وخت کښې کول ضروری دی گڼی روژه به صحیح نه وی. لیکن نورو روایاتو ته کتلو سره د فقهاء کرام په خپل مینځ کښې اختلاف دي.

د تبییت نیت په حکم کښې مذاهیب:-

په دې باندې د ټولو فقهاء اتفاق دي چه د روژې د صحت د پاره نیت شرط دي لیکن ددې نیت وخت کوم کیدل پکار دی په دې باره کښې اختلاف دي. ① امام مالک رحمته الله علیه خو فرمانی د هر قسم روژې ساتلو د پاره د شپې نه نیت کول شرط دی که روژه نفل وی که واجب وی یا فرض وی د شپې نه نیت کولو ته تبییت نیت وائی.

② امام شافعی رحمته الله علیه او امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه په نیز د نفل روژو نه علاوه د هر قسم روژو د پاره د شپې نه نیت ضروری دی په نفل کښې ضروری نه دي بلکه د زوال نه مخکښې وخت پورې نیت کیدې شی.

③ د ائمه احناف په نیز څه تفصیل دي.

د قضا شوې روژې، د عام نذر روژه او د کفارې روژه که څوک ساتی نو د شپې نه نیت کول شرط دي دې نه علاوه د رمضان اونذر معین اونفلی روژو نیت د شپې نه ضروری نه دي بلکه مستحب دي اوس اختلاف په حقیقت کښې احناف شوافع او حنابله په مینځ کښې بیانول دی ځکه چه مالکیه خو په هر صورت کښې تبییت نیت ضروری گڼي د هغوی اختلاف ټولو سره دي.

هول فریق دلیل: -۱- زیر بحث حدیث د دوی مستدل دي اودا مطلق منلو سره د هر قسم روژې د پاره تبییت نیت ضروری گرځوی.

ه دویم فریق دلیل: -۱- زیر بحث حدیث د دوی مستدل دي لیکن نفلی روژې دي حدیث سره خاص کوی ځکه چه د هغوی په نیز نفلی روژه کښې د بلې روژې نیت کولې شی یعنی دکوم وخت نه چه دې نیت اوکړو هم د هغه وخت نه د روژې ثواب شروع کیږي لهذا د شپې نه نیت کول ضروری نه دی.

ه دویمو فریقو د دلیل مجبوسې جواب: -۱- ددې حدیث په مرفوع او موقوف کیدو کښې اختلاف دي امام ابو داود رحمته الله علیه دا ضعیف گرځولي دي.

① "فلا صيام له" کنبی نفی د کمال ذ صوم ده تبیین نیت مونږ هم مستحب منو
 ② زیر بحث حدیث تعلق د هغه روژو سره دې په کوم کنبې چه د شېبې نه نیت د ټولو په نیز
 ضروری دې لکه د نذر مطلق، کفارات او د قضاء راوړلو روژې چه وی دا حدیث هم په دې
 باندې معمول دې

③ **هريم فوريق هلال:-** ① د قرآن کریم آیت دې (وَكُلُوا وَامْرَؤَاحَتَّيْنِ لَكُمْ الْحَبِطُ الْبَيْضُ مِنَ الْحَبِطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ) بقره الاية ۱۸۷ د دوی مستدل دې دلته د صبح صادق پورې د خوراک خنک اجازت دې او کله چه صبح صادق اوشی نیت به ددې نه روستو وی نو په آیت کنبې دا اشاره اوشوه چه د رمضان د روژې نیت د صبح صادق نه پس جائز دې ددې دلیل تعلق د فرض روژې ذنیت سره دې.

④ د حضرت سلمه بن اکوع رضی الله عنه روایت دې «عن سلمة بن اکوع انه قال بعث رسول الله صلى الله عليه وسلم جلامن اسير يوم عاشوراء فامرهم ان يؤذن في الناس من كان لهم فليصوم من كان اكل فليتم صيامه الى الليل متفق عليه

د استدلال طرز داسې دې چه د رمضان روژې فرض کیدونه مخکېنې د عاشورې روژه فرض وه دلته د عاشورې فرض روژې نیت د ورځې په وخت کړې شوې دې معلومه شوه د فرض روژې نیت د ورځې وخت کیدې شی کله چه فرض معین وی

⑤ د حضرت عائشه رضی الله عنها روایت دې دکوم الفاظ چه دادی «عن عائشة قالت دخل عيسى رسول الله صلى الله عليه وسلم ذات يوم فقلنا هل عندكم شئ فقلنا لا فقال فاني اذا صائم» رواه مسلم مشکوة ص ۱۸۱

⑥ عقلی دې هغه داسې چه دکومو روژو دپاره ورځ او وخت متعین دې دهغې دپاره د شېبې نه د نیت کولو ضرورت نشته دې ځکه چه ددې وخت دپاره هم هغه روژه مقرر ده ددې هېڅ مقبله کونکې خبره نشته دې لکه د رمضان روژې چه دی یا د خاص نذر او که چرې قضا روژې وی یا د کفارې روژې وی یا د نذر مطلق روژې وی نو ددې دپاره یو ورځ یا وخت مقرر اومعین نه دې او ددې مزاحم هم موجود دې چه په دغه ورځ باندې بله روژه هم کیدې شی په دې وجه به دا د شېبې نه متعین کولې شی لهذا د شېبې نه نیت ضروری دې
 [۱۹۸۸] د سوره اذان په وخت کنبې د خوراک خنک حکم

مه- (۱۷۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «(إِذَا سَمِعَ النَّدَاءَ أَحَدُكُمْ وَالْإِنَاءَ فِي يَدَيْهِ فَلَا يَغْضُ خَشْيَ يَقْضِي حَاجَتَهُ مِنْهُ» "رواه أبو داود.

توجه: ① ابو هريره رضی الله عنه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایيل ② که په تاسو کې څوک د سحر اذان واورې او د هغه په لاس کې لوښي وي چې د هغې څخه د څکلویا د خوړلو اراده

لري [۳] نو لويښي دي نه ږدي بلكه خپل ضرورت دي پوره كړي (ابوداود)،
حل القضا: - ① البذاءة أي أذان الكلب: د نداء نه مراد دلته كښې د سحر اذان دي ② الأناة: دخوراك
 څښاك لويښې مراد دي

تسمييات:

قوله: إِذَا سَمِعَ النَّدَاءَ:

ه ينفسي غلظو غلظ فهمي: - يعنى چه يوسرې د پيشمنۍ په وخت څه خوراك څښاك كوي
 اواذان اوشو نو ددې حديث تعليم دادي چه هغه دې خوراك څښاك نه بندوي بلكه خپل
 ضرورت دې پوره كړي

ه حديث په مفهوم كښې دوه اقوال: - ① ددې حديث دظاهري مطلب نه څه خلقوته غلط فهمي
 كيږي او هغوى خپلو منونكوته د سحر اذان په وخت د صبح صادق نه پس د خوراك څښاك
 كولو اجازت وركړو او د خلقو روژې نې خرابې كړې حالاتكه زير بحث حديث شارحينو
 داسې ليكلې دي چه ددې حديث تعلق هغه سړى سره دي چه د سحر د راختلو محاذاتو
 كښې مخامخ ناست دي او هغه د سحر اوصبح صادق او كاذب ښه تجربه لري دهغه په لاس
 كښې خوراك دي يا اوبه دى او هغه خوراك څښاك هم كوي اوصبح صادق ته گوري هم
 يون دان مؤذن د وخت نه وړاندې اذان او كړو اودا پوهه كس او تجربه كار داگوري چه سحر لا
 تر دغه وخته پورې نه دي راختلي دداسې اذان كونكى سړى دپاره په دې حديث كښې دا
 حكم دي چه داسرې دې د سحر راختلوته گوري نادان مؤذن ته دي نه گوري

② ددې حديث دويم مطلب علامه خطابي رحمته الله عليه دايان كړې دي چه دي نه د تهجدو اذان مراد
 دي ځكه دغه شان نور ډير احاديث تهجدوسره متعلق دى دا جواب ډيرواضح دي بهر حال د
 سحر د راختلونه وړاندې اذان جائز نه دي اوصبح صادق نه پس قصد خوراك څښاك سره
 روژه فاسد كيدوسره كفاره لازميږي د الله تعالى نه ويريدونكوله سوچ كول پكار دي

[۱۹۸۹] د غروب الشمس څخه روسته په افطار كښې تلوار كول

۸۸۱- (۸) [۱] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «قَالَ اللَّهُ - تَعَالَى -: أَحَبُّ عِبَادِي
 إِلَيَّ أَحْبَبُهُمْ فِطْرًا» رواه الترمذي.

ترجمه: [۱] ابوهريره رضي الله عنه روايت كوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د الله تعالى ﷻ
 ارشاد دي چې زما په بنده گمانو كې د تولو څخه زيات خوښ بنده ماته هغه دي چې په
 وخت داخليدو باندې، په افطاري كې جلتې كوي (ترمذي)
حل القضا: - ① أَحْبَبُهُمْ فِطْرًا: زر روژه ماتونكې

(۱) اخرجه الترمذي في السنن كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في تعجيل الإفطار (رقم: ۷۰۰) / واحد في السنن ۲/ ۳۲۹

تسهيلات:

قوله: أَحَبُّ عِبَادِي إِلَيَّ أَتَجْلِبُرُ فَنَظَرًا

په زو الفطر کولو کښې حکمت: - زر افطار کولو سره دې روژه دار د سنت اتباع او کړې او دې سره سره د اهل کتابو او روافضو ترديد او مخالفت هم کيږي په دې وجه الله ﷻ ته دا خوښ دی [۱۹۹۰] په کجورې سره افطار کول

۹۹- (۹) [۱] وَعَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «إِذَا أَفْطَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيُطِرْ عَلَى ثَمَرٍ فَإِنَّهُ بَرَكَةٌ» [۳] فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُطِرْ عَلَى مَاءٍ [۴] فَإِنَّهُ طَهُورٌ» [۵] «رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ [۶] وَلَمْ يَذْكُرْ: فَإِنَّهُ بَرَكَةٌ غَيْرُ التِّرْمِذِيِّ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى.

توجه: [۱] سلمان بن عامر روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] په تاسو کې چې کوم سړي روژه ماتوي نو هغه ته پکار دي چې د کجورې سره يې ماته کړي ځکه چې کجوره د برکت باعث دي [۳] او که يو سړي کجوره بيا نه مومي نو په اوبو سره دې روژه ماته کړي [۴] ځکه چې اوبه پاکونکي دي، [۵] دا روايت احمد، ترمذي، ابن ماجه او دارمي نقل کړي دي [۶] خو لفظ فانه برکت د ترمذي څخه علاوه بل چا نه دي ذکر کړي

د روايي مختصر تعارف: - نوم نبي سلمان د پلار نوم نبي عامر بن اوس بن جعد اود قبيله، ضی، نه وو. دې دبصرې په خلقو کښې شميرلې شو دبعضي اسماء الرجال والا خيال دا دې چې په، ضی، قبيله کښې دهغه نه علاوه بل څوک صحابي ﷺ روايت کونکې نشته. مرويات: - د دوی نه ديارلس (۱۳) روايات نقل دي په دې کښې يو په بخاري کښې دي.

تسهيلات:

قوله: عَلَى ثَمَرٍ:

په کجورو او اوبو باندې د روژه ماتي حکم: - کهجورو او اوبو سره د روژې ماتولو حکم مستحب دې اوبه خو په آسانۍ سره حاصلېږي
په کجورو د روژه ماتي فوائد: -

- ① په کهجورو کښې برکت دي ځکه چې کهجوره يو مبارکه ميوه ده
- ② په دې کښې خوږوالې او ښکلې شيريني ده او د انسان معده چې کله د روژې د وجې نه خالي وي او هغې ته خوږوالې رسيږي نو معده دا ډير زر قبلوی په کوم سره چې د ټولو اندامونو دکمزرتي نه پس خاص قوت حاصلېږي او هم دغه قوت د بدن د پاره برکت دي.
- ③ د کهجورې ونې د مؤمن په شان ده بيا

(۱) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الصوم . باب ما يفطر عليه (رقم- ۲۳۵۵) والترمذي كتاب الزكاة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الصدقة على ذي القربى (رقم- ۶۵۸) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء على ما يستحب الفطر (رقم- ۱۶۹۹) واحمد في السنن ۱۷/۴

۱) بل په عربو کښې دکهجوړو ميوه د ټولو نه رښاي کيږي او عربو ته کهجوړې د ټولو نه زياتې خوښې هم دي

۲) کهجوړې څنگه چه ميوه ده او د دې په اور باندې د پخولو څه ضرورت نه وي نو دې سره اور لگيدلې نه دې په دې وجه هم مبارک ده

په ايو سره د روژه ماتې فالده:- او د اوبو پاکيزه کمدل خو ښکاره خبره ده که چرې کهجوړې نه وي نو بيا اوبه ښکلې روژې ماتې دي

[۱۹۹۱] د نبي عليه السلام د روژه ماتې خبره:

هـ (۱۰۱) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: «كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُفْطِرُ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَى رُطَبَاتٍ [۲] فَإِنْ لَمْ يَكُنْ رُطَبَاتٌ فَمُمِيزَاتٍ [۳] فَإِنْ لَمْ تَكُنْ مُمِيزَاتٌ حَسَا حَوَاتٍ مِنْ مَاءٍ [۴] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

توجه: ۱) انس رضي الله عنه فرمايي ۲) چه نبي کریم صلی الله علیه و سلم به د ماښام د مانځه څخه مخکې په څو تازه کجوړو سره روژه ماتوله ۳) که تازه کجوړي وي به نه وي نو په وچو کجوړو سره به يې ماتوله ۴) او که وچي کجوړي به هم نه وي نو څو (يعني دري گوته) اوبه به يې ځکلي، ترمذي ابو داود، او ترمذي رحمته الله عليه ويلي دي چې دا حديث حسن غريب دي
هل اللغات:- ۱) رُطَبَات: تازه کجوړې. ۲) مُمِيزَات: تصغير دې، اوچې کجوړې، چوارې. ۳) حَسَا: اټي ثَبْت: يعنی لږې اوبه به نې ځکلي

تجلیات:

قوله: يُفْطِرُ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَى رُطَبَاتٍ:

په لږيځ شوې غيږ روژه له ماتول:- په يوروايت کښې دې کوم چې د ابويعلی نه منقول دی چې رسول کریم صلی الله علیه و سلم به دريو کهجوړو سره يا څه داسې څيز سره چې په اور به پخ شوې نه وو روژه ماتول خوښول

يوه طوطه غيږه:- ۱- ځينې خلق داوانی چې کوم خلق په مکه مکرمه کښې مقيم دی هغوی لره دا مسنون دی هغوی دې د کهجوړو نه چې اول په آب زمزم باندې افطار اوکړی يا دې دا دواړه يو ځانې کړی او په دې سره دې افطار اوکړی نو دا بالکل غلط دی بلکه د اتباع سنت هم خلاف دی ځکه چې نبي کریم صلی الله علیه و سلم د فتح مکه نه پس د يرو ورځوې پورې دلته مقيم وو خو نبي کریم صلی الله علیه و سلم نه هيڅ يو داسې عمل منقول نه دي

۱) اخرجه ابو داود في السنن كتاب الصوم و باب ما يفطر عليه (رقم- ۲۳۵۶) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم و باب ما جاء ما يستحب عليه الإفطار (رقم- ۶۹۶) وأصح في السنن ۱۶۶/۳

[۱۹۹۲] رُوْزَه دَارْتَه دَاغَار وَرَكُولُو فَضِيلَات

هم - (۱۱۱) (۱) وَغَنَّ زَيْدُ بْنُ عَابِدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَنْ فَطَّرَ صَائِمًا [۲] أَوْ جَبَّرَ غَازِيًا فَلَهُ مِثْلُ أُخْرَى» [۳]. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ، وَفُهِمِي السَّنَّةُ فِي تَرْجُمَةِ السَّنَّةِ، وَقَالَ: صَحِيحٌ.

ترجمه: [۱] زید بن خالد (رحمہ اللہ) روایت کوی چې رسول الله (ﷺ) وفرماییل [۲] کوم سړي چې په یو روزه دار روزه ماته کړی [۳] یا د یو غازی د غذا سامان تیار کړی نو هغه ته د هغه د ثواب په شان ثواب حاصلیږي، [۴] دا روایت بیهقي په شعب الایمان کې نقل کړي دي او محي السنه هم دا په شرح السنه کې نقل کړي دي او ویلي یې دي چې دا حدیث صحیح دي **حل الفتا:** - ① جَبَّرَ: أَيُضَاكَلَّتُهُ، یعنی دجهد اسباب نه ورته برابر کړل مثلاً وسله، اس یا نفقه وغیره **د روای معتبر تعارف:** - نوم زید ابو عبد الرحمن کنیت د پلار نوم خالد د قبیله جهینه په وجه ورته جهنی وائی. د حدیبیه نه وړاندې مسلمان شوې او هم مدینې ته راغلې آباد شوې دي (۵).

وفات: - په سن وفات کې اختلاف دي. یر صحیح قول دادې چې په مدینه منوره کې ۷۸هـ کې وفات شوې. د وفات په وخت کې عمر مبارک ۸۵ کال وو. (۶). **مرویات:** - د هغوی نه ۸۱ روایات نقل دی په دې کې ۵ باندې د بخاری او مسلم اتفاق دي بقی په مسلم شریف کې درې داسې هم دی چې په بخاری شریف کې نشته (۷). **تسهيلات:**

قوله: فَلَهُ مِثْلُ أُخْرَى:

د روزه دېر او مجاهد د ثواب ګټلو طريقه: - مطلب دادې چې روزه دار ته دده د روزې په وجه او غازی ته د هغه د جهاد په وجه ثواب ملایږي همداشان ثواب یو کس ته روزه ماتې ورکول او یا یو مجاهد سره د هغه په سامان د جهاد درست کولو کې مدد کومکي ته هم ملایږي ځکه چې هغه ددې عمل په ذریعه یو نیک کار کې مدد کوی **[۱۹۹۲] روزه ماتې دعا**

هم - (۱۱۲) (۱) وَغَنَّ ابْنُ عُمرٍ قَالَ: كَانَ «النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَفْطَرَ قَالَ: [۲] «ذَهَبَ إِلَيَّ الْغُلَامُ» وَاتَّبَلَتْ الْغُرُوقُ [۳] وَنَبَتَ الْأُخْرَانُ شَاءَ اللَّهُ» [۴]. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] ابن عمر (رحمہ اللہ) روایت کوي [۲] چې نبی کریم (ﷺ) به روزه ماتوله نو دا کلمات به یې فرماییل [۳] تنده لاړه [۴] رګونه تر الوندۍ شو [۵] او که الله (ﷻ) وغوښتل نو ثواب ثابت شو ابو داود.

(۱) أخرجه أحمد في المسند ۱۱۶/۸

(۲) أخرجه أبو داود في السی کتاب الصوم . باب القول عند الإفطار (رقم - ۲۳۵۷)

ط الْفَاعِلُ :- ① دَعَبَ لِرَهْ يَعْنِي خَتَمَهُ شَوْه. ② الطَّلَا : هُوَ الْفُطْرُ : تَدْبِي تَه وَائِي ③ اِتَّكَبَ : لَامَدَهُ شَوْ. ④ اَتَرَوُا : رَكُونَهُ

تجلیات:

قوله: دَعَبَ الطَّلَا:

هَذَا شَاءَ اللَّهِ وَلِيْلَوْ وَجْه :- په عباداتو کښې مشقت خو لږ ډیر ضروروی خو هغه هم د آرام نه پس خمیږی خو اجر او ثواب نه زیات دې او باقی په حدیث کښې د ان شاء الله و نیل یا خو د برکت دپاره هم دې پایه طور د تعلیم دې

[۱۹۹۴] اذ روژه ماتی د وخت بله دعا

هم- (۱۳) عَنْ مُعَاذِ بْنِ زُهْرَةَ قَالَ: [۲] إِنْ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَانَ إِذَا أَفْطَرَ قَالَ: [۳] اللَّهُمَّ لَكَ مُمْتٌ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ مُرْسَلًا.

ترجمه: ① معاذ بن زهره (تابعی) رَوَاهُ وايي [۲] چې نبی کریم ﷺ چې په روژه ماتوله نو دا کلمات به یې فرمایيل [۳] اللَّهُمَّ لَكَ مُمْتٌ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ داي الله ما ستا د پاره روژه و نیوله او اوس ستا په رزق سره روژه ماتوم، دا روایت ابو داؤد بطریق ارسال نقل کړي دي

تجلیات:

قوله: كَانَ إِذَا أَفْطَرَ قَالَ:

د روژه ماتي په وخت د دعا قبلیدل :- د ابن ماجه په یو روایت کښې دی چه روژه ساتونکی چه د روژه ماتی وخت کښې کومه دعا غواړی هغه نشی رد کولې بلکه قبلېږی هم په دې وجه حضور پاک د روژه ماتی وخت کښې د دعا اهتمام کړي دي او امت ته نسی د دې تعلیم وکړي دې په دې حدیث کښې هم د دغه سلسلې یوه دعا ذکرده

د روژه په دعا کښې د بعضې کلماتو د اضافې حکم :- ابن ملک رَوَاهُ فرماتی چه په مذکوره دعا کښې خلق وک امت و علیک توکلت د الفاظ اضافه کوی. دا الفاظ د احادیثو نه ثابت نه دی د معنی په اعتبار سره صحیح دی او د حضور پاک نه نقل شوی دعانه پس لوستل پکار دی. د رسول الله ﷺ په د روژه ماتی په وخت دا دعا هم نقل ده الحمد لله الذی اعاننی فعممت و رزقنی فافطرت دا ډیره ښکلې دعاده. دې نه وړاندې حدیث کښې دا الفاظ هم راغلي دی ذهب الظما و ابلت العروق و ثبت الاجران شاء الله په دې دعانیه کلماتو کښې د الله تعالی عبادت پوره کولو باندې د الله تعالی شکریه ادا کړې شوې ده

الفصل الثالث

[١٩٩٥] اِدْوَادُ وَابْنُ مَاجَةٍ

١٩٩٥- (١٣١) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَا يَزَالُ الَّذِينَ ظَاهَرُوا مَا عَجَلَ النَّاسُ الْفِطْرَ [١] إِلَّا أَنْ يَهُودُوا وَنَصَارَى يُؤَخَّرُونَ» . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةٍ .

ترجمہ: [١] ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ روایت کوی کہ رسول اللہ ﷺ وفرمایا [٢] دین اسلام بہ ہمیشہ غالب وی [٣] ترخو پورے کہ خلق پہ افطاری کہ جلتی کوی [٤] خکہ کہ یهود او نصاری پہ افطاری کہ تاخیر کوی (ابوداؤد ابن ماجہ)
حل المسئلہ: ① ظاہر: اُنِ عَالَمًا وَعَالِمًا: یعنی غالب او بالابہ وی.

تسبیحات:

قوله: لَا يَزَالُ الَّذِينَ ظَاهَرُوا:

دبابل موافقت اختیارولو معانفت: - ددی نہ معلومہ شوہ کہ د اہل باطل سرہ موافقت او مشابہت نہ بیج کیدل پکار دی خکہ کہ دا ددین د غلبہ باعث دی او د اہل باطل مشابہت اختیارول ددین د کمزوری باعث دی

قوله: مَا عَجَلَ النَّاسُ الْفِطْرَ:

د تعجیل عطفہ مراد: - ددی جلتی نہ پہ وقت جواز کنبی جلتی مراد کنبی جلتی دہ د وقت جواز نہ مخکبسی جلتی مراد نہ دہ

[١٩٩٦] پہ افطار کنبی د تادی مسنونیت

١٩٩٦- (١٥١) وَعَنْ أَبِي عَوْنَةَ قَالَ: «دَخَلْتُ أَنَا وَمَنْعُوقٌ عَلَى عَائِشَةَ فَقُلْنَا: يَا أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ [١] وَجَلَّانِ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَحَدُهُمَا يَعْجَلُ الْإِفْطَارَ وَيَعْجَلُ الصَّلَاةَ [٢] وَالْآخَرُ يُوَخِّرُ الْإِفْطَارَ وَيُوَخِّرُ الصَّلَاةَ [٣] قَالَتْ: أَيْنَمَا يَعْجَلُ الْإِفْطَارَ وَيَعْجَلُ الصَّلَاةَ [٤] قُلْنَا: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ، قَالَتْ: هَكَذَا اصْنَمُ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَالْآخَرُ أَبُو مُوسَى» . رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

ترجمہ: [١] ابو عونیہ رضی اللہ عنہ وای [٢] کہ زہ او مسروق دواہ د بی بی عائشی رضی اللہ عنہا پہ خدمت کہ حاضر شو او عرض مو وکرو کہ ای د مؤمنانو مور [٣] د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ اصحابو کی دوه اشخاص (سری) دی پہ ہغوی کہ یو صاحب خو پہ تلوار سرہ افطاری

(١) اخرجه ابوداود في السنن كتاب الصوم . باب ما يستحب من تعجيل الفطر (رقم - ٢٣٥٣) وابن ماجه كتاب الصوم / باب ما جاء في تعجيل الإفطار (رقم - ١٦٩٨) واحمد في المسند ٤٥٠/٢

(٢) اخرجه مسلم في كتاب الصوم / باب فضل السحور وتأکید استعجاله . واستعجال تأخيرہ وتعجيل الفطر (رقم - ٤٩ - ١٠٩٩) وابوداود كتاب الصوم . باب ما يستحب من تعجيل الفطر (رقم - ٢٣٥٤) والسنن في ذكر الاختلاف على سليمان بن جبرل في حديث عائشة في تأخير السحور واختلاف أنظارهم (رقم - ٢١٦١) واحمد في المسند ٤٨/٦

کوي و رر مونخ کوي ۱۱ او دوه سړي په تاخير سره افطاري کوي او په تاخير سره مونخ کوي ۱۲ سي سي عيشي ۱۳ پوښتنه وکړه چې زر روزه ماتونکي او زر مونخ کونکي سړي څو دي؟ ۱۴ مونو ورته اوويل چې عبدالله ابن مسعود ۱۵ دي، سي سي عيشي ۱۶ ورميل چې د سي کریم ۱۷ هم دا معمول وو او دويم صاحب چې په افطاري او مانځه کې به يې تاخير کولو ابو موسي ۱۸ وو (مسلم)

نهيالشرح

قوله: رَجُلَانِ:

درجلان مصداق:- په دغه دوو کسانو کې يو څو جليل القدر صحابی حضرت ابن مسعود ۱۹ چې دې د چپاره کېږي چه حضور پاك فرمايلى دى: رضيت لامق مارضى جانين امر عبد يعنى ردا امت دپاره چه كوم څه ابن مسعود ۲۰ خوښ كړى دى زه هم هغه خوښوم حضرت عرف روق ۲۱ چې د حضرت ابن مسعود ۲۲ ياره کېږي فرمايلى دى: كُنْتُ مِلِّيْ عَلَمًا: د ابن مسعود علم خړ نه ده په دې حديث کېږي ذکر دى چه حضرت ابن مسعود ۲۳ په روزه مې کېږي هم ومانځه کېږي هم د حضور پاك د سنت اعلى مقام خپل كړې دې او حضرت يوموسى ۲۴ شعري ۲۵ هم دلونى شان والا صحابى دې په دې حديث کېږي ذکر دى چه هغوى ۲۶ چې د سنت په آخرى جواز باندې عمل او كړو د هغه د تاخير مطلب دانه دې چه د منوعه وخت پورې به نى تاخير كولو بلكه مطلب دادې چه د جواز د حد پورې به تللو كېدې شى د څه عذر د وجې نه داسې شوي وى ياد بيان د جواز دپاره په توگه د تعليم داسې كړى وى بيه نى يوځل نيم د څه مجبورنى نه داسې كړې وى

[۱۹۹۷] په پښنى كولو كېږي پروكت

ح- (۱۹) [۱۹] وَغَيِّبَ عَنْ رَأْسِهِ قَالَ: «دَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِلَى السَّحُورِ فِي رَمَضَانَ» فَقَالَ: «هَلُمَّ إِلَى الْفِطْرِ الْمُبَارَكِ» "رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ"

ترجمه: ۱۹ عرب رض ابن ساريه ۲۰ وايي ۲۱ چې رسول الله ۲۲ زه په رمضان کې د پېښنى خوړلو دپاره وللم ۲۳ او وي فرمايل چې دبرکت ناك طعام خوړلو دپاره راشه. (ابوداود)

نهيالشرح

ط القان:- ۱۹ دغنى: راوي بللم. ۲۰ السحور: د پېښنى خوراك ته واني ۲۱ هَلُمَّ: اتي تعال: راشه، ۲۲ الْفِطْر: د سحر خوراك خوړلو ته واني. (نشته)

تسهيلات

قوله: اَلْمُبَارَكُ: الفداء المَبَارَكُ:

په سحر باندې هغه اطلاق وجه: - په سحر باندې رسول الله ﷺ د غذا اطلاق او فرمانيلو اصل کيس غذا خو د سحر خوراک ته ونيلې شي کوم چه د ورځې په شروع کيس د زوال نه مخکې او خوړلې شي، خو پيشمني د روژه دار په حق کيس د غذا قائم مقام وي په دې وجه پرې دا غذا اطلاق

قوله: اَلْمُبَارَكُ:

ه پيشمني ه برکت درې وجوهات: - ① د پيشمني مبارک کيدل ظاهر دی ځکه چه زمونږ د نبی سنت دي هم دغه شان د تېرو انبياء کرام هم سنت وو،

② بذل کيسې حضرت خليل احمد سهارنبوري رحمه الله ليکلې دی پيشمني د روژې په حانت کيس د نشا سبب دي

③ پيشمني په روژه نيولو کيس معين وي او د دې په برکت سره انسان ته د روژې نيولو توفيق کيږي او د روژې مشقت لره اسان کيږي

④ شه فيصل واني په نورو مياشتو کيسې خلق د تهجدو دپاره د خوب څخه نه پاسي او په رمضان کيسې چې د پيشمني دپاره پاسي نو تهجد هم کوي

[۱۹۹۸] په قجورو د پيشمني سکولو فضيلت

«(۱۴) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «يُفْعَرُ سَحُورُ الْمُؤْمِنِ النَّهْرُ»
"رواه ابو داود".

قوله: ابوهريره رحمه الله روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۱] د مؤمن د پاره د پيشمني بهترين خوراک کجوري دی. ابو داود،

تسهيلات:

قوله: يُفْعَرُ سَحُورُ الْمُؤْمِنِ النَّهْرُ:

په پيشمني کيسې د قجورو خوړلو استحباب: - د پيشمني کله کله قجوري خوړل هم پکار دی او پيشمني خوړلو کيسې برکت دي او دې سره چې د قجوري برکت يو ځانې شي نو نور علی نور به شي

[۳] بَابُ تَزْيِيهِ الصَّوْمِ

در روزی دمنافی خیز و لو بهیان

خلاصه الباب ۱-

فیه تسعة عشر حديثاً مشتملة على خمس مسائل.

- ① ما يروه عنه الصوم ويفسد به: ۱، ۹، ۱۰، ۱۳، ۱۹.
- ② ما يجوز في الصوم ولا يفسد به: ۲، ۳، ۴، ۵، ۸، ۹، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۷، ۱۸، ۱۹.
- ③ عدم فطر الصوم بالنسيان: ۵.
- ④ وجوب الكفارة بالفساد الصوم عمداً: ۶.
- ⑤ الزجر على من لا يزه الصوم من الفساد: ۱۵، ۱۶.

د ماقبل باب سره مناسبت: - په دې باب کښې به د روژې منافي بيان کيږي د روژې منافي بعضي داسې خيزونه دي په کوم سره چه روژه بالکل فاسد يږي لکه عمدأ خوړل ځکل او جماع کول او بعضي داسې خيزونو بيان به کيږي په کوم سره چه به روژه فاسد يږي نه ليکن مکروه کيږي لکه بغير د څه عذر نه د يو ځيز په ژبه سره ځکل او بيا توکل دغه شان د ځوان سړي خپله ښځه ښکلول او دغه شان په غاښ کښې پاتې شوې خوراک باندې د روژې په حالت کښې شوخوند وهل مکروه دي

په لمدسره دروژې ماتولو حکم: - په قصد سره روژه ماتونکی باندې کفار له لازم راځي او په غلطۍ سره اوبه په حلق کښې تللوسره کفار نه بلکه قضاء لازم راځي

د کفارې مقدار او ترتيب: - د کفارې مقدار او ترتيب داسې دي

- ① که چرې غلام ملاويږي نو د يو غلام آزادول د يوې روژې کفاره ده
 - ② که غلام نه وي نو بيا شپيته ورځې يعنې دوه مياشتې روژې په يوه مخه ساتل دي
 - ③ که چرې ددې طاقت نه وي نو بيا شپيته مسکينانوته دوه وخته خوراک ورکول دي
- د روژه ماتولو هډونه:** - د څه عذرونو او مجبورو د وجې نه روژه ماتولې شی خوروستو بيا ددې قضا لازم ده بابه د فديې صورت وي

- ① يو سفردي د سفر د وجې نه روژه ماتولې شی
- ② د حامله يا مرضه دپاره د مجبوري په وخت روژه ماتول جائز دي
- ③ د اکراه په صورت کښې د روژه ماتې اجازت دي
- ④ د سختې بيمارۍ د وجې نه د افطار اجازت دي
- ⑤ د بډاوالي د وجې نه د روژه ماتې اجازت دي

- ه فديې مقدار او ۱۵ په چا لازم ۱۵۵- د هرې ورځې د يوې ورځې روزې په بدله كښې به نيم صاع غنم د فديې په توگه وركولې شي
- ① بيمار كه جوړ شو نو قضاء راوړې گنې د هغه د طرف نه به فديه وركولې شي
- ② د بودا د پاره هم د فديې حكم دي

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۱۹۹۹] روزې سره غير مناسب اعمال

۱۹۹۹- (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «مَنْ لَمَّ يَدْرَغُ قَوْلَ الزُّوْرِ وَالْعَمَلُ بِهِ [۳] فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدْرَعَ طَعَامَهُ وَتَرَائِيَهُ» [رواه البخاري].

توجه: ① ابوهريره رضي الله عنه روايت کوي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل ② کوم سړي چې د روزې په حالت کې لغوه او باطل کلام او بيهوده افعال پري نږدي ③ نو الله تعالی عز وجل ته د دې خبرې پرواه نشته چې هغه خپل خوراک څښاک پرېښي دي «بخاري: حل اللغات»- ④ الزور: أي الساطل: ناروا او دگناه خبرې.

تسهيلات:

قوله: مَنْ لَمَّ يَدْرَغُ قَوْلَ الزُّوْرِ:

ه حلالو هغه پرهيز او ده حرامو او تکاپ:- روزه دانسان په بدن كښې د بدلون راوستو په غرض سره فرض كړې شوې ده لكه څنگه چه په دې عبادت سره د انسان باطني احساسات او خيالات او د هغه كيفيات او جذبات كښې نيك بدلون راځي دغه شان دانسان په ظاهري اندامونو كښې هم بدلون راتلل پكاردی لهذا د ده په سترگو، شرمگاه كښې بدلون راتلل پكاردی د ده په لاس خپو او ژبه غوږونو كښې بدلون راتلل پكاردی د سوچ مقام دې چه يو طرف ته د انسان د روزې په حالت كښې د حلال خوراك او څښاك نه ځان ساتي او بل طرف ته حرام غيبت او حرام دروغ فضول او باطل كارونو كښې اخته وي نو د خوراك څښاك نه ځان ساتلو څه فائده شوه؟ هم دا مضمون په دې حديث كښې بيان كړې شوې دې چه يوسړي په روزه كښې د حرامو څيزونو نه ځان ساتي نو د حلال څيزونو نه پرهيز كول او د روزې ساتلو الله تعالی ته هيڅ پرواه نشته

ه موليانو په نيزه روزې درې قسمونه:- اهل تصوف ليكي چه د روزې درې قسمونه دي

- ① يوه د عوامو روزه ده په كوم چه خلق صرف د خوراك څښاك او جماع نه پرهيز كوي
- ② دويمه د خواص روزه ده په كوم كښې چه هغه خلق د خپلو اندامونو خپلو احساساتو

(۱) اخرجه البخاري كتاب الصوم / باب من لم يدع قول الزور. والصل به في الصوم (رقم- ۱۹۰۳) وابن ماجه كتاب الصوم / باب ما جاء في النية والرفق للصائم (رقم- ۱۶۸۹) واحمد في المسند ۵۲/۲

جذباتو اولداتو اومكروهاتو نه خان سانی

دریم د اخص الخواص روزه ده په کوم کسې چه هغه خلق خپل خان د غیر الله طرف ته د نلونه بچ کوی

[۲۰۰۰] په روزه کسې د ښکلولو حکم

(۱) (۲) [۳] وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [۴] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ وَيَتَأَيَّرُ وَهُوَ صَائِمٌ وَكَانَ أَهْلُكُمْ لِأَرْبِهِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] بي بي عائشه (رضی الله عنها) فرمایي [۲] چې رسول الله (ﷺ) به د روژې په حالت کې د خپلو پیانو څخه، مچي (پښه) اخستله [۳] او د خپل بدن سره به یې لگولی ځکه چې حضور (ﷺ) په خپل حاجت باندې ستاسو څخه زیات قابو موندونکی وو. (بخاری مسلم)
هل الفان: - [۱] یقول: مچي (پښه) به نسي اخستله، یعنی ښکلوله به نسي [۲] تَأَيَّرَ: ای تَلْعَقَ النَّفْثَةَ بِالنَّفْثَةِ: بدن سره به نسي بدن لگولو، [۳] أَهْلُكُمْ لِأَرْبِهِ: یو شی باندې قابو موندلو ته ملک وانی، یعنی زه ستاسو نه زیات قابو موندونکي یم [۴] أَرْبِهِ: حاجت اوضورت ته ارب او مارب وانی، ددې نه مراد شهوت دي

تفهيمات: قوله: لِأَرْبِهِ:

دلته د حاجت نه مراد جماع او شهوت دي یعنی د حضور ياك بعضي ازواج مطهرات سره د روژې په حالت کسې ښکلول او مینه کیدله لیکن حضور ياك به په خپلو جذباتو باندې مکمل قابو لرله

د روزه دار دپاره د یوسي اخستلو حکم: - د ښکلولو او مینې کولو باره کسې انچه احناف فرماني که د ښکلولو او د مینې کولو د وجې نه د جماع او انزال ویره وی نو دا مکروه دی او که ددې ویره نه وی نویسا مکروه نه دی بعضي روایاتو کسې د خوان دپاره ممانعت راغلي دي او د بودا دپاره د اجازت ذکر دي

[۲۰۰۱] د جنابت روژې سره عدم منافات

(۱) (۲) [۳] وَ عَنْهَا قَالَتْ: [۴] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَذْكُرُ الْفَجْرَ فِي رَمَضَانَ وَهُوَ جُنُبٌ مِنْ غَيْرِ حُلُمٍ» [۵] فَيُغْتَسِلُ وَيَصُومُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) أخرجه البخاري كتاب الصوم رقم الحديث ۱۹۲۷. وسلم في صحيحه رقم الحديث ۱۸۸۶ / ۶۵ ابوداود في السنن كتاب الصوم . باب القيلة للصائم (رقم ۲۳۸۲) وابن ماجة كتاب الصيام / باب ما جاء في الباشرة للصائم (رقم - ۱۶۸۷) واحمد في المسند ۴ / ۶

(۲) أخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب اغتسال الصائم (رقم - ۱۹۲۰) وسلم في كتاب الصيام / باب صحة صوم من طلع عليه الفجر وهو جنب (رقم - ۷۶ - ۱۱۰۹) وابوداود كتاب الصوم / باب فيمن أصبح جنباً في شهر رمضان (رقم - ۲۳۸۸) وقمر بن زياد في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الجنب يدركه الفجر وهو يريد الصوم (رقم - ۳۷۹) وابن ماجة كتاب الصيام / باب ما جاء في الرجل يصبح جنباً وهو يريد الصيام (رقم - ۱۷۰۴)

قوله: [۱] بی بی عایشه صدیقہ رضی اللہ عنہا فرمائی [۲] چې کله به داسې وو چې نبی کریم صلی الله عليه وسلم به د جنابت (يعني ناپاکي د کوروالي په وجه) په حالت کې سحر کولو [۳] او دا جنابت به د احتلام (په خوب کې د غسل اوږدېدو) په وجه نه وو [۴] نو په داسې حالت کې به نبی کریم صلی الله عليه وسلم لامبل او روژه به یې نیوله (بخاري مسلم).

حل الفتا: - [۱] غَيْرُ غُلْمٍ: أَيُّ مِنْ غَيْرِ اخْتِلَامٍ مِنْ جَمَاعٍ: یعنی دا جنابت به په خوب کې د احتلام په وجه نه وو بلکه د جماع په وجه به وو.

تسهيلات:

ه حديث فوائد: - ددې حديث مطلب دادې چې بعضې وخت به حضور پاك د جماع د وجې نه په جنابت کې وو او صبح صادق به كيدلو او د حضور پاك به روژه هم وه او په جنابت کې به هم وو.

- ① د جنابت په حالت کې د روژې نيت کول جائز دی ځکه چې حضور پاك د صبح صادق نه مخکې د روژې نيت کولو سره د جنابت په حالت کې اوده شوې وو.
- ② جنابت پخپله د احتلام د وجې نه وی يا د جماع د وجې نه وی هغه د روژې منافی نه دي.
- ③ که چاته د ورځې احتلام اوشی نو د جنابت د وجې نه روژې ته نقصان نه رسی.
- ④ د جنابت په حالت کې پېشمنی کول جائز دی.

[۲۰۰۲] د روژې په حالت کې د بنکر لگولو حکم

مس- (۳) [۱] وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ [۲] «إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَخْتَمَهُهُ وَهُوَ مُفْرَمٌ [۳] وَأَخْتَمَهُهُ وَهُوَ صَائِمٌ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوله: [۱] ابن عباس رضی اللہ عنہما فرمائی [۲] چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د احرام په حالت کې بنکر ولگولو (يعني وينه يي وخکله) [۳] او نبی کریم صلی الله عليه وسلم د روژې په حالت کې هم وينه وخکله. (بخاري مسلم).

حل الفتا: - [۱] أَخْتَمَهُ: دا د حمامه نه ماخوډ دي. بنکر لگولو ته حمامه وائی. (يعني د بدن نه يي فاسده وينه اووښتله، [۲] مُفْرَمٌ: په حالت د احرام کې وو.

تسهيلات: قوله: أَخْتَمَهُ:

ه حمامه طريقه: - ددې دا طريقه وی چې اول د مريض بدن په ستن وغيره څه خيز سره زخمی کولې شی بيا په هغې باندې د غوا بنکر کيځودې شی او د بنکر د څوکي والا سر کېنې وږوکې شان سورې کولې شی هم دا سورې په خله کېنې کيځودوسره په زور سره د سا په

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب العجالة والقيء للصائم (رقم- ۱۹۳۸) وأبو داود كتاب الصوم / باب في الرخصة في ذلك (رقم- ۲۳۳۲) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء من الرخصة في ذلك (رقم- ۲۷۷۵) وابن ماجه كتاب الصوم / باب ما جاء في العجالة للصائم (رقم- ۱۶۸۲)

ذريعه دمريض بدن نه وينه رانگي شى به دي گنبي مريض ته تكليف نه كيبي او
دا عمل د ډيرو بيمارو دپاره فائده مند دي خاص كر د بلد پريشر دپاره ډير نافع دي البته
سري هر كال ددي عادت كيبي

په حجامه د روژي په ماتيډو كښي مذهب:-

① امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه فرماني د مريض او ډاكټر دواړو روژه ماتيري قضا لازم ده
كفاره نه ده ② انمه جمهور فرماني د روژه دار دپاره بنكرل كول بغير د كراهت نه جائز دي
دمريض دپاره هم جائز دي او د علاج كونكي دپاره هم جائز دي

ډول فريق دليل:- د اول فريق دليل راتلونكي د شداد بن اوس رضي الله عنه حديث نمبر ۲۰۳۳ دي

جواب:- د دي جواب به په ۱۴ نمبر حديث په شرح كښي روسته راشي

دويم فريق دليل:- زير بحث حديث دويم فريق دليل دي

[۲۰۰۲] په هيره خوراك خښاك كولوسره د روژي نه ماتيدل

— (۵۱) [۵۱] وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «مَنْ نَسِيَ وَهُوَ صَائِمٌ فَأَكَلَ
أَوْ شَرِبَ [۳] فَلْيَتِمَّ صَوْمَهُ، فَإِنَّمَا أَطَعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه:- ① ابو هريره رضي الله عنه روايت كوي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل ② كوم سري چې روژه
دار وي او په هيره خوراك او خښاك او كړي ③ نو هغه ته پكار دي چې خپله روژه پوره كړي
ځكه چې د هغه خوړل ځكل د الله د طرف څخه دي (بخاري مسلم)

تفهيمات: قوله: مَنْ نَسِيَ وَهُوَ صَائِمٌ:-

په هيره باندې د روژي په ماتيډو كښي مذهب:-

د جمهور انمه په نيز په هيره سره يو روژه دار خوراك خښاك او كړو نو په دي سره دهغه روژه
ماته نه شوه البته ددي نه پس خوراك كول منع دي دغه شان په هيره سره جماع كول هم
معاف وي ① امام مالك رحمته الله عليه فرماني چه كوم سري په هيره سره څه خوراك خښاك او كړو
نودهغه روژه ماتيري او قضا لازم ده كفاره نشته دي

ډول فريق دليل:- دوي روژه په مونځ باندې قياس كوي

جواب:- دا قياس صحيح نه دي ځكه چه د مونځ په حالت كښي حالت وريادونكي دي او د
روژي حالت داسي نه دي

دويم فريق دليل:- زير بحث حديث د دويم فريق مستدل دي كوم چې په خپله مدعا
بنكاره دليل دي

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الصوم/باب الصائم اذا اكل او شرب ناسيا (رقم- ۱۹۳۳) وسلم كتاب الصيام/باب اكل
النسي وشربه وجماعه لا يفتقر (رقم- ۱۷۱) - (۱۱۵۵) وايدادو كتاب الصوم/باب من اكل ناسيا (رقم- ۲۳۹۸) والترمذي
كتاب الصوم من رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في الصائم باكل او يشرب ناسيا (رقم- ۲۲۱)

[۲۰۴] په قصه سره د روژې ماتولو کفارو

... (۱۶۱) (۱۶۲) لَوْعَنَهُ قَالَ: «يَبْنَئُ مَنْ خَلَّوْشَ عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ كُنْتُ؟» قَالَ: «نَالَهُ؟» قَالَ: وَقَعْتُ عَلَى امْرَأَتِي وَأَنَا صَائِمٌ [۳] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «هَلْ تَعْبُدُ رَقِيبَةً تَغْنَمُ؟» قَالَ: لَا [۴] قَالَ: «قَبْلَ تَسْطِيعِهِ أَنْ تَصُومَ شُحْرَيْنِ مُتَابِعَيْنِ؟» قَالَ: لَا [۵] قَالَ: «هَلْ تَعْبُدُ إِسْنَامَ بَيْتَيْنِ مَسْكِينَةٍ؟» قَالَ: لَا

توجه: [۱] ابوهريره رضي الله عنه فرمايي [۲] چې مونږ د نبی کریم صلی الله علیه و آله سره ناست وو [۳] اچانک یو سړي چې د هغه نوم سلمه بن صخر الانصاري البياضي وو، د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضر شو هغه اوویل چې یا رسول الله صلی الله علیه و آله د یوې گناه سرزد کیدو په وجه، زه تباہ شوم [۴] نبی کریم صلی الله علیه وسلم پوښتنه ځینې وکړه چې په تا څه وشو؟ هغه اوویل چې د روژې په حالت کې مې د خپلې ښځې سره جماع وکړه [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم تري نه پوښتنه وکړه چې آیا ستا سره غلام شته چې ته یې د کفارې په طور، آزاد کړی؟ هغه اوویل چې نه [۶] نبی کریم صلی الله علیه وسلم تري نه پوښتنه وکړه چې په تا کې دومره طاقت شته چې دوه میاشتي پرله پسې روژې ونیسي؟ هغه اوویل چې نه [۷] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ځینې بیا پوښتنه وکړه چې ته دومره استطاعت (وس) لري چې په شپږو مسکینانو طعام وخورې؟ هغه اوویل چې نه

[۸] قَالَ: «أَجِبْ» وَكَتَبَ اللَّهُ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۹] فَيَبْنَئُ مَنْ خَلَّوْشَ عَلَى ذَلِكَ أَمْرٍ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِهَرَقٍ فِيهِ ثَمَرٌ [۱۰] وَالْعَرَقُ الْبُكْلُ الضَّخْمُ [۱۱] قَالَ: «أَتَيْنَ السَّائِلُ؟» قَالَ: أَتَاهُ [۱۲] قَالَ: «عُدْ هَذَا قَتَصَاقُ بِهِ» [۱۳] فَقَالَ الرَّجُلُ: أَعْلَى أَفْقَرِ مَنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ [۱۴] قَوْلَ اللَّهِ مَا يَزِينُ لَا يَكْفِيهَا يُرِيدُ الْحَرَقَيْنِ أَهْلَ بَيْتِ أَفْقَرِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي [۱۵] فَضَجَّكَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَتَّى بَدَتْ أَتْيَابُهُ [۱۶] ثُمَّ قَالَ: «أَطْعِمْنَاهُ أَهْلَكَ» فَتَفَقَّ عَلَيْهِ

توجه: [۱] نو نبی کریم صلی الله علیه و آله ورته وفرمايل ښه ده، ته کينه او نبی کریم صلی الله علیه وسلم په دې انتظار کې وو اچې څوک څه راوړي نو هغه ته یې ورکړي چې هغه یې بطور کفارو صدقه کړي [۲] مونږ دغه شان ناست وو چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې یو اغونجه، عرق راغې چې په هغې کښ کېجوري وي [۳] نبی کریم صلی الله علیه وسلم پخپله لیدو سره وفرمايل چې سایل پوښتنه کونکي، چیرته دي؟ هغه عرض وکړو چې

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الصوم باب إذا جامع فی رمضان، ولم یکن له شیء، فتصدق علیه فلیکفر (رقم: ۱۹۳۶) وسلم کتاب الصیام باب نفيذ نحریم الحجاج فی نهار رمضان علی الصائم، ووجوب الکفارة الکبریٰ فیهِ وبیانها، وأنها تنجب علی المومر والمومرة وثبت فی ذمة المومر حتی یستطیع (رقم: ۸۱ - ۱۱۱۱) واپوداود کتاب الصوم باب کفارة من أتى أهله فی رمضان (رقم: ۲۳۹۰) والترمدی کتاب الصوم عن رسول الله صلی الله علیه وسلم لهاب ما جاء فی کفارة منظر فی رمضان (رقم: ۲۲۴) واپر ماچه کتاب الصیام لهاب ما جاء فی کفارة من أفطر یوماً من رمضان (رقم: ۱۶۷۱) وماک فی الموطا کتاب الصیام لهاب کفارة من أفطر فی رمضان (رقم: ۲۸)

جناب زه حاضریم [۶] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرماییل چې دا کجوري واخله او په محتاجو باندې يې تقسیم کړه [۷] هغه عرض وکړو چې یا رسول الله ﷺ آیا زه دا داسې سړي ته ورکړم چې زما څخه هم زیات محتاج وي؟ یعنې د ټولو څخه زیات محتاج زه پخپله یم نورو خلقو ته يې څرنگه ورکړم؟ [۸] قسم په الله د مدینې د دواړو غاړو په مینځ کې هېڅ کور داسې نشته چې زما څخه زیات محتاج وي او د مدینې د دواړو غاړو څخه د هغه مراد هغه دوو غرونه وه چې د مدینې شرقی طرف او غربی طرف ته واقع دي [۹] نبی کریم ﷺ د هغه خبرې اوریدو سره وخنډل تردې چې مخکني اخلور، غابنونه مبارک يې ښکاره شول [۱۰] بیا نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرماییل چې ښه ده دا کجوري په خپل اهل وعیال باندې وخورو (بخاري مسلم)

حل القات: - ① وَقَفْتُ: أَنِي جَانِعْتُنَا: دلته د وَقَفْتُ (یعنې پروتلو) نه مراد جماع کول دی ② مَتَابَعْتُمْ پرله پسې روژې نیول. ③ مَنَعْتُ: أَنِي لَيْتُ: وخت نه تیر کړو. ④ بَعَزْتُ: د کجورو د پوستکو نه جوړه شوې توکړی. زمبیل. ⑤ أَلْيَمْتُ: أَي الزَّيْبِلُ: نهیلی، زمبیل. ⑥ الْفَخْرُ: أَي الْفَخْرُ: لوني تیل ته وانی چې په هغه کې به د شپېته ۶۰ سیره څخه تر اتیا ۸۰ سیره پورې کجوري راتلې ⑦ لَا تَبْنِي: د لایته تشبیه ده، توره کانیزې زمکه، أَنِي مَائِلٌ أَطْرَافًا: ای فی طَرَفِ الْمَدِينَةِ مِنَ الْغَرْبِ دې ته خَرَفَةٌ هم وانی ⑧ الْفَرْقَيْنِ: د تورو کانرو والا زمکه کومه چه د مدینې مشرقی او مغربی لاره ده ⑨ أَهْلَانَهُ: په ځله کېني هغه غابنونه کوم چه د رباعی نه پس دی (مخامخ د منځ غابنونو ته تشایا وانی ورپسې رباعی دی بیا انیاب دی)

تسهيلات

قوله: إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ:

په حدیث کېني درجل مصداق: - ددې صحابی نوم سلمه بن صخر بیاضی انصاری ؓ دی دې د ښځوباره کېني نازک وو ددې حدیث نه علاوه بل روایت کېني دا تفصیل دي چه حضور پاک د هغه نه تپوس او کړو چه تا جماع ولې او کړه؟ هغه جواب ورکړو چه ما کله دخپلې بې بی پاتړیې او لیدل نوسبر نه شوم حضور پاک ارشاد او فرمایلو چه ست آزاد کړه هغه د خپل ست طرف ته اشاره او کړه چه په الله قسم چه دخپل ست نه علاوه زه دهیڅ پوست مالک نه یم حضور پاک ارشاد او فرمایلو چه دوه میاشتي روژې اوساته هغه ونیل چه اوس انختي یم خو هم ددې روژې د وجې نه یم یعنی د یوې میاشتي طاقت اوسبر نشته نودوه میاشتي به څنگه صبر کوم حضور پاک ونیل دا غله واخله او د مدینې په فقیرانو باندې تقسیم کړه راشه دا ستا کفاره ده هغه اوونیل په الله قسم چه د مدینې په اطرافو کېني زمانه زیات څوک فقیر نشته دي حضور پاک مسکې شو او ورته ئی او فرماییل خپل بال بچ باندې اوخوړه وه اوس دلته دوه لونی اختلافی مسئلې دی

د كفاري په سبب كښي مذهب :-

كفار ه صرف د جماع په وجه سره راځي يا د خوراك څښاك د وجي نه هم كفاره راځي
 ① امام شافعي رحمته الله عليه او امام احمد بن حنبل رحمتهما الله عليهما فرماني چه كفاره صرف په جماع سره واجب كيږي

② د امام ابو حنيفه رحمته الله عليه او امام مالك رحمته الله عليه په نيزه درمضان په روژه كښي د جماع په شان په قصد سره خوراك څښاك كولو سره هم كفاره واجب كيږي
د ټول فريق دليل :- زير بحث حديث د اول فريق مستدل دې په كوم كښي چه د جماع د كفاري ذكر دې

د دويم فريق دليل :- احناف او مالكيه د حضرت عائشه رضي الله عنها د روايت نه استدلال كړې دې كوم چه امام نسائي رحمته الله عليه په صحيح سند سره داسې نقل كړې دې «عن عائشة انه عليه السلام له رجل فقل رحمته الله عليه اطوت في رمضان فامره بالتصدق بالعروق ولم ياله عماذا فقل» رواه النسائي بسند صحيح
د ټول فريق د دليل جوايونه :- ① په دې حديث كښي د جماع ذكر دې ليكن د خوراك څښاك د وجي نه د كفاري څه نفى نشته دې

② په جماع كښي د وجوب كفاره د وجي نه اوسبب او علت جماع نه ده بلكه د روژې ماتول دي او روژه ماتې په خوراك څښاك سره هم كيږي

د غريب څخه د غريب په وجه د كفاري په ساقط كښي مذهب :-

په دې حديث كښي دويمه اخلاقي مسئله داده چه آيا د فقير او غريب سړي نه په وجه د فقر كفاره ساقط كيږي كه نه؟

① امام احمد بن حنبل رحمته الله عليه او څه نورو علماؤ په نيز ساقط كيږي

② د جمهورو په نيز نه ساقط كيږي

د ټول فريق دليل :- زير بحث حديث د اول فريق مستدل دې دلته د هغه فقير سړي نه كفاره ساقط شوه بلكه هغه كفاره پخپله او خور له

د ټول فريق د دليل جوايونه :- ① دا حديث د هغه سړي خصوصيت وو څنگه چه دا هم د هغه سړي خصوصيت وو چه د هغه نه د كفاري او طعام مطالبه كړې شوې وه حالته كه په هغه باندې د روژې كفاره يعنى دوه مياشتې روژې لازم وي

② دې حديث نه د اسلام د شروع وخت مراد دې روستو بيا دا حكم منسوخ شو او د كفاري تعين اوشو

③ دا سړي چونكه غريب وو هغه وخت د هغه سره د كفاري د پاره هيڅ نه وو او پخپله محتاج وو نو د هغه د پاره كفاره بالدين په صورت كښي مؤخر كړې شوه چه روستو بيا ادا كړه

ه دويم فريق ه ليل ۱- هغه ټول نصوص د دويم فريق مستدلات دي په كومو كښې چه د غريب او مالدار هيڅ فرق نشته دي

الفصل الثاني

[۲۰۰۵] اذيل د ژبې په لوندوالي سره د روژې نه ماتيدل

۲۰۰۵- (۸) [۴] عَنْ عَائِشَةَ: «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقْبَلُهَا وَهُوَ صَائِمٌ وَيَتَمَسَّحُ بِسَائِهَا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۴] د بي بي عايشې صديقي رضي الله عنها په باره كې منقول دي چې نبی کریم صلی الله علیه و آله به د روژې په حالت كې دهغې څخه مچي (پټه) آخستله [۲] او د هغې ژبه به يې په خپله ځله مباركه كې نيوله (ابوداؤد)،

حل الفقه: - [۱] يَقْبَلُهَا: مچي (پټه) به يې آخستله، يعنې ښكلوله به يې [۲] تَمَسَّحَ: چوبله، رودله، به يې تسهيلات:

قوله: وَيَتَمَسَّحُ بِسَائِهَا:

ه ژبې غټلو مطلب: - په مس لسان سره دا قطعاً نه لازميږي چه د هغه توكانرې به نى هم تيرې كړې وي بلكه يا صرف په ژبه رولوسره يا توكانرې نى نه دي لگولې او كه چرې توكانرې لگيدلي هم وي او هغه نى د خپلې ځلې نه بهر او غورزولې توجيه ځكه ضرورى ده چه د تولوفقها په دې باندې اتفاق دي چه د بل توكانرې تيرو لوسره روژه ماتيرې او هسې د حديث ضعيف هم دي

[۲۰۰۶] د خوان اويودا دپاره په روژه كښې د ښكلولو جدا جدا حكمه

۲۰۰۶- (۸) [۸] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: «أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنِ الْمُبَايَعَةِ لِلصَّائِمِ [۲] فَوُضِعَ [۳] وَأُتَاهُ أَخْرَفَ سَأَلَهُ قَتَبَاهُ [۴] فَإِذَا الَّذِي رَغَصَ لَهُ شَيْعَهُ [۵] وَإِذَا الَّذِي نَهَا عَنْ شَيْءٍ [۶] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۸] ابو هريره رضي الله عنه روايت كوي چې يو سړي د نبی کریم صلی الله علیه و آله څخه د روژې په حالت كې د مباشرت په باره كې پوښتنه وكړه، چې آيا زه د خپلې ښځې سره خپل بدن لگولې شم كه نه؟، نو نبی کریم صلی الله عليه وسلم هغه ته اجازت وركړو [۲] د هغه څخه روسته يو بل سړي په خدمت كې حاضر شو د مباشرت په باره كې يې پوښتنه وكړه نو نبی کریم صلی الله عليه وسلم هغه منع كړی [۳] كوم سړي ته چې يې د مباشرت اجازت وركړي وو نو هغه بډوا وو او كوم چې يې منع كړي وو هغه خوان وو (ابوداؤد)،

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الصوم/باب الصائم يبيع الرقيق (رقم- ۲۳۸۶)

(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الصوم/باب كراهيته للشاب (رقم- ۲۳۸۷)

حل الفتا: ① التَّائِبَةُ: هِيَ الْفَلَّاتُ وَالنَّاسُ بِأَلِفٍ: بِنَحْوِ بَنِكَوَلِوْ او ورته لاس اوړل، يا دبنځي بدن سره خپل بدن لگول ② غُفْرٌ: بُوْدَا، ③ شَابٌ: خَوَان

تسهيلات:

قوله: الَّذِي نَمَاءُ شَابٌ:

په روژه کېنې، هې یې سره ه لویو کولو حکم،- خوان نی ځکه رامنځ کړو چه هغه خپل جذبات په قابو کېنې نه شی ساتلې نو هغه به خپله روژه فاسد کړی او د بُوْدَا جذبات دومره تیز نه وی په دې وجه نی هغه ته د بَنِكَوَلِوْ او مینې کولو اجازت ورکړو د خَوَان د پاره دا ممانعت د بعضې علماؤ په نیز د مکروه تحریمی په درجه کېنې دی او د بعضې علماؤ په نیز مکروه تنزیهی دی

بهر حال نن صبا بو د اگان هم په وجه د کمزورنی خپل جنسی حرکت قابونه شی ساتلې په دې وجه د خوانانو په شان خطر هغوی ته هم ده لهذا په دې شغل کېنې نه دی پریوتل پکار شریعت په رمضان کېنې د بَنِكَوَلِوْ او مینې کولو ترغیب نه ورکوی بلکه شریعت د هغه مجبوره سری خبره ښائی چه داسې قسم واقعه کیدو نه پس روژه خرابه شوه که نه، نو شارع ﷺ او خود چه نه خرابیږی

[۲۰۰۷] په التو کولو د روژې د ماتیدو حکم

«...» [۹] [۱۰] وَغَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱۱] «مَنْ ذَرَعَهُ النَّعْيُ وَهُوَ صَائِمٌ فَلَيْسَ عَلَيْهِ قَضَاءٌ» [۱۲] وَمَنْ اسْتَقَاءَ غَدًا فَلْيَقْضِ [۱۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ [۱۴] وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ لَا تَعْرِفُهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ عِيسَى بْنِ يُونُسَ [۱۵] وَقَالَ مُحَمَّدٌ يَعْنِي النَّخَّارِيَّ: لَا أَرَاهُ مُنْقَطِعًا.

توجه: ① ابو هريره روات کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② په کوم سري چې قې غالب شی (يعني پخپله راشي) او د هغه روژه وي نو په هغه قضاء نشته ③ او کوم سري چې په خلق کې گوته وغيره اچولو سره قصداً قې اوکړی نو هغه ته پکار دي چې د خپلي روژې قضاء راوړي. ④ ترمذي، ابو داود، ابن ماجه، دارمي، ⑤ او امام ترمذي رحمه الله فرمايي چې مونږ دا حديث د عيسي بن يونس څخه علاوه په بل سند سره نه پيژنو ⑥ او محمد رحمه الله يعني امام بخاري فرمايي چې زه دا حديث محفوظ نه گنم (يعني دا حديث منکر دي) حل الفتا: ① ذَرَعَهُ: أَثَرُهُ عَلَيْهِ: غَالِبٌ شَيْءٌ پْرِي.

(۱) اخرج ابو داود في كتاب الصوم باب الصائم يستقيء عمداً (رقم - ۲۳۸۰) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فيمن استقواء عمداً (رقم - ۷۲۰۰) كتاب الصيام باب ما جاء في الصائم يقىء (رقم - ۱۶۷۶)

تفهيمات:

قوله: وَمَنْ اسْتَفَاءَ:

ه ای کولو مختلف صورتوله ۱- بی اختیاره قی کیدوسره روزه نه ماتیریی که قی په ډکه خله وی او که کم وی په دې شرط چه روزه دار دغه قی فوری توگه باندې بهر او غورزوی که واپس نی تیرکړو نوروزه ماتیریی.

① که قی دخلق پورې راغلې وی او د بهر راتلو په ځانی غیر اختیاری توگه باندې دتنه لارونو په دې سره هم روزه ماته نه شوه خلافاً لای یوسف

② که قصدانی قی او کړو او هغه په ډکه خله وی نو د تولو انمه په نیز به روزه فاسد کیږی

③ که په ډکه خله نه وی نو د امام محمد رحمته الله علیه په نیز بیا به هم روزه فاسد یریی لیکن د امام ابویوسف رحمته الله علیه په نیز به روزه نه ماتیریی او هم دغه قول راجح دې

په قی د فساد الصوم په صورت گنهی عدم کفارہ :- بهر حال د قی په مسئله گنهی که چرې روزه ماته هم شی نو کفارہ نشته دې صرف قضاء ده

[۲۰۰۸] په التو کولو سره دروژي ماتیدل

۱- (۱۰) [۱] وَعَنْ مَعْدَانَ بْنِ طَلْحَةَ أَنَّ أَبَا الدَّرْدَاءَ حَدَّثَنِي [۲] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَاءَ فَأَطْرَبَ [۳] قَالَ: فَلَقِيتُ ثُوبَانَ فِي مَسْجِدٍ وَمَشَقَى فَقُلْتُ: [۴] إِنَّ أَبَا الدَّرْدَاءَ حَدَّثَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَاءَ فَأَطْرَبَ [۵] قَالَ: صَدَقَ وَأَنَا صَبِيتُ لَهُ وَضُوءَهُ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ.

توجه: [۱] د معدان بن طلحه په باره کې منقول دي چې ابو درداء هغه ته دا حدیث بیان کړو [۲] چې رسول الله صلی الله علیه و آله د روژي په حالت کې قی او کړو بیا یې روزه ماته کړه [۳] معدان وایي چې د دې څخه روسته زه په دمشق کې د حضرت ثوبان رضی الله عنه سره ملاز شوم او هغه ته می اوویل [۴] چې حضرت ابو درداء رضی الله عنه ماته دا حدیث بیان کړي دي چې نبی کریم صلی الله علیه و آله قی او کړو او بیا یې روزه ماته کړه [۵] حضرت ثوبان رضی الله عنه وفرمایل چې ابو درداء بالکل رشتیا اوویل او په هغه موقع ما د نبی کریم صلی الله علیه و آله وسلم د اودس د پاره د ابو استقام کړي وو (ابوداود، ترمذی، دارمی)

حل التفتان :- ① صَبِيتُ: اُنِي سَكَيْتُ: اِرْوَلِي مَي، اِجْلَوِي مَي ② وَضُوءُهُ: اُنِي مَاءٌ وَضُوءِي: د اودس اوبه.

تفهيمات:

قوله: قَاءَ فَأَطْرَبَ:

ه ایس کریم ه قی کولو علو :- یعنی حضور پاک قی او کړو او ددې په ذریعه سره نی روزه ماته

(۱) أخرجه ابوداود في كتاب الصوم / باب العائم يستقيء عامداً (رقم- ۲۳۸۱) والترمذي كتاب 'طهارة' عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب الوضوء من القىء والراحاف (رقم- ۸۷)

کړه مثلاً حضور پاک د څه بيمارني يا کمزورني يا د څه عذر د وجې نه تغلي روژه د قې په ذريعه ماته کړه د حضور پاک دا عادت نه وولیکن د څه مجبورني د وجې نه به نې داسې کړې وي

قوله: قَالَ: صَدَقَ:

۵۱۰ هـ **قول تصديق:** - يعنى ابودرداء رضي الله عنه چه کوم حديث بيان فرمائيلې دې دا بالکل صحيح دې هم ما د حضور پاک د اودس اوبه د حضور پاک په مبارک اندامونو باندې بهيولي وې په دې سره معلومه شوه چه قې ناقض للوضوء دې اودا هم معلومه شوه چه په اودس کښې "استعانت من الغير" يوحد پورې جائز دې کتاب الطهارة کښې تفصيل تير شوې دې [۲۰۰۹] د روژې په حالت کښې د مسواک استعمال جواز

۲۰۰۹- (۱) [۱۱] وَعَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ: ۲ «رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَا لَا أَحْصِي يَتَوَكَّ وَهُوَ صَائِمٌ». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

توجه: ۱) عامر ابن ربيعه رضي الله عنه وايي ۲ چې ما نبي کریم صلی الله علیه و آله د روژې په حالت کې په دومره زيات مسواک وهلو باندې ليدلې دي چې زه هغه شميرلي نه شم (ترمذي ابوداود، حل الثقات: ۱) - لا اُحصى: زه نه شم شميرلي، ۳ يَتَوَكَّ: مسواک به نې وهلو

تسهيلات:

قوله: يَتَوَكَّ وَهُوَ صَائِمٌ:

د روژه دار پاره د مسواک په استعمال کښې مذهب:

① حضرت امام شافعي رحمته الله فرماني چه د روژه دار د پاره پس د زوال د نمر نه مسواک مکروه دې

② دامام مالک رحمته الله او امام ابوحنيفه رحمته الله په نيز مسواک که لوند وي او که اوچ وي که د زوال نه مخکې وي او که د زوال نه پس وي هروخت د روژه دار د پاره د دې استعمال جائز دې **د اهل فريق دليل:** - مسواک سره د روژه دار د خلې خوشبوني ختمېږي

د اهل فريق د دليل جواب: - خوشبوني په خله او غاښونو کښې نه وي بلکه د خالي خيټې د بخاراتو د وجې نه راوختېږي مسواک کولو يا نه کولو سره په هغې باندې څه فرق نه پريوځي

د دويم فريق دليل: - د روژې په حالت کښې مسواک کولو باندې دا حديث واضح دلالت کوي

(۱) 'اخرجه ابوداود في كتاب الصوم . باب السواك للصائم (رقم - ۲۳۶۴) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في السواك للصائم (رقم - ۷۲۵)

[۲۰۱۰] په روژه کښې د رانجو لگولو جوړ

هـ (۱۳۱) وَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: «جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: أَطْعَمْتُكَ عَنِينِي أَفَأَكْتُمِلُ وَأَنَا صَائِمٌ؟» قَالَ: «نَعَمْ» [۲۰۱۱] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي، وَأَبُو عَاتِكَةَ الرَّأْيِيُّ يَضَعُفُ.

ترجمه: [۱۳۱] انس رضی اللہ عنہ وايي چې يو سړي د نبی کریم ﷺ په خدمت کې حاضر شو هغه اوويل چې يا رسول الله! ﷺ [۲۰۱۱] زما سترگي خوږيږي آيا زه د روژې په حالت کې په سترگو کې رانجه اچولي شم؟ [۲۰۱۲] نبی کریم صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې هو. [۲۰۱۳] امام ترمذي رحمه الله دا حديث نقل کړي دي او ويلي يې دي چې د دې حديث سند قوي نه دي او د دې يو راوي ابو عاتکه ضعیف شميرل کېږي.

حل الفتا: - [۲۰۱۰] أَفَأَكْتُمِلُ: آيا زه (په روژه کښې) رانجه لگولي شم؟

تسهيلات:

قوله: أَفَأَكْتُمِلُ:

د روژې په بلره کښې قاعده کلیه: - دلته مسئله داده چه د روژې په حالت کښې د بدن نه بهر کوم خیز دتنه رسيږي د هغې دپاره دوه قسم لارې دی. یوه لار دده او سورې لکه پوزه خله غوږ او دبر دی دویمه لار د بدن دمساماتو ده اوس چه کوم خیز دمنافذ په ذریعه دتنه لاړو په هغې سره روژه ماتيږي لیکن کوم خیز چه د بدن دمساماتو په لاره دتنه لاړشی په هغې سره روژه نه ماتيږي لکه انجکشن یا رانجه یا د یخو اوبو یخوالي چه دې دا ټول خیزونه د مساماتو په ذریعه دتنه خي په کوم سره چه روژه نه ماتيږي ځکه علما لیکنی چه په سترگه کښې رانجه اچولو سره ددې چه په حلق کښې د هغې اثر محسوس وی بیا هم روژه نه ماتيږي ځکه چه دا دمساماتو په ذریعه دتنه تلې دی

دروژه دار بپاره د رنجو په استعمال کښې مذهب: -

① د جمهورو په نيزه روژه کښې د رانجو لگول بغير د کراهته جائز دی
② لیکن امام احمد بن حنبل رحمه الله او اسحاق بن راهویه رحمه الله اوسفيان ثوري رحمه الله په نيز رانجه لگول مکروه دی بعضي ډاکتران وائی د سترگونه خيتي طرف ته منفذ او سورې دې په دې وجه په حلق کښې اثر محسوس کيږي که چېرې منفذ دې نوبيا مسئله خطرناکه ده

(۱) اخرجه ابوداود فی کتاب الصوم /باب فی الصائم یحتمل نهاراً فی شهر رمضان باب فی الکحل عند النوم للصائم (رقم- ۲۷۷۸) و الترمذي کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء فی الکحل للصائم (رقم- ۲۷۲۶)

[۲۰۱۱] دروژي په حالت کښې په سر باندې د اوبو اچولو کړاوت

۲۰۰- (۱۳) [۱] وَعَنْ بَعْضِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ [۲] «لَقَدْ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِالْعَرَبِ [۳] يَصُبُّ عَلَى رَأْسِهِ الْمَاءَ وَهُوَ صَائِمٌ [۴] مِنَ الْعَطَشِ أَوْ مِنْ الْحَرِّ» رَوَاهُ مَالِكٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

توجه: [۱] د نبي کریم ﷺ د بعضو اصحابو [۲] څخه روایت دي [۳] چې مونږ په عرج مقام کې نبي کریم ﷺ وليدلو [۴] چې د روژي په حالت کې يې په سر مبارک اوبه اچولې [۵] د تندي د دفع کولو يا د گرمي د دفع کولو د پاره ، مالک ابوداود، حل الفات: ① العَرَبُ: مَوْجِهٌ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ: دمکې اومدينې په مينځ کښې د يوځي نوم دي ② يَصُبُّ: اوبه به نې اچولې، ③ الْعَطَشُ: تنده، ④ الْحَرُّ: گرمي

تسهيلات:

قوله: بِالْعَرَبِ يَصُبُّ عَلَى رَأْسِهِ الْمَاءَ:

د روژه دار دپاره د اوبو ملاېست کښې عدم کړاوت:-- دا دمکې او د مدينې په مينځ کښې د يو ځاني نوم دي ابن الملك رحمته الله فرماني چې دا په دې خبره باندې دلالت کوي چې صائم دپره په سر اوبو اچول اوبه کښې گرځيدل يا په دې بدن مالش کول وغيره مکروه نه دی اگر چې ددې تاثر د بدن دننه حصي ته اورسي (مرقاۃ ص/ ۲۶۸ ج/ ۴) خو داهم شرط دي چې دا د اوبو والامعامله د روژي نه د ويرې او پريشانۍ په وجه نه وي که داسې وي نو بيا مکروه دی

[۲۰۱۲] په روژه کښې ډښکر لکولو حکم

۲۰۰- (۱۳) [۱] وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ [۲] «أَنَّ رَسُولَ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَمَرَ رَجُلًا بِالْبَقِيعِ [۳] وَهُوَ يَحْتَجِمُ وَهُوَ أَحَدُ بَنِي لُحَيٍّ عَشْرَةَ عَشْرَ مَرَّةً مِنْ رَمَضَانَ، [۴] فَقَالَ: "أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ" [۵] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ، قَالَ الشَّيْخُ الْإِمَامُ مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ: رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ - [۶] وَتَأَوَّلَهُ بَعْضُ مَنْ رَخَّصَ فِي الْحِجَامَةِ [۷] أَيْ تَقَرُّضًا لِلْفَقَرَانِ: الْمَحْجُومُ لِلْعَطَشِ [۸] وَالْحَاجِمُ لِأَنَّهُ لَا يَأْمَنُ مِنْ أَنْ يَجِلَّ شَيْءٌ قَرَأَ فِي يَوْمِهِ بَعْضُ الْمَلَائِكَةِ.

توجه: [۱] شداد بن اوس رحمته الله وايي [۲] چې د رمضان په اتلسم تاريخ رسول الله ﷺ د مديني قبرستان په جنت البقيع کې يو داسې سړي خوا له تشريف راوړلو [۳] چې ډک ښکر يې رااوځکلو اوينه يې اوځکله، هغه وخت نبي کریم صلی الله عليه وسلم زما لاس نيولي وو [۴] وي وفرمايل چې وينه راځکونکي او د چا چې وينه وځکل شي خپلې روژې يې ماتې کړي. [۵] ابوداود ابن ماجه دارمي امام محي السنه رحمته الله فرمايي [۶] چې کوم علماء چې د روژې په حالت کې د وينې ځکلو اجازت ورکوي هغوی د دې حديث تاويل کړي دي [۷]

(۱) أخرجه ابوداود في كتاب الصوم / باب الصائم يصب عليه الماء من العطش وبالحق في الاستنشاق (رقم- ۲۳۶۵) ومالك في السوطا كتاب الصيام / باب ما جاء في الصيام في السفر (رقم- ۲۲)

(۲) أخرجه ابوداود في كتاب الصوم / باب في الصائم يمتنع (رقم- ۲۳۶۹) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في الصيام للصائم (رقم- ۱۶۸۱)

یعنی دا چې په دې ارشاد گرامی کې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم مراد دا دي چې وینه وځکونکي خو د ضعف په وجه د روژې ماتولو ته نژدې شی [A] او وینه راوځکونکي په دې سبب افطار د روژې ماتیدو، ته نژدې شی چې کیدي شي چې د وینې راځکلو د عمل سره د وینې څه حصه د هغه ځینې ته رسیدلي وي

حل القائل:- ① التَّجْمِيعُ: أَيْ بِمَقَرَّةِ الْمَدِينَةِ: د مدینې منوره مقبره کومې ته چې جنت البقیع وانی. مخکینې به ورته بقیع القرقه ونیلي شو ② يَتَجَمَّعُ: ښکړنې لگولو، ③ غَلَّتْ: أَتَى مُغْتًا تَبْرِي شوي وي. ④ الْحَاجُّ: ښکړ لگونکې، ⑤ يَتَضَعُ التَّلَازِيْمَ: اَي قَارُؤَةُ الْحُجَّامِ: د ښکړ لگونکي هغه شیشه په کومه کښې چې وینه جمع کوي

تفهيمات:

قوله: أَفْطَرَ الْحَاجُّ:

یعنی ښکړ لگونکي او ښکړ لگولووالا دواړو خپله روژه ماته کړه ددې حديث ددې نه وړاندې هم ددې باب حديث نمبر ۲۰۰۰ سره په ظاهره واضح تعارض دي په دې کښې په صف الفاظو سره ذکر دی چې حضور پاک هم د روژې په حالت کښې ښکړ لگولې وو

په ښکړ لگولو سره د روژې په ماتیدو کښې مذاهب:-

① د امام احمد رحمته الله مسلك دادي چې د ښکړ لگولو په عمل سره روژه ماتیدي

② د جمهور علماو په دې باندې اتفاق دي چې په ښکړ لگولو سره روژه نه ماتیدي

دبول لوريق دليل:- زير بحث حديث د دوی مستدل دي

دبول لوريق د دليل جوايوله:- ① صاحب مصابيح محي السنة رحمته الله داسې وړکړې دي چې په اصل کښې د افطر مطلب دادي چې د دواړو خپلې روژې ماتولو ته وړاندې کړي ښکړ لگونکې سرې خو داسې روژې ماتولو ته نيز دي شو چې وینه وتلو سره به کمزورې شی بيا به روژه ماتوی او ښکړ لگولووالا روژه ماتیدو ته داسې نيز دي شو چې کیدي شي په دې عمل کښې د وینې څه څاڅکې د هغه په خله کښې ورشي

② د روژې په حالت کښې دا عمل د روژې فاسد کونکې خونه دي البته مکروه دي نو د زير بحث حديث تعلق کراهت سره دي

③ حضور پاک دا کلام هغه وخت ارشاد فرمائيلي چې کوم وخت د روژې ماتی وخت شوې و نو حضور پاک ارشاد او فرمائيلو چې د دواړو روژه کولو شوه

④ حضرت ابن عباس رضي الله عنه حديث سره د احديث منسوخ شوې دي په شروع کښې حکم هم داسې وو بيا منسوخ شو

⑤ د افطر نه مراد د اجر ختمیدل دی چې دوی ته به د روژې ثواب نه ملاوېږي ځکه چې د حجرات په وخت دي دواړو د چا غيبت کولو

دویم فریق ۵۷۱-۱ ① په دې باب کښې د حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہما حدیث نمبر ۲۰۰۲ د دوی مستدل دې کوم چه بخاري او مسلم شریف کښې نقل دي
 ② روستورانلو نکې حدیث نمبر ۲۰۰۵ هم د جمهورو مستدل دي د دواړو مضمون دي چه ښکر لگولو سره روژه نه ماتېږي

[۲۰۱۲] بغيره عذره د رمضان روژه ماتولو ګناه

۲۰۳- (۱۵) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ غَضَّةٍ وَلَا مَرَضٍ [۲] لَمْ يَغُضَّ عَنْهُ صَوْمُ الدَّهْرِ كَلِّهِ وَإِنْ صَامَهُ" [۳] رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ وَابْنُ خُزَيْمَةَ [۴] فِي تَرْجُمَةِ أَبِي [۵] وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: سَمِعْتُ مُحَمَّدًا يَعْنِي ابْنَ الْبُقَارِيِّ يَقُولُ: أَبُو الْمُطَّوْسِ الرَّاَوِيُّ لَا أَعْرِفُ لَهُ غَيْرَ هَذَا الْحَدِيثِ.

توجه: ① ابو هريره رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل ② کوم سړي چه بلا رخصته او بلا مرضه د رمضان روژه قصداً ونه نیسي ③ نو ټول عمر روژي نیول هم د دې بدل نشي کیدي (اگر که هغه ټول عمر روژه ونیسي) ④ (احمد ترمذي ابو داود ابن ماجه دارمي) امام بخاري دا روایت د بخاري په ترجمه الباب کې نقل کړي دي ⑤ او امام ترمذي ويلي دي چې ما د امام بخاري څخه اوریدلي دي چې زه ابو المطوس د دې روایت یو راوي د دې حدیث څخه علاوه د بل حدیث راوي نه پیژنم
حل الثقلان:- ① غُورُ غَضَّةٍ: بغير د اباحت و اجازت نه یعنی مسافر یا مريض نه وي

تسهيلات:

قوله: وَإِنْ صَامَهُ:

د رمضان روژې عظمت: - یعنی د رمضان روژه بغيره عذر نه ماته کړه او چه بیاني د کفارې په توګه ټول عمر روژې اوساتلې نویبام دغه سړي د رمضان د روژې ثواب ته نه شی رسیدې په دې حدیث کښې د رمضان د روژو عظمت بیان کړې شوې دي اودا خبره ښکاره ده چه د رمضان په وختونو کښې د فرض روژو ساتلو ثواب په غیر رمضان کښې نقل روژو سره څنګه حاصلیدي شی

قوله: وَإِنْ صَامَهُ:

قصداً د رمضان روژې ماتولو ګناه او کفره: - جمله د ماقبل کلام دپاره تاکید دي ترکومي پورې چه د شرعی مسئلې تعلق دي نو علماو لیکلی دی که یوسړي د رمضان روژه په قصد

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب إذا جامع في رمضان (تعليقاً) وأبو داود كتاب الصوم / باب التغليظ في من أفطر (رقم: ۲۳۹۶) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في الإفطار (متعدد) (رقم: ۷۲۲) وابن ماجه كتاب الصوم / باب ما جاء في كفارة من أفطر يومًا من رمضان (رقم: ۱۶۷۲)

سره ماته کړه اود هغه په ذمه کفارہ راغله او هغه دوه میاشتې روژې ساتلو سره کفارہ پوره کړي نو ذمه به یې خلاصه شی یا په روژه ماتولو سره په هغه باندې قضا لازم وه او هغه قضا روژه اوساتله نو د رمضان د روژې نه داسې خلاص شو پاتې شوه د اصل ثواب ملاویدل نو د رمضان وخت اود هغې برکتونه خو نه شی حاصلیدلې

[۲۰۱۶] ابی روحه اوبې فاندې روژه

س- (۱۲) [۱] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «كَفَرٌ مِّنْ صَّابِرٍ لِّئْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الْقَنَاطُ» [۳] وَكَفَرٌ مِّنْ قَابِرٍ لِّئْسَ لَهُ مِنْ قِيَامِهِ إِلَّا السَّهْرُ» [۴]. رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ وَذَكَرَهُ حَبِيبُ لَقِيطِ بْنِ صَبْرَةَ فِي بَابِ سَنَنِ الْوُضُوءِ.

توجه: [۱] ابوهريره رضي الله عنه روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] ډير روژه دار داسې دي چې هغوی ته د خپلي روژې څخه سوا د تېرې پاتې کيدو څخه نور هيڅ نه حاصلېږي [۳] او د شېي په عبادت کې مشغول اوسيدونکي ډير داسې دي چې د هغوی د عبادت څخه سوا د بې خوابي څخه ورته نور هيڅ نه حاصلېږي [۴] ددې روايت دارمي کړې دې اود لقيط بن صبره حديث يې په باب سنن الوضوء کښې ذکر کړې دي

حل الفتا: ① کفر: دې ته کم خبری وانی معنی نې ده ډير. ② القنط: وهو القنط: تندي ته وانی ③ قابر: اودريدونکی، ددې نه مراد د شېي مونځ کونکی او تهجد کونکی دی ④ السهر: بې خوابي، شوگره

تضيلا ت:

قوله: لِّئْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الْقَنَاطُ:

د حديث مطلب: - مطلب دادې چې يوسرې روژه ساتی خونه د هغه نيت صحيح دې نه اخلاص شته، نه نې دروغ پريخودل اونه د بهتان اودروغو گواهنی نه منع شو اونه د هغه په باطن کښې په روژه سره څه بدلون راغلو اونه د هغه په ظاهري اعضا کښې څه بدلون راغلو نو دې سړي ته به د اولگي او تندي نه سوا بل هيڅ هم حاصل نه شی سره ددې چه د فرض روژې نه ددې سړي غاړه خلاصه شوه خود روژې د روح نه داسرې محروم پاتې شو نو دې سړي بې روح اوبې فاندې روژه اوساتله په کوم سره چه ده ته هيڅ حاصل نه شو دغه شان چه يوسرې د شېي په ریاکارنی سره عبادت کوی اود خان خودلود پاره تهجد کوی نوده ته صرف د بې خوابی نه نو هيڅ نه ملاوېږي

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۲۰۱۵] په احتلام سوره د روژې نه ماتيدل

۲۰۱۵- (۱۴۱) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «ثَلَاثٌ لَا يَقْطُرْنَ الصَّلَاةَ: [۲] الْحِجَامَةُ وَالْقُبُورُ وَالْإِحْتِلَامُ» [۳] رَوَاهُ الْبُزْجِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَيْرُ مُخْفُوظٍ، وَعَقِبَدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زَيْدٍ الرَّأَوِيُّ يَضَعُفُ فِي الْحَدِيثِ.

توضیح: [۱] ابوسعید رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ فرمایا [۲] دري خيزونه د روژه دار روژه نه ماتوي [۳] ويته اوځکل [۴] ټي کول چې پخپله راشي [۵] احتلام. [۶] امام ترمذي رحمته الله عليه دا روایت نقل کړي دي او ويلي يې دي چې دا حديث محفوظ نه دي د دي يو راوي عبد الرحمن بن زيد د حديث د روایت په سلسله کې ضعیف شمیرل شوي دي **حل القلم:-** [۱] الحجامه: ښکر لگول (وینه ويستل).

تسلیات:

قوله: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ:

د روایت صحت:- دا روایت دار قطنی بیهقي او ابوداؤد هم نقل کړي دي دابو داؤد د حديث په باره کښې محدثینو لیکلی دی چې هغه (اشبه بالصواب) یعنی صحت ته زیات ترې دي [۲۰۱۶] د ښکر لگولو حکرات

۲۰۱۶- (۱۸۱) وَعَنْ ثَابِتِ بْنِ كَثِيرٍ قَالَ: «سُئِلَ أَبُو مَالِكٍ: [۱] كُنْتُمْ تَكْرَهُونَ الْحِجَامَةَ لِلصَّائِمِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] قَالَ: لَا، إِلَّا مِنْ أَجْلِ الضَّعِيفِ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توضیح: [۱] ثابت بنانی رحمته الله عليه وایي چې د انس بن مالک رضی اللہ عنہ څخه پوښتنه وشوه چې آیا تاسو خلقو به د رسول الله ﷺ په زمانه کې د روژه دار د پاره ښکر لگول (وینه اوځکل، مکروه گڼل) [۲] هغه اوویل چې نه، علاوه د خوف د کمزوري څخه «بخاري»

تسلیات:

قوله: قَالَ: لَا، إِلَّا مِنْ أَجْلِ الضَّعِيفِ:

داحتوا مستدل:- دا حديث د احنافو مستدل دې چې په ښکر لگولو باندې روژه نه ماتی که په ښکر لگولو باندې روژه ماتيدله نو بيا به نهې ضرور ددې څخه منع کوله البته که ضعف پیدا کوی نو بيا ښکر لگول مکروه دی

(۱) أخرجه الترمذي في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بإسناد ما جاء في الصائم يذره القى. (رقم- ۲۱۹)
(۲) أخرجه البخاري في كتاب الصوم بإسناد الجليل والقي. للصائم (رقم- ۱۹۸۰)

[۲۰۱۷] ابن عمر رضي الله عنه او په روژه کښې ښکر لگول

عنه (۲۰۱) (۱۹) وَعَنِ الْبُخَارِيِّ تَلْقِيًا قَالَ: [۲] كَانَ ابْنُ عُمَرَ يَتَجَمَّرُ هُوَ وَصَاحِبُهُ ثُمَّ تَرَكَهُ فَكَانَ يَتَجَمَّرُ بِاللَّيْلِ.

توجه: [۱] امام بخاري رحمته الله عليه بطريق تعليق نقل کړي دي [۲] چې ابن عمر رضي الله عنه به ښکر خو، د روژې په حالت کې وینه او خکله خو وروسته يې دا پرېښودل البته د شپې به يې ښکر لگولو وینه به يې او خکله،

تسهيلات:

قوله: وَعَنِ الْبُخَارِيِّ تَلْقِيًا

د امام بخاري رحمته الله عليه او پر لو مطلب: - امام بخاري رحمته الله عليه ځينې احاديث بغير د سند نه نقل کړي دي لکه دا مذکور بالا حديث شو بغير د سند نه د روايت نقل کولو ته بطريق تعليق نقل کول ونيلې کيږي ددې مذکور بالا روايت په نقل کولو کښې مناسب دا وو چې دمشق مصنف حسب قاعده د معمول مطابق اول دا ونيلى وي چې عن ابن عمر رضي الله عنه الخ بيا به نې روستو د رواه البخاري التعليق الفاظ نقل کړي وي.

قوله: ثُمَّ تَرَكَهُ فَكَانَ يَتَجَمَّرُ بِاللَّيْلِ

داين عمر په روژه کښې د عدم احتجاج دوه وجوهات: - ① حضرت عبدالله ابن عمرو د روژې په حالت کښې ښکر لگول يا خو د احتياط په طور ترك کړي وو ② ابن عمر رضی الله عنه د ضعف په وجه ددې نه اجتناب کړي وو [۲۰۱۸] د لياړې په تيږيدو سره روژې نه ماتيدل

عنه (۲۰۱) (۲۰) وَعَنِ عَطَاءٍ قَالَ: إِنْ تَمَضَّضَ [۲] ثُمَّ أَقْرَعَ مَا فِيهِ مِنَ الْمَاءِ [۳] لَا يَجِيرُهُ أَنْ يَزْدَرِدَ رِقَّةً، وَمَا بَقِيَ فِيهِ [۴] وَلَا تَمَضَّضُ الْجَلْثُ فَإِنْ أَزْدَرِدَ رِقًا الْجَلْثُ [۵] لَا أَقُولُ (إِنَّهُ يَفْطُرُ وَلَكِنْ يَنْهَى عَنْهُ، رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي تَرْجُمَةِ نَابٍ.

توجه: [۱] عطاء (تابعي) رحمته الله عليه وايي چې که روژه دار په ځله اوبه وگرځوي اکلې او کړه [۲] او بيا «بالکل» اوبه د ځلې څخه وباسي [۳] نو د هغه روژې ته د دې سره نقصان نه رسيږي چې هغه خپلې لارې او هغه څه چې په ځله کې باقی دی تير کړي [۴] او روژه دار دي ژاولي نه ژوي او که چيرته روژه دار د ژاولي لاتري تيری کړي [۵] نو زه خو دا نه وایم چې د هغه روژه ماته شوه ليکن د دې څخه به منع کول کيږي. دا روايت امام بخاري په ترجمه الباب کې نقل کړي دي

① أخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب العجامة والقيء للصائم (تلقيا)

② أخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب اغتسال الصائم

حل القنان: ① قَمْعَمَسْ: خله کښې اوبه واچوی. ② اَلْزَلْ: اُنی: صَب: تونې کړی. ③ لَا يَهْيُ: اُنی: لَا يَهْيُ: صَمَمَةٌ: یعنی دده روژې ته نقصان نه رسوی ④ يَذَرْدُ: اُنی يَتَلَفَعُ: تیرنې کړی. د اودس نه پس د اوبو لوندوالي او توکانرې تیروولو ته از دراد وانی ⑤ رِقَّة: لعاب یعنی لارې. ⑥ وَلَا يَخْفُ: اونه دې جوی. ⑦ اَلْيَلْكُ: جوله

تسهيلات:

قوله: اَنْ يَذَرْدَ رِقَّةً:

په خله کښې د مضمغه په بالی پاتې اوبو د روژې نه ماتیدل:-

مطلب دادې چه یوسرې د اودس دپاره غرغرې کوی او اوبه بهر غورزوی دومره کافی دی دې نه پس چه په خله کښې لوندوالي او یخوالي محسوسېږي د هغې په تیریدو سره روژې ته نقصان نه کیږي ځکه چه مسلسل توکولوسره به سرې د وهم ښکار شی اود هغه خله به اوچه شی لکه څنگه چه بعضې شکي مزاج خلق داسې کوی

قوله: اَلْيَلْكُ:

د ملک تفسیر او حکم:-

په غرونو کښې یوه ونه وی کوم ته چه بعضې علاکو کښې دیار وانی دې سره د گوندو په شان یو څیز لگیدلې وی لکه چه په نورو ونو کښې چیر وی دغه شان یو گوند دې کوم ته چه مصطکی رومی هم وانی دا په خله کښې اچولو سره چلې شی دې سره غاښونه هم صفا کیږي اود غاښونو درد او ډیرې قسم بیمارنې ختمیږي دا لوگه زیاتوی او پښار یانوسره دا څیز ملاویږي داچه کله په شروع کښې چپوی نو دا په خله کښې ذره ذره کیږي لیکن روستود جاوې په شان بالکل یو ځای کیږي او په راینکلوسره دې نه اوږد تار هم راوخی دا دوه نیمې گهنټې نه پس خرابیدو سره ختمیږي دا خلق په غرونو کښې چپوی په خله کښې دې لارې جوړیږي په کوم کښې چه معمولی شان خوشبونی هم وی دلته په حدیث کښې هم ددې ذکر دې دا گوند چه کله جوړشی نو د هغې چپول په روژه کښې مناسب نه دی لیکن دا چا اوچپولو او ددې څه ذره خیتې ته دننه لاره نه شی نو په دې سره روژه نه ماتېږي خو احتیاط هم دې کښې دې چه دې نه منع شی پښتو کښې دې څیز ته لاک وانی

[۴] بَابُ صَوْمِ الْمَسَافِرِ

ذِمَالِ رَوْزَه

مَخْلَصَةُ الْبَابِ :-

فِيهِ عَشْرَةُ أَحَادِيثَ مُشْتَمِلَةٌ عَلَى ثَلَاثِ مَسَائِلَ :

① رُخْصَةُ الْإِفْطَارِ فِي رَمَضَانَ لِلْمَسَافِرِ : ١، ٢، ٣، ٤، ٥، ٦، ٨، ١٠.

② وَجْهُ جَوَازِ الْإِفْطَارِ لِلْمَسَافِرِ لِرَفْعِ الضَّرْعَةِ : ٣، ٨، ٩.

③ لُصْلُةُ الصَّوْمِ : ٧.

ذِمَالِ رَوْزَه الْفَطْرُ ثِيَابٌ :- قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (وَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ)

اسْرُوتْ بِقَرَه الْاِيَه ١٨٥] وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى (وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ) (سُورَتْ بِقَرَه الْاِيَه ١٨٥]

دِيَابِ صَوْمِ الْمَسَافِرِ مَخْلَصَةُ :- پَه دِي بَابِ كِنِي تُولِ ذَلِسو اَحَادِيثُ ذِ كَرْدِي پَه دِي تُولِ اَحَادِيثُ كِنِي دَمَسَافِرْ رَوْزِي يَارَه كِنِي دَمَسَائِلُو اَوْ اَحْكَامُو ذِ كَرْدِي چَه آيَا دَمَسَفِرِيه حَالَتِ كِنِي رَوْزَه سَاتِلِ جَانزْدِي كِه نِه كِه چَرِي جَانزْوِي نو سَاتِلِ نِي غُورَه دِي كِه نِه مَخْلَصَه دَادَه كِه چَرِي دَمَسَافِرِيه سَفَرِ كِنِي سَهُولَتِ اَوْرَا حَتِ وَي نو رَوْزَه سَاتِلِ پِكَا رَدِي دَمِضَن دَوخْتُونُو دَبِرْ كَتُونُو دَوچِي نِه رَوْزَه سَاتِلِ غُورَه دِي اَو كِه چَرِي پَه سَفَرِ كِنِي سَخْتِ مَشَقَتِ وَي اَو بِيَا هِم مَسَافِرِ رَوْزَه سَاتِي اَوْ اَفْطَارِ جَانزَنَه گَنْتَرِي نو دَا سَرِي گَنْ هِگَا رَدِي دَمَسَفِرِنَه مَرَادِ شَرْعِي سَفَرْدِي

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[٢٠١٩] پَه سَفَرِ كِنِي دَمِصُومِ اَوْ اَفْطَارِ حَكْمِ

٨٠١٩- (١) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [٢] «إِنْ حَزَمَ ابْنُ عَمْرٍو الْأَنْسَامَ قَالَ لِبَنِيهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٣] «صُومُوا فِي السَّفَرِ» [٤] وَكَانَ كَثِيرَ الْعِيَامِ [٥] فَقَالَ: "إِنْ شِئْتُمْ فَعَصِمُوا إِنْ شِئْتُمْ فَأَفْطِرُوا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

لَوْجَه: [١] بِي بِي عَايشَه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَرْمَا يِي [٢] چِي حَزْمَه ابْنِ عَمْرُو اسْلَمِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دَ نَبِي كَرِيم صَلِي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُخَه پَوِشْتَنَه وَكِرَه [٣] چِي آيَا زَه دَ سَفَرِ حَالَتِ كِي رَوْزَه وَنِيسَم؟ رِيغْنِي كِه زَه پَه رَمَضَانَ كِي سَفَرِ كُومِ نو رَوْزَه وَنِيسَم اَوْ كِه يِي وَنِه نِيسَم؟ پَه پَه دِي يَارَه كِي خُه حُكْمِ دِي؟ [٤] اَوْ حَزْمَه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بَه دِيرِي زِيَا تِي رَوْزِي نِيُولِي [٥] نَبِي كَرِيم صَلِي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرْتَه

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ فِي كِتَابِ الصَّوْمِ / بَابِ السَّفَرِ وَالْإِفْطَارِ (رَقْم- ١٩٤٣) وَمُسْلِمٌ فِي كِتَابِ الصَّيَامِ / بَابِ أَجْرِ السَّعْيِ فِي السَّفَرِ إِذَا تَوَلَّى الْعَمَلَ (رَقْم- ١٠٣- ١١٢١) وَابْنُ دَاوُدَ فِي كِتَابِ الصَّوْمِ - بَابِ الصَّوْمِ فِي السَّفَرِ (رَقْم- ٢٤٠٢) وَالتِّرْمِذِيُّ فِي كِتَابِ الصَّوْمِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ / بَابِ مَا جَاءَ فِي الرُّخْصَةِ فِي الصَّوْمِ فِي السَّفَرِ (رَقْم- ٧١١) وَالنَّسَائِيُّ فِي كِتَابِ الصَّوْمِ / بَابِ الصَّيَامِ (رَقْم- ٢٣٨٤) وَابْنُ مَاجَهَ فِي كِتَابِ الصَّيَامِ / بَابِ مَا جَاءَ فِي الصَّوْمِ فِي السَّفَرِ (رَقْم- ١٦٤٢) وَمَالِكٌ فِي الْمَوْطَأِ فِي كِتَابِ الصَّيَامِ / بَابِ مَا جَاءَ فِي الصَّيَامِ فِي السَّفَرِ (رَقْم- ٢٤)

و فرمایند چو دا ستا په مرضی منحصره ده که بی نیسی یا بی نه نیسی [بخاری مسلم]

تسهيلات:

قوله: **إِنْ شِئْتَ فَصُمْ:**

په مطلق سفر کښې ه الطلوع اجازت: - په دې باندې د علماؤ اتفاق دې چه په سفر کښې روزه ساتل اونه ساتل دواړه جائز دی که سفر د راحت او آرام سره وی یا مشقت او تکلیف سره وی البته که سهولت چرته وی نوروزه ساتل افضل دی په دې شرط چه روزه نه ساتل هم جائز گنځي د اخنافو په نیز دا حکم د هر قسم سفر د پاره دې که د جائز امورو د پاره سفر وی یا د ناجائز امورو د پاره وی د دې سهولت تعلق صرف سفر سره دې امام شافعی رحمته الله علیه فرمائی د دې سهولت تعلق صرف هغه سفر سره دې کوم چه جائز سفر وی د معصیت والا سفر د پاره دا شرعی سهولت نه شی ورکولې لهذا کوم مسافر چه د غلا د پاره روان وی هغه به د دغه سهولت نه محروم وی

[۲۰۲۰] په رمضان کښې په مفطر او صائم باندې عدم اعتراض

۴۰۰- (۲۱) [وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: «عَزَّ وَنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَيْتَ عَشْرَةَ مَضَتْ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ [۱] فَيُتَأَمَّنُ صَامًا وَيُتَأَمَّنُ أَفْطَرًا [۲] فَلَمْ يَعْصِ الصَّائِمُ عَلَى الْفُطْرِ [۳] وَلَا الْفُطْرُ عَلَى الصَّائِمِ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.]

قوجه: [۱] ابو سعید خدری رضی الله عنه فرمائی [۲] چې (يوخل، مونږ رسول الله ﷺ سره د جهاد د پاره روان شو د رمضان شپاړسم تاريخ وو) [۳] په مونږ کې څه خلقو چې قوي وو، روزه ونيوله او څه خلقو چې ضعيف وو يا دا چې د نورو خدمتگار وو، روزه ونه نيوله [۴] نو نه خو روزه دارو په روزه نه نيونکي باندې بد او ويل ځکه چې په رخصت يعنی په اجازت باندې يې عمل کړي وو، [۵] او نه روزه نه نيونکو روزه دار بد وگڼل ځکه چې هغوی په عزيمت باندې عمل کړي وو، (مسلم)

حل التفتان: - [۱] فَلَمْ يَعْصِ: أي: لَمْ يَتَمَرَّ: نه نه يې ملامته کولو، اعتراض نه يې نه کولو [۲] الْفُطْرُ: روزه نه نيونکي

تسهيلات:

قوله: **فَيُتَأَمَّنُ صَامًا وَيُتَأَمَّنُ أَفْطَرًا**

په سفر کښې ه الطلوع او صوم جواز: - د سفر په حالت کښې به ځينو روژې نيولې او ځينو به

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الصوم باب: لم يعص أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم بعضهم بعضاً في الصوم والإفطار (رقم: ۱۹۸۷) ومسلم كتاب الصيام باب جواز الصوم والنفطر في شهر رمضان للمسافر في غير معصية إذا كان سفره مرحلتين فأكثر، وأن الأفضل لمن أطافه بلا ضرر أن يصوم، ومن سبق عليه أن ينفطر (رقم: ۹۳ - ۱۱۱۶) وأبو داود كتاب الصوم، باب الصوم في السفر (رقم: ۲۱۰۵) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لم ياب ما جاء في الرخصة في الصوم في السفر (رقم: ۷۱۲)

فَصَرَ كَوَلُو كَوْمُو حَضْرَاتُو جِي بِه رُوژِي نِيُونِكُو هَقُوِي بِه اِفْطَارْ كُوُونِكُو بَانْدِي مَلَامْتِيَا نِه
وَبِيلَه الْحَاصِلْ بِه سَفَرْ كَنْبِي رُوژِي نِيُولُو عَزِيْمَتْ بَانْدِي اَوْ رُوژَه نِه سَانَلُو وَالْاَبِه بِه رَخْصَتْ
بَانْدِي عَمَلْ كَوَلُو

[۲۰۲۱] اِذْ مَشَقَتْ بِه وَجْهَ بِه سَفَرْ كَنْبِي دَ الْفَطَارِ الْاضْيَافِ

وَمِنْ (۳۱) وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي سَفَرٍ قَرَأَ زَحَامًا وَوَجَلَّأَ قَدْ
فُيِّلَ عَلَيْهِ فَقَالَ: «مَا هَذَا؟» قَالُوا: صَاحِبُهُ فَقَالَ: «لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصُّومُ فِي السَّفَرِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تَوْجِه: ۱) جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَايِي جِي (يُو خُلْ، رَسُولُ اللَّهِ ﷺ) دَ سَفَرْ بِه حَالَتْ كِي وَ ۲) يُو خَاي نَبِي
كَرِيْم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَجْمَعْ وَلِيْدَه اَوْ يُو سَرِي يِي وَلِيْدَلُو جِي بِه هَفَه «دَ نَمَرْ خُخَه دَ
سَاتِي دَ پَارَه، سَايَه (سُورِي) كَرَلْ شُوي وَ ۳) نَبِي كَرِيْم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پُوْنِشْتَه وَكِرَه جِي
دَا خَه دِي؟ هَقُوِي اَوِيْلْ جِي دَا سَرِي رُوژَه دَارْ دِي اِجِي دَ ضَعْفْ بِه وَجْهَ رَا اِرْتَاؤْ شُوي
دِي ۴) نَبِي كَرِيْم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرْمَايِلْ جِي دَ سَفَرْ بِه حَالَتْ كِي رُوژَه نِيُولْ نِيَكِي نِه
دِه: بِخَارِي مُسْلِم،

حِلَّ الْفَقْدِ: ① - زَحَامًا: أَي: مُزَاحَةً فِي الْإِجْتِمَاعِ: دَخَلَقُو كُنْزَه، دَخَلَقُو يُو خَاي رَاجِعْ كِيْدَل. ② فُيِّلَ:
سُوژِي پَرِي كَرِي شُوي وَو

نَهْيَلَات:

قَوْلُهُ: لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصُّومُ فِي السَّفَرِ:

بِه سَفَرْ كَنْبِي دَ رُوژِي سَاكُوْدُوهُ صُورْ قَوْلَه: ① - دَ سَفَرْ بِه حَالَتْ كَنْبِي كِه مَشَقَتْ اَوْ سَتُومَاتِيَا
زِيَاْتَه وَي نو رُوژَه سَاتِلْ بَهْتَرْ نِه دِي اَوْكِه دَ جِهَادْ سَفَرْ وَي نُوْبِيَا خُو بِدَرَجَه اُولِي بَهْتَرْ نِه دِي
اَوْ جِي دَ چَا حَالَتْ دَا شَانْ شِي نو هَفَه دِي رُوژَه نِه سَاتِي خُخَه جِي دِي سَرَه كَمُزُورْتِيَا كَنْبِي
اِضَافَه كِيْرِي لَكِه خُنْگَه جِي بِه حَدِيْثْ مِبَارَكْ كَنْبِي دَ يُو رُوژَه دَارْ قِصَه مَشْهُورَه دِه

② جِي چَا تَه كَمُزُورِي نِه مَحْسُوسِيْرِي نو هَفَه رُوژَه سَاتِلِي شِي لَكِه خُنْگَه جِي دَنَبِي كَرِيْم
ﷺ بِه بَارَه كَنْبِي دِي جِي نَبِي كَرِيْم ﷺ دَفْتَحْ مَكِه بِه سَفَرْ كَنْبِي رُوژَه سَاتِلِي وَه دَدِي نِه
مَعْلُومَه شُوه جِي بِه سَفَرْ كَنْبِي كِه دَ مَشَقَتْ وَبِرَه نِه وَي نو رُوژَه سَاتِلْ جَانِزْ دِي اِگَر جِي
دَ حَدِيْثْ نِه مَعْلُومِيْرِي جِي رُوژَه سَاتِلْ بَهْتَرْ نِه دِي

أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ فِي كِتَابِ الصَّوْمِ بَابِ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَنْ ظَلَلَ عَلَيْهِ وَاشْتَدَّ الْحَرُّ هَلَسَ مِنَ الْبِرِّ الصُّومِ
فِي السَّفَرِ (رَقْم - ۱۹۸۶) وَمُسْلِمٌ كِتَابِ الصَّيَامِ بَابِ جَوَازِ الصَّوْمِ وَالْفِطْرِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ لِلسَّافِرِ فِي غَيْرِ مَعْصِيَةٍ إِذَا كَانَ
سَفَرُهُ مَرَحَلَتَيْنِ فَاكْثَرُ. وَأَنَّ الْأَفْضَلَ لِمَنْ اخْتَارَهُ بَلَا ضَرَرٍ أَنْ يَصُومَ. وَلَمَنْ يَشَقَّ عَلَيْهِ أَنْ يَفْطِرَ (رَقْم) - ۹۲ - (۱۱۱۵) وَأَبُو دَاوُدَ
كِتَابِ الصَّوْمِ. بَابِ اخْتِيَارِ الْفِطْرِ (رَقْم - ۲۸۰۷) وَالنَّسَائِيُّ كِتَابَ الْجَنَائِزِ لِذِكْرِ اسْمِ الرَّجُلِ (رَقْم - ۲۴۶۲) وَابْنُ مَاجَةَ كِتَابِ
الصَّيَامِ بَابِ مَا جَاءَ فِي الْفِطْرِ فِي السَّفَرِ (رَقْم - ۱۶۶۴)

[۲۰۲۲] په صامینو د مفرینو سبقت

۲۰۲۲- (۳) [۱۳] عَنْ أَنَسٍ قَالَ: «كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي السَّفَرِ [۱] فَبَيْنَا الصَّاهِرَ وَمِنَّا الْمُفْطِرُ [۲] فَتَرَكْنَا مَنَازِلًا فِي يَوْمٍ حَازَ فَسَقَطَ الصَّوْأْمُونَ [۳] وَقَامَ الْمُفْطِرُونَ فَهَرَبُوا الْأُتْبِيَّةَ وَسَقَوُا الرِّكَابَ [۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "ذَهَبَ الْمُفْطِرُونَ الْيَوْمَ بِالْأَجْرِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قوله: [۱] انس رضي الله عنه فرمايي چې (يو خل) مونږ د نبی کریم صلی الله علیه و سلم سره په سفر کې ملګري وو [۲] په مرونې کې څه خلق خو روژه دار وو او څه بي روژي وو [۳] مونږ چې په یو منزل (پرا) کې خکته شو نو د گرمي ورځ وه د کومو خلقو چې روژه وه هغوی خو راوغورخیدل (یعني د ضعف او ناتواني په وجه د څه کار لایق پاتې نه شو) [۴] او د کومو خلقو چې روژه نه وه هغه تکره وو (یعني په خپل کار او روزگار کې مشغول شو) نو ځیمي یې ولګولي او اوبان یې اوبه کړل [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې روژه نه نیونکو نن د ثواب میدان وګټلو (بخاري مسلم).

حل القائل: - ① الصَّاهِرُ: روژه دار، ② الْمُفْطِرُ: روژه نه نیونکې، ③ حَازَ: ګرمه، ④ فَسَقَطَ: راوغورخیدل، فَهَرَبُوا: ای نَسُوا: اوني لګولي، نِسَخَ: نې کړې، ⑤ الْأُتْبِيَّةَ: ای الْجِيَامَ: ځیمي، ⑥ الرِّكَابَ: أي الزَّيْل: اوبان.

تسهيلات:

قوله: ذَهَبَ الْمُفْطِرُونَ الْيَوْمَ بِالْأَجْرِ:

په سفر کېني د افطاره فضيلت موږ: - کامل ثواب روژه نه ساتونکو یورو یعنی هغوی افطار اوکړو او د روژه دارو خدمت نې اوکړو ځیمي نې اولګولي خلقو ته نې اوبه ورکړې وغیره ددې حدیث پاک نه معلومه شوه چې د روژه دارو او د نیکو خلقو خدمت کول د هغه صامینو نه افضل دی او الیوم سره څخه مراد دې خبرې طرفته اشاره ده چې د دې خبرې مطلب دا نه دې چې افطار کتونکو ته به اجر ملایوېږي بلکه مقید دې مذکوره قیوداتو سره چې په افطار کېني د روژه دارو خدمت اوکړی

[۲۰۲۳] په جهادی سفر کېني روژه نه نیول

۲۰۲۳- (۴) [۱۵] عَنْ أَبِي عُبَّاسٍ قَالَ: «خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ الْمَدِينَةِ إِلَى مَكَّةَ [۱] فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ عُسْفَانَ [۲] ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَرَفَعَهُ إِلَى بَيْتِهِ لِيَرَأَهُ النَّاسُ [۳] فَأَفْطَرَ حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ، وَذَلِكَ فِي

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير له باب فضل الخدمة في الغزو (رقم: ۲۸۹۰) ومسلم كتاب الصيام له باب أجر المفطر في السفر إذا تولى العمل (رقم: ۱۰۰) والنسائي كتاب الجنائز فضل الإفطار في السفر على الصيام (رقم: ۲۷۸۳)
(۲) أخرجه البخاري في كتاب الصوم له باب من أفطر في السفر ليراه الناس (رقم: ۱۹۸۸) ومسلم كتاب الصيام له باب جواز الصوم والمفطر في شهر رمضان للمسافر في غير محصية إذا كان سفره مرحلتين فأكثر، وأن الأفضل لمن أطاعه بلا ضرر أن يصوم، ولمن يشق عليه أن يفطر (رقم: ۸۸ - ۱۱۱۳) والنسائي كتاب الجنائز ذكر الاختلاف على منصور (رقم: ۲۲۹۰)

رَمَضَانَ ﴿۱﴾ لَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولُ: قَدْ صَامَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَفْطَرَ ﴿۲﴾ فَمَنْ شَاءَ صَامَ وَمَنْ شَاءَ أَفْطَرَ «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ»

ترجمہ: [۱] ابن عباس رضی اللہ عنہما فرماتے ہیں کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نے رمضان میں روزہ رکھا اور افطار کیا۔ [۲] من چاہے روزہ رکھے اور من چاہے افطار کرے۔ (متفق علیہ)

ترجمہ: [۱] ابن عباس رضی اللہ عنہما فرماتے ہیں کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نے رمضان میں روزہ رکھا اور افطار کیا۔ [۲] من چاہے روزہ رکھے اور من چاہے افطار کرے۔ (متفق علیہ)

تفہیمات: قولہ: فَأَفْطَرَ:

پہ جادی سفر کنبی روزہ: افطار فضیلت:- دا ذ فتح مکہ سفر وو پہ دے وجہ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وسلم روزہ مانتہ کرہ دے دپارہ چہ دامت دپارہ رہنما اصول و زکریا خکہ چہ وړاندې دینمن سرہ مقابلہ وی اومجاهد پہ روزہ سرہ وی نوهغه به پہ بهتر توگہ باندې جنگ اونه کرې شی پہ دے وجہ نئی ذ روزې ماتولو حکم نئی وړکړو خکہ چہ کافران غالب راغله نو نه به روزہ پاتې شی اونه به روزہ دار پاتې شی لیکن دا خبره یاد ساتل پکار دی چہ په سفر کنبی کومه روزہ اوخوړلې شی نوکورتہ رسیدونه پس ذهني قضا لازم ده

س- (۱۰۱) وَفِي رِوَايَةٍ يُسْلِمُ عَنْ جَابِرٍ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ يَقُولُ:

ترجمہ: [۱] او د مسلم پہ یو بل روایت کې چې د جابر رضی اللہ عنہ خکہ منقول دي دا الفاظ هم دي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د مازیگر خکہ روسته اوبه وځکلې

الفصل الثاني

[۲۰۲] بعضی حکا نوته د افطار رحمت

س- (۱۰۲) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ الْكَلْبِيُّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ﴿۱﴾ «إِنَّ اللَّهَ وَحَمَّ عَنْ الْمُسَافِرِ صَوْمَ الْعَلَاءِ ﴿۲﴾ وَالصَّوْمَ عَنِ الْمُسَافِرِ وَعَنِ الْمَرْحُومِ وَالْمُتَعَذِّرِ وَالْمُسَاكِينِ، وَلَئِنْ مَاجَهُ»

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الصيام باب جواز الصوم والفطر في شهر رمضان للمسافر في غير معصية إذا كان سفره مرحلتين فأكثر. وأن الأفضل لمن أطافه بلا ضرر أن يصوم. ولعن بشر عليه أن يفطر (رقم ۹۱) - (۱۱۱۴) (۲) أخرجه أبو داود في كتاب الصوم. باب اختيار الفطر (رقم ۲۸۰۸) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في الرخصة في الإنظار للمحلي والمريض (رقم ۷۱۵)

ترجمه: [۱] انس بن مالک کعبی رضی اللہ عنہ روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] الله تعالى جبرئيل د مسافر د پاره نيم مونخ موقوف کړي دي [۳] دغه شان د مسافر او شيدې (بې) ورکونکو اود حاملې ښځې دپاره يې روژه معاف کړي ده (ابوداؤد، ترمذي، نسائي، ابن ماجه، حل الثقات: - [۱] وَضَعَهُ: اَنْ رَفَعَهُ: لرې کړې او موقوف کړې نې دي، [۲] خَطَرٌ: حصه، نيم [۳] التَّزْيِيعُ: بېښودې، ورکونکې زنانه، [۴] الْخَتْلَى: حامله زنانه

تسهيلات:

قوله: إِنَّ اللَّهَ وَضَعَهُ عَنِ الْمَسَافِرِ خَطَرُ الصَّلَاةِ:

د مذکور ه جملې مفهوم: - ددې مطلب دا نه دي چې د مسافر مونخ اول څلور رکعتو ووبيا نيم کړې شو بلکه ددې مطلب دادې چې د شروع نه د مسافر مونخ نصف فرض شوې دي دحضر په مقابل کې نيم دي
قوله: وَالصَّوْمُ عَنِ الْمَسَافِرِ:

د روژې د معافۍ مطلب: - او د روژې دمعافۍ مطلب دادې چې په سفر کېنې روژه ساتل معاف دی روستو به ددې قضا راوړی کله چې مقيم شي

[۲۰۶] عدم مشقت په صورت کېنې په سفر کېنې د روژې ساتلو الفضليت

۴۰۰- (۱) [۴] عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْمَحْبَبِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۲] "مَنْ كَانَ لَهُ حَوْلَةٌ تَأْوِي إِلَى شَيْءٍ فَلْيَصُومْ مَضَانَ حَيْثُ أَذْرَكَهُ". رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] سلمه ابن محبب رضی اللہ عنہ روایت کوي چې نبی کریم ﷺ وفرمايل [۲] د کوم سړي سره چې داسې سورلی وي چې هغه يې منزل ته په آساني او آرام سره ورسوي (يعني د هغه سفر بامشقت نه وي بلکه پرسکون او په راحت وي) [۳] نو هغه ته پکار دي چې چيرته هم د رمضان مياشت پرې راشي روژه دي ونيسي (ابوداؤد، حل الثقات: - [۱] حَوْلَةٌ: اَنْ يَمْرُوكَ كُلَّ مَا تَمْتَلِعُ عَلَيْهِ: سورلی ته وانی هر هغه څيز چه انسان پرې سورلی کوي مثلاً اس، اوبښ، خر وغيره، [۲] تَأْوِي: اَنْ يَذْرُوَ صَاحِبَهُ: چه رسوی خپل مالک لره، [۳] شَيْءٌ: مرخت مړيدل

تسهيلات:

قوله: مَنْ كَانَ لَهُ حَوْلَةٌ تَأْوِي إِلَى شَيْءٍ:

په آسان سفر کېنې هم د انتظار جواب: - يعنی کوم کس چې په سورلی باندې سوروی دا سورلی که په اوبښ باندې وي او که په آس باندې او يا په بله آرام والا سورلی باندې وي نو هغه دي روژه نيسي علامه طيبي رحمته الله عليه فرماني چې دا حکم د استحباب اود فضيلت په طو، دي گڼی

د نولو علماء کرامو په نزد هم دا مسئله ده چې د سفر په حالت کښې روژه نه نيول جائز دی که سفر هر څومره پرسکون او راحت والاوې نه وی
په لږ سفر کښې ه روژې نيولو فضيلت: - حضرت مظهر رحمته الله فرماني چې د چا سفر دومره وی چې په يو ورځ کښې خپل منزل مقصود ته رسيدې شی نو هغه لږه روژه نيول پکار دی امام ابو داؤد فرماني چې افطار جائز دې سفر که هر څومره وی دا حديث ضعيف دې ابن حجر رحمته الله فرماني چې په دې حديث پاک کښې په هغه خلقو باندې رد دې چې د چا په نزد لږ سفر کښې روژه افطار کول جائز دی لکه څنگه چې په طويل سفر کښې افطار کول جائز دی
 مرقا ج ۴ ص ۲۷۸

الفصل الثالث

[۲۰۲۷] د مشقت په صورت کښې د عدم افطار گناه

۱۴۷- (۸) عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - خَرَجَ عَامَ الْفَتْحِ إِلَى مَكَّةَ فِي رَمَضَانَ ۖ فَصَامَ حَتَّى بَلَغَ كِرَاعَ الْقَبِيمِ فَصَامَ النَّاسُ ۖ ثُمَّ دَعَا بَعْدَ مِنْ مَاءٍ فَرَفَعَهُ ۖ حَتَّى نَظَرَ النَّاسُ إِلَيْهِ ثُمَّ شَرِبَ ۖ ه ۖ قِيلَ لَهُ بَعْدَ ذَلِكَ: إِنَّ بَعْضَ النَّاسِ قَدْ صَامَ ۖ فَقَالَ: "أُولَئِكَ الْعَصَاةُ وَأُولَئِكَ الْعَصَاةُ" ۖ رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ۱- جابر رحمته الله وايي چې رسول الله صلی الله علیه و سلم د مکې د فتح په کال د رمضان په میاشت کې د مکې طرفته روان شو ۲- نو روژه يې ونيوله تر دې چې کراغ الغميم ته اوریدلو د نورو خلقو هم روژه وه ۳- نبی کریم صلی الله علیه وسلم په پیاله کې اوبه وغوښتلې او په لاس کې يې دومره پورته کړې ۴- چې خلقو وليدلې بيا يې هغه اوبه وڅکلې ۵- د هغې څخه روسته نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته عرض وشو چې بعضې خلقو روژه ونيوله (يعني هغوی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په متابعت کې روژه ماته نه کړه) ۶- حضور صلی الله علیه و سلم وفرمايل چې هغه خلق پاخه گناهکاران دي، هغه خلق پاخه گناهکاران دي (مسلم).

ط القان: ۱- کراغ القويم: د مکې او مدينې په منځ کې عسفان ته تر دې د يو ځاي نوم دې ۲- بَلَدٌ: بيالۍ. ۳- الْعَصَاةُ: أي الکاملون فی الوضآن: يعنی پوره گناهکاران

تفهيمات

قوله: أُولَئِكَ الْعَصَاةُ:

روژه دارو ته د گناهکار نسبت وجه: - داخلق نسی څکه گناهکاران او څرځول چه ددوی عقیده دانه وه چه په سفر کښې روژه ماتول جائز دی بلکه ددوی عقیده دا وه چه په هر حالت کښې

(۱) اخرجه مسلم کتاب الصيام/باب جواز الصوم والفطر فی شهر رمضان للسافر فی غیر معصية إذا کان سفره مرحلتين فأكثر. وأن الأفضل لمن أطافه بلا ضرر أن يصوم. ولئن يفتق عليه أن يفطر (رقم) ۹۰ - (۱۱۱۴) والترمذي کتاب الصوم من رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب ما جاء فی کراهية الصوم فی السفر (رقم) ۷۱۰۰ والنسائي کتاب الجائز/لا ذکر اسم الرجل (رقم) ۲۲۶۳

روژه ساتل دی دغه شان کولوسره د حضوریاک د سنتو خلاف ورزی اوشوه نو خک
حضوریاک خفه شو او هغوی ته نی گناهکار اوونیل
[۲۰۲۸] د سفر د مفطر اود حضور د صائم پر ابروی

۴۸۸- (۹۱) [۱] وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «صَائِمٌ رَمَضَانَ فِي السَّفَرِ كَالْمُفْطِرِ فِي الْحَقَرِ». رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

توجه: [۱] عبد الرحمن ابن عوف رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] په سفر کې د رمضان روژي نيونکي په حضر کې يعني په خپل کور باندې، د روژي نه نيونکي په شان دي (ابن ماجه).

تسهيلات. قوله: كَالْمُفْطِرِ فِي الْحَقَرِ:

په روایاتو کې تعارض:- په روایاتو کې تعارض دې ځکه چې روستو روایت کېږي دی چې روژه به نیسی او د شان مخکېږي روایت کېږي دی چې افطار دې کوی او په دې روایت کېږي چې روژه ساتونکو او په حضر کېږي نه ساتونکو ته برابر ونیلي دی نو په دې روایاتو کې تعارض دې؟

تعارض دې جوابونه:- ① دا حدیث مبارک منسوخ دي

② دا په هغه حالت باندې محمول دي چې په سفر کېږي روژه د تکلیف اود نقصان باعث وی

③ دروژي په وجه د هلاکت اندیښنه وی نو بیا د روژي نه نیولو اجازت دي

[۲۰۲۹] د سفر په عامو حالاتو کې د افطار الفضلیت

۴۸۹- (۱۰۱) [۱] وَعَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَمْرِو الْأَسْلَمِيِّ أَنَّهُ قَالَ: [۲] يَأْتِي رَسُولَ اللَّهِ إِلَى أَحَدِهِمْ فَوَقَّعَ عَلَيْهِ الْجَنَاحَ فِي السَّفَرِ، قَبْلَ عَتَمِ جَنَاحِهِ [۳] قَالَ: " هِيَ رُخْصَةٌ مِنَ اللَّهِ - عَزَّ وَجَلَّ - فَمَنْ أَحْدَثَ بِهَا فَتْسًا [۴] وَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَصُومَ فَلَا جَنَاحَ عَلَيْهِ " رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] د حمزه ابن عمرو اسلمي رضی اللہ عنہ په باره کې روایت دي چې هغه عرض وکړو [۲] چې یا رسول الله ﷺ زه د سفر په حالت کې په خپل خان کې د روژي ساتلو قوت وینم آیا د روژي نیولو یا نه نیولو په صورت کې، په ما څه گناه شته؟ [۳] نسی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایلي چې دا، يعني په سفر کې روژه نه نیول، د الله رب العزت د طرف څخه رخصت آسانی، نو ده کوم سړي چې رخصت قبول کړی هغه ښه وکړل [۴] او کوم سړي چې روژه نیول غواړي په هغه څه گناه نشته (مسلم).

حق القتل:- ① جَنَاحٌ: أي: إثمٌ أو ناسٌ: گناه او بای

(۱) أخرجه النسائي في كتاب الجنائز لأذكر قوله: الصائم في السفر كاليفطر في الحضر (رقم: ۴۲۸۵)

(۲) أخرجه مسلم كتاب الصيام/باب التخيير في الصوم واليفطر في السفر (رقم: ۱۰۷ - ۱۱۲۱) والنسائي كتاب الصوم لأذكر الاختلاف على عروة في حديث حمزة فيه (رقم: ۴۳۰۲)

تفہیمات:

قوله: قَسْنُ أَهْدَىٰ هَذَا هَسْنُ:

پہ ستر کنبی ہ روزی نہ نیولو حکم: - حسن: پہ دی حدیث کنبی دی خبری تہ اشارہ دہ چہ پہ ستر کنبی روزہ ساتل اونہ ساتل سرہ ددی چہ دوارہ جائزدی خو کہ خو کہ نی اونہ ساتی نودغہ بہتراو اولی عمل دی او کہ خو کہ نی اوساتی نو پہ دی کنبی خہ گناہ نشته نتیجہ داشوہ چہ روزہ نہ ساتل اولی دی

[۵] بَابُ الْقَضَاءِ

دَقَضَارُوزِي بِيَان

خلاصۃ الباب :-

فيه ستة احاديث مشتملة على اربع مسائل:

① قضاء رمضان: ۱-

② قضاء النفل: ۲-

③ قضاء الحائض: ۳-

④ حكم القضاء عن الميت: ۴، ۵، ۶-

ه لود شوي روزي قضاء راولو نيو، - قال الله تعالى ﴿قَسْنُ كَانَ مِنكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ

مِنْ أَكَامِ أَخْرَ﴾ [سورت بقرہ الايہ ۱۸۲]

روزي ماتولويانہ ساتلو دري حکموہ: - روزی نہ ساتلو یا ماتولوسرہ متعلق دري احکام دی
① پہ ہیرہ وغیرہ کنبی کہ چری خو کہ پہ ہیرہ روزہ ماتہ کری پہ دی کنبی نہ قضا شتہ اونہ کفارہ شتہ

② پہ قصد او عمد سرہ د رمضان روزہ ماتولویہ صورت کنبی بہ دوه میاشتی مسلسل روزہ ساتلو کفارہ واجب دہ

③ د یو شرعی عذر د وجہ نہ کہ روزہ ماتہ کرہ نو پہ دی کنبی قضا لازم دہ پہ دی باب کنبی زیات تر احادیث ہم دی مسئلہ سرہ متعلق دی شارحین حضرات لیکسی چہ راجع ہم دادی چہ دلته د قضا نہ مراد ہم د رمضان د روزو قضا مراد دہ.

الْفَضْلُ الْأَوَّلُ

[۲۰۲] اَذْ عَالِشِي صَدِيقِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پَه شَعْبَانِ كَنْبِي دَقْضَا، حُزُورُ وَ قَضَا، رَاوِل

۲۰۳- (۱) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ يَكُونُ عَلَى الصَّوْمِ مِنْ رَمَضَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَدْ اسْتَطْعِمَ أَنْ أَقْبَضِيَ إِلَى شَعْبَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ: تَعْنِي الشُّغْلَ مِنَ النَّهْيِ أَوْ النَّهْيَ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] بي بي عايشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فرمايي چې زما په ډمه چې به د رمضان کومي قضا، روژي وي [۲] د هغې قضا، به ما يواځې د شعبان په مياشت کې کوله [۳] يحيى ابن سعيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وايي چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې مشغوليت يا وی ويل چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خدمت سره مشغوليت به بي بي عايشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا د شعبان څخه علاوه په بله مياشت کې د رمضان د قضا، روژو نيولو څخه منع کوله (بخاري مسلم)
حل الفتا: - ① الشُّغْلُ: مشغوليدل، د نبی عليه السلام خدمت مراد دي

تسهيلات:

قوله: قَالَتْ: كَانَ يَكُونُ عَلَى الصَّوْمِ:

د مذکورہ جملې نغوی تو کيب: -- علامه طیبی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرماني چې د "يكون" کلمه زانده ده د ملاعلی قاری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په انداز سره معلومېږي چې "کان" د شان په معنی کنبې مستعمل دي او "يكون" په خپل ځاني باندې قائم دي "ای کان الشان يكون علی الصوم" یعنی معامله داسي وه چې زما په ډمه باندې قضا روژي وي یعنی په وجه د ماهوارني به د رمضان روژي قضا کیدلي نو زه به د حضورياک د خدمت د وجې نه د روژو د قضا دپاره فارغه کیدي نه شوم صرف دا چې د شعبان مياشت به کله راتله نو حضورياک به هم روژي ساتلي اوزه به هم د ساتلو دپاره فارغ کیدل (الکشاف ۲/۱۲۰)

قوله: مِنَ النَّهْيِ أَوْ النَّهْيَ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

په من النبي او باني په مينځ کنبې قول، دا د راوی کلام دي چې د حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا د کلام تشریح او تفسير کول غواړي یعنی د حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا "لاستطيع" د کلام نه مراد دادي چې حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا به د حضورياک په خدمت کنبې مشغول وه يا د حضورياک خدمت سره مشغول وه ملاعلی قاری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرماني چې دلته "من" دتعليیل دپاره دي اوبيا د سبب د پاره ده

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب: متى يقضى قضاء رمضان (رقم: ۱۹۵۰) وسلم في كتاب الصيام / باب: قضاء رمضان في شعبان (رقم: ۱۵۱ - ۱۱۴۶) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب: ما جاء في تأخير قضاء رمضان (رقم: ۷۸۳)

[۲۰۲۱] د بخښي دپاره د خاوند د اجازت څخه بغير د نفلي روژې نيولو عدم جواز

«مَرْسَمٌ» (۲) [۳] «وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۴]: «لَا يَحِلُّ لِلْمَرْأَةِ أَنْ تَصُومَ وَفَوْقَهَا شَاهِدٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ» [۵] وَلَا تَأْذَنَ فِي بَيْتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ» [۶] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] ابو هريره رضي الله عنه روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د يوى ښځې د باره د خپل خاوند په موجودگي کې د هغه د اجازت څخه بغير نفلي روژې نيول درست نه دي [۳] او يوه ښځه دي دخپل خاوند د اجازت څخه بغير چاته خپل کورته د راستنولو اجازت نه ورکوي (مسلم).

تصحیلات:

قوله: وَفَوْقَهَا شَاهِدٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ:

د خاوند د اجازت څخه بغير د نفلي روژې نيولو حکم: - په دې حديث کښې دوه حکمونه بيان شوي دي رومې حکم دادې چې کله خاوند په کور کښې موجود وي نو د ښځې دپاره جائز نه دي چې هغه دي دخاوند د مرضي او اجازت نه بغير روژه اوساتي «لا يحل» سره هم ددې حکم بيان شوې دي

د خاوند اجازت څخه بغير بل چا لره د کور ته داخليدو حکم: - دويم حکم دادې چې د يو ښځې دپاره د اجازت نه دي چې هغه دي دخپل خاوند نه بغير يوسرې په خپل کور کښې پرېږدي که هغه سرې ددوي دخاندان نه ولې نه وي او خپلوان ولي نه وي بيا هم دلته دومره گنجائش شته چې د خاوند اجازت کله په ژبه سره صراحت وي او کله دلالة اشاره وي ښځې ته پته وي چې خاوند مې دخپل فلانکې خپلوان په راتلو څخه کيږي بهر حال دخاوند په اجازت کښې سړو سره سره ښځې هم شامل دي چې دخاوند د مرضي نه بغير يوه ښځه دننه پرېږدي

[۲۰۲۲] [په حاضه باندې د روژې د قضا وجوب]

«مَرْسَمٌ» (۳) [۴] «وَعَنْ مَعَاذَةَ الْعَدَوِيَّةِ قَالَتْ لِعَائِشَةَ [۵]: مَا يَأْتِي الْحَائِضُ تَقْضِي الصَّوْمَ وَلَا تَقْضِي الصَّلَاةَ؟ [۶] قَالَتْ عَائِشَةُ: كَانَ يُعْبَرُ بِهَا ذَلِكَ فَتُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّوْمِ وَلَا تُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّلَاةِ» [۷] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] بي بي معاذه عدويه رضي الله عنها چې د هغې کښت أم الصها دي او يوه جليل القدر تابعيه ده، په باره کې روايت دي چې هغې د بي بي عايشې رضي الله عنها څخه پوښتنه وکړه [۲] چې دا څه وجه ده چې په حايضه ښځه باندې د روژې قضا واجب ده خو د مانځه قضا پري

(۱) اخرجه البخاري في كتاب النكاح/لهاب لا تأذن المرأة في بيت زوجها لأحد إلا بإذنه (رقم-۵۱۹۵) وسلم كتاب الزكاة/لهاب ما أنفق الصمد من مال مولاه (رقم) ۸۴ - (۱۰۲۶) وابوداود كتاب الصوم . باب المرأة تصوم بغير إذن زوجها (رقم-۲۵۵۸) والتزمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لهاب ما جاء في كراهية صوم المرأة إلا بإذن زوجها (رقم-۷۸۲) وفيه ما جاء في كتاب الصيام/لهاب في المرأة تصوم بغير إذن زوجها (رقم-۱۷۶۱) (۲) اخرجه مسلم في باب وجوب قضا الصوم على الحائض دون الصلاة (رقم-۶۹-۳۳۵)

واجب نه ده [۴] بي بي عايشي عليها السلام ورته وفرمايل چې د نبي کریم صلی الله علیه و آله په زمانه مبارکه کې چې مونږ ته به حیض راغې نو مونږ ته به د روژې د قضا حکم کیدلو لیکن د مانځه د قضا حکم به نه کیدلو (مسلم)

تسهيلات:

قوله: وَلَا تُقْضِي الصَّلَاةَ:

اعتراض او دهغي: - دې ښځې د حضرت عائشې صدیقې عليها السلام نه د مانځه د عدم قضا او روژې د قضا د فرق سره متعلق سوال کړې وو لیکن حضرت عائشې عليها السلام هغې ته جواب ور نه کړو بلکه اشاره ئې او فرمانيږله چه په دې فرق کېنې پریوتلو سره هیڅ فائده نشته دې اونه څه اوچت مقصد دې بلکه د عبودیت د شان تقاضا داده چه شارع صلی الله علیه و آله کوم حکم ورکړې دې بغیر د څه جانجو کولو نه په هغې باندې عمل اوکړې شی د صحابه کرامو رضی الله عنهم عادت هم دغه وو چه هغوی به د څه اوږدو قصو وغیره پوښتنې نه کولې اونه به ئې بیانولې اونه به د احکامو په حکمتونو پسې لگیدل بلکه دیخوا به حکم راغلو او اخوا به هغوی عمل کولو حضرت عائشې عليها السلام هم دغه جواب ورکړو چه د حضور پاک په زمانه کېنې به مونږ ته په بیمارنې کېنې هم دغه حکم کیدلو چه د روژو قضا کوئی او په دې کېنې د مانځه ذکر نه وو دغه ښځې کیدې شی د خوارچ د وجې نه سوال کړې وو د چا په نیزچه مونږ پریخودل دکفر سبب دې بعضې روایاتو کېنې حضرت عائشې عليها السلام فرمانيږلې دی "احرورية انت" یعنی ولې ته د حرور پارتی سره تعلق لرې یعنی د خوارچ نه ئې؟

د مونږو قضا نه راوړلو کېنې حکمت: - بهر حال د مونږو د قضا په حکم ورکولو کېنې لونی حرج دې ځکه چه مونږونه هره ورځ وی او د رمضان میاشت خو په دولس میاشتو کېنې یوځل راځی د دغه لسو ورځو قضا څه گرانه خبره نه ده ددې حدیث نه علماؤ ته لونی سبق ملاوړی چه هغوی ددې خبرې التزام اونه کړی چه د هر حکم حکمت د عوامو په وړاندې پیش کوی د عمل کولو سره کار دې د مصلحت او حکمت لټولو سره مطلب نه دې

[۲۰۳۲] د مری د طهر نه د روژې نیولو حکم

۲۰۳۲ - (۱۳۱) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صَوْمٌ صَامَعْنَهُ وَلَيْتَهُ" "مُتَّقٍ عَلَيْهِ".

توجه: [۱] بي بي عايشه صدیقه عليها السلام روایت کوي چې رسول صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] کوم سړي چې وفات شي او د هغه په ذمه روژې وي نو د هغه د طرف څخه دي وارثان روژه ونيسي

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الصوم باب من مات وعليه صوم (رقم- ۱۹۵۲) ومسلم کتاب الصيام باب قضاء الصيام من السبت (رقم- ۱۵۳) - وابوداود کتاب الصوم باب فمن مات وعليه صيام (رقم- ۲۵۰۰۰) وابن ماجه کتاب الکفارات لمن مات وعليه نذر (رقم- ۲۱۳۳)

بعضی مدینه دی ورکری، بخاری مسلم،
طالقات - ① وَلَئِنْ وَلِيَ نَهْ مَرَادِ يَ ا وَارِثِ دِي يَ ا هِر يُو نَزْدِي رِشْتِه دَار مَرَادِ دِي

تجلیات:

قوله: مَنْ صَاتَ وَعَلَيْهِ صَوْمٌ:

که یوسری مری شی او د هغه په ذمه باندې د رمضان روژې وی نود هغې په قضا کنبې
د علم و داسې اختلاف دې چه آیا فدیة ادا کړې شی یا د مری د طرف نه روژه اوستلې شی
که په مری روژې پاتې وی دهغې د فدیة ورکولو حکم: - د احناف علماء داسې تفصیل بیانوی
چه که مری د خپلو روژو د فدیة وصیت کړې وی او د مری په میراث کنبې دویمه مال هم وی
په کوم سره چه فدیة ادا کیدې شی نو په ورثاء باندې واجب دی چه هغوی دې د مری د قضا
روژو فدیة ادا کړی او که چرې مری نه څه مال نه وی پاتې نو په وارثانو باندې لازم نه دی
چه هغوی د خپل طرف نه فدیة ادا کړی او که څوک شی ادا کوی نو هغه تبرع او احسان دې د
فسی د پوره مقدار د یوې روژې نصف صاع غنم دی.

وس پتې شوه داخبره چه که څوک وارث د خپل مری د طرف نه د مونځ فدیة ادا کوی
نودې شرعی حیثیت څه دې؟ د دې باره کنبې د ائمه احنافو نه امام محمد رحمته الله علیه فرمائی که
یوسری د مری د طرف نه د قضا شوی مونځونو فدیة ادا کول غواړی نو مونځونه په روژو
باندې قیاس کولوسره ونیلی شی چه دا فدیة به هم جائز وی او ان شاء الله په دې سره به
فنده هم کیږی د احنافو په نیز د هر نقلی عبادت ثواب ایصال هم جائز دې

د مری د طرفه په روژه نیولو کنبې مذاهب:-

اوس پاتې شو دا صورت چه یوسری د خپل مری د طرف نه د هغه د روژو په بدل کنبې
روژې ساتی فدیة ادا کول غواړی نو آیا دا جائز دی که نه. په دې کنبې د علماءو اختلاف دې

① د امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه په نیز وارث د خپل مری د طرف نه په فدیة کنبې روژه ساتلې شی
② امام مالک رحمته الله علیه امام ابو حنیفه رحمته الله علیه او امام شافعی رحمته الله علیه جمهور فرمائی چه څوک سړي د
خپل مری د طرف نه فدیة کنبې روژه نه شی ساتلې

د بول لویق دلیل:- زیر بحث حدیث د دوی مستدل دې کوم چه بالکل واضح دلیل دې

د بول لویق د دلیل جوابونه:- ① "صام عنه وله" مطلب دانه دې چه وارث د هغه د طرف نه هم
روژه اوساتی بلکه نورو احادیثو ته په کتلوسره تطبیق په غرض سره هم دغه ونیلی شی چه
د دې حدیث مطلب د ادې چه ورثاء د دغه مری د قضا روژو ادا کولو څه نور څه انتظام
او کړی او هغه انتظام فدیة ده

② د نورو احادیثو په رنرا کنبې زیر بحث حدیث منسوخ او موقوف دې [الترمذی: ۹۹۳]

دویم فریق دلائل: - د فصل ثالث حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہما روایت د دوی مستدل دی په کوم کښې چه دا الفاظ دی "لا یصوم احد عن احد الخ"

① د حضرت نافع رضی اللہ عنہ حدیث نمبر ۲۳۳ همد دوی مستدل دی په کوم کښې چه "اطعام الطعام" سره د فدیہ ادا کولو حکم دی

الفصل الثاني

[۲۳۳] د مړی د پاره د رمضان د روژو کفارې ورکولو جواز

۲۳۳- (۵) [عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: ^[۱] «مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ ثُمَّ رَمَضَانَ ^[۲] فَلْيُطْعَمْ عَنْهُ مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مِسْكِينٌ» ^[۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: ^[۴] «وَالصَّحِيحُ أَنَّهُ مَوْقُوفٌ عَلَى ابْنِ عُمَرَ»

توجه: [۱] نافع (تابعی) رضی اللہ عنہ د ابن عمر رضی اللہ عنہما څخه او هغه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم څخه نقل کوي چې نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل [۲] کوم سړي چې وفات شي او د هغه په ذمه د رمضان روژي وي [۳] نو د هغه د طرف څخه د هرې روژې په بدله کې په يو مسکين باندې طعام خوړل پکار دي. [۴] امام ترمذي رحمته الله دا حدیث نقل کړي دي او ويلي يې دي چې صحیح دا دي چې دا روایت په ابن عمر رضی اللہ عنہما باندې موقوف دي يعنی دا د نبی کریم صلی الله عليه وسلم ارشاد گرامي نه دي بلکه د ابن عمر رضی اللہ عنہما قول دي.

تسهيلات:

قوله: فَلْيُطْعَمْ عَنْهُ مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مِسْكِينٌ:

د روژې فدیہ: - د هرې روژې په بدله کښې يو مسکين ته د خوراک ورکولو مطلب دادې چې د هرې روژې په بدله کښې پاؤ کم دوه کلو غنم يا درې نیم کلو اوريشې يا ددې مقدار قيمت ورکول دی او هم دا مقدار د مونځ د فديې هم دې چې دهر مونځ په بدله کښې دې دومره فديہ ورکړې شي

په روژه کښې عدم تغافل: - دا حدیث د جمهورو عالمانو دليل دی هغه دا که يوکس مړشۍ اود هغه په ذمه روژې وی نو بل څوک دې دهغه په ځایې روژې نه نیسي بلکه دهغه دپاره دې فديہ ورکړی ددې څه وړاندې چې کوم حدیث تیر شو غالب گمان دا دي چې هغه حدیث منسوخ دي او دا حدیث ناسخ دي

(۱) اخرحه الترمذی فی کتاب الصوم عن رسول الله صلی الله عليه وسلم باب ما جاء من الکفارة (رقم- ۷۱۸) وابن ماجة کتاب الصیام باب من مات وعليه صیام رمضان قد فرط فيه (رقم- ۱۷۵۷)

قوله: وَمَا لَ: وَالصَّحِيحُ أَنَّهُ مَوْقُوفٌ عَلَى ابْنِ عُمَرَ:

روایت حکم :- دا روایت اگر چہ موقوف دے لکہ خنکہ چہ امام نرمدی یونہی فرمائی نیکن بہ حکم کنہی مرفوع دے خکہ چہ داسان تشریعی امور بو صحابی د حبل عقل نہ شی بیانولہ لہذا حضرت ابن عمر ؓ بہ دا مضمون درسول کریم ﷺ نہ اوردیلی وی خکہ هغوی دا نقل کرو

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۲۰۲۵] د بل دپارہ د روژي نيولواو مونځ کولو عدم جواز

هـ (۲۱) [۲۱] عَنْ مَالِكٍ يَنْفَعُهُ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يُسْأَلُ: [۲۲] هَلْ يَصُومُ أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ؟ [۲۳] أَوْ يُصَلِّي أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ؟ [۲۴] قَبْلُ: لَا يَصُومُ أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ، [۲۵] وَلَا يُصَلِّي أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ، رَوَاهُ فِي الْمَوْطَأِ.

توجه: [۲۱] د امام مالک رحمہ اللہ پہ بارہ کہ روایت دي چہ هغه ته دا روایت رسیدلي دي چہ د ابن عمر رضی اللہ عنہم خخہ به پونسته کیده [۲۲] چہ آیا یو سري د بل سري په خاي مونځ کولې شي [۲۳] یا د بل سري په خاي روژه نیولې شي [۲۴] ابن عمر رضی اللہ عنہم به د دي په جواب کې فرمایل چې نه دي څوک د چا په خاي مونځ کوي [۲۵] او نه دي د بل د طرف خخه روژه نیسي، موطا،

ملاحظات

قوله: وَلَا يُصَلِّي أَحَدٌ عَنْ أَحَدٍ:

ه غیر دپارہ د پدنی صیادت کولو عدم جواز :- یعنی د یوسري د طرف نه دهغه نه قضا شوی مونځونه دهغه د وارثانونه یوسري هم نه شی کولې اونه د چاد طرف نه څوک روژه ساتلې شی اودا خبره دا حنافو په نیزمنلې شوې ده چه نفل مونځ کولوسره یا نفلی روژه ساتلوسره یا نفلی حج کولوسره ددې ثواب مری ته بخښلې شی او ایصال کولې شی

[۶] بَابُ صِيَامِ التَّطَوُّعِ

ذَنْفَلَى رُوْزُو بِيَان

خلاصه الباب :-

فيه ثمانية وثلاثون حديثاً مشتملة على اثني عشرة مسألة :

- ① كيفية صيام النبي ﷺ : ۱، ۲.
- ② فضيلة صوم التطوع : ۱۸، ۲۹، ۳۰، ۳۶، ۳۸.
- ③ فضيلة صيام شهر شعبان : ۱، ۳.
- ④ أفضل الصيام : ۴، ۹، ۱۹.
- ⑤ النهي عن صوم يوم عرفة للحجاج : ۲۷.
- ⑥ فضيلة صوم يوم عرفة : ۹.
- ⑦ فضيلة صوم عاشوراء والعشر من أول ذي الحجة وأيام البيض : ۵، ۶، ۹، ۳۱، ۳۳، ۳۵.
- ⑧ فضيلة صيام البيض في كل شهر : ۹، ۱۱، ۱۹، ۲۲، ۲۳، ۲۵، ۳۴، ۳۴.
- ⑨ فضيلة بعض أيام الأسبوع : ۱۰، ۲۰، ۲۱، ۲۴، ۲۳، ۲۵، ۲۶، ۳۲، ۳۷.
- ⑩ فضيلة صيام شوال : ۱۲، ۲۶.
- ⑪ النصاء النهي عنها : ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۲۷، ۲۸.
- ⑫ النهي عن تخصيص صوم يوم الجمعة : ۱۶، ۱۷.

قُلْ اللَّهُ تَعَالَى (وَمَا تَقُولُوا إِلَّا لِنُفْسِكُمْ مِنْ غَيْرِ حُجَّةٍ وَغَدَّ اللَّهُ) (سورة بقره الآية ۱۸۴)

انته تعالی ذکر فرض عبادت سره نفلی عبادت هم مشروع فرمائیے دی دی دپاره چه ددغه نفل په ذریعه سره ددغه فرض پوره والی اوشی اوکه دچانه خه فریضه پاتې شی نو په نوافل سره دهغې مخ نیوی شی په دې باب کښې د حضور پاک د نفلی روژو بیان دې بیا د عام امت دپاره په میاشت او کال کښې په مختلف ورځو کښې مختلف تاریخونو کښې د خاص نفلی روژو بیان دې او په بعضی ورځو کښې د ممانعت بیان دې اکثر ذکر د آیام بیض دې د یوم عاشوره او عرفه ذکر دې اود صوم داودی ذکر دې

الفصل الأول

[۲۰۶] په نفلی روژو کښې د نبی علیه السلام معمول

۲۰۶- (۱) «عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ حَتَّى تَقُولَ لَا يَقْضِي»

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الصوم / باب صوم شعبان (رقم: ۱۹۶۹) وسلم في كتاب الصيام / باب صيام النبي صلى الله عليه وسلم في غير رمضان. واستحب أن لا يغلي شهراً عن صوم (رقم: ۱۷۵) - (۱۱۵۶) وأبو داود كتاب الصوم . باب كيف كان يصوم النبي صلى الله عليه وسلم (رقم: ۲۱۳۴) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في صوم شعبان برهقان (رقم: ۷۳۶) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في صيام النبي صلى الله عليه وسلم (رقم: ۱۷۱۰) ومالك في الموطأ كتاب الصيام / باب جامع الصيام (رقم: ۵۶)

وَنُفِخَ حَتَّى تَقُولَ لَا يَصُومُوا (۴) وَمَا رَأَيْتَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - اسْتَكْمَلَ صِيَامَ شَهْرِ قَطٍّ إِلَّا رَمَضَانَ (۵) وَمَا رَأَيْتُهُ فِي شَهْرِ الْكُرْمَنِهَ صِيَامًا فِي شَعْبَانَ (۶) وَلِي رِوَايَةٌ قَالَتْ: كَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ كُلَّهُ (۷) وَكَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ إِلَّا قَلِيلًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: [۴] د مومنانو مور بی بی عایشہ رضی اللہ عنہا فرمائی چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم چې به نفل روزي بيول شروع کړی نو مونږ به ويل چې اوس به روزي نيول نه ختموي [۵] او چې روزي به بي نه نيولي نو مونږ به ويل چې اوس به هيڅ کله روژه ونه نيسي [۶] ما نبی کریم صلی الله عليه وسلم د رمضان څخه علاوه په بله يوه مياشت کې پوره مياشت روزي نيونکې نه دي ليدلي [۷] او ما نبی کریم صلی الله عليه وسلم د شعبان څخه علاوه په بله يوه مياشت کې زياتي روزي نيونکې نه دي ليدلي (يعني نبی کریم صلی الله عليه وسلم چې به د شعبان په مياشت کې څومره زياتي روزي نيولي دومره به بي په بله يوه مياشت کې سوا د رمضان څخه نه نيولي) [۸] د يو روايت الفاظ دا دي چې بي بي عايشي رضی اللہ عنہا وفرمايل نبی کریم صلی الله عليه وسلم به ماسوا د څو ورځو د شعبان پوره مياشت روزي نيولي [۹] يعنی په مياشت د شعبان کښي څو ورځي پريخولو سره په بقيه ورځو کي به يي روژه وه ، بخاري مسلم

تجزيات:

قوله: لَا يَصُومُوا:

د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د روژو او الطرار هاد: - يعنی د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په نفلي روژو کښي دا عادت مبارک وو چه کله به حضورياک داسې په تسلسل سره روژې ساتلې چه کتونکي به خيال کولو چه حضورياک به کله هم روژه نه کولاووی او کله به نى نفلي روژې بندولې نو کتونکي به گنډل چه حضورياک به کله هم نفلي روژه نه ساتي

قوله: وَكَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ إِلَّا قَلِيلًا:

حديث په هيلو بالدي اشكال: - دې جملې نه مخکښې چه کومه جمله ده هغه هم دغه شان ده ليکن په هغې کښي د کله لفظ دې اودلته هم هغه جمله رادوباره کړې شوې ده ليکن "إلا قليلاً" لفظ زانده دې نو په دې کلام کښي تضاد هم دې او تکرار هم؟

د اشكال دوه توجيهات: - ① په شارحينو کښي ملاعلی قاري رحمته الله عليه د دې کلام دوه توجيهات کړي دي اول توجيه داده چه حضورياک به کله د پوره شعبان روژې ساتلې او کله به نى پوره نه ساتلې يعنی يو کال به نى مکمل ساتلې او دويم کال کښي به نى څه ساتلې دويمه توجيه داده چه دلته سره د دې حرف عطف نشته دې ليکن دويمه جمله په اول جمله باندې عطف ده اودا عطف تفسيرې دې لکه چه ② دويمه جمله د اولنې جملې وضاحت دې يعنی حضورياک به د شعبان د مياشتي لږې ورځي روژې ساتلې

[۲۰۳۷] د نبی علیه السلام د رمضان څخه علاوه د ټولې میاشتې روژې نیولو عدم ثبوت

۳۸- (۲۰۳۷) «دَوْعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ: أَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ شَهْرًا كُلَّهُ؟ - قَالَتْ: مَا عَلِمْتُهُ صَامَ شَهْرًا كُلَّهُ إِلَّا رَمَضَانَ [۶] وَلَا الْفِطْرَةَ كُلَّهَا حَتَّى يَصُومَ مِنْهُ، حَتَّى مَضَى لَيْسَ بِهِ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ټو جهه: [۶] عبدالله بن شقيق، تابعي، يقيظند وايي چې ما د بي بي عايشې (رضي الله عنها) څخه پوښتنه وکړه چې نبی کریم (صلي الله عليه وسلم) به پوره میاشت روژه نیوله؟ [۶] بي بي عايشې (رضي الله عنها) وفرمايل چې ماته نه ده معلومه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم کله د رمضان څخه علاوه د پوره میاشتې روژې نیولې وي [۶] او ماته داسې میاشت هم نه ده معلومه چې په هغې کې نبی کریم صلی الله علیه وسلم بالکل روژې نه وي نیولې ځکه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم به په هره میاشت کې څه ورځې روژې نیولې (د نبی کریم صلی الله علیه وسلم دا معمول وو) تر دې چې د دې دنیا څخه یې تشریف یوړو (مسلم)

حل الفات: - ① مَضَى لَيْسَ بِهِ: په خپله لارې تشریف یوړلو، دا کنایه ده د مرګ نه. یعنې وفات شو

تسهيلات:

ټوله: قُلْتُ لِعَائِشَةَ:

د عائشې رضي الله عنها څخه د ټپوس کولو وجه: - حضرت رسول کریم (صلي الله عليه وسلم) ته حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها ډیره محبوبه وه او دا د نبی کریم (صلي الله عليه وسلم) همرازه هم وه په دې وجه به حضرت صحابه کرامو د نبی کریم (صلي الله عليه وسلم) داخلي او بیرونی معاملات د حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها نه پوښتل د ښځو متعلق اکثر دین ددوی رضي الله عنها نه منقول دي په دې حدیث مبارک کښې اول ځای د روژه نه نیولو غایت دي او دویم ځای د نبی کریم (صلي الله عليه وسلم) د روژې د نیولو او نه نیولو د حالت بیان باره کښې دي

[۲۰۳۸] د شعبان د آخري ورځو روژې

۳۹- (۲۰۳۸) «دَوْعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ عَنْ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ سَأَلَهُ [۶] أَوْ سَأَلَ رَجُلًا وَعِمْرَانُ يَتَخَذُ فَقَالَ: «يَا أَبَا قَلْبَانَ أَمَا خُفْتُ مِنْ سَرِّ شُعْبَانَ؟» قَالَ: لَا [۶] قَالَ: «فَإِذَا الْفِطْرَةُ قَصُرَتْ يَوْمَئِذٍ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ټو جهه: [۶] عمران ابن حصین (رضي الله عنه) د نبی کریم (صلي الله عليه وسلم) څخه نقل کوي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د عمران څخه پوښتنه وکړه: یا د یو بل سړي څه می پوښتنه وکړه او عمران

(۱) اخرجه مسلم فر - کتاب الصيام/باب صيام النبی صلی الله علیه وسلم فی غیر رمضان، واستنباح ان لا یغلی شهرًا من صوم روف- ۱۷۳ - (۱۱۵۶)

(۲) اخرجه البخاری فی کتاب الصوم/باب الصوم من آخر الشهر (وفه- ۱۹۸۳) ومسلم کتاب الصيام/باب صوم سرر شعبان (وفه- ۱۹۹ - ۱۱۶۱) والدارمی ومن کتاب الصوم/باب الصوم من سرر الشهر

اوریدل [۷] چې اي د فلاني سري پلاره آیا تا د شعبان د آخري ورځو روژي ونه نیولي؟ هغه اوویل چې نا [۸] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل هر کله چې ته د رمضان د روژو څخه فارغه شي نو دوه ورځي روژي ونیسه. بخاري مسلم.

طالقات: ① تَرْتَمَات: د میاشت آخري ورځو ته تړوانی

تسهيلات:

قوله: مِنْ تَرْتَمَاتٍ:

د سر شعبان ه لفظ تحقيق: ۱- د هريوخيژ آخري سر ته سر وانی د سرار لفظ هم په يوروايت کښي راغلي دي په قاموس کښي ليکلی دی چه سر اوسرار د میاشتي آخري شېبې ته وانی چونکه په دې شېبه کښي سپوږمنی پټیږي په دې وجه دې ته سر او نیلي شو شعروانی

تُكُونُ تَقْضِيْنَ وَمَا شَعَرْنَا لَا تَصَافُ لَهْنَ وَلَا يَزَارُ

دلته په دې حديث کښي د حضور پاك نه خويا عمران بن حصين رضي الله عنه سوال کړي دي ي بل يوصحابي رضي الله عنه تپوس کړي او عمران رضي الله عنه اوریدلو څه چه هم وی لیکن معلومیږي داسي چه دې سړي د شعبان د آخري دوو ورځو روژي په خپل ځان باندي د نذر په توگه واجب کړي وي نو حضور پاك هغه ته افرمانيل چه کله د رمضان میاشت تيره شي نوته د خپل واجب روژو په بدله کښي دوه روژي اوساته

[۲۰۲۹] په محرم کي د نفلي روژو فضيلت

۴۰۰- (۳) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۷]: «أَفْضَلُ الصَّيَامِ رَيْدُ رَمَضَانَ شَهْرَ اللَّهِ الْمُحَرَّمِ [۸] وَأَفْضَلُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ صَلَاةُ اللَّيْلِ» [۹] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① ابوهريره رضي الله عنه روايت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۷] د رمضان د روژو څخه روسته بهتريني روژي د الله ﷻ د میاشتي چې هغه ماه محرم ده روژي دي [۸] او د فرض مانځه څخه روسته د تولو څخه بهتر مونځ د شېبې مونځ دي (مسلم)

تسهيلات:

قوله: شَهْرَ اللَّهِ الْمُحَرَّمِ:

د شهر الله تعالی طرف ته ه اضافت وجه: ۱- د حديث د ظاهري الفاظونه معلومیږي چه د محرم په پوره میاشت کښي روژي ساتلو فضيلت دي لیکن عام علماء وانی چه په زیربحث حديث کښي د محرم د روژي نه مراد د يوم عاشوري روژه ده د محرم نسبت الله تعالی طرف ته

(اخرجه مسلم فی کتاب الصیام/باب فضل صوم المحرم (رقم- ۲۰۲ - ۱۱۶۳) وابدادود کتاب الصوم/باب فی صوم المحرم (رقم- ۲۴۲۹) و الترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب ما جاء فی صوم المحرم (رقم- ۲۴۰) وابن ماجه کتاب الصیام/باب صیام شهر المحرم (رقم- ۱۷۴۲) والدارمی ومن کتاب الصوم/باب فی صیام المحرم

کړې شوی دې چه داد الله تعالی میاشت ده داد شرف او عزت د وحې نه ده گنسی نولې میاشتي دالله تعالی دی

قوله: صَلَاةُ نَبِيلٍ

یو اشکال او دهلیې جواب: - علما ولیکلی دی چه سنن مؤکده فرتهجده غوره دی مگر دلته تهجد سنن مؤکده نه غوره گرځولې شوی دی ددې جواب دادې چه دلته د فرانسواوسنن دو پونه پس دتهجد د فضیلت بیان کړې شوې دې نو سنن مؤکده غوره دی

[۲۰۶۰] د عاشورې ورځې د روژې فضیلت

۱- (۵) «وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْرُجُ صِيَامًا يَوْمَ فِطْرَتِهِ عَلَى غَيْرِ هَذَا الْيَوْمِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ [۲] وَهَذَا الشَّهْرُ يَفِي شَهْرَ رَمَضَانَ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ابن عباس رضی الله عنه فرمایي چې ما نه دي لیدلي چې نبي کریم ﷺ یوه ورځ د روژې رده کوي او هغه ورځ ته په بله ورځ فضیلت ورکوي [۲] مگر دغه ورځ یعنی د عاشورې ورځ او دی میاشت یعنی ماه رمضان ته به یې په بله ورځ او بلي میاشت فضیلت ورکونو بخاري مسلم

حل القائل: ① بخاري: تَلَبَّ الْأُخْرَى وَالْأُولَى: دښه او اعلی څیز طلب کول. کوشش کول

تسهيلات:

قوله: يَوْمَ عَاشُورَاءَ:

علم: حضرات فرماني چه دا د حضرت ابن عباس رضی الله عنه پوهه او خیال دې گنسی د عرفې د ورځې روژه د عاشورې د ورځې د روژې نه افضل ده

تسهيلات:

قوله: يَخْرُجُ صِيَامًا يَوْمَ فِطْرَتِهِ عَلَى غَيْرِهِ:

د مذکوره جملې مطلب: - مطلب دادې چې حضرت سيد المرسلين ﷺ به د یوې ورځې روژه د نورو ورځو د روژې نه افضل نه گنرله البته د عاشورې د ورځې روژې ته به نه د نورو ورځو په روژو باندې فضیلت ورکولو اوداشان د رمضان روژې به نه د ټولو نه افضل گرځولي

د ابن عباس رضی الله عنه په نظر گنې: - علما کرام لیکي چې دا د حضرت ابن عباس رضی الله عنه او گمان دې چې هغوی د حضرت رسول کریم ﷺ د اقوالو او احوالو نه داسې فهم کړې وی گنسی تر کومې چې د حقیقت تعلق دې نو یوم عرفه او ددې روژه د یوم عاشوره او ددې روژې نه افضل ده

(۱) احرار البخاري فی کتاب الصوم / باب صیام یوم عاشوراء (رقم: ۲۰۰۶) وصله کتاب الصیام / باب صوم یوم عاشوراء (رقم: ۱۳۱ - ۱۳۲)

[۲۰۴۱] اذْ مَحْرَمٍ بِهِ نَهْمُهُ اَوْ لِسْمُهُ وَرَخٌّ دُرُوْزٍ نِيُولُوْهُ لُضِيْلَتٌ

۱۰۰ (۶) وَهُنَا «قَالَ: جِيْنٌ صَاغَرُ سُوْلُ اللهِ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ عَاشُوْرَاءَ وَأَمْرٌ بِصِيَامِهِ ۚ قَالُوا: يَا رَسُوْلَ اللهِ إِنَّهُ يَوْمَ يُعْظِمُهُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى، ۚ لَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «لَيْنٌ يَبْقِيَتْ إِلَيَّ قَبْلَ الْأَصُوْمِ النَّاسِيَةِ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ۱۰۰ ابن عباس رضی اللہ عنہما وایي چې څه وخت چې رسول الله ﷺ د عاشورې په ورځ روژه نيونه او صحابه و نه يي هم د دې ورځې د روژې نيولو حکم وړکړو ۱۰۱ نو صحابه و عرض وکړو چې يا رسول الله ﷺ دا خو هغه ورځ ده چې د يهودو او نصاري و په نزد ډيره باعظمته ده او د يهودو او نصاري مخالفت زمونږ طريقه ده نو مونږ روژه نيولو سره د دې ورځې په عظمت کولو کې د يهودو او نصاري موافقت څرنگه وکړو؟ ۱۰۲ نبی کریم صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې که زه راتلونکی کال ژوندي پاتې شوم نو په نهم تاريخ به ضرور روژه کوم (مسلم)

تجلیات:

قوله: الْأَصُوْمِ النَّاسِيَةِ:

دعاشورې د روژې نيولو دې صورتونه: - د عاشورې د ورځې ابتداء چې د کله نه شوې وه د معنی متعلق بحث ددې باب په فصل ثالث کښې راروان دې د عاشورې د ورځې روژه اول فرض وه د رمضان د فرضيت نه پس ددې فرضيت منسوخ شو اوس د روژې نيولو دې صورتونه دي

- ① د نهمې لسمې او يوولسمې ورځې روژه نيول افضل دی
- ② د نهمې لسمې ياد لسمې او يوولسمې ورځې روژې نيول دا درمياني صورت دي
- ③ صرف د لسم محرم روژه نيول

صورت د لسم محرم د روژې نيولو حکم: - صرف د لسم محرم روژه نيول علامه ابن همام رحمه الله دې ته مکروه تنزيهي ونيلی دی اود مذکور حديث څخه هم دا معلومېږي ځکه چې په دې کښې د يهودو سره مشابهت دې خو په موجوده زمانه کښې يهوديان د لسم تاريخ روژه نه نیسي نو صرف دا روژه نيول به هم مکروه نه وی خو بيا هم د لسم تاريخ سره د نهم يا يوولس تاريخ روژه نيول به غوره وی

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الصيام باب اي يوم يصام في عاشوراء (رقم- ۱۳۳ - (۱۳۴) وابدواود كتاب الصوم . باب ما روى ان عاشوراء اليوم التاسع (رقم- ۲۴۴۵)

ذوالحجہی رومبی عشرہ دیر فضیلتونہ لری علماء وانی کہ چری د رمضان آخری عشری نہ لیلۃ القدر اخواکری شی نودی نہ بہ ذوالحجہی عشرہ افضل شی بہرحال ہر مسلمان نہ پکاردی چہ بہ دے عشرہ کنبی بنہ روزی اوسانی حضور پاک بہ دے کنبی روزی ساتلی دی اوامت نہ نی ذی ترغیب ورکری دے

یواسکال ۱- بہ ترمذی شریف کنبی ذ حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ یوحیدیت ذکر دے پہ کوہ کنبی چہ دا الفاظ دی "ما من اہل احباب الی اللہ ان یبعدہما من عشر ذی الحجہ بعدل صیام کل یوم منها بصائمۃ الغر" امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ ذدی حدیث سندتہ ضعیف ونبیل دے خو ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ بہ مرقات کنبی د دے حدیث نقل کولونہ ورا ندی لیکلی دی "دل الحدیث المشہور ووالاع" اوس سوال دادے چہ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا پہ زیر بحث حدیث کنبی داخنکہ اوفرماتیل چہ ماکلہ ہم حضور پاک پہ دے عشرہ کنبی پہ روژہ ساتلوسرہ نہ دے لیدلی؟

یواسکال جواب ۱- ذدی جواب دادے چہ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا ذخیل علم اود خیال نہ لیدلو پہ اعتبار سرہ نفی فرماتیلی دہ ذدی مطلب دا نہ دے چہ بہ حقیقت کنبی حضور پاک روژہ نہ دہ ساتلی علماء کرام فرمائی چہ ذ حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا ذ عدم علم نہ عدم ثبوت نہ لایمیری دویم جواب دادے چہ فرض کرہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پخپلہ نہ دی ساتلی لکہ چہ عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا فرمائی لیکن حضور پاک امت تہ ذدی ترغیب ورکری دے اودا ترغیب کفی اوشافی دے لکہ خنکہ چہ پور تہ ذ ترمذی شریف پہ حدیث کنبی دی بل ذیوم عرفہ ذ روزی ترغیب خودیر مشہور دے ورسرہ پہ حدیث نمبر ۴۴۴ کنبی صوم عرفہ دیر لونی فضیلت ذکر دے

[۲۰۴۴] یوہ ورخ روژہ او یوہ ورخ اظہار

۴۴- (۹۱) [۱] عَنْ أَبِي قَتَادَةَ «أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] فَقَالَ: كَيْفَ نَصُومُ؟ فَقَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ قَوْلِهِ [۳] فَلَمَّا رَأَى عُمَرُ غَضَبَهُ قَالَ [۴] رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَنُعْبُدُ مُحَمَّدًا [۵] نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ غَضَبِ اللَّهِ وَمِنْ غَضَبِ رَسُولِهِ [۶] لَمَّا خَلَّ عُمَرُ وَدُفِّدَ الْكَلَامَ حَتَّى سَكَنَ غَضَبُهُ [۷] فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ مَنْ يَصُومُ الدَّهْرَ كُلَّهُ [۸] قَالَ: "لَا صَامُولًا أَفْطَرُ" [۹] وَأَقَالَ: "لَمْ يَصُومُوا لَمْ يَفْطَرُوا" [۱۰] قَالَ: كَيْفَ مَنْ يَصُومُ يَوْمَيْنِ وَيَفْطُرُ يَوْمًا؟

توجہ [۱] ابو قتادہ رضی اللہ عنہ وایی چے (یوہ ورخ) یو سہری د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم بہ خدمت کپی حاضر شول او پوشتنہ بی خینی وکرہ چے تاسو روژہ خرنگہ نیسی (د دی پہ اوریدو سرہ) د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ مع مبارک د غصی آثار ظاہر شول [۲] حضرت عمر رضی اللہ عنہ وچے

(۱) أخرجه مسلم في كتاب الصيام باب استحباب صيام ثلاثة أيام من كل شهر وصوم يوم عرفة وعاشوراء والاثني عشر (رقم ۱۹۶ - ۱۱۶۲) وأبو داود كتاب الصوم كتاب الصدقات باب الحبس في الدين واللازمة (رقم ۲۴۲۵)

هغه وخت په مجلس کې حاضر وو. د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د غصې کیفیت یې ولید لویو نو سمدستي یې اوویل [۵] مونږ راضي یو د الله تعالی ﷻ په رب کېدو، د اسلام په دین کېدو او د محمد ﷺ په نبی کېدو [۶] او مونږ د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د غضب څخه د الله تعالی ﷻ پناه غواړو [۷] حضرت عمر رضی الله عنه دا جمله بار بار ویله تردې چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم غصه سره شوه [۸] د دې څخه روسته حضرت عمر رضی الله عنه پوښتنه وکړه چې یا رسول الله ﷺ د هغه سړي په باره کې څه حکم دي چې همیشې روژې نیسي [۹] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل نه هغه روژه ونیوله او نه هغه بغیر روژې پاتې شو [۱۰] یا وي فرمایل چې نه یې روژه ونیوله او نه بغیر د روژې دې ربه دي موقع باندې راوي ته شک دي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم لاحصام ولا افطر اوویل یا لم یصم ولم یفطر [۱۱] بیا حضرت عمر رضی الله عنه پوښتنه وکړه چې د هغه سړي په باره کې څه حکم دي چې دوه ورځې یې روژه وي او یوه ورځ یې روژه نه وي؟

[۱] قَالَ: "وَيُطِيقُ ذَلِكَ أَحَدٌ؟" قَالَ: "كَيْفَ مَن يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا؟" قَالَ: "ذَلِكَ صَوْمُ دَاوُدَ" [۲] قَالَ: "كَيْفَ مَن يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا؟" قَالَ: "وَوَدَّتْ أَلِي طَوَّقَتْ ذَلِكَ" [۳] ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "ثَلَاثٌ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَرَمَضَانَ إِلَى رَمَضَانَ [۴] فَيَذَابُهَا مَالُ الذَّهْرِ كُلِّهِ [۵] حَبَابٌ يَوْمٌ عَرَفَةٌ أَحْسِبُ عَلَى اللَّهِ أَنْ يَكْفُرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ وَالسَّنَةَ الَّتِي بَعْدَهُ [۶] حَبَابٌ يَوْمٌ عَاشُورَاءُ أَحْسِبُ عَلَى اللَّهِ أَنْ يَكْفُرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ" "رَوَاهُ مُسْلِمٌ".

توجه: [۱] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې څوک د دې طاقت لري [۲] بیا حضرت عمر رضی الله عنه پوښتنه وکړه چې د هغه سړي په باره کې څه حکم دي چې یوه ورځ یې روژه وي او یوه ورځ یې روژه نه وي [۳] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې دا د حضرت داود علیه السلام روژه ده [۴] د دې څخه روسته حضرت عمر رضی الله عنه پوښتنه وکړه چې ښه د هغه سړي په باره کې څه حکم دي چې یوه ورځ روژه نیسي او دوه ورځې روژه نه نیسي [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم اوویل چې زه دا خوښوم چې ماته دومره طاقت حاصل شي [۶] د دې څخه روسته نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې د یو رمضان څخه دویم رمضان پورې او د هرې میاشتې درې روژې [۷] د همیشې روژو برابر دي (یعنې د دې ثواب د همیشې روژو د نیولو سره برابر دي) [۸] او (د غیر حج په حالت کې) د عرفې روژې خوامانه د الله ﷻ څخه امید دي [۹] چې هغه به د دې روژې په وجه، د هغه تیر کال گناه لري کړی او د دې څخه د وروسته کال گناه به یې هم لری کړی (یعنې یا به یې الله تعالی ﷻ د آینه ده کال د گناهونو څخه محفوظ کړی یا دا که گناهونه ځینې وشي نو معاف به کړل شي) [۱۰] او د یوم عاشورا د روژې په باره کې هم ماته د الله ﷻ څخه امید دي چې هغه به د دې روژې په بنا د تیر کال گناه لري کړی (مسلم)

جل القنات: ① بعلی: دلته استفهام تقدیری دی اصل کنسی داسی دی اَنقُولَ ذَلِكْ وَیَعْلَمُ آیا نه داسی وی او ددی خوک طاقت لرلی شی؟ ⑦ وَذَدْتُ اَنی اُخْبِتُ وَتَمَنَّتْ یعنی ره حوسود او خواش نرم ⑧ اُخْبِتُ امید لرم. ⑨ بَلَّغْ اورزوی. لرې کړی

نهیلات: قوله: كَيْفَ تُصَوِّرُ:

ه تپوس گولو په طریقه کښې فلطی: ۱- سائل له داسی سوال نه وو کول پکار ځکه چه هغه د نبی پاک ﷺ د عبادت د کیفیت پوښتنه کړې ده حالانکه داسی نه وو کول پکار بلکه دهغه دپاره مناسب وه چه دخپل احوال مطابق نی د روژې ساتلو سوال کړې وی ځکه چه د رسول کرم ﷺ معامله خو میلمنوسره هم وه او عامو مسلمانانو ته د وحی امانت رسولو معامله هم مخې ته وه د وحی تحمل هم کول وو او د ازواج مطهرات معاملات هم وو الغرض د حضور پاک په عبادت کښې قلت هم د مصلحت لاندې وو او په کثرت کښې هم مصلحت وو دې دپاره چه په قلیل او کثیر عبادت کښې د امت د هر یوکس دپاره نمونه جوړه شی هم په دې وجه حضور پاک خفه شو. بیا د دغه سائل سوال د نبوت د آدابوهم خلاف وو ددې وجو هاتو په وجه حضور پاک سخت خفه شو.

ه حضرت عمر رضی الله عنه د تپوس گولو صحیح انداز: ۱- حالانکه حضرت عمر رضی الله عنه چه د حضور پاک نه کوم سوال کړې وو هغه بالکل هم دغه سوال دې کوم چه دې سړی تپوس کړې وو لیکن د سوال انداز بدل وو. انداز مناسب وو د کوم جواب چه حضور پاک ورکړو ویدد هذا الکلام: یعنی حضرت عمر رضی الله عنه چه د دین کوم اقرار او د شیطان د پنه کومه دعا غوښتلې او د ایه نی یوشان لوستله تردې چه د حضور پاک غصه کمه شوه هم دغه طریقه به صحابه کرامو او خاص کر حضرت عمر رضی الله عنه اختیاروله

قوله: لَصَامَوْلًا أَنْطَرُ:

ه مذکورہ جملې په مفهوم کښې دوه اقوال: ۱- ① ددې یو مطلب خودادې چې دا بد دعاده ② دا د دغه سړی د حالت متعلق خبردې چه نه هغه روژه اوساتله ځکه چه د شریعت د حکم مطابق د نه ساتلو د وجې نه به هغه ته نه ثواب ملاوېږي اونه نی افطار او کړو ځکه چه په حقیقت کښې خو هغه روژه اوساتله او په ظاهره نی نه څه او خورل اونه نی څه او ځکل

ه مسلسل پوره کال روژه په ساتلو کښې دوه اقوال: ① احنافو محقق ابن همام رضی الله عنه فرمائی چه د تول کال روژې ساتل مکروه تنزیهی دی ځکه چه په دې سره د بدن کمزوری راځی د کوم د وجې نه چه سړی د نورو عبادتونو او جهادونه پاتې کیږی په کوم سره چه دا اشاره ملاوېږی که یوسړی کمزوری کیږی نه نو دهغه دپاره دا روژې جائز دی د یرو زیاتو صحابه کرامو به د پوره کال روژې ساتلې او صرف پنځه ممنوعه ورځې به نی پریخودلې.

② شوافع حضرات فرمائی چه د عمل دا ضائع کیدل دهغه سړی دپاره دی چه د پوره کال

أَيَّ أَيَّامِ الشَّهْرِ يَصُومُ، رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: [۱] د بی بی معاذہ عدویہ پہ بارہ منقول دی چې هغې د بی بی عایشی رضی اللہ عنہا څخه پوښتنه وکړه [۲] چې آیا رسول الله ﷺ به هره میاشت درې ورځې تغلی، روزي نیولي؟ هغه وفرمایل چې هو [۳] بی بی معاذہ وایي، بیا ما د هغې څخه پوښتنه وکړه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د میاشتي په کومو ورځو کې روزه نیوله؟ [۴] هغې وفرمایل چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د میاشت په څه خاص ورځ کې د روزي نیولو اهتمام نه کولو، یعنی په کومه ورځ چې به یې غوښتل روزه به یې نیوله، څه خاص ورځ مقرر نه وه. مسلم

طالقات: - لَمْ يَكُنْ تَنَالِي: پړواه به نه کېدله.

تصحیلات:

قوله لَمْ يَكُنْ تَنَالِي مِنْ أَيَّ أَيَّامِ الشَّهْرِ يَصُومُ:

په میاشت کې په درې روزو نیولو تګلایغونه: ددې حدیث نه معلومه شوه چه د ایام بیض د پاره د تاریخونو تعین مناسب نه دي بلکه د میاشتي په هریو تاریخ کې یې روزې ساتلوسره به د ایام بیض حق اداسی. خو بیا هم د پیرو زیاتو احادیثونه تعین هم ثابت دي او د ایام بیض نوم هم مشهور دي او په امت کې ایام بیض یو پخوانی اصطلاح هم ده. لهذا داپه عمل سره ژوندی ساتل دیر مناسب دی.

[۲:۴۷] د شوال شپږ روزې نیول

۲۴۰- (۱۲۱) وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّهُ حَدَّثَهُ [۱] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "مَنْ صَامَ مَضَانَ [۲] ثُمَّ أَتْبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ كَانَ كَصِيَامِ الدَّهْرِ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمہ: [۱] د ابو ایوب انصاري رضی الله عنه څخه روایت دي چې هغه د خپل راوي څخه چې د هغه نوم عمرو بن ثابت دي، دا حدیث بیان کړو [۲] چې رسول الله ﷺ وفرمایل کوم سړي چې د رمضان روزي ونيسي [۳] بیا د هغې څخه روسته د شوال په میاشت کې شپږ روزي هم ونيسي نو هغه به د همیشه روزو نیونکو په شان وي (مسلم).

تصحیلات: قوله: ثُمَّ أَتْبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ:

د شوال روزو په تسلسل او القطع کې دوه اقوال: - د شوال شپږ روزې په دې صحیح اوصریح حدیث سره ثابتې دي.

① د وړوکی اخترنه پس دا په شوال کې په جدا جدا توګه هم ساتلې شی بعضې فقهاؤ

(اخرجه مسلم فی کتاب الصیام/باب استحباب صوم سته ایام من شوال ابتغاءً لرمضان (رقم) ۲۰۴ - (۱۱۶۴) وابدود کتاب الصوم/باب فی صوم سته ایام من شوال (رقم) ۲۴۳۳) والترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلی الله علیه وسلم/باب ما جاء فی صیام سته ایام من شوال (رقم) ۷۵۹) وابن ماجه کتاب الصیام/باب صیام سته ایام من شوال (۱۷۱۶) والدارمی ومن کتاب الصوم/باب فی صیام السته من شوال

حدا جدا سنل اولی گر خولی دی

② و متصل سنل هم جائز دی بعضی اتصال اولی گر خولی دی

تطبیق: - تطبیق داسې کیدی شی چه کوم خانی خلق اتصال رمضان سره گډوډه والې گنری اونویت نردې راؤرسی چه بعضی نادانان د وړوکی اختر په ورځ وانې - نحن الى الآن لمبات عدداً - نویه داسې صورت کښې جدا والې اولی دی او که چرې د اختلاط صورت نه پیدا کیری او خلق په شک کښې نه راځی نو اتصال اولی دی

ه شوال روژو نیولو کښې د گراحت قول: - امام مالک رحمته الله علیه د شوال شپږ روژې ساتل مکروه نیکلی دی په موطن کښې فرمائی - ما رنت احدا من اهل العلم بصوماً - یعنی په عوامو کښې خو مشهوره ده لیکن ما په علماؤ کښې دا روژې ساتل نه دی لیدلی د احنافو د علماؤ نه علامه ابن همام رحمته الله علیه په حواله د امام ابو یوسف رحمته الله علیه او ابو حنیفه رحمته الله علیه دا مکروه لیکلی دی

ه گراحت ه قول تطبیق: - ملا علی قاری رحمته الله علیه داسې فیصله فرمائی - قالوا بكرة للباطن وجوبها - کذا فی المرقات ج ۲ ص ۵۴۵

بهر حال د صحیح او صریح حدیث په موجود گنې کښې د شوال د روژو نه انکار کول خو ډیر نونی جرات دي چه د یو عالم ډېاره هم مناسب نه ده لیکن عوام الناس دي روژو سره د التزام معامله شروع کړې ده لکه چه پورته د ملا علی قاری رحمته الله علیه نقل کړې شوې عبارت نقل کړې دي چه یونادان وانې - نحن الى الآن لمبات عدداً - نو داسې خارجي عوارض او خارجي منکر اتود وجې نه کیدی شی چه امام مالک رحمته الله علیه او ابن همام رحمته الله علیه دي ته مکروه و نیلی دی

په حرمینو کښې ه شوال د روژو اهتمام: - نن صبا په حرمین شریفین کښې د دي روژو دومره اهتمام کیږي چه یو سړی ته دا خیال هم نه راځی چه د رمضان میاشت ختمه شوې ده د پشمې او روژې ماتی هم دغه شان بندوبست او هم هغه شان اهتمام کیږي لکه څنگه چه په رمضان کښې کیږي دي ته په کتوسره د احناف فقهاء او امام مالک رحمته الله علیه په اقوالو پوهیدې شی بهر حال دا غلو یو عارضی او خارجي معامله ده د صریح او صحیح حدیث حکم په خپل خانی دي

[۲۰۴۸] په اخترونو او اهام تشریق کښې د روژې نیولو معافیت

۱-۲۰۴۸ (۱۳۱) وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: [۲] «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَالْآخِرِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الصوم باب صوم يوم الفطر (رقم ۱۹۹۱) ومسلم كتاب الصيام باب النهي عن صوم يوم الفطر ويوم الاضحى (رقم ۱۴۱) - (۱۱۳۸) وابوداود كتاب الصوم باب في صوم العبدین (رقم ۲۴۱۷) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في كراهية الصوم يوم الفطر والنحر (رقم ۷۷۲) وابن ماجه كتاب الصيام باب في النهي عن صيام يوم الفطر والاضحى (رقم ۱۷۲۱) والدارقطني كتاب الصوم باب النهي عن الصيام يوم الفطر ويوم الاضحى

ترجمہ: [۱] ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ راوی دی [۲] چې رسول الله ﷺ د فطر او نحر وړو کي اختر او لوي اختر، په ورځ د روژي نيولو څخه منع فرمايلي ده، بخاري مسلم.

تفهيمات:

دوه: عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَالْأَضَى:

په پنځو ورځي کې، روژي نيولو معافيت: - په دې ورځو روژه نيولو سره د الله ﷻ د طرفه چې کومه ميلمستيا شوې وي دهغې نه اعراض لازمېږي په دې وجه دا ممنوع ده حاصل دادي چې پنځي ورځې داسې دي چې په هغې کې روژه نيول حرام دی د عيد الفطر په ورځ يوم النحر او ددې نه پس درې ورځې لقله عليه الصلاة والسلام لا تصوموا في هذه الايام فذهب ائمه اكل وشرب وباعال،

په ايام معنوه کې، دلته په متونو کې اختلاف: - په دې ورځو کې چې د روژي نيولو نذر او منلو ① د امام صاحب رحمته الله عليه په نزد به دده نذر صحيح شی البته دا کس دې په دې ورځ روژه نه ساتي بلکه په بله ورځ دې روژه اوساتي

② د امام شافعي رحمته الله عليه په نزد په دې ورځو کې نذر منل صحيح نه دی

[۲۰۴۹] دا خبرو نو په ورځ د روژي نيولو معافيت

۲۰۴۹- (۱۳۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "لَا صَوْمَ فِي يَوْمَيْنِ الْفِطْرِ وَالْأَضَى" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ: [۱] ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] دوه ورځې، يعنی دوه موقع، داسی دی چې په هغې کې روژه (جائز) نه ده د وړو کي اختر په ورځ او د لوی اختر (خلور) ورځې، يعنی ددی الحجه دلسم تاريخ څخه تر ديارلسم تاريخ پورې، (بخاري مسلم)،

تفهيمات:

قوله: لَا صَوْمَ فِي يَوْمَيْنِ الْفِطْرِ وَالْأَضَى:

په دوو ورځو کې، روژي نيولو معافيت: - دوو ورځو نه مراد دوه قسمه ورځې دی لهذا بقر عيد نه مراد يوم النحر او د ذی الحجې يوولسمه دولسمه او ديارلسمه ورځې روژه نيول هم ممنوع دی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الصوم / باب صوم يوم النحر (رقم- ۱۹۹۵) وسلم فی کتاب الصیام / باب النهی عن صوم يوم الفطر ويوم الاضی (رقم- ۱۴۰ - (۸۷۷) کتاب الصوم / باب فی صوم العیدین (رقم- ۲۴۱۷) والترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فی کراهية الصوم يوم الفطر والنحر / رقم- ۷۷۱) وابن ماجه کتاب الصیام / باب فی النهی عن صیام يوم الفطر والاضی (رقم- ۱۷۲۲)

[٢٠٥] ایام تشریق او خوراک حکماک

٢٠٥- (١٥١) عَنْ بُيُثَّةَ الْمَدَلَنِيَّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٢]: «أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلِ وَشُرْبٍ وَذِكْرِ اللَّهِ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: [٢] نبیسه هذلی وایې چه رسول الله ﷺ وفرماییل [٢] چې ایام تشریق د خوراک خېښاک او د الله تعالی ﷻ یادولو ورځې دي (مسلم)

حل القاف: ① التَّشْرِيق: دا د شرق نه دې، شرق د نمر راختلوته وانی ای گاتوانتږتوتَ فَبِمَا نَحْنُ أَنْصَاحِي عَرَبٌ خَلَقُوا بِهِ دُ قَرْبَانِي د غوښې ټکړې جوړولوسره په نمرکښې اوچولې هم په دې مناسبت سره ددې ورځونوم ایام تشریق شو

سهيلات:

قوله: أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلِ وَشُرْبٍ:

په لونی اختر او وړوکی اخترکښې الله تعالی د مسلمانانو دپاره د میلمستیا انتظام کړې دي لهذا دالله تعالی د دسترخوان نه خوراک خوړلونه ډډه کول دیرزیا ت نامناسب دی په دې وجه شریعت په دې ورځ روژه ساتل منع کړل

قوله: أَيَّامُ التَّشْرِيقِ:

دایام التشریق مصداق اوجه تسمیه: - دا د ذوالحجې یولسم دولسم او دیارلسم تاریخونوته وانی د بعضې روایاتو زیاده: - په یور وایت کښې د "ويعال" الفاظ هم دی کوم چه د جماع په معنی کښې دی په یور وایت کښې "وذكر الله تعالی" الفاظ دی په کوم سره چه اشاره ملاوېږي چه مسلمان له پکار دی چه هغه دې په خپله ډیره خوشحالی کښې هم دالله تعالی د ذکر نه غافل پاتې نه شی

[٢٠٥] اذ نفلی روژو دپاره د جمعې د ورځې د تخصیص حکم

٢٠٥- (١٦١) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٢]: «لَا يَصُومُ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا أَنْ يَصُومَ قَبْلَهُ أَوْ يَصُومَ بَعْدَهُ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: [٢] د ابوهریره رضی الله عنه روایت دي چې رسول الله ﷺ (د نهی تنزهی په طور)

(١) اخرجه مسلم في كتاب الصيام / باب تحريم صوم أيام التشريق (رقم: ١٤٤ - ١١٤١) وابدوداد كتاب الصوم . باب النهي أن يخص يوم الجمعة بصوم (رقم: ٢٤٢٠) والتزمذی كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في كراهية الصوم يوم الفطر والنحر (رقم: ٧٧١) وابن ماجه كتاب الصيام / باب في النهي عن صيام يوم الفطر والأضحي (رقم: ١٧٢٢) (٢) اخرجه البخاري كتاب الصوم / باب صوم يوم [ص: ٤٢] الجمعة (رقم: ١٩٨٥) ومسلم كتاب الصيام / باب كراهية صيام يوم الجمعة منفرد (رقم: ١٤٧ - ١١٤٤) وابدوداد كتاب الصوم . باب النهي أن يخص يوم الجمعة بصوم (رقم: ٢٤٢٠) والتزمذی كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في كراهية صوم يوم الجمعة وحده (رقم: ٧٤٣) وابن ماجه كتاب الصوم . باب النهي أن يخص يوم الجمعة بصوم (رقم: ٢٤٢٠)

و فرمايل [۴] په تاسو کې دې څوک د جمعي په ورځ روژه نه نيسي [۵] البته داسې روژه نيولې شي چې د هغې څخه يوه ورځ مخکې يا يو ورځ وروسته هم روژه اونيسي. بخاري مسلم تفهيمات:

قوله: لَا يَصُومُ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ

د جمعي ورځ په روژې سره د خاص کولو کراهت: - مطلب دادې چې صرف د جمعي په ورځ دې روژه نه ساتي بلکه د جمعي ورځ سره دې زيارت ياد خالي ورځ هم يو خانې کړې او که ددې دواړو ورځو يعنې زيارت او خالي او ورسره د جمعي روژه هم اوساتي نو دا بهتر دې په حديث کښې صرف د جمعي د ورځې دروژې نيولو د ممانعت ذکر فرمايلې شوې دې دا د نهې تنزيهې په طور دې

[۲۰۵۲] د جمعي په ورځ روژه نيول

۲۰۵۲- (۱) [۱۴۱] عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۱] «لَا تَخْتَصُمُوا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ بَيْنَ يَمِينِ الْيَأْلَى [۲] وَلَا تَخْتَصُمُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ بَيْنَ الْأَيَّامِ [۳] إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي صَوْمٍ يَصُومُهُ أَحَدُكُمْ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دي چې رسول الله ﷺ و فرمايل [۲] په ټولو شپو کې يواځې د جمعي شپه د عبادت خداوندي د پاره مه مخصوص کوي [۳] دغه شن په ټولو ورځو کې يواځې د جمعي ورځ د روژې نيولو د پاره مه مخصوص کوي [۴] هو که په تاسو کې د چا د روژې په مينځ کې چې هغه يې د مخکې څخه نيسي جمعه راشي، نو بيا يواځې د جمعي د ورځې په روژه نيولو کې څه حرج نشته، (مسلم)

تفهيمات:

قوله: وَلَا تَخْتَصُمُوا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ:

د جمعي ورځ د عبادت د پاره د مخصوص کولو د ممانعت وجوهات: - يعنې يو سرې دې د جمعي ورځ د روژې د پاره نه خاص کوي او که د جمعي نه وړاندې يا وروستو والا ورځې هم روژه ساتي نو بيا صحيح ده ځکه چه په دې صورت کښې تخصيص پاتې نه شو شيخ تورېشتي رحمته الله عليه فرماني شريعت په دوو وجوهاتو سره جمعه د عبادت د پاره مخصوص کولو ممانعت کړې دې

① نصارى د هفتې ورځ د تعظيم عبادت او روژې د پاره خاص کړې ده او يهودو د اتوار ورځې د عبادت او خاص کړ د روژې د پاره خاص کړې ده. اسلام د جمعي ورځ د روژې د پاره د خاص کولو ممانعت او کړو دې د پاره چه يهود او نصارى سره مشابهت رانه شي

① چه کله الله تعالى د جمعی ورځ د یوڅو عبادتونو سره خاص کړه او د هغتي نورې ورځې نې هم د څه نه څه خصوصي اعمالو سره خاص کړې نو بالکل مناسب نه وه چه د الله تعالى تخصیص سره یو انسان نخصیص او کړی ، یعنی د تخصیص عباداتو حق صرف الله تعالى حل شته ته حاصل دي .

د ملا علی قاري وائي :- ملا علی قاري رحمته الله علیه د اکلام نقل کړې دي او د دې نه پس نې فرمایلي دي چه د یو حکم حکمت یا مصلحت پېژندل د بنده کار نه دي د بنده شان سره خو دا ښایي چه هغه دا اعتراف او اعلان او کړی چه زموږ کار هر یو حکم منل او په هغې عمل کول دي .
قوله : يوم الجمعة :

په حدیثونو کښې د تعارض اشکال :- دلته دا سوال راپیدا کیږي چه د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه یو روایت دي چه صاحب مشکوة په فصل ثانی کښې ذکر کړې دي کوم چه حدیث خبر ده . دې په هغې کښې په واضح توګه د جمعی په ورځ د روژې ساتلو د تخصیص بیان دي . **وقد گن بقصوم الجمعة** اوس په دې دواړو احادیثو کښې تعارض دي ددې څه جواب دي ؟
د اشکال جوابونه :- ① ددې سوال دوه جوابونه دي .
په ټولې فرمې چه دا سوال خو په هغه خلقو دي چه د جمعی د تخصیص نه مني احتاف خود جمعی تخصیص مني . ملا علی قاري رحمته الله علیه په مرقات کښې د علامه ابن همام رحمته الله علیه په حواله سره داسې لیکي : **قال ابن الهمام** ولا بأس بصوم يوم الجمعة منفرداً عندانی حنیفة ومحمد وجمعا لله .
ملا علی قاري رحمته الله علیه هم لیکي چه دانهې تنزیهی ده .

② ملا علی قاري رحمته الله علیه دا جواب هم ورکړې دي چه حضور پاک کوم ممانعت فرمایلي دي هغه د شفقت اورحمت په بنیاد باندې دي چه په جمعه کښې نور عبادتونه مثلاً غسل دي سعی ده خطبه اوجمعه ده اوس که چرې روژه هم دي عبادتونو سره یوځای کړې شی نو په مشقت کښې به پریوځي .

③ ملا علی قاري رحمته الله علیه دا جواب هم ورکړې دي چه حضور پاک په دې وجه ممانعت او فرمایليو چه هسې نه خلق د جمعی د ورځې روژه واجب اونه گنري . ملا علی قاري رحمته الله علیه د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه روایت ته ترجیح ورکوي په هغې کښې د تاویل انکار کولو سره لیکي چه **بطل ظاهرة الاطلاق** المذمومة لانه لا یکره افراد صومه (اشعة المعات)

④ د عبادت دپاره د جمعی د تخصیص ممانعت او کراهت په دې صورت کښې دي چه یو سړي یو نیک عمل د جمعی د فضیلت دپاره روستو کوي مثلاً صدقه ده یا څوک روژه ساتي هغه په نورو ورځو کښې شاته کوي او د جمعی د ورځې پورې رسولو سره دغه نیک عمل په جمعه کښې د ثواب د زیاتوالي دپاره خاص کوي دا په دې وجه منع دي چه په دې

کسی د عقیدې د حراستی خطر ده

- ① بهرحال نور انمه حضرات د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه په روایت کسې نوسل کوی او وانی چه په دې کسې ځان له د جمعې روزه مراد نه ده بلکه دې سره دویمه ورځ یو ځانی کول مراد دی
- ② شیخ عبد الحق رحمته الله علیه په اشعة اللمعات کسې لیکلی دی چه د جمعې د تحصیص معانعت وجه داده چه په نورو ورځو کسې عبادت پرینخو دې شی ځکه چه عبادت خو هروخت کول پکار دی صرف د جمعې پورې خاص کول مناسب نه دی اشعة اللمعات
- [۲۰۵۲] د جهاد په سفر کسې د روزې ساتلو حکم

رو. ۱- (۱۸) [وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - "مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بَعَدَ اللَّهُ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: د ابو سعيد خدری رضی الله عنه څخه روایت دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایې: کوم سړي چې د الله تعالی په لار کې یعنی د جهاد په وخت یا دا چې خالص د الله رب العزت د پره یوه ورځ روزه ونیوله ع الله تعالی تعالی به د هغه مخ یعنی د هغه ذات د دوزخ د اور څخه د اوب کالو د مسافت په اندازه لرې وساتي (بخاری مسلم)

حل القفان: - ① بَعَدَ اللَّهُ: لرې به نهې کړی الله پاک (په لحاظ د مسافت سره) ② خَرِيفٌ: خریف د ځوان مومنه وانی دلته ترې کال مراد دي

تفهيمات:

قوله: مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ:

د موم په مصداق کسې دوه اقوال: - ① یعنی دې دوه مشقوتونه برداشت کړی یود جهاد مشقت او بل د روزې مشقت نودې ځکه د جهنم څخه لرې کولې شی

② یا ددې نه مراد هغه روزه ده کومه چې د الله تعالی درضا دپاره اوساتلې شی (مرقة ج ۲ ص ۲۹۹)

قوله: سَبْعِينَ خَرِيفًا:

د خریف ذکر کولو کسې نکته: - د اویاو کالو د مسافت بقدر به دده مخ د جهنم نه لرې کړې شی دلته نهې صرف خریف په دې وجه خاص کړو چې په دې کسې میوې او پټی وغیره پخېږی او هم په دې باندې د کال خاتمه کیږی (مرقة،

(أخرجه البخاری کتاب الجهاد والسير/باب قول الله عز وجل: {قُلْ هَلْ تَرَوْنَ بَنِي إِدْرِى الْحَسَنِينَ} [التوبة: ۵۲] والحرب/سجل (رقم: ۲۸۰۴) ومسلم کتاب الصيام/باب فضل الصيام في سبيل الله لمن يطيقه، بلا ضرر ولا نفوت حق (رقم: ۱۶۷ - ۱۱۵۳) والترمذي في كتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/ ما جاء في فضل الصوم في سبيل الله (رقم: ۱۶۲۳) والنسائي كتاب الجنائز/باب: ثواب من صام يومًا في سبيل الله عز وجل وذكر الاختلاف على سهيل بن أبي صالح في الخبر في ذلك (رقم: ۲۲۴۴) وابن ماجه كتاب الصيام/باب صيام ستة أيام من شوال (رقم: ۱۷۱۷)

[۲۰۵۴] به اعمال و کتب اعتبار اختیارول

س- (۱۹) «وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «يَا عَبْدَ اللَّهِ! انْزِعْ أَخْبَرَ أَنَّكَ تَصُومُ النَّهَارَ وَتَقُومُ اللَّيْلَ» فَقُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: «فَلَا تَفْعَلْ: صُمُّوا الطُّيُورَ وَقُمُّوا نَوْمَهُ» [۲] فَإِنْ جَسَدُكَ عَلَيْكَ حَقًّا [۳] وَإِنْ لَعِينُكَ عَلَيْكَ حَقًّا [۴] وَإِنْ لَزُوجُكَ عَلَيْكَ حَقًّا [۵] وَإِنْ لَزُفْرُكَ عَلَيْكَ حَقًّا [۶] لَا صَامَ مِنْ صَامِ الدَّهْرِ [۷] صَوْمُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ صَوْمُ الدَّهْرِ كِلَاهُ [۸] صُمْ كُلَّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ [۹] وَأَقْرَأَ الْقُرْآنَ فِي كُلِّ شَهْرٍ [۱۰] قُلْتُ: إِنِّي أَطِيقُ أَكْثَرَهُمْ ذَلِكَ [۱۱] قَالَ: «صُمْ أَفْضَلَ الصُّومِ، صَوْمُ دَاوُدَ صِيَامُ يَوْمٍ مَرَّةً وَفَتْرًا فِي كُلِّ سَبْعٍ لَيَالٍ مَرَّةً، وَلَا تَزِدْ عَلَى ذَلِكَ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ۱- عبدالله ابن عمرو بن عاص رضی اللہ عنہ وایي چې، یوه ورځ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ماته وفرمیل ۲- اي عبدالله! آیا ماته دا اطلاع نه ده رسیدلي؟ (يعني ماته دا معلومه شوي ده چې ته روزانه د ورځي، روژي نیسي او په هره شپه کي، پوره شپه د الله جل جلاله په عبادت او ذکر او تلاوت کي مشغول اوسي؟ ما عرض وکړو چې هو یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دغه شان ده ۳- نبی کریم صلی الله عليه وسلم راته وفرمایيل چې داسې مه کوه بلکه روژه هم نیسه او بغیر روژي هم اوسه د شپي عبادت خداوندي هم کوه او اوده کپړه هم ۴- ځکه چې ستا بدن هم په ت حق لري: نو خپل بدن په ډیر مشقت او ریاضت کي مه مبتلا کوه چې په بیمارۍ او هلاکت کي پریو نه ځي ۵- ستا د سترگو هم په تا حق دي (نو د شپي اوده کپړه هم چې سترگي آرام او سکون بیامومي) ۶- ستا د ښځي هم په تا حق دي (نو د هغی سره شب باشي او صحبت او مباشرت هم کوه) ۷- ستا میلمه هم په تا حق لري (نو د هغه سره مجلس کوه، د هغه خاطر او مهمانداری کوه او د هغه سره په خوراک څښاک کي شریک کپړه) ۸- کوم سړي چې همیشه روژه ونیوله هغه (لکه چې، روژه ونه نیوله) (البته، په هره میاشت کي دري ورځي روژي د همیشه روژو برابرې دي) ۹- نو په هره میاشت کي دري ورځي (يعني د ایام بعض یا مطلقاً دري ورځي، روژي نیسه) ۱۰- او دغه شان په هره میاشت کي قرآن وایه (يعني په یوه میاشت کي یو ځل قرآن ختموه، یوه سپاره د ورځي شوه) ۱۱- ما عرض وکړو چې زه د دې څخه زیات همت لرم ۱۲- نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمایيل چې بیا بهترینه روژه چې روژه د داود عليه السلام ده، ده هغه نیسه د هغې طریقه دا ده چې یوه ورځ روژه نیسه او یوه ورځ روژه مه نیسه ۱۳- او په اووه ورځو (يعني په یوه هفته، کي قرآن ختموه او په دې کي اضافه مه کوه (يعني په نفل روژو نیولو او په قرآن شریف ختمولو کي د مذکورې بالا تعداد او مقدار څخه زیاتوالی مه کوه، بخاري مسلم، حل الفتا: ۱- اطلق: طاقات او همت لرم

(۱) اخرجه البخاري كتاب الصوم / باب حق الجسم في الصوم (رقم ۱۹۷۵) / ومسلم كتاب الصيام / باب النهي عن صوم الدهر لس نصره به او فوت به حقا اولم يخطر بالعبدين والتشريق، ويان تفصيل صوم يوم، وإظهار يوم (رقم ۱۸۲) - (۱۱۵۹) وأبو داود كتاب الصوم / باب في صوم الدهر تطوعاً (رقم ۲۸۲۷) كتاب الصدقات / باب الحبس في الدين واللازمة (رقم ۲۸۲۷)

تفصیلات:

قوله: فَلَا تَقْلُ: صَوْمًا قَلِيلًا:

ه مذکور حدیث پس منظر :- حضرت عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہما کہ کلمہ وادہ او شو نوخہ مودہ پس دھغوی پلار حضرت عمرو بن العاص رضی اللہ عنہما کہ خیلہ اینگور نہ تپوس او کپو زما خونی خنگہ دی؟ اینگور جواب ورکرو دیر بنہ نیک سرے دی توله ورخ روژہ ساتی او توله شبہ تہجد کوی پہ دی اشارہ سرہ حضرت عمرو بن العاص رضی اللہ عنہما پوہہ شو چہ پہ حقوق زوجیت کنبی مہ خونی کوتاہی کوی ہفہ لارو ددی خبری شکایت نی حضور پاک تہ او کپو دی دپارہ چہ حضور پاک دھغہ خونی پوہہ کپی چنانچہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حضرت عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہما تہ او فرمائیل ولہ ماتہ ددی خبر نشتہ چہ تہ توله ورخ روژہ ساتی او توله شبہ تہجد کوی؟ ہفہ اقرار او کپو پہ دی باندی حضور پاک ہفہ پہ اعتدال باندی د راوستو دپارہ او فرمائیل چہ د اعتدال لار اختیار کرہ خکہ چہ ستاہ ذمہ دیر زیات حقوق دی دھغی ادا کول ہم ضروری دی۔ لہذا پہ عبادت کنبی خونہ دومرہ کوتاہی کول پکار دی چہ عملی ژوندون تہ دی نقصان وی اونہ دومرہ زیاتی او سختی پکار دہ چہ د انسان ٔول طاقتونہ مفلوج پاتی شی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دہریو خیز نوم اخستو سرہ دھغی لار خودنہ او کرہ

الفصل الثاني

[۲۰۵۵] دوشنبی اوزارت دورخی درووضیلت

۲۰۵۵- (۲۰) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [۱] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسَ»، رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَافِظُ.

ترجمہ: [۱] ام المؤمنین بی بی عایشہ رضی اللہ عنہا فرمائی [۲] چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بہ دوشنبی او جمعرات پہ ورخ نغلی روزی نیولی (ترمذی نسائی، حل الثقات :- ۱) الاثنین: د گل ورخ پیر، دوشنبہ، ۲) الخمیس: د زیارت ورخ جمعرات، پنج شنبہ.

تفصیلات:

قوله: يَصُومُ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسَ:

پہ ہفتہ کنبی ہ دو روزو ورخو روزی نیولی فصیلت :- پہ دی حدیث پاک کنبی د زیارت او د دوشنبہ دورخی د روزی نیولی فصیلت بیان شوے دی

(۱) أخرجه الترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في صوم يوم الاثنين والخميس (رقم - ۲۱۵) والنسائي كتاب الصو باب صوم النبي صلى الله عليه وسلم بأبي هو وأمى. وذكر اختلاف الناقلين للخبر في ذلك (رقم - ۲۳۶۱) وابن ماجه كتاب الصيام باب صيام يوم الاثنين والخميس (رقم - ۱۷۳۹)

[۲۰۵۶] اد نبي عليه السلام خوشي روژي

۲۰۵۶- (۱) [۲۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «تُعْرَضُ الْأَعْمَالُ يَوْمَ
الْإِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ [۲] فَأَجِبْ أَنْ تُعْرَضَ عَلَيْكَ وَأَنْتَ صَائِمٌ» "رواه الترمذي".

تو جمع: [۲] د ابو هريره رضي الله عنه خسه روايت دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] د دوشنبی او
جمعرات په ورځ، د الله رب العزت په بارگاه کې، عمل پيش کول کيږي [۲] ځکه زه خوښوم
چې کله زما عمل پيش کيږي نو چه زما روژه وي (ترمذي،
حل اللغات: - [۱] تُعْرَضُ: پيش کولې شي

تسهيلات:

قوله: تُعْرَضُ الْأَعْمَالُ يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ:

د عمل اوزيارت په ورځ د الله تعالی په دربار کښې د اعمالو پيشي: - فرستې د انسان د هرې ورځې
اعمال ليکي او پورته ئې اوړي بيا د زيارت او پير په ورځ د الله تعالی دربار کښې هغه
اعمال پيش کولې شي. لهذا دا حديث هغه حديث سره معارض نه دي په کوم کښې چه
نيولی شوی دی چه د انسان روزانه اعمال د الله تعالی مخکښې پيش کولې شي

[۲۰۵۷] د ايام البيض روژي

۲۰۵۷- (۱) [۲۲] وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «يَا أَيُّهَا ذَرُّ إِذَا أَصَحَّ مِنَ الشَّهْرِ
ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ [۳] فَصُمْ ثَلَاثَ عَشْرَةٍ وَأَرْبَعَ عَشْرَةَ وَخَمْسَ عَشْرَةَ» "رواه الترمذي والنسائي".

تو جمع: [۳] ابو ذر رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] اي ابو ذره، که ته په مياشت کې
دري روژي نيول غواړي [۳] نو په ديار لسم [۱۳] څوار لسم [۱۴] پنځلسم [۱۵] په دغو ورځو
کې روژه نيسه (ترمذي نسائي،

تسهيلات:

قوله: فَصُمْ ثَلَاثَ عَشْرَةٍ... الخ:

په هره مياشت کښې درې ورځې د نفل روژې ساتلو د پرې طريقې نقل دی ليکن بهتر
او افضل هم دغه دی چه دغه دي د ايام بيض روژې وی دکوم مصداق چه د هرې مياشتې
ديار لسم څوار لسم او پنځلسم ورځ ده لکه چه زير بحث حديث کښې ددې تصريح او
وضاحت کړې شوې دي د ايام بيض معنی ده سپينه او روښانه ورځ چونکه په هره مياشت

(۱) اخرجه الترمذي في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في صوم يوم الاثنين والخميس (رقم -
۷۱۷) والدارمي في ومن كتاب الصوم باب الصوم في السفر

(۲) اخرجه الترمذي في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم رقم الحديث ۷۶۱ والنسائي في السنن رقم
الحديث ۲۴۲۲

کسی به دی تاریخونو کسی سپور منی نه تر قنی نه رسیدو سره نه رو بسانه وی به دی وجه دی نه ايام بيض اوونيلي شو لهذا هر مسلمان له پکار دی چه هغوی دی د استجاب به توگه ددی روزي اهتمام او کړی د اهل تصوف اود هغوی خانقاهی نظام کسی ددی روزو ډیر لونی هنام وی مدرسو کښې طالبان او عالمان هم دا روزي ساتی په کلو کښې کوزونو کښې ښخي ددی ډیر اهتمام کوی لیکن د تبلیغی جماعت لونی لونی خلق په عام توگه دا روزي نه پیژنی ځکه چه هغوی د اعمالو دنوره ډیره غږه وی او عمل کم کوی

[۲۵۸] د جمعې په ورځ د نفلی روزي ساتلو جواز

۲۵۸- (۲۳) (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعُودٍ قَالَ: [۱] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ مِنْ غُرَّةِ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ [۲] وَكَلَّمَا كَانَ يُفِطُّ الْجُمُعَةَ»، رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالتَّسَائِيُّ، وَرَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ إِلَى ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ.

ترجمه: ۱- عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه فرمایي [۱] چې رسول الله صلی الله علیه و آله به د هري میاشتی به شروع کي به دري ورځو کي روزه نیوله [۲] او داسي به ډیر کم کیدل چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم به د جمعې په ورځ روزه نه وه نیولي (ترمذي نسائي: او ابوداؤد دا روایت تر شته ایم پورې نقل کړي دي

حل التفات:- ① غُرَّة: أي أوله: د میاشتې رومبني ابتدائي ورځې ② قَلَّمَا: ډیر کم

تحليلات:

قوله: «وَكَلَّمَا كَانَ يُفِطُّ الْجُمُعَةَ»:

د تعارض اشكال: - مخکې احاديث تیر شوي دي چې د جمعې په ورځ نفلی روزه نیول نه دی پکار حالانکه دا حديث دهغه احاديثو برعکس معلومېږي؟

د اشكال دوه جوابونه: - ① ددی حديث مبارك تاويل دادې چې نبي کریم صلی الله علیه و آله به د جمعې نه يوه ورځ مخکښې روزه نیوله او يوه ورځ به نې روستور روزه نیوله

② دا چې صرف د جمعې په ورځ روزه نیول نبي کریم صلی الله علیه و آله سره خاص وو لکه څنگه چې د وصال روزي نبي کریم صلی الله علیه و آله د پاره مخصوص وې خو د تاويل دهغه حضراتو د مسلک پيش نظر دې کړم چې صرف د جمعې په ورځ نفلی روزه نیول مکروه گنړی

[۲۵۹] د هفتي او مياشتي په مختلفو ورځو کښې د روزو نيولو مسنونيت

۲۵۹- (۲۳) (۲) وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [۱] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ مِنَ الشَّهْرِ السَّبْتِ وَالْأَحَدَ وَالْإِثْنَيْنِ [۲] وَالْأربعاءَ وَالْأربعاءَ وَالْخَميسَ»، رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الصوم / باب في صوم الثلاث من كل شهر (رقم- ۲۴۵۰) و الترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلی الله علیه وسلم / باب ما جاء في صوم يوم الجمعة (رقم- ۷۴۲) و التساني كتاب الصلوم / صوم النبي صلی الله علیه وسلم بأبي هو و أمي. و ذکر اختلاف الناقلين للخبر في ذلك (رقم- ۳۳۶۸)

(۲) اخرجه الترمذي في كتاب الصوم عن رسول الله صلی الله علیه وسلم / باب ما جاء في صوم يوم الجمعة (رقم- ۷۴۶)

توجه: (۱) سی سی عایشه رضی الله عنها فرماید [۲] چې رسول الله صلی الله علیه و آله به په خنځي میاشت کې د همدې، یکشنبې، دوشنبې په ورځ [۳] او خنځي میاشت کې د سه شنبې امنګل یا چهارشنبې اېده او زیارت اجمرات په ورځ روژه نیوله. (ترمذي)

حل المسئلة: ① الثبوت د خیالی ورځ هفته، شنبه، ② الأحد، اتوار، یک شنبه، ③ الإثنين: د کال ورځ، بېر، دوشنبه ④ الثلاثاء: د نهې ورځ، امنګل، سه شنبه، ⑤ الأربعاء: د چارشنبې ورځ ⑥ الخميس: د زیارت ورځ، جمعرات، پنج شنبه.

تسهيلات: قوله: بِصَوْمِ مِنَ الشَّهْرِ الثَّبُوت:

د عالي (شنبه) په ورځ نفلي روژه نیول: - ماقبل حديث کښې د جمعي په ورځ د روژې نیولو ذکر و او په دې حديث مبارک کښې د هفتې د باقی ورځو باريه کښې ذکر کړې شوې دي نو د دې نه معلومه شوه چې رسول اکرم صلی الله علیه و آله به د هفتې د ټولو ورځو روژې نیولې چوکه ټولې د الله جل جلاله ورځې دي په دې وجه رسول اکرم صلی الله علیه و آله د مناسب نه کنترول چې په ځينو ورځو روژه کړي او په ځينو روژه او نه ساتي يادې باريه کښې رسول اکرم صلی الله علیه و آله د عدل او اعتدال لاره اختيار کړې وه.

[۲۰۶۰] د نفلي روژو ابتداء، د دوشنبې يا د زیارت د ورځې څخه

۲۰۶۰- (۱) (۲۵) وَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: [۲] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَأْتُرُنِي أَنْ أَصُومَ ثَلَاثَةً يَأْتِي مِنْ كُلِّ شَهْرٍ [۳] وَأَهْلُ الْإِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ»، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَ النَّسَائِيُّ.

توجه: ① بي بي أم سلمه رضی الله عنها وايي [۲] چې رسول الله صلی الله علیه و آله به ماته حکم کولو چې په هره میاشت کې درې روزي نېسم [۳] اودهغې شروع د دوشنبې يا د زیارت د ورځې څخه کوم، ابوداود نسائي.

تسهيلات: قوله: وَالْخَمِيسُ:

جمعرات یعنی زیارت ورځې ته وانی دلته لفظ "واو" او په معنی کښې دې یعنی چه شروع د کومې ورځې نه هم وی که د پېر د ورځې نه وی يا د زیارت د ورځې نه وی مګر په میاشت کې درې ورځې روژه ساتل پکار دی.

[۲۰۶۱] د حکم زوړی د وېرې د صوم الدهر لپولو معانفت

۲۰۶۱- (۱) (۲۶) وَ عَنْ مُسْلِمِ بْنِ الْغَزْزِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَوْسَمَ بْنَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ صِيَامِ الدَّهْرِ، قَالَ: "إِنْ أَهْلَكَ عَلَيْكَ حَقٌّ [۲] صُمَّ مَضَانُ وَالَّذِي يَلِيهِ [۳] وَكُلُّ أَرْبَعَاءَ وَخَمِيسٍ [۴] فَإِذَا آتَيْتَ قَدْ

(۱) اخرجہ ابوداود فی کتاب الصوم . باب من قال الاثنین والخمیس (رقم- ۲۵۵۲) والنسائی کتاب الصوم / باب کیف يصوم ثلاثة ايام من كل شهر. وذكر اختلاف السافلین للعمر فی ذلك (رقم- ۴۱۹) م
(۲) اخرجہ ابوداود فی کتاب الصوم / باب فی صوم شوال (رقم- ۲۵۳۲) والترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلی الله علیه و آله عليه وسلم / باب ما جاء فی صوم يوم الأربعاء والخمیس (رقم- ۷۴۸)

مَنْ الدَّهْرُ كُنْهُ، رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

ترجمه: ① مسلم قرشي (رحمه الله) وایي چې ما یا بل سړي د رسول الله (ﷺ) څخه د همیشه روژه په باره کې پوښتنه وکړه ② نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایيل چې په تا ستا د اهل و عیال هم حق دي ③ نو په رمضان کې او په هغه ورځو کې چې د رمضان سره متصل دي یعنی د شش عید اشوال شپږ روژې، روژې نیسه ④ او زیات څخه زیات، په هره چهارشنبه و زیارت روژه نیسه ⑤ که تا دا روژې ونیولي نو پوهه شه چې همیشه روژې دي و نیولي ابو داود ترمذي،

جل الفات: ① الذکر: زمانه، همیشه

تفهيمات:

قوله: عَنْ صَيَّارِ الدَّهْرِ:

د موم الدهر په حکم کښې دوه صورتونه: ① مطلب دادې چې د همیشه روژې ساتلو سره ضعف راځي او په دې سره نه صرف دا چې د حقوقو په ادا کولو کښې خلل راځي بلکه دنورو عباداتو په ادا کولو کښې هم نقصان او حرج راځي هم په دې وجه همیشه روژه ساتل مکروه دی

② چې کوم کس ته ضعف نه راځي نو هغه دپاره همیشه روژه ساتل مکروه نه دی بلکه مستحب دی د اشان د همیشه روژې ساتلو د ممانعت باره کښې چې کوم احادیث منقول دی په هغې کښې او هغه مشانځو او سلفو په عمل کښې چې د همیشه روژې نې ساتلې په هغې کښې دا مذکوره بالاتاویل سره تطبیق راځي.

یو بل لکول: ③ - د احم کیدیشی چې دې ځانې کوم حدیث مبارک نقل شوې دې هغه رسول کریم (ﷺ) ددې نه وړاندې فرمائیلې وی او په هغې کښې دا و نیلې شوی وو چې په هره میاشت کښې درې روژې ساتلو باندې د همیشه روژو ثواب ملاوېری

د بزرگانو په عمل او احادیثو کښې تطبیق: ④ - د همیشه روژې نیولو ممانعت باوجود بعضې بزرگانو همیشه دپاره روژې نیولی دی کوم چې په ښکاره د احادیثو مخالفت دې خود دې په مینځ کښې به تطبیق داسې کولې شی چې د همیشه روژې نیولو ممانعت په هغه صورت کښې دې چې د ضعف سبب گرځي او هغه ضعف په حقوق واجبه کښې د کوتاهی سبب گرځي او که یوکس همیشه دپاره روژې نیسی خو په هغه کښې ضعف نه پیدا کیږي او په حقوق واجبه کښې د کوتاهی سبب نه گرځي نو په داسې صورت کښې په کښې څه کرهت نشته

[۲۰۶۲] په عرفات كښې د روژې نيولو كراهت

۲۰۶۲- (۱) «وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (۲) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - نَهَى عَنْ صَوْمِ يَوْمِ عَرَفَةَ بِعَرَفَةَ»
رواه أبو داود.

توجه: [۱] ابو هريره رضي الله عنه وايي [۲] چې رسول الله ﷺ په عرفات كې د عرفې په ورځ د روژې نيولو څخه منع فرمايلي ده (ابوداود).

حل الفتا: - [۱] يوم عرفة: د ذی الحجهې نهمې ورځ ته عرفه وائي.

تفسيرات:

فوله نهى عن صوم يوم عرفة بعرفة:

په عرفات كښې د عرفې په ورځ د روژې نيولو د كراهت وجه: - د عرفات په ميدان كښې حاجيان صاحبان راجمع كيږي په دې ورځ په ډير محنت او مشقت سره د الله تعالى په وړاندې په ژبا وژارني سره دعا كول ذكر كول او په تلبيه كښې مشغول كيدل الله تعالى ته ډير زيات خوښ دى لهذا كه په دې ورځ حاجى روژه اوساتي نودغه اعمالو ته به نقصان اورسى حاجى كمزورې كيدو سره د الله تعالى په وړاندې عاجزى او زارى اونه كړې شى په دې وجه په دغه ورځ د حاجيانو دپاره روژه ساتل مكروه تنزيهى دى د حاجيانو نه علاوه د نورو مسلمانانو دپاره د عرفې د ورځې د روژې ډير زيات ثواب دې په دې كښې مستى نه دى كول پكر او د حاجى دپاره دا كراهت تنزيهى دې.

[۲۰۶۲] د خيالى ورځ د روژې دپاره د خاص كولو معافيت

۲۰۶۲- (۲) «وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدٍ عَنْ أَخِيهِ الصَّمَاءِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «لَا تَصُومُوا يَوْمَ النَّبِ إِلَّا فِيما افترض عليكم» [۱] فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا لَمْ تَلْحَاقُوا عَنِينَهُ أَوْ عَوْدٌ شَبِيهُهُ فَلْيَمُضُّهُ». رواه أحمد وأبو داود والترمذي وابن ماجه والدارمي.

توجه: [۱] عبدالله بن بريد رضي الله عنه د خپلي خور بي بي چې د هغې نوم صماء رضي الله عنها دې، څخه نقل كوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] تاسو خلق دپواخي، د خالي په ورځ روژه مه نيسئ خو دا چې په دې ورځ روژه نيول ضروري وي [۳] كه په تاسو كې يو سړي د روژې د ماتولو د پاره، د انگورو د پوستكې يا د ونې د لرگي څخه سوا څه بيا نه مومي نو هغه دې وژوي (احمد، ابوداود، ترمذي، ابن ماجه، دارمي).

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الصوم / باب في صوم يوم عرفه بعرفة (رقم: ۲۴۹۰) وابن ماجه كتاب الصيام / باب صيام يوم عرفه (رقم: ۱۷۳۲)

(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الصوم - باب النهي أن يهضم يوم السبت بصوم (رقم: ۲۴۹۱) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في كراهية صوم يوم السبت (رقم: ۷۵۴) وابن ماجه كتاب الصيام / باب ما جاء في صيام يوم السبت (رقم: ۱۷۲۶)

طريقه: ① لَمَّا أَتَى فِتْرَةَ دُوسِي بِيَسْتَكِي تَهْلَاءَ، وَأَتَى ② عِنَّةَ أَيْ شِعْرَةَ الْعَنْبِ دَا عِنَّةَ تَه دَا نَكُورِ
 رَهْ مَرْدَه ③ غُذَّ لِرْگِه، چوکه ④ لَمَّا نَفَقَهُ أَيْ لَکَه پَانَسَابَه یعنی په غایبویو کسی دې اوجوی
 ه رَوِي مَقْصُور تَقَارُفَ - رَاوی نوم عبدالله بن بسر دې اود مازن قبیلې سره تعلق ساتی
 دوی د دوی پلار، مور، ورور، حضرت علی رضی الله عنه او خور حضرت صحماء تولو ته د نبی کریم
 پیغمبر د لیدو شرف حاصل شوي دي
 نبی کریم پیغمبر دوی ته د اوږد عمر دعا کړې وه د دوی نه ۵۰ روایات منقول دي بخاری او
 مسند یو یو روایت نقل کړي دي

وفات: د سیر عالمان فرماني چه دوی ناخاپه د اودس کولو په دوران کښې وفات شوي
 وو چونکه نبی کریم پیغمبر د دوی دپاره د اوږد عمر دعا کړې وه نو په شام یا په حمص کښې
 په ۸۸ هجری کښې وفات شوي وو په دغه وخت کښې د دوی عمر ۹۴ کاله وو بعضي
 علماء نو سل کاله لیکلي دي نور حالات به د سیر په کتابونو کښې اوگوري:

نهیلات:

قوله: (إِلْمَاءَ عِنَّةٍ):

د تقارفي اشکال: - دې نه مخکښې روایت نمبر ۲۴ ته معلومېږي چه دهفتي په ورځ روژه منع
 نه ده بلکه راتلونکي حدیث نمبر ۲۰۸ کښې خود روژې ساتلو حکم دې دې دپاره چه ديهودو
 مخالفت اوشي لیکن دلته په دې روایت کښې د معانعت ذکر دې چه په ظاهره تعارض دې
 د تقارفي اشکال جوايونه: - ① دې نهی او کراهت نه مکروه تنزیهی مراد دې چه په حقیقت
 کښې د اولی او غیر اولی خبره ده یعنی دهفتي په ورځ روژه ساتل اولی نه دی که څوک نهی
 ساتی نو جائز ده

② دا معانعت دامت دپاره دې چه په روژه ساتلو سره ددې ورځې د تعظیم احتمال دې څکه
 چه دا ديهوديانو د عبادت ورځ ده يهوديان سره ددې چه په دې کښې عبادت نه کوی بلکه
 په دې ورځ اختر کوی لیکن بیا هم معانعت په دې وجه دې چه په روژه ساتلو سره ددې
 ورځې د تعظیم احتمال دې اودا احتمال د حضور پاک په روژه نیولو کښې نه وو نوروژه
 ساتل د حضور پاک خصوصیت دې او نه ساتل ددې امت خصوصیت دې
 [۲۰۶۴] د الله تعالی په لار کښې د یوې ورځې روژې نیولو فضلت

۳۰۳- (۲۹۹) [۲۹۹] وَعَنْ أَنَسٍ أَمَامَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲۹۹] "مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ
 اللَّهِ حَمَلَ اللَّهُ يَمِينَهُ وَبَيَّنَّ النَّارَ عَقْدًا [۲۹۹] كَمَا بَيَّنَّ السَّمَاءُ وَالْأَرْضَ" «رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ»

(مشأته تهذيب (۱۵۵) والباية والنهاية (۷۵۱۹) وشذرات الذهب (۱۱۱۱۱) اسد الغابة (۱۸۳۳) و مرآة الجنان (۷۸۱۱) وغيره)
 (اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل الجهاد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / ما جاء فی فضل الصوم فی سبيل الله
 (رقم- ۱۹۲۴)

توجه: [۱] ابو امامه (رضی اللہ عنہ) راوی دے چے رسول اللہ (ﷺ) وفرمایا [۲] کوم سرے د اللہ (ﷻ) پہ لڑ کے یوہ ورخ روزہ ونیسی اللہ تعالیٰ (ﷻ) بہ د هغه او د دوزخ د اور په مینخ کې یو داسې خندق جائل کړي [۳] چې د آسمان او زمکې د درمیانی فاصلې برابر به وي (ترمذی).
حل القفان:- ① غنڈغا ائی جہاں اشہدہا: خندق کندی ته وائی، مراد ترې ماع او پرده ده، اولری وائی ترې مراد دی

تسهيلات

قوله من صام يومًا في سبيل الله:

د فی سبیل الله اول مصداق:- د فی سبیل الله لفظ د حج د سفر ذیابره ونیلې شی او د علمه سفر بندې ډیر ثواب هم ددې نه مراد کیدې شی لیکن ددې اول مصداق جهاد دې "ای فر سبیل الله الجهاد".

[۲۰۶۵] په ژمی کښې د روژې نیولو غنیمت

۲۰۰۰- [۳۰] (۱) وَعَنْ عَامِرِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "الْفَيْمَةُ الْبَارِدَةُ الصُّومُ فِي الشَّيْءِ" [۳] رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ مُرْسَلٌ.

توجه: [۱] د عامر ابن مسعود (رضی اللہ عنہ) څخه روایت دي چې رسول الله (ﷺ) وفرمایا [۲] یخ غنیمت، یعنی بغیر ستريا او مشقته ثواب موندل، په ژمی کې روژي نیول دي، [۳] احمد ترمذی امام ترمذی (رحمہم اللہ) فرمایي چې دا حدیث مرسل دي (ځکه چې د بعضې حضراتو په نزد عامر ابن مسعود صحابي نه دي بلکه تابعي دي).

حل القفان:- ① الفیمة: گټه، فائده. ② الباردة: یخنی، یخه. ③ الشئ: یخنی، د یخنی موسم

تسهيلات

قوله الفیمة الباردة: الخ:

د غنیمت بارده وضاحت:- د غنیمت بارده نه هم دغه مراد دې چه محنت کم دې او ثواب زیات دې ځکه چه په یخنی کښې تنده کمه لگی نو روژه په آساشی سره نیولې کیدې شی ورځې هم وږې وی نو کم خرج بالانشین روژه ده

۲۰۰۱- [۵۰] وَذَكَرَ حَدِيثَ أَبِي هُرَيْرَةَ مَا مَنِ اتَّامَرَ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ فِي بَابِ الْطَّهْرِ.

توجه: [۱] اود ابو هريره (رضی اللہ عنہ) روایت ما مَنِ اتَّامَرَ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ قرآني په باب کې ذکر شوي دي

الْفَضْلُ الثَّالِثُ

[۲۰۶۷] اَدْعَاشُورِی د ورځې د روژې پس منظر

۱۰۰۰ (۳۱۱) عَنْ أَبِي عُبَّاسٍ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَدِمَ الْمَدِينَةَ [۱] فَوَجَدَ الْيَهُودَ صِيَامًا يَوْمَ عَاشُورَاءَ [۲] فَقَالَ هُمُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَا هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي تَصُومُونَهُ؟» فَقَالُوا: هَذَا يَوْمٌ عَظِيمٌ أَتَى فِيهِ مُوسَى وَقَوْمُهُ [۳] وَغُرَّقَ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ فَصَامَهُ مُوسَى شُكْرًا، فَفَضَّلَ نَصُومَهُ [۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «فَضَّلْتُ أَحَقَّ وَأَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ» [۵] فَصَامَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمایا چې رسول الله ﷺ مدینې ته تشریف راوړ [۲] د یهودین یې د عاشوري په ورځ په روژه نیولو باندې ولیدل [۳] رسول الله ﷺ د هغوی څخه پوښتنه وکړه چې د دې ورځې څه خصوصیت دي چې تاسو روژه نیسئ [۴] یهودیان وویل چې دا ډیره عظیمه (لویه) ورځ ده په دې ورځ الله تعالی ﷻ موسی عليه السلام او د هغه جماعت ته نجات ورکړي وو [۵] او فرعون او د هغه قوم یې غرق کړل نو حضرت موسی عليه السلام د شکر په طور په دې ورځ روژه نیولې وه او مونږ هم په دې ورځ روژه نیسو [۶] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې ستاسو په مقابلې کې مونږ موسی عليه السلام ته زیات ترې و او د هغه د طرف څخه په طور د شکر د روژې نیولو، زیات حقدار یو [۷] نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم پخپله هم د عاشوري په ورځ روژه ونیوله او نورو ته یې هم د روژې نیولو حکم وفرمایلو (بخاري مسلم)

حل الفات: ① عاشوراء: د محرم لسمه ورځ

تصحیلات:

قوله: فَصَامَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ:

د حدیث پس منظر: - دا واقعه د هجرت د ابتدائی ورځو ده په هغه وخت کښې صحابه کرامو ته نبی کریم ﷺ د عاشوري د ورځې د روژې حکم ورکړې وو هغه حکم وجوبی وو بیا د رمضان فرضیت سره دا منسوخ شوه بیا صحابه کرامو ددې روژې متعلق تپوس او کړو نو نبی کریم ﷺ او فرمائیل چې که راتلونکی کال ژوند وو نو دهمې ورځې روژه به ساتو ددې نه مراد دا کیدې شی چې د نهمې او لسمې دواړو روژه به نیسم

د نبی علیه السلام د موسی علیه السلام سره موافقت: - واضحې دې وی چې د حضرت رسول کریم ﷺ د عاشوري د ورځې روژه نیول د موسی علیه السلام سره د موافقت په وجه دی د

(۱) اخرجه البخاری کتاب الصوم/باب صیام یوم عاشوراء (رقم- ۲۰۰۴) و مسلم کتاب الصیام/باب صوم یوم عاشوراء (رقم- ۱۲۷) - (۱۱۳۰) و ابوداود کتاب الصوم/باب فی صوم یوم عاشوراء (رقم- ۲۴۴۴) و ابن ماجه کتاب الصیام/باب صیام یوم عاشوراء (رقم- ۱۷۳۴) و الدارمی فی ومن کتاب الصوم/باب فی صیام یوم عاشوراء

متابعیت به وجه نه دی زموږ د نبی کریم ﷺ شان ډیر اوجت دی هم په دې وجه رسول کریم ﷺ ته د اسب کرامو علیهم السلام د موافقت کولو فرمایلی شوی دی او نورو انبیاء کرامو علیهم السلام ته د رسول کریم ﷺ سره د متابعت کولو فرمایلی شوی دی لکه څنگه چې حضرت رسول کریم ﷺ فرمایلی دی چې که موسی علیه السلام ژوندې وې نو هغه سره بل هیڅ صورت نه وې صرف دا چې زما متابعت به نې کولو [۲۰۶۸] دشنبه او یکشنبه په ورځ د روژې نیولو مسنونیت

۲۰۰۸- (۳۳۱) [۴] وَعَنْ أَمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَصُومُ يَوْمَ النَّبِثِ وَيَوْمَ الْأَحَدِ أَكْثَرَ مَا يَصُومُ مِنَ الْأَيَّامِ» [۵] وَيَقُولُ: "إِنَّمَا يَوْمَا عِيدٍ لِلْمُشْرِكِينَ" [۶] فَأَنَا أَحِبُّ أَنْ أَغْلِقَهُ» [۷] رَوَاهُ أَحْمَدُ.

توجه: [۴] بي بي ام سلمه رضی الله عنها فرمایی [۵] چې رسول الله ﷺ به په نورو ورځو کې د روژو نیولو په نسبت د خالي او اتوار په ورځ زیاتي روژې نیولي [۶] او فرمایل به یې چې دا دواړه ورځي د مشرکانو د پاره د اختر د ورځي دي (چې په دې کې هغوی روژه نه نیسي) [۷] نو زه دا خوښوم چې زه په دې ورځو کې د روژې نیولو سره د هغوی مخالفت وکړم (احمد)

تسهيلات:

نوله يَوْمُ يَوْمِ النَّبِثِ وَيَوْمَ الْأَحَدِ.. الخ:

په حديثينو کېني تقارفي: - سوال دادي چه دې نه وړاندې حديث نمبر ۲۰۰۳ کېني په واضحه توگه سره د هفتې د ورځې د روژې معانعت دې نودلته ددې څنگه اجازت دې؟

تطبیق: - ددې جواب دادي چه د حديث نمبر ۲۰۰۳ تعلق امت سره دې اولدلته د جواز تعلق د حضور پاک د ذات اقدس سره دې هلته د امت خصوصیت دې اولدلته د نبی کریم ﷺ خصوصیت دې

قوله: إِنَّمَا يَوْمَا عِيدٍ لِلْمُشْرِكِينَ:

په یهودیانو د مشرکانو د اطلاق وجه: - یهودیان په دې وجه مشرکان او گرځولي شو چه هغوی حضرت عزیر علیه السلام د الله تعالی خونی گرځولي او عیسایان په دې وجه مشرکان دی چه هغوی حضرت عیسی ته د الله تعالی خونی وانی

[۲۰۶۹] د رمضان نه وړاندې د عاشورې د روژې تاکید

۲۰۰۹- (۳۳۱) [۴] وَعَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَأْمُرُ بِصِيَامِ يَوْمِ عَاشُورَاءَ [۵] وَيَتَعَاهَدُ ثَاغِدَةً [۶] فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ لَمْ يَأْمُرْنَا وَلَمْ يَنْهَنَا عَنْهُ [۷] وَلَمْ يَتَعَاهَدْ ثَاغِدَةً» [۸] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

(۱) اخرجه احمد في السنن ۳۲۶/۶

(۲) اخرجه مسلم في كتاب الصيام/باب يوم عاشوراء (رقم) ۱۲۵ - (۱۱۲۸)

ترجمه: [۱] جابر ابن سمرة رضی اللہ عنہ فرماید [۲] چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به مخکي، مونږ ته د عاشوري په ورځ د روژې نيولو حکم راکولو [۳] او د دې ترغيب به يې راکولو [۴] او د دې ورځې د راتلو په وخت به يې زموږ خبر گيری کوله، يعنې د عاشوري ورځ چې به راتنډي شوه نو د دې د روژې نيولو نصيحت به يې راته کوله [۵] خو کله چې د رمضان روژې فرض شوي نو نه نبي کریم صلی الله عليه وسلم مونږ ته د دې روژې د نيولو حکم وکړو او نه يې د دې څخه منع کړلو [۶] او نه يې د دې ورځې د راتلو په وخت زموږ خبر گيری وکړله. مسله **هل القنن:-** [۷] أَيُّ بَرَكَاتٍ؟ مونږ ته به نې ترغيب راکولو، راتيزولو به نې [۸] يَعْقُظُ هَذَا أَيْ يَحْضَرُ ووتی: حَالَتُ زموږ خبر گيری به نې کوله او زموږ د حال لحاظ به نې ساتلو.

تسهيلات:

نو: - د دې حديث شرح په د بل حديث په تسهيل کيږي ذکر ده

[۲۰۷۰] سنت مؤکده روژې

۱۰۰- (۱۳۳) وَعَنْ حَفْصَةَ قَالَتْ: [۱] «أُرِيتُمْ لَمَّا يَدْعُو النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] حَبْرَ عَشُورٍ أَوْ لَعْنَةٍ [۳] وَثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ [۴] وَرَكْعَتَانِ قَبْلَ الْفَجْرِ»، رواه النسائي.

ترجمه: [۱] بي بي حفصه رضی اللہ عنہا فرماید [۲] چې څلور څيزونه داسې دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به نه ترک کول (ځکه چې سنت مؤکده دي) [۳] اول د عاشوري د ورځې روژه، دويم د عشره ذي الحجه، يعنې د ذي الحجه د ابتدايي نهه [۴] ورځو روژې [۵] دريم د هري مېشتې درې روژې [۶] څلورم د فجر (سحر) څخه مخکې دوه رکعاته (د فجر دوه سنتونه، نسائي). **هل القنن:-** [۷] أَيُّ لَعْنَةٍ يُدْعَى؟ يعنې نبي کریم صلی الله عليه وسلم به نه پريځودل [۸] عَشُورًا: د محرم د مياشت لسمه ورځ، [۹] القنن: وَالرَّكْعَتَانِ الْعَمْرُتَانِ أَيَّامٍ فَجَارًا: د عشر نه مجازاً د ذي الحجه پرمې لس ورځې دي.

تسهيلات:

قوله: وَالْعَمْرُ:

د يوم النحر د روژې حکم: - دلته اگر چې په حديث کيږي د ذوالحجې د لسو ورځو د روژو ترغيب دې په کومو کيږي چې يوم النحر يعنې د لوني اختر ورځ هم شامله ده خو د نورو نصوصو څخه ثابته ده چې د کال په پنځو ورځو کيږي روژې نيول مکروه تحریمی دی چې په هغې کيږي د لوني اختر ورځ هم شامله ده نو دا به اووايو چې دلته يوم النحر تغليباً ذکر شوي دي نور په حقيقت کيږي په کيږي يوم النحر شامل نه ده.

(۱) اخرجه النسائي في كتاب الصوم / باب كيف يصوم ثلاثة ايام من كل شهر. وذكر اختلاف الناقبين للغير في ذلك / رقم - ۲۸۱۶

ترجمہ: [۳۴] ابوہریرہ رضی اللہ عنہ خُذْ خُذْ روایت دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا کہ اگر کسی روزہ رکعت دی اور بدن رکعت روزہ نبول دی، ابن ماجہ

نعمات:

قوله: وَزَكَاةُ الْجَسَدِ الْمَوْمَرِ

پہ روزہ د زکات الجسد د اطلاق وجہ: - یعنی د هر خیزد بارہ زیانوالی او پاکوالی وی د بدن رب نوالی پہ روزہ سرہ کیری خکہ چه پہ روزہ کنبی د خوراک د کموالی دوجی نہ پیری رب نی بیمارنی لری کیری یوماهر د اکثر ماته اوونیل چه د ایام بیض د روژو پابندی سرہ سړی د شوگر نه محفوظ کیری هم دغه شان پہ دی روژو سرہ سړی د گت هو نو د نجاست نه محفوظ پتی کیری نو پاکوالی د گناہونو نه راخی لهذا د زکوٰۃ د پاکوالی پوره مفہوم پہ روزہ بندی صادق دی په دی وجہ دی ته زکوٰۃ الجسد اوونیلې شو

یہنی کنبی یو روایت دی چه حضور پاک او فرمایا کہ اللہ تعالیٰ د بنی اسرائیلو یونی ته وحی راو نیگلہ چه خپل قوم ته خبر ورکړه چه کوم سړی زما د خوشحالو لوډ پرہ پہ یوه ورځ کنبی روژہ ساتی نوزہ صرف دا نه چه د هغه بدن صحت مند ساتم بلکه هغه ته د پیرزیت ثواب هم ورکوم

[۲۰۷۲] د گل اوزیارت (دوشنبه او جمعرات) د روژې فضیلت

۱۰۰- (۳۴) وَقَعَتْهُ «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- كَانَ يَصُومُ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ تَصُومُ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ فَقَالَ: "إِنَّ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ يُغْفَرُ اللَّهُ فِيهِمَا لِكُلِّ مُسْلِمٍ لَزِدْهُمَا جَرَيْنِ" يَقُولُ: دَعْنِمَا حَتَّى يَصْطَلِحَا» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمہ: [۳۴] ابوہریرہ رضی اللہ عنہ خُذْ خُذْ روایت دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به د گل او د زیارت پہ ورځ روزہ نیولہ [۳۵] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته عرض وشو چې یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ته اکثر د گل اوزیارت پہ ورځ روژې نیسي: [۳۶] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا کہ اگر کسی زیارت هغه ورځی دی چې په هغی کې اللہ رب العزت هر مسلمان ته بخشنه کوي علاوه د هغه دوو کسانو څخه چې ترک تعلقات یې کړي وي [۳۷] نو اللہ تعالیٰ جل جلالہ د هغوی په بارہ کې فرستو ته چې د آثارو د ظاہریدو په وخت د بدیو په ختمولو مامورې وی، فرمایي چې دوی پریردی تردی چې دوی په خپلو کې صلح اوکړی د هغی څخه روسته به د دوی مغفرت کیري، احمد، ابن ماجہ،

طه القرآن: - ۱۰۰- مَا جَرَيْنِ أَيُّ قَاطِعَيْنِ. د تشبہ صیغه ده. تعلق پر یخودونکی ⑦ دَعْنِمَا: أَيِ التَّكْنِصَا یسی پریرده دواړه. ⑧ يَصْطَلِحَا: چه دواړه خپلو کنبی صلح اوکړی

تسهيلات:

قوله: إِنَّ يَوْمَ الْإِثْمَيْنِ وَالْغَيْبِ يَغْفِرُ اللَّهُ فِيهِمَا كُلَّ مُسْلِمٍ

د کل اوزیات په ورځ وروژه نیوکلی مغفرت۱- صاحب د مرقا فرماني چې د گل دوشنبه او د جمعرات په ورځ د هغه مسلمانانو بخښنه کيږي کوم چې په دې دواړو ورځو کښې دروښي نیولو عادی وي

قوله: إِلَّا ذَا الْحَاجَّتَيْنِ، يَقُولُ: دَعَمَاءُ حَتَّى يَضْطَلَّحَا

په دیني غرض د مسلمان سره د توک تعلق حکم:- یعنی بې دڅه وجې نه تعلق قطع کوونکي او که تعلق قطع کول د دین په وجه وي نو په دې کښې گنجانش شته دې په دې وجه نه د عید نه وي او که قطع تعلق د دنیاوی امورو په وجه وي نو درې ورځونه زیات جائز نه دي حرام دي

[٢٠٧٤] ذَالله تعالیٰ د خوشحالو لودپاره نفلی روژې نیول

٢٠٧٤- (٣٨) [٧] عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [٢] «مَنْ صَامَ يَوْمًا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ - بَعْدَهُ اللَّهُ مِنْ جَهَنَّمَ كَعَبْدٍ غَرَّابٍ طَائِرٍ [٣] وَهُوَ قَرْمٌ حَتَّى مَاتَ هَرَمًا» [٤]. رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَرَوَى النَّبِيُّ فِي شُعْبِ الْإِيمَانِ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ قَيْسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -

توجه: [٧] د ابوهريره رضي الله عنه څخه روايت دي چې رسول ﷺ وفرمايل [٢] کوم سړي چې د الله رب العزت د رضا او خوښۍ د خاطر په يوه ورځ روژه نيسي [٣] نو الله تعالی ﷻ هغه د دوزخ څخه د هغه الوتونکي کارغه د مسافت په اندازه لرې ساتي [٤] چې بچي وي او د بودا کيدو سره مر شي احمد، بیهقي،

حل اللسان:- ① بَعْدَهُ اللَّهُ: لري نې ساتی الله تعالی. ② غَرَّابٍ: کارغه ③ قَرْمٌ أَوْ صَغِيرٌ: یعنی وړوکي، بچي وي ④ هَرَمًا: بودا

تسهيلات:

قوله: كَعَبْدٍ غَرَّابٍ طَائِرٍ

د کارغه سره د تشبیه نکته۱- ونیلي شی چه د کارغه عمر زر کاله وی بل د هغه الوت هم تیزوی اوس غوراو کړنی چه د عمر د شروع نه واخله تر آخر بوداوالی پورې چه کله کارغه یوشان الوزی نو هغه به څومره فاصله اووهی؟ څومره فاصله چه هغه وهی هم د هغې د اندازې برابر الله تعالی روژه دار د دوزخ نه لرې ساتی

(١) اخرجه البیهقي فی شعب الايمان عن سلمة بن قيس

هروژه دار خوب عبادت - بیهقی کہنی یوزوایت دی حضوریاک فرمایلی دی چه د روژه دار وده کیدل عبادت دی دهغه خاموشی تسبیح ده دهغه عمل دوچند کیږي دهغه دعا قبوله ده اودهغه گناهونه معاف دی

د طرائی نه نقل دی د کوم خلاصه چه داده الله تعالی سره یوه خوانچه ده په کوم کسی چه قسه قسه نعمتونه دی کوم چې د چا په خیال کې هم نه ده راغلي اونه چا دهغه صحیح تعریف اوریدلی دی اونه چا په سترگو، کتلی دی دغه خوانچې ته به صرف روژه دار کینی

(اللهم ارزقنا ما بين رسولك من النعم)

[٤] بَابُ (فِي الْإِطَارِ مِنَ التَّطَوُّعِ)

باب د نفی روژې ماتول

خلاصة الباب :-

فيه سبعة أحاديث مشتملة على ثلاث مسائل:

① جواز نية الصوم قبل نصف النهار:

② عدم الإفطار عند وجود الطعام : ٢، ٣، ٤، ٧.

③ جواز الإفطار لعذر : ١، ٤، ٥.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[٢٠٧٥] په ورځ کښې د نفی روژې د نیت کولو صحت

هـ-٢- (١) [١] عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: [٢] «دَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ذَاتَ يَوْمٍ [٣] فَقَالَ: (هَلْ عِنْدَكُمْ شَيْءٌ؟) فَقُلْنَا: لَا» [٤] قَالَ: (فَإِنِّي إِذَا صَائِمٌ) ثُمَّ أَتَانَا يَوْمًا آخَرَ [٥] فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَهْدِي لَنَا حَيْثُ [٦] فَقَالَ: (أَرَيْنِيهِ فَلَقَدْ أَصْبَحْتُ صَائِمًا) فَأَكَلْتُ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه: [١] د مؤمنانو موربي بي عایشه رضی اللہ عنہا فرمایي [٢] چې ږیوه ورځ، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ماکره تشریف راوړو [٣] او وي فرمایلي چې آیا ستا سره د خوراک، څه شته؟ ما عرض وکړو چې نا [٤] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایلي چې ما اوس روژه نیولي ده بیا د دې څخه روسته په بله ورځ یې تشریف راوړو او پوښتنه یې وکړه چې ستا سره د خوراک څه شې شته؟ [٥] نو ما اووویل چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مونږ ته حیص (حلو)، په هدیه کې راغلي دي [٦] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایلي چې راوړه ماته یې اوښایه (په ما یې وخوړوه) ما سحر

(١) اخرجه مسلم فی کتاب الصیام/باب جواز صوم النافله بنیة من النهار قبل الزوال. وجواز فطر الصائم نفلاً من غیر عذر.(رقم ١٧٠ - (١١٥٤) وابوداود فی کتاب الصوم/باب فی الرخصة فی ذلک (رقم-٧٥٥) والنسائی کتاب الصیام البیة فی الصیام والاختلاف علی طلعة بن یحیی بن طلحة فی خبر عائشة فیہ (رقم-٢٢٢٢)

روژه یونانی وه بیا ئێنی کریم صلی الله علیه وسلم ههغه شیره جی قهوزی به بنیر او عویر
کشی گهری کرپی شی و خوهر له مسله
هل الثابت :- ① خنسی ای قهز قهزوت بهنسی و نایه کهوری جه نویری و بنیر سه به خدی کپی شی و
خلود ترپ جوهر شی ههقی نه جیس وائی
تسهلات :

قوله: فَيَسِّرْ إِذَا صَابَ:

دورخم، دقتلی روژې نیت کولو جواز: - ددې جملې نه دا مسئله شته شوه چه دغل روژې نیت دورخمې د زوال د وخت نه وړاندې کول چا نژدی به دې کسې د یونو نهمه حضراتو تدقی دې صرف امام مالک رحمه الله فرمائی چه د نفل روژې د پوره ه ضروری دی چه ددی نیت د شې نه وی ددې پوره تفصیل وړاندې تیر شوې دې

قوله: أَصْبَحْتُ صَائِمًا كَلَّ

د عذریه وجه د نفلی روزی د ماتولو په حکم کښې مذاکات -

د حديث په دې جملې سره د يوې بلې اخلاقي مسئلې طرف ته اشاره وكړې شوه. هغه د ډچه غل روزه د څه عذر د وجې نه ماتولې شي كه نه؟

① د جەمھور علماو دغە مەسلەك دې چە مەتولى شى

⑤ خوامم ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ فرمائی کہ تعلق روزہ نیولونہ پس واجب شی نہاد خہ عمرہ بغیر نہ شی ماتولی اود عذر پہ صورت کبھی ہم دامتو لو گنجاش دی خوب ہم نص لازمی ده اختلاف اول لال پہ راتلونکی حدیث نمبر ۴۰۸ کسی راخی او گورنی

[۲۰۷۶] بلا عذرہ ذ نفلی روزی نہ ماقول

٢٠٤٧ - (٢١) وَعَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «دَخَلَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى أُمِّ سَيِّدٍ فَتَنَّتْهُ بِقَمَرٍ وَتَمَنَّى (٢٢) فَقَالَ: (أَعْيَدُوا لِمَنْ كُنِيَ فِي سَبَابِهِ) وَتَوَكَّلْ فِي وَعْدِهِ، فَبَيَّ سَابَهُ (٢٣) ثُمَّ قَرَأَ تَائِيَةً مِنَ النَّبِيِّ فَفُضِّلَ غَيْرَ الْكُتُوبِ (٢٤) فَدَعَا لِأَهْلِ بَيْتِهِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

قوچه: ۱) انس ^{عليه السلام} فرمايي ۲) چه يو خا، نبی کریم ^{عليه السلام} بي بي ام سليم ^{عليه السلام} فرمايې کړه تشریف یوړلو نو هغی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د پاره غوړي او کجوري راوړي چي نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغه وخوړي ۳) نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې خپل غوړي د غوړو په مشک کې واچوئ ۴) او کجوري د هغې په لوني کې کيږدئ ځکه چې زم روژه ده ۵) بياني نبی کریم صلی الله علیه وسلم د کوربه يو گوټ کې ودریدو سره د فرض څخه علاوه موخ او کرو ۶) او بي بي ام سليم ^{عليه السلام} او د هغې د کورواژدېره بي بي دعا وکړه بخږي

هل اللعان - ① - نمی غوری. ② - اعداء. ③ - ایس کری. ④ - سده سفا. مشک به وانی ⑤ - وعا. بوسی. ⑥ - حبه طرف. گوب

سېملات

دوله قونی صابره

د میله دپاره دروژي ماتولو حکم - که چرته ده دا علی روژه ده او به هغه وېج دهغه حاجت مسئله راغلو نو آب دهغه میلمستنا کول غدر دي چه دا سړي روژه مانه کړي که غدر به دي ا به دي به کسي دعلماؤ په مینځ کسي معمولی شان اختلاف دي لیکل راجح هه دا دي چه که میلمه دهغه دروژي د وحي نه په خوراک کني حرج محسوس کوي یا دهغه به غیر حوراک نه کوي یا دهغه زړه آزار پري یا دهغه ناخوښه کيږي نو به دي صورت کني میلمست غدر دي روژه ماتولي شي

د میله دپاره په روژي ماتولو دوه اجرونه - د انمه احناف په کتابونو کني لیکلي دي به د سي صورت کني به روژه دار ته دوه اجرونه ملاوېږي یو خو به دي باندې چه د میلمنو حاضر دي نی او کړه او دویم په دي وجه چه روستو به روژه نیسی لیکن که د میلمه د وحي نه دغه پورته مشکلات نه پېښيږي نو بیا د افطار دپاره میلمست غدر نه دي حضرت اوسليم عليه السلام کړه هم دغه صورت وو په دي وجه حضور پک روژه افطار نه کړه بهرچا که چرته بزرگ سړي وي نو هغه له پکار دي چه هلته دي نفل او کړي او د کور وانو دپاره دي دعا او کړي لکه چه حضور اکرم صلی الله علیه و آله د ام سليم رضي الله عنه دپاره او کړه

[۲۰۷۷] دروژه دار او غیر روژه دار دپاره دعوت په قبول کني حکم

«... (۱۳۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۱) «إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى طَعَامٍ فَهُوَ صَاحِبٌ فَلْيَقُلْ: (إِنِّي صَاحِبٌ). (۲) وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ: (إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجِبْ (۳) فَمَنْ كَانَ صَاحِبًا فَلْيَقُلْ: (هَذَا إِنِّي كَأَنَّمَا أَفْلَحْتُ بِطَعْمٍ) (۴) رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] په تاسو کني هر کله چې څوک د طعام د پاره وبلل شي او هغه روژه دار وي نو هغه ته پکار دي چې دا ورته ووايي چې زما روژه ده [۳] او په يو روايت کې دا دي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې که په تاسو کې د چا دعوت وکړل شي نو هغه ته پکار دي چې د هغه دعوت قبول کړي [۴] او که هغه روژه دار وي نو ادوه رکعانه مونځ دي او کړي [۵] او که روژه دار نه وي نو هغه ته پکار دي چې په طعام کې شريک شي (مسلم)

۱ - حرجه مسلم في كتاب الصيام / باب الصائم يدعى لطعام فليقل: إني صائم (رقم) ۱۵۹ - (۱۱۵۰) والنرمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في إجابة الصائم الدعوى (رقم) ۷۸۱ وابن ماجه كتاب الصيام / باب من دعى إلى طعام وهو صائم (رقم) ۱۷۵۰ والدارسي في باب ما جاء في إجابة الوليمة

حل اللغات: - ① دُعَا دعوت ورکړې شې، راوبللې شې ② فَلْيَجِبْ جواب دې ورکړې يعنی دعوت دې قبول کړی
تسهيلات:

قوله: فَلْيَقُلْ: اِنِّى صَائِمٌ:

د نقلی روژې ښکاره کولو حکم: - ابن الملك رحمه الله فرمائی چې روژه دار دپاره ضروری نه دی چې کله دې دعوت دپاره مدعو کړې شې نو دې دې اووانی (الی صائمه) بلکه دا خبره دې نه ظاهروی دې دپاره چې کوربه ته تکلیف ملاو نشی

د دعوت په وجه د نقلی روژې ماتولو دوه صورتونه: - ① دې دې دعوت قبول کړی دهغه کورنه دې لاړ شې او دبرکت او مغفرت دپاره دې دعا اوکړی که د دعوت کونکي د طرفه د تشویش ویره وی نوبیا نفل روژه ماتول واجب دی او روستو دې ددې قضا ادا کړی ② که د تشویش ویره نه وی نو د داعی د خوشحالی دپاره نفلې روژه ماتول مستحب دی

الْقَصْلُ الثَّانِي

[۲۰۷۸] د نقلی روژې په فساد باندې عدم قضا،

۲۰۷۸- (۳) عَنْ أُمِّ هَانِيٍّ قَالَتْ: «لَمَّا كَانَ يَوْمُ الْفَتْحِ فَتَحَ مَكَّةَ ① جَاءَتْ فَاطِمَةُ فَجَنَسَتْ عَلَى يَسَارِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ② وَأُمُّ هَانِيٍّ عَنْ يَمِينِهِ ③ فَجَاءَتِ الْوَلِيدَةُ فَأَيَّأَتْ فِيهِ شَرَابًا فَتَوَلَّاهُ فَتَقَرَّبَ مِنْهُ ④ ثُمَّ تَأَوَّلَهُ أُمُّ هَانِيٍّ فَتَرَبَّعَتْ مِنْهُ ⑤ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! لَقَدْ أَفْطَرْتُ وَكُنْتُ صَائِمَةً ⑥ فَقَالَ هَا: (أَكُنْتُ تَقْضِيْنَ شَيْئًا) ⑦ قَالَتْ: لَا ⑧ قَالَ: (فَلَا يَصْرُفُ إِنْ كَانَ تَطَوُّعًا) ⑨ رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَالدَّارِمِيُّ. وَفِي رِوَايَةٍ لِأَحْمَدَ: «وَالْتِّرِمِذِيُّ فِي حَمْدِهِ ⑩ وَفِيهِ: «فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَمَا إِنِّي كُنْتُ صَائِمَةً ⑪ فَقَالَ: (الصَّائِمُ الْمُتَطَوُّعُ أَمِيرٌ نَفْسِهِ، إِنْ شَاءَ صَامُوا إِنْ شَاءَ افْطَرُوا)».

قوجه: ① بي بي أم هاني رحمه الله څخه روايت دي ② کوم وخت چې مکه فتح شوه ③ نو په هغه ورځ بي بي فاطمه رحمه الله راغله او د نبی کریم ﷺ چپ (کس) طرف ته کيناسته ④ او بي بي أم هاني رحمه الله د نبی کریم صلی الله عليه وسلم ښي طرف ته ناسته وه ⑤ په دې کې يوه وينځه د يو لويښي سره راغله چې په هغې کې د ځکللو څه شي وو وينځې هغه لويښي نبی کریم صلی الله عليه وسلم ته ورکړو نبی کریم صلی الله عليه وسلم د هغې څخه لږ وځکل ⑥ بيا بي بي هغه لويښي بي بي أم هاني رحمه الله ته ورکړو بي بي أم هاني رحمه الله هم د هغې څخه لږ وځکل ⑦ او هغی اوويل چې يا رسول الله ﷺ ما روژه ماته کړه ځکه چې زما روژه وه ⑧ نبی کریم صلی الله عليه وسلم هغې ته اوويل چې آيا تا (د رمضان) څه قضا ايا د نذر روژه ا نيولې وه؟ هغی اوويل چې نا (بلکه نفلې روژه وه) ⑨ نبی کریم صلی الله عليه وسلم

(۱) اخرجه ابوداودفي كتاب الصوم/باب في الرخصة في ذلك (رقم- ۲۴۵۶) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في إيفطار الصائم المتطوع (رقم- ۳۷۱)

و فرمایل چې که دا نفلي روژه وه نو څه حرج نشته، [۳] ابو داود، ترمذي، دارمي، په یو بل روایت کې چې امام احمد او ترمذي د هغې په شان نقل کړي دي [۴] هغې کې دا الفاظ هم دي چې بي بي ام هانې رضی اللہ عنہا او ویل چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم تا ته دي معلومه وي چې زما روژه ده [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم و فرمایل چې د نفل روژې والاد خپل نفس مالک دي که روژه ونیسي او که بي ماته کړي

حل الفات: - ① **الْوَيْدَةُ:** أي: الأُتْمَةُ: وينزه ② **قَسَاؤُكُنَّ:** نو ورمې کړو دا لوبې نبی علیه السلام ته، ③ **تَغْيِيرُ:** ته قضاء راگرخوي، ④ **الْمُنْقُوعُ:** نفل ادا کونکې، ⑤ **أَمِيرُ تَغْيِي:** أي: حَاكِمُنَا: یعنی دخپل نفس حاکم او مالک وی، اختیار مند وی

تسلیات:

نوله **فَلَا يَغْرُلُكَ إِنْ كَانَ تَطَوُّعًا:**

د نفلي روژې په قضا کني مذهب: -

که چ نفل روژه او نيوله او يواني ماته کړه نو په هغه باندې قضا شته که نه؟ دې باره کښې د علمو اختلاف دي

① امام احمد رحمته الله او امام شافعي رحمته الله په نيز نفل روژه ماتولو سره قضا لازم راځي
② امام مالک رحمته الله او امام ابو حنيفه رحمته الله په نيز قضا لازم ده اصل اختلاف د شوافع او احناف دي

د بول لړۍ دليل: - زير بحث د حضرت ام هانې رضی اللہ عنہا حديث د دوی مستدل دي په کوم کښې چې دا الفاظ دي "فلا يضرک ان کان تطوعاً" په يوروايت کښې دا الفاظ دي "الصائم المتطوع لميرنصفه" "ان شاء صام وان شاء افطر".

د دويم لړۍ دليل: -

① د قرآن پاک آيت دي **(وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ)** (محمد الايه ۳۲) د دوی مستدل دي

② دې حديث سره حديث نمبر ۲۰۰۰ دې د دوی مستدل دي کوم کښې چې دا الفاظ دي "فقال اقضايوما اخر مكانه" ددې په ډيرو طريقو کښې اتصال دي که بعضي کښې انقطاع او ارسال وي نو دا مضرت نه دي

③ د حضرت عائشه رضی اللہ عنہا حديث دي، (عن عائشة قالت دخل علي النبي صلى الله عليه وسلم فقلت له يا رسول الله انما نالك حيا فقال اما اني كنت اريد الصوم ولكن قرية صوم يوم اخر مكانه)، (طحاوي بيهقي دارقطني)

د بول لړۍ دليل جوايه: - حضرت ام هانې رضی اللہ عنہا حديث کښې د نفل روژې ماتولو باندې صرف عدم مضرت حکم اولگولې شو ددې مطلب دا کيدې شي چې د روژې د قضا کولو نه پس هيڅ مضرت نشته دي دا حديث د قضا نه کولو نه بالکل ساکت دي او د احنافو دلائل په قضا کولو باندې ناطق دي او ناطق د ساکت نه راجع وي

⑤ حدیث دا حصه هم د قضا نه ساکت ده او زموږ دلبیل ناطق دې اوناطق د ساکت نه راجع دې تاویلات سره ددې چه زور یسني ده مگر احنافو د نورو معیار حق روایتو د وجې نه دا تاویلات کړی دی

⑥ دام هانی رضی الله عنه په روایت کښې ډیر ضعف دې چنانچه علامه منذری رحمته الله علیه فرماني ټلا ثبت وې لسانه اختلاف کثیر، مرقات، امام ترمذی رحمته الله علیه هم ددې سند کمزوري ګرځولي دې ددې حدیث د دویم جزء جواب دادې چه نفل روژه نیونکې د روژې په وخت کښې اختیار مند دې که غواړی اودې نیسی او که غواړی نو نه دې نیسی لهدا دا قطعی دلیل نه دې [۲۰۷۹] په نفلی روژې ماتولو باندې وجوب قضا،

۲۰۷۹- (۱) [۱۵] وَعَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، «عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: [۱۶] كُنْتُ أَنَا وَحَفْصَةُ صَابِتَيْنِ، فَعَرَضَ لَنَا طَعَامٌ اشْتَيْنَاهُ، فَأَكَلْنَاهُ» [۱۷] فَقَالَتْ حَفْصَةُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّا كُنَّا صَابِتَيْنِ، [۱۸] فَعَرَضَ لَنَا طَعَامٌ اشْتَيْنَاهُ، فَأَكَلْنَاهُ» [۱۹] قَالَ (أَقْبِيًا يَوْمًا آخَرُ مَكَانَهُ) [۲۰] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَذَكَرَ جَمَاعَةٌ مِنَ الْمُحَافِظِ رَوَا عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عَائِشَةَ مَرَّةً [۲۱] وَلَمْ يَذْكُرُوا فِيهِ عَنْ عُرْوَةَ، وَهَذَا أَصَحُّ.

توجه: ۱- زهري د عروه رضی الله عنه څخه او هغه د بي بي عایشې رضی الله عنها څخه نقل کوي چې بي بي عایشې رضی الله عنها وفرمايل چې يوه ورځ زما او د بي بي حفصې رضی الله عنها دواړو روژه وه ۲- زموږ مخې ته طعام ټروټی وغيره راوړل شو زموږ ورته خواش وشو نو موږ وخوړلو ۳- د هغې څخه پوسته بي بي حفصې رضی الله عنها عرض وکړو چې يا رسول الله صلی الله علیه و آله زموږ روژه وه ۴- زموږ مخې ته طعام راوړل شو زموږ ورته خواش وشو نو موږ وخوړلو ۵- اوس زموږ په باره کې څه حکم دي؟ ۶- نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې د دې په بدله کې د قضا په طور يوه روژه ونیسي ۷- امام ترمذي رحمته الله علیه دا روایت نقل کړي دي او د حفاظ حدیث د يو داسې جماعت ذکر يې کړي دي چې هغوی دا روایت د زهري څخه او زهري د بي بي عایشې رضی الله عنها څخه بطريق ارسال نقل کړي دي ۸- په دي کې د عروه واسطه مذکور نه ده او دا زیات صحیح دي

۲۰۸۰- (۱) [۲۰] فَوَؤَادُ أَبُو دَاوُدَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ.

توجه: ۱- او دا روایت امام ابی داود د زید بن ابی عروبې رضی الله عنه څخه هم نقل کړي دي چې د عروه رضی الله عنها آزاد کړي غلام وو ۲- زید د عروه رضی الله عنها څخه او عروه رضی الله عنها د بي بي عایشې رضی الله عنها څخه نقل کړي دي

حل القفاز:- ① مؤن: آزاد کړې شوي غلام

(۱) اخرجه ابوهاردفي كتاب الصوم . باب من رأى عليه القضاء (رقم ۲۴۵۷) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب ما جاء في إيجاب القضاء عليه (رقم ۷۳۵) وما لك في المطا كتاب الصيام /باب قضاء التطوع (رقم ۵۰۰)

[۲۰۸۱] دروژه دار په حضور کښې په خوراک کولو ثواب ملایدل

۲۰۸۱- (۱) [۱۶۱] عَنْ أُمِّ عَمَارَةَ بِنْتِ كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا [۱۶۲] أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا قَدَعَتْ نَهْطًا [۱۶۳] فَقَالَتْ: إِيَّيْ صَابِيَةَ [۱۶۴] فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الصَّابِرَ إِذَا أَكَلَ عِنْدَهُ صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يَفْرُغُوا. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمه: [۱۶۱] د بي بي ام عماره بنت کعب په باره کې روایت دي [۱۶۲] چې یوه ورځ نبي کریم ﷺ د هغې کره تشریف یووړ نو هغې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د باره طعم راوغوښتلو [۱۶۳] نبي کریم صلی الله علیه وسلم هغې ته وفرمایل چې ته یې هم خوره هغې عرض وکړو چې زما خو روژه ده [۱۶۴] نبي کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې هر کله د یو روژه دار مخې ته طعم خوړل کیږي او د هغه زړه د خوړلو خواش کوي چې د هغې په بناء د هغه د باره روژه پوره سخته وي، نو تر څو چې خوړونکي د خوراک څخه فارغ شوي نه وي فریښتې په هغه رحمت لېږي (احمد، ترمذي، ابن ماجه، دارمي)

حک التلک: ① قَدَعَتْ: أَثْنَى: طَلَعَتْ: رَأَى نَبِيَّ غَوِشَلُو ② صَلَّتْ: أَثْنَى: انْتَفَرَّتْ: د رحمت دعا کول او بخښنه ورکول غواړي

تصحیلات: قوله: فَقَالَتْ: إِيَّيْ صَابِيَةَ:

د مذکور روژه دار دپاره د دوچنده اجروجه: په روژه کښې د اولرې وغيره شدت وی او که د روژه دار په وړاندې خوراک او کړې شی نو په دې سره روژه کښې نور هم شدت راځي نو روژه دار دوه عبادتونه کوي، یوه روژه او بل خوراک کتلو سره صبر په دې وجه به دده اجر او ثواب هم زیات وي په دې وجه نبي کریم ﷺ ددې کس دپاره دا فضیلت بیان کړې دي

قوله: صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يَفْرُغُوا

د مذکور روژه دار دپاره د لوستو دعا: - داشان د فریښتو نه مراد د اعمالو لیکونکي او محفظت کوونکي فریښتې دي

الفصل الثالث

[۲۰۷] دروژه دار د اندامونو تسبیح و نیل

۲۰۷- (۱) [۱۷۱] عَنْ بَرِيْدَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: [۱۷۲] «دَخَلَ بِلَالٌ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ يَتَعَدَّى [۱۷۳] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: (الْقَدَاءُ يَا بِلَالُ!) قَالَ: إِيَّيْ صَابِرَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! [۱۷۴] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: (تَأْكُلُ رِزْقًا، وَفَعُلَ رِزْقِي بِلَالٌ فِي الْجَنَّةِ) [۱۷۵] أَشْعَرْتُ يَا بِلَالُ أَنَّ الصَّابِرَ يُسَبِّحُ عِظَامَهُ [۱۷۶] وَيَسْتَغْفِرُ لَهُ الْمَلَائِكَةُ مَا أَكَلَ عِنْدَهُ» (۱) رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

(۱) أخرجه الترمذي في كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بإسناد ما جاء في فضل الصائم إذا أكل عنده (رقم: ۷۸۵) وابن ماجه في كتاب الصيام/باب في الصائم إذا أكل عنده (رقم: ۱۷۴۸)

(۲) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان رقم الحديث ۳۵۸۶

توجه: (۶) بریده عَلَيْهِ السَّلَام فرمایند [۲] چې «یو خل، بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خدمت کې حاضر شو نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم د سحر طعام خوړلو [۳] رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نه و فرمایند چې بلاله! راځه طعام (روتي) و خوره بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عرض وکړو چې یا رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما روژه ده [۴] نبی کریم صلی الله علیه وسلم و فرمایند چې مونږ خو خپل رزق دلته خوړو او د بلال بهترين رزق په جنت کې دي [۵] اي بلاله! رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تاته معلومه ده چې هر کله د روژه دار په مخکې طعام خوړل کېږي نو د روژه دار هډوکي تسبیح وايي [۶] او فرشتي د هغه باره بخښنه غواړي تر څو پورې چې د هغه په مخکې طعام خوړل کېږي «بیهقي»

حل الثمان: - ① تَقْدَرُ: وَهُوَ طَعَامُ أَوَّلِ النَّهَارِ: د سحر طعام خوړلو ته وائی ② أَشْقَرَتْ: دا استغفر انکاری دي. یعنی أَمَا عَلِمْتَ: تاته معلومه ده. تاته پته شته

تسهيلات:

قوله: نَأْكُلُ رِزْقَنَا، وَنُفَلِّ رِزْقَ بِلَالٍ فِي الْحَنَةِ:

دورژي په وجه په لوړې د صبر کولو فضیلت: - د کومې وجې نه چې بلال دلته مونږ سره خوراک نه کوی د هغې په بدله کېږي دده خوراک په جنت کېږي دې او ده ته په اولړه باندې د صبر کولو په بدله کېږي فضیلت اوړولې شوې دې چې د هډوکي د هر جوړ تسبیح بیانوی دې نه د نشتي کولو ثبوت ملاوېږي

[۸] بَابُ لَيْلَةِ الْقَدْرِ

ذليلة القدر بيان

خلاصة الباب: -

فيه ثلاث عشر حديثاً مشتملة على ثلاث مسائل:

① محل ليلة القدر: ١، ٢، ٣، ٤، ٥، ٦، ٧، ٨، ٩، ١١، ١٢.

② الذكر المخصوص في ليلة القدر: ٨.

③ فضيلة قيام ليلة القدر: ١٣.

د شب قدر ثبوت: - قال الله تعالى ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ مَغْرِبٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ ﴿١﴾ (سورة القدر الاية ١)

د شب قدر وجه تسبیح: - په دې باب کېږي د لیلۃ القدر د عظمت او فضیلت بیان دې دې ته لیلۃ القدر په دې وجه وائی چه قدر اندازه کولو ته وائی او په دې شبه کېږي هم رزق او اجل اندازه کولو سره لیکلې کېږي یاد الفظ د قدر او عظمت شان په معنی کېږي دې

شب قدر د امت محمدی خصوصیت: - بهر حال د لیلۃ القدر شبه دې امت مرحومه سره خاص ده ځکه چه د دوی عمر و نه مختصر دی نو الله تعالی د لیلۃ القدر په ذریعه سره په اجرا و ثواب

کسی د دوی عمرو نه اوږده کرل په یو حدیث کښې دی کوم چه ابن ابی حاتم رحمته الله نقل کړې دې د کوم خلاصه چه داده یو ځل صحابه کرام رضی الله عنهم ناست وو چه حضور پاک د بنی اسرائیلو د څلورو کسانو ذکر او کړو ونی فرمائیل چه هغوی اتیا اتیا کاله د الله تعالی عبادت او کړو صحابه کرامو رضی الله عنهم چه دا واوړیده نو تعجب نی هم او کړو او خواش نی هم او کړو چه په دې کښې حضرت جبرائیل رضی الله عنه راغلو ونی فرمائیل تاسو حیران شوې او د اوږد عمر د عبادت ارزو مواو کړه نو واوړنی الله تعالی دې امت ته د دې نه زیاته ښیگره ورکړه بیا جبرائیل امین رضی الله عنه سورت القدر تلاوت کولو سره واوړولو یاداستی چه د یوزر میاشتو نه ۸۳ کڼه جوړېږی او څلور میاشتې زیاتې پاتې کیږی هم دغه څلورو میاشتو ته نی او فرمائیل **«خَيْرُ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ»** (سورة القدر الايه ۱۵)

د شب قدر فضائل :- علما، کرامو لیکلی دی چه په لیلة القدر کښې د الله تعالی د خاص رحمت تجلی د دنیا په آسمان باندې وی. په دغه شپه په زمکه باندې د فریتو گټې شمیر را کوږیږی هم په دغه شپه قرآن پاک د لوح محفوظ نه د دنیا آسمان ته نازل شوې وو هم په دې شپه د ملائکو پیدائش شوې دې. هم په دې شپه د حضرت آدم رضی الله عنه ماده جمع کړې شوې وه هم په دې شپه په جنت کښې ونی لگولې شوې وې هم په دې شپه د عبادت درجې د نورو وختونو په نسبت زیاتې کیږې شوې وې او هم په دې شپه دعا قبلېږی

د شب قدر د پټ ساتلو وجه :- الله تعالی دا شپه د خلقونه پټه ساتلې ده دې دپاره چه خلق د هرې شپې قدر او کړی اوصرف د لیلة القدر په عبادت باندې اکتفا ونه کړی لکه څنگه چه د جمعې په ورځ کښې د دعا د قبلیدو یو ساعت الله تعالی پټ ساتلې دې لیلة القدر هم د دې په شان دې

علما، کرامو لیکلی دی چه کوم سرې د پوره کال عبادت دپاره تهجد و نه پاسی هغه ته خامخا لیلة القدر ملاوړېږی ځکه چه کوم سرې د شپې د عبادتونو قدر کوی هغه ته لیلة القدر ملاوړېږی

د شب قدر په تعیین کښې اقوال :- بهر حال ملاعلی قاری رحمته الله علیه مرقات کښې لیکی چه قاضی عیاض رحمته الله علیه فرمائی چه علما، د لیلة القدر د محل تعیین کښې په خپل مینځ کښې اختلاف لری

① د بعضې خیال دې چه دا شپه بدلیږی رابدلیږی په یو کال کښې په یوه شپه کښې راځی او بل کال کښې په بله شپه کښې دا راځی ملاعلی قاری رحمته الله علیه فرمائی په دې قول سره د لیلة القدر باره کښې به په ټولو مختلفو احادیثو کښې تطبیق پیداشی د امام مالک رحمه الله احمد او نورو عالمانو هم دا مسلک دې

② د بعضې علماو خیال دې چه لیلة القدر د رمضان د میاشتې آخری عشره په شپو کښې

تصحیفات

قوله: مِنْ أَنْفَرِ الْأَوَّامِرِ مِنْ رَمَضَانَ

د آخری مشرفیہ شیو ہفتہ ۱۵۱ - د آخری عشری د شیو خخہ مراد طاق شیپ دی بویستمہ دیرستمہ، پسخویستمہ اوویستمہ او برکم دیرشمہ ۲۱ ۲۳ ۲۵ ۲۷ ۲۹

[۲۰۸۴] په اوویستمہ شپه کښې د شب قدر وجود

م. (۳۱) عَنْ أَبِي عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: «إِنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رُوِيَ أَنَّهُ تَقَدَّرَ فِي الْمَنَامِ فِي السَّبْعِ الْأَوَّامِرِ [۲] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: (أَرَى رُؤْيَاكُمْ، قَدْ تَوَافَتْ فِي السَّبْعِ الْأَوَّامِرِ [۲] فَمَنْ كَانَ مَعْتَرِبَةً فَأَلْيَتْهَا فِي السَّبْعِ الْأَوَّامِرِ)». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۲] ابن عمر ؓ فرمايې [۲] چه د رسول الله ﷺ خواصو ۷۷۷ ته په خوب کې شب قدر د رمضان په آخري اوو شپو کې وښودل شوه [۲] رسول الله ﷺ و فرمايل چې زه د خبره وښه چې ستاسو د ټولو خوب په آخري اووه [۷] شپو باندې متفق دي [۲] کوم سړي چې شب قدر موندل غواړي نو هغه ته پکار دي چې آخري اووه [۷] شپو کې دې تلاش کړي بخاري مسلم.

مل الثقات: - ① تَوَافَتْ: ابى التَّوَافُؤُ التَّوَافُؤُ: تَوَافُؤُ تَوَافُؤُ ته وائى، يعنى موافق ده ② مَعْتَرِبَةً: كُنَى حَائِلًا: ضَلَبَ كُونَكِي او تلاش كُونَكِي

تصحیفات

قوله: فِي السَّبْعِ الْأَوَّامِرِ:

په آخري اووه شپو کښې د شب قدر تلاش: - يعنى شب قدر د رمضان په آخري عشره آخري اوو شپو کښې اولتوئى ددې حديث مطابق شب قدر ۲۳ رمضان نه آخره پورې په يوه شپه کښې کيدې شى اسلامى مياشت يقيناً د ۲۹ ورځو وى کله د دیرشو کيږي ليکن په دې کښې احتمال دې لهذا ۲۹ په حساب سره دا اووه ورځې جوړيږي او د حديث هم دغه مطلب اخستل زيات صحيح دى

[۲۰۸۵] د ليلى القدر موندلو دپاره د رمضان آخري عشره

م. (۳۱) عَنْ أَبِي عُبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «[۲]» «الَّتِي هِيَ فِي

(۱) اخرجه البخارى كتاب صلاه التراويح/باب التماس ليلة القدر في السبع الاواخر (رقم: ۲۰۱۵) ومسلم في كتاب الصيام باب فضل ليلة القدر. والبحث على طلبها. وبيان محلها وأرضى أوقات طلبها (رقم: ۲۰۵ - (۱۱۶۵) ومالك في الموطأ كتاب الاعتكاف/باب ما جاء في ليلة القدر (رقم: ۱۶)

(۲) اخرجه البخارى كتاب صلاه التراويح/باب تحري ليلة القدر في الوتر من العشر الاواخر في عن عبادة (رقم: ۲۰۲۱) وابوداود كتاب الصلاة/باب فيمن قال: ليلة إحدى وعشرين (رقم: ۱۲۸۳) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في ليلة القدر (رقم: ۷۹۴) ومالك في الموطأ كتاب الاعتكاف/باب ما جاء في ليلة القدر (رقم: ۱۳)

الْعُشْرُ الْأَوَّلُ مِنَ رَمَضَانَ، لَيْلَةُ الْقَدْرِ: [۳] فِي ثَائِبَةٍ تَبْقَى، فِي سَائِبَةٍ تَبْقَى، فِي خَاصَّةٍ تَبْقَى. (رواه البخاري)

ترجمہ: [۳] د ابن عباس رضی اللہ عنہما خُذ روایت دی چې نبی کریم ﷺ وفرمايل [۲] شب قدر د رمضان په آخري عشره (په لسو ۱۰ کې) تلاش کړئ [۱] په باقي مانده نهمه شپې کې چې هغه يويستمه شپه ده، په باقي مانده اوومه کې چې هغه درويستمه شپه ده، او په باقي مانده پنځمه شپه کې چې هغه پنځويستمه (۲۵) شپه ده، بخاري حل الفتان: ①- التَّحْسُّنُ: اولتوي، تلاش کړئ

تسهيلات:

قوله: فِي ثَائِبَةٍ تَبْقَى:

ه في ثاسعة تبقى تشریح: - یعنی چه کله د آخري عشرې نهه شپې باقي پاتې شی هغه وخت شب قدر اولتوي داد يويستمې شپې طرف ته اشاره ده "سابعة تبقى" سره د ديرشمې شپې طرف ته اشاره ده "خاصة تبقى" په دې کښې پينځويستمې شپې طرف ته اشاره ده ددې حديث د حساب مطابق د رمضان مياشت د ۳۰ ورځو کيدل پکار دي او د پورته شمير طريقه که د رمضان د آخر نه واخستې شی نو بيا به مطلب داسې چې شب قدر په ۲۹ شپه بندي اولتوي ۲۷ شپه او ۲۵ شپه باندې اولتوي (الكشاف ۵۸۳/۴)

[۲۰۸۶] د نبی عليه السلام په خوب کښې شب قدر ليدل

... (۳) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، [۲] «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - اِغْتَسَفَ الْعُشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ، [۱] ثُمَّ اِغْتَسَفَ الْعُشْرَ الْأَوْسَطَ فِي قُبَّةِ تَرْكِيَّةَ [۲] ثُمَّ أَظْهَرَ رَأْسَهُ فَقَالَ: "إِنِّي أَغْتَسِفُ الْعُشْرَ الْأَوَّلَ الْيَوْمَ هَذِهِ اللَّيْلَةُ، [۳] ثُمَّ أَغْتَسِفُ الْعُشْرَ الْأَوْسَطَ ثُمَّ أَنْتَبِثُ فَيَقِيلُ لِي: [۴] إِنَّمَا فِي الْعُشْرِ الْأَوَّلِ [۵] فَمَنْ كَانَ اِغْتَسَفَ مَعِيَ فَلْيَغْتَسِفِ الْعُشْرَ الْأَوَّلَ [۶] فَقَدْ أُرِيتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ، ثُمَّ انْبَسَثَا،

ترجمه: [۱] د ابو سعيد الخدري رضی اللہ عنہ روایت دی چې رسول الله ﷺ د رمضان په اولني عشره کې اعتكاف وكړو [۲] بيا نبی کریم صلی الله عليه وسلم په يوه ترکي خيمه کې دننه په درمياني لسو ورځو کې اعتكاف وكړو [۳] د دې څخه روسته نبی کریم صلی الله عليه وسلم خپل سرمبارك د خيمې څخه بهر راويستلو سره وفرمايل چې ما د شب قدر د تلاش كولو د پاره په اولني لسو ورځو کې اعتكاف وكړو [۴] بيا ما درمياني عشره كښ اعتكاف او كړو د دې څخه روسته ماته ددې شپې علم راكړې شو او ماته اوښلو شو [۵] چې شب قدر د رمضان په آخري شپو کې راځي [۶] نو كوم سړي چې ما سره اعتكاف كول غواړي هغه ته پكار دي چې هغه په آخري لسو شپو کې اعتكاف او كړي [۷] او ماته په خوب

(۱) اخرجه البخاري كتاب صلاة التراويح باب التماس ليلة القدر في السبع الاواخر (رقم: ۲۰۱۶) ومسلم في كتاب الصيام باب فضل ليلة القدر. والحث على طلبها. وبيان محلها وأرجى أوقات طلبها (رقم: ۲۱۳ - (۱۱۶۷) وابوداود كتاب الصلاة باب فيمن قال: ليلة إحدى وعشرين (رقم: ۱۲۸۲) ومالك في الموطأ كتاب الاعتكاف باب ما جاء في ليلة القدر (رقم: ۹)

کې شب قدر متعین کولو سره وینودل شو خو وروسته زما د ذهن څخه محو کړل شو
یعنې حضرت جبرائیل (علیه السلام) ماته وینودل چې په فلانی شپه باندې شب قدر دي خو هغه زما
څخه هیر شو چې هغه د کومې ورځې تعین کړي وو.

وَقَدَرْتُ أَنُجِدَّ فِي مَاءٍ وَطَلِيحٍ مِنْ صَبِيحَتِهَا ① قَالَ كَيْسُوَهَا فِي الْعُثْرِ الْأَوَّاهِرِ ② وَالْتَجِسُوَهَا فِي كُلِّ وَثْقٍ ③
قَالَ: فَتَقَرَّبَتْ السَّمَاءُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ ④ وَكَانَ الْمَسْجِدُ عَلَى عَرِيضٍ ⑤ فَوَكَّفَ الْمَسْجِدَ ⑥ فَهَزَّتْ عَيْنَايَ رَسُولُ اللَّهِ
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَعَلَى جَبْهَتِهِ أَثَرُ الْمَاءِ وَالطَّلِيحِ مِنْ صَبِيحَةِ إِحْدَى وَعِلْرَيْنِ ⑦ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ فِي
الْمُنَاقِبِ وَالنَّفَقِ يُسَلِّمُ إِلَى قَوْلِهِ: (فَقِيلَ لِي: إِنَّمَا فِي الْعُثْرِ الْأَوَّاهِرِ) وَالْبَاقِي لِلْبَخَّارِيِّ.

توجه: ① ما په خوب، کې خپل خان ولیدلو چې زه د هغې په سحر یعنې د لیلة القدر په
سحر په ختو کې سجده کوم او زما څخه دا هیر شوي دي چې هغه کومه شپه وه ② نو دا
د رمضان په آخری لسو ورځو کې تلاش کوي ③ او لیلة القدر په طاق شپو کې یعنې د
آخری لسو طاق شپو کې تلاش کوي ④ راوي وايي چې په کومه شپه چې نبی کریم صلی
الله علیه وسلم خوب لیدلي وو په هغه شپه باران شوی وو ⑤ او د مسجد چت بم، د کجورو
د څنگو څخه جوړ شوي وو نو مسجد وڅڅیدلو ⑥ او زما سترگو ولیدل چې د یویشتمې
شپې په سحر د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مخ مبارک د اوبو او ختو نښه وه ⑦ د دې
حدیث د نقل په سلسله کې معنوي طور سره بخاري او مسلم دواړه متفق دي البته تر فضل
برائتاف العثر الاواخر پورې ددې روایت الفاظ خو مسلم نقل کړي دي او د روایت باقی الفاظ
بخاری نقل کړي دي

طال الفطن: ① قِيلَ تَرَكْتُهَا وَهِيَ قَتَّةٌ صَغِيرَةٌ مُسْتَبْدِرَةٌ لَيْلُودَا: وړه شان گول خیمه وه چه د وړې نه جوړه
شوې وه. دې ته خرقان هم وانی کومې ته چه فارسی کښې خرگاه وانی. د ترک علاقې جوړه شوې
وه ځکه نه وړته ترکی ونیلې ② أُنِيتُ: أَنِي أَنَانِي أَنِي مِنَ النَّهْلَةِ: دا دمجهول صیغه ده یعنې ماله یوه
زالونکې فرشته راغله ③ أَظَلَّتْ: أَنِي: الْخُرْجَةُ مِنَ الْقَتَّةِ: یعنې سرنې د خیمې نه رابهر کړو ④ رَأَيْتُ:
یعنې ما په خوب کښې خپل خان داسې ولیدلو ⑤ أَتَيْتُ: أَنِي: أَتَيْتُ: ما تلاش کولو. لتولو
مې ⑥ طَلِيحٍ: ختېه. لمد زمکه. ⑦ صَبِيحَتِهَا: په سحر ددغه شپې یعنې د لیلة القدر. ⑧ وَثْقٍ: طاق.
چه جوړه نه وي ⑨ فَتَقَرَّبَتْ: باران شوې وو ⑩ عَرِيضٍ: یعنې د هغې چت د کجورو د بناخونونه
جوړ شوې وو ⑪ فَوَكَّفَ: فَوَكَّفَهُ وَتَزَلَّ مَاءُ الْعُثْرِ مِنْ تَلْفِيهِ: یعنې د جمات چت راوڅخیدو. د باران
د وجې نه اوبه څڅیدو سره نښته راغلي

تجلیات:

قوله: فَوَكَّفَ الْمَسْجِدَ:

ه خوب مطابق صبا کیدل، - راوی د حضور پاک د خوب مطابق بیان او کړو چه څنگه په خوب
کښې حضور پاک خپل خان لیدلي وو هم هغه شان د سحر وخت د مونځ نه پس موږ

حضور يك اوليدلو دا شپه ۲۳ رمضان وو

۶۰۸۷- (۱) [۱] لَوْ فِي رِوَايَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ [۲] «لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ» رِوَاةُ مُسْلِمٍ.

توجه: [۱] او په يو دويم روايت كې چې د عبدالله بن انيس رضي الله عنه څخه منقول دي [۲] د يوشتمې شپې د سحر په ځاي، د درويشتمې [۲۳] د سحر الفاظ دي دا روايت مسلمه نقل كړي دي

[۲۰۸۸] د شب قدر يوه علامه

۶۰۸۸- (۱) [۱] عَنْ زُرَّيْنِ حَبِشٍ قَالَ: «سَأَلْتُ أَبِي بِنَ كَعْبٍ فَقُلْتُ: [۲] إِنْ أَخَاكَ ابْنَ مَسْعُودٍ يَقُولُ: مَنْ يُفْعِلُ الْفَعْلَ يُعِيبُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ [۳] فَقَالَ - رَحِمَهُ اللَّهُ - أَرَادَ أَنْ لَا يَتَّكِلَ النَّاسُ [۴] أَمَا إِنَّهُ قَدْ عَلِمَ أَنَّهَا فِي رَمَضَانَ [۵] وَأَنَّهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَّلِ [۶] وَأَنَّهَا لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ [۷] ثُمَّ حَلَفَ لَا يَسْتَكْبِي أَنَّهَا لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ [۸] فَقُلْتُ: يَا أَيْ شَيْءٍ تَقُولُ ذَلِكَ يَا أَبَا الْمُنْذِرِ [۹] قَالَ بِالْعَلَامَةِ أَوْ بِالْآيَةِ الَّتِي أَخْبَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهَا تَطْلُعُ بِمَوْبِدِّي، لَا شَعَاءَ هَذَا» رِوَاةُ مُسْلِمٍ.

توجه: [۱] زرین حبیش (تابعی، رحمته الله علیه) وايي چې ما د حضرت أبي بن كعب رضي الله عنه څخه پوښتنه كولو سره اوويل [۲] چې ستاسو (دیني، ورور حضرت ابن مسعود رضي الله عنه وايي چې كوم سړي چې ټول كال د عبادت د پاره شب بيداري وكړي نو هغه به شب قدر بيا مومي [۳] أبي بن كعب رضي الله عنه اوويل چې الله تعالی تعالى دي په ابن مسعود رضي الله عنه باندې رحم وكړي هغه دا خبره په دي بناء كړي ده چې خلق بهروسه كولو سره سستی شروع نه كړي [۴] گڼي ترڅو پورې چې د حقيقت تعلق دي ابن مسعود رضي الله عنه پوهيدلو چې شب قدر په رمضان كې راځي [۵] او دا ورته هم پته ده چه د رمضان په آخري لسو شپو كې يوه ورځ شب قدر ده [۶] او هغه اوويشتمه [۲۷] شپه ده [۷] بيا ابي ابن كعب رضي الله عنه داسې قسم او كړو چې د هغې سره بې انشاء الله ونه ويله او هغه اوويل چې بلا شبه ليله القدر اوويشتمه شپه ده [۸] ما عرض وكړو اي ابو منذر، داد أبي بن كعب رضي الله عنه كښت دي، تاسو دا خبره په څه بناء كوي [۹] هغه وفرمايل چې د هغه علامت يا نښې په بناء چې مونږ ته رسول الله صلى الله عليه وسلم ښودلي ده [۱۰] چې د دې شپې په سحر كې چې نمر راڅيږي نو په هغې كې رڼا نه وي نو ما ليدلي دي چې په اوويشتمه شپه د سحر نمر را وختلو نو په هغې كې رڼا نه وه، مسلم،

حل الفتا: ۱- [۱] بَعْدَ الْقَوْلِ: أَيُّ مَنْ يَفْعَلُ بِضَاعَةَ خَوْكٍ جَه تَوْل كَال د شېب عبادت كړی. ۲- مُعِيبٌ: أَيُّ يُذْهِبُ: پيدابه كړی. بيا به مومي ۳- لَا يَتَّكِلُ: أَيُّ لَا يَتَّكِلُوا: اعتماد او باور دې نه كوی ۴- حَلَفَ: قَسَمَ نَهْ: اوخوړلو

[۱] اخرجه مسلم في كتاب الصيام / باب فضل ليلة القدر. والحث على طيلها. وبيان محلها وارجى أوقات طيلها (رقم) ۲۱۸ (۱۱۶۸)

[۲] اخرجه مسلم في كتاب الصيام / باب فضل ليلة القدر. والحث على طيلها. وبيان محلها وارجى أوقات طيلها (رقم) ۲۲۰ (۷۶۲)

مضامین

قوله: اَنْ لَا يَتَكَلَّ النَّاسُ

يعنى صرف په ۲۷ رمضان باندې يقين کولو سره مه کيښي کسي ابن مسعود رضي الله عنه ته ښه معنومه ده چه شب قدر د رمضان په آخرى عشره کښي ده او په ۲۷ رمضان کښي ده

قوله: لَمْ يَخَفْ يعنى داسې قسم نى او خوږ لو کوم چه پوخ وو په هغې کښي د ان شاء الله ښځي مه نه وه

د شب قدر په تعيين کښي د امام رازي قول:- امام رازي رحمته الله عليه په تفسير کبير کښي ليکلى دى چه د قرآن په سورت قدر کښي الله تعالى درې ځل د ليلة القدر لفظ استعمال کړې دې ډيه دې لفظ کښي ۹ حروف د کوم نه چه ټول حروف ۲۷ جوړيږي لهذا ليلة القدر په ۲۷ رمضان کښي ده دا قرآنى اشاره ده دلته د سلطان العارفين محيى الدين ابن العربي رحمته الله عليه يو عبارت نقل کوم د قاندي نه به خالى نه وي هغه په فتوحات مكيه کښي ليکي

واختلف الناس في ليلة القدر اعني في زمانها فمنهم من قال هي في السنة كلها تدور، وبه قول فأتى ربيتها في شعبان وفي شهر ربيع وفي شهر رمضان واكثر ما ربيتها في شهر رمضان وفي العشر الاخر منه وربيتها مرة في العشر اوسط من رمضان في غير ليلة وتروفي الوتر منها فأنا على يقين من انها تدور في السنة في وترو وشهر من الشهر انتهى (از ج ۱ مصباح ج ۱ ص ۵۸۴)

[۲۰۸۹] د رمضان په آخرى عشره کښي په عبادت کښي مجاهده کول

«...» [۱۹] وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [۲] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَجْتَهِدُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مَا لَا يَجْتَهِدُ فِي غَيْرِهِ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: [۱] بي بي عائشه صديقه رضي الله عنها فرمايي [۲] چې رسول الله صلی الله علیه و آله چې به د رمضان په آخرى عشره کې خومره رياضت او مجاهده کوله [۳] دومره مجاهده به يې په بله يوه مياشته کې نه کوله (مسلم)

حل القائل:- [۱] يَجْتَهِدُ أَيُّ تَسَاءَلَةٍ يعنى په دغه شپه به نې د شب قدر موندلو دپاره په عبادت کښي ډير کوشش کولو

سهيلات: قوله: يَجْتَهِدُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ:

په آخرى عشره کښي په عبادت کښي مبالغه کول:- يعنى نبي کریم صلی الله علیه و آله به په آخرى عشره کښي زيات عبادت کولو ځکه چې هم په دې عشره کښي ليلة القدر راځي لهذا ددې په تلاش کښي عبادت کښي ښه ډير کوشش پکار دي

(۱) اخرجه مسلم في باب الاجتهاد في العشر الاواخر من شهر رمضان (رقم) ۸ - (۱۱۷۵) وابن ماجه كتاب الصيام باب في فعل العشر الاواخر من شهر رمضان (رقم) ۱۷۶۷

[۲۰۰] په آخری عشره کښې د نبی علیه السلام معمول

۲۰۰- (۱) [۴] وَغَنَّا قَالَتْ: [۵] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ [۶] شَدَّ مِزْرَةً [۷] وَأَحْيَا لَيْلَهُ [۸] وَأَيَّقُظَ أَهْلَهُ»، مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] بي بي عایشه صدیقہ رضی اللہ عنہا فرمایي [۲] چې (د رمضان، آخري لس ورځي چې به راغلي [۳] نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم به خپل تهېند لنگ، مضبوط او تړلو [۴] شپه به يي ژوندی کوله [۵] او خپل اهل و عيال به يي بيدارولو «بخاري مسلم، حل الفت»:- [۶] شَدَّ: کلک او مضبوط به نې تړلو، [۷] مِزْرَةً: أي: لنگ، لنگ مضبوط تړل عبارت دې د مضبوطې ارادې او پوره توجه او مشقت نه، [۸] أَحْيَا: ژوندی نې کره یعنی مونځ، ذکر، تلاوت وغیره نې پکښې او کرل [۹] أَيَّقُظَ: رابيداره نې کره چه مونځ عبادت او کړی او دليله بقدر ثواب حاصل کړی،

تسهيلات

قوله: شَدَّ مِزْرَةً:

د مذکورہ جملې په مفهوم کښې دوه الوال:-

① دا ددې خبرې نه کنایه ده چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به په آخری عشره کښې د خپل عدت او خپل معمول مبارک نه زیات په عبادت کښې مجاهده کوله

② دا کنایه ده چې د ښځو نه به جدا شو یعنی خپلو بیبيانو سره به نې صحبت او مباحثت نه کولو

فوله: وَأَحْيَا لَيْلَهُ:

د شپې د نبی علیه السلام د عبادت معمول:- او شپې به نې ژوندی کولې یعنی د شپې به نې عبادت او تلاوت او ذکر کولو امام نووی رحمۃ اللہ علیہ فرماني چې حضور نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به ټوله شپه شوگیره کوله باقی چې کوم روایت کښې راځي چې «أنه عليه السلام سهر جمع الليل، کله چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به پوره شپه شوگیره نه کوله نو ددې جواب دادې چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم به په دوام سره شوگیره نه کوله څه حصه به نې په عبادت کښې او څه حصه به نې په آرام کښې تیروله

د شپې ژوندی کولو دوه السوه:- علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرماني چې شپه ژوندی کول په دوه قسمه دی

① که د... ضمیر مرجع عبادت وی چې کله د شپې په عبادت کښې مشغول وی نو هغه خوب چې د مرگ سره مشابه دې دهغه پریښودو گویا چې ده خپل نفس ژوندی کړو کما

(۱) احرجه البخاری کتاب صلاہ التراويح باب العمل فی العشر الأواخر من رمضان (رقم ۲۰۲۴) وسلم باب الاجتهاد فی العشر الأواخر من شهر رمضان (رقم) ۷ (۱۷۷۴) والسائي کتاب فیام الليل ونطوع النهار/بالاختلاف علی عائشة فی احیاء الليل (رقم) ۱۶۳۹/براین ماحه کتاب الصیام/باب فی فصل العشر الأواخر من شهر رمضان (رقم) ۱۷۶۸

في قوله تعالى الله يتولى اللئس جين موعها واللى لم تفت في مقامها [الزمر ۴۲].

⑤ که د. ه. ضمير مرجع صرف لیل وی چې لیل په عبادت کښې د مشغولیدو په وجه منزله د ورځې شوه چې ده شپه ژوندی کړه او دا شپه نې عبادت او طاعت سره مزین کړه نو کوم کس چې پوره شپه په عبادت او ریاضت کښې تیره کړی نو هغه ټوله شپه ژوندی کړه او دې سره پوره حصه د ثواب حاصلوی او څوک چې د شپې په څه حصه کښې عبادت کوی نو هغه د شپې هم دومره حصه ژوندی کوی او هغه ته به ددې په قدر ثواب ملایویږی لتعلیق النصیح:

فوه وأبسط أهنة یعنی نبی کریم ﷺ به خپلو ازواج مطهرات لوڼو او وینځو وغیره ته د شب بیه اری تلقین کولو او هغوی ته به نې په عبادت کښې د مشغول اوسیدو حکم کولو لفظله تعالی وَاَمْرًا فَتَنْتَ بِالنَّاسِ وَأَبْطَلُوا وَاصْطَبِرُوا عَلَيْهِمْ

الفصل الثاني

[۲۰۹۱] ذليلة القدر دعا

۸۰۰- [۸] (۱) «عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ عَلِمْتُ أُنِي لَيْلَةُ الْقَدْرِ؟ قَالَ: مَا أَقُولُ فِيمَا أَقَالَ قُلْتُ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ غَفُورٌ فَاعْفُ عَنِّي» رَوَاهُ أَحْمَدُ وَابْنُ مَاجَةَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

توجه: ① بي بي عایشه رضی اللہ عنہا څخه روایت دي چې ما عرض وکړه چې یا رسول الله ﷺ ماته ویندې که زه شب قدر بیاموم ② نو په هغې کې کومه دعا، وغواړم؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایيل چې دا دعا غواړه ③ اي الله ﷻ ته معاف کونکي بي او معافي خوښوي نو ماته معافي وکړي، احمد، ابن ماجه، ترمذي، حل الثقات: ① عَفُوٌّ: اُنِي كَثِيرُ الْعَفْوِ: یعنی ډیر معاف کونکي

تسبیحات:

قوله: اللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ غَفُورٌ

د عافیت مطلب: - علما، کرام لیکي چې دا دعا د دنیا او آخرت ټولو نیکو لره جامع دي ځکه چې د الله ﷻ د طرفه په دې معامله کښې معافی او مغفرت او بخشش هغه لوی سعادت دي چې هغه دهرې نیکی د عروج ترقی راز دي په یو روایت کښې فرمایلي شوی دی چې د بنده د طرفه د الله ﷻ په دربار کښې د عافیت او بخشش سوال نه بل هیڅ افضل نشته دي

(۱) أخرجه الترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب (رقم: ۲۵۱۲) وابن ماجه كتاب الدعاء باب الدعاء بالعفو والعافية (رقم: ۳۸۵۰)

[۲۰۹۲] شب قدر شپي

«...» (۱۰۹) [۱] وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۲] «الْقِسْمُ هَا - يَقْسِمُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ - فِي تِسْعِ يَمَّاتٍ» [۳] أَوْ فِي سِتِّ يَمَّاتٍ، أَوْ فِي ثَمَلِ يَمَّاتٍ، أَوْ ثَلَاثٍ أَوْ أَرْبَعٍ لَيْلَةٍ» [۴] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: [۱] ابو بکره رضی اللہ عنہ راوي دي چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه اوریدلي دي [۲] چې شب قدر: د رمضان، د باقي مانده نهمی [۱] شپي، يعني په يو کم ديرشمه کي تلاش کوي [۳] په باقي اومه شپه (يعني په اوويشتمه شپه)، کي يا په باقي مانده پنځمه شپه يعني په پنځويشتمه [۲۵] شپه، کي يا په باقي مانده دريمه شپه، يعني درويشتمه [۲۳] شپه کي يا په آخری شپه کي (ترمذي).

حل الثقات: - [۱] الْقِسْمُ هَا: تلاش کړئ، ليله القدر.

تسهيلات

قوله: الْقِسْمُ هَا - يَقْسِمُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ - فِي تِسْعِ يَمَّاتٍ... الخ:

د شب قدر تعين: - په دې حديث مبارك كېنې د ليلة القدر د شپود تعيين ذکر دي

[۲۰۹۲] شب قدر په رمضان کښي راځي

«...» (۱۱۰) [۱] وَعَنْ أَبِي عُمَرَ قَالَ [۲] «سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ فَقَالَ: "هِيَ فِي كُلِّ رَمَضَانَ" [۳] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَقَالَ: رَوَاهُ سَفْيَانُ وَثَبَّعَهُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ مَوْقُوفًا عَنْ أَبِي عُمَرَ.

توجه: [۱] د ابن عمر رضي الله عنهما څخه روايت دي [۲] چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه د شب قدر په باره کې پوښتنه وشوه [۳] نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل هغه په هر رمضان کي راځي. [۴] امام ابوداؤد رحمته الله علیه دا روايت نقل کړي دي او ويلي يي دي چې دا روايت سفيان او شعبه د ابی اسحاق څخه او هغه د ابن عمر رضي الله عنهما څخه موقوفاً نقل کړي دي

تسهيلات

قوله هي في كل رمضان:

د ذکر کړه جملي دوه مطلبه: - د دې جملي د علامه طيبي رحمته الله علیه دوه مطلبونه بيان کړي دي

- ① چې شب قدر هم په رمضان کښي راځي رمضان نه علاوه په بله مياشت کښي نه راځي
- ② چې شب قدر د رمضان په ټوله مياشت کښي په يو شپه کښي راتلې شي د آخری عشرې څه تخصيص نشته، مرقاة ج: ۴۰ ص ۳۲۲،

(۱) اخرجہ الترمذی فی کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في ليلة القدر (رقم: ۷۹۹)

(۲) اخرجہ ابوداؤد کتاب الصلاة / باب من قال - هي في كل رمضان (رقم: ۱۳۸۷)

[۲۰۹۱] در یستمه شپه شب قدر ده

حد. (۱۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ: «قُلْتُ: [۱] يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي لِي بِأَدْيَةِ أَكُونُ فِيهَا وَأَنَا أَصَلِّي فِيهَا [۲] قَتَرَنِي بِسَبِّهِ أَتُرَاهُ إِلَى هَذَا الْمَسْجِدِ [۳] فَقَالَ: "الْأَوَّلُ لَيْلَةُ ثَلَاثٍ وَعِشْرِينَ" [۴] فَقِيلَ لَأَيْنِهِ: كَيْفَ كَانَ أَبُوكَ بِصَبْرٍ [۵] قَالَ: كَانَ يَدْخُلُ الْمَسْجِدَ إِذَا صَلَّى الْعَصْرَ [۶] فَلَا يَخْرُجُ مِنْهُ لِحَاجَةٍ حَتَّى يُصَلِّيَ الصُّبْحَ [۷] فَإِذَا صَلَّى الصُّبْحَ وَجَدَ دَابَّتَهُ عَلَى بَابِ الْمَسْجِدِ [۸] فَجَلَسَ عَلَيْهَا وَتَحَقَّقَ بِأَدْيَتِهِ» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه: [۱] عبدالله ابن انیس رضی اللہ عنہ وایی چې ما عرض وکړو [۲] چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زما مکن په څنگل کې دي زه هلته وسیرم او هلته مونځ کوم. د الله تعالی ج شکر دي [۳] نو تـ سو د هغه شپې په باره کښې ماته وښايي چې زه دي مسجد ته رازم یعني راوښايي چې شب قدر په کومه شپه ده چې زه په هغه شپه مسجد نبوي صلی اللہ علیہ وسلم ته زم او عبادت کوم [۴] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې [۵] د رمضان په درويشتمه شپه رازه [۶] د دي څخه پس د حضرت عبدالله رضی اللہ عنہ د زوي څخه [۷] چې د هغه نوم صمره وو: پوښتنه وشوه چې په دي سلسله کې ست د پلار بزرگوار څه معمول وو [۸] نو هغه اوویل چې د رمضان په درويشتمه تاریخ به زما پلار بزرگوار د مازیگر د مانځه کولو د باره په مسجد نبوي صلی اللہ علیہ وسلم کې د خپلیدلو [۹] او د سحر تر مانځه پورې به د هیڅ کار د پاره هم [۱۰] چې د اعتکاف خلاف به وو د مسجد څخه به بهرنه وتلو [۱۱] د سحر مونځ چې به یې وکړو نو د مسجد په دروازه به یې د خپلې سورنۍ خپړوی ولاړ بیا موندلو [۱۲] چې په هغې به سورشو او څنگل ته به لاړو. ابو داؤد: **حِلُّ الْقَدْرِ:** ① - بَاقِيَةٌ: کلې. باندو. ② - أَتُرَاهُ: راکوز شه، راشم. ③ - تَحَقَّقَ: اوبه رسیدلو.

تصحیلات:

قوله: إِنِّي لِي بِأَدْيَةٍ:

د بادیه وضاحت: - د ښاریود خلقونه علاوه کوم چه د کلی اوسیدونکی خلق دی دهغوی د اوسیدو ځایونو ته بادیه وائی دغریود هریو ځانندان به جدا جدا بادیه وه دا به په حقیقت کښې د ځړن ځایونه او صحرائی علاقې وې

اشکال: - دلته اشکال دادې چه د شب قدر علم الله تعالی پټ اوساتلو حضوریاک هم اوفرمانیل ددې تعین زمانه اوچت کړې شو نو بیا دلته حضوریاک دغه صحابی ته په متعین توگه څنگه اوخودله چه په درويشتمه شپه جمات ته راشه دا شب قدر دي؟

د اشکال جواب: - ددې اشکال جواب دادې چه حضوریاک صرف هم ددغه کال تعین فرمایلي وو الله تعالی حضوریاک ته اوخودله چه دي کال کښې به شب قدر په درويشتمه شپه راځی حضوریاک د همیشه دپاره تعین نه وو فرمایلي هغه تعین صحابی پخپله اوگنړلو

الفصل الثالث

[۲۰۹۵] رسول الله ﷺ ته د شب قدر علم اویا هیویدل

۲۰۹۵- (۱۳) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: «عَرَّيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِيُظْهِرَنَا بَلِيلَةَ الْقَدْرِ - قَتْلَاهُ رَجُلَانِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ» [۱] فَقَالَ: «عَرَّجْتُ لِأَعْبُرَكُمْ بَلِيلَةَ الْقَدْرِ قَتْلَاهُ فُلَانٌ وَفُلَانٌ» [۲] قَرَفَعْتُ وَعَسَى أَنْ يَكُونَ خَيْرٌ لَكُمْ» [۳] فَأَلْقَسُوها فِي النَّاسِ وَالسَّابِقَةِ وَالْحَاضِرَةِ» [۴] زَوَّادُ الْبَخَّارِيِّ.

توجهه: [۱] عباده ابن صامت رضی اللہ عنہ وايي [۲] چې د يوه ورځ، نبي کریم ﷺ بهر تشریف راوړو چې مونږ ته د شب قدر په باره کې اوواڼي [۳] چې په مسلمانانو کې دوه سړي سره په دعوو وو [۴] نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې زه بهر راوتلي وم چې تاسو ته د شب قدر په باره کې اووايم چې هغه کومه شپه ده، خو فلاني او فلاني په دعوو وو [۵] نو د شب قدر تعين پورته کړل شو او شايد ستاسو د پاره دا بهتره وي [۶] نو تاسو شب قدر په يو کمه ديرشمه [۷] او اوويشمه [۸] او پنځويشمه [۹] شپه کې لتوي [بخاري].

حل القات:- ① قَتْلَاهُ: أَي تَنَازَعًا وَتَحَاصُّرًا: خپل مينځ کښي دوه کسانو جگړه لگولي وه بويل ته نې بدي رډې ونيلي ② قَرَفَعْتُ: پورته کړي شو يعنې تعين او خاص شپه د ليلة القدر واپس واخستې شو.

تسهيلات:

قوله: قَتْلَاهُ رَجُلَانِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ:

د رجلان مصداق:- د هغه دوو کسانو په خپل مينځ کښي د مال څه لين دين وو د کوم په وجه چه خوخل د هغوی خپل مينځ کښي تکرار شوې وو د يونوم حضرت کعب بن مالک رضی اللہ عنہ وو او دويم نوم حضرت عبدالله بن ابی حذر رضی اللہ عنہ وو په يوبله موقع باندې حضور ياک د هغوی فيصله کړې وه

قوله: قَرَفَعْتُ:

ه جگړې سپوره والي:- يعنې د دغه دواړو کسانو د جگړې دومره خراب اثر او شو چه زمانه د ليلة القدر تعين واپس واخستې شو په دې سره مسلمانانوله سوچ کول پکار دي چه د خپل د منافرت او جگړې او فساد څومره لوڼی روحاني اثر پريوځي سوچ او کړنې د هغوی د جگړې اثر په رسول الله ﷺ باندې پريوتلو نو بېخپله به په هغوی باندې څه اثر شوې وي او د مسلمانانو په معاشره باندې به ددې څومره اثر پريوتلې وي

ه يوي قطعه همېزه ۱۱۰هـ:- دلته په دې خبره باندې ځان پوهه کړنې چه د ليلة القدر د اوچتيدو مطلب دا نه دي چه دا شپه ختمه کړي شوه او ددې فضيلت باقي پاتې نه شو بلکه مطلب نې دادې چه کوم تعين حضور ياک ته حاصل شوې وه هغه تعين ختم شو شب قدر نه دي ختم

شوي "وعسى ان يكون" په دې جمله كښې حضور پاك امت ته نسلې وركړه چه اوچتيدل ستاسو د پاره بهتر دى مه غم كوئى اومه پرېشانه كيږئ بلكه ددې په لټون كښې نور محنت او كړنې نونور ثواب ملاويږي الكاشف ۲۴۸/۴.

[۲۰۹۱] ذشب قدر فضيلت

۲۸۹- (۱۳) (۱) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «إِذَا كَانَ لَيْلَةُ الْقَدْرِ نَزَلَ جِبْرِيلُ فِي كُتُبِهِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ يُصَلُّونَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ قَائِمٍ أَوْ قَائِدٍ يَذْكُرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ [۲] فَإِذَا كَانَ يَوْمٌ عِيدِهِمْ - يَعْنِي يَوْمَ فِطْرِهِمْ [۳] بَأْهَى بِهِمْ مَلَائِكَتُهُ [۴] فَقَالَ: يَا مَلَائِكَتِي مَا جَزَاءُ أُجْبِرُوْنِي عَمَلَهُ؟

ترجمه: [۱] حضرت انس رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] هر كله چې شب قدر راځي نو په هغه شپه كې حضرت جبرئيل عليه السلام د فرشتو د جماعت سره راځكه كيږي [۳] او د هر بنده د پاره د بخشش (بخښني) د'عاء كوي چې ولاړ وي (مونځ كوي، طواف كوي يا يو بل عبادت كوي، يا ناست وي (او د الله عزوجل په ياد او د هغه په ذكر كې مشغول وي. [۴] بيا چې د هغه (مسلمانانو) د عيد الفطر (يعني د وړوكي اخت) ورځ شي [۵] نو الله تعالى جبرئيل د خپلو هغه بنده گانو په وجه د هغه فرشتو په مخكې فخر كوي (چې هغه د آدم عليه السلام د تخليق يعنى پيدائش په وخت بني آدم مطعون كړي وو يعنى طعن يې پرې كړي وو [۵] او فرمايي چې اي زما فرشتو دهغه مزدور دپاره څه اجر دي چې هغه خپل كار پوره كړي وي؟

[۱] قَالُوا: رَبَّنَا جَزَاؤُهُ أَنْ يُؤْفَى أَجْرُهُ [۲] قَالَ: مَلَائِكَتِي، عِبِيدِي وَإِمَائِي قَضَوْا قَرِيبَتِي عَلَيْهِمْ [۳] ثُمَّ خَرَجُوا يُعْجُونَ إِلَى الدُّعَاءِ [۴] وَعِزَّتِي وَجَلَالِي وَكُرْمِي وَعُلُوِّي وَارْتِفَاعُ مَكَانِي لِأَجْبِنْتُهُمْ [۵] فَيَقُولُ: اَرْجِعُوا قَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ [۶] وَبَدَلْتُ سَيِّئَاتِكُمْ حَسَنَاتٍ [۷] قَالَ: "فَيَرْجِعُونَ مَغْفُورًا لَهُمْ" رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

ترجمه: [۱] فرشتي عرض كوي چې اي زموږ پروردگاره د هغه اجر دا دي چې هغه ته د هغه د كار پوره مزدوري وركړې شي [۲] الله تعالى جبرئيل فرمايي فرشتو، تاسو واورئ چه زما بندگان او وينځو زما هغه فرض ادا كړو چې د هغوی په ذمه وو (يعني روژه [۳] بيا هغوی د خپلو كورونو څخه د عيدگاه طرف ته د دعا كولو د پاره عاجزي او زاري كولو سره اووتل [۴] زما دي په خپل عزت، خپل جلال، خپل كرم، بلند قدرئ او په خپلې اوچتي مرتبي قسم وي چې زه به د هغوی دعا ضرور قبلوم [۵] بيا الله تعالى جبرئيل خپلو بنده گانو ته فرمايي چې خپلو كورونو ته واپس لاړ شئ ما تاسو وبخښلئ [۶] او ما ستاسو بدې په نيكيو بدلې كړي دي [۷] ستاسو په اعمال نامه كې د هرې بدئ په بدله كښ يوه نيكي ليكل شوي ده د دې څخه روسته نبی كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل نو مسلمانان د عيدگاه څخه خپلو كورونو ته په داسې حالت كې واپس كيږي چې د هغوی گناهونه بخښل شوي وي (بيهيقي)

حل الفات: ① كَلَّمَ: اى غَمَاطَةً مُتَضَاعَةً هغه مختصر دلې ته وانی چه خپل مینځ کښې یویل سره جوخت اوسیدې اوسیدې ددې جمع کبابک ده کوم چه فوجی دستې ته هم ونیلې شی ② يَحْنُونَ: اُنْى يَذْعُونَ بِكُلِّ غَدِيٍّ بِالْمَنْظَرَةِ: د هر بنده د پاره د بخشش بڅښنې، دُعا، کوی ③ تَأْمَنُ: التَّفَاقُؤَةُ: فِعْر کوی، ④ ذَمَى: پوره کرې نې وى، ⑤ غِيْبِيٍّ: زما غلامان بنده گان، ⑥ وَاسْمَاهِي: عَمَّةٌ أُمِّيَّةٌ يَحْفَقُ اُنْى يَهْ د امة جمع ده، ویزې ته وانی ⑦ يَتَفَعَّلُونَ: اُنْى يَتَفَعَّلُونَ: اَصَوَاتُهُمْ وَالتَّيْبَةُ: لاسونه پورته کوی او زېرا انگولا سره دعا کوی.

تسهيلات:

قوله: يَا ذَاكَ اَنَّ يَوْمَ عِيدِهِمْ:

د مذکوره جملې متعلق: -- د حديث دا حصه د ليله القدر سره متعلق نه ده لیکن چونکه په ليله القدر کښې د فرېستو د نازلیدو ذکر راغلو نوهم د فرېستو سره متعلق وېوکی اخترباره کښې هم کلام اوکړې شو او د یویل حديث حصه نى دې حديث سره یوځای کړه
د بعضې کلماتو وضاحت

قوله: يَا مَلَأَ بَگَيْتِي: دامنادى دې په دې حديث کښې ددې نه وړاندې د ملائکتى الفاض حرف نداء سره راغلی دی دلته اضافت تشریفیه دې

قوله: عِيْدِي وَاسْمَاهِي: دا جدا کلام دې کوم چه مبتداء ده او قضاوفىضی ددې دپاره جزدي
قوله: يَتَفَعَّلُونَ: لکه چه په یو حديث کښې دى المحرر العبد المذنب، وعزى: د خپل ذاتى عظمت قسم ددې تعلق دالله تعالى ذات بابرکات سره دې

قوله: وَجَلَالِي: د خپلې لوى او عظمت قسم ددې جملې تعلق دالله تعالى صفاتوسره دې
قوله: وَكِرْمِي: د خپل عزت او سخاوت قسم، ددې جملې تعلق دالله تعالى افعال سره دې
نود ذات صفات او افعال ذکر راغلو

قوله: وَغُلُوِي: ددې تعلق پورتنو ټولو جملوسره دې

قوله: مَغْفُورًا لَهُم: يعنى د ټولو مغفرت کيږي په دې کښې اشاره ده چه هر سرې د مغفرت محتاج دي که هغه نیک وی او که بدوى دالله تعالى ارشاد دي (وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَهْلَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ٥٠) (سورت نور الايت ۳۱)

[۱] بَابُ الْإِعْتِكَافِ

داعتكاف بیان

مخلاصة الباب :-

فیه احد عشر حدیثاً مشتملة علی ست مسائل :

- ① آیاه الاعتكاف : ۱، ۳، ۶.
- ② فوائد الاعتكاف : ۲، ۳، ۱۱.
- ③ ما يجوز في الاعتكاف وما لا يجوز : ۴، ۸، ۹.
- ④ وجوب الاعتكاف بالنذر : ۵.
- ⑤ وقت ابتداء الاعتكاف : ۷.
- ⑥ الأمور الغير المناسبة للمعتكف : ۱۰.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ﴿وَلَا تَجْسِرُوهُمْ وَأَكْتُمُوهُمْ﴾ [فِي الْمَسْجِدِ] [سُورَةُ بَقَرَةُ آيَةُ ۱۸۷]

داعتكاف لغوی معنی داده - وهو الحس على الشيء ولزومه - دشریعت په اصطلاح کنبی داعتكاف تعریف داسې دي - وهو المكث في المسجد ولزومه على وجه مخصوص

داعتكاف لسمونه :-

① واجب اعتكاف: داهغه اعتكاف دي كوم چه د نذر د وجي نه واجب شوي وي ددي اعتكاف دپاره امام مالك رحمته الله عليه امام شافعي رحمته الله عليه او دامام ابوحنيفه رحمته الله عليه په نيز د هغوی د راجع اقوالو مطابق روزه ساتل شرط دي او د يوشپي اويوې ورځې كيدل هم شرط دي او كه چرې فاسد شى نو قضا هم واجب ده دا اعتكاف په هره زمانه كنبی كيدې شى يو زمانې سره خاص نه دي

② سنت مؤكده اعتكاف: داهغه اعتكاف دي كوم چه د رمضان په آخرى عشره كنبی لس ورځې وي دا سنت مؤكده على الكفايه دي كه چرته پوره محلي پريخودو نوتول به گناهكار شى كه چرې يوسړې نى او كړى نو د تولود طرف نه به كافى شى

③ مستحب اعتكاف: د رومېدوو قسمونونه علاوه هر قسم اعتكاف مستحب دي د اعتكاف مستحب كېم موده كنبی د فقهاء اقوال مختلف دي د امام مالك رحمته الله عليه په نيز اعتكاف مستحب كېم موده يوه ورځ ده ددي نه د كمي مودې اعتكاف نه وي د امام ابويوسف رحمته الله عليه په نيز ددي موده د ورځې اكثر حصه ده د امام محمد رحمته الله عليه او امام شافعي رحمته الله عليه په نيز د كمي مودې څه تعيين نشته دي د يوې گهرنې هم كيدې شى د امام ابوحنيفه رحمته الله عليه ظاهري روايت هم دغه دي او هم په دي باندې فتوى ده

ه اعتكاف په مشروعت كېني حكمت :- په دين اسلام كېني د رهبانيت گنجائش نشته او په پخوانو اديانو كېني به خلقو د رهبانيت ژوندون تيرولو يعنې د كورونښځي او بېخونه به لاهلق شو او په قوت لايموت باندې گذاره كولو سره پوره عمر خان له په عبادت كېني مشغول كيدوسره ډير په مشقت سره تيرولو په دين اسلام كېني قطعاً گنجائش نشته دې ليكن د نمونې په توگه د رهبانيت په شان لس ورځې ژوندون تيرولو حكم شوې دې دې دپاره چه يومسلمان ته دا احساس وركړې شي چه دغه د لسو ورځو د مشقتونو او محنتونو ژوندون ته اوگورنې او بيا سوچ او كړنې چه د پخوانو اديانو يوه لويه طبقه دهميشه دپاره داسې د سختنې ژوند تيرولو او په تاسو باندې دالله تعالى احسان اوشو بهر حال د معتكف مثال دهغه سړي په شان دې چه د بادشاه په دروازه كېني پروت وي او خپل درخواست يوشان د قبوليت په غرض سره پيش كوي

الفصل الأول

[۲۰۹۷] د ښځو دپاره په كورونو كېني د اعتكاف جواز

۲۰۹۷- (۱) عَنْ عَائِشَةَ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۲] كَانَ يَغْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ وَالْآخِرَ مِنْ رَمَضَانَ [۳] حَتَّى تَوَقَّاهُ اللَّهُ [۴] ثُمَّ اغْتَكَفَ أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: [۱] بي بي عايشه صديقه رضي الله عنها فرمايي [۲] چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د رمضان آخري لس ورځي اعتكاف كولو [۳] تر دې چې الله تعالى تعالى د دې دنيا څخه پورته كړلو [۴] بيا د حضور صلی الله علیه وسلم څخه روسته د نبی کریم صلی الله علیه وسلم بيبيانو مباركو اعتكاف وكړو (بخاري مسلم)

تسهيلات:

نوله. ثُمَّ اغْتَكَفَ أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ:

د ښځو دپاره په جماعت كېني ه اعتكاف عدم جواز :- د ښځو دپاره جماعت ته راتلو سر اعتكاف كول جائز نه دی هغوی كه چرې اعتكاف كول غواړي نو په خپلو كورونو كېني دې يوځاني خاص كړی په هغې كېني دې كينې او د هغه ځانې پورې دې خاص كړی ټول كور كېني دې نه گرځي ازواج مطهرات سنت اعتكاف برقرار ساتلو دپاره اعتكاف كړې وو

(۱) اخرجه البخاری كتاب صلاة التراویح/باب رفع معرفة ليلة القدر لتلامي الناس (رقم-۲۰۲۳) ومسلم كتاب الاعتكاف/باب اعتكاف العشر الاواخر من رمضان (رقم) ۵ - (۱۱۷۲) وابوداود كتاب الصلاة/باب في تخفيف الصلاة (رقم- ۲۹۰۰) وابن ماجه كتاب الصيام/باب في المعتكف يلزم مكاناً من المسجد (رقم- ۱۷۷۳) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في الاعتكاف (رقم- ۲۹۰۰)

الَّذِي قُبِضَ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمہ: [۱۰] ابوہریرہ رضی اللہ عنہ واپس [۱۱] چہ ہر کال بہ یو خل د حضور ﷺ بہ مخکے قرآن کریم اولوستلی شو . یعنی جبرئیل علیہ السلام بہ ویلو [۱۲] خو پہ کوم کال چہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د دے دنیا خٹخہ تشریف یورو نو د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ مخکے دوه خله قرآن کریم اوویل شو [۱۳] دغه شان نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ ہر کال کہ لس ورخی اعتکاف کولو خو پہ کوم کال چہ وفات کیدلو نو پہ هغه کال بی شل ورخی اعتکاف وکرو . بخاری مسلم

حل الفتا: ① - فَعَرَّضَ: أَيْ قَرَأَ الْقُرْآنَ: یعنی د قرآن تلاوت نہی واورولو

تسهيلات: قوله: كَانَ يَعْرِضُ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْقُرْآنَ كُلَّ عَامٍ مَرَّةً:

پہ روایاتو کنہی تعرض: - ددی روایت نہ معلومیچی چہ حضرت جبریل علیہ السلام بہ دنی کریم ﷺ پہ وړاندې قرآن وئیلو او ددی نہ وړاندینی حدیث نہ معلومیچی چہ نبی کریم ﷺ بہ د جبرائیل علیہ السلام پہ وړاندې دقرآن پاک تلاوت کولو . په دواړو روایتو کنہی بہ ظہرہ تعرض دی ؟

تقرض جواب: - د نبی کریم ﷺ پہ وړاندې بہ حضرت جبرائیل علیہ السلام تلاوت کړې وی . بب د حضرت جبریل علیہ السلام پہ وړاندې نبی کریم ﷺ تلاوت کړې وی لکه څنگه دوه حافظان دقرآن کریم دور کوی نبی کریم ﷺ آخری کال باندې شل ورخی اعتکاف کړې وو او دوه خل نہی قرآن کریم ختم کړې وو

قوله: فَعَرَّضَ عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ فِي الْعَامِ الَّذِي قُبِضَ:

پہ آخری کال کنہی دوه ځله د دور کولو حکمتونه: -

① ددی وجه ابن العربی رحمۃ اللہ علیہ دا فرمانی چہ یو کال نہی د ازواج مطہرات پہ وجه اعتکاف او نہ کړې شو نو د قضا- په طور یی: د پہ وفات کال باندې شل ورخی اعتکاف اوکړو
② امت ته تاکید وو چہ ہر انسان دې دخپل ژوندی آخری ایامو کنہی د نیکو عملونو زیات نہ زیات اہتمام اوکړی

[۲۱۰۰] إذا نسي ضرورة دہارہ د معتکف د جمات څخہ د وتلو جواز

۲۱۰۰ - (۳۱) (۱) «وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [۱] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا اغْتَسَفَ أُذُنِي إِلَى رَأْسِهِ [۲] وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ فَأَرْجِلُهُ [۳] لَوْ كَانَ لَا يَدْخُلُ الْبَيْتَ إِلَّا لِحَاجَةِ الْإِنْسَانِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) أخرجه البخاري كتاب الاعتكاف باب باب: لا يدخل البيت إلا لحاجة (رقم- ۲۰۲۹) و مسلم في باب جواز غسل العائض رأس زوجها وترجيله وطهارة سورها والاتكاء في حجرها وقراءة القرآن فيه (رقم) ۶ - (۲۹۷) والترمذي كتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب المعتكف يفرج لحاجته أم لا (رقم- ۸۰۴) وابن ماجه كتاب الصيام باب في المعتكف يعود المريض. ويشهد الجائز (رقم- ۱۷۷۶)

ترجمہ: [۱] بی بی عایشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا فرمائی [۲] چې رسول اللہ ﷺ چې به د اعتکاف په حالت کې وو نو په مسجد کې په ناسته ناسته خپل سر مبارک به یې زما طرف ته کړو [۳] او ما به د نبی کریم صلی الله علیه وسلم ویستان، پرمزول [۴] او حضور ﷺ به د حاجت انساني څخه علاوه په کور کې نه داخلیدو «بخاري مسلم، حل الفتا: - ① اذنی: أي قُرب: راتردی به نې کرو، ② فَأَرْجُلُهُ: التَّجَمُّلُ تَهْنِئَةُ الشَّعْرِ، وَهُوَ اسْتِفْهَالُ الشَّطْرِیْنَ الرَّأْسِ: یعنی ترجیل په پرمز سره سر پرمزولو ته وائی ③ لِحَاجَةِ الْإِنْسَانِ: أي مِنْ بَوْلٍ وَغَايِبٍ بَشَرِي حاجت او تقاضا مثلاً تش یا دک اودس ماتې وغیره

تفصیلات:

قوله: إِلَّا لِحَاجَةِ الْإِنْسَانِ:

د انساني حاجت د الفاظولاندې د پیر څه راځی هم دا لفظ بنیاد جوړولو سره فقہ و او شارحین د حدیث د اعتکاف د پاره د سخت نه سختې پابندۍ راویستې دی
د انساني ضرورت لسمونه: - د حاجت او ضرورت دوه قسمونه دی

① اول طبعی حاجت لکه غټې او وړې متیازې غسل جنابت یا غسل جمعه

② دویم شرعی حاجت دی

د شری حاجتونه مورقونه: -

① لکه د اختر دمونځ د پاره وتل د اذان د پاره وتل که معتکف مؤذن وی او که غیر مؤذن وی

② دغه شان د جامع مسجد طرف ته د جمعی د پاره وتل وغیره

د جمعی د مانځه د پاره د معتکف په خروج کښې مذهب: -

① شوافع او مالکیه حضرات فرمائی چې معتکف د جمعی د پاره جامع مسجد ته نه شی وتلې بلکه هغه له پکار دی چې هم په هغه مسجد کښې اعتکاف او کړی چرته چې جمعه کبړی په دې وجه امام مالک رحمته الله علیه فرمائی چې اعتکاف د جامع مسجد نه علاوه چرته په بل یو جمات کښې هډو جائز نه دي

② د احنافو په نیزد جمعی د مانځه د پاره معتکف لره تلل ضروری دی البته د تلو په وقت کښې تفصیل دي چې د جمعی د پاره دنمر د زوال وخت کښې وتل پکار دی خو که جامع مسجد لرې وی نو په داسې وخت کښې وتل پکار دی چې هلته په رسیدو سره تحية المسجد اول ادا کړی شی او د جمعی نه پس چې کوم سنت دی دهغې د پاره هم په جامع مسجد کښې حصاریدل جائز دی دا تفصیلات د احنافو په نیزد دی

[۲۱۰۱] د جاهليت په حالت كښې د منلي شوي نذر حكم

۳۸۱- (۵۱۲) عَنْ ابْنِ عُمرَ «أَنَّ عُمَرَ سَأَلَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «كُلْتُ نَذْرًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ - أَنْ أَتُكْفَّ لَيْلَةً فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ» قَالَ: «فَأَوْفِ بِنَذْرِكَ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه: ابن عمر رضي الله عنهما وايي چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه نبي كريم صلی الله علیه و آله ته عرض وکړه چې يا رسول الله صلی الله علیه و آله، ما په جاهليت کې دا نذر منلي وو چې يوه شپه او يوه ورځ به څرنگه چې په دويم روايت کې يې وضاحت دي، په مسجد حرام کې اعتكاف کوم نو آيا هغه نذر زما د پاره پوره کول ضروري دي؟^۱ نبي كريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې خپل نذر پوره کړه (بخاري مسلم)

حل الفتا: ۱- نَذْرٌ: ما نذر يعنى منخته منلي وه. ۲- فَأَوْفِ: نو پوره نې کړه

تسهيلات:

قوله: فَأَوْفِ بِنَذْرِكَ:

د حضرت عمر د اعتكاف نذر منل: د جاهليت اطلاق د اسلام نه په مخکښې زمانه باندې کيږي دلته د حضرت عمر رضي الله عنه نذر يا خود اسلام نه مخکښې د جاهليت په زمانه کښې وو په کوم چه حديث په واضحه توگه باندې دلالت کوي په دې صورت کښې د امام شافعي رحمته الله عليه مسلك داسې دې که چا د اسلام قبلولونه مخکښې جائز نذر منلي وي نو د اسلام قبلولونه پس د هغې پوره کول واجب دي لکه چه حضور پاك د حضرت عمر رضي الله عنه ته "اوف بنذرك" حکم ورکړو دا حکم د وجوب دپاره دې

امام ابوحنيفه رحمته الله عليه فرماني د اسلام قبلولونه مخکښې منلي شوي نذر پوره کول ضروري نه دي ځکه چه دا اتفاق مسئله ده په کافر کښې د نذر منلو اهليت نشته دې لهذا د هغه نذر پوره کول واجب نه دي شوافع د زير بحث حديث نه استدلال کوي چه امر د وجوب دپاره دې امام ابوحنيفه رحمته الله عليه فرماني دا حکم د حضرت عمر رضي الله عنه د تسلي د خاطر په توگه داستحباب وو يا د جاهليت نه مراد د جاهليت سره نيزدې زمانه ده يعنى د اسلام قبلولو د شروع حالت دې

قوله: أَتُكْفَّ لَيْلَةً يعنى ما په جاهليت کښې دا نذر منلي وو چه زه به يوه شپه اعتكاف کوم

(۱) اخرجه البخارى كتاب الاعتكاف باب الاعتكاف ليلًا (رقم ۲۰۴۲) وسلم فى كتاب الايمان باب نذر الكافر وما يعمل فيه إذا أسلم (رقم ۲۷ - ۱۶۵۶) وابوداود كتاب الايمان والنذور باب من نذر فى الجاهلية ثم أدرك الإسلام (رقم ۳۳۲۵) والترمذى كتاب النذور والايمان عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فى وفاة النذر (رقم ۱۵۳۹) والسانى كتاب الايمان والنذور باب إذا نذر ثم أسلم قبل أن يغفر (رقم ۴۸۲۰)

د نذر اعتکاف مبارکہ روزی بہ شرط کسی مذاہب

بہ دین لغت سرہ دفعہ ہا بہ میخ کسی احلافی مسئلہ پیدا شوی دہ ہعہ دا چہ آیا داسر
عتکاف دپارہ روزہ نیول شرط دہ کہ نہ!

① علامہ بدرالدین عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ امام احمد رحمۃ اللہ علیہ او اسحاق بن
رہوہ رحمۃ اللہ علیہ بہ سیز د اعتکاف د نذر دپارہ روزہ لازم نہ دہ

② امام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ او امام مالک رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ داعتکاف د نذر دپارہ روزہ شرط دی
بعید روزی اعتکاف جائز نہ دی د امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ قدیم قول ہم دغہ شن دی

دول فریق دلیل :- زیر بحث حدیث د دوی مستدل دی طرز د استدلال داسی دی چہ بہ دی
کسی نیلہ د شبی د نذر خبرہ دہ اود شبی روزہ نہ وی لہذا د نذر د اعتکاف دپارہ روزہ
شرط نہ دی

دول فریق د دلیل جواب نہ :- ① ابن بطال رحمۃ اللہ علیہ فرمائی د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د نذر والا حدیث
کہ نیل طرق اولتولی شی نو بہ دی کنبی د اصل روایت الفاظ "یوما ولیلہ" دی

② دا د جہلیت نذر وو د استحباب بہ توگہ حضور پاک د پورہ کولود پارہ او فرمایا لہذا
بہ دی کنبی د روزی ہدو ضرورت نہ وو

دویم فریق دلائل :- ① د دوی ہعہ روایت مستدل دی بہ کوم کنبی چہ حضوریات فرمائی
"عتکف و صوم" د ابدواد د انسان یعنی اعتکاف کونی او روزہ نیسنی

② راتلونکی حدیث نمبر ۳۳۵ دی بہ کوم کنبی چہ "لااعتکاف الا بصوم" واضح الفاظ راغلی
دی

[۲۱۰:۴] دصبا مانغہ خغہ روستہ اعتکاف تہ کیاستل

۳۳۵- (۱) [۴] عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [۲] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَكَبَّ صَلًى
الْفَجْرِ [۳] لَمْ يَدْخُلْ فِي مُعْتَكِفِهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمہ: [۱] بی بی عائشہ رضی اللہ عنہا فرمائی [۲] چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم چہ بہ د اعتکاف ارادہ وکرہ نو د
سحر مونخ چہ بی بہ وکرہ [۲] د ہغی خغہ روستہ بہ د اعتکاف پہ خای کی داخل شو
ابوداؤد ابن ماجہ،

حل الفاظ :- ① مُعْتَكِفِهِ: اُنِی مَکَانَ اِغْتِکَافِہ: د اعتکاف خای نہ مُعْتَكِفِ وانی

(اخرہ مسلم فی کتاب الاعتکاف/باب من یدخل من اراد الاعتکاف فی معتكفه (رقم- ۶ - ۱۱۷۲) واپوداؤد فی
کتاب الصوم - باب الاعتکاف (رقم- ۲۴۶۴) والترمیذی فی کتاب الصوم عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم/باب ما جاء
فی الاعتکاف (رقم- ۷۹۱) والنسائی کتاب الساجد/باب ضرب الغیاء فی الساجد (رقم- ۷۰۹) وابن ماجہ کتاب
الصیام/باب ما جاء فیمن یندی الاعتکاف، وفضاء الاعتکاف (رقم- ۱۷۷۱)

تسهيلات:

قوله: ثُمَّ دَعَلَ:

د معتكف دپاره په اعتكاف كېنې د كيناستو په وخت كېنې مذهب:-

يعنى كله چه به رسول الله ﷺ د اعتكاف اراده فرمانيله نوډ سحرمونځ كولو سره به يې د خپل اعتكاف په ځانى كېنې داخليدلو

① د فقهاء كرامو په دې كېنې معمولى شان اختلاف دې چه اعتكاف كونكې په جمات كېنې كوم وخت راشى او د اعتكاف په ځانى كېنې كېنې امام اوزاعى رحمته الله عليه اوسفين ثوري رحمته الله عليه او په يوقول كېنې امام احمدبن حنبل رحمته الله عليه مسلك دادې چه د اعتكاف والا سرې دې د رمضان په يوېشتم تاريخ د سحر د مونځ نه پس جمات ته راشى او اعتكاف كېنې دې كېنې

② انمه ثلاثه او په يوقول كېنې امام احمدبن حنبل رحمته الله عليه جمهور انمه حضرات فرماني چه معتكف دې د شېبې د نمر د وييدونه پس جمات ته داخل شى اوشپه دې په جمات كېنې تيره كړى داد يوېشتم رمضان شپه ده

دول لړيق دليل:- زير بحث حديث حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها د حديث د دوى مستدل دې په كوم كېنې چه په واضحه توگه د سحر د مونځ نه پس په اعتكاف كېنې د كيناستو طريقه خودلې ده

د دويم لړيق دليل:- جمهور هم د دې حديث نه استدلال كوى ليكن په دې كېنې داسې معنى بيانوى چه حضور اكرم په مسجد نبوى كېنې د اعتكاف دپاره د شېبې نه تشریف راوړې وو شپه نې په عبادت كېنې هم په جمات كېنې تيره كړې وه ليكن د خپلې ناستې په خاص ځانى كېنې تشریف هغه وخت راوړلې وو كوم وخت نې چه د سحرمونځ وركړو نوډ اعتكاف شروع د ماينام د وخت نه شوې وه ليكن د اعتكاف دپاره چه كوم خاص ځانى جوړ شوې وو په هغې كېنې د سحر په وخت داخل شوې وو نوډ اختلاف خبره هډوخته شوه

الفصل الثاني

[۲۱-۲] د اعتكاف قضاء او اول

۲۱-۲- (۶۱) عَنْ أَنَسٍ قَالَ «كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَغْتَكِفُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَّلِينَ مِنْ رَمَضَانَ [۱] فَلَمْ يَغْتَكِفْ عَامًا [۲] فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُفْلِحُ اغْتَكَفَ عَشْرِينَ» [۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: [۱] حضرت انس رضي الله عنه وايي چې نبی کریم صلی الله علیه و آله به د رمضان په آخري لس ورځو کې اعتكاف كولو [۲] يو كال (غالباً) د څه عذر په بناء، نبی کریم صلی الله عليه وسلم اعتكاف

(۱) اخرجه الترمذی کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في الاعتكاف إذا خرج منه (رقم- ۸۰۳)

ونه کرو [۳] هر کله چې دویم کال راغلو نو حضور ﷺ به هغه رمضان کې، شل [۲۰] ورځي اعتکاف وکړو (ترمذي،

حل القنن: ۱) عام القنن: راروان کال

تسهيلات:

قوله: فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ افْتَكَفَ عَلَيْهِنَ:

ه سنت اعتکاف ه لفظ حکم: - د واجب اعتکاف چه څنگه قضا واجب ده دغه شان د سنت مؤکده اعتکاف قضا هم ده لیکن واجب نه ده سنت ده په دې حدیث سره د سنت مؤکده اعتکاف قضا ثابتیږي

(س-۱۰۱) رَوَا أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ.

ترجمه: [۱] ابوداؤد او ابن ماجه دا روایت د ابی بن کعب ؓ څخه نقل کړي دي

[۲۱۰۴] اعتکاف کښې د کیناستو وخت

(س-۱۰۲) [۱] وَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: [۲] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَكَبَّرَ صَلَّى الْفَجْرَ دَخَلَ فِي مُعْتَكِفِهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمه: [۱] بي بي عائشه ؓ فرمايي چې رسول الله ﷺ چې به د اعتکاف اراده وکړه نو د سحر مونځ چې به وکړ [۲] د هغه څخه روسته به د اعتکاف په ځاي کې داخل شو. ابوداؤد ابن ماجه

حل القنن: - ۱) معتکفه: أي مکان اعتكافه: د اعتکاف ځای ته معتکف وانی

تسهيلات:

قوله: صَلَّى الْفَجْرَ دَخَلَ فِي مُعْتَكِفِهِ:

د معتکف دپاره په اعتکاف کښې د کیناستو په وخت کښې مذهب: -

یعنی کله چه به رسول الله ﷺ د اعتکاف اراده فرمانیله نو د سحر مونځ کولو سره به بیا د خپل اعتکاف په ځانی کښې داخلیدلو

① د فقهاء کرامو په دې کښې معمولی شان اختلاف دې چه اعتکاف کونکې په جمات کښې کوم وخت راشی او د اعتکاف په ځانی کښې کینی امام اوزاعی ؓ اوسفیان ثوري ؓ او په یوقول کښې امام احمد بن حنبل ؓ مسلك دادې چه د اعتکاف والاسرې دې د

(۱) اخرجه ابوداؤد کتاب الصوم. باب الاعتکاف (رقم- ۲۴۶۳) وابن ماجه کتاب الصيام باب ما جاء فی الاعتکاف (رقم- ۱۷۷۰) (۲) اخرجه مسلم فی کتاب الاعتکاف باب من یدخل من اراد الاعتکاف فی معتکفه (رقم- ۶ - ۱۱۷۲) وابوداؤد فی کتاب الصوم. باب الاعتکاف (رقم- ۲۴۶۴) والترمذی فی کتاب الصوم عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء فی الاعتکاف (رقم- ۷۹۱) والسانی کتاب المساجد باب ضرب الغضاء فی المساجد (رقم- ۷۰۹) وابن ماجه کتاب الصيام باب ما جاء فیمن یتدی الاعتکاف. وقضاء الاعتکاف (رقم- ۱۷۷۱)

رمضان به یوینسم تاریخ د سحر د مونځ نه پس جمات ته راشی او اعتکاف کښې دې کښې
 ⑦ انه نلته اوبه یوقول کښې امام احمد بن حنبل رحمته الله علیه جمهور انمه حضرات فرمانی چه
 معتکف دې د شپې د نمر دویدونه پس جمات نه داخل شی اوشپه دې په جمات کښې
 تیره کړی داد یوینستم رمضان شیه ده

د اول لویق دلیل: - زیر بحث حدیث حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها د حدیث د دوی مستند
 دې په کوم کښې چه په واضحه توگه د سحر د مونځ نه پس په اعتکاف کښې د کیناستو
 طریقه خودلې ده

د دویم لویق دلیل: - جمهور هم ددې حدیث نه استدلال کوی لیکن په دې کښې داسې معنی
 بیانوی چه حضور اکرم په مسجد نبوی کښې د اعتکاف دپاره د شپې نه تشریف راوړې وو
 شپه نی په عبادت کښې هم په جمات کښې تیره کړې وه لیکن د خپلې ناستې په خاص
 ځانې کښې تشریف هغه وخت راوړلې وو کوم وخت نی چه د سحر مونځ ورکړو نو د
 اعتکاف شروع د ماښام د وخت نه شوې وه لیکن د اعتکاف دپاره چه کوم خاص ځانې
 جوړ شوې وو په هغې کښې د سحر په وخت داخل شوې وو نو د اختلاف خبره هډوخته شوه
 [۲۱۰۵] د اعتکاف په حالت کښې د بیمار تپوس کول

مس- (۸) [وَعَنْهَا قَالَتْ: «كَانَ أَخِي - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَعُودُ الْمَرِيضَ وَهُوَ مُعْتَكِفٌ ⑦ فَأَيُّعَرَّ بِرَأْسِهِ عَنْهُ» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ① بي بي عائشه رضی الله عنها فرمایې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به د اعتکاف په حالت کې هر
 کله چې به د حاجت د پاره بهر وتلو، نو د مریض پوښتنه به یې کوله چې د مسجد څخه به
 بهر ځای کښې به وو ② نو حضور صلی الله علیه وسلم به چې څرنگه وو هغه شان به تیریدلو د هغه سره به
 دریدلو نه (یواځې) پوښتنه به یې وکړله (ابوداود)،

حل الفقه: ③ یعوذ: عبادت یعنی د بیمار تپوس به یې کولو ④ فَعَرَّ: نو تیریدلو به، ⑤ يَعْرَضُ: أي لا
 تَمُكُّثُ یعنی اودریده یا ایساریدلو به ورسره نه.

تسهيلات:

قوله: فَلَا يَعْزُرُ:

د ترمیم صورت: - یعنی د یو بیمار د پوښتنې دپاره به د لازې نه نه اخواکیدلو ددې صورت
 به داسې وو چه مثلاً حضور پاک د خپل طبیعي حاجت دپاره د جمات نه بهر تللو او واپس به
 راتللو نو په دې تلور اتلو کښې به حضور پاک په لازه کښې د بیمار پوښتنه کوله هم دغه
 مطلب دې ددې حدیث چه حضور پاک به د لازې نه اخواد یخوا نه کیدلو په مستقل توگه د

یوبیمار یوینتنې له بللوسره اعتکاف باطل کیږي او که یوسړې د نذر په اعتکاف کې د شرط اولگوی چه زه به د بیمار یوینتنه کوم یا جنازي له به ځم نو بیا به جائزوی
[۲۱۰۶] اِذَا عَتَكَافَ مِنْهَا

۳۸۸- (۲۹) [۱] وَغُفَّهَا قَالَتْ: [۲] «الَّتِي عَلَى الْمُعْتَكِفِ أَنْ لَا يُعَوِّدَ مَرِيضًا [۳] وَلَا يُشْهَدَ جَنَازَةً [۴] وَلَا يَمْسُ النِّزَاةَ وَلَا يَأْتِرَهَا [۵] وَلَا يَحْرِمَ لِحَاجَةً إِلَّا لِمَا لَا بُدَّ مِنْهُ [۶] وَلَا اغْتِكَافٌ إِلَّا فِي مَنْجَبٍ جَامِعٍ»
رواه أبو داود.

قوله: [۱] بی بی عایشه رضی اللہ عنہا فرمائي [۲] چه په اعتکاف کونکي باندې دا سنت یعني ضروري دي چې هغه دی نه خو «بالقصد او ایساریدو سره» د مریض پوینتنه کوي [۳] او نه دې د مسجد څخه بهر مطلقاً، د جنازي په مانځه کې شریک کیږي [۴] او نه دې پنځه مسه کوي او نه دی د بنځي سره مباشرت کوي [۵] او نه دی علاوه د ضروریاتو څخه «مثلاً د لوي او کوشني بولو څخه علاوه» د یو بل کار د پاره بهر وځي [۶] او روژه اعتکاف د پاره ضروري ده [۷] او اعتکاف په جامع مسجد کې صحیح کیږي «ابوداؤد»
حل التفت: ① السنة: شرعی طریق، ② لَا يُعَوِّدُ: أَنِّي بِالْقَصْدِ وَالْوُقُوفِ: یعنی د بیمار د تېوس او هغه سره د ایساریدلو په اراده به نې عیادت نه کولو ③ لَا يُشْهَدُ: نه به حاضریدو «جنازي ته» ④ لَا يَمْسُ: نه به نې مس کوله «بی بی په شهوت سره» ⑤ وَلَا يَأْتِرُهَا: أَنِّي لَا يَجْمَعُهَا: مجامعت به نې نه کولو بی بی سره، ⑥ مَنْجَبٍ جَامِعٍ: په کوم جمات کښي چه جماعت سره مونځ کیږي

تصحیلات:

قوله: وَلَا اغْتِكَافٌ إِلَّا فِي مَنْجَبٍ جَامِعٍ:

د اعتکاف د پاره دروژي شرطیت: - ددې توضیح اود علماؤ اختلاف دې نه وړاندې په حدیث نمبر ۳۸۸ کښي بیان شوې دې دا د جمهورو د مسلک د پاره واضح دلیل دې د علامه شامی رحمته الله علیه رجحان دې طرف ته دې چه که اعتکاف واجب وی او که مسنون وی ددې د پاره روژه ساتل شرط دی

قوله: وَلَا اغْتِكَافٌ إِلَّا فِي مَنْجَبٍ جَامِعٍ:

په اعتکاف د پاره د جامع مسجد په شرطیت کښي مذهب: -

د حضرت حسن بصری رحمته الله علیه امام زهري رحمته الله علیه او عروه عطاء رحمته الله علیه په نیزد صحت اعتکاف د پاره داسي جمات ضروری دې په کوم کښي چه جمعه کیږي یعنی چه جامع مسجد وی د امام مالک رحمته الله علیه یو روایت هم داسي دې
⑦ جمهورانمه په نیزد اعتکاف د پاره د جمعي جمات ضروری نه دې بلکه په هر هغه

جماعت کنبی اعتکاف صحیح دې چرته چه پنج وخته مونځونه په جمع سره کيږي
د اول فريق دليل ۱- زیر بحث دليل د اول فريق مستدل دې په کوم کنبې چې ښکاره د جامع
 مسجد د شرطيت ذکر دې

د اول فريق دليل جواب ۱- په حديث کنبې د مسجد جامع نه مراد د جمعي والاجمات نه دې
 بلکه د جمع والاجمات مراد دې په کلو کنبې چه په کومو جمعاتو نو کنبې پنج وخته مونځونه
 په جمع سره نه کيږي په هغې کنبې اعتکاف ضروري نه دې که یو سړي په خپله توگه د
 ثواب په نيت کوی نو جائز دې

د دويم فريق دليل ۱- جمهور فرمانی چه د قرآن کریم آيت (وَأَتِمُّوا صَلَاتَكُمْ فِي الْمَسْجِدِ) کنبې
 مساجد عام دی د جامع مسجد تخصیص نشته دې [سورت بقره الايه ۱۸۷]

د اعتکاف فضیلت معیار ۱- البته علماء کرامو د اعتکاف د فضیلت باره کنبې په
 مساجد کنبې فرق بیان کړي دې چه د ټولو نه غوره اعتکاف مسجد حرام مکه کنبې دې
 بيا مسجد نبوی ﷺ کنبې اعتکاف دې بيا د مسجد اقصی اعتکاف دې اویا د جامع
 مسجد اعتکاف افضل دې

بهر حال د معتکف دپاره جماعت ته خوراک راوړل اویا خورول جائز دی مگر د خوراک د جائز
 کولو دپاره اعتکاف کول څه عبادت شرعی نه دې لکه څنگه چه تبلیغی حضرات کوی بيا
 هغوی له پکار دی چه کله اعتکاف په خپل خان باندې لازم کوی نور وژه دې هم ساتی او که
 چرې یو وختی اعتکاف وی نو په هغې کنبې وژه نشته دې یعنی توبت سنة الاعتکاف
 مامعت فی هذا المسجد دڅه وخت دپاره نيت وی

الفصل الثالث

[۲۱۰۷] په مسجد نبوی کنبې د نبي عليه اسلام معتکف

۲۱۰۷- (۱۰) عَنْ ابْنِ عُمَرَ «عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ كَانَ إِذَا اعْتَكَفَ طَرَفًا لَهُ فِرَاشُهُ أَوْ
 يَوْمُهُ لَمْ يَرِ بِرَأْيِ أَهْلِ أَطْرَافِ التَّوْبَةِ» رَوَاهُ ابْنُ مَاجَه.

ترجمه: [۱] ابن عمر رضي الله عنه نقل کوي چې نبي کریم ﷺ چې به اعتکاف کولو [۲] نو د
 حضور ﷺ د پاره به په مسجد نبوي ﷺ کې [۳] د حضور ﷺ بستره وغورول شوه [۴] يا د
 حضور ﷺ کټ چارپايي به ايښودل کيده [۵] د توبي ستنې مخکې يا وروسته [ابن ماجه]
 حل الفات: ۱- طرف: أي وجه أو طرف. خوره کړي شوه ۲- فرائض: بستره د رسول الله ﷺ ۳- أطراف
 التوبة: د توبي ستن

تسهيلات

قوله أَنَّهُ كَانَ إِذَا اُعْتَكَفَ... إلخ:

د حضرت ابولبابه رضی اللہ عنہ نہ د بنو قریظہ بارہ کنبی یولغزش شوې وو هغوی رضی اللہ عنہ خپل خان په مسجد نبوی رضی اللہ عنہ یوې ستنې پورې تړلې وو بیا د هغوی توبه قبوله شوه هم دغه ستن ته اسطوانه توبه وانی د کومې ذکرچه په دې حدیث کنبی دې

[۲۱۰۸] معتکف ته د خارجی نیکو اعمالو ثواب ملاویدل

۸۸- (۱۱) [۱] وَعَنْ أَبِي عُبَايَةَ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ فِي الْمُعْتَكِفِ: [۲] "هُوَ يَكْتَفِي أَنْذُوبُ [۳] وَيُجْزَى لَهُ مِنَ الْحَسَنَاتِ كَمَا فِي الْحَسَنَاتِ كُلِّهَا" رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

توجه: [۱] د ابن عباس رضی اللہ عنہ څخه روایت دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د اعتکاف کونکي په باره کې وفرمایل [۲] چې هغه د گناهونو څخه محفوظ وي [۳] او د هغه د پاره د نیکو سلسله د ټولو نیکي کونکو په شان جاري وي. (ابن ماجه) **طالفتان:-** ① الْمُعْتَكِفُ: اعتکاف کونکی ته وانی.

تسهيلات

قوله: كَمَا فِي الْحَسَنَاتِ كُلِّهَا:

يعنى د کومو نیکو کارونو د پاره چه معتکف بهرنه شی تللي او عام مسلمان په دغه نیکو کنبی شریکیدوسره ثوابونه حاصلوی نوالله تعالی دغه معتکف ته د شرکت کولونه بغیر د ټولو نیکو ثواب ورکوی.

د معتکف ترجمه هم دغه ده چه سردې ښکته وی د الله تعالی په دروازه کنبی دې پروت وی او د ټولو گناهونو غاړې ته کیدوسره د ذوالجلال په وړاندې د مغفرت درخواست وړاندې کوی چونکه معتکف د ټولو خلقو د طرف نه د اعتکاف ذمه واری پوره کوی په دې وجه د خلقو په نیکو کنبی هغه شریک کړې شوې دي

[۸] کتاب فضائل القرآن

دقرآن کریم فضائل

خلاصة الباب فيه ستة وسبعون حديثاً مشتملة على ست مسائل

- ① حيوية تعلم القرآن وتعليمه وقرائه: ۱، ۳، ۵، ۹، ۱۲، ۲۷، ۲۵، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۲، ۳۴، ۵۶، ۵۷.
- ② أجر الماهر بالقرآن وغيره: ۴.
- ③ عقوبة من ليس معه شيء من القرآن وتركه بعد حفظه: ۲۶، ۳۴.
- ④ البركات في القرآن: ۷، ۲۴، ۲۹، ۳۱، ۳۲، ۵۸.
- ⑤ فضائل القرآن والآيات المخصوصة: ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۲، ۲۳، ۳۳، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵.
- ⑥ احكمه لآعراب القرآن واتباعه: ۵۵.

د فضائل معنی: فضائل جمع د فضیله ده دا د «تلیسی» ضد دې د فضل او فضیلت دواړو یوه معنی ده (۱).

د قرآن په عجل مینځ کې په تقاضا کې د اختلاف تکرار: په دې مقام کې د فضائل قرآن د مناسبت په وجه یو بحث کېږي چه د قرآن کریم بعضي حصه د بعضي نورو حصو نه افضله وي که نه؟ په دې مسئله کې اختلاف دي او دا اختلاف د دویمې هجري صدی نه پس هغه وخت پیدا شو چه د خلق القرآن مسئله رااوچته شوه د دې نه مخکې په دې مسئله کې هېڅ قسم اختلاف نه وو د قرآن کریم د بعضي سورتونو او خاص آیاتونو متعلق چه فضائل راغلي دي په هغې کې هېڅ قسم تاویل نه ضرورت پېښ شوي نه وو خو په دویمه هجري صدی کې چه کله د خلق القرآن مسئله رااوچته شوه او جمهور اهل سنت او ائمز د معتزله فرقي په رد کې د کلام الله د غیر مخلوقیت عقیدې وضاحت اوکړو هغه وخت دا مسئله مخې ته راغله (۲).

د معتزله په نیز کلام الله چونکه مخلوق دي او د مخلوق په ما بین کې د تفضیل نه انکار نشي کیدي په دې وجه د قرآن د یوې حصې افضل کیدل د بلې حصې نه دهغوی په نیزخه د اشکال خبره نه ده خودومره ده چه اهل سنت په نیز په دې مسئله کې مذهب پیدا شول.

(۱) صده القاری (۱۱۲۰).

(۲) فتاوی امن تهیه کتاب التفسیر (۵۳۱۷).

① د امام ابو الحسن اشعری، قاضی ابو بکر باقلانی، احمد بن کلاب او د متاخرینو شافعیه مذهب دا دې چه قرأ کریم کښې تفاضیل نشته یعنی دا او ویل چه د قرآن کریم بعضې حصه د بعضې نورې نه افضله ده صحیح خبره نه ده (۱)

② دویم مسلک د جمهورو امت او انصه اریعه دې چه د قرآن کریم بعضې حصه د بعضې بلې حصې نه افضل ده (۲)
دویم لویق دلائل:

③ که یو محصه د بلې نه افضله ومنلې شی نو د مفضل علیه د ناقصیت وهم پیدا کیږی او قرآن خو د هر قسم نقصان نه پاک دې (۳)

④ کلام الله د الله تعالی صفت قدیمه دې او په صفات قدیمه کښې تفاضل جائز نه دې بهدې وجه د تاضل قول صحیح نه دې بلکه ابو عبدالله دراج په دې موضع باندې مستقله یرته تفاضل لیکلې ده او په هغې کښې په امتناع د تفاضل باندې د اهل سنت اجماع نقل کړې ده لکه هغه لیکي: «أجمع أهل السنة على أن ما ورد في الشراء مما قلناه من المفاضلة بين آي القرآن وسورة ليس المراد به التفصيل ذوات بعضها على بعض إذ هم كماله والله وصفه من صفاته بل هو كماله لمفاضل كماله صفاته الواجب لها نعت الكمال» (۴)

د دویم لویق ددلائلو جواب: باقی کومو کومو آیاتونو یا سورتونو ته چه افضل یا اعظم ونیلې شوي دي دا حضرات ئې دوه مطلبه بیایوی

① یو دا چه د افضل او اعظم نه مراد عظیم او فاضل والې مراد دې یعنی ددې نه مقصود نفس فضیلت او عظمت دې د بل څیز په مقابله کښې اعظم او افضلیت مراد نه

دې (۵) یا افضل او اعظم ئې ورته په اعتبار د ثواب او جزاء ونیلې دي یعنی دغه حصه د بلې حصې نه د ثواب په اعتبار سره افضله او غوره ده او د ثواب په اعتبار سره په تفاضل کښې د چا اختلاف نشته ځکه چه ثواب او جزاء مخلوق دي او په مخلوق کښې تفاضل د نولو په نیز صحیح دې (۴)

د دویم لویق ددلائل: د دې حضراتو مستدللات هغه نصوص دي په کومو کښې چه د مختلفو آیاتونو او سورتونو فضیلت او عظمت او خاص اهمیت بیان شوي دي چه منجمله د هغې نه خو فضائل راروان دي مثلاً آیه ۱ لکرسئ ته د قرآنی آیاتونو سردار

(۱) التلخیص الصبیح (۳۲۳)۔

(۲) فتاویٰ شیخ الإسلام ابن تیمیة (۶۹۱۱۷)۔

(۳) فتاویٰ شیخ الإسلام ابن تیمیة کتاب التفسیر (۶۹۱۱۷)۔

(۴) فتاویٰ شیخ الإسلام ابن تیمیة (۳۳۱۱۷)۔

ونیلې شوې ده سورة یسین ته قلب القرآن ونیلې شوی دی سورة اخلاص د ثلث القرآن مساوی گنرلې شوې دې دا ټول نصوص په دې خبره دلالت کوي چه د قرآن یوه حصه به په بله حصه افضلیت لري

پاتې شوه دا خبره چه بعضو لره په بعضو فضیلت ورکړې شی نو د مفضل علیه د نقص وهم لازمېږي دا څه وزنی دلیل نه دې یو څیز که د بل څیز په مقابله کښې افضل او گنرلې شی د هغې مطلب هیڅکله دا نه وی چه گویا دا بل څیز ناقص دې بعضې انبیاء د نورو انبیاء نه افضل دی خو ددې مطلب دا نه دې چه مفضل علیه کښې نقص یا کمې او کوتاهی موجود ده بیا که چا ته دا وهم واقع کیږي نو د هغه د وهم په وجه خو دا صحیح او صریح روایات نشي رد کولې دا د جمهورو عالمانو مسلک دې (۱)

لکه علامه ابن تیمیة رحمه الله چه لیکي: «والقول بان كلام الله يحطه افضل من بعض هو القول المأثور من السلف وهو الذي عليه آية الله الفقهاء من الطوائف الأربعة وغيرهم»

مثلاً قل هو الله احد او «تتبيد إلى لهي» دا دواړه دا الله تعالی کلام دې خو د متکلم فيه په اعتبار سره دواړو کښې تفاضل دې یو کښې متکلم فيه د الله تعالی جل شانه ذات او صفات دی او په دویم کښې یو کافر متکلم فيه دې په دې اعتبار سره په دواړو کلامونو کښې تفاوت او تفاضل دې (۲)

د کلام الله ه تفاضل ه اختلاف پښاه: په قرآن کریم کښې د تفاضل دا اختلاف په حقیقت کښې په یو بل مشهور اختلاف باندې مبنی دې او هغه دا چه کلام الله شی واحد دې که شی متعدد . د اشاعرؤ په نیز کلام الله شی واحد دې په دې کښې هیڅ قسم تنوع او تعدد نشته او کله چه تنوع او تعدد نشته نو خپل مینځ کښې د تفاضل سوال نه پیدا کیږي لیکن د نورو عالمانو په نیز کلام الله شی واحد نه دې لکه علامه قسطلانی چه تقدیم و تاخیر لیکي :

«ولعل الخلاف في هذه المسئلة يلتفت إلى الخلاف المشهور أن كلام الله شيء واحد أمر لا وعند الشعري أنه لا يتناول ذاته بل بحسب متعلقاته وليس لكلام الله الذي هو صفة ذاته بعض لكن بالتأويل والتصدير، وفهم السامعين اشتغال على أحوام المخاطبات ولو لا نزول هذه السوال لم لما وصلنا إلى فهم شيء منه»

(۱) مجموع فتاوی شیخ الإسلام ابن تیمیة (۱۳۱۷). التعلیق المصیح: ۳۲/۴۔

(۲) مجموع فتاوی شیخ الإسلام احمد بن تیمیة کتاب التفسیر (۱۳۱۷)۔

(۳) فتاوی شیخ الإسلام ابن تیمیة (۶۸۶۷۱۱۷)۔

(۴) ارشاد الساری (۲۵۱۱۱)۔

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[در قرآن د تعلیم او تعلم خبریت

۲۱۸- (۱۱۴) عَنْ عَلَمَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «غَيْرُكُمْ مَنِ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

نورهمه [۲] حضرت عثمان رضی اللہ عنہ خفه روایت دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل [۲] په تاسو کی بهتر سړی هغه دی چې قرآن زده کی او نورو ته یې وروښایی، بخاری تسبیلات: قوله: غَيْرُكُمْ:

نورهمه اعلان: تاسو کښې افضل کس هغه دې یعنی د خیر نور کارونه هم دی لیکن په دې کښې بهتر د قرآن زده کول او ښودل دی قوله: مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ

طالب علم ته اشاره: یعنی هغه دقرآن په زده کولو کښې حق ادا کړی دلته دقرآن او حدیث ضابط طرفته یوه جامع اشاره ده (العاقل تکفیه الإشارة) چې د قرآن د زده کولو حق دې په وینلو کښې په یادولو کښې په مطالعه کولو کښې د حاضری په دوام کښې ادا کړی د قرآن د علم د حصول دپاره چې د کومو علومو حاصلول ضروری دی دهغې په حاصلولو کښې دې هم حق ادا کړی قوله: وَعَلَّمَهُ

دلران د عالم او متعلم د الفضلیت وجوهات:

① چې ددې په خودلو کښې د خودلو حق ادا کړی نو دا کس بهتر دې ځکه چې څنگه قرآن کریم او ددې علوم ددنیا د ټولو کتابونو او علومو نه افضل او ارفع او اعلی دی د قرآن علم ددنیا دټولو خلقو نه ممتاز او د هر یو علم لرونکی نه اعلی او افضل دی

② دغه شان څنگه چې د الله تعالی کلام دټولو کلامونو نه بهتر دې نو دقرآن ددې کلام د زده کولو والاو بل ته ښودلو والاو انبیاء علیهم السلام اود صحابه کرامو نه پس د ټولو خلقو نه بهتر دی لیکن دا په هغه وخت کښې چې کله تعلیم او تعلم د قرآن کریم په اخلاص سره وی

(۱) أخرجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن / باب: خیرکم من تعلم القرآن وعلمه (رقم- ۵۰۲۷) وابدود فی کتاب الصلاة / باب فی ثواب قراءة القرآن (رقم- ۱۴۵۴) والترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلی الله علیه وسلم / باب ما جاء فی تعلیم القرآن (رقم- ۲۹۰۹) کتاب فی الإيمان فضائل الصحابة والعلم / باب فضل من تعلم القرآن وعلمه (رقم- ۲۹۱۱) / باب: خیرکم من تعلم القرآن وعلمه (رقم- ۳۳۸۰) واحد فی السند ۵۷/۱

[۲۰۰] در قرآن دیو آیت د قیمتی اونی شغه الفضلیت

۲۸- (۱۲) «وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: [۱] غَوَّرَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَخَنَ فِي الصَّفَةِ فَقَالَ: [۲] «أَيْكُمْ نَجِيبٌ أَنْ يَغْدُوَ كُلُّ يَوْمٍ إِلَى بَطْحَانَ أَوْ الْعَقِيقِ [۳] لِقَائِي بِثَاقَتَيْنِ كَوْمَاوَيْنِ [۴] فِي غَيْرِ الْمَرْوَلَا قَطْعٍ رَجْعٍ» [۵] فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ كُنَّا نَجِيبُ ذَلِكَ [۶] فَقَالَ: [۷] «أَفَلَا يَغْدُو أَحَدُكُمْ إِلَى الْمَسْجِدِ [۸] فَيَعْلَمُ أَوْ يَغْفِرُ آيَتَيْنِ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ [۹] غَيْرَتَهُ مِنْ ثَاقَتَيْنِ [۱۰] وَثَلَاثَ غَيْرَتَهُ مِنْ ثَلَاثٍ [۱۱] وَأَرْبَعَ غَيْرَتَهُ مِنْ أَرْبَعٍ [۱۲] وَمِنْ أَغْدَائِهِمْ مِنَ الرِّبْلِ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توضیحه: [۱] عقبه ابن عامر (رضی اللہ عنہ) وای [۲] چې (یوه ورځ) رسول الله (ﷺ) بهر تشریف راوړی نو موږ په صفه (د نکاحه) باندې ناست وو نبي کریم صلی الله علیه وسلم مونږ ته وفرمایل [۳] چې په داسو کی کوم سړی دا خوښوی چې هغه هره ورځ د بطحان یا د عقیق طرف ته لاړ شي [۴] و د هغه څخه دوه وښی لوی قب والا راوړی؟ [۵] بغیر د څه گناه او بغیر د انقطاع قطع صله رحمی څخه [۶] مونږ عرض وکړی چې یا رسول الله (ﷺ) مونږ ټول دا خوښوو [۷] نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې (نو بیا واورئ چه) په تاسو کی چې کوم سړی مسجد ته ځي [۸] او هلته د کتاب الله دوه آیتونه چاته وښايي یا يي خپله اوواښي [۹] نو هغه دهغه د پاره د دوه اوبښانو څخه بهتر دی، [۱۰] درې آیتونه د هغه د پاره ددرې اوبښو څخه بهتر دی [۱۱] او څلور آیتونه د هغه د پاره د څلورو اوبښو څخه بهتر دی [۱۲] حاصل دا چې د آیاتونو تعداد د اوبښو د تعداد څخه بهتری دی (یعنی پنځه آیتونه د پنځو اوبښو څخه بهتر دی، او شپږ آیتونه د شپږو وښو څخه بهتر دی (دغه شان تر مخکی پورې دی قیاس کرل شي. مسلم

حل الکلمات ① الصَّفَةُ: مسجد نبوی سره نژدې یوه چپوټره وه چه غریبانان صحابه کرام به پکښې اوسیدل او علم دین به يي حاصلولو ② تَغْدُو: اَتَى يَتَخَبَّرُ فِي الْمَدِينَةِ وَهِيَ: أَوَّلُ النَّهَارِ: سحر وختی یعنی د ورځې په اوله حصه کښې تللو ته وائی ③ بَطْحَانَ: مدينې منورې سره د یوې خور نوم وو بطحان فراخوالی ته وائی دا خور هم ډیر وسیع وو ④ العقیق: مدينې منورې ته په دوه میله یا درې میله فاصله باندې د یوځای نوم دی ⑤ کَوْمَاوَيْنِ: د کَوْمَاة تشبیه ده او کوما اوچت مقام ته وائی تسهيلات: قوله: فِي الصَّفَةِ: ه صفة لعمرو، مسجد نبوی سره نيزدې د اسلام د ټولونه روميې مدرسي نوم الصفة دې دکوم مشرچه پخپله رسول الله ﷺ مبارک وو اودکوم طالبان چه خپله صحابه کرام ﷺ وو تراوسه پوري په مسجد نبوی کښې ددې نشانات قائم دی

(*) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب فضل قراءة القرآن في الصلاة وتعليمه (رقم- ۲۵۱) - (۸۰۳) كتاب الصلاة/باب في ثواب قراءة القرآن (رقم- ۱۴۵۶)

قوله الغني
ه غني تطرفاً

په دغه دواړو مقاماتو كښې په هغه وخت كښې تجارتی منډايانې لگيدلې په كوم كښې چه به د اوبښو څرخول او اخستل كيدل عربو كښې اوبښان يونيكلي مال وو او خاص كړ د لونی قب والاوبښان به ډيره قيمتی سرمايه وه په دې وجه حضور پاك د عربو د مزاج او طبيعت مطابق په يوبليخ اسلوب سره د قرآن پاك د تلاوت تر غيب وركړو

ه حديث ه بعضو جمولو حاجات:

قوله كَوْنُكُمْ: دې نه هغه غني اوبښې مراد دی د كومو قبونه چه ډير اوچت وی د عربو د يونيكلي مال وو

قوله في غيرهم: يعنی په كوم كښې چه سرقه او غصب په شان څه گناه نه وی ولاقطه رحم يعنی په كوم كښې چه د گناه خاص صورت قطع رحم نه وی يا څه ډاكه او ظلم نه وی د تخصيص بعد تعميم دي

قوله: وَمِنْ أَغْدَائِهِمْ مِنَ الْأَيْل:

ه آياتو تعداد د آياتينو سره ثواب د پاتيدل، يعنی څومره چه د آياتو نوشميز زياتيرې هم دغه شان به اوبښان زياتيرې يعنی پنځه آياتونه د پنځو اوبښانونه بهتر او شپږ د شپږو اوبښانونه بهتر الی آخره په دې دواړو مذكوره احاديثو كښې قرآن لوستونكو او بل ته د خودونكو د نوني ثواب ذكر كړې شوې دي د اوبښانو ملاويد لومطلب دادې لكه چه دې سړی يواوښ د الله تعالى په لار كښې صدقه كړو او د هغې ثواب نى حاصل كړو يا دوه اوبښان يا څلور اوبښان يا لس اوبښان نى صدقه كړل او ثواب نى اوگټلو

[۲۸] د درې آياتونو د درې قيمتي اوبښو څخه الفضليت

۱- (۳۱) [۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "أَجِبُّ أَعْدَكُمْ، إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَى أَهْلِهِمْ [۳] أَنْ يَجِدُوهُ فَلَا تَخْلِفَاتِ عِظَامِي بِيَهُمْ (۴) قُلْنَا: نَعَمْ [۵] قَالَ: "فَتَلَاَتِ آيَاتِ يَوْمِئِذٍ أَحَدَكُمْ فِي صَلَاةٍ [۶] خَيْرٌ لَّكُمْ مِنْ ثَلَاثِ خِلْفَاتِ عِظَامِي بِهِمْ" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

لوجه [۱] ابو هريره روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] آيا په تاسو کی يو څوک دا خبره خوښوی چې هغه کور ته واپس راشی [۳] درې بلاریی او غتی څریی اوبښې ولاړي بیامومي؟ عرض وشو چې هو، [۴] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې په تاسو کی چې کوم څوک په مانځه کی د قرآن درې آیتونه اوواښي [۵] نو هغه د هغه د پاره د درې حاملو او غټو څړيو اوبښو څخه بهتر دی مسلم

(اخرجه مسلم فی کتاب صلاۃ المسافرين وقصرها لباب فضل قراءة القرآن فی الصلاۃ وتعلیه (رقم - ۲۵۰) - (۸۰۳) کتاب الاطعمه لباب فی اکل الدباء (رقم - ۳۷۸۴) واحمد فی المسند ۳۹۷/۴

هل اللغات ① غفاب د غلبه جمع ده مراد حامله اونی دی ② عظام چه د بدن په اعتبار سره
عني وی ③ نبات چه د کيفيت په اعتبار سره چاقي وی
تسهيلات: فوقه، درجېمې څخه مطلب واضح دي

[۱۳] ذکر قرآن پاک د ماهر فضيلت

۳۳- (۴۱) عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ①: «الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِبَرِ الْهَرَّةِ ② وَالَّذِي يَتْلُو الْقُرْآنَ يَتَنَفَّسُ فِيهِ ③ وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ لَهُ أَجْرَانِ ④» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه ① بی بی عائشه روایت کوی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ② د قرآن ماهر د هغه فرشتو سره دی چې لیکونیکي بزرگی او نیکوکاری دی ③ او کوم سړی چې قرآن نښتو نښتو سره وايي ④ او قرآن ویل دهغه دپاره مشکل وی نو د هغه د پاره دوه ثوابه دی. بخاری مسلم

هل اللغات: ① الماهر: أي المتألق من التمام: چاته چه قرآن پخپله یاد وی او په مکمل روانی سره یې
الفاظ ادا کوی ② السفرة: د سافرو جمع ده قاصد او پیغام رسونکی ته وائی چه دالله تعالی پیغامات
خلوق ته رسوی ③ الکبر: د کبر جمع ده عزت مند او مقرب ته وائی دلته فرشتې مراد دی ④
أجران: د ثواب جمع ده، وقول الحسین: نیکوکار او ښه سلوک کونکې ⑤ يتنفس: أي يتردد ويتلذذ عليه بشأنه.
چه په قرآن لوستلو کښې ژبه اینخلي یعنی الفاظ صحیح نه شی اداکولې ⑥ شاق: أي عسير.
سخت مشکل

تسهيلات:

قوله: الماهر بالقرآن مع السفرة:

د سفره لغوی تعقیق: دسافرو جمع ده چه قاصد او پیغام رسونکی ته وائی یا سفره د کتبه په معنی
کښې دي دې نه مراد هغه فرشتې دي چه دلوح محفوظ نه قرآن عظیم نقل کوی دقرآن
عظیم ماهرین به هغه فرشتو سره په دې وجه وی چه د دواړو کار د قرآن عظیم عام کول او
خوړول او مخکښې وړاندې کول دي
قوله: "أجران"

یعنی دوچند اجر او ثواب دي یو ثواب خود قرآن کریم د ونیلو اودویم ثواب ددې مشقت د
وچې نه دي چه کوم ویونکي د اینختو د وچې نه برداشت کوی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب تفسیر القرآن باب سورة والشاذغات (رقم- ۵۹۳۷) ومسلم فی کتاب صلاة المسافرين وقصرها باب فضل الماهر فی القرآن. والذي يتنفس فيه (رقم- ۲۱۴) - (۷۹۸) كتاب الصلاة باب من قرأ القرآن (رقم- ۱۵۵۴) كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم: نبات ما جاء في فضل قارئ القرآن (رقم- ۲۹۰۴) كتاب الآداب باب ثواب القرآن (رقم- ۳۷۷۹) واحمد في المسند ۸/۶

تسهيلات:

قوله: الْأُتْرَجَةُ

هـ اترجة معنی اود تشبیه وجه، نارنج لیمبو او سنگتری نه وائی په پښتو کښې د دې لفظ ترجمه لیمبو سره کړې شوې ده لیکن د لغت په کتابونو کښې چه منجد کوم تصویر لیکلې دې هغه د لیمبو په شان دې او منجد او مصباح اللغات کښې دې ته لیمبو ونیلې شوې دې بهر حال دا د لوی لیمبو، سنگتره، کینو او مالتي ټولو د پاره استعمالیدې شی علامه طیبی رحمته الله علیه لیکلی دی چه دې میوې سره د انسانی ټولو قوتونو لذت حاصلیږی د غتبدود وجې نه لاسونو ته ښه لگی په کتلو کښې سترگو ته ښانسته لگی په بونی کولو سره قوت شامه د دې نه خوندونه اخلي او په ځکلو سره قوت ذائقه نه خوند اخلی هم دغه شان قرآن عظیم دې دکوم په ونیلو اویل ته د خودلو او په اورولو سره پخپله قاری هم خوند اخلی او نور خلق هم پرې خوشحالیدي.

قوله: التَّحَنُّنُ: د منافق هم دغه مثال دې چه تریوهم دې بدبونی دار هم دې په کوم کښې چه د هر طرف نه ضرر او ضرر دې

قوله: الرِّحْمَانُ: منافق هم په اصل کښې د دته نه تریو دې لیکن قرآن کریم ونیلو نه ظاهري خوشبونی پیدا کیږی کوم چه دیر زر ختمیږی دا "تشبه الهیة المركبة بالهیئة المركبة" ده کوم ته چه تمثیل وائی

د حدیث مطلب: د حدیث مطلب دا شو چه قرآن ویونکي مؤمن د قرآن ونیلو سره نوره روحاني ترقی کوی او نه ویونکي د دغه ترقی نه محروم پاتې کیږی

[۸] د قومونو په ترقی او برهادی کښې د قرآن هکودار

۸- (۴) (۱) وَعَنْ عُمرِ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهِذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ» [رواه مسلم].

ترجمه ۱ حضرت عمر ابن خطاب رضی الله عنه روي دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل [۲] یقیناً الله تعالی ﷻ د دې کتاب په ذریعه ډیر خلق بلندوی [۳] او د دې په ذریعه ډیر خلق پست کوی. مسلم

حل اللغات: ① یرفع: اوچتوی په درجه او مرتبه کښې، ② نفع: ښکته کوی (ذلیل کوی)

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب صلاة المسافرين وقصرها باب فضل من يقوم بالقرآن. ويعلمه. وفضل من تعلم حكمة من فقه. او غيره فضل بها وعلمها (رقم- ۲۶۹- (۸۱۷) کتاب فی الإیمان وفضائل الصعابة والعلم باب فضل من تعلم القرآن وعلمه (رقم- ۲۶۸)

تسمیلات

قوله یَرْقُ بِهَذَا الْكِتَابِ:

په قرآن باندې د ترقی وده کله ده؟ د حدیث مطلب دانه دې چه صرف تلاوت کول اونه کولوسره د قومونو ترقی او بریادی متعلق ده بلکه د دې حدیث یو جامع مفهوم دې ددې په طرف کښې صرف اشاره کوی یعنی دا کتاب چه کوم قومونه خپلوی اودا په معاشره کښې د قانون په حیثیت سره نافذ کوی ددې اومراو نواهی ته د جائز مقام ورکوی ددې تلاوت کوی او په دې باندې عمل کوی داخپل مقتدی جوړوی د خپل سیاست مدار هم په دې کتاب باندې ایږدی اوخپل داخله او خارجه پالیسنی هم ددې کتاب په رنرا کښې جوړوی اودې کتاب ته د اعزاز اوچت مقام ورکوی نوداسې قومونه الله تعالی په دین مودې سره، او په آخرت کښې ددې کتاب په برکت سره د ترقی آسمان ته رسوی اوکوم قومونه چه داسې نه کوی الله تعالی هغوی د ذلت په کندو کښې ښکته راغذاروی نن صبا داکار ښه ښکاره دې د هیجانه پټ نه دې

د مکې گورنری د قرآن مهارت په وجه ملائیدل: امام بغوی رحمته الله علیه په معالم تنزیل کښې سندسره یوه واقعه لیکلې ده چه د مکې گورنر نافع بن حارث رحمته الله علیه عسفان مقام کښې حضرت عمر فاروق رضی الله عنه سره ملاشو حضرت عمر فاروق رضی الله عنه نافع رضی الله عنه د مکې گورنر مقرر کړې وو په دې وجه نی د هغه نه پوښتنه اوکړه چه تا په مکه مکرمه کښې دې وخت څوک خپل نائب گورنر مقرر کړې دې؟ حضرت نافع بن حارث رضی الله عنه په جواب کښې او فرمائیل چه ما ابن ابی عبد الرحمن بن ابیزی، گورنر مقرر کړې دې حضرت عمر رضی الله عنه د حیرات پیا په انداز کښې او فرمائیل چه تا یو غلام په دغه اشراف قریشو، باندې گورنر مقرر کړې دې؟ (دادې څه غضب اوکړو، حضرت نافع رضی الله عنه او فرمائیل ای امیر المؤمنین داسې د ټولونه زیات د قرآن پاک لوستونکي عالم دې اود قرآن فرائض د ټولونه زیات پیژنی اود قرآن پاک په رنرا کښې فیصلې کونکو کښې د ټولونه زیات ماهر دې حضرت عمر فاروق رضی الله عنه او فرمائیل (واقعی هم داسې کیدل پکاروو دې د گورنر د جوړیدو زیات اهل دې، واورنی ستاسو ښی مکرم رضی الله عنه فرمائیل ان الله یرفع بهذا الكتاب القواما و یضمه به اخرین

[۸] د قرآن پاک تلاوت سره د سینه نازلیدل

۸۸- (۸) وَعَنْ أَبِي سَيْبٍ الْخُدْرِيِّ «أَنَّ أَسَدَ بْنَ حَضِرٍ قَالَ: [۱] بَيْنَمَا هُوَ يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ سُورَةَ الْبَقَرَةِ [۲] وَ قُرْآنَهُ مُرَبُّوعَةً عِنْدَهُ [۳] إِذْ جَاءَتْ الْفَرَسُ فَكُنْتُ فَكُنْتُ [۴] فَقَرَأْتُهَا لَيْتَ، فَكُنْتُ فَكُنْتُ [۵] لَمْ يَقْرَأْهَا لَيْتَ [۶]

(ا حرحه البخاری فی کتاب فضائل القرآن باب نزول السکینه واللائکه عند قراءه القرآن (رقم ۵۰۱۸) و مسلم کتاب صلا الساهری و فسر حاتیب نزول السکینه لقراءه القرآن (رقم ۲۴۲- ۷۶۶)

الْفَرْسُ فَالْعَرْفُ [۷] وَكَانَ ابْنُهُ يَمْنَى قَرِيبًا مِنْهَا [۸] فَالْخَلْقُ أَنْ يُعْبِيَهُ [۹] وَلَمَّا أَخْبَرَهُ رَفَعُ رَأْسِهِ إِلَى السَّمَاءِ [۱۰] فَإِذَا بِفُلِّ الثَّلَاثَةِ فِيهَا أَهْمَالُ الْمَصَابِيحِ،

لوهه [۱] ابو سعيد خدری رضی اللہ عنہ د اسید بن حضیر رضی اللہ عنہ به باره کی روایت کوی [۲] چې ابو ورخ، چې اسید رضی اللہ عنہ د شیبی سورة بقره ویله [۳] د هغه آس چې خان ته یې نژدې تړلی وو [۴] ناسپه هغه په توپونو شو هغه ویل بند کړل چې وگوری چې هغه آس ولی توپونه وهی، آس هم توپونه بند کړل [اسید رضی اللہ عنہ سوچ وکی چې هسی توپونه وهی] [۵] بیا یې د قرآن ویل شروع که آس هم توپونه شروع کړل بیا هغه ویل بند کړل نو آس هم توپونه بند کړل [اوس هغه ته احساس وشو چې د آس توپونه وهل هسی نه دی بلکه د دی څه خاص وجه ده اتفاقی خبره نه ده] [۶] بیا هغه قراعت شروع کړلو نواس توپونه شروع کړل نو دې هغه اس طرف ته، اوگر خیدلو [۷] د هغه وړوکی چې د هغه نوم یحیی وو آس ته نژدې وو [۸] د هغه سره خوف شو چې چیرته آس توپونو وهلو سره د هغه وړوکی ته تکلیف ونه رسوی [نو هغه پښیدو آس ته ورغلی چې خپل وړوکی د هغه خایه څخه لیری کی] [۹] هر کله چې هغه وړوکی د هغه خایه څخه لیری کی او هغه د آسمان طرف ته وکتل [۱۰] ناسپه څه گوری چې د ورځې په شان څه شی دی چې په هغه کی ډیوی بل دی

هل الثغرات: [۱] مَرْبُوطَةٌ: تړلې شوې وو، [۲] جَالَتْ: اُنْی دَاوَتْ وَتَحَرَّكَتْ: په توپونو شو او حرکت نهې شروع کړو [۳] اَلْفَتْحُ: اُنْی خَافَ: اوږیدلو [۴] الظَّلَّةُ: مَا بَقِيَ الرَّجُلُ مِنَ الثَّمَنِ: هر هغه خیز چه په انسان سوږې جوړوی مثلا اورځ، چت وغیره [۵] الْمَصَابِيحُ: د مصباح جمع ده ډیوی ته وانی، یعنی څه نورانی رنګاګانې وې

[۱] فَلَمَّا أَصْبَحَ حَدَّثَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] فَقَالَ: "أَفْرَأَيَا ابْنَ حَضِيرٍ أَفْرَأَيَا ابْنَ حَضِيرٍ" [۳] قَالَ: "فَأَخْبَرْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَّ تَعَابَى يَمْنَى [۴] وَكَانَ مِنْهَا قَرِيبًا فَالْعَرْفُ إِلَيْهِ [۵] وَرَفَعْتُ رَأْسِي إِلَى السَّمَاءِ [۶] فَإِذَا بِفُلِّ الثَّلَاثَةِ فِيهَا أَهْمَالُ الْمَصَابِيحِ [۷] فَخَرَجْتُ حَتَّى لَا أَرَاهَا [۸] قَالَ: "وَتَذَرِي مَا ذَاكَ؟" قَالَ: [۹] لَا [۱۰] قَالَ: يَلِكُ الْهَلَاكَةُ ذَنْتَ لِمَوْتِكَ [۱۱] وَتَوَكَّرَاتٍ لَأَصْبَحْتَ تَنْظُرُ النَّاسَ إِلَيْهَا [۱۲] لَا تَوَارَى مِنْهُمْ" "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ،

لوهه [۱] کله چې سحر شو نو اسید رضی اللہ عنہ دا واقعه د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په مخکی بیان کړه، [۲] نبی کریم صلی الله عليه وسلم ورته وفرمایل چې ای ابن حضیره رضی اللہ عنہ تا به ویلای، [۳] اسید رضی اللہ عنہ عرض وکړی چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زه د دی خبری څخه ویرېدم چې آس چیرته زما خوی یحیی په پښو کی لاندې نه کړي [۴] ځکه چې یحیی آس ته نژدې وو بیا چې زه د یحیی طرف ته راغلم [۵] او خپل نظر می د آسمان طرف ته اوچت کړو [۶] نو څه گورم چې یو شی د ورځې په شان دی [۷] چې په هغه کی ډیوی بلیږی [۸] بیا زه د تحقیق حال د پاره د کور څخه، بهر را ووتم خو هغه رجراغان ماته په نظر راغلل [۹] نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمایل چې ته پوهیږی چې هغه څه وو؟ هغه اوویل چې نا، [۱۰] نبی کریم صلی الله عليه وسلم

وسلم وفرمايل چي هغه فرشتي وي چي ستا د قرايت د آواز د اوريدو د پاره درته نژدي راغلي وي [۵] که تا دغه شان ويلي تلاوت دی جاری ساتلی وي نو دغه شان به صبا شوی وو او خلقو به فرشتی لیدلی وي [۶] او هغه فرشتي به د خلقو د نظر څخه پټی نه وي، دا روایت بخاری او مسلم نقل کړی دی

هل اللغات: [۱] كَذَّبْتُ: أَي تَزَلَّتْ وَقَرَّبْتُ: تَزَدِي رَاغِلِي وَي [۲] لَا تَتَوَارَى: أَي لَا تَقْبَلُ وَلَا تَخْفَى: غَائِبٌ شَوْيْ أَوْ يَتِي شَوْيْ بِنَهْ وَيْ دَا فَرَشْتِي

[۱] وَاللَّغَطُ لِلْمُتَارِي [۲] وَفِي مُسْلِمٍ: عَرَّجْتُ فِي الْجَوِّ يَدُلُّ فَرَّجْتُ عَلَى صِبْغَةِ الْمُتَكَلِّمِ.

توجه [۱] خو الفاظ د بخاری دی [۲] او د مسلم په روایت کی د عَرَّجْتُ په ځای عَرَّجْتُ فِي الْجَوِّ یعنی هغه څیز چې د زمکې او آسمان په منځ کی په هوا کی اوختلو، الفاظ دی

هل اللغات: [۳] عَرَّجْتُ: أَي صَعَّدْتُ: یعنی پورته اوختلې فرشتې. [۴] الْجَوِّ: أَي فِي الْهَوَاءِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ: د زمکې او آسمان منځ کېنې هوا او خلا یعنی خالی ګاه ته وانی

تسهيلات:

قوله: فَإِذَا امْتَلَأَ الطَّلَّةُ فِيهَا أَشْأَلُ الْمَصَابِيحِ... الخ:

د اسید بن حفصیر د تلاوت په وجه د فریتو نزل: مطلب دا چه حضرت اسید بن حفصیر رضی الله عنه کله تلاوت کولو نو د قرآن د اوریدو دپاره د آسمان نه دلې دلې فریستې نازلیدلې دکوم په وجه سره چه به اس تپونه وهل نیزدې ورسره د حضرت اسید بن حفصیر رضی الله عنه وړوکې خونې یحیی وو صحابی ته خطر په تلاوت پریخودو سره خو فریستې هم غائب شوې چه د سکینې په صورت کېنې په اوریکو کېنې ښکاره کیدلې

قوله: أَقْرَأَ ابْنُ حَضِرٍ: حَضِرٌ: ددې جملې ترجمه حضرت انور شاه کشمیری رحمته الله نه داسې نقل ده وایه ای ابن حفصیر وایه علامه طیبی رحمته الله فرماني چه اقرأ امر دې زمان ماضی د استمرار الحال په توګه پیش کړې شوې دې هم ددې ترجمه حضرت شاه صاحب رحمته الله په اردو کېنې کړې ده

[۱۴] د قرآن تلاوت او د رحمت نزل

۱۴- [۱۹] (۱) وَهِيَ الْوَرَاءُ قَالَ: «كَانَ رَجُلٌ يقرأُ سُورَةَ الْكَهْفِ [۲] وَإِلَى جَانِبِهِ حِصَانٌ مَرْبُوعٌ يَشْتَظِنِي [۳] فَتَغْتَفِيهِ مَعَابَةٌ [۴] فَجَعَلْتُ قَدْ دُفِنْتُ وَتَدُلُّونِي [۵] وَجَعَلْتُ قَرْنَهُ يَنْفِرُ [۶] فَلَمَّا أَصْبَهْتُ أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ [۷] فَقَالَ: "يَا لَيْتَ الْكَيْفَةَ تَنَزَّلْتُ بِالْقُرْآنِ" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه [۱] حضرت براء رضی الله عنه وانی چې یو ځل یو سړی سورة کھف ويلي [۲] د هغه نژدي یو

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن باب فصل سورة الكهف (رقم- ۵۰۱۱) وسلم فی کتاب صلاه المسافرين وفسرها/باب نزول السكينة لقراءة القرآن (رقم- ۲۴۰۰) - (۷۹۵) کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم/باب ما جاء في فضل سورة الكهف (رقم- ۲۸۸۵) واحد في السند ۲۸۱/۴

کوی، [۵] بیا د دی خُخه روسته نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایلی چې قبل د دی خُخه چې مونږ د دی مسجد خُخه ووزو آیا زه تاته د قرآن کریم ډیر لوی، یعنی افضل، سورة ډیر ونه بنایم؟

[۶] فَأَمَّا هَذِهِ فَمَا أَزْهَنَ عَزَمَ [۷] قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ قُلْتَ لَا عَلَيْنَاكَ سُورَةٌ مِنَ الْقُرْآنِ [۸] قَالَ: "الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ هِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي [۹] وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُوتِيَتْهُ" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه [۶] بیا نبی کریم صلی الله علیه وسلم زما لاس ونيولی کوم وخت چې مونږ د مسجد خُخه په وتلو شو [۷] نو ما عرض وکړو یا رسول الله: [۸] تاسو ﷺ ماته فرمایلی وو چې زه تاته د قرآن یو ډیر لوی سورت ونه بنیسیم؟ [۹] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایلی چې هغه سورت الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ دی هغه اوه آیتونه دی چې په مانځه کې بار بار ویل کیږي [۱۰] او هغه قرآن عظیم دی چې ماته راګرل شوی دی، بخاری

هل اللغات: ① السبعة: سبع اووه ته وانی په دې سورت کښې اووه آیتونه دی ځکه ورته السبع وانی ② المثاني: دوه ځل نازل شوې وه ځکه ورته مثانی وانی یا بار بار په مونځ کښې د لوستلو په وجه ورته مثانی وانی

تسهيلات:

قوله: وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ:

دا عطف عام علی الخاص د قبیل نه دې "ولقد اتيناك شيئا يقال له السبع المثاني ويقال له القرآن العظيم" د یوڅیز دوه جدا جدا صفتونه دی

قوله: لَتَقْبِرُوا إِلَيْهِ:

د مانځه په دوران کښې رسول ه بلنې اجابت، یعنی کوم وخت چه رسول الله ﷺ تاسو راغواړی نو په مرحالت کښې اجابت او اطاعت کونی مونځ پرېږدنی او راشنی تپوس او کړنی څه خدمت دي؟ دا خبره خو په خپل ځانی فیصله شوې ده چه د رسول الله ﷺ په راغونښتو باندې بغیر د تاخیر کولو د مونځ نه وتل پکار دی

په مانځه کښې په اجابة الرسول د مونځ په بطلان کښې مذهب:

بحث په دې کښې دې چه آیا دا مونځ باقی پاتې کیږي یا مونځ باطل کیږي؟

① علامه طیبی رحمه الله فرماني چه د ظاهر حدیث واضح دلالت په دې باندې دې چه مونځ نه باطلیږي (الکاشف ۲/۲۷۱)

علامه بیضاوی رحمه الله فرماني چه بعضي علماء فرماني چه مونځ نه باطلیږي مګر بعضي فرماني چه باطلیږي د حدیث نه واضح کیږي چه مونځ نه باطل کیږي

② ملا علی قاری رحمه الله چه اجابت رسول ﷺ خو لازم دې حدیث هم په دې باندې دلالت کوی

لیکن د مونغ باطل کیدو یا نه باطل کیدو نه حدیث خاموش دی البته دعوم دلائلو په رڼا کې د مونغ باطل کیدل زیات ښکاره دی

فوله: المثنائی:

سورة فاتحه: ته د سبع و نیلو وجه: سورت فاتحه ته السبع ځکه اوونیلې شو چه دا په اتفاق سره په اووه آیاتونو باندې مشتمل ده

د مثنائی په وجه تسمیه کې احتمالات: په المثنائی کې څو احتمالات دي

① ښکاره دا ده چه دا سورت چونکه د مونغ په هر رکعت کې بیا بیا و نیلې شی په دې وجه دې ته المثنائی اوونیلې شو

② یا د نزول په اعتبار سره المثنائی اوونیلې شو ځکه چه دا سورت یو ځل په مکه کې نازل شو او دوباره په مدینه کې نازل شو.

سورة فاتحه: ته د قرآن عظیم و نیلو وجه: سورت فاتحه ته قرآن عظیم ځکه اوونیلې شو چه د قرآن کریم ټول مضامین په سورت فاتحه کې په اجمالی توگه باندې درج دي

[۸] د سورت بقره فضیلت

مسند (۱۱۱) [۱۱۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱۱۲] «لَا تَجْعَلُوا يَوْمَكُمْ مَقَابِرَ» [۱۱۳] إِنَّ الشَّيْطَانَ يَتَغَوَّصُ الْبَيْتَ الَّذِي تَقْرَأُ فِيهِ سُورَةَ الْبَقَرَةِ» [۱۱۴] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه: ① د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۱۱۲] د خپل کورو څخه مقبرې مه جوړوي [۱۱۳] (ياد لری چې) شيطان د هغه کور څخه تېستی چې په هغه کې سورة بقره ويل کېږي، مسلم

هل اللغات: ① مقابر: مقبرې، قبرستان

تسهيلات:

فوله: مقابر:

د دې لفظ دوه مفهوم دي. رومي مفهوم چه خپل کورونو نه قبرستان مه جوړوئ چه په دې کې نه تلاوت وي نه عبادت وي نه د الله تعالی ذکر وي دويم مفهوم دا چه خپل مړي په کورونو کې مړي مه ځښوئ، کورونو نه قبرستان مه جوړوئ رومي معنی زیاته واضحه ده يعنی په کورونو کې سورت بقره لولئ

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب استحباب صلاة النافلة في بيته. وجوازها في المسجد (رقم) ۲۱۲ - (۷۸۰) كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في فضل سورة البقرة وآية الكرسي (رقم) ۲۸۷۷

[۲۰۰] ذِ سُوْرَةِ بَقَرَةِ اَوَّلِ عِمْرَانَ شَفَاعَتِ

۲۰۰- (۱۳) وَعَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَقُولُ: «[۱] أَقْرَأُ الْقُرْآنَ [۲] فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ [۳] أَقْرَأُوا الزُّهْرَاقِينَ: الْبَقْرَةَ، وَسُورَةَ آلِ عِمْرَانَ [۴] فَإِنَّهُمَا تَأْتِيَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ [۵] أَوْ غَيَّاتَانِ [۶] أَوْ فُرْقَانِ [۷] مِنْ ظُلُمٍ صَوَافٍ [۸] تُحَاجَّانِ عَنْ أَصْحَابِهِمَا [۹] أَقْرَأُوا سُورَةَ الْبَقْرَةِ [۱۰] فَإِنَّ أَعْدَاءَ بَرَكَةِ [۱۱] وَتَوَكُّهَا حَسْرَةً [۱۲] وَلَا تُسْتَطِيعُهَا الْبَطَلَةُ» [۱۳] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه ۱ ابو امامه رضی اللہ عنہ وایي چې ما د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم څخه واوریدل چې قرآن کریم وایي ۲ ځکه چې دا به د قیامت په ورځ د خپلو ویونکو سفارش کوی ۳ خاص طور سره پر قیدونکی دوه سورتونه چې هغه سوره بقره او سوره آل عمران دی وایي ۴ ځکه چې دا دواړه به د قیامت په ورځ داسې ظاهر شی لکه چې د ورځنی دوی ټکری دی ۵ یا دوه سایي کونکی څیزونه دی ۶ یا د مارغانو صف ترلی دوی ټولی دی ۷ او دوی به د خپلو ویونکو د طرف څخه جگړه کوی ۸ او سوره بقره وایي ۹ ځکه چې د دی په ویلو باندی مداومت همیشگی د دی په مفهوم او معانی کی غور او فکر او د دی په احکامو باندی عمل کول برکت یعنی نفع عظیم دی ۱۰ او د دی ترک کول به د قیامت په ورځ د حسرت (یعنی د ندامت) باعث وی ۱۱ او یا دلری چې د سوره بقره د اوږدیدو په وجه د دی د ویلو طاقت هغه خلق نه لری چې اهل باطل او سست دی، مسلم

هل اللغات: ① شَفِيعًا: سفارش کونکي به وي. ② الزُّهْرَاقِينَ: ذِ الزُّهْرَاءِ تشبیه ده کوم چه د ازهرتانیث دې د ډیر روښانه او پر قیدونکی په معنی کښي دي. ③ غَمَامَتَانِ: أي سَحَابَتَانِ: د اوریخي دوه ټکري چه سورې به ني جوړ کړي وي. ④ غَمَامَتَانِ: يَكُونُ اَدْوَنَ مِنْهُمَا فِي الْكَثَافَةِ وَأَقْرَبَ إِلَى رَأْسِ صَاحِبِهِمَا: دا هم د اوریخو د سوري (سایه) په معنی کښي دي خو دا به درني وی او سر ته به نژدې وي ⑤ فُرْقَانِ: أي ظَاهِرَتَانِ: د فرقه تشبیه ده. د فرقی و فرقه تشبیه فرقان دي، د مرغو دوه سیلونه مراد دی د کوم په وجه چه په سرباندې سورې کیږي ⑥ صَوَافٍ: د صافه جمع ده مرغوسره چه کله مرغی قطار جوړ کړی په هوا کښي اودریږی یا وزرې خورې کړی یوبل سره نژدې نو هغې ته صواف وانی ⑦ مُحَاجَّاتٍ: أي تَدَايَعَاتٍ التَّجَمُّعِ أَوْ تَحَادُّلَاتٍ وَتَقْطِيعَاتٍ: یا دا معنی چه دواړه سورتونه به د جهنم نه بچ کول کوی یا دا معنی چه دوی به جگړه کوی دالله سره په باره ددي بنده کښي ⑧ الْبَطَلَةُ: باطله خلق یعنی فاسقان فاجران یا جادوگران وغیره

تسهيلات

قوله: الزُّهْرَاقِينَ: ځکه چه په دې کښي د هدايت زیر دست نوردې لکه چه دا دوه سورتونه په پورته آسمان باندې د نمراسپوږمنی په شان دی اوباقی ستوری دی

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب فضل قراءة القرآن. وسورة البقرة (رقم ۲۵۲) - (۸۰۴) واحد في المئتين ۱۵۱/۴

قوله ثانیان: یعنی ددی اجرا و ثواب به راخی یا پخپله دا دوايه سورتونه په یو خاص جوسي سره شکل جوړ کړی

ه تفهيماتو و جوهات: علامه طیبی رحمته الله علیه فرماني چه دلته اوډ شک ډپاره نه دي بلکه د مختلف اقسام او انواع بيانولو ډپاره دي بيا په دي کښې ترتيب ورکولو سره فرماني چه اول صفت دهغه خلکو دي خوک چه قرآن لولی لیکن معاني باندې نه پوهیږی دویم صفت دهغه خلکو دي چه معلم جوړیدو سره د نورو پوهه کولو صلاحیت لری بيا علامه رحمته الله علیه ددي تشبیه تقسیم وضاحت داسې فرماني چه د اوریکو سوري د چترنی یا خیمې د سوري نه کم وی بل خیمه نیز دي هم وی او اوریک د عوام الناس ډپاره عام دي لیکن سائبان یا خیمه د بادشاهانو سره خاص وی او د مرغود و زرو سوري خو عام بادشاهانو ته هم نصیب نه وی داخو د حضرت سلیمان عليه السلام په شان د اخص الخواص ډپاره دي چه فرمانيلی دی (رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي) (الکاشف ۴/۲۷۳).

قوله: البَيِّنَةُ:

ه بطله په مصداق کښې احوال:

- ① دي نه خوياجادوگر خلق مراد دی چه د خپلې گمراهنۍ د وجې نه نه دا دوه سورتونه لوستلې شی او نه په دي باندې عمل کولې شی
- ② ياد دي نه هغه باطل خلق مراد دی چه په خپله بې لارې کيدو فسق او فجور او سستنی او مستنی کښې پراته وی ددوی د اوږدو سورتونو توفيق چرته وی.

[۸] د قرآن پاکه خپلو وليو نکو ډپاره شفاعت

۸- (۱۱۳) وَعَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۱] "يُؤْتَى بِالْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ [۲] وَأَهْلُهُ الَّذِينَ كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ [۳] تَقْدُمُهُ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَالْإِنشَاءُ [۴] كَأَنَّهُمَا عَمَلَانِ [۵] أَوْ طَلْتَانِ سَوَادَاوَانِ يَتْبَعُهُمَا شَرْقٌ [۶] وَأُكُلُهُمَا فِرْقَانِ مِنَ طَلْحٍ صَوَافٍ [۷] حُجَّاجَانِ عَنِ صَاحِبِهِمَا" [۸] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توجه ① نواس ابن سمعان رضي الله عنه وايي چې ما د نبی کریم صلی الله علیه و آله څخه اوریدلی دی ② چې د قیامت په ورځ به قرآن راوستل شي ③ او هغه خلق چې قرآن يي ویلی او په هغه يي عمل کولی ④ د قرآن په مخکې به دوه سورتونه سورة بقره او سورة آل عمران وی ⑤ داسی لکه چې هغه د ورځی دوی تکرری دی ⑥ یا د ورځی دوی توری تکرری دی او په هغه کی به روشنایي وي ⑦ یا داچی دصف ترلی مارغانو دوی تولی دی ⑧ چې د ویونکو د طرف څخه به جگره کوی (یعنی دخپلو ویونکو به سفارش کوی)

(۱) أخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها / باب فضل قراءة القرآن، وسورة البقرة (رقم- ۲۵۳ - ۸۰۵) كتاب فضائل القرآن من رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في سورة آل عمران (رقم- ۲۸۸۴) وأحمد في المسند: ۳۶۱/۵

حل اللغات ① **ثَمَاتَانِ** اثنی مَثَاتَانِ: د اوریکې دوه تکرې چې سورې به یې جوړ کړې وی ② **ثَمَاتَانِ** د اوریکې سورې، ③ **سَوَادَانِ**: اوریکې چې کله قط په قط شی او گنړې شی نو دهغې سورې مزیدار او زړه خوشحالونکې وی دلته دغه مراد دی ④ **شَرٌّ**: اثنی عَشْرَ: زړه، نور ⑤ **فِرْقَانِ** اثنی مَثَاتَانِ: د فرقه تشبیه ده، د فرقه و فرقه تشبیه فرقان دې، د مرغو دوه سیلونه مراد دی د کوم په وجه چې په سرباندې سورې کیږي ⑥ **صَوَافٍ**: د صافه جمع ده مرغوسره چې کله مرغی قطار جوړ کړي په هوا کېږي او دیربړي یا وزرې خورې کړي یوبل سره نژدې نو هغې ته صواف وائی ⑦ **تَحَاجُّجَاتٍ**: اثنی مَثَاتَانِ **الْهَجْمُ** اَوْ **تَحَاوُلَاتٍ** وَ **تَغْيِصَاتٍ**: یا دا معنی چې دواړه سورتونه به د جهنم نه بچ کول کوی یا دا معنی چې دوی جگړه کوی دالله سره په باره ددې بنده کېږي

تسهيلات:

قوله: يَأْتِي بِالْقُرْآنِ:

یعنی بعینه قرآن به راوستلې شی یابه ددې ثواب پیش کولې شی او په دې باندې عمل کونکي به دهغوی ثواب سره حاضرولې شی

قوله: يَتَّبِعُنَا:

هـ يَتَّبِعُنَا وَفَاتِحَت: یعنی اوریکې خوبه ډیرې گنړې وی خوددې په مینځ کېږي به یوپرې وی د کوم په وجه چې به په مزیداره زړه کېږي هېڅ کمې نه راځي او ویرونکې تیاره به نه وی علامه طیبی رحمته او نور علماء فرمائی چې د شرق معنی د فرق ده یعنی د اوریکو د دغه تکرې په مینځ کېږي به یوپر قیدونکې فاصله وی یعنی بسم الله به ذکر وی د کوم په وجه چې په دواړو سورتونو کېږي فرق او جدائی معلومیږي الکاشف: ۴/۳۷۵.

[۳۲] د قرآن د ټولو څخه عظیم آیت

۳۲- (۱) (۳۱) وَعَنْ أَنَسِ بْنِ كَعْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «يَا أَيُّهَا الْمُتَنَذِرُ أَتَذْهَبُ أَتَى آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ - تَعَالَى - مَعَكَ أَعْظَمُ؟» قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَكْبَرُ. قَالَ: «يَا أَيُّهَا الْمُتَنَذِرُ أَتَذْهَبُ أَتَى آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ - تَعَالَى - مَعَكَ أَكْبَرُ؟» قُلْتُ: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ» [البقرة: ۲۵۵]، قَالَ: فَغَرَّبَنِي صَدْرِي وَقَالَ: [صَلِّ عَلَيْكَ الْوَلَعَةُ يَا أَيُّهَا الْمُتَنَذِرُ] «رَوَاهُ مُسْلِمٌ».

لوجه ① ابی ابن کعب رضی الله عنه وایي چې (يو خل، ماته رسول الله صلی الله علیه و سلم و فرمايل ② چې اې ابوالمنذر! دا د ابی ابن کعب رضی الله عنه کینت دی، آیا تاته معلومه ده چې ستا په نزد د کتاب الله کوم آیت د ټولو څخه عظیم (لوی) دی؟ ③ ماعرض وکړی چې الله صلی الله علیه و سلم او د هغه رسول صلی الله علیه و سلم د ټولو څخه زیات پوهیږي، چې هغه کوم آیت دی؟ ④ نسی کریم صلی الله علیه و سلم الله علیه وسلم

(۱) أخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب فضل سورة الكهف. وأبو الكريسي (رقم: ۲۵۸) - (۸۱۰) كتاب الصلاة باب السجود في (رقم: ۱۶۹۰) وأحمد في المسند ۱/۴۲/۵

پہنہنے وکہ چہ ای ابوالمنذر تاتہ معلومہ دہ چہ ستا پہ نزد د کتاب اللہ کوم آیت د
 بنو ۛخہ لوی دی [۵] ما اوویل چہ اللہ لا الہ الا ۛوالۛ القیوم (یعنی پورہ آیت کرسی) [۶] ابی
 ابن کعب رضی اللہ عنہ وای چہ [۷] دی آوریو سرہ، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خپل لاس مبارک
 زما پہ سینہ ووهلی او وپی فرمایل [۷] چہ ای ابوالمنذر اللہ دی ستا پہ علم کہ برکت
 وچوی، مسلم

هل اللغات: ① اَعْظَمُ: اُنْی اَعْظَمُ تَوَاتَا: لونہی آیت پہ لحاظ د اجر او ثواب سرہ ② لَيْتَنِي: اُنْی لَيْتَنِي الْعِلْمُ
 فَيَتَنَت: اللہ دی تاتہ علم آسان کری، اللہ دی ستا پہ علم کنہی برکت وچوی

تفہیمات:

قوله: لَيْتَنِي:

د اصیغہ دهمزہ سرہ ہم لوستلہی شوہ دہ اوالعلم پہ هرصورت کنہی ددی فاعل دی ای
 لیکن العلم هیتا لک د باب سمع اوفتح دوارو نہ اهل لغت استعمال کری دی عرب چہ کلہ د
 یوماشوم پہ پیدا کیدوباندہی مبارکی ورکوی نو وانی لهنک الولد
 قوله: لَيْتَنِي الْعِلْمُ:

پہ صحیح جواب ورکولو دہ اعزازات ملاویدل: ابوالمنذر رضی اللہ عنہ حضرت ابی بن کعب کنیت دی
 د شان والاصحابہ کراہو نہ د تولو لونہی قاری وو حضوریاک د امتحان پہ توگہ دہغہ نہ
 پہنہنے اوکرہ چہ قرآن کریم کنہی د تولونہ لونہی ایت کوم یودی پہ دی باندہی هغوی
 اوفرمانیل آیت الکرسی د تولونہ لونہی آیت دی حضوریاک د خپل شاگردہی صحیح جواب
 باندہی دہ اعزازہ ورکول

① بود اعزازہیہ توگہ د هغوی رضی اللہ عنہ پہ سینہ باندہی خپل لاس مبارک اووهلو چہ شاباش
 ② دویم اعزازہی نمبرہی ورکولوسرہ اوفرمانیل چہ تاتہ دی ستا علم مبارک شی ددی
 حدیث نہ د مدرسہ طالبانو د امتحاناتو او پہ هغہی باندہی نمبرہی اوانعامات ورکولوثبوت
 ملاویری

پہ اول محل د جواب ورکولو چہ: حضرت ابی یوخل د جواب ورکولونہ دہ اوکرہ چہ
 کیدی شی حضوریاک صرف متوجہ کول غواری اوبخپلہ جواب ورکول غواری لکہ چہ عام
 عادت مبارک نی ہم دغہ شان وولیکن چہ کلہ حضوریاک پہ دویم خل تپوس اوکرو نو
 حضرت ابی بن کعب رضی اللہ عنہ ته اندازہ اوشو: چہ دا واقعی سوال دی نویسانی جواب ورکرو د
 ادب لحاظ نی ہم اوستالو اوجواب نی ہم صحیح ورکرو پہ اسلامی مدارسوکنہی د
 امتحانی نظام ثبوت او بیا پہ پاس کیدوباندہی د اعزاز او اکرام پہ توگہ انعام ورکولودپارہ
 د احادیث دلیل دی الکاشف: ۲/۲۷۵.

[۱۰۳] آیه الکرسی عظمت او د حضرت ابوهریره رضی اللہ عنہ او ابلیس لعین واقعہ

۱۰۳- (۱۵) [۱] «وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: [۲] وَكُنِّي رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِحِفْظِ زَكَاةٍ وَمَضَانٍ، فَأَتَانِي أَبِي لَهْلَهْلُ يَتَحَوَّنُ الطَّعَامَ [۳] فَأُغْدِئُهُ وَقُلْتُ: لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۴] إِلَى مُخْتَابٍ وَعَلَى عِيَالٍ وَلِي حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ» [۵] قَالَ: فَكُنْتُ عَنْهُ فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۶]: «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أَيْبُوكَ الْيَارَحَةَ» [۷] قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَأ حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ وَعِيَالًا [۸] فَرَجَمَنِي فَكُنْتُ سَبِيلَهُ»

لوجه ۱ ابوهریره رضی اللہ عنہ وایي [۲] چې رسول الله ﷺ د رمضان د زکات یعنی د صدقه الفطر، په نگرانی او جمع کولو باندې زه مامور کړم چې د جمع کیدو څخه روسته هغه په فقراء باندې تقسیم کړي، نو په دې وخت کې یو سړی ماته راغلو او خپلو لاسونو سره په خپله لمن او خپل لوبښی کې غله د کول شروع کړه [۳] ما هغه ونيوی ورته می اوویل چې زه تا رسول الله ﷺ ته ورولم چې تا ته د دې غلط کار سزا درکي [۴] هغه اوویل چې زه یو محتاج یم زما په ذمه د اهل و عیال نقه ده اوه زه سخت حاجت مند یم یعنی زما په ذمه قرض وغیره هم شته [۵] ابوهریره رضی اللہ عنہ وایي چې ما د هغه درېدره حالت اوږدو سره هغه پریښودلو چې سحر شو رسول الله ﷺ ماته وفرمایل [۶] چې اې ابوهریره رضی اللہ عنہ ستا د تیری شېبې د قیدی څه وشو؟ الله تعالی ﷻ نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته د دې واقعی خبر ورکړی ووا [۷] ما عرض وکړو چې یا رسول الله ﷺ هغه ماته د خپل سخت حاجت او عیالداري ژړا وکړله [۸] نو زما پرې رحم راغلو او ما هغه پریښودلو

هل اللغات: ① یتحَوَّن: أي يَتَرَفَّق: د کې د کې لېږ نې اخستلې. ② لَأَرْفَعَنَّكَ: أي وَاللَّهِ لَأُغْفِرَنَّ بِكَ: ددې نه مراد مقدمه پیش کول دی حاکم ته یعنی چه زه به تا خامخا بوخم ③ عِيَالٌ: بال جمع، دچا نغقه چه په انسان لازم وی ④ فَكُنْتُ: لارمې ورته پریځوده یعنی خلاص می کړو ⑤ الْيَارَحَةَ: أي الْيَكُونَةُ الْمَاجِيَةُ: تیره شپه

۱۰۴- قَالَ: «أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَّبَكَ وَيَعْبُودُ» [۲] فَعَرَفْتُ أَنَّهُ سَبَّعُوهُ لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] فَرَضَهُ، فَأَتَانِي يَتَحَوَّنُ الطَّعَامَ [۴] فَأُغْدِئُهُ وَقُلْتُ: لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۵] دَعْنِي فَإِنِّي مُخْتَابٍ وَعَلَى عِيَالٍ لَأُغْوِدُ [۶] فَرَجَمَنِي فَكُنْتُ سَبِيلَهُ [۷] فَأَصْبَحْتُ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ مَا فَعَلَ أَيْبُوكَ» [۸] قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ شَكَأ حَاجَةٌ شَدِيدَةٌ وَعِيَالًا [۹] فَرَجَمَنِي فَكُنْتُ سَبِيلَهُ»

لوجه ۱ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې خبردار وسه هغه د خپل حالات په

اظهر کی تاتہ دروغ ویلی دی، هغه به بیا راخی، خکه د آئنده د پاره خیال ساته [۴] زه پوهه شوم چې ضرور راخی، خکه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چې هغه به بیا راخی [۵] نو زه د هغه منتظر ووم، هغه راغلو او خپل دواړه لاسونو سره یې غله ډکول شروع کړل [۶] م هغه ونيوی ورته می اوویل چې اوس به دی نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته بیا به [۷] هغه اوویل چې ما پرېږده زه ضرورت مند یم، زما په ذمه د کور نفقه ده بیا آئنده به نه راخه [۸] زما پری رحم راغلو نو ما پرېښودلی او دا خل می دا سلوک ورسره خکه وکی چې هغه آئنده د نه راتلو وعده وکړله کنی د هغه د حاجت او ضرورت په باره کی د هغه دروغ د مخبر صادق یعنی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم زیانی معلوم شوی وو [۹] چې صبا شو نو رسول الله ﷺ ماته وفرمایل چې ای ابوهریره رضی الله عنه ستا د قیدی څه وشو [۱۰] ما عرض وکړو یا رسول الله ﷺ هغه زما مخکی د خپل ضرورت او حاجت او عیال داری آورولو سره په زړا شو [۱۱] خکه زما پری رحم راغلو نو (ما هغه د بیا نه راتلو په وعده، پرېښودلی هل اللغات: ① سَمِعُو: بیا به راخی، ② قَرَضَتْهُ: أي انتظرته ورائته: دچا په انتظار او تعاقب کښې کښتلو ته وانی ③ دَغْنِي: أي اترکني: ما پرېږده

④ فَقَالَ: "أَمَا إِنَّهُ قَدْ كَذَبَكَ وَسَمِعُو" ⑤ قَرَضَتْ أَنَّهُ سَمِعُو يَقُولُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ⑥ قَرَضَتْهُ فَمَاءٌ فَيَقُولُ يَتَحَوَّنُ الطَّعَامُ ⑦ فَأَعْدَتْهُ وَكَلْتُ: لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ⑧ وَهَذَا آخِرُ ثَلَاثِ مَرَّاتٍ إِنَّكَ تَرَعُمَ لَا تَعُوذُ ثُمَّ تَعُوذُ ⑨ قَالَ: دَغْنِي أَعْلَيْكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهَا ⑩ إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَأَقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ " (الله لا إله إلا هو الْحَيُّ الْقَيُّومُ) [البقرة: ٢٥٥] " حَتَّى تَخْتِمَ آيَةَ

ترجمه ④ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې هوښیار اوسه هغه دا خل هم، تاته دروغ ویلی دی (چې زه به آئنده نه راخم، هغه بیا راخی [۴] زه پوهه شوم چې ضرور راخی، خکه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چې هغه به بیا راخی، [۵] نو زه د هغه منتظر ووم چې هغه بیا راغلو هغه چې غله ډکول شروع کړل [۶] نو ما هغه ونيولی ورته می اوویل چې نن دی ضرور رسول الله ﷺ ته بیا یم [۷] دا آخری دریمه موقع ده، تا خو ویلی وو چې آئنده به بیا نه راخم (خکه هغه خل ما ته پرېښودلو، خو ته بیا راغلی [۸] هغه اوویل چې ما پرېږده زه به ورته داسی کلمات وینایم چې الله تعالی ﷻ به د هغه په وجه تا ته نفع ورسوی [۹] او هغه دا چه، هر کله چې ته بستری ته د اوده کیدو د پاره ځی آیه الکرسی الله لا اله الا هو الْحَيُّ الْقَيُّومُ آخری آیت (یعنی وَهُوَ الْغَنِيُّ الْعَظِيمُ) پوری اووینلو هل اللغات: ① أَوَيْتَ: أي إذا قضيت: کله چه ته قصد اوکړې،

② فَإِنَّكَ لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظًا ③ وَلَا يَفْرُكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ ④ فَكَلِمَاتٌ سَمِيَةٌ فَأَصْبَحْتُ ⑤ فَقَالَ لَوْ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "مَا فَعَلَ أُبَيْرُكَ؟" ⑥ قُلْتُ: زَعَمَ أَنَّهُ يَعْلِنِي كَلِمَاتٍ يَنْفَعُنِي اللَّهُ

بِهَذَا قَالَ: «أَمَّا إِنَّهُ صَدَقْتَ وَهُوَ كَذُوبٌ» [۷] وَتَعْلَمُ مَنْ تَخَاطَبُ مِنْذُ ثَلَاثِ لَيَالٍ؟ «قُلْتُ: لَا» [۸] قَالَ: «كَانَ شَيْطَانٌ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه [۷] د الله تعالی ﷻ د طرف څخه به ستا سره هميشه يوه ننگهيان افرېسته، وی [۸] او سحر پوری تاته هيڅ شيطان ځکه هغه انسان څخه وی يا جنات څخه دينی يا دنيایي تکليف رسولو د پاره، نه راځی [۹] ما ډی آوريدو سره، هغه دا خل هم پريښودلو چې سحر شو [۱۰] نور رسول الله ﷺ بيا ماته وفرمايل چې ستا د قیدی څه وشو؟ [۱۱] ما عرض وکړو کله چې قیدی ماته دا اوويل چې ماته به داسی کلمات وښايي چې د هغه په وجه به الله تعالی ﷻ ماته نفع ورسوی (نو دا خل هم ما هغه پريښودلی، [۱۲] نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې اگاه شه اگر که هغه د دی کلماتو په باره کی تاته رښتيا ويلي دی خو هغه په خبرو کی دروغجن دی [۱۳] او تاته معلومه ده چې ته په دی دری شپو کی د چا سره مخاطب وی؟ ما اوويل چې نا، [۱۴] نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې هغه شيطان وو چې د داسی مکر او فريب سره د صدقات په مال کی کمی ويلو د پاره راغلو وو، بخاری.

هل اللغات ⑤ زَعَمَ: خیال کوی، دهغه گمان دي.

تسهيلات:

قوله: إِذَا أُوتِيَ إِلَى فَرَاشِكَ فَأَقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ:

آية الكرسي ه حفاظت فضيلة لله: حضرت ابوهريره ؓ رسول الله ﷺ د صدقاتو په مالونو باندې څو کيدار مقرر کړې وو يوه شپه غل راغلو او غلنه ئی اوچتوله حضرت ابوهريره ؓ او نيولو هغه منتونه کول هغوی دې پريځودو حضور پاک ته الله تعالی د وحی په ذريعه خبر ورکړو چه داسې واقعه شوې حضور پاک ابوهريره ؓ ته وفرمايل چه غل به بيا راځی دا ورته هم د وحی په ذريعه اوخودلې شو الغرض دريو ورځو پورې دا سلسله روانه وه بيا هغه غل حضرت ابوهريره ؓ ته د مال د حفاظت دپاره يوه وظيفه اوخودله چه د اوده کيدو په وخت آيت الكرسي وايه زما په شان غل به نه راځی حضور پاک د دغه وظيفې د افاديت تصديق اوکړو اودا ئی هم ورته اوخودل چه دريو ورځو پورې ستا واسطه ابليس سره وه دې حکايت ته هر مسلمان له پکار دی چه آيت الكرسي د هر مسلمان دپاره د خان اومال د حفاظت لويه قلعه ده

[۲۲۲] د سورت فاتحه او آيت امن الرسول فضيلت

۲۲۲- (۱) (۱۶) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «بَيَّنَّا جَبْرِيْلَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَائِدًا جُنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَمِعَهُ يَقْرَأُ مِنْ قُرْآنِهِ قَرْعَةً رَأْسَهُ فَقَالَ: [۱] «هَذَا بَابٌ مِنَ السَّمَاءِ فِيمَا هُوَ لَمْ يَفْتَحْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ» [۲]

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وفسرها باب فضل الفاتحة. وخواتيم سورة البقرة. والعت على قراءة الآيةين من آخر البقرة (رقم- ۲۵۴ - ۸۰۶) كتاب الافتتاح باب فضل فاتحة الكتاب (رقم- ۹۱۲)

فَقِيلَ مِنْهُ مَلَكٌ فَقَالَ (۶) "هَذَا مَلَكٌ نَزَلَ إِلَى الْأَرْضِ لَمْ يَهْلُ فُظْ إِلَّا الْيَوْمَ (۷) فَاسْمِعْ فَقَالَ: أَتَيْتُ بِمُؤْمِنٍ
لَوْ تَمَنَّا (۸) لَمَرَأَةً تَمَنَّا نَبِيَّ فَبَنَيْنَا فَاتَمَّتْ الْكِتَابَ وَخَوَاتِيمُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ (۹) لَنْ تَقْرَأَ بِحَرْفٍ مِنْهَا إِلَّا أُعْطِيَتْهُ" رَوَاهُ
مُسْلِمٌ.

نوهه [۶] د ابن عباس رضی اللہ عنہ خُشه روایت دی [۷] چې ایوه ورځ جبرائیل علیه السلام او نبی کریم
سره ناست وو [۸] نو جبرائیل علیه السلام پورته طرف خُشه د دروازی خلاصیدلو آواز
اوریدلو هغه خپل سر اوچت کړو او وی ویل [۹] چې د آسمان هغه دروازه کولای شوی ده
چې د نن خُشه علاوه هیڅ کله دا دروازه کولای شوی نه وه [۱۰] نو دهغه دروازی خُشه هغه
فرشته راځنکه شوه جبرائیل علیه السلام اوویل [۱۱] چې دا فرشته د نن خُشه مخکې هیڅ کله زمکې
نه نه ده راځنکه شوی [۱۲] بیا هغه فرشتې نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته سلام وکړو هغی
اوویل چې تا صلی الله علیه وسلم ته دی زیری وی چې تاته صلی الله علیه وسلم هغه دوه نوره درکړل شوی دی [۱۳] چې ست
خُشه مخکې بل یو نبی ته نه دی ورکول شوی او هغه سورة فاتحه او د سورة بقره آخری
حصه ده [۱۴] د هغه خُشه ستاسو د طرف خُشه د ويلي شوو یو یو حرف په عوض کی به تاسو
ته ثواب حاصلیری یا ستا دعا به قبوله شی مسلم

هل اللغات: ① تيمنا: أي صوّنا صيداً كصوب تقص: غلب البناء عند كثرة: دا هغه آواز ته وانی چه د یو څیز د
کولولو او بندیدلو یا ماتیدو سره پیدا کیږی دلته د دروازی کولایدلو آواز مراد دی ② بؤتی
دوه رنګاني. دابه خپل صاحب ته رنګا کوی یا دا مطلب چه نیغه لار به ورته بنسټی ③ خواتیم د
سورة البقره آخری آیتونه مرادی

تسهيلات: قوله: وَخَوَاتِيمُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ:

علما کرامو لیکلی دی چه دې نه د سورت بقري آخری درې آیاتونه مراد دی کوم چه د امن
الرسول نه شروع کیږی هم دغه مشهور دی

قوله: أُعْطِيَتْهُ: یعنی په هره یوه کلمه به ثواب ملاویری او هره کلمه کوم چه سوال دې دهغه
سوال مطابق به انعام ورکولې شی مثلاً په سورت فاتحه کښې دی "اهدنا الصراط المستقيم"
او په امن الرسول کښې "ربنا لا تؤاخذنا" دې وغيره

[۱۴] د سورة بقره د آخری آیاتونو فضیلت

۱۴۱ (۱) - (۱۴۱) وَعَنْ أَبِي مَرْثُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "«الْإِيتَانِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ
الْبَقَرَةِ مَنْ قَرَأَ بِهَا يَمْلِكُ لِكُفَاتَةٍ»" مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب المغازی باب شهود الملائكة بدرا (رقم-۴۰۰۸) و مسلم کتاب صلاة السافرين
وفصرها باب فضل الفاتحة، وخواتيم سورة البقرة. والحث على قراءة الآيتين من آخر البقرة (رقم- ۲۵۵ - (۸۰۷) كتاب
فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في آخر سورة البقرة (رقم: ۲۸۸۱) كتاب إقامة الصلاة باب
ما جاء فيها يرجي أن يكتفى من قيام الليل (رقم- ۱۳۶۸) بواحد ۱۱/۹

نورحه [۵] د ابو مسعود رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۶] کوم سړی چې د شپې د سوره بقره آخری دوه آيتونه، يعنی دامن الرسول څخه بيا تر آخری پورې، اووايي نو د هغه د پاره هغه کافی دی، بخاری مسلم

هل اللغات: ① کفاه: کافی کيږي، د کلي نکلې نه به معنی د دفع کولو او بې پرواه کولو تسهيلات:

قوله: مَنْ قَرَأَ بِهَا فِي لَيْلَةٍ كَفَّاهُ

ه کفایت په مفهوم کښې دوه اقوال،

① د کفاه مطلب دا دې چې د دې دواړو آياتونو په شپه کښې لوستلو سره به د دې نالي د شپې د هر قسم ضرر او تکليف او جناتو وغيره څخه محفوظ وي د دې دواړو په وجه به الله تعالی د ده حفاظت کوي

② دا دواړه آياتونه به دده دپاره د قيام الليل اود شپې د ذکر عباداتو څخه کافی شی يعنی الله تعالی به ده ته داسې ثواب ورکوي لکه چې ده شپه د الله په ذکر او عبادت کښې تيره کړه (مظاهرحق)

[۳۳] د سورة كهف د رسولسو آيتونه يادلو اثر

۳۳- (۱۸۱) [۱] وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: [۲] "مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ غُفِرَ مِنْ الذَّنَجَالِ" [۳] رواه مسلم.

نورحه [۵] د ابو درداء رضی اللہ عنہ څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۶] کوم سړی چې د سورة كهف اولنی لس آيتونه په یاد کي [۷] نو هغه د دجال د شر څخه محفوظ کړل شو، مسلم هل اللغات: ① غفر: محفوظ به شی، ② الذَّنَجَال: دا د دجل نه ماخوډ دې د مبالغې صيغه ده، د هوکې او فريب ته وانی يعنی ډير زيات د هوکه ورکونکې او خلقو باندې التباس او گډ وډی راوستونکې

تسهيلات:

قوله: مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ:

په سورة كهف سره د دجال هغه د حفاظت وجه، ځينې حضراتو ددې سبب دا ليكلي دي چې څوک ددې آيتونو په عجاباتو او نښو کښې تدبير کوي نو هغه به د دجال دفتني نه محفوظ وي که دواړه جمع کړې شی نو بيا هم درست دی

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وفسر ما باب فصل سورة الكهف. وأباه الكرسى (رقم- ۲۵۷) - (۸۰۹) كتاب التزجل لهاب خروج الدجال (رقم ۱۳۴۴) وسلم ما جاء في فضل سورة الكهف (رقم- ۲۸۸۶) واحد في الهند ۱۹۶/۵

قوله عُمَرُ بْنُ الدَّجَّالِ:

ه دجال تعريف: ملا علی قاری رحمته د دجال تعريف داشان کړې دې هو الذي يخرج في آخر الزمان يدعى اذا انقضت الحوادث نظروا على بابه، د جال هغه کس دې چې په آخری زمانه کښې به راوړی او د الوهیت دعوی به کوی

ه دجال ه فتني ه هیت وجه: دده په لاس به خرق عادت امور ظاهرېږي لکه آسمان ته به اوواني چې باران او وروه نه باران به او ورېږي زمکې ته به او وواني چې شينکې رازرغون کړه نو شينکې به رازرغون شي او دا څيزونه به خلق په زیاته فتنه کښې اچوي په دې وجه علماء کرام و نیلي دي چې د دجال د فتنې نه لویه فتنه بله نشته دې په دې وجه دین ته چې کوم نښی لیرې شوي دې هغه خپل امت د دجال نه ویرولې دي، مرقاة ج ۴ ص ۲۲۸.

په روایاتو کښې تعارض: په دې حدیث پاک کښې د لسو آیتونو ذکر دې چې کوم کس دا لس آیتونه یاد کړي نو الله ﷻ به دې د دجال د فتنې نه محفوظ کړي او د ترمذی شریف په روایت کښې دی چې کوم کس د سورة کهف په ومی درې آیتونه یاد کړي نو هغه به د دجال د فتنې نه محفوظ وي نو په دې روایتونو کښې په ظاهره تعارض دي؟

د تعارض جواب: کوم کس لس آیتونه یاد کړي نو الله ﷻ به هغه هم د دجال د شر نه محفوظ کړي په فضل د وسعت په وجه چې کوم کس درې آیتونه وانی نو هغه به د دجال د فتنې نه محفوظ وي بعنوان آخر کوم کس چې لس آیتونه او وانی نو هغه به د دجال سره د ملاکت د فتنې نه بچ وي او څوک چې درې آیتونه لولي نو هغه به د دجال د فتنې نه محفوظ وي

[۱۷۷] ذسورت اخلاص فضیلت

۱۷۷- (۱۹) لَوْعَنَهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَيُّكُمْ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ لَيْلَةً ثَلَاثَ الْقُرْآنِ؟» قَالُوا: وَكَيْفَ يَقْرَأُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ؟ قَالَ: «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» [الإخلاص: ۱] تَعْدِلُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ» رواه مسلم.

لوجه ۱۷۷ د ابو درداء رضي الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل أيا په تاسو کی یو سړی په یو شپه کی د دریمي حصي قرآن ویلو څخه عاجز دی قَالَ صحابه رضي الله عنهم عرض وکړی چې یا رسول الله ﷺ، دریمه حصه قرآن څرنگه ویلی شی قَالَ نښی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې قل هو الله احد د قرآن کریم د دریمي حصي برابر دی، کوم سړی چې د شپې دا سورت او ویلیو لکه چې هغه دریمه حصه قرآن کریم ویلی، مسلم هل الثقات ۱۰ أَيُّكُمْ أَحَدُكُمْ آیا عاجز دي؟ ۱۰ تَعْدِلُ أي تساوي برابر دی

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وفسرها باب فضل قراءة قل هو الله احد (رقم- ۲۵۹ - (۸۱۱) كتاب الاخلاص باب في سورة الفسد (رقم- ۱۴۶۱) كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في سورة الاخلاص (رقم- ۲۸۹۶) كتاب الافتتاح باب الفضل في قراءة قل هو الله احد (رقم- ۹۹۶)

تسهيلات:

قوله: تَعْلِيلُ:

هـ سورة اخلاص هـ ذلك القرآن كيمووجه؛ یعنی مساوی او برابر دی قرآن عظیم اصولی توگه باندې په دریو غټو مضامینو باندې مشتمل دی ① قصص ② احکام ③ توحید ددې دریو او مضامینو نه سورت اخلاص په مکمل توگه په دریم مضمون باندې مشتمل دې په دې وجه دا د دریمې حصې د قرآن برابر دې یا مطلب دادې چه سورت اخلاص د ثواب په اعتبار سره د دریمې حصې قرآن د ثواب برابر دې

۳۸- (۱۰) [وَرَوَاهُ الْبُخَارِيُّ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.]

توجه ۱۰ او امام بخاری رحمه الله دا روایت د ابو سعید ؓ څخه نقل کړی دی

[۳۹] د سورت اخلاص فضیلت

۳۸- (۲۰) [وَعَنْ عَائِشَةَ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَعَثَ رَجُلًا عَلَى سَرِيَّةٍ ۖ وَكَانَ يَقْرَأُ الْفُحْفَاهِ فِي صَلَاتِهِمْ فَيَتِمُّ بِقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۖ فَلَمَّا رَجَعُوا ذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ۖ فَقَالَ: "سَلُّوا لِي شَيْءٌ يُصْنَعُ ذَلِكَ" ۖ سَأَلُوهُ فَقَالَ: "لِأَتْمَائَةِ الرِّعْمَيْنِ وَأَنَا أَجِبُ أَنْ أَقْرَأَهَا" ۖ فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "أَخْبِرُونِي أَنَّ اللَّهَ يُحِبُّهُ" ۖ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.]

توجه ۱۱ بی بی عائشه ؓ فرمایي چې نبی کریم ﷺ یو سړی امیر جوړولو سره د لښکر سره ولېږللو ۱۱ هغه سړی به په مانځه کی د خپلو ملگرو امامت هم کولو او د هغه معمول وو چې خپل قراعت به یې په قل هو الله ختمولو ۱۲ هر کله چې د لښکر هغه خلق واپس راغلل نو هغوی د هغه تذکره رسول الله ﷺ ته وکړه ۱۳ نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغوی ته وفرمایل چې د دی سړی څخه معلومات وکړی چې هغه داسی ولی کوی ۱۴ د هغه څخه پوښتنه وشوه نو هغه اوویل چې زه داسی ځکه کوم چې په دی سورت کی د الله تعالی ﷻ صفت او وحدانیت بیان شوي دي او زه دا خوښوم چې د الله تعالی ﷻ د صفت دخاطره دا سورت همیشه وایم ۱۵ دی آوریږدو سره، نبی کریم ﷺ وفرمایل چې دا سړی خبر کړی چې الله تعالی ﷻ یې دوست لری (ځکه چې هغه الله تعالی ﷻ دوست لری، بخاری مسلم هل القافات: ① سُرَّةُ: أي جَنَاحٍ: لښکر ② نَعْتَمَ: کول به نې

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب التوحید باب ما جاء فی دعاء النبی صلی الله علیه وسلم اتمه إلى توحید الله تبارک وتعالی (رقم- ۳۳۷۱)

(۲) اخرجه البخاری فی کتاب التوحید باب ما جاء فی دعاء النبی صلی الله علیه وسلم اتمه إلى توحید الله تبارک وتعالی (رقم- ۳۳۷۵) کتاب الافتتاح باب الفضل فی قراة قل هو الله أحد (رقم- ۹۹۳)

تسهيلات:

قوله: فَيُتِمُّهُ.

و یتیم به مفهوم کنبی دوه اقوال:

① ددی لفظ زیات واضح مطلب دادې چه دې سړی به دهر مونځ په آخری رکعت کنبی د فاتحه نه پس سورت اخلاص ونيلو

② علامه ابن حجر رحمته الله فرمائی چه د هر رکعت په آخر کنبی به نئ سورت اخلاص ونيلو په دې صورت کنبی د فقهاؤ لږ شان اختلاف راځی چه آیا په هر رکعت کنبی د یو سورت تکرار صحیح دې که نه؟ اول وضاحت زیات بهتر دې

[۳۰] د سورة اخلاص محبت جنت ته د داخلیدو ذریعه

۳۰- (۱) (۲۱) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: «إِنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ [۱] إِيَّيْ أَجِبْ هَذِهِ السُّورَةُ ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ [الإخلاص]: [۲] قَالَ: "إِنَّ جَنَّكَ إِنَّا هَا أَذْخَلْنَا الْجَنَّةَ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَرَوَى الْبُخَارِيُّ مَعْنَاهُ.

توجه ① د انس رضی الله عنه څخه روایت روایت دی چې یو سړی عرض وکړی چې یا رسول الله صلی الله علیه و آله زما د سورة قل هو الله احد سره محبت دی (یعنی دا اکثره وایم) ② نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې د دی سورت سره ستا محبت به تا په جنت کی داخل کړی. ترمذی، امام بخاری رحمته الله دا روایت بالمعنی نقل کړی دی

تسهيلات:

قوله: إِنَّ رَجُلًا قَالَ

دوړل په مصداق کنبی دوه اقوال:

① ددې نه مراد کلثوم دې دا قول اصح دې

② دده نوم کرزم دې

سوال: امام طیبی رحمته الله فرمائی په دې حدیث پاک کنبی نبی کریم صلی الله علیه و آله فرمائی (ان حک اباه أذخلك الجنة، یعنی دې سورة سره محبت کول به تا جنت ته داخل کړی حالانکه ماقبل حدیث مبارک کنبی اعمروه ان الله بمجه، دی یعنی ده ته خبر ورکړی چې الله تعالی ده سره محبت کړی په ظاهر تعارض دي؟

فقطو فی جواب: د حدیث الباب والاجمله د ماقبل حدیث مبارک ثمره ده چې کله الله تعالی ده سره محبت کوی نو دې به جنت ته داخل کړی (مرقاة ج ۴ ص ۳۵۰، التعلیق الصبیح ج ۲ ص ۱۸).

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب صلاه الجماعة والإمامة لباب الجمع بین السورتین فی الرکعة (رقم ۷۷۵) کتاب فضائل القرآن من رسول الله صلی الله علیه وسلم باب ما جاء فی سورة الإخلاص (رقم ۲۹۰۱)

[۳۱] په معوذتين ددم مګولو طريقه

۳۱- (۲۳۱) (۱) وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «أَمَرْتُ أَنْ يَأْتِيَ النَّاسَ اللَّيْلَةُ لَمْ يَرَوْهُمْ قَطُّ» [۲] «قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ» [۱] وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ» [۳] «وَأَمْسِلُمْ»

لوحه ۱ د عقبه ابن عامر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] چې نه شپه داسې عجبېه آيتونه نازل شو چې د پناه طلب کولو په سلسله کې د دې څه جوار نشته [۳] او هغه قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ او قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ دی. مسلم

تسهيلات:

قوله: لَمْ يَرَوْهُمْ قَطُّ

يعنى ددې دواړو سورتونو نه علاوه بل داسې سورت نشته دې چې لوستونکې د ضرورت سر نه محفوظ اوساتي حضور عليه السلام به هم ددې دواړو سورتونو په ذريعه د پيرينو د ضرورو او انسانانو د شر نه پناه غوښتله

ابن مسعود او ابى بن كعب ته غلط نسبت: ابن ملك رضي الله عنه فرماني چې دا ددې خبرې دليل دې چې معوذتين د قرآن حصه ده ځينې بزرگانو د ابن مسعود رضي الله عنه او ابى بن كعب رضي الله عنه باره كښې ونيلى دى چې هغه دواړه حضرات ددې قائل وو چې دا دواړه سورتونه د قرآن پاك حصه نه ده دا غلط دى دا په هغوى باندې الزام دې د رسول كريم ﷺ د بسم الله ذكر نه كولو نه؛ معلومه شوه چې بسم الله دسورت جزء نه دې ددې دواړو سورتونو انكار كه تاويل سره وي او كه بغير تاويل نه

معوذتين لوه د قرآن حصه نه منلو حكم: ځينې حضرات دداسې كس دپاره مطلقا د تكفير حكم كړى څوك چې معوذتين د قرآن حصه نه مني او په ځينې فتاوى كښې په دې باره كښې اختلاف نقل كړې شوې دې ليكن صحيح دادى چې څوك دا عقیده ساتي چې دا د قرآن حصه نه ده نو دا كفر دې كفا في مفتاح السعادة، مرقاة، ج ۲، ص ۲۵۱،

[۳۲] دشپې سورة اخلاص او معوذتين په بڼې يانې چف مګول

۳۲- (۲۳۱) (۲) وَصْنُ عَالِشَةَ «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ كُلَّ لَيْلَةٍ [۲] حَمَمَ كَلِمَةً ثُمَّ نَفَثَ فِيهَا فَقَرَأَ فِيهَا قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ [۱] وَالْإِخْلَاصَ [۳] وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ وَقُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ [۴] ثُمَّ نَفَثَ فِيهَا مَا اسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدٍ [۵] يَبْدَأُ بِهَا عَلَى رَأْسِهِ وَيُخَيِّمُهَا وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدٍ [۶] يَفْعَلُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ».

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب فضل قراءة المعوذتين (رقم - ۲۶۴ - (۸۱۴) كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في سورة الإخلاص (رقم - ۲۹۰۲) كتاب الافتتاح باب الفصل في قراءة المعوذتين (رقم - ۹۵۴)

(۲) اخرجه البخاري في كتاب فضائل القرآن باب فضل المعوذات (رقم - ۵۰۱۷) كتاب الزهد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب (رقم - ۲۴۰۲) كتاب الدعاء باب ما يدهو به إذا أوى إلى فراشه (رقم - ۳۸۷۵) وأحمد في المسند: ۱۱۶/۶

مَنْعَقَ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَرِهَيْتُ ابْنِ مَسْعُودٍ لَمَّا نَبَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَابِ الْمِعْرَاجِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

نوحه [۱] بی بی عائشه رضی اللہ عنہا فرمایاں چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم به هره شپه چې خپل خای ته تللی نو د اوده کیدو څخه مخکې خپل دواړه لاسونه یو خای کولو سره به یې دم کول او بیا به یې په هغه قل هو الله قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس ویل [۲] او بیا به یې دواړه لاسونه په خپل بدن مبارک تر څو پورې چې به کیدی شو ګرځول [۳] مخکې به نبي کریم صلی الله علیه وسلم لاس ګرځوي خپل سر مخ او د بدن د مخکنی حصی څخه شروع کول د دی څخه روسته به یې د بدن په نورو حصو ګرځول [۴] نبي کریم صلی الله علیه وسلم به دا عمل یعنی ویل دم کول او په بدن باندې د لاسونو را تیره ول دري ځله کول بخاری مسلم [۵] اوززده چې مونږ به د ابن مسعود رضی الله عنه حدیث ذکر کړوڅه وخت چې رسول الله صلی الله معراج ته بوتلې شو په باب المعراج کښې انشاء الله

هل اللغات: ① أَوْي: أَيْ أَتَاهُ: چه راتلو به، ② فَرَّاش: بستره، ③ كَفَّيْ: تلې، د لاسونو دتنه طرف، ④ نَقَتْ: إِخْرَاجُ بَعْضِ مِنَ الْقَوْمِ مَعَهُ مِنَ التَّيْق: نفث دم کولو ته وانی یعنی داسې پوک به نې کولو چه د خپلې نه به نې پوکې سره معمولی شان لارې مبارک هم تلې، ⑤ تَمَسَّكَ: رابښکل به نې دواړه لاسونه

تسهيلات:

قوله: فَقَرَأَ بِهَا:

په معوذتینو د دم کولو طریقه، دا جمله ددې نه مخکښې "تمنعت فیهما" تفصیل او تفسیر دې یعنی حضور پاک به په خپلو دواړو لاسونو کښې معوذتین دم کول ددې صورت به دا وو چه اول به حضور پاک ونیلو او بیا به نې په لاسونو باندې دم کول بیا به نې په خپل بدن باندې رابښکل په عربی محاوره کښې دا شان کلام شائع دې لهذا د یوړاوی طرف ته ته د سهویا غلطی نسبت ضرور نه دې چه هغه "فقرأ فیها" مؤخر ذکر کړې دې او "تمنعت" نې اول ذکر کړې دې (فَرَأَ اقْرَأَاتِ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذَ بِاللَّهِ) انحل ۱۹۸ او (فَتَوَبَّ إِلَى بَابِ بَيْتِهِمْ) (بقره ۵۴) (فَأَقْبَلَ بِنُفْسِهِ) (بقره ۵۴) کښې هم داسې دی هلته به بیا څه کوئی؟ بهر حال مسلمانانو له پکار دې چه هغوی دې دم کولو دا طریقه خپله کړی دا د سحر او جادو او نورو روحانی مرضونو علاج دې

الفصل الثاني

[۳۳] په قيامت كېنې دعرش لاندې درې اهم څيزونه

۳۳- (۳۳) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «ثَلَاثَةٌ تَحْتُ الْعَرْشَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْقُرْآنُ يُحَايَرُ الْعِبَادَ لَهُ ظَهْرٌ وَيَنْظُرُ ۱ وَالْأَمَانَةُ وَالرَّحِمَةُ ۲ تُنَادِي الْأَمَنُ وَصَلَّى وَسَلَّمَ اللَّهُ ۳ وَمَنْ قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ» رَوَاهُ فِي شَرْحِ التَّتَعُّلِ.

لوحه ۱ عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه نقل کوی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرماییل ۲ د قیامت په ورځ به د عرش لاندې درې څیزونه وی ۱ یو خو قرآن چې د بنده گانو سره به جنگ کوی او د قرآن د پاره ظاهر هم شته او باطن هم ۲ دریم څیز امانت وی ۳ دریم څیز به رحم، قرابت یعنی رشته داری به وایې خبردار کوم سړی چې زه یو ځای کړم (یعنی زما د حق رعایت یې وکړی په دې طور چې زما د احکامو د فرمانبرداری کوم حق چې په هغه دی هغه یې ادا کړی) نو الله تعالی ج به هغه هم د خپل رحمت سره، یو ځای کړی ۴ او کوم سړی چې زه وشلولم (مات یې کړم) یعنی زما حق یې ادا نه کړي نو الله تعالی ج به هغه سړی هم مات کړی (وشلوی) یعنی هغه ته به رحمت خاص نه متوجه کیږي، شرح السنه

هل اللغات: ۱ مُحَايَرٌ: أي مُخَاضِعٌ: چه هغوی سره به جنگ کوی (چاچه ددې نه مخ اړولې وی) ۲ ظَهْرٌ: أي مَعْنَى ظَاهِرٍ: یعنی دقرآن ظاهری معنی چه تاویل ته حاجت نه لری، ۳ تَنْظُرٌ: أي مَعْنَى خَفِيٍّ: باطنی (پټه) معنی چه محتاج الی التاویل وی ۴ الرَّحِمَةُ: قرابت، رشته داری، ۵ تُنَادِي: آواز به کوی، ۶ وَصَلَّى: چه زه نې اوباللم، ۷ قَطَعَنِي: چه زه نې پرېکړم، او نې شلولم (اونې نه پاللم) تسهيلات:

قوله: ثَلَاثَةٌ - يَوْمَ الْقِيَامَةِ:

دوې څيزونو ته ه الله تعالی قرب حاصـ یدل: یعنی دې دریو څیزونو ته به د قیامت په ورځ دالله تعالی قرب حاصل وی که دعرش د لاندې وی او که هرځای وی

۱ رومې څیز قرآن دې چه هلته نه منونکونه لوستونکو او یا عمل نه کونکوسره به جگړه کوی اوحجب بازی به کوی "ظهور و بطن" یعنی د قرآن کریم الفاظویوه ظاهری معنی ده او دویمه تاویلی معنی ده یا یوه ظاهری معنی ده چه ټول اهل اسلام به هغې پوهیږي او یوه باطنی معنی ده په کوم چه علماء باطن یا اهل تصوف پوهیږي ددې جملې توضیح اوتشریح په مکمل توگه باندې توضیحات اول جلد کښې اوگورنی

- ① دویم خیزاماتونہ دی دکوم نہ چه حقوق الله او حقوق العباد دواړه مراددی چه په قیامت کښې د انسان په مقابلہ کښې اودریږي
- ② دریم خیز خپلولی اوصله رحمی ده دکوم دکوم د جوړ ساتلوچه حکم دی د قیامت په ورځ به د اہم شکایت کوی

[۳۳] د حافظ قرآن په جنت کښې په درجو غتل

۳۳- (۲۵) [۱] وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "يُقَالُ لِمَا حَبِبَ الْقُرْآنُ أَفْرَأُ وَأَرْثَى [۳] وَرِثْلٌ كَمَا كُنْتُ تُرِثِلُ فِي الدُّنْيَا [۴] فَإِنَّ مَرْثِلَكَ عِنْدَ آيَةِ تَقْرُؤَهَا" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالسَّائِي.

ترجمه [۱] عبدالله ابن عمرو روای دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل [۲] "د قیامت په ورځ به صاحب قرآن ته اوویل شي چې وایه او د جنت درجونه خیزه [۳] او په قلاړه قلاړه یې وایي څرنگه چې په دنیا کی تا په قلاړ قلاړ ویلی [۴] بس ستا منزل به په هغه آخری آیت وی چې ته یې وایي، احمد ترمذی ابو داؤد نسائی.

هل اللغات: ① ارتقى: خيجه (په مرتبہ د جنت)، ② رثل: په قلاړ قلاړ وایه (جلتی مه کوه)، ③ مَثْرِل: مرتبه او مقام

تفصيلات: قوله: فَإِنَّ مَرْثِلَكَ عِنْدَ آيَةِ تَقْرُؤَهَا:

د جنت درجات د قرآنی آیاتونو په پراخه:

دامحت او خواری نه ده بلکه داداسې د آسانشي معامله ده لکه څنگه چه انسان په دنیا کښې سا اخلي یافرنیسي تسبیح کوی ونیلی شی چه د جنت د اوچتوالی هم دومره درجې دی څومره چه د قرآن پاک آیاتونه دی صاحب مظاهرحق لیکلی دی چه د قرآن د آیاتونو شمیر شپږ زره دوه سوا اووه دیرش دی. په دې حدیث کښې د صاحب القرآن الفاظ راغلی دی د صاحب قرآن نه مراد هغه سړي دي چاچه قرآن ونیلی دي او په هغې باندې عمل هم کړي او همیشه نې د دې تلاوت جاری ساتلې علامه ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ اوملاعلی قاری فرمائی چه دامرتبه صرف حافظ قرآن سره خاص ده

[۳۴] د قرآن هغه د خالی زړه مثال

۳۴- (۲۶) [۱] وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "إِنَّ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ مِنَ الْقُرْآنِ كَالْهَيْبِ الْغَرِيبِ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ.

(۱) اخرجه ابو داود في كتاب الصلاة باب استعجاب الترنيل في القراءة (رقم- ۱۴۶۴) والترمذی في كتاب فضائل القرآن من رسول الله صلى الله عليه وسلم تهاب (رقم- ۲۹۹۴) وأحمد في السنن: ۱۹۲/۲

(۲) اخرجه الترمذی كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب (رقم- ۲۹۹۳) وأحمد في السنن ۲۲۳/۱

توجه ۱ ابن عباس رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول اللہ ﷺ وفرماییل ۱ کوم سړی زړه چې د قرآن کریم څخه خالی وی ۲ نو هغه «یا د هغه زړه» د وران کور پشان دی. ۳ ترمذی دارمی، امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ وایی چې دا حدیث صحیح دی
 حل التفات ۴ جَوِّهِ: أي قلبه: دلته دجوف نه مراد زړه دې ۵ الْغَرَبُ: أي الغرَاب: وران، خراب
 تسهيلات:

قوله: الَّذِي لَيْسَ فِي جَوِّهِ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ كَالْبَيْتِ الْخَرِبِ:

هې قرآنه زړه مثال: قرآن پاک ددې امت دمسلمانانو بناست دې کوم سړی چه ددې نه محروم وی هغه د زړت او بناست نه محروم دې او د هغه د باطن خانه خرابه ده او دا وران کنډ په شان دې په کوم چه څوک څوکیدار نه وی نو عیار او مکار دښمن کوم چه شیطان دې هغه په دې ښاره کښې بغیر د څه خطرې او ویرې نه خپل ځانی جوړ کړی
 [۸-۱] په قرآن کښې د مشغوله کس ټول ضروریات پوره کیدل

۸-۱ (۱۲۴) وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «يَقُولُ الرَّبُّ - تَبَارَكَ وَتَعَالَى - مَنْ شَغَلَهُ الْقُرْآنُ عَنْ ذِكْرِي وَمَسْأَلَتِي [۲] أَغْضَيْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِيَ السَّائِلِينَ [۳] وَفَضْلُ كَلَامِ اللَّهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ [۴] كَفَضْلِ اللَّهِ عَلَى عُلُوِّهِ» [۵] رَوَاهُ الْبُيْهَقِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَالتَّبِیْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِسْمَاعِيلِيِّ، وَقَالَ التَّبِیْهَقِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

توجه ۱ د ابو سعيد رضی اللہ عنہ څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ۱ الله بزرگ ویر تر فرمانی کوم سړی چې قرآن کریم زما د ذکر څخه او زما د غوښتنی څخه منع کی ۲ نو زه به هغه ته د هغه څیزونو بهتر ورکوم، کوم چې یې غوښتونکو ته ورکوم ۳ او د ټولو کلامونو په مقابله کی کلام الله ته هغه عظمت او بزرگی حاصله ده ۴ کومه چې الله رب العزت ته د هغه په ټول مخلوقاتو بزرگی او برتری حاصله ده «نو په قرآن کریم کی مشغولیدونکی ته په نورو څیزونو کی مشغولیدونکو باندی دغه شان برتری او بزرگی حاصلیږی» ۵ ترمذی دارمی بیهقی، او امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ فرمایلی دی چې دا حدیث حسن غریب دی

تسهيلات:

قوله: يَقُولُ الرَّبُّ:

په قرآن کښې مشغوله کس هه څه په میدان کښې: په دې جمله سره دا حدیث حدیث قدسی جوړ شو یعنی په تلاوت کښې مشغول سړی صرف تلاوت کوی او بل سړی په ډیره عاجزنی سره د الله تعالی نه مقدس مکان یا مقدس زمان کښې سوال کولو سره غواړی نو الله تعالی چه هغه ته کوم څه ورکوی دهغه نه زیات تلاوت کونکی ته ورکوی

قوله: كَفَضِلَّ اللّٰهُ عَلٰى خَلْقِهِ:

و تشبیه وجه: ددی تشبیه حقیقت ته یو انسانی عقل نه شی رسیدلې داد تشبیه په دنیا کښې په تشبیهاتو کښې انتها ده یعنی د الله تعالی د کلام مقام د نورو په کلام باندې دومره اوچت دې لکه څنگه چه د الله تعالی شان د خپل مخلوق په مقابلې کښې اوچت دې وفضل کلام الله الخ^۱ دا جمله حضور پاک ارشاد فرمانیلې یا زیات واضح او راجح هم دغه دی چه دا جمله د حدیث قدسی حصه نه ده

[۲۲۷] د قرآن د هر حرف په عوض باندې لس نیکی

۲۲۷- (۲۸) [۱] وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا» [۲] لَا أَقُولُ الـم حَرْفٌ، أَلِفٌ حَرْفٌ وَلا م حَرْفٌ وَمِمْ حَرْفٌ» [۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْذَاوِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ ضَعِيفٌ غَرِيبٌ إِسْنَادًا.

نورجه [۱] ابن مسعود روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] کوم سړی چې د قرآن یو حرف اووایې نو د هغه د پاره د هر حرف په عوض کی یوه نیکی ده [۳] چې د لسو نیکیو برابره ده یعنی د قرآن د هر حرف په عوض کی لس ۱۰ نیکی حاصلیږي [۴] زه دا نه وایم چې ټول الم یو حرف دی بلکه الف یو حرف دی او لام هم یو حرف دی او میم هم یو حرف دی یعنی په الم ویلو کی دیرش نیکی لیکل کیږي [۵] ترمذی دارمی. او امام ترمذی رحمه الله فرمانی چې دا حدیث د سند د اعتبار څخه حسن صحیح غریب دی

تصحیلات:

قوله: فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ، وَالحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا

د لرون اوابلیس په کلماتو هم د لسو نیکو ثواب ملاویدل: د حدیث مبارک حاصل دادې چې د قرآن کریم د یو حرف تلاوت باندې د لسو نیکو اجر ملاوېږی د شان قرآن کریم کښې د ابلیس او فرعون وغیره کفارو د نامو تلاوت باندې هم مذکوره حساب سره ثواب ملاوېږی او یو حرف باندې د لسو نیکو ثواب د «مَنْ جَاءَهُ الْحَسَنَةُ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا» پیش نظر ادنی ثواب دې الله عز و جل پخپل فضل دا ثواب زیاتولې هم شی «وَاللّٰهُ يُخَوِّلُ بَيْنَ يَدَيْهِ مَا يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ»

[۲۳۸] قرآن کریم د هدایت سرچشمه

۲۳۸- (۲۹) [۱] «وَعَنِ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ قَالَ: «مَرَرْتُ فِي السَّجْدِ فَإِذَا النَّاسُ يَخُوضُونَ فِي الْأَحَادِيثِ» [۲] فَتَخَلَّصْتُ عَلَى عَلِيٍّ - رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ - فَأُخْبِرْتُهُ [۳] قَالَ: «أَوْقَدْ قَعَلُوهَا؟» قُلْتُ: نَعَمْ» [۴] قَالَ: «أَمَا إِلَى سَمِيعَتِ رَسُولٍ

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بهاب ما جاء فيمن قرأ حرفاً من القرآن
ماله من الاجر (رقم ۲۹۱۰)

(۲) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بهاب ما جاء في فضل القرآن (رقم ۲۹۰۶)

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: [۱] «أَلَا إِنَّهَا سَتَكُونُ بَيْتَةً» [۲] قُلْتُ: مَا الْغُرُوبُ مِنْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟

توجه [۱] حارث رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې اعور یعنی د کانری سترگی والا وو راوی دی [۲] چې زه (یوه ورځ) د کوفی په مسجد کی ناستو خلقو ته ورغلم نو ما ولیدل چې هغه خلق په بیکاره او لایعنی خبرو (یعنی په قصو او حکایتو) کی مصروف دی (او هغوی د قرآن مجید تلاوت وغیره پریښی دی) [۳] نو زه د حضرت علی په خدمت کی حاضر شوم او د هغوی په باره کی می ورته وښودل [۴] نو هغه وفرمایل چې آیا هغوی واقعی داسی کړی دی؟ (چې قرآن کریم وغیره یې پریښودلو سره په بیکاره خبرو کې مشغول دی؟) ما ورته اوویل چې هو [۵] نو وی فرمایل چې (واوره) ما د رسول الله ﷺ څخه اوریدلی دی [۶] چې خبردار فتنه به واقع کیږی (یعنی په دینی فکرونو او عقائدو کی به اختلاف وی په اعمالو کی به ست روی او گمراهی پیدا شی او گمراه خلق به د اسلام په نوم نوی مذاهب او د نظریاتو بنیاد کیږدی) [۷] ما عرض وکړو چې حضرت! ﷺ بیا د دی څخه دخلاصی لاز یوه لار شته؟

هل اللغات: ① يَخْرُصُونَ: أَيْ يَدْخُلُونَ دُخُولَ مَنَاقِفَةٍ: یعنی پوره پکښې مشغوله او بخت پراته دی ② لَوْفَدَ قَلْبُومَا: آیا هغوی واقعی دغسې کړی دی (چه قرآن ئې پریخوډې اوپه نورو خبرو کښې مشغوله شوی دی) ③ الْغُرُوبُ: أَيْ مَا طَرَفَ الْغُرُوبِ: یعنی ددې نه د وتلو او خلاصون څه لاره؟

[۱] قَالَ: "كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ تِمَامٌ قَبْلَكُمْ [۲] وَغَيْرُ مَا بَعْدَكُمْ [۳] وَحُكْمٌ مَا بَيْنَكُمْ [۴] هُوَ الْقَصْلُ لَيْسَ بِأَهْلٍ [۵] مِنْ تَرْكِهِ مِنْ جِبَارٍ قَهْمَةٍ اللَّهِ [۶] وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ فِي غَيْرِهِ أَصْلَهُ اللَّهُ [۷] وَهُوَ حَبْلُ اللَّهِ الثَّانِي [۸] وَهُوَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ [۹] وَهُوَ الْجِرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ [۱۰] هُوَ الَّذِي لَا تَزِيدُ بِهِ الْأَهْوَاءُ [۱۱] وَلَا تَقْتُلُوسُ بِهِ الْأَكِنَّةُ [۱۲] وَلَا يَشْهَرُ مِنْهُ الْعُلَمَاءُ [۱۳] وَلَا يَخْلُقُ عَنْ كَلَمَةِ الرَّؤْيِ [۱۴] وَلَا يَنْقُضُ عَنْهَا بَيْتٌ"

توجه [۱] نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایل چې کتاب الله (یعنی خلاصی لار په قرآن باندی عمل کولو سره کیږی) چې په هغه کې ستاسو څخه د مخکی خلقو (یعنی د تیرو اومتونی حالات هم دی) او د هغه خبرو هم خبر ورکول شوی دی چې ستاسو څخه روسته واقع کیدونکی دی (یعنی د قیامت علامات او احوال) [۲] او په دی قرآن کی هغه احکام هم مذکور دی چې ستاسو په منځ کی ضروری دی ایعنی ایمان او کفر او طاعت او گناه، حلال او حرام او د اسلام شرائع او په خپلو کی د ټولنې معاملاتو وغیره په باره کی احکام بیان شوي دي او یاد لره چې [۳] دا قرآن د حق او د باطل په منځ کی (د خپل احکامو په ذریعه) فرق کونکی دی. هغه څه بیکاره او لایعنی شی نه دی [۴] او دا هم په کولو غوږونو سره واوړه (چه) کوم متکبر قرآن پریښودلو الله تعالی ﷻ به هغه هلاک کی [۵] او کوم خلق چې د دی قرآن څخه علاوه (یو داسی کتاب او علم څخه چې نه دقرآن څخه مستنبط دی او نه د اسلامی شرائعو او نظریاتو مطابق دی) هدایت او رڼا غواړی نو الله تعالی ﷻ به هغه گمراه کړی [۶] قرآن د الله ﷻ مضبوطه رسی ده (یعنی د الله تعالی ﷻ د قرب او د هغه د

معرفت د تولو څخه قوی وسله ده [۸] قرآن با حکمت ذکر او بیان دی [۹] قرآن بالکل سیده و ص لره ده چې په هغه نلو سره انسان د خپل اصلي پیدائش مقصد پیدا کوی [۱۰] قرآن د هدایت هغه سرچشمه ده چې د هغه د اتباع په نتیجه کی خواهشات انسانی د حق څخه د باطل طرف ته نه مایل کیږی، [۱۱] د دی د ژبی سره نوری ژبی نه گروړې کیږی [۱۲] علما د دی څخه هیڅ کله نه مریږی، یعنی علما او مفسرین د دی په ټولو علومو او معارفو باندی حاوی کیږی نه، [۱۳] قرآن مجید په ډیر تلاوت سره نه زړ پری [۱۴] او نه د دی عجائب ختمیږی

هل اللغات ② تأ: خبر، حالات او احوال، تیرې شوې زمانې سره متعلق اخبار مراد دی ③ غتر: مستقبل سره متعلق لونی لونی واقعات مراد دی ④ الهزل: لویې توقې، بې مطلبه خبرې، ⑤ حباب: متکبر، ⑥ فقه: أي أهلكه: هلاک به نې کړی الله پاک قسم د ضرب یضرب نه د ماتولو او ذره ذره کولو په معنی کښې دې یعنی الله تعالی به هغه ټکړې ټکړې کړی ⑦ حبل: أي الوسیلة الثبوت: حبل رسی ته وانی دلته ترې د الله تعالی د معرفت او د هغه د قرب مضبوطه وسیله مراد ده ⑧ التین: أي تحکم الثقی: مضبوطه ⑨ لا تریه: أي لا تخیل عن الحق: نه مانل کیږی یعنی نه اوږی د حق نه، باطل طرف ته ⑩ لا هوأذه هوی جمع ده، خواهشات ⑪ ولا تلتبس: أي لا تتشعب: گران او مشکل په ورته نه لکی ⑫ لا تنه: نه مریږی ⑬ لا یخلق: من خلق الثوب إذا لم ی: د خلق یخلق نه په معنی د زړیدو سره، یعنی په بار بار د قرآن تلاوت او د دې فوائد بیانولو سره د دې خوند نه ختمیږی بلکه نور هم زیاتېږی ⑭ لا تریه: من کثر تکرره: بار بار د قرآن تلاوت کولو ته وانی ⑮ لا تنقی: أي لا تنه: یعنی نه ختمیږی،

قَوْلَانِي لَمْ تَنْتَهُ الْجَنُّ إِذْ سَمِعَتْهُ حَتَّى قَالُوا: ① وَإِنَّا بَعَثْنَا فَرَاغًا عَجَبًا ② عَزِيدِي إِلَى الرَّحْمَةِ قَامًا بِهِ ③ [الجن: ٢٠] مَنْ قَالَ لَهُ صَدَقَ ④ وَمَنْ غَبِلَ بِهِ أَجْرًا ⑤ وَمَنْ حَكَمَ بِهِ عَدْلًا ⑥ وَمَنْ دَعَا إِلَيْهِ هَدَى إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ⑦ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ إِسْنَادُهُ مُجْمُولٌ وَفِي الْحَارِثِ مَقَالٌ.

نوهه ① قرآن کریم هغه کلام دی چې پیریانو (جنانو)، او وریدلو نو د یوې لمحې توقف کولو بغیر یې اوویل ② چې مونږ قرآن او وریدلو ③ چې د هدایت عجیبه لار ښایي نوموږ په دی ایمان راوړی ④ یاد لری، کوم سړی چې د قرآن مطابق اوویل هغه رښتیا اوویل ⑤ او چا چې په دی عمل وکی هغه به ثواب پیدا کوی (یعنی هغه اقوال او نظریات صحیح او قابل قبول دی چې د قرآن عین مطابق دی، دغه شان هدایت یافته هم هغه سړی دی چې هغه قرآن د هدایت سرچشمه بللو سره ورباندی عمل وکی) ⑥ کوم سړی چې د خلقو په منځ کی د قرآن مطابق فیصله او انصاف وکړ ⑦ او کوم سړی چې خلق په دی د ایمان راوړلو او په دی د عمل کولو طرف ته راوېلل هغه ته سیده لار ښودل شوی ده (یعنی هغه هدایت یافته دی) ⑧ ترمذی دارمی، او امام ترمذی رحمهم الله فرمایي چې د دی حدیث سند مجهول دی او د دی د راوی حارث اعور په بابه کی کلام دی (یعنی د هغه په رښتیني کیدو کی شبه کول کیږی).

هل الله تست: ① الرشد: أي طريق الحق: د هدایت او د حق لار

تسهيلات

فوله: **وَحُكْمٌ**

ه قرآن جامعیت: د زمانه حال فیصلې مراد دی نور قرآن عظیم د دریو اړو زمانو احوال مسنل باندې مشتمل جامع کتاب دي

فوله: **هُوَ الْفُصْلُ**

ه فصل هغه مراد: د دې نه د قرآن آیت **(إِنَّهُ لَقَوْلُ فَصْلٍ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ)** (طارق ۱۲-۱۳) طرف نه اشاره ده

فوله: **مِنْ جَبَّارٍ**

په انسان باندې ه جبار د اطلاق هغه مقصود: د انسان د پاره چه کله د جبار لفظ استعمالېږي په دې سره مذمت مقصود وي. ځکه د جبار نه دلته هغه متکبر او منکر قرآن مراد دي چه نه هغه په قرآن باندې ایمان راوړي نه ئی دا و نیلي اونه ئی په دې باندې عمل کړي

فوله: **لَا تَزِيدُهُ إِلَّا هَوَاءً** یعنی کوم سرې چه د قرآن کریم تابع داری کوی او په هغې باندې ټیک ټیک تگ کوی نو هغه به کله هم نه گمراه کیږي. د مختلف خیالاتو او نظریاتو خلق که چرې خپل خیالات نظریات او مختلف خواهشات د قرآن تابع کړي نو د ټولو خیالات به هم په یو حق باندې راجمع شی

بعضې علماو دا بیان کړي دي چه اهل اهوا دا قرآن د نیغې لارې صداقت دیانت داری نه اخوا دیخوا نه شی تاوولې داسې کوشش کونکی به پخپله په ککه لار شی لیکن په قرآن کښې هیڅ کمې نه شی پیدا کولې

فوله: **وَلَا تُلْهِكُمْ فِيهِ الْآلِهَةُ**

ه عدم التباس په مطلب کښې هوه الرال:

① د دې مطلب دادې چه قرآن هغه کتاب دي چه د پورې وال په لغت سره د دې لغت مشتبیه کیدی نه شی بلکه د قرآن عظیم لغت فصاحت الو بلاغت کښې ممتاز دي او دې اسلوب ښه ښکاره دی په کوم کښې چه د هیڅ التباس گنجائش نشته دي

② یو مطلب د احم کیدې شی چه د دنیا ټولې ژبې د قرآن و نیلو په وخت یو کیږي عجم او عرب په یوه ژبه سره په عربی باندې راپوخانی کیږي هیڅ التباس نه پاتې کیږي

فوله: **وَلَا يُغْنِي عَنْهُ الْعُلَمَاءُ**: یعنی د دې اوچت مضمونونه اوفصیح کلام او عجبیه او حیرانونکی نکتي داسې دی چه په دې سره علماء مریدي نه شی بلکه د دې نا آشنا او عجبیه داسې بې مثال مرغړي دی چه د دې په لتون کښې عمرونه خو ختمیدي شی لیکن دا جواهرات به باقی وي

قوله وَلَا يَخْلُقْ ذَبَابٌ نَصْرًا او ضرب دواړونه د زړېدو په معنی کښې دې یعنی هر کتاب او هر کلام بار بار و نیل او تکرار کولو سره بې خونده او بې مزه کيږي او سړې د هغې نه سترې کيږي لیکن د الله تعالی دا کلام چه څومره وایښ نوهم دومره به دې سره شوق او ذوق خوند جمال او کمال تازه کيږي

دغه شان چه دا کلام دې څومره خور کرو څومره دې نورو ته واوړولو اودې ونیلو بل ته دې اوخودلو ددې په تکرار سره د دې خوشبونی نوره هم خوریږي

قوله لَمْ تَلْهُ الْجَنُّ استهزاء د توقف په معنی کښې ده یعنی څنگه چه جناتو د الله تعالی دا کلام واوړیدو نو هغوی د قسم توقف نه بغیر اوونیل اوونیل ﴿إِنَّا نَحْنُ قُرْآنًا عَجَبًا﴾ [جن ۱] "قال به" یعنی چاچه د قرآن په حواله سره خبره اوکره هغه رښتیا اوونیل

[۳۰۱] ذخافظ قرآن مورپلارته به تاج ورپه سر کولې شی

۳۰۱ (۳۰۱) وَعَنْ مُعَاذِ الْجَنْبِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - «مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ بِمَا فِيهِ ۖ أَلَيْسَ وَالِدًا تَاجًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ» ۱ ضَوْؤُهُ أَحْسَنُ مِنْ ضَوْءِ الشَّمْسِ فِي يَوْمِ الدُّنْيَا ۲ لَوْ كَانَتْ فِيكُمْ فَمَا تَكْتُمُ بَالِئِي عَمِلَ بِهَا ۳» ۴ رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ.

توجه ۱ معاذ جهنی رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل ۲ کوم سړی چې قرآن وایی او څه چې په هغه کی مذکور دی په هغه عمل کوي ۳ نو د قیامت په ورځ به د هغه مور او پلار ته تاج ورپه سر کړی شي ۴ چې د هغه رڼا به د دنیا په کورونو کی د خلید وونکی نمر د رڼا څخه اعلی وی ۵ که (بفرض محال) ستاسو په کورونو کی نمر وی اوس تاسو خپله دهغه سړی په مرتبه پوهیدی شي چې هغه په قرآن باندی عمل کړی دی. احمد ابوداود **هل اللغات:** ① أليس: وابه غوستولې شی. یعنی ورپسره به کړې شی ② تاجاً: تاج. ③ ضؤؤه: رڼا یعنی پر قا او خلا. ددې تاج

تصحیلات:

قوله مَنْ قَرَأَ:

حافظ ابن حجر رحمته الله فرماني چه دې قاری نه مراد حافظ قرآن دې په دې شرط چه هغه په دې باندې عمل کولو سره ددې حق ادا کوي

قوله لَوْ كَانَتْ فِيكُمْ فَمَا تَكْتُمُ بَالِئِي عَمِلَ بِهَا یعنی که چرې هغه نمر ستاسو کورونو ته دتنه راشی اود هغې خوروالې او رڼا راغونده شی په یو ځانی جمع شی او هغه وخت دهغې رڼا دیره زیاته تیزه شی نو ددې نه به هم ددغه تاج رڼا زیاته وی. بیابنه پخپله د حافظ د قرآن اود عامل قرآن مقام څه وی؟

[۲۰] حافظه قرآن د جہنم تحفہ حفاظت

۲۰- (۱۳۱) (۱) وَأَعْنِ عَقِبَهُ بَنِي غَامِرٍ قَالَ: نَهَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِقَوْلِ: (۲) "لَوْ جُعِلَ الْقُرْآنُ فِي إِبْطِ الْمَرْءِ لَفِي النَّارِ مَا اخْتَرْتِي" رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

ترجمہ (۱) عقبہ ابن عامر رضی اللہ عنہ فرمایا ہے ما د رسول اللہ ﷺ خٹھ اوریدلی دی (۲) کہ قرآن کریم پہ خٹھ چمہ وغیرہ کی کینودلی شی 'بفرض محال (۲) او بیا پہ اور کی واول شی نو اور ورباندی نہ اثر انداز کیوی، دارمی

حل التلغات ① إِبْطِ: اُپ: جِلب: خرمن ② اخترتی: اختراق سوزیدلو تہ وانی

تسهيلات:

قوله في إِبْطِ:

د نہ سوزیدلو پہ مفہوم کنبی دودہ اوال:

① ددی جملی د مفہوم متعلق علامہ طیبی رحمہ اللہ او ملا علی قاری رحمہ اللہ فرمائی چہ دا احتمال ہم شتہ چہ د خرمن نہ مراد ہم غیر رنگ کرے شوی خرمن وی او پہ ہفتی کنبی قرآن عظیم اینغختی وی او پہ اور کنبی واولی شی نو اور بہ پہ دغہ خرمن باندی خٹکہ اثرنہ کوی چہ پہ ہفتی کنبی قرآن پاک را اینغختی دی دا حضرات فرمائی چہ دا د حضور پاک پہ زمانہ کنبی د رسول اللہ ﷺ معجزہ وہ اود حضور پاک معجزی سرہ خاص دی چہ داسی بہ کیدل او الکاشف ۱۳۰۲/۴

② دلنہ د خرمن نہ مراد مسلمان قاری او د حافظ زہرہ دی چہ د قیامت پہ ورخ بہ د دوزخ اور دہغہ پہ بدن باندی اثرنہ کوی بلکہ د قرآن عظیم پہ رحمت او برکت سرہ بہ اور لری تختی لکہ چہ پہ یوحیث کنبی نقل دی چہ دوزخ بہ وانی 'جزیامومن فان نورک اطلعا لہبہ' دا مطلب زیات واضح دی

[۲۱] حافظہ قرآن او د لسو خپلوانو شفاعت

۲۱- (۱۳۲) (۱) وَأَعْنِ عَنِّي قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) "مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَاسْتَظَرَّ بِهِ فَأَحْلَ حَلَالَهُ، وَحَرَّمَ حَرَامَهُ" (۳) أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ (۴) وَشَفَعَهُ فِي عَشْرَةٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ (۵) كُلِّهِمْ قَدْ وَجَّهَتْ لَهُ النَّارُ" (۶) رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَالدَّارِمِيُّ (۷) وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَخُصَّ بِهِ سَلْمَانَ الرَّوِّيُّ لَيْسَ هُوَ بِالْقَوِيِّ يُعْتَفَى فِي الْحَدِيثِ.

ترجمہ (۱) حضرت علی رضی اللہ عنہ راوی دی چہ رسول اللہ ﷺ وفرمایلی (۲) کوم سری چہ قرآن

(۱) أخرجه الدارمي في السند في حديث رقم: ۳۳۱۰ واحد في السند ۱۵۵۰

(۲) أخرجه الترمذي في كتاب فضائل القرآن من رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء في فضل قاري القرآن (رض) ۲۹۰۵ واحد في السند ۱۴۸/۱

مجید اوونیلو او بیا بی یاد کی [۲] او د هغه حلال بی حلال او د هغه حرام بی حرام وگنډل
 [۳] نو الله تعالی ﷻ به هغه د ابتداء څخه، په جنت کی داخل کړی [۴] او د هغه به د هغه
 لسو عزیزانو په حق کی سفارش قبول کی [۵] چې مستوجب د دوزخ، یعنی فاسق او د
 عذاب مستحق، وی [۶] احمد ترمذی ابن ماجه دارمی [۸] امام ترمذی رحمه الله فرمایي چې
 دا حدیث غریب دی، د دی یو راوی حفص بن سلیمان قوی نه دی بلکه په روایت حدیث
 کی، ضعیف شمیرل کیږی

هل اللغات: ① فانتظرو: یاد نه کړی او عمل پرې اوکړی ② ثغفة: أني قبل ففأعنته: سفارش نهی
 نبلولې شی

تصحیلات: قوله: كُلِّمَهُمْ قَدْ وَجَّهَتْ لَهُ النَّارُ

و حاشیة شحات مرشد د مسلمان رشته دود پلاره: یعنی حافظ قرآن ته به دا اعزاز ورکولې کیږی
 چې هغه به دخپل خاندان نه د لسو اهل ایمانو سفارش کوی په کومو به چې جهنم واجب
 شوې وی کافر رشته دار ته به د حافظ قرآن سفارش هیڅ فائده نه رسوی کافر دپاره
 همیشه جهنم دي

[۳۳] د سورة فاتحه عدم مثال

— (۳۳) ① وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِأَبِي بَنْ كَعْبٍ: ② "كَيْفَ
 تَقْرَأُ الْعَلَاةَ؟" ③ فَقَرَأَ أَمُّ الْقُرْآنِ ④ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ⑤ مَا
 أُتِرْتُ فِي التَّوْرَةِ وَلَا فِي الْإِنْجِيلِ وَلَا فِي الزَّبُورِ وَلَا فِي الْقُرْآنِ مِثْلَهَا، ⑥ وَإِنَّهَا سَبْعٌ مِنَ الْمَثَانِي ⑦ وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ
 الَّذِي أُعْطِيَتْهُ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ

توجه ① ابوهريره رحمه الله وايي چې رسول الله ﷺ ابی ابن کعب رحمه الله ته وفرمايل ② چې په
 مانځه کی ته څه وايي ③ هغه اوويل چې سورة فاتحه ④ نبی کریم صلی الله عليه وسلم
 وفرمايل چې قسم دی په هغه پاک ذات چې د هغه په قبضه کی زما ساه ده ⑤ دا سورت نه
 خو په تورات، انجیل، او نه په زبور کی نازل شوی دی او نه په قرآن کی د دی په مثل نازل
 شوی دی ⑥ سورة فاتحه سبع مثنائی دی یعنی اوه آیاتونه دی چې بار بار ويل کیږی ⑦ او
 دا قرآن عظیم دی چې ماته را کرل شوی دی، ترمذی رحمه الله .

هل اللغات: ① أم القرآن: یعنی المأجزة: سورة فاتحه، ② السبعة: سبع اووه ته وائی په دې سورت کښي
 اووه آیاتونه دی ځکه ورته السبع وائی ③ الثناني: دوه ځل نازل شوې وه ځکه ورته مثنائی وائی یا
 بار بار په مونځ کښي د لوستلو په وجه ورته مثنائی وائی

اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لهاب ما جاء في فضل فاتحة الكتاب
 (رقم- ۲۸۷۵) والنسائي في كتاب افتتاح لهاب تاويل قول الله عز وجل: "موقد آتيناك سبعا من المثاني، والقرآن
 العظيم" [المعبر: ۸۷] (رقم- ۹۱۴) وأحمد في المسند: ۴۵۷/۲

﴿تَوَدَّى الدَّارِمِيُّ مِنْ قَوْلِهِ: مَا أَنْزَلْتُ، وَلَمْ يَذْكُرْ أَيْ بِنِ كَعْبٍ﴾ [۱] وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ ضَعِيفٌ.

ترجمہ [۱] او دارمی رحمہ اللہ دا روایت د ما آنزلت خخہ نقل کری دی او د ہفہ پہ روایت کی د ابی بن کعب رضی اللہ عنہ ذکر نشته [۲] او امام ترمذی رحمہ اللہ فرمایلی دی چې دا حدیث حسن صحیح دی

تسهيلات:

قوله: مَا أَنْزَلْتُ فِي التَّوْرَةِ وَلَا فِي الْأَنْجِيلِ وَلَا فِي الزَّبُورِ

دامت محمدی خصوصیت: دا دامت محمدیہ خصوصیت دې چې ددوی نه علاوه بل چا نه دا سورت نه دې ورکړې شوې اونه دا سورت په تورات انجیل او زبور کښې وو
قوله: وَأَنْهَا سَائِمَةُ مِنَ النَّسَائِي: ه

کلمه من نسوی حیثیت: من یا خو بیانیه دې یا تبعیضیه دې و القرآن العظیم د مبالغې په طور د کل په جز باندې اطلاق کړې شوې دې

[۳۳] د مشکواو عنبر و دیری سره د حافظه قرآن تشبیه

۳۳- (۱) (۳۳) عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۱] «تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ فَأَقْرَعُوهُ» [۲] فَإِنْ مَثَلَ الْقُرْآنَ لِمَنْ تَعَلَّمَهُ [۳] فَقَرَأَ وَقَامَ بِهِ [۴] كَمَثَلِ جِرَابٍ فَخُتِّ مِثْكَ [۵] تَقْوَمُ رِجْلُهُ كُلِّ مَكَانٍ [۶] وَمِثْلُ مَنْ تَعَلَّمَهُ [۷] قَرَقَدٌ وَهُوَ فِي جَوْفِهِ [۸] كَمَثَلِ جِرَابٍ أَوْ كَيْ عَلَى مِثْلِكِ» [۹] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمہ [۱] ابوهریره رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایلی [۲] قرآن زده کری وی وای او یاد یی کری [۳] د هغه سری مثال چې قرآن زده کوی [۴] بیا هغه همیشه وایي (یا عمل په کوی، او په دی کې د مشغولیت د پاره (یعنی تلاوت وغیره، د پاره شب بیداری کوی [۵] د هغه تهیلې په شان دی چې د مشک خخه ډکه وی [۶] چې د هغه خوشبو په ټوله مکان کی خورېږی [۷] او د هغه سری مثال چې هغه قرآن زده کی [۸] او اوده شو (یعنی هغه د قرآن د تلاوت، د قرأت او شب بیداری خخه غافل پاتې شو (یا په هغه یی عمل ونه کی، [۹] د هغه تهیلې پشان دی چې هغه په مشک باندی تړلی شوی وی، ترمذی نسائی ابن ماجه

هل القفا: ① قام به: أي ذاع على فراخه: شب بیداری کوی او قرآن پکښې لولی ② جراب: تهیلې، ③ ختنو: أي منلو: چه ډکه وی، ④ مٹکا: مشک، ⑤ تقوم: أي تظفر: خوریدل (د خوشبو)، ⑥ قرقد: أي نافر: خملی یعنی اوده شی (د قرآن نه غافله شی)، ⑦ جوفیه: أي قلبه: دلته دجوف نه مراد زړه دې ⑧ اوک: د ایکا نه دې تهیلې په رسی یا تسمه سره دتړلویه معنی کښې دې

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في فضل سورة البقرة وآية الكرسي (رقم: ۲۸۷۶) وابن ماجه فی کتاب فی ایمان و فضائل الصحابة و العلم باب فضل من تعلم القرآن و علمه (رقم: ۲۱۸)

تسهيلات

فوله "وقامه"

يعنى د قرآن د تلاوت دپاره شپه روڼه کوى

ه حديث مطلب:

مطلب دادې چه د حافظ قرآن په سينه كښې كوم مشك او غيږ ډك كړې شوى دى كوم چه قرآن دې كه هغه دا وائى نو د دتنه نه خوشبوني بهر را تلو سره څلورو واړو طرفونو ته خوريږي پخپله به هغه ته فائده وي او نورو ته به هم فائده وي ليكن كه حافظ قرآن غافل كيدو سره اوده كيږي نو د دتنه خوشبوني هم دتنه بنديدو سره پاتې كيږي نه به هغه ته پخپله فائده وي اونه به بل چاته فائده وي

[۳۲] د آية الكرسي او د سورة مومن د ابتدائي آيتونو پورې

سـ (۳۵) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَرَأَ أَحْمَرَ الْمُؤْمِنِ إِلَى إِلَهِهِ الْمَصِيرِ وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ جِئَ بِهِمَا بِهَيْبَةٍ حُفِظَ بِهِمَا حَتَّى يُمَيَّنَ» [۱] وَمَنْ قَرَأَ بِهِمَا جِئَ بِهَيْبَةٍ حُفِظَ بِهِمَا حَتَّى يُمَيَّنَ» [۲] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه ۱ ابو هريره رضي الله عنه رواي دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۱] كوم سړى چې سحر وختي د خم (څخه) چې هغه سورة مؤمن دى تر اليه المصير پوري او آيت الكرسي اوواني [۲] نو د هغه د برکته هغه تر ماښام پوري د ظاهري او باطني آفاتو او د بلاؤ څخه به، محفوظ وي [۳] او كوم سړى چې يي د ماښام په وخت كى اوواني [۴] نو د هغه د برکته به تر سحره پوري محفوظ وي. [۵] ترمذى دارمى، امام ترمذى رحمته الله فرمايلى دى چې دا حديث غريب دى حل اللغات: ① حُفِظَ: محفوظ به وي. ② يُمَيَّنَ: اَيْ يَدْخُلُ اللَّيْلُ: يعنى شپه شروع شى

تسهيلات:

فوله: مَنْ قَرَأَ أَحْمَرَ الْمُؤْمِنِ إِلَى إِلَهِهِ الْمَصِيرِ وَآيَةَ الْكُرْسِيِّ

دمونځ پابندى: هغه بغيره وظيفې عدم لالنده، يعنى چاچې د سحر مونځ نه وړاندې يا د سحر مونځ نه پس دا سورت او ونيلو نو هغه به تر ماښامه پورې د ظاهري او باطني آفتونو او مصيبتونو نه محفوظ وي او كه ماښام نې اوواني نو تر سحره پورې به محفوظ وي هيڅ يو عمل هم بغير د مونځ د پابندى نه فائده نه وركوي دوظائفو دپاره دمونځ پابندى ضرورى ده په دې وجه خلقو ته د وظيفې وركولو په وخت كښې د مونځ د پابندى تاكيد پكار دى

(۱) أخرجه الترمذى فى كتاب الحج عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء فى الخروج إلى منى والقام بها (رقم - ۸۷۹)

[۳۳۵] دوه دوه کاله وړاندي په لوح محفوظ کښې د قرآن لیکل

۳۳۵- (۱) (۳۶۱) وَعَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ كِتَابًا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِأَلْفِ عَامٍ [۱] أَنْزَلَ مِنْهُ آيَتَيْنِ خُتْمَ بَيْتِهَا سُورَةُ الْبَقَرَةِ [۲] وَلَا تَقْرَأَنَّ فِي دَارِ ثَلَاثَ لَيَالٍ [۳] يَقْرَأُهَا الشَّيْطَانُ» [۴] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

تروهه [۱] نعمان ابن بشير (رضي الله عنه) روای دی چې رسول الله (ﷺ) وفرمایل [۲] الله تعالی (ﷻ) د زمکې او آسمان د تخلیق پیدائش څخه دوه زره ۲۰۰۰ کاله مخکې کتاب ولیکې، یعنې په لوح محفوظ کې یې فرستو ته د لیکلو حکم ورکې، [۳] د دی کتاب څخه یې هغه دوه آیتونه نازل کړل چې په هغه د سورة بقره اختتام کیږي، یعنې د اَمَّنَ الرَّسُولُ څخه بیا تر آخر د سورت پورې، [۴] دا آیاتونه چې په کوم مکان کې تر دریو شپو پورې اوویل شي [۵] شیطان هغه نه ترږي هم نه راځي، [۶] ترمذی دارمی، امام ترمذی (رحمته الله علیه) فرمایي چې دا حدیث غریب دی

حل اللفظ: ① قَرَأَهَا: چه ترږي راشي دغه (کور) ته

تسهيلات

قوله: قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِأَلْفِ عَامٍ

د روایاتو کښې تطبیق: امام طیبی (رحمته الله علیه) فرماني چې د مخلوقات تقدیر ددوی د پیدائش نه پنځوس زره کاله اګاهو لیکلې شوې دې او د قرآن کریم تحریر دوه زره کاله اګاهو اولیکلې شو لهندا په روایاتو کښې تعارض رانغلو داسان په کوم کور کښې چې د سورة بقره آخری آیتونه (امن الرسول)، نه تر آخره پورې تلاوت کړې شي نو شیطان ابلیس هغه کور ته ددې آیتونو په برکت سره درې ورځو پورې نه شي داخلیدې، یعنې هغه کور کښې دا آیتونه او شیطان نه شي جمع کیدې

[۳۳۶] د سورة کهف د دریو آیاتو نور برکت

۳۳۶- (۱) (۳۷۷) وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَنْ قَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ الْكِتَابِ [۱] عَصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ» [۲] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

تروهه [۱] ابو دردا (رضي الله عنه) روای دی چې رسول الله (ﷺ) وفرمایل [۲] کوم سړی چې د سورة کهف ابتدائي درې آیتونه وايي [۳] هغه به د دجال د فتنې څخه ساتل کیږي، [۴] امام ترمذی (رحمته الله علیه) دا روایت نقل کړی دی او ویلي یې دي چې دا حدیث حسن صحیح دی

حل اللفظ: ① عَصِمَ: محفوظ به شي

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ما جاء في آخر سورة البقرة (رقم: ۲۸۸۲) واحد في الاستدراك ۲/۴

(۲) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم ما جاء في فضل سورة الكهف (رقم: ۲۸۸۶)

تسهيلات:

قوله: مَنْ قَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ الْكِتَابِ:

روایاتو کنبی تطبیق: په اول فصل کنبی یو حدیث د حضرت ابودراء رضی الله عنه تیر شوې دې په هغې کنبی فرماینلې شوی وو چې کوم کس د سورة کهن اولنی لس آیتونه یاد کړي هغه د دجال دفتنې نه محفوظ وی او دې ځانې کنبی د دریو آیتونو ذکر دې هغه حدیث په تشریح کنبی ددې حدیث ذکر کولو سره په دواړو احادیثو کنبی یو مطابقت خو په هم موقع باندې بیان کړې شوې وو په دې سلسله کنبی یو بل مطابقت هم کیدیشی چې اول خو ددې لسو آیتونو په یادولو باندې د مذکورہ خاصیت او برکت بشارت ورکړې شوې وو بیا روستو د فضل د وسعت په وجه په دې دریو آیتونو باندې هم دا بشارت ورکړې شو

[۳۴] سورت یاسین او ذلزله

۳۴- (۳۸) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنْ لِكُلِّ شَيْءٍ قَلْبٌ وَقَلْبُ الْقُرْآنِ يَسُ [۳] وَمَنْ قَرَأَ يَسَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِقِرَائَتِهِ [۴] قِرَاءَةَ الْقُرْآنِ عَشْرَ مَرَّاتٍ [۵] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه: ۱ حضرت انس رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل ۲ د هر څیز زړه وی د قرآن شریف زړه سورة یسین دی ۳ کوم سړی چې سورة یسین وایي الله تعالی ﷻ د دی د ویلو په وجه د هغه په عمل نامه کی، لیکي ۴ لس ۱۰ ځله د قرآن شریف د ویلو ثواب، ۵ ترمذی دارمی، امام ترمذی رحمته الله فرماني چې دا حدیث غریب دی

تسهيلات:

قوله: وَقَلْبُ الْقُرْآنِ

سورة یسین ته د قرآن زړه ویلویو وجوهات:

- ۱ حضور پاک هم دغه فرمایلی بس خبره ختمه شوه
- ۲ امام غزالی رحمته الله فرماني چه حشر اونشر باندې ایمان راوړل د ایمان د صحت دپاره ضروری دی اودا موضوع په سورت یاسین کنبی په ابلغ طریقه باندې مذکورده په دې وجه دا قلب قرآن دې علامه نسفی رحمته الله فرماني په دې سورت کنبی درې بنیادی عقیدې ذکر دی چه توحید رسالت حشر اونشر دې اوددې دریواړو تعلق قلب سره دې لهندا دا سورت قلب د قرآن دې
- ۳ علامه طیبی رحمته الله فرماني چه په سورت یاسین کنبی دحشر اونشر دلائل قاطعه نه ثابت

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لباب ما جاء في فضل يس (رقم- ۲۸۸۷)

کری شوی دی او په دې کښې د انسان دپاره "بالغ زواجراعلی و عدي" موجود دی او د علوم مکتونه نه دا سورت ډک شوي دي او په دقيق معانی باندې مشتمل دي په دې وجه دې نه قلب القرآن او ونيلي شو (الکاشف ۳۰۸/۲)

قوله: عَمَرَات:

د لس محله ونيولو مفهوم: يعنی يوخل سورت ياسين ونيولوسره د لس قرآن ثواب ملاوېږي په دې شرط چه هغه لس قرآن د سورت ياسين نه بغير فرض کړې شي

[۳۸] د سورة طه او نيس عظمت

۳۸- (۳۹) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: [۱] «إِنَّ اللَّهَ -تَعَالَى- خَرَّاطُهُ وَبَسَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِأَلْفِ عَامٍ [۲] فَلَمَّا سَمِعَتْ الْمَلَائِكَةُ الْقُرْآنَ قَالَتْ: [۳] طَوْبَى لِمَنْ يَبْزِلُ هَذَا عَنِّيَا [۴] وَطَوْبَى لِمَنْ يَحْمِلُ هَذَا [۵] وَطَوْبَى لِمَنْ يَتَكَلَّمُ بِهَذَا» [رواه الدارمي].

توجه: ابوهريره رضي الله عنه رواي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ﷺ الله تعالى ﷻ د آسمان او زمکې د پيدائش څخه زر کاله (۱۰۰۰) مخکې سورة طه او سورة يسين اوويل ﷻ هر کله چې فرشتو قرآن يعنی د دې دواړه سورتونه ويل، واوريدل نو هغوی اوويل ﷻ چې خوش بختی دی وی دهغه امت دپاره دی چې په هغوی به دا قرآن يعنی دادواړه سورتونه، نازلېږي ﷻ خوش بختی دی وی د هغه زړونو د پاره چې دا به قبول کړی، يعنی دا به ياد کړی او د دې محافظت به کوی ﷻ او خوش بختی دی وی د هغه ژبو د پاره چې دا به وايي، دارمی هل الكلمات: ① طَوْبَى: خوشحالی او نیک بختی دې وی ② أَمْوَاف: د جوف جمع ده، دلته دجوف نه مراد زړه دي ③ تَحْمِلُ: اخی بالخط: حمل بار کولو ته وانی مراد ترې قرآن يادول يا د قرآن علم دي تسهيلات: قوله: بِأَلْفِ عَامٍ:

يعنی الله تعالى سورت طه او سورت ياسين د فرشتو په وړاندې د زمکې او آسمان د تخليق نه زر کاله وړاندې ظاهر کړې وو

په حديثينو کښې تعارفي، دلته دا اعتراض کيدې شي چه په دې حديث کښې د زرو کالو ذکر دې ليکن دې نه وړاندې د حضرت نعمان بن بشير رضي الله عنه روايت نمبر ۳۶ کښې دوه زره کاله ذکر دی او د حضرت ابن عمر رضي الله عنه په حديث کښې د مقادير د ليکلوباره کښې د پنځوس زره کالو ذکر دې دا په ظاهره تضاد او تعارض دي د تعارفي جوابونه:

① دا تعارض نه دي بلکه د مختلف څيزونو په مينځ کښې د زمانې ميعاد دي د څه زمانه پنځوس زره کاله ده د چاڅلو بڼست زره کاله ده او د چاپه کښې دوه زره کاله او د چا زر کاله

مانده ده

① علامه طیبی رحمته فرمائی ہے: ہول خیز و نہ د زمکے اود اسمان د تخلیق نہ ورا دی د بخوس زہ کالو فاصلہ سرہ پہ لوح محفوظ کنبی اولیکلی شو فربتونہ پہ مختلف زمانو کنبی داخیز و نہ اللہ تعالیٰ بنکارہ کرل پہ دی وجہ تفاوت راغلو تسهيلات اول جلد کنبی د دی تفصیل دی

[۳۳۱] ذمہ دخان فضیلت

۳۳۱- (۳۰) [۳۰] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "مَنْ قَرَأَ حَمْدَ الدُّخَانِ فِي لَيْلَةٍ أَصِيحَ يَسْتَفْرِئُهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ" [۲] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، [۳] وَعَمْرُ بْنُ أَبِي شُعَيْبٍ الرَّائِي يَضَعُ [۴] وَقَالَ مُحَمَّدٌ - يَهْنِي الرَّائِي - : هُوَ مُنْكَرُ الْحَدِيثِ.

ترجمہ [۱] ابوہریرہ رضی اللہ عنہ روای دی ہے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] کہ جو کسی نے کوم سری ہے د شبی خم الدخان یعنی سورۃ دخان واپی [۳] نو ہفتہ پہ داسی حال کی سحر کوی ہے اویا زہ ۷۰۰۰۰ فرشتی د ہفتہ د پارہ د بخبنی دعا غواری، [۴] امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ دا روایت نقل کری دی او ویلی بی دی ہے دا حدیث غریب دی [۵] او د دی حدیث راوی عمر بن ابی شعیبہ پہ روایت حدیث کی، ضعیف شمیرل شوی دی [۶] او محمد یعنی امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ واپی ہے ہفتہ (عمر بن ابی شعیبہ) منکر الحدیث دی

تسهيلات: قوله: يَسْتَفْرِئُهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ

ہ مفقود عمومی دعا: د مغفرت ددی دعا نہ د فربتو خصوصی دعا مراد دہ ہسی خو عاملین عرش او نورے فربتی ہم اہل ایمان دپارہ ہمیشہ عمومی دعا کوی کہ فی قولہ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ..... (ب)

[۳۳۰] د جمعی پہ شہہ د خم الدخان لوستلو فضیلت

۳۳۰- (۳۱) [۳۱] وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "مَنْ قَرَأَ حَمْدَ الدُّخَانِ فِي لَيْلَةٍ أَلْبَسَهُ غَيْرُهُ" [۲] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ضَعِيفٌ [۳] وَهَاشِمُ بْنُ أَبِي هَاشِمٍ الرَّائِي يَضَعُ.

ترجمہ [۱] ابوہریرہ رضی اللہ عنہ روایت دی ہے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] کہ جو کسی نے کوم سری ہے د جمعی پہ شہہ خم الدخان واپی د ہفتہ بخبنہ کیبری، [۳] امام ترمذی رحمۃ اللہ علیہ دا روایت نقل کری دی او ویلی بی دی ہے دا حدیث غریب دی [۴] او ہشام ابوالمقدام پہ روایت حدیث کی ضعیف شمیرل کیبری

تسهيلات: قوله: دترجمی خخہ مطلب واضح دی

(۱) اخبرہ الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم باب ما جاء فی فضل خم الدخان (رقم ۲۸۸۸)
(۲) اخبرہ الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم باب ما جاء فی فضل خم الدخان (رقم ۲۸۸۹)

[۲۵] ذم مسبحات فضیلت

۲۵- (۳۲) [۱] وَعَنِ الْعُرْبِاضِ بْنِ سَارِيَةَ [۲] أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَانَ يَقْرَأُ الْمُسَبِّحَاتِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ [۳] يَقُولُ: "إِنْ فِيهِ آيَةٌ غَيْرُ مِائَةِ أَلْفِ آيَةٍ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

ترجمه [۱] عرباض ابن ساریه [۲] وایي [۳] چې رسول الله ﷺ به د اوده کیدو څخه مخکې مسبحات ویل [۴] په هغوی کی یو آیت دی چې د زرو آیتونو څخه بهتر دی، ترمذی ابوداود هل اللغات: ① الْمُسَبِّحَاتُ: هغه سورتونه چه دهغې په سرکېې سبح سبح الفاظ راغلی وی هغې ته مسبحات وائی ② يَرْتَدُّ: أي: يَنْتَازِرُ: چه اوده شی

تسهيلات:

قوله: الْمُسَبِّحَاتُ:

ه مسبحات معنی او مصداقات: دکوموسورتونو په شروع کښې سَبَّحْ یا يُسَبِّحْ یا سَبَّحْ الفظ راغلی دی هغې ته مسبحات وائی. په قرآن کښې ددې قسم اووه سورتونه دی ① سورت بنی اسرائیل ② سورت حدید ③ سورت حشر ④ سورت صف ⑤ سورت جمعه ⑥ سورت تغابن ⑦ سورت اعلی

په دې سورتونو کښې یو آیت دې چه د زرو آیتونو بهتر دي اوس هغه کوم یو آیت دي؟ نو بعضې علماء فرمائی چه (لَوْ كُنَّا لَهَذَا الْقُرْآنِ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْنَاهُ تَحْشَعًا مُتَصِفًا عَاقِبَ حَشْيِهِ اللَّهُ وَتِلْكَ الْأَمْثَلُ نَحْمَدُهَا لِنَنَاسٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ) (احشر ۲۱) آیت دې بعضې فرمائی چه (هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) (احدید ۳) آیت دې بهر حال علامه طیبی رحمه الله فرمائی الله تعالی دا آیت د لیلة القدر په شان پټ ساتلې دي په دې وجه تعین مشکل دي الکشاف ۳/۴

۲۵- (۳۱) [۱] رَوَاهُ الدَّرِمِيُّ عَنْ عَالِي بْنِ مَعْدَانَ مُرْسَلًا. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

ترجمه [۱] او دارمی رحمه الله دا روایت د خالد بن معدان څخه بطریق ارسال نقل کړی دی [۲] او امام ترمذی رحمه الله فرمایلی دی دا حدیث حسن غریب دی

[۳] اد سورة مله خپل لوستونکي لره شفاعت

۲۵- (۳۳) [۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «إِنْ سُوْرَةٌ فِي الْقُرْآنِ

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الادب لهاب ما يقال عند النوم (رقم: ۵۰۵۷) والترمذی في كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لهاب (رقم: ۲۹۲۱) واحد في السنن: ۱۲۸/۴

(۲) اخرجه الدارمی رقم: ۳۴۲۴

(۳) اخرجه ابو داود كتاب الصلاة لهاب في عدد الأي (رقم: ۱۵۰۰) والترمذی في كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم لهاب ما جاء في فضل سورة الملك (رقم: ۲۸۹۱) وابن ماجه في كتاب الادب لهاب ثواب القرآن (رقم: ۳۷۸۶)

هل اللغات: ① - جِئَاةُ: أَيْ عَفْوَتهُ، خيمه، ② لا تَنْسَبُ: أَيْ لَا تَنْقُلُ: گمان نہ کولو، ③ الْمَنَافَةُ: أَيْ قَتْلَہ منع کوی د عذاب قبر نہ، یا دہفہ گناہونو نہ چہ سبب گرخی د عذاب قبر، ④ الْقَهْمَةُ: نجات او خلاصی و رکونکی دے (د عذاب نہ)

تسهيلات: قوله: قَرَّبَ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

د عذاب جگہ حفاظت اور سورۃ ملک پہ دے حدیث مبارک کنبی د سورۃ ملک د فضیلت حکم مذکور دے چہ دا سورۃ د عذاب قبر نہ بچ کوونکی دے او د آخرت پہ ورغ مصیبتونہ او تکلیفونہ لرے کوی

قوله: جِئَاةٌ عَلَى قَبْرِ:

د سورۃ ملک پہ سماع کنبی دہہ احتمالات:

- ① چہ د خوب پہ حالت کنبی نہ د سورۃ ملک تلاوت د قبر نہ واؤریدو
 - ② د بیداری پہ حالت کنبی نہ د سورۃ ملک تلاوت واؤریدل راجح ہم دا دی
 - د مروغفہ بعضی غارق العادت گروہ و صدور: ددے نہ دا ہم معلومہ شوہ چہ کلہ کلہ د مروغفہ د ژوند و خلقو افعال صادریدشی او مری ہم خینی داسی نیکی کوی کومی چہ بہ نہ پہ خپل ژوند کنبی کولے لکه د حضرت موسیٰ علیہ السلام پہ قبر کنبی مونخ کول
- قوله: مِنَ الْمَنَافَةِ:

د مانعہ پہ مفہوم کنبی دے احوال:

- ① یعنی د عذاب قبر نہ بچ کوونکی
- ② دہفہ گناہونو نہ منع کوی کوم چہ د قبر د عذاب سبب جوہری
- ③ دا بہ پہ میدان حشر کنبی ہر قسمہ تکلیف منع کوی

[۲۵۵] اودہ کیدلو غفہ ورا لہ د سورۃ ملکہ لوستل

۲۵۵- (۳۵) [۱] وَفَن جَابِرٌ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «كَانَ لَا يَتَأَمَّرُ حَتَّى يَقْرَأَ آيَةَ الْكُرْسِيِّ وَتَبَارَكَ الَّذِي يَهْدِي الْمَلِكَ». [۲] رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ ضَعِيفٌ، [۳] وَكَذَا فِي غَرِيبِ السُّنَنِ، وَفِي الْمَصَابِيحِ غَرِيبٌ.

توجه [۱] جابر رضی اللہ عنہ وای چہ نبی کریم ﷺ بہ د الم السجدہ او د تبارک الذی ہدو الملک د ویلو خخہ بغیر نہ اودہ کیدلو [۲] احمد ترمذی دارمی، امام ترمذی رحمہ اللہ وای چہ دا حدیث غریب صحیح دی [۳] دغہ شان پہ شرح السنۃ کی بی ویلی دی چہ دا حدیث صحیح دی لیکن پہ مصابیح کی بی ویلی دی چہ دا حدیث غریب دی

(۱) أخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لہاب ما جاء فی فضل سورۃ الملک (رقم - ۲۸۹۲) واحد فی السنۃ: ۳/۳۸۰

تسهيلات:

قوله: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ، وَكَذَلِكَ تَوْرُثُ السُّنَّةُ، وَلَيْسَ الْمَصَابِيحُ غَرِيبٌ:

ه صحیح او غریب په اجتماع کښې تطبیق، دلته د حدیث د صحیح او غریب کیدو په اعتبار سره تضاد دې لیکن د حقیقت په اعتبار سره هیڅ تضاد نشته دې ځکه چې د یو حدیث مبارک غریب کیدل دا ددې د صحیح کیدو منافی نه وی ددې وجه داده چې کله هم یو حدیث مبارک فنی او اصطلاحی طور سره غریب خو وی مگر د حقیقت په اعتبار سره هغه صحیح وی ددې سوره د ملاستې په وخت کښې فضیلت داده چې الله ﷻ به نې د عذاب قبر نه محفوظ ساتی

[۸۰۱] دسورت زلزال، اخلاص او الکافرون فضیلت

۸۰۱- (۱۳۶) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ وَأَبْنِ مَالِكٍ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «إِذَا زُلْزِلَتْ تَعْدِلُ نِصْفُ الْقُرْآنِ» [۲] وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ تَعْدِلُ ثُلُثُ الْقُرْآنِ [۳] وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ تَعْدِلُ رُبُعُ الْقُرْآنِ» [رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ].

توجهه ۱ ابن عباس او انس بن مالک ؓ دواړه راویان دی چې رسول الله ﷺ وفرمای ۲ سورة اذا زلزلت د نیم قرآن برابر دی ۳ او سوره قل هو الله د قرآن شریف د دریمې حصی برابر دی ۴ او سوره قل یا ایها الکافرون د قرآن د څلورمې برابر دی، ترمذی حل اللغات ۵ زلزلت: یعنی سورة زلزال، ۶ تعدل: برابر دی.

تسهيلات:

قوله: تَعْدِلُ نِصْفُ الْقُرْآنِ:

ه سورة زلزال نصف القرآن کیدو وجه: قرآن کریم مبدأ او معاد بیان کړې دې سورت زلزال په مکمل توګه باندې معاد سره متعلق دې لهذا نصف قرآن دې قرآن کریم ته که چرې په دې نظر سره او کتلې شی چه په دې کښې درې لونی مضامین ذکر دی یعنی قصص، احکام او توحید سورت اخلاص دریمه حصه یعنی توحید سره متعلق دې لهذا دا د ثلث قرآن برابر شو که چرې قرآن ته په دې نظر سره او کتلې شی چه په دې کښې په لویه پیمانه باندې څلور مضامین ذکر دی مثلاً توحید، رسالت، احکام او قصص او په سورت الکافرون کښې د توحید په اوچته پیمانه باندې بیان شوي دې په دې وجه دا ربع قرآن دې یا د ټولو متعلق دا اوونیلې شو چونکه حضور پاک داسې فرمائیلې دی نوډ حضور پاک فرمان د ټولو نه لویه وجه ده حضور پاک مونږ ته ترغیب را کړې دې مونږ له دغه ترغیب ته کتلو سره عمل کول پکار دی نه داچه علتونه او حکمتونه راویستو سره د حقیقت نه محروم شو

(۱) أخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بأب ما جاء في (إذا زلزلت) (رقم - ۲۸۹۴)

[۸۰۴] سورة حشر دريواياتو نو په لوستلو د اوياره فرېنتو دعا ڪولو

۸۰۴- (۱۴۱) وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۱] «مَنْ قَالَ جِئْتُ بِكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ [۲] أَعُوذُ بِاللَّهِ الشَّيْطَانِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ [۳] فَقَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْحَشْرِ [۴] وَكَلَّمَ اللَّهَ بِهَ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ [۵] يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَتَّى يُخَيَّرَ [۶] وَإِنْ مَاتَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ مَاتَ شَهِيدًا [۷] وَمَنْ قَالَهُ جِئْتُ بِكُمْ [۸] كَانَ يَتْلُكَ الْمَلَائِكَةُ [۹] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّارِمِيُّ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجهه [۱] معقل ابن یسار رضی اللہ عنہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم څخه نقل کوی چې نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمایل [۲] کوم سړی چې د سحر په وخت کې دري ځله دا کلمات اوويل [۳] اَعُوذُ بِاللَّهِ الشَّيْطَانِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (زه په الله تعالی جبار سره چې اوریدونکی او پوه دی د شیطان رتلی شوی څخه پناه غواړم) [۴] او بیا د سورة حشر آخری دری آیاتونه، یعنی هو الله الذي لا اله الا هو څخه تر آخر د سورت پورې، اوواني [۵] نو الله تعالی جبار د هغه سره اوب زړه فروشي متعین کوی [۶] چې د هغه د پاره تر مابینام پورې د خیر او نیکګرۍ د توفیق دعا غواړی [۷] او د هغه د گناهونو بخښنه غواړی [۸] که هغه سړی په هغه ورځ مړ شي نو د شهادت مرګ به پیدا کړی [۹] او کوم سړی چې دغه کلمات (یعنی اَعُوذُ بِاللَّهِ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) او دغه آیاتونه (د مابینام په وخت کې اوواني [۹] نو هغه ته تر سحر پورې دغه (مذکوره بالا) سعادت حاصلیږي [۱۰] ترمدی دارمی، امام ترمذی رحمته الله علیه ویلي دي چې دا حدیث غریب دی

هل اللغات [۱] وکَلَّمَ: مقرر کوی. [۲] جِئْتُ: اَنِّي يَدْخُلُ اللَّيْلُ: یعنی چه شپه شروع شي [۳] يَتْلُكَ الْمَلَائِكَةُ: اَنِّي بِالْمَرْتَبَةِ الْمُنْتَظَرَةِ: یعنی دغه مذکوره مرتبه او فضیلت ورته حاصلیږي

تسهيلات:

فوله: قَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْحَشْرِ:

په سورة حشر د آخري آیاتونو په تلاوت کولو، د سورة حشر آخری دری آیاتونه، هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ نه تر آخره پورې کوم کس چې ددې آیاتونو تلاوت کوی الله جبار دده دپاره اویا زړه فرېنتې متعین کوی او هغوی دده دپاره د خیر د توفیق او د شر نه د بچ کیدو دعا کوی اودده د بخښنې دعا کوی

فوله: مَاتَ شَهِيدًا:

د شهادت هغه مړه، دلته د شهید نه حکمی شهید مراد دې یعنی ددې آیاتونو لوستونکې اگر چې په بستره باندې مړ شي خو د قیامت په ورځ به ده ته د شهید اجر و ثواب ملایږي

[۲۰۸] هر هه ورخ دوه سوه خله د سورة اخلاص وليلو اثر

۲۰۸- (۳۸) [۱] وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ قَرَأَ كُلَّ يَوْمٍ مِائَتِينَ مَرَّةً قُلَّ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» [۳] فَمِنْ غَنَةِ ذُنُوبٍ ثَمَانِينَ سَنَةً [۴] إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ ذَنْبٌ [۵] «رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالدَّهْلِيُّ، وَفِي رِوَايَةٍ: ثَمَانِينَ مَرَّةً [۶] وَلَمْ يَذْكُرْ: إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ ذَنْبٌ».

نورهمه [۱] انس رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم خڅه نقل کوی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل [۲] کوم سړی چې هر هه ورخ دوه سوه ۲۰۰ خله قل هو الله احد وایي [۳] نو دهغه د عمل نامی خڅه د پنځوس کلو گناه محوه کیږی [۴] خو دا چې په هغه قرض وی [۵] تر مذی دارمی او په یو روایت کی د دوه سوه په خای د پنځوس خله ذکر دی [۶] او په دی روایت کی خو دا چې په هغه قرض وی ذکر نه دی

حل اللغات: ① نَحَى: وران به کړې شی، ختم به کړې شی

تسبیلات:

قوله: إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ ذَنْبٌ

د مذکوره جملې په مفهوم کښې دوه اقوال:

- ① یو دا چې د قرض گناه به نه معاف کیږی
 ② په کوم کس باندې چې قرض وی نو دهغه به ټول گناهونه معاف شی خو قرض به نه معاف کیږی ځکه چې قرض د حقوق العباد نه دي او حقوق العباد د حق ادا کولو نه بغیر یو د معاف کولو نه بغیر نه معاف کیږی (کسا رواه مسلم بغیر للشهد کل شی إلا الدین - مرقاة [۲۱۵۹] داوده مکیډو خڅه وړاندې د سورة اخلاص د لوستلو په برکت جنت ته دا خلیل دل

۲۰۸- (۳۹) [۱] وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ أَرَادَ أَنْ يَتَّامَعَ عَلَى فَرَّاشِهِ قَتَامَرٌ عَلَى تَحِيْبِهِ [۳] لَمْ يَزَلْ يَأْتِيهِ اللَّهُ أَحَدٌ [۴] إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ لَهُ الرَّبُّ: [۵] يَا عَبْدِي ادْخُلْ عَلَى تَحِيْبِكَ الْجَنَّةَ» [۶] «رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ».

نورهمه [۱] انس رضي الله عنه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم خڅه نقل کوی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل [۲] کوم سړی چې خپلی بستری ته د خوب اراده وکړی بیا په نسی طرف خڅلي [۳] سل خله قل هو الله احد او وائي [۴] نو د قیامت په ورځ به پروردگار هغه ته فرمائی [۵] چې ای زما بنده په جنت کی په خپل نسی طرف داخل شه [۶] امام ترمذی رحمته الله علیه دا حدیث نقل کړی دی او ویلی یې دی چې دا حدیث حسن غریب دی

حل اللغات: ① عَلَى تَحِيْبِكَ: په خپل نسی طرف

(۱) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في سورة الاخلاص (رقم- ۲۸۹۸)
 (۲) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في سورة الاخلاص (رقم- ۲۸۹۸)

تسهيلات

قوله: عَلَىٰ عِمْرِكَ الْجَنَّةُ:

جنت ته چيل ٻي طرف هغه ده اعليلدو وجه، چونڪه داوده ڪيدو په وخت سري په نبي اري باندې اوده ڪيري اوبسڪاره خبره ده جه دي سري په نبي طرف باندې داوده ڪيدونه پس مل خل قل هو الله احد اوونيل په دي وجه هغه ته په قيامت ڪبي اوونيلي شو چه په جنت ڪبي نبي طرف نه روانيدو سره داخل شني

[۲۲۰] دل هو الله په وجه د جنت وجوب

۲۲۰ (-) [۵۰۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ فَقَالَ: "وَجِبَتْ" فُلْتُ: وَمَا وَجِبَتْ؟ قَالَ: "الْجَنَّةُ" رَوَاهُ مَالِكٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

فروغه ۱ ابو هريره رضی اللہ عنہ وايي چي (يو خل، نبي ڪريم ﷺ د يو سري څخه قل هو الله احد ويلو سره واوريدل نوي فرمايل [۲] چه ده د پاره واجب شو ما عرض وکړو چي يا رسول الله ﷺ څه واجب شو؟ وي فرمايل چي جنت، مالک ترمذي نساني

هل القات ① وَجِبَتْ: واجب شو

تسهيلات:

قوله: وَمَا وَجِبَتْ؟ قَالَ: "الْجَنَّةُ"

د سورة اخلاص په وجه جنت ته دا عليلد: يعنى ددي سورة اخلاص ونيلو سره دده دپاره جنت واجب شو واضحه دي وي چي نيك عملونو د جنت د حاصلولو په اسبابو ڪبي علت تامه نه دي لوي لوي نيكان خلق اوخو پري مگر كوم چي سورة اخلاص وائي نو د نبي ڪريم ﷺ ددي بشارت په وجه به يعنى طور جنت ته داخل شي او د الله ﷻ فضل وكرم سره دده د قرات بدله ده او دا دهغه وعدي په وجه دي (اِنَّ اللَّهَ لَا يُغْنِيكَ عَنْهُ الرِّعْدُ ۳۱

[۲۲۱] دل يا ايها الكافرون فضيلت

۲۲۱ (-) [۵۱۱] وَعَنْ فُرْقَةَ بْنِ نُوْفَلٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ قَالَ: [۲] «يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَيْنِ شَيْئًا أَقُولُهُ [۳] إِذَا أُوْتِيتُ إِلَىٰ فِرَاشِي [۴] فَقَالَ: "أَفْرَأَيْتَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ لَمَّا بَرَأَتْهُ مِنَ الشِّرْكِ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

فروغه ۱ فروه ابن نوفل د خپل پلار بزرگوار څخه نقل کوي چي هغه نبي ڪريم ﷺ ته

(۱) اخرجه الترمذي في كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في إذا زلزلت (رقم: ۲۸۹۷) والنسائي في كتاب الافتتاح باب الفضل في قراءة قل هو الله احد (رقم: ۹۹۹) ومالك في كتاب القرآن باب ما جاء في القرآن (رقم: ۸) واحمد في المسند: ۳۰۲/۲

(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الأدب باب ما يقال عند النوم (رقم: ۵۰۵۵) والترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب منه (رقم: ۳۶۰۳) واحمد في المسند ۵۵۶/۵

عرض وکړی [۲] چې يا رسول الله ﷺ ما ته يو داسی شی (يعنی آيت يا سورت، راوښايه چې هغه زه وایم؟ [۲] خپلی بستری ته د تلو سره، يعنی د ویده کیدو څخه مخکې وایم [۲] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې قل يا ايها الکفرون ايه خکه چې دا سورت د شرک څخه بیزاری ده، که د دی د ویلو سره ویده کيږی نو لکه چې د شرک څخه پاک کیدو سره به اوډه کيږی او که مړ شی نو په توحید باندی به مړ شی، ابو داؤد دارمی

هل اللغات: ① تَرَاةٌ: بیزاری ده

تسهيلات: نو ۱: د ترجمې څخه مطلب واضح دي

[۲۳۳] د خطري په وخت د معوذتين لوستل

۳۳۳- (۵۲) [۱] وَعَنْ عَقِبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: [۲] «بَيْنَا أَنَا وَأَبِيؤُمَرَّةَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَيْنَ الْحُفَّةِ وَالْأَبْوَاءِ [۳] إِذْ غَشِيَنَا رِيحٌ وَظُلُمَةٌ شَدِيدَةٌ [۴] فَعَمَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِتَعَوُّذٍ بِأَعُوذِ رَبِّ الْفَلَقِ وَأَعُوذِ رَبِّ النَّاسِ [۵] وَيَقُولُ: "يَا عَقِبَةُ تَعَوَّذْ بِهَذَا [۶] فَمَا تَعَوَّذَ مَعَهُ ذِمِّي هَذَا" رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

نوهه ① عقبه عامر رضي الله عنه وایي [۲] چې (يو ځل، مونږ د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره د جحفه او ابواء په منځ کی روان وو [۳] ناساپه سختی سیلی (تیز باد، او تیاری مونږ راگیر کړ [۴] نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم د اعوذ برب الفلق او اعوذ برب الناس په ذریعه پناه غوښتل شروع کړل (يعنی دا سورتونه یې ویل [۵] او ماته یې هم وفرمایل چې ای عقبه: د دی دواړو سورتونو په ذریعه پناه غواړه [۶] پوهه شه چې هیڅ پناه غوښتونکی د دی دواړو سورتونو په شان د څه شی په ذریعه پناه نه ده غوښتی (ځکه چې د آفات او بلیات په وخت د الله تعالی ج پناه د طلب کولو په سلسله کی دا دواړه سورتونه د ټولو څخه افضل دی، ابو داؤد

هل اللغات: ① الْحُفَّةُ وَالْأَبْوَاءُ: د مکی او مدینې په لار کی دوه مقامات دی ② غَشِيْنَا: راگیر نهی کړو مونږ ③ أَمِي طَلِقٌ وَتَفَرَّعَ: نو شروع شو

تسهيلات:

قوله: بَيْنَ الْحُفَّةِ وَالْأَبْوَاءِ:

ه مدینې څخه جحفه ته ه ټپې منتقل کیدل؛ دا د اهل شام اهل مصر او اهل مغرب میقات دي او په هغه وخت کښې د دې نوم رابع وو دانوم په دې وجه مشهور شو چې یو سیول نومي مارغه دې پخپلو وزرو کښې اخستلي وو او دا په دې وجه چې د نبی کریم د دعا مبارکې په برکت سره د مدینې تبه دې طرفته منقل شوې وه کوم مارغه چې به د دې د پاسه تیر شو نو په هغه تبه راغله یا داوبو د قلت په وجه یا د ویرې د شدت په وجه (مرقاة ج/ص ۳۷۰،

[۱۳۳] سورة اخلاص او معوذتین د هر آفت څخه حفاظت

۱۳۳- (۵۳۱) [۱] وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ: [۲] «مَرَّ جُنَانِي لَيْلَةً مَطَرٌ وَطَلَمَةٌ قَدِيدَةٌ [۳] فَتَطَلَّبْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأُذِرْتُهَا [۴] فَقَالَ: [۵] "قُلْ" فُلْتُ: مَا أَقُولُ؟ قَالَ: "قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَالْمَعُودَةُ ثَنِيْنٌ [۶] جِيْنٌ تُصْبِرُ وَجِيْنٌ تُحْيِي ثَلَاثَ مَرَّاتٍ [۷] تُكْفِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

نورجه [۱] عبد الله ابن حبيب [۲] فرمایي [۳] چې (يو ځل، مونږ د یوې سختې تیاری او باران په شپه کې ووتلو [۴] د رسول الله ﷺ د لتولو د پاره، یعنې نبی کریم صلی الله علیه وسلم یو چیرته تشریف وړی وو مونږ یې هم د تلاش کولو د پاره ووتلو چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره یو ځای لاړ شو، نو مونږ نبی کریم صلی الله علیه وسلم پیدا کړی [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم (هغه وقت) وفرمایي چې اوونیلو ما عرض وکړو چې څه اووایم؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایي چې قل هو الله قل اعوذ برب الفلق او قل اعوذ برب الناس وایه [۶] د سحر او د ماینام په وخت درې ځله ۳ [۷] دا به ستا د هر څیز څخه کفایت وکړي (یعنې هر آفت او بلا به در څخه دفع کړي، ترمذی ابو داؤد نسائی

هل التفات: ① تګلېک: کافی دې تالره، د کفې ټکلی نه په معنی د دفع کولو او بې پرواه کولو د لوی مختصر تعریف: نوم عبد الله د پلار نوم حبيب، قبيله جهني سره تعلق لرلو کوم چه د انصارو حليف وو د مدينې منورې اوسيدونکې وو د هغه نه صرف درې روايتونه نقل دي خو علامه برقي رحمه فرمائي د هغه نه صرف دوه احاديث ملاوېږي خود علامه ابوالفرج ابن الجوزي رحمه راني داده چه د هغه نه درې روايتونه نقل دي.

تسهيلات:

نوله: تګلېک من کُل شَيْءٍ:

د سورة اخلاص او معوذتین په وجه حفاظت: څوک چې دا درې واړه سورتونه لولي نو هغه به په سختو طوفانونو او تیاریو کېږي د جناتو او شیاطینو څخه په حفاظت کېږي وی

[۱۳۴] د سورة فلق د لوستلو فضیلت

۱۳۴- (۵۳۱) [۱] وَعَنْ عَقِبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: «قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ [۲] أَفَرَأْسُورَةُ هُودٍ أَوْ سُورَةُ يُوسُفَ؟ [۳] قَالَ: "لَنْ تَقْرَأَ شَيْئًا أَهْلَهُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ" رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالنَّسَائِيُّ وَالْدَّارِمِيُّ.

نورجه [۱] عقبه ابن عامر فرمایي چې ما عرض وکړو یا رسول الله ﷺ آیا زه د پناه غوښتلو او د شر او بدی د دفع کولو د پاره سورة هود یا سورة يوسف وایم؟ [۲] نبی کریم

(۱) اخرجه ابو داود في كتاب الأدب باب ما يقول إذا أصبح (رقم- ۵۰۸۲) والترمذی في كتاب الدعوات عن رسول الله صلی الله علیه وسلم باب (رقم- ۳۵۷۵) والنسائی في كتاب الاستعاذة (رقم- ۵۱۲۸)

(۲) اخرجه النسائی في كتاب الافتتاح باب الفضل في قراءة المعوذتين (رقم- ۹۵۳) واحمد في المسند: ۱۹۹/۴

صلی الله علیه وسلم وفرمایلی چې ته د الله ﷻ په نزد د قل اعوذ رب الفلق خُحه زیات بهتر هیڅ څیز، یعنی هیڅ سورت یا آیت، هیڅ کله نشی ویلی، احمد نسانی دارمی
 حل اللغات ① کُتبه: اُنْی اُنْمَ: زیات پوره او کامل

تسبیلات:

نوټ: د ترجمې څخه مطلب واضح دي د اضافي شرحې ضرورت نشته

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۳۵] د قرآن د پیروی حکولو حکم

۳۵- (۵۵) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱]: «أَغْرَبُوا الْقُرْآنَ [۲] وَأَتَّبِعُوا غُرَابَهُ [۳] وَغَرَابَهُ قَرَابَهُ وَحُدُودَهُ».

تورمه ① ابوهريره روى دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② د قرآن معنی بيانوى ③
 او د هغه د غرائبو پیروی کوى ④ د هغه غرائب د هغه فرائض او د هغه حدود دى
 حل اللغات ① اغربوا: اُنْی یتوا: بیانوى: ② غرابه: عجائبات د قرآن یعنی فرائض او حدود.

تسبیلات:

تورمه: اغربوا القرآن:

د مذکورې جملې د سمه: علماء کرامو ته تاکید دي چې د قرآن پاك اشاعت کونى او خلقو ته
 قرآن کریم ښه واضحه او په ښه طریقه بیانونى
 تورمه: واتَّبِعُوا غُرَابَهُ:

د فرائض هغه مراد: غرائب څخه مراد د قرآن پاك متشابهات نه دي بلكه قرآنى احكام مراد
 دى د فرائضو نه مراد هغه دى د كومو چې حكم كړې شوي دي او د حدودو نه مراد
 منہیات دى يا د ميراث فرائض يا احكام شرعيه يا مطلق فرائض قرآنیه مراد دى
 خلاصه دا چې په آيتونو كښې چې كوم څيزونه بيان شوى دى لكه غرائب الاحكام معجزات
 محاسن آداب و اخلاق نصائح وعدو وعيد او ترغيب و ترهيب دا ټول دي په مدارسو كښې
 داسې واضح كړې شى چې د متعلمينو په پوهه كښې راشى اود وعظ او نصيحت په
 مجلسو كښې دي دا په عوامو باندې واضح كړې شى چې دعوامو په پوهه كښې
 راشى (مرقاۃ ج ۲/ ص ۲۷۱)

[۳۳۴] د ذکر و نو په خپل مینځ کښې په یو بل باندې بهتری

۳۳۴ (۱) (۵۶) [۱] وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ فِي الصَّلَاةِ أَفْضَلُ مِنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فِي غَيْرِ الصَّلَاةِ [۳] وَقِرَاءَةُ الْقُرْآنِ فِي غَيْرِ الصَّلَاةِ أَفْضَلُ مِنَ التَّسْبِيحِ وَالتَّكْبِيرِ [۴] وَالتَّسْبِيحُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَةِ [۵] وَالصَّدَقَةُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّوْمِ [۶] وَالصَّوْمُ حُجَّةٌ مِنَ النَّارِ».

توجهه [۱] بی بی عائشه (رضی الله عنها) څخه روایت دی چې نبی کریم (صلی الله علیه و سلم) وفرمایل [۲] په مانځه کې د قرآن قرائت د مانځه څخه علاوه د قرآن ویلو څخه افضل دی [۳] او د مانځه څخه علاوه قرآن ویل د تسبیح او ذکر څخه زیات ثواب لری [۴] او تسبیح د صدقې د الله (ج) په لار کې د خرڅ کولو، څخه زیات ثواب لری [۵] او صدقه د روژې څخه زیات ثواب لری [۶] او روژه د وزخ د اور څخه د هال دی

هل التفت: ① حُجَّةٌ: أي وقاية: د هال دې یعنی حفاظت کونکې دې.

تسهيلات

تولہ: قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ فِي الصَّلَاةِ أَفْضَلُ مِنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فِي غَيْرِ الصَّلَاةِ

د خروج الصلاة په نسبت په مانځه کښې ه قرأت افضلیت: لکه څنګه چې د مونځ په حالت کښې قرآن پاک ونیل د مونځ څخه علاوه د قرآن د تلاوت څخه افضل دی هم د شان کوم مونځ چې په ولاړه کيږي او په دې کښې په ولاړه کوم قرأت ونیلي کيږي هغه د هغه قرائت نه بهتر دې کوم چې په ناسته ونیلي کيږي د مونځ نه علاوه نورو وختونو کښې قرآن پاک ونیل د تسبیح تکبیر او نورو اورادو او اذکارو نه افضل دی ځکه چې قرآن کریم نه صرف د الله (ج) کلام دې بلکه په دې کښې د الله (ج) احکام هم دی

تولہ: وَالتَّسْبِيحُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَةِ،

ه صدقې علفه ه ذکر افضلیت: تکبیر و تسبیح او نور اوراد او اذکار د الله (ج) په لار کښې د خپل مال خرڅ کولو نه بهتر دی اگر چې دا مشهور دی چې عبادت متعدی چې د هغې فائده د خپل ذات نه علاوه نورو ته هم اورسی (لکه صدقه، افضل ده د عبادت لازم) لکه تسبیح و اذکار، نه چې د هغې فائده خپل ذات پورې محدود ده خو دا خبره د ذکر نه علاوه د نورو عبادتونو سره خاص ده ذکر ددې نه مستثنی دې ځکه چې د الله (ج) ذکر چې ټولو نه په لار سره زر او سپین زر خرڅ کولو نه ذکر بهتر دې

تولہ: وَالصَّدَقَةُ أَفْضَلُ مِنَ الصَّوْمِ،

په روایاتو کښې تطویر: ما قبل حدیث مبارک کښې دی (کل عمل بنی آدم یضاعف الحسنه بعشر

تساعتاً إلا الصوم فإنه لي وأنا أجزي به، د روژې جزا الله ﷺ سره ده او په دې حديث مبارك كښې دې چې صدقه دروژې نه افضل ده نو په دواړو روايتونو كښې په ظاهره تعارض دې؟
ه تعارضې جوابونه:

① په دې دواړو رواياتو كښې تطبيق دادې چې د نفس عبادت په اعتبار سره صلوۀ د صدقې نه افضل دې او صدقه د روژې نه افضل ده او هغه عمل چې د هغې سره بل خوك شريك نه وي نو هغه روژه ده

② محدث دهلوی رحمه الله فرماني چې دلته صدقه په دې وجه د روژې نه افضل گرځولې شوې ده چې په صوم كښې په خپل خان نه مال بچ كول دي او په صدقه كښې غير باندې خپل مال خرج كول دي لهذا د الله ﷺ په لار كښې مال خرج كول ، د مال بچ كولو نه بهتر دي واضحه دې وي چې دا فضيلت جزوي دې كلي طور سره روژه د صدقې نه افضل ده
التعليق الصبيح،

[۴] د زياتي تلاوت څخه په قرآن كښې د تلاوت الفضليت

۴- (۵۴) وَعَنْ عُمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أُوَيْسٍ الثَّقَفِيِّ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "﴿قِرَاءَةُ الرَّجُلِ الْقُرْآنَ فِي غَيْرِ الْمُصْحَفِ أَلْفُ دَرَجَةٍ﴾ (۲) وَقِرَاءَتُهُ فِي الْمُصْحَفِ تُضَعَّفُ عَلَى ذَلِكَ إِلَى أَلْفِي دَرَجَةٍ".

لومړه ④ عثمان ابن عبد الله بن اوس ثقفی د خپل نیکه (حضرت اوس، څخه نقل کوی هغه او ویل ⑤ چې رسول الله ﷺ وفرماییل د سړی بغیر مصحف (یعنی زیانی، قرآن ویل زر ۱۰۰۰ درجی ثواب لری ⑥ او په مصحف کی «د کتلو سره، د ویلو ثواب د بغیر مصحف، یعنی د زیانی، ویلو د ثواب څخه د دوه زره ۲۰۰۰ درجی پوری زیات ورکول کیږی
هل اللغات: ① التضعف: قرآن

تسهيلات:

قوله: وَقِرَاءَتُهُ فِي الْمُصْحَفِ تُضَعَّفُ عَلَى ذَلِكَ إِلَى أَلْفِي دَرَجَةٍ،

په کتلو سره د تلاوت ه پوره والی وجه، کتلو سره تلاوت کول په یاد سره د تلاوت کولونه څکه افضل دې چې کتلو سره تلاوت کولو کښې مشقت زیات دې ددې وجه داده چه کتلو سره لوستلو کښې سوچ اوفکر او خشوع، خضوع دیره حاصلیږی بل د قرآن زیارت هم نصیب کیږی ددې د اوچتولسو اولاس لگولو جدا جدا ثوابونه دی اودا څیزونه په یاد سره لوستلو کښې نه حاصلیږی په دې کښې زیات مشقت دې نو څکه زیات ثواب دې

[۳۸۸] په قرآن سره د زنگه شوو زړونو علاج

۳۸۸- (۵۸۱) (۱) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِنَّ هَذِهِ الْقُلُوبَ تَمُدُّ كَمَا يَمُدُّ الْحَبِيدُ إِذَا أَصَابَهُ الْمَاءُ» [۳] قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا جَلَاؤُهَا؟ [۴] قَالَ: «كَثْرَةُ ذِكْرِ التَّوْبِ وَتِلَاوَةُ الْقُرْآنِ» [۵] رَوَى النَّبِيُّ الْأَحَادِيثَ الْأَرْبَعَةَ فِي شُعْبِ الْإِيمَانِ.

توجه ۱ ابن عمر رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] یاد لری دا زړونه زنگ نیسی [۳] څرنگه چې د اوبو د رسیدو سره و سپنه زنگ نیسی [۴] عرض وشو یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د دی د پاکولو څه ذریعه ده؟ [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې مرگ زیات یادول او د قرآن کریم تلاوت، [۶] دا څلور سره روایتونه بییهفي بییهفي په شعب ایمان کی نقل کړی دی

هل اللغات: ① تَمُدُّ: أَنِي يَفْرُشُ هَذَا تَنْسُ: یعنی زنگ او خیرې ورته لگی ② جَلَاؤُهَا: أَي تَأْتِي: یعنی ددې زنگ او خیرې لرې کول به په څه کیږی.

تسهيلات:

قوله: «وَمَا جَلَاؤُهَا»

جلا څیرني زنگ شوې اوسپنه سپینولو دپاره سوان ریگمال یا قلعي استعمالولې شی دې دپاره چه اوسپنه پرق اووهی او په دې کښې روښانتیا پیدا شی
د کتابونو د زنگ سره د تشبیه وجه: هم ددې طرف ته په دې حدیث کښې اشاره ده چه د دین غفلتو څراښو او د گناه او معاصی د وجې نه زړه خیرن کیږی او په هغې لکه د گناه یو داسې زنگ ورڅیژی لکه د اوبولگیدو سره چه په اوسپنه زنگ راپیدا کیږی په کوم سره چه زړونه سختیږی ددې علاج حضور پاک او خودلو چه قرآن کریم د زیات نه زیات تلاوت کونی او مرگ دیر دیر یادونی په دې سره به د زړه زنگ ختم شی
[۳۸۸] د قرآن پاک د ټولو مخه عظیم آیت

۳۸۸- (۵۹۱) (۱) وَعَنْ أَنَسِ بْنِ عُمَرَ الْكَلَابِيِّ قَالَ: [۱] «قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ سُورَةِ الْقُرْآنِ أَكْبَرُ؟ [۲] قَالَ: «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» [۳] قَالَ: فَأَيُّ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ أَكْبَرُ؟ [۴] قَالَ: «آيَةُ الْكُرْسِيِّ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ» [۵] قَالَ: فَأَيُّ آيَةٍ بَأَنَّى اللَّهُ خَيْرٌ أَنْ تُحِبَّكَ وَأَتُكَّ [۶] قَالَ: «خَاتَمَةُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فَأَتَهَا مِنْ عَزَائِمِ رَحْمَةِ اللَّهِ - تَعَالَى - مِنْ تَحْتِ عَرْشِهِ» [۷] أَعْطَاهَا هَذِهِ الْأُمَّةَ [۸] لَمْ تَتْرِكْ عِزًّا مِنْ غَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا أَشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ» [۹] رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

توجه ۱ ابیغ ابن عبد الکلاعی وایي [۲] چې یو سړی (نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته) عرض وکړی چې

(۱) اخرجه البيهقي في شعب الايمان

(۲) اخرجه الدارمي في السنن حديث رقم: ۳۳۸۰

پ رسول الله ﷺ به قرآن مجید کی ۱۰ صفات باری تعالیٰ د بیان په سلسله کی د تولو څخه عظیم الشان سورت کوم یو دی؟ [۴] نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې قل هو الله احد [۴] هغه عرض وکړی چې په قرآن کریم کی د تولو څخه عظیم الشان آیت کوم یو دی؟ [۵] نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې آیت الکرسی الله لا اله الا هو الحی القيوم [۵] هغه عرض وکړی چې یا رسول الله ﷺ هغه کوم آیت دی چې د هغه په باره کی نه خوښوی چې هغه، یعنی د هغه فائده او دهغه ثواب، تا لره ﷺ او ستا ﷺ امت لره زیاته رسیږي؟ [۶] نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې د سورة بقره آخری حصه بیشکه هغه آخری آیاتونه، د الله ﷻ د رحمت په خزانو کې د عرش د لاندې څخه راڅکته شوي دي چې دی امت ته ورکړل شوی دی [۶] او د دنیا او آخرت داسی خیر نشته چې په دی کی نه وی، دارمی

هل اللغات: ① خزائن: خزاني،

تسهيلات:

قوله: أَيُّ سُوْرَةِ الْقُرْآنِ أَكْبَرُ؟ قَالَ: "قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ:

د روایاتو په مینځ کې د تعارض دفع: په دې حدیث کې سورت اخلاص د قرآن پاک لونی سورت او گرځولې شو او تیرشوی حدیث نمبر: ۲۸۸ کې سورت فاتحه د ټولونه لونی سورت گرځولې شوې دې په کوم سره چه په ظاهره تعارض معلومیږي لیکن داخه تعارض نه دې ځکه چه په سورت اخلاص کې د الله تعالیٰ ذات پیژندگلو کړې شوې ده او ذات په اعتبار سره د الله تعالیٰ عظیم لونی بیان کړې شوې ده خو په سورت فاتحه کې د الله تعالیٰ د صفاتو په ذریعه د الله تعالیٰ د عظیم لونی بیان کړې شوې دې جدا جدا مضمون دي

[۲۸۰] د هرې بیماری شفا او سورت فاتحه

۲۸۰- (۶۰) [۱] وَعَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُثْمَيْرٍ مَرْسَلًا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "فِي فَاتِحَةِ الْكِتَابِ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ" رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ وَالتَّبْرَجِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

لوحه ۱ عبد الملك ابن عمير بطريق ارسال روايت کوی چې نبي کریم ﷺ وفرمایل [۲]

سورة فاتحه د هر مرض د پاره شفاء ده، دارمی بیهقي

هل اللغات: ① داء: بیماری، هر قسم بیماری مراد ده که جسمانی وی او که روحانی،

تسهيلات:

قوله: فِي فَاتِحَةِ الْكِتَابِ شِفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ:

په سورة فاتحه سره د علاج کولو مجربې نسخه، تجربه هم شاهد ده او احادیث او د علماؤ اقوال هم

گواه دی چه ایمان اویقین سره چه چا علاج کړې دې په روحانی او جسمانی دواړه شان سره صحت مند شوې دې البته صرف په یوځل یا یو وار عمل کولوسره به فائده نه کیږي دڅو ورځو پورې تسلسل ساتل د هرې وظیفې دپاره ضروری دی فاتحه په اوبویاندې دم کړې شی یا په کاغذ باندې لیکلوسره او ختلې شی یا تعویذ په شکل کښې په غاړه کښې زوږند کړې شی

[۸۷] د آل عمران د آخری آیاتو نو فضیلت او برکت

۸۷- (۱) [۲۱۱] وَعَنْ عُمَانَ بْنِ عَفَانَ قَالَ: «مَنْ قَرَأَ آيَاتَ آلِ عِمْرَانَ فِي لَيْلَةٍ كُتِبَ لَهُ قِيَامُ لَيْلَةٍ.

ترجمه [۱] حضرت عثمان ابن عفان رضی الله عنه فرمایي [۱] کوم سړی چې په شپه کې د آل عمران آخری حصه اوواڼي نو د هغه د پاره د قیام اللیل (یعنی د شب بیداری، ثواب لیکل کیږي حل الکلمات: [۱] قِيَامُ لَيْلَةٍ: د شپې ولاړې نه مراد شب بیداری یعنی تهجد وغیره دی، تسهيلات:

فوله: مَنْ قَرَأَ آيَاتَ آلِ عِمْرَانَ فِي لَيْلَةٍ كُتِبَ لَهُ قِيَامُ لَيْلَةٍ:

ه سورة آل عمران د آخری وگوت فضیلت: د آل عمران د آخری حصې نه مراد (ان فی خلق السموات والارض) نه آخره پورې آیتونه دی د شپې مطلب د شپې ابتدائی حصه هم کیدشی او آخری حصه هم یعنی که غواړې نو د شپې په اوله حصه کښې دې دا آیتونه اوواڼي یا د شپې په آخری حصه کښې د رسول کریم صلی الله علیه و آله په باره کښې منقول دی چې کله به حضور سرور کائنات صلی الله علیه و آله تهجد و دپاره بیدار شو نو په هغه وخت کښې به نې اودس وغیره سره دا آیتونه لوستل

[۲۱۲] د جمعی په ورځ د آل عمران لوستل او د فرشتو دعا

۸۸- (۱) [۲۱۲] وَعَنْ مَكْحُولٍ قَالَ: «مَنْ قَرَأَ سُورَةَ آلِ عِمْرَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ صَلَّتْ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ إِلَى اللَّيْلِ». رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

ترجمه [۱] مکحول رضی الله عنه فرمایي چې کوم سړی د جمعی په ورځ سورة آل عمران وايي [۱] نو د هغه د پاره تر شپې پورې فرشتې دعا کوی او استغفار وايي، دا دواړه روایتونه دارمی نقل کړي دی

حل الکلمات: [۱] صَلَّتْ: أي دَعَتْ لَهُ وَاسْتَفْعَرَتْ. دعا گانې ورله غواړی او طلب د بخښنې نې کوی

تسهيلات: نوې: د ترجمې څخه مطلب واضح دي

(۱) اخرجه الدارمی فی السنن حدیث رقم: ۳۳۹۶

(۱) اخرجه الدارمی فی السنن حدیث رقم: ۳۳۹۷

[۸۴] د سورة بقره د آخري آياتو نو بنحو ته تعليم ورکولو

۸۴- (۱) [۶۳] وَعَنْ جَبْرِ بْنِ نُفَيْرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ [۱] "إِنَّ اللَّهَ عَزَّمَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ بِأَيِّتَيْنِ [۲] أُعْلِمَتِيهَا مِنْ كَلِمَةٍ أَلْهَى فُتِحَ الْعَرْشُ [۳] فَتَعَلَّوْهُنَّ وَعَلِّمُوهُنَّ بَنَاءَ كَلِمَةٍ [۴] فَإِنَّهَا صَلَاةٌ وَقُرْآنٌ وَدُعَاءٌ" رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ مُرْسَلًا.

توجه ۱ جبير ابن نفير رضي الله عنه روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل ۱ الله تعالی ﷻ سورة بقره په دوه آیاتونو، یعنی د امن الرسول څخه تر آخری پورې ختم کړی دی ۲ دا دوه آیاتونه ماته د هغه د خزانی څخه را کړل شوي دي چې د عرش څخه لاندې ده ۳ نو دا آیاتونه تاسو زده کړی او بنځو ته یې وروښايي ۴ ځکه چې دا آیاتونه د رحمت دي، د الله ﷻ د قرب ذریعه دي او د ټولو دیني او دنیوي خیرونو د حاصلیدلو د پاره دعا ده، دا روایت دارمی بطریق ارسال نقل کړی دی

هل اللغات ۱ کلمه: خزانه ۲ قرآن ۳ أي ما تقرب به إلى الله: الله تعالی ته د نزدیکت ذریعه

تصحیلات:

فوله: فَإِنَّهَا صَلَاةٌ وَقُرْآنٌ وَدُعَاءٌ:

د قرآن هغه مراد: د قربان څخه مراد هغه دعا گانې دي کومې چې انسان الله ﷻ ته نژدې کوي بنځو ته ددې دعا گانو د خودلو حکم په دې وجه شوي دي چې د بنځو په زده کولو سره به وایه ماشومان زړ زده کړی ځکه چې د مور غیبه د ماشوم اولنۍ درسگاه وي

[۸۵] د جمعی په ورځ د سورة هود لوستلو حکم

۸۵- (۱) [۶۳] وَعَنْ كَعْبٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ [۱] "«أَقْرَعُوا سُورَةَ هُودٍ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ»" رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

توجه ۱ کعب رضي الله عنه روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل ۱ د جمعی په ورځ سورة هود وايي، دارمی

تصحیلات: فوج: د ترجمي څخه مطلب واضح دي د اضافي شرح ضرورت نشته

[۸۶] د جمعی په ورځ د سورت كهف لوستلو فضیلت

۸۶- (۱) [۶۵] وَعَنْ أَبِي سَيْدٍ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ [۱] "«مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ [۲] أَضَاعَ لَهُ ثَوَابَ ثَلَاثِينَ الْجُمُعَةِ»" رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ فِي الدَّعَوَاتِ الْكَبِيرِ.

[۱] اخرجه الدارمي في السنن حديث رقم: ۳۳۹۰

[۲] اخرجه الدارمي في السنن حديث رقم: ۳۴۰۳

[۳] الحاكم في المستدرک ۲/ ۳۶۸

نورهمه [۱] ابو سعید رضی اللہ عنہ روای دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل [۲] کوم سړی چې د جمعې په ورځ سورة کهف وايي [۳] نو د هغه د پاره ،يعنی د هغه په زړه کې د ايمان او هدايت نور به تر دويمی جمعې پورې روښانه وي. [۴] بيهقي رحمته الله علیه دا روايت په دعوات کبير کې نقل کړی دی

حل التفات: ① أضاء: روښانه به کړی ،په زړه کېښي يا په قبر کېښي

تسهيلات: قوله: مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ أَضَاءَ لَهُ نُورًا مَبِينًا يَهْدِي بِهِ إِلَى الْيُسُوفِ: د جمعې په ورځ د سورة کهف د لوستلو فضيلت: يعنی په يوه جمعه کېښي چاچه سورت کهف

اولوستلو نو د بلې جمعې پورې هغه سړي به د الله تعالی د طرف نه يو روحاني انواراتو او برکاتو کېښي وی د دښمنانو د شر شدت نه به محفوظ وي او د جلال په شان لويو فتنو نه به بچ کېږي لکه څنگه چه ددې د شروع لس آياتونو تاثير په احاديثو کېښي ذکر دي لهذا په هر مسلمان باندې لازم دی چه هغه د جمعې په ورځ د سورت کهف د تلاوت اهتمام او کړی د عوامو او خواصو تجربه ده چه په دې عمل سره انسان د هر قسم فتنې او دښمن د حملې نه محفوظ پاتې کېږي

[۸۱] د سورة آلم تنزيل خپل لوستونکي دپاره شفاعت

۸۱- (۱) (۲۹۱) وَعَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ قَالَ: «أَقْرَأُوا الْمُتَّقِيَةَ وَهِيَ آتَمُ تَنْزِيلٍ» [۱] فَإِنَّهُ يَنْقُصُ أَنْ رَجُلًا كَانَ يَقْرَأُهَا مَا يَقْرَأُ حَقًّا غَيْرَهَا [۲] وَكَانَ كَثِيرَ الْخَطَايَا فَتَشَرَّتْ جَنَاحُهَا عَلَيْهِ [۳] قَالَتْ: رَبِّ اغْفِرْ لَهُ فَإِنَّهُ كَانَ يَكْثُرُ قِرَآئَتِي [۴] فَشَفَعَهَا الرَّبُّ - تَعَالَى - فِيهِ وَقَالَ: [۵] أَكْتَبُ لَهُ بِكُلِّ حَبِيطَةٍ حَسَنَةً [۶] وَأَزْفَعُ لَهُ دَرَجَةً.

نورهمه [۱] د خالد ابن معدان رحمته الله علیه څخه منقول دی [۲] چې هغه وفرمايل «د شېي په ابتدايي حصه کې، دا سورت وايي چې «د قبر او د حشر، عذاب څخه نجات وړکونکی دی او هغه سورة آلم تنزيل دی [۳] ځکه چې «د صحابه و رضي الله عنهم څخه، ماته دا خبره رسيدلی ده چې يو سړی وو دا سورت به يې ويلی هغه به د دی سورت څخه علاوه نور هيڅ نه ويل ،يعنی هغه د دی سورت څخه علاوه بل څه شی ورد ،وظيفه، نه وه گرځولی، [۴] او هغه سړی د ډير زيات گنهگاره وو نو «کوم وخت چې هغه وفات شو نو، دی سورت په هغه خپل وزرونه وغوړول [۵] او فرياد يې وکړ چې اې زما پروردگاره دا سړی وبخښه ځکه چې ده به زه ډير زيات ويلم [۶] نو حق تعالی جبار مبین د هغه سړی په حق کې د دی سورت شفاعت قبول کړی او فرستو ته يې حکم ورکړ [۷] چې د هغه په نامه اعمال کې د هرې گناه په بدله کې نيکي وليکي [۸] او د هغه درجات او پت کړی

حل التفات: ① الْمُتَّقِيَةُ: نجات وړکونکې، ② تَشَرَّتْ: اوښي غوړل، خوړي نې کړې، ③ جَنَاحُهَا: وزرې

وَقَالَ أَبْنُو: إِنَّمَا تُجَادِلُ عَنْ صَاحِبِهَا فِي الْقَبْرِ ۖ تَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتُ مِنْ كِتَابِكَ فَشَفِّعْنِي فِيهِ ۖ وَإِنْ لَمْ أَكُنْ مِنْ كِتَابِكَ فَافْضِنِي عَنْهُ ۖ وَأَمَّا تَكُونُ كَالطَّيْرِ يُعْمَلُ جَنَاحَا عَلَيْهِ ۖ لِنَشْفَعَهُ لَهُ فَنُفِثَهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ ۖ وَقَدْ فِي تَبَارُكٍ مِثْلُهُ ۖ وَكَانَ خَالِدٌ لَا يَمِيتُ حَتَّى يَبْرَأَهُمَا ۖ ۸ ۖ وَقَالَ طَاوُسٌ: لَفُتْنَا عَلَى كُلِّ سُورَةٍ فِي الْقُرْآنِ بِبَيِّنَةٍ حَسَنَةٍ رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

نورمحمد ۱۰ خالد رضی اللہ عنہ دا ہم فرمایاں جی بیشک دا سورت د خپل ویونکی د طرف څخه په قبر کی جگره کوی ۱۰ او وایی چې یا الہی که زه ستا د کتاب قرآن کریم جزیم چې په لوح محفوظ کی لیکل شوی دی نو د ده په حق کی زما شفاعت قبول کری ۱۰ او که بغرض محال، زه ستا په کتاب کی نه یم نو ما د هغه څخه لیری کی ۱۰ او خالد رضی اللہ عنہ و فرمایاں دا سورت به په قبر کی د یو مرغ په شکل راشی او په هغه به خپل وزر وغوړوی ۱۰ د هغه د باره الله تعالی ۱۰ ته سفارس کول نو هغه د عذاب قبر څخه بچ کوی ۱۰ خالد رضی اللہ عنہ د سورة تبارک الذی اوده الملك په باره کی هم دغه و فرمایاں چې: د دی سورة هم دا تاثیر او برکت دی ۱۰ د خالد رضی اللہ عنہ دا معمول وو چې هغه به د دی دواړه سورتونو ویلو بغیر نه خلاستل ۸ حضرت طائوس رضی اللہ عنہ فرمایاں چې دی دواړو سورتونو ته د قرآن کریم په هر سورت د شپیتو ۶۰ نیکو سره فضیلت ورکړل شوی دی، دارمی، یعنی دا دواړه روایتونه چې یو دخالد رضی اللہ عنہ څخه اودویم د طائوس رضی اللہ عنہ څخه منقول دی دارمی رضی اللہ عنہ نقل کری دی هل اللغات ۱۰ تجادل: جگره کوی، ۱۰ فافضن: وران کړه ما، ختم می کړه، ۱۰ ذمیت: آئی لا یوفی. شیه به نه تیروله مطلب دا چه نه به اوده کیدلو

دخالد مختصر تعریف: حضرت خالد بن معدان یو جلیل القدر تابعی دی دوی د اویاؤ صحابه کرامو سره ملاقات کړې وو

تفہیمات:

نوله: فَنُفِثَتْ جَنَاحَا

د مذکورہ جملې په مفهوم کښې دې الوال:

① ددې څخه ثواب مراد دې

② د مارغه شکل اختیارول ترې مراد دې چې دا به د خپلو ورزو په ذریعه په ده باندې

سیوری کوی

③ ددې څخه دالله رحمت مراد دې (مرقاۃ: ۲/ص ۳۷۵،

نوله: تُجَادِلُ عَنْ صَاحِبِهَا فِي الْقَبْرِ

د خپل کالی د پلوه د جگرې کولو په مفهوم کښې الوال:

① د زیات تلاوت په وجه به شفاعت کوی

① د عذاب د تخفيف سبب به جوړېږي

② د عذاب د رفع کولو شفاعت به کوي

③ د قبر دفراخه کيدو شفاعت به کوي

ه سورة ملک ۱۵ شان فضيلت، د شان د سورة الملك او د سورة الم تنزيل فضيلت په دې وجه دې چې دا به دخپلو ويونکو دپاره په فخر سره د الله ﷻ په دربار کښې شفاعت کوي او جگړه به کوي په دې وجه ددې ذکر اوشو

[۱۷۷] د سورت ياسين لوستلو فضيلت

۱۷۷- (۱) [۱۷۷] وَعَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رِبَاحٍ قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ قَرَأَ يَسَّ فِي صَدْرِ النَّبِيِّ ﷺ ثَمَّتْ حَوَائِجُهُ» رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ مُرْسَلًا.

ترجمه ① عطاء ابن ابی رباح (تابعی) رښتانه وايي چې ماته دا حديث رسيدلی دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② چې کوم سړی د ورځې په ابتداني حصه کې سورة يس وايي ③ نو د هغه ديني او دنيواو حاجتونه به پوره کيږي، دارمي رښتانه دا روايت بطريق ارسال کړی دی

تسهيلات: قوله: ثَمَّتْ حَوَائِجُهُ:

د حوائجو غځه په مراد کښې اټوال:

① د حوائج څخه ديني حوائج مراد دی

② د حوائج څخه دنيوي حوائج مراد دی

③ د دنيا او آخرت دواړه حوائج مراد دی

[۱۷۸] قريپ المرکه ته سورة يس وليل

۱۷۸- (۱) [۱۷۸] وَعَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ الزَّيْنِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ قَرَأَ يَسَّ ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ - تَعَالَى - غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ» [۳] فَأَلْفَرُوهُمَا عِنْدَ مَوْتِهِمْ. رَوَاهُ التَّبِيعِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

ترجمه ① معقل ابن يسار مزني رښتانه رواي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② کوم سړی چې د الله رب العزت درضا او خوشنودی په طلب کې سورة يسين وايي ③ نو د هغه هغه گناه بخښل کيږي چې هغه مخکې کړي وي ④ نو دا سورت د خپلو مړده گانو په مخکې وايي. بيهقي

(۱) اخرجه الدارمي في السنن حديث رقم: ۳۴۱۸

(۲) اخرجه البيهقي في شعب الايمان رقم: ۲۴۵۸

تسهيلات:

قوله: **خَيْرَ لَّهٗ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ**:

هـ **تأخروا عنه** مراد دگناهونو نه مراد صغير گناهونه دی چې هغه ددې سورة په برکت سره بخښلې کېږي. د اشان کبیره گناهونه هم بخښلې کېږي که د الله **خیر** فضل و کرم او دهغه عظیم رحمت په کښې شامل شی.

قوله: **فَأَقْرُؤْهَا عِنْدَ مَوْتَاكُمْ**:

هـ **موتي** په مصداق کښې **هوه اقوال**:

- ① مرو څخه مراد قریب المړگ دی مطلب دادې چې د کوم کس زنکدن وی نو دهغه په وړاندې سورة یاسین ونیل پکاردی چې دژوند په آخری وخت کښې دا واوړی او ددې معنو طرفته توجه او کړی د اشان به ددې آوريدل ددې د ونیلو په حکم کښې راشی اودا به دده دمغفرت اوبخښني سبب شی.
- ② یاد مرو څخه مراد دا هم کیدي شی چې ددې سورة خپل مړی ته د مغفرت اوبخښني زیات احتیاج وی.

[۱۱۴] د قرآن لوړوالی او سورة بقره

۱۱۴- (۱) [۱۶۹] وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ قَالَ: [۲] إِنْ لِكُلِّ شَيْءٍ سَنَامًا [۳] وَإِنَّ سَنَامَ الْقُرْآنِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ [۴] وَإِنْ لِكُلِّ شَيْءٍ لُبًّا [۵] وَلِأَبْأَلِ الْقُرْآنِ الْبَقَرَةُ [۶] رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

لور هغه [۱] د عبدالله ابن مسعود **روایت** په باره کی روایت دی چې هغه وفرمایل [۲] د هر څیز د پاره رفعت او بلندی (یعنی لوړوالی) وی [۳] او د قرآن رفعت او بلندی په سورة بقره دی [۴] هر څیز خلاصه (حاصل مقصد) وی [۵] او د قرآن خلاصه مفصلات دی، دارمی **هل اللغات** ① **سَنَامًا**: أي رفعة: او جتوالی، لوړوالی، ② **لُبًّا**: أي خلاصة: خلاصه، حاصل دمقصد، ③ **الْبَقَرَةُ**: مفصلات (د سورة حُجرات نه تر د قرآن آخره پورې سورتونه مراد دی او دې ته مفصلات ځکه وائی چه په دې کښې د قرآن د ټولو مضامینو اجمال سره ذکر شوې دې).

تسهيلات:

قوله: **وَإِنَّ سَنَامَ الْقُرْآنِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ**:

هـ **سورة بقره ه لوېښ ه کوپ سره ه تشبیه وجه**: سنام د اوبښ کوپ ته وائی چونکه د اوبښ کوپ ډیر اوچت وی په دې وجه هغې ته سنام ونیلې کېږي د سورة بقره څخه په سنام سره تعبیر کړې شوې ده چونکه په سورة بقره کښې ډیر زیات احکامات دی په دې وجه دې ته رفع او

وَجْتَ وَالْهِي حَاصِل دِي بِعَنْوَانِ آخِر دِ اَوْيِسِ حَسَنِ بِه اَوْجَتْ كُوبِ سِرِه دِ مَسْجِدِ حَسَنِ بِه اَوْجَتْو مِينَارو سِرِه اَوْ دِ قُرْآنِ حَسَنِ بِه سُوْرَةِ بَقَرِه سِرِه دِي اَكْثَرِ اَحْكَامِ شَرْعِيه بِه دِي سُوْرَةِ كِنِي دِي اَوْ هِم دِ دِ تُولُو سُوْرَتُونُو نِه لَوِي سُوْرَةِ دِي

قوله: **وَإِنْ لِّبَابِ الْقُرْآنِ الْفُصْلُ:**

ه فصلات هغه رواه: دهرخيز خلاصه وي او دقرآن پاك خلاصه مفصلات دي مفصلات سورة حجرات نه واخله تر والناس پوري دي

ه مفصلات وجه تسميه: دا سورتونه په دي طور سره خلاصه دي چې په دي كښې دقرآن كريم كوم مضامين په اختصار او اجمالي طور سره متفرقو سورتونو كښې دي هغه په دي سورتونو كښې په يو ځاني كښې ذكر دي په دي وجه دي سورتونو ته مفصلات وائي

[۲۸۰] دقرآن زينت سورت رحمن

۲۸۰- (۴۰) [۱] وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۲] "يَكُلُّ شَيْءٌ غَرُوسٌ [۳] يُغْرَسُ الْقُرْآنَ الرَّحْمَنُ".

ترجمه [۱] حضرت علي رضی الله عنه څخه روايت دي چې ما د رسول الله ﷺ څخه واوريدل [۲] چې د هر څيز د پاره ښايست وي [۳] او د قرآن ښايست سورة رحمن دي **هل اللغات ۱ غرّوس: أي تحال: ښانست، زينت تسميات:**

قوله: **وَعَرُوسُ الْقُرْآنِ الرَّحْمَنُ:**

ه سورة رحمن ه زينة القرآن كينلو و جوهان:

① سورت رحمن په دي وجه د قرآن پاك زينت دي چه زموږ خوږ پيغمبر ﷺ هم دغه شان فرمانيلي دي

② په سورت رحمن كښې د الله تعالي د عجيبي نعمتونو ذكر دي د حورو حسن اوجمال اودهغوي دكالو د شان اوكمال ذكر دي

③ د دي سورت الفاظ او آياتونه په عجيبي طريقه سره واقع دي د لويو سورتونو او د يو خاص آيت باريار وئيل د زيب اوزينت په اعتبار سره يو خاص شان لري شوقيان خلق كه هغه عوام وي او كه خواص داپيرني

[۸۷] د لقيري غلغلہ د حفاظت دپاره هره شپه د سورت واقعہ لوستل

۸۷- (۴۱) [۱] وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۲] «مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْوَاقِعَةِ فِي لَيْلَةِ نَيْسَبَةِ لَمْ تُعْبَهُ فَاقَةٌ أَبَدًا» [۳] وَكَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ بِأَمْرِنَا أَنْ يَقْرَأَ بِهَا فِي كُلِّ لَيْلَةٍ. وَهَذَا السَّبْعُ فِي شَعْبِ رَمَازَانَ.

نوهه [۱] ابن مسعود رضي الله عنه روای دی چې رسول الله ﷺ فرمایلی [۲] کوم سړی چې هره شپه سوره واقعه وايي [۳] هغه به هيڅ کله د فاقی حالت ته نه رسی [۴] ابن مسعود رضي الله عنه به خپلو نوموړو ته حکم ورکولی چې هره شپه دا سورت وايي، دا دواړه روایتونه بیهقي رحمته الله علیه په شعب الایمان کی نقل کړی دی.

في اللغات: ① فَاقَةٌ: أَي قَفَرٌ: فاقه، محتاجی.

تجلیات: قوله: لَمْ تُعْبَهُ فَاقَةٌ أَبَدًا:

په سوره واقعه د نويسې علاج: د سورت واقعي خاص اثر دې چې کوم غريب، فقير، محتاج دا بخپله د ماسخوتن لولی يا د خپل بال بچ په ذريعه نى تلاوت کوى الله تعالى د دغه کورنه يوگه تنه لرې کوى فرض کړه که مال ملاؤهم نه شى نواله تعالى ورته د زړه استغناء او صبر او سکون ورکوى شريعت د بعضي عبادتونو د آخرت فائدو سره د دنياوى فائدو هم ذکر ددې د پاره کړې دې چې خلق د دغه عبادت طرف ته متوجې شى اودغه عبادت په معاشره کښې ښه عام شى

[۸۸] - د نبی علیه السلام سوره اعلى سره مجبت

۸۸- (۴۲) [۱] وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: [۲] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُحِبُّ هَذِهِ السُّورَةَ سَبْعَ أَسْمَاءَ رَبِّكَ الْأَعْلَى». ذَوَاةُ أَحْمَدَ.

نوهه [۱] حضرت علی فرمایي [۲] چې رسول الله ﷺ به دا سورت يعنی سبع اسم ربك الاعلى ډير محبوب لرلى، احمد

تجلیات:

قوله: سَبْعَ أَسْمَاءَ رَبِّكَ الْأَعْلَى:

۱- الهامی کتابونو شمير: آسمانی ټولې صحيفې سل دی د کوم طرف ته په سوره الاعلى کښې په صحف اولی سره اشاره کړې شوې ده او آسمانی لونی کتابونه څلور دی په دغه صحيفو کښې د دين اودنيا د خير نيکگرې تعليمات او د نفس د تزکيه د پاره بهتر و عظونه اونصيحتمونه موجود وو.

۱) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان رقم: ۲۴۹۸

۲) أخرجه الترمذي في السنن رقم الحديث: ۳۲۲۰

[۸] در صورت زلزال فضیلت

۸۳۸- (۴۳) «وَمَنْ غُيِبَ إِلَيْهِ مِنْهُمْ فَقَالَ: «أَتَى زُلْزُلٌ» - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: أَفْرَأَيْتُمْ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)؟ فَقَالَ: كَبُرَتْ بَيْنِي وَبَيْنَهُ لُحُومٌ» [۱] وَفُلُطُ بَنَانِي [۲] - فَقَالَ: «أَفْرَأَيْتُمْ لَمَّا بَيْنَ قُلُوبِ الْوَلَدِ» [۳] فَقَالَ: «وَلَمَّا بَيْنَ قُلُوبِ الْوَلَدِ» [۴]

اوجھہ [۱] عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہما وای [۲] چہ یو سری د نبی کریم ﷺ پہ خدمت کی حاضر شو او عرض یی وکرو چہ یا رسول اللہ ﷺ ماته راو بنایہ [۳] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ورتہ وفرمایل چہ د قرآن کریم ہفہ سورتونہ چہ د ہفہ پہ شروع کی آزدی وایہ [۴] ہفہ سری عرض وکری چہ زما عمر زیات شوی دی [۵] او زما زہہ سخت شوی دی یعنی زما پہ زہہ د حافظی د کمی او هیری غلبہ ده [۶] او زما زہہ سختہ ده یعنی کلام اللہ خصوصاً لوی سورتونہ زہ نشم یادولی [۷] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ورتہ وفرمایل چہ کہ تہ ہفہ سورتونہ نہ شی ویلی نو پہ ہفہ سورتونہ کی دری سورتونہ وایہ چہ د ہفوی پہ شروع کی خم دی (خکھ چہ دا سورتونہ د ہفہ سورتونہ پہ مقابلہ کی وړوکی دی [۸] نودہفہ سری د مطالبی مطابق نبی علیہ السلام د حوامیم خہ تلاوت اوفرمایل

هل اللغات: ① قُذِبَتْ أَلْر: أُنْزِلَتْ السُّورَةُ الَّتِي صَدَرَتْ بِأَلْر: هَفَ سَوْرَتُونَه د کوم پہ شروع کنبی چہ الر راخی ② قُذِبَتْ حَم: هَفَ سَوْرَتُونَه د کوم پہ شروع کنبی چہ حمر راخی

① قَالَ الرَّجُلُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَرَأَيْتُمْ سُورَةَ جَامِعَةٍ ② فَأَقْرَأَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا زُلْزِلَتْ حَتَّى قَرَعَتْ مِنْهَا ③ فَقَالَ الرَّجُلُ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا أَزِيدُ عَلَيْهِ أَبَدًا ④ ثُمَّ أَذْبَرَ الرَّجُلُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «أَفَلَمْ أَرَوْعِلْ» مَرْثِيْن. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ.

اوجھہ [۱] ہفہ سری بیا اوویل چہ یا رسول اللہ ﷺ ماته خہ جامع سورت و بنایہ یعنی خہ داسی راتہ و بنایہ چہ پہ ہفہ کی دیری خبری جمع وی [۲] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ہفہ تہ سورة اذا زلزلت وویلی کوم وخت چہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د پوره سورت ویلو خخه فارغه شو [۳] نو ہفہ سری اوویل چہ قسم دی پہ ہفہ ذات چہ تہ [۴] یی پہ حقه سرہ رالیپلی یی (پہ دی سورت د عمل کولو پہ سلسلہ کی) د دی خخه بہ ہیخ کله ہم زیاتوالی ونہ کرم [۵] بیا ہفہ سری لاړو نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل چہ دی سری مراد حاصل کی دا خبرہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دوه خله وفرمایله، احمد ابوداود هل اللغات: ① أَذْبَرَ: أَنَّى وَكَيْ فَبَدَّ وَكَبَّ: شَانِي اوگر خوله او لاره، ② أَلْتَمَّ: أَنَّى فَازَ: کامیاب شو ③ الرُّوْعِلْ: په دې کنبی دوه احتمالات دی، یا د راجل لویا د زلزل تصغیر دې، په اول صورت کنبی ترې پیدل ④ رَحِيدُونَكِي مراد دې او په دویم صورت کنبی ترې سری مراد دې

تجلیات:

فوله: فَأُفْرَأَةُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا زُلْزِلَتْ...
 هـ سورة زلزلة هـ جامعیت وجه: دې سورت ته جامعه خكه فرمانيلى شوى دى چه په دې كښې
 (مَنْ يُعْمَلْ وَيُفْعَلْ ذُرَّةً بِلَا ذُرَّةٍ وَمِنْ ثِقَالٍ ذُرَّةً بِلَا ذُرَّةٍ) (سورت زلزلة الايه ۱۷)
 غوندي آيت دې كوم چه يوخيږ بهر برينخودو ټول هرڅه نى په خپل خان كښې راغونډ كړل
 [۲۸۳] د سورة تكواثر فضيلت

۲۸۳- (۴۳) [۱] وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «أَلَا يَنْتَظِمُ أَحَدُكُمْ أَنْ
 يَقْرَأَ آيَةَ فِي كُلِّ يَوْمٍ [۳]» قَالُوا: وَمَنْ يَنْتَظِمُ أَنْ يَقْرَأَ آيَةَ فِي كُلِّ يَوْمٍ [۴] قَالَ: «أَمَّا يَنْتَظِمُ أَحَدُكُمْ
 أَنْ يَقْرَأَ الْهُكْمَ التَّكَاثُرَ» [۵] رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ.

توجهه [۱] ابن عمر ؓ روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایید [۲] «آیا به تاسو کی څوک
 سړی په دی قادر نه دی چې هغه روزانه زر ۱۰۰۰ آیاتونه وایي [۳] صحابه و ؓ عرض وکړی
 چې یا رسول الله ﷺ کوم سړی په دی قادر کیدی شی چې هغه «همیشه» زر آیاتونه
 وایي [۴] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایید چې آیا څوک په دی نشی قادر کیدی چې
 هغه «روزانه» الْهُكْمَ التَّكَاثُرَ وایي، بیهقی.

تجلیات:

فوله: أَلَا يَنْتَظِمُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ آيَةَ فِي كُلِّ يَوْمٍ؟
 سورة تكاثر او د قرآن یوزر آیاتوله: سورت تکاثر مختصر سورت دې د کوم په لوستلو کښې
 چه هیڅ وخت نه لگی په یومنت کښې درې ځل لوستلې شی لیکن دې دولت ته لېشان
 اوگورنی چه د زرو آیاتونو برابر دې دکم خرج بالانشین مثال دې هر مسلمان له پکار دی چه
 دې نه فائده اوچته کړی او په یومنت کښې د زرو آیاتونو ثواب اوگتی
 [۲۸۵] سورت اخلاص لس ځل لوستلویا ندي یومعل ملایدل

۲۸۵- (۴۵) [۱] عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ مَوْلَا عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲]: «مَنْ قَرَأَ قُلْ هُوَ
 اللَّهُ أَحَدٌ عَشْرَ مَرَّاتٍ [۳] بَنَى لَهُ بِهَا قَعْرٌ فِي الْجَنَّةِ [۴] وَمَنْ قَرَأَ عَشْرِينَ مَرَّةً بَنَى لَهُ قَصْرًا فِي الْجَنَّةِ [۵] وَمَنْ قَرَأَهَا
 لَثَايِينَ مَرَّةً بَنَى لَهُ بِهَا ثَلَاثَةُ قُصُورٍ فِي الْجَنَّةِ [۶] فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذَا لَتَكُنَّ
 قُصُورًا [۷] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «اللَّهُ أَوْسَعُ مِنْ ذَلِكَ» [۸] رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

توجهه [۱] سعید ابن مسیب بطریق ارسال نقل کوی چې رسول الله ﷺ وفرمایید [۲] کوم

سری چې سورة قل هو الله احد لس ۱۰ امله اوواني [۷] نو د دی په وجه د هغه د پاره په جنت کی یو محل جوړول کیږی [۸] او څوک چې یې شل ځله اوواني د هغه د پاره به په جنت کی دوه محله جوړول کیږی [۹] او څوک چې یې دیر ش ځله اوواني د هغه د پاره به په جنت کی درې محله جوړول کیږی [۱۰] د نبی مبارک څخه دا بشارت آوریږدو سره، حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه او ویل چې قسم په خدای ای د الله ﷻ رسوله ﷺ اوس خو به مونږ ځان لره په جنت کی ډیر محلو نو جوړ کړو، یعنی د دی سورت د ویلو چې دا برکت دی او د دی چې دا ثواب دی نو اوس به مونږ دا سورت ډیر زیات وایو چې د دی په وجه به جنت کی زموږ د پاره ډیر محلو نه جوړ شی [۱۱] رسول الله ﷺ وفرمایل چې الله تعالی ﷻ د دی څخه هم ډیر زیات واسع دی، یعنی د دی سورت فضیلت او د دی ثواب ډیر عظیم او وسیع دی نو په دی بشارت باندی تعجب مه کوښی بلکه د دی د حصول کوشش کوی او دی طرف ته راغب اوسی، دارمی

هل اللغات: ① قُتِرَ: محل، مانری: ② لَنُكْرِبَنَّ: مِنَ الْإِنْسَانِ: د باب افعال نه د متکلم صیغه ده یعنی مونږ به ډیر یې کړو

تسهيلات:

قوله: قُتِرَ مِنَ الْجَنَّةِ:

سورة الاخلاص او د جنت مانری: یعنی کوم سړی چه سورت اخلاص لس ځل اولولی دهغې به بدله کښې به الله تعالی هغه ته په جنت کښې یو محل ورکړی. او که سل ځل نی اولولی نو لس محلو نه به ورته ملاوړی په هر مسلمان باندې لازم دی چه هغه دې د دغه عظیم دولت نه فائده واخلي او په دې کښې دې کوتاهی نه کوی د خپل ځان دپاره دې هم لولی او د خپلو مردگانو د ایصال ثواب دپاره دې هم لولی هم په دې باندې حضرت عمر رضی الله عنه تعجب او کړو چه زموږ خو به ډیر محلو نه جوړ شی حضور پاک او فرماییل چه دا الله تعالی وسعت ست د تعجب نه ډیر زیات دې بهر حال محل ملاویدل خو ځان له نعمت دې لیکن د دې بشارت په ضمن کښې په جنت کښې دا خلیلو بشارت ملاوړو هغه ځان له نعمت دې

[۸۱] دشپې د قرآن پاک د تلاوت مختلف مراتب

۸۱- (۶۲) [۱] وَعَنِ الْحَسَنِ مُرْسَلًا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] "مَنْ قَرَأَ فِي لَيْلَةٍ مِائَةَ آيَةٍ [۳] لَمْ يَحَاجْهُ الْقُرْآنُ بِلَيْلَةِ الْيَوْمِ، وَمَنْ قَرَأَ فِي لَيْلَةٍ مِائَتَيْنِ آيَةٍ كُتِبَ لَهُ قُتُبُ لَيْلَةٍ [۴] وَمَنْ قَرَأَ فِي لَيْلَةٍ خَمْسِينَ آيَةً إِلَى الْآلِفِ [۵] أَصْبَحَ رَجُلٌ يُقَارَبُ الْأَنْحَارَ [۶] قَالُوا: وَمَا الْقُنْطَارُ؟ قَالَ: "الشَّاعِرُ الْغَنَاءُ" رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

لوجه ① حضرت حسن بطريق ارسال نقل کوی چې نبی کریم ﷺ وفرمایل [۲] کوم سړی

چې د شپې د قرآن سل ۱۰۰ آیاتونه اووایي [۴] نو په دې شپه کې به قرآن د هغه سره جنگ نه کوي [۵] او څوک چې د شپې دوه سوه ۲۰۰ آیاتونه اووایي نو د هغه دپاره د شب بیداری ثواب لیکل کیږي [۶] او څوک چې د شپې د پنځه سوه ۵۰۰ څخه بیا تر زرو ۱۰۰۰ پورې آیاتونه اووایي [۷] نو هغه په داسې حال کې صبا کوي چې د هغه دپاره د قنطار ثواب لیکل کیږي [۸] صحابه و چې عرض وکړی چې قنطار څه ته وایي؟ حضور ﷺ وفرمایي چې دولس ۱۲۰۰۰ زره درهم یا دینار دارمی

هل اللغات: ① ثَبُوتُ: اَنْی طَاعَتُهَا اَوْ قِيَامُهَا: د شپې عبادت او طاعت، لکه مونځ ذکر وغیره ② قَنطَرٌ: مفرد دې ددې جمع قناطر راځي اَی السَّالَ الْكَثِيرُ: ډیر مال ته وائی دولس زره درهم یا دینار ته وائی

تصحیلات:

قوله: لَمْ يَحَاجْهِ الْقُرْآنُ:

د قرآن پاک د جگړې او ملا تیا کولو اسباب؛ یعنی قرآن کریم به هغه سړی سره جگړه نه کوي دې نه معلومه شوه چه کوم سړي د قرآن پاک تلاوت نه کوي او په هغې باندې عمل نه کوي نو قرآن به د هغه دښمن جوړ شي او د هغه نه به د خپل حق مطالبه کوي بیا به د هغه خلاف شکایت کوي دلته دومره خبره ذهن کښې ساتل پکار دی چه د قرآن پاک جگړه، لعنت او ملا تیه کول په دوو سببونو باندې دی.

① یو د قرآن پاک نه لوستل ② په قرآن پاک باندې عمل نه کولو د وجې نه په دې دوو کارونو کښې که یو سړي کوتاهی کوي نو قرآن پاک به هغه سره جگړه کوي اوس که یو سړي په عمل کولو کښې کوتاهی نه کوي صرف په تلاوت کښې کوتاهی کوي نو تلاوت کولو سره به دا جگړه ختمه شي او که یو سړي تلاوت خو کوي لیکن عمل نه کوي نو صرف په تلاوت کولو سره به دا جگړه ختمه نه شي بلکه په عمل کولو سره به ختمیږي

|| اخرجه الدارمی ۲/۳۱۳ ||

د قرآن پاک د تلاوت وجوب؛ علامه طیبی رحمه الله فرمائی چه دا حدیث په دې باندې دلالت کوي چه د قرآن تلاوت په هر مسلمان باندې واجب دی

بهر حال په دې حدیث کښې د جگړې نسبت د قرآن پاک طرف ته مجازی دې په حقیقت کښې به دا جگړه د الله تعالی د طرف نه وي بعضي شارحینودا وعید د هغه حافظ قرآن دپاره خودلی دی د چانه چه د قرآن هیریدلو خطره ده او هغوی د دې حفاظت نه کوي

قوله: قَنطَرٌ: د د هیری او خزانی په معنی کښې دې یعنی د دې د وزن برابر به ثواب ملاوړې یا تعدد برابر به ثواب ملاوړې یعنی دولس زره درهم یا دینار

تفهيمات:

قوله: **هَذَا أَشَدُّ تَفْعِيًّا مِنَ الْإِبِلِ فِي عُقْلِيَا:**

په هيريو کښې ه اوبې سره د قرآن تشبيه؛ قرآن پاك خو يو عظيم دولت دې اولونې دولت خپل حفاظت غواړي که څوک ئې ناقدري کوي او په حفاظت کښې کوتاهي کوي نو دا دولت ځي دلته ترلې شوي تگي اوږې سره د قرآن تشبيه ورکړې شوې ده چه کله هغه اوبې تگي وي او د رسي نه خلاص شي نو هغه په مندو باندې د اوبو طرف ته تختي عربو کښې دستور وو چه پنځه ورځې به ئې اوښان ترلې ساتل اوبوته د بوتلو ضرورت به ئې نه محسوس کولو په شپږمه ورځ به ئې اوښان د رسو نه خلاصول نو هغوی به په مندو سره اوبو له تلل هم دغه شان مثال د قرآن هم دې گني تختي د قرآن پاك معجزه ده چه څومره زړ يادېږي او هغه هومره زړ هيرېږي هم.

[۱۸۸] ما څخه قرآن هير شوه دې قول معانت

۱۸۸- (۲) عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «يَلْسَ مَا لِأَعْدِيهِمْ أَنْ يَقُولَ [۱] نَسِيتُ آيَةَ كَيْتٍ وَكَيْتٍ بَلْ لَيْسَ [۲] وَأَسْتَكْبِرُوا الْقُرْآنَ [۳] فَإِنَّهُ أَشَدُّ تَفْعِيًّا مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النَّعْمِ» [۴] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، وَزَادَ مُسْلِمٌ: بِعُقْلِيَا.

قرهه ابن مسعود روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۱] د یو سړی د پاره دا خبره خرابه ده چې هغه داسی اووایی [۲] چې زما څخه فلانی فلانی آیت هیر شو بلکه هغه دی داسی اووایی چې را څخه هیر کړی شو [۳] قرآن کریم برابر یادوی [۴] ځکه چې هغه د خلقو د زړونو څخه د خناورو څخه هم زړ وزی، [۵] بخاری مسلم، د مسلم په روایت کی لفظ بعقلها هم دی (یعنی هغه څارو څخه هم ژر) چې په خپله رسی کی ترلې وی

هل اللغات: ① گټ وگټ: اسماء کنایه دی په دې سره کنایه کيږي په یو مقدار سره یا د یو قول نه دلته به معنی داسی شی چه فلانکې فلانکې آیت ② تفعیّا: د باب تفعل نه دې اُی فراّزه وکھایا: تیخته، تلل، ځان خلاصول ③ النعم: الإبل والشاة: اوښان، گډې بزې وغیره څارو ته وائی خو اکثر د اوښانو دپاره استعمالیږي

تفهيمات: قوله: **لَيْسَ:**

ه قرآن ه هيرولو نسبت ځان ته له گول، دلته يو ادب خودلې شی چه که چرته يوسړی نه د قرآن يوآيت يا سورت هير شی نو هغه دې دا نه وائی چه ماهير کړو بلکه داسې دې وائی چه ماته

۱) اخرجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن / باب استذکار القرآن و تعاهده (رقم- ۵۰۳۲) و مسلم فی کتاب صلاه المسافرين و قصرها / باب اأمر بتمهّد القرآن. و کراهه قول نَسِيتُ آيَةَ كَذَا. و تجوز قول أنسيها (رقم- ۶۲۸) - (۷۹۰) و الترمذی فی کتاب القراءات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب (رقم- ۲۹۴۲) و النسائي فی کتاب الإتيان / باب جامع ما جاء في القرآن (رقم- ۹۴۳) و احمد في السنن ۲۸۲/۱

هیرشو خکه چه به رومی صورت کنی دا سړې دخپل خان طرف ته د هیرولو ناست کون
چه به حقیقت کنی ددې عظیم دولت بې ادبی او په دې کنی د کوتاهنی اود نقص
اعتراف کوی بلکه هغه دې داسې وانی چه مانه هیرشو په کوم کنی چه د خفګان و
افسوس طرف ته اشاره ده چه ماخو هیرول نه غوښتل لیکن مانه هیرشو

[۲۸۸] د صاحب قرآن مثال

۲۸۸- (۳) [۱] وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: [۲] «إِنَّمَا مَثَلُ صَاحِبِ الْقُرْآنِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الزَّيْلِ الْمُتَعَلِّقِ [۳] إِنْ عَاهَدَ عَلَيْكَ أَمْسَكَ [۴] وَإِنْ أَطْلَقَكَ أَذْهَبَتْ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه [۱] ابن عمر رضی اللہ عنہ روای دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] د قرآن ویونکی مثال د
تړل شوی اوبښ د مالک په شان دی [۳] که هغه د هغه خبر گیری کوی نو هغه تړلی او ایسار
وی [۴] او که هغه پرېږدی نو هغه څی دغه شان که یو سړی قرآن شریف برابر نه وایی او نه یی
یا دوی نو قرآن د هغه د سینې څخه وزی، بخاری مسلم

حل التلخيص: [۱] المتعلق: أي المتدود باليقال: چه په رسن تړلې شوې وی [۲] عاهد: أي حافظ: خبر گیری
او حفاظت کوی [۳] أمسك: ایسار وی، تړلې وی [۴] أطلقك: أي أرسلك وأهلك: پرې نې ږدی، آزاده نې
کړی (خبر گیری نې نه کوی).

[۳۸۳] د قرآن په تلاوت کنی زړه لیکول

۳۸۳- (۳) [۱] وَعَنِ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «اقْرَءُوا الْقُرْآنَ مَا تَلَقَّتُمْ بِهِ قُلُوبُكُمْ [۳] فَإِذَا اخْتَلَفْتُمْ فَمُوعَاتِهِ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه [۱] جندب ابن عبدالله رضی اللہ عنہ راوی دی چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] قرآن تر هغه
وقته پوری وایی تر څو پوری چې ستاسو د زړه خواش وی [۳] هر کله چې کد وده شی یعنی
د زیات ویلو سره چې ستړیا او دل گرفتگی یعنی زړه نه لگیدل محسوس شی، نو درېږی
یعنی قرآن ویل موقوف کړی، بخاری مسلم

حل التلخيص: [۱] التلقت: أي ذات نشاط ومتيقظ: د مالوف او مانوس کیدو په معنی کنی دې [۲] اختلقتم:
أي غلبت: ستړی شی، زړه موندلگی

تسهيلات: قوله: مَا تَلَقَّيْتُمْ

قرآن په فوق سره ولید، یعنی تر کومې پورې چه د قرآن په تلاوت کنی شوق او ذوق وی او

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن / باب استذکار القرآن وتعاهد (رقم- ۵۰۳۱) وسلم فی ۳۲ - ۳۲ - باب فضائل القرآن وما يتعلق به (رقم- ۲۲۶) - (۷۸۹) والنسائي فی کتاب الانتفاع / باب جامع ما جاء فی القرآن (رقم- ۹۵۲) وابن ماجه فی کتاب الادب / باب ثواب القرآن (رقم- ۳۷۸۳) کتاب القرآن باب ما جاء فی القرآن (رقم- ۶) (۲) اخرجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن / باب فضل سورة البقرة (رقم- ۵۰۴۰) وسلم باب فی الامر بالقراءة وترك المجزء والاستعانة بالله وتوقيض المقادير لله (رقم- ۳ - ۲۶۶۷) وأحمد فی السند ۳۱۳/۴

تازگی او بیداری وی نو بنه نی وایه لیکن چه کله دا تازگی ختمه شی اودا کیفیت مختلف شی او انسان ستری شی او ددی ستریوالی وخت کنبی تلاوت بند کره لایشه آرام او کره دې دباره چه ددی عظیم دولت باره کنبی دې په زړه کنبی څه بوج محسوس نه شی

[۲۸] ذنبی علیه السلام د قرات افزاز

۳۸- (۵) [۱] عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: [۲] «سُبُلُ أَنْسٍ كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ [۳] فَقَالَ: كَانَتْ مَذًا. ثُمَّ قَرَأَ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ثُمَّ بِسْمِ اللَّهِ [۴] يُمَكِّدُ بِالرَّحْمَنِ وَيُمَكِّدُ بِالرَّحِيمِ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه [۱] قتاده وایي [۲] چې د انس ^{رضی الله عنه} څخه پوښتنه وشوه چې د نبی کریم ^{صلی الله علیه و آله} قرات به څرنګه وو؟ [۳] هغه اوویل چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم قرات به د اوږدوالی سره وو [۴] بیا هغه بسم الله الرحمن الرحيم ویلو سره اوویل چې داسی به یې بسم الله اوږدوله [یعنی په بسم الله کی د الله الف به یې د الف مقصوره په قدر راښکلو] [۵] رحمن به یې اوږدولو [یعنی د هغه الف به یې راښکلی او رحیم به یې اوږدولو (یعنی د رحیم په یاء به یې اصلی یا عارضی مد کولی) (۱) بخاری.

هل اللغات: ① مَذًا: یعنی اوږدوالی به پکښې وو.

تجلیلات:

فوله: فَقَالَ: كَانَتْ مَذًا. ثُمَّ قَرَأَ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ثُمَّ بِسْمِ اللَّهِ
د نبی ^{صلی الله علیه و آله} په قرات کښې تعدید، ددې مطلب دادې چې حضور رسول اکرم ^{صلی الله علیه و آله} به حروف مد او لین کښې بقدر معروف مد کولو کوم چې د اریاب وقوف [یعنی اریاب تجوید، د قواعدو او شرائطو مطابق دی او مد درې دی ① الف ② واؤ ③ یا،
تشریح: د حضور ^{صلی الله علیه و آله} قرات په اوږدوالی سره وو، ددې مطلب دادې چې حضور رسول اکرم ^{صلی الله علیه و آله} به حروف مد او لین کښې بقدر معروف مد کولو کوم چې د اریاب وقوف، یعنی اریاب تجوید، د قواعدو او شرائطو مطابق دی

علامه طیبی ^{رحمته الله علیه} فرمائی چې حروف مد درې دی ① الف ② واؤ ③ یا
په دې باره کښې دا قاعده ده چې کله ددې بقدر همزه وی نو د الف بقدر دې کښې مد کول پکار دی ځینې حضرات وائی چې دوو الفونه تر پنځو الفو بقدر مد کول پکار دی بقدر الف نه د آواز اوږدول مراد دی هرکله چې اووئیلې شی چې با یا تا او که په حروف مد

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن کتاب مَذَّ الْقِرَاءَةِ (رقم-۵۰۴۶) وابود اود فی کتاب الصلوات باب استحباب الترنیل فی القراءه (رقم-۱۴۶۵) وأخذ فی السند ۱۹/۳
(۲) د اصلی څخه مراد دا دی چې یاء به یې د راتښ کلو بغیر اظهار کولی او د عارضی څخه مراد دا دی چې دا به یې راتښ کلو سره ویله دا دواړه صحیح دی.

ماندې تشديد وى نو بقدر خلور القومد کول پکار دى اتفاقا لکه دابة او دې نه پس حرس
ساکن وى نو بقدر د دوو القومو مد کول پکار دى اتفاقا لکه مار او يعلمون او دې نه پس
مذکوره بلا حروف نه علاوه حرف وى نو مد نه دى کول پکار صرف په هغه آواز ماندي
اکتف. کول پکار دى کوم چې ددې حروفو د وتلو بقدر وى لکه اياک ، دا خبره په حجاب
کسې وى چې په بسم الله کښې کوم مد وى هغه هم ددې قبيل څخه دې
[۴۰] په خوش آوازي سره قرآن لوستلو ته د الله تعالى غوږ کښېږدول

(۱۹۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «مَا أَذِنَ اللَّهُ لِقِيٍّ وَمَأْذَنَ بَيْنِي وَبَيْنَ النَّفْسِ بِالْقُرْآنِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

لوحه ۱۹۱ ابو هريره رضي الله عنه رواي دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل ﷺ الله تعالى ﷻ چې په
خومره (خوښى سره) د نبى آواز آورى دغه شان د بل هيڅ آواز نه آورى ﷻ هر کله چې هغه
قرآن کریم په خوش آوازي سره وايي ، بخاري مسلم

هل التلاوة: ① تَتَلَوْنِي: أي تَحْمِلُنِي صَوْتُهُ: په خوږ آواز سره ونيولوته وائى په کوم کښې چه غنځنه وى
تسهيلات:

قوله: مَا أَذِنَ:

په دې حديث کښې اولنئى ما نافيه ده اودويمه ما مصدرية ده. "اذن" سمع سره غوږ لگولو
سره اوريدو ته وائى.

"بالقرآن" دې نه خويا هم قرآن کریم مراد دې يا قرآن په معنى د قرأت دې کوم چه مصدر دې
دې نه لوستل مراد دى که قرآن وائى يا د سابقه کتابونو د تيرې شوې زمانې يوني وائى
د الله تعالى قرآن لوه اوريدل: ملاعلى قارى رحمه الله فرمائى چه د نبى د تکبير نه اشاره ملاويرى
چه دې دنه هريونى مراد کيدې شى د حديث مفهوم دادې چه هسې خود هريونى آواز
دهر انسان او بشر د آواز نه خوږ او ښکلي او مزيدار دې مگر چه کله هغه ښى په خوږ آواز
سره يعنى تجويد او ترتيب سره بغیر د تکلف نه د الله تعالى کتاب وائى نو هغه وخت دهغه
آواز د کائنات دهر آواز نه مزيدار او خوږ وى هم دې ته "ما يملئ بشانه" غوږ لگولو سره اورى
دا خوښ گنډى اودا قبلوى سبحانه الله څه لوى شان دې په اعلاء السنن کښې ليکلى دى
چه د قرآن تلاوت په اوچت آواز کښې افضل دې اود عوارض د وجې نه دې په مزه آواز سره وائى

(۱) اخرجه البخارى فى ۲۰۲۳ کتاب فضائل القرآن (باب (رقم ۵۰۲۳) وسلم فى کتاب صلاة المسافرين وقصرها (باب
استحباب تحسين الصوت بالقرآن (رقم ۲۳۲۲) - (۷۹۲) والنسائي فى کتاب الانتاح (باب تزيين القرآن بالصوت (رقم ۱۰۱۸)

”لم یفتن“ لفظ به استغناء باندې حمل کول د لغت په اعتبار سره غلط دی دا لفظ صرف د تغنی نه دې چه د خوږ آواز په معنی کښې دې ملاعلی قاری **بُیِّنَ** فرمائی چه علامه ایزهري **بُیِّنَ** دا لغت غلط گرځولوسره پخپله غلط شوي دې اهل لغت دا د استغناء په معنی کښې استعمالوی ”بِقَالَ رَجُلٍ رَطَبًا تَغْنِيَا اِيْ اسْتِغْنَاءَ بِهَامِنْ النَّاسِ“
قوله: لَمْ يَفْتَنْ:

ه یعنی صحیح مفهوم: بیا ملاعلی قاری **بُیِّنَ** د ”فتن“ معنی داسې لیکي. اې لم یغن صوتمه او لم یجبره، او لم یفتن به عن غیره، او لم یترنمه، او لم یقزن، او لم یغزن، او لم یطلب به عن النفس، او لم یجبره عن الید، فبذہ سبعة معانٍ ماخوذة من فتح الباری استقرجها علی القاری ۵۱. د شارحینودا تصریحات په خپل خانی صحیح دی لیکن که تغنی سره دې طرف ته اشاره کول مقصود وی چه کوم سړې قرآن وائی نو د قرآن په لهجه او طرز کښې دې وائی په دې کښې غنہ ده ادغام دې مد دې او د عری طرز کلام نه جدا خپل یو طرز دې نودا احتمال به یې خایه نه وی مطلب دا چه کوم سړې قرآن د قرآن په طرز او انداز سره اوونه ونیلو بلکه د عری کلام په طرزنی او ونیل هغه زمونږ نه نه دي.

[۲۰۰] ذنبی علیه السلام د صحابی هغه قرآن اوریدل

۲۰۰ (-) [۱۹] وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: «قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهَوَى الْيَتِيمُ: [۱] أَفْرَأَعْلَى؟ قُلْتُ: أَفْرَأَعْلَيْكَ وَعَلَيْكَ أَنْزِلَ [۲] قَالَ: «لِي أَحِبُّ أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي [۳] فَقَرَأَتْ سُورَةُ الْيُسَاءِ حَتَّى أَتَيْتُ إِلَى هَذِهِ آيَةٍ [۴] فَكَيْفَ إِذَا جِئْتَانِي كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولٍ [۵] وَجِئْتَانِي عَلَى هَؤُلَاءِ نَحْمِيدُ [۶] [النساء: ۷] قَالَ: «حَسْبُكَ الْآنَ» [۸] فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ فَإِذَا عَيْنَاهُ تَذْرِيحَانِ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

لوحه ۱ عبد الله ابن مسعود ؓ وايې چې ريو ورځ، رسول الله ﷺ هغه وخت چې په منبر وو ماته وفرمايل [۱] چې زما په مخکي قرآن شريف اوونيلو ما عرض وکړو چې ستا په مخکي زه قرآن شريف اووايم؟ حالانکه قرآن کريم خو په تا نازل شوی دی [۲] نبی کريم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې زه دا خوښوم چې دبل چاڅخه قرآن واورم [۳] ابن مسعود ؓ وايې چې ما سورة نساء شروع کي آن تردی چې دی آيت ته راورسيدم [۴] فَكَيْفَ إِذَا جِئْتَانِي كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولٍ وَجِئْتَانِي عَلَى هَؤُلَاءِ نَحْمِيدُ د قيامت په ورځ به د يهودو وغيره څه حال وی هر کله چې مونږ د هر امت څخه يو گواه راوبلو يعنې د هر امت نبی به په هغه ورځ د خپل امت د افعالو او احوالو گواهی ورکوي [۵] او مونږ تا په دی امت گواه جوړولو سره بولو، [۶] نو نبی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن/باب قول البقری للفقاری حبیب (رقم- ۵۰۵۰) وسلم فی کتاب صلاه المسافرين وقصرها /باب استحباب قراءة القرآن على أهل الفضل. والمتفق فيه. وإن كان الفقاری أفضل من البقره. عليه (رقم- ۲۸۵۰- ۲۸۶۰) وابو داود فی کتاب العلم/باب فی القصص (رقم- ۴۶۶۸) وأحمد فی المسند ۱/ ۳۸۰.

کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایاں کہ جس اوس ودریوہ، خکھہ چہ زہ پہ دی آیت کی مستغرق کیرم، [۸] بیا چہ کله د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم طرف تہ متوجہ شوم نو خہ گورم چہ سترگو خخہ بی اوینکی جاری دی، بخاری مسلم

هل اللغات: ① فالظن: توجه او غور سرہ کنلو تہ وانی ② ثلوقان: د ضرب بضرب نہ دی ائی نذمغان: ژول نہی او د سترگو نہ نہی اوینکی روانی وې

تصحیلات:

بوله: قُلْتُ: أَفَرَأَعْلَيْكَ وَعَلَيْكَ أَنْزَلَ؟

هـ حديث فوالد:

① بہ دې حدیث کنبی اولنې تعلیم داملاؤشو چہ کشرانولہ د مشرانو پہ مخکنبې د آداب لحاظ ساتل پکار دی لکه څنگه چہ حضرت ابن مسعود رضی اللہ عنہم دغه خیال او کړو چہ کله قرآن پخپله پہ نبی کریم ﷺ باندې نازل شوې هم هغه ددې حقدار دې چہ پخپله دې اووانی او نورو تہ دې اوینائی. داهغوی پہ مخکنبې د قرآن اورولو یوسړې څنگه دا جرات کولې شی

② دویم تعلیم دا ملاؤ شو چہ کله کله مشرانولہ پکار دی چہ دکشرانو نه قرآن واوړی پہ دې کنبې دا فائده وی چہ د قرآن معانی او مطالب باندې دغور کولونیه موقع ملاویری

③ دریم تعلیم دا ملاؤ شو چہ کله د قرآن یوه حصہ قاری اووانی او اوریدونکی غواړی چہ اوس دې قاری قرآن و نیل بند کړی نو هغه تہ ونیلی شی چہ هم دومره کافی دې

[۴۴] حضرت ابی بن کعب رضی اللہ عنہ د قرآن اورولو حکم

۴۴- (۱۰) وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لِأَبِي بَنِي كَعْبٍ: [۱] "إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ" [۲] قَالَ: اللَّهُ سَمَّيْنِي لَكَ؟ قَالَ: "نَعَمْ" [۳] قَالَ: وَقَدْ ذُكِرْتُ عِنْدَ رَبِّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: "نَعَمْ" [۴] فَقَدْ رَفَعْتُ عَيْنَاهُ، [۵] وَفِي رِوَايَةٍ: "إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ" نَعْرِيكَ الَّذِينَ كَفَرُوا" [۶] قَالَ: وَبِمَعْنَى؟ قَالَ: "نَعَمْ" قَبْلِي. «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

لوحه ۴۴ انس رضی اللہ عنہ وایی چہ «یو ورځ، رسول الله ﷺ ابی بن کعب رضی اللہ عنہ ته وفرمایاں [۱] چہ الله تعالی ﷻ ماته حکم را کړی دی چہ زه ستا په مخکی قرآن اووايم [۲] حضرت ابی ۴۴ عرض وکړی چہ آیا الله تعالی ﷻ ستا په مخکی زما نوم آخستی دی؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایاں چہ هو، [۳] حضرت ابی اوویل چہ د مخلوقاتو د رب په مخکی زما ذکر وشو؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایاں چہ هو، [۴] د دی اوریدو سره، د حضرت ابی ۴۴ د دواړو سترگو خخه اوینکی بهیدل شروع شو، [۵] په یو بل روایت کی داسی دی چہ نبی کریم صلی الله علیه وسلم ابی رضی اللہ عنہ ته وفرمایاں چہ ماته الله تعالی ﷻ دا حکم

راکری دی چې زه ستا په مخکې سوره لم یکن الذی کفرو اووایم، [۷] حضرت ابی ۱۱ عرض وکړی چې آیا الله تعالی ۱۲ زما نوم آخستی دی؟ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې هو، (دی آوریډو سره) حضرت ابی ۱۳ په ژړا شو، بخاری مسلم
 هل اللغات: ① سَمَانِي: أي دَکُفُّ بِأَنفِي لَكَ: یعنی زما نوم اخستلوسره نه تاته زما ذکر کړې دې ②
 قَدَرَفْتُ: أي جَرَى دَمْعٌ عَيْنِي: د ډیرې خوشحالي نه نهې د سترگو نه اوبنکې اوبهیدلې
 تسهيلات:

قوله: الله سَمَانِي:

په سید القراء سره ۱۴ ابی بن کعب ۱۵ لوه مطلب کول: صحابه کرامو ۱۶ کښې حضرت ابی بن کعب ۱۷ به سید القراء شمیرلې کیدو حضور پاک په هغه باندې د الله تعالی په حکم باندې په خاص توګه قرآن تلاوت کړو لکه چه خصوصی د قرأت سند نی ورکړو د حضرت کعب ۱۸ نوم چونکه الله تعالی خپل خان سره ذکر کړو په دې باندې د ډیرې خوشحالي نه حضرت کعب ۱۹ اوږل او په دې لونی عزت باندې د خوشحالي داسې اظهار کول د ټولو نه زیات مناسب وو

[۲۴] دارالحرب ته د قرآن اوږلو معنا

۲۴- (۱) [۲۳] وَصْنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: [۲۲] «قَتَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنْ يُسَافِرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ [۲۱] وَفِي رِوَايَةٍ لِيُسَلِّمَ: [۲۰] «لَا تُسَافِرُوا بِالْقُرْآنِ [۱۹] إِلَّا إِلَى أَرْضِ لَكُمْ أَنْ يَقَاتِلَ الْعَدُوَّ».

ترجمه ① ابن عمر ۲۰ نه روایت دې چې ② نبی کریم ۲۱ د دښمن د ملک یعنې د دارالحرب، طرف ته د قرآن وړولو سره د سفر کولو څخه منع فرمایلی ده، بخاری مسلم، ③ د اطمینان نشته چې دښمن دا واخلې او بیا د دی بی حرمتی وکې
 حل اللغات: ④ أرض العدو: أي دار الحرب: د دشمن زمکې نه مراد دارالحرب دې
 تسهيلات:

قوله: أَنْ يُسَافِرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ: الغ:

د دارالحرب څخه مراد او د حدیث ۵ حکم معطل، دارالحرب نه مراد هغه علاقمې دی چرته چه جنگ جاری وی یا داسې دارالحرب وی چرته چه مسلمان موجود نه وی که په دارالحرب کښې مسلمانان آباد وی او د قرآن په اوږلو کښې د سپکاوی څه خطره نه وی نو هلته اوږل

(اخرجه البخاری فی کتاب الجهاد والسير / باب السفر بالصالح إلى أرض العدو (رقم: ۲۹۹۰) ومسلم فی کتاب الجهاد / باب النهي أن يسافر بالصحف إلى أرض الكفار إذا خيف وقوعه بأيديهم ۹۲ - (۱۸۶۹) وابوداود فی کتاب القرآن إلى أرض العدو (رقم: ۲۶۱۰) وابن ماجه فی کتاب الجهاد / باب النهي أن يسافر بالقرآن إلى أرض العدو (رقم: ۲۸۷۹) / واحد فی السنن: ۶/۲

جائز دی عساکر اسلام کہ پہ شوکت او دبدبہ کنہی وی نویسا ہم اوپرل جائز دی ذخطری
 پہ صورت کنہی ہم اوپرل حرام نہ دی البتہ مکروه دی
اشکال، دلته یو باریک شان سوال دی چه ذخصوریاک پہ زمانہ کنہی قرآن پہ مکمل توگہ
 باندی لیکلہ شوی موجود نہ وویا دی نهی خہ مطلب دی؟
اشکال جواب، ددی آسان جواب دادی چه هغه وخت چا سره خومره قرآن موجود وو آخرهغه
 خو هم قرآن وو دکوم ذخاړلوچه ممانعت اوکړی شویا ذمستقبل باره کنہی رسول الله ﷺ
 ذپیشنگونی پہ توگہ دا حکم ورکړو

الفصل الثاني

[۲۱۸۸] مهاجرینو غریبا نانو ته زیورې

[۲۱۸۸] - (۱۳) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: «جَلَسْتُ فِي عَصَابَةٍ مِنْ ضُعَفَاءِ الْمُهَاجِرِينَ ۖ وَإِنْ بَعْضُهُمْ
 لَيَسْتَبْزِي بَعْضًا مِنَ الْغُرَى ۖ وَكَأَنَّهُ يُقَرِّأُ عَلَيْنَا إِذْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَامَ عَلَيْنَا ۖ فَتَنَاقَضَ
 رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَكَتَ الْقَارِءُ، فَسَلَّمَ ۖ ثُمَّ قَالَ: "مَا كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ؟" قُلْنَا: كُنَّا نَتَنَجَّمُ
 إِلَى كِتَابِ اللَّهِ.

لوحه ۱ ابو سعيد خدری رضی الله عنہ وايي چې زه د غریبا مهاجرین یعنی اصحاب
 صفه د جماعت په منځ کی ناست وم چې په هغوی کی ځینې د بریند والی په وجه د خپلو
 ملگرو په پناه کی ناست وو او یو سری زمونږ په مخکی قرآن ویلی چې ناسابه نبی کریم
 ﷺ تشریف راوړو او زمونږ سره ودریدلی او ویونکی چې نبی کریم ﷺ ولاړ و لیدلو نو
 چې شو هغه وخت نبی کریم صلی الله علیه وسلم مونږ ته سلام وکړو او ویي وفرمایل
 چې تاسو خلق خه کوی؟ مونږ عرض وکړی چې مونږ کتاب الله آورو

هل اللغات: ① عَصَابَةٌ: أُنْى مَخَافَةٍ، دله، ټولگي، ② ضُعَفَاءُ: کمزوری غریب صحابه کرام رضی الله
 عنهم ③ لَسْتَبْزِي: یعنی چاسره چه په کپړه کمه وه هغه به ذخپل ملگری شاته پټ کیناستلو دي دپاره
 چه دهغه سترسکاره نه شی ④ الْغُرَى: وَالْمَرَادُ الْغُرَى مِثْلُ غُرَى الْغُرَى: مطلب دا چه ذخترد مقاماتونه
 علاوه په بدن باندی کپړه نه وه باقی ټول بدن نی بریند وو

⑤ نَقَالَ: الْحَدِيثُ لِلَّذِي جَعَلَ مِنْ أَهْلِ أَهْلِ أَنْ أَصْرَفْتَنِي مَعَهُمْ ۖ قَالَ: لَقَدْ سَطَنَّا لِيْعْدِلَ
 بَيْنَهُ فِينَا، ثُمَّ قَالَ يَدِي هَكَذَا فَصَلُّوا ۖ وَبَزَزْتُ وَجْهَهُمْ لَهُ فَقَالَ: ⑥ "أَبْشِرُوا يَا مَعْشَرَ صَعَالِكِ
 الْمُهَاجِرِينَ بِالْأَمْرِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۖ تَذْعُلُونَ الْجَنَّةَ قَبْلَ أَغْنِيَاءِ النَّاسِ يَوْمَئِذٍ ۖ وَذَلِكَ خُشْيَاكُمْ سَوَاءٌ
 (نَوَافِلُ أَبَوَادُ).

لوجه [۱] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل چي ٿول تعريفونه هغه الله ﷻ لره دي چي هغه زما په امت کي هغه خلق پيدا کړل [۲] چي د هغوي په باره کي ماته حکم شوي دي چي زه د هغوي سره کينم [۳] راوي وايي چي «د دی فرمايلو سره» نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم زموږ په منځ کي کيناستلو (يعنی د يو خاص سړي په څنگ کي کيناستلو) چي د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ذات اقدس تعلق زموږ ټولو سره يو شان وی، [۴] بيا نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په خپله گوټی مبارکي سره داسي اشاره وکړه (چي حلقه جوړولو سره کيني ټول خلق حلقه (دائرہ) جوړولو سره کيناستل [۵] او د هغوي ټولو مخونه حضور طرف ته شو. د دی څخه روسته نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل [۶] چي اې د مهاجرينو مفلسي ډلي! تاسو ته دي زيری وی د دی خبری چي د قيامت په ورځ به تاسو ته پوره نور حاصل وی [۷] او تاسو به د دولت مند طبقی څخه نيمه ورځ مخکي په جنت کي داخل شي [۸] او دا نيمه ورځ به د پنځو سوو کلونو برابر وی، ابو داؤد

هل القلت: [۹] يعنی حضورياک بالکل په مينځ کيني کيناستلودې ډياره چه د حضورياک تعلق موږ ټولوسره يوشان وی [۱۰] فَتَقَلُّوا: حلقه ښې جوړه کړې وه تاؤ راتاؤ ناست وو [۱۱] وَبَوَّاتُ: اُنِي قَبَّرْتُ: يعنی داسي حلقه تر لوسره کيناستلو چه د ټولو مخونه حضورياک ته ښکاريدل [۱۲] صَالِحِينَ: د مخلوق جمع ده. اُنِي مَخَاطَةُ الْفُقَرَاءِ: غريب فقير مهاجرين مراد دی

تسهيلات:

قوله: "أَنْ أَصْبِرَ نَفْسِي مَعَهُمْ"

په دې کيني د سورت كهف دې آيت طرف ته اشاره ده «وَأَصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَالْعِيسَى يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَنْكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْلَتْ أَلْفَةً عَنْ دُكْرَانًا وَآلِهِمْ هَوْنٌ وَكَانَ أَمْرُهُ لُرُكًا» (سورت كهف الايه ۲۸)

"اغشاء الناس" دې نه صالح مالدار شکر کونکی مراد دی او د فقراء نه فقير صالح او صبر کونکی مراد دی

"نصف يوم" د قيامت نيمه ورځ به د پنځه سوو کالو برابر وی د الله تعالی ارشاد دي «وَأَنْ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ» (سورت حج الايه ۴۷)

ه صابرينو په څاګړينو پالدي، طبيعت، د دې حديث نه معلومه شوه چه د فقيرانو صالحينو او صابرينو درجه به په قيامت کيني د صالحين اوشاګرين مالدارانو نه لويه ده ځکه چه مالداران به دغه وخت د حساب کتاب په ځاني کيني وی اوفقيران به د جنت په مزو کيني وی مالدارانو په دنيا کيني ښه مزي کړی دی او غريبانانويه ورته کتل

[۳۸] په خوب آواز سره د قرآن د لوستلو حکم

۳۸- (۱۳۱) وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : (« زَيَّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ ») . رَوَاهُ أَحْمَدُ ، وَأَبُو دَاوُدَ ، وَابْنُ مَاجَةَ ، وَالدَّارِمِيُّ .

لوحه [۱] براء ابن عازب رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] قرآن ته په خپل آواز سره زینت ورکړی، احمد ابو داود ابن ماجه دارمی.

هل الثقات: [۳] زینوا: د تزئین قرآن نه په خوب آواز سره لوستل مراد دی

تصحیلات:

قوله: زَيَّنُوا الْقُرْآنَ:

ه حدیث په تکریر کښې دوه اقوال:

① یعنی په خپل ښکلی آواز سره قرآن پاک نورهم ښانسته کړنۍ اوڅومره چه کیدې شی آواز ښکلې کړنۍ دې ډېاره چه د قرآن پاک عظمت اودیدبه په ځانۍ پاتې شی او په اوریدونکویاندې ددې اثر اوشی. داسې نه وی چه ښکلې قرآن پاک په خپل خراب آواز کښې داسې پیش کړی چه دخلقو ددې نه نفرت پیدا شی. یویل حدیث کښې دی ان الصوت الحسن یند القرآن حسنًا.

② بعضې علماء کرام فرمائی چه دلته قرآن پاک په خپل مصدری معنی کښې دې کوم چه د قرأت په معنی کښې دې یعنی خپلو آوازونو سره قرأت ښکلې اوکړنۍ معلومه شوه چه قرآن پاک په ښکلې آواز سره لوستل مستحب دی په دې شرط چه د تجوید اوترتیل پوره خیال اوساتلې شی د سندرو صورت نه وی بلکه په لحنو عرب کښې بغیر د تکلف نه وی علماء کرامو لیکلی دی که چرې قاری غواړی چه دهغه آواز دې ښکلې جوړشی نو هغه له پکار دی چه په خپل زړه کښې دالله تعالی ویره پیدا کړی هم په دې وجه بعضې علماء کرامو دلته د حدیث د اکلام الله منلې دې یعنی زینوا القرآن باصواتکم اصل کښې داسې دې زینواصواتکم بالقرآن.

[۳۹] د قرآن پاک هیرو نکی ډېاره وعید

۳۹- (۱۳۲) وَعَنِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : (« مَا مِنْ أَمْرٍ يُقْرَأُ الْقُرْآنَ لَهُ إِلَّا لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحَدًا ») . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ، وَالدَّارِمِيُّ .

(۱) اخرجه ابو داود فی کتاب الصلاة باب استحباب الترتیل فی القراءة (رقم- ۱۶۸۸) والنسائی کتاب الافتتاح باب ترتیل القرآن بالصوت (رقم- ۱۰۱۵) وابن ماجه فی کتاب إقامه الصلاة باب فی حسن الصوت بالقرآن (رقم- ۱۳۶۲) واحمد فی

المسند: ۴/۲۸۵

(۲) اخرجه ابو داود فی کتاب الصلاة باب التشدید فی حسن حفظ القرآن ثم نسیه (رقم- ۱۶۷۶) واحمد فی المسند: ۵/۲۸۴

ترجمہ [۱] سعد ابن عبادہ رضی اللہ عنہ واپس چي رسول اللہ ﷺ فرمايل [۲] کوم سري چي قرآن د ويولو څخه روسته هير کړي [۳] هغه به د قيامت په ورځ د الله ﷻ سره په داسي حال کي ملاقات وکي چي د هغه لاس به پمن وي يعني د جزام بيماري به ورته لگيدلي وي. بوداود دارمي

هل اللغات: ① أُلْجِمَ: جُزِمَ يو مرض دي چه اندامونه ورسره رجيري

تسهيلات:

قوله: يَسَاءُ:

ه حديث په مفهوم کښي قوي وړوال:

① د احنافو په نيز د دي نسيان نه مراد دادې چه په قرآن پاك کښي په کتلو سره هم نه شي لوستلې

② د شوافع په نيز د دي مطلب دادې چه اول هغه ته يادوو بياترې هير شو اوس په يادسره نه شي لوستلې

③ ياد د دي کلام مطلب دادې چه په دي باندې عمل نه کوي که قرآن ورته ياد وي او که هيري

[۲۲۰] د دي ورځو څخه په کم وخت کښي د قرآن پاک د ختمولو مسئله

۳۳۰- (۱۵۱) [۱] وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «لَمْ يُقَفَّهْ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ» [رواهُ الترمذي، وأبو داود، والدارمي].

ترجمه [۱] عبد الله ابن عمرو رضی اللہ عنہ روي دي چي رسول الله ﷺ فرمايل [۲] کوم سري چي د دريو شپو څخه کم کي قرآن اوونيلو (يعني ختم يي کي) هغه په قرآن ښه پوهه نه شو، ترمذي ابوداود دارمي

هل اللغات: ① لَمْ يُقَفَّهْ: أَي: لَمْ يُقَفَّهْ: پوره پوهه ورته نه حاصليرې

تسهيلات:

قوله: لَمْ يُقَفَّهْ:

ه حديث په مفهوم کښي هوه اقوال:

① يعني چه د دريو ورځونه په کم وخت کښي قرآن ختم کړو نو داسي په قرآن باندې پوهه نه شو بعضي مخکيني عالمانو د حديث ظاهرته کتلو باندې عمل کوي او د دريو ورځونه په کمه موده کښي به ئي کله د قرآن ختم نه کولو بلکه دا به ئي مکروه گنرل.

۱) اخرجه ابوداود في كتاب الصلاه باب تحزيب القرآن (رقم- ۱۳۹۸) وابن ماجه كتاب إقامة الصلاة باب في حسن الصوت بالقرآن (رقم- ۱۳۳۷) واحده في السند: ۱۶۸/۴

① علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی کہ کوم سری چہ دَ دریو ورخونہ بہ کمہ مودہ کنبی دَ قرآن ختم اوکرو هغه دَ قرآن پہ ظاہری معنی باندی خو پوهہ شو لیکن دَ قرآن دَ حقائق اودقائق نہ محروم پاتی شو او دَ حقائق اودقائق نفی خودہ لیکن دَ ثواب نفی نشته دی ثواب بہ پہ ہر صورت کنبی ملاویری

② **ہواوہ قولینو پہ میٹھ کنبی معاکمہ** بعضی علما دَ محاکمہ صورت پیدا کولوسرہ فرمانیلی دی چہ کوم خلق ماہرین فی القرآن دی دا حکم دَ هغوی دَ پارہ نہ دی بلکه دا حکم دَ غیر ماہرینو دَ پارہ دی خکہ چہ ماہرینو کنبی بہ بعضی پہ یوہ شپہ کنبی قرآن مکمل ختم کولو او بعضی بہ پہ یوہ شپہ او یوہ ورخ کنبی ختم کولو بلکه نن نی ہم وانی الکاشف ۳۴۰/۴.

③ **دَ قرآن پہ ختولو کنبی دَ معایر معمول** صحابہ کرام رضی اللہ عنہم نہ بہ اکثر اوہ ورخو کنبی مکمل قرآن ونیلو او دی تہ بہ نی ختم الاحزاب ونیلو

دَ قرآن مجید دَ منزلونو تفصیل:

چونکہ قرآن نن ہم پہ اوہ منزلونو باندی مشتمل دی یومنزل بہ پہ یوہ ورخ کنبی کیدلو دَ غہ اوہ منزلونو طرف تہ اشارہ "فی یثوقی" کنبی دہ دَ دی حروف رومہی حرف دَ سورت دَ نوم حرف دی مثلاً فاء نہ دَ فاتحہ طرف تہ اشارہ دہ دا اولنی منزل دی ماء سرہ ماندہ طرف تہ اشارہ دہ دا دویم منزل دی یاء سرہ دَ سورت یونس طرف تہ اشارہ دہ دا دریم منزل دی باء سرہ سورت بنی اسرائیل طرف تہ اشارہ دہ دا خلورم منزل دی شین سرہ دَ شعراء طرف تہ اشارہ دہ دا پنخم منزل دی شپہم منزل دَ سورة الصفہ سرہ دی نہ چہ سورت ص سرہ پہ سورت ص کنبی والقرآن ذی الذکر دی او قاف پہ دی کنبی والقرآن المجید نہ سورت قاف طرف تہ اشارہ دہ کوم چہ اووم منزل دی او "فی یثوقی" اووم حرف دی

④ **دَ مسلمان دَ پارہ دَ ختم القرآن موہہ** دلته پہ دی خبرہ باندی ہم خان پوهہ کول پکاری دی چہ دَ یومسلمان پہ ذمہ باندی پہ خومرہ مودہ کنبی قرآن مکمل ونیل ضروری دی؟

① امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ او اسحاق بن راہویہ رحمۃ اللہ علیہ مذهب دادی چہ کم نہ کم خلویبنت ورخو کنبی یوخل مکمل قرآن ونیل ضروری دی پہ دی مسلک باندی ہیخ یو وزنی دلیل نشته دی امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ ہم دَ دی تردید کری دی.

② ذامام بخاری رحمۃ اللہ علیہ رجحان دی طرف تہ دی چہ پہ دی کنبی خہ حدنشته دی

③ فتاوی عالمگیری کنبی لیکلی دی چہ حافظ لہ پکاری دی چہ پہ خلویبنتو ورخو کنبی حافظ ہم یوخل ختم اوکری

④ بل دا نی ہم لیکلی دی چہ کوم سری پہ یو کال کنبی دَ قرآن ختم اوکری نو هغه بہ ہاجر للقرآن نہ شی گنہلہ یعنی هغه دَ قرآن حق اداکرو گنی نہ نی دی اداکری.

[۲۲۲] (د مجاهر بالقرآن او مسر بالقرآن مثال

۲۲۲- (۱۶) عَنْ عُثْمَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۱) «الْجَاهِرُ بِالْقُرْآنِ كَالْجَاهِرِ بِالْصَّدَقَةِ» (۲) وَالنَّيْمُ بِالْقُرْآنِ كَالنَّيْمِ بِالْصَّدَقَةِ» (۳). رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالنَّسَائِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

ترجمہ: عقبہ ابن عامر رضی اللہ عنہما راوی دی چې رسول اللہ ﷺ وفرماییل (۱) په اوچت آواز سره قرآن ویونکی سړی د ظاهری صدقی ورکونکی په شان دی (۲) او په قلاز آواز سره ویونکی په پټه د صدقه ورکونکی په شان دی، (۳) ترمذی ابوداؤد نسائی، او امام ترمذی رحمہمہم فرمایي چې دا حدیث حسن غریب دی.

هل الغفات: (۱) الجاهر: أي العلن: به بشاره اعلانيه طور باندې صدقه ورکونکی ته وانی، (۲) النيم: أي الخفي: به پټه باندې تلاوت کونکې یا صدقه ورکونکې،

تسهيلات:

قوله: كَالْجَاهِرِ بِالْصَّدَقَةِ:

په جهر بالقرآن او اخفاء به کښې د روایاتو تطبیق: په پټه باندې صدقه کول په بشاره صدقه ورکولونه افضل دی. ددې حدیث مطلب دا شو چه د قرآن په مزه ونیل جهراً ونیلو نه غوره دی علامه طیبی رحمه الله فرمائی د کوم خلاصه چه داده چه په مزه قرآن ونیلو فضیلت کښې هم احادیث شته او ظاهری جهر سره ونیلو فضیلت کښې هم احادیث شته لهذا په دواړو کښې تطبیق داسې دې چه د کوم سړی د ریاکارنی خطره وی د هغه د پاره په مزه ونیل غوره دی او چاته چه د ریاکارنی خطره وی د هغه د پاره په جهر سره ونیل افضل دی په دې شرط چه هغه ته د تکلیف رسیدو خطره نه وی. دویمه توجه داده چه اصل او په بنیادی توگه باندې هم جهر افضل دي لکه چه اول لیکلې شوی دی لیکن دعوارض د وجې نه په مزه ونیل افضل کیږي (الکشاف ۱/۳۲۱)

[۲۲۳] (د قرآن د معرعاتو څخه د ځان نه ساتونکی دېار وعید

۲۲۳- (۱۷) وَعَنْ صُهَيْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۱) «مَنْ أَمَّنَ بِالْقُرْآنِ مِنْ اسْتَحْلَ خَمَارَةٍ» (۲). رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ بِإِسْنَادٍ بِالْقَوِيِّ.

ترجمہ: حضرت صهیب رضی اللہ عنہما راوی دی چې رسول اللہ ﷺ وفرماییل (۱) هغه سړی په قرآن

(۱) اخرجه ابوداؤد فی کتاب الصلاة / باب فی رفع الصوت بالقراءة فی صلاة الليل (رقم- ۱۳۳۳) و الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب (رقم- ۲۹۱۹) و النسائی فی کتاب الزکاة / باب السير بالصدقة (رقم- ۲۵۶۱) و احمد فی المستدرک: ۱۵۱/۴

(۲) اخرجه الترمذی فی کتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب (رقم- ۲۹۱۸)

ایمان رانه وری چې د دی حرام یې حلال وگنول، [۳] امام ترمذی رحمه الله دا روایت نقل کړی دی او ویلی یې دی چې د دی روایت اسناد قوی نه دی

هل الثقات: ① **استقل:** حلال نه او گنول، ② **فخارمة:** د غم جمع ده، په معنی د حرام سره **هرویی مختصر تعریف:** د راوی نوم صهیب د پلار نوم سنان د مور نوم سلمی بنت قعید وو د دوی اصلی وطن یو کلي وو کوم چه د موصل سره د دجلې په غاړه یا په الجزائر کښې واقع وو د دوی پلار او تره د کسری د طرفه د ابله عامل وو کله چه رومی فوجیانو په ابله باندې حمله او کړه نو صهیب نه هم په قید کښې راوستل د دې چاته هم علم نه وو ③

بنو کلب دې واخستل او د هغوی نه عبدالله بن امجدعان واخستل او آزاد نه کړل ④، داسلم د تحقیق دپاره راغلو عمار رحمه الله هم ورسره ملاؤ شو بیا دواړه د نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او مسلمانان شو، صهیب رحمه الله په مکه کښې د بل وطن وو څوک یې راو مددگار نه نه وو د دې وجې دوی ته په مکه کښې ډیر تکلیفونه رسولې شوی وو ⑤، **هېڅ:** کله چه دوی د هجرت اراده او کړه نو مشرکانو دې منع کړل نو دې فرمائیل چه مال دولت مې واخلي خو ما پرېږدئ مشرکانو قبول کړل په دې باندې نبی کریم ﷺ خوشحالی اظهار او کړو او د قرآن کریم دا آیاتونه نازل شو ((ومن الناس من بهی نفعه ابتغاء مرهات الله. الخ)) دوی د تیراندازئ ماهر وو په غزاگانو کښې به د نبی کریم ﷺ یوځانې وو د حضرت عمر رحمه الله د جنازې مونځ هم دوی د حضرت عمر رحمه الله د وصیت مطابق کړې وو او حضرت عمر رحمه الله هم فرمائیلې وو چه تر څو پورې زما نه پس اهل شوری د خلیفه فیصله نه وی کړې نو تر هغه وخته پورې حضرت صهیب رحمه الله خلیفه جوړه کړی ددې وجې دوی هم درې ورځې د امامت فرض ادا کړی دی ⑥

مرویات: د دوی نه ۳۰ روایات منقول دی درې په مسلم کښې دی او په بخاری کښې یوهم نشته ۷۲ کال په عمر کښې هم په مدینه منوره کښې وفات شو او په بقیع کښې دفن شوی

تسمیلات:

قوله: مَا أَقْبَلَ بِالْقُرْآنِ مِنْ اسْتَقْلَ فَخَارَمَ

ه عدم ایمان په مفهوم کښې هوه اقوال:

① مطلب دادې چې الله ﷻ خپل کتاب کښې کوم خیز حرام کړې دې که یو کس هغې لره حلال او گنتری نو هغه بالکل کافر شو هر کله چې دې کافر شو نو بیا دده په قرآن پاک باندې دایمان هېڅ فائده نشته دې

(۱) اسد الغابہ (۱۴ تذکره عمارین یاسر) (۲) طبقات ابن سعد (۱۶۲/۳) -

(۳) مستدرک (۳۹۸/۳) - (۴) تهذیب الکمال (۵) اسد الغابہ (۳۳/۳) -

(۶) رواه البخاری فی المغازی باب مرض النبی صلی الله علیه وسلم رقم ۴۱۰۳، بونس فی الجنائز رقم ۱۸۲۱، وجه فی الجنائز رقم ۱۶۱۸، حرم باقی سند البکترین رقم ۱۲۶۴۳، و می فی الشفاعة رقم ۸۷

⑦ ددي مطلب دادې چې هغه کس په قرآن پاک باندې کامل ایمان نه راوړي کوم چې هغه خیزونو سره د حلال خیزونو په شان معامله کوي کوم چې الله جل و علاه حرام کړی دی یعنې هغه قرآن کښې د مذکوره حرام او ممنوع خیزونو ارتکاب کوي

[۳۰۰] قرآن پاک واصله لوستل

۳۰۰- (۱۸۱) وَعَنِ الْبَيْهَقِيِّ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ مَعْلُوكٍ ⑦ أَنَّهُ «سَأَلَ أَمْرُسَلَمَةَ عَنْ قِرَاءَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ⑧ فَأَذَاهُ ⑨ ثَلَاثُ قِرَاءَةٍ مُفْتَرَّةٍ حَرْفًا ⑩». رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالتَّيَمِيُّ.

لوحه ⑦ ليث ابن سعد راجعه د ابن ابی مليکه رحمه الله د ابن ابی معلقه د علي بن مملک رحمه الله په باره کې روایت کوي ⑦ چې هغه د ام المؤمنین بی بی ام سلمه رضي الله عنها د نبی کریم ﷺ د قرائت په باره کې پوښتنه وکړه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم په قرآن کریم څرنگه ویلي ⑧ نو بی بی ام سلمه رضي الله عنها د نبی کریم صلی الله علیه وسلم قرائت په واضح طور سره او یو یو حرف کولو سره بیان کړی، ترمذی ابو داود د انساني هل الکلمات: ① ثَلَاثُ ② أَيْ: ثَلَاثُ ③ صَفَتِ او بیان نه کولو، ④ مُفْتَرَّةٌ ⑤ أَيْ: مَبْنِيَّةٌ په واضع طور سره، ⑥ حَرْفًا ⑦ اَی: یو یو حرف (لکه چه حروف نه شمیرلې کیدې شو، ددې نه مراد په ترتیل او تجوید سره قرآن لوستل دی.

تسهيلات:

لوحه: فَأَذَاهُ ⑨ ثَلَاثُ قِرَاءَةٍ مُفْتَرَّةٍ حَرْفًا ⑩
د مذکوره جملې په ملبوم کښې دوه اقوال،

① مطلب دادې چې سرور کائنات ﷺ به قرآن پاک د شان و نیلو چې که د سرور کائنات د قرات حروف به چا شمیرل غوښتل نو دا ممکن وو ځکه چې سرور کائنات ﷺ په ښه په ترتیل او تجوید سره قرآن پاک لوستلو

② علامه طیبی رحمه الله فرماني چې د ام سلمه رضي الله عنها باره کښې منقول الفاظ دواړه احتمال لري يا خو هغوی د سرور کائنات ﷺ د قرات کیفیت په الفاظو کښې بیان کړو يا دا چې هغوی قرآن کریم هم هغه شان اولوستلو او واورولو څنگه چې به حضرت رسول کریم ﷺ لوستلو

په تجوید سره قرآن لوستلو اهمیت، د حضرت ابن عباس ؓ په باره کښې منقول دی چې هغوی به فرمانیل چې بغیر د ترتیل نه ټول قرآن و نیلو نه صرف یو سورة په ترتیل سره و نیل زما په نزد زیات محبوب او ښه دی

① اخرجه ابو داود في كتاب الصلاة باب استحباب الترتيل في القراءة (رقم- ۱۵۶۶) والترمذي في كتاب فضائل القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء كيف كانت قراءة النبي صلى الله عليه وسلم (رقم- ۲۹۲۳) والسناني في كتاب التطبيق باب التطبيق (رقم- ۱۰۳۲)

[۳۰۵] د نبی کریم ﷺ د قرات انداز

۳۰۵- (۱) (۱۹) عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ [۱] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقْرَأُ قِرَاءَةً [۲] يَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، ثُمَّ يَقِفُ، [۳] ثُمَّ يَقُولُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ، ثُمَّ يَقِفُ» [۴].
رواه الترمذی. وقال ليس إسناده بمجتبى [۵] لأن الثبوت روى هذا الحديث عن ابن أبي مليكة عن يعقوب بن مزيار عن أم سلمة [۶] وحديث الثبوت أصح.

ترجمه [۱] ابن جریج رضی اللہ عنہ د ابن ابی ملیکہ رضی اللہ عنہا څخه او هغه د بی بی ام سلمه رضی اللہ عنہا څخه نقل کوی [۲] چې د نبی کریم ﷺ قرائت به جدا جدا وو [۳] الحمد لله رب العالمین به یې او ویل بیا به ودریدی [۴] بیا به یې چې الرحمن الرحیم وویلی نو دریدی به، [۵] امام ترمذی رضی اللہ عنہ دا روایت کړی دی او ویلی دی چې د دی سند متصل نه دی [۶] ځکه چې د دی (اصل) سلسله سند دا دی چې ابن ابی ملیکه د یعلی ابن مملک څخه او هغه نقل کړی دی د بی بی ام سلمه رضی اللہ عنہا څخه (خرنگه چې د دی څخه مخکې د حدیث سلسله سند دی) [۷] او د حضرت لیث حدیث (چې مخکې تیر شو) زیات صحیح دی.

هل الثقات: ① مقلد: دا د تقطیع نه دي، کټ کولو ته وانی، مراد ترې نه وقف کول دی په هر آیت باندې. ② یقف: وقف به نې کولو. (یعنی ساه به نې اخستله، بیا به نې بل آیت شروع کولی).

تنبیلات:

لوله: وقال ليس إسناده بمجتبى

حديث هدمه ح: ځنې علماء کرامو لیکلی دی چې دا حدیث پاک قابل استدلال نه دي اهل بلاغت دا روایت نه قبلوی ځکه چې د قاعدې مطابق وقف تام مالک يوم الدين باندې دي په دي وجه امام ترمذی رحمه الله فرمائی چې دي باره کښې زیات صحیح حدیث د حضرت لیث رضی الله عنه روایت دي.

الفصل الثالث

[۳۰۶] په قرآن باندې د عمل نه کولو وعید

۳۰۶- (۱) (۲۰) عَنْ جَابِرٍ قَالَ: «خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَنَحْنُ نَقْرَأُ الْقُرْآنَ [۱] وَهَذَا الْأَعْرَابِيُّ وَالْأَعْمِيُّ [۲] فَقَالَ اقْرَءُوا كُلُّ حَسَنٍ [۳] وَسَيِّئٍ وَأَقْوَامٌ يَقْعُونَهُ كَمَا يَقْرَأُ الْقِدْرُ [۴] يَتَجَلَّوْنَهُ وَلَا يَتَأَجَّلُونَهُ» (رواه أبو داود، والبيهقي في شعب الإيمان).

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الحروف والقراءات (رقم- ۴۰۰۱) والترمذي في كتاب القراءات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب في فاتحة الكتاب (رقم- ۲۹۲۶) واحمد في المسند: ۳۰۲/۱
(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الصلاة ما يجرى الی الأعمی من القراءة (رقم- ۸۳۰۰) واحمد في المسند: ۱۵۵/۳ والبيهقي في شعب الإيمان ۵۳۸/۲ حديث رقم: ۲۶۴۶

لوجه [۱] جابر رضی اللہ عنہ وایي چې (يو ورځ) رسول الله ﷺ زمونږ منځ ته تشريف راوړی [۲] کله چې مونږ قرآن کریم ولی [۳] په مونږ کی کلیوال او عجمی خلق هم وو، [۴] نبی کریم صلی الله علیه وسلم مونږ ته وفرمایيل چې وایي په تاسو کی هر سری یې ښه وایي [۵] یاد لری چه یو داسی خلق پیدا کیدونکی دی چې د هغه افراد به قرآن کریم داسی سیده کوی څونګه چې تیر سیده کولی شی [۶] او د هغه بدله به زر (په دنیا) کی حاصلول غواړی او د آخرت پاره به هیڅ نه پریږدی، ابو داؤد بیهقي.

هل اللغات: ① الأعرابي: أي: البدوي، كلى وال، باندیوچی، ② الأغنياء: أي: غير العرب: چه عربی نه وی هغه ته عجمی وائی لكه فارسی، رومی، حبشی وغيره. ③ فكل حن: أي: فكل واحد من قريظة حن: یعنی په تاسو کښې د هر یو قرات ښانسته دې ثواب به پرې ملاوړی ④ بقام القدر: قرح غشی ته وائی. «د قرآن سیدها کولو نه مطلب دا چه أي تاليفون فی عمل القراءة: یعنی د قرآن په خوش آوازی او ترتیل کښې به مبالغه کوی خو دا به د ریاء او شهرت دپاره وی ⑤ يتعلمونه: أي: توتله فی الدنیا: دوی به جلتي کوی ددې قرآن (یعنی د قرآن د لوستلو عوض به په دنیا کښې حاصلول غواړی. ⑥ لا يتعلمونه: يطلب الأجر فی القلبي: باقی پاتې کیدو ته به نې نه پریږدی یعنی دا به نه غواړی چه په آخرت کښې دې زمونږ دپاره ذخیره شی چه ثواب راته ملاو شی

تسهيلات: قوله: والأغنياء:

ه جمعی ه لفظ وضاحت او حدیث ۶۰: ۴۰: د عربوپه مقابله کښې ټول غیر عرب عجمیان دی الاعرابی: د اعراب طرف ته منسوب دې او اعراب کلی والوته وائی د حضرت جابر رضی اللہ عنہ مطلب دادې چه په کوم مجلس کښې صحابه کرام رضی اللہ عنہم ناست وو هلته مونږ سره څه کلی وال اوڅه غیر عرب وو چه په ټولو قواعدوسره نی قرآن نه شولوستلې خوددې باوجود رسول اکرم ﷺ او فرمائیل تاسو ټول نی لولنی ستاسو ټولو قرات ښکلې دې ځکه چه غرض خو آخرت دې تاسو سره ددې چه په قرات کښې خپلو ژبو او خپلو آوازونو سره ښکلې نه دې کړې خو په دې کښې ستاسو هیڅ نقصان نشته دې تاسو نه پس به څه خلق راځی چه دهغوی کسان به قرآن داسې نیغولوسره لولی څنګه چه غشی نیغولې شی ددې تفصیل دادې چه خپل آوازونه او قرآنی کلمات په مختلفو قراتونوسره ښانسته کړنی او د مخارج ادائیګنی کښې ښه محنت او زیات تکلف کوی لیکن دهغوی دا کوشش به د آخرت دپاره نه وی بلکه ټول کوشش به نی د خپل شهرت، خپل، عزت فخر او مباهات اودنیاته دخودلواو اورولو دپاره وی ددې نه علاوه به د سر نه واخله ترخپوړې په کبر او غرور کښې د ووب وی دغه ټولو نقصاناتوسره سره هغه خلق معاوضه هم اخلی چنانچه نن صباپاکستان کښې لونی لونی خطیبان هم دې طرف ته راځی افسوس په دې خبره دې چه کوم علماء د یونسد طرف ته منسوب کیدوسره هم د تقریر کولونه وړاندې معاوضه

مقرر کوی او هغه هم پنځلس زره که ددې نه کمه وی نو لس زره گنی دتولونه کمه شپږه زره ده دې نه کمه نشته دې هم دغه شان لفاظی کونکی او آخرت هیرونکی باره کښې حضور پاک فرمائیلی یتعجلونه ولا یتأجلونه یعنی زر زریه د ثواب معاوضه اخلی او خوری به نی اود آخرت د ثواب به هډوخیال نه کوی (حَبِیرُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ذَلِكَ هُوَ الْمُخْتَارُ الْمُبِينُ ۵)

[۳۰۷] د عربو په لهجه سره د قرآن لوستلو حکم

۳۰۷- (۱) [۳۱] وَعَنْ حَذِيقَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «اقْرَءُوا الْقُرْآنَ بِالْعَرَبِ وَالْأَصَوَاتِ» (۳) وَلَيْتَكُمْ وَتُحُونَ أَهْلَ الْعِشْقِ وَتُحُونَ أَهْلَ الْكِتَابَيْنِ (۴) وَسَيَبِيْهُ يَبْعِي قَوْمٌ يَرْجِعُونَ بِالْقُرْآنِ تَرْجِمَةَ النَّصَارَى وَالنَّوْصَرِ (۵) لَا يُجَاوِزُ حَتَّى جَاهِرَهُمْ (۶) مَقْنُونَةٌ قُلُوبُهُمْ (۷) وَقُلُوبُ الَّذِينَ يَجْعَلُهُمْ شَاهِدًا» (۸) رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الرِّجَالِ بِوَرَزِينٍ فِي كِتَابِهِ.

نورجه [۱] حضرت حذیفه رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل [۲] «اقْرَءُوا الْقُرْآنَ بِالْعَرَبِ» اهل عرب پشان او د هغوی د آوازونو مطابق وایي [۳] د اهل عشق او اهل کتابو د طریقې مطابق ویلو څخه ځان ساتي [۴] زما څخه روسته به یو جماعت پیدا شی چې د هغوی افراد به د ساز او نوحی پشان قرآن وایي [۵] د هغوی حال به دا وی چې قرآن به د هغوی د خلق څخه مخې ته نه ځي (یعنی د هغوی ویل به قبول نه وي) [۶] دهغوی زړونه په فتنه کښې واقع شوی وي [۷] او د هغوی قرائت آوریږدو سره د خوشحالیدونکو زړونه به په فتنه کی مبتلا شی، بیهقي زرین

هل اللغات: ① لحون العرب: د عربو لهجه، ② أصواتها: په آواز د عربو، ③ أهل العشق: اهل اللغات: عشقان او فاسقان خلق، ④ أهل الكتابين: أي: أرباب الكفر من اليهود والنصارى: اهل كتاب نه مراد يهود او نصاری دی ⑤ يرجعون: أي: يرددون: الترجمة في القرآن تزيد القلوب كراهة النصارى، قرآن داسې اړولو راپولو سره لوستل لکه څنگه چه نصاری خپل کتاب لولی ⑥ النساء: سندرې، شاعری، ⑦ التور: دا د نساخه نه دي، ویر یعنی په مری باندې جرا کولو ته وانی ⑧ لا تجاوز: تجاوز نه کوی، نه ځي، ⑨ حناجرهم: د خلق یعنی مری نه، (وهو كناية عن عدم القول: یعنی نه به قبلېږي، ⑩ مقنونة: أي: مثقل بمثل الدنيا ونحوه: دوی به په فتنه کښې به اخته وی، یعنی یوځایه دوی دنیا غواړی بل داچه خلق به ددوی تعریف کوی او په دوی به ښه لگي، ⑪ شاهدا: حالت دهغوی

تسهيلات:

قوله: بِالْعَرَبِ:

ه لعون العرب هغه مراد ده د عربو لهجه او د لوستلو طريقه مراد ده عرب خلق بغير د څه تكليف او تكلف نه بغير د حذر په انداز كښې قرآن لوستلو سره پخپله هم فائده حاصلوی او

نور خلق هم تري فائده او چنوي داهل عشق او اهل كتاب طريقه داده چه خنكه شب عران غزلي واني محفل لگوي آواز جور و لوسره سر او خوش آوازي سره اود موسيقي اوراگ په انداز كيني لوستل كوي تاسود هغوي په شان قرآن مه لولني دهغوي زړونه په فتنو كيني دوب پراته دي اودنياد هغوي په زړه او دماغو باندې مسلط ده اود هغوي هغه صفت كونكي به هم هغوي سره په فتنه كيني راگيروي چه دهغه غافل قاريانو قراحت خوښوي

[۳۸۸] قرآن په ترتيل سره د ليلو حكم

۳۸۸- (۱) [۲۴۱] وَعَنِ ابْنِ عَازِبٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: [۲] «حَيْثُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ [۳] فَإِنَّ الصَّوْتِ الْحَسَنَ يُزِيدُ الْقُرْآنَ حُسْنًا». (رواه الدارمي).

توجه ۱ براء ابن عازب رضی اللہ عنہ روای دی چې ما د رسول الله ﷺ څخه واوریدل [۲] چې قرآن په خپل ښه آواز (یعنی په ترتیل او خوش آوازی سره وایي) [۳] ځکه چې ښه آواز د قرآن حسن زیاتوی، دارمی.

هل اللغات: ① حَيَّنُوا: أي زَيَّنُوا: ښائسته کړئ (په ترتیل او تجوید سره) ② الصَّوْتِ الْحَسَنَ: ښائسته آواز

تسهيلات:

قوله: حَيَّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ:

د مذکورہ جملې په مفهوم کې دوه اقوال:

① دا په قلب باندې محمول دی چې خپل آواز د قرآن په ذریعہ مزین کړئ او ځینی روایاتو کښې هم داسې دی

② دا په خپله ظاهري معنی باندې محمول دی ځکه چې قرآن په ښه لحن کښې ونييل حسن لره زیاتوی خو په دې شرط چې په دې کښې د سنډرې یا د موسيقي د قواعدو رعایت نه وي شوي یعنی تکلف نه کار نه وي اخستې شوي

[۳۸۹] د قرآن په تلاوت کښې د ویرې اثر ښکاره کیدو فضیلت

۳۸۹- (۱) [۲۴۲] وَعَنْ طَاوُسٍ مَرْسَلًا قَالَ: «سَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] أَيْ النَّبِيَّ أَحْسَنَ صَوْتًا لِلْقُرْآنِ وَأَحْسَنَ قِرَاءَةً [۲] قَالَ: (مَنْ إِذَا سَمِعْتَهُ يقرأُ أَرَبَتْ أَنَّهُ يَخْشَى اللَّهَ» [۳] قَالَ طَاوُسٌ: وَكَانَ طَلَّقَ كَذَلِكَ رَوَاهُ الدَّارِمِيُّ.

توجه ۱ طاوس رضی اللہ عنہ په طریق ارسال نقل کوي چې د نبی کریم ﷺ څخه پوښتنه وشوه چې د قرآن ویولو په سلسله کې د آواز د لحاظه کوم سړی د ټولو څخه بهتر دی؟ او په ویلو کې هم (یعنی د ترتیل او د ادائیګي او) د الفاظو د لحاظه کوم سړی د ټولو څخه بهتر

② وَتَفْهُؤْهُ: خوش آوازی سره نهی وایی: ① تَدَبَّرُوا: غور او فکر کوی، ③ لَا تَجْلُوا: ای: تَوَاتَه فی النِّمَاءِ جلّتی مه کوی یعنی د قرآن د لوستلو عوض په دنیا کښې حاصلول مه غواړی

تسهيلات

قوله: لَا تَتَوَسَّدُوا:

ای قرآن پاک لوستونکو! قرآن تکیه مه جوړوونی چه په دې باندې سر کېږدنی اوده شنی ی سلاستوسره په دې آرام او کرښی

ه تَوَسَّدَ الْقُرْآنَ حُكْم: علامه ابن حجر رحمته الله علیه لیکي چه په قرآن باندې ډډه لگولوسره کیناستل ی سلاستل ددې طرف ته خپې کول په دې باندې څه خیز کيخودل ددې طرف ته شا کول دا دخپل لاندې کول اودا په زمکه باندې غورزول دا ټول څیزونه حرام دی شن صبا عام عرب د قرآن په احترام کښې کوتاهی کوی حالانکه حضور پاک د تورات د نسخې احترام کړې دې چنانچه ابوداؤد جلد دوم کتاب الحدود باب رجم اليهودین ص ۲۵۵ باندې د حضرت ابن عمر رضی الله عنهما روایت کښې دی چه حضور پاک تورات په زمکه باندې کينخودو بلکه د لاندې نه نی تکیه اوچته کړه په هغې باندې تورات کيخودو. د حدیث عربی متن داسې دې: ثم قال التَّوَسُّدُ بِالتَّوَرِاقَاتِ یُجَاهُ فَرْعِ الْوَسَادَةِ مِنْ تَحْتِهِ وَوَضَعَ التَّوَرِاقَ عَلَيْهَا وَفِي رِوَايَةٍ وَوَضَعَ الْوَسَادَةَ تَعْظُمُ الْكِتَابُ اللَّهُ وَقَالَ امْنْتُ بِكَ وَبِمَنْ اَنْزَلَكَ ص ۲۵۵

قوله: حَقِّ تِلَاوَتِهِ:

ه قرآن د تلاوت حق: یعنی څنگه چه ددې د تلاوت حق دې د قرآن پاک د تلاوت حق دادې چه ددې د حروفو تصحیح او کرښی په دمه دمه اولوستلې شی ددې الفاظوسره سره په معانی او تفسیر باندې هم ځان پوهه کړی

قوله: وَأَتْلُوهُ:

ه قرآن پاک د عام کوټو هراړخ: ددې نه معلومه شوه چه قرآن پاک عام کول د علماؤ او مدرسو کار دې: وافشوه: دافشانه دعام کولوپه معنی کښې دې شارحینو د حدیث لیکلی دی چه د درس اوتدریس او تعلیم او تعلم په ذریعه د قرآن پاک عام کول مراد دی ښکاره خبره ده چه دا کار د قرآن عظیم مکاتب یا مدارس یا لونی علماؤ په مواعظ او مجالس کښې کیدې شی لهذا په مسلمانانو باندې لازم دی چه هغوی دې د قرآن کریم مکاتب او ددې درسونه عام کړی د ناظره ترجمه او حفظ او تجوید انتظام دې عام کړی په تبلیغ والو باندې فرض دی چه هغوی دې په قرآن باندې ځان پوهه کول او بل پوهه کول د اوریدلو او اورولواهتمام کوی اود قرآن په اشاعت او د درس په لارو کښې دې بندیزنه جوړېږی گنی تبا به شی

[۲] بَابُ الْقِرَاءَاتِ وَتَجْمِيعُ الْقُرْآنِ

دَقْرَان دَقْرَاتُونُو اوتدوین بیان

خلاصة الباب فيه اثنا عشر حديثا مشتملة على خمس مسائل

① انزال القرآن على سبعة احرف: ۱، ۳، ۴، ۵.

② النهي عن التنازع في قراءات القرآن: ۱، ۳، ۹.

③ كراهية الاكل بالقرآن: ۶، ۷.

④ حكمة نزول التسمية: ۸.

⑤ سبب جمع القرآن وطريقته: ۱۰، ۱۱، ۱۲.

وقال الله تعالى ﴿قَارِءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ﴾ (سورة مزمل الآية ۲۰)

دَمَشْكُوَة شریف په عامو نسخو کښې هم دلته صرف باب لیکلې شوې دې څه عنوان نشته دې د کوم نه چه دې طرف ته اشاره ده چه دا باب هم د قرآن پاک د متعلقاتو نه دې لیکن په بعضې نسخو کښې او عام شرحو کښې دغه پورتنې عنوان کیخودلې شوې دې هم دې سره متعلق به په دې باب کښې احادیث راځي چه قرآن عظیم په یو ځای څنگه راجمع کړې شو او څوک ددې دپاره سبب جوړشو.

ددې پوره قصې په پس منظر کښې دې چه دا ټول کار د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په کوششونو سره شوې دې. د خلافت زمانه د صدیق اکبر رضی الله عنه بیا په دور عثمان رضی الله عنه کښې د قراحتونو جگړې راپیداشوې. په دې وجه د حضرت حذیفه بن الیمان رضی الله عنه په کوششونو سره حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه یوه کمیټې جوړه کړه او قرآن کریم نې صرف د قریشو په لغت باندې راجمع کړو. ځکه چه قرآن په شروع کښې هم په دغه لغت کښې نازل شوې وو نو دا د قرآن په الفاظ کښې تغیر اوبدلون نه دې بلکه په شروع کښې چه د کوم وسعت لغات رخصت او اجازت وو هغه رخصت نې ختم کړو او امت نې په اصل لغت باندې جمع کړو اودا یو دیره لویه کارنامه وه کومه چه د حضرت عثمان رضی الله عنه په قسمت کښې راغله

الفصل الأول

[۳۱۱] د قرآن حکریم په اووه لهجو باندې لازلیدل

۳۱۱- (۱) [۱۱] عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: «سَمِعْتُ وَثَامَ بْنَ حَكِيمٍ مِنْ جِزَاءٍ يَقْرَأُ سُورَةَ الْقُرْآنِ عَلَى غَيْرِ مَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَقْرَأْنَاهَا فَقَدْتُ أَنْ أَجْعَلَ عَلَيْهِ ثُمَّ أَمَلْتُهُ حَتَّى لَمْ يَكُنْ يَنْبَغُ لَهُ دَابِهُ، فَهَمَّ بِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

فرهه ۱۱ امير المؤمنين عمر بن الخطاب ؓ فرمايې چې ايوه ورځ ما د هشام بن حڪيم بن حزام څخه واوريډل ۱۲ چې هغه سورة فرقان د هغه طريقې خلاف وايي په كومه طريقه چې ما ولى ۱۳ او په كومه طريقه چې نبى كريم ؐ هغه سورت ماته بنودلى وو ۱۴ نو نژدې وه چې ما په هغه حمله كړى وي ايعنى د قرأت ختمولو څخه مخكې مې د هغه سره جنگ كړى ويا ۱۵ خو بيا هم ما هغه ته دومره مهلت ورکى چې هغه د ويلو څخه فارغه شو ۱۶ د هغه څخه روسته ما دهغه په خټ كې څادر واچولى اوپه راځكلو مې د رسول الله ﷺ په خدمت كې راوستلى

هل التفت: ① - أفرايتنا: خودلې نې وو ماته، ② ليكنډ: أي: غايت: نزدي وه چه، ③ اغزل: أي: اُن
انصافه: چه ما ورسره جنگ کړې وې، ④ اهنلته: مهلت مې ورکړو، صبر مې ورته اوکړو ⑤ الله
أي: جنتي عفو وځړنه: يعنې په مړۍ کښې مې ورته څادر واچولو او راښکلو مې.

قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي سَمِعْتُ هَذَا فِي سُورَةِ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أَقْرَأْتُ بِنَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: أَرَأَيْتُمْ: أَقْرَأَ الْقِرَاءَةَ الَّتِي سَمِعْتُمْ يَقْرَأُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: هَكَذَا أُنْزِلَتْ. ثُمَّ قَالَ لِي: أَقْرَأْ، فَقَرَأْتُ، فَقَالَ: هَكَذَا أُنْزِلَتْ. إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ أُنْزِلَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْرَافٍ. قَالُوا قَوْمًا يَتَّبِعُونَهُ.)) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ اللَّفْظُ لِسُلَيْمٍ.

ترجمه ۱۵] او عرض می وکړو چې یا رسول الله ﷺ ما ځینی اوریدلی دی [۶] چې دی سورت فرقان د هغه طریقې خلاف وایی په کومی طریقې سره چې تا ما ته بنودلی دی [۷] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې ای عمره! ﷺ دی پرېږده، بیا یې هشام ﷺ ته وفرمایل چې ته یې اووايه [۸] نو هشام ﷺ په هغه طریقه وویلی په کومه طریقه چې ما ځینی اوریدلی وو، [۹] نبی کریم صلی الله علیه وسلم د هغه قرات اوریدولو سره وفرمایل چې دا سورت دغه شان نازل شوی دی. [۱۰] بیا یې ماته وفرمایل چې اوس یې ته اووینلو نو ما هم ورته وویلي نبی کریم صلی الله علیه وسلم زما قرائت اوریدو سره وفرمایل چې دا سورت داسی نازل شوی دی. [۱۱] یاد لری چې دا قرآن په اوه ۷ طریقو باندی نازل شوی دی [۱۲] نو د دی څخه چې په کومه طریقې سره کیدی شی او تاسو ته آسان وی هغه شان یې اوواهي، [۱۳] دا روایت بخاری رحمه الله او مسلم رحمه الله نقل کړی دی خو الفاظ د مسلم رحمه الله دی

حل لغات: ① سَفَاةُ أَرْبُ: سبعة اووه عدد ته وائی، او احر د حرف جمع ده او د حرف اطلاق په لغت باندې کېږي نو دلته هم اووه لغات يا اووه لهجې مراد دي

تجربات:

قوله: عَلَى غَيْرِمَا أَقْرَبُهَا... الخ:

د حضور ياک په مبارک دور کېښې د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه او حضرت هشام رضي الله عنه وغيره په مينځ کېښې د قرامت د اختلاف او د لغات د اختلاف د وجې نه يو ډير دسته جگړه پيدا شوې

رویه دی حدیث کنبی هم ده هفی قصه ده

«بینه یعنی ده مونخ نه فارغ کیدوسره ما ده هغه خادر ده هغه په مرئی کنبی وچولو اود حضور پاک طرف ته مې راښکلو

نوله: عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ:

ه سبعة احرف په مفهوم کنبی آسانه توجیه: ده حدیث په دی حصه باندې پوهیدل ډیرگران دی تردې چه بعضی علماو دا په متشابهاات کنبی شمیرلې دې دعامو علماو ددې جملې په پوهیدلو کنبی څلویښت اقول دی.

ده تولو نه آسانه توجیه ده حضرت شاه ولی الله رحمته الله علیه ده هغوی فرمائی چه احرف ده حرف جمع ده اود ده حرف اطلاق په لغت باندې کیږی. ده حدیث مطلب داشو چه قرآن پاک په اووه لغاتو باندې نازل شوې دې. ده قرآن نازلیدل ده قریشو په لغت باندې شوې وولیکن ده قریشو نه علاوه ده عربو شپږ مشهور قبائل وو ده تولو لغات اود قبائل نومونه دادی

ه قریشو ده لغت علاوه نور لغات: ① لغت قریش ② لغت بنوطی ③ لغت بنوتمیم ④ لغت هوازن ⑤ لغت اهل یمن ⑥ لغت ثقیف ⑦ لغت هذیل. ددې اووه لغاتو لاندې قرآن لوستل جائز گرځولې شوی وو. ددې مطلب دانه دې چه په هر لغت کنبی اووه لغات جاری وو بلکه په تولو قبائلو کنبی چه کوم اختلافی لغات وو هغه په مجموعی توگه باندې اووه ته رسیدلی وو. بل دا ده حلال او حرام اختلاف نه وو. ددې حدیث پوره تفصیل تسهيلات اول جلد کنبی دې هلته نی اوگورنی.

[۳۷۵] دالله تعالی په کتاب کنبی ده مخالفت کولو ممانعت

۳۷۵- (۲) وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: «سَمِعْتُ رَجُلًا قَرَأَ ① وَسَمِعْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقْرَأُ جَلَاءَ ② فَهَمَّ بِهَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَأَغْبَرْتُهُ ③ فَقَرَعْتُ فِي وَجْهِهِ الْكَرَاهِيَةَ، فَقَالَ: ④ (كَلَّا كَمَا تُحْسِنُ فَلَا تُكْتَلِمُوا ⑤ فَإِنَّ مِنْ كَانَ قَلْبُهُ اخْتَلَفَ لَهْجَتُهُ)» (رواه البخاري).

لوجه ① ابن مسعود رضي الله عنه وايي چې ما د يو سړی قرأت واوریدلی ② او د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه می هم واوریدلو چې د نبی کریم صلی الله علیه و آله قرأت دهغه سړی د قرأت څخه مختلف وو، ③ ما هغه سړی د نبی کریم صلی الله علیه و آله په خدمت کی راوستلی او نبی کریم صلی الله علیه و آله علیه وسلم ته می صورت حال بیان کی اچې د دی سړی قرأت ستا صلی الله علیه و آله دهغه څخه مختلف دی ④ بیا ما محسوس کړه چې زما ده جنگ وجدل او اختلاف په وجه، د نبی کریم صلی الله علیه و آله علیه وسلم په مخ مبارک ده خفگان آثار خرگند دی بهر حال نبی کریم صلی الله علیه و آله علیه وسلم وفرمایل ⑤ چې تاسو دواړه یی صحیح او بڼه وايي (گوری) په خپلو کی اختلاف

مه کوی ۱۰ خکه هغه خلق چې ستاسو څخه مخکې تیر شوی دی یعنی د مخکینو امتونو خلق، هغوی په خپل منځ کې د اختلاف په وجه هلاک شو یعنی هغه خلقو په خپل منځ کې یو بل دروغجن کول، بخاری

هل الکلمات: ۱۰ الکرامة: أي آثار الكرامة: د ناخوښۍ او خفگان اثرات ۱۱ فحش: فحش و اجنب من قرائته حنة: یعنی په تاسو کېږي د هر یو قرأت ښانسته دې ثواب به پرې ملایږي

تسهيلات:

قوله: كَلَّا كَمَا فُحِشَ فَلَا تَغْتَابُوا

د اختلاف ۴ مه ۵ مه: دلته د اختلاف نه مراد د قرآن پاک د هغه وجوه نه دي و چې انکار دي چې دهغې مطابق قرآن پاک نازل شوې دي

په قرآن پاک کېږي چې خورمه قراتونه منقول او رائج دي هغه ټول برحق دي او په هغې کېږي د یو قرأت نه هم انکار نه دی پکار ځکه که یو کس په هغې کېږي د یو قرأت نه هم انکار او کړو نو دا داسې دی لکه چې ده د ټول قرآن پاک نه انکار او کړو
نور: د سبعة احرف تشریح د حدیث نمبر ۲۲۱۱ په شرح کېږي تیره شوې ده.

[۲۲۱۲] د صحابو مختلف قراءات لوستل

۳۳- (۳۱) عَنْ أَبِي بَنِی كَعْبٍ قَالَ: «كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ ۱۰ فَدْخَلَ رَجُلٌ يُصَلِّيُ قَرَأَ آيَةَ الْكَرَةِ عَلَيْهِ ۱۱ ثُمَّ دَخَلَ آخَرُ قَرَأَ آيَةَ الْكَرَةِ يَوْمَ قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ ۱۲ فَلَمَّا قَضَيْنَا الصَّلَاةَ دَعَانَا جَمِيعًا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقُلْتُ: ۱۳ إِنَّ هَذَا قَرَأَ آيَةَ الْكَرَةِ عَلَيْهِ ۱۴ وَدَخَلَ آخَرُ قَرَأَ يَوْمَ قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ ۱۵ فَأَمَرَهُمَا النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَرَأَ أَحْسَنَ شَأْنَهُمَا ۱۶ فَسَقَطَ فِي نَفْسِي مِنَ التَّكْذِيبِ وَلَا إِذْ كُنْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ ۱۷

لوجه ۱۰ ابی ابن کعب رضی الله عنه و اېې چې (یو ورځ) زه په مسجد کې ووم ۱۱ یو سړی راغلو او د مانځه څخه روسته داسې قرأت یې شروع کړی (یعنی په داسې لهجه کې یې قرآن شریف وویل) چې ما هغه صحیح ونه گڼلې ۱۲ بیا یو بل سړی راغلو چې هغه د هغه اول سړی څخه د جدا طریقې سره قرأت وویل ۱۳ کوم وخت چې مونږ ټول د مانځه څخه فارغه شو نو د رسول الله ﷺ په خدمت کې په مسجد کې د مانځه په ځای یا د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په حجره مبارکه کې حاضر شو ما عرض وکړو ۱۴ چې اې رسول الله ﷺ دی سړی داسې قرأت ویلی دی چې ما صحیح ونه گڼلې ۱۵ د ده څخه روسته دا دویم سړی راغلو چې ده د اولنۍ سړی د طریقې څخه خلاف قرأت وکړی ۱۶ نبی کریم ﷺ دی اوريدو سره، دواړو ته په خپل مخکې د قرأت کولو حکم ورکړی هغه دواړو قرائت اوونیلو نبي

(۱) اخرجه مسلم في كتاب صلاة المسافرين وقصرها باب بيان ان القرآن على سبعة احرف وبيان معناه (رقم- ۲۷۳- ۸۲۰) واحد في السند ۲۴/۵

کریم صلی الله علیه وسلم د دواړو د قرأت تحسین او توثیق وکی، چې دواړه صحیح دی،
آه دی لیدو سره زما په زړه کی د دی خبری د تکذیب وسوسه پیدا شوه داسی وسوسه او
شبهه چې په ایام جاهلیت کی هم پیدا شوی نه وه

هل اللغات: ① انکرنا: بد می او گنہ لوهغه. ② فنقط: پریوتله. راپیدا شوه.

فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَا قَدْ غَيَّبَنِي ① فَحَرَبَ فِي صَدْرِي فَنَقَضَ عَرَقًا ② وَكَأَنَّمَا أَنْظَرُ
إِلَى اللَّهِ فَرَقًا ③ فَقَالَ لِي يَا أَبَى أُرَيْيلَ إِنَّ أَمْرًا الْفَرَّانَ عَلَيَّ حَرْفٍ ④ فَرَدَّدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوْنٌ عَلَيَّ أَشْي ⑤ قَرَدُ
إِنَّ الثَّانِيَةَ أَفْرَأَهُ عَلَى حَرْفَيْنِ ⑥ فَرَدَّدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوْنٌ عَلَيَّ أَشْي ⑦ قَرَدُ إِلَى الثَّانِيَةِ أَفْرَأَهُ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ ⑧
وَبَكَ بِكُلِّ رَدٍّ وَرَدَّدْتُكَ مَسْأَلَةً تَسْأَلُهَا ⑨ فَقُلْتُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَأُمِّي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَأُمِّي ⑩ وَأَخْرَجْتُ الثَّانِيَةَ لِيَوْمٍ
يَرْغَبُ إِلَيَّ الْخَلْقُ كُلُّهُمْ حَتَّى إِبراهيمَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - رَوَاهُ مُسْلِمٌ

لوهغه ① نبی کریم صلی الله علیه وسلم چې زما کنبی شک (او وسوسه) و لیدلو کوم چې په
ما باندی سور وو ایعنی نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته چې معلومه شوه چې زما په زړه
کی تردد او شبهه پیدا شوی ده ② نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم خپل لاس مبارک زما په
سینه راتیر کړ ولرا کاږل ③ او د خوف په وجه زما داسی حالت شو! لکه چې زه الله وینم ④
د دی څخه روسته نبی کریم صلی الله علیه وسلم ماته وفرمایل چې ای ابی: کوم وخت چې
قرآن نازل شو نو ماته د جبرئیل علیه السلام په ذریعه دا حکم را ولیرل شو چې زه به یوه طریقه
یعنی یو قرائت یا په یو لغت باندی قرآن وایم ⑤ ما په بارگاه الوهیت کی درخواست پیش
کړی چې زما امت ته آسانی ورکړی اچې آسانی وی په دی طور چې په یو قرأت کی قرآن
ویل مشکل دی ځکه د څو قرائتو مطابق د ویلو اجازت راکړل شي چې آسانی وی ⑥ نو په
دویم ځل ماته دا حکم وشو چې زه په دوه قرائتونو باندی قرآن وایم ⑦ ما بیا درخواست
پیش کړو چې زما امت ته زیاته آسانی ورکړل شي ⑧ نو په دریم ځل ماته دا حکم وشو چې
زه قرآن په اوه ⑨ طریقه سوره یعنی په اوه لغات یا د اوه ۷ قرأت مطابق وایم ⑩ او دا هم
وفرمایل شو! چې څومره ځله مونږ تاته حکم درکړی دی هغومره ځله ته زمونږ څخه دعا
وغواړه مونږ به هغه قبوله کړو ⑪ نو ما په بارگاه الوهیت کی دوه ځله دعا وغوښتله چې ای
الله! زما په امت کی کبیره گناه کونکی وبخښی ای الله! زما په امت کی صغیره
گناه کونکی وبخښی ⑫ او دریمه دعا می د هغه ورځی د پاره پریښوده په کومه ورځ چې
مخلوق ماته د سفارش او شفاعت خواهش وکړی تردی چې حضرت ابراهیم علیه السلام به هم ماته
د شفاعت خواهش وکړی، مسلم

هل اللغات: ① غيبتني: أي أكنى من آثار القمالة وعَلَامَاتِ الشَّلَاةِ: د شرمندگي او خپیماسیا اثرا تو زه
راگیر کړم. ② نقض: أي فزعي: جاری شوي. ③ عرقا: خولکي. ④ قرأ: أي غوفا: د ویرې نه. ⑤ حرف:
ددي جمع احرف ده. د حرف اطلاق په لغت باندې کیږي. معنی دا شوه چه اووه لغتونه یا اووه

لهجی ﴿قَرَأْتُهُ﴾ اَی قَرَأْتُهُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى: یعنی ما الله تعالى رجوع او کرده، درخواست او دی می او کرده، ﴿عَرَفْتُ﴾ اَی عَرَفْتُ تَعَبَّرَ: آسان کری، ﴿رَغِبْتُ﴾ اَی رَغِبْتُ: خواهش به لری، محتاج به وی

تصحیلات:

قوله: فَكَلَّمْتُ:

یعنی زما په زړه کښې د تکذیب داسې وسوسه پیدا شوه چه په جاهلیت کښې هم داسې وسوسه نه وه پیدا شوې چه آیا د ادین رښتونی دې که نه؟

”فَضَلْتُ عَرَفًا“ یعنی زه خوله خوله شوم دا د حضور پاک د طرف نه د توجه پریتلو اثر وو
قوله: بِكُلِّ رَدٍّ:

هر سوال قبلیدل: یعنی څومره ځل چه ستا سوال راغلي دي او مونږ جواب درکړي دي په هره مراجعه باندې په یو سوال قبلولې شی حضور پاک دوه سوالونه د امت د پاره د مغفرت او غوښتل او دریم سوال ئی د قیامت د ورځې د پاره پریخودو چرته چه به حضور پاک د ټولو انسانانو د حساب کتاب شروع کولو شفاعت کوی کوم ته چه شفاعت کبړی وائی

[۳۳] د حلال او حرام سره د اوه لغاتو عدم تعلق

۳۳- (۳۱) ﴿وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: إِنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ﴿۱﴾ «أَقْرَأْنِي جَبْرِيْلُ عَلَى حَرْفٍ قَرَأْتُهُ» فَلَمْ أَزَلْ أَتَزِيدُهُ وَيَزِيدُنِي حَتَّى أَتَمَّ إِلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ» ﴿۲﴾ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: بَلَّغْنِي أَنْ تَمْلِكَ السَّبْعَةَ الْأَحْرَفَ أَمَّا هِيَ فِي الْأَمْرِ تَكُونُ وَاحِدًا ﴿۳﴾ لَا تَتَكَلَّفُ فِي حَلَالٍ وَلَا حَرَامٍ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

لوحه ۱ ابن عباس رضی الله عنہ روای دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ﴿۱﴾ جبرئیل علیه السلام په اولنی ځل ماته د یو قرائت یعنی په یوه لهجه باندی قرآن وښودلی بیا ما د خپل امت د آسانی د پاره د الله ﷻ طرف ته مراجعت وکی ﴿۲﴾ او ما په آسانی کی برابر زیاتوالی طلب کولی چې د هغه په نتیجه کی ماته زیاته آسانی حاصلیدله تر دی چې تر اوه ۷ قراعتونو پوری نوبت ورسیدلی او آخری فصلیه ورکړل شوه چې قرآن کریم په اوه لغات باندی ویل کیدای شی ﴿۳﴾ د دی حدیث راوی ابن شهاب زهري (تابعی رضی الله عنہ) وایي چې دا خبره ماته په تحقیقی طور سره رسیدلی ده چې د قرائت دا اوه طریقی په دینی احکامو او امورو کی متفق او متحدی دی ﴿۱﴾ په حلال او حرام کی ددی سره هیڅ اختلاف نه واقع کیږی، بخاری مسلم هل اللغات: ﴿۱﴾ حَرْفٍ: د دې جمع احرف ده، د حرف اطلاق په لغت باندې کیږی. معنی دا شوه چه اوه لغتونه یا اوه لهجې ﴿۲﴾ أَتَزِيدُهُ: اَیْ أَتَمَّ إِلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ: طلب د زیاتوالی می کولو د الله تعالی نه، (یا د جبرئیل علیه السلام نه چه د هغه د الله تعالی نه زیاتوالی او غواری.)

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب فضائل القرآن لهاب انزل القرآن علی سبعة احرف (رقم- ۱۹۹۱) و مسلم فی کتاب ملا السافرین وفسرها لهاب بیان ان القرآن علی سبعة احرف وبيان معناه (رقم- ۲۷۲- ۸۱۹) و احمد فی المستد ۲۶۸/۱

تفہیمات:

۵: د سبعة احرف تشریح پہ حدیث نمبر ۲۲۱۱ کنہی تیرہ شوې ده
 قوله: **إِنَّمَا هِيَ فِي الْأَمْرِ تَكُونُ وَاجِدًا لِّلْخِلَافِ فِي حَلَالٍ وَلَا حَرَامٍ**
 ههه اختلاف مطلب: مطلب د ادې چې د قرآن پاک په قرات کنہی اختلاف سره د قرآن کریم
 په احکامو کنہی تغیر و تبدل نه راځی یعنی داسې نه ده چې د قرآن پاک یو آیت په یو قرات
 سره اولوستلې شی او په دې آیت مبارک کنہی دیو څیز ذکر شوی دی چې هغه حلال دې او
 یب هم دا آیت مبارک په بل قرات سره اولوستلې شی او په هغې قرات سره هغه څیز حرام
 او ګرځولې شی یعنی د قرأت بدلون سره دهغې آیت په معنی کنہی تغیر و تبدل نه راځی
 خلاصه دا ده چې دا اختلاف قرات تعلق صرف د الفاظو او لهجو سره دې احکامو او
 معانیو سره ددې تعلق نشته دې.

الفصل الثاني

[۳۱۵] په اووه لغاتو د قرآن د لوستلو اجازت

۳۱۵- (۵۱) عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ: «لَقِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَبْرِيلَ فَقَالَ: (يَا جَبْرِيلُ إِنِّي بَعَثْتُ إِلَيَّ أُمَّةً آمَنِينَ) مِنْهُمْ الْعَجُوزُ وَالشَّيْخُ الْكَبِيرُ وَالْعُلَامَةُ وَالْحَاجِرَةُ، وَالرَّجُلُ الَّذِي تَرْتِفِرُ كِتَابًا فَتَقْرَأُ قَالَ يَا مُحَمَّدُ: (إِنَّ الْقُرْآنَ أَنْزَلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ)» (رواه الترمذي).

لوهه ابی ابن کعب ؓ وایې چې نبی کریم ﷺ د جبرئیل ؑ سره ملاقات وکړی او
 هغه ته یې وفرمایل چې ای جبرئیل ؑ زه د یو ناخوانده قوم طرف ته رالېږل شوی یم
 زما په قوم کې سپین ږیری او سپین سړی دی هلکان او جینکی دی او په دی قوم کې
 داسې سړی هم شته چې هېڅ کله یې څه کتاب نه دی ویلی او ویل چې ای
 محمد! ﷺ قرآن کریم په اووه لغاتو یا اووه قرائتو باندې نازل شوی دی نو په کوم قرات چې
 آسان وی د هغه مطابق قرآن کریم وایې، ترمذی.

هل اللغات: ① آتین: ایمان، انبیه خلق چه قرآن به په یو لهجه کنہی نه شی ونیلي، ② العجوز:
 بوږی ګانې زنانه، ③ الشیخ الکبیر: بوداګان سړی

④ وفي رواية لأحمد وأبي داود قال: (لَقِيَ مِنْهَا إِلَّا شَافِي كَافٍ) وفي رواية ليلساني قال: (إِنَّ جَبْرِيلَ وَمِيكَائِيلَ أَتَانِي لَقَعَدَ جَبْرِيلُ عَنْ يَمِينِي وَمِيكَائِيلُ عَنْ يَسَارِي) فَقَالَ جَبْرِيلُ: اَلْقُرْآنُ عَلَى حَرْفٍ، قَالَ وَمِيكَائِيلُ: اسْتَوْدَعْتُ بَلَكَّ سَبْعَةَ أَحْرَفٍ، فَكُلَّ حَرْفٍ شَافِي كَافٍ).

(۱) اخرجه ابو داود في كتاب الصلاة باب أنزل القرآن على سبعة أحرف (رقم- ۱۴۷۷) والترمذي في كتاب القراءات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء أنزل القرآن على سبعة أحرف (رقم- ۲۹۴۴) والساني في كتاب الاقتباس لهاب جامع ما جاء في القرآن (رقم- ۹۴۱)

نورجه [۱] او د احمد او ابوداود په روايت كې دى چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم دلفظ
 اَحْرَبُ څخه روسته په آخر كې دا هم اوويل [۲] چې د دى اوه ۷ څخه هر قرأت شافى كفى
 دى يعنى كفر او شرك او ظلم او جهل د فح كوى، او كافى دى، يعنى د نبي ﷺ صداقت د
 دين اسلام حقايت او د منكرين دين د رد د پاره كافى دى، [۳] د نسانى په روايت كې دى
 چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل جبرائيل ﷺ او ميكايل ﷺ ماته راغلل [۴]
 جبرائيل ﷺ زما نبي طرف ته كينا ستى او ميكايل ﷺ زما چپ طرف ته كينستلى [۵] د
 دى څخه روسته جبرائيل ﷺ اوويل چې د يو قرأت مطابق قرآن وايه [۶] ادى آوريدو سره
 ميكايل ﷺ ماته اوويل چې د يو قرأت څخه دزيات طلب وكه يعنى الله تعالى ﷻ ته
 درخواست وكه چې د نورو قرأتونو مطابق هم د ويلو حكم دركړل شي يا جبرائيل ﷺ ته
 اوويل چې په دى باره كې الله تعالى ﷻ ته عرض كولوسره آسانى وكى، ما زياتوالى
 غوښتلى اوما ته دزيات قرأتونو اجازت حاصليدلى تردى چې اوه ۷ قرأتونو ته نويت
 ورسيدى [۷] نو دهغه هرقرأت كافى او شافى دى

تسهيلات:

ف: د سبعة احرف تشریح په حديث نمبر ۲۲۱۱ كښې تيره شوې ده

قوله: اِنِّى بُعِثْتُ اِلٰى اُمَّةٍ اُنْبِئُهُنَّ

ه مدكور به جعلى مفهوم: ددې مطلب دادې چې زه يو داسې قوم طرفته ليږلې شوې يم چې په
 هغې كښې اكثر هغه خلق دي چې په ښه طريقې ليك لوست نشي كولې كه زه دوى ته په يوه
 طريقه باندې قرآن پاك اوښايم نو دوى به په هغې طريقه د قرآن په لوستلو قادر نشي ځكه
 چې په دوى كښې ډير خلق داسې چې مثلاً دهغوئ ژبه صرف په ايماله يا فتح باندې
 چلېږي او څه داسې دى چې هغوئ په ژبه ادغام او اظهار غالب وى بيا په دې قوم كښې
 بوډنى ښخې هم دى او بوډاگان سړى هم دى او صغير السن ماشومان هم دى ددوى دپاره
 ناممكن دى چې دوى د خپل بوډنى والى يا كم عمرى په وجه يو مخصوص قرا ت زده
 كړي لهدا ددوى دپاره ضرورى دى چې ډير قرا تونه وى چې چا ته كوم آسان معلومېږي او
 چې په كوم قرا ت باندې قادر وى دهغې مطابق قرآن پاك اولولى

[۳] د قرآن په لړمخه خبر غوښتل

۳- (۱) (۲) (۳) (۴) (۵) (۶) (۷) (۸) (۹) (۱۰) (۱۱) (۱۲) (۱۳) (۱۴) (۱۵) (۱۶) (۱۷) (۱۸) (۱۹) (۲۰) (۲۱) (۲۲) (۲۳) (۲۴) (۲۵) (۲۶) (۲۷) (۲۸) (۲۹) (۳۰) (۳۱) (۳۲) (۳۳) (۳۴) (۳۵) (۳۶) (۳۷) (۳۸) (۳۹) (۴۰) (۴۱) (۴۲) (۴۳) (۴۴) (۴۵) (۴۶) (۴۷) (۴۸) (۴۹) (۵۰) (۵۱) (۵۲) (۵۳) (۵۴) (۵۵) (۵۶) (۵۷) (۵۸) (۵۹) (۶۰) (۶۱) (۶۲) (۶۳) (۶۴) (۶۵) (۶۶) (۶۷) (۶۸) (۶۹) (۷۰) (۷۱) (۷۲) (۷۳) (۷۴) (۷۵) (۷۶) (۷۷) (۷۸) (۷۹) (۸۰) (۸۱) (۸۲) (۸۳) (۸۴) (۸۵) (۸۶) (۸۷) (۸۸) (۸۹) (۹۰) (۹۱) (۹۲) (۹۳) (۹۴) (۹۵) (۹۶) (۹۷) (۹۸) (۹۹) (۱۰۰) (۱۰۱) (۱۰۲) (۱۰۳) (۱۰۴) (۱۰۵) (۱۰۶) (۱۰۷) (۱۰۸) (۱۰۹) (۱۱۰) (۱۱۱) (۱۱۲) (۱۱۳) (۱۱۴) (۱۱۵) (۱۱۶) (۱۱۷) (۱۱۸) (۱۱۹) (۱۲۰) (۱۲۱) (۱۲۲) (۱۲۳) (۱۲۴) (۱۲۵) (۱۲۶) (۱۲۷) (۱۲۸) (۱۲۹) (۱۳۰) (۱۳۱) (۱۳۲) (۱۳۳) (۱۳۴) (۱۳۵) (۱۳۶) (۱۳۷) (۱۳۸) (۱۳۹) (۱۴۰) (۱۴۱) (۱۴۲) (۱۴۳) (۱۴۴) (۱۴۵) (۱۴۶) (۱۴۷) (۱۴۸) (۱۴۹) (۱۵۰) (۱۵۱) (۱۵۲) (۱۵۳) (۱۵۴) (۱۵۵) (۱۵۶) (۱۵۷) (۱۵۸) (۱۵۹) (۱۶۰) (۱۶۱) (۱۶۲) (۱۶۳) (۱۶۴) (۱۶۵) (۱۶۶) (۱۶۷) (۱۶۸) (۱۶۹) (۱۷۰) (۱۷۱) (۱۷۲) (۱۷۳) (۱۷۴) (۱۷۵) (۱۷۶) (۱۷۷) (۱۷۸) (۱۷۹) (۱۸۰) (۱۸۱) (۱۸۲) (۱۸۳) (۱۸۴) (۱۸۵) (۱۸۶) (۱۸۷) (۱۸۸) (۱۸۹) (۱۹۰) (۱۹۱) (۱۹۲) (۱۹۳) (۱۹۴) (۱۹۵) (۱۹۶) (۱۹۷) (۱۹۸) (۱۹۹) (۲۰۰) (۲۰۱) (۲۰۲) (۲۰۳) (۲۰۴) (۲۰۵) (۲۰۶) (۲۰۷) (۲۰۸) (۲۰۹) (۲۱۰) (۲۱۱) (۲۱۲) (۲۱۳) (۲۱۴) (۲۱۵) (۲۱۶) (۲۱۷) (۲۱۸) (۲۱۹) (۲۲۰) (۲۲۱) (۲۲۲) (۲۲۳) (۲۲۴) (۲۲۵) (۲۲۶) (۲۲۷) (۲۲۸) (۲۲۹) (۲۳۰) (۲۳۱) (۲۳۲) (۲۳۳) (۲۳۴) (۲۳۵) (۲۳۶) (۲۳۷) (۲۳۸) (۲۳۹) (۲۴۰) (۲۴۱) (۲۴۲) (۲۴۳) (۲۴۴) (۲۴۵) (۲۴۶) (۲۴۷) (۲۴۸) (۲۴۹) (۲۵۰) (۲۵۱) (۲۵۲) (۲۵۳) (۲۵۴) (۲۵۵) (۲۵۶) (۲۵۷) (۲۵۸) (۲۵۹) (۲۶۰) (۲۶۱) (۲۶۲) (۲۶۳) (۲۶۴) (۲۶۵) (۲۶۶) (۲۶۷) (۲۶۸) (۲۶۹) (۲۷۰) (۲۷۱) (۲۷۲) (۲۷۳) (۲۷۴) (۲۷۵) (۲۷۶) (۲۷۷) (۲۷۸) (۲۷۹) (۲۸۰) (۲۸۱) (۲۸۲) (۲۸۳) (۲۸۴) (۲۸۵) (۲۸۶) (۲۸۷) (۲۸۸) (۲۸۹) (۲۹۰) (۲۹۱) (۲۹۲) (۲۹۳) (۲۹۴) (۲۹۵) (۲۹۶) (۲۹۷) (۲۹۸) (۲۹۹) (۳۰۰) (۳۰۱) (۳۰۲) (۳۰۳) (۳۰۴) (۳۰۵) (۳۰۶) (۳۰۷) (۳۰۸) (۳۰۹) (۳۱۰) (۳۱۱) (۳۱۲) (۳۱۳) (۳۱۴) (۳۱۵) (۳۱۶) (۳۱۷) (۳۱۸) (۳۱۹) (۳۲۰) (۳۲۱) (۳۲۲) (۳۲۳) (۳۲۴) (۳۲۵) (۳۲۶) (۳۲۷) (۳۲۸) (۳۲۹) (۳۳۰) (۳۳۱) (۳۳۲) (۳۳۳) (۳۳۴) (۳۳۵) (۳۳۶) (۳۳۷) (۳۳۸) (۳۳۹) (۳۴۰) (۳۴۱) (۳۴۲) (۳۴۳) (۳۴۴) (۳۴۵) (۳۴۶) (۳۴۷) (۳۴۸) (۳۴۹) (۳۵۰) (۳۵۱) (۳۵۲) (۳۵۳) (۳۵۴) (۳۵۵) (۳۵۶) (۳۵۷) (۳۵۸) (۳۵۹) (۳۶۰) (۳۶۱) (۳۶۲) (۳۶۳) (۳۶۴) (۳۶۵) (۳۶۶) (۳۶۷) (۳۶۸) (۳۶۹) (۳۷۰) (۳۷۱) (۳۷۲) (۳۷۳) (۳۷۴) (۳۷۵) (۳۷۶) (۳۷۷) (۳۷۸) (۳۷۹) (۳۸۰) (۳۸۱) (۳۸۲) (۳۸۳) (۳۸۴) (۳۸۵) (۳۸۶) (۳۸۷) (۳۸۸) (۳۸۹) (۳۹۰) (۳۹۱) (۳۹۲) (۳۹۳) (۳۹۴) (۳۹۵) (۳۹۶) (۳۹۷) (۳۹۸) (۳۹۹) (۴۰۰) (۴۰۱) (۴۰۲) (۴۰۳) (۴۰۴) (۴۰۵) (۴۰۶) (۴۰۷) (۴۰۸) (۴۰۹) (۴۱۰) (۴۱۱) (۴۱۲) (۴۱۳) (۴۱۴) (۴۱۵) (۴۱۶) (۴۱۷) (۴۱۸) (۴۱۹) (۴۲۰) (۴۲۱) (۴۲۲) (۴۲۳) (۴۲۴) (۴۲۵) (۴۲۶) (۴۲۷) (۴۲۸) (۴۲۹) (۴۳۰) (۴۳۱) (۴۳۲) (۴۳۳) (۴۳۴) (۴۳۵) (۴۳۶) (۴۳۷) (۴۳۸) (۴۳۹) (۴۴۰) (۴۴۱) (۴۴۲) (۴۴۳) (۴۴۴) (۴۴۵) (۴۴۶) (۴۴۷) (۴۴۸) (۴۴۹) (۴۵۰) (۴۵۱) (۴۵۲) (۴۵۳) (۴۵۴) (۴۵۵) (۴۵۶) (۴۵۷) (۴۵۸) (۴۵۹) (۴۶۰) (۴۶۱) (۴۶۲) (۴۶۳) (۴۶۴) (۴۶۵) (۴۶۶) (۴۶۷) (۴۶۸) (۴۶۹) (۴۷۰) (۴۷۱) (۴۷۲) (۴۷۳) (۴۷۴) (۴۷۵) (۴۷۶) (۴۷۷) (۴۷۸) (۴۷۹) (۴۸۰) (۴۸۱) (۴۸۲) (۴۸۳) (۴۸۴) (۴۸۵) (۴۸۶) (۴۸۷) (۴۸۸) (۴۸۹) (۴۹۰) (۴۹۱) (۴۹۲) (۴۹۳) (۴۹۴) (۴۹۵) (۴۹۶) (۴۹۷) (۴۹۸) (۴۹۹) (۵۰۰) (۵۰۱) (۵۰۲) (۵۰۳) (۵۰۴) (۵۰۵) (۵۰۶) (۵۰۷) (۵۰۸) (۵۰۹) (۵۱۰) (۵۱۱) (۵۱۲) (۵۱۳) (۵۱۴) (۵۱۵) (۵۱۶) (۵۱۷) (۵۱۸) (۵۱۹) (۵۲۰) (۵۲۱) (۵۲۲) (۵۲۳) (۵۲۴) (۵۲۵) (۵۲۶) (۵۲۷) (۵۲۸) (۵۲۹) (۵۳۰) (۵۳۱) (۵۳۲) (۵۳۳) (۵۳۴) (۵۳۵) (۵۳۶) (۵۳۷) (۵۳۸) (۵۳۹) (۵۴۰) (۵۴۱) (۵۴۲) (۵۴۳) (۵۴۴) (۵۴۵) (۵۴۶) (۵۴۷) (۵۴۸) (۵۴۹) (۵۵۰) (۵۵۱) (۵۵۲) (۵۵۳) (۵۵۴) (۵۵۵) (۵۵۶) (۵۵۷) (۵۵۸) (۵۵۹) (۵۶۰) (۵۶۱) (۵۶۲) (۵۶۳) (۵۶۴) (۵۶۵) (۵۶۶) (۵۶۷) (۵۶۸) (۵۶۹) (۵۷۰) (۵۷۱) (۵۷۲) (۵۷۳) (۵۷۴) (۵۷۵) (۵۷۶) (۵۷۷) (۵۷۸) (۵۷۹) (۵۸۰) (۵۸۱) (۵۸۲) (۵۸۳) (۵۸۴) (۵۸۵) (۵۸۶) (۵۸۷) (۵۸۸) (۵۸۹) (۵۹۰) (۵۹۱) (۵۹۲) (۵۹۳) (۵۹۴) (۵۹۵) (۵۹۶) (۵۹۷) (۵۹۸) (۵۹۹) (۶۰۰) (۶۰۱) (۶۰۲) (۶۰۳) (۶۰۴) (۶۰۵) (۶۰۶) (۶۰۷) (۶۰۸) (۶۰۹) (۶۱۰) (۶۱۱) (۶۱۲) (۶۱۳) (۶۱۴) (۶۱۵) (۶۱۶) (۶۱۷) (۶۱۸) (۶۱۹) (۶۲۰) (۶۲۱) (۶۲۲) (۶۲۳) (۶۲۴) (۶۲۵) (۶۲۶) (۶۲۷) (۶۲۸) (۶۲۹) (۶۳۰) (۶۳۱) (۶۳۲) (۶۳۳) (۶۳۴) (۶۳۵) (۶۳۶) (۶۳۷) (۶۳۸) (۶۳۹) (۶۴۰) (۶۴۱) (۶۴۲) (۶۴۳) (۶۴۴) (۶۴۵) (۶۴۶) (۶۴۷) (۶۴۸) (۶۴۹) (۶۵۰) (۶۵۱) (۶۵۲) (۶۵۳) (۶۵۴) (۶۵۵) (۶۵۶) (۶۵۷) (۶۵۸) (۶۵۹) (۶۶۰) (۶۶۱) (۶۶۲) (۶۶۳) (۶۶۴) (۶۶۵) (۶۶۶) (۶۶۷) (۶۶۸) (۶۶۹) (۶۷۰) (۶۷۱) (۶۷۲) (۶۷۳) (۶۷۴) (۶۷۵) (۶۷۶) (۶۷۷) (۶۷۸) (۶۷۹) (۶۸۰) (۶۸۱) (۶۸۲) (۶۸۳) (۶۸۴) (۶۸۵) (۶۸۶) (۶۸۷) (۶۸۸) (۶۸۹) (۶۹۰) (۶۹۱) (۶۹۲) (۶۹۳) (۶۹۴) (۶۹۵) (۶۹۶) (۶۹۷) (۶۹۸) (۶۹۹) (۷۰۰) (۷۰۱) (۷۰۲) (۷۰۳) (۷۰۴) (۷۰۵) (۷۰۶) (۷۰۷) (۷۰۸) (۷۰۹) (۷۱۰) (۷۱۱) (۷۱۲) (۷۱۳) (۷۱۴) (۷۱۵) (۷۱۶) (۷۱۷) (۷۱۸) (۷۱۹) (۷۲۰) (۷۲۱) (۷۲۲) (۷۲۳) (۷۲۴) (۷۲۵) (۷۲۶) (۷۲۷) (۷۲۸) (۷۲۹) (۷۳۰) (۷۳۱) (۷۳۲) (۷۳۳) (۷۳۴) (۷۳۵) (۷۳۶) (۷۳۷) (۷۳۸) (۷۳۹) (۷۴۰) (۷۴۱) (۷۴۲) (۷۴۳) (۷۴۴) (۷۴۵) (۷۴۶) (۷۴۷) (۷۴۸) (۷۴۹) (۷۵۰) (۷۵۱) (۷۵۲) (۷۵۳) (۷۵۴) (۷۵۵) (۷۵۶) (۷۵۷) (۷۵۸) (۷۵۹) (۷۶۰) (۷۶۱) (۷۶۲) (۷۶۳) (۷۶۴) (۷۶۵) (۷۶۶) (۷۶۷) (۷۶۸) (۷۶۹) (۷۷۰) (۷۷۱) (۷۷۲) (۷۷۳) (۷۷۴) (۷۷۵) (۷۷۶) (۷۷۷) (۷۷۸) (۷۷۹) (۷۸۰) (۷۸۱) (۷۸۲) (۷۸۳) (۷۸۴) (۷۸۵) (۷۸۶) (۷۸۷) (۷۸۸) (۷۸۹) (۷۹۰) (۷۹۱) (۷۹۲) (۷۹۳) (۷۹۴) (۷۹۵) (۷۹۶) (۷۹۷) (۷۹۸) (۷۹۹) (۸۰۰) (۸۰۱) (۸۰۲) (۸۰۳) (۸۰۴) (۸۰۵) (۸۰۶) (۸۰۷) (۸۰۸) (۸۰۹) (۸۱۰) (۸۱۱) (۸۱۲) (۸۱۳) (۸۱۴) (۸۱۵) (۸۱۶) (۸۱۷) (۸۱۸) (۸۱۹) (۸۲۰) (۸۲۱) (۸۲۲) (۸۲۳) (۸۲۴) (۸۲۵) (۸۲۶) (۸۲۷) (۸۲۸) (۸۲۹) (۸۳۰) (۸۳۱) (۸۳۲) (۸۳۳) (۸۳۴) (۸۳۵) (۸۳۶) (۸۳۷) (۸۳۸) (۸۳۹) (۸۴۰) (۸۴۱) (۸۴۲) (۸۴۳) (۸۴۴) (۸۴۵) (۸۴۶) (۸۴۷) (۸۴۸) (۸۴۹) (۸۵۰) (۸۵۱) (۸۵۲) (۸۵۳) (۸۵۴) (۸۵۵) (۸۵۶) (۸۵۷) (۸۵۸) (۸۵۹) (۸۶۰) (۸۶۱) (۸۶۲) (۸۶۳) (۸۶۴) (۸۶۵) (۸۶۶) (۸۶۷) (۸۶۸) (۸۶۹) (۸۷۰) (۸۷۱) (۸۷۲) (۸۷۳) (۸۷۴) (۸۷۵) (۸۷۶) (۸۷۷) (۸۷۸) (۸۷۹) (۸۸۰) (۸۸۱) (۸۸۲) (۸۸۳) (۸۸۴) (۸۸۵) (۸۸۶) (۸۸۷) (۸۸۸) (۸۸۹) (۸۹۰) (۸۹۱) (۸۹۲) (۸۹۳) (۸۹۴) (۸۹۵) (۸۹۶) (۸۹۷) (۸۹۸) (۸۹۹) (۹۰۰) (۹۰۱) (۹۰۲) (۹۰۳) (۹۰۴) (۹۰۵) (۹۰۶) (۹۰۷) (۹۰۸) (۹۰۹) (۹۱۰) (۹۱۱) (۹۱۲) (۹۱۳) (۹۱۴) (۹۱۵) (۹۱۶) (۹۱۷) (۹۱۸) (۹۱۹) (۹۲۰) (۹۲۱) (۹۲۲) (۹۲۳) (۹۲۴) (۹۲۵) (۹۲۶) (۹۲۷) (۹۲۸) (۹۲۹) (۹۳۰) (۹۳۱) (۹۳۲) (۹۳۳) (۹۳۴) (۹۳۵) (۹۳۶) (۹۳۷) (۹۳۸) (۹۳۹) (۹۴۰) (۹۴۱) (۹۴۲) (۹۴۳) (۹۴۴) (۹۴۵) (۹۴۶) (۹۴۷) (۹۴۸) (۹۴۹) (۹۵۰) (۹۵۱) (۹۵۲) (۹۵۳) (۹۵۴) (۹۵۵) (۹۵۶) (۹۵۷) (۹۵۸) (۹۵۹) (۹۶۰) (۹۶۱) (۹۶۲) (۹۶۳) (۹۶۴) (۹۶۵) (۹۶۶) (۹۶۷) (۹۶۸) (۹۶۹) (۹۷۰) (۹۷۱) (۹۷۲) (۹۷۳) (۹۷۴) (۹۷۵) (۹۷۶) (۹۷۷) (۹۷۸) (۹۷۹) (۹۸۰) (۹۸۱) (۹۸۲) (۹۸۳) (۹۸۴) (۹۸۵) (۹۸۶) (۹۸۷) (۹۸۸) (۹۸۹) (۹۹۰) (۹۹۱) (۹۹۲) (۹۹۳) (۹۹۴) (۹۹۵) (۹۹۶) (۹۹۷) (۹۹۸) (۹۹۹) (۱۰۰۰)

نورحه [۱] د عمران بن حصین رضی اللہ عنہ په باره کی روایت دی چې: یو ځل، هغه د یو قصه گر سره تیر شو چې قرآن کریم یې ویلی [۲] او د خلقو څخه یې سوال کولی حضرت عمران بن حصین رضی اللہ عنہ دی آوریږدو سره، په انتهائی تکلیف سره اوویل **إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ** [څکه چې دا بدعت د علامات قیامت څخه دی] [۳] او بیا هغه اوویل چې ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم آوریږدلی دی [۴] چې کوم سړی قرآن وايي نو هغه ته پکار دی چې هغه دقران په ذریعه د الله تعالی څخه وغواړي [۵] څکه چې په وړستی زمانه کې به داسی خلق را پیدا شي د دی په ذریعه به د نورو په مخکې د سوال لاس اوږدوي (یعنی خیر به غواړي) احمد ترمذی

هل اللغات: ① قاض: أي ينجي الفصص والأغصان: قصه گر چه قصي وانی ② فاسترجع: استرجاع نې اوکړه يعنی "إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ" نې اوونيلو.

تسهيلات: قوله: قُلْنَا لِلّٰهِ:

د قرآن په وسيله دالله هغه سوال کول: يعنی قرآن پاک دالله تعالی يو عظيم الشان کتاب دې دې ونيلوسره برکت حاصلولونه پس ددې د عظمت تقاضا ده چه د الله تعالی نه سوال اوکړې شي څکه چه د تلاوت نه پس سوال قبلېږي.

قوله: يَنَالُونَ بِهٖ النَّاسَ:

په قرآن باندې د دنيا حاصلولو مذمت: يعنی دومره لوئی کتاب اودومره عظيم کلام د حقير او ذليل دنيا د حاصلولو ذریعه مه جوړوئی که په دنياکښې هم غوښتل دی نو هم د الله تعالی نه غواړنی دخلقو نه مه غواړنی دا پخپله دانسانی عظمت او شرافت خلاف دی چه يو انسان د خپل خان په شان د يو محتاج انسان په مخکښې لاس د سوال دپاره خورکړی هغه خو پخپله محتاج دې تاله به څه درکړی.

الفصل الثالث

[۱۱۴] په قرآن باندې د دنيا هکتلو وعيد

۱۱۴- (۱) عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ يَتَأَكَّلْ بِهِ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَوَجْهُهُ عَظِيمٌ لَيْسَ عَلَيْهِ لَقَمٌ». (رواه في شعب الإبراهيم).

نورحه [۱] بريدۀ رضی اللہ عنہ رواي دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل [۲] کوم سړی چې قرآن کریم دي دپاره وايي چې د دی په ذریعه د خلقو څخه گټه وکړي (یعنی قرآن کریم د دنیاوی فاندی د پاره وسیله جوړ کړي) [۳] نو هغه به د قیامت په ورځ په داسی حالت کی راسی چې د هغه مخ به یواځی هډوکی وی په هغه به غوښه نه وی، بیهقي

هل اللغات ① بتأمل: أي تطلب به الأكل من الناس: چه دخلقو نه پري خوراک خيناک اوکړی. که پري اوکړی ② غلظ: هډوکی

تسهيلات

قوله: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ بِتَأَمُّلٍ بِهِ النَّاسُ:

په رواياتو کښې تعلق: ما قبل کښې يو حديث مبارک تير شوې دې چې کوم کس غوښتونکې او سوال کونکې وي نو دهغه په مخ باندې به د قيامت په ورځ غوښه نه وي او په دې حديث مبارک کښې دې چې قرآن واني او ددې په بدله کښې خلقو نه سوال کوي نو دده په مخ باندې به غوښه نه وي په ظاهره په دواړو رواياتو کښې تعارض دې ځکه چې هلته د مطلق سائل ذکر دې او دلته دقاری قرآن ذکر دې.

تعلق جوابونه:

- ① په هغه ځانې کښې مطلق د سوال ذکر دې او دلته دسوال خاصيت هم ذکر شوې دې
- ② هرکله چې مطلقا سوال کول مذموم دی نو قرآن پاک ونيول او په دې باندې سوال دانور هم زيات قابل مذمت دې نو په دواړو کښې هيڅ تعارض نشته دې
- دنیا په دنيا کتل او دنيا په آخرت کتل: په دې حديث مبارک کښې د قرآن ونيولو وجه دين غوښتونکي دپاره وعيد دې په دې وجه کوم کس چې صرف په دنيا کښې اخته وي او مال د مال په ذريعه حاصلوي نو دا کس افضل دې هغه علماء کرامو نه چې ددين په ذريعه دين حاصلوي کوم چې په هيڅ حالت کښې صحيح نه دی کمافی قوله تعالى: أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ الْهَدَىٰ قَلِيلًا مِمَّا يَكْتَسِبُونَ مَا كَانُوا مُهْتَبِينَ ۝ (البقرة ۱۶۵)
- نور: البته په طاعاتو باندې اجرت اخستلو کښې څخه تفصيل دې کوم چې د تسهيلات په بل مقام کښې ذکر شوې دې هغې طرف ته مراجعت پکار دي.

[۳۸۸] د دوو سورتونو په مينځ کښې د بسم الله حکمت

۳۸۸- (۸) (۷) وَعَنْ أَبِي عُبَايَسٍ قَالَ: (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَا يَعْرِفُ فَصْلَ السُّورَةِ حَتَّى يَنْزِلَ عَلَيْهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه ① ابن عباس رضی الله واهي ② چې رسول الله ﷺ به د يو سورت څخه د بل سورت فرق نشو کولی ③ تر دې چې په نبی کریم صلی الله علیه وسلم بسم الله الرحمن الرحيم نازل شو، ابوداود

هل اللغات: ① فَصْلَ السُّورَةِ: أي فصلًا عَنْ سُورَةٍ أُخْرَى: د بل سوره نه جدا والی څه نښه ځه دوه سورتونه پري جدا شی

تفهيمات:

قوله: لَا يَتَعَرَفُ فَضْلَ السُّورَةِ حَتَّى يَنْزِلَ عَلَيْهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ه بسم الله په عدم جزئيت من كل سورة د پاره دليل، ددې حديث نه معلومه شوه چې بسم الله د سورة فاتحې جزء نه دې بلکه د قرآن پاك يو آيت دې او دا د دوو سورتونو په مينځ كښې د فصل په طور راوړلې شوې ده څنگه چې دا حنا فو مسلك دې

[۳۳] د شرايو په څكولو د قرآن د تكذيب اخلاق

۳۳- (۱۹) [۱] وَعَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ: «كُنَّا بِمَيْصَنَ [۲] فَقَرَأَ ابْنُ مَسْعُودٍ سُورَةَ يُوسُفَ [۳] فَقَالَ رَجُلٌ: مَا هَذَا أَلَزَيْتَ [۴] فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: وَاللَّهِ لَقَرَأْتُهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: أَحْسَنْتَ، [۵] قَبِينَا هُوَ بِكَلِمَةٍ إِذْ وَجَدْنَاهُ رِيعَ الْغَمْرِ [۶] فَقَالَ: أَتَشْرَبُ الْغَمْرَ وَتُكَذِّبُ بِالْكِتَابِ فَفَعَرْتَهُ الْحَدَّ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تر هغه [۱] حضرت علقمه فرمايې مونږ په حمص كې (چې د يو ښار نوم دی مقيم وو [۲] هلته يو ځل ابن مسعود ؓ د سورة يوسف قرات او كړو [۳] يو سړی د هغه قرات اوريدو سره اوويل چې داسی نه دی نازل شوی [۴] ابن مسعود ؓ اوويل چې قسم په خدای دا سورت دغه شان ما د رسول الله ﷺ په زمانه كې ويلي دی نو رسول الله ﷺ د دی اوريدو سره وفرمايل چې تا ښه وويلی [۵] هغه سړی چې د ابن مسعود ؓ سره يې خبری كولی نو ابن مسعود ؓ ناسابه د هغه د خولې څخه د شرايو بوی محسوس كی [۶] ابن مسعود ؓ ورته اوويل چې ته شراب څښی؟ (يعنی د قرآن خلاف عمل كوی او د پاسه ورباندی لا دا څه قرآن كريم ته يعنی د دی قرائت ته يا د قرات لهجه او طرز ادا كولو ته دروغ هم وايې، بيا ابن مسعود ؓ په هغه حد جاری كی يعنی د شرايو د څښولو دسزا په طوری هغه په كور ووهلی، بخاری مسلم

هل اللغات: ① مَيْصَنَ: بَلَدٌ بِالْأَنْصَارِ: د شام د يو ښار نوم دې ② الْحَدَّ: د سزا په طور په كور و باندې وهلو ته حد وانی

اشكال، د حضرت ابن مسعود ؓ قرات به د دوو حالتونو نه خالی نه وی یا به دا قرات مشهور وی نو په دې دا اعتراض دې چې کله دې سړی د قرآن كريم په مشهور قرات باندې اعتراض او کړنو په دې سره هغه کافر شو په دې وجه هغه واجب القتل وو ځکه چې د ارتداد سزا قتل دې او که چېرې د ابن مسعود ؓ قرات شاذ وو نو د هغې په انکار باندې د هغه سړی طرف ته تکذيب د کتاب الله نسبت نه وو کول پکار حالیکه دهغه طرف ته هم دغه نسبت کړې شوې؟ الکاشف ۳۵۷/۲.

۱) اخرجہ البخاری فی کتاب فضائل القرآن / باب القراء من اصحاب النبی صلی الله علیه وسلم (رقم- ۵۰۰۱) و مسلم فی کتاب صلاہ المسافرين و قصرها بآب فضل استماع القرآن. و طلب القراء من حافظه للامتناع والبكاء عند القراءة و اکثرہ (رقم- ۲۴۹) - (۸۰۱) و أحمد فی المسند: ۳۷۸/۱

ه اشکال جواب ده:

① دغه سری د قرأت مشهور نه انکار نه وو کړې بلکه ابن مسعود رضی الله عنه کیدې شی چه خه شاذ قرأت تلاوت کړې وو د هغه په لهجه او د هغه دکلماتو په ادا کولو باندې هغه سری اعتراض کړې وو حضرت ابن مسعود رضی الله عنه تغلیظاً او تشدیداً د هغه نسبت تکذیب کتاب الله طرف ته او کړو هم دغه جواب علامه طیبی رحمته الله علیه ورکړې دې او هم دغه زیات راجع دې خودا یوتاویل دې.

② که چرې دلته دا اوونیلې شی چه دغه سری سره ددې چه په قرأت مشهوره باندې اعتراض کړې وو لیکن دخپل جهالت او بې علمنی د وجې نه نی کړې وو یاد خه اشتباه په بنیاد نی کړې وو دکوم په وجه چه د تعزیر په توگه هغه له دکورو سزا ورکړې شوه او د اړتداد سزا ورنه کړې شوه دا جواب ظاهری حدیث سره زیات موافق دې سره ددې چه ما په خه شرح کنبې نه دی کتلی. بهر حال په دې حدیث سره د نن صبا منافق حکمرانانو نقشه بیه ښکاره مخې ته راخی چه شراب څکلوسره د اسلام په یوحکم باندې اعتراض کوی الکاشف: ۳۵۷/۴.

ه شرابو په بوئی باندې د حد الغمر په جاری کولو کنبې اغتلا:

① ددې حدیث نه دا خبره هم معلومه شوه چه دخلې نه د شرابو بدبوئی د شرابو د سزا سبب دې د علماو یوه طبقه هم دې طرف ته تلې ده.

② د ائمه احناف اوشوافع په نیز صرف دخلې بوئی د سزا د ثبوت دپاره کافی نه دې ځکه چه خه خیزونه داسې هم دی کوم چه شراب نه دی لیکن ددې دخوراک نه پس دخلې نه د شرابو بدبوئی راخی لکه کیلا وغیره چه ده.

دبول فریق ه لیل جواب: ددې حدیث جواب ددې حضراتو د طرف نه د اکیدې شی چه ممکن ده دغه سری د جرم اعتراف کړې وی یا دا هم ممکن ده چه دخلې نه د بدبوئی نه علاوه نور علامات هم موجود وی چه موجب حد خمر وو.

[۳۰۰] د قرآن پاکه تدوین او جمع

۳۰۰- (۱۰۱) وَعَنْ زَيْدِ بْنِ لَاحِقٍ قَالَ: أُرْسِلَ إِلَيَّ أَبُو بَكْرٍ مُقْتَلٌ أَهْلُ الْيَمَامَةِ [۱] فَلَمَّا دَخَلْتُ الْخَطَّابَ عِنْدَهُ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: [۲] إِنْ مَرَّ أَتَانِي فَقَالَ: إِنَّ الْقَتْلَ قَدْ اسْتَرْيَمَ الْيَمَامَةَ بِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ، [۳] وَإِلَيَّ أَهْشَى أَنْ اسْتَرْيَمَ الْقَتْلَ بِالْقِرَاءَةِ بِالْمَوَاطِنِ [۴] فَيَدْحَبُ كَيَوْمَ مِنَ الْقُرْآنِ [۵] وَإِلَيَّ أَرَى أَنْ تَأْمُرَ بَجَمْعِ الْقُرْآنِ [۶] قُلْتُ لَيْعُزَّ: كَيْفَ تَفْعَلُ شَيْئًا تَمُرُّقُلُهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

لوجه [۱] زید بن ثابت رضی الله عنه وایې چې په کومو ورځو کی چې د اهل یمامه قتل وشو د هغه

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب فضائل القرآن باب جمع القرآن (رقم- ۴۹۸۶)

ورغو خبره ده چې حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ زما د بللو د پاره یو سری راولیولی زه هلته حاضر شوم [۱] هلته رسیدو سره څه گورم چې د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ سره حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ هم ناست دی حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ ماته وفرمایل [۲] چې عمر رضی اللہ عنہ ماته راغلو دی او ایچې د قرآن د قاریانو د شهادت حادثه د یعامه په ورځ گرمه شوه یعنې د یعامه په ورځ په جنگ کې ډیر قاریان شهیدان شوي دي [۳] ما سره خدشه ده که داسې په کثرت سره په مختلف جنگونو کې قاریان شهیدان کېږي [۴] نو د قرآن ډیره حصه به لاړه شی [۵] نو ماته په دې کې بهتری او مصلحت په نظر راځي چې تاسو د قرآن د جمع کولو حکم ورکړي [۶] حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ وفرمایل، د دې آوریږو سره ما حضرت عمر رضی اللہ عنہ ته وویل، چې تاسو هغه کار څرنگه کوی چې هغه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه دی کړی؟

هل اللغات: [۱] اشترک من الخزعذی القذی: گرم والی ته وانی، تیز والی دجنگ مراد دي.

[۱] فَقَالَ عُمَرُ: هَذَا وَاللَّهِ عَمْرُؤُا لَمْ يَزَلْ عُمَرُؤُا اجْعَلِي حَتَّى شَرَعَ اللَّهُ صَدْرِي لِيَذِيكَ [۲] وَوَأَيْتُ فِي ذَلِكَ الَّذِي رَأَى عُمَرُؤُا قَالَ زَيْدٌ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنَّكَ رَجُلٌ شَابٌ عَاقِلٌ [۳] لَا تَنْهَيْكَ وَقَدْ كُنْتَ تَكْتُبُ الْوَحْيَ لِرَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۴] تَتَّبِعُ الْقُرْآنَ فَاجْمَعُهُ [۵] فَوَاللَّهِ لَوْ كَلَّفُونِي نَقْلَ جِبِلٍّ مِنْ الْجِبَالِ مَا كَانَ أَثْقَلَ عَلَيَّ [۶] مِمَّا أُمِرْتُ بِهِ مِنْ تَجْمِيعِ الْقُرْآنِ

توجه [۱] عمر رضی اللہ عنہ راته اوویل چې قسم په خدای په دې کار کې خیر او بهتری ده [۲] حضرت عمر رضی اللہ عنہ په دې مسئله کې برابر ما سره خبری وکړی تر دې چې الله تعالی عز وجل د دې کار (یعنې د قرآن د جمع کولو) د پاره زما سینه خلاصه کړه [۳] او ماته هم په دې کې هغه مصلحت په نظر راغی کوم چې عمر رضی اللہ عنہ لیدلی وو، [۴] حضرت زید رضی اللہ عنہ وایي چې د دې څخه روسته حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ وفرمایل چې ته یو پوهه زلمی یې [۵] ستا د نیک بختی او سعادت په وجه د قرآن د جمع کولو او نقل کولو په سلسله کې په تا د دروغو وغیره هیڅ الزام او تهمت نه شی لگیدی ځکه چې تابه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وحی لیکلی [۶] نو ته قرآن تلاش که او دا (په مصحف کې) جمع که [۷] د حضرت زید رضی اللہ عنہ بیان دی قسم په خدای که د غرو څخه یو غر اوچتولو سره د منتقل کولو خدمت ماته حواله شوی وي نو دا خدمت به زما د پاره د دې خدمت څخه زیات سخت او دروند نه وو [۸] کوم چې حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ د قرآن جمع کولو ماته سپارلی وو،

هل لغات: [۱] لَا تَنْهَيْكَ: أي: لَا تُدْخِلْ عَلَيْكَ التَّهْمَةَ: مونږ په تا باندې تهمت نه لگوو [۲] كَلَّفُونِي: که زه مکلف کړي ووم هغوی (یعنې ابوبکر، عمر وغیره)

[۱] قَالَ: قُلْتُ: كَيْفَ يَفْعَلُونَ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] قَالَ: هُوَ اللَّهُ عَمْرُؤُا لَمْ يَزَلْ أَبُو بَكْرٍ يَجْعَلِي حَتَّى شَرَعَ اللَّهُ صَدْرِي لِيَذِيكَ وَبَكَرٍ وَعُمَرُؤُا [۳] تَتَّبِعُ الْقُرْآنَ أَجْمَعَهُ مِنَ الْعُسْبِ، وَاللِّغَافِ، وَصُدُورِ الرِّجَالِ [۴] حَتَّى وَجَدْتُ سُورَةَ التَّوْبَةِ مَعَ أَبِي عُرْمَةَ الْأَنْصَارِيِّ [۵] لَمْ أَجِدْهَا مَعَ

أَحِبُّهُ غَيْرُهُ (۷) [لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ] [التوبة: ۳۸] حَتَّىٰ هَاتَمَتْهُ بِرَأْوَةٍ (۸) فَكَانَتْ الصُّحُفُ عِنْدَ أَيْ
بِكُمْ حَتَّىٰ تَوَفَّاهُ اللَّهُ (۹) ثُمَّ جُنِدَ غَمْرِي حَيَّاهُ (۱۰) ثُمَّ جُنِدَ خَلْفَةُ بِلْتِ غَمْرٍ رَوَّاهُ الْبَخَارِيُّ.

لوجه ۱ حضرت زید رضی اللہ عنہ وایي چي بهرحال د دی اوريدو سره، ما ابوبکر رضی اللہ عنہ ته عرض وکړی چي تاسو هغه کار څرنگه کوی کوم چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه دی کړی؟ حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ وفرمایيل چي قسم په خدای په دی کار کی خیر او بهتر والی دی حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ په دی سلسله کی مسلسل ما سره خبری کولی ۲ تر دی چي دهغه کار دپاره الله زما سینه خلاصه کړه دکوم کار دپاره چي دابوبکر او عمر دواړو سینه خلاصه کړیوه ۳ نو ما د قرآن لتول شروع کړل داسی چي مابه دا جمع کولی د کجوري وو د ځانگو څخه، د سپینو کانو څخه او د خلقو دسینو څخه (یعنی د حافظانو د سینو څخه) ۴ تر دی چي ما د سورت توبه آخری حصه د ابو خزیمه انصاری رضی اللہ عنہ سره پیدا کړه ۵ او دا حصه ما د هغه څخه سوا د بل چا سره پیدا نه کړه ۶ (او هغه حصه دا ده) لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ دسوة برأت تر آخره پوری ۷ دهغه صحیفی چي ما جمع او نقل کړی وی، د حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ سره د هغه د وفات پوری وی ۸ بیا د هغه څخه روسته د حضرت عمر رضی اللہ عنہ سره د هغه د ژوند پوری وی ۹ او بیا د هغه څخه روسته د حضرت عمر رضی اللہ عنہ د لور بی بی حفصه رضی اللہ عنہا سره وی، بخاری.

هَلِ الْغُلَافُ ۱۰ كَسَفَتْ: تلاش او لټون مې شروع کړو، په تحقیق او تفتیش سره د یو څیز تلاش کولو ته تنبع وائی ۱۱ الْقُسْبُ: د عیب جمع ده، جَهْدَةٌ مِنَ الثَّقَلِ: د کجورو پانزو اولختو ته وائی ۱۲ الْبِقَافُ: د لټنې جمع ده، وَهْنُ الْحِجَارَةِ الْبُشُ: سپینو کانو ته وائی
تسهيلات: قوله: "وَالْبِقَافُ"

بعضې روایتونو کښې رقا ع جمع رقعة هم راځی چه د ټکرو په معنی کښې دې چونکه په هغه زمانه کښې کاغذ نه وو په دې وجه په دغه څیزونو کښې قرآن اولیکلې شو.
قوله: مُثَقَّلُ أَهْلِ الْهَيْمَةِ:

د یمامه د جنگ پس منظر، د حجاز په ښار یو کښې د یو ځانی نوم یمامه دې. دې ځانی کښې مسيلمه کذاب د دروغو د نبوت دعوی کړې وه او خپل ځان سره ئی څلوېښت زره جنگجو را جمع کړې وو د چا تعلق چه د قبيله بنو حنیفه سره وو د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ په زمانه کښې دې فتنې خطرناک صورت حال اختیار کړو په دې وجه حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ د حضرت خالد بن ولید رضی اللہ عنہ په مشرنی کښې یو لښکر د یمامه طرف ته روان کړو یمامه کښې د حق اوباطل ډیر سخت جنگونه او شو خصوصاً د حدیقه الموت جنگ یو تباهی کونکې جنگ وو په یوه مضبوطه قلعه کښې مسيلمه او دهغه سپاهیان پست شوي وو او په

مسلمانانوباندي به نى حملې كولې آخر مسلمانان په دغه قلعه كښې داخل شو اودننه نى جنگ شروع كړو شل زره كسان په دې قلعه كښې اووژلې شو دكوم نوم چه حديقه الموت شو د يمامه په دې جنگونو كښې د صحابه كرامو عليه السلام خاص خاص اووه سوه يا دولس سوه فاريان شهيدان شو هم په دې سره حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته خطره پيدا شوه كه د اسلام په مختلف جنگونو كښې د قرآن كريم حافظان دغه شان شهيدان كيږي نو دهغوى په تلو سره دهغوى په سينو كښې محفوظ قرآن هم لار نه شى او قرآن ته نقصان اونه رسي ددې خطري به رنر ا كښې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د حضرت ابوبكر رضي الله عنه مخې ته دا خبره كيخوده چه اوس قرآن عظيم په يوځاى باندې راجمع كول پكاردى د حضرت ابوبكر رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه په دې مسئله كښې ډير بحث مباحثه اوشوه دكوم ذكر چه زير بحث حديث كښې دې كله چه د حضرت ابوبكر رضي الله عنه سینه الله تعالى ددې خبرې دپاره كولاو كړه نو قابل د اعتماد او قابل د استعداد صحابي حضرت زيد بن ثابت رضي الله عنه راوغوښتو او د حضرت عمر رضي الله عنه اوځپلې ټولې خبرې اترې نى دهغه په مخكښې كيخودې هغه هم كافى بحث مباحثه او كړه ليكن الله تعالى دهغه سینه هم ددې كار دپاره كولاو كړه دغه شان هغوى دمختلف مقاماتو نه ليكلې شوې قرآن راجمع كړو چه په كانزو لړگو كه جوړو پوستكو او هډو باندې د حضور اكرم صلى الله عليه وسلم په زمانه كښې ليكلې شوې وو او د حافظانو فاريانو په سينو كښې محفوظ وو حضرت زيد رضي الله عنه صرف يوازې دا اونه كړه چه كوم ځاى چا اوونيل چه دا قرآن دې بس هغه نى راجمع كړو بلكه هغوى پوره تحقيق او كړو ټولو صحابه كرامو د دې تصديق هم او كړو بيا هم په هريو آيت باندې دوه دوه گواهان قانمولونه پس قبول كړو ۲۳ كالو پرې صحابه كرامو رضي الله عنه ته د قرآن او غير قرآن مكمل تجربه شوې وه او د حافظانو په سينو كښې چه كوم محفوظ وو هغې سره موازنه او كړه نويانې اوليكلو په كوم چه د صحابه كرامو اجماع قائم وه كوم ته چه د يقينى كيدو مقام حاصل شو دلته د قرآن باره كښې هيڅ څه شك نشته ځكه چه متوجه كيدې نه شى چه الله تعالى ددې كتاب د حفاظت ذمه وارى په خپله اخستې ده انسان خود انساني حد پورې د حفاظت كوشش كړې دې د اصل حفاظت اعلان خود الله تعالى د طرف نه اول شوې د حضور پاك په مباركه زمانه كښې د صحابه كرامو رضي الله عنه نه څلور صحابه رضي الله عنه كامل قرآن ياد كړې وو ① حضرت زيد بن ثابت انصاري رضي الله عنه ② حضرت ابى بن كعب رضي الله عنه ③ حضرت معاذ بن جبل رضي الله عنه ④ حضرت ابودرداء رضي الله عنه.

قوله: حَتَّى وَجَدْتُ سُوْرَةَ التَّوْبَةِ مَعَ أَبِي عُرْمَةَ الْأَنْصَارِيِّ، ثُمَّ أَجْدُهَا مَعَ أَحَدٍ غَيْرِهِ.

اشكال او دهغې جواب: زير بحث حديث كښې دې چه حضرت خزيمه رضي الله عنه سره د سورت توبې آخرى آيت ماته ملاو شو په دې باندې دا اعتراض كيدې شى چه دلته خود د يوسړې په

گواهی سره آیت قبول کری شو ددی جواب دادی چه د حضرت خزیمه رضی اللہ عنہ خان نہ گم می حضور پاک د دوو سرو برابر گر خولی وه ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ لیکلی دی چه حضرت عمر رضی اللہ عنہ کله د رجم آیت را ورو چه ونی لیکلی نو حضرت زید رضی اللہ عنہ د دویم گواه دنه موجود کید و وجی نه د هغی د لیکلونه انکار او کړو دغه شان د قرآن عظیم یو خو مختلف کی بی تیاری کری شوی چه د حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ نه پس حضرت عمر رضی اللہ عنہ سره وی ب حضرت عثمان رضی اللہ عنہ دا راوغوښتی اودانی په یولفت باندی لیکلوسره یو خو نسجی تیار کری او مختلف ملکونو ته نی اولیکلی لکه څنگه چه په راتلونکی حدیث کښی راخی

[۳] په عهد عثمانی کښی د قرآن پاک تدوین

۳۳۳ (-) (۱۱) وَغَنَّ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ حَذِيقَةَ بْنَ الْيَمَانِ قَدِمَ عَلَى عُثْمَانَ (۲) وَكَانَ يُعَازِي أَهْلَ الشَّامِ فِي قَدَمِ أَرْمِينِيَّةٍ وَأَذْرِيحَانَ مَعَ أَهْلِ الْعِرَاقِ (۳) فَأُفْزِعَ حَذِيقَةَ اخْتِلَافَهُمْ فِي الْقِرَاءَةِ (۴) فَقَالَ حَذِيقَةُ لِعُثْمَانَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَتُرِكَ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا فِي الْكِتَابِ اخْتِلَافَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى (۵) فَأَرْسَلَ عُثْمَانُ إِلَى حَفْصَةَ أَنْ أُرْسِلِيَ إِلَيْهَا بِالصُّحُفِ تَسْخُفُ فِي الْمَصَاحِفِ (۶) لَمْ تَرُدُّهَا إِلَيْكَ، فَأَرْسَلَتْ بِهَا حَفْصَةُ إِلَى عُثْمَانَ، فَوَجَّهَهُ (۷) أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رضی اللہ عنہ وای چې حذیفه ابن یمان د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ په خدمت کی حاضر شو (۲) هغه وخت حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د شام او عراق او ارمینیه او د اذربایجان د جنگونو په غرض سره د جهاد د سامان جمع کولو په تیاری کی مصروف وو. (۳) حضرت حذیفه رضی اللہ عنہ د قرائت په باره کی د خلقو اختلاف او اضطراب په خوف کی مبتلا کړی وو اخکه چې هغه لیدل چې خلق بلا خوفه په خپلو کی د یو بل د قرائت څخه انکار کوی (۴) نو هغه حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ته عرض وکړی چې ای امیر المؤمنین! د دی امت په باره کی د تدارک بندیز څه لار اوباسه مخکی د دی څخه چې هغه د یهودو اونصاری په شان په کلام الله کی اختلاف کول شروع کړی (۵) حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د هغه خبری اوریدو سره بی بی حفصی رضی اللہ عنہا ته دا پیغام ولیږلی چې ته هغه صحیفی چې حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ جمع کړی وی مونږ ته را ولیږه مونږ به هغه نقل کړو (۶) دا مصاحف به تاته واپس درولیږو نو بی بی حفصی رضی اللہ عنہا هغه ټول مصاحف حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ته ولیږل

هل اللغات: (۱) أرمينية وأذريجان: د مشهورو ښارونو نومونه دی (۲) أفزع: اویریدلو (حذیفه،

(۳) فَأَمَرْتُ زَيْنَ بْنَ أَبِي، وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ، وَسَعِيدَ بْنَ الْعَاصِ، وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ الْحَارِثِ، بِنِ هِشَامٍ (۴) فَتَسَخَّوْهَا فِي الْمَصَاحِفِ (۵) وَقَالَ عُثْمَانُ لِلرُّهَيْطِ الْقُرَشِيِّينَ الْفُلَاحِ: (۶) إِذَا اخْتَلَفْتُمْ أَتَمَرُودُونَ بِنِ لَابِثٍ فِي شَيْءٍ مِنَ الْقُرْآنِ فَأَكْتُبُوا بِلِسَانِ قُرَيْشٍ (۷) فَأَمَّا تَزَلْ بِلِسَانِهِمْ فَعَلُوا (۸) حَتَّى إِذَا تَسَخَّوْا الصُّحُفَ فِي الْمَصَاحِفِ رَدَّ عُثْمَانُ الصُّحُفَ إِلَى حَفْصَةَ،

نوجه ۱ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د انصارو څخه زید ابن ثابت رضی اللہ عنہ او د قریشو څخه عبدالله ابن زبیر رضی اللہ عنہ سعید بن عاص رضی اللہ عنہ او عبدالله بن حارث بن هشام د دی صحیفو په نقل کولو باندی مامور کړل، هغوی ټولو هغه صحیفی په مصاحفو کی نقل کړل ۲ حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د قریشو دریو واره حضراتو ته وفرمایل ۳ چې که د قرآن په لغات کی چیرته ستاسو او د زید بن ثابت رضی اللہ عنہ په منځ کی اختلاف پیدا شی نو هلته د قریشو د لغت مطابق ولیکی ۴ ځکه چې کلام الله د قریشو د لغت مطابق نازل شوی دی نو هغوی ټولو په دی عمل وکړی ۵ او هر کله چې په مصاحف کی هغه صحیفی نقل کړل شوی نو حضرت عثمان رضی اللہ عنہ هغه صحیفی یی بی حفصی رضی اللہ عنہ ته واپس ولیږلی.

هل اللغات ۶ رُفط: جماعت، وله ۷ الفريسيون: قریش قبیلې ته منسوب دي.

۱ وَأَرْسَلْ إِلَى كُلِّ أُخَىٰ مِصْحَفٍ مِّمَّا نَسَخُوا ۚ وَأَمْرًا بِأَيِّهَا مِنَ الْقُرْآنِ فِي كُلِّ صُفْحَةٍ أَوْ مِصْحَفٍ أَنْ يُحْرَقَ ۚ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَأَخْبَرَنِي عَارِجَةُ بْنُ زَيْدٍ أَنَّ ثَابِتَ بْنَ ثَابِتٍ قَالَ: ۲ فَقَدْتُ آيَةً مِنَ الْأَحْزَابِ جَعَلْنَا الْمِصْحَفَ قَدْ كُنْتُ أُنَمِّعُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بِقُرْآنِهَا ۳ قَالَ لَمَسْنَاهَا فَوَجَدْنَا هَامَةً خَزَنَةً يَنْ ثَابِتَ الْأَنْصَارِيِّ ۴ (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلًا صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ) [الأحزاب: ۳] ۵ فَأَعْتَقْنَاهَا فِي سُوْرَتِهَا فِي الْمِصْحَفِ رِوَاةُ الْبُخَارِيِّ.

نوجه ۱ اود هغه مصاحفو څخه چې کوم نقل کړل شوی وو یو یو مصحف (اسلامی مملکتو ته، هر ځای ته ولیږل شو) او د هغه سره یې دا حکم هم جاری کی چې د دی مصاحفو څخه علاوه هر هغه صحیفه یا مصحف دی اوسوزول شي چې په کوم کی قرآن کریم لیکل شوی وی ۲ (د حدیث یو راوی) ابن شهاب رضی اللہ عنہ فرمایي چې د زید بن ثابت رضی اللہ عنہ صاحبزاده (یعنی خوی) خارجه رضی اللہ عنہ ماته وښودل چې ما د خپل پلار بزرگوار حضرت زید بن ثابت رضی اللہ عنہ څخه دا آوریډلی دی چې کوم وخت مونږ (یعنی زه او دوه قریشی صحابه رضی اللہ عنہم) سعید بن عاص رضی اللہ عنہ او عبدالله بن حارث رضی اللہ عنہ قرآن کریم په مصحف عثمانی کی نقل کولی ۳ نو ماته د سورة احزاب یو آیت په لاس نه راتلی حالهکه ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه دا آیت آوریډلی وه ۴ نو د تلاش څخه روسته ماته دا آیت د خزیمه بن ثابت انصاری رضی اللہ عنہ سره لیکلی ترلاسه شو ۵ (او هغه آیت دا دی) [مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلًا صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ] بیا ما دا آیت په مصحف کې د دی سورة (یعنی سورة احزاب) سره یو ځای کی، بخاری.

هل اللغات ۶ ألي: د آفاق جمع ده، أي: طرف من أطراف الأفاق: خواواشا علاکي او اطراف ښارونه مراد دی ۷ لَمَسْنَاهَا: مونږ هغې تلاش اوکړو

تسهيلات: قوله: أَنْ حَذِيقَةُ بَنِي الْهَاشِمِ:

حذيفة بن يمان ه هاشمي، حضرت حذيفة بن اليمان رضی اللہ عنہ د عراق گورنر وو او د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د خلافت زمانه وه. اکثر فارس د حضرت عمر رضی اللہ عنہ په دور خلافت کښې فتح

شوی وو لیکن څه حصې مثلاً آرمینیه او آذربایجان و غیره تراوسه پورې باقی پاتې دي هم په دې باندې حضرت عثمان رضی الله عنه دکاروانی کولو دپاره حضرت حذیفه رضی الله عنه مقرر کړو
قوله: وَكَانَ يَغَازِي:

ه کان یوغازی ه ضمیر په مرجع کښې گنې احتمالا: په دې جمله باندې پوهیدو کښې پوره مشکل دي ځکه چه دکان او یغازی ضمیر فاعل کښې
 ① دا احتمال هم دي چه د حضرت حذیفه رضی الله عنه طرف ته راجع وی

② دا احتمال هم دي چه د حضرت عثمان طرف ته راجع وی. شارح بخاری علامه کرمانی رحمته الله دواړو ځایونو کښې ضمیر فاعل د حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه طرف ته راگرځولې دي فرمانی "وَكَانَ عُمَانُ يَغَازِي أَهْلَ الْعِرَاقِ يَغْزُو وَهَاتَيْنِ النَّاجِيَتَيْنِ وَقَتِيحِيًّا" یعنی دې وخت کښې حضرت عثمان رضی الله عنه شامی او عراقی فوجونه د آرمینیه او د آذربایجان د فتح کولو دپاره تیارول. مظاهر حق هم ددې عبارت په رنډا کښې د حدیث ترجمه کړې ده سره ددې چه د عبارت نی پوره وضاحت نه دي کړې خو بیا هم د حدیث په دغه توضیح او تشریح باندې څه اشکال نه راځی او واقعاً هم دغه شان ده ځکه چه د آرمینیه او آذربایجان د جهاد دپاره شامی او عراق فوجونه لیگل په پوهه کښې راځی ددې دپاره چه هغه وخت عراق او شام فتح شوی وو صرف دومره به کولې کیدل چه یغازی په معنی د یغزی اخستل کیږی یعنی حضرت عثمان رضی الله عنه فوجونه جنگول.

③ شیخ عبدالحق رحمته الله او ملاعلی قاری رحمته الله دکان یغازی دواړو ضمیرونه د حضرت حذیفه رضی الله عنه طرف ته راگرځولی دی. شیخ عبدالحق رحمته الله اشعة اللمعات کښې لیکلی دی "روایت است من ابن رضی الله عنه که حذیفه ددوم آورو بر من رضی الله عنه دود حذیفه که فرمای کرد اهل شام را در آرمینیه و غزای کرد از ربا بجان ربا بعل عرق مم کیدی شی چه شیخ عبدالحق رحمته الله د ملاعلی قاری رحمته الله تشریح ته کتو سره دا تشریح کړې ده لیکن په دې کښې پیچیدگی داده چه د ظاهری عبارت نه داسې محسوس کیږی چه حضرت حذیفه رضی الله عنه اهل شام خلاف جهاد اوز کړو اگر چه دلته مونږ یغازی د جنگولو په معنی کښې واخلو بیا هم پوره عبارت نه صحیح کیږی ځکه چه دې حضراتو کومه ترجمه اختیار کړې ده په دې کښې د زمانې انتشار هم دي او په معنی کښې هم انتشار دي.

④ ملاعلی قاری رحمته الله کان کښې ضمیر شان هم تسلیم کړې دي اود یغازی فاعل نی اهل الشام جوړ کړی دی او فرمانیلی دی چه هم دا صحیح دی ددې مطلب به دا شی چه حذیفه رضی الله عنه حضرت عثمان رضی الله عنه له راغلو اوشان دا وو چه اهل شام اهل عراق سره یوځانی کیدو سره د آرمینیه او آذربایجان خلاف جنگیدل دغه شان اوږد سفر کولو سره به د عبارت مفهوم صحیح شی لیکن دې نه بهتر هغه دي چه علامه کرمانی رحمته الله مختصر لار اختیار کړې ده زما به همیشه په دې عبارت کښې شک وو نن الحمد لله د دې کرښو د لیکلو په

وخت پوره حقیقت په ذهن کښې راغلو او د لوستونکو په وړاندې مې پیش کړو الله تعالی دې زما قلم د دانسته او غیر دانسته غلطیانونه محفوظ اوساتی (الشعة المعات)
قوله: اُزِیْنِیَّة:

ه ترمینه محل وقوع: د یو خاص علاقې نوم دې او آذربایجان عام دې نویسا د آذربایجان ذکر تعمیم بعد تخصیص دې بهر حال د پورته عبارت نه مقصود دا بیانول دی چه د آرمینیه په فتح کښې شامی او عراقی اسلامی فوج یوځانی شو نو د قرآن عظیم په قراتونو کښې اختلاف شروع شو

ه عبارت توگیب:

قوله: فَأَوْرَعُ حَذِیْقَةً: په دې عبارت کښې د حذیفه لفظ مفعول به واقع دې او اختلافهم د افزع فاعل دې یعنی کله چه حذیفه رضی الله عنه دخلقو د قرآن کریم په قراتونو کښې اختلاف ته اوکتل نو هغه سخت او وریدو چه چرته دا لفظی اختلاف حقیقی او معنوی اختلاف باندې منتج نه شی
قوله: أَتَرَكْتُ هَذِهِ الْأُمَّةَ:

ه حضرت حذیفه دوراندیشی: یعنی دا امت د هغې نه مخکښې بچ کړه چرته قرآن کریم کښې د یهودو اونصاری د کتابونو تورات اوانجیل د تغیر او تبدل په شان تغیر رانه شی په دې باندې حضرت عثمان رضی الله عنه د حضرت حفصه رضی الله عنه نه د مصحف صحیفې راوغوښتې او څلور صحابه کرام ئې په دې باندې مقرر کړل چه هغوی دې قرآن کریم د قریشو په لغت باندې اولیکي. د دغه څلورو صحابه کرامو نومونه دادی:

① حضرت زید بن ثابت انصاری رضی الله عنه ② حضرت عبدالله بن زبیر رضی الله عنه ③ حضرت سعید بن العاص رضی الله عنه ④ حضرت عبدالله بن حارث بن هشام رضی الله عنه ددې څلورو نه حضرت زید بن ثابت انصاری رضی الله عنه غیر قریشی دې باقی دریوړه قریشی دی

قوله: لِمُفْطِرِ الْقُرْآنِ:

د دې څخه مراد هم دغه دریوړه دی. دې حضراتو ته حکم وو که چرې حضرت زید بن ثابت رضی الله عنه سره په یو لغت کښې اختلاف راشی نو د قریشو لغت دې اختیار کړې شی ځکه چه قرآن هم په دې لغت باندې نازل شوې وو چنانچه دې حضراتو قرآن کریم هم په یو لغت د قریشو باندې اولیکلو او باقی لغات باندې مشتمل صحیفې حضرت حفصه رضی الله عنه ته واپس کړې شوې. دې حضراتو ټول اووه قرآنه لیکلوسره تیار کړل

اووه صویره ه قرآن نسخې لیل:

او د اسلامی ښار یو دې لویو ښارونو طرف ته ئې اولېړل ① مکه مکرمه ② شام ③ یمن ④ بحرین ⑤ بصره ⑥ کوفه ⑦ یوه نسخه په مدینه کښې کیخودې شوه. ددې اووه مصاحف نه علاوه ټولې مخکښنې کاپیانې اوسوزولې شوې. د ضعیف پانړو سیزل جائز دی مگر

د عامو خلقو په مخکښې نه دی سیرل پکار فتنه به راوچته شی بهر د داده چه به رڼه کښې خښ کړي شی یا په اوبوسره اووینځلې شی یا په سمندر کښې او غورزو لې شی
[احمد ۵۷، ۶۹/۱ و ابوداود ۲۰۶/۱ و الترمذی ۱۰۲۰۵]

ه قرآن جمع کولو لویې: بهر حال د قرآن کریم چه د جمع کولو کوم ترتیب دې هغه داسې دې چه د ټولو نه اول وحی راتلونو پس د حضور اکرم په حم باندې قرآن په کانرو، خرمنو او لرگو باندې لیکلوسره جمع کړي شو بیا د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په سخته توجه سره د صدیق اکبر رضی الله عنه په دور کښې دغه کانری لرگی او خرمنې او د حافظانو د سینو نه اخستو سره په کاغذ باندې جمع کړې شو خو صحیفې جوړې شوې بیا حضرت عثمان رضی الله عنه هم د دغه صحیفونه اخستو سره باقی ټول لغات ختم کړل او د قریشو په یولغت نی جمع کړو ترتیب د تړول په جدا طرز باندې وو صحیفې پخپله صحابه کرامو رضی الله عنهم قائم کړې یعنی د سورتونو ترتیب نی پخپله جوړ کړو او آیاتونو ترتیب د رسول الله صلی الله علیه و آله د طرف نه وو کوم چه توقیفی وو مگر د بعضې علماو خیال ی چه د سورتونو او آیاتونو دواړو ترتیب د رسول الله صلی الله علیه و آله د طرف نه وو کوم چه توقیفی دې بیا حجاج بن یوسف د علماو حافظانو او قاریانو په ذریعه سره په قرآن کښې سپارې رکوع گانې او د آیاتونو د نشاناتو ترتیب قائم کړو چه هم ترته پورې هم په هغه حالت باندې دې.

[۴۴۴] د سورت ټویه په شروع کښې د بسم الله د عدم وجود وجه

۴۴۴ (۱۱۲) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «قُلْتُ لِعُمَرَ: مَا حَمَلَكُم عَلَى أَنْ تَعِدُّنَا إِلَى الْاِنْقَالِ وَهِيَ مِنَ الثَّانِي [۱] قَالِي بَرَاءٌ وَهِيَ مِنَ التَّيْنِ، فَقَرَأْتُمْ بَيْنَهُمَا [۲] وَلَمْ تَكْتَبُوا سَطْرَ بَاسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَوَضَعْتُمَا فِي السَّبْعِ الطُّوْلِ [۳] مَا حَمَلَكُم عَلَى ذَلِكَ [۴] قَالَ عُمَرُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَأْتِي عَلَيْهِ الزَّمَانُ [۵] وَهُوَ يُنْزَلُ عَلَيْهِ السُّورُ كَوَاتِ الْعَدْوِ [۶] وَكَانَ إِذَا نُزِّلَ عَلَيْهِ شَيْءٌ دَعَا بَعْضَ مَنْ يَكْتُبُ

لوجه [۱] ابن عباس رضی الله عنه وایې چې ما حضرت عثمان رضی الله عنه ته اوویل [۲] چې د دی څه وجه ده چې تاسو سورة انفال چې (د مشائی) څخه دی [۳] او سورة براءه چې د میشین څخه دی (یعنی سلو آیتونو و لاسورت دي) یو ځای ساتلی دی [۴] او د دواړو سورتونو په منځ کی بسم الله الرحمن الرحیم لیکلو سره امتیاز هم نه دی قائم کړی بیا دا چې تاسو سورة انفال د اوو اوږدو سورتونو په منځ کی ایښی دی، [۵] آخر د دی سبب څه دی، [۶] حضرت عثمان رضی الله عنه وفرمایل چې د نبی کریم صلی الله علیه و آله په زمانه کی څه وخت به تیریدلی [۷] او د آیاتونو والا سورتونه نازلیدل (یعنی د قرآن آیاتونه حسب موقع او حسب ضرورت بتدریج نازلیدل) [۸] د نبی کریم صلی الله علیه وسلم دا معمول وو چې د قرآن یو آیت یا د هغه څه حصه چې به په

(۱) اخراجه ابوداود فی کتاب الصلاة باب من جهر بها (رقم - ۷۸۶) و الترمذی فی کتاب تفسیر القرآن من رسول الله صلی الله علیه وسلم باب: ومن سورة التوبة (رقم - ۳۰۸۶) واحد فی السند: ۵۷/۱

بی کریم صلی الله علیه وسلم نازلیدل نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د وحی د
ی نانو څخه څوک یعنی زید بن ثابت رضی الله عنه و غیره راوغوښتل

هل اللغات ① غَنَّمَهُ أَنَّى فَضَّلَهُ: قصد او کړو تاسو، ② الفناء چه یو خبره پکښې بار بار بیانولې
نی، ③ التهنين: متین د ما ټول جمع ده سلوته وانې ④ نظر: لکیره، کړنېه، ⑤ السهم الطول: سبع اووه
نه وانې او طوال اوږدوالی ته وانې ددې نه اووه اوږده سورتونه مراد دی ⑥ ما خَلَّمَهُ أَنَّى: مَا السَّاعَتِ
بِمَنْ تَلَّمَهُ: یعنی څه وجه ده چه داسې دې او کړل ⑦ ذَوَاتُ الْعَدَمِ: د گټې شمیر والا یعنی ډیر،

قَوْلُهُ: ضَعُوْهُ هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ فِي السُّورَةِ الَّتِي يَذْكُرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا ① فَأَيُّ آيَاتٍ تَلَّمْتَ عَلَيْهِ الْآيَةَ، يَقُولُ: ضَعُوْهُ هَؤُلَاءِ
الآيَةَ فِي السُّورَةِ الَّتِي يَذْكُرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا ② وَكَانَتْ الْأُكْفَالُ مِنَ أَوَّلِي مَا تَلَّمْتَ بِالْمَدِينَةِ ③ وَكَانَتْ بَرَاءَةً مِنْ
أَمْرِ الْقُرْآنِ نَزُولًا ④ وَكَانَتْ قِسْمَتًا شَبِيهَةً بِقِسْمَتِهَا،

نوهه ⑤ او ورته به یې وفرمایل چې دا آیت په سورت کې شامل کی چې په هغه کې داسې
نو داسې ذکر دی (یعنی خاص موضوع مثلاً حج او طلاق و غیره نوم به یې اخستلی او
فرمایل به یې چې په کوم سوره کې د دی په باره کی ذکر دی دا آیت په هغه کې شامل کی
د دی څخه روسته بیا چې به یو آیت نازل شو نو د هغه په باره کی به یې وفرمایل چې دا
په هغه سورت کې شامل کی چې په هغه کې داسې او داسې ذکر دی ⑥ سورة انفال د هغه
سورتونو څخه دی چې په مدینه کې نازل شوی دی ⑦ هر کله چې سورة براءه د قرآن هغه
حصه ده چې په آخر کې نازل شوی ده ⑧ لیکن په سورة انفال کې مذکوره خبری په سورة
برات کې د مذکوره خبرو مشابهه دی یعنی په دواړو سورتونو کې مذکوره خبری د کافرانو
سره د جنگ کولو او د عهد ختمولو بیان دی

هل اللغات ⑨ ضَعُوْهُ: کړېده، شامل نې کړه

فَقَبَّضَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَلَمْ يَنْتَهِ لَنَا مِنْهَا ① فَمِنْ أَهْلِ ذَلِكَ قَرَأْتُ بَيْنَهُمَا وَلَمْ أَكْتُبْ
نَظَرَ "بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ" ② وَوَضَعْنَاهُ فِي السَّهْمِ الطَّوْلِ، رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالْقُرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

نوهه ③ رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی دنیا څخه تشریف یوړی لیکن مونږ ته یې دا ونه ښودل چې
سورة براءه د سورة انفال حصه ده یا نه ده ④ نو د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د نه ښودلو په سبب او په
دواړو سورتونو کې د مفهوم او معنی د مخه د مماثلت او مشابهت کیدو په وجه مونږ
دواړه سورتونه نژدې نژدې وساتل لیکن مونږ د دواړو په منځ کې بسم الله الرحمن الرحيم
لیکلو سره امتیاز قائم نه کړي ⑤ او بیا مونږ دا دواړه سورتونه نژدې نژدې د اوو ۷ لویو
سورتو په منځ کې کیښودل (لیکن د دی دواړو په منځ کې مو فاصله پرېښوده یعنی دواړه
مو جدا جدا کیڅو دل ځکه څرنگه چې د دواړو په دوه کیدو کې شبهه وه دغه شان د دواړو
په یو کیدو کې هم شبهه وه، احمد ترمذی ابو داؤد

هل اللغات ⑩ قَبَّضَ: یعنی وفات شو ⑪ قَرَأْتُ: نژدې نژدې مې اوساتل

تسهيلات

قوله: مِنَ الْمَثَانِي:

ه قرآن پاک ه سورتونو تقسيم، د قرآن كريم سورتونه داسې تقسيم كړې شوى دى چه

① د سورت بقره نه د سورت يونس پورې ته "طوال" وائى طوال د اوږدوالى په معنى كېږي دې دا سورتونه هم د قرآن پاك اوږده سورتونه دى اودا اووه دى په دې وجه دې ته "السم الطول" وائى

② د سورت يونس نه د سورت شعراء پورې سورتونو ته "مئين" وائى مئين د مائة جمع ده سلوته وائى دا سورتونه هم سل سل يا كم زيات آياتونو باندې مشتمل دى د سورت شعراء نه د سورت حجرات پورې سورتونو ته "مثنائى" وائى وجه داده چه دا سورتونه د مضمون په اعتبار سره مكرر دى. هم د يوقسم قصې بار بار يادولې شى اودا سورتونه د سل سل آياتونو نه كم دى په دې وجه دې ته مثنائى وائى.

③ د سورت حجرات نه د قرآن آخر پورې سورتونو ته "مفصلات" وائى بيا دا مفصلات په دريو قسمونو باندې دى. د سورت حجرات نه د سورت بروج پورې طوال مفصل دى اود سورت بروج نه د سورت بينه پورې اوساط مفصل دى او د سورت بينه نه آخر قرآن پورې قصار مفصل دى.

ددې تمهيد نه پس راشئ او په حديث باندې د پوهيدلو كوشش او كړنى. حضرت ابن عباس رضي الله عنه د حضرت عثمان رضي الله عنه نه د سورت توبه او سورت انفال يوځانې ساتلو او بسم الله نه ليكلو متعلق درې سوالونه او كړل او حضرت عثمان رضي الله عنه د هغې جوابونه وركړل هم دغه ددې حديث خلاصه ده.

ه سورة ابراهيم په شروع كېږي ه بسم الله نه ليكلو وجه،

حضرت عثمان رضي الله عنه دا وركړې دې چه حضور پاك د سورت انفال او سورت توبه باره كېږي څه هدايت نه دې فرمايلې حضور پاك د ادم نه دى فرمائيل چه سورت توبه سورت انفال سره كيږدئ داددې جزء دې په حضور پاك باندې هم بسم الله سورت توبه سره نه ده نازل شوې چه په كوم سره د معلوميدل چه سورت توبه جدا سورت دې. لهدا په سورت توبه كېږي دا احتمال هم پاتې شو چه دا د سورت انفال جزء دې او دا احتمال هم پاتې شو چه دا جدا سورت دې. په دې وجه مصحف ليكلو وخت كېږي مونږ هم د دواړو احتمالاتو خيال اوساتلو اود جزئيت د احتمال په رڼا كېږي د دواړو په مينځ كېږي بسم الله او نه ليكله اود مستقل سورت د احتمال په رڼا كېږي د دواړو سورتونو په مينځ كېږي خالي خالي پريخودو او په هغې كېږي سورت توبه اوليكله.

ملاحظه: د علما، گرامو په دې خبره باندې اجماع ده چه د سورتونو د آیاتونو ترتیب سمعی اوتوقیفی دې د چا اجتهاد ته په دې کښې ضرورت نشته دې د قرآن کریم د سورتونو باره کښې راجع دادی چه ددې ترتیب هم توقیفی دې مونږ په دې کښې رانې نه شو ورکولې د جمهورو هم دغه رانې ده

[۹] کتاب الدعوات

د دعاهگانو بیان

خلاصة الباب:

فيه خمسة وثلاثون حديثاً مشتملة على ثمانى مسائل:

- ① دعاء النبى ﷺ لنفسه ولأمته غير المشرك: ١، ٢.
- ② آداب كلمات الدعاء: ٣، ٤.
- ③ النهي عن موانع إجابة الدعاء: ٥، ١٣، ١٨، ٢٤.
- ④ ما يجاب من الدعوات: ٦، ٧، ١٧، ٢٢، ٢٣، ٢٥، ٢٦، ٣٥.
- ⑤ فضيلة الدعاء: ٨، ٩، ١٠، ١١، ١٢، ١٣، ١٤، ١٦، ٢٠، ٢٧، ٣٤.
- ⑥ لباحة ترك الدعاء: ٥، ١٥.
- ⑦ الهيئة المستوفى لى الدعاء: ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٨، ٢٩، ٣٠، ٣١، ٣٢، ٣٣.
- ⑧ طلب الدعاء بواسطة أحد الأحياء: ٣٤.

د دعا حکم، واضح دې وى چه د نزول بلا یا ويرې په وخت دعا کول مسنون دی کومې چه د انبياء گرام ﷺ نه منقول دی او کله د الله پاک په علم، قضاء او تقدیر باندې اکتفاء کولو سره سکوت هم مشروع دې (کول لوراهم عليه السلام حسی من سوالی علیه بحالی)

د دعا کولو او نه کولو په افضلیت کښې مذهب:

پس امام قشیری رحمه الله فرمائی چه د اهل علم دې باره کښې اختلاف دې چه دعا افضل ده یا سکوت اورضا،

① بعضی عالمانو په نیز دعا کولو ته افضل و نیلې دی ځکه چه هغه هم یو عبادت دې بلکه د عبادت اصل او مغز دې لقوله علیه السلام (الدعاء مع المادة) هم دغه شان په دعا کښ د خپل عبودیت اظهار کيږې په دې وجه هم هغه افضل ده، دعا غوښتلو سره د قرآن اوحديث په سوونو نصوصو باندې عمل کول ډیر بهتر دی

که د مسلمان دعاء د شرائطو او آدابو په لحاظ سره وى نو ضرور قبلېږې مگر د قبولیت

صورت بدلیبری کله مطلوب خیز هم هغه شان ملاویری کله یوپت آفت په دعا سره
اخواکیری اوکه چرې څه نه وی نوذ ثواب په توگه د آخرت دپاره دعا ذخیره کیږی د
مسلمان دعا ضائع کیږی نه (واحد: ۱۳/۱۸)

⑦ د بعضی عالمانو په نزد دعا نه کولو سره د قضاء الهی د لاندې رضا او تسلیم افضل دی
⑧ او بعض وائی چه په ژبه باندې دعا او په زړه کښ رضا او تسلیم کیدل واجب دی چه په
دواړه قسم احادیثو باندې عمل راشی

● دعا آداب: ① مؤکد ترین ادب په خوراک ځکاک او جامه کښ د حرامو نه بچ کیدل دی
② د الله پاک دپاره اخلاص.

③ صوم او یو عمل صالح مقدم کول.

④ د قبلې طرف ته مخ کولو سره په کونډو باندې کیناستل، د حمد او ثناء نه پس،

⑤ صلاة علی النبی ﷺ لږه په اول او اخر کښ راوړل.

⑥ په خشوع او خضوع سره لاس خورولو سره تر څنگلو پورې اوچتول.

⑦ د الله پاک په اسماء حسنی سره دعا کول.

⑧ د انبیاء او صالحین توسل حاصلول.

⑨ او آواز لږه پست کولو سره د خپلو گناهونو اقرار کول.

⑩ په طلب کښ جزم او د اجابت متعلق یقین ساتلو سره په دعا کښ اصرار او تکرار کول.

⑪ د گناه او بنده دپاره چه کوم خیز ناممکن دی د هغې دپاره دعا نه کول. وغیر ذلک...

(التعلیق ۳/ ۴۴. الاثمة: ۶۷/۲)

الفصل الأول

[۱۳۳] ذی نبي کريم د شفاعت عظمت

۱۳۳- [۱۰۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "إِذَا لَكُمْ نَبِيٌّ دَعَاكُمْ فَاجَابُوا
فَتَجْعَلُ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ [۱] وَإِنِّي أَخْتَارُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِّأُمَّتِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ [۲] أَمَّا نَابِلَةُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ
مَاتَ مِنْ أُمَّتِي لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا" (زَوَاكُيْلِيَّةٌ، وَلِلْبَغْهَارِيِّ أَقْصَرُ مِنْهُ)...

لوحظه ① ابوهريره رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ② د هر یو نبی د پاره یو
دعا ده چې قبلېږی ③ او هر نبی د خپلی دعا په باره کی جلتی وکړه ④ لیکن ما خپله دعا

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الدعوات /باب: لكل نبی دعوة مستجابة (رقم: ۶۳۰۴) ومسلم فی کتاب الإيمان /باب: اختیاء
النبي صلى الله عليه وسلم دعوة الشفاعة لأمته (رقم: ۳۳۸ - ۱۹۹) والترمذی فی کتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله
عليه وسلم /باب (رقم: ۳۶۷۲) وابن ماجه فی کتاب الزهد /باب: ذكر الشفاعة (رقم: ۴۳۰۷) /واحد فی المسند: ۴۲۶/۲

د خپل امت د شفاعت د خاطر د قیامت تر ورځې پورې محفوظ ساتلی ده [۵] نو زما دا دعا که الله تعالیٰ ﷻ وغوښتل زما د امت هر هغه سړی ته به فائده ورسوی چې په داسې حال کې مړ شوی وی چې د الله تعالیٰ ﷻ سره یې څوک شریک کړی نه وی، مسلم، او بخاری ﷺ دا روایت د دې څخه کم نقل کړی دی

هل الشفاعة: ① دَعْوَةُ: دعا «دلته د دعاء نه مراد بد دعا او خیرې کول دي، ② مُنْتَهَاهُ: اُمِّي مُتَّقَنَةٌ فَرَجَاةٍ: چه دهغې قبلیدل یقینې وی، ③ اِغْتِيَا: دا د اِغْتِيَا نه دې، اُمِّي: اذْخَرْتُمَا: ذخیره کړې مې ده یعنی دخپل قوم اذیتونه او تکلیفونه مې په خپل صبر سره پټ کړي او برداشت کړی دی چه په دنیا کېنې د بد دعا په ځانې په دخپل امت دپاره په آخرت کېنې شفاعت اوغواړم، ④ نَائِلَةٌ: اُمِّي: كَبِيرَةٌ حَامِلَةٌ: اوبه رسیږي اوحاصل به شی (یعنی دا شفاعت به زما هر امتی ته فائده ورسوی

تفہیمات:

نوله: وَإِنِّي اِغْتِيَاكَ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِّأُمَّتِي... الخ:

د حدیث مقدم او د شفاعت کبری بیان: مطلب دادې چه الله تعالیٰ هرښی ته حکم ورکړو تاسو دعا غواړئ زه به ستاسو یوه دعا قبولم. هرښی د دعا دحق استعمال کړو ما د دعا دا حق په دنیا کېنې استعمال نه کړو بلکه د آخرت دپاره مې پریځودو. د قیامت په ورځ به زه د بد دعا په ځانې د خپل امت دپاره د شفاعت دعا کوم ان شاء الله دا شفاعت به هر هغه امتی ته حاصلیږي چه په کفر او شرک باندې نه وی مړ شوي که هغه گناهکار ولې نه وی په قیامت کېنې به د حضور اکرم ﷺ یو لونی شفاعت وی کوم ته چه شفاعت کبری وائی هغه به د ټولو انسانانو دپاره وی.

د شفاعت صفوی صورتونه: د شفاعت صفوی به ډیر صورتونه وی

① بعض به د دوزخ نه زر راوځي.

② بعض خلق خوبه د حضور پاک د شفاعت په وجه د دوزخ د ټلو نه بچ شی

③ د بعض بعضو درجات اوچتیري

④ بعض به جنت کېنې زر داخل شی او د شفاعت په برکت به

لا سوال: دلته په ذهن کېنې دا اشکال پیدا کیري چه حضور پاک د امت د بعض خلقو خلاف بد دعا غوښتي وه لکه د رعد او د کوان قبیلو او د قبيله مضر وغيره باره کېنې ئی بد دعا اوغوښتله د مستهزئين خلاف ئی بد دعا کړې ده؟

سوال دوه جوایزه: ① علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ لیکلی دی د حضور پاک بد دعا چونکه په جزوی توگه په دنیا کېنې اثر اوکړو لکه چه د مستهزئين باره کېنې وه لیکن قومونه د بیخ نه راوستونکي او هر څه راگیرونکي دعا نه حضور پاک غوښتي وه اونه قبوله شوي ده بلکه

هغه د ذخیرې په توګه د آخرت دپاره کيځودلې شوې ده

⑦ حضور پاک د بعض بعض قبیلو او بعض نورو خلقو دپاره بې شکه بد دعا غوښتې وه لیکن د نورو انبیاءو بد دعا د هغوی د قومونو په حق کښې قبوله شوه او قومونه یې هلاک شو لیکن د حضور پاک د دعا دا حق د آخرت دپاره محفوظ اوساتلې شو او په دنیا کښې بد دعا بالکل قبوله نه شوه

[۳۳۳] د خیر و نه د دعا جوړید خواست

۳۳۳- [۲] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَدْتُ عِنْدَكَ عَهْدًا أَنْ تُخْلِفَنِيهِ» (۲) فَأَمَّا أَنَا بَشَرٌ فَأَيُّ الْمُؤْمِنِينَ أَذْيَبُهُ شَقْمَتُهُ (۳) لَعْنَتُهُ، جَلَدَتُهُ، فَأَجْعَلْ لَهَا صَلَاةً وَزَكَاةً (۴) وَقُرْبَةً تَقْرِبُهُ بِهَا إِلَيْكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

توجه ① ابو هريره رضي الله عنه رواي دی چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم په بارگاه حق کی دا دعا وکړه ② چې ای زما پروردګاره ما ستا په خدمت کی یو درخواست پیش کړی دی نو ما د هغې د قبولیت سره ونازوی او ما نا امیده مه کړی یعنی زه اومیدوار د کرم یم چې زما درخواست به ضرور منظور شی او هغه درخواست دا دی ③ چې زه یو انسان یم نو کوم مومن ته چې زما څخه څه تکلیف رسیدلی وی په دی طور چې ما هغه ته رد وید ویلی وی ④ ما په هغه لعنت کړی وی او ما هغه وهلی وی نو دا ټول څیزونه ته د هغه مؤمن په حق کې د رحمت سبب د ګناهونو څخه د پاکۍ ذریعه جوړه کړې ⑤ او د خپل قرب باعث یې جوړ کړې چې ته د دی څیزونو په سبب هغه ته د قیامت په ورځ خپل قرب ویځنۍ، بخاری مسلم

هل اللغات: ① عَهْدًا: اُنِي وَعَهْدًا اَوْ اَمَانًا: بعضې وخت کښې عهد د امن په معنی راځی دلته هم دا معنی مراد ده ② اَذْيَبُهُ: خه تکلیف مې رسولې وی، ③ شَقْمَتُهُ: کنخل مې کړی وی، ④ لَعْنَتُهُ: بد ده مې ونیلې وی، ⑤ جَلَدَتُهُ: اُنِي: ضَرْبَتُهُ: وهلې مې وی، ⑥ صَلَاةً: اُنِي: رَحْمَةً: رحمت، مهربانی، ⑦ زَكَاةً: اُنِي: طَهَارَةً لِقَوْمِ اللُّغُوبِ: پاکوالي د ګناهونو، ⑧ قُرْبَةً: قربت او نزدیکت.

تسهيلات: قوله: فَأَمَّا أَنَا بَشَرٌ:

خیرې په دعا په دلیلو درخواست، د راتلونکي عذر دپاره دا جمله د تمهید په توګه ده چه زه هم بشر یم او د بشر کیدو په تقاضا کله غصه کیدې هم شم چاته سخت سست وایم یانی وهم یا بد دعا کوم یا که چاته مې تکلیف ورکړې وی که چرې ما داسې کړی وی نوته په خپل رحمت سره دا څیزونه د زحمت په ځانی په رحمت بدل کړې او په قیامت کښې د بعد په ځانی د قرب ذریعه جوړه کړې

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الدعوات باب قول النبی صلی الله علیه وسلم: من آذیته فاجعله له زکاة ورحمة، (رف- ۶۳۶۱) وسلم فی کتاب الفضائل الصحابة رضی الله تعالی عنهم باب من لعن النبی صلی الله علیه وسلم، او به او دعا علیه، ولیس هو اهل لذلك، کان له زکاة واجرا ورحمة (رف- ۹۱- ۲۶۰۱) واحد فی السند ۳۱۷/۲

[۳۵] دعا په قبلیدو یقین ساتل پکار دی

۳۵- [۳] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلَا يَقُلْ : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ (۱) اَرْحَمِي إِنْ شِئْتَ (۲) اَرْزُقْنِي إِنْ شِئْتَ (۳) وَلِيَعِزَّ مَسْأَلَتُهُ (۴) إِنَّهُ يَقْعَلُ مَا يَشَاءُ ، لَا مُكْرَهَ لَهُ» (رواه البخاري).

نورمحمد (۱) ابوهريره (عليه السلام) فرمايې چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايل (۲) هر کله چې په تاسو کې يو سړی دعا غواړي نو داسې دي نه وايي چې اي الله (۳) ما وبخښي که ته غواړي (۴) په ما رحم وکړي که ته غواړي (۵) ماته رزق راکړي که ته غواړي، بلکه پکار دی چې هغه په عزم بالجزم او په يقين او اعتماد سره دعا وغواړي (چې د شک او شبهې جمله مثلاً که ته غواړي وغيره استعمال نه کړي) (۶) ځکه چې الله تعالی (۷) خو خپله هغه کوی څه چې غواړي په هغه څوک زور زيردستی کونکي نشته ، بخاري.

هل اللغات: (۱) ليعززم: أي: ليعزّز: بما: په يقين سره دې دعا غواړي چه په قبلیدو کښې نې هيڅ شک نه کوي. (۲) لا مكره له: زور زيردستی کونکې نشته په هغه باندې.

تصحیلات:

نوله: وليعزّز:

د دعا په قبلیدو د يقين کولو حکم: يعنی پوره وثوق او يقين سره دعا غوښتل پکار دی چه د څه شک په کښې گنجائش نه وي. ليکن چه کوم سړي پ خپل غوښتلې شوی څيز باندې مطمئن نه وي نو په دغه تذبذب کښې دره ته هغه څيز څنگه ملاویدې شي الله تعالی په خپل افعال کښې پخپله اختيار مند دې د چانه د اجازت اخستو ضرورت نشته نه څوک رابندونکې شته. لهذا نېغ په نېغه پوره وثوق سره سوال کول پکار دی چه داسې سوال نه وي چه اي الله که چرې ته نې مناسب گنړې نوماله فلا:کې څيز راکړه

[۲۳۶] دعا د قبوليت په يقين سره کول

۳۶- [۴] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا دَعَا أَحَدُكُمْ فَلَا يَقُلْ : اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي إِنْ شِئْتَ (۱) وَلَكِنْ لِيَعِزَّ مَسْأَلَتُهُ (۲) فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَبْغَا مَسْأَلَةً شَيْءًا أُعْطَاهُ» (رواه مسلم).

نورمحمد (۱) ابوهريره (عليه السلام) فرماني چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فرمايل (۲) هر کله چې په تاسو کې يو سړی دعا غواړي نو داسې دي نه وايي چې اي الله ما وبخښي که ته غواړي بلکه بغير څه شکه د جزم او يقين سره او په پوره رغبت سره دعا غواړي (۳) ځکه چې الله تعالی (۴)

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الدعوات باب ليعزم المسألة. فإنه لا مكره له (رقم - ۶۳۳۸) وسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبه والاستغفار باب العزم بالدعاء ولا يقل إن شئت (رقم - ۲۶۷۸)

(۲) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبه والاستغفار باب العزم بالدعاء ولا يقل إن شئت (رقم - ۲۶۷۹)

چې کوم شی عطا کوی د هغه د پاره مشکل نه دی، مسلم

هل اللغات ① وَلَيُظَلِّمُ: ښه په زاری او ژړا فریاد سره دې غواړی، ② الرَّغْبَةُ: ښه په شوق او رغبت سره دې دعا غواړی ③ لَا تَقْصُرْهُ: أَتَى: لَا تَقْصُرْ عَلَيْهِ غِطَاءُ فَرْسِهِ: تعاضم غتیدو او د قابونه بهر کیدونه وانی یعنی چاته څه ورکول الله تعالی دپاره دومره لوڼې او گران کار نه دې چه دهغې د ورکولو نه عاجز شی

تسهيلات:

قوله: وَلَكِنْ لِيُعْزَمَ وَلَيُظَلِّمُ الرَّغْبَةُ:

حديث مفهوم: د حديث حاصل دا دې چه الله پاک نه دعا په پوخ يقين سره غوښتل پکار دی ځکه چه الله پاک ته هيڅ چاته د يو څيز ورکول مشکل نه دی.

[۲۲۳۷] الله تعالی دعا قبلوی

۳۳۷- [۵] ① وَغَنَّهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "② «يَسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَمْ يَدْعُ بِاللَّهِ أَوْ قَطِيعَةً رَجِيمٍ، مَا لَمْ يَسْتَعْجَلْ ③ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْإِسْتِجْعَالُ؟ ④ قَالَ: يَقُولُ: قَدْ دَعَوْتُ وَقَدْ دَعَوْتُ ⑤ قُلْتُ: أَيْ يَسْتَجَابُ لِي ⑥ فَيَسْتَجِيرُ عِنْدَ ذَلِكَ وَيَدْعُ الدَّعَاءَ»" (رواه مسلم).

لوجه ① ابوهريره ؓ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② د بنده دعا د قبوليت په شرائطوسره قبلېږي تر څو پورې چې هغه د گناه يا د رشتي د ماتولو دعا نه غواړي او تر څو پورې چې جلتې نه کوي، ③ عرض وشو چې يا رسول الله ﷺ د تلوار کولو څه مطلب دی؟ ④ نبي کریم ﷺ وفرمايل چې دعا غوښتونکي بار بار وايي چې ما دعا وغوښتله ⑤ لیکن ما هغه قبلیدونکی ونه لیده ⑥ او بیا هغه سترې کینې او دعا نه کوي، مسلم هل اللغات ① قَطِيعَةً: تعلق کتې کول، ② رَجِيم: رسته داری، خپلولی، ③ الْإِسْتِجْعَالُ: جلتی او تلوار کول، ④ قَتْلُهُ: د استفعال نه په معنی د سترې کیدو سره، أَتَى: تَقْصُرُ وَتَكْمِلُ وَتَقْصُرُ: یعنی سترې او ستړمانه شی (نو دعا پرېږدی،

تسهيلات: قوله: بِاللَّهِ:

د دعاه عدم قبولیت هوه وجهې:

د دعاه نه قبلیدو په دې حديث کښې د دوو څيزونو ذکر کړې شوې دي ؟

① اول څيز دا چه الله تعالی دعا قبلوی په دې شرط چه دعا د څه ناجائز او نامناسب څيز سره متعلق نه وی مثلاً چه څوک گستاخ او بې ادب دا دعا اوغواړي چه يا الله ماته د شرابو څکللو يا زنا کولو توفيق راکړې ياڅوک نالائق دا دعا اوغواړي اي الله فلانکې سړې

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار / باب بيان انه يستجاب للداعي ما لم يجعل فيقول: دعوت فلم يستجب لي (رقم- ۹۲ - (۲۶۳۵)

اوبخشي حالتيكه هغه سري په كفر باندې مړ شوې وي
 ⑦ يونالتيق د يومحال خيز دعا اوغواړي چه اي الله ماته په وينه باندې خپل ديدار
 رانصيب كړه دا ټول د دعا ناجائز صورتونه دي

نوله: اَوْ قُلَيْبَةً وَرَجَمَ:

ه خپلولي كې كولو هغه د خپلوانو سره تعلق پريخودو څوك سري داسې دعا غواړي چه اي
 الله زما او زما د پلاريه مينځ كښې جداني پيدا كړي ددې حديث مفهوم هم دغه دې چه
 داسې دعا نه قبلېږي لهذا داسې دعا نه دي غوښتل پكار

نوله: مَا لَمْ يَسْتَعْلَجَ:

ه ما لم يعجل مفهوم: نه قبليدل د دعا دويم څيز دادي چه الله تعالى دعا قبلوي په دې شرط
 چه په هغې كسې تادي نه وي، صحابه كرامو تپوس او كړو دا تادي څه څيز دې حضويك
 اوفرماښل بنده اوواني چه ما بار بار دعا اوغوښتله قبلېږي خو هسې هم نه نو د دې وجې د
 دعا ضرورت نشته په دغه شان تادني كولو كښې هغه دعاغوښتل پريږدي اوفرمانيلې شو
 چه داسې نه دي كول پكار

دعا ه زو نه قبليدلو حكمتونه: علماء كرام فرماني چه كله تادني سره دعانه قبلېږي

① كله دتقدير د مصلحت د وجې نه نه قبلېږي

② ځكه چه دالله تعالى په نيز د هغې يووخت مقرر وي

③ كله دعا د دې وجې نه نه قبلېږي چه هغه د آخرت ذخيره جوړولې شي او كله دعاځكه نه
 شي قبلولې چه د هغې شرائط او آداب پوره نه وي

④ كله الله تعالى د يونيك بنده اصرار التجاء تضرع او زاري خوښه وي په دې وجه د
 بعضې بعضې بې دينه سري دعا زر قبلېږي ځكه چه كله هغه دالله تعالى په وړاندې لاسونه
 خوره وي نواله تعالى جبرائيل امين ته واني دته زر څه وركړه دې دپاره چه زما په وړاندې
 لاس خورنه كړي

⑤ كله دعا ځكه نه شي قبلولې چه دعا غوښتونكي نا اميده شي اودعاغوښتل پريږدي

[۳۳۸] غالبانه دعا قبليدوي بيان

۳۳۸- [۱] (۱) وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "دَعْوَةُ الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ
 لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ مُسْتَجَابَةٌ" (۲) عِنْدَ رَأْيِهِ مَلَكٌ مُوَكَّلٌ (۳) كُلَّمَا دَعَا لِأَخِيهِ بِغَيْرِ قَالَ الْمَلَكُ الْمُوَكَّلُ بِهِ: [أَمِينَ
 وَلَكَ بِمِثْلِهِ] " (رَوَاهُ الْمُصَنِّفُ)

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب فضل الدعاء للمسلمين بظهر الغيب (رقم- ۸۶ -
 ۲۳۳۲) وابن ماجه في كتاب المناجك باب فضل دعاء الحاج (رقم- ۲۸۹۵) واحمد في المسند: ۱۹۵/۵

فرجه [۱] ابودرداء [۲] وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۳] کوم مسلمان بنده چې د خپل مسلمان ورور د پاره غائبانه دعا کوي نو هغه قبليري [۴] د دعا کونکي سر ته نژدې پوره فرشته متعين کيږي [۵] هر کله چې هغه د خپل مسلمان ورور د پاره د خير دعا کوي نو هغه متعين شوی فرشته وايي [۶] چې اي الله ﷻ ده دعا قبوله کړې او دا هم وايي چه ستاد پاره دى هم دغه شان وي، مسلم

هل اللغات [۱] يظفر القيب: أي: في كعبة المذخرة عنه: غائبانه او پسي شا دعا غوښتل (يعنى چله چه دعا غواړي هغه موجود نه وي يا موجود وي خو په زړه کښي ورله دعا او غواړي. [۲] مَلَكٌ مُرْسَلٌ: مَلَكٌ فرشتي ته وائي او مُرْسَلٌ چه مقرر شوې او متعين شوې وي (يعنى مقرر شوې فرشته، تسهيلات:

قوله: يَظْفِرُ الْقَيْبُ:

ه غائبانه دعا قبليريو چه: يعنى شاپه شا د يو مسلمان ورور د پاره د بل دعا قبليري خکه چه به دغه دعا کښي همدردى هم وي اوڅه لالچ هم نه وي کله چه دا سرې د بل چاد حاجت پوره کولو کوشش کوي نو الله تعالى د هغه ضرورتونه هم پوره کوي.

قوله: عِنْدَ رَبِّكَ مَوْكَلٌ:

هم دغه مطلب دې د حديث د آخرى جملې چه فرينتي په سرو لارې وي او دهغوى د پاره دعا کوي ددې تائيد دې حديث نه هم کيږي. چه "اللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبِيدَ إِذَا مَا الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ"

[۳۳۳] د خيرې کولو څخه ممانعت

۳۳۳- [۱۷] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «لَا تَدْعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ [۳] وَلَا تَدْعُوا عَلَى أَوْلَادِكُمْ [۴] وَلَا تَدْعُوا عَلَى أَمْوَالِكُمْ [۵] لَا تَوَافِقُوا مِنَ اللَّهِ سَاعَةً يَسْأَلُ فِيهَا عَطَاءً فَيَسْتَجِيبُ لَكُمْ» [۶] (رواه مسلم). و ذکر حديث ابن عباس: "اتق دعوة المظلوم" في كتاب الزكاة.

فرجه [۱] جابر رواي دى چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د خان د پاره به دعا مه کوي [۳] د خپل اولاد د پاره به دعا مه کوي [۴] او نه اد خپل غلام، منځى او د څاروو او ا نور مال، اسباب د پاره به دعا کوي [۵] چې تاسو نه د الله تعالى [۶] د طرف څخه هغه ساعت حاصل نشي چې په هغه کى الله ﷻ هر سوال پوره کوي او بيا ستا به دعا قبوله شي، [۱] مسلم او د ابن عباس رضى الله عنهما حديث چې «اتق دعوة المظلوم» (نې په كتاب الزكاة کښي ذکر کړې دې

هل اللغات: [۱] لَا تَوَافِقُوا: يَتْلَأُوْا الْفَوَاقِمَ: اللَّهُ سَاعَةً إِجَابَةً: چه برابر او موافق نه شي (يعنى چرته ستاسو خيرې دغه مستجاب وخت کښي اونشې او خپل خان باره کښي مو خيرې قبولې نه شي، [۲] سَاعَةً:

وحت نه وانی، دلته ترې مراد وخت د اجابت دې، ﴿عطاءاً اُنّی مَأْتِظُ﴾ د ورکولو څیز، که هغه به
وی او که بد وی،

تصحیلات:

قوله: سَاعَةً: یعنی د دعاد قبلیدو د الله تعالی په نیزڅه وختونه وی هسې نه چه ته بد دعا
او کړې او بل خوا د قبلیدو ساعت وی او بیا پنیسمانه وی او په لاس هیڅ درنه شی

الفصل الثانی

[۳۰] دعاد عبادت نچور

۱۸) [۱] عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- «الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ» ثُمَّ
قَرَأَ: ﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ﴾ [غافر: ۶۰] «وَوَافَةُ أَحْمَدُ وَالْقُرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ، وَأَبْنُ
مَاجَةَ.

ترجمه ۱۸) نعمان ابن بشیر رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل ﴿الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ﴾ دعا عبادت دی او
بیا د دی څخه روسته نبی کریم ﷺ دا آیت وویلي ﴿وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ﴾ او
ستاسو پروردگار فرمایلی دی زما څخه دعا غواړی زه به ستاسو دعا قبلوم، احمد ترمذی
ابوداؤد نسائی ابن ماجه.

تصحیلات:

قوله: الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ: الخ:

د دعا هغه قسمونه: د دعا دوه قسمونه دی

① یو قسم هغه دعا ده چه سړې په خپلو غیبی حاجاتو کښې صرف یو رب ته آواز کوی په
دې کښې د هغه سړی عقیده ده چه زما رب مشکل کشا هم دی او غیبو باندې هم پوهیږی
قادر مطلق هم دی زه هم هغه ته آواز کوم

قرآن کریم کښې هم په دې دعا باندې ډیر زور ورکړې شوې دي چه آواز کول صرف الله
تعالی ته دی دمکې مشرکانو به الله تعالی سره دخپلو معبودانو په خپلو غیبی حاجاتو
کښې رابلل کوم چه الله تعالی شرک او گډډولو نو دلته صرف الله تعالی ته آواز کول عین
عبادت بلکه دعادت خلاصه او مغز او گډډولو شو حضور پاک چه کوم آیت په توگه
د استشهاد تلاوت کړې دي ددې نه هم معلومیږی چه د دعا نه دلته آواز کول مراد دی.

② دویم قسم هغه دعا ده کومه چه یوانسان د خپل رب نه دخپل خان دپاره غواړی داهم
عبادت دي ځکه چه دا سړی خپل رب قادر گنږی خالق اومالک نی گنږی ﴿فَعَالٍ لِّمَا يُرِيدُ﴾ نی

(۱) أخرجه الترمذی فی کتاب تفسیر القرآن عن رسول الله صلى الله عليه وسلم /باب: ومن سورة البقرة (رقم- ۱۰۴۹)
وابن ماجه فی کتاب الدعاء /باب ما يدعو به إذا أوى إلى فراشه فضل الدعاء (رقم- ۳۸۲۸) واحد فی المسند: ۴/ ۲۶۷

گنری هم به دي وجه دهغه نه د دنيا او آخرت دواړو کاميابي غواړي ښکاره خبره دوه
"الدعاء العادة" په دي باندې صادق دي

[۳۳۳] دعا د عبادت څخه عبارت دي

[۳۳۳-۱۹] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «الدُّعَاءُ مَعُ الْبَيِّنَاتِ» (رواه الترمذي).

ترجمه [۱] انس رضي الله عنه روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل [۲] «دعا د عبادت مغز دی. ترمذی

هل اللغات: ① مَعُ الْبَيِّنَاتِ: أي: مَعُ الشَّرْهِ وَالْحَالَةِ وَمَا يَقُومُ بِهِ: د عبادت مغز (مخ هغه څيز دي چه په هغې سره دغه څيز قائم وي يعنی بنياد)

تسهيلات:

قوله: الدُّعَاءُ مَعُ الْبَيِّنَاتِ:

د دعا اهميت: دعا د عبادت خلاصه او مقصود بالذات ده ځكه چه د عبادت مقصد دا خپله استهاني عاجزي او انكساري د الله تعالى د تعظيم او محبت سره ظاهول لكه چه انسان بغير د دماغو نه روغ نشي پاتي كيدي هم دغه شان عبادت بغير د دعا نه قائم نشي پاتي كيدي (مرفقات ج ۵ ص ۳۷)

[۲۳۲۲] د دعا اهميت او فضيلت

[۳۳۳-۱۰] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الدُّعَاءِ» [۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبْنُ مَاجَةَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

ترجمه [۱] ابوهريره رضي الله عنه روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایيل [۲] د الله ﷻ په نزد د دعا څخه زيات د اوچتي مرتبي هيڅ څيز نشته، [۳] ترمذی ابن ماجه او امام ترمذی رضي الله عنهما وايي چې دا حديث حسن غريب دی

هل اللغات: ① أَكْرَمَ: أي: أَعْزَلَ: د عزت او فضيلت والا

تسهيلات:

قوله: لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الدُّعَاءِ:

د الله تعالى په ليزه دعا ه اكرميت مطلب: د دي حديث مطلب دا دي چه په اذكار او عبادت

(۱) أخرجه الترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بإسناد (رقم- ۳۳۷۱)

(۲) أخرجه الترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بإسناد ما جاء في فضل الدعاء (رقم- ۳۳۷۰)

وابن ماجه في كتاب الدعاء بإسناد ما يدعوه به إذا أوى إلى فراشه فضل الدعاء (رقم- ۳۸۲۹) وأحمد في المسند: ۳۶۲/۲

کسی یو شی هم دعا سره برابر نشته ځکه چه دعا کښي د خپل عجز او انکساري اظهار کړي او د الله د قوت قدرت، د الله تعالی د بې نیازی او د لوني د غلبي اظهار کړي نو دا د قرآن پاک د دې آیت سره معارض نه دي چه ان اگر کم عند الله تکلم، مرقات،

[۳۳۳] په دعا د تقدیر بدلیدو مطلب

۳۳۳- [۱۱] (۱) وَعَنْ سُلَيْمَانَ الْفَارِسِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - «لَا يَرُدُّ الْقَضَاءُ إِلَّا الدَّعَاءُ» (۲) وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمُرِ إِلَّا الْبِرُّ» (۳) (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ).

ترهغه ۱ سلمان فارسی رضی الله عنہ روای دی چې رسول الله صلی الله علیه و سلم د دعا څخه علاوه بل هېڅ څیز تقدیر نشي بدلولی ۲ او عمر د نیکی څخه علاوه بل هېڅ څیز نشي زیاتولی، ترمذی حل اللغات: ۱ لا یزد: نه واپس کوی، نه بدلولی، ۲ القضاء: هو الأمر القدر: کوم څیز چه په تقدیر کښي لیکلي شوی وی ۳ البر: وهو الإحسان والطاعة: نیکی او اطاعت ته وائی

تفهيمات:

قوله: لَا يَرُدُّ الْقَضَاءُ إِلَّا الدَّعَاءُ:

اشكال: دلته چه په دعا سره کوم د رد قضاء متعلق ونيلي شوې دی د هغې نه دا اشكال لږمېري چه قضاء خو الامر المقدر ته ونيلي شي بيا د هغې رد څنگه کيدې شي؟ جوابونه ۱: دا دې چه دلته د رد قضاء نه معامله قضاء لره داسې اسانول مراد دی گویا قضاء بالکل نازل شوې نه ده.

۲ یا د قضاء نه مجازا هغه څیز مراد دي چه د کوم نه بنده ویره محسوس کوی که هغه وخت ورته د دعا توفیق ملاوړې نو هغه د ویرې څیز اوچت شي

۳ یا د قضاء نه قضاء مبهم مراد نه ده کوم چه قطعي طور سره فيصله شوې امر وی په هغې کښ تغیر او تبدل نه وی بلکه دلته قضاء معلق مراد ده کوم چه په یو څیز باندې معلق وی مثلاً په قضاء کښ د مصیبت نزول دي په دې شرط چه هغه دعا اونکړی، که دعا اوکړی نو هغه به نه نازلېږي نو گویا عدم نزول بالدعا دا هم په قضاء کښ ده نو په دعا سره په قضاء معلق کښ تغیر او تبدل کيږي.

۴ یا دفع بلاء کښ چه کوم د دعا تاثیر دي په هغې کښ مبالغه کول مراد دی یعنی د دعا تاثیر دي حده پورې دي چه که د قضاء الهی رد کول ممکن وي نو هغه به نې هم رد کړي وي.

قوله: وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمُرِ إِلَّا الْبِرُّ:

۱ دلته هم بعض حقیقی معنی مراد کړې ده یعنی حقیقه په عمر کښ اضافه کيږي.

(۱) أخرجه الترمذی فی کتاب القدر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم / باب ما جاء لا يرد القدر إلا الدعاء (رقم- ۲۱۳۹) وابن ماجه فی کتاب فی الإحسان وفصل الصلابة والعلم / باب فی القدر (رقم- ۹۰)

⑦ یا مراد دا دې چه د بر د وجهي نه په عمر معلق کښ زیادت کيږي نه په عمر مبرم کس چه د هغي صورت دا دې چه په قضاء کښ مکتوب وی چه که هغه حج او کړی نو د هغه عمر به شپېته کاله وی گڼيږي خلونېست کاله به وی

⑧ یا مراد دا دې چه که د نيکي او احسان معامله او کړی نو د هغه عمر به نه ضائع کيږي بلکه په عمر کښ به نې برکت وی هم د دې نه په زیادت سره تعبیر او کړې شو

(التعليق ۴۸۳، ۴۹، الأشعة ۲، ۱۷۱، ۱۷۲)

[۳۳۳] دعا هيڅ ځله عېث نه ځي

۳۳۳- [۱۱۲] (۱) وَعَنْ ابْنِ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "إِنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا نَزِلُ" [۲] فَعَلَيْكُمْ عِيَادَ اللَّهِ بِالْدُّعَاءِ" (رواه الترمذي).

لوجه ⑤ ابن عمر ؓ روای دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل ⑥ بلا شبه دعا د هغه شی د پاره هم نافع ده چې پېښه شوی وی او د هغه څیز د پاره هم نافع ده چې لایښه شوی نه وی ⑦ نو اې د الله ﷻ بنده گانوا! دعا د ځان د پاره ضروری وگڼی، ترمذی،

هل اللغات: ① نزل: أي من بلاء: چه نازل شوې او پېښ شوې وی کوم مصیبت وغیره تسهيلات:

قوله: إِنَّ الدُّعَاءَ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا نَزِلُ:

د مذکوره جملې مفهوم: یعنی چه کوم څیز نازل شوې دې د هغي د پاره نافع دي په دي معني چه الله تعالی په دي نازل شده مصیبت باندې د صبر توفیق ورکوی د دي تعلق د تقدیر مبرم سره شو او چه کوم مصیبت لار پېښ شوي نه دي د هغي د پاره دعا داسي نافع ده چه دعا دغه مصیبت د نازلیدلو نه منع کوی د دي تعلق د تقدیر معلق سره دي

۳۳۵- (۱) قَوْلُ أَهْلِ إِسْلَامٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

لوجه ⑤ دا روایت احمد د معاذ بن جبل ؓ څخه نقل کړی دی ⑥ او امام ترمذی رحمه الله فرمایلی دی چې دا حدیث غریب دی

[۳۳۶] په هر حالت کېښي دعا الحاديت

۳۳۶- [۱۱۳] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "مَا مِنْ أَحَدٍ يَدْعُو عَدُوًّا إِلَّا آتَاهُ اللَّهُ مَا سَأَلَ" [۲] أَوْ كَفَّ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهُ [۳] مَا كُنْتُ يَدْعُو بِأَلْسِنَةٍ أَوْ قُلُوبَةٍ رَجَوُ" (رواه الترمذي).

① أخرجه الترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم له باب (رقم- ۳۵۴۸)

② أخرجه أحمد في المسند: ۲۳۴/۵

③ أخرجه الترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم له باب ما جاء أن دعوة المسلم مستجابة (رقم- ۳۳۸۱) وأحمد في المسند: ۲۶۰/۳

ترجمہ ۱ حضرت جابر رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا ۲ کوم سہری چې دعا غواړی نو الله تعالى جبار هغه څيز ورته ورکوی کوم چې هغه يې غواړی، په شرط د دی چې د هغه څيز ورکول په ازل کی د هغه په مقدار کی لیکلی وی، ۳ یا د هغه په عوض کی د هغه څخه بدی لیری کوی، یعنی د هغه څيز ورکول که د هغه په مقدار کی لیکلی نه وی نو د هغه په عوض کی الله تعالى جبار د هغه د غوښتلویه قدر د هغه څخه مصیبت او بلا لیری کوی، ۴ تر څو پوری چې هغه د گناه د څه شی یا د رشتی د ماتولو دُعا ونه غواړی، ترمذی

هل اللغات: ۱ کف: أي: دَفَعَ: بندوی یعنی لرې کوی ۲ لَمُنْذَرٌ: چه دعا اونه غواړی، ۳ قَطِيعَةٌ: تعلق کټ کول، پریخودل، ۴ رَجِمَ: رشته داری، خپلولی.

[۳۴] دعا په ذریعه درنځ فراخی

۳۴- [۱۴] (۱) وَرَوَى ابْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «سَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ، فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ يُسْأَلَ» (۲) وَأَفْضَلُ الْعِبَادَةِ انْتِظَارُ الْقَرَجِ (۳) «(رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ)، وَقَالَ هَذَا أَحَدُ ثَلَاثٍ غَرِيبٍ».

ترجمہ ۱ ابن مسعود رضی اللہ عنہ روای دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا ۲ د الله تعالى جبار څخه د هغه د فضل په ذریعه غواړی ځکه چې الله تعالى جبار دا خبره ډیره خوښوي چې د هغه څخه فضل وغوښتل شي ۳ او بهترین عبادت (یعنی د دعا، د ټولو څخه ښه شی د فراخی انتظار دی، امام ترمذی رحمته الله علیه دا حدیث نقل کړی دی او ویلي يې دي چې دا حدیث غریب دی هل اللغات: ۱ انتظار: أي: ارتقاب ذهاب البلاء: انتظار یعنی صبر کول ۲ القرَج: فراخی، او خوشحالی تسهيلات:

قوله: انْتِظَارُ الْقَرَجِ:

د راحت واکو په امید دعا چلوی ساتل، یعنی که په جاباندې څه مصیبت راغلو او هغه صبر او کړو چاته شکایت اونه کړی د ناامیدی اظهار اونه کړی دعا غواړی او د مصیبت اخوا کیدو یقین لری هم دغه بهترین عبادت دي صبر کول د انسان په قوت ارادی کښې زبردست جذبه اچوی او په آخره کښې هم هغه صابر اوشاکر چه د مصیبتونو د اخوا کیدو په امید کښې ناست دي کامیابېږی ځکه چه (إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ) د الله تعالى ارشاد دي

(۱) اخراجه الترمذی فی کتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم له باب في انتظار الفرج وغير ذلك (رقم - ۳۵۷۱)

[۳۳۸] اِنَّ اللّٰهَ نَهْ نَهْ غَوِيْتَل دَالله د خفصكان سبب

۳۳۸- [۱۰] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ لَمْ يُسْأَلِ اللَّهَ بِغَضَبٍ عَلَيْهِ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ).

ترجمہ [۱] حضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ واپس چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] کوم سری چہ بی: اللہ تعالیٰ جہ خخہ نہ غواری اللہ تعالیٰ جہ د ہفہ خخہ ناراضہ کیری [خخہ چہ] دے ترک کول د اللہ تعالیٰ جہ خخہ د تکبر او د استغناء علامہ دہ، ترمذی
 حل اللغات: [۱] بَغَضٌ: غصہ کیری، ناراضہ کیری، د اللہ تعالیٰ د غصہ کیدو نہ مراد د عذاب او تکلیف رسولو ارادہ کول دی،

تسهيلات:

قوله: مَنْ لَمْ يُسْأَلِ اللَّهَ بِغَضَبٍ عَلَيْهِ:

د اللہ تعالیٰ غصہ پہ فوج جہ اللہ خوشحالیدل: اللہ تعالیٰ چونکہ دور کرے پہ صفت باندي متصف دی نوہفہ غواری چہ خوک غوشتونکی او غواری. ہسی د غریو د شاعرانو پہ کلام کبی لونی لونی قصیدی د بادشاہانود سخاوت سرہ متعلق لوستلی شوی دی پہ ہفہ کبی د بادشاہانونہ غوشتل د بادشاہانود خوشحالی ذریعہ گر خولی شوے دہ لکہ

کان کل سوال فی سامعہ قمیص یوسف فی اچنان یعقوب

ہم پہ دی انداز سرہ دا حدیث دی چہ د اللہ تعالیٰ نہ خہ غواری ہفہ خوشحالیری او خوک چہ نہ غواری نوڈ ہفہ نہ خفہ کیری د انسان معاملہ ددی برعکس دہ ہفہ چا خہ بنہ و نیلی

اللہ بغضب ان ترکت سوالہ و بنو آدم حین یسأل بغضب

[۲۳۲۹] دعا فی تدا غوشتل

۳۳۹- [۱۱] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ قُتِمَ لَهُ مِنْكُمْ بَابُ الدُّعَاءِ فَحَسَتْ لَهُ أَبْوَابُ الرَّحْمَةِ» [۳] وَمَا سَأَلَ اللَّهُ شَيْئًا - يَغْنِي أَحَبَّ إِلَيْهِ - مِنْ أَنْ يُسْأَلَ الْعَاقِبَةُ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ).

ترجمہ [۱] ابن عمر رضی اللہ عنہ راوی دی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] پہ تاسو کی چہ د کوم سری د پارہ د دعا دروازہ کولای شوہ یعنی کوم سری تہ چہ د پورہ آداب او شرائطو سرہ د یری دعا غوشتلو توفیق را کر لے شو، نو پوہہ شی چہ د ہفہ د پارہ د رحمت دروازی کولای شوے [خخہ چہ] د ہفہ د دعا پہ نتیجہ کی کله خو ہفہ تہ د ہفہ غوشتلی شی حاصلیری او کله د غوشتلی شی پہ بدلہ کی د ہفہ خخہ شر او بدی لری کول کیری [۳] او د

(۱) أخرجه الترمذی فی کتاب الدعوات عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم / باب منه (رقم- ۳۳۳۳)

(۲) أخرجه الترمذی فی کتاب الدعوات عن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم / باب (رقم- ۳۵۴۸)

الله تعالی **عَافِيَةً** په نزد د ټولو څخه زیاته خوښه او محبوبه خبره دا ده چې د هغه څخه عافیت وغوښتل شي، تر مذي

هل العافية: ① **قِيَمَةُ** أي بَأْتِ وَلَقَدْ لَأَنَّ يَدْعُو اللَّهَ كَيْفًا: پرانستلې شي د دعا دروازي پرانستلو نه مراد د ډېرو دعاگانو غوښتلو توفیق نصیب کیدل دي، ② **العافية**: أَنْ يَنْقُذَ مِنَ الْأَقَامِ وَالْكَلَامِ: عافیت چه سړي ډېر قسم بيمارو او آزماښتونو نه محفوظ شي، د عافیت نه مراد د نياوې او اخروې دواړه نم عافیت مراد دي.

تسهيلات:

نوله: مِنْ أَنْ يُنَالَ الْعَافِيَةَ

د عافیت په تعريف كښي، الاول: ① د عافیت معنی دا ده چه د دنیا او آخرت د ټولو ظاهري او باطني غیر پسندیده څیزونو، ټول آفتونو او مصائبو، ټولو بيمارو او د ټولو و بلاگانو نه سلامتۍ او حفاظت حاصل شي نو عافیت د دنیا او آخرت په ټولو خوشحالو باندې حاوی دي د دې وجهې الله تعالی عافیت غوښتل خوښوي

② ملا علي قاري فرماني چه د هغې حاصل دا دي چه د عافیت نه مراد دیني امورو کښي سلامتۍ ده که د بدن صحت وی او که نه وی.

دیني جمله ه شیخ واقعه: ابن عطا فرماني چه یو کس زما د شیخ ابو مرسى خواه له راغلو او هغه په سخت تکلیف کښي وو هغه کس او وئیل چه عافاک الله یا سیدی نو هغه جواب ور نه کړو هغه بیا او وئیل چه عافاک الله یا سیدی حضرت شیخ جواب ورکړو چه تا د کوم عافیت سوال کړي دي زه د الله نه هغه عافیت نه غواړم زه چه په کوم حالت کښي یم دا هم عافیت دي.

د الله تعالی د علم مطابق د عافیت سوال کول: نبي علیه السلام هم د الله نه د عافیت سوال کړي دي نبي علیه السلام ته خیبر کښي د دعوت په موقع یو ښځي په غوښه کښي زهر اچولی وو د هغې اثر همیشه پاتي وو نبي علیه السلام په مرض الوفات کښي د هغه زهرو اثر محسوس کړو حضرت ابو بکر صدیق به هم د الله تعالی نه عافیت غوښتلو مات مسموما او حضرت عمر به هم د عافیت دعا کوله مات مطعون حضرت عثمان به د عافیت دعا غوښته مات مظلوما حضرت علي هم د عافیت دعا غوښتي وه مات مقتولا لهذا د الله تعالی نه داسي عافیت غوښتل پکار دی چه د الله تعالی په علم کښي دي داسي عافیت مه غواړه چه زموږ په علم کښي دي. (مرقات ج ۵ ص ۲۹)

[۱۳۳۰] په راحت کښې دعا په سختۍ کښې دعا قبلیدو لړیه

۱۳۳۰- [۱۷] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «مَنْ سَأَلَ اللَّهَ أَنْ يُجِيبَ اللَّهُ لَهُ عِنْدَ الشَّاهِدِ [۲] فَلْيَكْثِرِ الدُّعَاءُ فِي الرَّحَاءِ» [۳] (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ).

توجه ۱ حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] د كوم سري د پره چې دا خبره د خوښۍ او خوشحالي باعث وي چې د تنگۍ او سختۍ په وخت کې الله تعالى ج د هغه دعا قبوله کړي [۳] نو هغه ته پکار دی چې د وسعت او فراخۍ په زمانه کې دي ډېره زياته دعا کوي، دا روايت ترمذي نقل کړی دی او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دی:

قوله: فَلْيَكْثِرِ الدُّعَاءُ فِي الرَّحَاءِ:

په سخت کښې دعا قبلیدو نه: يعنی څوک چې دا غواړي چې د مصيبت په وخت کې الله تعالى زما دعا قبلوي نو هغه لره پکار دی چې د راحت په وخت کې الله تعالى زيات يادوي نو چې کله پرې مصيبت راشي اود الله تعالى څخه سوال کول نو د ده دعا آواز به آشنا نه وي الله تعالى به نې ځکه دعا زړ قبلوي. اگر چې څوک په راحت او خوشحالي کې دعا نه کوي نو الله تعالى د هغه دعا هم قبلوي.

[۱۳۳۱] دعا د نه قبلیدو سبب

۱۳۳۱- [۱۸] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «ادْعُوا اللَّهَ وَأَنْتُمْ مُوقِفُونَ بِالْأَجَاذِبِ [۳] وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ لَا يُجِيبُ دُعَاءَ مَنْ قَلْبُ غَافِلٍ لَاهٍ» [۴] (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ).

توجه ۱ حضرت ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل [۲] تاسو د دعا د قبوليت يقين ساتلو سره د الله تعالى ج څخه غواړي [۳] ياد لری چې الله تعالى ج د غافل او لويې کونکي زړه دعا نه قبلوي، يعنې د هغه سري دعا نه قبلېږي چې د هغه زړه د دعا غوښتلو په وخت کې د الله تعالى ج څخه غافل او په نور وڅيزونو کې مشغول وي [۴] امام ترمذي رحمته الله علیه دا روايت نقل کړی دی او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دی

هل اللغات: ① مَوْقِفُونَ: اَيُّ اَنْتُمْ مُنْقِفُونَ اَنْ اللَّهَ لَا يُجِيبُكُمْ: دا يقين او اعتقاد وی چه زما دعا به قبلېږي او نامراده کېږم به نه، ② قَلْبُ غَافِلٍ لَاهٍ: مُرْغَضٌ عَنِ اللَّهِ أَوْ غَمَلًا لَهُ: چه زړه نې غافل وي د الله تعالى نه، يا دا توجه نې نه وي چه زړه غوږم ③ لَاهٍ: د لهو نه دي، اَيُّ لَا عَمَلٍ: لويې کوي، په بل څه کې مشغوله وي

(۱) اخرجه الترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بهاب ما جاء ان دعوة المسلم مستجابة (رقم - ۳۳۸۲)

(۲) اخرجه الترمذي في كتاب الدعوات من رسول الله صلى الله عليه وسلم بهاب (رقم - ۳۴۷۹)

تسهيلات:

قوله: وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ:

همانگونه که منتهی به معلوم کنی، دعه احوال:

① په دې حديث کښي هم د دعا د قبلیدو دپاره دا شرط ذکر شوې دې چه هغه دعا قبلېږي چې په اخلاص او په کامله توجه سره غوښتلې شي

② د حديث مطلب دا دې چې هغه دعا قبلېږي چې په هغې کښي د دعا کونکي دالله تعالى په ذات باندې پوره بروسه وي چې الله تعالى به زما دعا قبلوي اگر چې زه ډير گناهگار يم ليکن زما گناهونه د الله تعالى د لوني رحمت څخه زياتې نه دي

اشکال: نبي عليه السلام فرماني چه د دعا د غوښتلو په وخت کښي پوخ يقين پکار دي نو دا دعا به خامخا قبلېږي حالته ډيري دعا گانې خو نه قبلېږي نو بيا دعا کونکي يقين څنگه اولري؟

اشکال جواب: دعا کونکي د قبوليت نه محرومه کېږي نه ځکه چه ده تا هم هغه شي ملاويږي چه کوم غواړي که ده دعا قبلېدل په ازل کښي نه وي ليکلې شوې نو بيا د دعا په بدل کښي د ده نه تکليف لري کړي شي يا به د هغې بدله په آخرت کښي ورکړي دويم دا چه دعا عبادت دي او د عبادت ثواب خو به ضرور ورکولې شي د دي نه خو نه محرومه کېږي (ايضا،

په ٢٢٤٢] په الله لاس دعا غوښتلو معانفت

—[١٩] (١) وَعَنْ مَالِكِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «إِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ بِطُحُونٍ أَكْبَرُ» وَلَا تَسْأَلُوهُ بِطُحُونِهَا».

ترجمه ① مالک بن یسار ؓ راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ② کله چې تاسو د الله تعالى څخه دعا غواړي ③ د هغه څخه د خپلو لاسونو په شاگانو سوال مه کړي

هل اللغات: ① بطون: د بطن جمع ده خيټې ته واني دلته دلاس دتنه طرف مراد دې ② اكبر: دا د گڼ جمع ده، د مروند پورې چې د لاس کومه حصه وي هغې ته کف واني ③ بطونها: د ظهر جمع ده، شا ته واني، دلته ترې د لاس شا يعنی بهر طرف مراد دې.

هل اللغات: ① بطون،

تسهيلات: قوله: بِطُحُونٍ أَكْبَرُ:

دعا يوازي: د دې مطلب دادې، چه د دعا وخت کښي د دعاء آدابونه لاسونه اوچتول دي داسې چه دلاسونو مخ يعنی د لاس دتنه تلي د مخ طرف ته وي مطلب داچه په اولته لاسونو سره دعا مه غواړئ او د استسقاء د دعا حالت دې نه مستثنی دې په دې کښي لاسونه

اولته کولو سره دعا غوښتل د جدا مصلحت دوجي نه دی

۳۳۳- [۱۰] وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: [۱] «سَلُوا اللَّهَ بِطُلُونِ الْفَيْحِ وَلَا تَسْأَلُوهُ بِطُلُوهِهَا» [۲] فَإِذَا قَرَعْتُمْ قَامَتْ حَوَائِجُهَا وَجُوهُكُمْ» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ).

توجه: ۱- په يوه بل روايت کې د ابن عباس (رضي الله عنه) څخه منقول دی چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل چې د الله تعالیٰ څخه د خپلو لاسونو په شاگانو سوال مه کوئ [۲] او هر کله چې تاسو د دعا څخه فارغه شئ نو خپل لاسونه په خپل مخ راتير کي چې کوم برکت به لاسونو نازل شوی دی هغه مخې ته هم ورسېږي، ابو داود

[۳۳۳] د الله په دربار کې د دعا نه قبلېدل نشته

۳۳۳- [۲۰] [۱] وَعَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ رَجِيٍّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: [۲] «إِنْ رَكِعْتُمْ حِينَ كَرِهُتُمْ يَسْتَجِبَ مِنْ عَبْدٍ إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ إِلَيْهِ أَنْ يَرْفَعَهَا صِفْرًا» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّيَمِيُّ فِي الدَّعَوَاتِ الْكُبْرَى).

توجه: ۱- حضرت سلمان (رضي الله عنه) راوي دی چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل چې ستاسو پروردگار ډير حياناک دي يعنې هغه د حاجتمندو په شان معامله کوي هغه بغير غوښتلو ورکونکي دی [۲] او هغه د خپل بنده څخه حيا کوي چې هغه خالي لاس واپس کړي هر کله چې د هغه بنده د هغه طرف ته د دعا د پاره خپل دواړه لاسونه اوچتوي، ترمذي ابو داود بيهقي

هل اللغات: ① حِينَ: د فعل نه، اُنْ: مُبَالِغَةٌ فِي الْحَمْدِ: ډيره زياته حياء، کونکې ② كَرِهْتُمْ: وَهُوَ الَّذِي يَكْرَهُ مِنْ غَيْرِ سَأَلٍ: کرم کونکې يعنې هغه ذات چه د غوښتلو نه بغير هم ورکوي ③ صِفْرًا: اُنْ: غَالِثِينَ: خالي، تش لاس

تسهيلات: قوله: إِنْ رَكِعْتُمْ حِينَ:

د حيا په مفهوم کې هغه احوال،

① که دا د الله تعالیٰ په حق کې وي نو د دې مطلب د يو څيز ترک کول او پريخودل دی نواله تعالیٰ د خپل بنده لاس پريخودل نه غواړي بلکه ضرور ورته څه ورکوي.
② د دې څخه مراد دا دي چه الله تعالیٰ ده سره د احسان معامله کوي

[۳۳۵] د دعا نه پس په مع د لاسونو راټکلو فضيلت

۳۳۵- [۲۱] [۱] وَعَنْ عُزْرِ بْنِ رَجِيٍّ، قَالَ: [۲] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- إِذَا رَفَعَ يَدَيْهِ فِي الدَّعَاءِ لَمْ يَعْظُمَا حَتَّى يَسْتَمِرَّ وَجْهَهُ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ).

(۱) اخرجه ابو داود في كتاب الصلاة باب الدعاء (رقم- ۱۴۸۵)

(۲) اخرجه ابو داود في كتاب الصلاة باب الدعاء (رقم- ۱۴۸۸) والترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب (رقم- ۳۵۵۶)

(۳) اخرجه الترمذي في كتاب الدعوات عن رسول الله صلى الله عليه وسلم باب ما جاء في رفع الأيدي عند الدعاء (رقم- ۳۳۸۶)

ترجمہ ۱۱ حضرت عمر رضی اللہ عنہ راوی دی ۱۲ چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بہ پہ دعا کہی خیلہ دوا پہ لاسونہ اوچتول نو تر هغه وقتہ پورې به یې نه خکته کول ۱۳ تر خو پورې چہ په مخ مبارک به یې نه وه راتیر کړي، تر مذی

هل اللغات: ① لَمْ يَكُنْ لَنَا: أَي: لَمْ يَكُنْ لَنَا: نَهْ بِهْ نِي بِنَكْتِهْ كُول

تفہیمات: قولہ: إِذَا رَقَمَ:

په دعا کښې د لاسونو پورته کولو حکم، ددې حدیث نه په واضح توګه معلوم شو چه په دعا کښې لاسونہ اوچتول مسنون دی دویمه خبره دامعلومه شوه چه په دعا کښې د الله تعالی په مخکښې خواره کړې شوی لاسونہ ډبرکتونو نه ډکیرې لهدا ددعانه پس دا په خپلو مخونو باندې رابنګل پکار دی دې دپاره چه برکت حاصل شی. نن صبا عرب خلق په دعا کښې داسې اهتمام نه کوی.

[۱۱۱] رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دعا جامعیت

۱۱۱- (۱۲۲) (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: ۱۲ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "يُنْشِئُ الْجَوَامِعَ مِنَ الدُّعَاءِ" ۱۳ وَيَدْعُو بِأَيِّ ذَلِكَ " (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ).

ترجمہ ۱۲ بی بی عائشه رضی اللہ عنہا فرمایې ۱۲ چہ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به هغه دعاوي خوښولي، کومي چې جامع دی ۱۳ او هغه دعاوي به یې پریښودلي کومي چې جامع نه دی، ابو داود هل اللغات: ① يَنْشِئُ: خوښولې به نې، ② الْجَوَامِعُ: جامع دعا هغه وی په کوم کښې چه الفاظ کم وی مګر دنیای وی اوخوړی فاندې زیاتې وی لکه «الْهَمَّ رَبَّنَا إِنِّي أَتِيْتُكَ خَائِفًا... الخ» ③ يَدْعُو: أَي: يَدْعُو: پریږدی

تفہیمات:

قولہ: يَنْشِئُ الْجَوَامِعَ مِنَ الدُّعَاءِ:

دجامع دعا په تعريف کښې اقوال، ① جامع دعا هغې ته وائی چی نیک مقاصدو باندې مشتمله وی

② په کومه دعا کښې چې دالله تعالی تعريف وی اود سوال کولو په آدابو مشتمله وی هغه جامع ده

③ مظهر شارح د مشکاة فرمائی جامع دعا هغه ده چې الفاظ نې کم وی او معنی او مفهوم نې زیات وی چې د دنیا او آخرت ټولو خوښایانو باندې مشتمله وی لکه ربنا آتنا فی الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار

[۲۲۴۷] دغالب دغالب دپاره دعا فضیلت

۳۳۴- [۲۳] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "إِنَّ أَمْرَ الدُّعَاءِ إِيَّاهُ دَعْوَةُ غَائِبٍ لِيَغَائِبُ" (رواه الترمذي، وأبو داود).

ترجمه: ۱ عبد الله بن عمرو (۲) راوي دی چې رسول الله (ﷺ) وفرمایل (۳) ډیر زر قبلیدونکي دعا هغه ده (۴) چې غایب یې غائب د پاره وکړي، ترمذي ابو داود هل الکلمات: ۱) اُنْمَرُ: ډیر زر (قبلیدونکي دعا)، ۲) غَائِب: غائب چه موجود نه وي

تسهيلات

قوله: إِنَّ أَمْرَ الدُّعَاءِ إِيَّاهُ دَعْوَةُ غَائِبٍ لِيَغَائِبُ:

ه غائب دپاره دعا قبلیدل: د غائب د غائب دپاره دعا په صدق دل او په خلوص نیت سره وې او د ریا نه د لري کیدو په وجه قبولیت ته ډیره نژدې وي.

[۳۳۸] د نبی کریم صلی الله علیه وسلم حضرت عمر ته دعا کولو درخواست

۳۳۸- [۲۴] (۱) وَ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: "«أَسْأَلُكَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي الْعَمْرِ فَأَذِنَ لِي» (۲) وَقَالَ: «أَمْرُكُمْ يَا أُمِّي فِي دُعَائِكَ وَلَا تَنْسِنَا» (۳) فَقَالَ كَلِمَةً مَا يَسْتُرُنِي أَنْ لِي بِهَا الدُّعَاءُ» (۴) (رواه أبو داود، والترمذي، وأنتهت روايته عند قوله "وَلَا تَنْسِنَا").

ترجمه: ۱ حضرت عمر بن خطاب (رضي الله عنه) راوي دی چې (يو ځل) ما د رسول الله (ﷺ) څخه د عمري د ادانيگۍ د پاره اجازت وغوښتی نو ماته يې اجازت را کړی (۲) او وي فرمایل چې اې زما وړوکی وروره! په خپله دعا کې مونږ هم شريکوه او د دعا په وخت مونږ مه هيروه (۳) حضرت عمر (رضي الله عنه) وايي چې رسول الله (ﷺ) داسې کلمه ارشاد وفرمایله که د هغه په بدله کې ماته ټوله دنيا هم را کول شوي وي نو ماته به هغوی مړه خوشحالي نه وي (۴) ابو داود، دامام ترمذي (رحمته الله عليه) روايت په لفظ وَلَا تَنْسِنَا باندې ختم شو

هل الکلمات: ۱) اُمِّي: دا د اخ تصغير دي، وهو تضييق وتلطيف لا تخيير: دمجت په وجه ونيلي شوی دی نه د حقارت دپاره. ۲) مَا يَسْتُرُنِي: أي: لا يلمح مني: نه خوشحالي ماله

تسهيلات:

قوله: وَقَالَ: «أَمْرُكُمْ يَا أُمِّي فِي دُعَائِكَ وَلَا تَنْسِنَا.. إلخ:

ه حديث له مستحب شوي مسائل، حضرت عمر فاروق (رضي الله عنه) د عمري دپاره د مدينې منورې نه مکې معظمې ته تللو حضور پاك هغه ته او فرماييل زما وړوکی وروره ما په خپلو نيکو

(۱) اخرجه ابو داود في كتاب الصلاة باب الدعاء بظهر الغيب (رقم- ۱۵۳۵)

(۲) اخرجه ابو داود في كتاب الصلاة باب الدعاء (رقم- ۱۵۹۸) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۶۳۳ وابن ماجه في كتاب الناسك باب فضل دعاء الحاج (رقم- ۲۸۹۴)

دعاگانو کتب یاد ساتھ اوما پہ دعا کنبی مہ ہیرہ وہ

① چہ کلہ د یومسلمان د اسلام یولونی شعار سرہ تعلق شو نو د ہفہ خپلہ مرتبہ اوچتیرپی حضرت عمر رضی اللہ عنہ تہ دا مرتبہ د بیت اللہ زیارت او د ہفہ پہ برکت سرہ ملاؤ شوہ

② پہ حضور پاک کنبی بندگی او عاجزی خومرہ ډیرہ وہ چہ خپل یو خادم او امتی تہ د دعا کولو درخواست کوی

③ هر مسلمان له پکار دی چہ ہفہ دې پہ خپلو دعاگانو کنبی پورہ امت شریک کړی پنخمه خبرہ دا معلومہ شوہ چہ د فاروق اعظم رضی اللہ عنہ خومرہ لونی مقام دې

④ د لونی مقام والا سرې د خپل خان نہ دکمې مرتبې مقام والا تہ د دعا درخواست کولې شی **نوله: فقال کلینہ:**

ه حضرت عمر رضی اللہ عنہ خوشحالیدل: حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ دې کلمہ باندې دومرہ خوشحالہ شو چہ ونی فرمائیل ددې پہ بدلہ کنبی کہ ماته تولہ دنیا ملاؤشی ماته بہ د ہفہ دومرہ خوشحالی نہ وی

ه کلمہ پہ مراد گنجی دوه اقوال: ① پہ ظاہرہ خوہم دابنکاری چہ د دعا کوم درخواست حضور پاک حضرت عمر رضی اللہ عنہ تہ اوکړو او پہ ہفہ کنبی نی د "انکرنا" کلمہ ارشاد او فرمائیلہ اودې سرہ د شفقت ډبارہ "أعنی" ای زما وړوکی رورہ کلمہ نی ارشاد او فرمائیلہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ ہم ددې طرف تہ اشارہ فرمائی

② د اہم ممکن دی چہ ہفہ کلمہ چر تہ بل څہ وہ کومہ چہ دلته نہ دہ نقل کړې شوې حضرت عمر رضی اللہ عنہ د ہفہ طوف تہ دلته صرف اشارہ فرمائیلې اول توجیہ واضح دہ ددې حدیث نہ د حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ د شان عظمت او د حضور پاک پہ نیز د ہغوی ښہ مقام اندازہ کیږی

[۱۱۱۱] د مظلوم د خیر و غلہ ویرہ

۱۱۱۱- [۲۰] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "تِلَاثَةٌ لَا تَرُدُّ دَعْوَتَهُمْ: [۲] الصَّائِمُ حِينَ يَغْضُرُ [۳] وَالْإِمَامُ الْعَادِلُ [۴] وَالدَّعْوَةُ الْمَطْلُوبُ يَرْفَعُهَا اللَّهُ قَوْقُ النِّصَابِ، [۵] وَتُفْتَحُ لَهَا أَبْوَابُ السَّمَاءِ [۶] وَيَقُولُ الرَّبُّ: وَعَزَّيْ لَأَنْعَمَ لَكَ وَلَوْ بَعْدَ حِينٍ" (رواه البيهقي).

لوحه ۱ حضرت ابو هريره رضی اللہ عنہ وایي چې رسول کریم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائیل [۲] درې سړي دي چې د هغوی دعا نه رد کېږي [۳] ① روژه دار چې کوم وخت روژه ماتوي یعنې روژه دار چې افطاري په وخت دعا کوي نو د هغه دعا قبلېږي ځکه چې هغه د عبادت د ادائیگی څخه روسته وي او دا چې هغه هغه وخت د عاجزی او مسکیني علامت وي، [۴] ② د خلقو سردار

او حاکم چې عدل او انصاف کوي په یو بل حدیث کې منقول دی چې د یو ساعت عدل د شپیتو کالو د عبادت څخه ښه دی د دې فضیلت او شرف په وجه د عادل سردار او حاکم دعا قبلېږي، ۱۵) د مظلوم دعا کله چې مظلوم دعا کوي نو الله تعالی ۱۶) د هغه دعا د وریځو څخه پورته او چتوي ۱۷) او د هغه دعا د پاره د آسمان دروازي کولایږي ۱۸) او پروردگار فرمایي چې قسم دی زما په عزت زه به ضرور ستا مدد کوم اگر چې هغه څه موده وروسته وي، یعنې ستا حق به نه ضایع کوم او ستا دعا به نه رد کوم اگر چې اوږده موده تیره شي، ترمذي

هل الثقات ۱۹) دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ: دعا د مظلوم (یعنی خیرې)، ۲۰) الْقَسَامَةُ: أي: الْحَبَابَ: وریځ، ۲۱) وَغَرَسَ: واو قسمیه دې او عزتی مقسم به یعنی قسم مې دې وی په خپل عزت باندې.

تسهيلات:

قوله: يَرْفَعُهَا:

د دعا سره اړیکه: یعنی د قبولیت دپاره دا اسمان طرف ته اوچتولې شی لکه چه الله تعالی دا دیره زر قبولی او رد کوی نه د نورو خلقو دعاگانې لاپه زمکه باندې وی د مظلوم دعا د الله تعالی دربار ته رسیدلې وی.

قوله: وَلَوْ بَدَّ جِبِينَ:

مظلوم سره د مدد یقینې وده: سره ددې که وخت اولگی خوزه به خامخا ستا امداد کوم ځکه چه ماسره وخت لگیدل خوشته ولې دا خبره نشته چه دریه نه کړم په دې حدیث کښې د دریو کسانو دعا ذکر دې دې سره چه کوم حدیث دې هغې کښې د پلار او مسافر دعا هم ذکر دې او په حدیث نمبر ۲۲۰۰ کښې د پنځو کسانو دعا د قبولیت بیان دې لهدا په دریو کښې حصر نه دې

[۲۲۰۰] د درې کسانو دعا ضرور قبولیدل

۲۲۰۰- [۲۶] (۱۸) وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲۷] "ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٌ لَا شَكَّ فِيهِنَّ: [۲۸] دَعْوَةُ الْوَالِدِ [۲۹] وَدَعْوَةُ الْمُسَافِرِ [۳۰] وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ" رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

لوجه ۱) حضرت ابوهريره رضی الله عنہ وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲) درې دعواي قبلېږي د هغه په قبوليت کې هيڅ شک نشته ۳) يوه د مور او پلار دعا ۴) دويمه د مسافر دعا ۵) او دريمه د مظلوم دعا، ترمذي ابو داود ابن ماجه.

(۱) اخبره ابو داود في كتاب الصلاة باب الدعاء يظهر الغيب (رقم- ۱۵۲۶) وابن ماجه في كتاب الدعاء باب دعوة الوالد ودعوة المظلوم (رقم- ۳۸۶۲)

تصحیلات:

قوله: ثَلَاثَ دَعَوَاتٍ مُسْتَجَابَاتٍ.. إلخ:

د پلار دعا د اولاد په حق کښې ډیره زر قبلیرې دغه شان یددعانی هم قبلیرې کله چه د پلار دعا قبلیرې نو د مور خو په طریقۀ اولی سره قبلیرې ځکه چه هغه خو په شفقت کښې د پلار نه زیاته ده مسافر سره ددې چه دعاد خپل خان دپاره او کړې ب د نورو دپاره او کړې د هغه دعا د سفر په وجه قبلیرې او بددعانی هم قبلیرې

الفصل الثالث

[۳۰۱] هر څیز د الله څخه غوښتل

۳۰۱- [۲۷] عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: [۲] "لِيَسْأَلَ أَحَدُكُمْ رَبَّهُ حَاجَتَهُ كُنْهَا، [۳] حَتَّى يَسْأَلَهُ شِعْرَ نَعْلَيْهِ إِذَا انْقَطَعَ".

ترجمه [۲] حضرت انس (رضی الله عنه) راوي دی چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل [۲] په تاسو کې هر سړي ته پکار دی چې خپل ټول حاجتونه د خپل پروردگار څخه وغواړي [۳] تر دې که د هغه د چلو تسمه هم وشلیرې نو هغه دي هم د الله (صلى الله عليه وسلم) څخه غواړي، ترمذي،

حل اللغات: ① شِعْرَ نَعْلَيْهِ: آڼي، ښکارګا: د پيزار تسمه، وندنې، مزي

تصحیلات: قوله: لِيَسْأَلَ أَحَدُكُمْ رَبَّهُ حَاجَتَهُ كُنْهَا:

د الله تعالی څخه د معمولی غیر سوال کولو فضیلت: که د ده د خپلۍ تسمه او مزي هم اوشلیرې نو ده ته الله تعالی ثواب ورکوی دا کتایه ده د دي خبري نه چه وړوکی نه وړوکی څیز هم د الله نه غواړئ: د بل چا نه سوال مه کوی ځکه چه الله تعالی په خپلو بندگانو باندې ډیر زیات مهربانه دي هغه داسې مهربانه دي چه بي د غوښتو هم ورکړه کوی او په نه غوښتو ناراضه کیږي لهذا هر حاجت د الله پاک نه غوښتل پکار دی که غټ حاجت وی او که وړوکی هم دا د موحد علامت دي

۳۰۲- [۲۸] وَأَذَى رِوَايَةٍ عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ مُرْسَلًا: [۲] "حَتَّى يَسْأَلَ الْوَلِمَةَ [۳] وَحَتَّى يَسْأَلَ شِعْرَهُ إِذَا انْقَطَعَ". (رِوَاةُ التِّرْمِذِيِّ).

ترجمه [۲] په یو بل روایت کې چې د ثابت بنانی څخه یې بطریق ارسال نقل کړی دی دا الفاظ یې هم نقل کړی دی چې [۲] تر دې مالګه دي هم د هغه څخه غواړي [۳] او که د پټري (پيزار، چپل، خپلۍ) تسمه یې هم اوشلیرې نو هغه دي هم د هغه څخه غواړي، ترمذي

(۱) أخرجه الترمذي في السنن رقم الحديث ۲۶۸۲

(۲) أخرجه الترمذي في السنن رقم الحديث ۲۶۸۳

[۲۰۳] په دعا کښې لاسونه تر څومره اوچتول دي

۲۰۳- [۲۸] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ حَتَّى يَرَى بَيَاضَ إِبْطَيْهِ».

ترجمه ۱ حضرت انس (رضي الله عنه) وايي چې رسول الله ﷺ به د دعا په وخت خپل لاسونه دوامره اوچتول چې د ترڅونو سفیدي به يې په نظر راتله
حل الصفات ۱ بَيَاضَ إِبْطَيْهِ: د ترڅونو سپين والي

تسهيلات:

قوله: يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي الدُّعَاءِ حَتَّى يَرَى بَيَاضَ إِبْطَيْهِ:

په دعا کښې د لاسونو اوچتولو اوسط درجه: ۱ په دعا کښې د لاسونو اوچتولو درميانه حد هم دغه دي چه نن صبا ټول عرب حضرات په زنگونو نياندې د پاسه لاسونه کيږدي يالېشان د پاسه دعا غواړي په کوم سره تکبرينه ښکاره معلوموي

۲ بعض عرب دواړه لاسونه د سر نه اوچت کړي دعا غواړي دا افراط او تفريط دي او يوه دعا ابتهاج ده چه سرې په اضطراب او اضطراب کښې وي او په چغو چغو سره لاسونه اوچت کړي دعا غواړي دا عام معمول نه دي او بله دا خبره چه د استسقاء دعادي نه مستثنی ده

[۲۲۵۴] په دعا کښې د اوږو پورې د ګوتو پورته کول

۲۰۴- [۲۹] (۱) وَعَنْ مُهَلِّ بْنِ سَعْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ، قَالَ: «كَانَ يُجْعَلُ أَصْبَعُهُ جَذَاءً مِنْكِبِيَّةً، وَيَدْعُو».

ترجمه ۱ مهل ابن سعد (رضي الله عنه) د رسول الله ﷺ څخه نقل کولو سره وايي چې رسول الله ﷺ به خپلي دواړي ګوتي يعنې د دواړو لاسونو د ګوتو سروته د خپلو اوږو برابر اوچتولې او بيا به يې دعا غوښتله

حل الصفات ۱ جَذَاءً: برابر ۲ مِنْكِبِيَّةً: د منکب تشبيه ده، اوږو ته واني

تسهيلات:

قوله: يُجْعَلُ أَصْبَعُهُ جَذَاءً مِنْكِبِيَّةً،

په رواياتو کښې تعارض، په اول حديث کښې د لاسونو ډيرو اوچتولو ذکر دي حق يوي
ساض بطه اودسهل بن سعد په روايت کښې دي چه نبي عليه السلام به د اوږو پورې لاسونه اوچتول او هم دغه شان په راروان روايت کښې دي چه ښه بقول ان رفعکم ايديکم بدعة ما زاد رسول الله علي هذا يعني الى الصديه دي رواياتو کښې تعارض دي

(۱) الدعوات الكبير. باب ما يستحب الداعي من رفع اليدين في الدعاء... رقم الحديث ۱۷۱

(۲) الدعوات الكبير. باب يجعل أصبعه جاذأ منكبيه ويدعو... ۱۷۴

دعواتي جو احوال: دا په مختلف اوقاتو باندې معمول دي دارنگ رسول الله صلي الله عليه اسلام اکثر معمول په دي حديث الباب کښي مذکور دي او نور روايات په مخصوص احوالو باندې معمول دي

د بدعت ويليو معدا: باقی د حضرت ابن عمر رضي الله عنه په روايت کښي چې ورته بدعت ويلي شوي دي نو دا د هغه خلقو د وجې وو خوګ چه د مواقعو او حالاتو د اختلاف لحاظ نه ساتي بلکه په هره موقع او د هرې دعا په وخت خپل لاسونه ډير زيات اوچتوي د دي وجې حضرت ابن عمر رضي الله عنه د داسي طرز عمل نه د بيزاري اظهار کړي دي او داني د سنت خلاف گرځولي دي

[۲۲۵۵] په دعا کښي په مخ باندې لاسونه رابښکل

۳۳۵- [۴۰] (۱) وَعَنْ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنْ أَبِيهِ: [۲] «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا دَعَا، فَرَفَعَ يَدَيْهِ [۳] مَمْرُوجَهُ يَدَيْهِ» [۴]. رَوَى الْبَيْهَقِيُّ الْأَحَادِيثَ الثَّلَاثَةَ فِي "الدَّعَوَاتِ الْكَبِيرِ".

توضیح: سائب بن يزيد د خپل پلار څخه نقل کوي چې رسول الله ﷺ چې به دعا غوښتله او خپله دواړه لاسونه به يې پورته کړل نو په خپل مخ مبارک به يې دواړه لاسونه رانيرول. [۲] مذکور ه بلادري حديثونه بيهقي په دعوات کبير کې نقل کړي دي

نهيلا ت:

قوله: رَفَعَ يَدَيْهِ مَمْرُوجَهُ يَدَيْهِ

په دعا کښي په مخ د لاسو رابښکولامده: علامه طيبي فرماني چه دا حديث په دي خبره دلالت کوي چه نبی عليه السلام چه به کله دعا کولو د پاره لاس اوچتول نو په خپل مخ باندې به نه رابښکل او که د دعا دپاره به نه لاس نه وو اوچت کړی نو په مخ باندې به نه رابښکل لکه ماثوره دعاگانې د روتې، اوده کيدو او ويخيدو دعاگانې په دي کښي لاس اوچتول او په مخ راځکل نشته (مرقات ج ۵ ص ۴۶)

[۲۲۵۶] په دعا کښي د اوږو پورې لاسونه پورته ځکول

۳۳۶- [۴۱] (۱) وَعَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] الْمَسْأَلَةُ أَنْ تَرْفَعَ يَدَيْكَ حَدَّ مَتَكِبَتِكَ أَوْ تَمُوجِمَا [۳] وَالْإِسْتِغْفَارُ أَنْ تُشِيرَ بِأَصْبُعٍ وَاحِدَةٍ [۴] وَالْإِيْتِيَالُ أَنْ تَمُدَّ يَدَيْكَ جَمِيعًا [۵]. وَفِي رَوَايَةٍ: قَالَ: وَالْإِيْتِيَالُ هَكَذَا [۶] تَرْفَعُ يَدَيْهِ وَتَجْعَلُ ظُهُورَهَا مِلَى وَجْهِهِ (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ).

توضیح: عکرمه د ابن عباس رضی الله عنه څخه نقل کوي چې هغه او وبل [۲] سوال (دعا، کولو آدې طريقه دا ده چې ته خپل دواړه لاسونه د خپلو اوږو برابر يا د هغه نژدې پورې پورته

(۱) روى البيهقي الأحاديث الثلاثة في شعب الإيمان كما ذكره صاحب المشكاة.

(۲) أخرجه أبو داود في كتاب الصلاة باب الدعاء (رقم ۱۵۸۹)

کري [۳] د استغفار آداب دا دي چې ته د خپلي گوتي په ذريعه اشاره وکړي [۴] او په سدي کې انتهائي عجز او مبالغه اختيارول دا دي چې ته خپل دواړه لاسونه يو ځای اوږده کړي. يعنې دومره يې پورته کړي چې د ترخونو سفيابي په نظر راشي. [۵] په يوه روايت کې داسې دي چې هغه اوويل په بددعا کې د انتهائي عاجزۍ اظهار داسې دي [۶] او په دې ويلو سره هغه خپل دواړه لاسونه پورته کړل او د هغه شا يې خپل مخې ته نژدې کړه يعنې څرنگه چې د استغفار په وخت لاسونه اوچتول منقول دي، ابو داؤد

هل اللغات ① **الثَّائِلَةُ** مصدر دي په معنى د سوال، ددې مضاف مقدر دې، **أَيُّ أَذَانَيْهَا** يعنې د سوال کولو آداب، ② **الْإِنْتِهَالُ** **أَيُّ** **التَّغَرُّغُ** عاجزۍ کول او په دعا غوښتلو کښې مبالغه کول

تسهيلات

قوله: وَالْإِسْتِغْفَارُ أَنْ تُشِيرَ بِأَصْبِعٍ وَاحِدَةٍ

په دوو گوتو داخلي کولو کړاوت: امام طيبي فرماني چې په يوه گوته اشاره کولو نه مراد د شهادت گوته ده د دې نه مقصود نفس اماره او شيطان ملعون ملامته کول دي او د هغه د وسوسو نه پناه غوښتل دی دلته د يوې گوتي قيد دې په دوه گوتو سره اشاره کول مکروه دی په روايت کښې دی چې نبي عليه السلام او کتل چې يو کس په دوه گوتو سره اشاره کوله نو نبي عليه السلام ورته او فرمايل چې په يوه گوته اشاره کوه (مرقات ج ۵ ص ۲۶)

[۳۷۷] په دعا کښې د سيني څخه زيات لاسونه پورته کولو حکم

— [۳۲] (۱) **وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ قَالَ: [۲] إِنَّ رَفْعَكُمْ أَيْدِيَكُمْ بِدَعَا [۳] مَا زَادَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى هَذَا - يَعْنِي إِلَى الصَّدْرِ - (رَوَاهُ أَحْمَدُ).**

توجه [۱] د ابن عمر رضي الله عنه په باره کې روايت دی چې هغه به ويل [۲] ستاسو خپل لاسونه ډير زيات پورته کول بدعت دی [۳] نبي کریم صلی الله علیه وسلم به اکثره د دې څخه زيات يعنې د سيني څخه زيات نه اوچتول، احمد

تسهيلات:

قوله: إِنَّ رَفْعَكُمْ أَيْدِيَكُمْ بِدَعَا:

په دعا کښې د لاسونو پورته کولو وضاحت: دلته يې د سيني نه پورته لاسونه اوچتولو ته بدعت اووې حال دا چې په بعض رواياتو کښې (ان ترفع ايديك حذو منكبيك) دې نو تطبيق به دا وی چې هميشه فوق الصدر اوچتولو ته بدعت ونيلې شوې دې نه بعض وخت يا په اکثر احوالو کښې د سيني نه پورته لاسونه اوچتولو ته بدعت ونيلې شوې دې او صاحب التعليق د منتخب

نه نقل کړې دې چه په دعا کښ رفع الیدین د احادیث متواتره نه ثابت دی خو د فرض مانځه نه پس په دعا کښ د لاس اوچتولو متعلق صاحب المنتخب وائی چه د یو صحیح حدیث نه ثابت دی او د انس رضی الله عنه نه مرفوعا روایت دې چه (ما من عبد مر من یسط کفیه فی دبر کل صلاة ثم یقول اللهم اھی و فی اخر الحدیث الاکان حقاً علی الله ان لا یرید به عابثین)

حضرت عبداللہ بن عمر ه یزوری وجه، په دې خبره باندې خان په ډیر وضاحت سره داسې پوهه کړې چه د رسول الله صلی الله علیه و آله د لاس اوچتولو د مقدار فرق د حالات او مواقع په اختلاف باندې مبنی وو چه رسول الله صلی الله علیه و آله به خپل لاسونه اکثر خو د سینې پورې اوچتول او په بعض مواقع باندې تر اوږو پورې او په څه خاص موقع باندې به ئې د اوږو نه هم پورته اوچت کړل، خو ابن عمر رضی الله عنهما چه کومو خلقو ته دا تنبیه اوکړه هغوی به د مواقع او حالات اختلاف ته نه کتل بلکه په هره موقع او د هرې دعا په وخت به ئې خپل لاسونه ډیر زیات اوچتول په دې وجه سیدنا ابن عمر رضی الله عنهما د هغوی د طرز عمل نه د بیزارۍ اظهار اوکړو او دې ته ئې د سنت خلاف اووې.

[۲۲۵۸] په دعا کښې د خپل خان څخه شروع کول

۳۴] [۱۷] وَعَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۱۸] كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِذَا ذَكَرَ أَحَدًا فَقَدَّعَ لَهُ بِدَأْئِنْفِيهِ» [۱۹] (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ).

ترجمه [۱۷] ابی بن کعب رضی الله عنه وائی [۱۸] چې رسول الله صلی الله علیه و آله به د چا ذکر کولی او بیا د هغه د پاره به یې دعا کوله یعنې د هغه د پاره به یې د دعا کولو اراده کوله، نو مخکې به یې د خان د پاره دعا شروع کوله [د هغه څخه روسته به یې د هغه سړي د پاره دعا کوله]. [۱۹] امام ترمذی رحمته الله علیه دا روایت نقل کړی دی او ویلي یې دي چې دا حدیث حسن غریب صحیح دی

هل التفات: ① بَدَأْنِفِيهِ: اول به ئې دخپل خان دپاره دعا غوښتله

تسبیلات: قوله: بَدَأْنِفِيهِ:

اول خان دپاره دعا غوښتلو دوه وجهې، په دې حدیث کښې فرمایلی دی چه

① کله به حضور پاک د چا دپاره دعا کوله نو اول به ئې د خان دپاره دعا غوښتله په دې سره امت ته دا تعلیم ورکړې شو چه کله څوک سړي د بل چا دپاره دعا کوی نو هغه له پکار دی چه اول دخپل ذات دپاره دعا اوکړی

① یو خوددې وجهې نه چه اول خان او بیاجهان یو طبیعی نظام دي

② کله چې سړي پخپله پاک شی نویا به د نورو دپاره دعا هم قلیږی .

[۲۲۵۹] دعا نه ضائع کيڙي

۳۴- [۱] (وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ دَعَا بِدَعْوَةٍ لَمْ يَسْمَعْ فِيهَا لَمْ يَرْجِعْ إِلَّا غَطَاةَ اللَّهِ بِهَا إِحْدَى ثَلَاثٍ [۳] إِمَّا أَنْ يَجْعَلَ لَهُ دَعْوَتَهُ [۴] وَإِمَّا أَنْ يَدْعُوَهَا لَهُ فِي الْأَجْرَةِ [۵] وَإِمَّا أَنْ يَمُوتَ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مُطْلَقًا [۶]» قَالُوا: إِذَا تَكَلَّمَ، قَالَ: «اللَّهُ أَكْبَرُ» (رَوَاهُ أَحْمَدُ).

توجهه [۱] ابو سعيد خدری [۲] راوي دی چې رسول الله [۳] څخه نقل کوي چې رسول الله [۴] څخه دعا غواړي داسې دعا چې د هغه څخه د یو گناه د شي طلب نه وي [۵] او نه د رشتني ماتولو نو الله تعالی [۶] هغه ته د هغه دعا په نتیجه کې د دریو څیزونو څخه یو شی ضرور ورکوي [۷] یا خو زر د هغه مطلوب هغه ته ورکړي [۸] یا دا چې د هغه د پاره هغه دعا د آخرت ذریعه جوړه کړي [۹] چې په دنیا کې د هغه مطلوب نه حاصلیدو په صورت کې د هغه په عوض کې په آخرت کې ورته اجر ورکړي [۱۰] یا دا چې هغه د هغه دعا په قدر اندازه د بدی څخه بچ کړي [۱۱] صحابه و [۱۲] په دي اوريدو سره عرض وکړي چې یا رسول الله [۱۳] اوس خو به مونږ ډیري دعاوي غواړو ځکه چې مونږ ته د دعاوو ډیري زیاتي فائدي معلومي شوي، نبي کریم [۱۴] ورته وفرمايل چې د الله تعالی [۱۵] فضل ډیر زیات دی، احمد

حل اللغات: ① بَدْعَهَا: ذخیره کوی او جمع نې ساتی، یعنی دغه غوښتلې شوې دعا ورله ذخیره کوی یا دهغې ثواب ورله ساتی، ② تَكَلَّمَ: مونږ به زیاتوالي کوو، یعنی د دعاچه دومره ډیرې فائدي دی نو مونږ به اوس ډیرې ډیرې دعاگانې غواړو،

تسهيلات: نو: د دې حديث تسهيلات په بل ځانې کښې ذکر شوې دي [۲۲۶۰] د پنځو خلکو د دعا کولو قبولیت

۳۵- [۱] (وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ دَعَا بِدَعْوَةٍ يُسْتَجَابُ لَهَا [۳] دَعْوَةُ الْمَطْلُومِ حَتَّى يَنْتَصِرَ [۴] وَدَعْوَةُ الْحَاجِّ حَتَّى يَصْدُرَ [۵] وَدَعْوَةُ الْمَجَاهِدِ حَتَّى يَقْعُدَ [۶] وَدَعْوَةُ التَّوْبِ حَتَّى يَبْرَأَ [۷] وَدَعْوَةُ الْأَخْرِ لِأَخِيهِ بِظَهْرِ الْقَرْبِ [۸]» ثُمَّ قَالَ: وَأَمْرٌ هَذِهِ الدَّعَوَاتُ إِبَّابَهُ دَعْوَةُ الْأَخْرِ بِظَهْرِ الْقَرْبِ» (رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي الدَّعَوَاتِ الْكُبْرَى).

توجهه [۱] حضرت ابن عباس [۲] د رسول الله [۳] څخه نقل کوي چې رسول الله [۴] وفرمايل [۵] پنځه دعاوي دي چې هغه ته شرف قبولیت ورپه برخه کيږي (یعني قلیبري) [۶] ① یو د مظلوم دعا تر دي چې (هغه د ظالم څخه په خپل لاس سره یا د خپلي ژبي په ذریعه

(۱) أخرجه أحمد في المسند: ۱۸، ۳ وأخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب فضل الإجتماع على تلاوة القرآن وعلى الذكر (رقم ۳۸ ۳۹) (۲۷۰۰) (۲) ثم أحده

بدنه و اخلي انويب چونکه دې مظلوم پاتې نشونوڅکه د ظالم په حق کښې دده دعا قبلیدو څه حیثیت پاتې نشو! ۴۴ ۴۵ د حاجي دعا تر دې چې خپل ښار او خپل اهل و عيال ته واپس راشي يا د حج څخه فارغه شي ۴۵ ۴۶ د غازي، مجاهد، جهاد کونکی، دعا يا په طلب د علم و عمل کې د سعي او کوشش کونکی دعا، تر دې چې هغه د جهاد د سعي او کوشش څخه فارغیدو سره کيښي ۴۶ ۴۷ د مريض دعا تر دې چې هغه ښه شي يا مړ شي ۴۷ ۴۸ د یو ورور د بل ورور د پاره غائبانه دعا، ۴۸ بيا د دې څخه روسته ښې کریم ﷺ و فرمايل چې په دې دعاوو کې د ټولو څخه زړ قبلیدونکی د یو ورور د خپل ورور د پاره غائبانه دعا ده، بیهقي

هل التفتات: ① بتغيير: مدد نہي او کړي شي (تر دې چه هغه د ظالم څخه په خپل لاس سره يا د خپلي ژبي په ذريعه بدله واخلې، ② يَصُدُّ: أي: إلى أن يَرَجِعَ: چه واپس شي (خپل وطن يا خپل اهل و عيال ته، ③ يَفْعُدُّ: أي: حَتَّى يَفْرَغَ مِنْهَا: چه کيښي يعني چې د جهاد د سعي او کوشش څخه فارغيدو سره کيښي ④ يَهْرَأُ: أي: يَتَعَالَى أَوْ كَوْنُ: چه بری شي يعني د بيماري نه ښه شي يا مړ شي ⑤ يَهْطِرُ الْقَهْطِبُ: پسي شا يعني غير موجودگي کښي

تجملات:

قوله: دَعْوَةُ الْمَطْلُومِ حَتَّى يَنْتَصِرَ،

د ښتور معنی: هغه د ظالم نه په خپل لاس یا په خپلې ژبې سره بدله وانه خلی. په لاس د بدلي اغستو مطلب واضح دي د قتل په بدله کښي قتل او د ژبي بدله اغستلو مطلب دا کیدی شي چه هغه ته خبري یا ردې بدې اووانی

قوله: وَدَعْوَةُ الْحَاجِّ حَتَّى يَصُدُّ،

د حج په مصداق کښې دوه اقوال: ① حج نه مراد حج اکبر دې یعنې حج اوکړی

٦ حج نه مراد حج اصغر يعني عمره ده چې عمره اوکړی د دواړو دعاګاني کوز ته واپس کيدو پورې قبلېری (مرقات: ج ٥ ص ٢٨)

قوله: دَعْوَةُ الْمُجَاهِدِ حَتَّى يَقْعُدَ،

د معاهدې په مصداق کښې دوه اقوال: ① مجاهد نه یا خو د الله په لار کښې جهاد کونکې

② یا علم حاصلونگی مراد دی

قوله: دَعْوَةُ الْأَخِيهِ بِظَهْرِ الْقَيْبِ

شی نو هغه قبلېږی او هم دغه شان په حدیث کښې راځی چه ان الله فی عون العبد ما دام العبد فی عون أخیه المسلم چه الله د بنده امداد کوی تر څو چه هغه د خپل مسلمان رور مدد کښې لگیا وی

[۱] بَابُ ذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالتَّقَرُّبِ إِلَيْهِ

ذَلِكَ تَعَالَى ذَكَرَهُ أَوْ دَلَّ عَلَى قُرْبِهِ حَاصِلُهَا لَوْ بَيَّنَّ

مُخَلَّصَةُ الْبَابِ:

فِيهِ خَمْسَةٌ وَعِشْرُونَ حَدِيثًا مُشْتَمِلَةً عَلَى خَمْسِ مَسَائِلَ:

① فضيلة ذكر الله تعالى: ١، ٢، ٣، ٤، ٧، ٩، ١٠، ١٥، ١٧، ١٨، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٢، ٢٣، ٢٤، ٢٥.

② تقرب العبد إلى الله تعالى بالنوافل وجزاءه: ٥، ٦.

③ المغفوع غفلة العبد عن ذكر الله تعالى في بعض الأحيان: ٨.

④ الزجر على ترك ذكر الله تعالى: ١٢، ١٣، ١٤.

⑤ النهي عن كثرة الكلام من غير الذكر: ١٦.

ذَلِكَ تَعَالَى ذَكَرَهُ سِرَّهُ مُتَعَلِّقُهُ آيَاتُ تَوَهُ:

① قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (الَّذِينَ ذَكَرُوا اللَّهَ تَعَالَى تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ) [سُورَةُ الرَّعْدِ الْآيَةُ: ٢٨] پاره ١٣.

② قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ) [سُورَةُ الْبَقَرَةِ الْآيَةُ: ١٥٢] پاره ٢.

③ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ) [سُورَةُ الْعَنْكَبُوتِ الْآيَةُ: ٢٥] پاره ٢١.

وَتَقَرُّبُ إِلَى اللَّهِ ذُرَائِعُ:

① تقرب إلى الله يعني ذكر الله بك قرب حاصلولو سره ذکر الله به ذریعه د الله پاک تقرب حاصلول هم مراد کیدی شی ② او د نوافل به ذریعه تقرب حاصلول هم مراد کیدی شی
وَذِكْرُ اللَّهِ قَسْوَةٌ ① د الله پاک ذکر به زړه سره هم وی ② او په ژبې سره هم، ③ او افضل دا ده چه په زړه او ژبې دواړو سره د الله پاک ذکر وی او که په هغې کښ به یو سره وی نو بیا د زړه ذکر افضل دی،

وَلِذَلِكَ قَسْوَةٌ ① اوس د زړه ذکر هم په دوه قسمه دی،

① ذِكْرُ خَفِيِّ: یو قسم خو دا دی چه د الله پاک په عظمت کښ، جبروت او ملکوت کښ او د هغه د قدرت په نخبو کښ کوم چه په زمکه او اسمان کښ دی غور او فکر او استغراق وی داسې قسم ته ذکر خفی وئیلې شی

② ذِكْرُ خَفِيِّ لَفِيْلَتٍ: په حدیث کښ منقول دی چه هغه ذکر خفی اویا درجې غوره دی کوم چه حفظه (یعنی اعمال لیکونکې ملائک) هم نه اوی پس د قیامت په ورځ چه کله الله پاک ټول مخلوق د حساب کتاب دپاره راجمع کړی نو حفظه (اعمال لیکونکې ملائک) به هغه ټولو ریکارډونو سره حاضر شی کوم چه به هغوی په لیکلو او یادداشت سره محفوظ کړې وی

هغه ټول ريکارډونه ليدو سره به الله پاک هغوی ته او فرماني چه او گوري زما د بندگانو د اعمالو په سلسله کښ نور څه باقي پاتې شوې دي اکوم چه ستاسو په دې ريکارډ کښ موجود نه دي، هغوی به عرض او کړي چه اې ربه! د بندگانو د اعمالو په سلسله کښ چه مونږ ته څه هم معلوم شو او څه چه مونږ ياد اوساتل هغه مونږ په دې ريکارډ کښ راجمع کړل، په دې ريکارډ کښ مونږ داسې يو څيز هم د محفوظ کولو نه نه دي پاتې کړي چه د هغې مونږ ته خبر شوې دې بيا به الله پاک هغه بنده مخاطب کړي او فرماني به ما سره ست يو داسې نيکي محفوظ ده چه هغه چاته هم نه ده معلومه او هغه ذکر خفي دي زه به تاته د هغه نيکي اجر درکوم

① **ذکر هند امر الله او نبيه:** د ذکر بالقلب دويم قسم دا دي چه الله پاک چه بندگانو ته کوم احکامات ورکړي دي که د هغې تعلق د امر د قبيلې سره وي يا د نهی نه کولو سره د هغې د ادا کولو په وخت راتلو باندې الله پاک ياد کړې شی د ذکر بالقلب په دې دوه صورتونو کښ اول قسم افضل او اعلى دي

ذکر لسان که انداز: بعض فقهاء کرام فرماني چه د ذکر اطلاق صرف د ژبې سره د الله پاک ذکر کولو باندې وي او د قول مختار مطابق د هغې ادنی درجه دا ده چه هغه نې خپله واورى يعنى د ذکر کونکى د ژبې نه کم از کم په دې درجه کښ جارى شی هغه نې خپله واورى، د هغه فقهاء کرامو د وينا مطابق دې نه د کمې درجې ذکر معتبر نه دي.

په ذکر قلبى ذکر اطلاق: هم دغه شان دا فقهاء دا وائي چه د زړه د ذکر حیثيت د علم او تصور د قسم، د قلب د فعل خو دې خو هغې ته ذکر نه شی ونيلې کيدې ذکر به هم هغې ته ونيلې شی چه په ژبې سره ادا کړې شی اوس نه شی ونيلې کيدې چه په دې خبرې سره د فقهاء کرام مقصود څه دي؟ که مطلب دا وي چه لغوی طور باندې د زړه په فعل باندې د ذکر اطلاق نه وي نو دا خبره د هغه څيز خلاف ده کومه چه د لغت په کتابونو کښ موجود دي. پس په صحاح او قاموس کښ نې ليکلې دي چه ذکر د نسيان ضد دي، او ظاهره ده چه دا خپله د قلب فعل دي ځکه چه څنگه د نسيان (هیرې) تعلق د قلب سره دي دغه شان د دې ضد يعنى ذکر (يادولو) تعلق هم د زړه سره دي او! دا بيله خبره ده چه څه په ژبې سره ادا کيږي هغې ته هم ذکر ونيلې شی

د ذکر اطلاق په لسان او قلب دواړو کيدل: حاصل دا دي چه لفظ ذکر د فعل قلب او فعل لسان دواړو تر مينځه مشترک دي ځنگه د زړه فعل ته ذکر ونيلې شی هم دغه شان د لسان فعل ته هم ذکر ونيلې شی ځنگه چه ذکر باللسان معتبر دي هم دغه شان ذکر بالقلب هم معتبر دي بلکه ذکر بالقلب افضل دي

د مشايخ طريقت په نيزه ذکر قلبى الغفلت: مشايخ طريقت ^{عليهم السلام} فرماني چه د ذکر دوه قسمونه

دی قلبی او لسانی او د ذکر قلبی اثر د ذکر لسانی اثر نه ډیر زیات قوی او افضل دی
ه دگر قلبی ه انکار وجه: کومو فقهاء کرامو چه د ذکر قلبی نه انکار کړې دي کيدې شي چه
 د هغوی مراد دا وی چه شریعت مطهره په کومو موقعو باندې د ذکر باللسان تعلیم ورکړې
 دي لکه تسبیحات، قرأت او د مانخه نه پن اذکار او اوراد وغیره نو هلته قلبی ذکر نه
 کافی کیږي بلکه لسانی ذکر کیدل پکار دی، د دې فقهاء کرامو مراد دا نه دي چه په ذکر
 قلبی باندې اخروی ثواب نه مرتب کیږي

الْأَمَلُ الْأَوَّلُ

[۳۱۱] په ذکر الله کښې د مشغولو خلقو فضیلت

«[۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا)، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 «لَا يَفْعَدُ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا أَعْقَبَهُمُ الْمَلَائِكَةُ» [۲] وَعَشِيَّتُهُمُ الرَّحْمَةُ [۳] وَتَزَلَّتْ عَنْهُمْ الشَّيْئَةُ [۴] وَذَكَرَهُمُ
 اللَّهُ فَيَتَن عِنْدَهُ» (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

تر هغه [۱] ابوهريره او ابوسعید خدری رضی الله عنہما دواړه راویان دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم فرمایلی
 [۲] کله هم چې یو جماعت د الله تعالی د ذکر د پاره کښي نو هغه فرشتي څښي چاپېره شي
 کومي چې په لارو کې د اهل ذکر تلاش کوي [۳] رحمت په هغوی راخوږیږي (هغه خاص
 رحمت هم چې الذاکرین الله کثیراً و الذاکرات د پاره مخصوص دی) [۴] د هغوی په زړونو
 سکنه نازلېږي [۵] او الله تعالی تعالی د هغه ذکر کونکو تذکره په خپلو ملائکه مقربینو او
 په ارواح انبیاء کې کوي، مسلم

هل اللغات: ① حَفَنَهُمْ: أَنَّى: أَحَاطَتْ بِهِمْ: چاپېره کیږي دهغوی نه، ② عَشِيَّتُهُمْ: أَنَّى: غَطَّتْهُمْ: پټوي او
 راځیروي هغوی لره، ③ الشَّيْئَةُ: أَنَّى: الطَّائِفَةُ وَالْوَقَارُ: سکنه یو خاص قسم تسلی او د زړه اطمینان
 دي ④ فَيَتَن عِنْدَهُ: أَنَّى: مِنَ الْمَلَائِكَةِ الْمُقَرَّبِينَ وَأَرْوَاحِ الْأَنْبِيَاءِ: څوک چه دالله تعالی سره دی (ددې نه مراد
 مقربې فرشتې او د انبیاء کرامو روحونه دی،

تسهيلات: قوله: فَيَتَن عِنْدَهُ:

په حدیث کښې د قرآن کریم ه یو آیات تفسیر: داجمله د (فَأَذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ تفسیر دي الله
 تعالی سره ځواکي چه کوم الفاظ دی دي نه مراد هغه فرښتي دی چه دالله تعالی په
 دربار کښي مقرب دی الله تعالی د فخر اومباهات په توگه دهغه فرښتو په وړاندې د
 ذاکرینو تذکره ځکه کوی چه د انسان دتخلیق په وخت کښي فرښتو د انسان د پیدا کولو د
 مقصد پوښتنه کړې وه اود خپل تقدیس اوتسبیح بیان ئی کړې وو

(۱) اخرجہ مسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبه والبسبغ باب فضل الاجتماع علی تلاوة القرآن وعلی الذکر (رقم ۳۸- ۳۹) - (۲۷۰۰)

[۲۲۶۲] په نیکو کښې د ډاکړینو سبقت

«وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۱] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَبْرُقُ طَرِيقَ مَنْزِلِهِ قَبْلَ عَظَمِي جَبَلٍ يُقَالُ لَهُ: جَمْدَانُ [۲] لَقَالَ: "يَبْرُقُ هَذَا جَمْدَانُ، سَبَقَ الْمُفْرَدُونَ" [۳] قَالُوا: وَمَا الْمُفْرَدُونَ؟ يَا رَسُولَ اللَّهِ! [۴] قَالَ: "الِدَاكِرُونَ اللَّهُ كَثِيرًا وَالِدَاكِرَاتُ" (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

پوهه [۱] ابوهريره رضي الله عنه وايي [۲] چې د يو ځل رسول الله صلى الله عليه وسلم د مكې په لار روان وو، [۳] په يو غره باندې تير شو چې د هغه نوم جمندان وو، [۴] نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې څې څې خودا جمندان دي، مفردون سبقت يووړي [۵] صحابه وو رضي الله عنهم عرض وكړي چې يا رسول الله! صلى الله عليه وسلم مفردون څوك دي؟ [۶] نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل هغه سړي چې الله تعالى ډير يادوي او هغه ښځې چې الله تعالى ډير يادوي، مسلم

هل اللغات: [۱] يبرق: څې، يعنې سفر كوي [۲] سبقت: وړاندې شول، [۳] الْمُفْرَدُونَ: د قافلي څخه وړاندې وتونكي او تيريدونكي.

تصحیلات:

پوله: وَمَا الْمُفْرَدُونَ؟

د حديث پس منظور او اصلي مفردون: حضورياك خپلو صحابه كرامو سره د مكې مكرمې نه واپس مدينې منورې ته تشريف راوړلو چه د حضورياك تيريدل په جمندان غر باندې اوښو دا د مدينې نه د يو منزل په فاصله باندې دي. بعضي صحابه كرامو ته كور يادشو نو زر زر اووتل حضورياك او فرمايل چه كور رانيزدي شو دا جمندان غر دې زر زر څنې مفردون وړاندې اووتل اوس د قافلي نه جدا كيدونكو باندې هم د مفردون اطلاق كيدلې شو د صحابه كرامو په ذهن كښې هم دغه وو چه د حضورياك د كلام مطلب هم دغه دي بياهم د مطلب متعين كولو دپاره صحابه كرامو پوښتنه وكړه يا رسول الله! دامفردون څوك دي چه وړاندې اووتل حضورياك د اسلوب حكم پمخوگه جواب ور كړو تاسو چه د چاباره كښې تپوس كوئې هغه خوښكاره او واضح دي مفردون هغه خلق دي چه د خپلو بدنونو په ذريعه زمونږ نه وړاندې اووتل ددې تپوس مه كوئې بلكه د تپوس كولوخبره داده چه په نيكو كښې وړاندې كيدونكي مفردون كوم خلق دي نو پوهه شئې چه الله تعالى يادونكي سړي اوښځې دوي په اصل كښې مفردون دي څوك چه په نيكو اعمالو كښې وړاندې شو ځكه چه دغه خلق هم د عامو خلقو دمقاماتونه جدا كيدوسره خپل رب يادوي

[۳۳] [۳] د الله تعالى ذکر کونکې سرې ژوندې دي او نه ذکر کونکې مړې دي

[۳۳] [۳] وَعَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۴] «مَنْ أَتَى بِذِكْرِي، وَالَّذِي لَا يَذْكُرُنِي [۵] مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ» [۶] «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

لوحه ۱ ابو موسی (رضی اللہ عنہ) فرمایي چې رسول الله (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمایيل [۴] کوم سرې چې خپل پروردگار یادوي او کوم سرې چې خپل پروردگار نه یادوي [۵] د دې دواړو مثال د ژوندې سرې او د مړې سرې په شان دی، بخاري مسلم.

تسهيلات:

قوله: مَنْ أَتَى بِذِكْرِي:

د ذکر د ژوندې سره تشبیه وړ کولو دې وجوهات: په حدیث مذکور کښي د ذکر کونکې او نه ذکر کونکي مثال د ژوندې او د مړې سره ورکړې شوې دي

① د ژوندې سرې ظاهر په ژوند سره خوشنما وی او باطن يې په علوم او ادراک سره روښانه وی هم دغه شان د ذکر کونکې ظاهر د اطاعت په نور سره منور وی او باطن کښي د نور معرفت سره روښانه وی اود غیر ذاکر ظاهر د مړي پشان بیکاره وی او باطن کښي يې تیاره وی

② د ژوندې انسان په ذریعه ملگرو ته نفع رسي او دشمنانو ته نقصان وی او د مړي نه هیڅ هم نه حاصلیږي هم دغه شان ذاکر انسان سره دوستانو او ملگرو ته فائده او دشمنانو ته نقصان رسي

③ د الله په ذکر سره ذاکرینو ته حیات غیر فانیه حاصلیږي لکه چه ونیلي کیږي اوله الله محبت وکړي لکن یتقلون من دارالی دار (مرقات ج ۴ ص ۵۱)

[۳۳] [۳] الله تعالى سره متعلق ښه حکیمان ساتل پکار دي

[۳۳] [۴] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۵] «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي [۶] وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي [۷] فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ [۸] وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَأَ ذَكَرْتَهُ لِي مَلَكٌ خَيْرٌ مِنْهُ» [۹] «مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ».

لوحه ۲ ابو هريره (رضی اللہ عنہ) فرمایي چې رسول الله (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمایيل [۴] فرمایي چې زه د خپل بنده د گمان تر دې یم چې زما په باره کې یې لري [۵] هر کله چې هغه په زړه یا په ژبه سره ما

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الدعوات / باب فضل ذکر الله عز وجل (رقم ۶۴۰۷) و مسلم فی کتاب صلاة المسافرين وقصرها / باب استحباب صلاة النافلة فی بیتہ، وجوازها فی المسجد (رقم ۲۱۱ - ۲۷۹)

(۲) اخرجه البخاری فی کتاب التوحید / باب قول الله تعالى: «مَنْ يَذْكُرْكُمْ» (رقم ۲۸) [آل عمران: ۷۴-۷۵] و مسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبة والاستغفار / باب البحث على ذکر الله تعالى (رقم ۲ - ۲۶۷۵)

یادوی نوزده د هغه سره یم، [۴] که هغه په خپل ذات کې یعنی خفیه طور سره په خپل زړه کې ما یادوی نو زه هم هغه په خپل ذات کې یادوم، ایمنی دا نه چې یواځی هغه ته په پټ طور سره ثواب ورکوم بلکه هغه ته از خود د خپل طرف څخه ثواب ورکوم د ثواب ورکولو کار بل چاته نه سپارم، [۵] که هغه ما په جماعت کې یعنی په ظاهري طور سره یادوی نو زه هم د هغه ذکر په جماعت کې کوم، چې د هغه د جماعت څخه ښه دی، بخاري مسلم

حَلِّ الْكُفَاتِ ① ظَنُّ: گمان، ② مَنَزَلُ: أي: جَمَاعَةٌ، ډله، جماعت

تجلیات:

قوله: أَتَأْمُنُ ظَنُّ عِبْدِي يَ: قوله:

ه الله تعالى ۵ بنده سره د هغه د امید مطابق معامله کول: زه د خپل بنده گمان ته نژدې یم، مطلب دا دې چه زما بنده چه زما نسبت څه گمان او خیال ساتی د هغه دپاره دې هم دغه شن وی او هغه سره هم دغه شان معامله کوم د کوم چه هغه زما نه امید ساتی او که زما نه د عفو او معافۍ امید ساتی نو هغه ته معافی کوم او که زما د عذاب گمان ساتی نوب وړته عذاب ورکوم.

د دې ارشاد په ذریعہ نې گویا ترغیب ورکړو چه د الله پاک د رحمت او د هغه د فضل او کرم او امید د هغه په ویره باندې غالب کیدل پکار دی او د دې په باره کښ دا ښه گمان ساتل پکار دی چه هغه به ماته خپل بې سیاره بخښنه او لامحدود رحمت راکوی د امید مطلب او د هغې حقیقت دا دې چه عمل او کړې شی او بیا د بخښنې امید ساتی. بغیر د عمل نه صرف په امید باندې تکیه کول یخه اوسپنه برابرول دی یعنی د امید هیڅ فائده نشته

قوله: وَأَتَأْمَنُ إِذَا ذُكِّرْتَنِي،

ه الله د ذکر لاند: چه کله هغه ما یادوی نو زه هغه سره یم، د دې مطلب دا دې چه کوم سرې زما په یاد کښ مشغول شی نو زه هغه ته د زیاتو نیکو او خیرونو توفیق ورکوم په هغه باندې رحمت نازلوم او د هغه مدد او حفاظت کوم

[۳۸۵] ذَالله تعالی رحمت بهانه لټوی

۳۸۵- [۵] (۱) وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "«يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: "مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَثْمَانٍ، وَأَزِيدُ [۲] وَمَنْ جَاءَ بِالسُّوَةِ فُزَّاءٌ وَيُثْلَبُ [۳] وَأَغْفِرُ [۴] وَمَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي جُورًا، تَقَرَّبْتُ مِنْهُ ذُرَاعًا [۵] وَمَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي ذُرَاعًا تَقَرَّبْتُ مِنْهُ يَأْخَا،

(۱) اخرجه البخاري في كتاب التوحيد باب قول الله تعالى: «ويعذرکم الله نفسه» [آل عمران: ۲۸] (رقم: ۷۴۰۵) و مسلم في حديثنا محمد بن عبد الأعلى القيسي، حديثنا مختصر، عن أبيه، بهذا الإسناد ولم يذكر: «إذا أتاني بشئ أنتبه هرولة، (رقم: ۲۲ - (۲۶۸۷) وابن ماجه في كتاب الأدب باب فضل العمل (رقم: ۳۸۲۱)

نوره (۱) ابودر (۲) وایي چې رسول الله ﷺ و فرمايل (۳) الله ﷻ فرمايې چا چې يوه نېکي او کره نو هغه دپاره يو په اووه سوه دوچنده پورې بلکه د دې څخه زيات ثواب هم ملاسيږي (۴) کوم سړی چې څه بدې وکړي نو هغه ته د هغه بدې برابر سزا ورکوم، يا زه هغه هم معاف کوم، (۵) کوم سړی چې د اطاعت او فرمانبرداري په ذريعه يوه لويشت، يعنې په کم مقدار سره، زما طرف ته راځي، نو زه يو گز د هغه طرف ته راځم، يعنې د هغه د توجه او توجهاتو څخه ډير زيات په هغه د خپل رحمت دروازي خلاصوم، (۶) کوم سړی چې زما طرف ته يو گز راځي، زه د هغه طرف ته د دواړو لاسونو د خورولو برابر ورځم،

هل الثقات: (۱) وَأَنْذَرُ: او زيات ورکوم، (چه چاته مې خوښه شې د لس چنده نه تر اووه سوه چنده پورې بلکه ددې نه هم زيات ورکوم،) (۲) تَقَرَّبَ: أَنِي: طَلَبُ الْقُرْبَةِ: رانژدې کيږي، يعنې په په اطاعت او فرمانبرداري سره ځان رانژدې کول غواړي، (۳) دِيَرًا: أَنِي: مَقْدَارًا قَلِيلًا: يو لويشت، (ددې نه مراد که نه که مقدار دې، يعنې چه څوک لږ هم نژدې کيدل غواړي،) (۴) ذَرَاْعًا: شرعي گز کوم چې د يواړو لاس برابر وي،

[وَمَنْ أَتَى عَمِي أَيْتَهُ هَرُوْلَةً (۲) وَمَنْ لَقِنِي بِقَرَابِ الْأَرْضِ عَطِيَّةً (۳) لَا يَكُنْ لِي شَيْقًا (۴) لَقِيْتَهُ يَحْتَلِبُ مَغْفِرَةً، (۵) (وَأَقْبَلُ)]

نوره (۱) کوم سړی چې زما طرف ته خپل طرز سره راځي، زه د هغه طرف ته په منډه سره راځم (۲) او کوم سړی چې د زمکې برابر هم گناه سره ما سره يو ځای کېږي، (۳) په شرط د دې چې ما سره يې څوک شريک نه وي جوړ کړی، [يعنې په شرک کې مبتلا شوی نه وي]، (۴) که زه غواړم نو هغه ته به د زمکې برابر مغفرت ورکړم، مسلم.

هل الثقات: (۱) هَرُوْلَةً: زَهِي: الزَّيْرَاغِي النَّشِي: په تللو کښې جلتی کول يعنې په منډه منډه تلل، دلته دالله تعالی د نزديکت نه مراد د هغه رحمت او ثواب دې، (۲) بِقَرَابِ: د قُرْبَ نه ماخوږ دې، أَنِي: عِيًا: قُرْبًا مِلًّا: د زمکې برابر گناه (۳) لَقِيْتَهُ: ورپه کړم هغه ته (يعنې که زه غواړم نو هغه ته به د زمکې برابر مغفرت ورکړم،)

تسهيلات: قوله: هَرُوْلَةً:

دهرولة طيوم: منډې ته وانی يعنې کوم سړي چه زما طرف ته زما د عبادت د پاره راځي زه د هغه طرف ته په منډه باندې ورځم ددې حديث خلاصه دا شوه چه دالله تعالی رحمت بهانه لتوی او په منډه منډه د بنده د مغفرت دپاره راځي

[۱۰۰۰] اوليا: الله سره لاس مه اچوه ګڼنې د الله په غضب ګڼنې په راهګير شي

۱۰۰۰- [۱] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) "إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ: "مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ" (۳) وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَوَضَّعَ عَلَيْهِ (۴) وَمَا تَوَضَّعَ عَبْدِي بِتَقَرُّبٍ إِلَيَّ بِالتَّوَابِلِ حَتَّى أُجِيبَهُ،

نورهه [۶] ابوهريره عليه السلام و ابي چي رسول الله صلى الله عليه وسلم و فرمايل [۷] الله تعالى جبار فرمايي چي کوم سري چي زما ولي ته ايذا اضرر رسوي نوزه د هغه سره د خپل جنگ اعلان کوم [۸] او زما يو مؤمن بنده زما تقرب د اعمالو څخه د داسي څه شي په ذريعه نه حاصلوي چي زما په نزد د هغه څيزونو څخه زيات محبوب وي چي ما په هغه فرض کړي دي [۹] او زما هغه بنده چي هغه ته د فرائضو د آدانيگي په ذريعه زما تقرب حاصل دي هميشه د نوافلو په ذريعه يعني د هغه طاعاتو او عباداتو په ذريعه چي د فرائضو څخه علاوه او د فرائضو څخه زايد دي، زما تقرب حاصلوي، تردي چي زه هغه خپل دوست جوړوم ځکه چي هغه فرائض او نوافل دواړه اختياروي

هل اللغات: ① عَادَى: أَيْ: دَشَمَنِي كَوِي يَعْنِي تَكْلِيفُ وَرْتَهُ رَسُوِي

قَالَ: أَهْبَيْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَنْصُرُهُ [۷] وَيَعْرِفُهُ الَّذِي يُبْعِرُهُ [۸] وَيَدَّهَ الَّذِي يَتَبَشَّرُ بِهِ [۹] وَرَجُلُهُ الَّذِي يَمْشِي بِهِ [۱۰] وَأَنْ سَأَلْتَنِي لِأَعِيبَتِهِ [۱۱] وَلَكِنْ اسْتَعَاذَنِي لِأَعِيدَتِهِ [۱۲] وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدَّدِي عَنْ نَفْسِ الْمُؤْمِنِ [۱۳] بِكَرَّةِ النُّوْتِ وَأَنَا أَكْرَمُ مُسَاعِدَتِهِ [۱۴] وَلَا يُدْلَهُ مِنْهُ " (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ).

نورهه [۱۵] او هر کله چي زه هغه خپل دوست جوړ کړم نوزه د هغه سماعت جوړ شم چي د هغه په ذريعه هغه اوري، [۱۶] زه د هغه بيناني جوړ شم چي د هغه په ذريعه هغه ويني. [۱۷] زه د هغه لاس جوړ شم چي د هغه په ذريعه هغه نيول کوي [۱۸] او زه د هغه پښي جوړ شم چي د هغه په ذريعه گرځي، [۱۹] که هغه زما څخه څه غواړي نوزه يې ورکوم، [۲۰] که هغه د بديو او مکرو هاتو څخه زما پناه غواړي، نوزه هغه ته پناه ورکوم [۲۱] او کوم کار چي زه کونکي يم په هغه کې داسي تردد نه کوم، څرنگه چي د مومن بنده د ساه په قبض کولو کې تردد کوم [۲۲] ځکه چي هغه مرگ نه خوښوي، حالانکه د هغه ناخوښي زه نه خوښوم [۲۳] او د مرگ څخه په هيڅ حال کې تېښته نشته، بخاري

هل اللغات: ① نَصَحَهُ: أَوْرَدِلْ د هغه، کوم سره چه هغه اوريدل کوي يعنې غوږ ② تَبَشَّرْتُ: أَيْ: أَخْبَرْتُ: چه نيول ورسره کوي، ③ مَا تَرَدَّدْتُ: التَّرَدُّدُ هُوَ التَّخَرُّبُ: أَمَّا: لَا يُدْرِي أَهْبَيْتُهُ: په دوه کارونو کښي حيرانيدل چه په دې کښي کوم يو صحيح دي، دې ته تردد وائي، دا تردد دالله تعالي دپاره محال دي، ④ مُسَاعِدَتُهُ: أَيْ: إِيْدَاؤُهُ بِمَا يُلْقِيهِ مِنْ صُعُوبَةِ النُّوْتِ وَكَزْبِهِ: دمرگ په وجه بنده ته تكليف رسيدلو ته مسامت وائي يعني الله تعالي دا تكليف ورکول نه خوښوي ليکن الله تعالي ته ورتلل په مرگ باندې موقوف دی او د مرگ نه خلاصي نشته،

قَوْلُهُ: فَقَدْ أَذْنَتْهُ بِالْحَرْبِ:

د تقرب الی لمره :

① د دې يو مطلب هم هغه دي کوم چه د ترجمي نه ظاهر دي يعنې څوک چه زما ولی ته تكليف ورکوي د هغه د دې قابل لعنت کار د وجې نه زه هغه سره د جنگ اعلان کوم،

① ب مطلب دا دې چه زه خپل خان سره د هغه د جنگ اعلان کوم پس هغه سرې باندې نه تکلیف ور رسولو سره گویا ما سره جنگ کونکې دې

قوله قسم گناهونو گنېه الله د طرف الله اعلان چه، انهم کرام استیفر فرمانی چه داسې میخ گه نشته چه د هغې د مرتکب په باره کښ الله پاک دا فرمانیلې وی چه هغه الله پان سره اعلان جنگ کوی سوا د دې گناه ② یعنی د الله پاک یو محبوب نه د تکلیف ور کولو ③ او سود خورلو نه، د سود خورونکو په باره کښ هم د الله پاک ارشاد دې چه **(فأذنوا بحرب من الله ورسوله)** پس که تاسو د سود نه منع نه شوی نو د الله پاک او رسول ﷺ د طرف نه د جنگ اعلان واورئ

لهذا معلومه شوه چه دواړه گناهونه اتهانی د قابل لعنت او بدترین دی او په دې دواړو کښ د دنیا او آخرت د مکمل تباهی خطر ده

د اعلان جنگ کولو وجه: وجه د هغې دا ده چه د بنده الله پاک سره جنگ کول د هغه په خرابې ختمې باندې دلالت کوی ځکه چه د چا سره د الله پاک جنگ راغلو هغه کله هم نه شی کامیابیدي

قوله: مِمَّا أَفْتَرَضْتُ عَلَيْهِ:

کوم چه ما په هغه باندې فرض کړی دی، د دې مطلب دا دې چه کوم څیزونه هم ما په هغه باندې واجب کړی دی یعنی اوامر (یعنی د کومو څیزونو د کولو چه مې حکم ورکړې دې د هغې منل، او مناهي (یعنی د کومو څیزونو نه چې مې د بېج کیدو حکم ورکړې دې د هغې نه، خان ساتل، هغه څیزونو لره اختیارولو سره چه کوم بنده د الله پاک تقرب حاصلوی هغه د ټولو نه زیات محبوب دې د هغه څیزونو برابر نور داسې یو څیز نه دې چه هغې لره اختیارولو سره بنده د دې درجې تقرب حاصل کړې شی

قوله: كُنْتُ تَحْفَظُ الَّذِي يَتَمَرَّ بِهِ، الخ:

ه حدیث په مضمون گنېه علل و احوال: ① زه د هغه سماعت جوړ شم الخ، دا خبره د کمال محبت او رضا په خانې کښ ونیلې شی لکه چه د پښتو محاوره ده چه فلانې سرې خود فلانې لاس او خپې دی اگر چه په حقیقت کښ هغه د هغه لاس او خپې نه جوړېږی خود دواړو د کمال اتحاد او یوشان والی او د دواړو د اتهانی ملگرتیا د وجې نه داسې ونیلې شی

② دې باره کښ علامه خطابی رحمه الله فرمانی چه د دې مطلب دا دې چه زه په هغه بنده باندې د هغه افعال او اعمال اسان کړم چه د هغې تعلق د اندامونو سره دې او هغه ته د هغې اعمالو او افعالو د کولو توفیق ورکوم تردې چه گویا زه نهې اندامونه جوړ شم

③ بعض علماء کرامو د دې مطلب دا بیان کړې دې چه الله پاک د هغه بنده حواس او د هغه

اندامونه د خپلې رضا او خوشحالی وسیله جوړه کړې پس هغه بنده په خپلو غوږونو سره صرف هغه خبره اورې کومه چه د الله پاک په نزد غوره ده یا هم دغه شان هغه په خپلې سترگې سره صرف هغه څیزونه وینی کوم چه الله پاک خوښوی

⑦ بعض حضراتو د دې مطلب دا اخستلي دي چه الله پاک په دې بنده باندې خپل محبت غلب کړی چه د هغې په نتیجه کښ دا کیږي چه هغه هغه څیز ته گوري کوم چه د الله پاک خوښ وی او هم هغه څیز اورې کوم چه الله پاک خوښوی او په هغه معامله کښ الله پاک د هغه مددگار او کارساز وی او د هغه غوږ، د هغه سترگه، د هغه لاس او د هغه خبې د هغه څیزونو نه بچ کوی کوم چه هغه نه خوښوی.

قوله: وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ وَأَنَا فَاعِلُهُ:

ترده مطلب: زه تردد کوم یعنی الله پاک فرماني چه زه د خپل هغه عنایت په سبب کوم چه د هغه بنده شامل حال وی د هغه په ژوند ختمولو کښ تردد کوم ځکه چه مرگ د هغه دپاره هیڅ خویښ څیز نه وی خو د مرگ نه چونکه خلاصې نشته او دا مقرر شوې امر دې چه دې دنیا ته چه کوم ساه لرونکې هم راغلې دې هغه به د مرگ غیږې ته ضرور ځی په دې وجه هغه ته مرگ ورکوم،

بیا دا چه د هغه مرگ هم د هغه دپاره د خیر سبب وی ځکه چه هغه د مرگ نه پس عظیم الشان سعادتونو او درجات عالیه ته رسیږي، مثلاً د الله پاک دربار ته حاضریدل او د جنت وغیره لازوال نعمتونه صرف د مرگ نه پس حاصلیږي

ترده تعریف: په دې موقع باندې په دې خبره باندې ځان پوهه کړی چه د تردد معنی ده د داسې دوه څیزونو ترمنځه اختیار او مخکښ روستو کیدل چه د هغې په باره کښ دا یقینی علم نه وی چه په هغې دواړو کښ کوم یو څیز زیات غوره دې،

اشکال: - ظاهره ده چه د الله پاک په ذات باندې د تردد د دې معنی اطلاقی قطعاً ناممکن او محال دي؟

جواب: لهذا د الله پاک د دې ارشاد مطلب به دا وی چه زه د خپلې فیصلې په پوره کولو کښ داسې تاخیر او توقف نه کوم څنگه چه یو متردد سرې په خپل کار او معامله کښ کوی خو د مومن بنده د روح قبض کولو معامله داسې ده چه په هغې کښ څه توقف کوم چه په هغه مومن بنده باندې مرگ اسان شی د هغه زړه د مرگ طرف ته مائل شی او پخپله د مرگ راتلو مشتاق شی، او بیا هغه د مقربین په ډله کښ داخلیدو سره په اعلیٰ علیین خپل ځاني جوړ کړی.

[۱۴۴] اَلرَّبِّيُّ ذِكْرُ مَجَالِسِ لَتَوِي

۱۴۴- [۷] (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: "إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً يَتَوَفَّوْنَ فِي الطَّرِيقِ بَلَدَهُمْ أَهْلَ الدُّكْرِ [۳] فَإِذَا وَقَعُوا قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَنَادَوْا [۴] هَلُمُّوا إِلَيَّ حَاجَتُكُمْ" [۵] قَالَ: "فَوَضَعُوهُمْ بِأَجْمَعِهِمْ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا" [۶] قَالَ: "فَهَذَا لَهْمُهُمْ وَهَذَا غَلْمُهُمْ: مَا يَقُولُ عِبَادِي" [۷] قَالَ: "يَقُولُونَ: يَسُئِرُونَكَ وَيَكْبُرُونَكَ [۸] أَوْ يُحِبُّونَكَ وَيُحَدِّثُونَكَ"

توجه [۱] ابومهره که از وایس چپی رسول الله ﷺ و فرمايل [۲] د الله تعالى ﷻ بوقسم فرشتي اد مسلمانانو په لارو گرځي او د ذکر کونکي تلاش کوي چې د هغوی سره يو ځای شي او د هغوی ذکر واورې [۳] هر کله چې هغه هغه خلق پيدا کې کوم چې په ذکر الهي کې مشغول وي نو هغه په خپلو کې يو بل ته غږ کولو سره وایې [۴] چې خپل مطلوب طرف ته يعنې د اهل ذکرو سره د ملاقات او د هغوی د ذکر اوریدو د پاره زړ راشي [۵] نبي کریم ﷺ و فرمايل چې د دې څخه روسته هغه فرشتي په هغه خلقو باندې خپل وزرونه د دنيا تر آسمان پورې را خواره کړي [۶] رسول الله ﷺ و فرمايل چې د هغه فرشتو څخه د هغوی پروردگار د هغه خلقو په باره کې پوښتنه کوي چې زما بندگان څه وایې. حالانکه پروردگار د هغه فرشتو څخه ډیر زیات د هغه خلقو په حال خبر وي، [۷] نبي کریم ﷺ و فرمايل چې فرشتي جواب ورکوي چې هغه ستا تسبیح وایې په ځان کې بیانوي تا یادوي، ستا لویي بیانوي، [۸] ستا تعریف کوي او د بزرگي او عظمت سره تا یادوي.

هل اللغات: ① يَتَوَفَّوْنَ: أي: يَلْعَنُونَ: مَرَحٌ رَاغِرٌ بِهِ لَارُو كُخُو كُنِي. ② يَلْعَنُونَ: أي: يَتَوَفَّوْنَ: ذكر كونكي تلاش كوي. ③ هَلُمُّوا: أي: تَعَالَوْا مُنْجِعِينَ: زَر رَاشِي. ④ فَوَضَعُوهُمْ: أي: يَلْعَنُونَ: خَوَلَفَهُ: بَتَوِي هغوی لره یعنی گير چاپيره ترې او درېږي نو هغوی پټ شي يا داچه د هغوی نه گير چاپيره خپلې وزرې خوروی د ډیر شفقت او احترام نه. ⑤ يَذْكُرُونَكَ: أي: يَذْكُرُونَكَ بِالْمَقَامَةِ: ستا لونی او بزرگي بیانوي.

[۱] قَالَ: يَقُولُ: هَلْ رَأَيْتُمْ؟ قَالَ: يَقُولُونَ: لَا وَاللَّهِ مَا رَأَوْكَ [۲] قَالَ: "كَيْفَ لَوْ رَأَيْتُمْ؟" قَالَ: "يَقُولُونَ: "لَوْ رَأَوْكَ كَانُوا أَشَدَّ لَكَ عِبَادَةً [۳] وَأَشَدَّ لَكَ تَعَبًا، وَأَكْثَرَ لَكَ تَسْبِيحًا" [۴] قَالَ: "يَقُولُ قَمَا يَسْأَلُونَ؟" قَالُوا: يَسْأَلُونَكَ الْجَنَّةَ [۵] قَالَ: "يَقُولُ: لَوْ رَأَوْهَا؟" يَقُولُونَ: لَا وَاللَّهِ يَأْتِي مَارُؤَهَا [۶] قَالَ: "يَقُولُ: كَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا؟" [۷] قَالَ: "يَقُولُونَ: لَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ عَلَيْهَا حِرْصًا [۸] وَأَشَدَّ هَاهُنَا عَلَيْهَا [۹] وَأَعْظَمَ فِيهَا رَغْبَةً."

توجه [۱] نبي کریم ﷺ و فرمايل چې بيا الله تعالى ﷻ د هغه فرشتو څخه پوښتنه کوي چې آیا هغوی زه لیدلی يم؟ [۲] نبي کریم ﷺ و فرمايل چې د دې په جواب کې فرشتي وایې چې يا قسم په خدای هغوی ته نه يې لیدلی. [۳] نبي کریم ﷺ و فرمايل چې الله تعالى ﷻ

هغه فرشتو ته فرمایې چې بنه که هغوی زه لیدلی وی نو بیا به د هغوی څه کیفیت وو؟
 نبی کریم ﷺ وفرمایې چې فرښتي وايي چې که هغوی ته لیدلی وی نو بیا ستا عبادت به
 به د دې څخه هم زیات کولی، [۵] بزرگی او عظمت سره به یې ډیر زیادولی او ستا زیت
 تسبیح به یې کولی، [۶] نبی کریم ﷺ وفرمایې چې بیا الله تعالی ﷻ د هغوی څخه پوښتنه
 کوي چې هغه بندگان زما څخه څه غواړي؟ فرشتي وايي چې هغه ستا څخه جنت غواړي، [۷]
 نبی کریم ﷺ وفرمایې چې الله تعالی ﷻ د هغوی څخه پوښتنه کوي چې آیا هغوی جنت
 لیدلی دی؟ نبی کریم ﷺ وفرمایې فرښتي وايي چې یا ای پروردگاره! قسم په خدای هغوی
 جنت نه دی لیدلی، [۸] نبی کریم ﷺ وفرمایې چې الله تعالی ﷻ د هغوی څخه پوښتنه
 کوي چې بنه که هغوی جنت لیدلی وی نو د هغوی به څه حال وو؟ [۹] نبی کریم ﷺ
 وفرمایې چې فرشتي جواب ورکوي که هغوی جنت لیدلی وی نو د جنت د پاره به د هغوی
 حرص ډیر زیاتیدي، [۱۰] د هغه د پاره به د هغوی خواش او طلب ډیر زیات وو، [۱۱] او د هغه
 طرف ته به یې رغبت ډیر زیات وو، ځکه چې د یو شي په باره کې محض علم راتلل د هغه د
 لیدو برابر نه دی،

[۱] قَالَ: فَيَمُرُّونَهُمْ؟ قَالَ: يَقُولُونَ: مِنَ النَّارِ [۲] قَالَ: يَقُولُ: قُبُلُ رَأَوْهَا؟ [۳] قَالَ: يَقُولُونَ: لَا وَاللَّهِ
 يَأْتِي مَا رَأَوْهَا؟ قَالَ: يَقُولُ: فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا؟ [۴] قَالَ: يَقُولُونَ: لَوْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ مِنْهَا فِرَارًا [۵] وَأَشَدَّ هَمًّا
 حَافَةً [۶] قَالَ: يَقُولُونَ: فَأَلْحِدْكُمْ أَيْ قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ. [۷] قَالَ: يَقُولُ: مَلِكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ: فِيهِمْ فَلَانٌ
 لَيْسَ مِنْهُمْ رَأً حَاجَةً لِحَاجَةٍ [۸] قَالَ: هُمُ الْجَبَّاءُ لَا يُشْفَى عَلَيْهِمْ [۹] (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ).

توجه [۱] د دې څخه روسته الله تعالی ﷻ پوښتنه کوي چې بنه دی هغه پناه د څه شی څخه
 غواړي؟ نبی کریم ﷺ وفرمایې چې فرښتي جواب ورکوي چې د دوزخ څخه پناه غواړي، [۲]
 نبی کریم ﷺ وفرمایې چې الله تعالی ﷻ د هغوی څخه پوښتنه کوي چې هغوی دوزخ
 لیدلی دی؟ فرښتي وايي چې یا ای زموږ پروردگاره! قسم په خدای هغوی دوزخ نه دی
 لیدلی، نبی کریم ﷺ وفرمایې چې الله تعالی ﷻ د هغوی څخه پوښتنه کوي چې که
 هغوی دوزخ لیدلی وی نو څه کیفیت به یې وو؟ [۳] نبی کریم ﷺ وفرمایې چې فرشتي
 جواب ورکوي چې که هغوی دوزخ لیدلی وی نو د هغه څخه به ډیر تبیتدل ایښي د هغه
 خیزونو څخه به ډیر لرې تبیتدل چې دوزخ ته د لویدو سبب جوړېږي، [۴] او د هغوی زړونه به
 ډیر ویرېدونکي وو، [۵] نبی کریم ﷺ وفرمایې چې د دې څخه روسته الله تعالی ﷻ فرښتي
 مخاطب کولو سره فرمایې چې زه تاسو په دې خبره گواه جوړوم چې ما دوی وبخښل، [۶] نبی
 کریم ﷺ وفرمایې چې په دې اوږدو سره، د هغه فرشتو څخه یوه فرښته وايي چې په ذکر
 کونکو کې فلاني سړی ذکر کونکی نه دی، ځکه چې هغه د خپل څه کار د پاره راغلو وو
 ایسا د ذکر کونکو سره کیناستلو، ځکه هغه د دې بشارت مستحق نه دی، [۷] الله تعالی ﷻ

ورته فرمايې چې اهل دکر داسې ناست خلق دي چې د هغوی هم نشين بد نصيب کېږي نه بخاري

هل اللغات: ⑤ الْفَلَسَاءُ أَيُّ الْكَافِلُونَ د کامل خلقو مجلس.

⑤ وَفِي رَوَايَةٍ مُنْجِلٍ، قَالَ: "إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً سَيَّارَةً فَضْلًا يَتَنَوَّنُونَ فَيَأْتِيَسُ الذِّكْرُ ⑥ فَإِذَا وَجَدُوا فَمَجْلِسًا فِيهِ ذِكْرُ قَعْدُوا مَعَهُمْ ⑦ وَحَفَّ بَعْضُهُمْ بَعْضًا بِأَجْنِحَتِهِمْ ⑧ حَتَّى يَمْلَأُوا مَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ السَّمَاءِ الدُّنْيَا ⑨ فَإِذَا تَفَرَّقُوا عَرَجُوا وَصَعِدُوا إِلَى السَّمَاءِ ⑩ قَالَ: فَيَسْأَلُهُمُ اللَّهُ، وَهُوَ أَعْلَمُ: مِنْ أَيْنَ جِئْتُمْ ⑪ فَيَقُولُونَ: جِئْنَا مِنْ عِنْدِ عِبَادِكَ فِي الْأَرْضِ يَسْئَلُونَكَ ⑫ وَيَكُونُ لَكَ ⑬ وَيَمْلَأُونَكَ ⑭ وَيَتَعَدُّونَكَ، وَيَسْأَلُونَكَ.

نورجه ⑤ او د مسلم په روايت کې دې چې نبي کریم ﷺ وفرمايل چې د الله تعالی ﷻ ډيري فرشتي داسې دي چې گرځيدونکي او ډيري زياتي دي (يعنې د اعمالو ليکونکو وغيره څخه علاوه دي، د هغوی مقصد يواځې د ذکر په مجلسونو کې حاضري ده، هغه فرشتي د ذکر مجلسونه تلاش کوي او گرځي، ⑥ هر کله چې يو داسې مجلس پيدا کې چې په هغه کې اکثره ذکر کېږي، نو په هغه کې کيني، ⑦ هغه وخت هغه فربستي په خپلو کې په يو بل باندې خپل وزرونه وغوروي ⑧ چې د ذکر والاو د آسمان په منځ کې ځای د فرشتو څخه ډک شي، ⑨ هر کله چې د ذکر د فراغت څخه روسته مجلس برخاست شي، نو هغه فرشتي هم پورته ځيږي، او اووم آسمان ته رسيږي، ⑩ نبي کریم ﷺ وفرمايل چې الله تعالی ﷻ د هغوی څخه پوښتنه کوي چې تاسو د کوم ځای څخه راغلي؟ (حالاتکه الله تعالی ﷻ ته د هغوی په باره کې ښه معلومه ده چې هغه د کوم ځای څخه راغلي دي، ⑪ فربستي وايي چې مونږ ستا د داسې بنده گانو څخه راغلي يو چې په زمکه باندې ستا تسبيح وايي، ⑫ ستا لونی بيانوی او ستا کلمه وايي، ⑬ تا د بزرگي او د عظمت سره يادوي او ستا څخه يې غواړي،

هل اللغات: ④ سَيَّارَةً أَيُّ: كَيُورَةُ السُّبُورِ: د ټيزې لافلې په شکل کيني ټيز تللونه وانی ⑤ عَرَجُوا: پورته ځي، بره ځيږي ⑥ يَمْلَأُونَكَ: ستا کلمه يعنی لا اله الا الله وانی

⑦ قَالَ: وَمَاذَا يَسْأَلُونِي؟ قَالُوا: يَسْأَلُونَكَ جَنَّتِكَ ⑧ قَالَ: وَهَلْ رَأَوْا جَنَّتِي؟ قَالُوا: لَا، أَيْ رَبِّ؟ قَالَ: وَكَيْفَ لَوْ رَأَوْا جَنَّتِي ⑨ قَالُوا: وَيَسْأَلُونَكَ. قَالَ: وَمِمَّ يَسْأَلُونَكَ؟ قَالُوا: مِنْ ثَارِكَ ⑩ قَالَ: وَهَلْ رَأَوْا ثَارِي؟ قَالُوا: لَا ⑪ قَالَ: لَكَيْفَ لَوْ رَأَوْا ثَارِي؟ قَالُوا: يَسْأَلُونَكَ.

نورجه ⑤ الله تعالی ﷻ پوښتنه کوي چې هغه زما څخه څه غواړي؟ فربستي وايي چې هغه ستا څخه ستا جنت غواړي، ⑥ الله تعالی ﷻ فرمايې چې آيا هغوی زما جنت ليدلی دي؟ ⑦ فربستي وايي چې يا پرودرگاره، الله تعالی ﷻ فرمايې چې که هغوی جنت ليدلی وي نو د هغوی به څه حال وي؟ ⑧ بيا فرشتي وايي چې هغه ستا پناه هم غواړي، الله تعالی ﷻ فرمايې چې هغوی د څه شي څخه زما پناه غواړي؟ فرشتي وايي چې هغه ستا د اور

خُذْهُ بِنَاهِ غَوَارِي، [۵] اللَّهُ تَعَالَى ﷻ فرمائی چې آیا هغوی زما اور لیدلی دی [۶] فریستی عرض کوي چې نا، [۷] اللَّهُ تَعَالَى ﷻ فرمائی چې که هغوی زما اور لیدلی وي نو بیا به د هغوی څه کیفیت وو؟ فریستی وایي چې هغوی ستا څخه مغفرت بخښنه، هم طلب کوي،

هَلِ اللّٰغَاتِ [۵] تَنْهَوْنَهُنَّ: ستا څخه ئې پناه غوښتله، امن ئې غوښتلو

[۶] قَالَ: قَبِيضٌ: قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ، فَأَعْطَيْتُهُمْ مَا سَأَلُوا [۷] وَأَمَرَ قَوْمَهُمَا اسْتَبَاوْا [۸] قَالَ: يَقُولُونَ: رَبِّ فِيمَا قُلْنَا عَبْدُكَ عَطَاةٌ [۹] وَأَمْرًا لِّكُلِّ مَعْمَرٍ [۱۰] قَالَ: قَبِيضٌ: وَلَهُ غَفَرْتُ [۱۱] هُمُ الْقَوْمُ لَا يَنْفَعِي بِهِمْ جَلِيصُهُمْ.

توجهه [۱] نبي کریم ﷺ فرمائی چې الله تعالی ﷻ و فرمائی چې ما هغه وبخښل، م هغوی ته هغه څیز عطا کي کوم چې هغوی وغوښتلی (يعني جنت، [۲] او ما هغوی ته د هغه څیز څخه پناه ورکړه چې د هغه څخه هغوی پناه وغوښته (يعني د اور څخه [۳] نبي کریم ﷻ فرمائی چې په دې اوریدو سره، فریستی عرض کوي چې اې پروردگاره! په هغوی کې فلانی بنده خو ډیر گنهگار دی [۴] هغه خو د څه کار د پاره تیریدلی چې هلته کینا ستلو، [۵] نبي کریم ﷻ و فرمایي چې د هغه په جواب کې الله تعالی ﷻ فرمائی چې ما هغه هم وبخښی [۶] ځکه چې هغه ذکر کونکی داسې خلق دي چې د هغوی په سبب او د هغوی په برکت د هغوی هم نشين هم بې نصیب کېږي نه

هَلِ اللّٰغَاتِ [۷] عَطَاةٌ: اُنْی: کثیر الذُّنُوب: ډیر گناهونه کونکي، [۸] لَا يَنْفَعِي: اُنْی: لَا يَنْفَعِي: نه بدبخته کېږي، بې نصیب کېږي نه

تسهيلات: قوله: قَبِيضٌ لَهُمْ:

فَرِيضَةٌ ه د غېل بندگانو متعلق د پوښته کولو وجه: يعنی الله تعالی ته به معلوم دی لیکن بیا هم د فریستو نه د یو یو څیز باره کښې تپوس کوی دې د پاره چه فریستو ته یادگیرنه ورکړی چه د آدم علیه السلام د تخلیق په وخت تاسو وئیلی وو چه دا انسان به فساد کوی عبادت به نه کوی اوس گورنی چه څنگه په عبادت کښې اخته دي

قوله: قُلْنَا: دا لفظ د ملحدو د پاره دویم صفت دي په فاء باندې فتحه ده او په ضاد باندې سکون دي دویمه نسخه فاء باندې فتحه او ضاد باندې پیش دي فَضْلًا د دواړو ترجمه فاضل اوزاند دي یعنی دا فریستی د خلقو د اعمالو لیکلو وغیره ټولو ذمه وارو نه فارغ او زیاتی فریستی دی چه هم د دغه مجالسو د پاره مقرر دی ددوی نور څه کار نشته دي

[۱۱] په عبادت کښې د قبض او بسط کیفیت راځي

۱۱۱۱- [۸] [۱] وَعَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ الرَّيْمِ الْأَسَدِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] «لَقَبْنِي أَبُو بَكْرٍ قَالَ: كَيْفَ أَنْتَ يَا حَنْظَلَةُ؟ [۳] قُلْتُ: أَنَا نَاقٍ حَنْظَلَةٌ [۴] قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ مَا تَقُولُ؟ [۵] قُلْتُ: تَكُونُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ

(۱) اخرجه مسلم فی باب فضل دوام الذکر والفکر فی امور الآخرة والراقبة وجواز ترک ذلک فی بعض الأوقات والاشتغال بال دنیا (رقم- ۱۲ - (۲۷۵۰) والترمذی فی السنن رقم الحديث ۲۶۳۳ وأحمد فی المسند: ۴/۲۴۶.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَذْكُرُنَا بِالنَّارِ وَالْجَنَّةِ كَمَا رَأَى عَيْنِي [۱] فَإِذَا هَرَجْنَا مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَاقَبْنَا الْأَوْلَادَ وَالضَّيْعَاتِ نَيْمًا كَثِيرًا.

توجه [۱] حضرت ابوبکر (رضی اللہ عنہ) وای [۲] چي (بوخل، ما سره د حضرت ابوبکر صدیق (رضی اللہ عنہ) ملاقات وشو هغه زما څخه پوښتنه وکړه چي اي حنظله! ستا څه حال دی؟ اېمې سي کریم (رضی اللہ عنہ) چي کوم وعظ او نصیحت کوي په هغه ستا استقامت څرنگه دی، [۳] ما اوویل چي حنظله خو منافق شو (يعني د حال په اعتبار سره نه د ایمان په اعتبار سره، [۴] حضرت ابوبکر صدیق (رضی اللہ عنہ) اوویل چي سبحان الله حنظله دا ته څه وایي؟ يعني ابوبکر (رضی اللہ عنہ) به لوی تعجب سره پوښتنه وکړه چي دا څه خبره کوي، د دې مطلب خو بیان که؟ [۵] ما اوویل چي به دي کي د تعجب خبره نشته، حقیقت دا دی، چي هر کله مونږ د رسول الله (ص) سره یو او کوم وخت چي نبي کریم (ص) مونږ ته د جنت د نعمتونو بشارت اوږوي، نو هغه وخت داسې محسوسېږي چي گویا مونږ جنت او دوزخ خپلو سترگو سره وینو، [۶] خو کله چي مونږ د نبي کریم (ص) د صحبت څخه جدا شو، او په خپلو بنځو، خپل اولاد، خپلو زمکو او خپلو باغونو کي مشغول شو نو ډیر څه هیر کړو (يعني په خپل دنیاوي مشاغلو کي مشغولیدو سره د هغه خبرو ډیره حصه هیر کړو، کومه چي نبي کریم (ص) مونږ ته د تذکیر او نصیحت په طور فرمایي او په مونږ هغه کیفیت باقي نه پاتې کېږي کوم چي د نبي کریم (ص) په صحبت کي وي هل اللغات [۷] ناقلی: أي: صارتنا أفعالاً: منافق شو (د منافق په اعتبار د حال سره دي په اعتبار د ایمان سره نه دي، [۸] عاقبتنا: أي: غالتنا ففهم: یوځای شو او مشغول شو دهغوی سره، [۹] الضیعات: د ضیعة جمع ده، أي: الأراضی والنسایم: زمکي او باغونه وغیره (کوم کار کښي چه د بنده معاش وی هغې ته ضیعة وانی لکه زمینداري، تجارت وغیره).

[۱] قَالَ أَبُو بَكْرٍ: قَوْلَ اللَّهِ إِنَّا لَنَلْقَىٰ فِيهِ لَهَـذَا [۲] قَالَ طَلَّقْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ حَتَّى دَعَلْنَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] قُلْتُ: نَأْتِي حَنْظَلَةَ يَا رَسُولَ اللَّهِ! [۴] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: (وَمَا ذَاكَ؟) [۵] قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّا كُنَّا عِنْدَكَ نَذْكُرُكَ بِالنَّارِ وَالْجَنَّةِ كَمَا رَأَى عَيْنِي [۶] فَإِذَا هَرَجْنَا مِنْ عِنْدِكَ عَاقَبْنَا الْأَوْلَادَ وَالضَّيْعَاتِ نَيْمًا كَثِيرًا.

توجه [۱] حضرت ابوبکر (رضی اللہ عنہ) وفرمایل اوس چي تا خپل دا حالت بیان کړی دی نو واوره قسم په خدای مونږ هم دي حالت ته رسیدلی یو (يعني زمونږ هم دا حال دی چي حاضر او غائب کي فرق دی، [۲] د دې څخه روسته زه او حضرت ابوبکر (رضی اللہ عنہ) دواړه ولاړو تر دي چي د رسول الله (ص) په خدمت کي حاضر شو، [۳] ما عرض وکړو چي یا رسول الله! (ص) حنظله منافق شو، [۴] رسول الله (ص) هم ډیر په تعجب سره، پوښتنه وکړه چي د دې خبري څه مطلب دی، [۵] ما عرض وکړو چي حضرت مونږ چي ستا سره یو او ته مونږ ته په طور د تذکیر او

نصیحت د جنت او دوزخ په باره کې بنایي، نو داسې محسوسیږي، لکه چې هغه مونږ په خپلو سترگو سره وینو، [۲] خو کله چې مونږ ستا څخه لار شو او خپلو ښځو، اولاد، خپلو مېکو او په باغاتو کې مشغول شو نو مونږ د نصیحت ډیرې خبرې هیږي کړو، په دې وریدو سره.

هل اللغات: ① تذکرتا: چه ته نې مونږ ته نصیحت کوي یا مونږ ترې ویروي.

② فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ③ لَوْ تَذَرُونَنِي عَلَى مَا تَكُونُونَ عِنْدِي وَفِي الْبُكْرِ ④ لَمَّا فَتَكُمُ الْمَلَائِكَةُ عَلَى فُرُشِكُمْ وَفِي طَرَفِكُمْ ⑤ وَلَكِنْ يَا حَنْظَلَةُ! سَاعَةً وَسَاعَةً" ثَلَاثَ مَرَّاتٍ (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

تر هغه ① رسول الله ﷺ وفرمايل چې قسم دی په هغه ذات چې د هغه په قبضه کې زما سر ده، ② که په تاسو باندې هميشه دا کیفیت طاري (خور، وي، کوم چې زما په صحبت او حالت ذکر کې په تاسو وي (يعني تاسو هر وخت صاف دل او د الله څخه بیرې کونکي اوسئ) نو یقیناً فریښتي به ستاسو سره ستاسو په بسترو او ستاسو په لارو کې مصافحه جوړ، تازه، پخیر، کوي، ③ لیکن ای حنظله! دا یو ساعت دی او هغه یو ساعت دی، او نبي کریم ﷺ (يعني يَا حَنْظَلَةُ سَاعَةً وَسَاعَةً) درې ځله وفرمايل، مسلم

هل اللغات: ① لَوْ تَذَرُونَنِي: که تاسو هميشه یئ: ② فُرُشُكُمْ: په بسترو ستاسو کېږي، ③ سَاعَةً وَسَاعَةً: هغه بل وخت وو او دا بل وخت دې.

د راوي مختصر تعارف:

حنظله بن ربيع: نوم حنظله کنیت ابو ربيع پوره نوم حنظله بن ربيع بن صيفی بن رباح بن حارث دې قیاس دادې چه د اسلام په شروع کېږي هغه په اسلام باندې مشرف شوي وو. د اسلام راولونه پس د حضور ﷺ مراسلات لیکلو عهده باندې وو. (اسد الغابه ۲/۲۲۰، دغزوه طائف نه وړاندې حضور پاک ﷺ هغه بنو سقیف له د سفر په توگه اولیگلو چه هغه خلق په صلح باندې تیار دی که نه. (اصابه ۴۳/۲) د حضرت عمر رضی الله عنه په زمانه کېږي د قادسیه په جنگ کېږي هم شرکت کړې وو. (اصابه ۴۳/۲). د هغه ایمانی واقعه په پورتنی حدیث کېږي ذکر ده د خپل زړه کیفیت کورته په تلو سره بدن لیدلو سره هغوی خپل ځان منافق گنرلو.

وفات: د کوفې د آبادیدو نه پس نې کوفې ته تشریف یووړ او چه کله د جنگ جمل نه پس فرقیبا ته لاړو نو بیا د حضرت امیر معاویه رضی الله عنه په زمانه کېږي هم هلته وفات شو. (اصابه ۴۳/۲)

روایات: د هغه نه اته روایات نقل دی.

تسهيلات:

قوله حَتَّلَهُ:

په حديث كښي ه حَتَّلَهُ مصداق دې نه مراد هغه حنظلله نه دې كوم چه غسيل الحلاكه وو بلكه دا دويم حنظلله دې كوم چه كاتب وحى وو

قوله: سَاعَةً وَسَاعَةً: يعنى "تاراه منافاه و تاراه معاشقه" مطلب دادې چه كله هغه او كله دغه يعنى كه كيفيت حضورى دائمى پاتې شى نوفرښتي به په بيدارنى كښې تاسو سره مصافحه او كړې اودا د حكمت او مصلحت خلاف دى. لهدا كله كيفيت حضورى او كله كيفيت غير حضورى كله كيفيت د قبض او كله د بسط زيات بهتروى

قوله: ثَلَاثَ مَرَّاتٍ: يعنى حضورياك دا جمله درې ځل او فرماښله

الفصل الثانى

[۳۱۱] ذَالله تعالى ذكره اهميت

۳۱۱- [۱۹] (۱) وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «أَلَا أَنْبِتُكُمْ بِخَيْرٍ أَغْنَاكُمْ؟» (۳) وَأَزْكَاهَا عِنْدَ مَلِكِكُمْ؟ (۴) وَأَرْفَعَهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ؟ (۵) وَخَيْرَ لَكُمْ مِنْ إِنْقَاقِ الدَّهَبِ وَالنُّوقِ (۶) وَخَيْرٍ مِنْ أَنْ تُلْقُوا عُدُوَكُمْ (۷) تَقْتَرِبُوا أَغْنَاكُمْ وَيَغْرِبُوا أَغْنَاكُمْ» (۸) قَالُوا: بَلَى. قَالَ: «ذِكْرُ اللَّهِ» (۹) وَأَقَامَ لَيْكُمُ الْوَأَمْدَ، وَالْزَمِيذِي، وَابْنُ مَاجَهَ، إِلَّا أَنْ مَالِكًا وَقَعَهُ عَلَى أَبِي الدَّرْدَاءِ.

ترجمه [۱] ابودرداء (رضي الله عنه) وايي چې (يوه ورځ) رسول الله (صلى الله عليه وسلم) صحابه (رضي الله عنهم) مخاطب كولو سره: وفرمايل چې آيا زه تاسو د يو داسې عمل څخه خبر نه كړم چې ستاسو په اعمالو كې ډير بهتره ده [۲] ستاسو د بادشاه په نزد ډير پاكيزه ده [۳] ستاسو درجات ډير بلند كونكي ده [۴] او ستاسو د روڼۍ او سره زر خړج كولو څخه بهتر دى [۵] او د دې څخه بهتر دى چې ستاسو د خپلو دينمانو (يعني كفارو سره) مقابله شى [۶] او تاسو د هغوى څټونه ووهى او هغه ستاسو څټونه ووهي [۷] صحابه وو (رضي الله عنهم) عرض وكړى چې هو، مونږ ته وښايي چې هغه كوم عمل دى؟ نبي كريم (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل چې د الله ذكر، [۸] دا روايت مالك، احمد، ترمذي او ابن ماجه نقل كړى دى، ليكن امام مالك دا روايت د ابودرداء (رضي الله عنه) څخه په موقوف طريقه نقل كړى دى، ابوداود

هل الكلمات. (۱) أَزْكَاهَا: أَي: أَثْبَتَهَا وَأَثْبَتَهَا: زِيَادَتُهَا وَتَحْكُمُ: أَيْ: فِي حُكْمِهَا. ستاسو د بادشاه يعنى د رب په نزد

(۱) أخرجه الترمذي في السنن رقم الحديث ۳۴۳۷ وابن ماجه في كتاب الأدب/باب فضل الذكر (رقم: ۳۷۹۰) ومالك في الوسط واحد في السند: ۱۴۷/۶

تسهيلات:

قوله: ذِكْرُ اللَّهِ:

پہ حدیث کنہی، یو اشکال، پہ ظاہرہ داسی معلومیری چہ دَیْ ذکر نہ ذکر قلبی اولسانی مراد دے چہ پہ زہ او ژبہ دوارو سرہ وی خکہ چہ پہ اذکارو کنہی ہم دغہ ذکر دَ تولو نہ افضل دے

اوس سوال دادے چہ ذکر الله مستحب دے اوجہاد فرض دے دَمستحب درجہ دَ فرض نہ خنکہ زیانہ شوہ؟

اشکال جواب: دَیْ جواب دادے چہ یو درجہ اومقام دَ حیثیت معاملہ وی اویو دَ ثواب معاملہ وی جہاد دَ خپل حیثیت پہ اعتبار سرہ لونی دے او فرض دے لیکن کله کله الله تعالیٰ پہ یومستحب عمل باندے ہفہ ثواب ورکوی چہ دَ فرض نہ زیات وی دا اضافی زیاتی ثواب دے دکوم دَ پارہ چہ ہیخ قاعدہ نشته دے لہذا پہ دے حدیث سرہ دَ جہاد مقدس مرتبہ نہ دی غور زول پکار خنکہ چہ نی بعض خلق را غور زوی. علامہ طیبی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی "هذا الحديث يدل على ان الثواب لا يترتب على قدالنصب في جميع العبادات بل قد اجر الله تعالى على قليل الاعمال اكثر مما اجر على كثيرها"

ترجمہ: [۱] دَ حدیث پہ دے خبرہ باندے دلالت کوی چہ پہ عباداتو کنہی دَ ثواب مرتبہ ہرخانی دَ عبادت پہ مقدار باندے نہ وی بلکه کله کله الله تعالیٰ پہ لے عمل باندے ہفہ ثواب ورکوی چہ پہ دیرو اعمالو باندے نہ ورکوی لکہ دَ جہاد پہ مقابلہ کنہی دلته دَ ذکرانہ اضافی ثواب دے

[۲۳۷۰] بہترین خلق

۴۷۰- [۱۰] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُنْدَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «جَاءَ أَغْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ؟» فَقَالَ: "طُوبَى لِمَنْ طَالَ عُمْرُهُ، وَحَسَنَ عَمَلُهُ" [۲] قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ [۳] قَالَ: "أَنْ تَقَارَى الدُّنْيَا وَلَسَّالَكَ رَظَبٌ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ" (رواه أحمد والترمذي).

ترجمہ: [۱] عبد الله بن بسر رضی اللہ عنہ واپس [۲] چہ ربو خل، د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پہ خدمت کی یو صحرا بی راغلو عرض یی وکرو چہ یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم کوم سری بنہ دی [۳] رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل خوش بختی ده د ہفہ سری د پارہ یعنی بنہ ہفہ سری دی، چہ د ہفہ عمر او برد شو، او د ہفہ اعمال نیک شو [۴] ہفہ عرض وکری چہ یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم کوم عمل بنہ دی [۵] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل دا چہ تہ د دنیا خخہ جدا کھری نو ستا ژبہ د الله پہ ذکر سرہ (لوندہ) وی، ترمذی احمد

هل اللغات ① قال چه اوږد شی، زیات شی، ② تقاربی چه ته جدا شی د دنیا نه، یعنی وی نه شی، ③ رُحْبُ لمدو وی، تروی یعنی ستا په ژبه د الله ذکر وی،

تسبیلات: قوله: وَلَسَّالِكَ رَطْبٌ:

ه ژبې ه طویلت معلوم: دا د مرگ پورې په ذکر باندې د مداومت څخه کنایه ده په دې طریقه چه ذکر الهی نه دې ژبه خشکه نشی تر دې چه ساه ترې اوځی

دا کنایه ده د ژبې د روانۍ نه چه هر وخت ستا ژبه د الله په ذکر سره لونده وی

قوله: مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ

ه ذکر په مصداق کېږي هوه احتمالات: ① دلته د ذکر څخه ذکر جلی مراد دې یعنی چې ژبه نه د الله تعالی په ذکر کېږي مشغوله وی

② د ذکر څخه ذکر خفی مراد دې، یعنی چې زړه کېږي د الله تعالی د یاد څخه غافله نه وی بلکه هر وخت ورتنه الله تعالی یاد وی

[۳۷] ذَالله تعالی د ذکر حلقې د جنت باغونه دی

۳۷- [۱۱] (۱) وَعَنْ أَلَس - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِذَا مَرَّ تَمْرِ يَأْخُضُ الْجَنَّةَ قَارَتْ نَوَا» [۲] قَالُوا: وَمَا يَأْخُضُ الْجَنَّةَ؟ قَالَ: «جِلْقُ الذِّكْرِ» (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ).

نورجه ② انس ③ راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل ④ هر کله چې تاسو د جنت په باغونو تیرېږئ نو میوې ځنې خوری، ⑤ صحابه وو ⑥ عرض وکړی چې یا رسول الله: ⑦ د جنت د باغونو څخه څه مراد دي؟ ⑧ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې د ذکر حلقې، ترمذی

هل اللغات ① قارَتْ نَوَا: ښه اوځړېږئ، یعنی ښه خوراکونه پکښې اوکړئ (دا کنایه ده د ډیر زیات ذکر کولو نه، ② جِلْقٌ: دا د حلقه جمع ده، د خلقو یو ځانې کیناستو او جماعت ته وائی

تسبیلات: قوله: جِلْقٌ:

ه حلقه ذکر په مصداق کېږي هوه اقوال،

① ددې حدیث رومې مصداق د ذکر هغه حلقې دی چه خاص کر هم ددې مقصد دپاره کینولې شی لکه د اهل حق په خانقاهونو کېږي چه کیږی

② ددې دویم مصداق ددیني مدارس هغه طالبان او استاذان دی چه ددین سبق ونبیلو او نورو ته خودلو کېږي مشغول وی حفظ ناظره او د درس نظامی کتابونو حلقې لگی بعضې خلق د خپل وعظ په حلقوباندې دا حدیث لگوی که د هغوی په حلقو کېږي ذکر کیږي یا

و تعلیم او تعلم سلسله جاری وی نو بیشکه هغوی نه ددی حدیث په فضیلت کښې راځی
نیکر که یو جاهل سړی په یو مجلس کښې وعظ کوی په هغې کسې آله او نیغې خبرې
کوی نو دې فضیلت خو څه چه د گناه سبب دې دکوم نه چه فریښتې تختی
[۲۷۷] دالله تعالی ذکر نه خالی ناسته د خسارې سبب دې

۱۲ (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): "مَنْ
قَعِدَ مَقْعِدًا لَذِكْرِ اللَّهِ فِيهِ [۲] كَانَتْ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تَزْوَةٌ [۳] وَمَنْ اضْطَجَعَ مُضْجَعًا لَا يَذْكُرُ اللَّهَ فِيهِ [۴] كَانَتْ
عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ تَزْوَةٌ" [رواه أبو داود].

نوهه [۱] او حضرت ابوهریره رضی الله عنه وایي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایيل [۲] کوم سړی چې په یوه
مجلس کې کښي او په هغه کې الله تعالی یاد نه کړي، [۳] نو د هغه ناسته به د الله تعالی تعالی
د طرف څخه، یعنې د الله تعالی تعالی د حکم او د هغه د قضاء و قدر د سبب څخه د هغه د
پاره به د حسرت او خسارې خبره وي، [۴] او کوم سړی چې په خپله خوا بڼه کې پریوزي او
په هغه کې الله تعالی تعالی یاد نه کړي، [۵] نو دا به د الله تعالی تعالی د طرف څخه د هغه د
پاره د حسرت او خسارې خبره وي، ابو داود

هل اللغات: ① مقعداً: أي: فحشاً؛ د کیناستو ځاني ته مقعد وائی. دلته ترې مجلس مراد دې ② تزوَةٌ
أي: نقصان وخسارة: نقصان او تاوان ته وائی. ③ اضطجع: خملي. پریوخی. ④ مضجعاً: أي: مكان
مختفياً: د خملاستلو ځاني ته وائی

تجلیات:

لوله تزوَةٌ:

د حدیث یو آسانه توجیه: نقصان او خسارې ته وائی په کانت کښې به ضمیر مؤنث منلې شو
کوم چه به قعداً یا اضطجاعاً طرف ته راجع وی او تره به منصوب کیدوسره د دې خبروی دا
توجیه آسانه ده نور توجیهات هم شته غرض دا چه کوم یو انسان هم په یو مجلس کښې
کښی هغه له پکار دی چه د الله تعالی څه نه څه ذکر او کړی گنی هم دغه ناسته به د پاره د
نقصان جوړشی

[۲۷۷] دالله تعالی ذکر څخه د غافلې مجلس مذمت

۱۳ (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): "«مَنْ قَامَ قَوْمًا يَقُومُونَ مِنْ فُجْئِيسٍ
لَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ فِيهِ [۲] إِلَّا قَامُوا عَنْ يَثَلٍ جَبَّارٍ [۳] وَكَانَ عَلَيْهِمْ حَسْرَةٌ»" [رواه أحمد، وأبو داود].

(۱) اخرجه ابو داود فی کتاب الأدب لهاب کراهیه ان يقوم الرجل من مجلسه ولا يذكر الله (رقم- ۴۸۵۶)
(۲) اخرجه ابو داود فی کتاب الأدب لهاب کراهیه ان يقوم الرجل من مجلسه ولا يذكر الله (رقم- ۴۸۵۵) واحمد فی
المستند: ۳۸۹/۲

توجه ۱ حضرت ابوهريره رضي الله عنه رواي دي چي رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم خلق چي د يو نشست (مجلس) څخه لار شي، او په هغه ناسته کې د الله تعالی ﷻ ذکر نه وي. [۳] نو د هغه ځاي څخه د هغوی او دریدل د مردار څخه د اوږدولو په شان دی [۴] او په هغوی حسرت او افسوس دی، ابوداؤد.

هل اللغات: ① جملة جمل: مردار څر (چه مردار شوې وی او سخا بونی ترې خيځی) ② غمزه افسوس، نقصان.

تسهيلات: قوله: إِلَّا قُلُوبُ مَوَاعِنٍ مِّثْلُ جَمْعٍ جَمًا،

د مثال مجلس د موه او سره تشبيه، په کوم مجلس کښې الله ياد نه کړې شی نو هغه د مردار څر پشان دي او خلق چه کوم هلته نه پاسی هغه داسي حال کښې پاسی چه هغه مردار څرني اوڅوړو.

د غمزه تفصيص هري وجوهات: په دي حديث کښ د مردار ځناوړو نه ئې څر په خصوصيت سره ذکر کړو.

① ځکه چې دا مردار د ټولو نه زيات بيکاره دي

② دا په ځناوړو کښې خسيس ځناوړ دي

③ د ده سره د شيطان مخالطت ډير زيات وی هم دا وجه ده چه د دي هينيدو په وخت کښې د تعوذ حکم راغلي دي. (مرقات ج ۵ ص ۲۲)

[۲۲۲] هري فاندې کلام ذيال سبب دي

۲۲۲- [۱۴] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): «مَا جَلَسَ قَوْمٌ جُمُعًا لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ فِيهِ [۲] وَلَمْ يُسَلِّوْا عَلَى نَبِيِّهِمْ [۳] إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ يَرَّةٌ [۴] فَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُمْ» (رواه الترمذي).

توجه ۱ حضرت ابوهريره رضي الله عنه وايي چي رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم خلق چي په يو مجلس کې کښي او هلته نه د الله تعالی ﷻ ذکر وکړي [۳] او نه په خپل نبي ﷺ باندې درود اوواني، [۴] نو هغه مجلس به د هغوی د پاره د افسوس باعث وي، اوس خواه الله تعالی ﷻ هغه په عذاب کې مبتلا کړي او که يې ويخښي، ترمذي.

هل اللغات: ① لَمْ يُسَلِّوْا: درود او نه وائی

تسهيلات: قوله: فَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ

د مجلس په اختتام د ذکر الله اهميت، امام طيبي فرماني چه دا په تغليظ او تشديد باندې

حمل دي په دي حديث کښي نې د صلاة على الرسول ذکر کړو لقوله تعالى: ((وَلَوْ أَنَّهُمْ أَذْكَرُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا)): د دي نه دي خبرې ته اشاره ده چه چونکه عموما په مجالسو کښي دروغ او غيبت وغيره گناهونه کيږي لهذا په مجالسو کښي د حمد او درود شريف ذکر هم کول پکار دی د دي په برکت سره به مجالسو والا گناهونه معاف شي. که مجلس کښي ذکر نه کوي نو گناه ترې اوشوه او کفارې نې ادا نه شوه د دي وجې د عذاب سخته ويږه ده اوس نې الله په خپل فضل سره معاف کولې هم شي او عذاب هم ورکولې شي ليکن د ذکر کولو په صورت کښي يقيني طور عذاب نه ورکوي بلکه معاف به نې کړي کم از کم د مجلس په خاتمه کښي دعا ضرور لوستل پکار دی

[۲۲۷۵] د دي قسمه اعمالو فضيلت

۲۲۷۵- [۱۵] (۱) وَعَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): [۲] «كُلُّ كَلَامٍ ابْنِ آدَمَ عَلَيْهِ لَاقَةٌ» [۳] إِلَّا أَمْرٌ يَعْرِفُوفٌ، أَوْ نَهْيٌ عَنْ مُنْكَرٍ، أَوْ ذِكْرُ اللَّهِ» [۴] (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ).

ترجمه ۱۵ بي بي ام حبيبې رضي الله عنها وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د ابن آدم خبری د هغه د پاره وېال دی، دهغه دپاره فائده نه ده [۳] سوا د هغه کلام څخه چې امر يا المعروف د نيکۍ د تاکيد کولو تعليم، او نهی عن المنکر (د بدۍ څخه د بچ کيدو تلقين، يا د الله تعالی ﷻ د ذکر د پاره وي، [۴] دا روايت ترمذي او ابن ماجه نقل کړي دی او ترمذي ويلي دي، چې دا حديث غريب دی.

هل اللغات ① عَلَيْهِ: أي: نَزَلَتْ وَبِأَلَةٍ عَلَيْهِ: په ده باندې به دهغې ضرر او وېال وی ② لَاقَةٌ: أي: نَسْتَلَتْهُ تَقَرُّبُهُ: يعنی دده دپاره به پکښي هيڅ فائده نه وی.

تفهيمات:

قوله: كُلُّ كَلَامٍ ابْنِ آدَمَ عَلَيْهِ لَاقَةٌ،

دلا يعنی خبرو هغه ډېر هيز کولو توکي، د دي حديث د ظاهري الفاظونه داسې معلومېږي چه هر مباح کلام هم وېال جان دي داسې به معامله ډيره پېچيده شي لهذا علماء ليکي چه دا حديث د غير شرعي او ناخوښه خبرو اترو د بندولو دپاره د مبالغه په توگه ارشاد فرمايږي شوې دي د کوم مطلب چه دا دي چه د بني آدم ټولې خبرې اترې به ده دپاره په آخرت کښي د حسرت او پېښمنتيا سبب وي ځکه چه په دي سره دغه سړي ته هيڅ شرعي فائده حاصله نه شوه اگر چه فی نفسه جائز وي او که امر يا المعروف او نهی عن المنکر وي يا ذکر الله وي نو دا خيزونه د نفع او فائدي سبب وي لهذا خپل وخت هم په دي کښي خرچ کول پکار دی

[۲۷۷۱] زياتي خبري زړه سختوي

۲۷۷۱- [۱۶] (۱) وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): «كَثُرُوا الْكَلَامَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ كَثْرَةً الْكَلَامِ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ قَسْوَةٌ لِلْقَلْبِ، وَإِنْ أَبْعَدَ النَّاسُ مِنَ اللَّهِ الْقَلْبَ الْقَاسِي» (رواة الترمذي).

توجه [۱] ابن عمر رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] د ذکر الله څخه بغير زيات کلام مه کوي، [۳] ځکه چې د ذکر الله څخه بغير د کلام کثرت د زړه د سختۍ باعث دی [۴] او ياد لري چې په خلقو کې د الله تعالى څخه د ټولو څخه لرې هغه سړی دی چې د هغه زړه سخت وي. ترمذي

هل القاسي: ① قَسْوَةٌ: أي: سَبَّ قَسَاوَةً: د زړه سخت والی ته وائی (یعنی د زړه د سخت والی سبب به وی. ② أَبْعَدَ: ډیر لرې (د الله د رحمت د نظرنه). ③ الْقَاسِي: چه سخت وی.

تسهيلات:

قوله: كَثُرُوا الْكَلَامَ بِغَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ

د کثرت کلام مصداق: کثرت کلام نه مراد لغو خبرې دي چه د هغې څه فائده نه وی لهدا تجارتی خبري، د کور مفیدی خبري په کثرت کلام کښي نه دی داخلي دارنگ کثرت کلام نه د سختې باعث ځکه او گرځولو چه عام طور ډیري خبري کولو والا صرف خپله خبره په خلقو باندې منل غواړی او صحیح او حقه خبره نه اوړی ددي وجې نه کثرت کلام ته د زړه د سختي سبب او وښلو کما فی قوله تعالى: «الْمَرْءُ تَارَنَ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَحْتَمَّ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ» (سورة الحديد ۱۶)

[۲۷۷۲] ذکر کونکي زړه او شکر کونکي زړه بهترینه سرمایه ده

۲۷۷۲- [۱۷] (۱) وَعَنِ ثَوْبَانَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «لَمَّا نَزَلَتْ: [۲] وَالَّذِينَ يَكْنُزُونَ الذَّهَبَ وَالنِّقْمَةَ [۳] كَنْزًا مَمْنُونًا - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ [۴] فَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ: نَزَلَتْ فِي الذَّهَبِ وَالنِّقْمَةِ [۵] لَوْ عَلَيْنَا أُمِّي السَّالِ غَيْرَ فَنَعْبُدُ [۶] فَقَالَ "أَفْضَلُهُ لِسَانٌ ذَاكِرٌ، وَقَلْبٌ شَاكِرٌ [۷] وَزَوْجَةٌ مُؤْمِنَةٌ تُبَيِّنُهُ عَلَى إِمَانِيهِ» (رواة أحمد، والترمذي، وابن ماجه).

توجه [۱] حضرت ثوبان رضي الله عنه وایي چې کوم وخت دا آیت نازل شوه [۲] وَالَّذِينَ يَكْنُزُونَ الذَّهَبَ وَالنِّقْمَةَ الآية، کوم خلق چې سره او سپین زر جمع کوي الخ. [۳] نو هغه وخت مونږ خلق د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره په یو سفر کې وو [۴] د دي آیت اوریدو سره، بعضو صحابه وو رضي الله عنه او ویل چې

(۱) أخرجه الترمذي في كتاب الزهد عن رسول الله صلى الله عليه وسلم بإبائه منه (رقم - ۲۴۱۱)

(۲) أخرجه ابن ماجه في كتاب النكاح بإبائه أفضل النساء (رقم - ۱۸۵۶) واحمد في المسند: ۲۷۸/۵

د سرو او سپينو زرو په باره کې خو دا آيت نازل شوا او مونږ ته د دې څيزونو حکم او د دې مذمت معلوم شوا، [۵] کاش آرمان، چې مونږ ته دا معلومه شي چې د سرو او سپينو زرو څخه علاوه بل کوم مال ښه دی؟ چې مونږ هغه جمع کړو، [۶] رسول الله ﷺ وفرمايل چې بهترين څيزونه د الله تعالی ﷻ ذکر کونکي ژبه، شکر ادا، کونکي زړه [۷] او مسلماننه ښځه چې د خپل خاوند د ايمان مدد گاره وي، بهترين مال دی، احمد، ترمذي، ابن ماجه

هل اللغات: ① يَكُونُ: جمع کوی، ② شَاكَرٌ: شکر کونکي، ③ تُعِينُهُ: مدد کوی د خاوند

تسهيلات:

قوله: فَقَالَ "أَفْضَلُهُ لِسَانٌ ذَاكِرٌ..الخ:

ه مسلمان د ژوند بهترينه سرمايه په دې حديث کښې درې څيزونه د مسلمان د ژوند بهترينه سرمايه گرځولې شوې ده لسان ذاکر قلب شاکر او مؤمن بې بې په ظاهره داسې معلومېږي چه صحابه کرامو ﷺ د حضور پاک نه دا سوال او کړو چه د سرو زرو او سپينو زرو جمع کول او سرمايه جوړول خو مونږ ته معلوم شو چه په دې کښې خطره ده افسوس چه مونږ ته دا معلومه شي چه د دې ظاهري مال نه علاوه هغه کوم څيز دې کوم چه ذخيره کولو سره خپل مستقبل جوړ کړي شي او هغه ذخيره په راتلونکي وخت کښې پکار راښي په دې باندې حضور پاک د دريو څيزونو ذکر او فرمائيلو يو خو ذکر کونکي ژبه ده دوسه شکر کونکي زړه دې او دريم څيز ښځه ده

قوله: تُعِينُهُ عَلَى إِيمَانِهِ:

يعني خاوند ايمان په اعمالو باندې لگوي د هغه په داسې کارونو کښې بنديز نه اچوي کوم چه ايمان سره متعلق وي پخپله هم مؤمنه ده او د خاوند د پاره هم معاونه ده دا درې هغه سرمايې دي چه ظاهري مال نه دي ليکن په مستقبل کښې ډير فائده مند دي

الفصل الثالث

[۳۷۸] الله تعالى په ذاكرينوبيا ندي فخر کوي

۳۷۸- [۱۸] [۱۸] عَنْ أَبِي سَعِيدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۱] «عَرَّبَ مُعَاوِيَةُ عَلَى حَلْفَةِ فِي السُّجْدِ، فَقَالَ: [۲] مَا أَجَلُكُمْ؟ قَالُوا: جَلَسْنَا ذَكَرَ اللَّهَ. [۳] قَالَ: اللَّهُ مَا أَجَلُكُمْ إِلَّا ذَلِكَ؟ [۴] قَالُوا: اللَّهُ مَا أَجَلُنَا غَيْرَهُ. [۵] قَالَ: أَمَا إِلَى لَمْ أَسْأَلْكُمْ هُنَا لَكُمْ؟ [۶] وَمَا كَانَ أَحَدٌ يَجِدُنِي مِنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَقَلَّ عَنْهُ حَبِيقًا مِثِّي»

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار / باب فضل الاجتماع على تلاوة القرآن وعلى الذكر (رقم ۲۸۰)

توهمه [۱] ابوسعید [۲] راوی دی [۳] چپ، یوه ورځ، امیر معاویه [۴] یوې حلقې ته ورسیدی چې یو په یو مسجد کې لگیدلي وه، هغه د حلقې والاڅخه پوښتنه وکړه [۵] چې تاسو دلته څه شی کینولی یې؟ هغوی اوویل چې مونږ دلته د الله تعالی [۶] د پدولو پاره ناست یو، [۷] امیر معاویه [۸] ورته اوویل چې په خدای چې تاسو د الله تعالی [۹] ذکر دلته کینولی یې، [۱۰] هغوی اوویل چې قسم په خدای په دې کې هیڅ شک نشته، چې مونږ یواځې د الله تعالی [۱۱] ذکر دلته کینولی یو، [۱۲] امیر معاویه [۱۳] اوویل چې گوری ما په تاسو باندې د تهمت لگولو د پاره تاسو ته قسم نه دي درکړي (یعنې تاسو دروغجن گڼلو سره په تاسو مې قسم وانخستی بلکه ما د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د اتباع پیروي، په وجه قسم درکړی وو، چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم هم داسې فرمایلي وو چې څرنگه په وړاندې حدیث کې راځي [۱۴] بیا معاویه [۱۵] اوویل چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم حدیث کم نقل کولو په سلسله کې زما برابر هیڅوک نه وو، یعنې ما به احتیاط ویر کم احادیث روایت کول، داسې نه چې څه کمی زیاتې راڅخه وشي او د هغه ویا ل زب په غاړه پاتې شي، د دې خبرې څخه د حضرت معاویه [۱۶] مقصد دا خبرداري وه چې د حدیث په روایت کې زما څخه څه هیڅ نه ده شوي، ځکه چې د نشیان احتمال خو د هغه سړي د پاره وي چې ډیر زیات روایت کوي او ښکاره ده چې زه هغه شان نه وم بهرحال معاویه [۱۷] اوویل چې دغه شان یوه ورځ رسول الله [۱۸] د صحابه وو [۱۹] یوې حلقې ته وزیدلی.

هل القلت: ① خلقه یو ځانې کیناستو او جماعت ته وائی ② لم أرأف خلقکم: قسم مې نه دې درکړي تاسو ته، ③ تهمت: تهمت چا باندې دروغ تړلو ته تهمت وائی

[۱] فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَرَّجَ عَلَى حَلْقَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: [۲] "مَا أَجَلْتُمْ هَاهُنَا؟" قَالُوا: "جَلَسْنَا لِدُرِّ اللَّهِ وَنَحْمَدُهُ عَلَى مَا هَدَانَا لِلْإِسْلَامِ [۳] وَمَنْ بِهِ عَلَيْنَا [۴] قَالَ: [۵] "اللَّهُ مَا أَجَلْتُمْ إِلَّا ذَلِكُمْ؟" قَالُوا: "اللَّهُ مَا أَجَلْتُمْ إِلَّا ذَلِكُمْ [۶] قَالَ: [۷] "أَمَا إِنِّي لَمَأْسُفٌ لَكُمْ قَبْلَهُ لَكُمْ [۸] وَلَكِنَّهُ أَكْثَرُ جَوِيلٍ فَأَعْرِضُوا أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَهْدِيكُمْ إِلَى الْمَلَائِكَةِ" [۹] رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

لوحه [۱] او نبی علیه السلام د خپلو صحابو رضی الله عنهم په یو مجلس باندې راووتلونو نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغوی ته وفرمایلي چې دلته تاسو څه شي کینولی یې؟ یعنې دلته د څه مقصد د پاره را جمع شوي یې؟ [۲] صحابه وو [۳] عرض وکړی چې (یا رسول الله [۴])، مونږ دلته الله تعالی [۵] یاد وو، او د هغه د دې خبرې تعریف کوو چې هغه مونږ ته د اسلام هدایت وکړ، [۶] او د هغه په ذریعه یې په مونږ احسان وکړ، [۷] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایلي چې په خدای قسم تاسو یواځې دي شي دلته کینولی یې، [۸] صحابه وو [۹] عرض وکړی چې قسم په خدای په دې کې هیڅ شک نشته چې مونږ

دي شي دلته کينولي يو، [۷] نو نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې ما په تاسو باندې د تهمت لگولو د پاره تاسو ته قسم نه وو درکړی، [۸] بلکه ماته جبرائیل عليه السلام راغلو او ماته یې وښودل چې الله تعالی تعالی د خپلو فرشتو په مخکې په تاسو فخر کوي چې تاسو د هغه ذکر کوی،

هل اللغات: ② من: احسان ني اوکړو، ③ تاسي: فخر کوی

تسهيلات:

قوله: اَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَّسَاهِي بِكُمْ الْمَلَائِكَةُ:

په ډاگړو باندې د فخر کولو مطلب: د دي مطلب دا دي چه کله ذاکرين حلقه جوړه کړی او ذکر کوی نو الله تعالی فرشتو ته فرماني چه «انظروا إلى عبأدي هؤلاء» چه زما دي بندگ نو ته اوگورئ چه په دوی باندې ما نفس، خواهشات او شياطين مسلط څنگه کړی دی خو دوی صرف زما په عبادت کښي مشغوله دي په دي وجه دا خلق د تعريف لائق دی چه د مشقت باوجود زما عبادت کوی او تاسو ته په عبادت کولو کښي هيڅ مشقت نشته

[۲۳۷۹] هر وخت د ذکر کولو نصيحت

۴۴۹- [۱۹] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَسْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنْ شَرَّائِعِ الْإِسْلَامِ قَدْ كَثُرَتْ عَلَيَّ فَأَعْزِئْنِي بِشَيْءٍ أَتَشْتَبِ بِهِ. قَالَ: «لَا يَزَالُ لِسَانَكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ» [۲] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

نورجه ① عبد الله ابن بسر رضي الله عنه رواي دی چې يو سړي عرض وکړی چې يا رسول الله! اسلام احکام (يعني نوافل) په ما ډير درانه هي (يعني نوافل دومره دي چې زه د خپل ضعف او عجز په بناء د هغه د ادانيگۍ څخه معذور یم) ② ځکه ته رضي الله عنه ماته داسې څيزونه وښايه چې په هغه بروسه وکړم (يعني تاسو يو داسې فعل راته وښايه چې د ثواب باعث وي جامع او آسانه وي او هغه په يو زمانه، په يو ځای او په يو حالت باندې موقوف نه وي، چې زه د فراتصو د ادانيگۍ څخه روسته هغه خپل معمول جوړ کړم، او د هغه په وجه د ټولو نوافلو څخه مستغني شم، ③ نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې ستا ژبه (يعني يا خو ستا دا ظاهري ژبه يا د زړه ژبه، د الله تعالی تعالی په ذکر سره هميشه تره (يعني جاري ساتل پکار دی، ④ ترمذي ابن ماجه، امام ترمذي رحمته الله عليه ويلي دي چې دا حديث حسن غريب دی.

هل اللغات: ① شَرَّائِعِ: أي مَآثِرَ الْعَالَةِ: د کوم څه چه الله تعالی حکم کړي وی هغې ته شرانغ وائی يعنی احکام (خو دلته ترې مراد نوافل دی، ② كَثُرَتْ عَلَيَّ: غَلَبَتْ عَلَيَّ الْكَثْرَةُ: يعنی د ډيروالی په وجه ترې زه

عاجر شوی به، دیر زباندې بوج دی، ﴿اَتُكْتَبُ﴾: چه زه پرې منگولې اولگوم، او نسیم او نسیم یعنی عمل پرې او کرم

تسهيلات: قوله: اَتُكْتَبُ بِهِ:

یو آسان او دیر ثواب والا عمل: یعنی داسې عمل راوښایه چه کم خرج بالا نشین په درجه کې وی په هغې کښې محنت کم وی هرځانی کیدې شی په هر حالت کښې خپلولې شی دې دپاره چه زه هغې پورې اونخلم او هغه دخپل خان دپاره حرزجان جوړ کړم حضورین به جواب کښې او فرمائیل هروخت ستا ژبه دالله تعالی په ذکر لمده پکار ده چه یو وخت کې او چه نه وی ددې لونی اجر دې اودا کم خرج بالا نشین عمل دې

[۲۲۸۰] دقیامت په ورځ بهترین خلق

۳۸۰- [۲۰] ﴿وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - : «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَبَلَ [۱] أَيْ الْبَيَاءَ وَالْأَفْضَلَ وَأَرْفَعَهُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ [۲] قَالَ: (الَّذَا كُرُونَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالَّذَا كُرَاتُ) [۳] قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَنْ الْغَازِي فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۴] قَالَ: لَوْ قَرَّبَ بِسَفِيهِ فِي الْكُفَّارِ وَالْمُشْرِكِينَ [۵] حَتَّى يَنْكَبِرَ وَيَخْتَضِبَ دَعَا [۶] فَإِنَّ الدَّارَ لَإِكْرَامَهُ أَفْضَلُ مِنْهُ دَرَجَةً [۷]» [۸] رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

نورجه [۱] ابوسعید (رضی الله عنه) وايې چې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وشوه [۲] چې کوم بنده بهتر دی؟ یعنی چې دیر زیات ثواب پیدا کوي، او د قیامت په ورځ د الله تعالی ﷻ په نزد د دیرې او حتی درجې مالک دی [۳] نسی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې الله تعالی ﷻ دیر زیات یادونکي سړی او ښځې، [۴] عرض وشو چې یا رسول الله ﷺ آیا دوی د جهاد کونکو څخه هم زیات افضل دی؟ [۵] او بلند مرتبه دی؟ [۶] نسی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې که یو سړی کفار او مشرکین په خپله توره ووهي [۷] تر دې چې دهغه توره ماته شي، او (هغه توره یا خپله مجاهد، په وینو رنگین شي (دا د دې څخه کنایه ده چې هغه شهید شي) [۸] نو په دې کې شک نشته چې د الله تعالی ﷻ ذکر کونکی سړی په اعتبار د درجې سره د هغه سړي څخه بهتر دی، [۹] احمد ترمذي، ترمذي رحمه الله ويلي دي چې دا حدیث غریب دی

هل الغات: ① الغازی: د اسم فاعل صیغه ده، غزا کونکې، دالله تعالی په لار کښې جهاد کونکی ته غازی وائی ② تنکیر: ماته شي (توره) ③ تختضب: رنگین شي (په وینو دغه غازی یا دغه توره،

تسهيلات:

قوله: الذَّاكِرُونَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالَّذَا كُرَاتُ:

د ذاکرینو عظیم مقام: ذکر نه مراد هغه ذکر دې چه په ژبه او زړه دواړو سره وی دې نه

معلومه شوه چه د الله ذکر د ډیر ثواب ذریعه ده او قرب الهی د زیاتیدو وسیله ده د دین او دین د تېرولو نعمتونو حصول په ذکر الله سره کیږي

قوله: أَقْبَرُ الدَّاعِيَ إِلَيْهِ أَفْضَلُ مِنْهُ ذَرْعَةٌ:

د ذکر په مجاهد باندې قوایت، ذکر افضل کیدو وجه ظاهره ده چه ذکر مقصودی عبادت دې او جهاد غیر مقصودی عبادت دي ځکه چه ذکر إعلاء کلمه الله د پاره کیږي دارنگ جهاد د مجاهد غازی کار دې او ذکر کبشې د الله نوم دې ظاهره ده چه د الله نوم زمونږ د کار نه افضل دي دارنگ د جهاد بدله جنت دې او د ذکر بدله الله دې کافي القرآن فاذکرونی اذکرکم

[۳۳۸] ذَلَّهِ تَعَالَى ذِكْرُ ذَرْعِهِ مَحَافِظُ دِي

۳۳۸- [۲۱] (۱) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "الْفَيْطَانُ جَائِرٌ عَلَى قَلْبِ ابْنِ آدَمَ، فَإِذَا ذَكَرَ اللَّهَ عَنَسَ [۳] وَإِذَا غَفَلَ وَسَّوَسَ" [۴]. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ تَعْلِيْقًا.

ترجمه ۱ ابن عباس ؓ راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ۲ شیطان د انسان د زړه سره مبتنی وي، ۳ هر کله چې هغه په زړه سره الله تعالی یادوي، نو شیطان شاته شي ۴ او هر کله چې هغه د ذکر الله څخه فارغه شي نو شیطان د هغه په زړه کې وسوسي اچوي. ۵ د روایت بخاري په طریقه د تعلیق (یعني د سند نقل کولو څخه بغیر)، نقل کړی دی اروا بخاری تعلیقاً.

هل الفيات: ① جائر: أي: لا زور له الجولوس: ورسوري لازم او اینختې همیشه ناست وی ② عَنَسَ: أي: انقَضَ الْفَيْطَانُ وَتَأَخَّرَ عَنْهُ: خان راټول کړی او شاته شی خان پتولو سره یو طرف ته شی ③ وَسَّوَسَ: وسوسه اچوی

تسهيلات: قوله: جَائِرٌ: أي لازم الجولوس ودائم اللصوق:

د گسې اوږې لاندې شیطان خپل خرتم ورځنوی او ناست وی ددې اوږې لاندې د انسان زړه دې دا خبیث د دغې زړه کنترول کولو کوشش کوی

قوله: الْفَيْطَانُ: مطلب دادې یعنی د الله تعالی د ذکر په وخت شیطان پتېږي مگر چه کله ذکر بندېږي نو شیطان بیا راځي او خپل کار شروع کوی د الذي یوسوس هم دغه مطلب دې

[۳۳۸] ذَكَرَ اللَّهُ مِثَالَ أَوْ عَظِيمٍ

۳۳۸- [۲۲] (۱) وَعَنْ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقُولُ [۲] "ذَكَرَ اللَّهُ فِي الْغَائِبِينَ كَالْمَقَاتِلِ خَلْفَ الْقَارِئِينَ" [۳] وَذَكَرَ اللَّهُ فِي الْغَائِبِينَ كَقَعْنِ أَغْفَرُ فِي شَيْءٍ يَأْتِيهِ".

فروحه [۱] امام مالك بن النضر وايي چي ماته داروايت رسيدلى دى چې رسول الله ﷺ فرموي
 [۲] د غافلو په منځ کې د الله تعالى ﷻ ذکر کونکي په تستيدونکو پسې د جنگ کونکي
 په شان دي، يعني د هغه سړي په شان دي، کوم چې په ميدان جنگ کې د خپل لښکر څخه
 تستيدو څخه روسته تنها د کافرانو په مقابل کې تينگ ولاړ وي، د داسې سړي ډير ريت
 فضيلت منقول دي، [۳] او د غافلانو په منځ کې د الله تعالى ﷻ ذکر کونکي په وجه ونه کې
 د شني خانگي په شان دي.

هل اللغات ① النقايل: کافروسره جنگ کونکي، ② غلف: روسته، ③ النقايل: أي: التزمين.
 تستيدونکي، ④ نفس: خانگه، ⑤ أخضر: شنه، سرسبز، ⑥ ناهي: اوچه
 تسهيلات:

قوله: كَفُنَ أَخْضَرٌ:

د ذکر کونکي قدر هم د الله سره ډير وي ځکه چې ذکر رنرا ده او غفلت تياره ده د دي
 وجې ذکر کونکي په غافلو خلقو کښي داسې دي لکه چه په تياره کور کښي ډيوه بليږي
 [۲۸۲۷] د ذاکو د شني ونې سره تشبيه

۴۵۳- (۱) قوفي رواية: "مِثْلُ الشَّجَرَةِ الْخَضِرَاءِ فِي وَسْطِ الشَّجَرِ، وَذَكَرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ مِثْلُ مِصْبَاحٍ فِي
 بَيْتٍ مُظْلِمٍ، وَذَكَرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ يُرِيهِ اللَّهُ مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَهُوَ ① وَذَكَرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ يُفْقَرُهُ
 بِعَدْوِ كُلِّ فَصِيحٍ وَأَخْجَرٍ ② وَالْقَصِيرُ: يَتَوَاقَعُ وَالْأَخْجَرُ: الْبَهَّاءُ. رَوَاهُ رَزِينٌ.

فروحه لکه يوه روايت کې داسې دي چې د و نو په منځ کې د سرسبز او شاداب ونې په شان
 دي، [۱] او د الله تعالى ﷻ ذکر کونکي په تياره کې د چراغ ډيوه، په شان دي، [۲] او په
 غافلانو کې د الله تعالى ﷻ ذکر کونکي داسې سړي دي چې هغه ته الله تعالى ﷻ د هغه
 په ژوند کې په جنت کې د هغه خای ښايي، يعني په ذريعه د مکاشفه يې ورته ښايي يا په
 خوب کې يا داسې يقين ورته وبخښي لکه چې هغه يې وښي، [۳] او په غافلانو کې الله
 تعالى ﷻ يادونکي داسې سړي دي چې د هغه گناه د هر فصيح او اعجم د عدد په اندازه
 بخښل کيږي، [۴] د فصيح څخه مراد انسان او د اعجم څخه مراد خاړوی دی، رزين

هل اللغات ① مِصْبَاحٍ: أي: يَظْهَرُ، ② مُظْلِمٍ: تياره، ③ مَقْعَدَهُ: د اوسيدو ځاي، د کوم چه دده
 سره الله تعالى وعده کړې ده، ④ فَصِيحٍ: أي: يَتَوَاقَعُ: د فصيح نه مراد انسانان دي، ⑤ أَخْجَرٍ: أي:
 الْبَهَّاءُ: د اعجم نه مراد ځناور دی ⑥ الْبَهَّاءُ: ځناور

(۱) اخبره البخاري في كتاب الرقاق باب: لله مائة اسم غير واحد (رقم: ۶۱۰) وسلم في كتاب الذكر والدعاء
 والتوبه والاستغفار باب في أسماء الله تعالى وفصل من أحصاها (رقم: ۵ - ۲۶۷۷) وابن ماجه في كتاب الدعاء باب
 أسماء الله عز وجل (رقم: ۳۸۶۰) وأحمد في المسند: ۲۶۷/۲

[۲۲۸۴] د عذاب خُفّه په بچ کیدو کښې د ذکر مکر دار

---[۲۳] (۱) عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] «مَا عَمِلَ الْعَبْدُ عَمَلًا أَجْبَى لَهُ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ». رَوَاهُ مَالِكٌ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

ترجمه [۱] معاذ ابن جبل رضی اللہ عنہ فرمایې [۲] چې داسې هېڅ عمل نشته چې بنده یې وکړي، چې هغه د ذکر الله

تصحیلات:

قوله: مَا عَمِلَ الْعَبْدُ عَمَلًا أَجْبَى لَهُ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ

د عمل مصداق: د الله ذکر په ټولو اعمالو کښې افضل دې د عمل نه مراد مسنون یا مستحب یا مطلق نیک عمل دې څه زیات د الله د عذاب خُفّه نجات د خلاصی لار: ورکونکې وی، مالک ترمذی ابن ماجه

[۲۲۸۵] ذا کړ سره د الله تعالی معیت

---[۲۴] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: أَنَا مَعَ عَبْدِي إِذَا ذَكَرَنِي [۳] وَتَحَرَّكَتْ بِي شَفَاةٌ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمه [۱] ابو هريره رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایې چې هر کله زما بنده ما یادوی نوزده هغه سره یم، یعنی زه د هغه مددگار یم هغه ته توفیق ورکوم او په هغه خپل رحمت او رعایت کوم، [۲] او هغه زما د ذکر د پاره دواړي شوندي ښوړوي (یعني په زړه او ژبه دواړو سره ذکر کوی). بخاري.

حل اللغات: ① شَفَاةٌ: د شفة تشبیه ده، شوندي

تصحیلات:

قوله: أَنَا مَعَ عَبْدِي إِذَا ذَكَرَنِي،

د الله تعالی د معیت وضاحت: الله تعالی فرمائی چې تر څو پورې بنده زما ذکر کوی نوزده ته د خیر توفیق ورکوم، او خپل رحمت او کرم په ده باندې کوم نوچ، یاد لری چې الله د ربوبیت په اعتبار د هر بنده سره دې او د رحمت عامه په اعتبار د هر مومن سره دې او د رحمت خاصه په اعتبار د هر ذا کړ سره او د خاص انواراتو او تجلیاتو په اعتبار سره د رسول الله صلی الله علیه و سلم سره دې او د قهر و غضب په اعتبار سره د اهل باطل سره دې

(۱) اخبره الترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۴۳۷ وابن ماجه رقم الحديث ۳۷۹۰

(۲) اخبره البخاری تطبيقاً فی باب (ولا تحرك به لسانك لتعجل به)

[۱۰۰۰] واللہ تعالیٰ پہ لکھ کر سرہ د زو نو د زنگہ ختمیدل

....[۲۵] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُرَيْرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: "بِكُلِّ شَيْءٍ صَلَاحٌ [۲] وَصَلَاحُ الْقُلُوبِ ذِكْرُ اللَّهِ [۳] وَمَا مِنْ شَيْءٍ أَجْمَعٍ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ [۴] قَالُوا: وَلَا الْجَهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ [۵] قَالَ: "وَلَا أَنْ يَلْمِزَ بَيْنَهُ حَتَّى يَنْقَطِعَ". رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي "الدَّعَوَاتِ الْكُبْرَى".

ترجمہ: عبد اللہ ابن عمر رضی اللہ عنہما راوی دی چې رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] د هر شي د بـرہ صفايي ده. [۳] او د زو نو صفايي د الله تعالیٰ ذکر دی. [۴] او داسې هيڅ څيز شته چې د ذکر نهې برابر د الله تعالیٰ ذکر د عذاب څخه نجات ورکړي [۵] صحابه وو رضي الله عنهم عرض وکړن چې آيا د الله تعالیٰ ذکر په لږ کې جهاد کول هم داسې نه دی: [۶] نبی کریم صلی الله عليه وسلم فرمایا چې خو که هغه (مجاهد) خپله توره دومره وچلوي يعني په دومره شدت سره حملي وکړي چې د هغه توره ماته شي، بيهقي **هل التفت:** ① جَاءَهُ أَنِّي: أَلَمْ يُقَلِّ بِمَا صَدَّقَهُ: د زنگ او خیري صفا کولو آله. ② أَجْمَعٍ: زيات نجات وړ کونکي او خلاصونکي (د عذاب نه)، ③ يَنْقَطِعُ: ماته شي (توره).

تجلیات:

نوله: حَتَّى يَنْقَطِعَ

د ينقطع په مصداق گڼې دوه اقوال: ① د ينقطع څخه مراد مجاهد دي ② د ينقطع څخه مراد وسله ده اللهم اجعلنا من الذاکرين المخلصين

[۱۰] كِتَابُ اَسْمَاءِ اللَّهِ تَعَالَى

د الله تعالى د نومونو بيان

خلاصه الباب:

فيه سبعة احاديث مشتملة على أربع مسائل:

- ① عدد أسماء الله تعالى: ۱، ۲.
- ② فضيلة إحصاء الأسماء: ۱، ۲.
- ③ الدعاء بالإسم الأعظم و تعينه: ۳، ۴، ۵، ۷.
- ④ دعاء ذى النون عليه السلام: ۶.

د الله تعالى د نومونو په باره کښې قرآنی آیاتونه:

① قال الله تعالى (قُلِ ادْعُوا اللَّهَ وَأَدْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى) (سورت بنی اسرائیل الایه ۱۱۰).

② قال الله تعالى (وَاللَّهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا) (سورت الاعراف الایه ۱۷۰).

د الله تعالى نومونه تولى دي: په دې خبره باندې خان پوهه کول پکار دی چه د الله پاک نومونه توقیفی دی یعنې په سماع او اذن شارع باندې موقوف دی چه د هغې مطلب دا دي چه کوم نوم د شرع نه منقول دي هم هغه ونیل پکار دی د خپل طرف نه د عقل په بنید یو نوم نه دی اخستل پکار اگر چه هغه نوم د معنی اعتبار سره د شرع نه د منقول نوم په شن ولې نه وی.

وضاحت: مثلاً الله پاک ته عالم ونیل پکار دی عاقل ورته نه دی ونیل پکار، جواد دې ورته

او نیلی شی سخی ورته نه دی ونیل پکار، شافی ونیل پکار دی طیب نه دی ونیل پکار بنده لره پکار دی چه هغه د الله پاک صفات لره په خپل ذات کښ د پیدا کولو حتی المقدور کوشش کوی. پس په وړاندې صفحاتو باندې د الله پاک د اسماء د وضاحت په موقع باندې یا د نورو عبارتونو په تشریح کښ د باری تعالی د صفات په حصول کښ چه کوم تلقین کړې شوې دي په هغې باندې پوره طریقې سره عمل کول پکار دی چه د هغه صفاتو د حصول نه پس د خپل ذات انوار الهیه سورې او ژوند نې د اسلامی اخلاقو

او تعلیماتو نمونه جوړه شی اللهم وفقنا وiser لنا اصولها

د یو بزرگ د تربیت عجیبه طریقه: د یو بزرگ په باره کښ منقول دی چه هغوی ته به کله یو سرې د بیعت دپاره راتلو نو هغه به ورته اول حکم کولو چه اودس کولو سره راشه چه کله به هغه اودس اوکړو نو هغه به د هغه مخکښ د الله پاک اسماء پوره عظمت او جلال سره په اوچت اواز لوستل. بیا به نې چه په هغه سرې کښ د کوم اسم مبارک تاثیر لیدو هم هغه به

نہی ورنہ تعلیم کولو پہ دے خیال سرہ چہ پہ دے سرہ بہ مقصود زر حاصلیری پس ہم دے
شان بہ کیدہ

الفصل الأول

[۲۲۸۷] ذلله تعالى يوكم سل نومونه يادولو فضيلت

۱۱-۱۳۸۷ (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] إِنْ لَبَّيْ
تَعَالَى تَسْعَةً وَتَسْعِينَ أَمَّا إِلَّا وَاحِدًا [۲] مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ [۳] وَفِي رِوَايَةٍ وَهَوُوَ تَرْجِيحُ الْوُتْرِ». مُتَّفَقٌ
عَلَيْهِ.

ترجمہ [۱] ابوہریرہ رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول اللہ ﷺ وفرماییل [۲] د الله تعالی ﷻ یو کم
سل نومونه دی یعنی یو کم سل [۳] کوم سړي چې دا نومونه یاد کړي هغه به د ابتدا، خغه
بغیر د عذاب په جنت کې داخلیری، [۴] په یوه روایت کې دا هم دی چې الله تعالی ﷻ طاق
دی او طاق خوینوي، بخاري مسلم

هل اللغات: ① أَحْصَاهَا: أَيْ عَدَّهَا وَفَرَّأَهَا كَلِمَةً كَلِمَةً: د شمیر لونه مراد یو یو نوم په ترتیل سره وویل
دی یا ددې نومونو یادولو او په معانیو باندې خان پوه کول دی ② وَتَرْجَا: أَيْ قَرَّدَ: طاق یعنی چه دویم
نهی نه وی نه ورله شبیه وی او نه ورله نظیر

تسهيلات: قوله: إِنْ لَبَّيْتَ تَعَالَى تَسْعَةً وَتَسْعِينَ أَمَّا إِلَّا وَاحِدًا.. الخ:

د الله تعالی د نومونو په باره کښې د روایاتو اختلاف او د هغې جواب: په دې حدیث کښې د
۹۹ نومونو د حصر ذکر دې مگر په راتلونکي احادیثو کښې د ۹۹ نومونو ذکر هم
ملاویری علماؤ ددې تعارض لري کولو دپاره وئیلی دی چه د ۹۹ شمیر کوم په دې حدیث
کښې ذکر دې دا هغه شمیر دې دکوم دپاره چه دا خاص بشارت دې چه کوم سړي دا
یاد کړی هغه به جنت ته ځی ددې خصوصیت چه کوم نومونه دی هغه ۹۹ دی دې نه علاوه
نومونه هم دی لهذا ۹۹ کښې حصر نه دې

د الله پاک د نومونو یادولو فضيلت: په دې حدیث کښې چه دا وئیلې شوي دی چه د الله پاک یو
کم سل نومونه دی نو د دې نه حصر او تحدید نه دې مراد چه د الله پاک بس هم دا نومونه
دی ځکه چه د الله پاک ډیر نومونه دی پس په وړاندې صفحه کښې به د یو کم سلو نومونو نه
علاوه بعض نور نومونه هم ذکر کولې شی انشاء الله، بلکه دلته د نهه نوی د عدد ذکر
کولو نه مراد او مقصود دا دې چه په حدیث کښې چه د اسماء باری تعالی کوم خاصیت بیان
کړې شوي دې چه کوم سړي هغې لره یاد کړی هغه به جنت ته داخلیری، هغه د هم هغه نهه
نوی نومونو سره مخصوص دې

النجر ۱۱ المنكر ۱۱ الخالق ۱۲ الباري ۱۳ المصور ۱۴ الغفار ۱۵ القهار ۱۶ التوفيق ۱۷ الرزاق ۱۸ الفتاح ۱۹ العليم ۲۰ القابض ۲۱ الباسط ۲۲ الخافض ۲۳ الرافع ۲۴ المنعم ۲۵ المذل ۲۶ السميع ۲۷ البصير ۲۸ الحكم ۲۹ العدل ۳۰ اللطيف ۳۱ الخبير ۳۲ الحليم ۳۳ العظيم ۳۴ الغفور ۳۵ الشكور ۳۶ العلي ۳۷ الكبير ۳۸ الحفيظ ۳۹ المقيت ۴۰ الحسيب ۴۱ الجليل ۴۲ الكريم ۴۳ الرقيب ۴۴ المجيب ۴۵ الوهاب ۴۶ الحكيم ۴۷ الودود ۴۸ المجيد ۴۹ الباعث ۵۰ الشهيد ۵۱ الحق ۵۲ الوكيل ۵۳ القوي ۵۴ المتين ۵۵ الولي ۵۶ الحميد ۵۷ المحصي ۵۸ المبدي ۵۹ المعيد ۶۰ المحي ۶۱ المميت ۶۲ الحي ۶۳ القيوم ۶۴ الواحد ۶۵ الماجد ۶۶ الواحد ۶۷ الاحد ۶۸ الصمد ۶۹ القادر ۷۰ المقنن ۷۱ المقدم ۷۲ المؤخر ۷۳ الاول ۷۴ الاخر ۷۵ الظاهر ۷۶ الباطن ۷۷ الوالي ۷۸ المتعالي ۷۹ البر ۸۰ التواب ۸۱ المنتقم ۸۲ العفو ۸۳ الرؤف ۸۴ مالك الملك ۸۵ ذو الجلال والاكرام ۸۶ المقسط ۸۷ الجامع ۸۸ الغني ۸۹ المغني ۹۰ المانع ۹۱ الضار ۹۲ النافع ۹۳ النور ۹۴ الهادي ۹۵ البديع ۹۶ الباقي ۹۷ الوارث ۹۸ الرشيد ۹۹ الصبور ۱۰۰ حديث ترمذي او يهقي به دعوات كبير كه نقل كرى دي او ترمذي ويلي دي چي دا حديث غريب دي

تسهيلات:

قوله: إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا... الخ:

ددي نومونو جدا جدا خاصيات دي تولو شارحين ليكلي دي علماؤ په دي باندي جدا جدا كتابونه تصنيف كړي دي كوم چه د اسماء حسنى په نوم باندي چهاب شوى دي تفصيلات هم هلته اوگورنى زه دخپل تنگوالى دكمن د وحي تفصيل نه شم كولې بس په هرلوستونكى باندي لازم دي چه دا ياد كړى بركات او فوائد به خپل پخپله ونيوسره حاصليرى

د الله پاک يو کم سل نومونه او د هغې تفصيلي وضاحت :

(هو الله الذي لا اله الا هو) دا جمله مستانغه ده يعنى دا يوه خانله جمله او د هغه يو کم سل نومونو بيان دي كوم چه وړاندي ذکر كړي شوي دي د دي كلمي دير مراتب دي

① اول دا چه كله منافق دا كلمه لولى او د هغه زړه د دي د تصديق نه خالى وي يعنى هغه د قلبى تصديق او اعتقاد نه بغير صرف دخپل خان د مسلمان ظاهرولو دپاره دا كلمه په ژبې سره ادا كړى نو دا كلمه د هغه د دنيا دپاره خونافع جونيرې شى په داسې طريقه چه د دي د وحي نه د هغه نفس، د هغه مال او د هغه اهل وعيال د مسلمانانو د لاسونو نه محفوظ شى خو د آخرت په اعتبار سره دا كلمه هغه ته هيڅ فائده نه وركوي

④ دویم دا چه دې کلمې لره په ژبې د لوستلو سره اعتقاد قلبی هم وی خو د تغلبه محض په طور باندې، د دې درجې په صحیح کیدو کس مختلف اقوال دی، صحیح قول دا دی چه دا درجه صحیح ده

⑤ دریم دا چه دې کلمې لره د لوستلو سره اعتقاد قلبی هم وی خو داسې اعتقاد فنی وی کوم چه د الله پاک د قدرت نخبو ته کتلو سره حاصل کړې شوې وی، د اکثر علم، کرامو په نزد دا درجه هم معتبر ده

⑥ څلورم دا چه په ژبې سره د دې کلمې د ادا کولو سره اعتقاد جازم هم وی کوم چه په دلیل قطعی سره حاصل شوې وی، متفقه طور دا درجه مقبول ده

⑦ پنځم دا چه ددې کلمې ادا کونکې داسې وی چه هغه د زړه په سترگو سره د دې کلمې معنی ته گوري یعنی هغه ته کامل طور عرفان حق حاصل وی او هم دا عالی مرتبه ده، دا تفصیل خو په هغه صورت کښ دې چه کله دا کلمه په ژبې سره ادا کړې شی دویم شکل دا دې چه دا کلمه صرف په زړه کښ اوائی یعنی په ژبې سره نې ادانگي نه وی په دې صورت کښ دا تفصیل دې چه که د څه عذر مثلاً گونگی کیدو وغیره په وجه باندې دې کلمې لره په ژبې وغیره سره د ادا کولو نه قاصر وی نو دا کلمه د دنیا او آخرت دواړو دپاره نفع ده یعنی هغه به د دنیا او آخرت دواړو په اعتبار سره خلاصې موندونکې وی او که د څه عذر نه بغیر نې هم په ژبې سره نه ادا کوی نو بیا به په آخرت کښ ددې نه هېڅ فائده نه وی امام نووی رحمته الله علیه په دې باندې د اهل سنت اجماع نقل کړې ده

الله : دا د الله پاک اسم ذات دې د دې معنی ده هغه ذات چه د عبادت حقدار دې، اکثر علماء کرام فرمانی چه په اسماء باری تعالی کښ دا نوم د ټولو نه لوڼې دې، هم دغه شان ونیلې شوې دی چه عوامو له پکار دی چه هغوی دا نوم په خپلو ژبو باندې جازي ساتی او د خشیت او تعظیم په طور دې د الله پاک په دې نوم سره ذکر کوی خواصو له پکار دی چه هغوی د دې نوم په معنی کښ غور او فکر او کړی او په دې ځان پوهه کړی چه د دې نوم اطلاق صرف په هغه ذات باندې کیدې شی کوم چه د صفات الوهیت جامع دې، او خواص الخواص له پکار دی چه هغوی خپل زړه په دې کښ مستغرق اوساتی او د هغه ذات نه علاوه بل طرف ته التفات او نکړی او صرف هم د هغه نه ویرېږی ځکه چه هم هغه حق او ثابت دې د هغه نه علاوه هر یو څیز فانی او باطل دې لکه چه په بخاری کښ منقول دی چه رسول الله ﷺ او فرمانیل د شاعرانوپه کلام کښ د ټولونه صحیح کلام د شاعر لبید دا مصرع ده!

الاکل شی ما علا الله باطل (یاد ساتی: د الله پاک نه سوا هر څیز باطل دې)

خاصیت : څوک چه دا اسم ذات (الله) زر (۱۰۰۰) کرته اولولی هغه به صاحب یقین شی او

خوک چه نهې د مانځه نه پس سل کرته اولولې نو د هغه باطن به فراخه شی او صاحب کشف به شی

الرحمن : بیحده مهربانه، الرحیم : همیشه مهربانه، د دې دواړو نومونو نه د بنده نصیب دا دې، یعنی د صفات باری تعالی د خپلولو په سلسله کېن د دې اسماء تقاضه دا ده چه د الله پاک د ذات طرف ته کامل توجه پیدا شی، هم د هغه په ذات دې توکل او پوره اعتماد او کړې شی، خپل باطن دې د هغه په ذکر کېن مشغول اوساتلې شی، د غیر الله نه دې بې پروائی او کړې شی، د الله پاک په بندگانو باندې دې رحم او کړې شی، پس د مظلوم حمایت او مدد دې او کړې شی او ظالم دې په نیکه طریقه د ظلم نه بچ کړې شی، د الله پاک د عبادت او د هغه د ذکر نه غفلت کوونکی دې خبردار کړې شی، د گناهگار طرف ته دې د رحمت (یعنی یو گناهگار ته کتلو سره دې د هغه په حالت باندې افسوس او کړې شی او د الله پاک نه دې د هغه د اصلاح او فلاح او د هغه د هدایت سوال او کړې شی، دا خبره ناخوښه ده چه یو گناهگار سپک او گنډلې شی او خپل خان د هغه نه غوره او ښه او کنټرلې شی، نظر او کړې شی نه دا چه هغه ته سپک او کنټلې شی، د خپل طاقت په مقدار د خلاف شرع کارونو په استیصال کېن دې کوشش صرف کړې شی او د خپل وسعت او همت مطابق دې د محتاجو او ضرورت مندو د حاجتونو او ضرورتونو پوره کولو سعی او کړې شی

خاصیت : خوک چه د هر مانځه نه پس (الرحمن الرحیم) سل کرته اولولې الله پاک به د هغه د زړه نه غفلت، هیږه او قساوت لرې کړی او ټول مخلوق به په هغه باندې مهربانه او مشفق شی **الملک** : حقیقی بادشاهه یعنی هغه د زمکې او اسمان او ټول عالم حقیقی بادشاهه دې، دواړه جهانان هم دهغه په تصرف او قبضه کېن دی هغه د ټولو نه بې نیازه دې او ټول د هغه محتاج دی

لهذا چه کله بنده د هغه دا حیثیت او صفت او پیژندلو نو اوس په هغه باندې لازم دي چه دهغه د دربار بنده او غلام او هم د هغه د در گدا جوړ شی او د هغه د اطاعت او فرمانبرداری په ذریعه هم د هغه د در نه عزت طلب کړی، هم دغه شان په بنده باندې لازم دی چه د هغه قدرت او تصرف والا دربار سره تعلق پیدا کړی او د هغه نه علاوه د هر چا نه کلیه بې نیازی اختیار کړی، نه دې بل چاته خپل حاجت او ضرورت بیانوی او نه دې د چا نه ورپرې او نه دې ترې امید ساتی، د خپل زړه، د خپل نفس او د خپل قالب د دنیا حاکم دې جوړ شی او خپل اندامونو او طاقتونه دې په قابو کېن ساتلو سره د هغه په اطاعت و عبادت او د شریعت په فرمانبرداری کېن اولگوی چه په صحیح معنی کېن دخپل وجود د دنیا حاکم اوبللې شی

خاصیت : خوک چه دا اسم د اسم القدوس سره یعنی الملک القدوس په پانډی سره لولی نو

که هغه صاحب ملک او صاحب سلطنت وی نود هغه سلطنت به الله پاک قائم او دائم ساتی او څوک چه صاحب ملک او صاحب سلطنت نه وی نو د دې په برکت سره به د هغه خپل نفس مطیع او فرمانبردار وی او کوم سړي چه دا د عزت او جاه د حصول دپاره اولولی نو د هغه مقصود به حاصل شی او د دې باره کښ دا عمل مجرب دې

ث ه عبد الرحمن رضی الله عنه د دې خاصیت دا لیکلې دې چه څوک دا نوم (الملك) روزانه یو کم سل کرتی لولی نو صرف دا چه هغه به روښانه او طاقت ور وی بلکه حکام او سلاطین به د هغه دپاره مسخر شی او د عزت او احترام او د جاه د زیادت د حصول دپاره مجرب دې **القوس** : انتہائی پاک، امام قشیری رحمته الله فرمائی چه کوم سړی ته دا معلومه شوه چه الله پاک انتہائی پاک دې نو اوس هغه له پکار دی چه هغه د دې خبرې خواش او کړی چه الله پاک هغه لره په هر حالت کښ د ټولو عیبو او آفاتو نه لرې او د گناهونو د نجاست نه پاک کړی **خاصیت** : څوک چه دا اسم پاک روزانه د زوال په وخت لولی د هغه زړه به صفا کیږی او څوک چه نې د جمعې نه پس د (السيوم) سره یعنی (القدوس السيوم) د دوی په تکرر باندې لیکلو سره هغې لره او خوری نو د ملائکو صفات به پکښ پیدا شی، او د جنگ په وخت د دشمنانو نه د حفاظت دپاره چه دا څومره لوستلې شی او دې لولی او مسافر چه دا مسلسل لولی نو کله به هم ستومانه او عاجز نه شی او که دا درې سوه او نولس کرتی په شیرینی باندې لوستلو سره په دشمن باندې او خورلې شی نو هغه به نرم شی

السلام : بې عیب او سلامت، د دې اسم نه د بنده حصه دا ده چه هغه خپل ذات د هر بد کار او هر بد اخلاق نه بې عیب جوړ کړی قشیری رحمته الله فرمائی چه د دې اسم نه د بنده نصیب دا دې چه هغه په قلب سلیم سره د خپل مولی طرف ته رجوع او کړی بعض حضرات د دې نه د بنده نصیب دا بیانوی چه مسلمان د هغه د ژبې او د لاس نه محفوظ او سلامت وی بلکه هغه دې د مسلمانانو سره ډیر زیات د شفقت معامله کوی، چه کله هغه یو داسې مسلمان وینی کوم چه د هغه نه په عمر کښ لوی وی نو دا دې اوائی چه دا زما نه غوره دې ځکه چه هغه زما په نسبت زیات عبادت او طاعت کړې دې او په ایمان او معرفت کښ په ما باندې سبقت لری، او که یو داسې مسلمان وینی کوم چه په عمر کښ د هغه نه وړوکې وی نو هم دا دې اوائی چه دا زما نه غوره دې ځکه چه هغه زما په نسبت گناه کمې کړې دی، هم دغه شان که د یو مسلمان زور نه څه قصور اوشی او هغه معذرت او کړی نو د هغه معذرت قبلولو سره دې د هغه قصور معاف کړې شی

خاصیت : که یو سړی دا اسم مبارک په یو بیمار باندې یو سل یولس (۱۱) کرتی اولولی نو (انشاء الله) الله پاک به هغه ته صحت او شفاء ورکوی او که څوک دا مسلسل لولی نو ویره به پرې نه راځی

العزم: امن وركوكي، د دې اسم نه د بنده نصيب دا دې چه هغه د الله پاك مخلوق نه صرف: خپل شر او خپلې بدۍ نه بلكه د نورو د شر او بدۍ نه يې هم په امن او ساتي خاصيت: څوك چه دا اسم مبارك ډير لولي يا دې لره ليكلو سره خپل ځان سره ساتي - الله پاك به هغه د شيطان د شر نه يې ويري كړي او څوك به هم په هغه باندې قابو بيا نه مومي، هه دغه شان د هغه ظاهر او باطن به د الله پاك په امان كښ وي او څوك چه دې لره ډير زيرت لولي د الله پاك مخلوق به د هغه مطيع او فرمانبردار وي

العزمين: د هريو څيز په بڼه طريقه حافظ او نگهبان د دې اسم نه د عارف حصه دا ده چه د بدو عادتونو، بدو عقيدو او بدو څيزونو مثلاً حسد او كينې وغيره نه د خپل زړه نگهباني او كړي، خپل احوال صحيح اوساتي او خپل طاقت او اندامونه په هغه څيزونو كښ د مشغول ساتلو نه محفوظ اوساتي كوم چه زړه لره د الله پاك د طرف نه په غفلت كښ اچونكي وي

خاصيت: څوك چه د غسل كولو نه پس دا اسم يو سل پنځلس كړته اولولي هغه به د غيب او باطن په خبرو باندې خبر شي او څوك چه دا نوم مسلسل لولي هغه به د ټولو آفتونو نه پټ، بې مومي او د جنتيانو په جماعت كښ به شامل شي.

العزير: غالب او بې مثله چه څوك هم په هغه باندې نه شي غالب كيدي، د دې اسم نه د بنده حصه دا ده چه په خپل نفس، خپلو خواهشاتو او شيطان باندې غالب شي، په علم عمل او عرفان مكش بې مثل جوړ شي او د مخلوق وړاندې لاسونه نه خورولو سره خپل ذات ته عزت وركړي اود غير الله وړاندې د سوال لاسونه خورولو سره خپل ځان ذليله نه كړي ابو العباس مريسي وائي چه قسم په الله عزت خو ما د الله پاك د مخلوق نه په اوچت همت اختيارولو، يعنې د چا وړاندې لاس نه خورولو، كښ ليدلې دي

بعض علماء كرام فرمائي چه الله پاك خو عزيز (غالب او بې مثل)، هم هغه چا منلي دي چه چه د هغه احكام او د هغه شريعت لره عزيز، يعنې په خپل ځان باندې غالب، كړو، او د هغه په اطاعت او فرمانبرداري كښ يې مثل جوړ شو، او چا چه په هغه څيزونو كښ د اساتي خوښولو او بې پروايي عادت اختيار كړو هغه د الله پاك عزت اونه پيژندلو، يعنې هغه يې عزيز او نه منلو، د الله پاك ارشاد دي:

﴿وَلِلّٰهِ الْغَنَاءُ وَلِرَّسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ﴾

توجه: □ او خاص د الله پاك دپاره دې عزت او د هغه د رسول او د مومنانو دپاره خو منافقان خلق علم نه لري

خاصيت: څوك چه دا اسم د سحر نه پس يو څلويښت كړته لولي هغه به په دنيا او آخرت كښ د چا محتاج نه شي او د خواري نه پس به عزيز شي، د دې نه علاوه هم د دې اسم ډير

عجيب عجيب حاصبتونه مذکور دی

الجبيل : د وړانو کارونو سمونکې، او بعض علماء کرامو ونيلې دي چه د دې معنى ده بندگانو لره هغه کار طرف ته راوستونکې د کوم چه اراده کوي د دې اسم نه د بنده نصب دا دي چه فضائل او کمال حاصلولو سره دې د خپل نفس خرابيانې برابر کړي او په نفوي، پرهيزگاري او طاعت باندې هميش والې اختيارولو سره دې په خپل نفس باندې غالب شي او دغه شان د کمال درجي ته دې اورسيږي

قشيري رحمته الله عليه فرماني چه په بعض کتابونو کښ منقول دي چه الله پاک فرماني اي زما بنده د يو څيز، ته هم اراده کوي او زه هم اراده کوم (يعني د هغه څيز په باره کښ ستا خواش جدا وي او زما اراده جدا وي) او کيږي هم هغه د کوم چه زه اراده کوم لهذ که ته په هغې راضي شي د کوم چه زه اراده کوم (يعني د هغه څيز په باره کښ چه زما د طرف نه کومه فيصله راشي نو د خپل خواش خلاف هغې لره بغير د چون چرا نه اومني او په هغې باندې راضي شي) نو ته چه څه اراده کوي زه به په هغې کښ ستا دپاره کافي شم (يعني د هغې نعم ليدل به درکړم) او که چرته ته په هغې باندې راضي نه شوې کومه چه زما اراده ده نو بيا به زه په هغې کښ ستا دپاره نه کافي کيږم (يعني تاته به نعم البدل نه درکوم) او بيا به کيږي هم هغه کومه چه زما اراده وي او ته به محروم پاتې کيږي

خاصيت : څوک چه د مسبحات عشر نه پس دا اسم يوشت کرته اولولي هغه به د ظالمانو د شر نه په امن وي، څوک چه دا اسم هميشه لولي هغه به د غيبت او د مخلوق د بدگوښي نه بې ويري او په امن کښ اوسيږي او د اهل دولت او اهل سلطنت نه به وي او که څوک دا نوم په گوتمه باندې نقش کولو سره واچوي نو د خلقو په زړونو کښ به د هغه هيبت او عزت کيني **المتكبر** : استهاني لويي والا، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هر کله هغه ته د الله پاک دا لوني والې معلوم شو نو پکار ده چه هغه د خواشات نفساني طرف ته ميلان او د لذت شهواني طرف ته رغبت کولو نه تکبر يعني پرهيز او کړي ځکه چه د دې څيزونو طرف ته رغبت کول د خناورو کار دي که د هغې طرف ته رغبت کوي نو خناورو سره به شريك شي بلکه د هر هغه څيز نه تکبر کول پکار دي کوم چه باطن لره د حق نه لرې ساتي او الله پاک ته د رسيدو نه علاوه هر يو څيز لره سپک گڼل او د تواضع او تذلل طريقه اختيارول پکار دي او د خپل ذات نه د تکبر ټولو دعوو لره زائل کول پکار دي د دې دپاره چه نفس پاک وي او په هغې کښ د الله پاک محبت تنوخي او دغه شان نه د نفس اختيار باقي پاتې شي او نه د غير الله سره قرار

خاصيت : کوم سړي چه خپلې بي بي سره د مباشرت په وخت د دخول نه مخکښ دا اسم مبارک لس کرته اولولي نو انشاء الله، الله پاک به هغه ته متقی خوښي ورکوي او څوک چه د

حبل هر کز به شروع کنی دا اسم مبارک ډیر لولی نو که الله پاک او غوښتله نو هغه به حبل مراد ته رسیږی

الحاق: د مشیت او حکمت مطابق د پیدا کیدونکی خیز اندازه کونکې

خاصیت: څوک چه دا اسم مبارک مسلسل لولی الله پاک د هغه دپاره یو فرشته پیدا کوی چه هغه د هغه د طرف نه تر قیامته پورې عبادت کوی، هم دغه شان الله پاک د دې نوم په رکن سره د هغه سړی زړه او مخ روښانه او نورانی کوی

شاه عبدالرحمن رحمته الله علیه لیکلې دی چه څوک د شپې دا اسم ډیر لولی د هغه زړه او مخ به روښانه شی او په ټولو کارونو باندې به غالب وی.

الیلوی: پیدا کونکې

خاصیت: څوک چه دا اسم په هفته کنډ سل کرته لولی الله پاک به هغه لره په قبر کنډ نه پرېږدی بلکه ریاض قدس ته به نې بوخی او کوم حکیم او معالج چه دا مستقل طور لولی هغه چه څه علاج هم کوی هغه به کامیاب وی.

المصور: صورت (شکل) جوړونکې. د پورته ذکر شوې درې وارو نومونو نه د انسان برخه دا ده چه هغه کله یو خیز ته او گوری او چه کله هم د یو خیز تصور او کړی نو د الله پاک په هغه قدرتونو او عجایباتو کنډ دې غور او فکر کوی کوم چه په هغه خیز کنډ موجود دی

خاصیت: که یوه زنانه شنه وی او د اولاد د دولت نه محرومه وی نو هغې له پکار دی چه اووه وږخو پورې روژې اونیسې او روزانه دې د روژه ماتې په وخت یویشته کرته (**المصور**) په اوبو باندې دم کړی او هغه دې اوڅکی انشاء الله، الله پاک به ورته نیک اولاد ورکړی، څوک چه د یو سخت کار په وخت دا اسم اولولی نو انشاء الله هغه کار به اسان شی

الغفلو: د بندگانو گناهونو لره بخښونکې او د هغوی عیبونه پټونکې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه دا خبره ښه په ذهن کنډ یاده کړی چه گناهونو لره د الله پاک نه علاوه څوک نه بخښی، هم دغه شان هغه له پکار دی چه هغه د خلقو عیبونه پټ کړی، که د چا نه څه قصور او خطا، سرزد شی نو هغه ته دې بخښنه او کړی او په خپل خان دې ټول وختونو کنډې خصوصا د سحر په وخت کنډې استغفار لزم کړی، څوک چه د جمعې د ماڅخه نه پس سل کرته دا لولی (**یا غفار اغفر لی ذنوبی**) اې بخښنه کونکې، زما گناهونه او بڅښه:

نو الله پاک به هغه د هغه خلقو نه کړی د چا چه بخښنه شوې ده

الغلو: غالب چه د هغه د قدرت مخې ته ټول عاجز او مغلوب وی

د دې اسم مبارک نه د بنده برخه دا ده چه هغه په خپلو دشمنانو باندې غالب کیدو سره هغوی خاسته عاجز او مغلوب جوړ کړی او لوڼې دشمن نفس او شیطان دې

خاصیت: څوک چه دا اسم ډیر لولی الله پاک به د هغه د زړه نه د دنیا محبت ختم کړی او د

هغه خاتمه به په خير سره کيږي او الله پاک به د هغه په زړه کښ شوق او محبت پيدا کړي، او څوک چه دا نوم د خپل څه مهم دپاره سل کرته اولولي نو د هغه مهم به اسان شي او څوک چه د دې په لوستلو باندې هميشه والي اختيار کړي د هغه د زړه نه به د دنيا محبت ختم شي او که څوک د فرض او سنت مونځونو تر مينځه دا اسم سل کرته د مقهورۍ په نيت اولولي نو لوني نه لوني دشمن به مقهور او مغلوب شي

اوهاب: بغير د بدلې نه ډير څه ورکونکې، ددې اسم نه د بنده برخه دا ده چه د الله پاک په لږه کښ خپل نفس او مال بغير د څه غرض او بغير د څه عوض او لالچ نه خرڅ کړي **خاصيت:** په چا باندې چه د فقر او لوږې تکليف او مصيبت وي نو هغه له پکار دي چه هغه د دې اسم پاک په لوستلو باندې هميشه والي اختيار کړي الله پاک به هغه ته د مصيبت نه داسې نجات ورکړي چه هغه به حيران پاتې شي، او څوک چه دې لره ليکلو سره خپل ځان سره اوساتي د هغې به هم دغه شان اثر بيا مومي، او څوک چه د چاشت نه پس د سجده يو آيت کړ، او اولولي او بيا په سجده کښ سر کيځودلو سره اووه کرته دا اسم پاک اولولي نو هغه به د مخلوق نه بې پرواه او بې نيازه شي، که څوک خپل يو حاجت پوره کوي نو هغه دې د نيمې شېبې د خپل کور يا مسجد په انگړ کښ درې کرته سجده اوکړي او بيا دې لاس اوچتولو سره دا اسم سل کرته اولولي انشاء الله د هغه حاجت به ضرور پوره کيږي.

مولانا شاه عبدالعزيز رحمته الله عليه فرماني چه د رزق د فراخي دپاره دې د چاشت په وخت څلور رکعته مونځ اوکړي شي د مانځه نه د فراغت نه پس دې سجده ته تلو سره يو سل څلور کرته **(ياوهاب)** اولوستلې شي او که دومره وخت نه وي نو بيا دې پنځوس کرته اولوستلې شي انشاء الله په رزق کښ به نې وسعت او فراخي راشي

الرزاق: زرق پيدا کونکې او مخلوقات ته رزق رسونکې زرق هغه خيز ته وائي چه د هغې نه فائده اوچته کړې شي، بيا د دې دوه قسمونه وي ظاهري او باطني. ظاهري هغه دې چه په هغې سره بدن ته فائده رسيږي مثلا د خوراک ځکاک خيزونه او اسباب يعنې کپړه وغيره او باطني هغه دې چه په هغې سره نفس او زړه ته فائده رسيږي لکه علوم او معارف وغيره

د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه په دې خبره باندې کامل يقين او اعتقاد اوساتي چه د الله پاک نه علاوه بل هيڅ څوک د رزق ورکولو قابل نشته، لهذا هغه دې د رزق اميد صرف د الله پاک نه ساتي او خپل ټول کارونه دې هغه ته سپاري هم دغه شان دې په خپل لاس او خپل بدن سره خلقو ته بدني او روحاني رزق رسوي، يعنې څوک چه محتاج او ضرورت مند وي په هغوی دې خپل مال خرڅ کوي، کوم چه کم علم او گمراه وي هغوی ته دې تعليم ورکوي او هغوی ته دې هدايت کوي او د هر مسلمان دپاره دې د خير دعا کوي

وغيره وغيره

د يو عارف نه تپوس او کړې شو چه ستاسو د خوراک خُکاک انتظام څنگه کېږي؟ نو هغه جواب ورکړو چه کله نه ماته د خپل خالق عرفان پيژندگلو، حاصل شوي دې ما کله هم د خپل رزق فکر نه دې کړې هم دغه شان د يو عارف نه تپوس او کړې شو چه قوت خوراک څه دې؟ هغوی اوونیل د (الحی الذی لا يموت) د هغه پاک ذات يعني د الله چه داسې ژوندې دې چه مرگ پرې نه راځي، ذکر

خاصيت: څوک چه د صبا راختلو نه پس او د سحر د مانځه نه مخکې د خپل کور په څلورو واړو گوټونو کې د اسم پاک لس لس کرته اولولې په داسې طريقه چه د خپل بڼې طرف نه لوستل شروع کړي او ځله د قبلي د طرف نه زه اړوي نو د هغه په کور کې به غم او غريبي نه راځي

الفتح: حکم کونکې او بعضو ونيلي دي د رزق او رحمت دروازې پرانستونکې. د دې اسم نه د بنده نصيب دا دې چه هغه د خلقو تر مينځه صلح او صفائی او د انصاف دپاره د فيصلې کولو سعی او کوشش کوي او د مظلومانو مدد کوي او هم دغه شان د خلقو د دنياوې او اخروي حاجتونو د پوره کولو اراده اوکړي

قشيري رحمته الله فرماني څوک چه په دې باندې پوهه شو چه الله پاک د رزق او رحمت دروازې پرانستونکې، اسباب برابر وکړي او ټولو څيزونو لره صحيح کونکې دې نو اوس به هغه د الله پاک نه علاوه د بل چا سره خپل زړه نه لگوي

خاصيت: څوک چه د سحر دمانځه نه پس په خپله سينه باندې دواړه لاسونه کيخودلو سره اوبيا کرته دا اسم اولولې نو د هغه د زړه خيري به ختم شي او هغه ته به د زړه او باطن ډير پکوالي حاصل شي

العليم: د ظاهر او باطن پيژندلو والا چا څه بڼه ونيلي دي چه د چا دا علم راغلو چه الله پاک ته زما حال ښه معلوم دې نو اوس د هغه دپاره ضروري ده چه که الله پاک هغه لره په څه مصيبت کېږي اخته کړي نو هغه به په هغې باندې صبر کوي، هغه ته چه کومه پوهه ورکړي په هغې به شکر اوباسي او د هغه نه د خپلو گناهونو د بخښنې او معافۍ غوښتونکې وي په بعض کتابونو کې منقول دي چه الله پاک (بندگانو ته) فرماني که تاسو ته دا علم نه وي چه په هر حال کېږي تاسو باندې زما نظر وي او زه تاسو وينم نو بيا ستاسو په ايمان کېږي کمې دي. او که تاسو ته دا معلومه وي چه زه تاسو ته هر وخت گورم نو بيا تاسو ولې په خپلو کتونکو کېږي ماد ټولو نه سپک گنړي؟ يعنې د نورو نه خو تاسو ويرېږئ او شرم کوئ چه چرته هغه ستاسو څه بدې او ستاسو يو جرم او نه ويني، د څه بدې او جرم په وخت نه زما نه ويرېږي او نه شرمېږي او حال دا چه ستاسو په يو يو حرکت باندې زما نظر وي چه د

معنی مطلب دا وی چه (نموده بالله) زما په مقابلہ کنی تاسو د دنیا والو ته زیات اهمیت ورکوی

خاصیت: څوک چه دا اسم ډیر زیات لولی الله پاک هغه ته خپل معرفت ډیر زیات ورکوی او څوک چه د مانځه نه پس (عالم الغیب) سل کرتہ لولی، الله پاک به هغه نه صاحب کشف جوړ کړی، او که څوک غواړی چه هغه ته د یو پټ څیز علم حاصل شی نو هغه لره پکار دی چه هغه د ماسخوتن د مانځه نه پس په مسجد کنی سل کرتہ د دې ذکر کولو سره اوده شی انشاء الله په هغه باندې به د هغه څیز حقیقت رابنکاره شی

القابض: د بندگانو روزی یا زړه لره تنگونکې او د هغوی روح قبض کونکې خاصیت: که یوسړې دا اسم پاک څلویښتو ورځو پورې روزانه د ډوډی وغیره په څلورو نړانو باندې لیکلو سره او خوری نوانشاء الله هغه به د لوږې او قبر د عذاب نه په امن وی

الباسط: د بندگانو په روزی کښ وسعت او فراخی پیدا کونکې یا د هغوی زړونه فراخه کونکې

په دې دواړو نومونو (القابض والباسط) کښې د بنده برخه دا ده چه نه خو د یو بلاء او مصیبت په وخت ناامیده شی او نه د هغه د ورکړې په وخت بې فکری اختیار کړی او تنگیا دې د هغه د عدل نتیجه او گټری او په هغې دې صبر او کړی او فراخی او وسعت دې د هغه د فضل ثمره او گټری او په هغې دې شکر گزار شی

قشیری رحمه فرمائی چه دا دواړه کیفیت (یعنی د زړه تنگیدل او فراخه کیدل) د عارفینو په زړه باندې راځی چه کله د الله پاک ویره غالب کیږی نو د هغوی زړونه تنگیږی او کله چه د رحمت امید غالب کیږی نو د هغوی زړه فراخه کیږی پس د جنید بغدادی رحمه په پاره کښ منقول دی چه هغوی او فرمائیل ویره زړه زما تنگوی، امید زما زړه فراخه کړی، حق ما راجمع کړی (یعنی د الله پاک په یاد سره زما خاطر جمع وی) او مخلوق ما منتشر کوی (یعنی د مخلوق په صحبت سره زما زړه بې توجه شی) او د بنده د شان تقاضه دا ده چه د تنگیا او پریشانی په حالت کښ د بې قراری نه پرهیز او کړی او د وسعت او فراخی په وخت دې د بې خایه خوشحالی او بې ادبی نه ځان اوساتی چه د دې څیزونو نه لوڼې لوڼې خلق ویرېږی

خاصیت: څوک چه د سحر په وخت لاس اوچتولو سره دا اسم پاک لس کرتہ اولولی او بیا خپل لاسونه په مخ راکاږی نو هغه ته به کله هم دا ضرورت نه راځی چه هغه چاته د خپل ضرورت د پوره کولو دپاره درخواست اوکړی

القافی: کافرو لره ذلیل او خوار کولو سره یا هغوی لره د خپل دربار نه لرې ساتلو سره بست کونکې

خاصیت: څوک چه درې روزې اونیسی او په څلورمه ورځ په یو مجلس کښ دا اسم پاک ویاړه کړنه اولولې نو هغه به په دشمنانو باندې فتح بیا مومی
الرافع: د مومنانو مدد کولو سره یا هغوی ته د خپل دربار قرب ورکولو سره اوچتون کې. د دې دواړو نومونو (الرافع والرافع) نه د بنده برخه دا ده چه هغه په خپل یو حالت باندې هم اعتماد اونکړی او نه د خپلو علومو او اعمالو نه په څه څیز باندې اعتماد اوکړی او هغه څیز دې پست او مغلوب کړی د کوم چه الله پاک د پست کولو حکم کړې دې. مثلاً نفس او خواهش او هغه څیز دې اوچت کړی د کوم د اوچتولو چه الله پاک حکم کړې دې لکه زړه او روح

منقول دی چه یو سړې خلقو په هوا کښ په الوتلو باندې اولیدو نو د هغه نه تپوس اوشو چه ته دې مرتبې ته څنگه اورسیدی؟ هغه اوونیل چه ما خپله هوی (یعنی نفسانی خواهش شاته گزار کړو نو الله پاک د فضاء هوا زما دپاره مسخر کړه

خاصیت: څوک چه دا اسم پاک د نیمې شپې په وخت یا د غرمې په وخت سل کړته اولولې نو الله پاک به هغه لږه په مخلوق کښ غوره. مالداره او بې نیازه کړی.

المعز: عزت ورکونکې، څوک چه دا اسم پاک د گل په شپه یا د جمعې په شپه کښ یو څلویښت کړته اولولې د مخلوق په نظر کښ به د هغه عزت او شوکت پیدا کیږی او د الله پاک نه علاوه به د چا په خوف او ویره کښ هم نه اخته کیږی.

المعلل: ذلت ورکونکې، د دې دواړو نومونو (المعز والمعلل) نه د بنده نصیب دا دې چه هغه خلقو لږه عزیز اوساتی څوک چه الله پاک د علم او معرفت د وجې نه عزیز ساتلې دی او هغه خلق دې ذلیل او خوار اوگنړی کوم چه الله پاک د کفر او ضلالت په سبب ذلیل او خوار کړې دی

خاصیت: که څوک د چا ظالم او حاسد نه ویرېږی نو هغه له پکار دی چه هغه دا اسم پاک پنځه ویاړه کړته اولولې د هغې نه پس سجده اوکړی او د الله پاک په دربار کښ داسې عرض اوکړی. ای الله! د فلانی ظالم او حاسد د شر نه ماته امان راکړه، الله پاک به ورته امان ورکړی

السمیع: اوریدونکې، البصیر، لیدونکې، د دې نومونو نه د بنده برخه دا ده چه هغه د خلاف شرع څیزونو د ونیلو، اوریدلو او کتلو نه پرهیز اوکړی او الله پاک په خپلو اقوالو او افعالو باندې حاضر او ناظر اوگنړی

امام غزالي رحمه الله فرمائی چا چه د غیر الله نه هغه څیز پټ کړو کوم چه هغه د الله پاک نه نه پټوی هغه گویا د الله پاک نظر حقیر اوگنړو، لهذا کوم سړی چه سره د علمه څه گناه اوکړه چه الله پاک هغه ته گوري نو هغه دیر لونی جرات اوکړو او څه لونی جرات نهې اوکړو، او چا چه په دې گمان باندې څه گناه اوکړه چه هغه ته الله پاک نه گوري نو بیا هغه لونی کفر

او کړو او ډیر لونی کفر نهې او کړو په دې وجه په طور د تعلیق بالمحال ونیلې شی چه که
ن سو د خپل رب څه جرم او کړی نو داسې ځانی کښ او کړی چرته چه هغه تاسو نه وینی
مطلب دا دې چه داسې کوم ځانې دې کوم چه د الله پاک د نظر نه پټ وی، او چه هر کله
داسې یو ځانې ممکن نه دې چرته چه نهې الله پاک په گناه کولو باندې نه وینی نو بیا گناه مه کوه

خاصیت : څوک چه دا اسم پاک (المهم) د زیارت په ورځ باندې د چاشت د مانځه نه پس
سل کرته یا د یو قول مطابق روزانه د چاشت د مانځه نه پس سل کرته لولی او د لوستلو په
درمیان کښې څه کلام نه کوی نو د هغې نه پس چه کومه دعا کوی هغه به قبلېږی او که یو
سړي د سحر د سنت او فرض ترمینځه اسم پاک (البصیر) د کامل او صحیح اعتقاد سره
سل کرته اولولی نو انشاء الله د الله پاک د مهرباني په نظر سره به مختص وی

الحکم : داسې حکم کونکې چه څوک نهې حکم نه شی رد کولې، د دې اسم نه د بنده برخه دا
ده چه هر کله هغه معلومه کړه چه الله پاک داسې حاکم دې چه د هغه حکم او فیصله څوک
روستو کولې نه شی نو اوس هغه له پکار دی چه د هغه هر حکم اومنی او د هغه د مشیت
او قضاء تابعدار شی، لهدا کوم بنده چه د هغه په مشیت او قضاء او قدر باندې قصدا
راضی نه وی نو الله پاک به په هغه باندې خپل مشیت او خپله فیصله په زبردستی جاری
کوی او څوک چه په رضا او رغبت سره او د زړه په خوشحالی سره هغه اومنی نو الله پاک به
په خپل رحمت او کرم سره هغه ته ورکړه کوی او هغه به د خوشحالی او اطمینان ژوند
تیروی او هغه به د غیر الله مخې ته د خپل فریاد او پولو محتاج نه وی

خاصیت : څوک چه دا اسم پاک د جمعي په شپه باندې او د یو قول مطابق د نیمې شپې
دومره اوانی چه بیهوشه شی نو الله پاک به د هغه باطن معدن اسرار جوړ کړی

العقل : انصاف کونکې، د دې علم نه پس چه الله پاک انصاف کونکې دې بنده له پکار دی
چه د هغه په احکاماتو او فیصلو باندې خپل ځان کښ ویره او تنگی پیدا نه کړی بلکه دا
یقین دې اوساتی چه هغه چه زما په باره کښې کومه فیصله فرمائیلې ده هغه عین انصاف
دې لهدا په هغه باندې د توکل او اعتماد په ذریعه دې راحت او اطمینان پیدا کړی او څه
چه الله پاک هغه ته ورکړی د هغې دې هغه ځانې کښ د خرچ کولو نه نه روستو کیږی چرته
چه خرچ کول د شریعت او عقل په ترډ مناسب دی، او د هغه د عدل نه دې اویرېږی، د هغه
د فضل او کرم دې امیدوار وی او په ټولو کارونو کښ دې د افراط او تفریط نه پرهیز کولو
سره درمبانی لاره اختیار کړی

خاصیت : څوک چه دا نوم د جمعي په شپه باندې د دودۍ په شلو نمر و باندې لیکلو سره
اوڅوری الله پاک به ټول مخلوق د هغه دپاره مسخر کړی
اللطیف : په خپلو بندگانو باندې نرمی کونکې او باریک بین چه د هغه دپاره لرې او نژدې

بر شادی ددی نه د سده برخه دا ده چه هغه په امور دین او دنیا کښ غور او فکر ، نړی
و به برمی سره خلق حق لاری نه راوبلی

خاصیت : جاته چه اسباب معیشت نه ملاوړی او په فقر او فاقه کښ اخته وی یا نه
غربت کس څوک غمخوار نه وی ، یا بیمار وی او څوک نه خیال ساتونکې نه وی یا د هغه
نور وی چه رشته وغیره وریسې نه راځی نو هغه له پکار دی چه اول ښه طریقی سره ورس
اوکړی او دوه رکعته مونځ کولو سره دا اسم پاک د خپل مقصد په نیت سره سل کینه
اونونی انشاء الله ، الله پاک به نه مشکل اسان کړی ، هم دغه شان د جینکو د نصیب
بیدارونو ، د مرضونو نه د صحت موندلو او د اهم کارونو د تکمیل دپاره دې اسم لره سل
کرته نوستلو بندې همیش والې اختیارول پکار دی ، د دې اسم متعلق د پیران اخوانیه
عمل دا دې چه د هر دینی او دنیوی مهم دپاره په څه خالی خانې کښ دا اسم د دعا د
شرضونو سره شپاړس زره او درې سوه یو څلوېښت (۱۶۳۴۱) کرته اولولستلې شی نو
نشانه مراد به ورته حاصل شی

الغیو : د زړه د خبرو او د ټولو څیزونو خبر ساتونکې ، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه
کنه د هغه دا علم راغلو چه الله پاک زما په رازونو باندې خبردار دې ، او زما د زړه د خبرو
نه هم خبردار دې نو اوس د هغه دپاره لازم دی چه هغه هم دې لره یاد کړی او د هغه د یاد
وړاندې د هغه نه ما سوا هیر کړی ، د ضلالت د لارو نه دې پرهیز اوکړی ، په خپل ذات
بندې دې د رب کریم ترک او د تقوی اختیار لازم کړی ، د باطن په اصلاح کښ دې مشغول
وی دهغې نه دې غفلت نه کوی اود دین او دنیا دبهرترین اوبڼه خبرو خبر ساتونکې دې وی
خاصیت : څوک چه د نفس اماره د لاسه گرفتار وی هغه دې دا اسم پاک ډیر زیات لولی ، که
الله پاک اوغوښتله نو هغه ته به خلاصې ملاؤ شی

الطیم : بردبار چه مومن ته په عذاب ورکولو کښ تندی نه کوی بلکه هغه ته مهلت ورکوی
چه توبه کولو سره کامیاب شی ، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د بد اخلاقه خلقو
په تکلیف بندې تحمل اوکړی ، کوم خلق چه نه د لاس د لاندې دی هغوی ته په سزا ورکولو
کښ تامل اوکړی او د غیض او غضب او غصې نه لرې وی او د حلم هغه د کمال مرتبې ته د
رسیدو کوشش اوکړی چه که څوک هغه سره بدی کوی نو هغه دې ورسره نیکی اوکړی
خاصیت : که څوک دا اسم په کاغذ باندې لیکلو سره وینځی او د هغې اوبه اونې یا فصل ته
واچوی نو د نقصان نه به محفوظ وی په هغې کښ به برکت وی او د هغې نه به پوره پوره
ثمره ملاوړی

الطیم : په ذات او صفات کښ د فهم او شعور د رسیدو د حد نه هم زیات لوڼې ، یعنی د
خپل ذات او صفات په اعتبار سره د هغه لوڼې والې او عظمت دومره دې چه د انسان عقل

او فهم او شعور د هغه د عظمت او لوڼې والی ادراک نه شی کولې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د عظمت الهی وړاندې کونین هم سپک او گټری، د دنیا دپاره دې چاته خپل سر نه بنسکته کوی، خپل نفس دې حقیر او گټری او الله پاک چه د کومو څیزونو د کولو حکم کړې دې هغه دې اختیار کړی، اود کومو څیزونو نه د بچ کیدو چه نه حکم کړې دې هغې نه دې اجتناب کولو سره نور څیزونه کوم چه الله پاک ته محبوب دی په هغې کښ مشغول اوسیدو سره خپل نفس ذلیل کړی چه د الله پاک رضا او خوشحالی ورته حاصله شی **خاصیت**: څوک چه د دې اسم پاک په لوستلو باندې مداومت او همیشه والې اختیاروی هغه به د الله پاک د مخلوق په نظر کښ عزیز او مکرم وی

الفقر: ډیر بخښنه کونکې، د دې اسم نه د بنده نصیب دا دې چه هغه د ورځې شپې په اکثر وختونو کښ خاص کر د سحر په وخت استغفار په خپل ځان باندې لازم اونیسی او هغه سړی ته بخښنه او معافی او کړی کوم چه هغه ته تکلیف او ایذا رسوی **خاصیت**: په چا چه څه بیماری وی مثلاً تبه او د سر درد وغیره یا پرې څه غم او خفگان غالب وی نو هغه له پکار دی چه هغه دا اسم پاک په کاغذ اولیکي اود هغې نقش دې په ډوډۍ باندې جذب کولو سره هغه اوخوری، الله پاک به هغه ته شفاء او نجات ورکړی. او که څوک دا ډیر زیات لولی نو د هغه د زړه تیاره به ختمه شی

په یو حدیث کښ منقول دی چه څوک سجده کوی او په سجده کښ «یا رب اغفر لی» ای زما ربه ماته بخښنه اوکړه، درې کرته اوائی الله پاک به د هغه وړاندې روستو گناهونه معاف کړی. کوم سړی ته چه د درد سر تکلیف وی یا په بل څه غم او تکلیف کښ اخته وی هغه له پکار دی چه د یا غفور مقطعات درې کرته لیکلو سره اوخوری انشاء الله شفاء به ورته ملاؤ شی

الشکور: قدردان، لږ عمل باندې زیات ثواب ورکونکې، منقول دی چه یو سړی «چه مړ شوې وو، په خوب کښ اولیدې شو نو د هغه نه تپوس اوکړې شو چه الله پاک در سره څنگه معامله اوکړه؟ هغه سړی اووئیل چه الله پاک ما سره حساب اوکړو نو زما د نیکو تله بنسکته شوه، او د گناهونو تله غالب شوه، چه ناخاپه د نیکو په تله کښ یوه تهیلۍ راپریوتله چه په هغې سره هغه چاپېرې اوچت شو، چه کله ما تپوس اوکړو چه دا څه دی نو ماته اوئیلې شو چه دا یو موټې برابر خاوره ده کومه چه تا د یو مسلمان رور په قبر باندې اچولې وه، د دې نه معلومه شوه چه د الله پاک فضل او کرم په څومره معمولی عمل باندې هم بنده ته بې استثناء ثواب او رحمت ورکوی

د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه د الله پاک شکر ادا کوی په داسې طریقچه چه ټول نعمتونه هم د هغه ورکړه گټرلو سره خپل هر اندام هم په هغه کار کښ مشغول اوساتی د کوم دپاره

چه آند پاك هغه پيدا كړې دې، د خلقو سره دې د حسن سلوك معامله كوی او د هغې شكر دې ادا كوی ځكه چه په حديث كې راغلی دی

(لايشكر الله من لا يشكر الناس) هغه څوك د الله پاك شكر نه شی ادا كولې چه د خلقو شكر نه اوباسی

خاصيت: د چا چه معيشت تنگ وی يا د هغه د سترگو او زړه په نور كېن كمې پيدا شوی وی نو هغه دې دا اسم پاك يو څلويښت كړته په اوبو باندې لوستلو سره په سترگو باندې راکاږي انشاء الله مالداري به ورته حاصله شی او شفاء به بيا مومی

الطی: عالی شان، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د الله پاك په ظاهري او باطني طعاتو او عباداتو سره خپل نفس ذليل كړی او خپله ټوله تواناني د علم او عمل په حصول كېن خرج كړی تردې چه هغه اتهاني كمالات او مراتب عالی ته اورسيږي په حديث شريف كېن منقول دی چه الله پاك اعلی امور خوښوی (ځكه چه په دې وجه بنده اعلی مراتب او اوچتو درجاتو ته رسيږي، او ادنی امور نه خوښوی، هم په دې وجه د علی رضی الله عنه دا مقوله ده چه اوچت همت د ايمان نه پيدا كيږي

خاصيت: څوك چه په دې اسم پاك باندې مداومت كوی يا دې لره ليكلو سره خپل خان سره ساتی نو كه هغه كمتر او بې قدره وی نو عالی شان به شی كه په فقر او غريبي كېن اخته وی نو مالداري به ورته حاصل شی او كه د سفر په مشكلاتو كېن اخته وی نو خپل محبوب وطن ته به نې واپس كيدل نصيب شی

التجر: لوڼې او داسې لوڼې چه د هغه په لوڼې والي كېن څوك د هغه برابر نشته، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د الله پاك لوڼې والي هميشه ياد اوساتی تردې چه د هغه نه د ماسو لوڼې والي بالكل هير كړی، د علم او عمل د حصول په ذريعه خپل نفس لره د كامل جوړولو كوشش او كړی چه د هغه د كمال او د هغه د فيض نه نور مستفيد شی په تواضع او انكساري اختيارولو كېن دې مبالغه او كړی او خدمت مولی دې په خپل خان باندې لازم كولو سره د بې توجه كيدو او بې ادبي: نه احتراز او كړی

خاصيت: د دې اسم پاك ډير زيات لوستونكې اوچتې مرتبې والا او عالی قدر وی او كه حكام او مشران د دې اسم پاك په لوستلو باندې مداومت كوی نو په خلقو باندې به د هغه ويره او دبده غالب شی او د هغه ټول كارونه به په ښكلي طريقې سره پوره كيږي

الطیفة: عالم لره د آفتونو او نقصاناتو نه محفوظ ساتونكې، د دې اسم پاك نه د بنده برخه دا ده چه هغه خپل اندامونه د گناهونو نه او باطن د اغيار د كتلو نه محفوظ اوساتی، په خپلو ټولو كارونو كېن د الله پاك د فيصلو او د هغه په مشيت باندې اكتفاء او كړی او د هغه په قضاء او قدر باندې راضی شی

د یو بزرگ قول دې چه الله پاک چه د کوم انسان اندامونه محفوظ اوساتل د هغه زړه نې محفوظ اوساتلو او د چا چه نې زړه محفوظ اوساتلو د هغه رازونه نې محفوظ اوساتل خاصیت ، که څوک دا اسم پاک اولیکی او په نسی مت نې اوتړی نو هغه به د ډوبیدو ، سرزیدو ، جادو او نظرد وغیره نه محفوظ وی

الملیت ، د بدن او روح دپاره طاقت (خوراک، پیدا کونکي او هغوی ته قوت ورکونکي د ددې اسم نه د بنده حصه دا ده چه هر کله هغه ته دا معلومه شوه چه هم الله طاقت پیدا کونکي او طاقت ورکونکي دې نو اوس هغه له پکار دی چه هغه د هغه د ذکر یعنی د الله پاک د یاد ، وړاندې د خپل قوت ذکر یعنی د خپل خوراک ذکر، هیر کړی ځکه چه حقیقی ذکر خو د هغه ذکر او د هغه یاد دې لکه چه د سیدنا سهیل رضی اللہ عنہ نه منقول دی چه کله د هغوی نه د قوت په باره کښ تپوس اوکړې شو نو هغه اوفرمائیل چه د (حی الذی لاموت) د ژوندی ذات چه مرگ پرې نه راځی ذکر دې. هم دغه شان بنده له پکار دی چه هغه خوراک او طاقت د خپل مولی نه علاوه د بل چا نه او نه غواړی د الله پاک ارشاد دې

(وَأَن مِّن شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ)

توجه داسې یو خیز هم نشته مگر مونږ سره د هغې خزائنی دی او مونږ نازلوو دې لره په اندازه معلومه

هم دغه شان بنده له پکار دی چه هغه خپل هر متعلق ته قوت ورکړی چه د هغې هغه مستحق دې چه نورو ته فائده رسول او گمراهانو ته هدایت کول او په اوږو باندې خوراک کول د هغه طره جوړه شی.

قشیری رحمته اللہ علیہ فرمائی قوت د مختلف نوع وی یو خو هم دا ظاهری غذا او خوراک چه په هغې باندې د انسان د ژوند بنیاد گنرلې شی، خو بعض بندگان خو داسې دی چه الله پاک د عباداتو توفیق لره د هغوی د نفس غذا، د مکاشفاتو صادریدلو لره د هغوی د زړه قوت او مداومت مشاهدات لره د هغوی د روح غذا جوړه کړی، پس الله پاک چه کله خپل یو نیک بنده په خپل طاعت او عبادت کښ مشغول ساتی او داسې چه هغه بنده خپل خواهشات نفس نه بالکل قطع نظر کولو سره پوره په توجه او صدق او اخلاص سره صرف د خپل مولی طرف ته متوجه اوسیری نو الله پاک د هغه دپاره یو داسې څوک مقرر کړی کوم چه د هغه خبر اخلی او خدمت نې کړی او د هغه په ذریعه د هغه د ژوند ضروریات پخپله پوره کیري. خو چه کله یو بنده د خپل خواهشات نفس د تکمیل طرف ته متوجه کیري نو الله پاک د هغه د خواهش تکمیل لره هم هغه باندې پریردی او د هغه نه د خپل عنایت او مدد سوري اوچت کړی.

خاصیت ، که څوک چا لره غریب اووینی یا خپله په غربت کښ اخته شی، یا یو ماشوم په د

خېلې نه خوښ نه نه قلاړېږي يا ډير ژاړي نو په خالي پياله وغيره باندې دي وړاندې
اسم پاك ليكلو سره دم كړي او بيا په هغه پياله كښ اوبه اچولو سره دي اوڅكې - هغه چه
ضرورت وي په هغه دي اوڅكې، هم دغه شان كه يو روژه دار ته د هلاكت وړ وي په هغه
دي دا اسم پاك په يو گل باندې لوستلو سره بوني كړي انشاء الله تعالى به دي سره وړنه
تقويت حاصل شي او د روژې نيولو به قابل شي

الحبيب: به هر حال كښ كفایت كونكې يا د قیامت په ورځ حساب اخستونكي. د دې سره
نه د بنده برخه دا ده چه هغه د محتاجانو دپاره كافي كيدونكې او د هغوی حاجتونه
پوره كونكې وي او د خپل نفس محاسبه كوي

قشیری ~~په~~ چه په دې موقع باندې كومه خبره كړې ده د هغې مفهوم دا دي چه د سړي
دپاره د الله پاك د كافي كيدو مطلب دا دي چه هغه د هغوی په هر حال او هر كړ كړ
مددگار وي او د هغه هر كار پوره كوي لهذا چه هر كله بنده دا معلومه كړه چه نه دي ته
دپاره كافي او زما هر مراد او هر كار لره پوره كونكې دي نو اوس هغه له پكړ دي چه ورس
هغه په هيڅ دنياوي اسره باندې اعتماد اونكړي بلكه هغه ته د خپل مقصد په حصول كښ
د هيڅ دنياوي اسرې نه فائده اونه رسيږي سره د دې چه د هغه په هغه اسره باندې اعتماد
هم پاتې شوې وي نو د هغه نه دي خفه او پريشانه كيږي نه بلكه دا يقين دي ستې چه نه
پاك چه زما په تقدير كښ څه فيصله كړي ده په هر صورت به هم هغه كيږي. كه په قسمت
كښ حصول مقصد ليكلې شوې وي نو هغه به ضرور حاصلېږي اگر كه هغه دنياوي اسره
هر څومره نااميده كونكې ولې نه وي او كه په قسمت كښ نې د مقصد حصول نه دي
ليكلې نو هغه به نه حاصلېږي اگر كه هغه دنياوي اسره هر څومره زور ولې او نه لگوي
بيا دا چه كوم سړي د الله پاك د طرف نه راپېښيدونكي څيز باندې كوم چه اگر كه د هغه
مطلوب نه دي اکتفاء او كړي نو الله پاك به هغه سړي په هغه څيز باندې راضي او مطمئن
كړي كوم چه هغه د هغه سړي دپاره فرمائيلې وي، پس د دې اثر به دا وي چه داسې بنده
دي خپل صفت (يعنی په رضا باندې راضي كيدلو) په وجه باندې د خپل مطلوب عدم
حصول د هغه د حصول په مقابل كښ او فقر لره د مالداري په مقابل كښ په رض او رعبت
اختيار او قبول كړي او د مشاهدې په سبب او د مولی په تصرف سره د حصول مقصد د
اسباب او ذرائع په نه ملاويدو به نې زړه مطمئن شي

خاصيت: څوك چه د يو غل يا حاسد يا گاونډي او يا د دشمن د شر نه ويرېږي يا به نظر
لگيدو نه پريشانه وي نو هغه دي يوي هفتې پورې سحر او ماينام اويَا كړته (حسبي الله
الحبيب) كافي كيدونكې الله پاك زما دپاره كافي دي، اولولي، الله پاك به هغه لره د هغه
څيزونو د شر او پريشانې نه محفوظ اوساتي

المجلیل: اوچنې مرتبې والا، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د صفات کمال په ذریعه
حیل نفس لره د ولی کړی او اوچنې مرتبې والا جوړ شی

خاصیت: که یو سړي دا اسم پاک په مشک او زعفرانو سره لیکلو باندې خپل خان سره
وستی یا نې اوخوری نو ټول خلق به د هغه تعظیم او توقیر شروع کړی

الغیر: ډیر سخی او جود کونکې، ډیره ورکړه کونکې چه د هغه ورکړه نه چرته بد بڼی او
نه د هغه خزانې خالی کیږی، د دې اسم نه د بنده حصه دا ده چه هغه د الله پاک مخلوق نه
بغیر د وعدې نه مال او زر ورکړی او د هغوی هر قسم مدد کوی. هم دغه شان د بدو

کړونو او بدو اخلاقو نه پرهیز اوکړی

خاصیت: څوک چه خپلې بسترې ته رسیدو سره دا اسم پاک دومره اولولی چه په لوستلو
لوستلو اوډه شی نو د هغه دپاره به ملائک دعا کوی او وانی به (اَکرمک الله) الله پاک دې
تاته عزت درکړی، او ته دې مکرم او معزز شی، ونیلې شی چه سیدن علی علیه السلام به دا اسم

ډیر زیات لوستلو هم په دې وجه هغوی ته (کرم الله وجهه) ونیلې کیدل

الوقیب: د هر یو څیز نگهبانی کونکې، او بعض حضرات وانی چه د بندگنو احوال او
فعل پیژندلو والا دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه هر وخت په هر حال کښ په الله پاک
باندې نظر ساتی او د هغه نه علاوه د بل چا نه سوال نه کوی چه د ما سوا الله طرف ته د هغه
تشفات ښکاره شی او الله پاک چه هغه په کومه نگهبانی او خیال ساتلو باندې مقرر کړي
دې د هغې په خیال ساتلو او نگهبانی کښ د ذرې برابر کوتاهی هم اونکړی

په حدیث کښ راغلې دی چه تاسو ټول راعی یعنی نگهبان یئ او تاسو ټولو نه به د خپل
رعیت په باره کښ محاسبه کولې شی یعنی د چا په نگهبانی او خیال ساتلو باندې چه
تاسو متعین کړې شوې یئ د هغوی د خبر اخستلو حال به تاسو نه تپوسلې شی چه تاسو
خپل فرض خورمه ادا کړو؟

قشیری رحمه الله فرمائی د دې ډلې یعنی د اولیاء الله د جماعت په نزد د مراقبې حقیقت دا
دې چه په بنده باندې د زړه سره د الله پاک یاد غالب وی او یقین نې وی چه الله پاک زما په
حال باندې خبردار دې لهذا هغه دې په هر حال کښ الله پاک طرف ته رجوع کوی او هر وخت
دې د هغه د عذاب نه ویرېږی، پس صاحب مراقبه د الله پاک د حیا او د هغه د هیبت د
وچې نه خلاف شرع خبرې د هغه سړی نه زیاتې پرېږدي کوم چه د الله پاک د ویرې نه گناه
پرېږدی، او څوک چه د خپل زړه رعایت کوی (یعنی د ضمیر په صحیح تقاضه باندې عمل
کوی) نو د هغه هیڅ وخت د الله پاک د یاد او د هغه د طاعت نه خالی نه ځی ځکه چه هغه ته
ښه معلومه ده چه الله پاک به زما نه د یوې یوې لمحې او یو یو عمل حساب اخلی که هغه
وروکی عمل وی یا لونی عمل وی

بس د يو ولي په بره کښ منقول دی چه د هغوی د وفات نه پس چا په خوب کس ، بسینو
 سو د هغوی نه نې تپوس اوکړو چه الله پاک تاسو سره څه معامله اوکړه؟ هغوی اوسن چه
 الله پاک زه اوبخیلم او په ما باندې نې خپل احسان اوکړو خو پوره حساب نې واخلئلو
 تردې چه ما سره نې په هغه يو عمل باندې هم حساب اوکړو چه يوه ورځ زما روژه وه چه کله
 د روژه مټی وخت شو نو ما د خپل يو دوست د دکان نه د غنم يوه دانه اوچته کړه او بې مې
 هغه ماته کړه ، دې سره زما خیال راغلو چه د غنم دا دانه زما په ملکیت کښ نه ده ، د دې
 خپل راتلو سره ما هغه دانه د هغې خانې کښې اوغورخوله ، پس اوس چه کله زما حساب
 واخستلې شو نو د هغه دانې د ماتولو په قدر نیکی زما د نیکو نه واخستلې شوه
 د غور کولو خبره ده چه چاته دا خبره معلومه شی چه هغه به يوه ورځ د الله پاک په دربار
 کښ د دومره وړو وړو خبرو حساب هم ورکوی نو آیا هغه به دا برداشت کړی چه خپل
 قیمتی عمر په باطلو څیزونو کښ ضائع کړی او خپل وخت غفلتونو او کوتاهیانو ته
 اوسپاری؟

په حدیث کښ دی چه تاسو د خپلو اعمالو خپله ، محاسبه کوئ د دې نه مخکښ چه تاسو
 نه ستاسو د اعمالو حساب واخستلې شی
خاصیت : څوک چه خپلې بې بې ، خپل اولاد او خپل مال باندې دا اسم پاک اووه کرته لوستلو
 سره د هغوی څلورو وارو طرفونو ته دم کړی هغه به د ټولو دشمنانو او د ټولو آفتونو نه بې
 ویرې شی

المعجب : د عاجزانو دعا قبلونکي او رابلونکو ته جواب ورکونکي ، د دې اسم نه د بنده
 برخه دا ده چه هغه په اوامر او نواهی کښ د الله پاک فرمانبرداری اوکړی او د حاجتمندو
 حاجتونه پوره کړی

خاصیت : څوک چه دا اسم پاک ډیر زیات لولی او بیا دعا کوی نو د هغه دعا به زر قبلېږي او
 که دا لیکلو سره خپل خان سره کیږدی نو د الله پاک په امان کښ به وی
الواسع : وسیع علم والا او خپل نعمت هر چاته ورکونکي ، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه
 په خپل علم او سخاوت کښ او معارف او اخلاقو کښې د وسعت پیدا کولو کوشش اوکړی
 ټولو سره په روڼی تندي باندې ملا شوی او د دنیاوی مقاصدو په حصول کښ دې نه فکر
 مند کیږی

خاصیت : څوک چه دا اسم پاک ډیر زیات لولی او په هغې باندې همیش والې اختیاروی الله
 پاک به هغه ته د قناعت او برکت دولت ورکړی

الحکیم : حکمت والا ، علم والا ، د دې نه د بنده حصه دا ده چه هغه په کتاب الله کښ ذکر
 شوې اوصاف حمیده خپل کړی او هغې سره د کمال تعلق پیدا کولو کوشش اوکړی او خپل

نول کارونہ برابر کری ہم دغہ شان ہفہ لہ پکار دی چہ ہفہ د سفاہت کم عقل توب نہ برہیز اوکری او ہیخ کار بغیر د باعث حقانی او بغیر د ربانی داعیہ نہ اونکری چہ د ہفہ ذات د اسم حکیم سورې ثابت شی

د ذوالنون مصری رحمۃ اللہ علیہ پہ بارہ کتب منقول دی چہ ہفوی او فرمانیل چہ کلہ ما واوریدل چہ د مغرب پہ علاقہ کتب یو سرې د خپل علم او حکمت پہ وجہ ډیر مشہور او معروف دی و زہ د ہفوی د ملاقات دپارہ ہفوی تہ لازم، تر خلویستو ورخو پورې د ہفہ پہ دروازہ باندې پروت اوم او ہفوی زما طرف تہ قطعاً خہ توجہ او التفات نہ فرمانیلو، د دې صورت حال نہ چہ کلہ زہ تنگ شوم نو یوہ ورخ ما د ہفوی نہ تپوس اوکړو چہ جناب عالی د خلویستو ورخو نہ زہ دلته پروت یم خو نہ خوتاسو زما طرف تہ توجہ کوئ او نہ ما سرہ کلام کوئ، تاسو ماته خہ نصیحت اوکړئ او خہ خبرې راتہ بیان کړئ چہ زہ ہفہ یاد اوستہ، ہفوی اوونیل چہ تہ بہ پرې عمل کوئ یا نہ؟ ما اوونیل او کہ اللہ پاک توفیق راکړو نو ضرور بہ پرې عمل کوم، بیا ہفہ د حکمت او نصیحت نہ دا ډکہ خبرہ ماته اوکړہ چہ دنیا سرہ محبت مہ کوہ، فقر لره غنیمت اوگنہ، مصیبت نعمت اوگنہ، منع یعنی د یو خیز نہ ملاویدل عطاء (ورکړہ) اوگنہ، غیر اللہ سرہ محبت مہ اختیاروہ او مہ د ہفوی پہ صحبت کتب خپل خان مشغول ساتہ، خواری عزت اوگنہ، مرگ حقیقی حیات اوگنہ، طاعت او عبادت د خپل عزت او احترام ذریعہ اوگنہ او توکل خپل معاش اوگنہ

خاصیت: کہ چاتہ پہ خپل خہ کار کتب پریشانی وی او ہفہ نہ پوره کیري نو ہفہ لہ پکار دی چہ ہفہ پہ دې اسم پاک باندې مداومت او ہمیش والې اختیار کری انشاء اللہ د ہفہ کار بہ پوره کیري

اودھ: فرمانبردار بندگانو لره دوست ساتونکې یا د اولیاء اللہ پہ زړونو کتب محبوب. د دې اسم نہ د بنده برخہ دا دہ چہ ہفہ د اللہ پاک د مخلوق دپارہ ہم ہفہ خیز خویش کری کوم چہ د خان دپارہ خوینوی او پہ ہفوی باندې د خپل وس مناسب احسان کوئ، د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دا ارشاد دې چہ پہ تاسو کتب خوک تر ہفہ وختہ پورې د مومن بللو مستحق نہ دې ترخو پورې چہ ہفہ د خپل ورور دپارہ ہم ہفہ خیز خویش نہ کری کوم چہ ہفہ د خپل خان دپارہ خوینوی

بندگانو سرہ د اللہ پاک دوستی دا دہ چہ ہفہ پہ بندگانو باندې خپل رحمت نازلوی، د ہفوی تعریف کوئ، ہفوی تہ خبر او ښیگرہ رسوی، او د بندگانو اللہ پاک لره د دوست گنرلو مطلب دا دې چہ ہفوی د اللہ پاک تعظیم کوئ او پہ خپلو زړونو کتب د ہفہ ہیبت او لونې والې ساتی پہ حدیث کتب منقول دی چہ اللہ پاک فرمانی چہ زما پہ دوستانو کتب لونې دوست ہفہ دې کوم چہ د غیر عطاء دپارہ زما عبادت کوئ، یعنی ہفہ د ورکړې او

سخني په اميد باندې نه بلکه صرف زما د رضا او خوشحالي د خاطره زما عبادت کونې خاصيت : که د ښځې او خاوند تر مينځه خفگان پيدا شي او تعلقات استهائي خراب شي نو دا اسم پاک دې د خوراک په يو څيز باندې زر کرته اولولې او پمدواړو کښ دې په هغه چ اوخولې شي د چا د طرف نه چه خفگان پيدا شوې وي انشاء الله د دواړو تر مينځه به د اتفاق او الفت فضا بحال شي

المجيد : لوني، عزتمند، د دې نوم نه د بنده نصيب هم هغه دې کوم چه د اسم مبارک **(العظيم)** په باره کښ ذکر کړې شوې دې.

خاصيت : د چا چه په خپو پولې وي، يا پرې برکې مرض يا جذام لگيدلې وي نو هغه له پکې دې چه هغه په ايام بيض کښ روژي اونيسي او د افطار په وخت دا اسم پاک ډير اولولې او په اوبو باندې دم کولو سره دې اوڅکي که الله پاک او غوښتله نو يقينا شفاء به بيا مومي او چاته چه په خپلو همزولو او هم جنس کښ د عزت او احترام په نظر سره نه کتلې کيږي نو هغه دې هر سحر دا اسم پاک يو کم سل کرته اولولې او په خپل ځان دې دم کړې هغه ته به عزت او احترام حاصل شي.

الباعث : مرو لره د قبرونو نه پاسونکې، او ژوندې کونکې، او د غافلانو زړه د غفلت نه بيدارونکې د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه جاهل نفسونو ته تعليم ورکولو سره او نصيحت کولو باندې د دنيا د بې رغبتۍ احساس ورکړي او د آخرت د نعمتونو سره نې رغبت پيدا کړي او د جهالت او د غفلت د خوب نه نې بيدار کړي او د هغوی مړه زړونه راژوندی کړي پس هغه دې د خپل نفس نه د دې ابتداء او کړي د هغې نه پس دې بل طرف ته متوجه شي

خاصيت : که څوک دا غواړي چه د هغه زړه ته حقيقي ژوند ملاؤ شي نو هغه دې د اوده کيدو په وخت په حبله سينه باندې لاس کيځودلو سره دا اسم پاک يو سل يو کرت لولي الله پاک به د هغه د زړه مړ والې ختم کړي او هغه ته به ژوند ورکولو سره هغه د انوار مسکن جوړ کړي

الفهييد : گواه، په ظاهر او باطن باندې خبردار، قشيري عليه السلام فرماني چه اهل معرفت، د الله پاک نه د هغه د ذات نه علاوه د بل يوم محبوب خواهش نه کوي بلکه حقيقت خو دا دې چه هغوی صرف د هغه په ذات باندې مطمئن او هم د هغه نه خوشحاله وي ځکه چه صرف الله پاک د هغوی په ټولو احوالو باندې نظر ساتي او هم هغه د هغوی په ټولو کارونو او افعالو باندې خبردار دې

پس الله پاک فرماني **(اولم رکف بربك انه ان كل شئ شهيد)** آيا ستا رب ستا دپاره کافی نه دې چه هغه په هر څيز باندې خبردار دې

دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د دې خبرې خيال اوسانی چه د هغه رب هغه لره په هيڅ داسې ځانې کښې اونه وينی کوم چه د هغه د رب د طرف نه ممنوع دې يعنی د بدی ځنې او هغه په هيڅ داسې ځانې کښې غير موجود اونه وينی چرته چه نې د هغه د موجود کيدو حکم کړې دې (يعنی د خير ځانې) او د دې يقين په بنا باندې چه الله پاک ته زما حال رب نه هم ښه معلوم دې او زما حالت ته ښه گوري، د غير الله مخکښ خپل حاجتونه پيش کولو او د غير الله طرف ته د اميد په نظر د رغبت او ميلان ساتلو نه ځان او ساتی، هم دغه شان په بنده باندې د دې اسم يو تقاضه دا هم ده چه هغه هميشه صرف د رشتيا گواه جوړ شي او صرف د رشتيا رعايت اوکړی.

خاصيت: که د يو سرې خوښې نافرمان وي يا د هغه لور غير صالح وي نو هغه له پکار دی چه هغه دې روزانه د سحر په وخت خپل لاس د هغه په تندي باندې ږدی او د هغه مخ دې د بدن طرف ته اوچتولو سره **(يا شهيد)** يويشت کرته لولی، الله پاک به هغه لره صالح او فرمانبردار جوړ کړی.

الحق: په شهنشاهي سره قائم او د خدايي لائق د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه کله هغه معلومه کړه چه هم د الله ذات حق دې نو اوس دې د هغه په مقابله کښ د مخلوق يادول او د مخلوق طلب هير کړی، هم دغه شان د دې اسم تقاضه دا هم ده چه بنده په خپلو ټولو اقوالو، افعالو او احوالو کښ حق خبره او حق څيز په خپل ځان باندې لازم کړی.

خاصيت: که د چا يو څيز وړک شو نو د يو کاغذ په څلورو واړو گوټونو دې دا اسم پاک اوليکي او د کاغذ په مينځ کښ دې د هغه څيز نوم اوليکي او بيا دې د نيمې شپې دا کاغذ په تلي باندې کيږدی او د اسمان طرف ته نظر کولو سره دې د دې اسم پاک برکت او د هغې د وسيلې په ذريعه د هغه څيز د حصول دعا اوکړی انشاء الله يا خوبه ورته هغه څيز هم هغه شان ملاؤ شي يا به ورته د هغې څه حصه ملاؤ شي او که يو قيدي د نيمې شپې سرتور سر دا اسم پاک يو سل اته کرته اولولی نو الله پاک به ورته خلاصی ورنصيب کړی.

الوحي: کارساز، د الله پاک ارشاد دې **(وکفی بالله وکيلا)** يعنی الله پاک کارساز کافی دې، او **(وعلی الله فتوکلوا ان کنتم مؤمنين)** که تاسو مومنان ئې نو خپل ځان په الله پاک باندې اوسپاری، **(ومن يتوکل علی الله فهو حسبه)** څوک چه په الله پاک باندې ځان اوسپاری نو الله پاک د هغه دپاره کافی کيږی، او **(وتوکل علی الہی الذی لا يموت)** او په هغه الله پاک باندې ځان اوسپاره چه ژوندې دې او مرگ پرې نه راځی، او **(وتوکل علی العزيز الرحيم)** او په غالب او رحم کونکي الله پاک باندې ځان اوسپاره د دې اسم نه د بنده نصيب دا دې چه هغه د کمزورو خلقو مددگار او معاون جوړ شي او د

هغوی کړوبه کوی د هغوی په ضرورتونو پوره کولو کښ داسې سعی او کوشش وکړي چه
گوب د هغوی وکیل دي

خاصیت: که د بجلي د غورځیدو ویره وي، د اوبو او د اور نه د نقصان خطره وي او د دې
اسم پاك ورد او کړې شي نو انشاء الله امن به ورته ملا شي او که څوک دا اسم پاك د څه
ویرې او خطرې په خانې اولولي نو هغه به ویرې او بې خطرې شي

القوى المتین: طاقت والا او په ټولو کارونو کښ برابر، د دې نه د بنده برخه دا ده چه هغه په
خواهشات نفسانی باندې غالب او قوي وي، د دین په معامله کښ ډیر تکړه وي او د
شرعی احکاماتو په نفاذ او د هغې خورولو کښ د سستی نه کار وانخلي

خاصیت: که د چا دشمن قوي وي او هغه نه په دفاع کښ عاجز او کمزورې وي نو هغه دې
لېشن اوږه واغړي او د هغې نه دې یو دپاسه زر گولي جوړې کړي بیا دې یوه یوه گولي
اوجتوی او «یا قوی» دې لولي او دا گولي دې د دفع دشمن په نیت چرگ ته اچوی الله پاك
به د هغه دشمن مقهور او مغلوب کړي، او که دا اسم پاك د جمعې په شپه باندې زیات
اولوستلې شي نو د نسیان مرض به ترې لاړ شي، که یو ماشوم د پیو نه پرې کړې شوې وي
او هغه ماشوم صبر نه شي کولې نو دا اسم پاك دې لیکلو سره په هغه ماشوم باندې
اوڅکلې شي هغه به صبر شي، هم دغه شان که د یوې زنانه په پیو کښ کمې وي نو دا اسم
پاك دې لیکلو سره په هغې باندې اوڅکلې شي د هغې په پیو کښ به زیادت پیدا شي، او
که څوک د ملک یا حکومت په څه منصب یا د کار موندلو خواش لری نو هغه دې د اتوار
په ورځ په اول وخت کښ د خپل مقصد په نیت سره دا اسم «المتین» درې سوه شپيته کرته
اولولي انشاء الله هغه ته به منصب حاصل شي

اولی: مددگار او مومنانو لره دوست لرونکې، د دې نه د بنده نصیب دا دې چه د
مسلمانانو سره جوړ او دوستی اوساتي، د دین په تائید او حمایت کښ دې کوشش او کړي
او د الله پاك د مخلوق په حاجتونو پورا کولو کښ دې کوشش او کړي
قشیری: فرمانی چه د الله پاك د دوستۍ د علاماتو نه دا ده چه الله پاك کوم بنده دوست
ساتي هغه ته همیشه د خیر او نیکی توفیق ورکوي تردې چه که هغه بنده د بشریت د
تقاضې د وجې نه د څه بدې اراده هم اوکړي نو الله پاك نه د هغې د ارتکاب نه بچ کوي او
که هغه ناگهانه په هغه بدې کښ اخته هم شي نو هغه په هغې کښ اخته نه پرېږدي بلکه زر
نې په توبې او انابت سره د هغه بدې نه راوباسي پس هم په دې وجه وئیلې شوې دی

﴿اذا حب الله عبد المريرة ذنب﴾ الله پاك چه کله څوک دوست کړي نو هغه ته گناه نقصان
نه شي رسولي

او که په طاعت او عبادت کښ د کوتاهی او کمی طرف ته د هغه میلان وي نو الله پاك هغه

ہے بہ طاعت او عبادت کنیں د مشغول کیدو توفیق ورکوی او ہم دا خبرہ د بندہ د سعادت علامت جو پریری حال دا چہ د هغی عکس د بندہ د شقاوت او بد بختی علامت دے ہم دغه شان د الله پاک د دوستی یو علامت او د هغی یو اثر دا هم وی چہ الله پاک د خپلو اولیا، په زړونو کنیں د داسی بندہ محبت ور دتنه کړی چہ د هغی په وجه باندې اولیا، الله هغه بندہ سره په کمال تعلق او کمال مهربانی سره ملاوړی

خاصیت: څوک چہ دا اسم پاک ډیر زیات لولی هغه به د مخلوق د زړه په خبرو باندې خیر پری، او که د یو سری بنځه یا وینځه داسی سیرت او عادت لری کوم چہ د هغه دپاره د تکلیف او ضرر باعث وی نو هغه له پکار دی چہ کله د هغه بنځې یا وینځې مخې ته راتلل غواړی نو دا اسم پاک دې ډیر لولی الله پاک به هغی لره د صلاحیت او دوستی په لاره باندې اولگوی

العقید: د خپل ذات او صفاتو تعریف کونکې، یا تعریف کړې شوي، د دې اسم نه د بندہ نصیب دا دې چہ همیشه دې د حق تعریف کونکې وي، په صفات کمالیه سره دې خپل ذات ډولی کړی، یا دې د خپل اعمال حسنه یا اخلاق حمیده په وجه باندې د الله پاک او د هغه د مخلوق دواړو په نظر کنیں داسی ثابت شی چہ د هغه تعریف او کړې شی

خاصیت: څوک چہ دا اسم پاک ډیر زیات لولی د هغه افعال به غوره شی او که په چا باندې فحش خبرې او بد کلامی غالب وی چہ د هغی نه د خپل ځان په محفوظ کولو باندې قادر نه وی نو هغه له پکار دی چہ دا اسم پاک دې په یوه پیاله باندې اولیکي یا د بعض حضراتو د قول مطابق دې دا اسم پاک په هغه پیاله باندې نوی کرته اولیکي او همیشه دې د هغه پیالې نه اوبه څکي انشاء الله د فحش خبرو او بد کلامی نه به محفوظ شی

العصی: د هغه علم د هر یو څیز احاطه کړې ده، او د هغه په نزد د تول مخلوق تعداد ظاهر دې، د دې اسم نه د بندہ برخه دا ده چہ هغه که د حرکت په حالت کنیں وی او که د سکون په حالت کنیں وی یعنې په هیڅ وخت کنیں دې هم په غفلت کنیں اخته نه شی او د هغه یوه یوه ساه دې د الله پاک د یاد سره بهر راشی، ځکه چہ په حدیث کنیں راغلې دی چہ اهل جنت به هغه وخت باندې افسوس او ارمان کوی کوم چہ نې بغیر د الله پاک د یاد نه تیر کړې وی

دغه شان د دې خبرې دې کوشش کوی چہ په خپلو اعمالو او باطنی احوالو باندې خبر وی، او د دې اسم تقاضه دا ده چہ الله پاک هغه ته کوم نعمتونه ورکړې دی هغه دې شماری چہ د هغی شکر ادا کولو سره د الله پاک مخکن خپل ځان عاجز او محتاج او گټری او خپل گناهونه شمار کړی، د هغی د وجې نه دې شرمندہ، شرمسار او معذرت کونکې شی او هغه ورځو او لمحاتو لره یادولو سره دې ارمان او افسوس او کړی کوم چہ ترې د الله پاک د طاعت او د هغه د یاد نه خالی تلې وی

خاصیت: څوک چہ د جمعې په شپه باندې دا اسم پاک یو دپاسه زر کرته اولولی نوانه الله پاک به

هغه لره د عذاب قبر او عذاب قیامت نه محفوظ او ساتی

المعید، اول کړت پیدا کونکې، دوباره پیدا کونکې، د دې نومونو نه د سده برخه دا ده چه هغه په هره معامله او هر څیز کښ د الله پاک طرف ته اول کړت هه او دوباره هه رجوع او کړی، په نیکی پیدا کولو کښ سعی او کوشش او کړی او کوم نیک عمل چه ترې د کولو نه پاتې شوې وی یا چه په کوم عمل کښ څه کمې یا کوتاهی شوې وی د هغې اعمه دې او کړی یعنی هغه دې دوباره او کړی

خاصیت : د چا د ښځې چه حمل وی او د اسقاط حمل ویره نې وی یا په پیدائش کښ غیر معمولی تاخیر راځي نو خاوند له پکار دی چه د سحر په وخت دې دا اسم پاک **(المعید)** نوی کړته اولولی او د شهادت گوته دې د هغې د خیتې نه څلورو واړو طرفونو ته راګډی انشاء الله د حمل د ساقط کیدو ویره به نې نه وی او د ولادت نه به ورته په اطمینان او بغیر د څه ضرر نه زر فراغت حاصل شی. او څوک چه په دې اسم پاک باندې مداومت کوی یعنی د دې په لوستلو باندې همیش والې اختیاری وی نو د هغه د ژبې نه به هم هغه لفظ راوځي کوم چه صحیح او د ثواب باعث وی

که د چا څوک خپلوان وغیره غائب شوې وی او د هغه د راتلو یا د خیریت د طلب خواش مند وی نو هغه وخت چه کله د هغه د کور خلق اوډه وی دا اسم پاک دې د کور په څلورو واړو ګوتونو باندې اویا کړته اولولی او د هغې نه پس دې اوانی یا معید : فلانی سړې ماته راواپس کړې یا نې راته خیریت معلوم کړې اووه ورځې به هم تیرې نه وی چه یا خوبه هغه غائب راواپس شی یا به د هغه خیریت معلوم شی او که د چا یو څیز ورک شی نو هغه دې دا اسم **(المعید)** ډیر لولی، انشاء الله هغه ته به خپل څیز ملاؤ شی

(المحی المعیت) ژوندې کونکې او مړ کونکې، یعنی الله پاک د نور ایمان په ذریعه زړونه ژوندی کوی او په بدن کښ ژوند پیدا کوی، هم دغه شان هم بدن ته مرګ ورکوی او زړونو لره د غفلت اوناپوهۍ په وجه مړه کوی

د دې دواړو نومونو نه د بنده برخه دا ده چه هغه په علم سره نفع رسولو باندې د الله پاک مخلوق ته، او د معرفت الهی شمع بلولو سره زړونو ته د ژوند او تازمې دولت ورکړی او نفسانی خواهاشات، شیطانی خطرات او وسوسې قتل کړی، هم دغه شان نه د حیات غوښتنه او کړی او نه د مرګ خواش بلکه د قضاء او قدر الهی تابعدار جوړ شی او دا دعا کومه چه د رسول الله ﷺ نه منقول ده دا دې لولی **(اللهم احييني ما كانت الحياة غير الي وتوفيني اذا كانت الوفاة غير الي واجعل الحيرة زيادة في كل خير، واجعل الموت راحة من كل شر)** **ترجمه** ای الله ! ماته ژوند راکړه ترڅو پورې چه ژوند زما دپاره غوره وی، او ماته مرګ

رکړه چه کله مرگ زما دپاره غوره وي او زما ژوند د هر خيراو نيکي: د زيادت سبب او مرگ لره د هرې بدۍ نه د آرام سبب جوړ کړه

خاصيت: څوک چه په څه درد، غم او تکليف کښ او د يو اندام د ضائع کيدو په ويره کښ اخته وي نو هغه دې دا اسم پاک (الهي) اووه کرته اولولي الله پاک به هغه ته د ويرې نه خلاصې ورکړي هم دغه شان د اووه اندامونو (اووه اندامونه ظاهري يعنې دوه لاسونه، دوه خپې، شا، سينه او سر او اووه اندامونه باطني يعنې دماغ، زړه، اينه، پيپړا، تورې، او معده، د بيمارۍ لرې کولو دپاره تر اووه ورځو پورې دې دا اسم پاک اولوستلې شي او روزانه دې لوستلو سره دم کړې شي، او څوک چه د دې اسم پاک په لوستلو باندې هميش والې اختيار کړي نو د هغه زړه ته به ژوند او بدن ته به قوت حاصلېږي څوک چه په خپل نفس باندې قادر نه وي چه د اتباع شريعت په معامله کښ د هغه نفس په هغه باندې غالب وي يعنې هغه لره د اتباع شريعت نه منع کوي نو هغه له پکار دي چه د اووه کيدو په وخت په سينه باندې لاس کيخوډدلو سره ((الميت)) دومره زيات اولولي چه په لوستلو لوستلو اووه شي نو الله پاک به د هغه نفس مطيع او فرمانبردار کړي؟

الهي: د ازل نه ابد پورې ژوندې، د دې اسم نه د بنده نصيب دا دې چه د الله پاک د ياد په ذريعه دې ژوندې وي او خپل ځان دې د هغه په لاره کښ قربان کړي يعنې دانته پاک په لاره کښ شهيد کيدو سره ابدی حیات حاصل کړي.

خاصيت: که يو سړې بيمار وي نو دا اسم پاک دې ډير لولي يا بل سړې دې په دې بيمار باندې او د بعض حضراتو د قول مطابق دې سترگه وړاندې کولو سره دا ډير لولي نو الله پاک به ورته صحت ورکړي او څوک چه روزانه اوبا کرته دا لولي نو د هغه عمر به فراخه شي او د هغه په روحاني طاقت کښ به اضافه وي

القيوم: خپله هم قائم او د مخلوقاتو قائم ساتونکې او د هغوی خبر اخستونکې، د دې اسم نه د بنده حصه دا ده چه هغه د ما سوا الله نه بالکل بې پرواه شي

قشيري رحمه فرماني: څوک چه په دې باندې پوهه شو چه الله پاک قيوم دې نو هغه د تدبير او د اشتغال د تکليف او فکر نه خلاصې بيا موندلو او د آرام او تفويض سره نې ژوند تير کړو لهذا اوس به هغه نه خو بخل کوي او نه به د دنيا څه قيمتي څيز ته څه اهميت ورکوي. **خاصيت:** څوک چه د سحر په وخت دا اسم ډير لولي نو د خلقو په زړونو کښ به د هغه تصرف ظاهر شي يعنې ټول خلق به هغه سره دوستي او محبت کوي، او که څوک دا اسم ډير زيات لولي نو د هغه ټول کارونه به د هغه د زړه د خوښې مطابق پوره کيږي

الواحد: غني چه په هيچ يو څيز کښ د چا محتاج نه دي، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه د ضروري کمالات عاليه په حصول کښ سعی او کوشش اوکړي چه د الله پاک د فضل د

وحي به د ما سوي الله نه مستغنى او بې پرواه شى

خاصيت: كه يو سړې د خوراك كولو په وخت د هرې نمرې سره دا اسم پاك لولى سو هغه خوراك به د هغه په خيټه كېن نور شى او كه څوك په خلوت كېن دا اسم ډير زيات لولى نو مالدار به شى

العاقد: عزت مند، د دې نه د بنده برخه هم هغه ده كومه چه د دې نه د مخكېن سوه په سلسله كېن ذكر كړې شوه

خاصيت: څوك چه دا اسم په خلوت كېن دومره اولولى چه بې هوشه شى نو د هغه په زړه باندې به انوار الهى ظاهر شى، او كه څوك ددې ذكر ډير زيات كوى نو د الله پاك د مخلوق په نظر كېن به عزت مند شى

الواحد - الاحد: په ذات او صفات كېن يواځې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه په عبادت او بندگي كېن اخلاص پيدا كړى يعنى د يو الله پاك عبادت او كړى څنگه چه د هغه رب په خدايي كېن يواځې دې، او په داسې فضائلو سره خپل خان ډولى كړى چه د هغه څوك هم جنس د هغه په مثال نه وى.

خاصيت: كه د چا زړه د خلوت نه ويريږي نو هغه دې دا اسم پاك يو دپاسه زر كړته اولولى انشاء الله د هغه د زړه نه به ويره ختمه شى او د الله پاك په دربار كېن به مقرب شى او كه د چا د خوي د پيدا كيدو ارمان وى نو هغه دې دا اسم اوليكى او خان سره دې كيږدى الله پاك به ورته خونې وركړى.

الصمد: بې نيازه، هغه د چا محتاج نه دې او ټول د هغه محتاج دى، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه په خپل هر حاجت كېن الله پاك ته رجوع او كړى، د خپل رزق نه دې بې فكره شى. د هغه په ذات دې توكل او كړى، د دنيا د ټولو حرامو څيزونو نه دې خان بچ كړى. د دنياوې زينت څيزونو ته دې رغبت نه كوى، د دنيا د حلال څيزونو دې هم هوس نه ساتى. د الله پاك د مخلوق نه دې خان بې پرواه ساتى او د الله پاك د مخلوق د حاجتونو پوره كولو دې پوره سعى او كوشش كوى

خاصيت: څوك چه د سحر په وخت يا د نيمې شپې سجده او كړى او دا اسم مبارك يو سل پنځلس كړته اولولى الله پاك به نې صادق الحال والقول كړى او د يو ظالم په لاس به هم نه راځى، او څوك چه دا اسم ډير زيات لولى هغه به اوږې نه وى او كه د اودس په حالت كېن نې اولولى نو د الله پاك د مخلوق نه به بې پرواه شى

القادر، المقتدر: قدرت والا او قدرت ظاهر ونيكې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه خپل نفس لره د خواهشاتو او لذاتو نه په منع كولو باندې قادر شى.

خاصيت: كه يو سړې په اودس كېن د اودس هر اندام لره د وينځلو په وخت اسم پاك القادر

لولی نو هغه به د یو ظالم په لاس نه گرفتارېږي او هیڅ دشمن په پرې فتحیاب نه شی، او که څه گران کار ورته راپېښ شی نو یو څلویښت کرته دې دا اسم پاک اولوستلې شی که الله پاک او غوښتلې نو په ښکليې طریقې سره به نې کار پوره شی

که یو سړي اسم پاک (المقتدر) په پابندۍ سره لولی نو غفلت به نې په بیدارۍ کښ بدل شی او څوک چه اوده کیدو نه پس د پاسیدو په وخت دا اسم پاک شل کرته لولی نو د هغه ټول کارونه به د الله پاک طرف ته راجع شی.

المقدم والمؤخر، دوستانو ته د خپل عزت مند دربار قرب ورکولو سره وړاندې کونکې، او دشمنان د خپل لطف او کرم نه جدا کولو سره روستو کونکې، ددې دواړو پاکو نومونه نه دبنده نصیب دا دې چه هغه په ښکو کښ پیش قدمی اختیارولو سره خپل خان وړاندې کړی، یعنی د نورو په مقابله کښ خپل خان افضل کړی او هغه خلق راوړاندې کړی کوم چه د الله پاک په عزت مند دربار کښ مقریین دی یعنی هغوی عزیز اولری او نفس، شیاطین او هغه خلق کوم چه د الله پاک د دربار نه رتلې شوې دی شاته گزار کړی، هم دغه شان خپل ټول کارونه د ضابطې او قاعدې مطابق پوره کړی، مثلاً اول هغه کار او عمل او کړی کوم چه د ټولو نه زیات ضروری دې او کوم چه الله پاک د ټولو نه زیات مقدم کړې وی او د ټولو نه روستو هغه عمل اختیار کړی کوم چه د ټولو نه کم ضروری وی

خاصیت: که یو سړي د جنگ په میدان کښ اسم پاک (المقدم) اولولی یا هغې لره لیکلو سره خپل خان سره کیږدی نو هغه ته به هیڅ قسم تکلیف نه رسیږي او څوک چه دا اسم پاک ډیر لولی نو د هغه نفس به د طاعت الهی دپاره فرمانبردار او مطیع شی

څوک چه اسم پاک (المؤخر) سل کرته اولولی د هغه زړه ته به د غیر الله سره قرار نه ملاوېږي، او څوک چه روزانه دا اسم پاک سل کرته اولولی نو د هغه ټول کارونه به پوره کیږي او څوک چه دا یو څلویښت کرته لولی نو د هغه نفس به مطیع او فرمانبردار شی

الاول - الاخر، د ټولو نه اول او د ټولو نه روستو، د دې نه د بنده برخه دا ده چه د الله پاک په عباداتو او د هغه د احکاماتو په پوره کولو کښ تندۍ او کړی، او د الله پاک دپاره خپل نفس قریان کړی چه حیات ابدی ورته حاصل شی

خاصیت: که د چا نارینه اولاد نه کیږي نو هغه دې دا اسم پاک (الاول) څلویښت ورځو پورې روزانه څلویښت کرته لولی د هغه مراد به پوره کیږي بعض حضرات فرماني چه خوښ، مالدارۍ یا ورته د بل څه څیز حاجت او تمنا وی نو د څلویښتو جمعو په شپو کښ دې هره شپه یو کرت دا اسم پاک اولولی انشاء الله د هغه ټول حاجتونه به پوره کیږي

الظاهر - الباطن: د خپل مصنوعاتو او مخلوقاتو په اعتبار سره کوم چه د هغه په کمال صفات باندې دلیل دې ښکاره او د خپل حقیقت په اعتبار سره د وهم او خیال نه پټه

خاصیت: خوک چه د اشراق د مانخنه پس اسم پاک الظاهر پنځه سوه کړته اولولۍ به د هغه سترگې روښانه او منور کړی، که د طوفان او باران وغیره ویره وی نو دا اسم به دې زیات نه زیات لولۍ امن او عافیت به ورته حاصل شی، که دا اسم د کور په دیوونو اولیکلې شی نو هغه دیوالونه به محفوظ او سلامت وی

خوک چه روزانه (یا باطن) درې دیرش کړته لولۍ الله پاک به د هغه نه صاحب اسرار الهی جوړ کړی، او که خوک په دې باندې مداومت اختیار کړي نو په هغه باندې چه د چا هم نظر پریوځي د هغه به دوست جوړ شی.

الوافی: کارساز او مالک، د دې اسم پاک نه د بنده برخه هم هغه ده کومه چه د اسم پاک (الوکیل) په ضمن کښن نقل کړې شوې ده

خاصیت: که خوک دا غواړی چه د هغه یا د هغه نه علاوه د بل چا کور معمور او آباد وی او د بارانونو او آفتونو نه محفوظ وی نو هغه له پکار دی چه هغه دې د اوبو په یوه کوزه بندې دا اسم پاک اولیکۍ او په هغه کوزه کښن دې اوبه واچوی او هغه کوزه دې د کور په دیوالونو باندې اووهی، کور او دیوالونه به نې سلامت وی

بعض حضراتو لیکلې دی چه اسم پاک (الوافی) درې سوه کړته لوستلو سره به هم دا مقصد حاصل شی او که د یو انسان د مسخر کولو په نیت دا اسم پاک یولس کړته اولوستلې شی نو هغه انسان به مطیع او فرمانبردار شی

المتعالی: اوچتې مرتبې والا، د دې اسم نه د بنده برخه هم هغه ده کوم چه د اسم پاک (العلی) په سلسله کښن نقل کړې شوې دي

خاصیت: که خوک دا اسم پاک ډیر زیات اولولۍ نو هغه ته چه څه مشکلات هم وی هغه به حل شی او بعض حضراتو ونیلې دي چه کومه زنانه د حمل په ورځو کښن دا اسم پاک لولۍ نو هغه به د حمل د ټولو پريشانو او تکلیفونو نه نجات بیا مومی

الهی: انتهای احسان کونکي، د دې اسم نه د بنده نصیب دا دي چه هغه د خپل مور، پلار، استاد، بزرگان دین، عزیز او خپلوانو او ټولو تعلق دارانو سره د حسن سلوک معامله او کړی **خاصیت:** د طوفان، باد او باران او د څه بلا او مصیبت په وخت دا اسم پاک لوستل پکار دی انشاء الله څه نقصان به ورته نه رسیږي، که دا اسم پاک اووه کړته لوستلو سره وړوکې ماشوم د الله پاک په امان کښن ورکړې شی نو هغه ماشوم به د بالغ کیدو پورې د هر آفت او بلا او هر تکلیف او مصیبت نه محفوظ وی بعض حضرات وائی چه که یو سړي په شرابو ځکلو او زنا کښن اخته وی نو هغه دې هره ورځ سل کړته دا اسم پاک لولۍ الله پاک به د هغه زړه د هغه گناهونو نه واړوی

۱۰۱: توبہ فلوکی، د توبہ اصل معنی ده رجوع کول یعنی راگرخیدن چه کسه د دی لفظ نسبت د بنده طرف ته کیږی نو د دې نه مراد وی، د گناه نه اوږیدل، یعنی په حبله گناه باندې پښیمانه او شرمنده کیدو سره د الله پاک طرف ته رجوع کول او چه کله نې د حق تعالی طرف ته نسبت کیږی نو د دې لفظ مراد وی د رحمت او توفیق سره راگرخیدن یعنی د بنده طرف ته د رحمت او توفیق په نظر متوجه کیدل دې تفصیل لره په ذهن کښ د سلو نه پس خان پوهه کړی چه کله یو بنده په یوه گناه کښ اخته کیږی نو الله پاک ورته د توبې اسباب برابر وی، هغه ته د توبې توفیق ورکوی او هغه لره د گناه د سزاگونو نه ویرولو سره د عذاب ویره ورکولو سره او د آخرت د سزا احساس ورکولو سره هغه د غفلت د خوب نه بیداروی او د هغه په زړه او شعور کښ د خپل جرم احساس او گناه باندې پښیمانتیا او شرمنده کیدو توفیق ورکوی، د دې نه پس هغه بنده په توبه او ندامت سره د حق تعالی طرف ته رجوع کوی او بیا الله پاک په خپل فضل او رحمت سره د هغه بنده طرف ته متوجه کیږی یعنی هغه بخښی لهذا په حقیقت کښ د الله پاک توبه یعنی توجه د بنده په توبه یعنی د هغه په رجوع باندې مقدم وی، که د الله پاک توجه نه وی نو بنده ته د رجوع توفیق نه ملاوړی هم په دې وجه او فرمائیلې شو چه (تأب علیهم لیتوبوا) الله پاک د هغوی طرف ته متوجه شو چه هغوی توبه اوباسی

ع توبه کنه یشکمر توبه دهی نشکمر

په دې وجه بنده له پکار دی چه هغه دې د الله پاک د رحمت امیدوار وی، د توبې د قبولیت یقین دې ساتی، د ناامیدۍ دروازه دې بنده کړی په داسې طریقه چه د هغه د رحمت د نزول نه ناامیده نه شی، د نورو خطاگانې دې معاف کړی د معذرت کونکی معذرت دې قبول کړی اگر که هر خومره کرته د معذرت قبلولو موقع راشی، که د چا نه څه قصور او کوتاهی اوشی نو نه صرف دا چه هغه دې معاف کړی بلکه په انعام او اکرام سره دې د هغه طرف ته متوجه شی، د الله پاک نه دې توبه طلب کړی، په گناهونو باندې دې شرمنده او نادام شی، د عبرت غوږونه دې کولای ساتی او په توبه کښ دې تاخیر نه کوی چه په دې حکم (عجلوا

التوبة قبل الموت) د مرگ نه مخکښ په توبه کښ تندی او کړی عمل راشی

په دې موقع باندې یو عبرت ناکه واقعه واورئ، وئیلې شی چه د یو بادشاهي یو وزیر وو چه د هغه نوم عیسی بن عیسی وو یوه ورځ هغه د شهنسارانو د یو جماعت سره روان وو او څنگه چه عام طور کیږی خلقو خپل مینځ کښ تپوسونه کول چه دا څوک دې؟ دا څوک دې؟ په لاره کښ یوه بوډی هم ناسته وه هغې چه د خلقو تپوسونه واوریدل نو وې وئیل چه خلق تپوس کوی چه دا څوک دې؟ څوک دې، دا یو بنده دې کوم چه د الله پاک د نظر نه پریتلې دې او په دې حالت کښ اخته دې (یعنی په دنیاوی جاه و جلال کښ داسې مصروف او

مؤمن دي عيسى بن عيسى دا خبره واوريدله، بيا خه وو فورا خپل کور ته و بس شو وزارت ته نه نه ورکړه او د توبې په دولت سره مشرف شو، او دغه شان نهې ټول دياوي مرتبې او مصروفيات شاته گزارولو سره په مکه مکرمه کښ مقيم شو او هم هلته منحور شو خاصيت که يو سړي د چاشت د مانځه نه پس دا اسم پاک درې سوه شپيته ۲۶۰۰ کرته نوي نو الله پاک هغه ته د توبه نصوح يعنې داسې پخه توبه چه د هغې نه پس گناه صديره نه شي، توفيق ورکړي او که يو سړي دا اسم پاک ډير زيات لولي نو د هغه ټول کارونه به انجاء او صلاح ته رسيږي او نفس ته به نهې د عبادت نه بغير سکون او قرار نه ملاويږي، او څوک چه د چاشت د مانځه نه پس دا لولي (اللهم اغفر لي وتب علي انک انت التواب الرحيم) نو انشاء الله د هغه گناه به معاف کولې شي

الاستم: د کفارو او سرکش خلقو نه د عذاب په ذريعه بدله اخستونکې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د لويو دشمنانو نه چه هغه نفس او شيطان دي بدله اخلي او د ټولو نه لوڼې دشمن نفس اماره دې د هغه سزا دا ده چه کله هغه په يوه گناه کښ اخته شي يا په عبادت کښ خه کوتاهي او کړي نو د هغه نه دې استقام واخلې په داسې طريقه چه هغه په سزا او سختي کښ اخته کړي، پس د بايزيد بسطامي رحمه الله په باره کښ منقول دي چه هغوی اوفرمانييل د شپې به زه په اوراد او وظائفو کښ مشغول اوم چه يوه شپه زما نفس تکامل اوکړو دهغې په سزا کښ مادا اوکړل چه تر يو کاله پورې مې خپل نفس د اوبونه محروم کړو **خاصيت:** څوک چه د خپل دشمن په ظلم او زياتي باندې صبر او دفاع نه شي کولې هغه دې د درې جمعو پورې دا اسم پاک په پابندۍ سره اولولي د هغه دشمن به دوست شي او د هغه د ظلم نه به ورته خلاصې ملاؤ شي، هم دغه شان که د هر مقصد د حصول دپاره د دې مقصد په نيت سره دا اسم پاک د نيمې شپې په وخت اولوستلې شي نو د هغه مقصد به حاصل شي

په يو بل روايت کښ کوم چه د ابوهريره رضي الله عنه نه علاوه د يو بل صحابي نه منقول دې په دې موقع باندې د باري تعالی يو اسم (المنعم) هم نقل کړې شوې دې څوک چه په دې اسم پاک (المنعم) باندې مداومت کوي هغه به کله هم د چا محتاج نه شي **الغفور:** گناهونه او تقصيرات معاف کونکې، د دې اسم نه د بنده برخه هغه ده کوم چه د (الغفور) په ضمن کښ نقل کړې شوې دي، شيخ عبدالحق رحمه الله په شرح اسماء حسنى کښ ليکي چه (الغفور) چه د هغې معنی ده سينات لره محو کونکې او گناهونو لره معاف کونکې، اگر چه د معنی او مفهوم په اعتبار سره (غفور) ته نژدې دې خو (غفور) د غفور نه زيات بليغ دې ځکه چه د غفران معنی ده ستر او کتمان، په دې وجه به د غفار معنی وي

گناهونو لره پتونکې - او عفو موجود لره معدوم کول دی چه د هغې مطلب دا دې چه گناهونو لره معاف کولو سره ختمونکې

لهذا که بنده هر خومره گناهگار ولې نه وی د الله پاک د شان عفو د وجې نه دې د هغه د طرف نه د معافۍ او بخښنې پوره امیدوار وی هم په دې وجه ونیلې شی چه د هیڅ گناهگار سره دې د تحقیر او تذلیل سلوک اونکړې شی ځکه چه دا هیڅ بعید نه ده چه الله پاک هغه ته د حدود شرع او د احکام دین د پابندۍ په وجه بخښنه اوکړې او د هغه ټول گناهونه بالکل ختم کړی

رد ممکن بدرا چه داني در ازل نام او در نامه نیکان بود

وررود بر جائی نیکان این گمان بر تو روز جزا تاوان بود

د دې اسم پاک په بنده دا تقاضه ده چه هغه د خلقو تقصیرات او د هغوی د خطاگانو نه سترگې پټولو سره هغوی معاف کړی چه د (الکاظمین الغیظ والعافین عن الناس) غصې لره زعملو والاو خلقو لره معاف کونکې) په ډله کښ داخل شی

خاصیت : څوک چه ډیر زیات گناهگار وی هغه له پکار دی چه هغه دې اسم پاک لره خپل ورد جوړ کړی انشاء الله د هغه ټول گناهونه به معاف شی

الووف : ډیر مهربان، د دې نه د بنده برخه هم هغه ده کوم چه د اسم پاک (الرحیم) په ضمن کښ ذکر کړې شوې دی.

منقول دی چه د یو سړی گاونډی ډیر بد وو چه کله هغه وفات شو نو هغه سړی د هغه د جنازې مونځ اونکړو روستو هغه بل چا په خوب کښ اولیدو نو د هغه نه نې تپوس اوکړو چه الله پاک تا سره څه معامله اوکړه؟ هغه سړی اوونیل چه زه خو الله پاک اوبخښلم خو لږ هغه سړی ته (چا چه د جنازې مونځ نه وو کړې) دا ضرور اویاه چه (لوانتم تملکون خزائن رحمة ربی اذا لامسکم غشیة الانفاق) (که زما د رب د رحمتونو خزانه ستاسو په ملکیت کښ وې نو تاسو به د هغې د خرچ کیدو د ویرې نه ضرور لاس بند کړې وې) دا گویا هغه په جنازه نه کونکې باندې طعن اوکړو چه زما رب خو ډیر مهربانه دې هغه زه اوبخښلم او که چرته ستا وس شوې وې نو معلومه نه ده چه تاسو به ما سره څه سلوک کولې

خاصیت : که یو سړی دا غواړی چه هغه یو مظلوم د ظالم د لاسونو نه بچ کړی نو هغه دې دا اسم پاک لس کرته اولولی ظالم به د هغه سفارش قبول کړی او د خپل ظلم نه به قلاړ شی، که یو سړی په دې اسم پاک باندې مداومت کوی نو د هغه زړه به نرم وی ټول به دوستان ساتی او ټول به هغه لره دوستان ساتی

مالک الملک : د ټول جهان مالک، د دې اسم نه د بنده نصیب هم هغه دې کوم چه د اسم پاک

(الملك) به صم کس نیر شوی دې. شاذلی ^{بجمله} فرماني چه اي اسم به يوه درويزه باندې اودريزه. يعنى صرف د الله پاك په دروازه باندې چه ست دپره ديري درويزه پرانستلې شى او صرف يو بادشاه يعنى الله پاك ته خپل ست ښكته كړه چه ست محكم دير ستونه ښكته شى د الله پاك ارشاد دې (وان من شئ الا عندنا خزائنه) داسې يو خير نشته چه د هغې مونږ سره خزاني نه وي.

خاصيت: څوك چه په دې اسم پاك باندې مداومت كوى نو هغه به مانداز شى او د هغه د دنيا او آخرت ټول كزونه او مقاصد، به نيك شمره او انجام ته اورسيږي د دې نه پس د ذكر كيدونكى اسم پاك (فوالجلال والاكرام) هم دا خاصيت دې

فوالجلال والاكرام: د عظمت او كرم خاوند، چا چه د الله پاك جلال اوپيژندنو نو د هغه په دربر كېن دې تدليل اختيار كړى او چا چه د هغه اكرام اوليدو نو د هغه شكر گزر دې شى. پس نه خو دې د غير الله اطاعت او فرمانبردارى او كړى او نه دې د الله پاك نه علاوه بل چا ته خپل حاجت بيان كړې شى د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د خپل ذات و نفس دپره د بزرگي د حصول كوشش او كړى او د الله پاك د بندگ نو سره ښه سلوك او كړى **العدل:** عدل كونكې. د دې نه د بنده برخه هغه ده كوم چه د اسم پاك (العدل) په ضمن كېن تير شوي دې

خاصيت: څوك چه دا اسم پاك سل كړته اولولى هغه به د شيطان د شر او د هغه د وسوسو نه محفوظ وي او كه اووه سوه كړته تي اولولى نو د هغه چه څه مقصد وي هغه په پوره شى **الجامع:** په قيامت كېن خلقو لره جمع كونكې. د دې نه د بنده نصيب دا دې چه هغه د علم او عمل او كمالات نفسانيه او بدنيه جامع جوړ شى او د الله پاك په ذات كېن محويت او استغراق او غور او فكر. د ذكر الله په ذريعه د زړه سكون او خاطر جمعى. د الله پاك د ذات او صفات معرفت په شان د صفات حميده سعادتونه خپل خان كېنې جمع كړى

خاصيت: د كوم سړى خپل خېلوان او د كور خلق وغيره چه منتشر او خواره وي هغه دې د چاشت په وخت غسل او كړى او د اسمان طرف ته دې مخ اوچت كړى او دا اسم پاك دې لس كړته داسې اولولى چه هر كرت دې يوه يوه گوته بندوى او بيا دې د هغې نه پس خپل دواړه لاسونه په باندې راکاږي. انشاء الله په لږه موده كېن به هغوى ټول جمع او رايوځاني شى **الفنى:** د هر خيز نه يې پرواه

خاصيت: څوك چه د حرص او طمع په مصيبت كېن اخته وي هغه دې د خپل بدن په هر اندام باندې لاس ږدلو سره اسم پاك (الفنى) اولولى او لاس دې د هغه اندام دپاسه نه د لاندې طرف ته راولى الله پاك به ورته د دې مصيبت نه خلاصې وركړى، او څوك چه دا اسم پاك

روزانه او یا کرته لولی د هغه په مال کنش به برکت وی او کله به هم محتاج نه شی
المعطی: چلره چه غواړی بی پرواه کونکې، د دې نومونو نه د بنده نصیب دا دې چه د ما
 سوی الله نه دې استغناء او بی پروائی اختیار او د الله پاک نه سوا دې څوک هم خپل حاجت
 روانه گنړی

خاصیت: څوک چه مسلسل تر لسو جمعو پورې مسلسل دا اسم پاک لولی په دې طریقه چه د
 هرې جمعې په ورځ باندې نې زر کرته اولولی نو د مخلوق نه به بی پرواه شی
الغاف: خپلو بندگانو لره د دین او دنیا د هلاکت نه منع کونکې، د دې اسم نه د بنده
 نصیب دا دې چه خپل نفس او طبیعت لره د خواهشات نفسانی نه منع کولو سره خپل ځن
 د دینی او دنیاوی نقصان نه محفوظ اوساتی

خاصیت که د ښځې او خاوند تر مینځه خفگان وی نو بسترې ته د تلو په وخت دې دا اسم
 پک شل کرته اولولی الله پاک به نې د غصې او خفگان نه بچ کړی

شیخ عبدالحق محدث دهلوی رحمته الله علیه په شرح اسماء حسنی کنش اسم پاک (**المائم**) نه
 مخکښ اسم پاک (**المعطی**) هم نقل کړې دې او هغوی د دې دواړو نومونو ترجمانی او
 وضاحت داسې کړې دې چه هغه چاته او غواړی ورکړی او چه چاته غواړی هغه ته نې نه
 ورکوی. (**الا ما نعلم الا اعطى ولا معطى لى ما نعلم**) پوهه شه: چاته چه هغه ورکړی هغې لره څوک
 هم منع کونکې نشته او چاته چه نه ورکوی هغه ته څوک هم ورکونکې نشته، لهذا چه هر
 کله بنده پوه شو چه صرف الله پاک (**معطی**) ورکونکې دې او مانع منع کونکې دې، نو
 د هغه د ورکړې امیدوار او د هغه د منع نه دې په ویره کنش اوسېږی

په بنده باندې د دې اسم تقاضه دا ده چه هغه د الله پاک نیکو بندگانو او مستحقینو ته د
 خپل عطاء نه ورگړی او فاسقانو ته دې د ورکړې نه منع شی، یا دا چه خپل روح ته دې د
 حضور او طاعت انوار ورکړی او خپل نفس او طبیعت دې د خواهشاتو او هوس نه منع
 کړی د سیدنا ابوهریره رضی الله عنه په روایت کنشې کوم چه دلته ذکر کړې شوې دې د (**المعطی**)
 ذکر نشته، پس د سیدنا ابوهریره رضی الله عنه د دې روایت د وجې نه د (**منع**) وضاحت په رد او
 هلاک سره کولی شی

د دې نه پس حضرت شیخ د اسم پاک المعطی خاصیت دا لیکلی چه کوم سرې (**المعطی**)
 لره خپل ورد جوړ کړی او (**یا معطی السائلین**) ډیر لولی نو د چا نه د سوال کولو به محتاج
 نه شی

الفلاح: چاته چه او غواړی ضرر ورکوی، او چاته چه او غواړی نفع ورکوی
 قشیری فرمائی چه په دې اسماء حسنی کنش دې طرف ته اشاره ده چه ضرر او نفع او هر

خیزد الله پاك د قضاء او قدر نه دې لهذا چه كوم سرې د هغه د حكم يعنى د قضاء و قدر تبعدار وى هغه به د راحت او سكون ژوند بيا مومى او خوك چه د هغه تبعدار به وى هغه به په آفت او مصيبت كښ اخته كيږي

پس الله پاك فرماني

« من استسلم لقضائي وصبر على بلائي وشكر على نعمائي كان عهدي حقا ومن لم يستسلم لقضائي ولم يصبر على بلائي ولم يشكر على نعمائي فلنطلب رياسواي »

چا چه زما قضاء او قدر (فيصله) تسليم كړه، زما په ازميستونو نې صبر او كړو او زما په نعمتونو باندې نې شكر او كړو هغه زما رشتينې بنده دې، او چا چه زما قضاء او قدر تسليم نه كړو، زما په ازميستونو باندې نې صبر اونكړو او زما د نعمتونو شكر نې ادا نه كړو نو هغه دې زما نه علاوه بل رب طلب كړي

شيخ عبدالحق محدث دهلوی رحمته الله په شرح اسماء حسنى كښ د دې دواړو نومونو « الغافل » او « النافق » د وضاحت په سلسله كښ دا ليكلې دى چه د خير او شر او نفع او ضرر مالك صرف الله پاك دې، او گرمي او يخني او خشكي او ترې كښ درد او تكليف او غم او پريشانۍ كښ شفا لره پيدا كونكې هم هغه دې، دا دې قطعاً گمان اونكړې شى چه دا خيزونه بذات خود فائده وركوي، زهر پخپله هلاكول كوي، خوراك پخپله مړول كوي، او اوبه پخپله تنده ماتوي بلكه دا ټول اسباب عادى دى په دې معنى چه دا عادت قائم دې چه الله پاك دا اسباب جوړ كړي دى چه پورته ذكر شوې خيزونه د هغې په واسطې پيدا كوي كه هغه غواړي نو دا خيزونه د دې واسطو او اسباب نه بغير هم پيدا كولې شى او كه غواړي نود دې واسطو باوجود هم دا خيزونه پيدا كيدو ته نه پرېږدي هم دغه شان د عالم علويات او سفليات ټول خيزونه او ټول اجزاء صرف د واسطې او اسباب په درجه كښ دى كوم چه د الله پاك د قدرت كامله د اثر نه لاندې دى او د دې ټولو حيثيت په نسبت د قدرت ازليه هم هغه دې كوم چه د ليكونكي په لاس كښ د قلم وى لهذا بنده له پكار دى چه هغه ټول نقصانات او ټولې فائدي د الله پاك فيصلې اومنى، عالم اسباب دې د هغه د قدرت زير اثر اوگتري د الله پاك د حكم او قضاء تبعدار كيدو سره دې خپل ټول كارونه هم هغه ته اوسپاري چه هغه د يو داسې ژوند حامل جوړ شى كوم چه د مخلوق نه محفوظ، مامون او مطمئن وى

نقل كړې شوي دى چه يو كرت سيدنا موسى عليه السلام د غاښونو د درد نه پريشانه كيدو سره د الله پاك به دربار كښ فرياد وكړو نو د هغه ځانې نه ورته حكم اوشو چه فلانۍ گيا په غاښونو باندې اومړه چه ارام درته ملاؤ شى، سيدنا موسى عليه السلام هغه گيا په غاښونو باندې اومړله نو ارام ورته ملاؤ شو، څه موده پس نې بيا په يو غاښ باندې درد شو نو هغوى هم

هغه گپ استعمال کړه، دې کرته درد د کمیدو په ځانې نور هم زیات شو، د الله پاک په دربار کېنې عرض او کړو اې الله! دا خو هم هغه گپا ده د کوم د استعمال چه تا ماته حکم کړې وو خطاوس د دې په استعمال باندې درد نور هم زیات شو! د الله پاک د دربار نه په عتاب سره دا ارشاد اوشو هغه کړت تا زمونږ طرف ته توجه کړې وه نو مونږ شفا درکړې وه، او دې کرته تا د گپا طرف ته توجه او کړه نو مونږ دې په درد کېن اضافه او کړه د دې دپاره چه ته پوهه شې چه شفاء ورکونکې خو مونږ یو نه گپا

په بنده باندې د دې اسم تقاضه دا ده چه د امر الهی او حکم شریعت په ذریعه د الله پاک د دین دشمنانو ته ضرر اورسوی او هغوی خبردار کړی او د الله پاک بندگانو ته فائده اورسوی او د هغوی مدد او کړی

خاصیت: که یو سړی ته یو حال او مقام ملاؤ وی نو هغه دې دا اسم پاک (الضامن) د جمعې په شپو کېنې سل کرته لولی الله پاک به هغه ته په دې مقام باندې استقامت ورکړی او هغه به د اهل قرب مرتبې ته اورسیږي. او که څوک په کشتي یا د اوبو په جهاز کېن سفر کوی نو هغه دې روزانه دا اسم پاک باقاعده لولی انشاء الله هغه ته به هیڅ نقصان نه رسیږي، او د خپل هر کار په شروع کېنې دې (النافع) یو څلویښت کرته لولی نو د هغه ټول کارونه به د خواش مطابق انجام ته اورسیږي.

التور: اسمان لره په ستورو سره، زمکې لره په انبیاء او علماؤ وغیره سره او د مسلمانانو زړونو لره د معرفت او طاعت په نور سره روښانه کونکې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د ایمان او عرفان په نور سره خپل ذات روښانه کړی

خاصیت: څوک چه د جمعې په شپه سورة نور اووه کرته اولولی او دا اسم پاک یو دپاسه زر کرته اولولی نو الله پاک به د هغه په زړه کېن نورانیت پیدا کړی او څوک چه روزانه سحر د دې اسم پاک د لوستلو التزام کوی نو د هغه زړه به منور شی

الهدی: لاره ښودونکې، د دې اسم نه د بنده برخه دا ده چه هغه د الله پاک بندگانو ته د الله پاک لاره اوښائی، دا خبره حضرت شیخ رحمه الله په شرح اسماء حسنی کېن په وضاحت سره داسې بیان کړې ده چه د هدایت مطلب دې لاره ښودل او منزل مقصود ته رسول لهذا الله پاک د ټولو لار ښودونکو راهنما دې، که څوک د دنیا په لاره باندې وی نو بیا هم هغه راهنما دې او که څوک د اخرت په لاره باندې ځی نو بیا هم لاره ښودونکې د هغه ذات دې

حاصل دا چه د الله پاک د انواع هدایت څه حد او شمار نشته (الذي اعطی کل شی خلقه ثم هدی) هغه داسې ذات دې چه هر څیز ته یې وجود ورکړو او بیا یې ورته لاره اوښودله، پس دا حق تعالی دې کوم چه ماشوم ته د خیتې نه د بهر راټلو سره د مور د سینې نه د پیو څکلو لاره ښائی، چرگوتی ته د هگي نه راوتلو سره د دانې د خوراک لاره ښائی او د شاتو مچي ته

د خشگہ عجیب او غریب کور جوړولو لاره ښائی، حاصل دا چه د کائنات یو یو فرد په خپله یوه یوه لحظه او یو یو فعل کښې د هغه د هدایت او رهنمائی باندې موقوف دې په خو د ټولو نه افضل او د ټولو نه عظیم الشان هدایت هغه لاره ښودل دی کوم چه هغه لره الله پاک ته او د دیدار باری تعالی نعمت عظمی ته رسوی اود خواص په باطن کښ د توفیق الهی او د اسرار تحقیق هغه نور پیدا کوی کوم چه د هدایت، معرفت او طاعت سبب جوړېږی

په ښډگنو کښ د دې اسم پاک (الهادی) نه د ټولو نه زیات فائده او چتونکی انبیاء، اولیاء، او علماء دی کوم چه د الله پاک مخلوق ته د صراط مستقیم طرف ته لاره ښودونکی دی خصوص د سید الانبیاء او خاتم الرسل رسول الله ﷺ ذات مبارک د دې اسم پاک حقیقی سوزې دې کوم چه دې په دنیا کښې د پوره انسانیت او پوره کائنات د ټولو نه لوڼې او د ټولو نه اوجت مرتبې والا رهنما او رهبر دې. ﴿اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین﴾

حضرت ذوالنون مصری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه درې څیزونه داسې دی کوم چه د عارفینو په صفت عالیه کښ شمارلې شی، ۱ زړه تنگی او غمژن خلق د فراخی او خوشحالی طرف ته راوستل. ۲ غافلینو ته د الله پاک رحمتونه وریادول، ۳ د توحید په ژبه باندې مسلمانانو ته د حق لاره ښودل، یعنی د هغوی د زړونو توجه د دنیا نه د دین طرف ته او د معاش نه د معاد طرف ته اړول

خاصیت: څوک چه لاس او چټولو سره او خپل مخ د اسمان طرف ته کولو سره دا اسم پاک (الهادی) ډیر زیات لولی او بیا خپل لاسونه په خپلو سترگو او مخ باندې راکاږی نو الله پاک به هغه ته د اهل معرفت مرتبه ورکي

(البدیع) عالم لره بغیر د مثال نه پیدا کونکې، بعض حضرات فرمائی چه څوک چه په قول او فعل کښ په خپل نفس باندې سنت لره امیر (حاکم) جوړ کړی هغه د حکمت خبرې کوی یعنی د هغه ذهن، د هغه فکر، اود هغه ژبه د حکمت او شریعت په ډهانچه کښ ځانې شی، او څوک چه په خپل قول او فعل کښ خپل نفس باندې خواهش لره امیر جوړوی هغه د بدعت خبرې کوی، یعنی د هغه ذهن، د هغه فکر او د هغه ژبه صرف په بدعاتو کښ اخته وی قشیری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چه زموږ د مسلک درې اصول دی، ① په اخلاقو او افعالو کښ او خوراک ځکاک کښ چه هغه حلال وی د رسول الله ﷺ تابعداری کول، ② همیشه رشتیا ونیل، ③ په ټولو اعمالو کښ نیت لره مخلص کول، او دا دې هم یاد وی چه څوک د بدعتی په باره کښ مدهانت کوی یعنی هغه سره نرمی کوی نو الله پاک د هغه د اعمالو نه

د سنت حلاوت او چتوی او څوک چه د بدعتی په لیدو باندې خاندی یعنی د بدعتی سره د عزت او احترام معامله کوی نو الله پاک د هغه د زړه نه د ایمان نور ختم کړی

خاصیت : په چا باندې چه څه غم راشی یا ورته څه گران کار پېښ شی نو هغه دې « یا بَدِیْمُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ » ویا زړه کرته اولولی او د یو قول مطابق دې زر کرته اولولی نو انشاء الله غم به نې لري شی او د هغه کار به پوره شی، او که څوک په اودس کښ کېلې ته مخ کولو سره دا اسم دومره اولولی چه اوده شی نو هغه چه په خوب کښ د کوم څیز د لیدو خواهش کوی هغه به ونی

ایاالی : همیشه باقی پاتې کیدونکې

خاصیت : څوک چه دا اسم پاک د جمعې په شپه کښ سل کرته اولولی نو د هغه به ټول اعمال قلیږي او هیڅ غم او خفگان به ورته نه رسیږي

الواوډ : د موجوداتو د فناء کیدو نه پس باقی پاتې کیدونکې او د ټولو مخلوق تو مالک. څنگه چه او نیلې شو د « وارث » نه مراد د موجوداتو د فناء کیدو نه پس باقی، چه ټول املاک د خپل مالکانو د فناء کیدو نه پس به د هغې طرف ته رجوع او کړی، خو دا مطلب د وارث د ظاهري مفهوم په اعتبار سره دې گڼې په حقیقت کښ د کائناتو یو یو څیز علی الاطلاق د ازل نه ابد پورې په ملکیت کښ بغیر د څه تغیر او تبدل نه هم هغه مالک دې ټول ملک او ملکوت د غیر د شرکت نه بغیر هم د هغه دپاره دی او هم هغه د ټولو حقیقی مالک دې پس

اریاب بصائر همیشه دا آواز « **لَمَّا الْمَلِكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ** » په غور سره اوری لهذا بنده له پکار دی چه هغه دې د خپل مال او میراث په فکر کښ نه وی بلکه په دې باندې دې ځان پوهه کړی چه د دې هر څه پریخودلو نه پس د دنیا نه تلل دی. هم په دې وجه ونیلې شی چه « **مَوْتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا** » د عارفانو شعار دې

په بنده باندې د دې اسم تقاضه دا ده چه هغه دې په هغه اعمالو کښ خپل ژوند صرف کړی کوم چه د باقیات صالحات نه دې لکه تعلیم او تعلم او صدقه جاریه وغیره، هم دغه شان د دین د علم او معارف دې پوره سعی او کوشش سره زیات نه زیات حاصل کړی چه په صحیح معنی کښ د انبیاء و **ﷺ** وارث جوړ شی

خاصیت : کوم سړي چه د نمر راختلو په وخت دا اسم پاک سل کرته لولی هغه ته به هیڅ غم او مصیبت نه رسیږي او څوک چه دا اسم ډیر زیات لولی د هغه ټول کارونه به په ښکلي طریقې سره پوره کیږي.

اوشید : د عالم راهنما، بعض حضرات فرمائی چه « خپل بنده ته د الله پاک لازه ښودل دا دی چه هغه د دۀ نفس ته د خپل طاعت او عبادت لازه ښائی، د هغه زړه ته د خپل معرفت لازه ښائی او د هغه روح ته د خپل محبت لازه ښائی، او د کوم بنده د نفس د برابرولو دپاره چه

الله پاك هغه ته لاره ښانې دهغې علامت دادې چه الله پاك دهغه په ټولو كارونوكس سره

اونعوض الهام فرماني

منقول دی چه يوه ورځ ابراهيم بن ادهم رحمته الله علیه اوږې شو نو هغوی يو سړی ته يو څيز وركړو كوم چه هغوی سره موجود وو او هغه ته ئې اوونيل چه دا خان سره گانډه اوساته او د حورانتظام او كړه، چه كله هغه سړي د هغه ځانې نه هغه څيز اخستلو سره د هغه ځانې نه لاړو يو ناڅاپه هغه سره يو بل سړي ملاؤ شو كوم چه د يو خچر سره راړوان وو په هغه خچر باندې څلوېښت زره ديناره بار وو، هغه سړي د ابراهيم بن ادهم په باره كښن تپوس او كړو او وي ونيل چه دا څلوېښت زره ديناره د ابراهيم رحمته الله علیه ميراث دې كوم چه هغوی ته د هغوی د وند نه رسيدلې دې، زه د هغوی غلام يم، د ميراث دا مال مې د هغوی خدمت ته راوړې دې. د دې نه پس هغه سړي ابراهيم ته راغلو او څلوېښت زره ديناره ئې هغوی ته حواله كړل ابراهيم رحمته الله علیه وفرمائيل چه كه ته رشتيا وانې چه ته زما غلام ئې او دا مال هم زما دې نوزه تا د الله پاك د رضا دپاره آزادوم او دا څلوېښت زره ديناره هم تاته دريځنم بس اوس ته زما د خوا نه لاړ شه؛ هغه سړي د هغه ځانې نه لاړو نو ابراهيم اوونيل اي الله! م خوست مخكښ صرف د دوي خواش كړې وو تا ماته په دومره مقدار كښن ديا راكړه، پس قسمه دې ستا په ذات پاك چه كه اوس ته ما د لوږې نه هم مړ كړې نو ستا نه به هيڅ نه غواړم

خاصيت: كه يو سړي د خپل څه كار په باره كښن څه فيصله نه شي كولې نو هغه دې د ماسخوتن د مانځه او د اوده كيدو ترمينځه دا اسم پاك زر كرتو اولولې د هغه كار په باره كښن چه څه صحيح او مفيد وي هغه به پرې ظاهر شي، او څوك چه په دې اسم پاك باندې مداومت كوي د هغه ټول كارونه به بغير د سعی او كوشش نه پوره كيږي

الصبور: صبر كونكي چه گناهگارو ته په سزا وركولو كښن تندي نه كوي، په لغت كښن د صبر معنی ده منع كيدل، او په صبور هغه دې كوم چه د گناهگارو په نيولو او هغوی ته په سزا وركولو كښن تندي نه كوي صبور د معنی او مفهوم په اعتبار سره حليم ته نژدې دې خو په دواړو كښن فرق دا دې چه (صبور) په دې خبره باندې دلالت كوي چه اگرچه في الحال ئې صبر او كړو خو په اخرت كښن به ئې رانيسی او عذاب به وركوي، او حليم د بردباري په مفهوم كښن مطلق دې

بعض حضرات وانی چه د صبور معنی دا ده چه بنده ته د هغه په مصیبت او تکلیف کښن صبر وركونكي، لهذا د امانت په بار باندې صبر وركونكي، د شہواتو او خواش په مخالفت باندې صبر وركونكي او د عباداتو په ادا كولو كښن په مشقت باندې صبر وركونكي هم هغه الله سبحانه و تعالى دي، په دې وجه هر بنده له پكار دی چه هغه په هر مصیبت او غم او هر آفت او تکلیف كښن د الله پاك نه صبر او غواړي او د هغه د نافرمانی نه

دې لري اوسېږي، هم دغه شان د دې اسم د بنده نه دا تقاضه ده چه هغه په هيڅ كار كښ
تندى اونكرى بلكه وقار او طمانيت او تمكين اختيار كړى او په هر غم او تكليف كښ دې
د الله پاك نه پناه طلب كړى ﴿رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾ يَا
أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

په مشانځو كښ د يو كس دا قول څومره د معرفت نه ډك دې چه د صبر جام اوڅكه كه مړ
كړې شوې نو شهيد به شي او كه پاتې شوې نو سعيد (نيك بخته) به شي

خاصيت، چاته چه څه غم مشقت، درد او تكليف او څه مصيبت پېښ شى نو دا اسم پاك دې
درې ديرش كړته اولولى، د باطن اطمينان به بيا مومي، د دشمنانو د ژبې بندولو او
تيځنې، د حاكمانو د خوشحالولو او د خلقو په زړونو كښ د مقبوليت دپاره د نيمې شپې
په وخت يا په غرمه كښ دا اسم پاك لوستل ډير خاصيت او تاثير لري.

په مشكاة كښ د سيدنا ابوهريه رضي الله عنه په روايت كښ چه د الله پاك يو كم سل نومونه راغلى
دى د هغې وضاحت ختم شو.

په قرآن مجيد كښ ه الله تعالى نومونه: ملا على قارى رحمه الله فرماني چه په قران كريم او
احاديث كښ د دې نومونو نه علاوه نور هم څه نومونه منقول دي پس په قران كريم كښ دا
نومونه هم راځي. ﴿الرب، الاكرم، الاعلى، الحافظ، الخلاق، الساتر، الستار، الشاكر، العادل، العلام،
الغالب، الناظر، الفائق، القدير، القريب، القاهر، الكفيل، الكافي، المنير، المحيط، الملك، المولى،
النصير، احكم الحاكمين، ارحم الراحمين، احسن الخالقين، ذو الفضل، ذو الطول، ذو القوة، ذو المعارج،
ذو العرش، رفيع الدرجات، قابل التوب، الفعال لما يريد، مخرج المحي من الميت﴾

په احاديثو كښ ه الله تعالى نور نومونه: او په احاديثو كښ دا نومونه هم راځي، ﴿الحنان،
المنان، المغيث﴾ هم دغه شان د دې نه علاوه د نور واسمانى كتابونو مثلاً تورات وغيره نه
د الله پاك بعض نومونه نقل كولې شي.

[۲۲۸۱] ذالله تعالى اسم اعظم

۲۲۸۱- [۳] [۱] وَ عَنْ بَرْزَنْدَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - : «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ:
اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّكَ أَنْتَ اللَّهُ [۲] لِإِنَّهُ إِذَا أَنْتَ، الْأَحَدُ، الْعَمَدُ [۳] الَّذِي تَمُرُّ بِدُنْ، وَتَمُرُّ بِدُنْ [۴] وَتَمُرُّ بِدُنْ لَهُ
لَقَوْلِهِ أَهْدُ [۵] فَقَالَ: "دَعَا اللَّهَ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ [۶] الَّذِي إِذَا سُبِّحَ بِهِ أُعْطِيَ [۷] وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أُجَابَ" رواه
الترمذي، وأبو داود.

لوحه [۱] بريد رحمه الله راوي دي چې رسول الله صلی الله علیه و آله د يو سړي څخه دا دعا غوښتل واوريدل

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الصلاة باب الدعاء (رقم- ۱۴۹۳) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۵۴۲ وابن ماجه في
كتاب الدعاء باب اسم الله الأعظم (رقم- ۳۸۵۷)

جی ای الہی زہ ستا خُخہ اخیل مقصد او مطلوب پہ دی وسیلہ سرہا غوارم جی تہ اند
یہ ست خُخہ ما سوا بل معبود نشته، تہ داسی یکتا او بی نیاز یی [۷] جی نہ خود ہفہ
خُخہ خوک پیدا دی او نہ ہفہ د چا خُخہ پیدا دی [۸] او د ہفہ ہیخوک برابر اوسمال نشته [۹]
د دی اوریدو سرہ، نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایل جی دی سری پہ اسم اعظم سرہ
د اللہ تعالیٰ [۱۰] خُخہ دعا وغویشتلہ، [۱۱] داسی اسم اعظم جی د اللہ تعالیٰ [۱۲] خُخہ د دی
پہ ذریعہ سوال کول کیری نو ہفہ سوال پورہ کوی [۱۳] او ہر کلہ جی د دی پہ ذریعہ دعا
غویشتل کیری نو اللہ تعالیٰ [۱۴] ہفہ قبلوی یعنی ہفہ دعا اکثرہ قبلیری، ترمذی،
ابوداؤد

هل اللغات ① انعم: بی، نیازہ چہ ہیچانہ نہی حاجت نہ وی او ٔول خلق ورته محتاج وی، اددی لفظ
نوری ہم دیری معانی دی خو مشہورہ معنی نہی ہمدادہ، ② الأعظم: یعنی العظیم: ویر لونی
د اسم اعظم مصداق: زیاتہ صحیح خبرہ خو ہم دادہ چہ اسم اعظم د اللہ پاک پہ نومونو کنس
پتہ دی د تعین سرہ د ہفہ چانہ ہم علم نشته لکہ لیلۃ القدر خو جمہور علماء کرام
فرمانی چہ اسم اعظم لفظ اللہ دی، او د قطب ربانی سیدنا عبدالقادر جیلانی رحمۃ اللہ علیہ د قول
مطابق پہ دی شرط سرہ چہ کلہ پہ زہی سرہ لفظ (اللہ) ادا شی نو پہ زہ کنس د اللہ پاک نہ
علاوہ خوک ہم نہ وی یعنی د اسم پاک تاثیر بہ ہفہ وخت وی چہ کلہ د اللہ پاک د رابللو پہ
وخت زہ د ما سوا اللہ نہ بالکل خالی وی.

د اسم اعظم پہ سلسلہ کنس د علماء کرامو نور ہم اقوال دی پس د باب پہ آخر کنس بہ ہفہ
ابواب نقل کول شی کوم تہ چہ علماء کرامو د خپلی خپلی رائی او تحقیق مطابق اسم اعظم
ونیلے دی

علماء کرامو پہ سوال او دعا کنس دا فرق نقل کرے دی چہ د سوال معنی دہ طلب کول لکہ
ونیلے شی (اللہ اعطی) ای اللہ ماتہ فلانی خیز راکرہ، او د ہفہ پہ جواب کنس د اللہ
پاک عطا، یعنی د ہفہ ورکرہ دہ، او د دعا معنی دہ رابلل، لکہ چہ او نیلے شی (یا اللہ) او
د دی پہ مقابلہ کنس د اللہ پاک د طرف نہ اجابت یعنی قبول دی لکہ چہ اللہ پاک د بندہ پہ
بلہ باندی اوفرمانی (لہک یا عیدی)، وایہ زما بندہ خہ غوارے،

[۲۲۹۰] پہ اسم اعظم سرہ دعا کولو قبولیت

۲۲۹۰- [۴] [۱] «وَعَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كُنْتُ حَالِيًا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي الْمَسْجِدِ
وَدَجَلٌ يَصُحِّي، فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدَ [۲] لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْحَنَّانُ الْمَنَّانُ [۳] بِدِيَمِ السَّمَاوَاتِ

(۱) اخرجہ ابوداؤد فی کتاب الصلاۃ باب الدعاء (رقم- ۱۴۹۵) والنسائی فی کتاب الدعاء / باب اسم اللہ الاعظم (رقم- ۳۸۵۸) احمد فی المسند: ۱۲۰/۲

وَالْأَرْضِ ﴿۱۵﴾ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ الْأَعْيُنَ وَالْأَلْأَبْصَارَ ﴿۱۶﴾ يَا أَيُّهَا الْقَائِمُ ﴿۱۷﴾ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "دَعَا اللَّهُ بِأَنَّهُمُ الْأَعْظَمُ ﴿۱۸﴾ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ ﴿۱۹﴾ وَإِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ" . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ، وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ ، وَابْنُ مَاجَةَ .

ترجمہ ۱۵ انس ﷺ راوی دی چې زه د رسول الله ﷺ سره په مسجد کې ناست وم او یو سړی مونځ کولی، ۱۶ هغه د مانځه څخه روسته دا دعا وغوښتله چې یا الهي! زه ستا څخه خپل مطلب په دي وسیله سره غواړم چې ټول تعریفونه تالره دي ۱۷ ستا څخه علاوه بل معبود نشته، ته ډیر مهربانه، ډیر ورکونکی یې ۱۸ او د آسمانونو او زمکو پیدا کونکی یې ۱۹ ای د بزګرۍ او د بخشش مالګه! ۲۰ ای ژوندي! ای خبر ګیري کونکي! زه ستا څخه سوال کوم ۲۱ د دي اوړیدو سره، رسول الله ﷺ وفرمایل چې دي سړي د الله تعالی ﷻ څخه د هغه په نوي نوم سره دعا وغوښتله، ۲۲ داسې لوی نوم چې د الله تعالی ﷻ څخه د هغه په ذریعه دعا وغوښتل شي نو الله تعالی ﷻ هغه قبلوي ۲۳ او هر کله چې د هغه په ذریعه سوال کول کیږي نو هغه سوال پوره کوي، ترمذي، ابوداؤد، نسائي، ابن ماجه

حل اللغات: ① الْحَيُّ: ډیر مهربان، ② الْقَائِمُ: دا د ښته نه دي، په معنی د نفته سره، أي ګیري غلطه.

یعنی ډیر زیات ورکونکي، ③ بَدِيعُ: نوې پیدا کونکي، ناشنا پيدا کونکي

د اسم اعظم تحقیق: د اسم اعظم د تعین په باره کښ د علماء کرامو مختلف اقوال دي

- ① بعض حضراتو خو لفظ (الله) ته اسم اعظم وئيلي دي،
- ② څه علماء فرماني چې (بسم الله الرحمن الرحيم) اسم اعظم دي،
- ③ چا لفظ (هو) ته اسم اعظم وئيلي دي
- ④ بعض حضراتو (الحی القيوم) ته اسم اعظم وئيلي دي
- ⑤ بعض حضراتو (مالك الملك) ته اسم اعظم وئيلي دي
- ⑥ بعض حضراتو کلمه توحيد ته او بعض حضراتو (الله الذي لا اله الا هو رب العرش العظيم) ته اسم اعظم وئيلي دي
- ⑦ د امام زين العابدين عليه السلام په باره کښ منقول دی چې هغوی د الله پاک په دربار کښ عرض اوکړو چې ماته اسم اعظم بيان کړئ نو هغوی ته په خواب کښ اوبښودلې شو چې (لا اله الا الله) دي

⑧ بعض علماء کرام فرماني چې اسم اعظم په اسماء حسنی کښ پټ دي.

⑨ بعض حضرات فرماني چې (الله) اسم اعظم دي

⑩ د بعض سلف نه منقول دی چې چا (الله) اووې هغه گویا د الله پاک د هغه ټولو

بومونو به ذریعه دعا او غواره دغه شان قول د حسن بصری رحمته الله علیه نه هم منقول دی

① بعض حضراتو (الله) ته اسم اعظم و نیلې دي.

بعض حضرات مثلاً امام جعفر صادق رحمته الله علیه فرماني چه څوك په اسماء الهی كښ په كوم اسم سره هم الله پاك لره په حضور او استغراق سره ياد كړي چه هغه وخت د هغه په باطن كښ د هغې نه علاوه هيڅ هم نه وي نو هم هغه اسم اعظم دي او د هغې په ذریعه غوښتلې كيدونكې دعا قبلېږي

② امام ابو سليمان داراني رحمته الله علیه واني چه ما د يو شيخ كامل نه تپوس او كړو چه اسم اعظم كوم يو دي؟ نو هغوی اووې چه آيا ته خپل زړه پيژنې؟ ما اووې او هغوی او فرمائيل چه كله ته اوگورې چه ستا زړه د الله پاك طرف ته متوجه او نرم شوې دي نو هغه وخت د الله پاك نه خپل حاجت او غواره هم دغه اسم اعظم دي

③ نقل كړې شوې دي چه ابو الربيع رحمته الله علیه ته چا اووې چه ماته د اسم اعظم په باره كښ بيان كړئ نو هغوی اووې چه دا اوليكه (اعظم الله يعطيك) د الله پاك فرمانبرداري كوه هغه به ستا درخواست قبلوی، په دې سره دهغوی مراد دا وو چه د الله پاك اطاعت او فرمانبرداري اسم اعظم دي ځكه چه د دې په وجه باندې الله پاك رحمت كوی او قبول كوی

هم دغه شان نې او فرمائيل چه د عارف بسم الله الرحمن الرحيم ونيل د (كن) ونيلو په شان دی. يعنی څنگه چه الله پاك د لفظ (كن) ونيلو په ذریعه څه غواړي پيدا كوی هم دغه د بنده دپاره (بسم الله) ده چه هغه د كوم كار په شروع كښ (بسم الله) واني د هغې په برکت سره هغه كار پوره كيږي

④ بعض محققين فرماني چه دا دعا ټولو اقوالو لره جامع ده يعنی بزرگان دين چه كومو دعا گانو ته اسم اعظم ونيلې دي هغه ټول په دې كښ راځي

« اللهم اني اسئلك بأن لك الحمد لا اله الا الله انت يا حنان يا منان يا بديع السموات والارض يا ذا الجلال والاكرام يا غير الوارئين يا ارحم الراحمين يا سميع الدعاء يا الله يا الله يا عالم يا سميع يا عليم يا حلیم يا مالك الملك يا سلام يا حق يا قديم يا قاهر يا غني يا محيط يا حكيم يا علي يا قاهر يا رحمن يا رحيم يا سميع يا كريم يا غني يا معطي يا مانع يا هنيئ يا مقسط يا حي يا قيوم يا احمد يا محمد يا رب يا رب يا رب يا رب يا هاب يا غفار يا قريب يا ذا الجلال لا اله الا انت سبحانك اني كنت من الظالمين، انت حسبي ونعم الوكيل »
په ذكر شوې دعا كښ چه څومره اسماء ذكر كړې شو دا ټول اسم اعظم دي.

تسهيلات:

قوله: اَلَنْتُ الْمَنَانُ الْمَنَانُ

بغيره استعقل الله تعالى وركعه، د حنان معنى ده ډير مهربان او د منان معنى ده ډير احسان كونكى په دې كېنې اشاره ده چه الله تعالى څه هم وركوى بغير د استحقاق نه نې وركوى هغه د خپل فضل او كرم د وجې وركوى دى په يوه نسخه كېنې د ابن ماجه سره و ندارمى هم دې

[۲۷۹] په دوو سورتونو كېنې د اسم اعظم بيان

۲۷۹- [۵] (۱) وَعَنْ أُمِّمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: (۲) «إِسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ فِي هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ: (۳) ﴿وَالْحُكْمُ لِلَّهِ وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ [البقرة: ۲۰۱] وَفَاتِحَةِ آلِ عِمْرَانَ: (۴) ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ [آل عمران: ۲]» رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَالتَّيَمِيُّ.

نوهه ۱ بي بي اسماء بنت يزيد ؓ وايې چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲ د الله تعالى ﷻ د ټولو څخه لوى نوم (اسم اعظم) په دى دوو آيتونو كې دى ۳ ﴿وَالْحُكْمُ لِلَّهِ وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾، او ستاسو معبود هغه يو معبود دى، د هغه څخه علاوه بل معبود نشته او هغه بخښونكى او مهربانه دى ۴ او د سورة آل عمران د ابتدايي آيت اَلَمْ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ. اَلَمْ اللَّهُ چې د هغه څخه علاوه بل معبود نشته هغه ژوندى دى او خبر گيري كونكى دى. ترمذي، ابوداؤد، ابن ماجه، دارمي دواړي مختصر تغريد:

حضور اسماء بنت يزيد ؓ نوم اسماء كښت ام سلمه، اسماء بنت يزيد بن السكن بن رافع د هجرت نه پس د يوڅو پنځو سره د حضور ﷺ په خدمت كېنې حاضرې شوې او مسلمانانې شوې. په ۱۵ كېنې چه كله د حضرت عائشه ؓ رخصتي اوښه نو چه كومو پنځو هغه جوړوله په هغوى كېنې حضرت اسماء ؓ هم وه. ۱۵ كېنې په جنگ يرموك كېنې هغې د خپلې خيمې په لرگى باندې ۹ روميان مردار كړل. (اصابه)

علامه ابن حجر ؓ فرماني كات ذات العلل والدين. يعنى هغه په عقل او دين دواړو سره متصف وه. د حضور پاك ﷺ خدمت به نى كولو. (۳). ډيره ميلمه دوسته وه يوځل هغې كره حضرت شهر بن حوشب راغلو نوهغې خوزاك كيخودو نو حضرت شهر بن حوشب انكاراوكړو نوهغې د حضور ﷺ واقعه واوروله په كوم كېنې چه اشاره وه چه انكار ښه نه

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الصلاة، باب الدعاء (رقم- ۱۴۹۶) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۵۱۳ وابن ماجه في كتاب الدعاء، باب اسم الله الأعظم (رقم- ۳۸۵۵)

دی به دی باندی شهر بن حوشب اوونیل بیابه داسی غلطی نه کوم (۴)
وفات د هغی د وفات بازه کسبی د اسماء الرجال والا خاموش دی
مرویات د هغی نه ۸۱ روایات نقل دی

[۲۲۹۲] دیونس علیه السلام د دعا قبولیت

۳۳- [۶] (۱) عَنْ سَهْبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «دَعْوَةُ ذِي
النُّونِ إِذْ دَعَا رَبَّهُ وَهُوَ فِي بَطْنِ الْحُوتِ (۲) لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، سُبْحَانَكَ، إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ (۳) [الأنبياء: ۸۷] (۴)
لَمُرِيدٍ جَاهِزٌ جَلِيلٌ فِي شَيْءٍ (۵) إِلَّا اسْتَجِيبَ لَهُ» "رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ."

نورهمه ۱ حضرت سعد (رضی اللہ عنہ) راوی دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ۲ ماہی والا یعنی د
حضرت یونس (علیہ السلام) هغه دعا چې هغه د ماہی په نس (خیتہ) کې د خپل پروردگار څخه
غوښتي وه دا ده ۳ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ، ستا څخه علاوه بل معبود
نشته ته پک یې بیشکه زه د ظلمانو څخه وم، ۴ کوم مسلمان سړی چې د دې دعا په ذریعه
د الله عزوجل څخه څه شی غواړي ۵ نو الله عزوجل د هغه سوال پوره کوي، احمد، ترمذی
جل اللغات ۱ ذی النون: أي: صاحب الحوت: یعنی ماہی او کب والا، ددې نه مراد حضرت یونس علیہ السلام
دي اُخوت: کب، مہی

تسبیلات:

قوله: دَعْوَةُ ذِي النُّونِ إِذْ دَعَا رَبَّهُ. الخ:

د ذی النون له موک مراد دی؟ ذی النون یعنی دکب والا دعا دې نه مراد حضرت یونس علیہ السلام
دې چاچه د نینوی او موصل په علاقه کسبې قوم ته دعوت ورکړو قوم انکار او کړو هغه
بددع ورکړه په هغې کسبې تاخیر کیدلو دې دښار نه اووتلو الله تعالی ته دا وتل خوین
رانغله په امتحان کسبې د اچولو دپاره نی سمندر ته او غوزولو کب تیر کړو هغوی دعا
اوونیلله الله تعالی مهربانی او کړه بیا واپس راغلو نو قوم نی ورته استقبال او کړو
او مسلمانان شو بیا هم په دغه قوم کسبې د حضرت یونس علیہ السلام انتقال اوشو

الفصل الثالث

[۳۳] داسم اعظم تحقیق

۳۳- [۷] (۱) عَنْ بُرَيْدَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: دَخَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمَسْجِدَ
عَاقِبَةَ (۲) فَأَذْأَرْجُلُ (۳) بِرَأْسِهِ وَهُوَ (۴) فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَقُولُ: هَذَا أَمْرٌ (۵) قَالَ: "بَلْ مُؤْمِنٌ مُبِيبٌ (۶)"

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۵۷۲ واحد فی المسند: ۱۷۰/۱

(۲) اخرجه رزين

قَالَ: وَأَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ يَقْرَأُ وَيَرْفَعُ صَوْتَهُ [۶] لَمَّا قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَنَمَّرُ لِقِرَائَتِهِ.

توجه [۶] حضرت بریده [۷] راوی دی چہ ابو خیل، زہ د رسول اللہ ﷺ سرہ د ماسخوتن د مانخہ د پارہ پہ مسجد کئی داخل شوم [۸] هلته خہ گورم چہ یو سری پہ مانخہ کئی قرآن کریم وایہ او خیل آواز اوچتوی [۹] ما اوویل چہ یا رسول اللہ ﷺ آیا تاسو بہ دی سری تہ ریاکار تہ وایہ؟ یعنی آیا دا سری منافق تہ دی چہ د بنوونی او اورولو د پارہ دومرہ پہ زور زور سرہ قرآن کریم وایہ؟ [۱۰] نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل چہ یا، بلکه مؤمن دی چہ د غفلت خخہ د ذکر طرف تہ رجوع کوی، [۱۱] بریده [۱۲] وایہ چہ ابوموسیٰ یعنی ہفہ سری چہ د ہفہ پہ بارہ کئی پور تہ ذکر وشو چہ ہفہ پہ اوچت آواز سرہ قرآن کریم ویلی، پہ پور تہ آواز سرہ بی قرآن کریم ویلی [۱۳] نورسول اللہ ﷺ د ہفہ قرائت تہ غور کینودلو،

① مُرَّاهُ أَي: مُتَّفِقٌ: مرأ، ریاکار تہ وائی ددی تہ مراد منافق دی [۱۴] مُنِيبٌ: أَي رَاجِعٌ: رجوع کونکی، د غفلت تہ ذکر طرف تہ،

① ثُمَّ جَلَسَ أَبُو مُوسَى يَذْعُوهُ [۱۵] فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَلْهِدْكَ أَتْلُكَ اللَّهُ [۱۶] لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَحَدًا، صَمَدًا [۱۷] لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ [۱۸] وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ [۱۹] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "لَقَدْ سَأَلَ اللَّهُ بِأَنِيهِ [۲۰] الَّذِي إِذَا أُجِبَ بِهِ أُعْطِيَ [۲۱] وَإِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ [۲۲] قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَغْرَبُ عِمَانِيَعُفُ مِنْكَ؟ قَالَ "نَعَمْ"

توجه [۱۵] بیبا ابوموسیٰ [۱۶] (یا خو پہ تشہد کئی یا د مانخہ خخہ روستہ د دعا د پارہ، کیناستلو دعا ئی غوبتلہ [۱۷] او پہ بارگاہ الہی کئی بی داسی عرض کولی چہ ای الہی زہ تا گواہ جوړولو سرہ ستا پہ حق کئی دا اعتقاد لرم او اقرار کوم چہ تہ اللہ بی [۱۸] ستا خخہ ما سوا بل معبود نشته، تہ داسی یکتا او بی نیاز بی [۱۹] چہ تہ ہفہ خخہ خوک پیدا دی او تہ ہفہ د چا خخہ پیدا دی [۲۰] او د ہفہ ہیخوک همسر سیال، نشته، [۲۱] رسول اللہ ﷺ د دی اوریدو سرہ، وفرمايل چہ دہ د اللہ ﷻ پہ ہفہ نامہ سرہ سوال وکی [۲۲] داسی نوم چہ کلہ د ہفہ پہ ذریعہ سوال وشي نو اللہ ﷻ ہفہ سوال پورہ کوی، [۲۳] او کلہ چہ د دی پہ ذریعہ دعا وغوبتل شي، نو دعا قبلہ بی [۲۴] نو حضرت بریده [۲۵] وایہ چہ ماعرض وکری چہ یا رسول اللہ ﷺ ما چہ ستا خخہ دا خبرہ واوریدہ، نو دا خبرہ ابوموسیٰ [۲۶] تہ ورسوم؟ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل چہ هو،

② فَأَخْبَرْتُهُ بِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲۷] فَقَالَ لِي: أَلَيْتَ الْيَوْمَ لِي أَعْرَضَ بِي، [۲۸] حَدَّثَنِي بِحَدِيثِ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "رَوَاهُ رِزِينَ."

[۲۹] ما ابوموسیٰ [۳۰] تہ د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دا ارشاد گرامی ورسوی [۳۱] نو ہفہ اوویل چہ د نن ورخی خخہ تہ زما ریشینی وروری [۳۲] چہ تا د رسول اللہ ﷺ دا ارشاد ماته را ورسوی، رزین

حل التَّحْفَةِ ⑦ أَنْصَبَقْ رِبِيتُونِي وَرُور

تسهيلات:

قوله: لَقَدْ سَأَلَ اللَّهُ بِاسْمِهِ الَّذِي إِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ... الخ:

۵ اسم اعظم په تعین کښې اوال دې نه وړاندې اشاره کړې شوې ده چه اسم اعظم د الله تعالی په نومونو کښې پټ دې هیڅ یو څیز ددې مصداق نه دې لیکن څه علماؤ ددې د تعین باره کښې څه لیکلی دی

① د بعضې علماؤ په نیز لفظ الله اسم اعظم دې د بعض حضراتو په نیز دادی چه بسم الله الرحمن الرحيم اسم اعظم دې څه علماؤ لفظ "هو" ته اسم اعظم و نیلې دې کوم چه سلطان باهو د تولونه زیات استعمال کړې دې بعضو الحی القیوم اوبعضو مالک الملک اوبعضو الله الذی لا اله الا هو رب العرش العظیم اسم اعظم گرځولې دې.

② امام زین العابدین علیه السلام د الله تعالی نه اسم اعظم او غوښتلو نو په خوب کښې ورته اوځودلې شو چه لا اله الا الله اسم اعظم دې.

③ بعض سلف فرمائی چه لفظ اللهم اسم اعظم دې بعضو امر ته اسم اعظم و نیلې دې ددې باب په یوڅو احادیثو کښې حضور اکرم بعض دعاگانې اسم اعظم گرځولې دې دا زیات مستند دی لیکن که چرته دلته دا اوو نیلې شی نو بې ځایه به نه وی چه کیدې شی چه اسم اعظم د څه خاص الفاظو د ترکیب نوم نه دې بلکه هر هغه کلمه یا جمله کومه چه د الله تعالی په ډیر زیات تعریف بلندی مشتمل وی هم هغه اسم اعظم دې

[١] بَابُ ثَوَابِ التَّسْبِيحِ وَالْتَحْمِيدِ وَالتَّهْلِيلِ وَالتَّكْبِيرِ

ذ تسبیح، تمهید، تهلیل او تکبیر ثواب

ملخص الباب:

فیه تسعة وعشرون حديثاً مشتملة على ست مسائل:

① فضيلة كلمة التوحيد: ١، ٢، ٩، ١٨، ١٩، ٢٠، ٢٢، ٢٥، ٢٩.

② فضيلة كلمة سبحان الله وبحمده: ٣، ٤، ٥، ٧، ٨، ١١.

③ فضيلة كلمة التوحيد: ٩، ١٣، ١٦، ٢١، ٢٤.

④ فضيلة كلمة لا حول ولا قوة إلا بالله: ١٠، ١٨، ٢٧، ٢٨.

⑤ فضيلة الحمد: ١٣، ١٤، ١٥.

⑥ الحث على التسبيح: ١٢، ٢٣.

قال الله تعالى ﴿وَسَبِّحْهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ [سورة الاحزاب الاية: ٤٢]. وقال الله تعالى ﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

وَأَسْتَغْفِرْهُ﴾ [سورة نصر الاية: ٣]. وقال الله تعالى ﴿وَكَثِّرْهُ تَكْبِيرًا﴾ [سورة بنى اسرائيل الاية: ١١١].

تسبیح نه مراد سبحان الله اود تسبیح مادی سره متعلق تول کلمات مراددی ذتحمیدنه

مراد الحمد لله اود تهلیل نه مراد لاله الا الله ونیل او تکبیر نه مراد الله اکبر ونیل دی

الفصل الأول

[٣٣٧] ذَبُولُوْهُ نَهْ غَوْرُهُ اَوْ مَحْبُوبُ كَلِمَاتٍ

٣٣٧- [١] (١) عَنْ سَمُرَةَ بِنْتِ جُنْدُبَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - :
 «أَفْضَلُ الْكَلَامِ أَرْبَعَةٌ: سُبْحَانَ اللَّهِ [٢] وَالتَّحْمِيدُ لِلَّهِ [٣] وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ [٤] وَاللَّهُ أَكْبَرُ» [٥] وَفِي رَوَايَةٍ: «أَحَبُّ
 الْكَلَامِ إِلَى اللَّهِ أَرْبَعَةٌ: [٦] سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالتَّحْمِيدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ» [٧] لَا يَغْفُرُكَ بِأَيُّونَ بَدَأَتْ» (رواه
 مُسْلِمٌ).

لوجه ① سمره ابن جندب ؓ وايي چي رسول الله ﷺ وفرمايل ② د انسان په كلام كي د
 تولو خخه بهتر كلام خلور دي. او هغه دا دي ① سبحان الله، الله دير ياك دي ② الحمد
 لله، تول تعريفونه الله ﷻ لره دي ③ لاله الا الله، د الله ﷻ خخه ماسوا بل معبود نشته
 ④ الله اكبر، الله ﷻ دير لوى دي. ⑤ او په يوه روايت كي دي چي رسول كريم ﷺ
 وفرمايل د الله تعالى ﷻ په نزد د تولو خخه خوښ كلام خلور دي. ⑥ سبحان الله ⑦

نَحْمَدُہ ⑦ لا اله الا الله ⑧ الله اکبر ⑨ اد دی خُخہ د ہری کلمی خُخہ چہ ہم شروع وکری
سب د بارہ نقصان رسونکی نہ دی، مسلم

حل اللغات ⑩ بذات چہ نہ نہی شروع اوکری

تہذیبات:

قوله أَفْضَلُ الْكَلَامِ:

د حدیث پہ مفہوم کتب دودہ الوال، اد دی حدیث دودہ مفہومہ دی

① برومی مفہوم دادی چہ د الله تعالی د کلام نہ پس د انسان پہ کلام کنبی دا خلور کلمی د
تولونہ افضل دی داقید خکہ لگولہ شوی دہ چہ کوم کلمات پہ قرآن کنبی وی او د الله
تعانی کلام وی ہفہ دتولونہ افضل دی د قرآن نہ علاوہ د الله تعالی پہ کلام کنبی دغہ
پورتنی کلمات افضل دی

② دودہ مفہوم دادی چہ د انسان پہ کلماتو کنبی دغہ خلور کلمات دتولونہ افضل دی یعنی
الله تعالی تم محبوب او خوینہ دی لکہ خنگہ چہ ہم پہ دہ حدیث کنبی پہ دودہ روایت
کنبی ذکر دی

د مذکورہ خلورو کلماتو د فضیلت وجہ: بہر حال پہ دغہ خلورو کلماتو کنبی د الله تعالی نہ د
صفات سلبہ د نفی کلمات ہم موجود دی کوم چہ د سبحان الله لفظ دہ او د الله تعالی د
صفات ثبوتیہ د اثبات دبارہ ہم کلمات موجود دی ہم د دغہ جامعیت د وجہ نہ دا غورہ دی
بایتہن بذات یعنی پہ دہ سرہ ہیخ فرق نہ پریوخی چہ تاد کومہ کلمی نہ شروع کری دہ
مذکورہ ترتیب ہم جائز دی او د ترتیب نہ بغیر ہم لوستل فائدہ مند دی

[۲۹۵] الله تعالی تہ د کلماتو خخہ خوبہ وظیفہ

۳۳- [۲] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَا أَنْ
أَقُولُ: سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ» ① أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ» (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

لوحہ ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ وای چہ رسول اللہ ﷺ وفرمایا ② سبحان الله والحمد لله ولا اله الا
الله والله اکبر. ویل ③ بلاشبہ زما پہ نزد د ہفہ خیز خخہ چہ پہ ہفہ نمر راخیری، یعنی
دنیا او د دنیا د خیزونو خخہ، زیات خوین دی، مسلم.

حل اللغات ④ طَلَعَتْ: راخیزی (نمر)

تہذیبات:

قوله أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ

(۱) احررہ البخاری فی کتاب الدعوات باب فضل التسبیح (رقم-۶۴۰۵) ومسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبہ
وانسباغ باب فضل التہلیل والتسبیح والدعاء (رقم-۲۸) - (۲۶۹۱) واحمد فی المسند ۳۷۵/۲

هَذَا كَوْنُهُ كَلِمَاتُهُ دُنْيَا وَمَا فِيهَا مِنْهُ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَجَوَاهِرِ:

- ① دُنْيَا فَانِي دَهْ أَوْ دِي كَلِمَاتُ ثَوَابٍ بَاقِي دِي
② دُنْيَا دِ اللَّهِ پَاك نِه غَافِلِه كُونَكِي دَهْ أَوْ دَا كَلِمَاتِ دِ اللَّهِ تَعَالَى يَادِ رَاوَسْتُونَكِي دِي

[٣٣٣] سَلْ خَلَه دِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ لَوْ سَتَلُو فَضِيلَتِ

---[٣] (١) وَغَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [٢] "مَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ حُطَّتْ عَنَّا بِأَهْلِهِ [٣] وَإِنْ كَانَتْ بِمِثْلِ زَيْدِ النَّخْرِ" (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

نَوَاحِي ① أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَبِي جَعْفَرٍ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَفَرَمَا يَلِ ② كَوْمِ سَرِي جَعِي بِه يَوْهْ وَرَخْ كَعِي
سَلْ خَلَه سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ أَوْ اَوَانِي نُو دِ هَفَهْ گَنَاهُونِه خَتَمِي بِرِي ③ اِكْر جَعِي هَفَهْ دِ زَيْبِ دِ
زَكِ بَرَابَرِ وَيِ رِيعَنِي هَرْ خَوْمَرِه زِيَاتِ وَلِي نِه وَيِ بِخَارِي مُسْلِمِ
هَلِ اللِّغَاتِ ④ حُطَّتْ: أَيْ: نَقُطَتْ: غُورِزِي، وَرَانِي بِرِي ⑤ زَيْبِ: زَكِ اِكْمِ چِه پِه سِنْدُونِو كَنِي دِ أَوْ بُو
دِ پَسِه وَيِ ⑥ النَّخْرِ: دِرْيَابِ (دِ سَمْنَدَرِ زَكِ كَنَا يِه دَهْ دِ زِيَاتِ وَلِي نِه،

تَسْهِيلَاتِ: قَوْلُهُ: مَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ... الخ:

دِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ وَلِيْلُو طَرِيقِ: أَفْضَلِ أَوْ أَوَّلِي هَمِ دَغِهْ دِي چِه دَاوُظِيْفَه سَلْ خَلِ بِه يَوْخَانِي
أَوْ نِيلِي شِي بِه مِينَخْ كَنِي بِه فَرْقِ نِه وَيِ لِيكَنْ عِلَامَه طَيِّبِي بِحَمْدِهِ فَرَمَانِي چِه دَا كَلِمَاتِ دِ
سَحْرَه وَاخَلَه تَرْمَانِيَامَه پُورِي بِه مَتَفَرَّقِ تَوَكَّه بَانْدِي هَمِ وَنِيلِي شِي تَوَلِ گَنَاهُونِه چِه مَعْفِ
كِي بِرِي دَدِي نِه صَغِيرَه گَنَاهُونِه مَرَادِ دِي خَكِه چِه دَكْبِيرَه دِ بَارَه دِ تَوْبَه ضَرُورَتِ وَيِ أَوْ كَبَانَرِ
ضَعِيفِ كِي بِرِي لِيكَنْ كِه وَرْسَرَه تَوْبَه هَمِ أَوْ كَرِي شِي نُو بِيَا كَبَانَرِ هَمِ مَعْفِ كِي بِرِي بِه دِي شَرْطِ
چِه دَحَقُوقِ الْعِبَادِ نِه نِه وَيِ

[٢٢٩٧] صَبَا مَا بِنَامِ سَلْ خَلَه دِ لَوْ سَتَلُو وَظِيْفَه

---[٤] (١) وَغَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [٢] "مَنْ قَالَ جَوِينَ يَصْبِرُ وَجَوِينَ يُخْسِي: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ مِائَةَ مَرَّةٍ [٣] نَهْ رَأَتْ أَحَدُ يَوْمِ الْقِيَامَةِ بِالْفَضْلِ مِثْلَ مَا قَالَ أَوْ رَأَتْ عَلَيْهِ" (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

نَوَاحِي ① أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَأَبِي جَعْفَرٍ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَفَرَمَا يَلِ ② چَا جَعِي دِ سَحْرِ پِه وَخْتِ كَعِي أَوْ دِ
مَا بِنَامِ پِه وَخْتِ كَعِي سَلْ خَلَه سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ وَوِيلِ ③ نُو دِ قِيَامَتِ پِه وَرَخْ بِه هِيخْ سَرِي دِ
دِي عَمَلِ خَخَه بِنِه خَه عَمَلِ رَانِه وَرِي ④ علاوَه دِ هَفَهْ سَرِي خَخَه جَعِي هَفَهْ دِ هَفَهْ پِه شَانِ يَادِ
هَفَهْ خَخَه زِيَاتِ وَيَلِي وَيِ، بِخَارِي مُسْلِمِ

(١) أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ فِي كِتَابِ الدَّعَوَاتِ بَابِ فَضْلِ التَّسْبِيحِ (رَقْمُ ٦٤٠٥) وَمُسْلِمٌ فِي كِتَابِ الذِّكْرِ وَالِدَّعَاءِ وَالتَّوْبَةِ
وَالِاسْتِغْفَارِ بَابِ فَضْلِ التَّهْلِيلِ وَالتَّسْبِيحِ وَالدَّعَاءِ (رَقْمُ ٢٨) - (٢٦٩١) وَاحِدٌ فِي السَّنَدِ ٣٧٥/٢
(٢) أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ فِي كِتَابِ الذِّكْرِ وَالِدَّعَاءِ وَالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ بَابِ فَضْلِ التَّهْلِيلِ وَالتَّسْبِيحِ وَالدَّعَاءِ (رَقْمُ ٢٩) - (٢٦٩٢)

تسهيلات:

قوله: أَوْزَادَ عَلَيْهِ:

په حدیث کنبی یو اشکال او ه هلمې جواب، سوال دادې چه په دې حدیث کنبی د رومې سړی
افضلیت ختمولو دپاره او فرمائیلې شو چه راتلونکی یو سړی دغه شان سل خل دا تسبیح
او وئیل نو هغه به افضل وی حالته که په دې کنبی هیڅ افضلیت نشته دې اولنی سړی هم سل
خل او وئیل او هغه هم دده په شان سل خل او وئیل نو افضلیت به څنگه حاصل شی؟ ددې
آسان جواب دادې چه د حدیث په آخر کنبی "او چه کوم لفظ دې داد او په معنی کنبی دې
مطلب داشو چه د افضلیت هغه سړی ته حاصلېږي چه سل خل نی او وانی او څه زیات او وانی
[۲۲۸] دوه کلمې الله تعالی ته محبوب دی

۲۲۸- [۵] (۱) لَوْعَنَهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ [۳] ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ [۴] حَبِيبَتَانِ [۵] إِلَى الرَّحْمَنِ: [۶] سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ [۷] سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)

ترجمه [۱] ابو هريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] دوه کلمې دي چې په ژبه سره
په ويلو کې اسانه دي، [۳] خو په ترازو (تله) کې درنې دي (يعني د هغه ثواب به په ميزان
عمل کې دروند وي) [۴] او د مهربان الله ﷻ په نزد ډيري محبوبې دي [۵] او هغه دوه کلمې
دا دي: سبحان الله و بحمده سبحان الله العظيم، يعنی الله ﷻ پاک دی او د خپل حمد سره
موصوف دی، [۶] پاک دی الله ﷻ چې ډير لوی دی، بخاري مسلم
حل اللغات: ① خَفِيفَتَانِ: أي خِطْرَتَانِ عَلَيْهِ بِالسُّؤْلَةِ: سپکې دی يعنی په وئيلو کنبی ډيري آسانې دی
② ثَقِيلَتَانِ: ډيري وزنی او درنې دی.

تسهيلات: قوله: حَبِيبَتَانِ:

ه حبيبتان هغه مراۋه: داد "محبوبتان" په معنی کنبی دې مراد دادې چه ددې ويونکې الله
تعالی ته محبوب کيږي.
قوله: خَفِيفَتَانِ:

ه خفيفتان په مطلب کنبی علو الوال: ① د سپکوالی مطلب دادې چه ددې مشقت کم دي
ثواب نی زیات دي په دې وجه د کم خرج بالانشین په شان دي
② یا داسې اووایی: چه په دې کنبی څه مشهور شدید حرف نشته دي په دې وجه سپکې دی

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الأيمان والنذور / إذا قال: والله لا أتكلم اليوم. فقل: أو قرأ. أو سح. أو كبر. أو حمد. أو
هلل. فهو علم. نيته (رقم- ۶۶۸۲) وسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار / باب فضل التهليل والتسبيح والدعاء
(رقم- ۳۱- ۲۶۹۹)

۵۰ ب د سی او وایه چه د حضور پاک په بیان کسی کومه سجعه ده دغې سجعه دا خفیه جوړې کړی دی

۵۱ ب دا چه دا تشویق سبکې جوړې کړی دی یعنی هره کلمه د وړاندې کلمې شوق وړ کوی کله چه اوونیلې شو "کلمتان" نو اوریدونکی متوجه شو چه کله د "حیثان" لفظ راغلو نو اوریدونکو او کتل نوچه کله "تلمتان" اوونیلې شو نو اوریدونکو د بیرې خوشحالی او سخت محبت نه اوونیل چه "سبحان الله" دا کوم دولت لې شان زړ اوښایي نو ددې په جواب کښې دا کلمې "سبحان الله وحمده" په دې کښې د الله تعالی د صفات سلبه دغې دپاره یوه جمله ده او د صفات ثبوتیه د اثبات دپاره دویمه جمله ده نو د الله تعالی کمال او مکمل تعریف په دې کښې راغلو

[۳۳] اَذَرُّوْا نِیْکُوْرَ الْاَدْعَا

— [۱] وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] كُنَّا جُنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ [۳] أَلَيْعِزُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكْتَسِبَ كُلَّ يَوْمٍ أَلْفَ حَسَنَةٍ [۴] فَنَأْتِيَ سَائِلًا مِنْ جُلَسَاءِهِ كَيْفَ يَكْتَسِبُ أَحَدُنَا أَلْفَ حَسَنَةٍ قَالَ يُسَبِّحُ بِآيَةِ تَسْبِيحٍ يَكْتُبُ لَهُ أَلْفَ حَسَنَةٍ [۵] وَيُحِطُّ عَنْهُ أَلْفَ غَلِيظَةٍ رَوْاقٍ مُلِيمٍ،

ترجمه [۱] سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه وایی [۲] یوه ورځ، چې مونږ د رسول الله صلی الله علیه و آله سره ناست وو، نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل [۳] چې آیا په تاسو کې یو سړی په دې قادر دی، چې هره ورځ زر نیکۍ حاصلې کړي [۴] په مجلس کې موجود صحابه رضی الله عنهم وې چې یو صحابي پوښتنه وکړه چې یا رسول الله صلی الله علیه و آله په مونږ کې کوم سړی "روزانه په آسانی سره، یو زر نیکۍ څرنگه حاصلولی شي [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې هغه دې سل ځله سبحان الله او وائي، د هغه د پاره یو زر نیکۍ ولیکل شي په دې حساب چې په هره نیکۍ باندې لس نیکۍ لیکل کېږي [۶] یا د هغه یو زر، صغیره او که الله تعالی وغواړي نو کبیره، گناه وژول کېږي، مسلم

هل الهیات: ۱۰ اَلَيْعِزُّ: آیا عاجز دې یعنی قدرت او وس نه رسی

[۱] وَفِي كِتَابِهِ فِي جَمِيعِ الرِّوَايَاتِ عَنْ مُوسَى الْجَبْنِيِّ أَوْحَطَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ الْبَرْقَانِيُّ [۲] وَرَوَاهُ شُعْبَةُ وَأَبُو عَوَانَةَ وَيَحْيَى بْنُ سَعْدٍ الْقَطَّانُ عَنْ مُوسَى [۳] فَقَالُوا وَيَحُطُّ بِغَيْرِ أَلْفٍ هَكَذَا فِي كِتَابِ الْحَبِيبِيِّ.

لوجه [۱] ابوبکر برقاني رضی الله عنه وایی چې په صحیح مسلم کې د موسی جهني څخه چې کوم روایتونه منقول دي په هغه ټولو کې لفظ او يحط نقل شوی دی، [۲] او شعبه رضی الله عنه، ابو عوانه او یحیی ابن سعید قطان د موسی جهني څخه دا روایت نقل کړی دی [۳] چې په هغه

کې لفظ د ويحطُ بغير الف ذکر کړی دی او په کتاب حميدي يعنی جمع بين الصَّحِيحَيْنِ کې هم دغه شان منقول دی

حل اللغات ⑤ بَطَّ اوبه غورزيری، وران به کړې شی

تسهيلات: قوله: وَبَطَّ:

د اويحط کلمي تحقيق: بَطَّ د غورزولو په معنی کښې راځي دلته د گناهونو معاف کيدل مراد دی دلته داخبره يادساتنی چه اويحط د او کلمه د واو په معنی کښې ده لهذا اوس به هيڅ اعتراض نه راځي مطلب دا چه زر نيکيانې به ملاوېږي او يوزر گناهونه به نې معاف کيږي داهم د کم خرج بالاثنين د قبيل نه دي

[٢٢٠٠] د فرشتو دپاره منتخب شوي ذکر

٢٢٠٠- [٧] (١) وَخَنَ أَيْ ذَرَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «سُبُّ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَثَى الْكَلَامِ أَفْضَلُ» قَالَ: «مَا أَصْطَفَى اللَّهُ لِمَلَايَكَتِهِ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ» (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

ترجمه: ابو ذر (رضي الله عنه) وايي چې د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) څخه پوښتنه وشوه چې کوم کلام بهتر دی؟ رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل چې هغه کلام چې الله (تعالى) د خپلو فرشتو د پاره چټي کړی دی او هغه دا دی سبحان الله وبحمده، مسلم

حل اللغات ① اصطفى: أي: الذي اختارته: چه غوره کړې او منتخب کړې نې دي

تسهيلات:

قوله: مَا أَصْطَفَى اللَّهُ لِمَلَايَكَتِهِ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ

د سبحان الله وبمحمده عظيم لفصيلت: الله تعالى خوښ کړه د دې مطلب دا دي چه الله په خپل ذکر کښې دا کلمه د خپلو فرشتو دپاره خوښه کړې ده او د دې کلمي د ډير فضيلت د وجي نې فرشتو ته حکم کړې چه دا کلمه هميشه وائي او هغه کلمه سبحان الله وبحمده ده

[٢٢٠٠] په دعا کښې د کيفيت اعتبار شته د کميت نشته دي

٢٢٠٠- [٨] (١) وَخَنَ جَوْنِيَّةٌ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ عَزَّ وَجَلَّ مَرَّ مِنْ عِنْدِهَا بِكُرَّةٍ حِينِ صَلَّى الصُّبْحَ (٢) وَهِيَ فِي مَسْجِدِهَا (٣) فَمَرَّ جَمْعٌ بَعْدَ أَنْ أَهْضَى وَهِيَ جَالِسَةٌ (٤) قَالَ: مَا زِلْتُ عَلَى الْحَالِ النَّبِيُّ فَأَرَقْتُكَ عَلَيْهَا (٥) قَالَتْ: نَعَمْ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: «لَقَدْ قُلْتُ بَعْدَ ذَلِكَ أَرْبَعَ كَلِمَاتٍ ثَلَاثُ مَرَّاتٍ (٦) لَوْ وَرِثْتُ بِمَا قُلْتُ مِنْذُ الْيَوْمِ لَوَرِثْتُنَّ» (٨) سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ عُلُقِيهِ (٩) وَرَضَاءَ نَفْسِي (١٠) وَرِثَةَ عَرْشِهِ (١١) وَمِزَادَ كَلِمَاتِهِ» (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

(١) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب فصل سبحان الله وبمحمده (رقم - ٨٤ - (٢٧٣١)
(٢) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب التسبيح أول النهار وَعِنْدَ النُّومِ (رقم - ٧٩ - (٢٧٢٦)
وابن ماجه في كتاب الأدب باب فصل التسبيح (رقم - ٣٨٠٨)

نوحہ ۱۱) سی سی جویریہ رضی اللہ عنہا چہی د نیسی کریم صلی اللہ علیہ وسلم سی سی مبارکہ ده دا
 بل کوی چہی بوه ورخ رسول اللہ ﷺ سحر وخت د سحر د مانخه د باره د هغی خُخه ووتی
 ۱۲) او هغه په خپله مصلی ناسته وه ۱۳) کوم وخت چہی رسول اللہ ﷺ د خائیت په وخت کي
 وایس تشریف راوړی نو هغه په خپل خای یعنی مصلی باندې هغه ښکته ناسته وه ۱۴) رسول
 الله ﷺ دي لیدو سره، وفرمایل چہی په کوم حالت کي چہی ته ما دلته پریښي وي، آیا هغه
 شان مسلسل ناسته یې؟ یعنی د سحر د وخت خُخه تر اوسه پورې چہی د خائیت وخت
 راغلو دی په مصلی باندې ناسته دغه شان په ذکر الهی کي مشغوله یې؟ ۱۵) هغی اوویل
 چہی هو، رسول الله ﷺ ورته وفرمایل ۱۶) چہی زما ستا خُخه د تلو وروسته څلور کلمي دري
 خله وویلی، هغه څلور کلمي داسې دي ۱۷) که هغه د هغه خیز سره وتلل شي، چہی د هغه په
 ویلو کي ته د ورځي د ابتداء خُخه تر اوسه پورې مشغوله یې یعنی په ذکر کي نويقت دا
 څلور کلمي به په هغه خیز درني وی یعنی د هغه څلورو کلمو ثواب به په هغه پوره وخت
 ذکر الهی کي ستا د مشغولیت د ثواب خُخه زیات وي ۱۸) او هغه څلور کلمي دا دي
 سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ عَدَدَ خَلْقِهِ وَرِضَا نَفْسِهِ وَزَنَةَ عَرْشِهِ وَمِزَانُ كَلِمَاتِهِ، زه د الله ﷻ پاکي بیانوم، او د
 هغه تعریف کوم د هغه د مخلوقاتو د تعداد په اندازه، ۱۹) او د هغه د ذات د مرضی په
 موافق ۲۰) او د هغه د عرش د وزن مطابق ۲۱) او د هغه د کلمو د مقدار په شان، مسلم

هل اللغات: ① بُكْرَةٌ: أَي: أَوَّلُ نَهَارٍ: سحر وختی یعنی د ورځي په شروع کښې. ② أَفْضَى: وَهِيَ
 رُفْعَةُ الشَّأْرِ قَدْرَ رُفْعِهِ: د خائیت وخت یعنی کله چه نمر د یو غشی په اندازه راپورته شوې وی ③ وَزْنُ
 أَي: قَوِيْلَتُ: وزن او کړې شی یعنی یویل سره نې مقابله او کړې شی ④ زَنَةُ عَرْشِهِ: په وزن یا په مقدار
 د عرش، ⑤ مِيزَانُ: دا مصدر دې، په معنی د مقدار سره، وَفُوَالْزَبَادَةُ وَالْكُفْرَةُ: دلته ترې مراد زیاتوالي
 او کثرت دې

د راوي مختصر تعارف:

حضرت جویریة رضی الله عنها: نوم جویریة د پلار نوم حارث بن ضرار دا د قبيله بنو
 مصطلق سردار وو. شکل نی ډیر ښائسته وو برابر اندامونه نی وو. د حضرت جویریة
 رومبنی نکاح هم خپل خاندان کښې رافع بن صفوان سره شوې وه خو چه کله ۵۵ دو
 شعبان کښې غزوه مریسیع اوشوه نو په دې کښې حضرت جویریة اونیولی شوه. اول دا
 د ثابت بن قیس په حصه کښې راغله نو هغه دا په ۱۹ اوقیه سرو زرو باندې مکې ته
 جوړه کړه بیا د مال په سلسله کښې دا حضور اکرم ﷺ ته هم پیش شوه. حضور ﷺ
 ارشاد وفرمایلو آیا زه ستا د طرف نه د کتابت مال ادا کړم او بیا تاسره نکاح اوکړم؟ ته
 په دې باندې رضا نی؟ هغه راضی شوه نو حضور ﷺ رقم ورکړو او هغی سره نی نکاح
 هم اوکړه. طبقات ابن سعد کښې دی د کتابت دا مال د هغی پلار ادا کړې وو کله چه

هغه آزاده شوه. نوبيا حضور اکرم ﷺ هغې سره نکاح اوکړه. (طبقات ابن سعد: ۴۸/۸)
حضرت جویریې (رضی الله عنه) به ډیر دعبادت ژوند تیرولو.

وقت: حضرت جویریې (رضی الله عنه) ۵۵ کښې د دنیا نه رخصت شوه انا الله وانا اليه راجعون. دغه وخت د هغې عمر ۶۵ کاله وو. مروان د جنازې مونځ اوکړ او جنت البقیع کښې خښه شوه.

تسهيلات

قوله: لَقَدْ قُلْتُ بَعْدَ ذَلِكَ كَلِمَاتٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ... الخ:

په ذکر الله او دعا کښې د کیفیت اهمیت ده، دلته حضرت جویریې (رضی الله عنه) د سحر د مونځ نه پس ډیر وخته پورې کیناسته او ډیرې دعاگانې یې اوکړې لیکن حضور پاک صرف څلور کلمې اولوستلې چه د کیفیت اوشان والاوې په دې وجه د هغې وزن زیات معلوم شو. د الله تعالی په ذکر کښې او دغه شان په هره دعا کښې د کیفیت اعتبار دې د کمیت او کثرت اعتبار نشته دې دغه شان مثلاً یوسرې لفظ الله یا لفظ الحمد لله داسې په مزه سره وائی چه په دې کښې لس سیکنده خرج شو او یوسرې په لس سیکنده کښې زر زر پنځه ځل وائی ددې نه د هغه یوځل وئیلو ثواب زیات دې په وخت او خیال باندې ثواب ملاوېږي.

[۳۰۲] د شیطان نه ډېج کېدو آسانه طریقه

۳۰۲- [۹] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ [۳] لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ [۴] فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ كَانَتْ لَهُ عَذْلٌ عَشْرُ رِقَابٍ [۵] وَكُفِّتَ عَنْهُ مِائَةٌ حَسَنَةٍ [۶] وَفُحِّتَ عَنْهُ مِائَةٌ سَيِّئَةٍ [۷] وَكَانَتْ لَهُ حُرُزَانِ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذَلِكَ حَتَّى يُمِيتَ [۸] وَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلَ مِنَّا جَاءَ بِهِ [۹] إِلَّا رَجُلٌ غَلَّ أَكْرَمِنَهُ [۱۰]». (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

توجه: ابوهریره (رضی الله عنه) راوی دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] کوم سړی چې دا کلمات لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، د الله ﷻ څخه ماسوا بل معبود نشته چې یکتا دی، د هغه څوک شریک نشته، [۳] د هغه د پاره بادشاهت دی او د هغه د پاره تعریف دی او هغه په هر شي قادر دی، [۴] په ورځ کې سل ځله اوواڼي، هغه ته د سل غلامانو د آزادولو ثواب حاصلیږي، [۵] د هغه د پاره سل نیکی لیکل کېږي، [۶] د هغه سل گناهونه لرې کېږي [۷] او هغه ته په هغه ورځ کې تر مائېسمه پورې د شیطان څخه پناه حاصلیږي [۸] او د قیامت په ورځ به هېڅوک د هغه د اورلي عمل څخه بهتر هېڅ عمل را نه وړي [۹] علاوه د هغه سړي څخه چې هغه دا کلمات د هغه څخه زیات ویلي وي، بخاري مسلم.

هل اللغات: ① رقاب: دا د رګې جمع ده، څټ ته وائی دلته ترې غلام او مرثې مراد دي ② فحيت: أي: أزيلت: ختمیږي، لرې کیږي، ③ جزأ: أي: جفتاً: حفاظت، پناه حاصلیدل.

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الدعوات باب فضل التَّهْلِيل (رقم: ۶۸۰۳) ومسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب فضل التَّهْلِيل والتَّسْبِيح والدعاء (رقم: ۲۸- ۲۹۹۱) وأبو داود في السنن رقم الحديث ۳۵۳۵ واحمد في المسند: ۵/۶۰.

تسهيلات:

قوله في يوم مائة مرة... الخ:

په تسبیحات او ده ها کنې ه یو خاص تعداد حیثیت او حکمت: شارع ^ع به تسبیحات او دعاگانو کنې کوم شمیر خودې دې دامقدار د تاثیر دپاره د شرط درجه لری ددې نه به که کنې به مطلوب حاصل نه شی اوس که یو سرې ددې نه زیات اووانی نو مطلوب به حاصلیری که نه؟ نوعلامه نووی ^{رح} و غیره لیکلی دی چه په دې کنې به هغه تیریوی باقی د یو خاص عدد د ذکرولې کیږی نودا مفوض الی الله والی رسوله دې مونږ نه ددې حکمت نه دی لتول پکار د ټولو نه لونی حکمت هم دغه دې چه شارع ^ع فرمایلي دي

[۲۲۰۳] دجنت خزانه حاصله کړلی

۲۲۰۳- [۱۰] ﴿وَعَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۱] كَتَمَهُ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي سَفَرٍ [۲] فَمَجَّلَ النَّاسُ بِمَجْهَرُونَ بِالتَّكْبِيرِ [۳] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: "يَا أَيُّهَا النَّاسُ ارْزُقُوا عَلَيَّ أَتُكْبِرُ" [۴] لَكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَاهِيًا [۵] لَكُمْ تَدْعُونَ سَمِيعًا بَصِيرًا، وَهُوَ مَعَكُمْ [۶] وَالَّذِي تَدْعُونَهُ أَقْرَبُ إِلَيَّ أَحَدِكُمْ مِنْ عُنُقٍ رَاحِلِيَّةٍ"

ترجمه ۱) ابو موسی اشعري ^{رح} وایي ۲) چې (یو خل) مونږ خلق د رسول الله ^ص سره په یو سفر کې وو. ۳) چې خلقو په یوه موقع په زوره زوره تکبیر ویل شروع کړل. ۴) بنی کریمه صلی الله علیه وسلم (د دې اوریدو سره) وفرمایل چې ای خلقو! خپل خانونه کنترول کړی ایمنی په دومره اوچت آواز سره تکبیر مه وایي ۵) ځکه چې تاسو د تکبیر په ذریعه چ کون یا غیر موجود نه بولی یا نه یادوي، بلکه هغه یادوي، چې اوریدونکی او لیدونکی دی. او هغه ستاسو سره دی (یعنی هغه ستاسو په حال خبردار دی، تاسو چې چیرته یی، خواه په اوچت آواز سره یی یاد کړی یا په قلاز آواز سره دواړه برابر دي) ۶) او څوک چې تاسو راوېلي هغه په تاسو کې هر سرې ته د هغه د سورلي ترخت څخه هم زیات نژدې دی.

هل اللغات: ① (ترقا: أي: ارفعوا: نرمی او کړی، قابو اوساتئ، ② أصم: کونړ، ③ عنق: خټ، ④ راحلیه: سورلی (د ډیر نژدیکت نه کنایه ده).

۱) قَالَ أَبُو مُوسَى: وَأَنَا خَلْفَةُ أَقُولُ: [۱] لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فِي نَفْسِي [۲] فَقَالَ: "يَا عَبْدَ اللَّهِ مِنْ قَبْلِ أَلَا ذَلِكَ عَلَيَّ كَثْرَيْنَ كَثُورِ الْحُجَّةِ؟" [۳] فَقُلْتُ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: "لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ" [۴] (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

ترجمه ۱) ابو موسی ^{رح} وایي چې ما هغه وقت، په نبی کریم صلی الله علیه وسلم پسې په اوبښ باندې یا پیاده وم ۲) ما په خپل زړه کې دا ویل (لا حول ولا قوة الا بالله) ۳) بنی کریم

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الدعوات/باب الدعاء إذا علا غيبة (رقم- ۶۳۸۴) وسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبه والاستغفار/باب استجاب خفض الصوت بالذكر (رقم) ۴۴ - (۲۷۰۴)

صلی الله علیه وسلم وفرمایلی چي اي عبد الله ابن قيس دا د حضرت ابو موسی (رضی) نوم دی آی ونه بنایم زه تاته د جنت د خزانو څخه یوه خزانه او نه بنایم [۲] ما عرض وکړو چي هو یا رسول الله (ﷺ) ضرور يي راوښايه نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایلی چي هغه خزانه لا حول ولا قوة الا بالله ده، بخاري مسلم

تسهيلات:

قوله: يَكْبُرُونَ بِالتَّكْبِيرِ

د تکبير په مصداق کښي قوي اقوال: ① د دي مطلب دا دي چه په اوچت خانې باندې د ختلو په وخت کښي چه کوم تکبير مسنون دي هغه ئې په اوچت اواز سره ونيل ② دي تکبير نه مراد ذکر هم کيدې شي

③ دي نه مراد مطلقا تعظيم دي چه د تکبير نه علاوه ته هم شامل دي

قوله: مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ

حيثين باندې د کنز دا طلاق وجه: دې ته ئې خزانه ځکه اوونيله چه دا په نفاست کښي د خزاني په پشان ده او د خلقو په حفاظت کښي د دې لوستونکي د دې کلماتو د برکت نه داسې فائده اخلي لکه د دنياوې خزانو په شان

د لا حول ولا قوة په معنى کښي قوه اقوال: ① لا حول ولا قوة الا بالله د حول معنى ده. دشر دفع کولو طاقت. او د قوه معنى ده د خير حاصلو ذريعه اوس معنى دا شو چه د گناه نه د بچ کيدو طاقت او د نيکي کولو قوت نشته مگر د الله د طرف نه

② د حول معنى ظاهري طاقت او د قوه معنى ده باطنى قوت اوس معنى دا شوه چه بنده کښي د الله د مدد نه بغير نه ظاهري طاقت شته او نه باطنى طاقت يعنى د الله د فضل او کرم نه بغير بنده نه د گناه نه بچ کيدې شي او نه نيکي کولې شي بنده د الله نه چه کله کتې شي نو هيڅ نه دي نه په ده کښي حول شته او نه قوه مگر د الله سره چه واصل شي نو بيا هر څه جوړ شي ده کښي حول هم راشي او قوه هم لهذا اى بالله کښي بآء د الصاق د پاره ده چه د الله سره چه بنده واصل شي نو دي هر څه دي گني دي هيڅ نه دي

الفصل الثاني

[۳۴] په جنت کښي ونې اول کولې

۳۴- [۱۱] (۱) عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ مِائَةً [۳] غُرْسَتْ لَهُ ثَلَاثُ فَي الْجَنَّةِ" (رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ).

ترجمہ [۲] جابر (۱۰) وایہ چہ رسول اللہ ﷺ وفرمایا [۲] کوم سری چہ سبحان اللہ العظیم
وبحمدہ اووانی [۲] د ہفہ د پارہ بہ جنت کہی د خرماوو ونہ لگول کیری، ترمذی
حل اللغات ① غرستہ کرلی کیری، لگول کیری

تسهيلات:

قوله: غَرَسْتُ لَهُ نَخْلَةً فِي الْجَنَّةِ

ہمذکورہ تسبیح د کجوری سرہ تشبیہ وجہ، د کجوری سرہ مشابہت بہ کثرت نفع او بہ لذیذ
اویہ عمدہ کیدو کنبی دے کاسی قوله: تعالیٰ ((الْمَرْكَفَ حَزَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً)) (وہی کلمۃ
اتوحد) ((كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ)) (وہی النخلۃ)

[۲۲۰۵] ہر صبا د اللہ تعالیٰ د تسبیح ویلوا اعلان

۳۳-۱۲ [۱۲] (۱) وَعَنِ الزُّبَيْرِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "مَا مِنْ
صَبَّارٍ يُصْبِحُ الصَّبَّاءَ دِيًّا إِلَّا مُتَادِيَتَا دِي: [۲] سَبَّحُوا الْمَلِكَ الْقُدُّوسَ" (رَوَاهُ الْبُيْهَقِيُّ).

ترجمہ [۲] زبیر (۱۰) وایہ چہ رسول اللہ ﷺ وفرمایا [۲] داسی یو سحر نہ وی چہ بہ ہفہ
کہ یوہ فرشتہ بہ زورہ دا آواز کوی [۲] چہ پاک بادشاہ د ہفہ د پاکی سرہ یاد کری، ترمذی
حل اللغات ① سَبَّحُوا: اُی: تَرْمُو: پاکی بیانوی، ② الْمَلِكُ: بادشاہ، ③ الْقُدُّوسُ: د مبالغی صیغہ دہ،
دیر پاک چہ د ہر قسم عیب نہ پاک وی

تسهيلات:

قوله: إِلَّا مُتَادِيَتَا دِي: سَبَّحُوا الْمَلِكَ الْقُدُّوسَ

ہمذکورہ جملہ پہ مقصود کنبی دہہ احوال:

① یعنی روزانہ د سحر پہ وخت کنبی یوہ فرشتہ د تاکید دپارہ اوازونہ کوی چہ تاسو
«سبحان الملک القدوس» اووانی یا «سبح القدوس رب الملائکۃ والروح» اووانی
② یا دے معنی دا دہ چہ روزانہ سحر یوہ فرشتہ خلق خبروی چہ خلق دے دا یقین او
اعتقاد اوکری چہ د دوی رب د تولو عیوبو و نقائصو نہ پاک دے

[۳۳۰۱] بہترین ذکر او بہترین دعا

۳۳-۱۳ [۱۳] (۱) وَعَنِ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "أَفْضَلُ
الدُّعَاءِ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، [۲] وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ: الْحَمْدُ لِلَّهِ" (رَوَاهُ الْبُيْهَقِيُّ، وَأَبْنُ مَاجَةَ).

ترجمہ [۲] جابر (۱۰) راوی دی چہ رسول اللہ ﷺ وفرمایا [۲] د تولو خُشہ بہتر ذکر لا الہ الا
اللہ دی [۲] او د تولو خُشہ بہتر دعا الحمد لله دہ، ترمذی ابن ماجہ

① اخراجه الترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۶۲۰

② اخراجه الترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۸۴۳ وابن ماجه فی کتاب الادب/باب فضل العامدين (رقم-۳۸۰۰)

تسهيلات:

قوله لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ:

۱۱۱ لا اله الا الله ته **الفصل الذکور ولیلو** وجه انه بهترین دعا خکه اوونیلې شوه چه داذا اسلام او ایمان بنیادی کلمه ده ددې نه بغیر نه عقائد صحیح کیدې شی او نه د احکامو او اعمالو خه اعتبار دې دې کلمې سره د انسان د باطن ټول باطل معبودان څنگه چه راپریوخی دغه شان دا کلمه په زړه کښې کیناستو نه پس کله په ژبه باندې راخی نو د انسان ظاهری معبودان باطله راغورزو

په حدیث کښې یو اشکال: الحمد لله بهترینه دعا گرځولې شوې ده حاله که په دې کښې په ظاهره خه دعاشته دې؟

دا اشکال دوه جواونه: ① شارحین لیکي چه په حمد کښې د الله تعالی تعریف دې او دکوم یوسخی چه کله تعریف کیږي نوهغه صرف تعریف باندې د غوښتلونه بغیر ورکړه کوی اوما ل ورکوی. دغه شان الله تعالی ډیر لونی دې او د عظمت په ټولو کمالو باندې متصف دې کله چه د هغه تعریف کیږي نوهغه تعریف کونکی ته دومره ورکوی چه څومره په غوښتلو باندې هم نه شی ورکولې. په دې وجه اوفرمانیلې شو چه الحمد لله بهترین سوال دې.

② دویمه وجه داده چه الله تعالی منعم حقیقی دې د هغه تعریف په حقیقت کښې د هغه د نعمتونو شکر ادا کول دی او شکر په حقیقت کښې د یو نعمت په بدله کښې راخی او په نعمت باندې شکر ادا کول د برکت سبب جوړیدو سره په نعمت کښې زیاتوالي کوی لکه (لَبَن شُكْرُهُ لَا يَزِيدُ نَفْسًا) اسودت ابراهیم الایه: ۷. کښې چه د زیادت وعده ده هم په دې وجه الحمد لله بهترین سوال او گرځولې شو ددې حدیث نه پس ورسره حدیث کښې ددې حقیقت بیان موجود دې په کوم کښې چه شکر د حمد جرړه گرځولې شوې ده

[۳۳۰] ذالله تعالی حمد د هغه شکر په ادا کول دی

۳۳۰- [۱۴] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «الْحَمْدُ رَأْسُ الشُّكْرِ» مَا شَكَرَ اللَّهُ عَبْدًا لَمْ يَحْمَدْهُ." [۳]

ترجمه ① عبد الله ابن عمرو رضی الله عنه راوي دی چې رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل ② حمد د الله صلی الله علیه و آله تعریف، د شکر سر دی ③ کوم بنده چې د الله صلی الله علیه و آله حمد ونه که هغه د الله صلی الله علیه و آله (کامل) شکر ادا نه کی

حل اللغات: ① رأس: سر، اصل، بنیاد

تسهيلات:

قوله الحمد رأس الشكر

هـ حمد او شكره ميتخ گنجي نسبت او فرق: حمد صرف په ژبه كيږي او شكر په ژبه، زړه او اعضاؤ سره كولې شي د دې وجې حمد د شكر يو شاخ دې هم دا وجه ده چې خلق واني مـ شكر الله (عبدالمحمد) چه كوم بنده د الله شكر نه ادا كوي نو هغه د الله حمد نه دې كړي
 په حمد باندې د راس الشكره اطلاق وجه: حمد ته نې د شكر راس د دې وجې اوونيل چه دا د ژبې فعل دې او د الله تعالى نعمت او د هغه تعريف په ژبه سره كيږي چونكه ژبه د ټولو اندامونو نائب ده د دې وجې حمد هم گوريا چې اجمالاً شكر دې او تفصيلاً د شكر جزو اعظم دې

[۲۰۸] په سخته اورا حته كېنې د الله تعالى د حمد ونيلو فضيلت

۳۳۸- [۱۵] (۱) وَهِيَ ابْنُ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «أَوَّلُ مَنْ يُدْعَى إِلَى الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يَتَذَكَّرُونَ اللَّهَ فِي الشَّرِّ وَالْعَفَاءِ» (۳) «رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي شُعَبِ الْإِيمَانِ».

ترجمه ۱ ابن عباس ؓ راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲ د قيامت په ورځ چې كوم خلق چې به مخكې جنت ته بلل كيږي ۳ هغه به هغ خلق وي، چې د خوشحالي په وخت كې هم او د سختۍ په وخت كې هم د الله ﷻ تعريف كوي. يعنې په دواړو صورتونو كې راضي برضا وي، دا دواړه روايتونه بيهقي په شعب الايمان كې نقل كړي دي
 حل التفات: ۱ متذكرون: ثنا اوصفت بيانوي، تعريفونه كوي ۲ الشراء خوشحالي، صحت، ۳ العفاء: غريبي، بيماري

تسهيلات:

قوله: يَتَذَكَّرُونَ اللَّهَ فِي الشَّرِّ وَالْعَفَاءِ:

هـ الله تعالى په لغاه وضا فضيلت، يعنى په دې خلقو باندې چې څنگه حالت هم راځي په هر حال كېنې د الله پاك حمد كوي راضي بالقضا اوسيري د حالاتو تبديلي دوى لره نه بدلوي چونكه داسې خلق د الله پاك نه راضي وي ددې وجې الله پاك هم دوى نه راضي وي او د الله پاك د رضا بدله جنت ده

[۲۰۰] د موسی علیه السلام د الله په دربار کښې د مخصوص ذکر مطالبه

۲۰۰- (۱۶) (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 ②: «قَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا رَبِّ عَلِّمْنِي شَيْئًا أَذْكُرُكَ بِهِ، وَأَدْعُوكَ بِهِ» ③ فَقَالَ: يَا مُوسَى قُلْ: لَا إِلَهَ إِلَّا
 اللَّهُ. ④ فَقَالَ: يَا رَبِّ كُلَّ عِبَادِكَ يَقُولُ هَذَا ⑤ (أَمَا أُرِيدُ شَيْئًا تَعْصِي بِهِ) ⑥ قَالَ: يَا مُوسَى لَوَأَنَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعَ
 وَغَايِرَهُنَّ غَيْرِي ⑦ وَالْأَرْضِينَ السَّبْعَ وَحِصْنٌ فِي كَفِّهِ ⑧ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي كَفِّهِ ⑨ لَمَأَلَتْ بَيْنَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» ⑩.
 رواه في شرح السنة.

ترجمه ① ابوسعید خدری ② راوی دی چې رسول الله ﷺ وفرماییل ③ حضرت موسی
 ﷺ عرض وکړی چې ای پروردگاره! ماته یو داسې شی راوښایه چې د هغه په ذریعه زه ت
 بدوم. او ستا څخه دعا غواړم ④ پروردگار ورته وفرماییل چې ای موسی ﷺ! لاله! لاله
 وایه. ⑤ موسی ﷺ عرض وکړی چې ای زما پروردگاره! ستا ټول بندگان یعنې موحدین
 دا کلمه وایي، ⑥ زه خوداسې شی غواړم چې زما د پاره یې مخصوص کړي چې په هغه
 کې زما هیڅوک شریک نه وي، ⑦ الله ﷻ وفرماییل چې ای موسی ﷺ! که اووه آسمانونه
 او زما څخه علاوه د هغه ټول اوسیدونکي، یعنې ټولې فریستي، ⑧ او اووه زمکې په یو پله
 کې کیځو دل شي، ⑨ او لاله! لاله! یعنې د دې ثواب په دویم پله کې کیځودل شي، ⑩ نو
 یقیناً د دې څیزونو د تلې څخه به د لاله! لاله! تلنه درنه وي، شرح السنة

هل اللغات: ① تَعْصِي: ته نې ما دپاره خاص کړې (چه بل څوک پکښې راسره شریک نه وي،
 ② غَايِرَهُنَّ: أي سَائِگَتُهُنَّ: عامر نه مراد دهغې اوسیدونکې او حفاظت او انتظام کونکې دی
 ③ لَمَأَلَتْ: أي: لَزِمَتْ عَلَيْهِمْ وَعَلَيْتُهُنَّ: غالبه او درنه به شي

تسهيلات: قوله: قَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا رَبِّ عَلِّمْنِي شَيْئًا. الع:

الله تعالی د حضرت موسی علیه السلام په زړه کښې د الهام په توگه دا و اچول چه هغه دې داسې
 سوال او کړی چه په جواب سره ئی ټول خلق مستفید شی نو الله تعالی په جواب کښې د لاله
 لا الله عظمت او حقیقت واضح کړو چه د الله تعالی نه سوا ټول څیزونه او کائنات مکمل
 وانچه که د تلې په یو چا بری کښې کیځودې شی او لاله! لاله! په دویم چا بری کښې
 کیځودې شی نو دا چا بری به دروند وی

په حدیث کښې یو اشکال: دلته په ذهن کښې دا اشکال پیدا کیږی چه حضرت موسی علیه السلام
 د الله تعالی نه د یو خاص دعا سوال کړې وو په کوم کښې چه د هغوی اختصاص وی او هغه
 د ټولونه غوره وی الله تعالی په جواب کښې د لاله! لاله! نشاندې او فرمائیله چه په
 حقیقت کښې د موسی علیه السلام د سوال د جواب سره مطابقت نه لری ځکه چه په دې کښې څه

تخصیص او اختصاص نشسته بلکه داخود دنیا تول حلق لولی لونی خوبیشکه دی لیکن د موسی علیه: تخصیص چرته دی؟ او سوال خود تخصیص وو؟

داشکال جواب: که به زور نظر سره او گوری نو د الله تعالی د خود لونه پس د حضرت موسی علیه: دا سوال د یو محال خیز سوال وو خکه چه د لاله الا الله نه بل لونی خه خیزنه وو او اتفاق سره دا کلمه چاسره خاص نه ده بلکه د تولود پاره عام ده او حضرت موسی علیه: خود تولونه د ینکلی خیز تخصیص غوینتلو په دی وجه الله تعالی او فرمائیل چه هم دغه کلمه لوله دی نه غوره خه خیز نشسته دی باقی مایه خپل رحمت سره داعام کړې ده لکه چه هوا عام ده اوبه عام دی نمر سپوږمنی عام دی کوم خیز چه خومره قیمتی وی د الله تعالی په نیز هغه هم دغه شان عام وی

[۳۱۰] د اور خغه د حفاظت وظیفه

۱۷۷ (۱۷) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 "مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، صَدَقَهُ رَبُّهُ" [۱] قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَأَنَا أَكْبَرُ [۲] وَإِذَا قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ [۳] يَقُولُ اللَّهُ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَحْدِي، لَا شَرِيكَ لِي [۴] وَإِذَا قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا إِلَهُكَ وَتِلْكَ الْمَلَائِكَةُ وَالْحَمْدُ [۵] قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا، لِي الْمَلَائِكَةُ وَلِيَ الْحَمْدُ [۶] وَإِذَا قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ [۷] قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِي [۸] "وَكَانَ يَقُولُ: "مَنْ قَالَهَا فِي مَرَضِهِ ثُمَّ مَاتَ لَمْ تَطْلُعْهُ النَّارُ" (رواه الترمذي، وابن ماجه).

ترجمه: ابو سعيد او ابو هريره رضي الله عنهما دواړه راويان دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل [۱] کوم سړي چې دا وايي لا اله الا الله والله اكبر، د الله ج خخه سوا بل معبود نشته او الله ج ډير لوی دی. نو د هغه رب هغه ريښتینی کوي، يعنې الله ج هغه په دې اقرار او اعتماد قائم لري. او دا اقوال قبول فرمايي، [۲] او د هغه د وينا مطابق الله ج فرمايي لا اله الا انا وانا اكبر. بيشکه زما خخه ماسوا بل معبود نشته زه ډير لوی يم. [۳] هر کله چې هغه سړي دا اوواني لا اله الا الله وحده لا شريك له، د الله ج خخه ماسوا بل معبود نشته چې يکنا دی. د هغه څوک شريك نشته. [۴] نو الله ج فرمايي لا اله الا انا وحدي لا شريك لي. بل معبود نشته زه معبود يکتا يم زما څوک شريك نشته. [۵] خه وخت چې بنده اوواني لا اله الا الله له الملك وله الحمد، د الله خخه ماسوا بل معبود نشته د هغه د پاره بادشاهت دی او د هغه د پاره تعريف دی. [۶] نو الله ج فرمايي چې لا اله الا انا لي الملك ولي الحمد، د الله ج خخه سوا بل معبود نشته زما د پاره بادشاهت دی او خاص زما د پاره تعريف دی. او [۷] هر کله چې هغه سړی اوواني. لا اله الا الله ولا حول ولا قوة الا بالله، د الله ج ماسوا بل معبود نشته. او د گناهونو خخه بچ کيدل او په اطاعت قوت پيدا کول د هغه په مدد سره

دي. ۱۸) نو اند عنه فرمايې چې زه يكتا معبود یم د گناه څخه بچ كيدل په طاعت قوت موندل زه په مدد كېږئ [۱۷] او رسول الله عليه السلام به فرمايل كوم سړي چې مذكوره بالاكلمات د الله عنه د جوابونو څخه علاوه په خپله بيماري كې وايي او بيا مړ شي نو د دوزخ اوز به هغه نه شوزي. يعنى هغه به د دوزخ د اور څخه محفوظ وي. ترمذي ابن ماجه

هل اللغات ① صدقه: تصديق نه كترى يعنى رېښتې كوي نه، ② لم تظننه: ائي لم تاكلنه: نه به نه خوري دا استعاره ده د اور رسيدلو او سوزولو نه يعنى نه به نه سوزوي

[۳۱] ذ تسبيح اربو لو اب

— [۱۸] (۱) «وَعَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ دَخَلَ مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى امْرَأَةٍ ① وَبَيْنَ يَدَيْهَا تَوَى أَوْ حَصَى ② تَسْبِيحُهَا ③ فَقَالَ: "أَلَا أُخْبِرُكَ بِمَا هُوَ أَتَمُّ عَلَيْكُمْ مِنْ هَذَا أَوْ أَفْضَلُ؟ ④ سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي السَّمَاءِ ⑤ وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي الْأَرْضِ ⑥ وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا بَيْنَ ذَلِكَ ⑦، وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ ⑧،" ثُمَّ أَكْبَرُ مِثْلَ ذَلِكَ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ ⑨، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مِثْلَ ذَلِكَ ⑩، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مِثْلَ ذَلِكَ ⑪.» (رواه الترمذي، وأبو داود، وقال الترمذي: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ).

توجهه ① سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه روای دی چې (یوه ورځ) هغه د رسول الله عليه السلام سره یوې ښځې ته ورغلی ② هغه وخت د هغه بې بي په مخکې د خرماوو هډوکي یا واړه کانډي پرته وي او په هغه بي تسبیح ویل (يعني د هغه په ذریعې تسبیحات شمیرل ③) نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دي لیدو سره، ورته وفرمایل چې آیا زه تاته یو داسې تسبیح ونه بنایم چې نه یواځې د دې تسبیح یعنی د دې ډیرو هډوکو یا کانډو باندې د تسبیح ویلو په مقابله کې ستا د پاره ډیر اسانه هم وي، بلکه هغه تسبیح ډیر ښه دی، ④ او هغه تسبیح دا دی چې ته یې وایه! سُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي السَّمَاءِ وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي الْأَرْضِ وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا بَيْنَ ذَلِكَ وَسُبْحَانَ اللَّهِ عَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ، الله عنه لره پاکي ده د هغه مخلوق د تعداد په اندازه چې په آسمان کې دی ⑤ او الله عنه لره پاکي ده، د هغه د مخلوق د تعداد په اندازه چې په زمکه کې دی. ⑥ او الله عنه لره پاکي ده د هغه مخلوق د تعداد په اندازه چې د آسمان او زمکې په منځ کې دی. ⑦ او الله عنه لره پاکي ده، د هغه مخلوق د تعداد په اندازه چې د دې څخه روسته یا د ازل څخه روسته تر ابد پورې پیدا کیدونکی دی، ⑧ او الله اکبر هم دغه شان وایه، او المحمده هم دغه شان وایه، ⑨ او لا اله الا الله هم دغه شان وایه، ⑩ او لا حول ولا قوة الا بالله هم دغه شان وایه، ⑪ ترمذي ابوداود، ترمذي ویلي دي چې دا حدیث غریب دی

هل اللغات ① توی: د تَوَا جمع ده، وَهَى عَظْمُ النَّهْر: د کجورو هډوکو ته وانی ② حصى: واړه کانډي

أَنْبُورُ أَحَدٍ بِأَكْثَرِ مَا أَتَى بِهِ [۱۰] إِلَّا مَنْ قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، أَوْ زَادَ عَلَى مَا قَالَ، [۱۱] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

نورحه [۱] عمرو ابن شعيب دخيل پلار بزرگوار خُخه او هغه د خپل نيکه محترم خُخه نقل کوي. چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] کوم سړی چې سل خله د ورځي په ابتدائي حصه کې او سل خله د ورځي په آخري حصه کې سبحان الله اوواني [۳] نو هغه د ثواب په لحاظ د هغه سړي په شان دی، چې هغه سل خله نقلي حجونه کړي وي، [۴] کوم سړی چې سل خله د ورځي په ابتدائي حصه کې او سل خله د ورځي په آخري حصه کې الحمد لله اوواني [۵] نو د هغه سړي په شان دی، چې هغه سل سړي د الله ﷻ په لار کې په سلو آسانو باندی سپاره کړل او جهاد يې واستول، [۶] کوم سړی چې سل خله د ورځي په ابتدائي حصه کې او سل خله د ورځي په آخري حصه کې لا اله الا الله اوواني، [۷] هغه د هغه سړي په شان دی، چې هغه د حضرت اسمعيل عليه السلام په اولاد کې سل انسانان آزاد کړي وي، [۸] او کوم سړی چې سل خله د ورځي په ابتدائي حصه کې او سل خله د ورځي په آخري حصه کې الله اکبر ويلي، [۹] نو د قيامت په ورځ به يو سړی د دی ثواب خُخه زيات ثواب اخستو سره رانشي، کوم چې هغه زادوي وي، [۱۰] علاوه د هغه سړي خُخه چې هغه د هغه په شان، يعني الله اکبر په مذکوره تعداد کې ويلي وي، نو دا سړی به د ثواب درجي په اعتبار سره د هغه برابر وي. ي هغه سړی چې هغه د دې خُخه زاید ويلي وي، نو دا به هم د هغه خُخه افضل وي [۱۱]

امام ترمذي رحمه الله دا روايت نقل کړی دی او ويلي يې دی چې دا حسن غريب دی

حل اللغات: ① سَبَّحَ: د الله تسبیح یعنی سُبْحَانَ الله اوواني ② الْقَدَاةُ: أَي: أَوَّلُ النَّهَارِ: د ورځي شروع یعنی سحر ③ أَوَّلُ اللَّيْلِ: د شپې شروع یعنی ماينام ④ هَلَّلَ: تهليل یعنی لَإِلهَ إِلَّا اللهُ اوواني

تسهيلات:

قوله: يَا تَهَّجَّجْ:

د سلو حجرونو کولو مطلب او مفهوم:

مطلب چه د حج يو اصلی ثواب دې هغه به هم دغه سړی ته ملاوېږی چاچه پيسې خرچ کړې وخت نی ورکړو او محنت کولو سره پخپله لږو يو د حج اضافی ثواب وی هغه الله تعالی په دغه ذکر ونو باندې ورکوی فلاشکال

قوله: وَلْيَدْنِمْاعِيلَ:

د ولد اسماعيل قيد فالحده: ددې تصريح ضرورت خکه پيښ شو چه په انسانانو کښي د عربو خلق د عجمو په مقابل کې افضل دی نو مطلب داشوچه دداسې غلامانو ثواب به ملاوېږی چه د اسماعيل عليه السلام د اولاد نه اعلی او ښکلي غلام وی.

قوله أو زاد أو به معنى دواو دي د فصل اول حديث نمبر ۷۰ ملائدي تفصيل تير شوې دي
سرورنی او گورنی

[۳۱۲] تسبیح ویلو سره نیمه تله ډکېدل

۳۳- [۲۰] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - مَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
[۲]: «التَّسْبِيحُ نِصْفُ الْمِيزَانِ [۱] وَالْحَمْدُ لِلَّهِ ثَلَاثُونَ [۲] وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ نِصْفُ الْوِزْنِ [۳] حَتَّى تَخْلُصَ
إِلَيْهِ» [۴]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ وَلَيْسَ بِإِسْنَادَةٍ بِالْقَوِي.

لوحه ۱ عبد الله ابن عمرو (رضي الله عنه) راوي دي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمایل: [۲] سبحان الله ويل،
نیم میزان اعمال، یعنی د میزان اعمال هغه پله چې د نیکیو د تللو د پاره مخصوص ده
د کوي [۳] الحمد لله ويل پوره میزان د اعمالو د کوي، [۴] او د لاله الا الله د ویونکي د پاره
الله (تعالی) ته په رسیدو کې هیڅ پرده حائل نه ده. [۵] دایي سیده الله (تعالی) ته رسوي. [۶] امام
ترمذي (رحمه الله) دا روایت نقل کړیدی، او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی د دې استد
قوي نه دي

هل الكلمات: ① ثَلَاثُونَ: د کوي هغه، یعنی میزان ② حَتَّى: پوره، حائل، ③ غُلُصَ: ټیټ، رسوې نې
تسهيلات:

یعنی "سبحان الله" سره نیمه تله د کيږي او باقی نیمه په "الحمد لله" سره د کيږي نو دواړو
ملاویدوسره یوه تله مکمل کيږي پاتې شوه "لا اله الا الله" نو د دې خوډو حساب نشته.
معلومه شوه چه "لا اله الا الله" افضل دي

[۳۱۴] د کلمې طیبې په ورد سره د جنت دروازي پراستیدل

۳۳- [۲۱] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «مَا
قَالَ عَبْدُ اللَّهِ [۳] إِلَّا اللَّهُ مُفْلِحًا قَطُّ [۴] لَا أُفِيضَتْ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ [۵] حَتَّى يُغْفَرََ إِلَى الْعَرْشِ مَا اجْتَنَبَ الْكِبَارُ» [۶].
[۷] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

لوحه ۱ ابو هريره (رضي الله عنه) راوي دي چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمایل: [۲] هر کله چې یو بنده د زړه د
اخلاصه، یعنی بغیر د ریا، لاله الا الله وایي، [۳] نو د دې کلمې د پاره د آسمان دروازي
کولاو شي [۴] تر دې چې هغه عرش ته رسي، یعنی زړه قبلېږي، په شرط د دې چې دا کلمه
ویونکي د کبیره گناهونو څخه ځان ساتي. [۵] امام ترمذي (رحمه الله) دا روایت نقل کړی دی او
ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی
هل الكلمات: ① مُفْلِحًا: ټیټ، غفور، ② غُفِرَ: د زړه په اخلاص یعنی بغیر د ریا، او بغیر د منافقت نه، ③
تَغْفِرُ: ټیټ، ټیټ، رسپړی

تسهيلات:

قوله مَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ:

د کبائر عظمه اجتناب د اصل ثواب د اصله شرطیت، داجمله د اصل ثواب د صحیح کیدو اونه کیدو دپاره شرط نه دې بلکه دزر قلیلیدو دپاره شرط دې که چرې گناه نشته دې نو دا کلمه دیر زر عرش پورې رسی او که چرې گناه موجود وی نور ز نه خی

[۳۵] د جنت په خالی زمکه کښې تسبیحات ونی دې

۳۵- [۲۲] (۱) وَعَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «لَيْسَتْ لِإِبْرَاهِيمَ لَبْلَةٌ أَمْرِي بِي» [۳] فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، أَفَرَأَيْتَ مَتَى السَّلَامُ؟ [۴] وَأَخْبَرَهُمْ أَنَّ الْمَنَّةَ طَبِيعَةُ النَّارِ، [۵] عَذَابُهَا النَّارُ، [۶] وَأَنَّهَا قِيَعَانُ، [۷] وَأَنَّ غِرَاسَهَا سُحُفَانِ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، [۸] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ، غَرِيبٌ إِسْنَادًا.

توجه ۱ ابن مسعود (رضی الله عنه) راوي دی چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل ۲ په کومه شېبه چې ماته د معراج سعادت نصیب شو، هغه شېبه په اووم آسمان کې د حضرت ابراهيم (عليه السلام) سره زما ملاقات وشو، چې د بیت المعمور سره يې تکیه لگولی ناست وو، ۳ نوابر ابراهيم عليه السلام ماته وفرمايل چې اې محمد (صلى الله عليه وسلم) خپل امت ته زما سلام وایه ۴ او هغوی ته وښايه چې د جنت خاوره پاکیزه ده، او هغه د خاورې په خای مشک او زعفران ده، ۵ د هغه اوبه خوږې دي، ۶ د هغه میدان اوار او د ونو څخه خالي دی، ۷ او د هغه ونې دي، سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر، ۸ امام ترمذي رحمه الله دا روایت نقل کړی دی او ويلي يې دي چې دا روایت د استاد په اعتبار سره غريب دی

صل اللغات: ۱) امری: چه بوتللي شوم یعنی د معراج سعادت رانصیب شو ۲) عَذَابُهَا: پاکه، خوشبویه، ۳) النَّارُ: خاوره، د جنت خاوره په دمشق اود زعفران وی، ۴) عَذَابُهَا: خوږې اوبه، یعنی ډیرې خوندناکې به وی، ۵) قِيَعَانُ: د قاع جمع ده، وَهِيَ الْأَرْضُ السُّتُونَةُ: هوارې شارې زمکې ته وائی چه اوني بوتی پکښې نه وی ۶) غِرَاسَهَا: د غزین جمع ده، وَهِيَ الْقُرُشُ: هغه څیز ته وائی کوم چه او کرلې شی، یعنی تخم چه د کرلو نه پس راوخیژی

تسهيلات: قوله: وَأَنَّهَا قِيَعَانُ:

په حدیث کښې یو اشکال، دا د قاع جمع ده د صحرا خالی میدان ته وائی سوال دادې چه په جنت کښې خوباغونه شته لیکن ددې ټوله زمکه خونه خالی ده اونه په ټولو کښې باغونه دی بلکه عمارتونه وغیره څیزونه هم دی حالانکه ددې حدیث نه معلومیږي چه ټول خالی میدان دې؟

۵ اشکال جواب: ددی جواب دادی چه کومه زمکه د باغونو دیاره خاص کړې شوې ده دهغې باره کښې نی اوفرمانیل چه هغه خالی ده په هغې کښې وې اولکونی د ټول جنت باره کښې نه دی فرمانیلی

[۲۲۸] په هکوتو باندې تسبیحات ولیل الفضل دی

۲۲۸- [۲۳] (۱) وَعَنْ يَسِيرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - وَكَانَتْ مِنَ الْمُهَاجِرَاتِ، قَالَتْ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) "عَلَيْكُمْ بِالتَّسْبِيحِ وَالتَّهْلِيلِ، وَالتَّقْدِيسِ (۳) وَاعْبُدْنَ بِالْأَنَامِلِ (۴) فَإِنَّهُنَّ مَنُوتَاتٌ مُنْتَظَفَاتٌ (۵) وَلَا تَقْفُلْنَ قَتْلَيْنِ الرَّحْمَةَ". رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ.

ترهغه ۱ بي بي يسيره ۲ چې مهاجرو بيبيانو څخه وه وايي چې رسول الله ﷺ مونږ نسخو ته وفرمايل ۳ چې سبحان الله، لا اله الا الله، سبحان الملك القدوس، ويل د څمن د پاره ضروري وگرځوي، ۴ او دا مذكوره تسبيحات په خپلو گوتو شميري، ۵ ځكه چې د دې گوتو څخه به پوښتنه كېږي، او هغوى ته به گوياني ورکول شي، ۶ او يا د لړۍ، د ذکر څخه غفلت مه كړى، [يعنى ذكر مه پرېږدى، گيني د رحمت څخه به تاسو هير كړل شي، يعنى كه ذكر پرېږدي نو د بي شميره فاندو څخه به محرومي شى، ترمذي ابو داود

هل اللغات: ① التَّهْلِيلُ: يعنى لآله الا اله ② التَّقْدِيسُ: يعنى سُبْحَانَ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ ③ اعْبُدْنَ: أي: اغْدُنْ: شميرل كوى (د دغه تسبيحاتو) ④ مَنُوتَاتٌ: أي: مُنَاتَاتٌ: تپوس به ترې كولې شى، قيامت به ورځ چه څه مو كړى دى، ⑤ مُنْتَظَفَاتٌ: أي: مُتَكَلِّمَاتٌ: دخبرو كولو طاقت به وركولې شى نوښه خپل صاحب به گواهي وركوى،

تسبیحات

لَوَلَهُ فَإِنَّهُنَّ مَنُوتَاتٌ مُنْتَظَفَاتٌ:

د قيامت په ورځ د گوتو گواهي وركول: د قيامت په ورځ به الله تعالى ددې گوتو نه تپوس كوى چه تاسو په دنيا كښې څه كول گوتو ته به د جواب وركولو د پاره الله تعالى گوياني، د خبرو طاقت، وركړى، گوتې به د خپل مالک د هغه نيك او بد اعمالو گواهي وركوى چه كوم د گوتو په ذريعه شوى وو كمانى قوله تعالى (الْيَوْمَ نَجْزِي عَلَى أَقْوَامِهِمْ وَتَكَلَّمَآ اَيْدِيَهُمْ وَكَشَفُودَ اَرْجُلِهِمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ) (د دي وجې نبي عليه السلام اوفرمانيل چه تسبيحات په گوتو شمارى ددې د پاره چه د قيامت په ورځ ستاسو ددې نيك عمل گواهي وركړى.

[۲۳۱۸] په ذکر سره د کناهو نور زیدل

۳۳۸- [۲۵] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مَرَّ عَلَى شَجَرَةٍ يَابِسَةٍ الْوَرَقِ فَقَرَّبَهَا بِصَافَةٍ فَتَنَازَلَ الْوَرَقُ، فَقَالَ: "إِنَّ الْغَدُّ لِلَّهِ، وَمُتَعَانُ اللَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، تَأْسِطُ ذُنُوبُ الْعَبْدِ" كَمَا تَأْسِطُ وَرَقُ هَذِهِ الشَّجَرَةِ» (۲) رَوَاهُ الْبُزْجِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجهه ۱) انس (رضی اللہ عنہ) راوی دی چې رسول الله ﷺ د وچو پانو والاد بوی ونی سره تیریدلی، ۲) نو په خپله عصا مبارکه باندې یې د هغه ونی څانګې ووهلې چې د هغه په وجه خني پاني غورځیدل شروع شو، ۳) بیا نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې الحمد لله، سبحان الله، لا اله الا الله، او الله اکبر، ويل د بنده گناهونه داسې رږوي ۴) څرنگه چې د دې ونې څخه پاني رږيږي، ۵) امام ترمذي رحمه الله دا روايت نقل کړی دی او ویلي یې دي چې دا حدیث غریب دی

هل اللغات: ۱) تَابَسَ: اوجہ، ۲) الْوَرَقُ: پانړې، ۳) تَنَازَلَ: راپریوتلې، ۴) رَاوَعُورُ خَبْدَلِي

[۳۳۸] ذافاتونه ډیج کیدو وظیفه

۳۳۸- [۲۶] (۱) وَعَنْ مَكْحُولٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَكْبَرُ مِنْ قَوْلٍ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ" فَأَتَمَّاهُ مِنْ كَثَرِ الْحَنَةِ» (۲) قَالَ مَكْحُولٌ: فَمَنْ قَالَ: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، وَلَا مَتَمَّاهُ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ (۳) كَشَفَ اللَّهُ عَنْهُ سَبْعِينَ يَابِسًا مِنَ الْعُفْرِ، أَذْنَاهَا الْعُقَرُ (۴) رَوَاهُ الْبُزْجِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ بِإِسْنَادِهِ بِمُتَّعِلٍ (۵) وَمَكْحُولٌ لَمْ يَمُتْ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ.

توجهه ۱) مکحول رحمه الله د ابوهريره (رضی اللہ عنہ) څخه روايت کوي چې رسول الله ﷺ ماته وفرمايل ۲) چې لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، په کثرت سره وايه ۳) ځکه چې دا د جنت د خزانو څخه يوه خزانه ده، ۴) مکحول رحمه الله وايي چې کوم سړی دا اوواني لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا مَتَمَّاهُ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ، يعنی د ضرر او د نقصان د دفع کولو قوت او د نفع حاصلولو طاقت د الله جل جلاله حفاظت د هغه د قدرت د طرف څخه دی، ۵) او د الله جل جلاله د عذاب څخه نجات د هغه د رضا او د رحمت په توجه منحصر دی، ۶) نو الله جل جلاله د هغه څخه د ضرر او نقصان او يا قسمونه لري کوي، چې په هغه کې ادنی قسم فقر، محتاجي، ده، ۷) امام ترمذي رحمه الله دا روايت نقل کړی دی او ویلي یې دي چې د دې روايت سند متصل نه دی، ۸) ځکه چې د ابوهريره (رضی اللہ عنہ) څخه د مکحول رحمه الله سماعت ثابت نه دی

هل اللغات: ۱) كَثَرُ الْحَنَةِ: أي: مِنْ دُعَائِهِمَا: دجنت خزانه يعنی ذخيره، ۲) لَا مَتَمَّاهُ: أي: لَا مَتَمَّاهُ وَلَا قَلَمَ: نه څه تيخته شته او نه خلاصون، ۳) كَشَفَ: أي: ذَهَبَ: لري به کړی

تسهيلات:

قوله: كَتَبَ اللَّهُ عَنْهُ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الْعَمَلِ:

هـ حواله فضائل: دا د جنت خزانہ دہ د دی مطلب دا دی چہ لاحول ولا قوۃ الا باللہ د جنت پرہ ذخیرہ دہ د دی ویونکی تہ بہ پہ ہفہ ورخ نفع اورسوی چہ بہ ہفہ ورخ بہ نہ مال پکار راخی او نہ اولاد او رشتہ دار کسافی قوله تعالی: ((يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ)) ددی وجہ چہ کوم کس دا کلمہ وائی نو ہفہ پہ خپل زړہ کښې دا یقین ساتی چہ الأمر باللہ چہ ہر کار د اللہ پہ مرضی سرہ کیږی ہیڅ نفع او نقصان د اللہ د مرضی نہ پغیر نہ کیږی او د یو څیز حاصلیدل او نہ حاصلیدل دا ہم د اللہ پہ مرضی سرہ دی بہ دی وجہ ہفہ پہ ہر راتلونکی مصیبت باندې صبر کوی او خپل ټول امور رب السموات والأرض ټہ حوالہ کوی او ہفہ پہ تقدیر او قضاء باندې راضی اوسی او دغہ شان د اللہ بنده جوړ شی داسې کس زبده الاولیاء و الاصفیاء کښې شمیرلې کیږی

[۳۳۰] لاحول ولا قوۃ ۹۹ بیمارو شفاء

۳۳۰- [۲۷] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ دَوَاءٌ مِنْ تَبْعَةٍ وَسَبْعِينَ دَاءً [۳] أَيْبَرُهَا الْمُرُّ».

لوحه [۱] ابو هريره راور دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] لاحول ولا قوۃ الا باللہ، د يو کم سل ۹۹ (دنياوي او اخروي) بيماريو دوايي ده [۳] چې په هغه کې ادنى بيماري (دنياوي او اخروي) غم دی

هل اللغات: ① دواء: دواى، علاج. ② المر: غم (دنياوى لكه معاش يا اخرى،

تسهيلات:

قوله: دَاءٌ أَيْبَرُهَا الْمُرُّ:

په حواله سره د هغولو مخه حفاظت: دوا، نه مراد دنياوى و اخروى دواړه دى المر که دا د دين غم وى او که د دنيا او د معاش غم وى او که د معاد بهر حال غم د زړه د تنگۍ او د قوت د کمزورۍ او د اعضاؤ د کمزورۍ سبب جوړیږی او د غم نه حفاظت هم نعمت دی کسانى قوله تعالى: فَيُؤْنَسُ عَلَيْهِ السَّلَامُ (فَأَسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ)) (الانعامه) [۲۲۲۱] د عرش لاندې مخه نازلیدونکې ذکر

۳۳۱- [۲۸] (۱) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى كَيْفَ تُمْسِكُوا

(۱) اخبره ابن ابی الدنا ذکره فی اکثر العمال رقم ۱۹۵۶

(۲) اخبره الحاكم فی المستدرک

[۲] بَابُ الْإِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ

فَاسْتِغْفَارُ وَالتَّوْبَةُ بَيَانُ

مُحَلِّصَةُ الْبَابِ

فِيهِ أَرْبَعُونَ حَدِيثًا مُشْتَمِلَةً عَلَى عَشْرِ مَسَائِلَ:

- ① استغفار النبي ﷺ ۱، ۲، ۳، ۲۶، ۲۹، ۳۲، ۳۷.
- ② الأمر بالتوبة والاستغفار: ۳، ۴.
- ③ السعي للتوبة: ۵.
- ④ حب الله تعالى الاستغفار والتوبة: ۶، ۱۰، ۱۴، ۱۵، ۲۵، ۲۷، ۲۸، ۳۵، ۳۶.
- ⑤ عاية قبول التوبة: ۷، ۹، ۲۰، ۲۲، ۲۳، ۳۸.
- ⑥ قبول الله التوبة من العباد: ۷، ۸، ۱۱، ۱۴، ۱۵، ۱۷، ۱۸، ۲۱، ۲۵، ۲۷، ۳۹، ۴۰.
- ⑦ الكلمات المنقولة للاستغفار: ۱۳، ۲۹، ۳۰.
- ⑧ الزجر على من يقنط الناس من مغفرة الله تعالى: ۱۲، ۲۴.
- ⑨ فوائد الاستغفار سوى المغفرة: ۱۳، ۱۶، ۱۹، ۳۳.
- ⑩ فضيلة الاستغفار للغير: ۳۱، ۳۲.

په ترجمه الباب کښې د توبې او استغفار تحقيق: استغفار د باب استغفار مصدر دې ددې معنی طلب المغفرة دې مغفرت مصدر ميمی دې ددې لغوی معنی پتول دی لیکن دمغفرت اصطلاحی تعریف محو الذنب وازالة اثره یعنی گناه معاف کول او محو کول او دهغې اثر ختمول دی

د توبې لغوی او اصطلاحی تعریف: توبه د تاب توب مصدر دې ددې لغوی معنی رجوع کول او واپس کیدل دی د توبې اصطلاحی تعریف علامه میر سید شریف الجرجانی په التعريف کښې داسې کړې دې "التوبة في الشرع الرجوع عن الافعال المذمومة الى الممدوحة"

د توبې د قبلیدو علل وشرائط: د توبې د قبلیدو درې شرطونه دی ① روميې شرط دا چه په ژبه سره توبه او کړی او د گناه نه شاته شی

② دویم شرط دادي چه په خپلو کړو باندې په زړه کښې شرمندگی او ښه خپیماتیاوی

③ دریم شرط دا چه د آئنده دپاره دغه گناه نه د نیزدې نه ور تلو کلکه اراده وی داخو وه د حقوق الله سره د توبه خبره

④ که چرې حقوق العباد کښې د کوتاهنی نه توبه کول غواړی نو دهغې دپاره خلورم شرط دادي چه د چا حق نی راگیر کړې دې هغه دې ادا کړی نویا به شی توبه قبلیرې که غصب کړې شوې مال نه واپس کوی نو په دغه صورت کښې توبه قبوله نه ده

په لنډه توبه او استغفار کښې یوه ضابطه او کلیه: دلته په ترجمه الباب او عنوان کښې د

استغفار نه پس د توبه لفظ زيات کړې شوې دې ددې متعلق دومره عرض دې چه توبه او استغفار د فقير اومسکين په شان دى که چرې جدا جدا ذکر وى نو په دې کښې ترادف او اجتماع ده د دواړو معنى يوه ده او که يو بل سره ذکر شى نو په دې کښې افتراق دې لکه چه ونيلي شوى دى - الغفور المسکين اذا جمعا افتراقا و اذا افتراقا جمعا - اوس دلته دا الفاظ په يوځاى ذکر دى نو په اصولى توگه په دې کښې فرق او تفریق ضرورى دې يو فرق خودادې چه د استغفار تعلق هغه گناه سره دې کومه چه وړاندې زمانه کښې شوې وى يعنى استغفار زمانه د وړاندې زمانې سره خاص ده يعنى وقایه ثم ماضى اوتوبه د مستقبل د گناه نه منع کيدو نوم دې نو لکه چه استغفار گناه پريخودل شو اوتوبه اطاعت اختيارول شو هم دغه وجه ده چه په قرآن اوحديث کښې استغفار وړاندې ذکر کړې شوې دې اوب توبه نکه استغفر و ابرک ثم توبوا لله

د توبې او استغفار شری حکم: د کفر اوشرک د ارتکاب نه پس توبه او استغفار د جنت د داخلیدو د پاره شرط دې او کله چه د یوانسان نه معصیت او گناه اوشى توبه هغه باندې توبه او استغفار واجب کیږي گنى د جهنم د داخلیدو خطر ده دې نه علاوه یواستغفار داسې هم دې چه د یونیک کار د کولونه پس نى سړې کوى دې دپاره چه که څه قصور پاتې شوې وى نوچه هغه لرې شى په داسې موقع باندې استغفار کول مستحب دى د انبیا کرامو عليهم السلام استغفار به هم په داسې موقعوباندې کيدو ضرورى نه ده چه استغفار په یوگناه باندې متفرع وى ممکن ده چه گناه بالکل نه وى اود استغفار حکم ورکړې شوې وى نو استغفار په گناه باندې متفرع مثل اوبیاد هغې دپاره گناه لتول بې عقلی هم ده او ناپوهتیا هم ده

الفصل الأول

[۱۱۱۱] در رسول الله ﷺ توبه او استغفار

۱۱۱۱- [۱] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [۱] "وَاللَّهِ إِنْ لَأَسْتَغْفِرَ اللَّهَ وَأَتُوبَ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً." رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه [۱] ابوهريره روى رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] به الله ﷻ مي دي قسم وي چې زه الله تعالى ﷻ ته استغفار كوم او توبه كوم [۳] په ورځ كې د اوبيا خله څخه زيات، بخاري

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الدعوات باب استغفار النبي صلى الله عليه وسلم في اليوم والليلة (رقم ۶۳۰۷) وابن ماجه في كتاب الأدب باب الاستغفار (رقم ۳۸۱۶) وأحمد في المسند: ۳/۲۸۱۷

مضیات قوله وَاللّٰهُ اِنِّیْ لَاسْتَغْفِرُ اللّٰهَ وَاَتُوبُ اِلَیْهِ . الخ :

د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم د توبی او استغفار کولو تو جیہات: د حضور اکرم ﷺ توبہ او استغفار د څه گناه د وجې نه نه وه انبیاء کرام خود کبائر نه مخکنې د نبوت نه او روستو د نبوت نه معصوم وی

① دلته "استغفار من الطاعة" د قبیل نه دې چه په عبادت کښې کیدې شی د اعلیٰ په ځانې غیر اعلیٰ صورت پیدا شوې وی نو ځکه "حنات الابرار سنات المبرین" د قاعدې لاندې به نی استغفار کولو

② یا د امت د تعلیم دپاره به نی کولو کومه هستی چه معصوم او مغفور وی هغه دومره محنت کوی نوچه کوم په گناهونو کښې ککړ خلق دی هغوی ته ددې نه دزیات محنت ضرورت دې د اویا خل ذکر کول کیدې شی چه د کثرت نه کنایه وی صرف د اویا د تحدید مقصود نه وی

[۴۴۴] د زړه خیرې لري هکولو دپاره استغفار کول پکار دی

۴۴۴- [۲] (۱) وَعَنْ الْأَغْرَ الْمُرْنِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِنَّهُ لَيَفْغَانُ عَلَى قَلْبِي [۳] وَإِلَى لَاسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ» . رَوَاهُ مُسْلِمٌ .

ترجمه ① اغرمزني ② راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ③ دا خبره ده چې زما په زړه پرده اچول کېږي ④ او زه په ورځ کې سل ځله الله تعالی ﷻ ته استغفار کوم، مسلم حل اللغات: ⑤ لَفْغَانُ: پرده پرې اچولې شی يعنی پتولې شی په پرده کښې د راوي مختصر تعارف:

حضر الاخر بن يسار المرزني: د دوی نومر الاخر د پلار نوم نې يسار وو د مرزني يا جهني قبيلې سره نې تعلق ساتلو بعضو ونيلى دی چه دا دواړه هم يوه قبيله ده خو د محققينو په نيز دا جدا جدا قبيلې دی د دوی نه په ابوداود او ترمذی کښې هم روايات منقول دی خو عالمه اسلام ﷺ فرماني چه په صحاح ستو کښې د دوی نه روايت منقول نه دې (۳)، وفات: په ۹۳ هجري کښې د سلو کانو نه د زياتو کالو په عمر کښې وفات شوې وو د وفات نه وړاندې نې خپل شاگرد ثابت بنانې ﷺ ته فرمائيلی وو چه زما د ژبې نه لاندې د نبي کریم ﷺ پوځيخته مبارک کېږده هغوی د حکم تعميل اوکړو په دغه وخت کښې نې روح اووتلو فسط بن کلام ﷺ نې د جنازې مونځ اوکړو د خپل کور سره نژدې په،، لف،، نوم ځانې کښې دفن شو

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار / باب استحباب الاستغفار والاستكثار منه (رقم- ۵۱ -

تفهيمات:

قوله: إِنَّهُ لَيَفْهَمُ عَلَى قَلْبِهِ:

غان بهمن نه بهان د مجهول صيغه ده غين او غيم نرنی اوريڅ ته هم ونيلي شی او معمولی تيارې ته هم ونيلي شی او پردې ته هم ونيلي شی ددې په شرح کښې ملاعلی قاری رحمته الله علیه فرماني: ای بطبق یفتی ایسترو نقل: په اردو کښې ددې ترجمه ده: سره او کړې شی خو ډیر مناسب به وی

ه لیکن علی قلبی په معنی کښې هرې اقوال په دې جمله کښې د رسول الله صلی الله علیه و آله د قلب اطهر خبره راغلې ده په دې وجه د ادب په حواله سره په دې حدیث باندې د پوهیدلو په اعتبار سره ډیر مشکل جوړ شوې دې اوبه دې جمله کښې د شارحینو مختلف اقوال هم دی ① بعض شارحینو فرمانيلی دی چه دا حدیث د متشابهات د قسم نه دې لهذا مایق نشان الرسول و نیلوسره خاموش پاتې کیدل بهتر دی

② امام الصوفیاء امام ابوالحسن شاذی رحمته الله علیه هم ددغه متشابه متعلق فرماني: هو غین الانوار لا غین الاغیار ملاعلی قاری رحمته الله علیه فرماني: هو غین الانوار لا غین الاغیار دا د صوفیه داسې اطلاعات دی د کوم د پوهې ډېاره چه د یولونی صوفی ضرورت دې ددواړو عبارتونو مطلب دادې چه داهم د خپلو سورې دې د پردونه دې

③ ملاعلی قاری رحمته الله علیه لیکلی دی چه امام لغت شیخ اصمعی رحمته الله علیه ددې غین باره کښې سوال او کړې شو نو هغوی او فرمائیل چه دا د چا د زړه د خبرې باره کښې پوښتنه کونی: سائل او وئیل د قلب نبی صلی الله علیه و آله متعلق تپوس کوو هغوی جواب ورکړو: لوکان عن قلب غیره لافره: دا هم دغه طرف ته اشاره ده چه دا د متشابهات نه دی ملاعلی قاری رحمته الله علیه فرماني: لا یقاس الملوك بالحدادين: قاضی عیاض رحمته الله علیه او ابن ملک رحمته الله علیه هم توجیهات کړی دی کوم چه ملاعلی قاری رحمته الله علیه ذکر کړی دی لیکن د عوامو او خواصو د پوهې په اعتبار سره چه کومه خبره لیکلې شوې ده هغه علامه طیبی رحمته الله علیه لیکلې ده فرماني چه د حضور پاک قلبی تعلق به هروخت د خپل رب سره وو لیکن کله کله د مباح خیزونو مثلاً خوراک خُبناک اود نفس خواش نکاح، ماکولات او مشروبات اود منکوحاتو او مرغویاتو طرف ته به توجوه په ارادی یا غیر ارادی توگه کیدله هم دغه خیزونوبه د حضور پاک د قلب منور ډېاره حجاب جوړیدل او هم دغه خیزونه به د حضور پاک او د رب تعالی په مینځ کښې یو قسم حائل جوړیدل په کوم چه به حضور پاک استغفار فرمائیل دې ډېاره چه د زړه دا دهند لرې شی او زړه صفائی دا خیزونه سره ددې چه گناه نه ده لیکن د حضور پاک د اوچت شان په نسبت سره دا د تنزل درجه وه کومه چه د گناه په شان گمړلې شوه اود دې ډېاره استغفار او کړې شو

د علامه ضحیٰ یونسؒ ددې تحقیق نه حدیث په خپل ظاهری مفهوم بقی پاتې شو او په پوهه کسې هم راغله دا هم هغه قسم دې ذکر کوم باره کبې چه صوفی، د قبض اوسط د کیفیت مود وړ کوی نودا قبض به په بسط کبې بدلولو دپاره استغفار کیدلو د ملاعلی قاریؒ جمله زم دیره خوښه ده لایقاس الملوك بالحدادين یعنی چه ثبت خاک را با عالم پاک بعض شارحینو لیکلی دی چه دا غین خلاف اولی امور په ارتکاب سره کیدلو د اعلی او ادنی فرق وو د افضل او غیر افضل خبره وه کومه چه د حسنات الابرا سبتات المقرین د اصول لاندې ښه او خودلې شوه اود استغفار اهتمام او کړې شو د طبیی یونسؒ د کلام خلاصه هم دغه ده

[۳۳۵] د نبی علیه السلام روزانه سل ځله استغفار کول

د ۳- [۳] (۱) وَعَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - [۲] "يَا أَيُّهَا النَّاسُ تُوبُوا إِلَى اللَّهِ، فَإِنَّهُ أَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةً مَرَّةً." رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه [۱] اغر مزني [۲] راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۳] اي خلق الله تعالى ته توبه وکړي. [۴] زه په ورځ کې سل ځله د الله تعالى ته به مخکې توبه کوم، (نو تاسو ته بصريق اولی پکار دی چې په هر ساعت کې زر ځله توبه کاږي)، مسلم

تسيلات:

قوله تُوْبُوا إِلَى اللَّهِ

د ترقی په حصول کبې الله تعالی ته احتیاج: د حدیث نه معلومه شوه چه هر مومن خپل حالت او مقدم کبې د کمال ترقی د پاره د رجوع الی الله ته محتاج وی او هر کس په خپل حق عبدیت کبې کوتاهی کونکی وی کافي قوله تعالی: ((كَلَّا لَا تَبْقِصَ مِائَةً))

[۳۳۱] یو جامع حدیث

د ۴- [۴] (۱) وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: - فِيمَا يَرَوِي عَنْ اللَّهِ - تَبَارَكَ وَتَعَالَى - [۲] أَنَّهُ قَالَ: "يَا عِبَادِي إِلَى حُرْمَتِ الظُّلْمِ عَلَى النَّفْسِ [۳] وَجَعَلْتُمْ بَيْنَكُمْ حُرْمًا، فَلَا تَقْلَبُوا [۴] يَأَيُّكُمْ كُنُفَرًا خَالًا إِلَّا مَنْ هَدَيْتَهُ [۵] فَاسْتَعِذْوا بِهُدَايِ كُنُفَرٍ جَائِدٍ إِلَّا مَنْ أَطْعَمْتَهُ [۶] فَاسْتَطْعِمُوهُ أَطْعِمُوهُ." رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه [۱] ابوذر رضی الله عنه راوي دی چې رسول الله ﷺ د هغه حدیثونو په سلسله کې چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د الله تبارک و تعالی څخه روایت کول [۲] او فرمایلي یې چې د یو حدیث قدسي دا هم دی چه، الله تعالی ﷻ فرمایي چی اي زما بنده گانوا ما په خپل خان

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب استحباب الاستغفار والاستكثار منه (رقم - ۴۲ - (۲۷۰۲)

(۲) اخرجه مسلم في - كتاب البر والصلة والآداب - باب تحريم الظلم (رقم - ۵۵ - (۲۵۷۷)

ضمہ حرام کری دی یعنی زہ د ظلم خُخہ پاک ہم او ظلم ہم بہ حق کہی داسی دی، خرنگہ جی سندسو بہ حق کہی [۲] خکہ ما ستاسو بہ منخ کہی ہم ظلم حرام کر خولی دی انون سو بہ جہلو کہی یہ یو بل باندی ظلم مہ کوی [۳] ای زما بندہ گانو' تاسو ٲول گمراہ سی، علاوہ د ہعہ سہی خُخہ جی ہفہ تہ زہ ہدایت وکرم [۴] نو تاسو ٲول زما خُخہ ہدایت غواپی، زہ بہ نسونہ ہدایت کوم، [۵] ای زما بندہ گانو' تاسو ٲول اوپی بی یعنی د طعام محتاج بی، علاوہ د ہفہ سہی خُخہ، یہ چا جی زہ وخورم، او ہفہ تہ د رزق وسعت او فراخی ورکرم او مستغنی بی جو رکرم، نو تاسو زما خُخہ طعام (رزق وروزی، غواپی، زہ بہ بی یہ تاسو خورم۔

هل القفات ① سأل: گمراہ، د دین دنیا دوارو د سعادتونو نہ ناخبرہ، ② فاستغفونی: اُی اظنوا فبدلتہ فی: تاسو ٲول زمانہ ہدایت غواپی ③ جائتہ: اُی فختناہ اِلی الظلمات: اوپی چہ د حوراک محتاج وہی ④ فاستظمنی: اُی: اظنوا الظلمات من جنای: تاسو زمانہ خوراک غواپی

يَا عِبَادِي لَكُمْ عَارِلَ اَمِنْ كَسُوْتُمْ ① فَاَسْتَغْنُوْا اَلْكُمْ ② يَا عِبَادِي اِنَّكُمْ تُظْلِمُوْنَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ③ وَاَنْتُمْ اَغْفِرُ الذُّنُوْبَ عِيْعًا ④ فَاَسْتَغْفِرُوْا اَغْفِرْ لَكُمْ ⑤ يَا عِبَادِي اِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوْا اَفْوَى قَصْرِي ⑥ وَلَنْ تَبْلُغُوْا نَقْصِي قَصْعَمِي ⑦ يَا عِبَادِي لَوْ اَنْ اَوْلَكُمْ ⑧ وَاَعْرَضْتُ ⑨ وَاَلْسَكْتُ ⑩ وَجَنَكُمْ ⑪ كَاَنْوَ اَعْلَى اَنْفَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاَحْبَبْتُكُمْ ⑫ مَا زَاذَلِكُمْ فِى مُلْكِي شَيْئًا

نورہہ [۱] ای زما بندہ گانو' تاسو ٲول برینہ، یعنی د ستر پوشی د پارہ د جامو محتاج بی علاوہ د ہفہ سہی خُخہ چاتہ جی زہ د اچولو د پارہ ورکرم، [۲] نو تاسو ٲول زما خُخہ لباس غواپی، زہ تہ تاسو تہ لباس درکوم، [۳] ای زما بندہ گانو' تاسو اکشرہ شبہ او ورخ خطاوی کوی [۴] او زہ تاسو تہ خطاوی بخیم، [۵] نو تاسو زما خُخہ بخشش 'بخشنہ، غواپی، زہ بہ درتہ بخشش 'بخشنہ، کوم، [۶] ای زما بندہ گانو' تاسو ہیخ کلہ ماتہ ضرر نہ شی رسولی، جی ماتہ نقصان ورسوی [۷] او ہیخ کلہ ماتہ نفع نشی رسولی، جی ماتہ فائدہ ورسوی یعنی پہ گناہ کولو سرہ بارگاہ صمدیت تہ خہ نقصان نشتہ او د طاعت کولو خُخہ خہ فائدہ نشتہ، بلکہ د دوارو نقصان او فائدہ یواخی تاسو تہ رسیپی، مخی تہ د دی تفصیل فرمایہ چہ [۸] ای زما بندہ گانو کہ تاسو مخکی او وروستی انسانان او جنات، یعنی یو خای کیدو سرہ ہم تاسو خُخہ د یو، [۹] پرهیزگار زہ بہ شان جوہر شی، [۱۰] نو دی سرہ زما پہ مملکت کہی ہیخ زیاتوالی نہ کہہی یعنی کہ تاسو ٲول دومرہ پرهیزگار او نیک جوہر شی، خومرہ جی یو سہی پرهیزگار او نیک جوہریدی شی، مثلاً تاسو ٲول د حضرت محمد ﷺ پہ شان پرهیزگار جوہر شی جی د زمکی پہ مخ یو سہی ہم داسی باقی پاتہی نشی، جی د ہفہ پہ ژونبہر د فسق او فجور او گناہ او معصیت لہ خہ اثر ہم وی، نو پہ سرہ زما پہ سلطنت او مملکت کہی ادنی شان زیاتوالی ہم نہ کہہی۔

هل اللغات ⑤ غداً أي: فتنازع إلى شتر غزويہ بريند چه د بدن پتولو دپاره کپري ته محتاج وی ⑥
فستسوی أي: اظنوا بیئ الکثرة زمانه جامي او غواي ⑦ غری: زما نقصان، ضرر، ⑧ نفی: زما
نعم، فاندہ.

① يا عبادي لو ان اوتكنموا اجرکم، والسنم، وجنكم ② كانوا على القمر قلب رجل واحد منكم ③ ما نقص ذلك
من ملكي شيئاً ④ يا عبادي لو ان اوتكنموا اجرکم، والسنم، وجنكم قاموا في صعيد واحد، ⑤ قالوا في ااغظيت
كل الناس ما انتة ⑥ ما نقص ذلك مما عندي ⑦ الا كما ينقص البغيض اذا دعي البخر ⑧ يا عبادي انما هي
اغنائكم اخصيها عليكم ⑨ انم او فكمم اها ⑩ لمن وجد غيرةا ليعتد الله ⑪ ومن وجد غير ذلك فلا يلومن الا
نفسه. رواه مسلم.

توجه ① اي زما بنده گانو، که ستاسو مخکني او وروستني انسانان او جنات، غرض ټول،
② يو خای کيدو سره د يو بد کار زړه په شان جوړ شي (يعني تاسو ټول يو خای کيدو سره د
شیطان په شان جوړ شي) ③ نو په دې سرد زما د مملکت يو ادني شي ته هم نقصان نشي
رسيدی. ④ اي زما بنده گانو، که ستاسو مخکي او وروستني انسانان او جنات، غرض ټول
يو خای کيدو سره، په يو خای ودرېږي، ⑤ او زما څخه بيا وغواړی، او زه هر يوه ته د هغه د
غوښتلو مطابق (په يوه وخت او يو خای کي، ورکړم، ⑥ نو زما دا ورکول به د هغه څيز څخه
چې ما سره دی، دومره کموی، ⑦ خومره چې يوه ستن په سمندر کې لويډو سره، د هغه اوبه
کموي، ⑧ اي زما بنده گانو پوهه شي زه ستاسو اعمال ياد لرم، او هغه ستاسو د پاره
ليکم، ⑨ زه به تاسو ته د هغه پوره پوره بدله درکوم، ⑩ نو کوم سړی چې خیر تر لاسه کړی
(يعني هغه ته د الله تعالی ﷻ نیک توفيق حاصل شي او د خير عمل وکړي، نو هغه ته
پکار دی چې هغه د الله تعالی ﷻ تعريف وکړي، ⑪ او کوم سړی چې د خير څخه علاوه تر
لاسه کې (يعني د هغه څخه څه گناه وشي، نو هغه دې خپل نفس ملامت کړي، ځکه چې د
هغه څخه گناه سرزد کيدل د نفس د تقاضی څخه وشو، مسلم

هل اللغات: ① القمر: صيغه د اسم تفضيل ده دير لوني فاجر، ② البغيض: أي: الزبدة: ستن کوم سره چه
جامه گندلې شی ③ اخصيها: أي: اخطبها واكتبتها: ليکم او محفوظ کوم، ④ اوتكنم: أي: اغلطكم جزاء
اغنائكم ايما ثائلاً: يعني تاسو ته ستاسو د عملونو پوره پوره بدله درکوم

تسهيلات: قوله: كَمَا يَنْقُصُ الْبَغِيضُ

دالله په عزانو کښې کمې نه راټول، ددې تشبيه په باره کښې علامه طيبي فرماني چه ستنه
سمندر ته پریوخی او د سمندر اوبه کمې کړی نو دا غیر محسوس څيز دې او په عقل
اوشعور کښې نه راخی گویا چه دا کالعدم ده د وجې نې دې سره مشابهت ورکړو گنی د الله
په خزانه کښې د ادنی نه ادنی درجه کمی هم نه راخی ځکه چه د الله خزانه غیر محدود او
اغستونکی محدود دی د غیر محدود سره د محدود څه نسبت کيدې شی

[۳۳۷] ذَا خَلَّاصٍ تَوْبَهُ رَحْمَتِ رَاكِبِي

۳۳۷- [۵] (۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخَدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «كَانَ لِي بَنِي إِسْرَائِيلَ رَجُلٌ قَتَلَ ثَمَنَةً وَتَسْعِينَ إِنْسَانًا، [۳] ثُمَّ خَرَجَ يَسْأَلُ، فَأَتَى رَاحِبًا، فَسَأَلَهُ [۴] فَقَالَ: أَلَهُ تَوْبَةٌ؟ قَالَ: لَا. [۵] فَقَتَلَهُ، وَجَعَلَ يَسْأَلُ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ [۶]: أَلَيْسَ لَكَ كُفْرٌ كَذَا وَكَذَا؟ [۷] فَأَفْرَزَهُ الْمَوْتُ قَتَاءً بِضَرْبِهِ تَوْبَةً».

لوجه ۱] ابوسعید خدری رحمہ اللہ راوی دی فرمایا ہے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمایا [۲] ہے بنی اسرائیل د موسی رحمہ اللہ پہ قوم کی، یو سری وو، چہ ہفہ یو کم سل ۹۹ سری قتل کری وو۔ [۳] بیا دخلقو خخہ د پوینتنی کولو د پارہ ووتی د پارہ د دی چہ کہ زہ توبہ وک پیم۔ نو قبولہ بہ شی کہ نہ، پہ دی سلسلہ کی ہفہ یو عابد او زاهد تہ راغلو د ہفہ خخہ بی پوینتنہ وکرہ [۴] چہ آیا د اللہ رحمہ اللہ پہ د ربار کی د لوی گناہ کونکی د پارہ توبہ شتہ ؟ یعنی آہ د ہفہ توبہ قبلیدی شی کہ نا؟ ہفہ عابد او زاهد ورتہ اوویل چہ نا [۵] نو ہفہ سری د دی اوریدو سرہ، ہفہ عابد او زاهد ہم قتل کی، بیا د نورو خلقو خخہ پوینتنی کولو سرہ گرخیدلی، [۶] یو سری ورتہ اوویل چہ تہ فلانی کلی تہ لاشہ ہفہ داسی او داسی دی ایچنی د ہفہ کلی او علاقہ نوم بی واخیستی او د ہفہ تعریف کولو سرہ بی ورتہ اوویل چہ ہفہ دیرہ بنہ کلی دی، ہلتہ یو عالم وسیری چہ تاتہ بہ ستا د توبی د قبلید وفتوی درکری، نو ہفہ سری د ہفہ کلی طرف تہ روان شو، او لانیمی لاری تہ رسیدلی وو، چہ اچانک مرگ راگیر کی (ہفہ چہ) د مرگ علامات محسوس کرل [۷] نو خپلہ سینہ بی د ہفہ کلی طرف تہ ورمخکی کرہ (یعنی کوم وخت چہ ہفہ لرہ مرگ راغلو نو ہفہ پریوتی او پہ خکیدلو بی خپلہ سینہ د ہفی آبادی طرف تہ ورمخکی کرہ ہفہ د نیمی لاری خخہ زیاتہ لڑ وھلی وہ)

هل اللغات: ① رَاحِبًا: أي: عابداً زاهداً. راحب هفہ عبادت گذار او پرہیزگار تہ وانی چہ دخلقو نہ جدا یو خانی کنبی پہ عبادت کنبی مشغولہ وی د بنی اسرائیل عبادت گذار تہ بہ راحب وئیلہ شو، ② قَتَاءً: أي: بَقَعَ وَمَالَ: ورمخکبی شو، مانل شو ③ بِضَرْبِهِ: صدر سینہ تہ وانی

④ فَأَخْصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ ⑤ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى هَذِهِ أَنْ تَقْرَأِي ⑥ وَإِلَى هَذِهِ أَنْ تَعَادِي ⑦ فَقَالَ: قِيُومًا يَنْبَغِي أَنْ تَقْرَأِي هَذِهِ وَأَقْرَبُ بِشَيْءٍ فَقَرَأَتْ: «مُتَّقٍ عَلَيْهِ».

لوجه ۱] بیا د ہفہ روح قبض کولو پہ وخت کہ د رحمت فرشتی او د عذاب فرشتی سرہ پہ جگرہ شوی، ② اللہ تعالی رحمہ اللہ ہفہ کلی تہ چہ د ہفہ طرف تہ ہفہ توبہ کنبونکی روان

(۱) أخرجه البخاري في كتاب أحاديث الأنبياء / باب حديث الغار (رقم - ۳۴۷۰) ومسلم في كتاب التوبة / باب قبول توبة القاتل وإن كفر قتله (رقم - ۴۶ - ۲۷۶۶)

وو مکہ اوکرو چي هغه مري ته نزدی راشی [۴] او هغه کلی ته د کوم څخه چې هغه قتل کولو نه پس رازوان وو، حکم ورکړو چې هغه د مري څخه لرې شي. [۵] نو الله تعالی ^ج هغه فرشتو ته وفرمایل چې تاسو د دواړو کلو په مینځ کې پیمانش کچ، وکړئ (که مري هغه کلی ته نژدې وي چېرته چې هغه د توبې د پاره روان وو، نو هغه دي د رحمت فرشتو ته حواله شي او که هغه کلی ته نژدې وي د کوم څخه چې هغه د قتل کولو نه پس رازوان وو د عذاب فرشتو ته یې حواله کړئ) [۶] نو فرشتو چې کچ پیمانش اوکړو، نو هغه د توبې دپاره چې د کوم کلی طرف ته روان وو، هغه ته یوه لويشت نزدې وو. نو الله ^ج هغه وبخښلو. بخاري مسلم.

هل اللغات: ① فَاخْتَصَمَتْ: جگړه او اختلاف اوکړو (فرشتو) ② تَتَاعَدِي: لرې شی. ③ قِيْلُوا: اُنِي قِيْلُوا: اندازه اولگوي، ناپ کړئ، ④ بَيِّنْ: لويشت.

تسمیلات:

قوله: اَلله تَوْبَه:

ه توبې قوهیب: دا اوږد حدیث د توبه ترغیب ورکوي د ناحق قتل تعلیم نه ورکوي راهب دغه سړي قتل کړو ځکه چې راهب هغه بالکل ناامیده کړي وو په راهب باندې چونکه یوه غالب شوه او دهشت کښې پریوتلو چه د ۹۹ کسانو قاتل څنگه معاف کیدې شی حالانکه که د دغه مقتولینو وارثان هغه معاف کړي نو هغه سړي معاف کیږي بهرحال د سلو شمیر پوره شو اودا سړي بیاهم د توبه دپاره سرگردان او پریشان منډې وهلې چه ناڅاپي مرگ راغلو اودې مړ شو د رحمت او د عذاب د فرینتو په مینځ کښې جگړه جوړه شوه چه څوک به د ده روح په قبضه کښې اخلی

قوله: فَنَاءَ بَصَرِهِ: یعنی چه داسې کله د مړ کیدو دپاره په زمکه راپریوتلو نود سښي په طرف لږشان وړاندې طرف ته راښکلي شو داددې سړی د اخلاص دلیل دې د فرینتو جگړه الله تعالی ختمه کړه اودا سړي نی اوبخښلو

په حدیث کښې یو اشکال: دلته یو مشهور سوال دې هغه دا چه ددې سړي په ذمه کوم گناهونه وو دهغې تعلق حقوق الله سره نه وو بلکه حقوق العباد سره دهغې تعلق وو نودا سړي څنگه معاف شو وارثانو خو معاف کړي نه وو؟

ه اشکال جواب: علامه طیبی دا سوال اوچت کړې دې اوهم هغوی ددې دا جواب ورکړې دې چه الله تعالی کله د دې بنده نه راضی شو اود هغه توبه نی قبوله کړه نو اوس به دغه مقتول او دده وارثان هم الله تعالی راضی کوي بهرحال دا حدیث د توبې ترغیب ورکوي د قتل نه د سابقه امتونو نه د چا حزنی واقع ده زمونږ دپاره ضابطه نه ده

[۳۳۸] اذْهَبْ عَنْكَ مَا كَانَ مِنْهُ وَجُودٌ وَصَرُورٌ دِي

۳۳۸- [۱] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُدْنِيُوا لَذَهَبَ اللَّهُ بِكُمْ" [۲] وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُدْنُونُ [۳] فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ" [۴] . رَوَاهُ مُنِيرٌ .

توجه ۱ ابوهریره رضی اللہ عنہ راوی دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل [۲] قسم دی په هغه ذات چې د هغه په قبضه قدرت کې زما ساه ده، که تاسو خلق گناه نه کوئ، نو الله تعالی جبار مبین به تاسو وخلي (ختم کړي) [۳] او ستاسو په ځای به داسې خلق پیدا کړي چې گناه به کوي [۴] او د جبار مبین څخه به بخشش او مغفرت غواړي، او بیا به الله تعالی جبار مبین هغه وبخښي مسلمه

[۲۲۲۹] الله تعالى دینده د توبې په انتظار کښي

۳۳۹- [۷] (۷) وَعَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "إِنْ تَنَهَ يَتُّنَا نِيَّةً بِاللَّيْلِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ النَّهَارِ [۱] وَيَبْسُطَ يَدَهُ بِالنَّهَارِ لِيَتُوبَ مُسِيءُ اللَّيْلِ [۲] حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا" [۳] . رَوَاهُ مُنِيرٌ .

توجه ۱ ابو موسی رضی اللہ عنہ فرمایي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرماییل [۲] الله تعالی جبار مبین د شېې خپل لاس غوروي چې په ورځ کې گناه کونکي توبه وکاري [۱] او په ورځ کې خپل لاس غوروي چې په شپه کې گناه کونکي توبه وکاري [۲] تر دې چې نمر د مغرب د طرف ححه راوځي مسلم

تجلیات:

قوله: يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ:

د بسط په مفهوم کښي دوه اقوال: ① بسط عبارت دی د طلب نه څکه چه د خلقو عادت دي چه دوی د چا نه څه غواړی نو اغستلو د پاره لاسونه اوږدوی نو الله تعالی چه د شېې لاس اوږدوی نو مطلب دا چه گناه گار د توبې طرف ته رابلی

② د بعضي عالمانو په نیزد لاس خورولو نه مراد د عفو مهرباني رحمت او مغفرت وسعت دي د الله پاک مهرباني ډیره وسیع ده گناهکارانو باندې هر وخت مهرباني کولو ته تیار دي خو بالخصوص په شپه کښي بیا د الله تعالی رحم او کرم ډیر زیات وی

قوله: حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا: د دي مطلب دا دي چه کله نمر د مشرق په ځاني د مغرب نه راوځي نو دغه وخت به د توبې دروازه بنده شی لقوله: تعالی مومنان بعض ابات ربك لا ينفع نفسا إيمانها ابن الملك فرماني چه د دي حديث معنى او مفهوم دا دي چه قرب

(۱) اخرجه مسلم في كتاب التوبة / باب سقوط الذنوب بالاستغفار توبة (رقم - ۱۱ - (۲۷۴۹) واحمد في المسند ۳۰۹/۲
(۲) اخرجه مسلم في كتاب التوبة / باب سقوط الذنوب بالاستغفار توبة (رقم - ۱۱ - (۲۷۴۹) واحمد في المسند ۳۹۵/۴

قب مت کنبی چه کله طلوع شمس د مغرب نه اوشی نو د هغی نه پس به توبه نه قبلیری
 خاص کر د هغه خلقو چه کوم دغه نخبی په وخت کنبی موجود وی او چه کوم خلق د دی
 نه پس پیدا شی نو د هغوی نیک عمل به هم قابل قبول وی، د هغوی توبه به هم قبلیری
 خکه چه هغوی د دغه نبی مشاهده نه ده کړې (مرقات ج ۵ ص ۱۳۰)
 [۲۲۲] دکناه په اقرار سره دکناه معاف کیدل

۳۳۳- [۸] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا اعْتَرَفَ تُرْتَابَ تَابُ اللَّهِ عَلَيْهِ» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه ۱۳۳- ام المؤمنین (د مؤمنانو مور) بی بی عائشه صدیقہ رضی اللہ عنہا وایی چې رسول الله ﷺ
 وفرمایل هر کله چې بنده د خپلي گناه په ندامت او شرمندگي سره اعتراف کوي او بې
 توبه وکاري ۱۳۳- نو الله ﷻ د هغه توبه قبلوي (بخاري مسلم)
 حل التفات ۱۳۳- اعتراف: أي: اقرار او اعتراف او کړی (د خپلو گناهونو) ۱۳۳- تَابُ: توبه اوباسی.
 رجوع او کړی الله ته، ۱۳۳- تَابُ اللَّهِ: أي: قَبِلَ تَوْبَتَهُ: یعنی الله تعالی د هغه توبه قبلوي
 تسهيلات: قوله: تَابُ اللَّهِ عَلَيْهِ

د بنده توبه قبلول: چه کله بنده د گناه اعتراف او کړی او خالصه توبه اوباسی نو الله تعالی
 مهربانی او کړی د ده توبه قبلوي کمافی قوله تعالی: ((وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو
 عَنِ السَّيِّئَاتِ)) الشوری ۲۵،

[۱۳۳] ذنوبی حد

۳۳۳- [۹] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا» تَابُ اللَّهِ عَلَيْهِ» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه ۱۳۳- ابو هريره رضی اللہ عنہ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمایل کوم سړی چې د مغرب د طرف
 څخه د نمر ختو څخه مخکې توبه وکاري ۱۳۳- نو الله تعالی ﷻ د هغه توبه قبلوي (مسلم)
 تسهيلات:

قوله: مَنْ تَابَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا: الغر:

توبه تر کوم وخته پوري قبلیری؟ سړی چه کله د عالم اخرت مشاهده اونه کړی دې نه وړاندې
 هروخت د توبه گنجانش شته او که د زنکدن په حالت کنبی د آخرت څه نظاره اووینی یا

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب المعازی تباب حدیث (رقم ۴۱۴۱) وسلم فی باب فی حدیث الإفک وقبول توبه للذنوب
 (رقم ۵۶۰ - ۲۷۷۰)

(۲) اخرجه مسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبه والاستغفار باب استغیاب الاستغفار والاستکثار منه (رقم ۴۳ -
 ۲۷۰۳) و احد فی السند ۵۰۶/۲

مرسته او وینى نو د داسې سړى توبه به نه قبلېږي هم دا حالت به را تلولى کى حدیث کسى
ماهر غفر په الفاظ سره بیان کړې شوي دي يعنى کوم وخت چه د غيښ پرده او چنه شی
و هر چه ښکړه شی بیا توبه قبوله نه ده د مغرب نه دنمر را خنلو سره به هم د توبې د قبلېدو
دروازه بندېږي

[۱۰۰] الله تعالى په توبه کولو سره ډیر خوشحالیږي

۱۰۰- [۱۰] وَعَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] "لَلَّهِ أَشَدُّ قَرَحًا بِتُوبَةِ عَبْدٍ جِيءَ بِتُوبَةٍ إِلَيْهِ مِنْ أَحَدِكُمْ [۲] كَأَنَّهُ رَاحِلَتُهُ بِأَرْضِ فَلَاةٍ، فَأَلْفَلَحَتْ مِنْهُ [۳] وَعَلَيْهَا طَعَامُهُ وَنَبَاتُهُ، فَأُتِيَ مِنْهَا، فَأُتِيَ شَجَرَةً، [۴] فَاصْطَلَحَتْ فِي ظِلِّهَا، قَدْ أُبْسِ مِنْ رَاحِلَتِهِ [۵] قَبِيئًا هُوَ كَذَلِكَ إِذَا هُوَ بِهَا قَبِيئَةٌ عِنْدَهُ [۶] فَأَعْدَّ بِحِطَامِهَا، ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ: [۷] اللَّهُمَّ أَنْتَ عَبْدِي وَأَنَا رَبُّكَ [۸] أَخْطَأُ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ". رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توبه ۱۰۰ انس ۱۰ وايې چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۱۰ الله تعالى ﷻ د هغه سړي څخه
چې د هغه په مخکې توبه وکارې، دومره زيات خوشحاليږي څومره چې په تاسو کې هغه
سړي هم نه خوشحاليږي، ۱۰ چې د هغه سورلي په څنگل ايبابان کې وي، او بيا هغه ورکه
شي ۱۰ او په هغه سورلي باندې د هغه طعام (روتي، وغيره) هم وي او اوبه هم وي، ۱۰ او
هغه د هغې د تلاش کولو څخه پس، نا اميده شوی وي او يوي ونې ته راشي، ۱۰ د خپلي
سورلي څخه د نا اميدۍ په حالت کې انتهايي غمجن او پريشانه پريوزي، ۱۰ بې په دي
حالت کې نا خاپه هغه خپله سورلي د ځان سره ولاړه وويني، ۱۰ نو د هغه سوارلي مهار
نيولو سره په انتهايي خوشحالي کې (د جذبات څخه مغلوب کيدو سره، دا اوواني ۱۰ چې
اي الله ﷻ ته زما بنده يې اوزه ستا رب يم، ۱۰ د زياتي خوشحالي څخه د هغه د ژسې څخه دا
غلط الفاظ ووځي (مسلم)

هل اللغات: ① فلاه: أي: مفارقة: ځنگل، بيا بيا، ② لما أفلحت: أي: فرحت: او تختي: او رکه شی، ③ فأبس
: نا اميده شی، ④ فاصطلح: پريوځي، ځملي، ⑤ يحطامها: أي: زمامها: خطام واکو ته وانی

تسهيلات:

قوله: لِلَّهِ أَشَدُّ قَرَحًا بِتُوبَةِ عَبْدٍ وَ

د بنده په توبه د الله تعالى خوشحاليږي، دا حدیث په شدت فرح باندي دلالت کوي چه څنگه
بنده په داسې حالت کېږي ډیر خوشحاليږي نو هم دغه شان گناه گار بنده چه کله د الله
تعالی مخې ته توبه و استغفار او کړي نو الله تعالی دې نه زيات خوشحاليږي او د هغه
گناهونه معاف کوي

په غلطۍ سره کفر په کلمه وليولو سره هدم کفر، د دې حديث نه معلومه شوه چه په غلطۍ سره د کفر کلمه ونسلو سره نه بنده کافر کېږي او نه د هغه په نکاح اثر پريوځي ليکن داسې بنده نه چه کله د جېلې غلطې اطلاع اوشي نو فوراً دې توبه و استغفار او کړي

[۲۲۲۲] الله تعالى بار بار توبه قبلوي

۲۲۲۲- [۱۹] (۱۹) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «إِنَّ عَبْدَ الْأُذُنْبِ ذَنْبًا [۲] فَقَالَ: رَبِّ أَذْنُبْتُ قَالِغُفْرَةً [۳] فَقَالَ رَبُّهُ: أَعْلِمَ عَبْدِي أَنْ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِهِ [۴] غَفَرْتُ لِعَبْدِي [۵] ثُمَّ مَكَتَ مَا شَاءَ اللَّهُ [۶] ثُمَّ أَذْنُبُ ذَنْبًا [۷] فَقَالَ رَبِّ أَذْنُبْتُ ذَنْبًا قَالِغُفْرَةً:

توجه [۱] ابو هريره راي دې چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د دې امت څخه يا د تيرو امتونو څخه يو بنده گناه وکړه، [۳] بيا هغه اوويل چې اي زما پروردگار! ما گناه کړي ده. ته زما گناه وبخښي، [۴] الله تعالى فرستو ته، وفرمايل چې آيا زما دا بنده پوهيږي چې د هغه يو پروردگار شته چې څوک غواړي او کله يې غواړي، د هغه گناه وبخښي او څوک چې غواړي او کله چې غواړي، د هغه په گناه مواخذه کوي [۵] نو پوهه شي، چې ما خپل بنده وبخښو. [۶] هغه بنده تر هغه مودي پورې چې الله ﷻ وغوښتل د گناه څخه منع وو. [۷] د هغې څخه روسته هغه بيا گناه وکړه، [۸] او عرض يې وکړو چې اي زما پروردگار! ما گناه کړيده، ته زما دا گناه وبخښي

حل اللغات ① أَذْنُبُ ذَنْبًا: يوه گناه نې اوکړه

[۱] فَقَالَ رَبُّهُ: أَعْلِمَ عَبْدِي أَنْ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِهِ [۲] غَفَرْتُ لِعَبْدِي [۳] ثُمَّ مَكَتَ مَا شَاءَ اللَّهُ [۴] ثُمَّ أَذْنُبُ ذَنْبًا [۵] فَقَالَ: رَبِّ أَذْنُبْتُ ذَنْبًا قَالِغُفْرَةً [۶] فَقَالَ رَبُّهُ: أَعْلِمَ عَبْدِي أَنْ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِهِ [۷] غَفَرْتُ لِعَبْدِي، فَلْيَفْعَلْ مَا شَاءَ، "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

توجه [۱] الله تعالى فرستو ته فرمايي چې آيا زما دا بنده په دې پوهيږي چې د هغه يو پروردگار دې چې گناه وبخښي، او په هغې مواخذه کوي [۲] ما دا بنده وبخښو، [۳] هغه بنده تر هغه پورې چې الله ﷻ وغوښتل د گناه څخه منع وو، د هغې څخه روسته هغه بيا گناه وکړه، [۴] او عرض يې وکړو چې اي زما پروردگار! ما گناه کړيده، ته زما گناه وبخښي [۵] الله تعالى فرستو ته فرمايي چې آيا زما بنده په دې پوهيږي چې د هغه يو پروردگار دی چې گناه وبخښي، او په هغې مواخذه کوي [۶] ما دا بنده وبخښو، نو تر څو پورې چې هغه استغفار کوي، څه چې غواړي کوي دي [بخاري مسلم]

حل ① فليُفْعَلْ: اي فليُفْعَلْ: نو کوی دې. ② مَا شَاءَ: چه څه نې خوښه وی

(۱) اخرجه البخاري في كتاب التوحيد / باب قول الله تعالى: «مريدون أن يبدلوا كلام الله» [الفتح: ۱۵] (رقم: ۷۵۰۷) وسمه في كتاب التوبة / باب قبول التوبة من الذنوب وإن تكررت الذنوب والتوبة (رقم: ۲۹ - ۲۷۵۸) وأحمد في السند ۴۰۵/۲

تسهيلات:

فوله: **أَعْلِمَ عَبْدِي:**

ه توبه، توبه گي به چي درود پي بخند، يعنى ولي زما بنده دااوگنرل چه دهغه يورب دي او هغه قدر مطلق دي دگناهونود وحي نه يوانسان راگيروي هم اومعاف كوي هم چه كله دده دومره اوچته عقیده ده نوما خپل بنده معاف كړو اوس چه څه غواړي كوي په دي فسه احاديثو سره مسلمانانوته د توبه ترغيث او شوق وركولې شي د گناه ترغيث نه وركوي

[۳۳۳] په يو مسلمان باندې د دوزخ حكم مه لگولې

۳۳۳- (۱۲) [۱] وَعَنْ جُنْدُبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - حَدَّثَ: [۲] «أَنَّ رَجُلًا قَالَ: وَاللَّهِ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لِفُلَانٍ» [۳] وَأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ: مَنْ ذَا الَّذِي يَتَأَلَّى عَلَى أَنِّي لَا أَغْفِرُ لِفُلَانٍ؟ [۴] قَبْنِي قَدْ غَفَرْتُ لِفُلَانٍ وَأَخْبَطْتُ عَمَلَكَ» [۵]. أَوْ كَمَا قَالَ: رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

نور هم [۱] جندب رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل [۲] په دي امت كي يا په تيرو امتونو كي يو سري اوويل چې قسم په خدای الله تعالى ﷻ فلانی سړي نه بخښي [۳] بيا نبی کریم صلی الله عليه وسلم دا بيان اوکړو چې الله تعالى ﷻ وفرمايل کوم سړی دی چې زما قسم خوړلو سره وايي، چې زه فلانی سړی نه بخښم [۴] اېه دي خبره پوهه شه! چې م هغه سړي وبخښو، او ستا عمل مي ضائع کړو (يعني ستا قسم مي دروغ کړو مسلم).

هل اللغات: ① يتألى: أي: يَتَكَلَّمُ عَلَى وَيَتَلَفَّ بِأَمْرِي: چه زما په باره کښي فيصله کوي او زما په نوم قسم کوي ② أَخْبَطْتُ عَمَلَكَ: ضائع مې کړو ستا عمل (يعني ستا دا قسم خوړل مې دروغ اوگرخول).

تسهيلات:

فوله: **لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لِفُلَانٍ:**

په چا د جنتي يا دوزخي قطعي حكم لگول: د چا متعلق د جنتي يا دوزخي قطعي حكم نه دی لگول پکار څکه چه دا د غيب معامله ده په مذکوره حديث کښي قسم خوړونکی دومره جرات کړې دي چه قسم خوړلو سره نې اوويل والله د فلانکی سړي به كله هم الله تعالى بخښنه اونه کړي داسې په يقين قسم خوړلو سره وينا کول په اصل کښي په الله تعالى باندې يوفیصله مسلط کول شو هم دي طرف ته اشاره ده چه مَنْ ذَا الَّذِي يَتَأَلَّى عَلَى .. الخ.

[۳۳۵] سيد الاستغفار

۳۳۵- (۱۳) [۱] وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]:

(۱) اخرجه مسلم في كتاب البر والصلة والآداب / باب النهي عن تنقيط الإنسان من رحمة الله تعالى (رقم: ۱۳۷ - (۲۶۲۱)

(۲) اخرجه البخاري في كتاب الدعوات باب أفضل الاستغفار (رقم: ۶۰۶ - (۶۴) وأقرم في السنن رقم الحديث ۴۵۳

«سَبِّدِ الْإِسْتِغْفَارَ أَنْ تَقُولَ: اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ ۝ أَعُوذُ بِكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَعُوذُ بِكَ بِذُنُوبِي فَأَعِظْنِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ» [۱] قَالَ: «وَمَنْ قَالَهَا مِنَ النَّهَارِ مِائَتًا مِائَةً قِيلَ أَنْ تَمُوتَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ قِيلَ أَنْ يَغْفِرَ الذُّنُوبَ إِلَّا الْجَنَّةَ ۝ وَمَنْ قَالَهَا مِنَ اللَّيْلِ مِائَةً مِائَةً قِيلَ أَنْ يَغْفِرَ الذُّنُوبَ قِيلَ أَنْ يَمُوتَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ قِيلَ أَنْ يَمُوتَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ» [۲] رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

ترجمہ [۱] شداد بن اوس (رضی اللہ عنہ) واپس چہ رسول اللہ (صلی اللہ علیہ وسلم) فرمایا [۲] افضل استغفار دا دی چہ تہ داسی دعا وغواری اللہم انت ربی لا الہ الا انت خلقتنی وانا عبدک وانا علی عہدک ووعدک ما استطعت اعود بک من شر ما صنعت ۝ اعود بک بنعمتک علی و اعود بک بذنوبی فاعظنی فإنه لا یغفر الذنوب الا انت ای اللہ تہ زما پروردگار ہی، ستا خخہ علاوہ معبود نشته [۳] تازہ پیدا کرم، اوزہ ستا بندہ یم [۴] زہ ستا بہ عہد یم (یعنی بہ عہد او میثاق باندی قائم یم) او ستا بہ وعدہ یم (یعنی تا چہ د حشر وغیرہ بہ بارہ کہ کومہ وعدہ کردہ، بہ ہغی کامل یقین لرم) [۵] زہ د خپل طاقت بہ قدر د ہغہ بدی (یعنی د گناہ، خخہ ستا پناہ غواړم، چہ بہ ہغی کہ زہ اختہ یم، [۶] زہ ستا د نعمتونو چہ تا بہ ما پیرزونه کری دہ، اقرار کوم [۷] او د خپلو گناہونو ہم اعتراف کوم نو تہ ما وبخشی، [۸] خخہ چہ گناہونہ ستا خخہ علاوہ بل خوک نشی بخشلی، [۹] بیا نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایا چہ کوم سرې دا کلمات د ورخی د دې بہ معنی د یقین کولو سرہ وای [۱۰] او بیا د ما بنام کیدو خخہ مخکې مړ شی [۱۱] نو ہغہ د جنتیانو خخہ دی [۱۲] او خوک چہ بہ شپہ کہ دا اوواشی او د دې بہ معنی او مفہوم یقین ولری [۱۳] او د سحر کیدو خخہ مخکې مړ شی، نو ہغہ د جنتیانو خخہ دی (بخاری)

حل التلغات: ① عَهِدُكَ: أَمْرِي: أَنَا مُؤَيَّدٌ عَلَى الْوَقَاءِ بِعَهْدِ الْمِيثَاقِ: يَعْنِي زَه سَتَا بِه مِثَاق (الست بربکم باندی قائم یم، پورہ کوم نی، ② وَعْدِكَ: وَأَنَا مُؤَيَّدٌ بِوَعْدِكَ يَوْمَ الْحُشْرِ وَالْآخِرَةِ: يَعْنِي زَمَا يَقِينُ أَوْ إِيْمَانُ دې ستا د حشر او ملاقات بہ وعدہ باندی، ③ صَنَعْتُ: کوم عمل چہ ما کری دې ④ أَعُوذُ: أَمْرِي: أَوْفَرُ: زہ اقرار کوم، ⑤ مِائَةً: مِائَةً: چہ یقین او اعتقاد نی وی

تسهيلات:

قوله: سَبِّدِ الْإِسْتِغْفَارَ:

مذکورہ کلماتو تہ د سید الاستغفار و لیلو وجہ، چونکہ بہ دې کلماتو کبھی د اللہ وحدہ لاشریک لہ د الوہیت او عبودیت او د ہغہ د خالقیّت اعتراف دې او دې کبھی د ہغہ عہد اقرار دې چہ ہغہ د بندگانو نہ اغستی وو او بہ ہغی وعدہ باندی د امید اظہار دې چہ اللہ تعالی د بندہ سرہ کری دہ دغہ شان بہ دې کبھی د گناہونو د شر نہ پناہ غوشتل دی چہ کوم د بندہ نہ صادر شوی دی او بہ دې کبھی د گناہونو بہ کولو باندی د ندامت اظہار دې او اندہ د نہ کولو عزم ہم دې خخہ ور تہ سید الاستغفار وائی

قوله وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ:

د عهد او وعده په مصداق کښې دوه اقوال:

- ① د عهد نه مراد د عالم میثاق عهد دې او د وعدي څخه مراد د قیامت د ورځې په راتلو باندې د یقین کولو وعده ده چې زما ستاسود قیامت د راتلو په وعده پوره یقین دې
- ② د عهد څخه مراد دا دې چې زه په تاسو باندې د ایمان راوړلو په وعده قائم یم او د وعدي څخه مراد په ایمان کښې چې کومه وعده ما کړې ده چې زه به ستاسو په احکامو باندې عمل کوم نو په هغه وعده زه قائم یم

الفصل الثانی

[۳۳۱] دالله تعالی غفاریت

۳۳۱- (۱۴) عَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱]: «قَالَ اللَّهُ - تَعَالَى -: يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي [۲] غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ وَلَا أَبَالِي [۳] يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ [۴] ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي، غَفَرْتُ لَكَ وَلَا أَبَالِي [۵] يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ لَوِ تَقِشْقِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطَايَا [۶] لَمْ تَقِشْقِي لَأَتُكِّرْكُم بِهَا شِقَا [۷] لَا تَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةٌ» [۸]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه ① انس (رضی الله عنه) راوي دې چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۱] الله تعالی ﷻ فرمايې چې ای ابن آدم! تر څو پورې چې ته زما څخه د گناهونو معافي غواړي، او زما څخه امید لري [۲] زه به تا بخښم تا چې څه بد عمل هم کړی وي، او ماته د دې پروا نشته، یعنې ته خواهر خو مره گناهګاري، تا لره بخښل زما په نزد څه لویه خبره نه ده [۳] ای ابن آدم! که ستا گناه د آسمان بلندیو ته هم ورشي [۴] او ته زما څخه بخښنه وغواړي نو زه به تا بخښم، او ماته د دې پروا نشته [۵] ای ابن آدم! که ته ما سره په داسې حال کې ملاو شي، چې ستا سره د گناهونو څخه د که زمکه وي [۶] په شرط د دې چې تا ما سره څوک شریک نه وی جوړ کړی، یعنې په شرک کې مبتلا شوې نه یې [۷] نو زه به تاته د بخشش او د مغفرت څخه د ډکې زمکې سره راشم (ترمذي)

هل اللغات: ① دَعَوْتَنِي: أي: تَدْعُونِي: چه ته زمانه دعا غواړې، ② رَجَوْتَنِي: أي: تَرْجُونِي: زمانه امید ساتې، ③ لَا أَبَالِي: د باب مفاعله نه د مضارع صیغه ده، زه هیڅ پرواه نه کوم ④ عَنَانَ السَّمَاءِ: أي: سَحَابَاتُهَا: په اوریځو باندې د دې اطلاق کیږي مراد ترې نه د آسمان او چټوالي دې ⑤ بِقُرَابِ الْأَرْضِ: أي: بِغَيْفَاتِهَا: یعنې د ډکې زمکې برابر

نهيلاڻ قوله مَا ذَعَوْنِي وَرَجَوْنِي

والله تعالى د طرفه گناهگار ته دعاي و هغه: دلته ما مصدر به ظرفيه دي يعنى ترڅو يوزي چه نه زمانه غواړي او زمانه اميد ساتي نوره به تا معاف كړه لكس شرط دا دي چه ته گد هنگرني غدار يعنى مشرك او كافر به نې

قوله عَنْ النَّبَاءِ

دستان په مصداق كښې غلور الوال، ① ويرخه مراد ده

② آسمان ته په نظر كولو سره چې څومره مسافت باندې نظر لگي هغه مراد دي

③ د آسمان كنارې او اړخونه مراد دي

④ آسمان ته نسبت ددې د تاكيد په طور دي لكه څنگه چې په دي قول د الله تعالى كښې دي ﴿فَرَجَبْنَاهُمْ السُّفْهَانَ فَوَجَبْنَاهُمْ﴾

۱- (۱) قَوْلُهُ أَخَذْتُ وَالِدَارِيَّ عَنْ أَبِي ذَرٍّ (۲) وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

ترهغه ۱- او احمد او دارمي دا روايت د ابوذر (۳) څخه نقل كړې دي، ۲- او امام ترمذي رحمه الله ولي دي چې دا حديث حسن غريب دي

[۲۳۲۸] د الله تعالى د غفاريت يقين ساتلو فائده

۱- (۱۵) [۱۵] وَعَنْ أَبِي عُبَّائِينَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: "قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: مَنْ عَلِمَ أَنِّي ذُو قُدْرَةٍ عَلَى مَغْفِرَةِ الذُّنُوبِ (۲) غَفَرْتُ لَهُ وَلَا أَبَالِي (۳) مَا لَمْ يُشْرِكْ بِي شَيْئًا" (۴). رَوَاهُ فِي: "مُذَرِّجُ السَّنَةِ".

ترهغه ۱- ابن عباس (۵) د رسول الله (ﷺ) څخه نقل كوي چې رسول الله (ﷺ) وفرمايل ۱- الله تعالى فرمايي چې كوم سړي په دي پوه شو چې زه، يعنې الله تعالى (ﷻ)، د گناهونو په بخښلو قدر یم، ۲- نو هغه به وبخښم، او ماته د دي هيڅ پروا نشته ۳- په دي شرط چې هغه ماسره څوك شريك نه جوړوي (شرح السنه)

حل اللغات ① ذُو قُدْرَةٍ: قدرت والاذات، د قدرت مالک

نهيلاڻ:

قوله مَنْ عَلِمَ أَنِّي ذُو قُدْرَةٍ عَلَى مَغْفِرَةِ الذُّنُوبِ غَفَرْتُ لَهُ وَلَا أَبَالِي

دالله په صفاتو ايمان راوړ لو فائده: يعنى الله تعالى فرماني چه يوسړي صرف دومره پوهيږي اوددې پخه عقیده هم لري چه زه د قدرت مالک یم او د بخښلو اختيار او قدرت هم ماسره

(۱) اخرجه الدارمي في رقم- ۲۷۸۸ واحد في السنن: ۱۴۷/۵

(۲) اخرجه البغوي في شرح السنن رقم الحديث ۱۹۹۱ والحاكم في المستدرک ۲۶۲/۴

سہلات

قوله مَا أَصْرَ مَنْ اسْتَغْفَرَ النَّاسَ

پہ گناہ باندی ہ اصرار کو گولو قباحت، کوم سرے چہ بہ یوہ گناہ باندی مدامو الی اختیار وی ہم دعه بہ گناہ باندی اصرار دی بہ گناہ باندی اصرار یو فہیح امر دی خکہ چہ بہ دی سرہ صغیرہ گناہ کبیرہ جوہیری اوہہ کبیرہ گناہ باندی اصرار سرہ دکفر دحد پوری در سیدو خطرہ دہ

بہ دی حدیث کنبی ذنوبہ او استغفار ترغیب دی دکوم خلاصہ چہ دادہ کوم سرے چہ بہ خپلہ یوہ گناہ باندی ملامتہ وی اوڈ ہفہ نہ استغفار کوی نوہفہ سرے بہ گناہ باندی ذ اصرار کولو دحد نہ اوخی کہ ہفہ گناہ صغیرہ وی اوکہ کبیرہ وی اوکہ بہ وزخ کنبی ہفہ ددی اوب خل ارتکاب کرے وی یا ددی نہ نی ہم زیات ارتکاب کرے وی بہرحال توبہ او استغفار او اصرار دوارہ نہ شی یوخانی کیدی بہ دی حدیث کنبی ذنوبہ دیر لونی ترغیب دی اخلاص شرط دی گنی نہ

سبحہ رکف توبہ رب دل ہر از دوق منہ مصیت راختہ می آید راستغفار ما

[۳۳۳] اذ توبہ کو نکو فضیلت

۳۳۳- [۱۸] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ - رَحِمَهُ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «كُلُّ نَفْسٍ آذَمَ خَطَاةً، وَخَيْرُ الْخَطَايَا بَيْنَ التَّوْبَتَيْنِ» "رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمہ ۱ انس رضی اللہ عنہ روای دی چہ رسول اللہ ﷺ وفرمایا ۲ ہر انسان خطا کار دی یعنی ہر انسان گناہ کوی اعلاوہ دانبیاء کراسو ۳ خخہ خخہ چہ ہفوی معصوم عن الخطا دی ۴ او بہترین خطا کار ہفہ دی چہ توبہ اوکاہری (ترمذی، ابن ماجہ، دارمی) حل اللغات ۱ خطا، آئی کبیر الخطا دیر گناہونہ کونکہ

سہلات

قوله كُلُّ نَفْسٍ آذَمَ خَطَاةً:

نکتہ: کہ دا کل مجموعی وی نو انبیاء ددی نہ مستثنی دی

دتواین پہ مہنوم کنبی ذوقی اقوال: ۱ بہترین خطا کار ہفہ دی چہ د معصیت نہ توبہ اوکرے او د طاعت پہ ذریعہ اللہ تہ رجوع کونکی وی ۲ بہترین خطا کار ہفہ دی جہ غفلت ہریردی او د انابت پہ ذریعہ د ذکر طرف تہ رجوع اوکرے ۳ بہترین خطا کار ہفہ دی چہ د غیبت نہ د حضور طرف تہ رجوع اوکرے

(۱) أخرجه الترمذی فی السنن رقم الحدیث ۲۶۱۶ وابن ماجہ فی کتاب الزہد/باب ذکر التوبہ (رقم- ۴۲۵۱) واحمد فی المسند ۱۹۸/۳

[۳۳۳] گناه هکولوسره په زړه باندې تور داغ جوړیږي

۳۳۳- [۱۹] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنْ
الْمُؤْمِنُ إِذَا أَذْنَبَ كَانَتْ لُكْنَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ» [۲] فَإِنْ تَابَ وَاسْتَغْفَرَ حُصِلَ قَلْبُهُ [۳] وَإِنْ زَادَتْ حَتَّى تَعْلُوَ
قَلْبُهُ [۴] فَذَلِكَ الرَّأْيُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى [۵] «كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كُنُوا يَكْسِبُونَ»
[المطففين: ۳]. [۶] رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

ترجمه ۱ ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايل ۲ هر کله چې مؤمن گناه کوي، نو د هغه په زړه کې يوه توره نقطه پيداشي، ۳ بيا که د هغه گناه څخه توبه او کاږي، او استغفار کوي، نو د هغه زړه د هغه توري نقطې څخه، صفا کېږي ۴ او که زياته گناه کوي، نو هغه توره نقطه زياتيږي تر دې چې د هغه په زړه خوره شي، ۵ نو دا هغه زنگ دې، چې د هغې په باره کې الله تعالى دا فرمايلي دي ۶ «كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كُنُوا يَكْسِبُونَ». داسې هيڅ کله نه ده، بلکه د هغوی په زړونو زنگ وهلي دې هغه کفر او شرک چې هغوی به کولو. اتر دي چې د هغوی په زړونو کې خیر او نیکی بالکل پاتې نه شوه، ۷ دا روایت احمد، ترمذي، ابن ماجه نقل کړی دی او امام ترمذي رحمته الله علیه فرمایلي دي چې دا حدیث حسن صحیح دي

حسن صحیح دي
هل اللغات ① لُكْنَةٌ: أي: الأثر: ناکې. نشان: دگناه اثر مراد دې، ② سَوْدَاءُ: توره، ③ حُصِلَ: أي: نَقِفَ. صفا کېږي، ④ تَعْلُوَ: زياتيږي، ⑤ الرَّأْيُ: زنگ

تسهيلات:

قوله: إِنْ الْمُؤْمِنُ إِذَا أَذْنَبَ كَانَتْ لُكْنَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ.. الخ:

د خیر او شر دواړو مرکب: د انسان زړه د خیر او شر دواړو دپاره مرکز دې فریښتي په دې کښې په نیکو الهاماتو سره د نیکنۍ کرلو کوشش کوي او شیطان په دې کښې خرابو وسوسو سره د بدني کرلو کوشش کوي اوس چه کله شیطان انسان په بدني باندې تیار کړو او د گناه تور داغ په زړه باندې اولگیدو نو په نیکنۍ سره او په توبه او استغفار سره دغه داغ وینځلي کېږي او زړه ئې بیا صفا کېږي لیکن که یو انسان د گناه نه پس استغفار نه کوي نه توبه کوي اونه نیک عمل کوي نودغه داغ زياتيږي تر دې چه د هغه پوره زړه راگیر کړي هم ددې نوم ران دې اوهم دغه مهر جباریت دې «كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ» اسودت مطففين: ۴۱. کښې هم دې طرف ته اشاره ده په دې حدیث کښې د توبه او استغفار ترغیب ورکړې شوې دي

(۱) أخرجه الترمذي في السنن رقم الحديث ۳۳۹۰ وابن ماجه في كتاب الزهد باب ذكر التوبة (رقم-

[۳۳۳] ذ توبی ذ قلیدو آخری وخت (غرغره) د ما مری له واتلو نه مخکې دې

۳۳۳- [۲۰] (۱) وَحَىٰ إِلَيْنَا أَنُحَرِّمَ رَحْمَىٰ اللَّهِ عَنَّا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ [۳] مَا لَمْ يُغْرِغْ" [۴] . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ . وَابْنُ مَاجَةَ .

ترجمه [۱] ابن عمر ؓ راوي دې چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] الله ﷻ د بنده توبه تر هغه وخته پورې قبلوي، [۳] ترڅو پورې چې د زنکدن د غرغري کيفيت شروع نشي. ترمذي، ابن ماجه.

هل التفتات: [۱] تَغْرِغُ: أَيْ: مَا لَمْ تَنْلُهِ الرَّوْحُ إِلَى الْخَلْقِ: د روح وتلو يعنی د زنکدن وخت، دغه وخت ته غرغره وائی.

تسهيلات:

قوله: مَا لَمْ يُغْرِغْ:

د غرغره مخه هره: د زنکدن په حالت کې چې کله د پوره بدن نه روح اوځی او په حلق کې راشی بند شی او اوس څو لمحي پس وتل غواړي هم دغه وخت ته غرغره نوم ورکړي شوې دې مقصد دادې چې کله په انسان باندې د عالم غيب پرده ټنکاره شی او هغه د عالم آخرت د کوم يو څيز هم مشاهده کوي هغه وخت د توبه سلسله ختمیږي دغه شان د ماينام نه د نمر د راختلو نه پس د توبې دروازه بندېږي.

[۳۳۴] ذ الله تعالى د مغفرت وسعت

۳۳۴- [۲۱] (۱) وَحَىٰ إِلَىٰ سَعِيدٍ - رَحِمَىٰ اللَّهِ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "إِنَّ الشَّيْطَانَ قَالَ: وَعِزَّتْكَ يَا رَبِّ [۳] لَا أَبْرُمُ أَغْوَىٰ عِبَادَكَ مَا دَامَتْ أَرْوَاحُهُمْ فِي أَجْسَادِهِمْ" [۴] فَقَالَ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ: وَعِزَّتِي وَجَلَالِي [۵] لَا أَرْفَعُ مَكَانِي [۶] لَا أَزَالُ أَغْفِرُ لَهُمْ مَا اسْتَغْفَرُونِي" [۷] . رَوَاهُ أَحْمَدُ .

ترجمه [۱] ابوسعید ؓ راوي دې چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] شيطان الله ﷻ ته اوويل چې قسم دې ستا په عزت اې زما پروردگار [۳] زه به ستا بندگان هميشه گمراه کوم، ترڅو پورې چې د هغوی روحونه د هغوی په بدنونو کې وي، [۴] پروردگار عزوجل وفرمايل چې قسم دې زما په عزت او بزرگي خپله باندې [۵] او د خپلي مرتبې په بلندی باندې، [۶] زما بندگان چې ترڅو پورې زما څخه بخشش، بخښنه، غواړي. زه به هميشه هغوی بخښم (احمد، هل التفتات: [۱] لَا أَبْرُمُ: أَيْ: لَا أَزَالُ: هميشه به نه کوم، [۲] أَغْوَى: أَيْ: أَهْوَى: گمراه کوم به، [۳] وَعِزَّتِي: دلته واو قسميه دې، يعنی قسم مې دې وی په عزت خپل، [۴] وَجَلَالِي: أَيْ: عَلُوْمَ مَرْتَبَتِي: قسم مې

(۱) أخرجه الترمذي في السنن رقم الحديث ۳۶۰۳ وابن ماجه في كتاب الزهد/باب ذكر التوبة (رقم- ۱۲۵۲) واحمد في المسند: ۱۲۲/۲

(۲) أخرجه احمد في المسند: ۲۹/۳

دی وی به جبل لونی شان او بررگی باندی. ① و از غمگسائی وی و رفقه مگسائی فسه می دی وی به خبلی لونی مرتبې به دی کلماتو کنی و او قسمه دی.

تسبیلات: قوله لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ جَبَادَك:

ه شیطان تو مرگه پوری انسان لوه گمراه کولو کوشش: د شیطان نه مراد ابلیس دی او گمراه کولو نه مراد د بنه عقائدو او اعمالو نه محرومول دی یعنی شیطان دا وائی چه د بنی آدم د مرگ وخته پورې به زه په کوشش کنی یم چه دی بد عقیده او بد عمله شی او که دا اونه کړې شه نو بیا به بنی آدم لره د نیک اعمالو نه منع کوم یا لویه نیکی به ترې پاتې کوم او په وړه نیکی کنی به نې اخته کوم

اشکال: په دي حدیث او په دي آیت کنی څه مطابقت دي «وَلَا تُغْنِيهِمْ أَتْمَعِينَ ۝ لَا يَخْلُصُونَ مِنْهُمْ الْمُخْلَصِينَ» او دغه شان دي آیت «لَنْ تَبْعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَتْمَعِينَ» کنی څه مطابقت دي؟

د اشکال جواب: په آیت کنی مخلصین ناجین مراد دی او په حدیث کنی غیر مخلصین غیر ناجین مراد دی د «ممن تبعك» په قید سره به د گناه نه استغفار کونکی خارج شی مرق ج ۵ ص ۱۳۷

[۲۲۱۵] د توبې دروازه

د--- (۲۲) (۱) وَعَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَالٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى جَعَلَ بِالْمَغْرِبِ بَابًا، (۳) عَرَضَهُ مَبِيرَةً سَبْعِينَ عَامًا لِلتَّوْبَةِ، (۴) لَا يُغْلَقُ مَا نَزَمَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ مِنْ قَبْلِهِ. (۵) وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿يَوْمَ لَا يَكُنِي لَكُمْ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ﴾ (۶) لَا تَقَعُ نُفُسٌ مِنْكُمْ تَهْتَأُ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ (۷) [الأنعام: ۵۸]». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه: ① صفوان ابن عسال ② راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ③ الله تعالى ﷻ د مغرب طرف ته يوه دروازه جوړه كړيده. ④ چې د توبې د پاره ده. او د هغې عرض پلنوالې د اوريا كالو د مسافت په اندازه دي ⑤ او دا دروازه تر هغه وخته پورې بندېږي نه. تر څو پورې چې نمر د مغرب د طرف څخه را ونه خيژي، يعني د مغرب د طرف څخه د نمر را ختل د توبې د قبوليت مانع دي ⑥ او د الله ﷻ د دې ارشاد په هغه ورځ چه ستا د پروردگار بعضې نېبې نښانې به ښكاره شي ⑦ په داسې وخت كې به ايمان راوړل نفع ورنه كړي. چې د مخكې څخه يې ايمان نه وي راوړی. د دې دا مطلب دي. ترمذي ابن ماجه.

سورة التوبة

قوله للتوبة

د توبې قبلیدو آخری وخت، علامه طیبی فرمائی چې د توبې دروازہ بنی آدم د پاره پرانستی ده تر څو چې شمس مغرب د طرفه نمر نه وی راختلې چې کله نمر د مغرب نه راوخیژی نو د توبې دروازہ به بنده شی بیا به نه د چا ایمان راوړل قبلېږي او نه توبه کما فی قوله تعالى: ((يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْكَ كَثْرَتُ تَوْبَتِكَ وَلَا نَفْعُ تَفْسَايُهَا)) (أهبا)

[۳۳۸] د توبې د قبلیدو انقطاع

۳۳۸- [۲۳] (۱) وَعَنْ مُعَاوِيَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲۴] "لَا تَنْقُطُ الْمُهْجَرَةُ حَتَّى تَنْقُطَ التَّوْبَةُ" [۲۵] وَلَا تَنْقُطَ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا". رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمه حضرت معاویه رضی اللہ عنہ راوي دې چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایيل [۲۴] هجرت یعني د گناهونو څخه د توبې طرف ته رجوع، به موقوف نه وي، تر څو پورې چې توبه موقوف شوی نه وي. [۲۵] او توبه به تر هغه وخته پورې موقوف نه وي تر څو پورې چې نمر د مغرب د طرف څخه راونه خیژی (ابوداؤد، احمد، دارمي)

حل القصات ① المهجرة: أي: من التَّوْبَةِ إِلَى التَّوْبَةِ: دلته د هجرت نه مراد گناهونه پریښودل او توبې ضرب ته رجوع کول دی

تجديدات:

قوله: لَا تَنْقُطُ الْمُهْجَرَةُ:

د هجرت د نه غتمیدو په مفهوم کې دوه احوال: په دې جمله باندې د پوهیدلو دوه طریقې دی

① پومې طریقه داده چې الهجره د گناهونو نه شاته کیدو او د گناهونو د پریځودو په معنی کې واخستې شی نو عام شارحینو او ملاعلی قاری رحمۃ اللہ علیہ هم دې ته ترجیح ورکړې ده ددې مطلب به داسې چې د گناهونو نه جدا کیدل او ددې پریځودل او ددې نه خلاصې حاصلولو گنجانش د هغه وخته پورې دې تر کومې چې د توبې د قبلیدو وخت موجود دې کله چې د توبې سلسله بنده شوه نو د گناهونو نه هجران او ددې پریځودل به هم بې فائدې شی او ددې سلسله به منقطع شی او د توبې دروازہ به تر هغه وخته پورې نه بندېږي تر کومې چې د مغرب نه د نمر راختل نه وی شوې کله چې نمر د مغرب نه راوخیژی نو د توبې سلسله به هم منقطع شی ② ددې جملې دویم مطلب علامه طیبی داسې بیان کړې دې هغوی فرمائی چې دې ځانې کېنې د الهجره نه مراد د گناهونو نه ځان ساتل نه دی گنې ددې نه پس خو پخپله د توبه

(۱) اخرجه ابوداود فی کتاب الجهاد / باب فی الهجره حل انقطعت؟ (رقم - ۲۴۷۹) واحمد فی المسند ۳۱۲/۲

ذکر دې دابه تکرارشی یعنی توبه نه ده منقطع ترکومي چه توبه منقطع نه ده هغه ورماني چه المعرفه نه مراد هم هغه متعارف عام هجرت دې یعنی هجرت به هم تر هغه وخته پورې جاری وی ترکومي پورې چه د توبې دروازه بنده نه وی اود توبې دروازه به هغه وخته پورې کولایوی ترکومي چه نمره مغرب نه راختلې نه وی

په حدیث کنبې یو اشکال: اوس د اباحت دې چه دنمره راختلونه وړاندې کوم خلق نابالغ وی او روستو توبه کول غواړی یا د نمره راختلونه پس ماشومان را پیدا شی نو دهغوی دتوبې به څه کیږی؟

۵ اشکال دوه جوابونه: ① کوم حکم چې د حدیث دې هم هغه شان به وی

② ددې حدیث په حکم کنبې به هغه خلق راځی کوم چه هغه وخت مکلف وی او کوم خلق چه هغه وخت مکلف نه وی دهغوی توبه به روستو قبلېږی اود اهام ممکن ده چه د ماشومانو را پیدا کیدو سلسله بنده شی

[۳۲۷] په چاپا ندي ددوزخی حکم مه لکولی

۳۲۷- [۲۴] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «إِنْ رَجُلَيْنِ كَانَا فِي بَيْتٍ أَوْ رَاحِلَةٍ مَتَابِعَيْنِ ① أَحَدُهُمَا يُحْتَجِدُ فِي الْبَيْتِ ② وَالْآخَرُ يَقُولُ: مُذْنِبٌ ③ فَيَقُولُ: أَفَيْعُ عَمَّا أَتَى فِيهِ ④ يَقُولُ: غُلْبِي وَرَبِّي ⑤ حَتَّى وَجَدَهُ يَوْمًا عَلَى ذَنْبٍ اسْتَعْظَمَهُ ⑥ فَقَالَ: أَفَيْعُ ⑦

ترجمه ① ابهریره روای دې چې رسول الله ﷺ و فرمایل ② په بني اسرائیلو کې دوه سري وو چې په خپلو کې دوستان وو، ③ په هغوی کې یو خو په عبادت کې ډیر ریاضت کولو، ④ او دویم گناه کوله، او ویل یې چې زه گناهگار یم، یعنې هغه د خپلو گناهونو اقرار کولو، ⑤ عبادت کونکې هغه ته دا ویل شروع کړل چې په کوم شي کې ته اخته یې، یعنې په گناه کې، د هغې څخه منع شه، ⑥ گناهگار به په جواب کې ویل چې دا خبره ته زما په پروردگار باندې پرېږده، ⑦ ځکه چې هغه غفور رحیم دې، هغه به ما معاف کړي، ⑧ تر دې چه یوه ورځ هغه عابد هغه په داسې گناه کې اخته ولیدلو چې هغه ډیره لویه گناه گنله، هغه ورته او ویل چې ته د دې گناه څخه منع شه.

هل ثلاث: ① متابعین: دوه کسان یوبل سره محبت کونکي. ② فاحتج: أي: مَسَّاهُ: ډیر کوشش او زیاتوالې کونکې. ③ مذنب: گناهونه کونکې، ④ فقول: أي: طلق وتفرغ: شروع شو. ⑤ أفیعی: د باب أفعال نه د امر صیغه ده، أي: أمرك وأتیغیر: بند شه، منع شه.

⑥ فَقَالَ: غُلْبِي وَرَبِّي، أَوْبَعْتُ عَلَى رَبِّي ⑦ فَقَالَ: وَاللَّهِ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ أَبَدًا ⑧ وَلَا يَنْجِيكَ الْجَنَّةُ ⑨ فَبَعَثَ اللَّهُ إِلَيْهَا مَلَكًا ⑩ فَنَبَّهَ أَوْ رَاحِلًا ⑪ فَأَجَابَهَا عَنْهُ ⑫ فَقَالَ يَلْمُذْنِبَ: ادْخُلِ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِي ⑬ وَقَالَ لِالْآخَرِ: اسْتَوْبِعْ أَنْ تُنْظَرَ عَلَى عَذَابِي بِرَحْمَتِي ⑭ فَقَالَ: لَا يَأْرَبُ. قَالَ: ادْهَبُوا بِهِ إِلَى النَّارِ ⑮. رَوَاهُ أَحْمَدُ.

مروءہ: گھگر جواب و رکرو چي ته ما خپل پروردگار ته پريږده. آب ته په ما نگهبان مقرر شوې بي ۲۲. عابد د دي په اوریدو سره ورته اوويل چي قسم په خدای الله ﷻ به ت هيڅ کله ونه بخشي، ۲۳. او نه به ت په جنت کې داخل کړي، ۲۴. د دي څخه روسته الله ﷻ همه دواړو ته فرشته راوړلېله ۲۵. او د هغوی روحونه يې قبض کړل، بيا چي د هغوی روحونه د الله ﷻ په حضور کې په برزخ کې يا د عرش لاندې حاضر (جمع) شو، ۲۶. نو الله ﷻ گهگر ته خو وفرمايل چي زما د رحمت په سبب ته په جنت کې داخل شه، ۲۷. او دويم ته يې وفرمايل چي آيا ته د دي خبري طاقت لري چي زما بنده زما د رحمت څخه محروم کړي؟ ۲۸. هغه اوويل چي نه. پروردگار! بيا الله ﷻ هغه فرستو ته چي په دوزخ باندې ما موره دی وفرمايل چي دي د دوزخ طرف ته بوخي (احمد).

هل اللغات ① خلی وی: أي: اترکلی مقه: ما پريږده زما رب سره. يعنی ته زما معامله زما رب ته پريږده. ② رقیماً: أي: خافطاً: سارونکي او حفاظت کونکي. ③ تحطیر: أي: تهنئة وتحریر: ته منع کوي. محرومه کوي

تحيات:

قوله: وَاللَّهُ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ أَبَدًا.. الخ:

د چا په حق گڼي د جنت او دوزخ فيصله کولو باندې دالله تبارک و تعالی: کيدې شی چه دي عبادت باندې خان خودونکی صوفی په خپل عبادت باندې غرور اوکړو تکبرنی اوکړو او دهوکه نی اوخوړله او یومسکین گناهارانی سپک گنرلو سره په هغه د دوزخی کیدو قضعی حکم اونگولو لکه چه هغه د جنت او دوزخ فیصله پخپله کوله په کوم سره چه رب تعالی خفه شو او هغه نی په دوزخ کښي واچولو دا جداصورت دي او د یوگت په وجه څوک دوزخی گنرلو صورت جدا دي هغه جائز دي ځکه چه دا یو ضابطه ده چه داول نه فیصله شوې ده چه څوک داسې کوی نو هم دغه شان به مومی

[۲۲۲] د ټولو حکماوو نو د مغفرت اعلان

۲۲۲- (۲۵) (۱) «وَعَنْ أَنَسٍ عَنْ أَبِي بَرْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا» وَلَا يَأْتِيهِمْ» (۱) «وَأَمَّا أَحْمَدُ وَالْبَيْهَقِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. (۲) وَفِي: "تَرْغِيمُ السُّنَّةِ" يَقُولُ "بَدَلٌ" يَقُولُ».

مروءه: ۱. بي بي اسماء بنت يزيد ؓ وايي چي ما واوريدل چي رسول الله ﷺ دا آيت وبلو: ۲. يا عبادي الذين آمنوا على أنفسهم لا تقنطوا من رحمة الله إن الله يغفر الذنوب جميعاً اي زما

بنده گناه تو چي، د گناه کولو په سبب مو، په خپل نفس زياتي کړي دي. [۴] د الله تعالی د رحمت څخه مه نا امیده کېږئ، [۴] ځکه چې الله تعالی ﷻ ټول گناهونه بخښي. [۵] او نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمايي چه، الله تعالی ﷻ ته د دې پروا نشته اچې بندگن هر څومره گناه کوي هغه ټول بخښي. [۶] احمد، ترمذی، امام ترمذی رحمه الله فرمايي چې دا حدیث حسن غریب دي، [۷] او په شرح السنه کې د لفظ یقرا په ځای لفظ د یقول دي.

هل اللغات: ① أنزلوا: أي: بالنعاس: تأسو زياتي کړې دي په وجه د گناهونو او نافرمانی کولو. ② لا تقنطوا: أي: لا تأسروا: مه نا امیده کېږئ.

تسهيلات

قوله: إِنَّ اللَّهَ يَقْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا:

د کالواو د گناهونو معاف کيدو طريقه: د کفارو گناهونه په سوبي و د بچيان په راوړو سره معاف کېږي او د نيکانو گناه په توبې او د الله په فضل سره معاف کېږي.

[۲۳۴۹] د انسان څخه د ورو گناهونو کيدل

۳۳۴- [۲۶] (۱) «وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿إِلَّا اللَّئِمَةُ﴾ [النجم: ۳۲]، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : "إِنْ تَقْفِرَ اللَّهُمَّ تَقْفِرُ جَمًّا [۲] وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلْمَا" [رواه الترمذی، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ ضَعِيفٌ غَرِيبٌ.

ترجمه: ① ابن عباس رضي الله تعالى عنه د دې قول إِلَّا اللَّئِمَةُ د تفسیر په ضمن کې روایت دی [۲] چې رسول الله ﷺ دا شعر او ونيلو

إِنْ تَقْفِرَ اللَّهُمَّ تَقْفِرُ جَمًّا وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلْمَا

ای الهي که بخښي نو لوی گناه و بخښي [۲] او ستا کوم بنده دي چې هغه واره گناهونه نه وي کړي [۲] امام ترمذی رحمه الله دا روایت نقل کړی دی، او ويلي يې دي چې دا حدیث حسن صحیح غریب دي.

هل اللغات: ① عَمَّا: أي: كثر الكثرة: لوني گناهونه ② أَلْمَا: فعل ماضی مفرد دي، واره گناهونه مراد دی.

تسهيلات

قوله: وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلْمَا:

ه لبي عليه السلام: اميه بن صلت اشعار او ویدل، پوره ايت داسې دي الَّذِينَ يَهْتَبِئُونَ كَبِيرَ الْأَجْرِ وَالْقَوَاحِشِ إِلَّا اللَّئِمَةُ [النجم: ۲۳]، په حدیث کښي مذکوره شعره اميه بن صلت دي چه د ایام جاهلیت د مشهورو شعراو نه دي اميه ډیر عبادت گزار بنده وو او په قیامت باندې ئی

اعتقد وود اسلام زما نه ني موبدلي وه خوييا هم دي مسلمان نه شو د ده د اشعار به د
صبيحت نه دک وود دي وحې به نبي عليه السلام اوريدل او کنه کله به ني لوستل هم
الله تعالی په هر بار گنبي ه لويو گناهونو د معاف کولو ه غواست: «اللهم» نه مراد صغيره گناه
دي ددي به معلومه شوه چه صغيره گناه د مومن نه صادر پيري د حديث حاصل دا دي چه
انه پاکه ته کريه ني ته د صغيره گناه معاف کولو قيد مه لگوه ستا نه علاوه کوم در دي چه
هلته گناه گر بنده گناه کبيره د بخښني دپاره يوسي لهذا تاسو صغيره گناه هم معاف
کړئ او کبيره گناه هم معاف کړئ

په ۱۱ اللهم گنبي دوه احتمالات: ① إلا اللهم مستثني منقطع

② إلا په معنی د غير شی دي او د لم صفت دي

[۳۵] د بنده په چنگه چونکه کولوسره د خدای په خدایلی گنبي فرق نه راځي

۳۵- [۲۷] (۱) وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۱] «يَقُولُ
اللَّهُ تَعَالَى يَا عَبْدِي كُنْكَرٌ ضَالٌّ إِلَّا مِنْ هَدَيْتُ [۲] فَاسْأَلُونِي الْهُدَى أَهْدِيكُمْ [۳] وَكُنْكُمْ فَقَرَاءُ إِلَّا مَنْ أَغْنَيْتُ [۴]
[۵] فَاسْأَلُونِي أَرْزُقْكُمْ [۶] وَكُنْكُمْ مُذْنِبٌ إِلَّا مَنْ عَاقَبْتُ [۷] فَمَنْ عَلِمَ مِنْكُمْ أُنِي ذُو قُدْرَةٍ عَلَى الْمَغْفِرَةِ [۸]
فَسْتَغْفِرْنِي غَفْرَتَهُ وَلَا أَبَالِي [۹] وَلَوْ أَنَّ أُولَئِكَ رَأَوْا خَيْرَكُمْ وَحَسَبَكُمْ وَمِثْلَكُمْ وَرَبَّكُمْ وَبَابَكُمْ [۱۰] أَجَمَهُمْ وَأَعْلَى
أَنْفَى قَلْبٍ عَبْدِي مِنْ عِبَادِي»

ترجمه ۱ ابودر ۲ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۳ الله ﷻ فرمايي اي زما
بنده گانو تاسو ټولو لار ورکه کړې ده علاوه د هغه سري څخه چې هغه ته ما هدايت کړې
دي. ۴ نو تاسو ټول زما څخه هدايت غواړئ، تاسو ته به هدايت کوم. ۵ تاسو ټول په ظاهر
اوبه ض کي. محتاج يي. علاوه د هغه سري څخه کوم چې ما غني کړو، ۶ نو تاسو ټول زما
څخه روزي غواړئ، زه به تاسو ته، پاکه او حلاله، روزي درکوم، ۷ تاسو ټول گناهکاره يي
يعني ټولو څخه گناه کيدشي، علاوه د هغه سري څخه کوم چې ما وستلو، يعني انبياء،
۸ ټولو په تاسو کې چې کوم سري په دي پوه شو چې زه په بخښلو باندې قادر يم ۹
اوبه هغه زما څخه بخښنه وغوښته نو زه به هغه ته، د هغه ټول گناهونه، وبخښم او ماته د
دي هېڅ پرواه نشته. ۱۰ او که ستاسو وروستني، مخکني، ستاسو ژوندی، ستاسو مړي،
ستاسو لونده او ستاسو وچ ايغني ستاسو خوانان او بوډاگان يا ستاسو عالمان او جاهلان
په ستاسو فرمانبرداران او گناهکاران غرض ټول مخلوقات ۱۱ زما د بنده گانو څخه د ټولو
خوځه رب تقي زه والا يعني د حضرت محمد ﷺ په شان شي، نو په دي سره، يعني د
نور مخلوقو عدد او متقي کيدو باندې

ہن اللغات ① رَضُّکُمْ ائمہ ستاسو ددی بہ مراد خواہن فرم سردار بہ عاملان دی ② بَسَّکُمْ
وچ ستاسو ددی بہ مراد بوداگان، ہر فرد یا حاملان دی

مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي جَنَآءَ بَعُوضَةٍ ① وَلَوْ اَنْ اُولَکُمْ، وَآجُرَکُمْ، وَمِنْکُمْ، وَرَظِیَکُمْ، وَبَاسَکُمْ ②
خَاتَمُ غَمْرِ اَشْفَى قَلْبٍ مِنْ عِبَادِي ③ مَا تَقَصَّ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي جَنَآءَ بَعُوضَةٍ ④ وَلَوْ اَنْ اُولَکُمْ، وَآجُرَکُمْ،
وَجَنَکُمْ وَمِنْکُمْ، وَرَضَّکُمْ، وَبَاسَکُمْ ⑤ اَخْتَمُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ ⑥ فَسَالُ كُلِّ السَّابِ مِنْکُمْ مَا بَقِيََتْ اَمْنِيَّتُهُ،

نورہ ① زم بہ خدایی کی د یو ماسی د وزر برابر ہم زی نوالی بہ کبری ② او کہ ستاسو
محکم او وروستنی، ستاسو ژوندي او مرہ، ستاسو تر او وچ غرض تول مخلوقات ③
یم د بندہ گنو خخہ د تولو خخہ زیات بدبختہ مخلوق د شیطان بہ شان شی ④ نو بہ
دی سرہ زم بہ خدایی کی د یو ماسی د وزر برابر ہم کمی نہ کبری ⑤ او کہ ستاسو
محکم، وروستنی، ستاسو ژوندي او مرہ، ستاسو تر او وچ ⑥ بہ یو میدان کنی جمع
شی ⑦ او پہ تاسو کی ہر سرے د خپل انتہایی ارزو او خواہش مضیق وغوایی یعنی د ہفہ
بہ زہ کی چي کوم ارزو او خواہش وي ہفہ زما خخہ وغوایی

ہن اللغات ⑤ جَنَآءَ وزر، ⑥ بَعُوضَةٍ ماسی یعنی پہ اندازہ د ماسی، ددی نہ مراد کہ از کہ مقدر
دی ⑦ اَشْفَى وَفَوَّالِیْسَ بد بدختہ ددی نہ مراد ابلیس دی، ⑧ تَقَصَّ نیک بختہ ددی نہ مراد
حسب ک ⑨ صَعِيدٍ اُفَى تخیل: صعیدي خاوری تہ وانی، مراد ترسہ مقدم او محل یعنی
جانی دی ⑩ اَمْنِيَّتُهُ اُفَى مُفْتَنَآءَ خواہش او آرزو د انسان یعنی چہ خہ نہی ہم بہ زہ کبری راخی

وَاَخْبَتَ كُلَّ سَابِلٍ مِنْکُمْ، مَا تَقَصَّ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي ① اَلَا کَمَا لَوْ اَنْ اَحَدُکُمْ مَرَّ بِاَوْصِي فَقَصَّ فِيهِ اِثْرَهُ، ثُمَّ
بَقِيَ ② ذَلِكَ بَابِي جَوَادَ مَا جَادَ اَفْعَلُ مَا اَرَادَ ③ عَطَايَ کَلَامًا ④ وَعَذَابِي کَلَامًا ⑤ اَخْتَمُوا فَمِي اِشْيَءَ اِذَا ارَدْتُ
اَنْ اَقُولَ لَهُ کُنْ، فَيَکُونُ، رَوَاهُ اَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَهَ.

نورہ ① او پ زہ بہ تاسو کی ہر سرے تہ د ہفہ د خواہش مطابق ورکرم، نو بہ دی سرہ زم
بہ خدایی کی ہیخ ہم کمی نہ کبری ② خو کہ بفرض محال کمی وي نو ہم، دومرہ بہ وي
مثلاً پہ تاسو کی یو سرے پہ دریاب تیریری، او ہفہ پہ ہفہ کی ستن واجوی، بیا ہفہ را
وکړي یعنی کہ بالفرض محال د خہ کمی تصور ہم اوشی، نو ہفہ بہ دومرہ وي خومرہ
چی د یوے ستنی سرہ اوبہ ولگی، گیني بہ حقیقت کی د اللہ ﷻ پہ خدایی کی د کمی د
ہیخ درجی ہم خہ سوال نہ پیدا کبری، ہفہ کہ ہر خومرہ ورکری، د ہفہ پہ نزد ہیخ کلہ
کمی نہ کبری ③ او د دی سبب دا دی چې زہ دیر سخی یم، دیر ورکړہ کونکی یم، او خہ
چی غوارم کوم یی یعنی تول سخاوت او کرم زما د ارادی او د اختیار لاندې دی پہ دی کی
د یو بندہ ارادی تہ دخل نشته ④ زما ورکول یواخی حکم کول دي، ⑤ او خما عذاب یواخی
حکم ورکول دي، یعنی دا تول خیزونہ یواخی زما پہ یو حکم سرہ کبری، زہ د ذرائعو او
اسبابو محتاج نہ یم، ⑥ او زہ چې یو شی پیدا کول غوارم نو د ہفہ د پارہ زما صرف دومرہ

حکم دی. (۷) چې زه او اوایم وشه، نو هغه وشي، یعنی موجود شي، احمد، ترمذي، ابن ماجه.
 هل اللغات (۸) نفس ائی اذغل داخله کری، دوه کری، (۹) برة دگدولو ستن، (۱۰) جواد ائی گنج
 انود دیر سعادت کونکي، (۱۱) ناچا ائی: ایه الظاه دیر زیات ورکړه کونکې، (۱۲) غطای گلار
 عطا، معنی ورکړه کول، کلام نه مراد امر دي، یعنی زما ورکول یواځی حکم کول دی.

تسهيلات:

قوله اجتمعوا على انكفى قلب عبي من عبادي.. الخ:

ه حدیث ه بعضی جعلوا ضاحت:

(۱) انكفى قلب عبي من: نه مراد د حضور ياك قلب اطهر دي

(۲) انكفى قلب عبي: دي نه مراد ابليس دي

قوله: غطای گلار:

ه عزائي غطه رواه، یعنی دالله تعالی خزاني په څه گودام کښې نه دي چه خرج کولو سره
 گودام خالی شي بلکه د الله تعالی ذات خو پخپله خزانه ده ددې تعلق د الله تعالی کلمه
 "کن" سره دي هم ددې کلام نه عطا، دي او هم ددې کلام نه سزا ده لهذا څوک دي دا خیال
 نه کوی چه په دي خزانو کښې به کمې راشی

[۲۲۵۱] د متقیانو دپاره د مغفرت وعده

۳۵- [۲۸] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ قَرَأَ: ﴿هُوَ أَهْلُ
 التَّقْوَى وَأَهْلُ النَّفْيَةِ﴾ [المدثر: ۵۲] قَالَ: قَالَ رَبُّكُمْ: أَنَا أَهْلُ أَنْ تُنْقَى، فَمَنْ انْقَانِي فَأَنَا أَهْلُ أَنْ أُغْفِرَ لَهُ،
 "رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ مَاجَةَ، وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمه (۱) انس راوي دي چه رسول الله ﷺ دا آيت وويلو ﴿هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ النَّفْيَةِ﴾،
 هغه صاحب تقوی دی او صاحب بېخشي دي، (۲) بیا نبی کریم صلی الله عليه وسلم (د دي د
 تفسير په سلسله کې، و فرمايل چې ستاسو پروردگار فرمايي چی زما د شان تقاضه دا ده
 چې خلق ما سره د چا د شريك کولو څخه پرهيز وکړي، (۳) نو کوم سړی چې شرک څخه خان
 ساتي، نو بیا زما لائق دا دی چې زه هغه وبخښم (ترمذي، ابن ماجه، دارمي)

هل اللغات: (۱) أَهْلُ التَّقْوَى: صاحب تقوی، چه خلق نې د شرک کولو نه بچ اوساتي، (۲) أَهْلُ النَّفْيَةِ:
 صاحب بېخشي (چه د متقیانو بېخشي او معافي اوکړی، (۳) انكفى: چه ما د شريك کولو نه
 اوساتي، چه زما نه ویره او کړې شي

تسهيلات:

قوله فَمَنْ أَتَقَانِي فَأَنَا أَهْلُ أَنْ أُغْفِرَ لَهُ:

په هیبت او خوف کنې، فرق: ① هیبت خوف هیبت په معنی د بري سره نول مخلوق ته دې د انبیاؤ و اولیاؤ په زړه کښې هم هیبت په قدر د قرب خداوندی وی چه خومره د الله پاک سره قرب وی هم هغه خومره د الله هیبت زیات وی

⑦ خوف خوف په معنی د عذاب ویره صرف گناه کارو ته وی او هم دغه شان خوف عتاب صرف کافرانو ته وی لهذا په حدیث الباب کښې د خواصو د پاره د هیبت ثبوت دې او الا انْ أَوَّلَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ګ کښې نفي د خوف عذاب ده

[۲۲۵۲] په یو مجلس کښې سل خله الله تعالی ته توبه وپستل

۳۳۰- [۲۹] (۱) وَعَنْ أَبِي عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: «إِنْ كُنَّا لَنُعَذِّرُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَجْلِسِ يَقُولُ: "رَبِّ اغْفِرْ لِي، وَتُبْ عَلَيَّ" [۲] إِنَّكَ أَنتَ التَّوَابُ الْغَفُورُ " يَأْتِيَةً مَرَّةً، رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ مَاجَةَ.

توجه ⑤ ابن عمر ؓ وايي ② چې مونږ به دا شميرله چې نبی کریم صلی الله عليه وسلم به په یو مجلس کې سل ځله دا ویل ② رَبِّ اغْفِرْ لِي وَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَابُ الْغَفُورُ. ای زما پروردگار! ما وبخښي، او زما توبه قبوله کړه ② بیشکه ته بخښونکې او توبه قبولونکې یې احمد، ترمذي، ابوداؤد، ابن ماجه،

[۲۲۵۳] په استغفار سره د مکتهاونو معاف کېدل

۳۳۰- [۳۰] (۱) وَعَنْ بِلَالِ بْنِ يَسَارٍ بْنِ زَيْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - مَوْلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ قَالَ: أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ أَوْ تَابَ إِلَيْهِ [۲] غُفِرَ لَهُ، وَإِنْ كَانَ قَدْ فَرَسَ الرَّحْفَ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، لَكِنَّهُ عَنْ أَبِي دَاوُدَ: جَلَالَ بْنُ يَسَارٍ [۱] وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

توجه ⑤ د رسول الله ﷺ د آزاد شوی غلام د حضرت زید ؓ نسی حضرت بلال بن یسار ؓ وايي ② چې زما پلار زما د نيکه، حضرت زید ؓ، د رسول الله ﷺ څخه اوریدلی وو ② چې کوم سړي دا وايي اَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ أَوْ تَابَ إِلَيْهِ. زه د الله ﷻ څخه بخښنه غواړم. هغه الله ﷻ چې د هغه څخه علاوه بل معبود نشته، چې ژوندی دی او ډیر زیات تدبیر کونکې دې. ② نو د هغه بخښنه کېږي اگر چې هغه د جهاد

(۱) اخرجه ابوداؤد فی کتاب الصلاة باب فی الاستغفار (رقم - ۱۵۱۶) و الترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۸۱۴ وابن ماجه

فی کتاب الادب باب الاستغفار (رقم - ۳۸۱۴) وأحمد فی المسند: ۲۱/۲

(۲) اخرجه ابوداؤد فی کتاب الصلاة باب فی الاستغفار (رقم - ۱۵۱۷) و الترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۶۴۸

خُتْمُهُ تَبْسِیْدُ لِي وَيُحْيِي يَوْمَهُ دِيرَهُ لَوِيهَ گناه ده [۱] دا روایت ترمذی او ابو داؤد نقل کری دې. لیکر د ابو داؤد په نزد د بلال ابن یسار، په خای هلال ابن یسار دې [۲] او امام ترمذی فرمایلي دي چې دا حدیث غریب دی

هل الغفوات ① قرأني: هرب: تختيدلي وي. ② الرُّعْبُ: الجهل الكثير: دخلقو گنهرې ته وانی مراد تري کفارو سره جنگ دي

تسهيلات:

قوله: وَإِنْ كَانَ قَدْ فَرَمَ الرُّعْبُ:

په استغفار سره ټول گناهونه معاف کيدل: يعنی ددې دعا په برکت سره د هغه سړی ټول گناهونه معاف کيږي سره ددې چه هغه گناهونه لونی لونی ولي نه وی تردې چه که په میدان جهاد کښې عين د جنگ دوران کښې میدان پريخودوسره تختيدلي هم وی نو دا لويه گناه هم الله تعالی معاف کوی

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۳۵۴] د خپلومرو د پاره استغفار کول پکار دی

۳۵۴- [۳۱] ① عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ② "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيَرْفَعُ الدَّرَجَةَ لِلْعَبْدِ الصَّالِحِ فِي الْجَنَّةِ ③ يَقُولُ: يَا رَبِّ أَلَيْ لِي هَذَا؟ ④ يَقُولُ: بِاسْتِغْفَارٍ وَلَدَيْكَ لَكَ." رواه أحمد.

ترجمه ① ابو هريره رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل ② الله تعالی عز وجل په جنت کې د خپل نيك بخت او صالح بنده درجه او چتوي، ③ نو هغه پوښتنه کوي چې ای زما پروردگار! ماته دا درجه څرنگه حاصله شوه؟ ④ الله تعالی عز وجل فرمايي چې ستا د پاره ستا د خوی د استغفار په وجه (احمد)

[۳۵۵] مړې د ژوندو دعا په انتظار کښي

۳۵۵- [۳۲] ① عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ②: "مَا لَمْ يَمُتْ فِي الْقَبْرِ إِلَّا كَأَنَّهُ يُنْفَخُ دَعْوَةٌ تُلْعَقُهُ مِنْ أَسْفَلٍ، أَوْ أَمْرٌ، أَوْ أَمْرٌ، أَوْ صَدِيقٌ، فَإِذَا لَمَعَتْهُ كَانَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا ③ وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيَدْخُلُ عَلَى أَهْلِ الْقُبُورِ مِنْ دَعَاءِ أَهْلِ الْأَرْضِ أَفْئَالَ الْجِبَالِ ④ وَإِنْ هَدَيْتِ الْأَحْيَاءُ إِلَى الْأَمْوَاتِ الْإِسْتِغْفَارَ لَهُمْ." رواه البيهقي في: "شعب الإيمان".

ترجمه ① عبد الله ابن عباس رضي الله عنه راوي دي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل ② په قبر کې د مړه حالت داسې دي لکه څرنگه چې يو سړی د ويږي او چاته فرياد کوي چې څوک د هغه

(۱) اخرجه ابن ماجه في كتاب الادب / باب بر الوالدین (رقم: ۳۶۶۰) واحمد في السند: ۵۱۹/۲

(۲) اخرجه البيهقي في شعب الإيمان رقم: ۷۹۰۴

لاس نیولو سره هغه د اوبو څخه بهر راوباسي [۳] نو هغه مرده هر وخت د دې خبرې منتظر وي چې د هغه د پلار د طرف څخه یا د هغه د مور د طرف څخه یا د هغه د ورور د طرف څخه یا د هغه د دوست د طرف څخه هغه ته دعا وررسي [۴] نو هر کله چې هغه ته د چا طرف څخه دعا ورسي، نو دا دعا د هغه د پاره د دنیا او د دنیا د ټولو خیزونو څخه محبوب وي، [۵] او الله تعالی ۹۹۹۹ د قبر والو ته د دنیا والاد طرف څخه د دعا ثواب د غره په مثل ایښي ډیر ثواب او رحمت او بخشش رسوي [۶] او د ژوندو د طرف څخه د مرده گانو د پاره بهترینه هدیه استغفار دی (بیهقي)

هل اللغات: ① الفرق: أي: الشرف على الفرق: چه غرقیدو ته نږدې وی. ② التفتوت أي: التفتت التفتين: د مدد غوښتلو دپاره فریاد کونکې ③ تلتفته: د مضارع صیغه ده، چه ورته رسیږی ④ هدية: تحفه، هدیه

[۳۰۱] ارهکوی هغه سړي د چا چه استغفار چه زیات وی

«۳۰۱- [۳۳] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲): «طُوبَى لِمَنْ وَجَدَ فِي صَحِيفَتِهِ اسْتِغْفَارًا كَثِيرًا» (۳). رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ، وَرَوَى النَّسَائِيُّ فِي "عَمَلِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ".

ترجمه ① عبد الله ابن بسر ② راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمايل ③ خوش بخښي ده د هغه سړي د پاره چې هغه خپل نامه اعمال کې ډیر استغفار، يعني مقبول استغفار بيا مومي ④ ابن ماجه او نسائي دا روايت په خپل کتاب عمل يوم وليلة کې نقل کړي دي

هل اللغات: ① صهييفه: اعمال نامه.

تسهيلات: قوله: طوبى:

د طوبى په مصداق گڼې فوہ اقوال:

① د طوبى څخه مراد خوش بخښى ښه حالت ښه ژوند دي

② د طوبى نه مراد په جنت کښي د يوې مشهوره ونه ده

د طوبى لمن استغفار کثيرا مخه د عدول وجه: امام طيبي فرماني ده: «طوبى لمن استغفر كثيرا» څخه نه عدول په دې وجه اوکړو چې دا د نيت داخلاص نه گناه ده ځکه چه ددې په حاصلولو کښي چې تر څو په ده کښي اخلاص نه وي نو تر هغې دا پورې دا عبت دي او دې به په خپله صحيفه کښي به هيڅ اونه مومي (مرقات ج ۵ ص ۱۴۴)

د استغفار فضائل: هم دغه شان په يو حديث مبارک کښي دي چه کوم کس ته دا خوښه وي چه دده په صحيفه کښي ده ته خوشحالي ملاؤ شي نوده له پکار دي چه استغفار دې لولوى هم دغه شان د حضرت انس رضي الله عنه نه په بزار کښي مرفوع روايت دي چه کله فرشتي

اعمال بوره اوړی نو د صحیفې په اول او اخر کښې استغفار کتلو سره الله تعالی فرماني چې م د خپل بنده ټول گناهونه کوم چې د دې عمل نامه په دواړو کښو کې دي یعنې استغفار ، دهغې په وجه معاف کړل ،ایضا ،

[۲۲۵۷] د مومن دوه صفونه

۲۲۵۷- [۳۴] (۱) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقُولُ: [۲] "اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَشْفَرُوا [۳] وَإِذَا أَسَاءُوا اسْتَغْفَرُوا". رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ، وَالتَّبِيعِيُّ فِي: "الدُّعَوَاتِ الْكُبْرَى".

لوحه [۱] بي بي عائشه رضي الله عنها فرمايي چې رسول الله صلي الله عليه وسلم به دا دعا کوله [۲] اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَشْفَرُوا وَإِذَا أَسَاءُوا اسْتَغْفَرُوا. الله! ما د هغه خلقو څخه کړي چې نيکي کوي، نو خوشحاله شي، [۳] او که بدې کوي نو استغفار کوي. (ابن ماجه بيهقي)
 هل القات: ① اُحْسَنُوا: أي: العِلْمُ وَالْعَمَلُ: نيکي او کړی (علم حاصل کړی او عمل پرې او کړی، ② اسْتَغْفَرُوا: أي: فَرَحُوا: خوشحاليږي، ③ أَسَاءُوا: فَعَرُوا: بدی او کړی (څه کمې ترې اوشي)

تسهيلات:

قوله: إِذَا أَحْسَنُوا اسْتَشْفَرُوا:

په نيکۍ باندې فخر نه کول؛ په حديث کښې د رسول کريم صلي الله عليه وسلم د دع حاصل دا دې چې ما د هغې جماعت نه کړه چې هغوی په خپله نيکۍ باندې فخر نه کوی بلکه د خير توفيق ملاويدو باندې ستا شکر ادا کوی او په گناهونو باندې لاپرواهۍ نه کوی بلکه د گناه دوه تورې ښې په استغفار سره وينځي او دارنگ د فخر خوشحالي بغاوت دې او د شکر خوشحالي عبادت دې

[۲۲۵۸] فاسق سړي گناهه د مع پر ابرهم نه ټکني

۲۲۵۸- [۳۵] (۱) وَعَنْ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ حَدِيثَيْنِ: [۲] أَحَدُهُمَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَالْآخَرُ عَنْ نَفْسِهِ [۳] قَالَ: "إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَرَى ذُنُوبَهُ كَأَنَّهُ قَاعِدٌ تَحْتَ حَبْلٍ [۴] يَخَافُ أَنْ يَقَعَ عَلَيْهِ [۵] وَإِنَّ الْفَاجِرَ يَرَى ذُنُوبَهُ كَذَبَابٍ مَرَّ عَلَى أُنْفِهِ [۶] فَقَالَ بِهِ هَكَذَا - أَيْ يَدِيهِ - قَدْ بَغَتْ عَنْهُ [۷] لَمْ يَقَالَ: «سَعَتْ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ [۸] "لَلَّهِ أَفْرَعُ بِتَوْبَةِ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ مِنْ رَجُلٍ [۹] أَنْزَلَ فِي أَرْضِ دُونِيهِ، مَهْلِكُهُ مَعَهُ رَاحِلَتُهُ [۱۰] عَلَيْهَا عَطَاةٌ وَفَرَاةٌ [۱۱] قَوْصَرُ رَأْسِهِ قَتَامُ رُومَةٍ،

لوحه [۱] حارث بن سويد رضي الله عنه وايي چې حضرت عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه ماته دوه

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الدعوات / باب التوبة (رقم- ۶۳۰۸) وسلم في كتاب التوبة / باب في العض على التوبة والفرح به / رقم ۳ - (۲۷۴۴) واحد في السنن ۳۸۴/۱

(۲) اخرجه مسلم كتاب التوبة / باب في العض على التوبة والفرح... رقم الحديث ۷۶

حديثونه بيان كړل، [۱] يو خو هغه د رسول الله ﷺ څخه نقل كړو. او دويم يې د خپل طرف څخه بيان كړو. [۲] نو هغه وفرمايل چې مومن خپل گناهونه داسې وي. لكه چې هغه د يو غره لاندې ناست وي، [۳] او خوف زده وي چې غر راباندې رايښونه شي. ق او فاسق او فاجر خپل گناهونه داسې ويني، لكه چې مچ د هغه په پوزه والوخي. [۴] او هغه طرف ته په خپل لاس سره اشاره وكړي، او هغه والوخي احاصل دا چې مومن د گناه څخه ډير بريږي، او د هغه سره د دې خبرې ويره وي چې چيرته د دې گناه په بدله كې ونه شيون شم ځكه چې د هغه په نظر كې وړو كې گناه هم لوى اهميت لري، ليكن ف جرد خپلو گناهونو هيڅ پروانه كوي د هغه په نظر كې لويه گناه هم څه اهميت نه لري. [۵] بې حضرت عبد الله ﷺ د نبى كريم صلى الله عليه وسلم حديث بيانولو سره اوويل چې م د رسول الله ﷺ څخه واوريډل [۶] چې الله ﷻ د خپل مومن بنده په توبې سره د هغه سرې څخه زيات خوشحاليږي [۷] چې د خپل سفر په دوران كې په يو داسې هولك ميدان كې ځكه شي، چې د شين گيا او د ونې نوم او نښان پورې هلته نه وي او د هغه سره چې كومه سورلى وي، [۸] په هغې د هغه د خوراك څښاك سامان وي [۹] بې هغه د آرام د پره هلته په زمكه باندې سرايتنودلو سره اوډه شي

هل التفات: ① ذئاب: مچ، ② ذئبة: اټى: دقت: اونې شرى، لري نې كړى، ③ ذئبة صحرا: بې آب وگي خنكل، شاره، ④ مهلكة: د ويري او خطرې نه ډك خاني

① قَاتِلَتْقَطْ وَقَدْ ذَهَبَتْ رَاحِلَتُهُ ② قَاتِلَتْهَا حَتَّى إِذَا اشْتَدَّ عَلَيْهِ الْحَرُّ وَالْعَطَشُ أَوْ مَا شَاءَ اللَّهُ ③ قَالَ: أَرَأَيْتُمْ إِنْ مَكَانِي الَّذِي كُنْتُ فِيهِ ④ فَأَنَا مُرَحْتُ أَمُوتُ ⑤ فَوَضَعُ رَأْسَهُ عَلَى سَاعِدِهِ لِيَمُوتَ، ⑥ قَاتِلَتْقَطْ: قَاتِلًا رَاحِلَتَهُ عِنْدَهُ، عَلَيْهِ زَاوَةٌ وَفَرَايُهُ ⑦ قَالَتْهُ أَشَدُّ قَرَحًا يَتَوَبَّعُ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ مِنْ هَذَا بِرَاحِلَتِهِ وَزَاوِهِ ⑧ رَوَى مُسْلِمٌ الْمَرْفُوعَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْهُ فَحَسْبُ ⑨ رَوَى الْخَطَّابِيُّ الْمَوْقُوفَ عَلَى أَبِي سَعْدٍ أَيْضًا.

لوجه ① او د بيداريدو څخه روسته ورته معلوم شي چې د سامن څخه ډكه سورلى خني ورکه شويده، ② نو د هغې په تلاش كې مشغول شي، تر دې چې د گرمۍ تاو او د تندي د شدت څخه علاوه نور تكليف او پريشاني چې الله ﷻ ته منظوره وي په هغه غلبه اومومي، ③ نو هغه دا وايي چې زه به خپل ځاى ته واپس لاړ شم چيرته چې زه، سرايتنودلو سره اوډه شوې وم، هلته اوډه شم، ④ چې د خوب په حالت كې زما خاتمه او شي، ⑤ نو هغه په خپل مټ، بازو، لگولو سره د مرگ په انتظار كې اوډه وي، ⑥ چې د هغه سترگې خلاصې شي او اچانك هغه وويني چې د هغه سورلى د هغه مخې ته ولاړه وي، چې په هغې د هغه د خوراك څښاك سامان موجود وو، ⑦ نو الله ﷻ د خپل مومن بنده د توبې په وجه د هغه سرې څخه زيات خوشحاليږي چې خپله سورلى او د خوراك څښاك سامان پيدا كيدو سره خوشحاليږي [۸] مسلم په دې دواړو روايتونو كې يواځې دا روايت نقل كړې دې چې كوم

انس مسعود رضی اللہ عنہ ۱۹۱ دسی کریم صلی اللہ علیہ وسلم خُخہ نقل کرې دې اوبس، د حدیث د صحت د پوره دومره کافی ده ۱۹۱ او بخاري هغه روايت هم نقل کرې دې کوم چې ابن مسعود رضی اللہ عنہ د خپل طرف خُخه بيان کړی دی، حاصل دا چې حدیث مرفوع خو بخاري او مسلمه دواړو نقل کړی دی لیکن حدیث موقوف یواځې بخاري نقل کړې دې،

تسهيلات

فوله تحت جیل:

ه بهترين گناهکار قطوف، يعنى نيك سړې معمولی گناه هم دومره درنه گنړی لکه چه په هغه باندې غرمات شوې راپريوتلې وى لیکن فاسق فاجر گناه دومره بې وزن گنړی لکه چه د چ په پوزه باندې مچ کینی او هغه نى د لاس په اشاره سره والوزوی دا قسم خلق په گناه باندې کلک شی تردې چه د کفر د خده پورې خان اورسوی بهترین گناهکار هغه دې چاته چه د گناه احساس وى

[۳۰۴] توبه کونکي گناهکار د الله محبوب جوړیږی

۳۰۴-۳۰۵ (۱) وَعَنْ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] "إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ الْمُتَّقِينَ التَّوَّابِينَ".

تر هغه ۱ حضرت علي رضی اللہ عنہ راوي دې چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل ۲ الله تعالی هغه بنده مؤمن ډیر دوست لري، چې په گناه کې اخته کېږي او ډیره زیاته توبه او کارې هل التفات ۱ الْمُتَّقِينَ: أي: الْمُتَّقِينَ گنبد: هغه کس چه ډیر زیات امتحانات او فتنو کښې مبتلا وى. ۲ التَّوَّابِينَ: أي: گنبد الرجوع إلى الله تعالی: هغه سړې چه ډیرې توبې اوباسی، ډیره زیاته رجوع کوی

تسهيلات

فوله: الْمُتَّقِينَ: يعنى په امتحاناتو فتنو گناهونو کښې ککر سړې چه کله بنده په ژړا زارو سره توبه کوی نواله تعالی هغه خپل محبوب جوړوی

ه طبق هرې درجې، املا علی قاری رحمته اللہ علیہ د الیقین درې درجات لیکلی دی

① داده چه په گناهونو کښې راگیر شوې وى

② دا چه په غفلتونو کښې پریوتلې وى

③ دا چه د مشاهده په مقابلې کښې په پردو کښې پروت وى نوباً خود گناهونو ښکار دې یا د غفلتونو ښکار دې او په دغه درجه کښې چه کله مؤمن وى نو هغه خپل خان گناهکار گنړی نو د تکبر او غرور نه محفوظ پاتې کېږی او د ناز په خانې په نیاز کښې اوسېږی

قوله التَّوَابُ: د برزیات توبه کونکي، کله دا توبه او رجوع د سببات له طاعات طرف نه وی کله دا رجوع د غفلتونو نه د ذکر و نو طرف ته وی او کله رجوع د حساب له مشاهدات طرف ته وی په دویوارو صورتونو کښې دا سړې دالله تعالی محبوب خوږ پی دانه د گناهونو تلقین نشته دې بلکه د توبې او استغفار ترغیب دې په خوانشی کښې د توبه یو لونی شان وی

در جوابی توبه کردن شیوه بطریق
وقت هر ی روز گشت عالم بم شود پیرکار

[۳۰۰] په توبه کولو سره هره گناهه وینځلې کیږي

۳۰۰- [۳۷] (۱) وَرَحِمَ تَوَّابٌ - رَحِمَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «مَا أَجَبُ أَنْ يُلَى الدُّنْيَا بِهَذِهِ الْآيَةِ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا﴾ [الزمر: ۲۰] الْآيَةُ ۲ فَقَالَ رَجُلٌ: فَمَنْ أَشْرَكَ؟ فَكَتَبَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «الْأَوْفَى أَشْرَكَ» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

تورهمه حضرت توبان (۱) وَرَحِمَ اللَّهُ عَنْهُ (۲) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (۳) صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (۴) يَقُولُ: «مَا أَجَبُ أَنْ يُلَى الدُّنْيَا بِهَذِهِ الْآيَةِ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا﴾ [الزمر: ۲۰] الْآيَةُ ۲ فَقَالَ رَجُلٌ: فَمَنْ أَشْرَكَ؟ فَكَتَبَ النَّبِيُّ (۵) صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (۶) قَالَ: «الْأَوْفَى أَشْرَكَ» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

تورهمه حضرت توبان (۱) وایې چې ما واوریدل چې رسول الله (۳) و فرمایل (۴) زه د دې آیت په مقابله کې د خان د پاره د ټولې دنیا حاصلیدل هم نه خونوم. (۵) یا ایها الذین آمنوا علی انفسهم لا تقنطوا (۶) آیه هغه هم د دې آیت د بشارت مستحق دې؟ (۷) رسول الله (۸) د څه وخت د پره خاموشي اختيار کړه (۹) چې د الله (۱۰) د طرف څخه وحی راتلو څخه روسته ب غور او فکر کولو سره سه جواب ورکړي، بیا د وحی راتلو څخه روسته یا پخپله د خپل اجتهاد څخه کار اخستو سره د نبی کریم صلی الله علیه وسلم و فرمایل چې پوه شئ کوم سړي چې شرک او کفر او په خپل ژوند کې د هغې څخه توبه او کارې او بیا د هغه توبه قبوله هم شئ نو هغه هم د دې آیت د بشارت مستحق دې، دا خبره نبی کریم صلی الله علیه وسلم دې خله و فرمایله

هل اللغات: ① أنزلوا: أي بالتعاصي: تأسروزياتې کړې دې په وجه د گناهونو او نافرمانی کولو ② لَا تَقْنَطُوا: أي لَا تَأْسُوا. مه نا امیده کیږئ

تسهيلات

قوله الْأَوْفَى أَشْرَكَ:

د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د لې شان خاموشي نه پس جواب ورکول: حرف تنبيه سره حضور پاک د لې شان خاموشي نه پس جواب کښې او فرمایل که د شرک په شان لونی گناه نه څوک توبه او کړې نوسرک به هم معاف شئ لکه چه دې آیت یو انسان نا امیده پریځودو هم دغه وجه ده چه دې آیت ته ارجی الایات فی القرآن و نیلې شوې دې حضرت علی (علیه السلام) فرماني

فَإِنَّ إِلَهَهُ رُؤُفٌ رُؤُوفٌ

أَبُوصَاحِبٍ أَتَى زَيْنَبَ لَاتُفْعِلُنَّ

فَإِنَّ الطَّرِيقَ مَخْرُوفٌ مَخْرُوفٌ

وَلَا تَرْحَلُنَّ بِلَا عِدَّةٍ

بَلَاةً بِهَكَ غَرُوشٌ بِمَزَلِ رَسْمِهِ أَمَّ

نَوْمِدِمْ مَهَاشُ كَرِ رَعْدَانِ بَادِهِ نَوْشُ

په حدیث کنی یو اشکال، ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ دلتہ اشکال کرې دې چه د مشرک مغفرت څنگه کیدې شی ځکه چه د قرآن آیت (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ) وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا) اعلان کوی چه د مشرک مغفرت به نه کیږي؟ ه اشکال هرې جواوې نه:

① یو جواب دادې که مشرک هم توبه او کړې نوهغه له هم د الله تعالی درحمت نه ناامیده کیدل نه دی پکار بیا ملا علی علی قاری رحمۃ اللہ علیہ داجواب رد کړې دې چه داخو یوهسې سوال جواب دې ددې صحابه کراموته ضرورت نه شور اتللي معامله څه بله ده

② بیا علامه طیبی رحمۃ اللہ علیہ جواب ورکړې دې اولیکلی دی چه ناامیدی منع ده ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ داجواب هم رد کړې دې

③ په جواب کنې داسې وئیل ممکن دی چه د سائل په سوال کنې "فمن اشرك؟" نه مراد هغه وی چه هغه وخت په شرک باندې موجود وو د هغوی باره کنې صحابی پوښتنه او کړه چه هغه دې هم نه ناامیده کیږي؟ حضور پاک په جواب کنې د ابهام نه کار واخستو او وئې فرمائیل چه یاد ساتشی چه کوم خلق هغه وخت په شرک باندې موجود وی د هغوی معامله تر اوسه پورې مبهم ده یاخوبه هغه خلق د توبې په ذریعه معاف کړې شی او که توبه نئ او نه کړه نو په عذاب کنې به راگیر کړې شی غرض دا چه توبه د هغه مشرکانو د باره هم فائده ورکوی خود ا معلومه نه ده چه هغه خلق به توبه کوی او که نه لهذا د هغوی معامله مبهم ده

[۲۳۱] د مشرک څخه علاوه مسلمان ته بغنه کیدل

۳۸- [۳۸] وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَا يَغْفِرُ لِعَبْدٍ مَا لَمْ يَغْفِرِ الْهِجَابَ» [۳۹] قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْهِجَابُ؟ قَالَ: «أَنْ تَمُوتَ النَّفْسُ وَهِيَ مُشْرِكَةٌ» [۴۰] رَوَى الْأَحْمَدُ الثَّلَاثَةُ أَهْمَدُ، وَرَوَى النَّسَائِيُّ الْأَعْمَرِيُّ كِتَابَ: «الْبَغْتِ وَالنُّشُورِ».

نور هم ۱۱ ابودر رحمۃ اللہ علیہ راوي دې چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمائیل صلی اللہ علیہ وسلم د خپل بنده د گناهونو څخه څه چې غواړي هغه بخښي، تر څو پورې چې د بنده او د الله په مینځ کې پرده حائل نه شي. صحابه کرامو رضی اللہ عنہم عرض وکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پرده څه ده؟ نئې کریم صلی الله علیه وسلم وفرمائیل دا چې سړې شرک کوي یعنی مشرک مړ شي. ۱۲ مذکوره درې واړه روایتونه امام احمد رحمۃ اللہ علیہ نقل کړی دی، او دا آخري روایت امام بیهقي

په کتاب البعث والنشور کې نقل کړې دي

هل اللغات: ① لَمَقَمَ الْجَنَابُ. چه پرده حائل نه شی، د پردې نه مراد شرک دي
[۳۶۱۲] دغیر مشرکه دپاره د مغفرت وعده

۳۳۳- [۳۹] (۱) عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ①: "مَنْ لَقِيَ اللَّهَ لَا يُعْدِلُ بِهِ شَيْئًا فِي الدُّنْيَا ② لَمْ يَكُنْ عَلَيْهِ مِثْلُ جَبَالِ ذُنُوبٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ" ③. رَوَاهُ التَّبِيعِيُّ فِي كِتَابِ: "الْبَهْثُ وَالشُّوْر".

توجه ① ابوذر ② راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ③ كوم سړي چې د الله ﷻ سره په داسې حال کې ملاقات وکړي (يعني په داسې حال کې مې شي، چې هغه په دنيا کې د الله ﷻ په شان هيڅوک نه وي بللي (يعني په شرک کې مبتلا نه وي) ④ نو که د مرګ څخه روسته دهغه د پاسه د غرونو په مثل هم گناهونه وي، نو الله ﷻ، که وغواړي، د هغه ټول گناهونه به ويځي (بيهي)

هل اللغات: ① لَقِيَ اللَّهَ: أَي: مَنْ سَأَلَ: د الله سره ملاقات او کړی يعنی مړشی ② لَا يُعْدِلُ: أَي: لَا يُسَاوِي: چه برابر کړي نې نه وي يعنی شرک نې ورسره نه وي کړي
تسهيلات: قوله: لَا يُعْدِلُ:

د عدل (برابري، نه دلته شرک مراد دي لکه چه قرآن کښې ايت دي (بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يَزِيدُ فَيُعْذِلُونَ) ای بترکون، مشرکان هم خپل معبود الله تعالی سره برابر راولی اودره وي
[۳۶۱۲] چاچه توبه اوکړه لکه چه هغه گناه نه ده کړې

۳۳۳- [۴۰] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ①: "الَّتَابِ مِنْ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ" ②. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ، وَالتَّبِيعِيُّ فِي: "شُعَبِ الْإِيمَانِ" ③ وَقَالَ: تَفَرَّدَ بِهِ النَّهْرَاؤِيُّ، وَهُوَ مَجْهُولٌ ④. وَفِي "تَرْغِيبِ السُّنَّةِ" رَوَى عَنْهُ مَوْقُوفًا ⑤. قَالَ: "النَّدْمُ تَوْبَةٌ، وَالتَّابُ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ".

توجه ① عبد الله ابن مسعود ② راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ③ د گناهونو څخه (صحيح او پخه، توبه کونکی د هغه سړي په شان دی چې هغه گناه نه وي کړي، ④ دا روايت ابن ماجه نقل کړې دي او بيهقي په شعب الايمان کښې نقل کړې دي ⑤ بيهقي ويلي دي چې دا روايت يواځې نهرواني نقل کړی دی، او هغه مجهول دي، ⑥ او بغوي ⑦ شرح السنه کې د عبد الله ابن مسعود ⑧ دا روايت موقوف نقل کړې دي، ⑨ چې هغه اوويل په گناهونو باندې د شرمندگي او، د پښماني کولو مطلب توبه ده، او توبه کونکې د هغه سړي په شان دي چې هغه گناه نه وي کړي

(۱) البعث والنشور.... رقم الحديث ۳۰

(۲) أخرجه ابن ماجه في كتاب الزهد باب ذكر التوبة (رقم- ۱۲۵۰)

تسهيلات

قوله: النَّابِ مِنَ الدَّلْبِ:

۵ امت محمدی صلی اللہ علیہ وسلم یو لولی فضیلت، دا ددی امت لونی فضیلت دی چه په ژبه سره توبه کول او د زړه نه د گناه شوق ویستلو سره سرې داسې پاکېږي لکه چه هغه هېوڅه گناه نه وی کړې بلکه د یهودو او نصاری د توبه د پاره به د پریزیا ت سخت شرطونه وو ددی امت د پاره صرف مضبوط عزم او د نیت د اخلاص ضرورت دی دې نه بغیر توبه داسې ده لکه چه شاعر وائی

بهر برکات تو به بر لب دل به را ز ذوق مناه مصیبت را خنده می آید را استغفار ما

[۳] بَابُ (سِعَةِ رَحْمَةِ اللَّهِ)

ذالله تعالی د وسیع رحمت بیان

خلاصة الباب:

فيه ستة عشر حديثاً مشتملة على أربع مسائل:

- ① سعة رحمة الله: ۱، ۲، ۳، ۵، ۶، ۷، ۸، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۶.
- ② الخشية من الله تعالى: ۴، ۷، ۸.
- ③ مظاهر سعة رحمة الله تعالى: ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲.
- ④ سبب حصول رحمة الله تعالى: ۱۵.

قال الله تعالى ﴿كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ﴾ (سورة انعام: ۵۴). وقال الله تعالى ﴿إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ﴾ (سورة النجم: ۳۲).

د مشکوة شریف په اکثر نسخو کې چې دلته صرف "باب" دې څه عنوان نشته دې بعض شارحینو دغه پورتنی عنوان لگولی دې کوم چه ابواب الاستغفار سره دیر مناسب دي

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[۳۳] ذالله تعالی رحمت دغه په غضب یا ندي غالب دي

۳۳- [۱۱] ﴿عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : «لَنَا قَضَى اللَّهُ الْخَلْقَ كَتَبَ كِتَابًا ① فَبِهِ عُنْدَهُ قَوْقُ عَرْشِهِ ② إِنَّ دَعْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي ③ وَفِي رِوَايَةٍ ④: «غَلَبَتْ غَضَبِي» ⑤. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب التوحید باب قول الله تعالى: «ويحذركم الله نفسه» [آل عمران: ۲۸] (رقم- ۷۴۰۴) ومسلم فی کتاب التوبة باب فی سعة رحمة الله تعالى وأنها سبقت غضبي (رقم- ۱۴) (۲۷۵۱) وابن ماجه فی کتاب الزهد باب ما يرجي من رحمة الله يوم القيامة (رقم- ۴۲۹۵) واحمد فی المسند: ۴۳۳/۲

توجه ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ﷺ الله تعالى ﷻ چې د ميثق په ورځ د مخلوقاتو د پيدا كولو اراده وفرمايله. يا دا چې مخلوقات پيدا كول يې شروع كړل نو يو كتاب يې وليكلو، يعنې فرشتو ته يې د هغه كتاب د ليكلو حكم وركړو. يا قله ته يې د ليكلو حكم وركړو، ﷻ هغه كتاب د حق تعالى ﷻ سره د عرش د پاسه دى. ﷻ اېه دې كتاب كې ليكلي دي چې! بلاشبه زما رحمت زما په غضب سبقت وړې دي. ﷻ په يوبل روايت كې دا الفاظ دي چې زما رحمت زما په غضب غالب دى. بخاري مسله

هل التفات: ① **قَسَّ اللهُ:** اى جِزَّ غَلَقَ الْفَلَقَ يَوْمَ الْبَيْتِاقِ: الله تعالى ﷻ چې د ميثق په ورځ د مخلوقاتو د پيدا كولو اراده وفرمائيله. يا دا چې مخلوقات پيدا كول يې شروع كړل ② **كُتِبَ كِتَابٌ:** اى: كُتِبَ الْكِتَابُ الْمَحْفُوظُ: يو كتاب يعنى لوح محفوظ كښې اوليكل، يعنى فرشتو يې قله ته يې وليكلو حكم وركړو، ③ **سَبَقَتْ:** اى: غَلَبَتْ: وړاندې شوې دي يعنى غالب شوې دي زما رحمت په غضب زما سره دى

تسهيلات:

قوله: إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي... الخ:

دالله تعالى د رحمت د غالب كيدو مطلب: د الله تعالى رحمت ټول كائنات ته شامل دي كه چرې د الله تعالى رحمت د كائنات په روح كښې داخل نه وي نو دا نن چه كوم خيزونه فتنه و نفع وركونكى ښكارى دا ټول به د انسان دپاره زهر قاتل جوړيدل چنانچه تركومي پورې د الله تعالى د رحمت نوم باقى پاتې وي قيامت به نه راځي ليكن چه كله د الله تعالى رحمت د دنيا نه اوچت شى اونه كعبه باقى پاتې شى اونه د قرآن حروف باقى پاتې شى اونه به دنيا كښې الله الله كونكي انسان باقى پاتې شى نوهغه وخت به بغير د تاخير نه د كائنات وجود ختم شى

د رحمان رحمت عامه د رحيم رحمت خاصه باندې غالب دي او د رب العالمين ربوبيت عامه د هغه د ربوبيت خاصه باندې زيات عام دي په كائنات كښې د سخت نه سخت خناور ازمرې دي ليكن د ازمرې په زړه كښې چه كوم رحمت دخپلو بچو سره دي هغه د ليدو قابل دي حيرانتيا ده دمار په شان زهرو والاخناور ته اوگورنى او د سپى په شان خبيس خناور ته اوگورنى هغه په خپلو بچو باندې خومره شفيق اومهربان دى پيشوته لږ شان اوگورنى چه هغه خپل واړه بچى د دښمن نه د بچ كولو دپاره د حفاظت په غرض په خلو كښې څنگه اوچتوى اوگرځى اوهم د دغه رحمت د غلبې اثر دي چه الله تعالى اوبه خوږې بيخي جوړې كړې ميوې نى مزيدارې او ښكلې جوړې كړې په گلونو كښې خوشبوني كيخودله او د دنيا ټول نعمتونه د انسان اوخناور كافر اومسلمان ټولو دپاره عام كړل اوهم د دغه رحمت اثر دي چه د جنت دروازې او طبقات د دوزخ د طبقات نه زياتې دي

په كتابه كړو باندې د الله تعالى د رحمت اثر: لږ شان نظر او كړنى د انسان خطاگانوته په

کسلو سره د طاقت نه باوجود الله تعالیٰ فوری توگه باندې راگیږول نه کوی دا هم د دغه رحمت اتر دې بیا د رحمت وغمه عظیم پانړه الله تعالیٰ خپل خان سره د عرش د پاسه کبحودې ده دې دپاره چه د رحمت دا سمندر هروخت مخې ته وی بیا د مزې خبره داده چه د رحمت دا ټول مظاهره صرف د یو رحمت حصه ده د یو کم سل رحمتونو ظهور به په قیامت کښې وی

[۳۸۵] ذ الله تعالیٰ د رحمت وسعت

۳۸۵- [۲] (۱) عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِنَّ إِلَهًا مَائَةً رَحْمَةً [۳] أُنْزِلَ مِنْهَا رَحْمَةً وَاجِدَةٌ بَيْنَ الْجَنِّ وَالْإِنْسِ وَالنَّهَارِ وَاللَّيْلِ [۴] فَهِيَ يَتَخَفُونَ وَهِيَ يَتَرَأَّمُونَ [۵] وَهِيَ تَغْلُظُ الْوُحْشَ عَلَى وَلِبَاسِهَا [۶] وَأَخَّرَ اللَّهُ نِعْمًا وَتَمِينًا رَحْمَةً يَوْمَ يُخَرِّجُهَا عِبَادَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» [۷] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

نورحمه [۱] ابوهريره رضي الله عنه وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د الله تعالیٰ ﷻ سل رحمتونه دي. [۳] په هغې کې یو رحمت خو یې په جناتو، انسانو، خاروو او زهریلا خاورو نازل کړې دي. [۴] هم په دې وجه مخلوق په خپل منځ کښې یو باندې مهرباني کول او رحم کوی [۵] او د دې رحمت په سبب وحشي خناور د خپلو بچیانو سره محبت کوي [۶] او یو کم سل رحمتونه یې پریښي دي چې د هغې په ذریعه به هغه د قیامت په ورځ په خپلو مؤمنو بنده گ نورحم کوي (بخاري مسلم)

حل اللغات ① النهار: خاروی، ② المؤمنون: محبت کوی د یو بل سره ③ تغلظ: اټی تښتی: شفقت او مهرباني کوی ④ الوحش: وحشي شلونکی، ماتونکی خناور

تسهيلات:

فوله: اَنْ يَلْهِي مَائَةً رَحْمَةً

ایمان د خوف او رجا په مینځ کښې، بنده دې د بین الخوف والرجاء وی یعنی د الله د رحمت امید دې ساتی او د الله د عذاب نه دي هم ویرېږی د حضرت عمر رضي نه روایت دي چه د قیامت په ورځ که دا آواز اوسی چه جنت کښې به یو کس داخلېږی نو امید لرم چه هغه به زه یم او که اعلان اوسی چه جهنم ته به یو کس ځي نو ویرېږم چې هغه به هم زه یم

د ویرې او امید مناسب معلوله: د دې وجې بعضو ونیلی دی چې په ژوند کښې د خوف ډیر غالبیدلو په وجه عبادت ډیر کول پکار دی او د مرگ په وخت کښې د الله د فضل او کرم او

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الادب / باب: جعل الله الرحمة مائة جزء (رقم: ۶۰۰۰) مسلم فی کتاب التوبة / باب فی سعة رحمة الله تعالى وانها سبعت غضبه (رقم: ۱۴ - ۱۷) - (۲۷۵۲) والترمذی فی کتاب الدعوات / باب فی فضل التوبة، الاستغفار وما ذکر من رحمة الله بهاده / رقم ۳۵۱۱ / وابن ماجه فی کتاب الزهد / باب ما يرجى من رحمة الله يوم القيامة (رقم: ۱۲۹۳) واحد فی المسند: ۵۱۵/۲

د مغفرت اميد لرل پکار دی په دې حديث کښې د ۹۹ عدد د تحديد د پاره نه دې بلکه د زيادت مراد دې يا دا مقصد چه د يو قسم د رحمت ظهور خو په دنيا کښې کيږي او ۹۹ قسم رحمتونو ظهور به په آخرت کښې کيږي (مرقات ج ۵ ص ۱۵۲)

۳۳۷۱- (۳) وَلِي رَوَاكِبُهُمْ عَنْ سُلَيْمَانَ نَحْنُ نَحْنُ وَلِي أَمْرِهِ قَالَ: لَمَّا ذُكِرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْتَلْنَا جَنَّةَ الرَّحْمَةِ.

تروجه ۱ او مسلم په يوبل روايت کي د حضرت سلمان (رضي الله عنه) څخه د دې په مثل نقل کړي دي. د هغې په آخر کي دا الفاظ هم دي چې نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل هر کله چې د قيامت ورځ شي نو الله تعالی (ج) به دا يوکم سل رحمتونه په هغه رحمت سره چې په دنيا کي نازل شوي دي، پوره کړي

هل الثقات: ① أَكْتَلْنَا: أي: أَقْمَرُ: یعنی پوره به کړی دغه يوکم سل رحمتونه په دې يو رحمت سره پوره کړی کوم نې چه دنيا ته رالېږي او تقسيم کړي دي

[۳۳۷۱] دالله تعالی درحمت ليدلو نتيجه

۳۳۷۲- (۳) [۱] وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "«لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ مَا عَلِمَ بِمَنْتِيهِ أَحَدٌ» وَلَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الرَّحْمَةِ مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ أَحَدٌ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تروجه ۱ ابوهريره (رضي الله عنه) وايي چې رسول الله (صلي الله عليه وسلم) وفرمايل ۱ که مومن په دې پوهه شي چې د الله (ج) سره څومره عذاب دی، نو بيا به يو سړي د هغه د جنت اميد هم ونه ساتي يعنې د عذاب زياتوالي به يې د جنت څخه نا اميده کړي، ۲ او که کافر په دې پوهه شي چې د الله تعالی (ج) رحمت څومره دي، نو بيا به هيڅوک د هغه د جنت څخه نا اميده نشي (بخاري مسلم)

هل الثقات: ① الْعُقُوبَةُ: عذابونه. ② مَا عَلِمَ: هيحطع او اميد به اونه لري مسلمان. ③ مَا قَنَطَ: نااميده به نه شي

تسهيلات:

قوله: لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ مَا عِنْدَ اللَّهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ

د ويرې او اميد په مينځ گڼي ۵ اوسيدو مطلب: ددې حديث منشاء په حقيقت کښې د الله تعالی رحمت اودهغه د عذاب زياتوالي ښکاره کول دی چه مؤمن دهغه په رحمت باندي اعتماد کولو سره نېک عمل پرې نږدی، او دهغه د عذاب نه بالکل بې ويرې کيدوسره زړه

(۱) اخرجه مسلم في كتاب التوبة/باب في سعة رحمة الله تعالى وأنها سبقت غضبه (رقم- ۲۱) - (۲۷۵۳)

(۲) اخرجه البخاري في كتاب الرقاق/باب الرجاء مع الخوف (رقم- ۶۵۶۹) - مسلم في كتاب التوبة/باب في سعة رحمة

الله تعالى وأنها سبقت غضبه (رقم- ۶۳) - (۲۷۵۵) وأحد في المسند: ۳۳۴/۲

ور به شی. و کفر دهغه د رحمت نه مېدی جنبړنه کړې و نو په کول پري نژدی
 په امید او رجا کښې د حضرت عمر رضی الله عنه قول: د حدیث حاصل دادې چه بنده له پکړ دې
 چه دهغه د خوف او رجا. یعنی د ویرې او امید په مینځ کښې اوسپنې یعنی د الله تعالی د
 رحمت امید هم اوسنی او د هغه د عذاب نه دې ویرې هم. د حضرت عمر رضی الله عنه
 سره کسې نقل دی چه هغوی فرمایلی دی چه که چرې د قیامت په ورځ دا اعلان او کړې
 شی چه یو سړې به جنت ته داخلېږی نو زه امید لرم چه هغه سړې به زه به. او دغه شان که
 د اعلان او کړې شی چه یو سړې به دوزخ ته داخلولې شی نو زه به گمان کوم چه هغه سړې
 به رښه

[۳۳۸] په معمولی عمل سره د جنت او جهنم نژدیکت

۳۳۸- [۴] (۱) وَعَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «الْجَنَّةُ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُمْ مِنْ شِرَاطٍ نَعِيهِ» وَالنَّارُ مِثْلُ ذَلِكَ. «رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

تر هغه ۱- ابن مسعود (رضی الله عنه) راوي دی چې رسول الله (ﷺ) فرمایلی ۲- جنت په ت سوکې د هر
 سړي د خپلې د تسمي برابر هغه ته نژدې دې. ۳- او دوزخ هم دغه شان دې بخاري مسلم
 حل القلعات ۴- شریک: أخذ من النمل: د پېزار تسمه. وندې. مزې ۵- نعی: نعل پېزار ته وائی
 تسهيلات:

قوله الْجَنَّةُ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُمْ:

د جنت او جهنم د عمل په اعتبار سره نژدیکت: بنده که په دې کښې په نیک اعمال کولو کښې
 ډیر کوشش او کړی نو د الله د طرف نه د جنت چه کومه وعده کړې شوې ده د هغې مستحق
 به او گرځي او که بد اعمالو کښې لگيا وی نو د الله د طرف نه چې د وعید مستحق گرځي

[۳۳۸] ذلله تعالی مهرباني

۳۳۸- [۵] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - «إِذَا مَاتَ فَرَقُّوهُ ثُمَّ اقْرَأُوا
 بَعْضَهُ فِي النَّارِ، وَبَعْضَهُ فِي الْبَغْدَادِ» قَوْلُ اللَّهِ لِيَنْ قَدْ رَأَى اللَّهُ عَلَيْهِ لِيَعْدِيَهُ عَذَابًا لَا يَعْذِيهِ أَحَدٌ مِنَ الْعَالَمِينَ. قُلْنَا
 مَا تَقُولُوا مَا أَمَرَهُمْ. فَأَمَرَ اللَّهُ النَّبِيَّ لِيَعْمَرَ مَا فِيهِ. وَأَمَرَ الْبَرَّ لِيَعْمَرَ مَا فِيهِ. ثُمَّ قَالَ لَهُ لِيَرَفَعْتَ هَذَا. ۱-
 قَالَ مِنْ خَشْيَتِكَ يَا رَبِّ وَأَلْتِ أَكْثَرَهُمْ فَقَرَأَهُ. مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تر هغه ۱- ابو هريره (رضی الله عنه) راوي دې چې رسول الله (ﷺ) فرمایلی ۲- یو سړې وو هغه هېڅ کله

(۱) احرجه البخاری فی کتاب الرقاق باب: الجنة اقرب إلى أحدكم من شراك نعله. والنار مثل ذلك. (رقم- ۶۴۸۸)

(۲) احرجه البخاری فی کتاب التوحید... رقم الحديث ۷۵۰۶ وسلم فی کتاب التوبة / باب فی سعة الله رحمة الله
 تعالی... رقم الحديث ۷۱۵۶

نيکي نه وه کړي، [۴] او په يوه روايت کې دا دی چې هغه په خپل نفس باندې زياتې کړې وو، (يعنی ډير زيات گناهونه يې کړي وو)، [۵] کوم وخت چې د هغه د مرگ وخت نژدې شو، نو هغه خپلو خامنو ته وصيت او کړو، [۶] چې کوم وخت زه مړ شم، نو ما وسوزوئ، (او بيا) نيمه ايره په څنگل کې والوځوئ او نيمه ايره په درياب کې واچوئ، [۷] ځکه قسم په خداي که الله تعالى ﷻ د هغه څخه مواخذه وکړي، او په حساب کې سختي وکړي نو هغه ته به داسې عذاب ورکړي چې تر تنه پورې به يې د عالم په خلقو کې هيچا ته نه وي ورکړې، [۸] هر کله چې هغه سړې مړ شو نو خامنو د هغه د وصيت مطابق عمل او کړو، هغه يې وسوزولو، او نيمه ايره يې په څنگل کې والوځوله، او نيمه يې په درياب کې وبهيووله، [۹] الله تعالى ﷻ درياب ته د هغه اير و جمع کولو حکم او کړو، نو هغه اير يې جمع کړي، [۱۰] او څنگل ته يې حکم او کړو هغه هم د هغه اير يې جمع کړي، (هر کله چې درياب او څنگل هغه اير يې راجمع کړي، نو د هغه سړې اجزاء درست کولو سره د الله تعالى ﷻ په مخکې پيش کرل شو)، [۱۱] الله تعالى ﷻ ځني پوښتنه وکړه چې تاداسي ولي کړي وو؟ [۱۲] هغه جواب ورکړو چې اې پروردگاره! ستا د خوف څخه او حقيقت حال خو تاته معلوم دي د دې په اوریدو سره، الله تعالى ﷻ هغه وبخښو. (بخاري مسلم)

هل اللغات: ① أنف: أي: نالته؛ زياتې نې کړې دې (يعنی گناه نې کړې ده)، ② أفروا: دا د ځني نه دې، په هوا کښې الوځولو ته وائی. أي: فركوا: اوني شيندئ يعنی وائي لوځوئ. ③ الت: اوچه يعنی صحرا

تسهيلات

قوله: قَالَ رَجُلٌ لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا أَقْطِرْ لَهُ. الخ:

د مذکوره راجل په عقیده باندې د قياسي کولو ممانعت: د دغه سړي خيال وو چه عذاب صرف هم هغه ته کيږي څوک چه خښولې شي چنانچه دخپلې يد عملتي نه دهشت زده کيدو او ويريدو د وجې هغه غوښتل چه دهغه وجود ختم شي دې کافر نه وو صرف بي حده گناهگار وو هغه وصيت او کړو چه ما اوسيزنی او بيا هغه ايره په سمندر کښې لاهوگرني او په صحراگانو کښې نئ خوره گرني نن صبا هندوان خلق په دې باندې عمل کوی ليکن هندوانو له په دې باندې پوهيدل پکار دی چه دا سړې هندو کافر نه وو بلکه يو گناهگار سپاه کار مسلمان وو بيا د الله تعالى د ويرې نه دهغه زړه ډک وو په دې باندې خپل ځان قياس کول حماقت دې

قوله: لَيْسَ قَدْرَ اللَّهِ عَلَيْهِ:

اشکال: دادې چه دې سړي داسې حرکت کولو سره داسې جمله هم اووئيله دکومې نه چه اندازه کيږي چه هغه د الله تعالى په قدرت کښې شک کولو داڅو کفر دې؟

د اشکال جواب: ددې جواب دادې چه "لن قدر الله" مطلب دادې چه هغه دا وئيل غواړي چه که

جرى ... بعد سے دھوکہ دے کر اور اللہ تعالیٰ سے گرفت کسی راغلو نہ دھوکہ خیر
سنہ دی بہ دی ہندی ہیچ اشکل سنہ دی لیکن کہ دغہ سری د اللہ تعالیٰ پہ قدرت
کسی شد کر دی وی بود دغہ اشکل جواب دادی چہ داسری صرف د اللہ تعالیٰ د ویری د
وہی بہ معنوب نعل او معلوب العقل جوہ شوہی وو بہ داسی صورت کسی داخیری د
موجہی قبل نہ دی د یولیونی لیوتوب وو دکوم چہ قاعدی اوضافی سرہ ہیچ تعلق نہ وو

[۳۷] [۳۷] د اللہ تعالیٰ رحمت د مورد شفقت نہ زیات دی

۳۷-۱ [۶] (۱) عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: «قَدِمَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعِينَ لَيْلًا قَدْ امْرَأَتَيْنِ
أَتَتْهُمَا فَدَخَلَتْهُمَا لَيْلَتِي إِذْ وَجَدْتُ صَبَا فِي أُنْفِي، أَعْدَتْهُ دُفْعَتَهُ بِطَبِيبٍ وَأَرْضَعَتْهُ، فَقَالَ لَنَا
نَبِيُّ حَسَنٍ لَمْ نَعْلَمْ بِهِ وَسَلَّمَ: أَتُرَوْنَ هَذِهِ عَارِضَةً وَلَدَهَا فِي النَّارِ؟ فَقُلْنَا: لَا، وَهِيَ تُعَذِّبُ عَنَّا أَنْ لَا تَنْفَرَحَهُ، فَقَالَ:
لَهُ أَزْهَرُ رَيْبٍ دُونَ هَذِهِ يُولَدُهَا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

قرہ ۳۷ حضرت عمر بن خطاب (رضی اللہ عنہ) راوی دی چې، یو ځل رسول الله (ﷺ) ته څه قید پ
راوړتل شو، چې په هغې کې یوه ښځه هم وه، او د پیو د کثرت په وجه د هغې ټپي
بهمیدو څخه چې د هغې وړوکی د هغې سره نه وو چې د هغې شیدي پې ټپي ځکلي وې
هغه د خپلو شیدو ځکلو د خاطر د یو وړو کې په تلاش کې اخوا د یو ځای زغلیده ۳۷ هغې
چې په قیدانو کې یو وړوکی اوموندلو ۳۷ نو د خپل وړوکی په محبت کې د هغه اخستو
سره به یې د خپلې سینې سره لگولو، او شیدي پې ټپي وړکولو ۳۷ د دې په لیدو سره
رسول الله (ﷺ) مونږ ته وفرمایل چې ستاسو په خیال دا ښځه به خپل وړوکی په اور کې
وغورځوي؟ یعنې هر کله چې هغه د غیر وړوکی سره دومره محبت کوي، نو آید د دې
خبرې خیال کیدی شي، چې دا به خپل وړوکی په اور کې وغورځوي ۳۷ مونږ اوویل چې
هیڅ کله به یې ونه غورځوي، په شرط د دې چې په نه غورځول پ بندې قدرت لري، ۳۷ نسی
کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل دا ښځه چې څومره د خپل وړوکی سره مینه او محبت
کوي الله تعالیٰ ۳۷ په خپل مومن بنده گمانو باندې د دې څخه ډیر زیات رحم او محبت
کونکې دی بخاری مسلم

هل القصاص ①- سنن قیدی، کوم سړې یا ښځه چه په جهاد کښې قید کښې راشی هغې ته نسبی
وانی ① غلغل د باب ثقل نه، ائی مال د حلب معنی ده پین لوشل خودلته ترې بهیدل مراد
دی ② نسی ائی نفعه مندی وهلی، زغلیده رازغلیده ② د فحقة: نو خپلې سینې سره نې
اولگولو هغه ماشوم ③ ارضعت: پین، شیدي، نې ورته وړکول ④ عارضة: ائی، عافیه: اوبه غورځوی

تسهيلات:

قوله: تَحَلَّبَ:

نبی علیہ السلام او بهترین معلم، مطلب داچه د پشود کثرت د وجې نه او د خپل بچی د جدا کیدو د وجې نه پښی په سینې کېنې راتلوسره بهیدل په دې وجه به هغې زنانه د هرچا بچی خپلې سینې سره لگولو د دې دا عظیم شفقت اومحبت، رحم او ترجم ته کتلوسره نبی کریم ﷺ اوفرماښل الله تعالی په خپلو مؤمنانو بندگانویاندې ددې نه زیات مهربان دې

[۳۴] د میانه روی اختیارولو حکم

۳۴- [۷] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "لَنْ يُلْجِي أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ، قَالُوا: وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟" قَالَ: "وَلَا أَنَا، إِلَّا أَنْ يَتَّقِدَنِي اللَّهُ مِنْهُ بِرَحْمَتِهِ" [۲] فَتَذَرُوا، وَقَارِئُوا، [۳] وَأَعْدُوا، وَرَوْحُوا وَشَرِّبُوا الدُّلْجَةَ، [۴] وَالْقَصْدَ الْقَصْدَ تَلْفُوا،" [۵] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه ۱ ابو هريره (۱) راوی دې چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] په تاسو کې د چا عمل هغه ته د اور څخه نجات نشي ورکولی (يعني يواځې عمل نافع نه دی بلکه که د الله تعالی فضل او د هغه رحمت شامل حال شي نو بيا عمل فائده ورکوي، [۳] صحابه و (۴) عرض وکړو چې آیا تاته هم؟ (ستا عمل هم باوجود د کامل کیدو خلاصی لار نشي ورکولې؟ [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې نا، خودا چې الله تعالی (۶) ما د خپل رحمت په سایه (سورې) کې واخلي، [۷] نو تاسو خپل اعمال د غشو په شان راست اودرست کړئ، په عمل کې میانه روی اختیار کړئ (يعني يو عمل د کمی او زیاتۍ سره مه کوئ، [۸] او د ورځې په ابتدايي حصه کې هم عبادت کوئ او په آخري حصه کې هم عبادت کوئ، او د شپې په تیاره کې هم څه عبادت کوئ (يعني د تهجد مونځ کوئ، [۹] او په عبادت کې میانه روی اختیار کړئ خپل منزل ته به ورسېږئ (بخاری مسلم)

هل اللغات: ① يَتَّقِدَنِي: پټ مې کړی ② فَتَذَرُوا: أي: تَالْفُوا الشَّيْبَ: سیدها او صحیح ساتی (يعني خپل اقوال او افعال درست کولو کېنې ښه کوشش کوئ، [۳] قَارِئُوا: د الله تعالی قرب حاصل کړئ او د عبادت په کثرت کېنې کوتاهی مه کوئ، [۴] اغْدُوا: د ورځې په شروع کېنې هم د الله عبادت کوئ ⑤ رَوْحُوا: د ورځې په آخر کېنې هم د الله تعالی ذکر وعبادت کوئ ⑥ الدُّلْجَةُ: أي: سَوِّ الْبَلَّ: د شپې تللو ته وانی دلته ترې د شپې عبادت مراد دې ⑦ الْقَصْدَ الْقَصْدَ: أي: الزَّمَا الْقَوَّضَ فِي الْعِبَادَةِ: په عبادت کېنې میانه روی اختیار کړئ افراط تفریط مه کوئ، ⑧ تَلْفُوا: أي: التَّنْزِلَ: اوبه رسیږئ (خپل مقصد او منزل ته،

تتمت بوله وَلَا أَنَا

د صحابه گرو د نبی کریم علیه تپوس کول، صحابه کرامو چه کله واوریده چه حضور پاک ډیر : سمو اندخوسره او فرمانیل چه یوسړې په خپل عمل سره جنت ته نه شی تلې په دې باندې همدې د حضور پاک باره کښې پخپله هم د هغوی نه تپوس او کړو نو حضور پاک او فرمانیل چه معامله او ضابطه زما هم دغه ده لیکن زما رب به ما د خپل رحمت او حفاظت په څه در کښې راغونډه کړی په دې وجه زما په معامله کښې خویقین دې چه رحمت حاصل شوي دې هم ددې مفهوم په رڼا کښې ملاعلی قاری رحمته فرمائی چه دلته استثناء منقطع ده قوله الذی یخیر په دال باندې ضمه ده اولام ساکن دې ددې آیت طرف ته اشاره ده (وَأَقِمْ وَصَاةَ ظُرُقِ النَّهَارِ وَزَلَّاقَيْنِ اللَّيْلِ) (سورت هود الايه: ۱۱۴).

[۲۳۷۲] جنت ته داخلیدل دالله تعالی په رحمت

۲۳۷۲- [۸] (۱) [۸] وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "«لَا يَدْخُلُ أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ وَلَا يُخْرِجُهُ مِنَ النَّارِ وَلَا أَنَا إِلَّا بِرَحْمَةِ اللَّهِ»" رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توضیح: جابر رضی راوي دې چې رسول الله ﷺ وفرماییل [۲] په تاسو کې د هیچا عمل نه هغه په جنت کې داخلولې شي [۳] او نه هغه د دوزخ څخه ساتلې شي، [۴] او نه زما عمل ما په جنت کې داخلولې شي، مگر هله چې د الله تعالی ﷻ د رحمت سره وي (مسلم).
هل اللغات ① لا یخیرة: أي لا یخیرة: یج کولې نې نه شی یعنی خلاصی او نجات نه شی ورکولې
تتمت.

قوله لَا يَدْخُلُ أَحَدًا مِنْكُمْ عَمَلُهُ الْجَنَّةَ:

جنت ته داخلیدل دالله په فضل: د حدیث مبارک څخه معلومه شوه چې جنت ته داخلیدل محض دالله تعالی په فضل سره دی تردې چې نبی کریم ﷺ هم دالله تعالی په فضل جنت ته داخلېږي دخپل عمل په وجه نه او چې کله جنت ته داخل شی نو بیا هلته درجات به د اعمالو په اعتبار سره وی چې څومره دچا عمل ښه وی هغه څومره به د هغه درجه هم اوچته وی

[۲۳۷۳] دیوې نیکلی ثواب ډیوې درجې زیات دي

۲۳۷۳- [۹] (۱) [۹] وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "«إِذَا أَسْلَمَ الْعَبْدُ فَسُنَّ لِذَلَامِهِ: يَكْفُرُ اللَّهُ عَنْهُ كُلَّ سَنَةٍ كَانَ زَلَّاقًا» [۲] وَكَانَ بَعْدَ الْقِصَاصِ الْحَسَنَةِ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةِ ضِعْفٍ لِمَا أَصْعَفَ كَبِيرَةً» [۳] وَالسُّنَّةُ بِمِثْلِهَا إِلَّا أَنْ يَحْاَوِزَ اللَّهُ عَنْهَا»" رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

(اخرجه مسلم في كتاب صفه القباية والجنة والنار باب لن يدخل أحد الجنة بعمله بل برحمة الله تعالى (رقم: ۷۷ - (۲۸۱۸)

(اخرجه البخاري في كتاب الإيمان باب حسن إسلام المرأة (رقم: ۴۱)

توجہ ۱۱ ابوسعید ؓ راوی دے چہ رسول اللہ ﷺ وفرمایا ۱۲ ہر کلمہ چہ یو بندہ اسلام قبولی او د ہفہ اسلام بنہ وی ایعنی د نفاق خُخہ پاک صفا وی چہ د ہفہ ظاہر او بطن یو رنگہ وی، ۱۳ نو اللہ تعالیٰ ﷻ د ہفہ ہفہ ٔول گناہونہ لری کوی چہ ہفہ د اسلام خُخہ مخکے کری وی، ۱۴ او د اسلام خُخہ روستہ ہفہ تہ بدلہ ملاویری. د ہفہ حساب دا دی چہ د یوی نیکی بہ بدلہ کہ د لسو خُخہ تر اووہ سورہ پورے نیکی لیکل کیری، یعنی د اسلام راوړلو خُخہ روستہ چہ ہفہ خُہ عمل ہم کوی، بلکہ د اووہ سورہ خُخہ ہم زیات ۱۵ او د بدی بدلہ د ہفہ پہ شان ورکول کیسری (یعنی خومرہ بدی چہ کوی ہفومرہ لیکل کیسری، مگرداکہ اللہ تعالیٰ ﷻ ہفہ ہم معاف کری (بخاری)

هل اللغات: ① زَلَفَ قُرْبَ او تقدیم تہ وائی، اُنْیَ: فَتَمَّعَا عَلَی الْاَسْلَامِ: یعنی کوم نہی چہ د اسلام نہ مخکینے کری دی ② الْفَصَائِصِ: برابری کولو تہ وائی اُنْیَ: اَلْمَجَازُفَةُ عَلَی الْاُغْمَالِ: دلته تری مراد د عمل بدلہ او اجر ملاویدل دی. ③ يَكْفَاؤُ: چہ معاف نہی کری اللہ تعالیٰ (توسہ قبولہ کری یا ورتہ گناہ معاف کری.

تہذیبات

قوله: الْفَصَائِصِ: د مساوات او برابرنی پہ معنی کنہی دے دلته مراد بدلہ او اجر ملاویدل دی ددی اجر او بدلے تفصیل پہ وړاندې جملہ کنہی دے.

ه الله تعالى رحمت وسعت: دا هم د الله تعالیٰ د رحمت کرشمہ ده چہ تر کومې پورې چہ نه بدی کری نه وی صرف په اراده کولو سره نه شی لیکلې کیدې او دکولونه پس لیکلې کیږی نو د یو عمل یو بدی ده او په یوه بدنی باندې هم یوه سزا ده په نیکو تر لسو پورې د زیاتیدو ضابطه ده، اووہ سوو پورې اضافه ده، یو لاکھو پورې هم شی او تر اووہ لاکھو پورې د تلو ذکر هم د یو ضعیف حدیث نه ملاویږی کوم چہ دمجاهدینو باره کښ دې باقی یو کم پنځوس کروړو پورې اوړل د تبلیغی جماعت په نیز دې کوم چہ مستند نه دې

باقی (وَاللّٰهُ يُضْعِفُ لِمَنْ يَّشَاءُ) (سورت بقره، ۲۶۱. کنہی د اجمالی تضعیف ذکر دې ددې تعیین خوک نه شی کولې اونه یقین کول پکار دی. شریعت مجمل ساتلې دې نو هم مجمل به استعمالولی شی د تعیین دپاره د شارع ﷺ نص ضروری دې

[۳۳۷] د نیکلې ارادې کولو سره ثواب ملاویږی

۳۳۷- [۱۰] (۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "إِنْ اللَّهُ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسَّوَاتِ ۖ فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَفْعَلْهَا ۖ كَتَبَهَا اللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً ۖ وَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمِلَهَا ۖ كَتَبَهَا

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الرقاق باب من هم بحسنة او بسنة (رقم- ۶۴۹۱) اخرجه مسلم فی کتاب الايمان باب اذا هم العبد بحسنة كتبته. وأذا هم بسنة لم تكتب (رقم ۲۰۷)

اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ [۶] إِلَى سَبْعِينَ أَلْفَ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ [۷] وَمَنْ هَمَّ بِسُنَّةٍ فَلَمْ يَفْعَلْهَا [۸] كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَأَمَلَةٍ [۹] فَإِنْ هُوَ هَمَّ بِهَا فَلَمْ يَفْعَلْهَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةً وَاحِدَةً [۱۰] مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمہ [۵] ابن عباس (رضی اللہ عنہ) روایت دی ہے رسول اللہ (ﷺ) فرمایا [۶] اللہ تعالیٰ ﷻ نیکی او بدی اولیٰ کی (یعنی فرشتو ته یہ حکم ورکرو چہ ہفہ پہ لوح محفوظ کہہ د نیکیو او بدیو پہ بارہ کہہ دا تفصیل ولیکی) [۷] چہ کوم سرے د یوے نیکی ارادہ وکری، او پہ ہفہ عمل ونکرل شی (یعنی د ارادی باوجود ہفہ د خہ عذر پہ بنا د ہفہ نیکی پہ کولو باندی قادر نشی) [۸] نو اللہ تعالیٰ ﷻ د ہفہ د پارہ د خان سرہ پہ ہفہ ارادہ پورہ یوہ نیکی لیکي، [۹] او کوم سرے چہ د نیکی ارادہ وکری، او بیا ہفہ نیکی وکری، نو اللہ تعالیٰ ﷻ د ہفہ د پارہ د خان سرہ د لس چندہ خخہ [۱۰] تر اووہ سوہ چندہ پورے بلکہ د دے خخہ ہم زیاتی نیکی لیکي (یعنی د خیلو بندہ گمانو خخہ د چا د پارہ چہ غواړي خیل فضل وکرم سرہ د اخلاص او د شرائطو او آدابو د ادائیگی موافق د دے خخہ زیات ثواب ہم لیکي) [۱۱] او کوم سرے چہ د خہ بدی ارادہ وکری او بیا د (اللہ تعالیٰ ﷻ) د خوف د وجہ پہ ہفہ بدی کہہ اختہ ہم نہ شی، [۱۲] نو اللہ تعالیٰ ﷻ د ہفہ د پارہ د خان سرہ یوہ پورہ نیکی لیکي، [۱۳] او کوم سرے چہ د خہ بدی ارادہ وکری، او بیا پہ ہفہ بدی کہہ اختہ ہم شو، نو اللہ تعالیٰ ﷻ د ہفہ د پارہ یوہ بدی لیکي. (بخاری مسلم)

حل التفتات: ① هَمَّ: أَي: قَصَدَ: قَصَدَ يَأْ ارَادَهُ أَوْ كَرَى

تسهيلات:

قوله: كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسُّنَنَاتِ:

۵ حسنات اوستیاں محضہ مراد: دنیکو نہ مراد داسی اعمال دی چہ د ہفہ پہ کولو سرہ ثواب ملاویری او د بدو عملونو خخہ مراد داسی اعمال دی چہ د ہفہ پہ کولو سرہ د عذاب مستحق کیری چہ کوم کس د نیکی ارادہ اوکری خو عمل اونہ کیری شی نو دہ تہ بیا ہم یوہ نیکی ملاویری خخہ چہ اصل نیت دے او عمل د دے نہ پس وی او دا نیت د مؤمن د عمل نہ بہتر دے خخہ چہ پہ نیت کنبی ریا نہ راخی او پہ عمل کنبی د ریا خطرہ شتہ اود عمل نہ بغیر پہ نیت سرہ ثواب ورکولے کیری اگرچہ دا ثواب مضاعف نہ وی خو د نیت نہ بغیر پہ عمل ثواب نہ ملاویری

قوله: إِلَى سَبْعِينَ أَلْفَ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ:

۵ مضاعف الذی: باقی د ثواب مضاعف کیدو مقدار د لسو نہ اوو سوو پورے دے او د دے نہ پورته مضاعفہ اضعافاً کثیراتی او فرمانیل د دے آخرے حد چا تہ ہم نہ دے معلوم ہفہ اللہ تعالیٰ مبہم ساتلے دے ((أَنَّ ذَكَرَ الْمُبْهَمِ مِنْ بَابِ التَّرغِيبِ أَقْوَى مِنْ ذَكَرِ الْمَحْدُودِ)) یعنی د یو خیز طرف تہ د ترغیب د پارہ د معین پہ خای مبہم ذکر کول دیر مؤثر وی کسافی قوله: فَلَا تَحْتَمِلُهُمْ نَفْسُ

مَا أَخْبَرُكُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَعْتَبِي^۱، او هم دغه شان په حديث قدسی کښې د جنت د نعمتونو مبهم ذکر دي .. اعددت لصادي الصالحين مالا عيون رأت ولاذن سمعت ولا عطر على قلب بشر (مرقات: ج ۵ ص ۷۰)

الفصل الثاني

[۳۴۴] دېدلی نه پس د نیکلي کونکي عجيبه مثال

۳۴۴- [۱۱] (۱) عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ: قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "«إِنْ مَثَلَ الْإِنْسَانِ يَفْعَلُ السَّيِّئَاتِ ثُمَّ يَعْمَلُ الْحَسَنَاتِ (۲) كَمَثَلِ رَجُلٍ كَانَتْ عَلَيْهِ ذِرَّةٌ حَبِيقَةٌ قَدْ خَنَقَتْهُ (۳) ثُمَّ عَمِلَ حَسَنَةً فَتَنَقَّطَتْ حَلَقَتُهُ (۴) ثُمَّ عَمِلَ أُخْرَى فَانْقَطَعَتْ أُخْرَى (۵) حَتَّى غَوَّجَرَ إِلَى الْأَرْضِ»" رواه في شرح السنة.

نوجه ۱ عقبة ابن عامر رضي الله عنه راوي دې چې رسول الله ﷺ وفرمايل ۲ كوم سړې چې بدي كوي او بيا نيكې كول شروع كړي، ۳ د هغه حالت د هغه سړي په شان دې چې د هغه په بدن تنگه زغره وي، او د هغه زغري كړو د هغه بدن دباؤ كړي وي ازورئ وركړې وي، ۴ بيا هغه نيكې وكړي او د هغه زغري يوه حلقه خلاصه شي، ۵ او هغه بيا دويمه نيكې وكړي، او دويمه حلقه خلاصه شي، ۶ تر دې چې (دغه شان د هغه حلقې خلاصې شي، او دهغه كړو په سست كيدو سره) زمكې ته آزاد راشي (شرح السنه)

حل الكلمات ① ذرّة: زغره (چنگی لباس) ② حَبِيقَةٌ: تنگه، ③ خَنَقَتْ: أي: عَصَرَتْ: زورلې نې وو؛ د زغري كړو ورله زور وركړې وو، ④ فَانْقَطَعَتْ: أي: انْقَلَتْ: خلاصه شى، يعنى سته او كېلاؤ شى. ⑤ حَلَقَتُهُ: كړئ

تسهيلات

تولہ: گڼل رځل گانث عليو ذرّة حَبِيقَةٌ:

په گناه سره ۵ ژبه تنگيدل او ۶ حديث حاصل: د حديث حاصل دادې چې گناه كولو سره سينه تنگيږي او تياره په كښې راځي او گناه كونكې په خپلو ټولو كارونو كښې د صحيح فيصلې كولو څخه محروم وي او په ټولو فكرى او عملى لارو باندې يقين او اعتماد كولو په ځانې د حيرانتيا، ويرې او پريشانۍ په تيارواوسپړي او هغه دخلقو په نظرونو كښې سپك او بې عزته گڼلې شى، او ټول نيكان خلق هغه ته دغصې او په سپك نظرونو سره گوري، او ددې بالعكس نيكى كولو سره سينه پرانستې كيږي او خوشحالى په كښې راځي او نيكى كونكې په خپل هر كار كښې آسانى، سهولت، سره مخامخ كيږي او د يقين او اعتماد اودسكون اثرات محسوسوي، او هغه دخلقو په نظرونو كښې محبوب، خوښ او عزت دار گڼلې كيږي.

ه تشبيه مقصد: به حديث باب کتبې ددې خبرې مشابهت تنگې زغرې سره ورکړې شوې دي
 چه په تنگې زغرې اغوستلو سره بدن تنگې او بې ارامۍ کتبې مبتلا کيږي او دده په بدن
 باندې کهلؤ زغره د فراخي او د زړه د خوشحالي سبب وي
 [۲۳۷۱] دلله په ويره سره د دوز جنتونو وعده

۳۷۰- [۱۲] (۱) «وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَلَى الْيَنْبَغِ [۱] وَهُوَ يَقُولُ: "وَلَيْسَ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ" [الرحمن: ۳۶] قُلْتُ: وَإِنْ زَنَى وَإِنْ مَرَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ [۲] فَقَالَ الثَّانِيَةُ: "وَلَيْسَ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ" [الرحمن: ۳۶] قُلْتُ الثَّانِيَةَ: وَإِنْ زَنَى وَإِنْ مَرَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ [۳] فَقَالَ الثَّالِثَةُ: "وَلَيْسَ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ" [الرحمن: ۳۶] قُلْتُ الثَّالِثَةَ: وَإِنْ زَنَى وَإِنْ مَرَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: "وَأَنْ يَرْغَمَ أَلْفُ أَبِي الدَّرْدَاءِ" رواه أحمد.

لوجه ۱ ابو درداء ۲ ابودرداء ۳ وايي چې رسول الله ۴ دا وفرمايل، وَلَيْسَ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ، کوم سړي چې (د قيامت په ورځ د حساب کتاب د پاره) د خپل پروردگار په مخکې د ودریدو څخه وویرېدو، د هغه د پاره دوه جنتونه دي، [۲] ما (د دې په اوریدو سره د تعجب په بنا) پوښتنه وکړه چې یا رسول الله! ۵ که هغه اویرېدونکي! زنا کړي وي، او یا هغه غلاکړي وي؟ ۶ بیا به هم هغه ته دوه جنتونه ملاوېږي؟ [۳] نبی کریم صلی الله علیه وسلم بیا په دویم ځل دغه شان وفرمایيل، وَلَيْسَ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ، [۴] ما بیا دویم ځل پوښتنه وکړه چې یا رسول الله! ۷ اگر که هغه زنا هم کړي وي، او اگر که هغه غلام کړي وي؟ [۵] نبی کریم صلی الله علیه وسلم بیا په دریم ځل وفرمایيل، وَلَيْسَ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ، [۶] ما بیا په دریم ځل پوښتنه وکړه چې یا رسول الله! ۸ خواه که هغه زنا کړي وي او خواه هغه غلاکړي وي؟ [۷] نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایيل چې اگر چې د ابودرداء ۹ بوزه په خاورو ککړه شي بیا هم (احمد،

هل اللغات ۱۰ مَقَامَ رَبِّهِ: أي: مَوْقِفُهُ: اودریدل خپل رب ته، د قيامت په ورځ خپل رب ته د حساب کتاب دپاره پیش کیدل، ۱۱ رَغَمَ: أي: لَمَحَ بِالرَّغَمِ: رغام خاورو ته وانی، یعنی اگر چه په خاورو کتبې ککړه او گنده شی، د عربو په نزد دا معاوړه ده دا په هغه وخت کتبې ونیلې کيږي کله چې دچا مجبوری، تنگسیا، ناخوښی یا ذلت ظاهرول وی ځکه چې رغام خاورې ته وانی،

تسهيلات:

قوله وَلَيْسَ خَالَفَ مَا مَرَّ بِهِ جَنَّاتٍ:

ه جستن په مصداق کنبې پنځه اقوال،

① يو جنت داسې دې چه د هغې مکان، محل، لویښ، زیورات ټول په ټول د سرو زرو دې

او يو جنت داسې دې چه په هغې کنبې هر څه د سپینوزرو دې

② يو جنت د نیک عمل د وجه نه ملاوړې او دویم جنت د بد عمل پریخودو په وجه ملاوړې

③ عند البعض يو جنت د ثواب د پاره په طریقه د عدل او دویم جنت د تقرب د پاره بضیق فضل دې

④ يو جنت جسماني او دویم جنت روحاني او جناني دې

⑤ يو جنت په دنیا کنبې په حضور مالمول ملاوړې او دویم جنت په آخرت کنبې بقاء المول و

اندرجات العلویه صورت کنبې ملاوړې

[۳۷۷] ذالله تعالیٰ فرحمت یومثال

۳۷۷- [۱۳] (۱) وَعَنْ عَامِرِ الرَّامِيِّ قَالَ: «يَتَنَاخَتُنْ عِنْدَهُ بَعْضُ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا قَبِلَ رَجُلٌ عَلَيْهِ كِسَاءٌ ① وَفِي يَدَيْهِ شَيْءٌ قَدْ التَّفَّ عَلَيْهِ ② فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَرَرْتُ بِغِيصَةٍ شَجَرٍ ③ فَمِجَعْتُ فِيهَا أَصْوَاتَ فِرَاعٍ طَائِرٍ ④ فَأَعَذْتُ لَهُنَّ قَوْصَعَتَيْنِ فِي كِسَائِي ⑤ فَجَاءَتْ أَهْمُنَّ فَاسْتَدَارَتْ عَلَيَّ رَأْسِي ⑥ فَكَشَفْتُ هُنَّ عَنْهُنَّ قَوْصَعَتَ عَلَيْهِنَّ ⑦ فَلَفَقَتْنِي بِكِسَائِي قَبْلَ أَنْ أُولَعَ مِصْبِي،

توجه ① عامر رامی (تیر انداز، وایی چې دیوه ورځ) مونږ د رسول الله ﷺ سره ناست وو، ② اچانک یو سړي راغلو چې د هغه په بدن یو کمبله وه، ③ او د هغه په لاس کې یو شې وو، چې د هغې نه یې خپله کمبله را چاپیره کړې وه، ④ هغه عرض وکړو چې یا رسول الله ﷺ زه په ډیرو ونو تیریدم ⑤ ما په هغه کې د مارغانو د بچو آوازونه واوریدل، ⑥ نو ما هغه ونیول او خپل کمبل کې مې کیخودل ⑦ په دې کې د بچو مور راغله او زما په سر تاویدله، ⑧ ما د هغې په مخکې د بچو څخه کمبله لرې کړه، چې هغه یې وويني، د بچو په لیدو سره هغه پرې راپریوته ⑨ نو ما یې مور هم او بچي هم په کمبله کې ونغښتل او اوس هغه ټول ما سره دي،

هل اللغات: ① کساء: آبی، خرقه، پیر خادر، ② التَّف: د باب افتعال نه د ماضی صیغه ده. راتاؤ کړې وو، راچاپیره کړې وو ③ غِيصَة: وَهُوَ شَجَرٌ الْأَلْمَجَار: کوم ځانې چه ډیرې ونې وی هغې ته غیصه یا غابه وائی یعنی ځنگل ④ فِرَاع: جمع تکثیر ده، او افراخ جمع قلت ده، وَهُوَ كَذَلِكَ الطَّيْرُ: د مارغانو بچو

هو نى ④ اشتدات تاويله ⑤ لَكُنْتُ أَنَّى قَرَفْتُ الْكِسَاءَ: بكاره مي كرل يعنى د مارغانو د بچو به مي خادر لري كړو ⑥ فَلَقَقْتُ: تلفيف د راغوندولو معنى كښي دې يعنى تول مي په كميل كسي راټول كړل

قَالَ: ضَعْنٌ، قَوْضَعْنٌ ⑦ وَأَبَتْ أُمُّهُنَّ إِلَّا لَزُومَهُنَّ ⑧ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: أَتَعْجَبُونَ يُرْهِمُ أُمُّ الْأَقْرَامِ فِرَاحَهَا ⑨ قَوْلَ الَّذِي يَعْشَى بِالْحَقِّ لَلَّهِ أَزْهَمُ بِهَا دُونَ مِنْ أُمِّ الْأَقْرَامِ بِفِرَاحِهَا ⑩ أَزْهَمُ يَهْنُ حَتَّى تَضَعْنَ مِنْ حَيْثُ أَعْدَتْهُنَّ ⑪ وَأُمُّهُنَّ مَعْنَى: فَرَحَهُنَّ ⑫ "رواه أبو داود".

فَرَحَهُ ⑬ نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې دا دلته كيږده، ما هلته كيڅودل، او كميله مي خني لري كړه ⑭ مور په بچو ورپرېوتله (مونږ ټولو د مور د بچو سره دا محبت ليدو سره تعجب كولو) ⑮ نبي كريم صلى الله عليه وسلم وفرمايل چې آيا تاسو خلق په دي تعجب كوي؟ چې دا د بچو مور په خپلو بچيانو څومره رحم دله واقع شويده ⑯ قسم دې په هغه ذات چې هغه زه د حق سره رالېږلي يم، الله تعالى ⑰ په خپلو بنده گمانو باندې د دې څخه هم ډير زيات رحم كونكي (مهربانه) دى څومره چې يو مور په خپلو بچيانو باندې رحم كوي ⑱ لاشه دا بچي هلته پرېږده د كوم ځاي څخه چې دي نيولي وو ⑲ او مور ورسره پرېږده، نو هغه ټول يې يوږل، او د كوم ځاي څخه چې يې نيولي وو هلته يې پرېښودل (ابوداؤد، حل اللغات ⑳ اُت: أي: افْتَقَتْ: انكارته او كړو، منع شوه يعنى جدا كيدل نه اونه غوښتل ㉑ لَزُومَهُنَّ: پيوست كيدل د خپلو بچو سره.

سبيلات:

فَو: په حديث كښي د واقعي ذكر دې څه مشكل په كښي نشته اوباقى چې كوم مشكل او گران لغات وو دهغي معانى د حل اللغات په عنوان كښي ښودلى شوى دى

الفصل الثالث

[۳۷۸] د يومرود حضور پاك عليه السلام نه عجيبه سوال

۳۷۸- [۱۴] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: «كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي بَعْضِ غَزَايِهِ ① قَمَرٌ بِقَوْمٍ فَقَالَ: "مَنْ الْقَوْمُ؟" ② قَالُوا: هُنَّ السُّلَيْمُونَ ③ وَأَمْرَأَةٌ تَحْضِبُ بِقَدْرَها وَمَعَهَا ابْنٌ هَؤُلَاءِ ④ فَأَزَادَتْهُمْ وَهَجٌ ⑤ تَنَحَّتْ بِهِ ⑥ فَأَتَى النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَتْ: أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ؟ ⑦ قَالَ: نَعَمْ ⑧ قَالَتْ: يَا بَنِي أُنْتِ وَأُمِّي أُنْسُ اللَّهُ أَزْهَمَ الرَّاحِمِينَ؟ ⑨ قَالَ: بَلَى،

فَوَجَّه ⑩ عبد الله ابن عمر ⑪ راوى دې چې (يو ځل، مونږ رسول الله ﷺ سره يوې غزاته تلى وو ⑫ چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم د څه خلقو سره تير شو او د هغوى څخه يې پوښتنه وكړه چې تاسو څوك يې ⑬ هغوى عرض وكړو چې مونږ مسلمانان يو، ⑭ په هغوى

کہ یو داسی (عجیبہ) نسخہ ہم وہ چې د خپلي کتوي لاتدي يي اور بلولو (يعني څه يې بخول، د هغې سره يو وړوکي هم وو، [۱] چې د اور شغله به راپورته شوه، نو هغې به خپل وړوکي يو طرف ته کړو، چې د اور په تاو سره هغه ته تکليف ونه رسېږي، [۲] بيا هغه نسخہ رسول الله ﷺ ته راغله او عرض يې وکړو چې ته د الله ﷻ رسول يي؟ نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې هو، [۳] هغه نسخي اوويل چې زما مور او پلار دې تا نه قريان شی آيا الله تعالی ﷻ په خپلو بنده گانو باندې د ټولو رحم کونکو څخه زيات رحم کونکی نه دې اخومره چې يوه مور په خپلو وړو باندې رحم کوي؟ نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې هو

هل اللغات: ① نَحْبُ: أَي: تَوَقَّدَ: أَوْ نَهَى بِلَوْلُو، ② يَذْنُ: كَتَبْتُ، ③ وَهَبَ: أَي: خَرَّ الشَّار: د اور شغله، لمبه، ④ تَنَقَّطَ: أَي: تَعَدَّبَ: لَرِي بِهِ نِي كَرُو (خپل ماشوم)

① قَالَتْ: أَلَيْسَ اللَّهُ أَرْحَمَ رِعْبَادِهِ مِنَ الْأُمِّ بَوْلِيهَا؟ قَالَ: بَلَى، ② قَالَتْ: إِنَّ الْأُمَّ لَا تُلْقِي وَلَدَهَا فِي النَّارِ، ③ فَكُتِبَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَتَكَبَّرُ ④ ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيْهَا فَقَالَ: ⑤ إِنَّ اللَّهَ لَا يُعَذِّبُ مِنْ عِبَادِهِ إِلَّا الْعَاثِرَ الْمُتَعَدِّ الَّذِي يَتَعَدَّى عَلَى اللَّهِ ⑥ وَأَيُّ أَنْ يَقُولَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، "رَوَاهُ ابْنُ مَاجَه."

نوهه [۱] هغه نسخي اوويل چې آيا الله تعالی ﷻ په خپلو بنده گانو باندې د دې څخه زيات رحم کونکي نه دې څومره چې يوه مور په خپلو وړو باندې رحم کوي؟ نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې هو [۲] نو هغې نسخي اوويل چې مور خو خپل وړوکي په اور کې نه غورځوي؟ انو بيا الله تعالی ﷻ خپل بندگان د دوزخ په اور کې ولي غورځوي؟ [۳] نبي کریم صلی الله عليه وسلم (د دې په اوریدو سره) په ژړا شو او خپل سر مبارک يې څکته کړو [۴] او بيا لږ وخت وروسته يې، خپل سر مبارک د هغه نسخي طرف ته پورته کړو، او وي فرمايل [۵] چې الله تعالی ﷻ خپلو بنده گانو ته (دهميشه دپاره، عذاب نه ورکوي، البته يواځې هغه خلقو ته عذاب ورکوي، [۶] چې سرکشه وي، هغه سرکشه چې د الله تعالی ﷻ څخه سرکشي کوي (يعني د هغه احکام نه مني) [۷] او د لاله (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ څخه انکار کوي (ابن ماجه،

هل اللغات: ① فَأَكْبَرُ: أَي: تَفَرَّغَ: شَرُوعَ شَوْبِهِ زُرًا بَانْدِي، ② الْمَارِدُ: أَي: الْقَارِي: سرکش، د حد نه نيريدونکې، ③ الْمُتَعَدِّ: په مارد کېنې مبالغه ده يعنی ډير زيات سرکش، چه دخير نه بالکل خالی وي اود شر نه ډک وي

تہذیبات: قوله: فَقَالَتْ: أَلَيْسَ رَسُولُ اللَّهِ؟ قَالَ: تَعَمَّرَ.. الخ:

وحدیث د بعضې جملوو وضاحت -

قوله: أَلَيْسَ رَسُولُ اللَّهِ: دلته همزه د استفهام محذوف دې. دې نسخې په تفصیل سره حضور پاک نه پیژندلو سره ددې چه په اجمالی توگه مسلمانان وه.

فوله دُكْتُبُ اَكْبَابُ دَ سَرْتَبُولُو په معنى كښې راځي يعنى حضور پاك سر مبارك تيت په ژبا شو ځكه چه د ښځې سوال هم عجيبه وو او د هغه وخت ماحول او منظر هم عجيبه وو

فوله لَا يُعَذِّبُ يعنى مسلمان هميشه په عذاب كښې نه ساتي بلكه د سزا وركولو نه پس نى د اور نه راوياسي

فوله التَّحَرُّ: حضور پاك دغه ښځې ته په دې انداز سره جواب وركړو چه موزيلارته بچي څومره خوږ وي څوكه دغه ماشوم لوني شي او مور ته اووانى ته زما مور نه نى اوته زما پلار نه نى نو بيا مور هغه بچى له څنگه څپيره وركوي كله چه يو بچى د مور پلار د پاره د سپى يا خنزير په شان جوړ شي نومور د هغه نه څومره ويزاره شي هم دغه شان معامله د الله تعالى ده

[۳۷۹] د الله تعالى طلب هكونكې بنده مقام

۳۷۹- [۱۵] (۱۵) وَعَنْ ثَوْبَانَ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۱] «إِنَّ الْعَبْدَ لَيَكْتُمُ مِرْضًا لِلَّهِ فَلَا يَرَأِي بِذَلِكَ، [۲] فَيَقُولُ اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - لِيُجِيرِيلَ إِنْ فَلَانًا عَبْدِي يَكْتُمُ أَنْ يُرَخِّصَنِي [۳] أَلَا وَإِنْ رَخَّصْتَنِي عَلَيْهِ، فَيَقُولُ جِيرِيلُ: [۴] رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَى فَلَانٍ وَيَقُولُهَا عَمَلَةُ الْعَرْشِ [۵] وَيَقُولُهَا مَنْ حَوْلَهُمْ، حَتَّى يَقُولَهَا أَهْلُ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ، [۶] ثُمَّ يَنْظُرُ لَهُ إِلَى الْأَرْضِ» رَوَاهُ أَحْمَدُ.

ترجمه [۱] ثوبان ؓ د رسول الله ﷺ څخه نقل كوي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] كوم نيك بنده چې د طاعت د ادانيگي په ذريعه د الله تعالى ﷻ رضا لټوي، او بيا هميشه د هغى په لتون كې وي، [۳] نو الله تعالى ﷻ جبرائيل ؑ ته فرمايي چې زما فلانې بنده زما د رضا او خوښي په لتون كې دى، [۴] نو خبر شه چې په هغه زما رحمت كمله دى، نو جبرائيل ؑ وايي [۵] چې په فلانې سړي دى د الله ﷻ رحمت وي، دا خبره د عرش اوچتونكې فرښتي هم كوي، [۶] بيا دغه خبره هغه فرشتي هم كوي چې د هغه ټولو چا پيره وي، تر دې چې دا خبره د اوو آسمانونو فرښتي كوي، [۷] نو بيا د هغه سړي د پاره په زمكه رحمت نازلېږي (احمد)

حل اللغات ① كَتَمْتُ: اَيُّ: يَنْظُرُ: لتون او تلاش كوى، ② عَمَلَةُ الْعَرْشِ: عرش اوچتونكې فرشتې، ③ تَنْظُرُ: راكوزېږي

تسهيلات: فوله: تَنْظُرُ:

د الله تعالى بنده سره د محبت او عدم محبت معيار: دا د هبوط نه دى د راكوزيدلو په معنى كښې دې يعنى چه يوسړې د الله تعالى د رحمت په لتون كښې وي آخر كار الله تعالى د ځېل رحمت اعلان كوي بيا دغه اعلان جبرائيل امين ؑ په آسمانونو كښې د ټولو فرښتو پورې عام كوي بيا د رحمت دغه چه د زمكې طرف ته راكوزېږي د دې اثر داوى چه د زمكې والا

تول په تول دغه سړی سره محبت کوی اودغه سړي مقبول خاص او عام کیدوسره منظورالکل او محبوب الکل جوړیږي داحديث په حقيقت کښې د مضمون اومفهوم په اعتبارسره د دغه حديث په شان

دې په کوم کښې چه د محبت په حواله سره خبره کړې شوې ده چه الله تعالی کله یوښده محبوب ساتي نو فرښتو کښې دهغې اعلان کېږي د څه په وجه چه تول د آسمانونو والا دغه سړی سره محبت کوی بیا دغه محبت او قبولیت د زمکې طرف ته را کوژیږي نو خلق هغه سره محبت کوی او که چرې یوسړی سره الله تعالی دښمنی کوی نو هغه جذبه هم دغه شان خوړیږي دلته دا خبره ذهن کښې ساتل پکار دی چه د قبولیت اوعدم قبولیت معیار فسق فجار عوام نه دی بلکه د دغه معیار تله د اولیاء الله علماء او اتقیا سره ده چه ددوی داکثريت فیصله دکوم سړی باره کښې وی هم هغه د آسمانونو فیصله وی

[۳۸۸] مسلمانان گناهکاران نیکوکاران دالله تعالی د رحمت مستحق دی

۳۸۸- [۱۶] (۱) وَعَنْ أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِي قَوْلِ اللَّهِ - عَزَّ وَجَلَّ - ﴿فَيُنْزِلُ ظَالِمٌ لَّنْهٍ وَمِنْهُمْ مَّقْتَصِدٌ﴾ وَمِنْهُمْ سَائِقٌ بِالْخِزْيَانِ ﴿فَاطُرٌ﴾ [۳۸۹] قَالَ: "كُلُّهُمْ فِي الْجَنَّةِ". رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي كِتَابِ الْبَيْتِ وَالنُّشُورِ.

ترهغه ۱۱ اسامه بن زيد رضي الله عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه نقل کوي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د الله تعالی عز وجل د دې ارشاد ۱۲ نو په هغوی کې بعضي د خپل نفس په حق کې ظالمین دي، او په هغوی کې بعضي ميانه رو دي، ۱۳ او په هغوی کې بعضي په ښکېو کې سبقت کونکي دي، ۱۴ د تفسیر په ضمن کې وفرمایل چې دا ټول جنتیان دي، بیهقي هل اللغات: ۱۵ مقتصد: ميانه رو، درمیانه ښکې هم کوی او گناهونه هم کوی، ۱۶ سائِق: سبقت کونکي، مخکښي کیدونکي په طاعت او عباداتو کښې،

تسهيلات

قوله: فَيُنْزِلُ ظَالِمٌ لَّنْهٍ:

د مسلمانانو درې قسمونه يوه هغې تفسیر په دې حديث کښې د سورت فاطر آيت ۳۲ طرف ته اشاره کړې شوې ده په دې آيت کښې د مسلمانانو د دريو قسمونو ذکر شوې دې او د درې وارو باره کښې نې داحکم لگولې دي

قوله: ثم اصطفيناهم عبادنا یعنی مونږ په خپلو بنديگانو کښې درې قسم خلق خوښ کړل

① يوه خپل خان باندې د گناهونو په وجه ظلم کونکي دي

② دويم درميانه چال باندې روان خلق دی

⑤ دریم په اول پوزیشن کښې سفر کوی حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی وړاندېوالې کونکې نه هغه سرې مراد دې د چا نیکۍ چه په بدوباندې غالبه وی درمیانہ چال والا هغه سرې دې د چا نیکۍ اویدنې چه برابر وی او د ظالم نه هغه سرې مراد دې د چا بدۍ چه په نیکوباندې غالب وی د زیر بحث حدیث نه معلومېږی چه دا دریو اړه قسمه خلق د غوره بندیگانو نه دی لهذا دا به جنتی وی که په اول دخول سره وی او که په دویم دخول سره وی بل په جنت کښې به هم د درجو تفاوت وی خود دې بشارت نه ثابتېږی چه مسلمان کلمه ویونکې هم ذخیره خالی نه دې

[۴] بَابُ مَا يَقُولُ عِنْدَ الصَّبَاحِ وَالْمَسَاءِ وَالْمَنَامِ

سحر ما بنام لوستونکې دعاګانې

خلاصة الباب:

فيه ثلاثة وثلاثون حديثاً مشتملة على أربع مسائل:

- ① أذكار الصباح والمساء: ١، ٨، ٩، ١٠، ١١، ١٢، ١٣، ١٤، ١٦، ١٧، ١٨، ٢٥، ٣٠، ٣١.
- ② الأذكار عند النوم: ٢، ٣، ٤، ٥، ٦، ٧، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٢، ٢٣، ٢٤، ٢٦، ٢٧، ٢٨، ٢٩.
- ③ الأذكار بعد صلاة الصبح والمغرب: ١٥.
- ④ أذكار الصباح فقط: ٣٢، ٣٣.

قال الله تعالى ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا وَسَبِّحُوا بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾

اسریت الاحزاب: ۴۲۴۱.

د ترجمه الباب د اجزاء تشریح:

د سحر ما بنام نه مراد د سحر ما بنام وختونه کیدې شی اوشې ورځې هم مراد کیدې شی **قوله: وَالْمَنَامِ:**

د مقام په مفهوم کښې دوه اقوال: ① نه مراد د خوب خانۍ هم کیدې شی

② یا مقام مصدر میمی دې کوم چه د خوب په معنی کښې دې دکوم نه چه د اوده کیدو د وخت دعاګانې مراد دی

د مسلمان دوه دشمنان: د مسلمان دوه دشمنان دی ① یو هغه دشمن چه ښکاری لکه کافران وغیره ددې په مقابله کښې د حفاظت دپاره اسلام د وسلې اوچتولو نظام قائم کړې دې ② دویم هغه دشمن چه په نظره راځی او هغه د شیطان لښکر دې چونکه دا دشمن د نظر نه غیب وی په دې وجه اسلام دده نه د حفاظت دپاره د روحانی بهرې انتظام کړې دې. هغه روحانی بهرې هم دغه دعاګانې دی چه د مختلفو وختونو د حملونه د بچ کیدو دپاره په مختلفو وختونو کښې لوستلې شی.

الْفَصْلُ الْأَوَّلُ

[٣٨١] سحر ما ينجم كسبي ذ حضورها دعاها كان

٣٨١- (١) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَمْسَى قَالَ: [٢] «أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْخُضْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَخَيْرِ مَا فِيهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ الْكُفْلِ وَالْهَرَمِ وَسُوءِ الْكِبَرِ وَفِتْنَةِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْقَبْرِ» [٣] وَإِذَا أَصْبَحَ قَالَ ذَلِكَ أَيْضًا: [٤] «أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ» [٥] وَفِي رِوَايَةٍ: «رَبِّ إِيَّيْ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ» [٦] (رواه مسلم).

ترجمه [٢] عبد الله ابن مسعود (رض) راوي دي چې هر کله به ماينام شو نو د نبی کریم صلی الله عليه وسلم په ژبه مبارکه به دا دعا جاري کيدله [٣] «أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْخُضْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَخَيْرِ مَا فِيهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ الْكُفْلِ وَالْهَرَمِ وَسُوءِ الْكِبَرِ وَفِتْنَةِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ الْقَبْرِ» [٤] او هر کله چې به سحر شو، نو نبی کریم صلی الله عليه وسلم به دغه شان ويل [٥] (ليکن په شروع کې به يې د «أَمْسَيْنَا وَأَمْسَى الْمُلْكُ لِلَّهِ» خاې اَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمُلْكُ لِلَّهِ، يعنى مونږ سحر کړو او هر شى سحر کړو چې د الله جل جلاله په ملک کې دي، ويل [٦] په يو دوسه روايت کې [وَسُوءِ الْكِبَرِ] څخه روسته دا الفاظ دي رَبِّ إِيَّيْ أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابٍ فِي النَّارِ وَعَذَابٍ فِي الْقَبْرِ، يعنى اې زما ربه! زه د هغه عذاب څخه چې په دوزخ کې دى، او د هغه عذاب څخه چې په قبر کې دى ستا پناه غواړم (مسلم).

هل اللغات: ① اَمْسَى: ماينام، ② الْكُفْل: أى: الشَّاقِل: دروندوالي، سستی، دنيكى په کارونو کې، ③ الْهَرَم: أى: كِبَرُ الْبَالِغ: چه د زيات عمر شى تسهيلات:

قوله: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ هَذِهِ اللَّيْلَةِ

ه مذکوره دعا د په سحر وخت کې په ويلي طريقه، کله چه مذکوره دعا د سحر په وخت کې ونيلى شى نو په دې دعا کې به د «اللَّيْلَةِ» په خانې الوم ونيلى شى، يعنى داسې «هَذِهِ اللَّيْلَةُ» په خانې به «هَذَا الْيَوْمُ» ونيلى شى

او ورپسې چه په کومو ځايونو کې د شېې يعنى هَذِهِ اللَّيْلَةُ په رعايت سره د مؤنث ضميرونه استعمال شوى دى هلته به د ورځ يعنى «هَذَا الْيَوْمُ» په رعايت سره د مذکر

(١) أخرجه البخاري في كتاب الدعوات باب التعوذ من عذاب القبر (رقم- ٦٣٦٥) ومسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب التعوذ من شر ما قيل ومن شر ما لم يعمل (رقم- ٧٤- ٢٧٢٣)

صمير و به استعمال لولي شي يعني د «ها» به خاني به «ه» لوستلې شي، باقي عبارت به په خپل حال ونيلې شي

[۳۸۸] داوده كيدو د وخت دعا

۳۸۸- [۲] (۱) وَ عَنْ عَبْدِ بَقَّةَ قَالَ: «كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ (۲) وَ هَمَّ بِدَعَا تَحْتَهُ عَذِيَّةٌ (۳) ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أُمُوتُ وَأَحْيَا (۴) وَإِذَا اسْتَيْقَظَ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه ۱ حذيفه ۲ راوي دي چې رسول الله ﷺ به د شپې خپلې بستري ته تشريف وړلو او د اوډه كيدو د پاره به پريوتلو، ۳ نو خپل بنسې لاس به يې د خپل بنسې رخسار لاندې اينودلو، ۴ او دا به يې فرمايل اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أُمُوتُ وَأَحْيَا، اي الله ﷻ ستا په نوم مرم، يعني اوډه كېږم، او ستا په نوم به ژوندي كېږم، يعني بيدارېږم، ۵ او كله چې به بنسې كريم صلى الله عليه وسلم د خوب څخه بيداره شو، نو دا به يې فرمايل الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ بخاري، مسلم،

۳۸۸- (۱) وَ مُسْلِمٌ عَنِ الْمَوَازِ.

توجه ۱ مسلم (د حذيفه ۲ په ځاي) د حضرت براء ؓ څخه روايت كړې دې حل الكلمات ۱ أَخَذَ مَضْجَعَهُ: أي: فَرَائِضَهُ: چه تشريف به ئې راوړو خپلې بستري يا د خوب ځانې ته، ۲ عَذِيَّةٌ: مخ مبارک د رسول الله ﷺ، ۳ اسْتَيْقَظَ: چه را بيدار به شو د خوب نه، ۴ النُّشُورُ: أي: الرَّجُوعُ بَعْدَ الْمَوْتِ: د مرگ نه پس راپاڅيدل تسهيلات: قوله: وَإِلَيْهِ النُّشُورُ:

دنشور په مفهوم كېږي دوه اقوال: د مرگ نه پس د حساب او د بدلې او ثواب دپاره هم د د الله تعالی ذات طرف ته واپس كيدل دی

۵ دلته د نشور (رجوع) نه مراد دا دی چه: د اوډه كيدو نه پس پاسپړه اوډ معاش په تلاش كېږي او په خپل كار روزگار كېږي دخپل ژوند په آبادولو كېږي مشغول شه، د اوډه كيدو په وخت په بنسې لاس پاندي ه مخ كېږي د حكمة، د مخ لاندې لاس ايږدل او اوډه كيدو سره چونكه زيات غفلت نه پيدا كيږي په دې وجه به بنسې عليه السلام دخپل بنسې مخ مبارک د لاندې دخپل بنسې لاس تلې اينودلو بيا به اوډه كېدلو، د غمسي د اوډه كيدو په وخت او پاڅيدو نه پس د ذكر او دعا كولو حكمة او وجه داده چه د اعمالو خاتمه هم په

(۱) أخرجه البخاري في كتاب التَّوْحِيدِ بَابُ السَّوَالِ بِإِسْمَاءِ اللَّهِ تَعَالَى وَالِاسْتِعَاذَةِ بِهَا (وَلَمْ - ۷۳۹) وَالتِّرْمِذِيُّ فِي السُّنَنِ وَلَمْ يَحْدِثْ ۸۳۷ وَأَبْنُ مَاجَةَ فِي كِتَابِ الدُّعَاءِ بَابُ مَا يُدْعَى بِهِ إِذَا أَتَيْتَهُ مِنَ اللَّيْلِ (رُكْم - ۳۸۸) وَاحِدٌ فِي السُّنَنِ: ۱۵۴/۵ (۲) أخرجه مسلم في صحيحه

عبادت او اطاعت باندی وی اود افعالو ابتدا، هم عبادت سره وی

[۱۲۸۴] بستره کنبی د اوده کیدو په وخت مسنون عمل او دعا

۳۸۸- [۳] (۱) وَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲]: «إِذَا أَوَى أَحَدُكُمْ إِلَى فِرَاشِهِ فَلْيَتَنَفَّسْ فِرَاشَهُ بِدَاخِلِهِ إِذَا رَأَى [۳] فَإِنَّهُ لَا يَذَرِي مَا خَلْفَهُ عَلَيْهِ [۴] ثُمَّ يَقُولُ بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتَ جَنبِي وَبِكَ أَرْقُوعُهُ، إِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَأَرْحَمَهَا، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَأَحْفَظَهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ» [۵]

نورجه ۱ ابوهريره (ع) راوي دي چې رسول الله (ص) وفرمايل ۲ هر کله چې په تاسو کې خوک د اوده کيدو دپاره خپلې بستري ته راشي، نو هغه ته پکار دی چې خپله بستره د خپل لنگ په دننه خاک (طرف) سره وځنډي، ۳ ځکه چې هغه ته نه ده معلومه چې د هغه په غیر موجودگي کې د هغه په بستره څه شی (مثلاً زهريله زنده سر لکه مار، لرم، یا گرد او دږه پریوخی، هغه دې لري کړي، ۴ لد هغې نه وروسته پریوزي، ۵ بیا دې دا کلمات اوواني بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتَ جَنبِي وَبِكَ أَرْقُوعُهُ إِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَأَرْحَمَهَا وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَأَحْفَظَهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ.

هل اللغات: ۱ اوی: أي: تَرَى: قصر اومد دواړه شان لوستلې شوې دې د خوب او آرام ځاني ته د راتلو په معنی کنبی دې ۲ فَلْيَتَنَفَّسْ: أي: فَلْيَتَرَكْ: اودې ځنډی یعنی حرکت دې ورکړی (بستري ته، ۳ إِذَا رَأَى: لنگ، ۴ وَضَعْتَ: زه ایږدم، ۵ جَنبِي: خپل اړخ، ۶ أَمْسَكَتَ نَفْسِي: أي: قَبَضْتُ رُوحِي: وادي خستلو روح زما، ۷ أَرْسَلْتَهَا: بِأَنْ رَدَدْتَ النَّفْسَ إِلَى: که راودې لیرلو دا روح، یعنی زما د ژوند اراده دې اوکړه او زه دې د خوب نه را بیدار کړم،

۱ فِي رِوَايَةٍ "ثُمَّ لِيُحْفَظَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ [۲] ثُمَّ لِيَقُلَ بِاسْمِكَ" "مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ [۳] وَفِي رِوَايَةٍ "فَلْيَتَنَفَّسْ بِصِفَةِ تَوْبِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ [۴] وَإِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَأَغْفِرْ لَهَا".

نورجه ۱ او په يوه روايت کې دي، اچې نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل هر کله چې په تاسو کې خوک خپلې بستري ته راشي نو هغه ته پکار دی چې مخکې خپله بستره وځنډي، بیا په بني اړخ پریوزي ۲ او بیا بِاسْمِكَ (یعني پورتني دعا تر آخره پورې اوواني بخاري مسلم، ۳ په یو بل روايت کې دي چې هغه ته پکار دی چې خپله بستره د خپل پټو (کپړه) په خاک (گوت) دري ځله وځنډي، ۴ او اېه یو روايت کې إِنْ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَأَغْفِرْ لَهَا (یعني په پورتني دعا کې د فَاَرْحَمَهَا په ځای فَاغْفِرْ لَهَا) دی

هل اللغات: ۵ شِقِّهِ الْأَيْمَنِ: بني اړخ، بني طرف، ۶ بِصِفَةِ: أي: بِطَرَفِهِ: یعنی په یو اړخ او طرف (د جامو سره،

۱ اخرجه البخاری فی کتاب الدعوات/باب التمدد والفرامة عند المنام (رقم- ۶۳۲۰) وسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبه والاستغفار/باب ما يقول عند النوم وأخذ الصبح (رقم- ۶۴ - (۲۷۱۶) والترمذی فی السنن رقم الحديث ۲۴۶۱ ولین حاجة فی کتاب الدعاء /باب ما يدعو به إذا أوى إلى فراشه (رقم- ۳۸۷۸) واحد فی السنن: ۲۹۵/۲

تسهيلات:

قوله: بِدَايَةِ اَزَارِهِ

يعنى چه کوم لنگ او پرتوگ هغه اغوستې دې دهغې د دنته حصې سره بستره اوځنده دې دپاره چه څخه ضررى څيز په کښې پاتې نشي او بستره صفا شي
د بسترې غڼولو حکمت: دنته حصې سره ځنډلو کښې يوه فائده داده چه دا طريقه آسانه ده دويمه فائده داده چه صفائى به حاصله شي او د لنگ ظاهرى حصه به پاکه او صفا پاتې شي په دې باندې به څه خيري پاتې نه شي که څه داغ اولگى هم نوهغه به د لنگ په دنته والا حصه لگيدلې وي يا مطلق لمن هراو ده

قوله: مَا عَقَلَهُ: يعنى په بستره باندې د ځان نه پس څه ضررى زنده سر پريخودې وي يا څه خيري وغيره د ځان نه پس په بستره باندې پريخودې شوې وي
قوله: شِقِّهِ الْأَيْمَنِ:

په ښى طرف باندې د اوډه کيدلو قوائد: يعنى په ښى طرف باندې اوډه شنى دې دپاره چه په گس طرف زړه باندې بوج رانه شي زړه دې ډوب نه شي د سحر د مونځ پاسيدو کښې آسانى وي او په سنت باندې عمل اوشى. په شروع کښې ښى طرف واخله بيا روستو گس طرف ته واوږه د اکتران وائى په گس طرف باندې اوډه کيدل پکار دى دې دپاره چه په زړه باندې دې بوج راشي او په ژور خوب باندې اوډه شي اوسحر د مونځ دپاره پا سيدي نه شي او د سنت خلاف ورزى هم اوشى. دا د دوو متضاد نظامونو دوه متضاد فيصلي دى مسلمانانو له په خپل نظام باندې عمل کول پکار دى

پند اېمانى لمب اېمانى يعنى خوښه خپله خپله او نصيب خپل خپل

[۳۸۵] خپل ځان الله تعالى ته په حواله کولو سره اوډه کيږه

۳۸۵- [۱۴] وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاجِهِ ثَامَرَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ لَمْ يَقُلْ: [۱] "اللَّهُمَّ اسْكَنْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ، وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَتَجَاءَ مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ» [۲] وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - "مَنْ قَالَهُنَّ [۳] لَمْ مَاتَ تَحْتَ كَيْلَتِي مَاتَ عَلَى الْبَيْطَرِ [۴]"،

لوجه [۱] براء ابن عازب ؓ وايي چه رسول الله ﷺ چې به په خپله بستره ځملاستلو په

(۱) اخرجه البخارى في كتاب التوحيد/باب قول الله تعالى: يا منزه بعلمه واللائكة يشهدون. [النساء: ۱۶۶] (رقم- ۷۴۸۸) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۴۵۴ وابن ماجه في كتاب الدعاء/باب ما يدعوه به إذا أوى إلى فراجه (رقم- ۲۸۷۶) واحد في السنن: ۲۸۵/۴

نبی اړخ به خملاستلو او د اوده کیدو نه مخکې به یې دا دعا وایله ① اَللّٰهُمَّ اَسْلَمْتُ نَفْسِيْ اِلَيْكَ وَوَجَّهْتُ وَجْهِيْ اِلَيْكَ وَقَوَّضْتُ اَمْرِيْ اِلَيْكَ وَالْاَهْلَاطَ ظَهَرْنِيْ اِلَيْكَ رَغْبَةً وَرَهْبَةً اِلَيْكَ لَا مَلْجَا وَلَا مَعْجَا مِنْكَ اِلَّا اِلَيْكَ اَسْلَمْتُ بِكَتَابِكَ الَّذِيْ اَنْزَلْتَ وَبِعَهْدِكَ الَّذِيْ اَرْسَلْتَ ② او رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل كوم سرې چې دا كلمات د اوده کیدو څخه مخکې اوواني ③ او په هغه شپه مې شي نو هغه په دين د اسلام مړ شو.

هل اللغات ① قَوَّضْتُ اى تَوَكَّلْتُ: سپارم او حواله كوم زه، ② اَهْلَاطُ: اَنِ اسْتَدْتُ: تكيه لگوم، اعتماد كوم ③ رَغْبَةً: مينه او شوق، ④ رَهْبَةً: ويره، ⑤ لَا مَلْجَا: اى لَا مَقْرَبَ وَلَا مَلَاذَ: نشته خاني دختيدو، او خاني دپنه ⑥ لَا مَعْجَا: اى لَا مَخْلَصَ: نشته خاني دنجات اود خلاصۍ، ⑦ الْفِطْرَةُ: فطرت يعنى دين اسلام.

تسهيلات

قوله: وَوَجَّهْتُ وَجْهِيْ اِلَيْكَ:

دخوب په وخت کښې الله تعالى ته متوجه کيدل: دي کښې دي خبرې ته اشاره ده چه کله انسان اوده کيږي نو خپل خان دې د الله طرف ته متوجه کوي. دي دپاره چه په دې وخت کښې هم مطيع او فرمانبردار اوده شي.

① وَفِي رَوَايَةٍ قَالَ: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لِرَجُلٍ "يَا قَلَانُ ② إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَتَوَضَّأَ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ ③ ثُمَّ اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ ④ ثُمَّ قُلِ اَللّٰهُمَّ اَسْلَمْتُ نَفْسِيْ اِلَيْكَ، اِلَى قَوْلِهِ اَرْسَلْتَ ⑤» وَقَالَ: فَإِنْ يَمَّ مِنْ كَلِمَتِكَ يَمَّ عَلَى الْفِطْرَةِ ⑥ وَإِنْ أَصْبَحْتَ أَصْبَحْتَ غَيْرًا ⑦» مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

لوجه ② او په يو روايت کې براء ③ وايي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم يو سړی ته وفرمايل اې فلاني سړيه ④ هر کله چې ته خپلې بستري ته راشي نو مخکې د مانځه په شان اودس اوکره، ⑤ بيا په نبی اړخ باندې خمله ⑥ بيا د اَللّٰهُمَّ اَسْلَمْتُ نَفْسِيْ څخه تر اَرْسَلْتَ پورې (يعني پورتنۍ) دعا اووايه ⑦ بيا نبی کریم صلى الله عليه وسلم وفرمايل که په هغه شپه ته مې شي نو ته به په دين د اسلام مړ شي، ⑧ که په تا سحر شو نو د دنيا او آخرت خيرونه، (يعني ښيگړي) به بيا مومي (بخاري مسلم).

هل اللغات ⑧ أَتَيْتَ: اَنِ: فَصَلْتُ النَّأْيَ: د ورتلو اراده دې اوکره (دخوب خانې ته،

⑨ [۲۲۸۱] داوده کيدو په وخت مسنون عمل

۳۳۸۱- [۵] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ قَالَ ①: "اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِيْ اَعْطَانَا وَتَعَانَا ② وَكَفَانَا وَأَوَانَا ③ فَكَمْ مِنْ لَأْكَافِي ④ وَلَا مُؤَوِي" " رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

لوجه ① انس ② راوي دی چې رسول الله ﷺ به خپلې بستري ته تشریف راوړو، نو دا

(۱) اخرجہ مسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبه والاستغفار باب ما یقول عند النوم واخذ المضجع (رقم- ۶۴ - (۲۷۱۵) ولبوداوه فی کتاب الادب باب ما یقال عند النوم (رقم- ۵۰۵۳) والترمذی فی السنن رقم الحدیث ۳۴۵۶

کلمات به بی ویل [۱] تعریف دی هغه الله لره چې مونږ باندې نې خوراک او خځاک او کرو [۲] او زمونږ د ضروریاتو دپاره کافی کیږی [۳] او مونږ ته به «داوسیدودپاره، خانې راکړې دي [۴] یرداسې خلق شته چې نه نې څوک کافی کیدونکې وي [۵] اونه ورته څوک خانې ورکونکې وي (مسلم)

هل النفقات [۱] کلمات: أي کس مهنايتا: کافی شوې زمونږ د مقاصدو دپاره، [۲] لا کافی: کافی نه شو هغه، یعنی الله کافران دشر نه محفوظ نه کړل، [۳] فتوى: د باب افعال نه د اسم فاعل صیغه ده، خانې او پناه ورکونکې

تسهيلات:

قوله: لا کافی له:

د دشعاناتو دشر هغه د الله تعالی کفایت: یعنی الله تعالی زمونږ دپاره کافی شو او د دینمانانو د شر نه نې محفوظ اوساتلو. څومره خلق دی چه د دینمانانو دشر په مقابل کېنې دی الله تعالی هغوی پرېخودی دی او الله تعالی زمونږ دپاره کافی شوې دي. څومره خلق دی چه د قضاء او قدر د وجې نه د الله تعالی د نعمتونو نه محروم پاتې دی د هغوی د سربېتولو څه خانې نه وی هغوی بازوونو کوڅو او فت پاتهوونو باندې خپل وخت تیره وی. نه هغوی ته د گرمښی نه د بچ کیدو آرام نصیب وی اونه د یخښی د تکلیف نه څه پناه لایږی

[۲۲۸۷] حضرت علی او فاطمه ته د تسبیحاتو خودل

ع- [۱] [۲] (۱) [۳] وَ عَنْ عَلِيٍّ «أَنَّ فَاطِمَةَ أَتَتْ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - تُشْكُو إِلَيْهِ [۴] مَا تَلَقَّى فِي بَيْتِهَا مِنْ الرِّيحِ، [۵] وَيَلْقَى أَنَّهُ جَاءَهُ رِيحٌ [۶] فَلَمْ تُصَادِفْهُ، [۷] فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لِعَائِشَةَ [۸] فَلَمَّا جَاءَ أَخْبَرَتْهُ عَائِشَةُ، [۹] قَالَتْ: لَهَا عَمَّا وَقَدْ أَخَذْنَا مَا جَعَلْنَا قَدْ هَبْنَا نَقُومُ،

نوهه [۱] حضرت علي عليه السلام فرمایي چې «زما زوجه محترمه او د رسول الله ﷺ لور، بی بی فاطمه رضی الله عنهما رسول الله ﷺ ته د دې غرض د پاره حاضره شوه، چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته د دې شکایت او کړی [۲] چې د میچن ورکولو په وجه د هغی لاسونه په تکلیف کې مبتلا وو، او یو خادم او غواری [۳] ځکه چې بی بی فاطمه رضی الله عنهما ته معلومه شوې وه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته څه غلامان راغلي دي [۴] خو هغه وخت یې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره ملاقات نه وشو، [۵] نو د بی بی عائشې رضی الله عنهما په مخکې یې د دې تذکره وکړه، یعنې هغی ته یې او ویل چې کله نبی کریم صلی الله علیه وسلم تشریف

(۱) أخرجه البخاری فی کتاب النفقات/باب عمل المرأة فی بیت زوجها (رقم- ۵۲۶۱) ومسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبة والاستغفار/باب التبیح أول النهار وعند النوم (رقم- ۸۰۰) - (۲۷۲۷) وابوداود فی کتاب الأدب/باب فی التبیح عند النوم (رقم- ۵۰۶۲) واحمد فی السند: ۸۰/۱ والترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۴۶۹

راوړی. نو عرض ورته وکړه چې فاطمه (رضی الله عنها) د خپل مشقت پېش نظر یو غلام غوښتلو لره حاضره شوي وه، [۵] بیا نبي کریم صلی الله علیه وسلم چه کله تشریف راوړو نو بي بي عائشہ (رضی الله عنها) نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته د بي بي فاطمي (رضی الله عنها) پیغام ورسولو. [۶] حضرت علي (رضی الله عنه) وايي چې د دې څخه روسته نبي کریم صلی الله علیه وسلم زمونږ خواته تشریف راوړو، هر کله چې مونږ په خپلو بستر و پراته وو (د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په لیدو سره مونږ د اودیدو اراده وکړه).

هل اللغات: (۱) الرُحَى: میچن، (۲) رَقِيقٌ: اى السُّنُوكِ: غلام، (۳) فَلَمْ تَسْأَلُوهُ: ائى: لَمْ تَجِدْ: يعنى بي بي فاطمي نبي کریم (رضی الله عنه) بيا نه موندلو، ملاقات نه ورسره اونه شو، (۴) اَعْلَمْنَا مَصَافِحًا: ائى: خَال كُنْتَ مُفْطَحِينَ: مونږ ملاست وو

[۱] فَقَالَ: "عَلَى مَكَانِكُمْ"، [۲] فَجَاءَ فَقَعَدَ بَيْنِي وَبَيْنَهَا [۳] حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ قَدَمَيْهِ عَلَى بَطْنِي [۴] فَقَالَ: "أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى غَيْرِ مِثَالِكُمْ؟" [۵] إِذَا اخَذْتُمْ مَضْجَعَكُمْ فَسَوْأَ أَثْلَاثًا وَثَلَاثِينَ [۶] وَأَخَذَ أَثْلَاثًا وَثَلَاثِينَ [۷] وَكَثِيرَ أَزْيَعًا وَثَلَاثِينَ [۸] فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ مِنْ غَايِمٍ". (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ).

لرته [۱] خو نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې په خپل ځاي پراته اوسئ. [۲] بیا نبي کریم صلی الله علیه وسلم مونږ ته نژدې تشریف راوړو، او زما او د فاطمي (رضی الله عنها) په مینځ کې کینا ستلو، [۳] تر دې چې ما په خپله خېټه د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د قدمونو مبارکو پخوالي محسوس کړو. [۴] بیا نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې ماته د فاطمي (رضی الله عنها) پیغام را رسیدلې دې، آیا زه تاسو ته هغه څیز ونه بنایم چې د هغه څیز (يعني د غلام) څخه بهتر دې؟ کوم چې تاسو غوښتی وو، [۵] او هغه دا دې چې کله تاسو خپلي بستري ته راځئ نو (۳۳) ځله سبحان الله وایئ [۶] او (۳۳) ځله الحمد لله وایئ [۷] او (۳۴) ځله الله اکبر وایئ، [۸] نو ستاسو لپاره د خادم څخه دا شې بهتر دې (بخاري، مسلم)

تسهيلات:

قوله: فَسَوْأَ أَثْلَاثًا وَثَلَاثِينَ:

ه نبي عليه السلام د هلي او فاطمي رضي الله عنهما سره محبت: چونکه نبي کریم (رضی الله عنه) به حضرت فاطمه او حضرت علي (رضی الله عنه) دواړو سره ډیر زیات محبت کولو، او د نبي کریم (رضی الله عنه) ډیر شفقت به هیڅ تکلیف نه برداشت کولو، په دې وجه کله چه نبي کریم (رضی الله عنه) دهغوی کره راغي نو د کامل محبت او شفقت په وجه دهغوی په مینځ کې کینا ستلو، ځکه چه مینه، محبت او شفقت دڅه تکلف وړ کولو پابند نه وی، په دې وجه وئیلې شوی دی چه اذاجاعت الالفة رُفعت الکلفة، لره [۱] کله چه محبت راغي نو تکلف لرې کړې شو،

مکثیر په اول او روسه ویلیو کې الفصل، د پورته الفاظو د ترتیب په سلسله کې جزری رحمه

به شرح مصباح کسی و نیلی دی چه کسر مخکبی دی. این کثیر بخیه به فرمانیل چه دمورخونو نه پس جو اول سبحات الله و نیل بکر دی ددی نه پس احدله او با الله اکبر. لیکن د اوده کیدو په وخت اول الله اکبر و نیل پکار دی. په دې سلسله کنبی علماو لیکنلی دی چه زیته صحیح خبره داده چه الله اکبر کله اول و نیل پکار دی اوکله کله روسته. چه په دې بره کنبی په رانقل شوو دواړو روایتونو باندې عمل اوشی. او همدا زیات غوره اوبهتر دی

[۲۳۸۸] هر ما نڅه پسي د تسبیحاتو و نیلو تعلیم ورکول

۳۸۸- [۷] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «جَاءَتْ فَاطِمَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - تَلَّهُ خَادِمًا [۲] فَقَالَ: (أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى مَا هُوَ خَيْرٌ مِنْ خَادِمٍ [۳] تَتَّبِعِينَ اللَّهَ تَلَاثًا وَتَلَاثِينَ [۴] وَتَحْمَدِينَ اللَّهَ تَلَاثًا وَتَلَاثِينَ [۵] وَتُكَبِّرِينَ اللَّهَ أَرْبَعًا وَتَلَاثِينَ [۶] عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ وَعِنْدَ مَنَامِكَ)» رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

توهمه [۱] ابوهریره رضی الله عنه وایي چې بي بي فاطمه زهرا رضی الله عنها د رسول الله صلی الله علیه و آله په خدمت کې د دې مقصد د پاره حاضره شوه چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه یو غلام وغواړي. لیکن د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره یې ملاقات ونه شو. کوم وخت چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته دا معلومه شوه، نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم بي بي فاطمه رضی الله عنها کړه تشریف راوړو [۲]. او وي فرمایل چې آیا زه ته هغه څیز ونه ښایم چې د خادم څخه بهتر دی [۳]. او هغه دا دی، چې سبحان الله [۳۲] ځله وایه [۴] او الحمد لله [۳۳] ځله وایه [۵] او الله اکبر [۳۴] ځله وایه [۶]. د هر مانځه څخه روسته او د اوده کیدو په وخت مسلم. حل الکلمات [۱] ألا أدلّی: آیا زه اونه ښانم تاته، یعنی یو داسې عمل درته اونه ښانه.

تسبیحات:

د مذکوره کلماتو د نیلو لاندې: د واده کیدو په وخت ددې تسبیحاتو و نیل د ټولې ورځې مشقت او محنت او سترې والې او هر قسم غم او خفگان لرې کوی

الفصل الثاني

[۳۸۸۱] دسحر او ما ښام دعاګانې

۳۸۸۱- [۸] (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَصْبَحَ قَالَ: [۲] (اللَّهُمَّ بِكَ أَصْبَحْنَا وَبِكَ أَمْسَيْنَا، وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ) [۳] وَإِذَا أَمْسَى قَالَ: [۴] (اللَّهُمَّ بِكَ أَمْسَيْنَا وَبِكَ أَصْبَحْنَا، وَبِكَ نَحْيَا وَبِكَ نَمُوتُ، وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ)» رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالْإِسْنَاءِيُّ.

(اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستسقاء باب التسبيح أول النهار وعند النوم) (رقم ۲۷۲۸)
(اخرجه ابوداود في كتاب الأدب باب ما يقول إذا أصبح) (رقم ۵۰۶۸) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۴۵۱ وابن ماجة في كتاب الدعاء باب ما يدعو به الرجل إذا أصبح وإذا أمسى (رقم ۳۸۶۸)

توجهه ۱۱ ابوهريره رضی اللہ عنہ راوي دي چې کله به صبا سحر، شو، نو د رسول الله ﷺ په ژبه مبرکه به دا دعانيه کلمات جاري شو ۱۲ اللهم ربك اصبنا وربك امسينا وربك نحس وربك نموت واليك المصير ۱۳ او هر کله چې به ماښام شو نو رسول الله ﷺ به دا دعا ويله ۱۴ اللهم ربك امسينا وربك اصبنا وربك نحس وربك نموت واليك الشؤر، (ترمذي، ابوداؤد، ابن ماجه، هل اللغات: ۱ الشؤر: أي: النعمت بعد الموت: دمرگ نه پس دوباره راپاخيدل [۲۲۹۰] ابوهريره ته د صبا ماښام وظيفه ورکول

۳۳۹- [۹] (۱) وَعَنْهُ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مُرِّنِي بِشَيْءٍ أَقُولُهُ إِذَا أَصْبَحْتُ وَإِذَا أَمْسَيْتُ ۱۲ قَالَ: قُلِ اللَّهُمَّ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّاهِدُ، فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي، وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّكَهٖ ۱۳ قُلْهُ إِذَا أَصْبَحْتَ وَإِذَا أَمْسَيْتَ وَإِذَا أَخَذْتَ مَضْجَعَكَ ۱۴ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالدَّارِمِيُّ

توجهه ۱۱ ابوهريره رضی اللہ عنہ راوي دي چې حضرت ابوبکر رضی اللہ عنہ فرمايي چې ماعرض وکړو ۱۲ چې يا رسول الله ﷺ ماته يو داسې دعا راوښايه چې زه يې سحر او ماښام د ورد په طور وایم ۱۳ نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې دا دعا وايه اللهم عالم الغيب والشاهد فاطر السماوات والأرض رب كل شيء ومليكه أشهد أن لا إله إلا أنت أعوذ بك من شر نفسي ومن شر الشيطان وشريكه ۱۴ او نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې ته دا دعا د سحر په وخت کې وايه او د ماښام په وخت کې يې وايه، او د اوده کيدو په وخت کې هم (ترمذي، ابوداؤد، دارمي)

هل اللغات: ۱ مليكه: د فيعل نه په معنی د فاعل سره، د مبالغې دپاره، مالک او اختيارمند. بادشاه، ۲ قله: أي: قل هذا: دا وايه (دا کلمات وايه،

[۳۳۹] د جسماني صحت دپاره عجيبه دعا

۳۳۹- [۱۰] (۱) وَعَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ۱۲ (مَا مِنْ عَبْدٍ ثَوَّلَ فِي صَبَاحٍ كُلِّ يَوْمٍ مَسَاءً كُلِّ لَيْلَةٍ ۱۳ بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَغْتَرَّمُهُ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ السَّيِّمُ الْعَلِيمُ ۱۴ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَبْضَةً شَيْءًا ۱۵ فَكَانَ أَبَانٌ قَدْ أَصَابَهُ طَرَفٌ فَالْهَمُ ۱۶ فَجَعَلَ الرَّجُلُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ،

لوجهه ۱۱ ابان ابن عثمان رضی اللہ عنہ وايي چې ما خپل پلار بزرگوار څخه واوريدل چې رسول الله

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب الادب/باب ما يقول إذا أصبح (رقم- ۵۰۶۷) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۴۵۲

واحد في السنن: ۱۹۶/۲

(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الادب/باب ما يقول إذا أصبح (رقم- ۵۰۸۸) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۴۴۸ وابن ماجه في كتاب الدعاء/باب ما يدعو به الرجل إذا أصبح وإذا أوى (رقم- ۳۸۶۹) واحد في السنن: ۶۲/۱

بِقَوْلِهِ وَفَرَمَ يَلْ ۲۱ کوم بنده چې هره ورځ سحر او ماښام دا دعا اوواني [۴] بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا يَغْفِرُ
مَعَ انْجِهَ شَرَّ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَهُوَ الْغَنِيُّ الْعَلِيمُ [۵] او دا درې خله وايي، نو هغه ته هيڅ
خبر نقصان نشي رسولې ابيني که يو سړی دا دعا درې درې خله وايي نو هغه ته هيڅ خبر
ضرر او نقصان نشي رسولې او نه به په څه آفت او مصيبت کې اخته کېږي [۵] او دا اتفاقي
خبره ده چې هغه وقت، ابان د فالج په يو قسم کې مبتلا وو، [۶] نو هغه سړي چې دا روايت
بي اوريدلو، د ابان طرف ته يې اذ تعجب په نظر سره کتل شروع کړل چې دلته دا وايي
چې کوم سړی دا دعا واني هغه ته به يو شې هم نقصان نشي رسولې، حال دا چې خپله د
فالج په مرض کې راگير دي،

هل ۳؟ نجات ① طَرَفَ فَالِجٍ: أَي: نَوْعُ: د فالج يو قسم ورته لگيدلي وو ② فَالِجٍ: دا يو بيماری ده چه
بلفسي مواد د بدن يو طرف ته اورسيږي چه هلته د روح د رسيدو مسامات بند شي نو هغه طرف
ست شي

[۴] فَقَالَ لَهُ أَبَانُ: مَا تَنْتَظِرُ إِلَيَّ أَمَا إِنَّ الْحَدِيثَ كَمَا حَدَّثْتُكَ، [۵] وَلَكِنِّي لَمْ أَقْلَهُ يَوْمَ مَبْدَأِ يَمْحُضِي اللَّهُ عَلَى قَدَرِهِ، [۶]
رَوَاةُ التِّرْمِذِيِّ وَأَبْنُ مَاجَةَ وَأَبُو دَاوُدَ، [۷] وَفِي رِوَايَةٍ "لَمْ تُصِبْهُ لُجَاءَةٌ بَلَاءٍ"، حَتَّى يُصْبِرَ، [۸] وَمَنْ قَالَهَا جِئَنَ
يُصْبِرُ لَمْ تُصِبْهُ لُجَاءَةٌ بَلَاءٍ حَتَّى يَمُوتَ".

نوهه ④ ابان هغه ته اوويل چې ته زما طرف ته څه په تعجب سره گوري، په ښه شان پوهه
شه چې دا حديث هم داسې دي، څرنگه چې ما بيان کړی دی (يعني بالکل صحيح دي) [۴]
البتة په کومه ورځ چې زه په دي مرض کې مبتلا شوم، په هغه ورځ ما دا دعا نه وه ويله،
چې الله ⑤ زما په مقدر کې څه ليکلي وو، هغه پوره شي، [۷] ترمذي، ابن ماجه، ابوداؤد
[۶] او د ابوداؤد په روايت کې دا الفاظ دي چې کوم سړی دا دعا د ماښام په وخت کې
اوواني، هغه به تر صبا پورې په څه ناگهاني بلاء کې نه مبتلا کېږي، [۸] او کوم سړي يې
چې سحر وخت کښ اوواني هغه به تر ماښام پورې په څه ناگهاني بلاء کې نه اخته کېږي
هل اللغات ⑥ لَمْ يَمْحُضْ: چه پوره کړی الله، ⑦ بَلَاءٌ: ناخاپی مصيبت ته وانی

تسهيلات:

قوله: يَنْتَظِرُ:

په حديث باندې يقين ساتل، يعنی دغه سړی ته شک پيدا شو چه کله د دغه دعا د ويره يقيني
تاثير وو نوبيا حضرت ابان ته فالج ولې اوشو؟ حضرت ابان په دغه قصه باندې پوه شو
نوهغه په جواب کښې روميې والې او کړو او وني فرمائيل په حديث کښې شک مه کوئی
حديث په خپل ځانې رښتوني دي ليکن ما هغه وخت دا وظيفه کول هير کړي وو.

[۲۳۹۲] د صبا ما ينام به مسنون وظيفه

۲۳۹۲- [۱۱] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (۲) أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقُولُ إِذَا أَمْسَى (۳) أَصْبَحْنَا وَأَمْسَى الْمَلِكُ لِلَّهِ وَالْعُدُوبُ لِلَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَخُدَّةٌ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْعُدُوبُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، رَبِّ أَسْأَلُكَ عَزِيمًا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَعَزِيمًا بَعْدَهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْلِ (۴) وَمِنْ سُوءِ الْكِبَرِ، أَوِ الْكُفْرِ (۵)

توضیح ۱ عبد الله ابن مسعود (۲) وایسی چہی کلمہ بہ ما ینام شو نور رسول اللہ ﷺ بہ دا دعایہ کلمات ویل ۳ اَمْسَی الْمَلِكُ لِلَّهِ وَالْعُدُوبُ لِلَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَخُدَّةٌ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْعُدُوبُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ رَبِّ أَسْأَلُكَ عَزِيمًا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَعَزِيمًا بَعْدَهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْلِ (۴) وَمِنْ سُوءِ الْكِبَرِ، أَوِ الْكُفْرِ،
 ۵ هل اللغات ۱ الکفل: أي: الشافل: دروند والی، مستی، دنیکی بہ کارونو کنی

۲۳۹۲- [۱۲] (۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (۲) أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقُولُ إِذَا أَمْسَى (۳) أَصْبَحْنَا وَأَمْسَى الْمَلِكُ لِلَّهِ وَالْعُدُوبُ لِلَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَخُدَّةٌ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْعُدُوبُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، رَبِّ أَسْأَلُكَ عَزِيمًا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَعَزِيمًا بَعْدَهَا، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهَا، رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْلِ (۴) وَمِنْ سُوءِ الْكِبَرِ، أَوِ الْكُفْرِ (۵)

توضیح ۱ او بہ یو روایت کی دا الفاظ دی ۲ من سوء الکبر والکفر رب أعوذ بك من عذاب في النار وعذاب في القبر، ۳ وإذا أصبح قل ذيت أيضا: ۴ أصبنا وأصبه الملك لله (۵) رواه أبو داود والترمذي، وفي روايته لم يذكر من سوء الكفر
 توضیح ۱ او بہ یو روایت کی دا الفاظ دی ۲ من سوء الکبر والکفر رب أعوذ بك من عذاب في النار وعذاب في القبر، ۳ وإذا أصبح قل ذيت أيضا: ۴ أصبنا وأصبه الملك لله (۵) رواه أبو داود والترمذي، وفي روايته لم يذكر من سوء الكفر
 ۵ روايت کی من سوء الکفر الفاظ نشته

هل اللغات ۱ الکفر: أي: من شغل الطوي: چه د بدن طاقت ختم شی، عقل او بدن کمزوری شی یعنی سوداوب، ۲ والکفر: أي: التکفر عن الحق لونی، تکبر، دحق نہ مع اړول
 [۲۳۹۲] د نبی علیه السلام خپلی لور ته د صبا ما ینام وظیفه ورکول

۲۳۹۳- [۱۲] (۱) عَنْ بَعْضِ بَنَاتِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يُعَلِّمُنَا يَقُولُ: (۲) «قُولِي جِئْتِ نُسْرَيْنِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ، أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا» (۳) فَإِنَّهُ مَنْ قَالَهَا جِئْتِ بِصُحْبَةٍ (۴) حُفِظَتْ حَتَّى تُمَيِّسَ (۵) وَمَنْ قَالَهَا جِئْتِ بِمَيِّسٍ حُفِظَتْ حَتَّى يُصْبَحَ» (۶) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توضیح ۱ د رسول الله ﷺ د یوې لور څخه روایت دی چې رسول الله ﷺ هغې ته تعلیم

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب التعوذ من شر ما عمل ومن شر ما لم يعمل (رقم- ۷۴ - ۲۳۹۳) واهوداد في كتاب الأدب باب ما يقول إذا أصبح (رقم- ۵۰۷۱) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۴۵۰
 (۲) اخرجه ابوداود في كتاب الأدب باب ما يقول إذا أصبح (رقم- ۵۰۷۵)

ورکړو. چې کله سحر شي. ۲] نو دا دعا وايه سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا نُرْسُ أَنْ نَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا. ۳] نو کوم سړي چې د سحر په وخت دا دعا وايي. ۴] هغه به تر ماښامه پورې د بلاګو او خطاګانو څخه محفوظ وي. ۵] او کوم سړي چې يې د ماښام په وخت کې اوواني، نو تر سحره به محفوظ وي. ابوداؤد.

حل التفات ① أَحَاطَ: احاطه نې کړې ده. راګير کړی نې دی. هرڅيز. ② حِطَّ: محفوظ کړې شو. دهر قسم بلاګانو او مصيبتونو نه.

[۲۳۹۴] د اورادو د حکمي پوره ټکولو وظيفه

۳۳- [۱۳] (۱) وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ② «مَنْ قَالَ جِئْتُ بِكُمْ ③ فُتِحَتِ اللَّهُ جِئْتُ تُمْنُونَ وَجِئْتُ تَصْهَوُونَ» [الروم: ۱۷]، «وَلَهُ اخْتِدَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعِشَى وَجِئْتُ تَصْهَوُونَ» [الروم: ۱۸] إِلَى قَوْلِهِ «وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ» [الروم: ۱۹] أَذْرَكَ مَا قَاتَهُ فِي يَوْمِهِ ذِيكَ وَمَنْ قَاتَهُ جِئْتُ تُمْنِي أَذْرَكَ مَا قَاتَهُ فِي لَيْلَتِهِ» (رواه أبو داؤد).

نور هم ② ابن عباس ؓ راوي دې چې رسول الله ﷺ وفرمايل ③ کوم سړي چې د سحر په وخت دا کلمات وايي ④ فُتِحَتِ اللَّهُ جِئْتُ تُمْنُونَ وَجِئْتُ تَصْهَوُونَ وَلَهُ اخْتِدَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعِشَى وَجِئْتُ تَصْهَوُونَ. او دا آيت وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ. پورې اوواني ⑤ نو هغه ته به هغه څيز حاصل شي، چې د هغې څخه په هغه ورځ محروم شوې وي يعنې يونيک کار. ورد او وظيفه وغيره په دې ورځ کې ځينې پاتې شوي وي د هغې ثواب به ورته حاصل شي ⑥ او چا چې دا آيت ماښام اوونيلو نو هغه څيز به ورته حاصل شي، چې په هغه شپه کې ځني محروم پاتې شوي وي. ابوداؤد.

حل التفات ① تُخْرَجُونَ: تاسويه راويستلی شي. ژوندی د قبرونو نه دپاره د حساب کتاب.

تسهيلات:

قوله تُمْنُونَ:

قرآن کریم له د پنځه مونخونو د اولاتو لپاره کښې د ماښام او ماښاخو وخت بيان کړې شوي دي اود وَجِئْتُ تَصْهَوُونَ نه د سحر د مونخ وخت مراد دې عَيَّيْنَا: نه مراد دمازيګر مونخ اود تَصْهَوُونَ نه د ماسپښين مونخ مراد دې د پنځو مونخونو د وختونو دپاره دا آيت د ټولونه زيات واضح او جامع دي

[۲۲۹۵] وصبا ما يناد به وظيفه د لسو كنهافو نو معاف كيدل

۲۲۹۵- [۱۴] (۱) وَعَنْ أَبِي عَيَّاشٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ قَالَ إِذَا أَضْبَحَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْخَزَنَتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» [۳] كَانَ لَهُ عَدْلٌ رَقِيعَةٌ مِنْ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَكَتَبَ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ [۴] وَحُطَّ عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ [۵] وَرَقِيعَةٌ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ [۶] وَكَانَ فِي حِزْبٍ مِنَ الشَّيْطَانِ حَتَّى يُمَيِّسَ،

توجهه [۱] ابو عیاش (۲) وایی چې رسول الله ﷺ وفرماییل [۲] شوک چې سحر دا کلمات او وانی [۳] لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْخَزَنَتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ نو هغه ته د حضرت اسماعیل (علیه السلام) د اولاد څخه د یو غلام آزادولو د ثواب په قدر ثواب حاصلیږي، [۴] او د هغه د پاره لس نیکی لیکل کېږي، [۵] او لس بدی یې لري کولې شی، [۶] او لس درجي یې اوچتولې شی، [۷] او هغه تر ماښام پورې د شیطان د شر څخه په پناه کې وي حل لغات [۱] عَدْلٌ: یعنې الفیل: برابر، مثل او اندازه مراد ده [۲] رَقِيعَةٌ: خټه ته وانی دلته تري غلام او مرني مراد دي [۳] حُطَّ: أي: وَضِعَ وَفُحِيَ: غورزیږي، وړانزیږي [۴] جزأً: أي: جُفَیً. پناه، حفظت

[۱] وَإِنْ قَامَتْ إِذَا أَمْسَى كَانَ لَهُ مِثْلُ ذَلِكَ حَتَّى يُصْبِحَ [۲] قَرَأَ رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فِيمَا بَرَى النَّاسُ فَقَالَ: [۳] يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَبَا عَيَّاشٍ يَخْدُثُ عَنْكَ بِكَذَا وَكَذَا [۴] قَالَ: (صَدَقَ أَبُو عَيَّاشٍ) «رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ».

توجهه [۱] او کوم سړی چې دا کلمات، په ماښام کې وويلی، نو هغه ته تر سحره پورې دا سعادت حاصلیږي، [۲] د دې حديث يو راوي حماد ابن سلمه فرمایي چې بیا یو سړی رسول الله ﷺ په خوب کې ولیدلو، او عرض یې وکړ و [۳] چې یا رسول الله ﷺ ابو عیاش ستاسو داسې حديث یعني مذکورہ پورتنی حديث، بیانوي، [۴] نسی کریم صلی الله علیه وسلم وفرماییل چې ابو عیاش رښتیا وویل «ابوداؤد، ابن ماجه،

[۲۲۹۶] د دوزخ نه د حفاظت یوه عجیبه دعا

۲۲۹۶- [۱۵] (۱) وَعَنْ حَارِثِ بْنِ مُسْلِمٍ النَّخَعِيِّ عَنْ أَبِيهِ «عَنْ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَنَّهُ أَمَرَ إِلَيْهِ، فَقَالَ: [۲] «إِذَا أَعْرَفْتَ مِنَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ فَقُلْ قَبْلَ أَنْ تُكَلِّمَ أَحَدًا: [۳] اللَّهُمَّ أَرْضِنِي مِنَ النَّارِ سِتَّةَ مَرَّاتٍ [۴] فَإِنَّكَ إِذَا قُلْتَ ذَلِكَ لَمْ تَمُتْ فِي لَيْلِكَ [۵] وَكَتَبَ لَكَ جَوَازَ مِنْهَا» [۶] وَإِذَا صَلَّيْتَ الصُّبْحَ فَقُلْ كَذَلِكَ [۷] فَإِنَّكَ إِذَا مِتَ فِي يَوْمِكَ كُتِبَ لَكَ جَوَازُ مِنْهَا» (رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ).

توجهه [۱] حارث بن مسلم تميمي رحمه الله خپل پلار بزرگوار څخه او هغه د رسول الله ﷺ

(۱) اخبره ابوداود في كتاب الأدب لهاب ما يقول إذا أصبح (رقم - ۵۰۷۷) وابن ماجه في كتاب الدعاء لهاب ما يدعو به الرجل إذا أصبح وإذا أمسى (رقم - ۳۸۶۷)

(۲) اخبره ابوداود في كتاب الأدب لهاب ما يقول إذا أصبح (رقم - ۵۰۷۹)

خچه نقل كوي: [٢] چې رسول الله ﷺ، مسلم تميمي (٣)، ته په غوږ كې وفرمايل [٤] هر كله چې ته د ماسم د مانځه څخه فارغ شي، نو د چا سره د خبرو كولو څخه مخكې اووه خله دا كلمات وايه [٥] اللَّهُمَّ أَجِرْنِي مِنَ النَّارِ، اي الله ﷻ ما ته د اور څخه نجات راكړي [٦] او كه ته دا كلمات اوواني، او بيا په هغه شپه وفات شي [٧] نو ستا د پاره به د اور څخه نجات، خلاصی لار، ليكل كېږي، [٨] او هر كله چې ته د سحر د مانځه څخه فارغه شي، او دغه شان اوواني، يعني د چا سره د خبرو كولو څخه مخكې اووه خله دا كلمات اوواني [٩] او بيا په هغه ورځ وفات شي، نو ستا د پاره به د اور څخه نجات ليكل كېږي (ابوداود).

هل اللغات ① أَنْزَلْنِي أُنِي: تَكَلَّمْتُ مَعَهُ! پته خبره نې ورته او كړه (غوږ كېنې نې ورته د راز خبره او كړه، ② أَجِرْنِي أُنِي: خَلَّصْنِي: ما اوساتې، خلاص مې كړې، ③ جَوَّزْ أُنِي: خَلَّصْ: نجات، خلاصون.

تسهيلات:

قوله: جَوَّزْ مِنْهَا:

د مذكوره دعا كمال: چونكه په دې دعا كېنې د اجرې په لفظ سره دعا غوښتې شوې ده د كوم ترجمه چه پناه او نجات دې په دې وجه د سوال په جواب كېنې كېله جواز د ثواب په توگه خودنې شوې دې چه ددې سړی دپاره د دوزخ نه د خلاصی او د پناه پروانه به ليكلي كېږي دا يوه عجيبه دعاده بالكل مختصره او په تعداد كېنې هم مختصر "اللهم اجرني من النار" ملاعلی قاري رحمه مركات كېنې ليكلي دی چه دا لفظ "جواز" هم منقول دې

[٣١٤] د سحر مانځم يوجامع دعا

١٠٠- (١٦) (١٧) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: «لَمَّا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَدْعُو هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ جِئَنِي ثَمْسِي وَجِئَنِي بَعْضُهُمُ [١] اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ [٢] اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي [٣] اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَورَاتِي وَآمِنْ رَوْعَاتِي [٤] اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي وَمِنْ قَوْلِي [٥] وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ غَمَضِي غَمَضِي الْغَفْ» (رواه أبو داود).

نور هم [٦] ابن عمر رحمه وايي چې رسول الله ﷺ به د سحر او مانځم په وخت دا دعا ويله [٧] اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي دِينِي وَدُنْيَايَ وَأَهْلِي وَمَالِي اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَورَاتِي وَآمِنْ رَوْعَاتِي اللَّهُمَّ احْفَظْنِي مِنْ بَيْنِ يَدَيْ وَمِنْ خَلْفِي وَعَنْ يَمِينِي وَعَنْ شِمَالِي وَمِنْ قَوْلِي وَأَعُوذُ بِعَظَمَتِكَ أَنْ أُغْتَالَ مِنْ غَمَضِي غَمَضِي غَمَضِي، ترجمه اي الله ﷻ زه ستا څخه د دنيا او آخرت عافيت

(١) اخرجه ابوداود في كتاب الادب/باب في التسبيح عند النوم (رقم- ٥٠٦٤) وابن ماجه في كتاب الدعاء/باب ما يدعو به الرجل إذا أصبح وإذا أسس (رقم- ٣٨٧١)

غواړم. [۴] یا الله ﷻ زه ستا څخه د گناهونو معافی غواړم، او د خپل دین او دنیا په
امورو کې د عیبونو او خرابو څخه او پخپل اهل و عیال او په مال کې سلامتي غواړم. [۴] اې
پروردگاره! زما د عیبونو پرده پوشي وکړي، او ما د خوف د څیزونو څخه په امن کې
وساتي، یعني زما مصیبتونه او بلاګانې لرې کړي. [۵] او اې الله ﷻ ته ما د مخې څخه، د
وروسته څخه، د بني طرف څخه، گس طرف څخه او د لوري څخه محفوظ وساتي، [۵] او اې
الله ﷻ زه ستا د عظمت او کبریايي په ذریعه د دې خبرې څخه پناه غواړم، چې اچانک
هلاک شم د لاندې د طرف څخه یعنې په زمکه کې د غرقیدو څخه (ابوداؤد)

هل اللغات: ① العَفْوُ: أي: التَّهَادُّنُ: گناهونه معاف کول. ② العَافِيَةُ: أي: السَّلَامَةُ مِنَ الْعُيُوبِ:
د عیبونو نه محفوظ ساتل، ③ عَوَّزَتْنِي: أي: عَمَّوْنِي: عورت د کومو په ښکاره کیدو چه انسان
شرمیری، ددې نه مراد یا عیبونه دي یا گناهونه دي ④ رَوَّعَتْنِي: أي: الْفَزَعَةُ: د ویرونکی څیزونه،
⑤ اُنْقَلَبَ: أي: اُوْحِدَتْ بَقْعَةً: چه ناڅاپه او نیولې شم، یا ناگهانه په غفلت کېږي هلاک شم ⑥ الْخُفْ: په
زمکه کې غرقیدل.

تسهيلات:

قوله: اِنِّیْ اَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ :

د عفو او عافیت په مفهوم گڼې دوه اقوال:

- ① د عافیت معنی دا ده چه د آفاتو نه سلامتی او حفاظت، په آفاتو کېږي دنیاوی هم
داخل دی لکه اچانک راتلونکی مصیبتونه او بیماری وغیره او د آخرت آفتونه هم داخل
دی لکه په گناهونو کېږي مشغولیدل، د نیکو نه لرې کیدل، بي صبری، ناشکری وغیره
- ② د گناهونو نه حفاظت د دنیا عافیت دي او د عذاب نه بچاؤ د آخرت عافیت دي یو
عافیت دي او بل عفو ده د گناه نه بچ کول عافیت او گناه کیدو نه پس معاف کول عفو ده

[۳۸۸] د ورځې د گناهونو معاف کیدو وظیفه

۳۸۸- (۱۷) [۱] وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : («مَنْ قَالَ جِئْتُ بِصِيْرَةٍ
اللَّهُمَّ أَصْحَنَّا لِنُشْهِدْكَ وَنُشْهِدْ عَزِيْكَ وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ [۲] أَتَيْتُكَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا
شَرِيكَ لَكَ [۳] وَأَنْ تُعْذِرَ عَبْدَكَ وَرَسُولَكَ [۴] لَا تُغْفِرُ اللَّهُ لَهُ مَا أَصَابَهُ فِي يَوْمِهِ ذَلِكَ مِنْ ذَنْبٍ [۵] وَإِنْ قَالَهُمَا جِئْتُ
بِخِيْرَةٍ [۶] غُفِرَ اللَّهُ لَهُ مَا أَصَابَهُ فِي يَوْمِهِ ذَلِكَ مِنَ الْبُخْلِ مِنْ ذَنْبٍ ») [۷] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ هَذَا
حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

لوحه [۱] انس ﷺ راوي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] څوك چې د سحر په وخت کې
دا دعا اووايي [۳] اللَّهُمَّ أَصْحَنَّا لِنُشْهِدْكَ وَنُشْهِدْ عَزِيْكَ وَمَلَائِكَتَكَ وَجَمِيعَ خَلْقِكَ أَتَيْتُكَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا إِلَهٌ

اَزَاثَتْ وَهَذَتْ لَا تُشْرِيكَ لَكَ وَأَنْ هَذَا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ. ترجمه ای اله مونی سحر کرو، په داسې حال کې چې موری به ستا د عرش او چتونکي فرشتې او ستا مخلوقات گواه کوو، په دې خبره چې نه الله ﷻ یې، ستا څخه علاوه بل معبود نشته، نه په افعالو او صفاتو کې یکتا یې، ستا څوک شریک نشته [۱] او بیشکه رسول الله ﷺ ستا بنده او ستا رسول دي. [۲] نو الله ﷻ به د هغه ټول گناهونه، علاوه د گناه کبیره او حقوق العباد څخه وبخښي چې د هغه څخه به دغه ورځ کړي وي [۳] او کوم سړی چې دا کلمات ما بنام او واني [۴] نو الله ﷻ به د هغه ټول گناهونه وبخښي، چې د هغه څخه به هغه شپه کې شوی وي. [۵] او امه ترمذی و نیلی دی چه دا حدیث غریب دي

هل اللغات ① تَمَلَّه غَزِيك: ستا عرش لره او چتونکي فرشتي

تسبیلات:

قوله: مَنْ قَالَ جِئَ يَغْفِرُ

د مذکوره جملې نحوی تحقیق: په دې کښې لفظ من د معنی په اعتبار سره د نافية په څنې استعمال شوي دي، او دا ممکن ده چه په اَلَاغْفِرَ اللهُ لَه، کښې لفظ اَلَا زائد وي، او جمله وان قها: الغ، سره د دې تائید کيږي چه لفظ اَلَا زائد دي

[۲۲۹۹] د قیامت په ورځ د الله تعالی د راضي کولو وظیفه

«...» [۱۸] (۱) وَعَنْ ثَوْبَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (۲) «مَنْ مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَقُولُ إِذَا أُنْفِىَ وَإِذَا أَصْبَحَ ثَلَاثًا (۳) رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا (۴) إِلَّا كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُرْضِيَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (۵) رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

ترجمه ① ثوبان ؓ وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایل [۲] کوم مسلمان بنده چې سحر او ما بنام دري ځله دا کلمات او واني [۳] رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا، ترجمه زه د الله ﷻ په رب کیدو، اسلام په دین کیدو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نبی کیدو راضي شوم. [۴] نو په الله ﷻ، د هغه په فضل او کرم سره، دا لازميږي چې هغه د قیامت په ورځ هغه بنده راضي کړي، یعني الله ﷻ هغه ته دومره ثواب ورکړي چې هغه راضي او خوشحاله شي. احمد، ترمذی،

هل اللغات: ① حَقًّا عَلَى اللَّهِ: لازميږي په الله باندې (په فضل او کرم د هغه سره،

تسهيلات

قوله: **وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَمُحَمَّدٍ نَبِيًّا.. الخ:**

په نبياً اور رسلاً كښي ۱۵ اجتماع الفطريات په بعضې رواياتو كښي لفظ نبياً دې او په بعضو كښي رسلاً. لهذا مستحب داده چه دواړه الفاظ اوونيلې شي يعنې داسې اوونيلې شي چه ومحمد نبياً ورسلاً.

[۲۲۰۰] داوده كيدو مسنون طريقه

۲۲۰۰- [۱۹] (۱) «وَعَنْ حُذَيْفَةَ» (أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَأَمَّرَ ۲ وَصَرَ يَدَهُ تَحْتَ رَأْسِهِ ثُمَّ قَالَ: ۳) (اللَّهُمَّ قِنِّي عَذَابَكَ يَوْمَ تَجْمَعُ عِبَادَكَ ۴ أَوْ تَبْعُثُ عِبَادَكَ ۵). رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه ۱ حذيفه ۲ وايي چه رسول الله ﷺ چې به د اوده كيدو اراده وكړه. يعنې د خوب د پاره به پريوتلو ۳ نو خپل لاس به يې د خپل سر لاندې ايښودلو. او دا دع به يې كوله ۴ اللَّهُمَّ قِنِّي عَذَابَكَ يَوْمَ تَجْمَعُ عِبَادَكَ أَوْ تَبْعُثُ عِبَادَكَ. ترجمه اي الله ﷻ ما د هغه ورځي د عذاب څخه وساتي. چې ته به خپل بندگان راجمع كوي. ۵ يا كله چې ته خپل بندگان راپورته كوي يعنې د قيامت په ورځ يعنې راوي ته شك دى چې رسول الله ﷺ تَجْمَعُ عِبَادَكَ اوويل به د دې په ځاى يې تَبْعُثُ عِبَادَكَ وويل (ترمذي).

هل اللغات ۱ قى: أي: احفظني: اومې ساتي، حفاظت مې اوکړې. ۲ تَبْعُثُ: چه ته راپورته کوې. راجمع کوې

تسهيلات:

قوله: **وَصَرَ يَدَهُ تَحْتَ رَأْسِهِ:**

په رواياتو كښي تعارض: په دي روايت كښي دى چه نبى عليه السلام په خپل لاس مبارك د سر لاندې كيځودو او په بل روايت كښي دى چه نبى عليه السلام به لاس مبارك د انتگو مباركو لاندې كيځودلو نو په دې دواړو روايتونو كښي تعارض دې؟
دتعارض درې جوايونه:

① دا په مختلفو واقعاتو باندې محمول دې

② چه كوم راوى څنگه ليدلى ووهم هغه شان يې نقل كړل گويا دا د مختلف روايتو په اختلاف محمول دې

③ نبى عليه السلام لاس داسې ايځودو چه د انتگو او د سر دواړو لاندې به وو

... (۳۰) وَرَوَاهُ أَحْمَدُ عَنِ الْبَرَاءِ.

فروغه [۳۰] امام احمد دا روايت د براء (۳۰) څخه نقل كړې دي
[۲۴۰۲] داوده كيدو په وخت بله مسنون دعا

... [۲۰] (۳۰) وَعَنْ خَلْفَةَ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَقْرَأَ وَحَمْدَهُ
الَّذِي نَحْنُ نَحْتُ عَدُوٌّ وَنُحْمُ يَقُولُ (۳۱) (اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تُنْفَعُ عِبَادُكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ)». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

فروغه [۳۰] بي بي حفصه (رضي الله عنها) وايي چه رسول الله (ﷺ) چې به د خوب اراده وكړه [۲] نو خپل نبي
لاس به يې د خپل رخسار لاندې ايښودلو، او دري ځله به يې ويل [۳] اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تُنْفَعُ
عِبَادُكَ، اَيُّ الله (ﷻ) ما د هغه ورځې د عذاب څخه وساتي كله چې ته خپل بندگان را
اوجتوي (ابوداؤد).

هل للغات (۳۱) يَقْرَأُ: أَيُّ: تَقْرَأُ: چه خوب او كړي، او ده اوشی (۳۱) غږې. رخسار، مخ مبارك د رسول الله (ﷺ)
[۲۴۰۲] د حضرت علي په روايت داوده كيدو په وخت مسنون دعا

... [۲۱] (۳۱) وَعَنْ عَلِيٍّ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقُولُ عِنْدَ مَضَاجِعِهِ (۳۲) (اللَّهُمَّ إِنِّي
أَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ (۳۳) وَكَلِمَاتِكَ الثَّامَاتِ مِنْ مَرَمَاتٍ أَخَذَ بِنَاصِيَتِهِ، (۳۴) اللَّهُمَّ أَنْتَ تَكْفِيكَ الْمُغْرَمَ وَالنَّائِمَ
(۳۵) لَا تُعْزِمُ جُنْدَكَ (۳۶) وَلَا تُخَلِّفُ وَعْدَكَ (۳۷) وَلَا تَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدَّ (۳۸) سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ)». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

فروغه [۳۱] حضرت علي (رضي الله عنه) فرمايي چې رسول الله (ﷺ) به د او ده كيدو په وخت دا دعا ويله
[۳۲] اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ... الخ. اَيُّ الله زه ستا په عزت مند ذات سره پناه غواړم [۳۳] او ستا په كاملو صفاتو
سره د شر دهغه څيز نه چې دهغې تندې ستا په قبضه كښې دې [۳۴] اَيُّ الله ته تاوان او گناه زما څخه
لرې كړي [۳۵] اَيُّ الله ستا ليكبر ماتې نشي خورلي [۳۶] اوستا په وعده كښې مخالفت نشي كيدې [۳۷]
اوفانده نشي رسولې مالدار ته دهغه مالداري ستا په مقابلې كښې [۳۸] پاكي ده تا لره او شنه. ده تا
لره (ابوداؤد).

هل اللغات (۳۱) عِنْدَ مَضَاجِعِهِ: په وخت د او ده كيدو كښې په مضجع كښې درې احتمالات دي يا اسم
مكان دي. يا اسم زمان يا مصدر دي، (۳۲) بِوَجْهِكَ: د وَجْه نه تعبير كيږي په ذات د الله تعالى سره،
(۳۳) الْكَرِيم: أَيُّ الشَّهِيْد: مهربانه او عزت مند، (۳۴) الثَّامَاتِ: أَيُّ: الْكَلِمَاتِ: تمام، پوره دلکه اسماء
حسنی. آیات قرآني وغيره، (۳۵) أَخَذَ بِنَاصِيَتِهِ: نيونكې نې تندې دهغه، أَيُّ: هُوَ قَبْلَ قَبْعَتِكَ: د تندې
نيولو نه مراد قبضه او تصرف د الله تعالى دي، (۳۶) الْمُغْرَمَ: أَيُّ: الدُّنْيَا وَالْمَقَامِ: گناهونه او ټول
هغه څه مراد دي كوم چه الله تعالى نې بدگنري (۳۷) النَّائِمَ: أَيُّ: مَا لَا تُفْعَلُ بِهِ الْإِنْسَانُ: كوم څيز سره چه

(۱) اخرجہ احمد فی المسند: ۲۸۱/۴

(۲) اخرجہ ابوداؤد فی کتاب الادب/باب ما يقال عند النوم (رقم- ۵۰۴۵)

(۳) اخرجہ ابوداؤد فی کتاب الادب/باب ما يقال عند النوم (رقم- ۵۰۵۲)

انسان گناهگار بری (۵) لَا يَغْفِرُ أَيُّ لَا يَغْفِرُ: نه مغلوب گیري، (۶) جُنْدَكَ: لښکر ست، (۷) ذَا الْحَيِّ: أي ذَا الْحَيِّ: جد مال ته وانی نو ذالجد نه مراد مالدار سرې دي

تسهيلات:

نوت: د حديث مطلب آسان دي باقي د گرانو لغاتو معاني د حل اللغات په عنوان سره واضح شوی دی.

[۲۶۰۴] د اوده کيدو په وخت کښې لس ځله د استغفار وليلو فضيلت

۳۳- [۲۲] (۱) وَعَنْ أَبِي سَيْبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : (۲) «مَنْ قَالَ جِئْتُ بِأُتَى إِلَى فِرَاشِهِ (۳) أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ (۴) أَلَهُوَ (۵) الْحَيُّ الْقَيُّومُ أَتُوبُ إِلَيْهِ (۶) ثَلَاثَ مَرَّاتٍ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَهُ (۷) وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ (۸) أَوْ عَدْرَ رَمْلِ عَالَمٍ (۹) أَوْ عَدَدَ وَرَقِ الشَّجَرِ (۱۰) أَوْ عَدَدَ أَيَّامِ الدُّنْيَا (۱۱) ». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ.

ترجمه: ۱) ابوسعید (۲) راوي دي چې رسول الله (ﷺ) وفرمايل (۳) کوم سرې چې خپلي بستري ته راتلو سره (يعني د اوده کيدو په وخت) دا کلمات اوواني (۴) أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ أَتُوبُ إِلَيْهِ، يعنی زه د الله (ﷻ) څخه بخشش (بخښنه، غواړم، داسې الله (ﷻ) چې د هغه څخه علاوه بل معبود نشته (۵) أَلَهُوَ (۶) چې ژوندي دي او د مخلوق خير گيري کونکي دي او زه د هغه په مخکې توبه کوم، (۷) (دغه دعا) درې ځله اووايي نو الله (ﷻ) د هغه گناه بخښي، (۸) اگرچه هغه د درياب د څک برابر وي (۹) يا د عالم (زيگستاني علاقه) د ريگ (د ذرو) د تعداد برابر وي (۱۰) يا د نو د پانو برابر وي (۱۱) يا د دنيا د ورځو د تعداد برابر ولی نه وي. (۱۲) امام ترمذي (رحمته الله عليه) دا روايت نقل کړي دي او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دي

حل اللغات: (۱) تَأْوَى: دڅوب او آرام ځانې ته د راتلو په معنی کښې دي (۲) زَبَد: زگ، کوم چه په سندونو کښې د اوبو دپاسه وي، (۳) الْبَحْر: درياب (د سمندر زگ کنایه ده د زیاتوالی نه، (۴) رَمْل: عالم؛ ددې جمع غَالِم ده، وَهُوَ مُؤَمَّرٌ بِالتَّائِيَةِ: په باندو کښې د یو ځانې نوم دي چه هلته شگې ډیرې زیاتې وې چه د شگو ډیری لگیدلې وې

تسهيلات:

نوله: رَمْل عَالِم:

د رمل نو عالم تحقيق: عالم چه کوم وخت د ځانی نوم اومنلې شی نویيابه د رمل ددې طرف ته اضافت کيږي په دې حديث کښې لفظ "او" د تنويع دپاره دي.

[۴۰۰] داوده کیدو په وخت د قرآن د یو سورت ولیدو ثواب

د... [۲۳] (۱) وَعَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «مَا مِنْ مُسْلِمٍ أَخَذَ مَضْجَعَهُ بِقِرَاءَةِ سُورَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ (۳) إِلَّا وَكَّلَ اللَّهُ بِهِ مَلَكًا فَلَا يَفْرُقُهُ شَيْءٌ يُؤْذِيهِ (۴) حَتَّى يَلْبَسَ مَنَى هَبْ»
 (۱) رواه الترمذی.

نورهم (۱) شداد ابن اوس (۲) وایې چې رسول الله (ﷺ) وفرماییل (۳) کوم مسلمان چې خپل حوښگه ته راتلو سره یعنې داوده کیدو په وخت، د قرآن کریم یو سورت وایې (۴) نو الله (ﷻ) د هغه سره یوه فرشته مقرروي (او هغه فرشتې ته حکم ورکوي چې ضرر رسونکو څیزونو څخه د دې بنده حفاظت وکړل شي) نو ضرر رسونکې یو شې هم هغه ته نشي ورتلي. (۵) ترڅو چې هغه ویش شوی نه وي، هغه که هر وخت راپاڅی (که زریانا وخته) ترمذی
 هل اللغات (۶) وکَلَّ اللَّهُ: مقرر کوي الله تعالی (یعنې فرشتې ته حکم کوي چه دده حفاظت او ګواښ کوي (۷) عَمَّا: د خوب نه راپیدارشي. (۸) مَنَى هَبْ: چه کله هم د خوب نه راپسی

تسهيلات:

قوله سُورَةٍ:

یعنې چه کوم یو سورت هم وی تعیین نشته لهذا د قرآن وړوکې سورت مثلاً سورت کوثر یا سورت اخلاص وغیره باندې هم دا عظیم فائده حاصلیدې شي دا عجیبه برکت او لونی نعمت دې کوم چه که خرج او بالاشین د قسم نه دې او د هر قسم پهره دار انتظام او شو
 [۲۳۰] حکم عمل اوزیات ثواب

د... [۲۴] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «خَلَّتْ لَا يَخْصِيهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ (۳) أَوْ هُمَا يَبْرُومَنْ يَعْمَلُ بِمَا قَلِيلٌ (۴) يُسَبِّحُ اللَّهَ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ عَشْرًا (۵) وَيُحَمِّدُهُ عَشْرًا (۶) وَيُكَبِّرُهُ عَشْرًا (۷)»
 (۱) رواه الترمذی.

نورهم (۱) عبد الله ابن عمرو بن عاص (۲) وایې چې رسول الله (ﷺ) وفرماییل (۳) دوه څیزونه داسې دي چې کوم مسلمان سرې یې په همیشه سره اختیاروي. هغه په جنت کې داخلېږي یعنې هغه سرې به په جنت کې د نجات تر لاسه کونکو سره وي (۴) او پوهه شي. هغه دواړه څیزونه خو دیر آسانه دي په دې طور چې الله (ﷻ) په هغه څیزونو عمل کول د کومو خلکو د پاره آسانه کړي دي. د هغوی د پاره هغه هیڅ مشکل نه دی، خو په هغې عمل کونکي دیر کم دی (یعنې د الله (ﷻ) توفیق د نه ملاویدو په سبب په هغې همیشه سره عمل کول شاذ او نادر دی (۵) (په هغې کې یو شې خو دا دی چې) په هر فرض مانځه پسې الله (ﷻ) په

(۱) اخرجه الترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۴۱۸

(۲) اخرجه ابوداود فی کتاب الادب لباب فی التبیح عند النوم (رقم ۵۰۶۵) و الترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۴۷۱

پاکی سره یاد کړې شي، يعنې سبحان الله اوويل شي لس خله، [۱] او د الله حمد وکړل شي.
يعنې الحمد لله اوويل شي، او لس خله لس خله الله اکبر اوويل شي

هل اللغات ① غلطان: أي غلطان: دوه خوږونه، دوه صفونه

① قَالَ: «وَأَنَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقْعُدُهَا يَدَيْهِ قَالَ: [۱] (فَتِلْكَ خَمْسُونَ، وَمِائَةٌ
بِالْيَسَانِ، [۲] وَالْأَلْفُ وَخَمْسِمِائَةٌ فِي الْبِيزَانِ، [۳] وَإِذَا أَخَذَ مُضْجَعَهُ يَسْتَعِثُّ وَيَكْبِتُهُ وَيَحْمَدُهُ مِائَةً [۴] فَتِلْكَ مِائَةٌ
بِالْيَسَانِ وَالْأَلْفُ فِي الْبِيزَانِ [۵] فَأَيْكُمُ يَعْمَلُ فِي النَّوْمِ وَاللَّيْلَةِ الْفَتْنِ وَخَمْسِمِائَةَ سِتَّةَ [۶]! قَالُوا: وَكَيْفَ لَا
نُحْصِيهَا؟ [۷] قَالَ: يَأْتِي أَحَدُكُمْ الشَّيْطَانُ وَهُوَ فِي صَلَاتِهِ يَقُولُ: [۸] أَذْكَرُ كَذَا أَذْكَرُ كَذَا حَتَّى يَنْفِيلَ فَلَهُ أَنْ لَا
يَفْعَلَ [۹] وَيَأْتِيهِ فِي مُضْجَعِهِ فَلَا يَزَالُ يَنْوُمُهُ حَتَّى يَنَامَ» (رواه الترمذي وأبو داود والنسائي،

تروحه ① ابن عمر ؓ وايې چې ما وليدل چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغه په خپلو
گوتو شمیرل، او وي فرمایل چې [۲] چې د پنځو مونځونو د مجموعي تعداد په اعتبار، دا په
ژبه سره په ویلو کې خویو نیم سل دی، [۳] لیکن د اعمالو په ترازو تله، کې د دې تعداد به
یو نیم زر وي، په دې طور چې په هرې نیکۍ لس نیکۍ لیکل کېږي [۴] او دویم څیز دا دې
چې خپل بسترې ته راتلو سره، یعنې د اوده کیدو په وخت، سبحان الله، الحمد لله او الله
اکبر سل خله اوواني، [یعنې سبحان الله [۳۳] خله، الحمد لله [۳۳] خله، او الله اکبر [۳۴] خله
اوویل شي، [۵] د دې مجموعي تعداد سل جوړېږي او دا په ژبه په ویلو کې خو سل خله
وي، لیکن په میزان اعمال کې به یو زر وي، [۶] نو په تاسو کې هغه څوک دی چې په ورځ او
شپه کې به دوه نیم زره بدۍ کوي، [۷] صحابه ؓ عرض وکړو چې هر کله چې خبره
داسې ده نو بیا، مونږ به د دې څیزونو محافظت ولې نه کوو. [۸] نبی کریم صلی الله علیه
وسلم وفرمایل چې هر کله په تاسو کې څوک مونځ کوي نو هغه ته شیطان راځي او ورته
وايې [۹] چې فلانې شي را یاد کړه، فلانۍ خبره رایاده کړه، یعنې هغه ته د لمانځه په حالت
کې د دنیا خبر یا د آخرت خبرې داسې چې د هغې تعلق د مانځه سره نشته وریادوي یې،
تر دې چې هغه د مانځه کولو څخه فارغه شي، نو کیدې شي چې هغه د دې کلماتو
محافظت ونکړي [۱۰] او دغه شان شیطان د هغه خوابگاه ته راځي او هغه اوده کوي، تر دې
چې هغه اوده شي (ترمذي، ابوداؤد، نسائي)

هل اللغات ② يَقْعُدُهَا: أي الغفارات: شمیرلې داسې لس، ③ يَدَيْهِ: أي: بأصابعها: دلته د لاس نه مراد
گوتې دي ④ يَنْفِيلُ: أي: يتعرق: فارغ شي یعنې راوگرځی دمونځ نه، ⑤ يَنْوُمُهُ: أي: ينفلس عليه النوم:
اوده کوی نې، یعنې دخوب غلبه پرې راوولی نو اوده نې کړی،

① وفي رواية أبي داود قال: [۲] (غُلْطَانٍ أَوْ غُلْطَانٍ لَا يَحْفَظُ عَلَيْهِمَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ) [۳] وَكَذَا فِي رَوَايَةٍ بَعْدَ قَوْلِهِ:
وَالْأَلْفُ وَخَمْسِمِائَةٌ فِي الْبِيزَانِ [۴] قَالَ: «(وَيَكْبِتُهُ أَيْ يَغْمِزُهُ وَتَلَاوِينَ إِذَا أَخَذَ مُضْجَعَهُ [۵] وَيَحْمَدُ تَلَاوَةً وَتَلَاوِينَ [۶] وَتَسْمِعُهُ
تَلَاوَةً وَتَلَاوِينَ)» [۷] وفي أكثر نسخ المصاحف عن عبد الله بن عمر.

نورمه [۱] و د ابوداؤد په روايت کې اېه بعضو الفاظو کې اختلاف دې. د هغه په روايت کې داسې دي چې نبي کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل [۲] چې دوه خصلتونه داسې دي يا دوه څيزونه داسې دي، يعنې راوي ته شک دې چې نبي کریم صلی الله عليه وسلم لفظ خصلتين فرمايلي وو يا خلتين، هسي د دواړو معنی يوه ده، چې هغه کوم مسلمان بنده اختيار کړي، يعنې په دې روايت کې لَا يَخْبِيَنَّاهُ جُلُّ مُلْبَرٍ بِهِ خَائٍ لَا يُحَافِظُ عَلَيْهِمَا عَبْدٌ مُسْلِمٌ دې [۳] دغه شان د ابوداؤد په روايت کې د وَالْفَتْحُ وَالْمُجَانَّةُ فِي الْمِيزَانِ، څخه روسته دا الفاظ دي [۴] چې تکبير اوواني ۳۲ ځله هر کله چې خپل بستر ته راشي، [۵] او حمد اوواني ۳۳ ځله [۶] او تسبيح اوواني ۳۳ ځله، [۷] او د مصابيح په اکثرو نسخو کې دا روايت د عبد الله ابن عمر ؓ څخه منقول دې [يعنې مؤلف د مشکوة خودا روايت د عبد الله ابن عمرو بن العاص ؓ څخه نقل کړې دې، خود د مصابيح په اکثرو نسخو کې د دې حديث راوي عبد الله ابن عمر ؓ دې]

تسهيلات

قوله: خصلتان:

د دوه څيزونو په موافقت جنت ته داخليدل: يعنې دوه خصلتونه اودوه څيزونه داسې دي چا چه ذهني حفاظت او پابندی اوکړه نوهغه سرې به جنت کښې داخلېږي "الا" دا کلمه حرف تنبيه ده

قوله: فِي ذِكْرِ كُلِّ صَلَاةٍ: پنځو مونځونو پسې ددې کلماتو تعداد يونيم سل جوړېږي په دې حديث کښې دې چه دا يونيم سل کلمات په وزن او ثواب کښې د پنځلسو سوو برابر دي اوکه چا دغه کلمات د اوده کيدو په وخت سل ځل اوونيل نو په وزن او ثواب کښې به ددې تعداد د يو زر برابر شي اوس په مجموعی اعتبار سره ونيلي شوې کلماتو تعداد دوه نيم زره جوړ شو اوس حضور پاک د استفهام په توگه د صحابه کرام ؓ نه تپوس اوکړو چه په تاسو کښې داسې څوک دې چه په څليريش گهنتو کښې تر دوه نيم زره گناهونو ارتکاب کوي په دې جمله سره الله تعالی ددې خبرې طرف ته اشاره اوکړه چه د قرآن د ضابطې مطابق په يوه نيکنۍ سره گناه ونځلي کيږي نو په دوه نيم زره نيکوسره به دوه نيم زره گناهونه معاف شي نوتاسو کښې داسې څوک دې چه په ورځ اوشپه کښې ددوه نيم زره گناهونو ارتکاب کوي؟

ددې په جواب کښې صحابه کرام ؓ "وکيف لانصعبها" ونيلي دي

يواشکل: اوس سوال دادې چه دا جواب دکومې خبرې دې ددې نه د مخکښې خبرې خودا جواب نه شي جوړېدې؟

داشکال جواب: ددی جواب ملا علی قاری رحمۃ اللہ علیہ داسی ورکری دې په حقیقت کښې دا جمله د محذوف عبارت په جواب کښې راغلې ده په کوم کښې چه استفهام انکاری دې او هغه محذوف عبارت داسې دې "فما لکم لاتأتون بها ولا تمصوبها" یعنی په تاسو څه شوی دی چه په دې کم خرج بالا نشین باندې عمل نه کوئ اودا دوه خصلتونه نه پوره کوئ! صحابه کرامو په جواب کښې افرمائیل دا خو آسان دی ددې کول څه مشکل دی مونږ به ددې حفاظت ولې نه کوو ددې دپاره آخر منع کونکې څه څیز دې؟ ددې په جواب کښې حضور پاک افرمائیل شیطان په مونږ کښې وسوسه اچوی مونږ گذار چه کله دمنځه نه فارغ شی نو هغه د غفلت ښکار کیري دغه شان هغه دا کلمات نه شی ونیلې دغه شان شیطان سړی له دا اوده کیدو په وخت راځی او هغه سست جوړ ولوسره اوده کوی نو دا کلمات پاتې کیري

[۲۶-۷] د ورځې او شپې شکر ادا کولو وظیفه

۳۰۰۷- [۲۵] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ غَنَامٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ قَالَ جِئَنِي بِصَبْرٍ [۳] (اللَّهُمَّ مَا أَصْبَرَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ أَوْ بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فَيُنْكِرْ وَحَدَّثَكَ لَا تُعْرِيكَ لَكَ، فَلَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ [۴] فَقَدْ أَدَّى شُكْرِيَوْمِيهِ [۵] وَمَنْ قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ جِئَنِي بِعُثْيٍ [۶] فَقَدْ أَدَّى شُكْرَ لَيْلَتِيهِ» [۷]. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه ۱ عبد الله ابن غنام رضی اللہ عنہ وایي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمایل ۲ کوم سړې چې د سحر په وخت کې دا دعا وایي ۳ اللَّهُمَّ مَا أَصْبَرَ بِي مِنْ نِعْمَةٍ أَوْ بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِكَ فَيُنْكِرْ وَحَدَّثَكَ لَا تُعْرِيكَ لَكَ فَلَكَ الْحَمْدُ وَلَكَ الشُّكْرُ. ۴ نو هغه د ورځې شکر ادا کړو او چا چې دا کلمات د ماښام په وخت کې او ویل ۵ نو هغه د هغه شپې شکر ادا کړو (ماښام وخت چې دا دعا ویل کیري نو د أَصْبَرَ په ځای به اَمْسَى ونیلې شی (ابوداؤد،

تسهيلات:

قوله: فَقَدْ أَدَّى شُكْرِيَوْمِيهِ:

۶ - د نعمتونو اعتبار اوله الله شکر: نقل دی چه یوه ورځ حضرت داؤد علیه السلام عرض او کړو چه ای پروردگار! ستا ډیر زیات نعمتونه ماته حاصل دی زه دهغې شکر څرنگه ادا کړم؟ پروردگار ورته افرمائیل ای داؤد! که تا دا اومنله چه تاته کوم نعمتونه حاصل دی هغه ټول زما د طرفه دی نو ته پوه شه چه تا شکر ادا کړو

[۲۴۰۸] داوود كيدو په وخت كېنې جامع دعا

۲۴۰۸-۲۶۱ (۱) وَرَبِّ الْأَرْضِ وَرَبِّ كُلِّ شَيْءٍ قَالِقُ الْحَبِّ وَالشَّوَى مُنْزِلُ السُّورَةِ وَالْقُرْآنِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ دِي شَرٍّ أَنْتَ أَعِذُ بِنَاصِيَّتِهِ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ أَقْبِضْ عَنِّي الدِّينَ وَأَعِزَّنِي مِنَ الْفَقْرِ» [۲] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَرَوَاهُ مُسْلِمٌ مَعَ اخْتِلَافٍ يَسِيرٍ.

ترجمه [۱] ابوهريره رضي الله عنه وايي چه رسول الله صلی الله علیه و آله چې به خپلي بستري ته تشریف وړلو، نو دا دعا به يې کوله [۲] اللّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِ وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ قَالِقُ الْحَبِّ وَالشَّوَى مُنْزِلُ السُّورَةِ وَالْقُرْآنِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ دِي شَرٍّ أَنْتَ أَعِذُ بِنَاصِيَّتِهِ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ أَقْبِضْ عَنِّي الدِّينَ وَأَعِزَّنِي مِنَ الْفَقْرِ» په حصن حصين کې دې چې دا دعا اوده کيدو په وخت په ملاسته ويل پکې دې [۳] ابو داود، ترمذي، ابن ماجه، امام مسلم دا روايت په لږ فرق سره نقل کړې دي

هل التقات: ① قَالِقُ: يَجْعَلُ النَّقْ: شلونکې، خيرونکې، ② الْحَبِّ: دانه، ③ الشَّوَى: د نواچه جمع ده، وَهِيَ عَظْمُ الْفُلِّ: د کجوري هډوکي ته وائي ④ أَنْتَ الْآخِرُ: آي: الباقى. ته آخري نې يعنى ته به بقی نې تيره انتهاء نشته، او نور هرڅه به فنا شي، ⑤ الظَّاهِرُ: آي: الكامل فى الظهور: ښکاره يعنى په ظهور او په افعالو او صفاتو کېنې کامل، ⑥ الْبَاطِنُ: آي: باغيار الدات: پټ به اعتبار د ذات سره ⑦ دُونَتْ: په معنى د غير هم راځي او په معنى د قريب هم راځي. يعنى ستا نه بغير څوک زياتيت نه دي. او ستا نه زيات څوک نژدې نشته،

تسهيلات: قوله: فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ: د بعدک په مفهوم کېنې دوه احتمالات:

① يعنى په آخرت کېنې به د الله نه سوا يو څيز هم باقى پاتې نشي
② بعدک په معنى د غيږک دې نوبيا معنى دا شوه چه ستا نه علاوه به څوک هم ژوندي پاتې نه شي لقوله: تعالى: كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ۚ أُوَكِّلُ مَنْ عَلَيْهَا قَابَ ۚ

د جسامو په باره کېنې د معتزله عقیده: لبيد شاعر داسې بيان کړې ده: ألاكل شئ من ماعلا الله بأطل. هم دې وجې بعضي معتزله وائي چه د مزگ نه پس به ټول بدنونه فنا شي او بالکيه به د دي اختتام اوشى د دوى به هيڅ حساب کتاب نه وي او د اهل سنت و الجماعة مسلک د دي عکس دې

(۱) اخرجه مسلم فى كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار لباب ما يقول عند النوم واخذ المضجع (رقم ۶۱- ۲۷۱۳) وابوداود فى كتاب الادب لباب ما يقال عند النوم (رقم ۵۰۵۱) والترمذى فى السنن رقم الحديث ۵۰۵

[۲۶-۹] داوده کیدو په وخت کښې بله مسون دعا

۲۶-۹ [۲۷] (۳۸) وَعَنْ أَبِي الْأَزْهَرِ الْأَنْمَارِيِّ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ: [۱] بِاسْمِ اللَّهِ وَصَعْتُ جَنِّي [۲] اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي [۳] وَأَخْشَأْ شَيْطَانِي [۴] وَفُكَّ رَهَائِي [۵] وَأَجْعَلْنِي فِي النَّدَى الْأَعْلَى». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

توجهه [۱] ابي ازهر انماري (رحمۃ اللہ علیہ) وايي رسول الله ﷺ چې به د شېي خپلې بستري ته راتلو نو دا دعا به يې کوله [۲] دالله تعالی په نوم زه دالله تعالی دپاره خپل اړخ اېږدم، [۳] اې الله زما گنه معاف کړه [۴] وزما شيطان رسوا کړه [۵] وزما خټ دجهنم د اورڅخه، خلاص کړه [۶] واوگرځوه ما په غوره مجلس کښې، (ابوداود).

هل اللغات: ① وَصَعْتُ: زه اېږدم، ② جَنِّي: خپل اړخ، ③ أَخْشَأْ: آني: اُنبُذْ: اوشړه، لري کړه، ④ فُكَّ: آني: خَفِضَ: آزاد کړې، خلاص کړې، ⑤ رَهَائِي: آني: رَقَبَتِي: خټ زما، ⑥ النَّدَى: وَهُوَ الْجَنَّةُ: انجمنه جمع شوی مجلس ته وائي ⑦ الْأَعْلَى: ددې نه مراد د عَلَا الْأَعْلَى يعنی د فرشتو مجلس دې

تسهيلات:

قوله: وَفُكَّ رَهَائِي:

د محب د آزادي مفهوم: يعنی د هر چا د حقوقو ادا کولو په ذريعه زما خټ آزاد کړه دلته د رهن نه مراد نفس انساني دې ځکه چه هغه د خپل عمل سره مرهون دې لقوله: كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِيْنٌ او لقوله: عليه السلام نفس المؤمن مرهنة بدينه مطلب دا چه زما نفس د بندگانو د حق نه آزاد او بری الذمه کړه او زما لغزشونه معاف کړه او د عذاب نه مې بچ کړه

قوله: فِي النَّدَى الْأَعْلَى:

د ندى اعلى په مصداق کښې دوه اقوال:

① ندى اعلى نه مراد يا خو درجه رفيعه او مقام وسيله دې چه د هغې باره کښې نبي عليه السلام فرمائي ((انه لا يكون إلا للعبد وأرجوان أكون أنا هو أي ذلك العبد)) چه هغه مقام اعلى د يو بنده د پاره کيدې شى او زه اميد لرم چه هغه بنده به هم زه يم

② علامه توربشتي فرمائي چې د ندى اعلى څخه مراد ندى اهل الجنة دى او دا خلق به د مرتبې او رتبې په لحاظ سره د جهنميانو څخه اوچت وي کسافى قوله: تعالى وَتَأْدَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا او ندى اسفل ندى اهل النار دي کماورد فى القرآن أَنْ أَفْضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ وَمَا زَكَّاهُمْ اللَّهُ (مرقات ج ۵ ص ۱۸۸)

[۷۴۱۰] دابن عمر په روایت سره د اوده کیدو مسنون دعا

وَعَنْ أَبِي عُمَرَ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ النَّبْلِ قَال: **أَخْذَ بِيَهُ ثَلَاثَ كَوَاكِبٍ وَأَوَّلُهَا أَطْعَمُنِي وَسَقَانِي، وَالَّذِي مِنْ عَمْرِ فَأَقْبَلُ، وَالَّذِي أَغْطَانِي فَأَجْزِلُ، أَخْذَ بِيَهُ مَعْنَى كُلِّ حَبٍّ التَّخَرُّبُ كُلُّ شَيْءٍ وَمِثْلُهُ، وَآلَهُ كُلُّ شَيْءٍ، أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ»** رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

مروهه: عَمَدُ اللَّهِ ابْنُ عَمْرِو بْنِ رَأْيٍ جَهْرُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ جَعِي هَذَا شَيْئًا خِيَلِي بَسْتَرِي تَه
رَسُو. بُوَدَا دَعَا بِهِ يِي وَيَلْمُ ۞ الْحُفْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانِي وَوَأَنِي وَأُطْعَمُنِي وَنَعَانِي وَالَّذِي مَنَ عَلَيَّ فَأُفْعَلُ
وَيَوْمِي أَعْتَمِرُ فَأُجِزَلُ الْحُفْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ اللَّهُمَّ رَبِّ كُلِّ شَيْءٍ عِزِّيكَ وَهَذَا كُلُّ شَيْءٍ أَعُوذُ بِكَ مِنْ نَفَا
سُوَدُونُ

هل انتقام ① گدای: اُنّی: اُغتانی: کفّی شو ملره چه زه نی دخلقونه مستغنی کیم ② و بیس
نی حَصْرَی مُنْتَد: استوگنّی خانّی نی راکرو

تعميمات:

قوله كَفَنِي

د کښانې مطلب: یعنې مال لری داسې سکونت را کړو چه هغه زمانه گرمی او یخنی لری کړه او زم د د شتمنونو مال لره پته را کړه

قوله: **الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ:**

په هر حال باندې دالله تعالى تعريف کول : په دې کښې دې خبرې ته اشاره ده چه مؤمنانو نړه د مصيبت په حالو کښې هم شکر کول پکار دی ځکه چه مصيبت سره يا خو گناه معاف کيږي و يا پرې درجات او چټيري او جهنميان په دنيا کښې هم په مصيبت کښې وي او په آخرت کښې به هم په مصيبت کښې وي

[۲۴۱۱] دبی خوابی دعا

١٩٩- [١] وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ: «شَكَاهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَلِيدِ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: [٢] يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَتَاهُ اللَّيْلُ مِنَ الْأُرْبَى؟ [٣] فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: [٤] إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَقُلْ: [٥] اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَمْتُ، وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَمَا أَكَلْتُ، وَرَبَّ الشَّجَاطِينِ وَمَا أَصَلْتُ، كُنْ لِي جَارًا مِنْ غَيْرِ خَلْقِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعًا أَنْ يَغْرُظَ عَنِّي أَحَدٌ مِنْهُمْ أَوْ أَنْ يَنْفِي عَنِّي جَارَكَ وَجَلَّ تَسَاوُكَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ» [٦]. رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ لَيْسَ إِسْنَادُهُ بِالْقَوِي [٧] (الحكم من طهريج الرازي قد ترك حديثه بعض أهل الحديث).

نورج ۱۱ حضرت بریدہ ^(ؓ) واپس چي، یوخل، خالد بن ولید ^(ؓ) د رسول الله ^(ﷺ) ښه

(أخرجه أبو داود في كتاب الأدب/باب ما يقال عند النوم (رقم- ٥٠٥٨)

(١) أخرجه الترمذی فی السنن رقم الحدیث ۲۵۸۹

خدمت کېې شکایت وکړو [۲] چې یا رسول الله ﷺ د سې خوابې په وجه د شپې ماته خوب نه راځي. [۳] نبي کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل هر کله چې ته خپلې بسترې ته راشي نو دا دعا وایه [۴] اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَمَتْ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَمَا أَقْلَمَتْ وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أَضْلَمَتْ كُنْ لِي جَارًا مَنْ شَرِّ عَظَمِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعًا أَنْ يَفْرَطَ عَلَيَّ أَحَدٌ مِنْهُمْ أَوْ أَنْ يَنْفَعِيَ عَزَّاجَاتُ وَجَلْتُ تَأْتُونَ وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ إِلَّا إِلَهُ الْأَنْتَ، [۵] ترمذي دا روایت نقل کړې دي، او ویلې بې دي چې د دی روایت اسناد قوي نه دی. [۶] په دي حدیث کې یو راوي د حکم ابن ظهیر روایت بعضو محدثینو ترک کړي دي

حل التغایب: ① الْأَرْقُ: أي: مِنْ أَهْلِ الشَّهْرِ: بې خوابی اچې د شپې د سوچونو او غمونو په وجه خوب نه ورځي، ② أَقْلَمْتُ: أي: قَصَدْتُ التَّأْوِيَّ: د ورتلو اراده دي او کړه، «د خوب ځانې ته» ③ أَظْلَمْتُ: أي: وَمَا أَقْلَمْتُ: ظِلْمًا: چې په څه باندې د دې آسمانونو سورې دي، ④ أَقْلَمْتُ: أي: تَحَلَّلْتُ وَرَقَعْتُ: چې څه پورته کړي يعنی په ځان کې د هر قسم مخلوقاتو نه په ځان بوج کړی دی ⑤ أَظْلَمْتُ: چې گمراه کړی دی، دې شیطانونو دانسانانو او جناتو نه، ⑥ جَارًا: گاونډی، ⑦ يَفْرَطُ: چې د حد نه زیاتې او کړي، ⑧ نَعَى: أي: يَحْطِمُ سرکشی یا ظلم او کړی ⑨ عَزَّاجَاتُ: أي: غَنَبٌ مُنْجِرَتٌ: ستانه پناه غوښتونکې غالب شو ⑩ حَلَّ: أي: عَطَّلَ: لویه ده

تسهيلات:

قوله: اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَمْتُ:

د مذکورې دعا په کلماتو کېې اختلاف: په حصن حصین کېې دی چې دا روایت طبرانی په اوسط کېې او ابن ابی شیبې نقل کړې دي خو د دوی په روایتونو کېې د لفظ جمیعاً په ځانې اجمعین دي، اود لفظ یُنْفَعِي په ځانې یُظْلِمُ دي او د غسې د وجَلْتُ تَأْتُونَ نه تر آخره پورې الفاظ دهغوی په روایت کېې نشته، بلکه د عَزَّاجَاتُ نه پس وَتَبَارَكَ اسْمُكَ الْفَاضِلُ دی، او هم په دي جمله باندې روایت ختم شوې دي

الفصل الثالث

[۲۴۱۲] د ابن مالک په روایت د صبا مابنام مسنون دعا

۳۱۱۲- [۳۰] (۱) عَنْ أَبِي مَالِكٍ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ (۲) (إِذَا أَصْبَحَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذَا الْيَوْمِ فَخْرَهُ وَنِعْمَةً وَنُورَةً وَبَرَكَتَهُ وَهَدَاهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا بَعْدَهُ) (۳) لَمْ أَذْ أَمْسِ فَلْيَقُلْ مِثْلَ ذَلِكَ) (۴)». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

لوحه ۱۶ ابو مالک ؓ راوي دی چې رسول الله ﷺ وفرمایل هر کله چې سحر شي نو په

نَسُو كِي هِر سَرِي نِه يَكَا رِ دِي چِي دَا دَعَا وَايِي أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذَا الْيَوْمِ فَتَحَهُ وَنَعْرَهُ وَنُورَهُ وَبَرَكَتَهُ وَهَذَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا فِيهِ وَشَرِّ مَا بَعْدَهُ. [۲] اَوْ بِيَا چِي مَا بِيَامَ شِي نو دَغِه شَان دَغِه دَعَا دِي وَايِي (ابوداود):

تسهيلات:

قوله فَتَحَهُ وَنَعْرَهُ وَنُورَهُ وَبَرَكَتَهُ وَهَذَا:

د حديث ه بعضي جعلوا وضاحت:

① نَعْرَهُ: به دشمن باندې د غلبي حاصلولو مدد.

② نُورَهُ: نه مراد د علم او عمل توفيق دې

③ بَرَكَتَهُ: نه مراد حلال او پاكييزه رزق دې

④ وَهَذَا: نه مراد په هدايت باندې ثابت قدمي او د خواهشاتو مخالفت دې

امم طيبي فرماني چي په حديث كښي د وَقْتَهُ نه پس جمله بيانيه ده

⑤ خَيْرَ هَذَا الْيَوْمِ فَتَحَهُ نه مراد كاميابي حاصلول په تسلط سره او يا په زبردستي سره

[۲۴۱۲] د ابی بکره په روايت سره صبا ماينام مسنون دعا

۳۳- (۳۰) [۱] «وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي: [۲] يَا أَبَتِ أَسْمِعْكَ تَقُولُ كُلَّ عَدَاةٍ [۳] اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدَنِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي، اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، [۴] تَكَرَّرَهَا ثَلَاثًا حِينَ تُصْبِحُ وَثَلَاثًا حِينَ تُحْمِي، [۵] قَالَ: يَا بَنِي سَمِيعَتْ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يُذْعَبُونَ [۶] فَأَنَا أُجِيبُ أَنْ أَسْأَلَ بِسَمْعِهِ».

رواه أبو داود.

ترجمه [۱] عبد الرحمن ابن ابی بکره رضی اللہ عنہ وایي چي ما خپل پلار صاحب ته اوويل [۲] چي باباج نه: زه اورم چي ته هره ورځ دا دعا وایي [۳] اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَدَنِي اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي سَمْعِي اللَّهُمَّ عَافِنِي فِي بَصَرِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ. [۴] او ته دا دعا دري ځله په سحر کې او دري ځله په ماينام کې وایي [۵] نو هغه اوويل چي اې زما خويه، ما د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه د دې کلماتو په ذريعه دعا غوښتل اوریدلي دي. [۶] نو زه دا خوښوم چي د نبی کریم صلی الله عليه وسلم د سنتو پیروي وکړم (ابوداود)

هل اللغات ① عَافِنِي: عافيت راکړي ماته. ② فِي سَمْعِي: په اوریدو زما کښي یعنې زما په غوږونو کښي د اوریدو طاقت محفوظ اوساتي. ③ أَسْأَلَ: اَي: اُفْتَدِي: چه تابعداري اوکړم. طریقه اختیار کړم ④ بِسَمْعِهِ: د سنتو طریقو اود سیرت د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم

تسهيلات

قوله اللهم عافني في سمعي، اللهم عافني في بصرى،

دسمع او بصره ذكر كولو وجه: دلته نهي سماعت او بصارت خاص كپل خكه چه د بصر په ذريعه د الله تعالى د قدرتو نو ادراك كيږي او په سماعت سره د الله تعالى د نازل شوي آيتونو ادراك كيږي لهذا دا دواړه د ادله نقليه او عقليه د ادراك دپاره جامع دي
د سمع په بصر باندې د مقدم كولو دوه وجوهات:

① سماعت ته په بصارت باندې فضيلت حاصل دي.

② اكثر ادعيه كښي سمع مقدم كړې شوې ده اللهم متعنا يا سمعنا ولبصارتنا وقوتنا ما احببتنا و اجعلنا الوارث مناد دهغه د موافقت د وجې نې سمع په بصر باندې مقدم كړو
[۲۲۳] د عبد الله بن ابي اوفى په روايت سره د صبا ما بنام مسنون دعا

---[۳۲] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَصْبَحَ قَالَ: (۲) أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ (۳) وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَالْكَبِيرُ يَأْتِي الْعِظَمَةَ لِلَّهِ (۴) وَالْأَمْرُ وَالنَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَمَا سَكَنَ فِيهِ لِلَّهِ (۵) اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوَّلَ هَذَا النَّهَارِ صَلَاحًا (۶) وَأَوْسَطَهُ نَجَاحًا وَآخِرَهُ فَلَاحًا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ (۷)». [A. ذكره النووي في كتاب الأذكار ورواية أبي الشَّيْخ]

ترجمه ① عبد الله ابن ابي اوفى (رضي الله عنه) وايي ② هر كله چې به سحر شو نو رسول الله (صلى الله عليه وسلم) به دا دع كوله ③ أَصْبَحْنَا وَأَصْبَحَ الْمَلِكُ لِلَّهِ ④ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَالْكَبِيرُ يَأْتِي الْعِظَمَةَ لِلَّهِ ⑤ وَالْأَمْرُ وَالنَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَمَا سَكَنَ فِيهِ لِلَّهِ ⑥ اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَوَّلَ هَذَا النَّهَارِ صَلَاحًا وَأَوْسَطَهُ نَجَاحًا وَآخِرَهُ فَلَاحًا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، ترجمه سحر كړو مونږ. او سحر كړو ملك د الله (صلى الله عليه وسلم) د پاره ⑦ ټول تعريفونه الله (صلى الله عليه وسلم) لره دي. او بزگي د ذات وصفات الله (صلى الله عليه وسلم) لره ده. ⑧ پيدا كول، حكم كول، ورځ او شپه او هغه څيزونه چه په ورځ او په شپه كې آرام كوي. ټول الله (صلى الله عليه وسلم) لره دي. ⑨ اې الله (صلى الله عليه وسلم) د دې ورځي ابتدائي حصه د نيكي جوړه كړي. ايغني دا چې مونږ دا په طاعت كې صرف كړو ⑩ او د دې درمياني حصه د حاجاتو د پوره كيدو او د دې اخري حصه د نجات سبب جوړه كړي. اې په رحم كونكو كې د ټولو څخه زيات رحم كونكيه ⑪ دا حديث نووي رحمه الله د ابن سني په روايت سره په كتاب الاذكار كې نقل كړې دي

هل اللغات ① الْكَبِيرُ يَأْتِي الْعِظَمَةَ وَالْفَتْحُ لُونِي. برترى. بزگي ② الْخَلْقُ: أي: الإجماع الشَّعْبِيُّ: په ترتيب او تدریج سره پيدا كول ③ الْأَمْرُ ددې نه مراد حكم او تصرف كول دی ④ سَكَنَ: چه آرام او سكون حاصلوی ⑤ صَلَاحًا: صلاحيت او قابليت لرونكي، د دين او دنيا د فائدي د كارونو، ⑥ نَجَاحًا: أي: قَوْزًا: كاميابي. ⑦ فَلَاحًا: أي: غَفَرًا: كاميابي

مختلفات

فوله وَتَكْبِيرًا وَأَوَّلَ الْعِظَةِ لِلَّهِ:

دکبریاہ او عظمت مصداق؛ دکبریاہ نہ مراد صفات ذاتیہ او عظمت للہ نہ مراد صفات فعلیہ دی ((ماوردی الحدیث القدسی الکبریاہ ردائی والعظمت ازاری۔))

فوله يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ:

پہ یا ارحم الراحمین سرہ دعا قبلیدل؛ ملا علی قاری لیکلی دی چہ کومہ دعا پہ یا ارحم الراحمین سرہ ختمہ کرپی شی ہفہ زر قبلیری لکہ چہ مستدرک حاکم کنبی دی ہم دغہ شہ حضرت ابو امامہ نہ مرفوعا منقول دی چہ اللہ تعالیٰ یا ارحم الراحمین ویونکو د پارہ فرشتہ متعین کوی نوچی یو کس دا جملہ درپی خلہ اوانپی نو ہفہ فرشتہ دہ تہ وانی چہ ارحم الراحمین تا تہ متوجہ شو چہ غوارپی نو ہفہ ذات نہ نی او غوارہ

د درپی خلہ و نیلو فائدہ: د مستدرک حاکم پہ روایت کنبی نی د درپی خلہ و نیلو قید د دی وجی نگولی دی چہ عموما شوک دری خل یا ارحم الراحمین اوانپی نو د دہ زہ د اللہ طرف تہ حاضر شی او اللہ تعالیٰ ہم پہ دہ مہربانہ شی، مرقاۃ ج ۵ ص ۱۹۲،

[۳۵] د عبد الرحمن بن ابی زہرہ روایت سرہ د صبا ما بنام مسنون دعا

د- [۳۳] (۱) وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِيزٍ قَالَ: [۲] «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ إِذَا أَصْبَحَ: [۳] أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ وَكَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ [۴] وَعَلَى دِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَعَلَى مِلَّةِ أَبِينَا إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا [۵] وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالدَّارِمِيُّ.

ترجمہ عبد الرحمن ابن ابی زہری (۱) وای (۲) چہ رسول اللہ ﷺ بہ د سحر پہ وخت کپی دا دت ویلہ (۳) أَصْبَحْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ وَكَلِمَةِ الْإِخْلَاصِ وَعَلَى دِينِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَى مِلَّةِ أَبِينَا إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، ترجمہ سحر کرو مونہ پہ دین اسلام او پہ کلمہ توحید چہ ہفہ لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ دہ (۴) او د خپل نبی محمد ﷺ پہ دین او د خپل پلار ابراہیم پہ دین چہ د باطل خخہ بیزارہ کیدو سرہ دین حق طرف تہ متوجہ وو، (۵) او ابراہیم ﷺ د شرک کونکو خخہ نہ وو (ترمذی)

هل الكلمات ① فِطْرَةُ الْإِسْلَامِ: أَي: خَلْقَتُهُ. بِه خُونی او عادت د اسلام ② حَنِيفًا: أَي: مَسْأَلَةً عَنْ الْأَدْيَانِ لَا تَطْلُقُ. چہ د باطل دین نہ مخ ارونکپی او حق طرف تہ راگر خیدونکپی وی

تسهيلات

قوله: أَصْنَعْنَا عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ:

ه فطرت الله مراد: دلته د فطرت نه مراد خلقت دې کماوردی القرآن: فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ او هم دغه شان حديث فطرت كل مولود يولد على الفطرة

قوله: وَكَلِمَةَ الْإِسْلَامِ:

د کلمه طيبه دوه کلماتي: دا کلمه په دنيا کښې د محرماتو نه بچ کول کوي او په آخرت کښې د سزا نه بچ کول کوي

قوله: وَعَلَى دِينِ نَبِيِّنَا:

په اسلام سره د امت محمدی تلقب: نبي عليه السلام د پاره نې دين خالص کړو ځکه چه د م قبل انبياؤ امتونه هم په دې نوم (اسلام) سره مشهور وو لقوله: تعالى: إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ او د حضرت ابراهيم عليه السلام دا قول هم دي: «أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ» او حضرت يعقوب عليه السلام هم خپلو خامنو ته دا وصيت کړې وو: «فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ» الله تعالى په دغه سلسله کښي په اوه ځايونو کښې د اسلام ذکر کړې دې ① وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ ② أُمَّةً مُسْلِمَةً لَّكَ ③ إِذْ قَالَ لَهُ رَبِّي أَسْلِمْ لِي ④ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ⑤ وَتَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ⑥ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ⑦ لَا تَفْرُقْ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ ⑧ وَتَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

د دي نه معلومه شوه چه د ټولو انبياؤ مذهب اسلام وو امم سابقه کښي چه کوم خلقو اطاعت کولو نو د هغوی صفت هم دغه اسلام وو خو د امت مسلمه نوم او لقب هم د نبي عليه السلام امت له ورکړې شو پخوانی امتونو کښي اگر چه اسلام راوړونکی تير شوی دی خو اسلام لقب د هغوی نه وو صرف صفت وو (معارف القرآن کاند هلوی)

قوله: وَعَلَى مِلَّةِ أَبِينَا إِبْرَاهِيمَ:

ابراهيم عليه السلام ته د اب په نسبت کولو کښي احوال:

① ابراهيم عليه السلام ابو العرب وو دلته ئ ددې وجه نه اېنا او وئيل حالته کي نبي عليه السلام د حضرت اسماعيل عليه السلام په اولاد کښې وو

② د حضرت ابراهيم عليه السلام نوم په آباؤ کښي تغليباً دې ځکه چه انبيا په منزله د آباء وي لکه چه الله تعالى په قرآن پاک کښي فرمائی الذِّيْ أَوَّلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَوَّلَ أَمَنَّهُمْ او يو قراعت شاده دي ابي ابراهيم

قوله حَيْفٌ

د حَيْفٌ په مفهوم کښې درې احوال:

- ① د اديان بطلنه اديان ثابته عادلې طرف ته رجوع کونکې
 - ② په دين اسلام باندې قائم او مستقيم مسلمان
 - ③ معه فرم نبردار مسلمان چه د الله نه غير طرف ته بالکل متوجه نه وي
- قوله وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ:

په قرآنې باطلو باندې وه: په مشرکین عرب باندې رد مقصود دې ځکه چه هغوی به ونیل
 (نحن علی دین ابراهیم) او هم دغه شان یهودیانو به ونیل چه ابراهیم یهودی وو نصاری به
 ونیل چه ابراهیم نصرانی وو الله تعالی دوی باندې رد کوی کما فی قوله: تَعَالَى مَا كَانَ لِإِبْرَاهِيمَ
 يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۝

[۵] بَابُ الدَّعَوَاتِ فِي الْأَوْقَاتِ

د مختلف وختونو دعاګانې

خلاصة الباب:

فيه أربعون حديثاً مشتملة على الأذكار

- ① الدعاء وقت الجماعة: ۱.
- ② الذکروقت الکرب: ۲، ۳۱، ۳۸.
- ③ الذکر وقت الغضب: ۳.
- ④ الدعاء وقت صباح الديك والجمار: ۴.
- ⑤ الذکروالدعاء وقت الركوب: ۵، ۱۸.
- ⑥ الدعاء وقت النزول في المنزل: ۶.
- ⑦ الدعاء وقت المساء: ۸.
- ⑧ الذکروالدعاء وقت السفر: ۵، ۶.
- ⑨ الذکر وقت السحور في السفر: ۹.
- ⑩ الذکر وقت الرجوع من السفر: ۱۰.
- ⑪ الدعاء وقت القتال: ۱۱، ۲۴، ۳۹.
- ⑫ الدعاء وقت اختتام طعام الدعوة: ۱۲.
- ⑬ الدعاء وقت رؤية الهلال: ۱۳، ۳۵.
- ⑭ الدعاء وقت رؤية المنبلى: ۱۴.
- ⑮ الذکر وقت اختتام المجلس: ۱۷، ۳۴.
- ⑯ الذکر وقت دخول السوق: ۱۵، ۴۰.

- (۲۴) الذكر وقت إقبال الليل في السفر: ۲۴.
 (۲۵) الدعاء وقت الوداع: ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲.
 (۲۶) الذكر وقت النزول والصعود: ۲۲، ۳۷.
 (۲۷) الدعاء للمتزوج بعد التزويج: ۲۹.
 (۲۸) الذكر وقت الدخول في البيت: ۲۸.
 (۲۹) الدعاء وقت خوف العدو: ۲۵.
 (۳۰) الذكر والدعاء وقت الخروج من البيت: ۲۶، ۲۷.
 (۳۱) الدعاء وقت التزوج والشراء: ۳۰.
 (۳۲) الدعاء لرفع الدين: ۳۲، ۳۳.
 (۳۳) الذكر وقت الفراغ من المجلس أو الصلوة: ۳۵.
 (۳۴) الدعاء وقت المہوم: ۳۶.
 (۳۵) فضيلة بعض الأدعية والمنع عن بعضها: ۱۶.

دعای اہمیت: کله چه دعا گانی د شارح علیہ السلام د طرف نه یو وخت سره مقید وی نوهغه هم په هغه وخت په خانی راوړل ضروری دی دې د پاره چه د هغې خاص تاثیر وی الحزب الاعظم کوم چې د ملا علی قاری تالیف دې د دنیا او آخرت خومره د خیر دع گانی دی هغه ټولې مستون دعا گانی په دې کتاب کښې راجمع دی زه چې کله هم حرمینو شریفینو ته تلې یم نود دې کتاب دعا گانی زما معمول پاتې شوي دې اود بار بار و نیلوڅخه روسته به زما یقین راغلو چې دا ټولې دعا گانی خو قبولې شوی دی دا خو تحصیل حاصل دې خویب به مې هم ددې کتاب د دعا گانو التزام کولوڅکه چې مونږ ټول محتاج شو اود دعا خودعبادت مغز دې د عبادت سلسله ترمرگه پورې نه ختمیږي دغه شان مناجات مقبول کوم چه حضرت تهانوی رحمته الله علیه رایو خانی کړې دی یوه بهترینه کتابچه ده په کوم کښې چه د هغه وار دعا گانو د پاره جدا جدا منزلونه کیځو دې شوی دی یو ښکلی څیز دې ډیر جامع دې هر عالم او هر طالب علم سره پکار دي

الفصل الأول

[۳۱۱] د جماع په وخت کښې دعا

۳۱۱- [۱] (۱) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۲) «لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ، وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا» (۳) فَإِنَّهُ إِنْ يَفْعَلْ رَيْنَهُمَا وَلَدٌ فِي

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب بدء الخلق باب صفه إبليس وجنوده (رقم: ۳۲۷۱) ومسلم فی کتاب النکاح/ باب ما يستحب أن يقوله عند الجماع (رقم: ۱۱۶) - (۱۴۳۴) وأبو داود فی کتاب النکاح/ باب فی جامع النکاح (رقم: ۲۱۶۱) والترمذی فی السنن رقم الحديث ۱۰۹۸ وابن ماجه فی کتاب النکاح/ ما يقول الرجل إذا دخلت عليه أهله (رقم: ۱۹۱۹)

ذَيْفُ: «الْمُرِغْرَةُ شَيْطَانٌ أَبَدًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

نوهه: ۱. ابن عباس (رضی الله عنه) راوی دې چې رسول الله ﷺ وفرماییل [۴] هر کله چې په تاسو کې خوک خپلي بي بي یا وينځې ته د صحبت د پاره راشي، نو دا دعا دي وائی [۴] بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ جَبِّتْنَا الشَّيْطَانَ وَجَبِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا. اد الله د نوم په مدد سره، اي الله مونږ نه شيطان لرې کړې او اې الله ﷻ ته چې زمونږ کوم اولاد نصيب کړي هغه د شيطان څخه او شيطان د هغه څخه لرې وساتي [۴] که هغه وخت د هغه دواړو يعنې د سړي او ښځې د جماع په نتيجه کې خوی ورکول مقدور وي (يعني وړو کي پيدا شي) [۵] نو هغه وړو کي ته شيطان کله هم ضرر نشي رسولې (بخاری و مسلم).

حل التفات: ① جَبِّتْنَا: أي: بَعَدْنَا: لرې اوساتې مونږ «د شيطان نه» ② إِنَّ يَغْدُرَ: که په تقدير کښې ليکلي شوی وی

تسهيلات:

قوله: إِذَا رَأَدْنَا يَأْتِيَ أَهْلَهُ:

د ذکر په مصداق کښې دوه اقوال: د جماع په حالت کښې په ژبې سره ذکر الله کول مکروه دی په حديث کښې چه د کوم ذکر بيان دې ددې نه قلبی ذکر دې

② د جماع د ارادې په وخت کښې په ابتدا کښې ذکر مراد دې دارنگ دا دعا ستر ښکاره کولو نه مخکښې لوستل پکار دی او په حلال صحبت باندې ونيل پکار دی

قوله: الْمُرِغْرَةُ شَيْطَانٌ أَبَدًا:

په جماع کښې د شيطان شرکت: دارنگ واضحه دې وی لکه څنگه چه د خوراک ځکاګ په څيزونو کښې شيطان زمونږ سره شريکيږي نو هم دغه شان د صحبت په وخت کښې هم شريکيږي. او څنگه چه د شيطان په شرکت سره د خوراک ځکاګ نه برک ختميږي هم دغه شان په صحبت کښې د شيطان د شرکت په وجه اولاد هم نالائق او د شيطان په قبضه کښې گيروی

اشکال: که يو کس دا دعا اوواڼی نو د هغه اولاد به د شيطان د تصرف نه محفوظ وی حالانکه اکثر خلق د شيطاني تصرف نه محفوظ نه دی؟

د اشکال حلول جوابونه: ① د دې مطلب دا دې چه شيطان به کله ضرر نشي رسولې يعنې دوی به د اسلام نه کفر طرف ته نشي بوتلې لهذا مطلب دا شو چه د صحبت د ارادې په وخت کښې ذکر الهی کولو سره د اولاد خاتمه بالخیر نصيب کيږي

② شيطان به دوی ته د سيوری، جادو وغيره په ذريعه دوی ته د مصيبت په رسولو باندې قادر نه وی

⑤ امام جوزی فرمائی د حدیث مطلب دا دی چې شیطان به ددی کس د اولاد په دین او اعتقاد باندې غلط اثر نشی کولې

⑥ شیطان د ماشوم پیدا کیدو وخت کښې کومه تونګه ورکوی چه په هغې سره ماشوم ژاړی نو د دی دعا په برکت سره هغه په زوره تونګه نشی ورکولوې مرقات ج ۵ ص ۱۹۳

[۲۱۴] اذْخَعْتَ غَمَّ يَوْمٍ وَخَتَ كَيْبِي دَعَا

۲۱۴- [۲] (۱) وَعَنْهُ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْعَلِيمُ) (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ) (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ)». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه ⑤ ابن عباس ؓ راوي دي چې رسول الله ﷺ به د سخت فکر او غم په وخت دا دع ويله ⑥ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْعَلِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمُ، ترجمه: نشته څوک معبود ماسوا د الله ﷻ څخه چې بزرګ او بر دې دی. ⑦ نشته څوک معبود ماسوا د الله ﷻ څخه چې د عرش عظيم پروردګار دی. ⑧ نشته څوک معبود ماسوا د الله ﷻ څخه چې د آسمانونو او زمکو پروردګار دی، او د عرش عظيم پروردګار دي (بخاري، مسلم)

تسهيلات:

قوله: كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ:

د کرب مخه وړاږد: د دي نه مراد غم دي چه نفس ته لاحق کيږي بعضو ونيلی دی چه کرب شديد غم ته ونيلی کيږي
قوله: الْعَظِيمُ:

د عظيم په معنی کښې دوه اقوال: ① داسې ذات چه د هغه د پاره ذاتي او صفاتي طور سره د سوال او حاجت پوره کول معمولی خبره وي

② هغه ذات چه هغه د سوال کولو د وجه نه په غضب کښې نه راځي
قوله: الْعَلِيمُ:

د علیم معنی: هغه ذات چه هغه په سزا ورکولو کښې جلدی نه کوی بلکه د خپل رحمت په وجه د کوتاهی کونکي نه تکلیف هم لرې کوی

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب الدعوات / باب الدعاء عند الكرب (رقم: ۶۳۵۵) / ومسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبة والاستغفار / باب دعاء الكرب (رقم: ۸۳ - ۲۷۳۰) / وألترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۴۹۶ / وابن ماجه فی کتاب الدعاء / باب الدعاء عند الكرب (رقم: ۳۸۸۳)

[۳۸۱] اذْغَصِي كَمُولُو تَرْكِبُ

۸-۳-۱ [۱] وَرَوَى سُلَيْمَانُ بْنُ صُرَدٍ قَالَ: [۲] «اسْتَبَّ رَجُلَانِ عِنْدَ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] وَتَحَنَّنَ عِنْدَهُ جُنُوسٌ وَأَحَدُهُمَا يَسُبُّ صَاحِبَهُ مُغَضَّبًا، قَدْ احْمَرَّتْ وَجْهَهُ، [۴] فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: إِي زَاغُمْ كَلِمَةً تَوْقَهَا لَذَهَبَ عَنْهُ مَا بَيْنَ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ [۵] فَقَالُوا لِلرَّجُلِ: لَا تَتِمَّ مَا يَقُولُ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ [۶] قَالَ: إِي لَسْتُ بِمَجْنُونٍ». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

ترجمه: ۱- سلیمان بن صرد (رحمہ) وای (۲) چہ ایوہ ورخ، د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم پہ مجلس کہ دو سړو یو بل ته بد رد وبل شروع کړه، (۳) او مونږ د رسول الله ﷺ سره ناست وو. په هغوی کې یو سړي دویم ته ډیر بد رد وبل او د غصی څخه ډک وو، د هغه مخ سور شوی وو. (۴) رسول الله ﷺ دې کیفیت په لیدو سره، وفرماییل چې ماته یوه کلمه معلومه ده. که دا سړی هغه کلمه اوواښي، نو د هغه غصه به ختمه شی. چې په هغه سوره ده. او هغه کلمه دا ده: «أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ». د شیطان رتل شوي څخه د الله ﷻ پټه غوړه. (۵) صحابه و (رحمہ) چې دا ولیدل چې هغه سړي دا کلمه ونه ویله نو! هغه ته یې اوویل چې آیت ته نه اوري چې رسول الله ﷺ څه فرمایي؟ (۶) هغه سړي اوویل چې زه څه نیونی خو نه یم. بخاري، مسلم،

هل اللغات ① لَسْتُ: افتعال دې د سَبِّ نه. أَيْ: تَتِمَّ أَخَذَهُمَا الْآخَرُ: یو بل ته نې کنخل کول. ② مُغَضَّبٌ: د غصی نه ډک وو ③ تَحَنَّنَ: لیونی

تسهيلات:

قوله: يَسُبُّ صَاحِبَهُ مُغَضَّبًا، قَدْ احْمَرَّتْ وَجْهَهُ:

په قصه کېنې بل ته کنخلې کول: د یعنی تعوذ من الشيطان د مجنونانو کار دې زه مجنون نه یم. دا سړي څوک منافق وو یا بالکل جت سړي وو چه د معاشرې د آدابونه خبر نه وو حالانکه چه کومه رويه هغه اختيار کړه هغه پخپله ښانی چه دې مجنون وو په غصې کېنې د خپل خان نه بهر کیدل دا هم د جنون او لیوتوب یوه شعبه ده

قوله: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ:

د قصې لړې کولو د پلوه تعوذ: د دې حدیث نه معلومه شوه چه غصه لرې کولو د پاره تعوذ لوستل پکار دی او دا حدیث د دې آیت نه مقتبس دی وَأَمَّا يَنْزِعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعًا فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

(۱) اخرجه البخاري في كتاب الادب باب العذر من الغضب (رقم- ۶۱۱۵) وسلم في كتاب البر والصله والاداب باب فضل من يهلك نفسه عند الغضب وبأى شيء يذهب الغضب (رقم- ۱۰۹) - (۲۶۱۰) وابوداود في كتاب الادب باب ما يقال عند الغضب (رقم- ۴۷۸۰) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۵۱۶ واحمد في المسند: ۲۴۰/۵

قوله اِنِّي لَنْتُ بِمَجْنُونٍ

۵ غصبي دقتنه خطر ناكي؛ یعنی نبی علیه السلام په وین سره دې کس اوونیل چه زه مجنون یا لیونی نه یم چه تعوذ اووانم ده ته معلومه نه وه چه غصه د شیطان د حیلو نه یوه حیل ده. د دې په وجه انسان د خپل اصلی حالت نه اوخی او گنده خبرې او مذموم حرکت شروع کړی دي وجه نبی علیه السلام د هغه کس چه بار بار نې ونیل اوصی په جواب کښي اوفرمائیل لاقضب (غصه مه کوه) دا نې ورته خو پیرې اوونیل دا ددې خبرې دلیل دي چه غصه ډیره لویه مفسده ده

درجل په مصداق کښي دوه اقوال: ① امام طیبی فرماني کیدی شی چه دا کس متفق وی

② دا هم کیدی شی چې دا کس بانديچی وی کوم چه د مجلس اود نبوت د آدابونه خبرنه وو اشکال: ملا علي قاري فرماني چه د ابو داؤد په روایت کښي دی چې دا صحابی حضرت معاذ رضی الله عنه وويه دې صورت کښي اشکال دا دې چه دې جلیل القدر صحابی څنگه کلمات څخه ونیلي دی؟ دا خود دوی د شان سره نه بنائي

دا اشکال دوه جوابونه: ① کیدی شی دا د ابتداء د اسلام واقعه وی

② دا واقعه د شدت غضب وی او ده ته پته نه وی لگیدلې چه م ته څوک دا خبره کوی نکه چه مخکښ تیر شو چه په ډیره خوشحالی کښي أنت عیدی وناعت بضره دا کفریه کلمه ده ددې توجیهات هم مخکښي تیر شوی دی دلته به هم داسې شوی وی

[۲۸۸] د چرکه آذان ولي اود خوهين هين ولي؟

۲۸۸- [۱۴] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «إِذَا سَمِعْتُمْ صِيَاحَ الذِّبْيَكَةِ قُلُوا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ [۱] فَإِنَّمَا رَأَتْ مَلَكَ [۲] وَإِذَا سَمِعْتُمْ نَهْيَ الْخِمَارِ [۳] فَتَعَوَّذُوا بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ فَإِنَّهُ رَأَى شَيْطَانًا». مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

نورهمه ⑤ ابهریره روي دي چې رسول الله ﷺ وفرمايل ⑥ هر کله چې تاسو د چرک آذان واورئ. نو د الله ﷻ څخه د هغه فضل غواړئ. ⑦ ځکه چې هغه فریښتي ويني. ⑧ او هر کله چې د خره آواز واورئ. ⑨ نو د شیطان رتل شوي څخه د الله ﷻ پناه غواړئ ځکه چې هغه شیطان ويني «بخاري، مسلم»

حل اللغات ① صیاح آواز. ② الذبکة. د ډېک جمع ده. چرگ. ③ نهی الخیمار: أي: صَوْتُهُ دخر آواز

(۱) اخرجه البخاری فی کتاب بدء الخلق باب: حیر مال السلم عن یحییٰ بن شافع الجبال (رقم- ۳۳۰۳) وسلم فی کتاب الذکر والدعاء والتوبة والاستغفار باب استناب الدعاء عند صياح الذبک (رقم- ۸۲) - (۷۷۲۹) ولبوداده فی کتاب الأدب باب ما جاء فی الذبک واليهائم (رقم- ۵۱۰۲) والترمذی فی السنن رقم الحديث ۳۵۲۴

تسهيلات:

قوله فُسِّلُوا إِلَهُ مِنْ فَطْلِهِ فَإِنَّهَا رَأَتْ مَلَكًا.

د چرگ د بانگ په وخت د دعا گوشتل، د دې حديث مطلب دا دې چه چرگ كله فرشته اووینی او بانگ اووایی بو دغه وخت کښی تاسو د الله نه دعا غواړئ په روایاتو کښې دی چه د نبی علیه السلام په کور کښې یو چرگ وو د هغه په آواز به نبی علیه السلام پیشمنې او تهجد کولو قوله وَإِذَا سَمِعْتُمْ نَبِيَّ الْجَمَارِ:

د خرد آواز په اوریدو تعوذ و نیل، دا حدیث په دې خبره دلالت کوی چه کافرانو منافقانو باندې غضب الهی او عذاب نازلیری نو دوی سره د تیریدو وخت کښې تعوذ و نیل پکړ دی د دې خوف په وجه چې ماته د دوی شر راونه رسی.

په ذا کریو غناووو کښې د چرگ مقام، امام طیبی فرمائی چه د چرگ آواز په ذکر کونکو خناووو کښې د الله قرب زیات حاصلوی ځکه چه دا د مونخونو وختونه ډیر یاد ساتی او ټولو آوازونو کښې چه کوم آواز د الله نه د لری والی سبب دې هغه د خر آواز دې لکه چه قرآن کښې دی إِنَّ الْكُرْأَانَ لَأَصْوَاتٌ لَصَوْتِ الْحَيْرِ ددې نه معلومه شوه چه کفار او منافقین د غضب الهی او د عذاب په وخت کښې چه کوم آواز اوباسی هغه د خر د آواز سره مشابه دی لقوله: تعالى لَهُمْ فِيهَا زَفَرٌ وَشَهِيقٌ. (مرقات ج ۵ ص ۱۹۶)

[۳۳۰] د سفر دعا

۳۳۰- [۵] (۱) وَعَنِ ابْنِ عُثْمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا اسْتَوَى عَلَى بَعِيرِهِ غَارَ جِأَرَى الشَّعْرِ [۱] كَثْرَتًا لَمْ يَقُلْ: [۲] «سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ» [۳] وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ [۴] [الزحرف: ۳-۴] [۵] اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى [۶] وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى [۷] اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى [۸] اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ [۹] وَالْحَقِيقَةُ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ [۱۰] اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ [۱۱] وَكَآبَةِ الْمُنْظَرِ [۱۲] وَسَوْءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ [۱۳] وَإِذَا رَجَعْتُ فَاهِنٌ وَذَا فَيْهٍ [۱۴] أَبْجُونُ ثَابِتُونَ غَائِبُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ [۱۵] (رواه مسلم).

ترجمه [۱] ابن عمر رضی اللہ عنہ راوي دی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم به د سفر د پاره وتلو، او په اوبښ به سوریډلو [۲] نو مخکې به یې درې ځله الله اکبر ونیلو او بیا به یې دا دعا ویله [۳] سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى [۸] اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْحَقِيقَةُ فِي الْأَهْلِ

(۱) اخرجه مسلم فی کتاب الحج /باب ما یقول إذا ركب إلى سفر الحج وغيره (رقم- ۴۲۵ - ۱۳۴۲) وابوداود فی کتاب الجهاد /باب ما یقول الرجل إذا ركب (رقم- ۲۶۰۲)

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمُنْظَرِ وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ، ترجمه پاک دې هغه ذات چې هغه دا سورلی زموږ تاعدهاره جوړه کړه، حالتهکه موږ د هغې طاقت نه لرو. [۴] او بیشکه موږ خپل پروردگار طرف ته واپس ورتلونکي یو. [۵] ای الله ﷻ موږ ستا څخه په دې سفر کې نیکی او تقوی غواړو. [۶] او داسې عمل، چې په هغې ته راضي کېږي یعنې هغه قبول کړي، [۷] ای پروردگار زموږ د پاره دا سفر آسانه کړي، او د دې اوږدوالی زموږ د پاره راوښاري، یعنې د سفر اوږد والی زر ختم کړي. [۸] ای الله ته په سفر کېښې زما ملګري شه [۹] او زما، په اهل و عیال کېښې او مال کېښې زما نائب شه [۱۰] ای الله ﷻ زه ست پناه غواړم د سفر د مشقت څخه [۱۱] او د خراب حالت د لیدو څخه، یعنې د دې خبرې څخه پناه غواړم چې په خپل اهل و عیال او په خپل مال او اسباب کې نقصان لیدو سره غمجن شم، او په هغه سره مو خراب حالت شي، [۱۲] او د واپس راتلو د خرابۍ څخه په خپل کوروالو او خپل مال کې، یعنې د دې څخه هم پناه غواړم چې د سفر څخه واپس په خپل کوروالو او په خپل مال کې څه نقصان ووينم، او د هغې په وجه زه رنځ او غم پورته کړم. [۱۳] کوم وخت چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم به د سفر څخه واپس راتلو، نو دا دعا به یې ویله، او په هغې کې به یې دا الفاظ اضافه کول [۱۴] آيُوبُ تَابُوبُ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، موږ د سفر څخه واپس تلونکي یو په سلامتی سره خپل وطن ته، توبه کونکي یو د خپل رب عبادت کونکي یو او تعریف کونکي یو. (مسلم)

هَلِ اللَّفَاتِ: ① الشَّيْءُ: أي: اشْتَرَفَ: شبه برابر به شو، خان به نې مضبوط کړو. ② مَخَرَّ: أي: دُثِّلَ: قابو یعنی تابع نې کړه. ③ مُقَرَّنِينَ: أي: مُطْلِقِينَ: قابو کونکی، خپل قابو کېښې راوستونکی ④ لَمُتَقَبِلُونَ: أي: رَاجِعُونَ: واپس کیدونکی ⑤ الْبَرَّ: أي: الطَّاعَةَ: نیکی، دلته د نیکی نه مراد تابعداري ده. ⑥ هَوَتْ: أي: تَبَيَّرَ: آسان کړې. ⑦ وَاطْمَ: دا امر دې د الظن نه. أي: قَرَّبَ: نزدې کړې، راټول کړې، یعنې د دې سفر اوږدوالی او مشقت په ده باندې آسان کړې، ⑧ الْحَقِيقَةُ: أي: مَنْ يَقُومُ مَقَامَ أَحِبِّ: څوک چه دچا قائم مقام شی هغې ته خلیفه وانی ⑨ وَعْثَاءُ: أي: مَشَقَّةُ: شدت او مشقت ته وعشا وانی خاص کرکله چه په چغو وکېښې تګ مشکل شی ⑩ كَاَبَةِ الْمُنْظَرِ: أي: سُوَ الْحَالِ: دباب سمع نه داسې ناقابل برداشت غم ته وانی چه ملا ماته کړی ⑪ الْمُنْظَرُ: مصدر ميمي دې د نظر په معنی کېښې دې یعنې ناقابل برداشت غم یا مرض په وجه چه باندې اثرات ښکاری ⑫ سُوَ الْمُنْقَلَبِ: مُنْقَلَبُ هِم مصدر ميمي دې د انقلاب او واپس کیدو په معنی کېښې دې، أي: مِنْ سُوَ الرَّجُوعِ: کورته داسې واپس راتلل څه غم یا مرض راته رسیدلي وی ⑬ آيُوبُ: د آيُوبُ نه اسم فاعل دې، أي: رَاجِعُونَ: واپس تلونکی یو د سفر نه ⑭ تَابُوبُ: توبه وېستونکی یو، گرځیدونکی یو د گناه نه نیکی، طرف ته ⑮ حَامِدُونَ: حمد او تعریف کونکی یو د الله

تسهيلات:

نور: په حديث كښې د د سفر د دعا ذكر دې څه مشكل په كښې نشته اوباقی چې كوم مشكل او گران لغات وو دهغې معانی د حل اللغات په عنوان كښې ښودلی شوی دی

[۱۱۱۱] په سفر كښې مسنون دعا

۱۱۱۱- [۶] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَرْجَسٍ قَالَ: (۲) «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا سَافَرَ يَتَعَوَّدُ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ (۳) وَكَأَبَةِ الْمُنْقَلَبِ (۴) وَالْحُورِ بَعْدَ الْكُورِ (۵) وَدَعْوَةِ الْمُظْلُومِ (۶) وَسُوءِ الْمُنْظَرِ فِي الْأَهْلِ وَالْمَالِ». (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

ترجمه ۱ عبد الله ابن سرجس (۲) وايي ۲ رسول الله ﷺ چې به سفر كولو (۳) نو پته به يې غوښتله، د سفر د مشقت او محنت څخه، (۴) د واپس راتلو سره د خراب حالت څخه، (۵) د مظلوم دېد دعا څخه، (۶) او واپس راتلو سره د اهل و مال د خراب حالت په ليدو څخه. مسلم.

حل اللغات: ① الحُور: حور د پټكي د ول د كولاويدلو په معنى كښې دې ② الكُور: په اصل كښې كور پټكي ترلو او ول ته وائي، دلته د ترقى نه د تنزل طرف ته د تللو په پناه غوښتلې شوې ده.

تسهيلات: قوله: وَكَأَبَةِ الْمُنْقَلَبِ:

په دعا كښې د الفاظو اختلاف: په دې حديث كښې دا كلمه داسې ده مگر دې نه وړاندې حديث نمبر: ۱۱۱۱ كښې دا كلمه د كآبه المنظر په الفاظو سره ذكر ده او د سوء المنقلب الفاظ هم دي ليكن دا ټول الفاظ د معنى په اعتبار سره نيزدې نيزدې دي څه فرق نشته دې دهغه ځاى اودې ځاى وضاحت هم يوشان دي

قوله: وَالْحُورِ بَعْدَ الْكُورِ:

د لفظ حور او كور تحقيق: دواړو لفظونو كښې په جاء او كاف باندې فتحه ده او واو ساكن دي كور د زيادت او اصلاح دپاره استعمال كړې شوې دي او حور د فساد او نقصان د پاره استعمال كړې شوې دي دا چه د زيادت د طرف نه د نقصان طرف ته او د اصلاح طرف نه د فساد طرف ته راتلونه ستا پناه غواړم

[۱۱۱۲] په سفر كښې په يو ځاى كښې د پراواچولو دعا

۱۱۱۲- [۷] (۱) عَنْ عُرْوَةَ بِنْتِ حَكِيمٍ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: (۲) «مَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا فَقَالَ: (۳) أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ (۴) لَمْ يَغْرَبْهُ شَيْءٌ (۵) حَتَّى يَرْتَحِلَ مِنْ مَنَزِلِهِ

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الحج باب ما يقول إذا ركب إلى سفر الحج وغيره (رقم: ۴۲۶ - (۱۳۴۳) وابن ماجه في كتاب الدعاء باب ما يدعو به الرجل إذا سافر (رقم: ۳۸۸۸) وأحمد في المسند: ۸۲/۵.

(۲) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار باب في التعوذ من سوء القضاء ودرك الشقاء وغيره (رقم: ۵۹ - (۲۷۰۸) وأبو داود في كتاب الصلاة باب قيس مات غاريا (رقم: ۲۴۹۹) وابن ماجه في كتاب الطب باب الفزع

والزرق وما يتعوذ منه (رقم: ۳۵۴۷) وأحمد في المسند: ۲۹۰/۲.

ذَنبِكَ» (رَوَاةُ مُسْلِمٍ).

ترجمه: ای بی خوله بنت حکیم وای چه ما واوریدل چې رسول الله ﷺ فرماییل [۴] کوم سرې چې یو نوی ځای ته، که د سفر په حالت کې او که په حضر کې، راشې او یې دا کلمات او وائي، [۴] اَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللّٰهِ الَّتِي لَا يَأْتِيَنَّهَا الشَّرُّ مَا عَلَّقَ، ترجمه پناه غواړم د الله ﷻ د کاملو کلماتو، یعنې د هغه د اسماء او صفات یا د هغه د کتابونو، په ذریعه د هغه څیز د بدې څخه چې پیدا کړی بې دی، [۴] نو هغه ته هیڅ څیز نقصان نشي رسولې [۵] تردې چې د هغه څې څخه کوچ وکړي (مسلم)

هل اللغات ①: یتکته شی، راشی، ② مَنَزَلًا: نوی ځای ته، ③ يَرْجُلٌ: آڼ، یتغیل: کوچ او کړی یعنې وایر شی

د راوی مختصر تعارف:

حضرت خوله بنت حکیم (رضی الله عنہا): نوم خوله کنیت ام شریک اوقبیله سلیم سره نې تعلق وو. د رسول الله ﷺ ترور کیدې د هغې نکاح حضرت عثمان بن مظعون صحابی (رضی الله عنہ) سره شوې وه په ۲۰ هجری کښې حضرت عثمان بن مظعون (رضی الله عنہ) وفات شونویا حضرت خوله بله نکاح اونه کړه غلامه ابن اثیر (رضی الله عنہ) فرمائی: «كانت امرأة صالحة» هغه یوه نیکه بې بې وه مسند احمد کښې راځی: «صوم النهار وتقوم الليل» د ورځې به نې روژه وه او د شپې به نې عبادت کولو

مرویات: د هغې نه ۱۵ احادیث نقل دی. دنورو حالاتو دپاره او گورنې مسند احمد ۶۰۹۶

② تهذيب التهذيب ۲: ۲۱۵ ③ اصابة ۸: ۷۰

تسهيلات:

نوله بَكَلِمَاتِ اللّٰهِ الثَّامَاتِ:

د کلمات په معنای کښې پنځه احوال:

① هغه کاملې کلمات چه په هغې کښې نقص او عیب نه وی

② ددې نه مراد هغه کلمات دی چه نافع هم وی او شافع هم وی

③ ددې نه مراد قرآن دي

④ امام نووی فرمائی چه اظهر دا دي ددي نه مراد اسماء او صفات دی

⑤ ددې نه مراد د الله کتابونه دی چه قدیم دی او نقص په کښې نشته

⑥ ددي نه مراد کلام نفسی د الله دي

نوله: حَتَّى يَرْجُلَ:

د جاهلیت د زمانې په یو لیل باندې وه: په دې کښې د جاهلیت په فعل باندې رد دي چه کله به

د سفر دوران کښې په یو حوزې دره وادی، کښې کوزیدل نو ونیل به چې مونږ د وادی د سردار پناه غواړو ددې نه به لوني جن مراد وکړای. قوله: تَعَالَى وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنسِ يَقُولُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْإِنِّ فَرَأَوْهُمْ مُهْمًا: حالانکه د الله نه علاوه بل هیڅ څوک د نفع او نقصان مورت او حیات او نشور مالک نشته.

[۲۴۲۲] د ماښام په وخت کښې د ضررې څیز څخه د حفاظت دعا

۱۸- [۸] عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَيْقِيَ مِنْ غَرَبٍ لَدَغْنِي الْبَارَةَ: [۷] قَالَ: (أَمَا لَوْ قُلْتَ جِئْتَ أُمِّتٍ: [۸] أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ الثَّمَانِيَةِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ لَمْ تَغْرَبْ)». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

لوحه ۱۸ ابو هريره رضي الله عنه وایي چې (یوه ورځ) یو سړې د رسول الله صلی الله علیه و سلم په خدمت کې حاضر شو او عرض یې وکړ [۷] چې یا رسول الله صلی الله علیه و سلم زه د یو لړم د وجهي په تکلیف کې مبتلا شوی یم. چې تیره شپه یې خوړلې وم، [۸] نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې پوهه شه. که تا

ماښام دا کلمات ویلي وي، [۸] أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ الثَّمَانِيَةِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، یعنی زه د الله تعالی په پوره صفونو سره د شر د هر مخلوق څخه پناه غواړم نو لړم په تاته ضرر اونه رسوی (مسلم).
حل الثغرات ۱ غرب: لړم، ۲ لدغنی: چپچلې نې یم، ۳ البارَة: أي: الليلة الماضية. تیره شپه تسهيلات:

قوله: مَا لَيْقِيَ:

د ما په کلمه کښې درې احتمالات:

① ما استفهامیه په معنی د آی ش لفت چه د کوم څیز د وجې په اذیت کښې مبتلا یم آی لفت وچما شدد

② ما تعجب د پاره آی امر اعظمیا.

③ ما موصوله ده او خبر نې محذوف دې ای الذي لغته لم أصفه لشد.

د مذکوره کلماتو په وجه د بنده حفاظت، د ترمذی شریف په یو روایت کښې دی چه کوم کس دا کلمات لولی نوده سره اویه، ۷۰ زره فرشتې متعین کړې شی چه هغوی د ده د پاره د بښنې دعا کوی او که دا کس مړ شی نو ده ته د شهید مرتبه ملاویرې.

(۱) اخرجه مسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والاستغفار لباب في التوبة من سوء القضاء ودرک الشقاء وغيره (وفه - ۵۵ - ۲۷۰۹)

[۳۳۳] په سفر کښې د صبا په وخت کښې مسنون دعا

۳۳۳- [۹] (۱) وَعَنْهُ «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ وَأَسْعَرَ يَقُولُ: (۲) (سَمِعَ سَامِعٌ مُحَمَّدٌ اللَّهِ وَخُصِي بِلَايِهِ عَلَيْنَا (۳) رَبَّنَا صَاحِبِنَا (۴) وَأَفْضِلَ عَلَيْنَا عَابِدًا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ)». رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

ترجمه ۱ ابو هريره رضي الله عنه وايي، رسول الله ﷺ چې به سفر کولو، نو د سحر په وخت کې به يې دا دعا کوله ۲ سَمِعَ سَامِعٌ مُحَمَّدٌ اللَّهُ وَخُصِي بِلَايِهِ عَلَيْنَا رَبَّنَا صَاحِبِنَا وَأَفْضِلَ عَلَيْنَا عَابِدًا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ، اوريدونکي د الله ﷻ تعريف واوريدو، (کوم چې ما اوکړو، ۳ او د هغه د نعمتونو د خوبي اقرار چې ما اوکړو ۴ اې زموږ پروردگار! زموږ نگهبان شي، ۵ او په موږې فضل اوکړي او موږ د دوزخ د اور څخه ستا پناه غواړو (مسلم)

هل اللغات ۱: أَسْعَرَ: أي: دَخَلَ فِي وَقْتِ السَّحَرِ: صبا به شو، د صبا په وخت کښې به داخل شو ۲: خُصِي بِلَايِهِ: د بلاء نه مراد نعمتونه دي، أي: يَأْخُذُ إِنَّا بِحُسنِ إِنْصَافِهِ: د هغه د نعمتونو د خوبي او فضيلت اقرار کوو. ۳: صَاحِبِنَا: د امر صيغه ده، أي: أَعْنَاءُ وَحَافِظُنَا: يعنى زموږ امداد اوکړه او زموږ حفاظت اوکړه ۴: أَفْضِلَ عَلَيْنَا: أي: تَفَضَّلْ بِإِدَامَةِ الْيَقِينَةِ مِنْ بَيْدِهَا: د نعمت په هميشه ساتلو کښې په موږې باندې احسان اوکړه او ددې د حقوقو ادا کولو توفيق راکړه. ۵: عَابِدًا: د احال واقع دې او د کلام رسول ﷺ نه دې أي: اقول عَابِدًا بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ: يعنى موږ د دوزخ د اور نه د الله تعالى پناه غواړو

تسهيلات:

قوله: سَمِعَ سَامِعٌ:

ماضي د امر په معنى: دا صيغه د ماضى ده ليکن د امر په معنى کښې ده اى ليمع سامع يعنى پکار دى چه اوريدونکي دې واوړي او چاچه واوړيده هغه دې گواه شى چه موږ د الله تعالى تعريف اوکړو

د حديث د بعضې جملو وضاحت:

۱: مُحَمَّدٌ اللَّهُ: اى بحمد الله يعنى موږ چه کوم تعريف د الله تعالى اداکړو
۲: رَبَّنَا: د اماندې واقع دې حرف ندا محذوف دې "اى ياربنا" صاحبنا

[۳۳۴] د حج عمرې يا جهاد نه د واپسلى دعا

۳۳۴- [۱۰] (۱) وَعَنْ أَبِي عُمَرَ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَقْبَلَ مِنْ غَزَاٍ أَوْ حَجٍّ أَوْ غَمْرَةٍ (۲) يُكَبِّرُ عَلَى كُلِّ شَرْفٍ مِنَ الْأَرْضِ ثَلَاثَ تَكْبِيرَاتٍ ثُمَّ يَقُولُ: (۳) (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ (۴) لَعَلَّ الْمَلَكَ

(۱) اخرجه مسلم فى كتاب الذكر والدعاء والتوبه والاستغفار باب التعمد من شر ما عمل ومن شر ما لم يعمل (رقم- ۶۸- (۲۷۱۸).
(۲) اخرجه البخارى فى كتاب الحج باب ما يقول إذا رجع من الحج أو الغزوة أو الفزوة (رقم- ۱۷۹۷) ومسلم فى كتاب الحج باب ما يقول إذا أقبل من سفر الحج وغيره (رقم- ۴۲۸- (۱۳۴۴) وابوداود فى كتاب الجهاد باب فى التكبير على كل شرف فى السير (رقم- ۲۷۷۰) والترمذى فى السنن رقم الحديث ۹۵۷ واحمد فى المسند: ۵/۲

وَبَشِّرِ الصَّالِحِينَ الَّذِينَ إِذَا أُتُوا بِالْحَسَنَةِ قَالُوا هَذِهِ لَنَا وَبِئْسَ لِلْغَافِلِينَ أَصْحَابُ السَّعِيرِ ﴿٦٠﴾ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا غَيْرَ الْمَبْذُورِ ﴿٦١﴾ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاغِبُونَ ﴿٦٢﴾ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٣﴾

توضیح ۱ ابن عمر رضی اللہ عنہما واپس چہ رسول اللہ ﷺ چہ بہ د جہاد یا عمري خخہ بہ واپس کي بہ سفر کي وو ۲ نو هر اوچت خايي امثلا غونډی وغیرہ، باندې ختو سره مخکې بہ يي دري خله تکبير (الله اکبر) ويلو بيا بہ يي دا کلمات ويل ۳ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْغَدُّ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ أَبْوَنَ ثَابِتُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّقَا حَامِدُونَ صَدَقَ اللَّهُ وَعْدُهُ وَنَعْرَ عِبْدُهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ، ترجمہ د الله ﷻ خخہ علاوہ بل معبود نشته، هغه ايکي يو دې، د هغه هيڅوک شريک نشته، ۴ د هغه د پاره ملک دی، د هغه د پاره حمد دی، او هغه په هر خير ق در دې ۵ مونږ د خپل وطن طرف ته، واپس تلونکي يو، توبه کونکي يو، د الله ﷻ عبادت کونکي يو، د الله ﷻ په مخکي سر خکنه کونکي يو، او د خپل پروردگار تعريف کونکي يو، ۶ الله ﷻ د دين خورولو خپله وعده پوره کړه، ۷ او د خپل بنده (نبی کریم صلی الله عليه وسلم)، مدد يې وکړو، ۸ او د کفارو ډلو لړه يې تنه شکست ورکړو. (بخاری، مسلم)

حل لغات: ① قَتَلَ: أي: جَعَلَ: چه واپس به شود (دسفرنه) ② هَزَمَ: شکست نې وركړو. ③ الْأَخْرَجَ: ډلي او ښكړي د كافرانو

تعداد:

قوله: وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ:

په مذکورہ جملې کښې مشارالیه: دلته د غزوۀ خندق په موقع نصرت الهي طرف ته اشاره کول مقصود دی چه قبیله بنو قریظہ او بنو نضیر نه علاوه دولس زره کفار په مدينه حمله آور شول او تقريبا د یوې میاشتې پورې دا سلسله جاری وه د قتل او غارت څه خاص موقع نه وه راغلي صرف تیرونه او کانډې ویشتل او کافرانو دا گټل چه مسلمانان مونږ سره د جنگ کولو طاقت نه لری الله تعالی دوی باندی تیزه سیلی راولیرله چه دي آیت کښي ورته اشاره ده **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا** (الاحزاب:۵) چه په هغې سره د دوی د یوې مړې شوې او کټوئ واوریدې د دوی خیمې او شلیدې الله تعالی د دوی په زړونو کښې رعب واچولو چه په هغې سره دوی شکست اوځور و او د شیبې شیبې ناکامه مکې ته واپس شول

[۲۴۳۶] په غزوه خندق كښې مشركانو ته خيرې كول

۲۴۳۶- [۱۱] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى قَالَ: [۲] «دَعَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَوْمَ الْأَحْزَابِ عَلَى الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: [۳] (اللَّهُمَّ مُزِلْ الْكِتَابَ نَرِيَةَ الْحِسَابِ، [۴] اللَّهُمَّ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ [۵] اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَذَلِّزْ لَهُمْ».) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ.

تورجه ۱ عبد الله ابن ابې اوفې (۱) وايي [۲] چې سردار دو عالم (ﷺ) د جنگ احزاب په ورځ د مشرکينو په حق کې بد دعا وکړه او په بارگاه حق داسې عرض کونکې شو [۳] اللَّهُمَّ مُزِلْ الْكِتَابَ نَرِيَةَ الْحِسَابِ اللَّهُمَّ اهْزِمِ الْأَحْزَابَ اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَذَلِّزْ لَهُمْ ای الله [۴] د کتاب نازل کونکې او حساب زر اخستونکې [۵] ای الله [۶] د کفارو ډلي ته شکست ورکړي. [۷] ای الله [۸] دوی ته شکست ورکړي، او دوی اوجړ کوي (يعني په مقابله کې يې پښې وښوي (بخاري، مسلم).

تسهيلات: قوله: يَوْمَ الْأَحْزَابِ عَلَى الْمُشْرِكِينَ:

په غزوه احزاب كښې د نبې عليه السلام خيرې: نبی عليه السلام په غزوه احزاب كښې هغه مشركنو ته خيرې كړې وې كومو چه د مسلمانانو خلاف لشكر كشي او كړه او مدينې ته راغلي وو

[۲۴۳۷] ذميله نه دعاغوښتنه كول

۲۴۳۷- [۱۲] (۱) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسَرٍّ قَالَ: [۲] «نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَلَى أَبِي قُحْرَةَ إِيَّاهُ طَعَامًا وَطَبْخًا [۳] فَأَكَلَ مِنْهَا ثُمَّ أَتَى بِقَوْمٍ فَكَانَ يَأْكُلُهُ [۴] وَيُلْقِي النَّوَى بَيْنَ أَصْبُعَيْهِ [۵] وَبَيْنَهُ السَّابَةِ وَالْوُسْطَى [۶] وَفِي رِوَايَةٍ فَبَعَلَ يُلْقِي النَّوَى عَلَى ظَهْرِ أَصْبُعَيْهِ السَّابَةِ وَالْوُسْطَى [۷] ثُمَّ أَتَى بِشَرَابٍ فَشَرِبَهُ [۸] فَقَالَ أَبِي وَأَخَذَ بِلِجَامِهِ ذَاتَيْهِ [۹] أَدْعُ اللَّهَ لَنَا فَقَالَ: [۱۰] (اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِيمَا رَزَقْتَهُمْ [۱۱] وَأَغْفِرْ لَهُمْ وَارْحَمْهُمْ».) (رَوَاهُ مُسْلِمٌ).

تورجه ۱ عبد الله بن بسر (۱) وايي [۲] چې (يوه ورځ،) نبی کریم صلی الله عليه وسلم زما پلار ته د میلمه په طور تشریف راوړو، [۳] نو مونږ طعام او هغه کجوري چې هډوکي يې ويستل شوي وې او د پنیرو وغيره څخه جوړ شوي څیزونه پکې ایښودل شوي وو د نبی کریم (ﷺ) په خدمت کې پیش کړل، [۴] نبی کریم (ﷺ) هغه وخورل، بیا وچې کجوري پیش

(۱) أخرجه البخاري في كتاب الجهاد والسير باب الدعاء على المشركين بالهزيمة والزلزلة (رقم- ۲۹۳۳) ومسلم في كتاب الجهاد والسير باب استحباب الدعاء بالنصر عند لقاء العدو (رقم- ۲۱ - ۱۷۴۲) وأبو داود في كتاب الجهاد/باب في كراهية تمزيق لقاء العدو (رقم- ۲۶۳۶) وابن ماجة في كتاب الجهاد/باب القتال في سبيل الله سبحانه وتعالى (رقم- ۲۷۹۶)

(۲) أخرجه مسلم في باب استحباب وضع النوى خارج النمر. واستحباب دعاء الضيف لأهل الطعام. وطلب الدعاء من الضيف الصالح وإجابته لذلك (رقم- ۱۸۶ - ۲۰۴۲) وأبو داود في كتاب الجهاد. باب ما يؤمر من انقسام العسكر وسننه (رقم- ۲۶۲۹)

کړې شوي، نو نبي کریم ﷺ به کجوري خوړلي، [۵] او د هغې هډوکي به يې د چپ لاس د گوتو په مينځ کې غورځول [۶] او د دې د پاره نبي کریم ﷺ خپله د شهادت او د منځ گوته يو ځای کړي وې، [۷] او د يو بل روايت الفاظ دا دي چې نبي کریم ﷺ به د چپ لاس خپلو دواړو گوتو يعنې د شهادت گوته او د مينځ گوته د دې په شاه هډوکي غورځول، [۸] بهر حال د دې څخه روسته او په پيش کرل شوي، چې نبي کریم ﷺ وځکلي، [۹] بيا زما پلار چې د نبي کریم ﷺ د سوارۍ واگي يې نيولي وي، [۱۰] عرض وکړو چې يا رسول الله ﷺ د الله ﷻ څخه زما د پاره دعا وغواړه، نو نبي کریم ﷺ دا دعا وکړه [۱۱] اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي رِزْقِهِمْ وَافْزِهِمْ وَأَرْزُقْهُمْ إِيَّاهُ اللَّهُ ﷻ دوی له چې دې څه روزي رزق ورکړې دې په هغې کې برکت واچوي، [۱۲] دوی ويځنې او په دوی رحم وکړي (مسلم)

هل اللغات ① وعلة: وهو الخش يختم التمر التمر والأبيض السدوق والسمن: د کهجورو، پتير او غوړونه جوړه شوې حلوه، ② التوى: د نوا جمع ده، وهى عظم النخل: د کجوري هډوکى ته وانى تسهيلات: قوله: بَيِّنْ أَصْبَغِيهِ:

د تعارض دفع کول: په دوو روايتونو کښې جدا جدا انداز بيان کړې شوي دې چه کله کله به حضور پاك د کهجوري هډوکى په دوو گوتو کښې کلک نيولې ساتل او کله به نى د دوو گوتو په شاباندې د کهجوري هډوکى کيخودل نو په جدا وختونو کښې نى جدا جدا کار کړي دې تعارض نشته دې

د مذکور طریق معتبرولو وجه: باقى د طريقه حضور پاك څکه اختيار کړه چه کيدې شى د هډوکو غوړولو ځانى ته وو او که چېرې حضور پاك په تلى کښې کيخودل نو پوره لاس به د لعاب آلود کيدلو

قوله: بَلَجَامٍ:

د کاپر نوسره د بې تکلفۍ جواز: يعنى د بې تکلفۍ په خاطر صحابى واگه نيولوسره د دعا درخواست او کړو حضور پاك دعا او کړه د اتول امور مسنون دى

الفصل الثانى

[۳۳۸] د مياشتې لېدو د وخت دعا

۳۳۸- [۱۳] (۱) عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا رَأَى الْجِلَالَ قَالَ: [۲] (اللَّهُمَّ أُمَّةٌ عَلَيْنَا بِالْأُمِّيِّ وَالْإِسْلَامُ وَالْإِسْلَامُ بِرَبِّكَ اللَّهُ) [۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَكَانَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

لوجه [۱] طلحه بن عبد الله [۲] وایي چه نبی کریم [۳] چي به میاشت ولیده نو دا دعا به یی کوله [۴] اللَّهُمَّ أَهْلُهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيمَانِ وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ دِينِي وَرَبِّكَ اللَّهُ، أَيُّ اللَّهِ [۵] راو خیر وې (دامیاشت، په مونږ باندې او وښایي مونږ ته دا میاشت، د امن او ایمان سره [۶] او د سلامتیا او اسلام سره [۷] ای میاشتی، زما او ستا پروردگار الله [۸] دې [۹] امام ترمذی [۱۰] دا روایت نقل کړې دې او ویلي یې دي چې دا حدیث حسن غریب دی

هل اللغات: ① الهلال: د اسلام میاشتي رومبو دریو ورځو پورې سپوږمۍ ته هلال وانی ② أهله: دا د هلال نه امر دي، أي: أطيفه: راوخیږوي دا میاشت.

تسهيلات:

قوله: كَانَ إِذَا رَأَى الْهَيْلَالَ.. الخ:

د هلال، قمر او د بدر اطلاق: د اسلامي میاشتي اول دویم او دریم تاریخ سپوږمۍ ته هلال وانی دې نه پس د قمر اطلاق کیږي او د دیارلسم څوارلسم او پنځلسم شپې سپوږمۍ ته بدر ویلای شي دې نه پس ورته بیا قمر وانی اسلام چونکه د توحید علمبردار مذهب دې په دې وجه دې په هره موقع باندې د توحید درس ورکړې دې شپوږمۍ یو آب وتاب والا کړه ده د یرزیات خلق د دې عبادت کوي اسلام دې وېښې شپې د سپوږمۍ په موقع د توحید اقرار کړې دي

[۱۱] په مصیبت کښې راځیر سړي ته په ځنوسره لوستونکې دعا

۱۱- [۱۲] (۱۴) وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَأَبِي هُرَيْرَةَ قَالَا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - (۱۳) «مَا مِنْ رَجُلٍ رَأَى مُبْتَلًى فَقَالَ: (۱۴) الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَاقَبَنَا بِمَا ابْتَلَاكَ بِهِ (۱۵) وَقَضَىٰ عَلَيَّ كَثِيرٍ مِّنْ عَلَقٍ تَفْخِيلًا (۱۶) إِلَّا لَمْ يَبْصُرْ ذَلِكَ الْبَلَاءُ كَمَا بَنَامَاكَانَ»... رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

لوجه [۱] حضرت عمر ابن خطاب او ابوهریره [۲] دواړه وایي چې نبی کریم [۳] وفرمایل [۴] چې کوم سړې څوک په مصیبت کې گرفتار وويني، او د هغه په لیدو سره دا دعا وکړي. [۵] الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَاقَبَنَا بِمَا ابْتَلَاكَ بِهِ وَقَضَىٰ عَلَيَّ كَثِيرٍ مِّنْ عَلَقٍ تَفْخِيلًا (يعني ټول تعریفونه هغه الله [۶] لره دي چې هغه زه د دې شي څخه ساتلی يم، چې په هغې کې یې ته اخته کړي. [۷] او په خپل ډیر مخلوقاتو یې فضیلت را کړې دي [۸] نو هغه به په هغه مصیبت کې نه اخته کېږي، هر څنگه مصیبت چې هغه وي (ترمذی)

هل اللغات: ① مُبْتَلًى: چه مبتلا وی (په څه دنیاوی یا دینی بیماری کښې. ② عَاقَبْنَا: عاقبت را کړې دي مونږ ته، ساتلی نې یو مونږ، ③ الْبَلَاءُ: مصیبت، آزمائش، ④ كَمَا بَنَامَاكَانَ: که دغه مصیبت یا آزمائش د هر څه وی (که غټ وی او که وړوکی، دینی وی او که دنیاوی.

تسهيلات

قوله ما بين رجل رأى مبتلى فقال:

بواب: بیمار او به مصیبت کبھی را گیر سری سره نیز دی دا دعا و نیلی شی دی دپاره چه انسان دخیل صحت او عافیت شکر ادا کری شی لیکن علماؤ لیکلی دی چه بیمار و غیره سره نیز دی دا دعا په مزه و نیلی شی چه بیمار ته تکلیف تنگی نه وی

۲۳۳۰- (۱) (۲) وَرَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ عَنْ ابْنِ عُثْمَرَ (۳) وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۴) وَعَمْرُو بْنُ دِينَارٍ الرَّأْيِيُّ لَيْسَ بِالْقَوِيِّ.

ترجمه: ابن ماجه رحمه الله دا روایت د ابن عمر رضی الله عنهما ۳ خسه نقل کری دی. ۴ او امام ترمذی رحمه الله فرمایلی دی چې دا حدیث غریب دی، ۳ او د دې یو راوی (عمرو ابن دینار) قوی نه دی

[۲۳۳۱] په بازار کبھی لوستونکې دعا

۲۳۳۱- [۱۵] (۱) (۲) وَعَنْ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: (۳) «مَنْ دَخَلَ السُّوقَ فَقَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ (۴) لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُخَيَّرُ وَيُمَيَّتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ (۵) يَدِيهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (۶) كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ (۷) وَحُطَّتْ عَنْهُ أَلْفُ أَلْفِ سَيِّئَةٍ (۸) وَرَفَعَهُ أَلْفُ أَلْفِ دَرَجَةٍ (۹) وَنُزِّلَ لَهُ يَتِّقُ فِي الْجَنَّةِ» (۱۰) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ (۱۱) وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ (۱۲) وَفِي شَرْحِ الشُّعْبَةِ «مَنْ قَالَ فِي سُوْقٍ جَامِعٍ يَأْتِيهِ "بَدَلٌ مَنْ دَخَلَ السُّوقَ".

ترجمه: حضرت عمر رضی الله عنهما وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایلی ۲ «مَنْ دَخَلَ السُّوقَ فَقَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ ۴ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُخَيَّرُ وَيُمَيَّتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ ۵ يَدِيهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۶ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ ۷ وَحُطَّتْ عَنْهُ أَلْفُ أَلْفِ سَيِّئَةٍ ۸ وَرَفَعَهُ أَلْفُ أَلْفِ دَرَجَةٍ ۹ وَنُزِّلَ لَهُ يَتِّقُ فِي الْجَنَّةِ» ۱۰ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَهَ ۱۱ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ ۱۲ وَفِي شَرْحِ الشُّعْبَةِ «مَنْ قَالَ فِي سُوْقٍ جَامِعٍ يَأْتِيهِ "بَدَلٌ مَنْ دَخَلَ السُّوقَ".

ترجمه: حضرت عمر رضی الله عنهما وایي چې رسول الله ﷺ وفرمایلی ۲ کوم سرې چې بازار ته رسیدو سره دا دعا او وانی، ۳ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُخَيَّرُ وَيُمَيَّتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ يَدِيهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ یعنی د الله ﷻ خسه ماسوا بل معبود نشته. هغه ایکی بودی، د هغه سره څوک شریک نشته، ۴ د هغه بادشاهت دی، او د هغه د پاره تعریف دی. ۵ هغه ژوندی کول کوي او وژل کوي، هغه د همیشه همیشه د پاره، ژوندی دی، د هغه د پاره مرگ نشته، ۶ د هغه په لاس کې خیر دی، او هغه په هر څیز قادر دی، ۷ نوا الله ﷻ د هغه د پاره لس لکه نیکی لیکي، ۸ او د هغه خسه لس لکه بدی لري کوي، ۹ د هغه د پاره لس لکه درجي او جتوي، ۱۰ او د هغه د پاره په جنت کې کور جوړوي، ۱۱ ترمذی و ابن ماجه، ۱۲ امام ترمذی رحمه الله فرمایي چې دا حدیث غریب دی، ۱۳ او په شرح السنه کې (من دخل السوق) په خای دا الفاظ دي (من قال فی سوق جامع یأتی فی) کوم سرې چې په هغه بازار کې چیرته چې خرید او فروخت، اخستل او خرڅول، کبړي یعنی هلته اکثر خیزونه خرڅیږي.

حل اللغات: ① غمنا: وړانوی. ختموی

(۱) اخرجه ابن ماجه فی کتاب الدعاء / باب ما يدعو به الرجل إذا نظر إلى أهل البلاء (رقم- ۳۸۹۲)
(۲) اخرجه الترمذی فی السنن رقم: الحدیث ۳۶۸۸ و ابن ماجه فی کتاب التجارات / باب الأسواق و اخرجه (رقم- ۲۳۳۵)

تسهيلات:

قوله: كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ

په بلزار کښي د ذکر الله د فضيلت وجه، چونکه بازار د لهر لعب، د دروغو او د دھوکه بازی خای دي او هلته د شياطينو کثرت هم وي په دې وجه په داسې خای کښي الله يادول ډیر ثواب لری

علامه طیبی فرمائی چې په بازار کښي دعا په دي وجه ده چې بازار د الله د یاد نه د غفلت او په تجارت کښي د مشغولیدو خای دي کوم کس چې په بازار کښي الله ياد کړی نو هغه د شیطان مقابله کوی او هغه ته شکست ورکوی او ثواب حاصلوی ددي وجې الله تعالی په هر وخت او هره لمحہ کښي په خپلو بندگانو د رحمت نظر کوی دارنگ بعضې خلق په بازار کښي په تجارت کښي د مشغولتیا د وجې د الله د یاد نه غافله کیدو په وجه د الله د رحمت نه محرومه وی او چه شوک د الله د یاد نه غافله نه وی نو هغوی د الله رحمت حاصلوی

[۳۳۳] مصیبت راتلونہ مخکښي صبر غواړه

۳۳۳- [۱۶] (۱) وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ (۲) «سَمِعَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَجُلًا يَدْعُو يَقُولُ: (۳) اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ تَمَامَ النِّعْمَةِ (۴) فَقَالَ: (أَيُّ شَيْءٍ تَمَامُ النِّعْمَةِ؟) (۵) قَالَ: دَعْوَةُ أَرْجُو بِهَا خَيْرًا (۶) فَقَالَ: (إِنَّ مِنْ تَمَامِ النِّعْمَةِ دَعْوَى الْجَنَّةِ وَالْفَوْزِ مِنَ النَّارِ) (۷) وَسَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ (۸) فَقَالَ: (قَدْ اسْتَجِيبَ لَكَ، قُلْ) (۹) وَسَمِعَ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - رَجُلًا وَهُوَ يَقُولُ: (۱۰) اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الصَّبْرَ (۱۱) فَقَالَ: (سَأَلْتَ اللَّهَ الْبَلَاءَ فَاسْأَلْهُ الْعَافِيَةَ) (۱۲)». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

ترجمه ۱) معاذ ابن جبل ؓ وايي، ۲) يو سړي دعا كوله چې نبی ﷺ واوريدل چې داسې يې ويل ۳) اي الله! زه ستا څخه پوره نعمت غواړم، ۴) نبی كريم ﷺ ځني پوښتنه وكړه چې پوره نعمت څه شي دي؟ ۵) هغه سړي اوويل چې دا دعاده چې د هغې په ذريعه زه د زيات مال د حصول اميد لرم، ۶) نبی كريم ﷺ ورته وفرمايل چې نادانه، پوهه شه، په جنت كې داخليدل او د دوزخ څخه نجات موندل پوره نعمت دی، ۷) بيا نبی كريم ﷺ د يو سړي څخه په دعا كې واوريدل چې دالله په دربار كې يې د دي الفاظو په ذريعه، عرض كولو يا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، يعنې اې د بزرگۍ او د بخشش مال كې، ۸) نبی كريم ﷺ ورته وفرمايل چې ستا دعا قبوله شوه، نو څه چې غواړې وي غواړه، ۹) او نبی كريم ﷺ واوريدل چې يو سړي دا دعا غوښتله ۱۰) اي الله! زه ستا څخه صبر غواړم، ۱۱) نبی كريم ﷺ ورته وفرمايل چې تا د الله ﷻ څخه بلاء (ازمېښت) وغوښتلو، اوس ته د هغه څخه عافيت وغواړه (ترمذي).

حل اللغات ① ثَمَارُ الْبَشَةِ: پوره نعمت، ② دُخْوَةٌ: دعا، ③ غَيْرًا: أَي: مَا لَا كَثِيرًا: ډیر مال، ④ الْقَوْرُ: النَّهْأَةُ: نجات او خلاصی، ⑤ أَوْرَنَهُ: ⑥ الْبَلَاءُ: مصیبت، آزمائش، ⑦ الْعَالِيَةُ: أَي: السَّلَامَةُ مِنَ الْقَهْوَبِ: دعیونو نه پاکول

د راوي مختصر تعارف:

حضرت معاذ رضی الله عنه نوم معاذ ابو عبد الرحمن کنیت امام الفقهاء نزیل العلماء او عالم رباني القاب او د قبيله خزرج سره ننی تعلق وو. د ۱۸ کاله په عمر کښې د مصعب بن عمير رضی الله عنه په لاس باندې مسلمان شو. د حضور پاک رضی الله عنه هغه سره ډیره مینه وه د حضور رضی الله عنه سره په ټولو غزواتو کښې شریک شوې وو. حضور رضی الله عنه چه کله هغه یمن ته روان کړو نو د یمن خلقت ته ننی اولیکل انی بعثت لکم غیراهلی: زه په خپلو خلقو کښې بهرین کس تاسو ته درلیکم.

حضرت عمر رضی الله عنه چه کومه مجلس شوری جوړه کړې وه د هغې یو رکن ننی حضرت معاذ رضی الله عنه جوړ کړو (۱) رسول الله رضی الله عنه د حضرت معاذ رضی الله عنه باره کښې فرمائیلی وو اعلموا بانکله وانحرار معاذ بن جبل: زمونږ په صحابه کرامو کښې د حلالو او حرامو د ټولونه لوی عالم معاذ بن جبل رضی الله عنه دی. او حضرت عمر رضی الله عنه په یوه موقع باندې او فرمائیل: لولامعاذ هنت عمر که معاذ نه وو نوعمر به هلاک شوې وو. په یوبله موقع حضرت عمر رضی الله عنه او فرمائیل من اراد الله فلیات معاذ: څوک چه فقه زده کول غواړی هغه دې معاذ رضی الله عنه له لارښی وفات طاعون عمواس کښې وفات شو. هغه وخت د هغوی عمر ۳۶ کاله وو په ۱۸ هجری هغه په هغه ځای کښې ځښ کړې شو د کوم ځای نه چه نیزدې حضرت عیسی رضی الله عنه آسمان ته اوچت کړې شوې وو.

مرویات دهغه نه ټول ۱۵۷ احادیث نقل دی په دې کښې په دوو باندې بخاری او مسلم دواړه متفق دی

تسهيلات:

قوله: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الصَّبْرَ: الخ:

د عاقبت په وخت کښې د صبر لوېښتو ده کولو معانت: د مصیبت راتلونو مخکښې چه کوم سړې دا دعا غواړی چه ای الله ماته صبر راکړه نو ددې مطلب دادې چه هغه مصیبت غواړی ځکه چه هم د مصیبت نه پس د صبر ضرورت پېښیږی په دې وجه ددې نه منع کړې شو اکثر خلق د خپلو نومونو سره په آخره کښې صابر لکوی په دې کښې هم نقصان دي.

[۱۳۳] ذمجلس كفاره

۱۳۳- [۱۷] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۲] «مَنْ جَلَسَ غَيْبًا فَكَثَرَ فِيهِ لَفْظُهُ [۳] فَقَالَ قُلْتُ أَنْ يَقُومَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ [۴] أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ. هَذَا الْغَيْرُ لَمْ يَكُنْ فِي غَيْبِهِ ذَلِكَ» [۵]. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالتَّبِيعِيُّ فِي الدُّعَاوَاتِ الْكَبِيرِ.

توضیح: ابوهریره (۱) راوی دے چې رسول الله ﷺ و فرمایا [۲] کوم سرے چې بہ یو مجلس کې شریک شي او دده بي فاندې خبرې ډیرې شي، [۳] او د هغه خای څخه د اودريدو څخه مخکې دا دعا اوواڼي، سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ. يعنی ته پاک یې اې الهي اې زما الله، او ستا د تعريف سره ستا پاکي بيانوم. [۴] زه گواهي ورکوم چې ستا څخه ماسوا بل معبود نشته، زه ستا څخه بخشش اېڅښته غواړم، او زه ستا مخکې توبه کوم، [۵] نو په هغه مجلس کې چې څه شوي وي، د هغه د پارې بېخېل کېږي. [۶] ترمذي، او بیهقي په دعوات کبير کې دا روايت نقل کړې دې حل التفات: ① لفظه: أي: تكثر بآلفه إلهم: دگناه او عبث خبرې

تسهيلات:

قوله: فَكَثُرَ فِيهِ لَفْظُهُ:

د لفظ په مصداق کښې دوه اقوال: ① ابن الملک وائی چه ددې نه مراد داسې الفاظ دی چه دهغې معنی باندې څوک نه پوهیږي،

② ددې نه مهمل کلام مراد دې الحاصل چه په کوم مجلس کښې دا دعا اولوستلې شي نو د دغه مجلس خطاگانې معاف کولی شي

[۱۳۴] په سورلي: د سوريدو دعا

۱۳۴- [۱۸] (۱) وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّهُ أَمَرَ بِدَائِلِهِ لِيَرْكَبَهَا [۲] فَلَمَّا وَصَرَ رَجُلُهُ فِي الرِّكَابِ قَالَ: بِاسْمِ اللَّهِ [۳] فَلَمَّا اسْتَوَى عَلَى ظَهْرِهَا قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ [۴] ثُمَّ قَالَ: «سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ [۵] (الزحرف: ۳) وَدَنَا إِلَى رَبِّنا أَسْتَغْفِرُكَ [۶] (الزحرف: ۳) ثُمَّ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ ثَلَاثًا وَاللَّهُ أَكْبَرُ ثَلَاثًا [۷] سُبْحَانَكَ أَيُّ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَأَغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الدُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ [۸] ثُمَّ هَمَّ بِكَ فَبَقِلَ: مِنْ أَيْ شَيْءٍ هَمَّ بِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ [۹] قَالَ: رَأَيْتَ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - صَنَعَ كَمَا صَنَعْتَ ثُمَّ هَمَّ بِكَ [۱۰] فَقُلْتُ: مِنْ أَيْ شَيْءٍ هَمَّ بِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ [۱۱] قَالَ: إِنْ رَبِّكَ لَيُعْجَبُ مِنْ عَبْدِهِ إِذَا قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي دُنُوبِي [۱۲] يَقُولُ: يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يَغْفِرُ الدُّنُوبَ غَيْرِي» [۱۳]. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

(۱) اخرجه الترمذي في السنن رقم الحديث ۳۴۹۴ واحد في المسند: ۵۰/۳

(۲) اخرجه ابو داود في كتاب الجهاد. باب ما يقول الرجل إذا ركب (رقم ۲۶۰۲) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۵۱۱ واحد في المسند: ۹۷/۲

نوره ۱۲) حضرت علي رضي الله عنه په باره کې منقول دی چې يو ځل، د هغه په خدمت کې د سوزلي يو څاروي راوستل شو چې په هغې سوزشي ۱۳) نو هغه خپله پښه په رکاب کې کيځودله. يعنې د سوزيدو د پاره يې په رکاب کې د پښې ايښودلو اراده وکړه، نو هغه وويل بسم الله، ۱۴) بيا چې د هغې په شا کيناستلو، نو هغه وويل الحمد لله، (يعنې د سوزلي په نعمتونو او د دې څخه علاوه په نورو نعمتونو د الله ﷻ شکر دي)، ۱۵) بيا دا کلمات يې وويل سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ، يعنې پاک دی هغه ذات چې هغه دا څاروی زموږ تابددار کړو، حالانکه موږ ته د هغه طاقت حاصل نه وو، او بيشکه موږ د خپل پروردگار طرف ته ضرور واپس ورتلونکي يو. ۱۶) د دې څخه روسته يې دري ځله الحمد لله او دري ځله يې الله اکبر ويلو سره دا کلمات وويل ۱۷) سُبْحَانَكَ أَيُّ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ يعنې اې پروردگار! ته پک يې بيشکه ما په خپل نفس ظلم کړې دې نو ته ما وبخښې بيشکه گناهونه ستا څخه بغير څوک وبخښلي نشي، ۱۸) بيا حضرت علي وخنډل نو د هغه څخه پوښتنه وشوه چې اې امير المؤمنين! ت ولي وخنډل ۱۹) حضرت علي رضي الله ورته وفرمايل چې ما نبي کریم ﷺ وليدلو، چې دغه شان يې وکړه، څرنگه چې ما وکړه، او بيا نبي کریم ﷺ وخنډل. ۲۰) م عرض وکړو چې يا رسول الله! ﷺ تا د څه شي په وجه وخنډل ۲۱) نبي کریم ﷺ وفرمايل چې ستاسو پروردگار د خپل بنده څخه راضي کېږي، کله چې هغه دا وايي چې اې زما پروردگار! زما د پاره زما گناهونه وبخښي. (هر کله چې بنده د خپل پروردگار څخه بخښنه غواړي)، ۲۲) نو پروردگار فرمايي چې دا بنده پوهيږي چې گناهونه زما څخه سوا بل څوک نشي بخښلي ترمذي. (ابوداؤد)

حل الكلمات: ① الركاب: پاندان (سوزلي) ته د ورختلو دپاره د خپو ايځودو ځانې ته رکاب وانی، ② سَخَّرَ أَيُّ ذَلَّلَهُ: قابو يعنې تابع نې کړل ③ مُقْرِنِينَ: أَيُّ مُطْلَقِينَ: قابو کونکی، خپل قابو کښي راوستونکی ④ لَمُنْقَلِبُونَ: أَيُّ رَاجِعُونَ: واپس کيدونکی

تسهيلات:

قوله: لَمْ يَجِدْ:

ه نبي عليه السلام او حضرت علي د خدا او جومات:

① نبي عليه السلام د دې دعا د قبليدو په وجه په خدا شو

② حضرت علي رضي الله عنه هم او خاندل د نبي عليه السلام د اتباع د وجه نه او هم دا عمل د هراستي د پاره مسنون دي

[۳۳۵] ذُرْخَصْتُ كَوْلُوذَ وَخْتُ دَعَا

د۳۳۵- [۱۹۹] [۱۸۸] وَعَنْ ابْنِ عُرْفَانَ قَالَ «كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا وَدَّعَ رَجُلًا ① أَخَذَ يَدَيْهِ فَلَا يَدْعُهَا حَتَّى يَكُونَ الرَّجُلُ هُوَ يَدْعُو يَدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - ② وَيَقُولُ: (أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَأَجْرَ عَمَلِكَ) ③». ④ وَفِي رَوَايَةٍ: "وَعَوَاتِيمُ عَمَلِكَ" ⑤ رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَهَ وَفِي رَوَاتِهِمَا لَمْ يَذْكُرْ وَأَجْرَ عَمَلِكَ.

ترجمہ ① ابن عمر ؓ واپس چہ نبی کریم ﷺ چہ بہ یو مسافر سہی رخصت کولو. ② نبی کریم ﷺ بہ د ہفہ لاس پہ خپل لاس کپ نیولو. او د ہفہ لاس بہ بی تر ہفہ وختہ نہ بریسودلو تر خو چہ ہفہ بہ د نبی کریم ﷺ مبارک لاس نہ وو پریسہی یعنی نبی کریم ﷺ بہ د حسن اخلاق او تواضع پہ سبب داسہی کول. ③ او بیا بہ بی فرمایل اَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكَ وَأَمَانَتَكَ وَأَجْرَ عَمَلِكَ، یعنی زہ ستا دین او ستا امانت او ستا آخری عمل اللہ ﷻ نہ سپارم. یعنی زہ ستا د دین او ستا د امانت د حفاظت طلب گاریم او اللہ ﷻ دی وکری چہ ستا خاتمہ پہ خیر شی، ④ او پہ یو بل روایت کپ (وَأَجْرَ عَمَلِكَ) پہ خایا وَخَوَاتِيمُ عَمَلِكَ، دی. یعنی ستا آخری اعمال ہم اللہ ﷻ تہ سپارم، د دواہو مطلب یو دی ⑤ دا روایت ترمذی، ابوداؤد او ابن ماجہ نقل کړې دي، خو د ابوداؤد او ابن ماجہ پہ روایتونو کپ د وَأَجْرَ عَمَلِكَ، الفاظ نشتہ

حل الكلمات ① وَدَّعَ: رخصت کولو بہ نہی، مسافر، ② اَسْتَوْدِعُ: اُنِي اَسْتَحْفِظُ: زہ د حفاظت طلب گاریم د اللہ تعالیٰ نہ، ③ وَخَوَاتِيمُ: د خاتم جمع ده، اُنِي مَا يَخْتَمُرُ بِهِ عَمَلُكَ: خہ باندې چہ ست عمل ختمسہی ہفہ تہ وانی یعنی آخری عمل

تسهيلات قوله: وَأَمَانَتَكَ:

دامانة په مصداق کښې درې اقوال:

- ① ددی نہ مراد اهل او اولاد دی کوم چہ انسان د سفر پہ وخت کښې بہ کور کښې پریږدی
- ② دامانت نہ مراد اموال دی

③ دامانت بہ مراد ہفہ احکام دی چہ د ہفہ انسان مکلف دي کماورد فی القرآن اِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَلْفَقْنَهَا فِيهَا وَخَلَقْنَا الْإِنْسَانَ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا قوله: وَأَجْرَ عَمَلِكَ:

د آخری عمل پہ مصداق کښې دوه اقوال: ① ددی نہ مراد د سفر آخری عمل دي

- ② اظہرہ دا ده چہ ددی نہ حسن خاتمہ مراد ده خکہ چہ پہ دي باندې د آخرت د امورو مدار دي

(اخر چہ ابوداؤد فی کتاب الجہاد/باب فی الدعاء عند الوداع (رقم- ۲۶۰۰) و الترمذی فی السنن رقم الحدیث ۳۵۰۵ و ابن ماجہ فی کتاب الجہاد/باب تنبیح الغزاة ووداعهم (رقم- ۲۸۲۶) و احمد فی المسند: ۷/۲

[۲۴۳۶] د جهادی لښکر درځستولو په وخت کې د مسنون دعا

﴿٢٠﴾ (١) وَضَعُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَعْظَمِيُّ قَالَ (٢) «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَرَادَ أَنْ يَسْتَدْعِيَ الْغَنِيضَ قَالَ: (٣) «أَسْتَدْعِي اللَّهَ وَبَنَاتِهِ وَأُمَّاتَكُمْ وَمَوَاتِيمَ أَعْمَالِكُمْ» (٤) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

١٠ عبدالله خطمي ١١ وايي ١٢ نبي كريم ﷺ چې په د لنيکر رخصت کولو اراده وکړه، نو دادا غا به يي ورته کوله، ١٣ زه ستاسو دين، ستاسو امانت او ستاسو آخري عمل الله ﷻ ته سپارم (ابوداؤد).

حضرت عبدالله بن يزيد الفطمي رضي الله عنه، نوم عبدالله كنيته ابو موسی دوی قبيله اوس سره تعلق لرلو اوډ پلار نوم ئی یزید وو. د خپل پلار یزید سره مسلمان شو. په بیعت رضوان کښې ئې شرکت کړې وو هغه وخت ددوی عمر ۱۷ کاله وو. د حضرت عبدالله بن زبیر رضي الله عنه په دور خلافت کښې د یوڅو ورځو دپاره مکه معظمه ۶۵هـ کښې امیر هم وو. حضرت عبدالله بن زبیر رضي الله عنه هغه د کوفې امیر جوړ کړې وو. د هغوی باره کښې حافظ ابن حجر رحمته الله علیه فرمائی: کان من اکثر الناس صلاة وکان لایوم الا یوم عاشوراء په خپلو ملگرو کښې په کثرت سره مونځونو کښې ممتاز وو اوډ عاشورې د ورځې روزه به ئې ساتله (د رمضان نه علاوه)

مرویات: د هغوی نه ۲۷ احادیث نقل دی کومو کښې چه بعضې نې بلا واسطه د رسول الله ﷺ نه اوریدلې دي او بعضې د حضرت ابویوب انصاری رضی الله عنه، ابن مسعود رضی الله عنه حذیفه بن الیمان رضی الله عنه او حضرت عمر رضی الله عنه وغیره نه نې اوریدوسره نقل کړې دي. د نورومعلوماتو دپاره اوگورنی ① اصابه/۱۴۳ ② اسد الغابة/۲۷۴/۲ تهذیب التهذیب، سر اعلام النبلاء وغیره.

[۲۴۳۷] مسالرتہ پہ سفر باندی دتلو پہ وخت ککبی دعا ککول

٢٣٢- (٢١) [١] وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ: «جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [٢] يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُبْذِرُ سَقَرًا وَقَدْ نُسِيَ [٣] فَقَالَ: (وَذَكَ اللَّهُ النَّفْثَى) [٤] قَالَ: وَذُنِي قَالَ: (وَعَفَّرَ ذُنُوبَكَ) [٥] قَالَ: وَذُنِي بِأَيِّ أَلْتَأْتِي [٦] قَالَ: (وَمَثَرُكَ الْخَبْرَ حَيْثُ مَا كُنْتَ) [٧] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ.

لوڃه 1 حضرت انس ؓ وائي ڇي يو سري د نبي ڪريم ﷺ په خدمت ڪي حاضر شو، او عرض وکړو 2 ڇي يا رسول الله ﷺ زه په سفر باندې د روانيدو اراده لرم، ها ته توبنه

(٢) اخراج التمدد في السنن رقم الحديث ٣٥٠٧ والدارسي في ٣٧٢/٢ رقم ٢٦٧١

راکړه ايعني زما د پاره دعا وکړه چې د هغې برکت د سفر د توبني په شان ما سره وي. [۴] نبي کریم ﷺ ورته وفرمايل چې الله ﷻ دي تقوی ستا توبنه جوړه کړي. يعني الله ﷻ دي ستا پر هيزگاري نصيب کړي چې دا د آخرت توبنه ده. [۵] هغه عرض وکړو چې زما د پاره نوره دع وکړه. نبي کریم ﷺ ورته وفرمايل چې الله ﷻ دي ستا گناه وبخشي. ه. هغه عرض وکړو چې زما مور پلار دي په تا قربان وي. زما د پاره نوره دعا وکړه. [۶] نبي کریم ﷺ ورته وفرمايل چې چيرته يي الله ﷻ دي د دين او دنيا خير ستا د پاره آسانه کړي او د هغې توفيق دي درکړي. [۷] امام ترمذي رحمه الله دا روايت نقل کړی دی او ويلي يي دي چې دا حديث غريب دی

هل اللغات: ① قَوْنِي: دا د توبه نه دي. وَهُوَ الْمَذْهَبُ الْإِسْلَامِيُّ عَلَى مَا يُجْتَازُ إِلَيْهِ: زياتی توبه کوم ته چه ضرورت پېښيږي ددي نه مراد د سفر د برکت دعا او اصول او هدايت دی. ② بَشَرٌ أُنِي: نخل آسان دي کړی

تسهيلات:

قوله: أُرِيدُ سَفَرًا وَذَنْبِي

د توبه مخه روا: ددې مطلب دا دي چه ما د پاره دعا اوکړه خکه چه دعا بهترينه توبنه ده نبي عليه السلام او فرمايل زائد الله التقوى چه الله دي تا د مخلوق نه بې نيزه کړی او د مامورانو پابندی دي ورته نصيب کړی او د منهياتو نه دي بچ کړی دا ددې آيت نه اقتباس دي وَتَوَدُّوْا لِيَانَ غَيْرَ الرَّأْيِ النَّفْوِي

[۲۴۲۸] د سفر شروع کولو په وخت کېنې مسافرت ته وصيت او مسنون دعا کول

۲۳۸- [۲۲] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «إِنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسَافِرَ فَأَوْصِنِي قَالَ: (عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالتَّكْوِي عَلَى كُلِّ شَرَفٍ) [۲] فَلَمَّا وَلَّى الرَّجُلُ قَالَ: (اللَّهُمَّ اطْلُوهُ الْبُعْدَ) وَهُوَ عَلَى (السَّفَرِ). رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

توجه: [۱] ابو هريره رضي الله واعي چې يو سړي عرض وکړو [۲] چې يا رسول الله ﷺ زه په سفر د وتلو اراده لرم. ماته څه نصيحت وفرمايه. [۳] رسول الله ﷺ ورته وفرمايل چې د الله ﷻ څخه ويره کوه. او د سفر په لار کې، په هر پورته ځاي الله اکبر ويل په خان لازم کړه. [۴] بيا چې هغه سړی د رسول الله ﷺ څخه روان شو نو رسول الله ﷺ وفرمايل [۵] چې اي الله ﷻ د ده د پاره د سفر او پردوالي رالند کړي. يعني د ده اوږد مسافت مختصر کولو سره د سفر مشقتونه خني لري کړي. [۶] او د ده د سفر ټول کارونه په ده اسانه کړي (ترمذي)

هل اللغات: ① شَرَفٌ: أي: مكان عالٍ: اوچت او پورته ځاني. ② اطْلُو: دا امر دي د الظن نه. أي: قَرَّبَ.

بردی کرې. راټول کرې، معنی ددې سفر اوږدوالې او مشقت په ده باندې آسان کرې، ⑤ التَّغْنَى لري والې، اوږدوالې ⑥ هَوَتْ أَفَى نَتَزَّ آسان کرې

تسهيلات:

قوله عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ:

دالله تعالی مخه ده ویرې مطلب، ددې مطلب دادې چه د الله تعالی نه ویره اختیار کړې، یعنی دالله تعالی نه اویریرې، د شرک، گناه او مشته خیزونه پریږدې او داسې خیزونه هم مه اختیاروئ کوم چه د ضرورت او حاجت نه زیات وی، په عبادت او ذکرالله کښې غفلت اود مسوی الله د توجه نه بچ شی، اود الله تعالی نه علاوه بل هیڅوک حاجت پوره کونکې او مشکل کشا مه گنړئ اوبه غیر الله باندې اعتماد مه کړئ

[۳۳۹] په سفرکښې دښې دحضورپاکدعا

۳۳۹- [۲۳] (عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- إِذَا سَافَرَ قَبِلَ النَّيْلَ قَالَ: ① يَا أَزْهَى رَبِّي وَرَبِّكَ اللَّهُ ② أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّكَ وَشَرِّ مَا فِيكَ ③ وَشَرِّ مَا خَلَقَ فِيكَ ④ وَشَرِّ مَا يَذُبُّ عَلَيْكَ، ⑤ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ أَسَدٍ وَأَسَدَوَيْنِ الْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ ⑥ وَمِنْ شَرِّ سَاكِنِ الْبَلَدِ ⑦ وَمِنْ شَرِّ الْوَالِدِ وَمَا وَلَدَ».) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

ترجمه ① ابن عمر ؓ وايي چه رسول الله ﷺ چې به سفر کولو، او شپه به راغله، نو دا دعا به يې کوله ② يَا أَزْهَى رَبِّي وَرَبِّكَ اللَّهُ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّكَ وَشَرِّ مَا فِيكَ ③ وَشَرِّ مَا خَلَقَ فِيكَ ④ وَشَرِّ مَا يَذُبُّ عَلَيْكَ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ أَسَدٍ وَأَسَدَوَيْنِ الْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ ⑥ وَمِنْ شَرِّ سَاكِنِ الْبَلَدِ ⑦ وَمِنْ شَرِّ الْوَالِدِ وَمَا وَلَدَ ترجمه اي زمکې زما او ستا پروردگار بوالله دې. ⑤ د الله ﷻ پناه غواړم ستا د ذات، د بدې څخه، مثلاً خسف یعنی په زمکه کې د غرقیدو وغيره څخه، او د هغه څيز د بدې څخه چې په تا کې دننه دی، یعنی اوبه يا ستا څخه پيدا کيدونکې داسې بوتې وغيره چې څوک هلاک کړي، ⑥ او د هغه څيز د بدې څخه چې په تا کې پيدا شويدي، لکه زهرجن څاروی او هلاکونکي خيزونه، ⑦ او د هغه خيزونو د بدې څخه، چې په تا گرځي، لکه حشرات الارض او څاروی چې ضرر رسوي، ⑧ او د الله ﷻ پناه غواړم د زمري څخه، د تورمار څخه، ⑨ د نور قسم مارانو څخه او لرم څخه ⑩ او په آبادۍ کې د اوسيدونکو د بدې څخه، بعضې حضرات وايي چې د دې څخه مراد جنات دي چې په هرې آبادۍ او زمکه کې اوسېږي، ⑪ او د خپرونکې د بدې څخه او د هغه څيز د بدې څخه چې خپرولي يې دي، یعنی د ابليس لعین او د هغه د اولاد د شر څخه يا د هر خپرونکې او د هغه د اولاد د شر څخه پناه غواړم، ابوداؤد،

حل القنات ① تَبَّ أَنْ يَخْشَى وَيَخْشَى رَاغِرْخَى، په زمکه باندې حیوانات او حشرات وغیره ⑦ اُسْدَ زمرې، ⑧ اُسْدَ وَهُوَ الْحَيَّةُ الْكَبِيرَةُ الَّتِي لَهَا سَاوَدٌ، تور غټ مار، ⑨ الْحَيَّةُ: مار، دا تعمیمه بعد التخصیص دې یعنی عام ماران مراد دی، ⑩ الْقُرْبُ: لږم، ټول زهریله حشرات مراد دی،

تسهيلات:

قوله: وَتَرَمَّيْتُ بِكَ عَلَيْهِ.. الخ:

حدیث ه بعضی جملو وضاحت:

① تَبَّ عَلَيْكَ: یعنی کوم خیزونه چه په تاباندي چلیدونکی دی

⑦ اُسْدَ: تور لونی مارتو وانی چه ډیر زیات خبیث وی اوسد تور غل ته هم ونیلی شی کوم چه افریقی اوسو انیان وی یاد غل لباس تور وی په دې وجه نی ورته اوسد اوونیل

⑨ سَاكِنُ الْبَلَدِ: په ښار کښې اوسیدونکوته ساکن البلدوانی او ښارونوکښې اوسیدونکونه انسان یا جنات مراد دی ځکه چه دا په ښارونوکښې اوسیدونکی خلق دی جنات مراد اخستل ډیر بهتر دی

⑩ وَاللَّي: ونیلی شی چه دې نه یا آدم علیه السلام مراد دې اویا ابلیس مراد دې ابلیس مراد اخستل زیات بهتر دی دې ډپاره چه د ساکن البلد نه جنات مراد اخستلو موافق شی

قوله: وَمَا وَلَدَ:

دوما ولد په مصداق کښې دوه اقوال: ① دې د حضرت آدم علیه السلام اولاد مراد دې

② دې څخه د ابلیس اولاد مراد دی اودویم احتمال اخستل زیات بهتر دی دې ډپاره چه په ټولو جملوکښې توقف برقرار پاتې شی یعنی په علاقه کښې اوسیدونکی جناتونه خاص کړ د ابلیس او دهغه د ذریت د شرارت نه د الله تعالی پناه غواړم

[۲۴۴۰] د انس رضی الله په روایت سره مسنون دعا

۲۴۴۰- (۲۴) [۱] وَمَنْ أَكْبَرُ قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا غَزَا قَالَ: (اللَّهُمَّ أَنْتَ عَظِيمِي وَنَجِيي [۲] بِكَ أَهْوَلُ وَبِكَ أَصْوَلُ وَبِكَ أَقَاتِلُ)». رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

ترجمه ① انس ؓ وایي چه رسول الله ﷺ چې په جهاد ته تلو، نو دا دعا به یې کوله ② اللَّهُمَّ أَنْتَ عَظِيمِي وَنَجِيي بِكَ أَهْوَلُ وَبِكَ أَصْوَلُ وَبِكَ أَقَاتِلُ، ای الله ﷻ ته زما معتمد علیه یې ای یعنی زما په هره معامله کې په تا بروسه ده، او ته زما مددگار یې ③ د کفارو د مکر و فریب د لرې کولو د پاره زه ستا د ذات سره حیله کوم، یعنی د هغوی طرف ته د جنگ د پاره متوجه یم، او ستا په قوت سره د دین په دشمنانو حمله کوم او ستا په مدد سره د دین د دشمنانو سره جنگ یم (ترمذی، ابو داود)،

هل اللغات ① عَزَا چه جهاد ته به تلو، دجهاد اراده به ني او كره ② غَضِبِي: اُنِي مُغْتَضِبِي: غَضَدَ مَتَ نه و نِي دلته تري مراد مدد كونكي دې يعنى زما اعتماد او بهر و سې والا ذات الله دې په هيڅوك نه دې ③ نَصِيرِي: دَا عَضَفَ تَفْسِيرِي دې د عَضَدَ دپاره، اُنِي: مُعِينِي: يعنى زما مدد كونكي او فرياد رس الله يعنى دې. ④ اُخْلُ اُنِي اُخْلًا لِيَذِيْعُ مَكْرَ الْعَدُوِّ: يعنى د دشمن د مكر او فريب لري كولو دپاره ستا په د ب جيله كوم ⑤ اُضِلْ اُنِي: اُضِلْ عَلَى الْعَدُوِّ: حمله كوم په دشمن باندې په مدد ستاسره،

تسهيلات:

قوله غَضِبِي

د عَضَدَ عَضَفَ مراد: ددى نه مراد هغه څيز دې چه په هغې اعتماد او كړې شى يعنى په تونو معا ملاتړ كښې په الله باندې اعتماد پكار دې

[۲۲۲] د دښمن نه ډوږي د وخت دعا

۲۲۲- [۲۵] (۱) وَعَنْ أَبِي مُوسَى «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا خَافَ قَوْمًا قَالَ ② (اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ ③ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ)». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ.

ترجمه ① ابو موسی وايي چه د نبی کریم ﷺ چې به د یو دښمن قوم څخه ویره وه نو دا دعا به یې ویله ② اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ ترجمه ای الله: ﷻ مونږ ته د دښمن ته مقابل کوو ایعنی تاته د دې خبرې درخواست کوو چې د هغوی د شر څخه مو محفوظ وساتي، او د هغوی او زمونږ په منځ کې حائل شي ③ او مونږ د هغوی (یعني د دښمنانو، د شر څخه ستا پناه غواړو (احمد، ابوداؤد)

هل اللغات ① نُحُورِهِمْ: د نَحْر جمع ده، سینې ته وانی، مراد ترې مقابل او مخامخ اودرول دی

تسهيلات:

قوله: اللَّهُمَّ إِنَّا نَجْعَلُكَ فِي نُحُورِهِمْ:

د نَحْر عَضَفَ مراد او د دې تفصیلي وجه: دا د نحر جمع ده مراد ترینه سینه ده او نحر نې ځکه خاص کړو چه عموما په سینې سره د دشمن مقابله کیږي.

قوله: وَنَعُوذُ بِكَ مِنْ شُرُورِهِمْ:

د مذکوره جملي جامعیت: ددې مطلب دا دې چه ای الله مونږ ته نه سوال کوو چه ته د هغوی سینې منع کړې او د هغوی شر زمونږ نه دفع کړې او د هغوی په امورو کښې زمونږ کفایت او کړې او زمونږ او زمونږ د دشمنانو په منځ کښې ته حائله شې دي د پاره چه ته هغوی زمونږ نه دفع کړې

دشمن مخفی ه حفاظت فعل، علما، کرامو دا دعا مجربہ گر خولی ده او دانې هم ونیسی دی چه کوم کس ته د دشمن وغیره نه سخنه بړه وی نو هغه دې سورت قریش تلاوت کړی دا هم مجربہ ده

[۲۲۲۲] ذکر نه دوتلو د وخت دعا

۲۲۲۲- [۲۶] (۱) وَعَنْ أَمِّ سَلَمَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - (۲) «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ قَالَ: (۳) بِسْمِ اللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، (۴) اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوْذُ بِكَ مِنْ أَنْ تُنْزِلَ أَوْ تُنْزِلَ (۵) أَوْ تُظْلِمَ أَوْ تُظْلِمَ (۶) أَوْ تُجِبَلَ أَوْ يُجِبَلَ عَلَيْنَا» (۷) رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتِّرْمِذِيُّ، وَالنَّسَائِيُّ، وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ ضَعِيفٌ.

توجه ۱: ام المؤمنین بی بی ام سلمه رضی اللہ عنہا وایي ۲: نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم چې به د خپل کور څخه وتلو. نو دا دعا به یې کوله ۳: بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوْذُ بِكَ مِنْ أَنْ تُنْزِلَ أَوْ تُنْزِلَ أَوْ تُظْلِمَ أَوْ تُظْلِمَ أَوْ تُجِبَلَ أَوْ يُجِبَلَ عَلَيْنَا ترجمه د الله ۴: په نامه د کور څخه وخه. ما په الله ۵: بروسه وکړه ۶: ای الله ۷: مونږ ستا پناه غواړو د دې څخه چې ونیوېرو، یعنی بلا قصد په گټه کې اخته شو. یا مونږ گمراه شو، یعنی قصداً گناه وکړو، ۸: یا مونږ ظلم وکړو یا په مونږ باندې ظلم وکړل شي. ۹: یا مونږ بل په جهالت کې اخته کړو، یا مونږ په جهالت کې اخته کړل شو. ۱۰: احمد، ترمذي، نسائي، او امام ترمذي رحمهم الله فرمایي چې دا حدیث حسن صحیح دی. هل اللغات ۱: نزل. دا د وله نه دې، ۲: وَهَى ذَنْبٌ مِنْ غَيْرِ قَصْدٍ: بغیر د قصد نه گناه کیدلو ته وانی ۳: نزل. دا د ضلالت نه دې، د هدايت نه اوړیدلو ته وانی یعنی گمراهی او بې لارې کیدل

۱: وَفِي رِوَايَةٍ أُبَيٍّ دَاوُدُ، وَابْنُ مَاجَةَ، «قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ: (۲) مَا خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - مِنْ بَيْتِي قَطْرًا إِلَّا رَفَعَهُ طَرَفُهُ إِلَى السَّمَاءِ، (۳) فَقَالَ "اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضِلَّ (۴) أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلِمَ أَوْ أَجِبَلَ أَوْ يُجِبَلَ عَلَيَّ"».

توجه ۱: د ابو داود او ابن ماجه په روايت کې دا الفاظ دي چې بي بي ام سلمه رضی اللہ عنہا اوويل ۲: نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم چې به کله زما د کور څخه وتلو نو د آسمان طرف ته به یې خپل نظر اوچتولو. ۳: او داسې به یې فرمایي اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوْذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضِلَّ أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلِمَ أَوْ أَجِبَلَ أَوْ يُجِبَلَ عَلَيَّ. ترجمه زه د دې خبرې څخه ستا پناه غواړم چې زه گمراه شم یا گمراه کړل شم، یعنی ما څوک گمراه کړي، ۴: یا زه ظلم وکړم. یا په ما باندې ظلم وکړل شي، یا زه په جهالت کې اخته شم یا زه په جهالت کې اخته کړې شم

د راوي مختصر تعارف:

۱۱ المؤمنین ۱۱ سلحه: نوم هند، کنیت نبي ام سلمه، د قريشو د مخزوم خاندان سره نې تعلق

۱: أخرجه ابو داود في كتاب الأدب/باب ما يقول إذا خرج من بيته (رقم- ۵۰۹۵) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۸۸۷ وابن ماجه في كتاب الدعاء/باب ما يدعو به الرجل إذا خرج من بيته (رقم- ۳۸۸۸) واحد في السنن: ۳۰۶/۴

ساتلو د پلار نوم نبي ابواميه وو هغه ډير سخي وو

نکاح: اولنۍ نکاح نبي د عبدالله بن عبدالاسد سره شوې وه هغه د ابوسلمه په نوم سره مشهور وو هغه د دې د تره خونې وواود نبي کریم رضاعي ورور وو دې د نبوت په شروع کښې دخپل خاوند سره اسلام قبول کړې وو اوجشوت ته نې هجرت هم کړې وو په غزوه احد کښې د دې خاوند څو ځايه زخمۍ شوې وو د هغه زخم زيات شواو هم د هغې په وجه وفات شو (۱) **نبي کریم ﷺ سره نکاح:** د هغې د وفات نه پس نبي کریم (۱) دې ته اوفرمانيل ته صبر کوه او دهغه د مغفرت دعا کوه اودا دعا کوه چه د ده نه راته ښه جانشين راکړه ام سلمې ته روستو حضرت ابوبکر (رضي الله عنه) د نکاح پيغام اوليرلو خو هغوی دا پيغام رد کړلو ددې نه پس حضرت عمر (رضي الله عنه) د نبي کریم (ﷺ) د نکاح پيغام يوړلو چه نبي کریم (ﷺ) تاسو سره نکاح کول غواړي نو دې اوونيل په ما کښې څو خبرې دي (۱) يوداچه زه ډيره غيړتي يم (۲) زما بال بيع هم دي (۳) زما عمرزيات دې خونې کریم (ﷺ) دا ټولې خبرې قبولې کړې او بيا نې د نبي کریم (ﷺ) سره نکاح اوشوه (۲) دا نکاح په شوال ۴ هجري کښې شوې وه

د نبي کریم ﷺ دې سره محبت: د نبي کریم (ﷺ) دې سره ډير محبت وو ځکه چه دې به د هغوی د آرام ډير خيال ساتلو په بعضی غذاگانو کښې نې هم د نبي کریم (ﷺ) سره شرکت کړې دې په ۱۱ هجري کښې کله چه د نبي کریم (ﷺ) طبيعت په بيماري کښې زيات خراب شواو دې اوليدلو نو دوی چغه کړه نبي کریم (ﷺ) منع کړه چه دا د مسلمانانو شان نه دي (۴) **وفات:** په کوم کل چه د حرې واقعه پيښه شوې وه يعني ۲۳ هجري کښې نو هم په دغه کل دوی وفات شوې وه او په دغه وخت کښې د دوی عمر ۸۴ کاله وو حضرت ابوهريره (رضي الله عنه) نې د جنازې مونځ کړې وو او په جنت البقيع کښې دفن شوې وه (۵) **مرويات:** د دوی نه ۳۷۸ روايتونه نقل دي ۱۳ احاديث متفق عليه دي بخاری په ۳ کښې او مسلم په ۳ کښې منفرد دي

[۱۰۰۰۰] شیطان لره عاجز کونکې دعا

۱۰۰۰۰- [۲۷] (۱) وَغَنَ أَلَسَ - رَحِمَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (۲) «إِذَا خَرَجَ الرَّجُلُ مِنْ بَيْتِهِ» (۳) فَقَالَ: بِسْمِ اللَّهِ، تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، (۴) لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ (۵) يُقَالُ لَهُ حِينَئِذٍ: هُدَيْتَ وَكُفِّيتَ، وَوَقِفْتَ (۶) فَيَنْتَقِلُ لَهُ الشَّيْطَانُ. وَيَقُولُ شَيْطَانُ آخَرُ: (۷) كَيْفَ لَكَ بِرَجُلٍ قَدْ هُدِيَ وَكُفِّي، وَوَقِفَ (۸). «[A] رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ. وَدَوَّى التِّرْمِذِيُّ إِلَى قَوْلِهِ: «لَهُ الشَّيْطَانُ».

لوحه ۱ حضرت انس (رضي الله عنه) راوي دې چې رسول الله (ﷺ) وفرمايل (۲) هر کله چې يو سړي د

(۱) زرقانی (۲۷۳/۳) - (۳) نسائی ص. ۱۱۵) - (۴) طبقات ابن سعد (۱۳۱۲) - (۵) زرقانی (۲۷۶/۳) -

(۶) اخرجه ابوداود في كتاب الادب/باب ما يقول إذا خرج من بيته (رقم- ۵۰۹۵) والترمذي في السنن رقم الحديث ۳۸۸۶ وابن ماجه في كتاب الدعاء/باب ما يدعو به الرجل إذا خرج من بيته (رقم- ۳۸۸۶)

کور څخه وځي؟ او دا کلمات اوواني **بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ**، یعنی زه د الله **تَوَكَّلْتُ** په نامه وځم، ما په الله **تَوَكَّلْتُ** بروسه وکړه. [٦] د گناهونو څخه د حفاظت طاقت او د عبادت کولو قوت د الله **تَوَكَّلْتُ** د طرف څخه دی. [٧] نو هغه ته ویل کېږي، یعنی فرشته هغه ته وايي چه اې د الله **تَوَكَّلْتُ** بنده، تاته نیغه لار ونیودل شوه، ته په جميع مهماتو او ټولو امورو کي د غیر څخه مستغني کرل شوي، او ته د ټول بدو، يعني د خرابيو څخه، محفوظ شوي [٨] په دي اوريدو سره، شیطان د هغه څخه لرې کېږي، او دویم شیطان د هغه شیطان د تسلي د پاره هغه ته وايي [٩] چې ته په هغه سړي څرنگه قابو موندلې شي، چې هغه ته سیده لار ونیودل شوه او چې هغه د غیر څخه مستغني کړې شو، او د ټولو بدو خرابيو څخه محفوظ شو. [١٠] ابوداؤد، امام ترمذي **رَوَاهُ** دا روایت تر لفظ **لَهُ الشَّيْطَانُ** پورې نقل کړی دی

حَلِّ اللُّغَاتِ: ① هُبَيْت: نیغه د حق لار درته اوښودلې شوه ⑦ کُفَيْت: کافی کړې شو د مقصود ستا نه یعنی ته مستغني کړې شوي ستا ضروریات الله تعالی پوره کړل. ⑧ وَقَيْتُ: أَنِي: خُطِّتُ: ته بېج اوسې شوي او محفوظ کړې شوي د دشمن نه یا د ټولو خرابو نه، ⑨ قَتَعْتُ: أَنِي: قَتَعْتُ: لرې کېږي شیطان

تسهيلات:

قوله: قَدْ هَدَيْتِي وَكُفَيْتِي، وَقَيْتِي:

د هدي په مصداق گڼي، دوه اقوال: ① د مجهول صيغه ده یعنی تاته نیغه لار اوځودلې شوه په دې وجه چه تا دومره ښه دعاگانې او غوښتلې
② دومره ښه دعاگانې غوښتلوسره تاته نیغه لار اوځودلې شوه اوس شیطان یا د هغه اولاد تا گمراه کولې نه شي

قوله: وَيَقُولُ الشَّيْطَانُ آخِرُ:

د دعا طلعت د شیطان په ژبه، یعنی د دغه تختیدونکی شیطان حوصله زیاتول اود طمع پیدا کولو د پاره دویم شیطان وائی چه روره ورپرې مه حوصله مه بیله که چرته ته عاجز شوي اوتا په مکمل توگه باندې ماتې اوځورله نو په دې کښې د شرم هیڅ خبره نشته ځکه چه ستا مقابله یو داسې سړی سره وه چه د دعاگانو په روحانی وسلې سره مسلح وو د داسې سړی مقابله تا چرته کولې شوه او هغه تا گمراه کولې چرته شو چاته چه د دغه دعاگانو په ذریعه نیغه لار خودلې شوې وه اود الله تعالی پوره حفاظتی نظام د هغه په حفاظت کښې لگیا وو

[۴۴۴] کور کنبی ذاخلیدو دخت دعا

----- [۲۸] (۱) وَعَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -
 «إِذَا وَلَّيْتَ الرَّجُلَ بَيْتَهُ، فَلْيَقُلْ: (۲) اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ الْمَوْلَى وَخَيْرَ الْمَنْفَرَةِ» (۳) بِسْمِ اللَّهِ وَلَجْنَا وَعَلَى اللَّهِ
 رَبُّنَا تَوَكَّلْنَا. ثُمَّ لَيْسَ لَكَ عَلَى أَهْلِهِ» (رواه أبو داود).

فرهغه (۱) ابومالك اشعري (۲) وای چي رسول الله ﷺ وفرمايل (۳) هر كله چي یو سري په
 جبل کور کي داخليري، نو هغه ته پکار دی چي هغه دا دعا اوواني (۴) اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ
 الْمَوْلَى وَخَيْرَ الْمَنْفَرَةِ بِسْمِ اللَّهِ وَلَجْنَا وَعَلَى اللَّهِ رَبُّنَا تَوَكَّلْنَا یعنی اې الله ﷻ زه ستا څخه په کور کي د
 داخلیدو او د کور څخه د وتلو خیر غواړم یعنی چي کور ته راتلل او د کور څخه وتل د خیر
 او برکت سره وي (۵) د الله ﷻ په نامه مونږ په کور کي داخل شو، او مونږ په الله ﷻ چي
 هغه زموږ رب دي، بهر وسه وکړه، (۶) د دې څخه روسته هغه ته پکار دی، چي هغه خپل
 کور ولاته سلام وکړي، (ابوداؤد)،

هل ۳ غات (۱) وَتَعْرِ: أَي: أَذْخَلَ: داخليري، (۲) الْمَوْلَى: داخلیدل (۳) الْمَنْفَرَةِ: بهر ته وتل (۴) دواړه ب
 ظرف دي ب مصدر ميمي دی، (۵) لَيْسَ: سلام دي واچوی (دخپل کور په خلقو ب ندي)

تہجیات:

قوله: ثُمَّ لَيْسَ:

د سلام مخه وړاندي د دې مسنونیت په معنی: یعنی کور ولوته دې سلام کوی خو مناسب دادی
 چه اون دې سري په کور کنبی د سلام ماحول جوړ کړی ماشومان دې پوهه کړی اوښخي ته
 دې اوواني چه دا مسنون طریقه ده په دې سره کور کنبی برکت راځی دې دپاره چه د ښخي
 په زړه اودماغو کنبی د خاوند قدر په ځاني پاتې شی او هغه داد خاوند په کمزورنی سره
 محمول نه کړی اودا خیال دې نه کوی چه نن خو سري راته سلام اوکړو صابه زما په
 مخکښی سرتیخي وی صوبه سرحد کنبی په کورونو کنبی د سلام رواج نشته دې داسنت
 ژوندی کول پکار دی

[۴۴۵] د ناوې اوزلمی دپاره دعا

----- [۲۹] (۱) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - (۲) «أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا رَأَى الْإِنْسَانَ
 إِذَا تَوَجَّهَ، قَالَ (۳) بَارَكَ اللَّهُ لَكَ، وَبَارَكَ عَلَيْكَ (۴) وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي غَيْرِ» (۵). رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالْبَرْمِذِيُّ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَابْنُ
 مَاجَةَ.

(۱) اخرجه ابوداود فی أبواب الإجارة باب فی نمن الخمر والسينة (رقم - ۳۴۸۶)

(۲) اخرجه ابوداود فی کتاب النکاح / باب ما یقال للمتزوج (رقم - ۲۱۳۰) والترمذی فی السنن رقم الحديث ۱۰۹۷ وابن ما
 جه فی کتاب النکاح / تهنئة النکاح (رقم - ۱۹۰۵)

فروجه ^(۱) ابوهريره ^(۲) راوي دي ^(۳) هر كله چي يو سري به نكاح كوله. او نبي كريم ^(ﷺ) به هغه ته دعا كوله، نو دا دعا به بي كوله ^(۴) بَارَكَ اللَّهُ لَكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ، يعني الله ^(ﷻ) دي تاسو مبارك كړي او تاسو دواړو (يعني ښځي خاوند، له دي برکت دركړي يعني په تاسو دي خپل رحمت نازل كړي، او اولاد او د رزق وسعت او فراخي سره دې برخمند كړي، ^(۵) او تاسو دواړه دې په خير جمع كړي ايعني تاسو ته دي د طاعت او عبادت توفيق دركړي چي د صحت او عافيت سره ستاسو ژوند تير شي، په تاسو دواړو كې دى مينه او محبت او حسن سلوك هميشه قائم وساتي، او ستاسو اولاد دي نيك او صالح جوړ كړي) احمد، ترمذى، ابوداؤد، ابن ماجه،

هل اللغات: ^(۶) رَفَا: دا د تَرْفَعَة نه مهموز اللام دې د باب تفعليل نه، په معنى د تَفَنُّتَة يعنى مبارکبڼى سره، د واده په وخت د برکت دعا كول

تسهيلات:

قوله: اِذَا رَفَا:

د اسلام مخه وړاندې د خوشحالي په موقله د مبارکبادى الفاظ: د اسلام نه مخکېنې د واده خادني په موقع به د مبارککنى دپاره ترفنة جمله داسې ونييلې کيدله "بالرفاء والبنين" رفو د يوځاني کولو او جوړولو په معنى کښې دې اهل جاهليت به د جوړ دپاره دعا کوله ليکن د جينکوسره د بغض د وجې نه به نى د بدن لفظ استعمالولو اسلام داسې د مبارککنى د الفاظونه منع کړي ده او ددې نعم البدل نى ورکړو کوم چه په دې حديث کښې دې "بارک الله وبارک عليكما وجمع بينكما بخير"

[۲۲۲۱] ذشب زفاف خصوصى دعا

۲۲۲۱- [۳۰] (۱) عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: (۲) «إِذَا تَزَوَّجَ أَحَدُكُمْ أَمْرًا (۳) أَوْ اشْتَرَى عَادِمًا، فَلْيَقُلْ: (۴) اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا، وَخَيْرَ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ، (۵) وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، وَشَرِّ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ، (۶) وَإِذَا اشْتَرَى بَعِيرًا، فَلْيَأْخُذْ بِذُرْوَةِ سَنَامِهِ، وَلْيَقُلْ مِثْلَ ذَلِكَ» (۷). (۸) وَفِي رِوَايَةٍ فِي الْمَرْأَةِ وَالْخَادِمِ: (۹) اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ، وَخَيْرَ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ، (۱۰) وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ

فروجه ^(۱) عمرو بن شعيب د خپل پلار (شعيب ^(رضي الله عنه)) څخه او هغه دخپل نيکه يعنى د عبد الله بن عمرو ^(رضي الله عنه) څخه او عبد الله بن عمرو ^(رضي الله عنه) د نبي كريم ^(ﷺ) څخه روايت كوي چي نبي كريم ^(ﷺ) وفرمايل ^(۲) هر كله چي په تاسو كې يو سري د يوي ښځي سره نكاح وكړي ^(۳) يا يو غلام واخلي، نو دا دعا دي وكړي ^(۴) اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا جَبَلْتَهَا عَلَيْهِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ

(۱) اخرجه ابوداود في كتاب النكاح/باب في جامع النكاح (رقم- ۲۱۶۰) وابن ماجه في كتاب النكاح/ ما يقول الرجل إذا دخلت عليه أهله (رقم- ۱۹۱۸)

مَا جَبَلْتَنَا عَلَيْهِ، اَي الله ﷻ زه ستا خخه د دي (د ذات) خير غواړم او خير د هغه خيز چې په هغې تا دې پيدا كړي ده (يعني ښه اخلاق) [۵] او زه ستا پناه غواړم د دې د بدۍ خخه او د هغه خيز د بدۍ خخه چې په هغې تا دې پيدا كړي ده (يعني خراب اخلاق او افعال) [۶] او هر كله چې اوښ واخلې نو د هغه د فب اوچت والى نيولو سره دغه شان دي وايي (يعني پورته ذكر شوي دعا دي واني) [۷] په يو بل روايت كې د ښځې او غلام په باره كې دا الفاظ هم دي چې بيا دې د ښځې ياد غلام د تندي وښتانه نيولو سره د خير او بركت دعا وكړي (ابوداؤد، ابن ماجه).

حل اللغات: ① جَبَلْتَنَا: اَي: عَقَبْتَنَا: چه تا پيدا كړې دې هغه (يعني ښه اخلاق)، ② يَذْرُؤُ: اَي: يَرْفَعُ: اوچت خانې، ③ سَيَاهِي: قُب: د اوښ، ④ وَلَيْذَن: او دعا دې او غواړې (د برکت دعا كومه چه اوس تيره شوه).

تسهيلات:

قوله: اللَّهُمَّ اَسْأَلُكَ خَيْرَهَا:

په هر څيز كښې د خير او برکت دعا: دا پورته دعا د خير او برکت د دعاگانو نه ده لكه چه د حصن حصين نه مفهوم معلومېږي يعنى د ښځې يا د غلام د تندي وښتنه او نيولې شى اودا دعا او نيولې شى، علامه جزري رحمه الله فرماني چه صرف په اوښ باندې منحصر نه ده بلكه چه كوم څاروې هم واخستلې شى دا دعا دې او نيولې شى الله تعالى به په هغه څاروې كښې برکت او ترقى پيدا كړي.

[۲۲۲۷] د غم لرې كولو دعا

۲۲۲۷- [۳۱] (۱) وَعَنْ أَبِي بَكْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: (۲) «دَعَوَاتُ الْمَكْرُوبِ: ① اللَّهُمَّ مَتِّكْ أَرْجُو ② فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرَفَةَ عَيْنٍ ③ وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ ④ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ» (رواه أبو داود).

توجه: ابو بكرة رحمه الله وايي چې رسول الله ﷺ وفرمايل [۲] د غمزدۀ دعا چې د هغ په ويلو سره غم څي اختمېږي، دا ده [۳] اللَّهُمَّ مَتِّكْ أَرْجُو فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرَفَةَ عَيْنٍ وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، اَي الله ﷻ زه ستا د رحمت طلب ځاړيم، [۴] ما د يوې لمحي د پاره هم زما نفس ته حواله مه كړي (ځكه چې هغه زما لوع دښمن د او عاجزه دى، هغه په دي قادر نه د چې حاجت روايي وكړي) [۵] او زما ټول كارونه درست كړي، ستا خخه علاوه بل معبود نشته (ابوداؤد).

هل اللغات ① دَعَوَاتُ الْكَرُوبِ: أَيُ الْمَقُومِ: دَغَمَ خِطْلَى دَعَا دَعَوَاتُ نِي د جَمْعِي صِيغُهُ خَكُهُ ذَكَرَ كَرِهَ
 جِهَ دَا دَعَا بِهِ ذِيرَ مَعَانِيُو مُشْتَمِلَ دِهَ ② فَلَا تَكُنْ لِي: أَيُ لَا تَنْتَكِلْ لِي: مَهْ مِي حَوَالَهُ كَوِهَ. مَهْ مِي پَرِي پَرِدِهَ.
 ③ طَرَفَةُ غَيْرِ: أَيُ لِحْظَةُ وَنَحْوُهَا د سَتَرِ مَوَ رَپَ يَعْنِي يُو لِحْظَهُ، لَوِ سَاعَتِ، ④ شَأْنِي: أَيُ أَمْرِي: زَمَا
 كَارُونَه

تسهيلات:

نُود: د دَعَا مُطْلَبَ وَاضِحَ دِي اود گرانو تَكُو مَعَانِي بِهِ حَلِ اللِّغَاتِ كَنْبِي كَنْبِي شَي

[۳۳۸] د قَرْضِ دَا دَا كُولُو دَعَا

۳۳۸- [۳۲] ① وَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: ② «قَالَ رَجُلٌ: هُمُومٌ لَزِمْتَنِي وَذِيُونٌ يَا
 رَسُولَ اللَّهِ! ③ قَالَ: (أَقْلَا أَعْلَمَكَ كَلَامًا إِذَا أَقْلَنْتَهُ أَذْهَبَ اللَّهُ هَمَّكَ ④ وَوَقَعَى عَنْكَ ذِيَتُكَ؟) ⑤ قَالَ: قُلْتُ: بَلَى.
 ⑥ قَالَ: (قُلْ إِذَا أَصْبَحْتَ وَإِذَا أَمْسَيْتَ: ⑦ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحُزْنِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ،
 وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ وَالْجُبْنِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ) ⑧. قَالَ: فَفَعَلْتُ ذَلِكَ، فَأَذْهَبَ اللَّهُ
 هَمِّي، وَوَقَعَى عَنِّي ذِيَتِي» رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

تَوْجِهَهُ ① ابوسعيد خدری ② وای ③ چي یو سري عرض وکړو چي یا رسول الله ﷺ زه
 فکر او غم راگیر کړې يم، او قرض را نیولې يم، ④ نبي کریم ﷺ ورته وفرمایل چي آیا زه
 تاته یوه داسې دعا ونه ښایم، که ته هغه وایي نو الله ﷻ به ستا فکر لري کړي، ⑤ او د
 قرض په باره کې به تاته نجات درکړي، ⑥ ابوسعيد ⑦ وایي چي هغه سري او وویل چي م
 عرض وکړو. هو ضرور يي راوښايه، ⑧ نو نبي کریم ﷺ وفرمایل چي سحر او ماښام
 دواړه وخته دا دعا کوه ⑨ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحُزْنِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ
 الْبُخْلِ وَالْجُبْنِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ ⑩ د هغه سري بيان دې چه ما داسې وکړل
 ،يعني دا دعا به مي کوله، نو الله ﷻ زما فکر او غم لرې کړو، ⑪ او زما د قرض بوج يي
 لرې کړو ،ابوداود،

هل اللغات ① هُمُومٌ: دَا د هَمَّ جَمْعَ دِهَ. غَمُونَه اوفکرونه. ② لَزِمْتَنِي: تَرَلِي شَوِي دِي مَا پورې يَعْنِي
 زه نې راگیر کړې يم. ③ الْحُزْنُ: غَمَ هَمَّ هَمِّي غَمَ تَه وَانِي چه واقع کيد وکڼې وې او حُزْنُ کوم چه
 تير شي يا کوم چه واقع شوې وې، ④ الْعَجْزُ: دَا د غُزْنَه مَخْوْذ دِي، مُؤَخَّرُ الشَّيْءِ تَه وَانِي، خُو ددې
 استعمال د قدرت په مقبله کښې مشهور دې. يعنی د يو څيز وس او طاقت نې چه نه وې هغې ته
 عجز وانی. عاجزه چه د مصيبت برداشت کولو وس نې نه وې ⑤ الْكَسَلُ: أَيُ الشَّقَاؤُ: دروندوالي،
 سستی (دنيکی) په کارونو کښې سره ددې چه قدرت نې وې، ⑥ الْبُخْلُ: کنجوسی (په کومو ځايونو
 کښې چه د مال خرج کولو حکم دې هلته مال نه خرج کولو ته بخل وانی، ⑦ الْجُبْنُ: دَا د شَجَاعَةٍ

صد دي. وَهُوَ الْفَوْرُ عِنْدَ الْبَيْتِ. به جهد کبشي ويره کول یعنی بز دلی ⑤ غَلَبَةُ السَّنَنِ: أي: كَثْرَتُهُ: ویر ریت قرص چه د برداشت نه بهر وی، ⑥ قَهْرُ الرَّجَالِ: أي: غَلَبَتُهُمْ: غلبه او زور د خلق و ددی نه مراد یا د بادشاه ظلم وستم دي یا د قرض غوښتونکو زبردستی ده.

تسهيلات:

قوله وَأَعُوذُكَ مِنَ الْعَجْزِ:

د عجز غفله مراه: عجز نه مراد د طاعت او عبادت نه پوره کول دی او د مصیبت د برداشت کولو همت او توفیق راکړه. وَأَعُوذُكَ مِنَ الْبُخْلِ: بخل دي ته و نیلی شی چه زکات، کفارات او باقی مالیات واجبه نه ادا کول
قوله وَالْجُبْنِ:

د جبن په مصداق کبشي دوه اقوال: ① د جبن د شجاعت ضد دي یعنی د جنگ په وخت کبشي بز دلی اختیارول یا د رزق په معامله کبشي توکل علی الله پریخودل دی
② ددی نه مراد امر بالمعروف او نهی عن المنکر باندې جرأت نه کول دی
قوله وَقَهْرُ الرَّجَالِ:

د قهر الرجال په مفهوم کبشي درې اقوال: ① ددی نه مراد غلبه ده

② ددی نه مراد د بادشاه ظلم دي.

③ ددی نه مراد هغه مقروض خلق دی چه هغوی خپل قرض نشی ادا کولي (مرقات).

[۳۳۹] داسې دعاچه دغر برابر قرض به هم ختم شی

۳۳۹- [۳۳] (۱) «وَعَنْ عَلِيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ جَاءَهُ مَكَاتِبٌ فَقَالَ: [۱] إِلَى عَجْزَتٍ عَنْ كِتَابَتِي فَأَعْنِي. [۲] قَالَ: لَا أَعْلَمُكَ كِتَابَاتٍ عَلَّمَنِيَنَّ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - [۳] لَوْ كَانَ عَلَيْكَ مِثْلُ جَبَلٍ كَبِيرٍ دَنَا أَدَا اللَّهُ عَنْكَ. [۴] قُلْ: (اللَّهُمَّ اكْفِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ [۵] وَأَغْنِنِي بِفَضْلِكَ عَمَّنْ يَوْكُ) [۶]. [۷] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَابْنُ أَبِي فِي: (الدَّعَوَاتُ الْكُبْرَى) [۸]. وَسَنَدُ كُرْحَيْدَتٍ حَابِرٍ: "إِذَا سَمِعْتُمْ نَارَ الْكِتَابِ" فِي بَابٍ: "تُعْلِيَةُ الْأَوَائِي" "إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى".

لوجه ① د حضرت علي رضي الله عنه په باره کې منقول دي چې هغه ته یو مکاتب راغلو، او وي اوویل ② چې زه په خپل بدل کتابت اداء کولو قادر نه یم، یعنې د مال کتابت اداء کولو وخت راغلي دي خو ما سره مال نشته، نو تاسو په مال او دعا سره، زما مدد وکړ. ③ حضرت علي رضي الله عنه ورته وفرمایل چې آیا زه تاته هغه دعا ونه بنسایم چې نبی کریم ﷺ ماته ښودلې وه؟ ④ چې د هغې د برکته، که په تا د غره برابر هم قرض وي،

هو الله ﷻ به ت خني خلاص كړي [۵] نو واوره چې هغه دعا دا ده: ته دا وايه اللَّهُمَّ الْفَيْسُ بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَأَعِزَّنِي بِفَضْلِكَ عَنْ مَوَالِكَ، ترجمه اي الله ﷻ ما دخپل حلال مال په ذريعه د حرام مال څخه بي بيازه كړي، يعنې ماته حلال رزق راكړي چې دهغې په وجه د حرام مال څخه بي بيازه شم [۶] او دخپل فضل او كرم په ذريعه دخپل ماسوا څخه مامستغني كړي. [۷] ترمذي، بيهقي او بيهقي په دعوات كبير كښې نقل كړې دي [۸] او حديث د جابر (إِذَا مَعْتَمَرْتُمَا الْكَلَابَ) به مونږ په باب نُعْطِيَةُ الْأَوَانِي كُنْ ذَكَرَ او كړو ان شاء الله

هل اللغات ① مَكَاتِبُ: مكاتب غلام، هغه غلام چه په څه عوض اداكولوښې د مال ك سره دخن آزادولو خبره كړې وي ② غَزُوتُ: عاجز شوي يم، يعنې بدل كتابت نه شه اداكولې ③ فَأَعْنِي: رم مدد او كړه په مال سره يا د بركت دعا راته او كړه چه قرض مې خلاص شي

تسهيلات:

قوله جَاءَهُ مُكَاتِبٌ:

د مكاتب تعريف: هغه غلام ته وائي چه هغه ته آقا او وائي چه ته مال له دومره رقم راكړه نو ته آزادې دي ته بدل كتابت هم وائي
قوله أَلَا أَعْلَيْكَ كَلِمَاتٌ:

د آيا په كلمه كښې دوه احتمالات: ① ألا حرف تنبيه ده نو معنى دا شوه چه واوره آيا تا ته داسې كلمات او بنايم يا داسې دعاگانې چه نبى عليه السلام ماته ښودلى دى ② ألا حرف استفهام دې او لانفې ده نو معنى دا شوه چه آيا تا ته داسې كلمات اونه بنايم يا داسې دعاگانې چه ما د نبى عليه السلام نه ازده كړې دى
قوله إِذَا هَلَلَّ اللَّهُ عَنْكَ:

د پيسو وركولو په محالي د كلماتو د تعليم وركولو دوه وجوهات:

① ددې وجې نې ورته پيسې ورنكړې چې هغه سره مال نه وو چه هغه له نې وركړې وې نو ځكه نې داسې ښه الفاظو سره هغه واپس كړو كفاي قوله: تعالى ((قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرٌ خَيْرٌ)) (آية ② ددې وجې نې ورته څه ورنكړلو چې غوره هم دا ده چې ددې كلماتو په ذريعه باندې خپل قرض خلاص كړي او د الله تعالى په ذات نې يقين پيدا شي

الْفَصْلُ الثَّالِثُ

[۳۵۰] اد مجلس ذکفاري دعا

۳۵۰- [۳۵۰] (۱) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا جَسَّ فَجَلَّ أَوْ صَلَّى تَكْلِمَ بِكَلِمَاتٍ (۲) فَسَأَلْتُهُ عَنِ الْكَلِمَاتِ (۳) فَقَالَ: (إِنْ تَكَلَّمْتَ بِهَا كَانَ طَابَقًا عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ) (۴) وَإِنْ تَكَلَّمْتَ بِشَيْءٍ كَانَ كَقَارَعَةِ لَهْ (۵) سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ (۶) لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ» (۷). رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

ترجمه: [۳۵۰] د مؤمنانو مور بي بي عائشه رضي الله عنها وايي [۲] چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم چې به په يو مجلس کې کيناستلو يا مونځ به يي کولو نو د هغه مجلس څخه د ودریدو يا د مانځه د فراغت څخه پس، څو کلمات به يي ويل، [۳] يو وخت ما د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه پوښتنه وکړه چې د دې کلمات د ويلو څه فائده ده؟ [۴] نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې که دې کلماتو څخه مخکې په مجلس کې نيکي خبري شوي وي نو دا کلمات به (په هغه نيکو خبرو تر قيامته پورې مهر شي (يعني د دې نيکو کلماتو ويلو سره به هغه نيکي خبري تر قيامته پورې محفوظي وي، د هغې ثواب به نه ضائع کېږي، [۵] او که د دې کلماتو څخه مخکې په مجلس کې خرابي خبري شوي وي، نو دا کلمات به د هغه خرابو خبرو د معافۍ او بخشش ذريعه جوړه شي، او هغه کلمات دا دي [۶] سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، اي الله! ته پاک يي، او ستا تعريف سره ستا پاکي بيانېږي، ستا څخه ماسو ابل معبود نشته، زه ستا څخه بخښنه غواړم، او ستا په مخکې توبه کوم (نساني) حل القفات ① طَابَقًا: وهو الختم: مهر (دلته ترې مراد اثر د مهر دې يعنی مهر لگولې شوې، ② كَقَارَعَةِ لَهْ: دگ هونو معاف کونکې ده

تسهيلات: قوله: إِنْ تَكَلَّمْتَ بِشَيْءٍ كَانَ كَقَارَعَةِ لَهْ:

د حديث مطلب: دا دعا د مجلس په اختتام کښې ونيلو سره د مجلس د کوتاهيانو کفارو جوړېږي

[۲۴۵۱] د سپوږمې ليدلو په وخت کېښې مسنون دعا

۲۴۵۱- [۳۵۰] (۱) وَعَنْ قَتَادَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - بِهَلْفِهِ (۲) «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا رَأَى الْهَلَالَ قَالَ: (هَلَالٌ غَيْرُ وَرْشِي، هَلَالٌ غَيْرُ وَرْشِي، هَلَالٌ غَيْرُ وَرْشِي) (۳) آمَلْتُ بِالَّذِي خَلَقَكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ (۴) لَمْ يَقُولْ: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَى بِشَرِّكَذَا (۵) وَجَاءَ بِشَرِّكَذَا) (۶). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

(۱) اخرجه النسائي في كتاب السهو/باب نوع آخر من الذكر بعد التسليم (رقم- ۱۳۴۴) واحمد في المسند
(۲) اخرجه ابوداود في كتاب الادب/باب ما يقال عند النوم (رقم- ۵۰۵۲)

نورهم [۱] د ابو قتاده رضی اللہ عنہ خُذْهُ رَوَّيْتُ دِي جِي هُفَ نَه دَا حَدِيثُ رَسَدْلِي دِي [۲۱] جِي نِيْسِي كَرِيْم رضی اللہ عنہ بَه نَوِي مِيَاشْت وَلِبِدَه، نَو دَا دَعَا بَه يِي كَوَلَه [۲۲] هَلَالُ خَبَرُو رُشْدِي هَلَالُ خَبَرُو رُشْدِي هَلَالُ خَبَرُو رُشْدِي، يَعْنِي دَ خَيْرِ او هِدَايَتِ مِيَاشْت دَه، دَ خَيْرِ او هِدَايَتِ مِيَاشْت دَه، دَ خَيْرِ او هِدَايَتِ مِيَاشْت دَه، [۲۳] دِي سَرَه بَه يِي دَا وَيِل، اَمَنْتُ بِالَّذِي خَلَقَكَ يَعْنِي اَي مِيَاشْتِي زَه پَه هُفَ پَاكِ ذَاتِ اِيْمَانِ لَرَمِ جِي هُفَ تَه پِيدَا كَرِي، دَا بَه يِي هَمِ دَرِي خَلَه فَرَمَايِل، [۲۴] دِي خُذْهُ رَوَّيْتُ بَه يِي دَا وَيِل اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي ذَهَبَ بِشِرْكِكَ ذَا وَجَاءَ بِشِرْكِكَ ذَا، نَرْجَمُهُ نَوَلِ نَعْرِيفُونَه هُفَ اَللّٰهُ سُبْحَانَهُ لَرَه دِي جِي هُفَ فَلَانَكِي مِيَاشْت خَنَمِ كَرَه، او دِي اَنَوِي مِيَاشْتِي اِبْنَدَا، يِي وَاكَرَه، اِدْ كَذَا پَه خَايِ بَه يِي دَ تِيرِي او اَنْدَه مِيَاشْتِي نَوَمِ اخَسْتُوا اَبُو دَاوُدَ،

حل الآفات ① رُشْدِي: هِدَايَتِ

د رَوِي مختصر تعارف:

حضرت ابو قتاده العَلَوِيُّ بْنُ رِبْعِيٍّ رضی اللہ عنہ: نَوَمِ حَارِثِ ابُو قَتَادَه كُنِيَّتِ فَارَسِ رَسُوْلِ اَللّٰهِ لَقَبُ دَ قَبِيلَه خَزَرَجِ خَانْدَانِ سَلَمَه سَرَه نِي تَعْلُقُ وُو

وَلَا يَدُ دَ هَجَرَتِ نَه لَسِ كَالَه وِرَانْدِي مَدِيْنَه مَنُورَه كَنِيَّتِي پِيدَا شُو دَ غَزْوَه بَدْرِ نَه عِلَاوَه نِي پَه تَوَلُو غَزَاوَتُو كَنِيَّتِي شَرَكْتِ كَرِي. حَضْرَتِ عَلِيٌّ رضی اللہ عنہ هُفَ دَ مَكِّي امِيرِ جَوِي كَرِي وُو حَضْرَتِ قَتَادَه دِيرِ مِيلَمَسْتِيَا وَا لَا وُو پَه دِي وَجَه دَ هُفَ دُوسْتَانِ دِيرِ وُو پَه حَدِيْبِيَه كَنِيَّتِي رَسُوْلِ اَللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرَه مَكِّي تَه رَوَانِ وُو نُو پَه لَارَه بَه دُوسْتَانُو او مَلَكُرُو خَنْدَاگَانِي او تَوْقِي كَوَلِي او تَلَلِ بَه (۱) پَه غَزْوَه حَنِيْنِ كَنِيَّتِي دَ لَوِيُو لَوِيُو بَهَادِرَانُو خَبِي او خُوْزِيْدِي او پَه دِي مَوْقِعِ حَضْرَتِ قَتَادَه رضی اللہ عنہ كَلَكِ وَلَا رِ وُو دَ حَدِيثِ پَه بِيَانَوَلُو كَنِيَّتِي دِيرِ مَحْتَاطِ وُو اوچَه دَ كَلَه نَه هُفَ دَ حُضُورِ رضی اللہ عنہ نَه مَنِ كَذِبِ عَلِيٍّ مَتَعَدًّا: وَا لَا حَدِيثِ وَاوَرِيْدُو نَوْنُوْرِ دِيرِ مَحْتَاطِ شُو (۲)

وَفَاتِ دَ هُفَ پَه وَفَاتِ كَنِيَّتِي اخْتِلَافِ دِي بَعْضُو وَنِيْلِي ۴۰ هُ كَنِيَّتِي كُوفَه كَنِيَّتِي شُوِي خُودِ اَكْثَرُو پَه نِيْزِ دَ ۵۰ هُ او ۵۰ هُ پَه مِيْنَخِ كَنِيَّتِي شُوِي دِي

مَرْوِيَاتِ دَ هُفَ نَه دَ رَوَايَتُونُو شَمِيرِ ۱۷۰ دِي ۱۱ كَنِيَّتِي بَخَارِي او مُسْلِمِ مُتَّفَقِ دِي بَخَارِي كَنِيَّتِي ۱۲ او مُسْلِمِ كَنِيَّتِي ۸ مُنْفَرِدِ دِي.

تسهيلات: قَوْلُهُ: هَلَالُ خَبَرُو رُشْدِي:

د مَذْكُورَه جَمْلِي پَه مَظْهُومِ كَنِيَّتِي دُوَه اَقْوَالِ:

① دَدِي جَمْلِي بَارَه كَنِيَّتِي دَاهَمِ وَنِيْلِي شِي چَه دَعَانِيَه جَمْلَه دَه، يَعْنِي دَدِي مَعْنِي دَادَه چَه اَي اَللّٰهُ دَا سَبُوْرَمِي دَ خَيْرِ او هِدَايَتِ پِيْغَامِ سَرَه رَاغَلِي وِي،

② يَا بِيَا دَاهَمِ كِيْدِي شِي چَه دَا جَمْلَه دَ نِيْكَ فَا لَ پَه طَوْرِ جَمْلَه خَيْرِيَه دَه

(۱) مستداحد (۳۰۱/۵)، (۲) مستداحد (۷۹۲/۵)، (۳) مسلم في البر باب تحريم الظلم.

[۲۴۵۲] ذَعَمَ الْوَلَدُ لِرِيِّ كَوَلُو دَعَا

۳۳۰- [۳۶] (۱) وَعَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: [۲] «مَنْ كَثُرَ هَمُّهُ قَلِبَقُلٌ. [۳] التَّهَمُّ إِلَى عَبْدِكَ، وَابْنُ عَبْدِكَ وَابْنُ أَمَتِكَ [۴] وَفِي قَبْضِكَ، نَاصِبَتِي يَدُكَ [۵] مَا ضَرَفَ حُكْمَكَ، عَدَلَ فَرَقَاؤُكَ [۶] أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ، تَمَيَّتَ بِهِ نَفْسُكَ [۷] أَوْ أَرْزَلَتْهُ فِي كِتَابِكَ [۸] أَوْ عَلِمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ [۹] أَوْ أَهْنَتْ عِبَادَكَ [۱۰] أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي مَكْنُونِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ [۱۱] أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رِيبَهُ قَسْرًا، وَجَلَاءَ هَبِي [۱۲] مَا قَالَهُ عِدَّةٌ قَطُّ إِلَّا أَذْهَبَ اللَّهُ غَمَّهُ وَأَبْدَلَهُ قَرَحًا». [رواه رزين]

ترجمه [۱] ابن مسعود (رضی اللہ عنہ) روایت کوی چہ رسول اللہ ﷺ فرمایا [۲] کوم سپی چہ دیر زیات فکرو نور گیر کرے وی، ہفہ تہ پکار دی، چہ دا دعا وایی [۳] اللہم ائنی عبدک وابن عبدک وابن عبدک وابن ائمتی وفی قبضتک ناصبتی یدک ماض فی حکمک عدل فی قضاؤک أسألك بکل اسم هو لک تمیت به نفسک [۷] او ازلتہ فی کتابک [۸] او علمتہ احدًا من خلقک [۹] او اهنّت عبادک [۱۰] واستأثرت به فی مکنون الغیب عندک [۱۱] أن تجعل القرآن ريبه قسرًا، وجلاء هبی [۱۲] ما قاله عِدَّةٌ قط إلا اذهب الله غمه وأبدله قرحًا. ست د بندہ خوے یم، ست د وینخی خوے یم، [۲] ستا پہ قبضہ کی یم (یعنی ستا پہ ملک او ستا تصرف کی یم، ستا د تندی وستان ستا پہ لاس کی دی (ستا مدد خخہ بغیر ماتہ د حرکت او سکون قوت ہم حاصل نہ دی [۵] زما پہ حق کی ستا حکم جاری دی (یعنی ستا حکم لہر خوک منع کونکی نشہ خہ چہ تہ وایی او غواری، ہفہ کہری، زما پہ بارہ کی ستا فیصلہ عدل او انصاف دی (یعنی زما پہ مقدر کی چہ تا خہ لیکلی دی ہفہ عین انصاف دی [۱۱] زہ ستا خخہ ستا د ہر نوہ بہ وسیلہ غوارم چہ تا د خیل ذات د پارہ اختیار کریدی [۷] یا ہفہ دی پہ خیل کتب کی نالہ کریدی [۸] یا ہفہ دی د خیل مخلوقاتو خخہ چاتہ بنودلی دی (یعنی پہ کتب کی د ذکر کولو بغیر انبیاء و صلوات اللہ علیہم اجمعین تہ دی الہام کریدی [۸] یا دی د خیل خان سرہ بہ پردہ غیب کی اختیار کریدی (یعنی ہفہ ستا خخہ ماسوا بل چاتہ معلوم نہ دی [۱۱] دا چہ دا قرآن زما د زہہ پسرلی، زما د سترگو نور او زما فکر او غم لری کونکی جوہ کریدی [۱۲] دا دعا چہ کوم بندہ وایی، اللہ ﷻ د ہفہ ہر غم لری کوی، او د ہفہ پہ بدلہ کی ورثہ خوشحالی و رکوی [رواہ رزین]

حل اللغات ① ماض ائنی ثابت و ثابت جلید و سکی او نافذ دی، [۱۲] اهنّت: چہ تا الہام کریدی بہ زہ کہنی دانہ د طرفہ سہ جبرہ اچولو تہ الہام وائی، [۱۰] استأثرت ائنی اختارت: تا اختیار کریدی دہ، [۱۱] مکنون الغیب ائنی منورہ یعنی پہ پردہ د غیب کہنی نہ پت ساتلی دی (چہ صرف اللہ تعالیٰ تہ معلوم دی، [۱۲] ريبه: ائنی راحت، بہار او پسرلی، ددی نہ مراد د زہہ راحت او خوشحالی دہ، [۱۳] جلّاء: ائنی لا اکتفنا: لری کونکی ددی دوارو یعنی د غم او فکر ختمونکی

تسهيلات: نو: د حديث مطلب آسان دي باقي د گرانو لغاتو معاني د حل اللغات په عنوان سره واضح شوی دی

[۲۴۵۲] په اوچت ځاني د ختلو او دغې څخه د کوزيدو دعا

۳۴۳- [۳۷] (۱) وَعَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: [۲] كُنَّا إِذَا صَعَدْنَا كَبْرَتَنَا [۳] إِذَا نَزَلْنَا سَبَّحْنَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

توجه: ۱ جابر (رضي الله عنه) وايي [۲] مونږ چې به په لوړه (پورته) ختلو، نو الله اکبر به مو ويلو، [۳] او کله چې به راڅکته کيدو، نو سبحان الله به مو ويله (بخاري)

هل اللغات: ① صَدْنَا: أي: طَلَعْنَا: چه ختلوبه په اوچت ځاني باندې، ② كَبْرَتَا: أي: قُلْنَا: الله أَكْبَرُ: تكبير يعنى الله اکبر به مو ويلو، ③ نَزَلْنَا: أي: هَطَلْنَا: چه را کوزيدو به د اوچت ځاني نه، ④ سَبَّحْنَا: أي: قُلْنَا: سُبْحَانَ اللَّهِ: مونږ به تسبیح يعنى سبحان الله ونيولو

تسهيلات: نو: د حديث مطلب آسان دي باقي د گرانو لغاتو معاني د حل اللغات په عنوان سره واضح شوی دی.

[۲۴۵۴] د ميدان چنگ دعا

۳۴۴- [۳۸] (۱) وَعَنْ أَنَسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - كَانَ إِذَا كَرِهَ أَمْرًا يَقُولُ: [۲] يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ رَبِّ فَتَحْتِكَ أَسْتَفِيْتُ». [۳] رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ، وَقَالَ: هَذَا حَدِيثٌ غَرِيبٌ، وَلَيْسَ بِمَحْفُوظٍ.

توجه: ۱ انس (رضي الله عنه) وايي چه نبی کریم (صلي الله عليه وسلم) چې به په څه معامله غمجن شو، نو دا کلمات به يې فرمايل: [۲] يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ رَبِّ فَتَحْتِكَ أَسْتَفِيْتُ، يعنى اي ژونديه! اي د مخلوق تدبير کونکيه، زه ستا د رحمت په ذريعه فرياد رسي غواړم، [۳] دا روايت امام ترمذي رحمه الله نقل کړې دي، او ويلي يې دي چې دا حديث غريب دي محفوظ نه دي.

هل اللغات: ① كَرِهَ: أي: أَصَابَهُ كَرْبٌ: څه غم يا مصيبت به ورته پېښ شو،

② أَسْتَفِيْتُ: أي: أَطْلُبُ الْإِعَاذَةَ: فرياد رسی کوم يعنى مدد غواړم

تسهيلات:

تولہ: إِذَا كَرِهَ أَمْرًا يَقُولُ:

په سجدہ کښې مستنون ۵۴، دا روايت حاکم او ابن سنی د حضرت ابن مسعود (رضي الله عنه) نه نقل کړې دي، او حاکم انساني د حضرت علي (رضي الله عنه) نه مرفوع سند سره نقل کړې دي په هغې کښې دا الفاظ هم دي چې ((ويکړوهو ساجد يا حي يا قيوم)) يعنى نبی کریم (صلي الله عليه وسلم) به په سجدہ کښې يا حي يا قيوم بار ونيول.

(۱) اخبره البخاري في كتاب الجهاد والسير باب التسبيح إذا هبط وإدبها (رقم- ۲۹۹۳) واحد في السند: ۳۳۲/۳

(۲) اخبره الترمذي في ألسن رقم العدد ۳۵۹۳

[۲۱۵۵] د ویرې په وخت کېنې مسنون دعا

مدرس- [۳۹] (۱) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «قُلْنَا يَوْمَ الْاُخْتِدَاقِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ (۲) هَلْ مِنْ شَيْءٍ نَقُولُهُ (۳) فَقَدْ بَلَّغْتَ الْقُلُوبَ الْخَافَةَ (۴) قَالَ: (۵) نَعَمْ، اللَّهُمَّ اسْتَغْوَراتِنَا، وَآمِنْ رَوْعَاتِنَا. (۶) قَالَ: فَغَرَبَ اللَّهُ وَجْهَهُ أَغْدَابَهُ بِالرَّيْرِ (۷) وَهَزَمَ اللَّهُ بِالرَّيْرِ (۸). رَوَاهُ أَحْمَدُ.

لوحه ۱ ابوسعید خدری (۱) وایي (۲) چې د خندق په ورځ مونږ عرض وکړو چې یا رسول الله! (۳) آیا څه ذکر او دعا شته چې مونږ یې وایو؟ او کامیاب شوا. (۴) ځکه چې زموږ زړونه تر غاړو رارسیدلي دي (نتهایې سختیو او مشقتونو راگیر کړي یو) (۵) ښی کړیم (۶) وفرمایل چې هو، او هغه دا ده اللَّهُمَّ اسْتَغْوَراتِنَا وَآمِنْ رَوْعَاتِنَا. یعنی ای الله! زموږ د عیبونو پرده پوښي وکړي، او مونږ د خوف څخه په امن کې ولري. (۷) ابوسعید (۸) وایي، نو الله د دېمنانو مخونه د هوا په څېړو ووهل، (۹) او د هوا په ذریعه یې هغوی ته شکست ورکړو (ماته یې ورکړو) (احمد)

هل اللغات: (۱) الخناجر: د حنجره جمع ده، الخنجره فَوْقَ الخلقوم: د خلقوم یعنی د مری د تپښو نه خلق طرف ته حصي ته حنجره وائی (۲) اسْتَغْوَ: پټ اوساتي، (۳) غَوْرَاتِنَا: د غوره جمع ده، غورت د کومو په ښکاره کیدو چه انسان شرمېږي، ددې نه مراد عزت او حیا ده (۴) رَوْعَاتِنَا: روعة جمع ده، خوف او ویره (۵) هَزَمَ: شکست نې ورکړو.

تسهيلات:

قوله: قُلْنَا يَوْمَ الْاُخْتِدَاقِ:

د خندق په ورځ د مسلمانانو سره ښېږدې ده: ددې نه مراد غزوه خندق دې، دې ته غزوه احزاب هم وائی، په دې موقع باندې الله تعالی مسلمانانو سره خپل مدد او نصرت په داسې طريقه سره اوکړو چه د هوا تيزي چې راغلې او د دين د دشمنانو کتوې نې په بل طرف واړولې، دهغوی ځیمې نې اووېستلې، او هغوی نې په قسم قسم تکليفونو او مصيبتونو کېنې مبتلا کړل تردې چې مایوسه او نامراده مکې ته واپس شول

[۲۱۵۶] بازار کېنې د حضور پاک دعا

۲۲۵۱- [۶۰] (۱) وَعَنْ بُرَيْدَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «كَانَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا دَخَلَ السُّوقَ قَالَ: (۲) يَسْمُ اللَّهُ، اللَّهُمَّ إِلَى أَسْأَلِكَ غَيْرَ هَذِهِ السُّوقِ، وَغَيْرَ مَا فِيهَا (۳) وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَا فِيهَا (۴) اللَّهُمَّ إِلَى أَعُوذُ بِكَ أَنْ أُصِيبَ فِيهَا صَافَةً غَائِبَةً (۵). رَوَاهُ الْبَيْهَقِيُّ فِي (الدُّعَوَاتِ الْكُبْرَى).

(۱) اخرجه احمد في المستدرک ۳/۳

(۲) الدعوات الکبیر. باب ما یقول اذا دخل السوق. رقم الحديث ۱۶۵

توجه ۱ حضرت بریده رضی اللہ عنہ وایي چه نسی کریم ﷺ چي به بازار ته راغلو ، نو دا دعا به یی ویله ۲ **يَسْمُوهُ اللَّهُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ السُّوقِ وَخَيْرَ مَا فِيهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَتَرَمَّافِيهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أُؤَيَّبَ فِيهَا صَلْفَةً غَايِرَةً** زه د الله ﷻ په نامه داخل شوم ، ای الله ﷻ ستا څخه غواړم خیر د دې بازار (چي حلال رزق راته میسر وي او په هغې کې نفع او برکت وي) او د هغه خیز خیر چي په دې کې دی (يعني خلق) ۳ او زه ستا پناه غواړم د هغه بدو خبرو څخه او د هغه خیز د بدو خبرو څخه چي په دې کې دي (يعني فاسد خرڅول اغستل ، نقصان او فاسد خلق) ۴ ای الله ﷻ زه ستا پناه غواړم د دې خبري څخه چي په دې بازار کې د څه نقصانی معاملي سره مخ شم . (بيهقي)

هل اللغات: ① أَمِيت: أُنِي: أَذْرَكَ: راته راؤرسېږی ، راگیرشم ، ② صَفَقَةً: أُنِي: بَعَّةً: معامله ، لین دین د اخستونکی او خرڅونکی خپل مینځ کښي بیع کولو ته صفقه وانی ، ③ غَايِرَةً: نقصان ، تاوان تسهيلات:

نوټ: د حدیث مطلب آسان دې باقی د گرانو لغاتو معانی د حل اللغات په عنوان سره واضح شوی دی .

(الحمد لله پنجم جلد ختم شو ،